

Shree Forbes Gujarati Sabha Series No. 15

Historical Inscriptions of Gujarat

(From ancient times to the end of Vaghela dynasty)

PART 3

Edited by:

Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. E. A. S.

Retired Curator : Archaeological Section

Prince of Wales Museum, Bombay.

Published by

The Forbes Gujarati Sabha

No. 365 Vithalbhai Patel Road, Bombay 4.

V S. 1998]

Rs. 6

[A. D. 1942

Published by :

Hon. Justice Harsiddhabhai V. Divetia

Hon. Sect. The Forbes Gujarati Sabha

Bombay No. 4.

(All rights reserved by The Forbes Gujarati Sabha. 500-).

~~~~~
Printed by :

Natverlal I. Desai B. A.

THE 'GUJARATI' PRINTING PRESS

FORT, BOMBAY 1.

શ્રી કાર્ખસ ગુજરાતી સભા-અન્યાયલિ ૧૫

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

(આચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના)

ભાગ ૩જો

૫૩૧ - (૨૩૫)

શ્રી ધર્મચંદ્રીય જ્ઞાન મંદિર, વડવૃંદ

સંબંધ કરનાર

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી બી. એ; એમ. આર. જી. એસ.

નિવૃત્ત કુરુદેર, આર્કાઇવોલોજીકલ વિભાગ, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ યુનિવર્સિટી મુંબઈ.

પ્રકાશક

શ્રી કાર્ખસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

[વ. સં. ૧૯૬૮]

દિન ૩. ૬-૦-૦

[વ. સ. ૧૯૪૨

પ્રકાશક—હરસિદ્ધભાઈ વલ્લભાઈ દિવેદીયા

માનદ મંત્રી : શ્રી દ્વાર્ણસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શ્રી દ્વાર્ણસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં ૪.
(સર્વ હક્ક પ્રકાશકોને સ્વાધીન છે)

અદ્રક—રા. રા. નરવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ, બી. એ.

‘ ગુજરાતી ’ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, એક્ષી-રટન સર્કલ, કોટ, મુંબઈ નં. ૧

શ્રી ક્ષાર્ખસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના

સંગ્રહ માટે અરધી કિંમતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

મુંબઈ ઇલાકાનાં સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનિસિપાલિટીઓના અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓ, અવ્યાસ તથા વાંચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે શ્રી ક્ષાર્ખસ ગુજરાતી સભાએ પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે હપ્તી સંસ્થાઓને વેચાતાં હઈ શકવાની અનુકૂળતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) હપ્તી સંસ્થાઓને ૧૨૫ ટકા કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની માલિકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે જાણતો હશે તેને ટપાલ અર્થનો રૂ. ૦-૧-૬ મોકલ્યે મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અરધી કિંમતે વેચાતાં લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાએ નીચેને ચિરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

માનાય મંત્રી, શ્રી ક્ષાર્ખસ ગુજરાતી સભા.

શ્રી ક્ષાર્ખસ ગુજરાતી સભામંદિર

૩૬૫, વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

શ્રી કાળીશ ગુજરાતી સભાએ પ્રકટ કરેલાં પુસ્તકો

૧ સભાની માલિકીના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો

૩. આ. પા.

- (૧-૨) રાસમાળા, ૧-૨, તૃતીય સચિત્ર આવૃત્તિ. (૧૯૨૬-૨૭.) દરેકનું મૂલ્ય ૫-૮-૦
- (૩) કાળીશજીવનચરિત્ર (રાસમાળા ભાગ ૧ સાથે.) (૧૯૨૬) ૨-૦-૦
- (૪) માર્કસ એન્ગેલિયસ ઈન્દોલીનસના સુવિચારો (૧૯૨૮) ૨-૦-૦
- (૫-૬) હસ્ત. લિ. પુસ્તકોની સવિસ્તાર નામાવલિ ભાગ ૧-૨ (૧૯૨૮) દરેકનું મૂલ્ય ૨-૦-૦
- (૬-૧) શ્રી કા. ગુ. સભાનાં હસ્ત. પુસ્તકોની વિગતવાર યાદી (૧૯૨૬) ૦-૪-૦
- (૭) ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨ (૧૯૨૯) ૧-૦-૦
- (૮) રસકલ્પોલ-શ્રીજીવનનાં પ્રાચીન ગીતો. (૧૯૩૦.) ૦-૧૦-૦
- (૯) “પ્રબોધખત્રીશી”, ને “રાવજીમ દેહરીસ”વાદ. (૧૯૩૦.) ૦-૧૨-૦
- (૧૦) પ્રાચીનકાવ્યવિનોદ, ભાગ ૧ લો. (૧૯૩૧.) ૧-૦-૦
- (૧૧) અહૂનવર-પારસી ધર્મતત્ત્વનું વૈદિક દૃષ્ટિએ અવલોકન. (૧૯૩૧.) ૦-૮-૦
- (૧૨) ચતુર્વિંશતિપ્રવચ્ચ: (૨૪ રાત્રી, કવિ, આદિનાં વૃત્તાન્તો) (૧૯૩૨.) ૨-૮-૦
- (૧૩) પ્રવચ્ચચિન્તામણિ: (૧૯૩૨.) ૧-૮-૦
- (૧૪) શાક્તસંપ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, વગેરે. (૧૯૩૨.) ૧-૮-૦
- (૧૫) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો, ભાગ ૧ લો (૧૯૩૩.) ૪-૮-૦
- (૧૬) મહાભારત (પદ્યબંધ)-ભાગ ૧ લો, આદિપર્વ ને સભાપર્વ. (૧૯૩૩.) ૧-૦-૦
- (૧૭) ગુજરાતના ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ, (૧૯૩૩.) ૦-૧૨-૦
- (૧૮) ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ (ગુજરાતી અનુવાદ,) (૧૯૩૪.) ૧-૦-૦
- (૧૯) પંચદંડ (નરપતિકૃત સ. ૧૫૪૦) (૧૯૩૪.) ૦-૧૨-૦
- (૨૦) મહાભારત ભાગ ૨ જો (આરણ્યક પર્વ નાકરકૃત) (૧૯૩૪) ૧-૦-૦
- (૨૧) પ્રબંધચિન્તામણિ (ગુજરાતી અનુવાદ) (૧૯૩૪) ૧-૦-૦
- (૨૨) રૂપસુંદરકથા (પ્રાચીન જંદોળક શૃંગારકાવ્ય) (૧૯૩૪) ૦-૮-૦
- (૨૩) રાજ્યરંગ ભાગ ૨ જો-જગતનો ઇતિહાસ, નિરૂપક કવિ નર્મદ. (૧૯૩૫) ૦-૧૨-૦
- (૨૪) બુદ્ધિવર્ધક વ્યાખ્યાનમાળા (સભાની તવારીખ અને વ્યાખ્યાનો) (૧૯૩૫) ૦-૬-૦
- (૨૫) હંસાવતી-વિક્રમચરિત્રવિવાહ (૨-સં. ૧૬૧૪) (૧૯૩૫) ૦-૧૨-૦
- (૨૬) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો-ભાગ ૨ જો. (૧૯૩૫) ૪-૮-૦
- (૨૭) જીવન ને ઉત્કાન્તિ: રા. લીમલાલ લા. દેસાઈ, એમ. એસ.સી (૧૯૩૬) ૦-૧૨-૦
- (૨૮) હવામાન: ગુજરાતની આબોહવા: રા. સી. મુકુંદ ઉનાકર. (૧૯૩૬) ૦-૧૨-૦
- (૨૯) શૈવધર્મ: તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર, ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર. દ્વિતીય આવૃત્તિ. લે. રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી. (૧૯૩૬) ૧-૦-૦
- (૩૦) પૃથ્વીનો ઇતિહાસ: રા. રા. ચશવંત શુ. નાયક, એમ. એસ.સી. (૧૯૩૬) ૦-૧૨-૦
- (૩૧) મહાભારત પદ્યબંધ, ભાગ ૩ જો, વિરાટ પર્વ અને ઉદ્યોગ પર્વ-સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી. (૧૯૩૬.) ૧-૦-૦
- (૩૨) રા. રા. નરસિંહરાવ લો. દેવેદીયાનાં “ક્રાંતિલોલોચકલ લેકચરસ” ભાગ ૧ લો. ભાષાન્તરકાર રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી, બી. એ. (૧૯૩૬) ૩-૦-૦
- (૩૩) કંબીરસંપ્રદાય, સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર, રા. રા. કિસનસિંહ ગો. ચાવડા, (૧૯૩૭.) ૧-૦-૦
- (૩૪) ગુજરાતનું પ્રાકૃતિક અને વ્યાપારી ભૂગોળવિજ્ઞાન: રા. રા. ભોળીલાલ ગિ. મહેતા, એમ કેમ. (૧૯૩૭.) દ્વિતીય સચિત્ર આવૃત્તિ (૧૯૩૮) ૦-૧૨-૦
- (૩૫) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ: રા. રા. દુર્ગાશંકર કે. શાસ્ત્રી. દ્વિતીય, સચિત્ર, શોધિતવર્ધિત આવૃત્તિ. (૧૯૩૯) ૨-૦-૦

- (૩૬) શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સમા-મહેસાણા સંસ્થા: ગુજરાતના ઇતિહાસ અને સાહિત્યના સંશોધનના લેખો. (૧૯૪૦)
 (૩૭) સરસ્વતીપુરાણ: સં. લે. રા. રા. કૌંચાલાલ બા. દવે. (૧૯૪૦)
 (૩૮) સ્વ. ડૉ. ઉ. સ. સ્મા. ગ્રંથ: પ્રકાશક રા. સ્મારક સમિતિ. (૧૯૩૮)
 (૩૯) મહાભારત ભાગ ૪ થો, (ભીષ્મ, દ્રોણ અને કર્ણ પર્વ પદ્યબંધ) (૧૯૪૧)
 (૪૦) ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો ભાગ ૩ લે (પ્રાચીન કાળથી તે વાંચના વંશના અંત સુધીના) (૧૯૪૨)

૩. આ. પા.
 ૩- ૦-૦
 ૨- ૦-૦
 ૨- ૦-૦
 ૧- ૮-૦

૨ પત્રિકાઓ દરેકનું મૂલ્ય ૦- ૬-૦ (સારી-કમીશન વગર)

- (૧) હાર્દિનવાદ. (૧૯૩૫)
 (૨) ગુજરાતની સાંસ્કૃતિક સ્થિતિ: (ધ. સ. ૧૪૦૦-૧૬૦૦) મો. અણુ ઝફર નદવી. (૧૯૩૧)
 (૩) હિન્દુસ્તાનમાં તોષ: મો. અણુ ઝફર નદવી. (૧૯૩૬)
 (૪) આપણો ભારત: ડૉ. કાન્તલાલ છ. પંડ્યા. (૧૯૩૭)
 (૫) ગુજરાતનું શિક્ષણપત્ર: (હિન્દુકાલીન) રા. રા. રણુભાઈલાલ ધ. જ્ઞાની. (૧૯૩૭)
 (૬) વિષિકદંત્રબંધ: (૧-૩ લેખ) રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૭)
 (૭) હારમાળા: (નરસિંહ મહેલા સંબંધી) સંવત્ ૧૭૩૩ ની પ્રતિ ઉપરથી સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કારીરામચાસી. વિસ્તૃત ઉપોદ્ધાત સાથે (૧૯૩૭.)
 (૮) વૈજ્ઞાનિક રાજકર્મચક્ર: સંયોજક રા. રા. પોપટલાલ ગો. સાદ, એમ. એ. બી. એસ. સી. અને રા. રા. ભોળીલાલ કે. પટવા, બી.એ. (૧૯૩૭)
 (૯) ગીતામાં જ્યોતિષ: રા. રા. જ્યોતિર્ભક્ષ જગજીવન ન. બધેકા. (૧૯૩૭)
 (૧૦) ગુજરાતની ભૂરચના: (ઉપતિ) ડૉ. અરેસ્ટર સો. કાલાપેસી. (૧૯૩૭)
 (૧૧) અગીઆરની સદી પૂર્વેના ગુજરાત યુરેલીમ સંબંધ: રા. રા. મદનમ્હ ઉગર: કવિ કોડિલ. (૧૯૩૮)
 (૧૨) ઉદ્દેશાબી સમયના ગુજરાતનું વહાણવહુ: રા. રા. કાંઈ સૈયદ યારીન દુસેન એદમહંદુસેન (૧૯૩૮)
 (૧૩) ગુજરાતનું પુરાતત્ત્વવેપણ: રા. રા. રણુભાઈલાલ ધ. જ્ઞાની. (૧૯૩૮)
 (૧૪) પ્રાચીન પાટણ: રા. રા. માણેકલાલ ચંડલાલ દવે. (૧૯૩૮)
 (૧૫) કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્ય એદલે ૧: રા. રા. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૩૯)
 (૧૬) રાસસંદંત્રપદી: (નરસિંહ મહેલા) સં. ચાસી કેશવરામ કારીરામ ઉપોદ્ધાત અને પૂરવણી સાથે (૧૯૩૯)
 (૧૭) પરમ મહેશ્વર રાજા કુમારપાળ: રા. રા. હરિશંકર મહારાજ ચાસી. (૧૯૩૯)
 (૧૮) આધુનિક સમયમાં સંયુક્તકુટુંબવ્યવસ્થા: (સ્વ. કરસનદાસ બે નિબંધો, પુનઃપ્રત) (૧૯૩૯)
 (૧૯) નર્મદનું ગદ્ય: રા. રા. રામનારાયણ વિજનાય પાઠક (૧૯૩૯)
 (૨૦) ગુજરાતમાં મૂર્ત્યુત્પત્ત અને રાજકીયુત્ત: રા. રા. જગજીવનલાલ લ. માંકડ, એમ. એ. બી. સી. (૧૯૩૯)
 (૨૧) સ્વ. પુરાતત્ત્વવિદ્ ભગવાનલાલ ઈંદ્રજી બા. સ્વ. અ. ઈ. ચાક્ષિક અને રા. રા. મુદનમ્હ ઉગર: કવિ કોડિલ. (૧૯૪૦)
 (૨૨) ઝફરજીલ બાલિદ: ગુજરાતનો આરતી ઇતિહાસ. અણુ. રા. રા. મુદનમ્હ ઉગર-કવિ કોડિલ (૧૯૪૦)
 (૨૩) ગુજરાતનું શિક્ષણપત્ર: (યુરેલીમકાલીન) બા. રા. રા. રણુભાઈલાલ ધ. જ્ઞાની (૧૯૪૦)

- (૨૪) ભારતીય લાપાસમીક્ષા: અંગ્રેજ લે. ડૉ. ગ્રીઅર્સન: ગુજ. અનુ. રા. રા. કેશવરામ કા. સાસ્ત્રી (૧૯૪૦)
- (૨૫) કેળવાયલા ગુજરાતની આર્થિક સ્થિતિ: સ્વ. ક. મ. તિ. વ્યા. મીસ નર હાસુભાઈ ડાબુ (૧૯૪૦)
- (૨૬) ગુજરાતની રાનીપરજ કોમ: વ્યા. રા. રા. મણિભાઈ દ્વિવેદી. નવસારી. (૧૯૪૧)
- (૨૭) કૃષ્ણમંજરી (પ્રાચીન કાવ્યવાર્તા) સં. લોગીલાલ. સાંકેસરા (૧૯૪૧)
- (૨૮) પુરાતત્વની દૃષ્ટિએ ગુજરાતના પ્રાચીન ધર્મો. વ્યા. ડા. હસમુખલાલ ધી. સાંકેશીઆ (૧૯૪૧)
- (૨૯) ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસ પર દૃષ્ટિપાત. વ્યા. રા. રા. દુર્ગાશંકર કે. સાસ્ત્રી. (૧૯૪૧)
- (૩૦) લોકસાહિત્ય, તેનું અન્વેષણ અને મૂલ્યાંકન. વ્યા. પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડીઆ. (૧૯૪૧)
- (૩૧) કાવ્યદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓની સ્થિતિ: સ્વ. કરસનદાસ મ. રમાશક નિખંધો બે. (૧૯૪૧)

૩ સલાના પારિતોષિકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો

(૧૯૧૮ થી ૧૯૨૫ સુધી)

- (૧) મેટરલોકિતા નિખંધો-(બાપાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ કે. મહેતા.
- (૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ સાસ્ત્રી.
- (૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ સાસ્ત્રી.
- (નં. ૨ અને ૩ ની બીજી આવૃત્તિઓ સમાયે પોતાના ખર્ચે છપાવી છે. બુકો ઉપર અંક ૨૯ અને ૩૫).
- (૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા-(બાપાન્તર) રા. રા. પ્રેમશંકર નારણજી દવે.
- (૫) લોર્ડ મોરલીકૃત કોમપ્રોમિસ-(બાપાન્તર) “સત્યાગ્રહની મર્યાદા” રા. રા. મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ, બી. એ., એલ.એલ. બી.

૪ સલાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો

- (૧) નર્મકોશ-કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે. (૧૮૭૦)
- (૨) “કવિ દયારામનું જીવનચરિત્ર”-રા. શંકરમસાદ છ. રાવળ. (૧૯૨૬)
- (૩-૪) કાકિયાવાડનું કંકરુથ સાહિત્ય, ભાગ ૧-૨ જે (પ્રાચીન વાર્તાઓના સંગ્રહો)-રા. રા. હરગોવિન્દ પ્રેમશંકર ત્રિવેદી. (૧૯૨૨) અને (૧૯૨૮)
- (૫) અલ્પિમન્યુ આખ્યાન-જનતાપીટી રા. રા. મંજુલાલ ર. મજમુદાર. (૧૯૩૦)
- (૬) સંયુક્તાખ્યાન-રા. રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંથ્યા, એમ. એ. (૧૯૩૨)
- (૭) શ્રીકૃષ્ણકૃષ્ણ કાવ્ય (ભાગવતદશમસ્કંધ પદ્યબંધ સં. ૧૫૨૯) સં. રા. રા. અંબાલાલ પુ. જાની. (૧૯૩૩). મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
- (નં. ૭ સુ. સમાપ્તિરમંથી મળી રાકશે.)

પ્રાસ્તાવિક ઐતિહાસિક વિવેચન

(આખા સંગ્રહને ઉદ્દેશીને)

ચક્રમિતિ મુકરમખવસિતું તુ દુષ્કરં ।

આ લેખસંગ્રહનું ત્રીજું પુસ્તક જનતા સમક્ષ રજૂ કરી પરમશાંતિ અને કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું. અમુક દિગ્દર્શક તથા ક્ષેત્ર નિશ્ચિત કરી કાર્ય શરૂ કર્યા છતાં જેમ જેમ ઊણપો જણાતી જાય તેમ તેમ તે પૂરી કરવાની અભિલાષા ઉપજાય છે અને તેને તૃપ્ત કરવી પડે છે. તેવી જ પરિસ્થિતિને લીધે જ આ સંગ્રહનું કદ તથા પ્રમાણ ધાર્યું કરતાં વિસ્તૃત થયાં ખરડાં પણ તેમ યવાથી આ સંગ્રહની વિષયોચિતતામાં વધારો થયો તે પૂરતો બદલો મળી રહ્યો છે.

પહેલા સંગ્રહમાં ૧૦૭, બીજામાં ૯૮ અને ત્રીજામાં ૧૧૩ લેખો મળી આખા સંગ્રહમાં કુલ ૩૧૮ લેખો સંગ્રહીત કરવામાં આવ્યા છે અને તેની વંશવાર વિગત નીચે મુજબ છે. યૌવ ૧ ક્ષત્ર ૧૨ ત્રૈલોક્ય ૨ ગુપ્ત ૧ વલ્લભી ૯૫ ચાતુક્ય (પાશ્વત્ય) ૬ ગુર્જર ૧૨ રાષ્ટ્રકૂટ ૨૧ ચાતુક્ય (સૌરાષ્ટ્ર) ૯૩ વાલેલા ૩૦ અને પરચુરણ ૪૫. ત્રીજા સંગ્રહમાંના પુરવણીના લગભગ ૬૦ લેખો પાછળથી છંદમિત્રોની સલાહ અનુસાર ગુજરાત બહારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા લખાણ કરવામાં આવ્યા છે. આલો સંગ્રહ મેં અગાઉ જણાવ્યા મુજબ સદાને માટે અપૂરે જ કહેવાય; કારણ નવી શોધ જોગતે અંગે નવા લેખો મળતા રહેવાના જ. તેવી સ્થિતિમાં આ સંગ્રહની ઊણપો શોધવાને બદલે કરેલા સંગ્રહથી સંતોષ મानी પોતપોતાનો સંગ્રહ લવિષ્યમાં પૂર્ણ રાખતા જવાનો આગ્રહ રાખવા વિનંતિ છે.

વાલેલા વંશના અંત પછીના એટલે કે ૧૪ મી સદી પછીના લેખો દેવનાગરી તેમ જ ફારસી સમકાલીન ઇતિહાસ ઉપર નવું અજવાળું નાંખે તેવા ગુજરાતમાં સારી સંખ્યામાં અસ્તિત્વમાં છે અને ખાસ શોધખોળ થાય તો બીજા અઘાત પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે તે બાંધે આ જ શૈલીથી અગર બીજા વધારે સુગમ અને સરસ રચણમાં સંગ્રહીત કરાવી છપાવવાનો અર્થ શ્રી કાર્પેસ ગુજરાતી સભા અગર કોઈ અન્ય સંસ્થા માથે લેશે તો આખા ઐતિહાસિક યુગનાં ઇતિહાસોપયોગી સંગ્રહ સાધના તે ક્ષેત્રમાં કાર્યકર્તાઓને પ્રાપ્ત થઈ શકે. તે પ્રશ્ન રા. રા. રજુછોડસાલ ઝાની જેવા ફારસી બંધુનારા ગુજરાતી ભાષને સોંપાવી જોઈએ અને તેને સંસ્કૃત વિભાગ માટે મદદનીશની સગવડ કરી લેવા છૂટ આપવી જોઈએ અને તેને થાય તો જ તે કામ પૂર્ણ સંતોષપૂર્વક બનતી ત્વસથી પાર પાડી શકાય.

ગુજરાતના પ્રાચીન તથા અર્વાચીન યુગનો ઇતિહાસ લખવો જોઈએ, લખાવવો જોઈએ, કેમ લખવો, કેમ લખવો ક્યાંક ક્યાંક ચર્ચા, ચર્ચના અને ઉદ્ઘાટનો તો પુષ્કળ પ્રમાણમાં થયેલ છે. તેવા ઉદ્ઘાટનો માત્રથી ઇતિહાસ લખવાની ચાંપ દાખીને ઇતિહાસ લખાવી લેવાય નહીં પણ જો આવા રચનાત્મક પ્રાથમિક પ્રયત્નો તેવા ઇતિહાસના પાચાર્પ દાય ધરાશે તો જ કોઈ કાળે લવિષ્યમાં છંદાપતિ સાધી શકવા સંકેતમાન થઈ શકે.

અખિલ દિન્દોનો ઇતિહાસ લખવાના જે પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે તેની સાથે સદાકારથી જો આવા પ્રાંતિક પ્રયત્નો થાય તો સ્વાયં તથા પરમાયં જોડી સાથે સાધી શકાય. ગુજરાતના ઇતિહાસની તૈયાર થતી વાનીઓ તેઓને ઉપયોગ માટે રજૂ કરી શકાય તેવી તેઓને બોલો તેટલે દરજ્જે જોઈએ થાય અને આપણને તેઓના અનુભવથી માર્ગદર્શન મળે. લગભગ અડીધી ત્રણ હજારવર્ષ જેટલા લાંબા

સમયનો ઇતિહાસ એક કે બે વ્યક્તિદ્વારા લખાય એ સંભવિત નથી તેથી જુદાજુદા વિદ્વાનો મારફત જુદાજુદા યુગના ઇતિહાસનાં સાધનો તપાસાય, સંશોધાય અને ભેળાં થામ અને એક સર સમિતિને તેનો સમન્વય કરવાનું સોંપાય તો થોડા સમયમાં બહુ જ પદ્ધતિસર અને પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ ઉપજવી શકાય. પ્રત્યેક યુગના લેખકોને સહાયકો આપવાના તથા આર્થિક મદદ કે મહેનતાણું આપવાના પ્રશ્નો વિગતમાં ધસડી જાય તેવા હોય આંદોં ચર્ચવા અરથાને ગણાય. દિંદના એક ખૂણામાં આવેલા નાના સરખા ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે આટલા બધા લેખકોને સંડોવવામાં આડમ્બર જેવું દેખાય એ જનવા ભેગ છે પણ કૂવો ખોદનારાઓની મુશ્કેલીનો કાંઠા ઉપર ખેસી પડકાર કરનાર પ્રેક્ષકને સાક્ષાત્કાર થાય નહીં તેવી રીતે પ્રમાણભૂત ઐતિહાસિક સાધનોની ગિણત, ત્રુટિઓ તથા અયગમણી જ્યાં સુધી કાર્યને સ્વરૂપ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી દૃષ્ટિગોચર થાય નહીં. દિંદનો ઇતિહાસ હજુ સુધી શિલ્પ-શિલાખંધ લખાયો નથી અને અમુક અમુક યુગ માટે તો ફાઇ પણ જાતનાં સાધનો અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી. તેવા યુગ માટે જે આડકતરી રીતે સાધનો મળે તેનાથી અનુલવના આધારે આનુમાનિક બંધ-ખેસાતું વર્ણન લખીને જ સંતોષ માનવો રહેશે.

આ સંપ્રદાના અવલોકનથી પ્રતીતિ થશે કે દરેક વંશમાં એક જ નામના ઘણા રાજાઓ, પ્રત્યેક વંશમાં વપરાતા જુદાજુદા સંવત્સરો, દાનપત્રોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે પોતપોતાના આશ્રયદાતાઓનાં અતિશયોક્તિ ભરેલાં પ્રશંસામય વર્ણનો, દાન લેનારાઓનાં સ્થળનિર્દેશમાંની અચોક્કસતા, લૌગોલિક સ્થળોનાં નામાંતર અગર સંસ્કૃતાંતર, માપ, તોલ, ક્ષેત્રફળ, નાણાં વગેરે માટે વપરાતા પારિભાષિક શબ્દોનું અજ્ઞાન, દાનપત્રોના લેખકો અશિક્ષિત હોવાને લીધે વપરાતા અર્જુન અને અનુજ જેવા સંબંધ જતાવનારા શબ્દોમાં કરેલા ગુંથવાડા અને આવાં સાધનો ભાંગીતુટી અવસ્થામાં પ્રાપ્ત થાય વગેરે અનેક કારણોને લીધે અનિવાર્ય પરિસ્થિતિ બની થવાથી આટલું આટલું સાહિત્ય મળ્યું છે છતાં કેટલાક વંશોની વંશાવળી પણ નિઃસંદેહપણે ઉપજવી શકાણી નથી. રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં કેટલાક રાજાઓને ક્યાં મુકવા, તેઓ રાજ્યાશ્રન ઉપર આવ્યા હતા કે નહીં ઇત્યાદિ ઘણી અપૂર્ણતા છેલામાં છેલા પ્રસિદ્ધ થયેલા તે વંશના લેખોમાં ડૉ. અદ્વૈતેકર^૧ અને ડૉ. ભદ્રાચાર્ય^૨ જેવા વિદ્વાનો પણ પૂરી શક્યા નથી અને તેઓને પણ અનુમાનો બાંધી સંતોષ માનવો પડ્યો છે. અજ્ઞાનને લીધે હજુ પણ તેવાં કેટલાંક દાનપત્રો ખાનગી વ્યક્તિઓ પાસે હોવા સંભવ છે અને જો તેઓ સમજીને તેવાં બધાં આવી સંસ્થાઓદ્વારા પ્રસિદ્ધિમાં લાવે તો સંભવ છે કે આવી ત્રુટિઓ લવિષ્યમાં પૂરી શકાય.

પ્રત્યેક વંશના રાજાઓએ આપેલાં દાનપત્રોની ઇંગ્લારત સંકલના ઇત્યાદિમાં વિગતનો ફેરફાર હોવા છતાં તે બધાંમાંથી અમુક અનુક્રમમાં નીચેની હકીકત મળી શકે છે: (૧) જ્યાંથી દાન અપાતું હોય તે સ્થળ-દાન જોડે ધણાંખરાં રાજધાનીના શહેરમાંથી અપાતાં છતાં લડાઈ અગર યાત્રાપ્રસંગે જાવણી અગર તીર્થધામેથી આપવાનો પણ રીવાજ હતો. (૨) ત્યારબાદ હરકાંઈ ઇષ્ટદેવતાની સ્તુતિ-પ્રાર્થનાના એક બે મંગળાચરણરૂપી શ્લોકો હોય છે જેમાંથી દાતાના ધર્મ અગર પંથ વગેરેની માહિતી મળે છે. (૩) વંશવર્ણન દાતાના મૂળ પુરુષથી આરંભી પ્રત્યેક રાજાની પ્રશંસા અને પરાક્રમેનાં વર્ણન પૂર્ણ વિસ્તારથી આપવામાં આવે છે જેમાં બીજાં રાજાઓ ઉપરનાં આક્રમણો વગેરેનો સમકાલીન ઐતિહાસિક વૃત્તાંત મળી આવે છે. (૪) દાન લેનાર વ્યક્તિ સંબંધી-દાન લેનાર વ્યક્તિનાં પૂર્વજનાં નામ, ગોત્ર, શર્મા, વેદ, મૂળ વતન, હાલ રહેવાનું સ્થળ વગેરે સંપૂર્ણ વિગત દાન આપતી વખતે આપવામાં આવે છે. (૫) દાનસંબંધી-દાનમાં અપાએલું ગામ અગર અપાએલી જમીનનું ક્ષેત્રફળ અને તેની પરિસીમા, સંસ્થાના નિભાવ માટે અપાએલી રકમ, મંદિર અગર વિહારના નિર્વાહ તથા ત્રોડફોડ માટે અમુક ક્ષેત્ર વગેરેનું જે ઉત્પન્ન આપવામાં આવે છે તેની વિગત ઉપલબ્ધ થાય છે. (૬) અધિકારી વર્ગ-દાનની બાજુ કરતી

વખતે તેમજ તેના સેખક અને દૂતક તરીકે જુદાજુદા અધિકારીઓનાં નામ તથા વર્ણન અવશ્ય આપવામાં આવે છે. (૭) કાળનિર્ણય—અંતમાં દાનનો સમયો ચાલુ સંવત્સર, માસ, પક્ષ, તિથિ, વાર સહિત આપવા ઉપરાંત કેટલાક દાનપત્રોમાં એક કરવાં વિશેષ સંવત્સરો પણ આપેલા હોય છે. (૮) શાપવિભાગ—દાનનો સોપ અગર ઉચ્છેદ કરનાર માટે મદદભારતાદિ ગ્રંથોમાંથી તેવા બનામારને લગતા શ્લોકો ટાંચી દાનનો અવિચ્છિન્ન ઉપભોગ સાધવામાં આવે છે.

સંવત્સરો-આખા લેખસંગ્રહમાં વંશવાર લુદ્ધલુદ્ધ જવંસરો વાપરવામાં આવેલ છે બ્યારે કેટલાક લેખોમાં એપ્રીસાથે બે ત્રણ સંવત્સરો પણ આપેલા છે. (લુઓ નં. ૧૫૪, ૧૬૨, ૨૧૭) આ બધા સંવત્સરો સંબંધી ટૂંકું વિવેચન આ પ્રસંગે માર્ગદર્શક થશે એમ ધારી આંદો આવેલ છે. (૧) રાક સંવત ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો. ક્ષત્રપોના બધા લેખો તથા સિક્કામાં શક સંવત એટલે ઇ. સ. ૭૮ થી શરૂ થતો સંવત વાપરવામાં આવેલ છે. માત્ર ઇશ્વરદત્ત પોતાના સિક્કામાં ચાલુ સંવતને બદલે પોતાના રાજ્યકાળનું વર્ષ આપેલ છે. રાધ્નૃક વંશના લેખોમાં પણ આ જ સંવતનો ઉપયોગ થયેલ છે. (૨) ચેદી અગર ક્ષત્રપુરી સંવત ઇ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતો-ત્રૈલોક્ય રાજાઓના તેમ જ ગુર્જરવંશના લેખોમાં ચેદી અગર ક્ષત્રપુરી સંવતનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે. સિક્કામાં આ સંવતનો ઉપયોગ જોવામાં આવતો નથી. ઇ. સ. ૨૪૬ થી આ સંવત્સરની શરૂઆત થાય છે એટલે ચેદી અગર ક્ષત્રપુરી સંવતમાં ૨૪૬ મેળવવાથી ઇ. સ. મળી શકે છે. (૩) ગુપ્ત વલ્લભી સંવત ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થતો-વલ્લભીના રાજાઓના બધા લેખોના સમય ગુપ્ત સંવત અગર વલ્લભી સંવત અગર ગુપ્ત વલ્લભી સંવતના નામથી ઓળખાતા સંવતમાં આપેલ છે. અને તે ઇ. સ. ૩૧૯-૨૦ થી શરૂ થાય છે એટલે કે ગુ. વ. સંવતમાં ૩૧૯-૨૦ મેળવવાથી ઇ. સ. પ્રાપ્ત થાય છે. આ સંવત્સરનો નિશ્ચય કરવા માટે કોપર્સ ઇન્ડીયોલોજીસ્ટ ઇન્ડીયન વો. ૩ ગુપ્તવંશી લેખો નામના ગ્રંથમાંની પ્રસ્તાવનામાં ડૉ. ફ્રીટ હેલ્ડ લંબાણપૂર્વક ચર્ચા કરેલી છે. (૪) સિંહ સંવત-લેખ નં. ૧૫૯ ૧૬૨ ૨૧૭ અને ૨૪૧ ૬ માં અનુક્રમે સિંહ સં. ૯૩, ૯૬, ૧૫૧ અને ૫૮ નો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે તે પૈકી નં. ૨૧૭ માં વિક્રમ સંવત, હીન્દીસન, વલ્લભી સંવત અને સિંહ સંવતનો એપ્રીસાથે ઉપયોગ થયેલ છે તે ઉપરથી સિંહ સંવતની શરૂઆત ઇ. સ. ૧૧૧૩ થી પુરવાર થાય છે. (૫) પિટ્ટમ સંવત-ઉવટમાં સોલંકી વંશના તેમ જ આહિનક લેખોમાં વિક્રમ સંવત ઇ. સ. પૂર્વે ૫૬ મા વર્ષથી શરૂ થતો વાપરવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રો તથા લેખો સંબંધી આટલી જામાન્ય હકીકત આપ્યા પછી હવે વંશપાર લેખોનો વિચાર કરી તેમાંના મુઝવણવાળા મુદ્દાઓ શવિધ્યમાં ઉકેલ લાવવાના હેતુથી તે તે યુગના પારંગત અભ્યાસીઓના ધ્યાન ઉપર મુકું છઉં.

મૈત્રેયંશી—મૈત્રેયંશી રાજ્ય અશોકના ચૌદ સાસનો અખિલ દિંદમાં લુદ્ધલુદ્ધા રથજોએ ક્રાતરાવેલાં છે તે પદ્મી એક પ્રતિ ચોરુદ્ધ-જ્ઞાનકમાં ગિરનાર જવાના રસ્તા ઉપર દક્ષિણ ખાલુએ એક ખડક ઉપર બ્રાહ્મી લિપિમાં ક્રાતરેલાં મળ્યાં છે. તેનું અક્ષરતર તથા ભાષાંતર આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવેલ છે તે વાંચવાથી આવાં યત્નાત્મક સાહ્યનોમાં પશુ અધિકારીઓ માટે વપરાએલાં નામો જેવાં કે શૂતા, રાજ્યુક, પ્રદેશિક, મદામાન, ધમમદામાતા, ધર્મીકમમદામાતાં વચ્ચમિકા ઇત્યાદિનો અર્થ-નિર્દેશ હજી સુધી ચોક્કસપણે થયો નથી એમ દેખાઈ આવશે. વળી ભૌગોલિક નામો જેવાં કે ચોડ, પાણ્ય, સનિયપુન, કેતવપુન, તામ્રપર્ણી, ચોન કંજોજ, ગંધાર રિરિટક, પેતેશ્વિક એ બધા પ્રદેશ તથા જાતિઓનો ચોક્કસ સ્થળનિર્દેશ કરવો હજી બાકી રહેલ છે તેમ જ સમાજ પાતંડ, પરિતા, પરિપદ ઇત્યાદિ જનસમૂહવાચક શબ્દો માટે અને વિમાનદસણા, હસ્તિદસણા, અગિખંધાનિ, દિવ્યાનિરધાનિ ઇત્યાદિ શબ્દોના નિષિષ્ટાર્થ માટે શોધજોગ હાથ ધરવી જોઈએ. આ બધો જોલ આજુવા માટે છૂટાછવાયા શબ્દો ઉપર બ્યુત્પત્તિ અને વ્યાકરણના નિયમોને આધારે ભાજમડ

કરવાને બદલે પ્રત્યેક શબ્દનો બુદ્ધિભરે પ્રસંગે ઉપયોગ થએલ હોય તેવાં બધાં વાક્યો ભેળાં કરી બધે બધેસતો અર્થ શોધવા પ્રયાસ થાય તો જ સંતોષકારક પરિણામ આવે એ દેખીતું છે. આ ઉપર લખ્યું સંશોધન માત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બાકી રહેલું આંદોલન દર્શાવવામાં આવ્યું છે જ્યારે લિપિશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, ઇત્યાદિ તથા લેખનપદ્ધતિ સંબંધી શોધખોળ તે તે શાસ્ત્રપારંગત માટે બચત રાખવામાં આવેલ છે.

ક્ષત્રપવંશી—આ વંશના રાજાઓની ઐતિહાસિક સંકલના લગભગ ત્રીસ વર્ષ પહેલાં પ્રો. ઇ. જે. રેપ્સને બ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાંના ક્ષત્રપ વગેરે વંશોના રાજાઓના સિદ્ધાંત ક્રોડોગ તૈયાર કરેલ તેની પ્રસ્તાવનામાં આપેલું હતું. ત્યારબાદ વસિલાડા રોટમાં સરવાળીયામાં ૨૩૯૩ સિદ્ધાંતો બચ્ચો મળ્યા હતા જેનું વાચન અને રિપોર્ટ ડૉ. ડી. આર. લાંડારકરે સને ૧૯૧૩-૧૪ ના આર્કિઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાવેલ છે. ત્યારબાદ સેન્ટ્રલ પ્રોવિન્સીઝમાં છિંદવાડામાંથી નીકળેલા લગભગ ૬૦૦ સિદ્ધાંત નાગપુર મ્યુઝિયમ તરફથી આવેલા તેમ જ જૂનાગઢ રોટમાંથી ચોક્કસ સ્થળની માહિતી વિનાના ૫૨૦ સિદ્ધાંત તથા ઉના મદાલના વસોજ ગામમાંથી મળેલા ૫૯૧ સિદ્ધાંત તપાસવા માટે મોકલેલા તે બધા ગ્રંથો તપાસી તેના હેવાલ જર્નલ ઓરિયન્ટલ સોસાયટી ઓફ બેંગાલ સને ૧૯૩૭-૩૮ ના ન્યુમિસ્મેટીક સાલીમેન્ટના સિલ્વર બ્યુગીલી નંબર ૪૭ માં પા. ૯૫ મે છપાવેલ છે. તેને આધારે સ્વ. ડૉ. જયસ્વાલનાં ક્રોડોગ અનુમાનો મારા પરમમિત્ર જયચંદ્ર વિદ્યાલંકારે તપાસ્યા છે અને તે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીના જરનલ વૉ. ૫ વિભાગ ત્રાન્સમાં પા. ૨૪૯-૬૧ માં છપાવેલ છે. છતાં આ રાજાઓના વંશવૃક્ષ સંબંધી હજુ આપણું ઘણું અજ્ઞાન છે અને શિલાલેખો પુરતા પ્રમાણમાં મળે નહીં ત્યાં સુધી વિશેષ અન્વયાણ પડવા સંભવ નથી. આ સંગ્રહમાં તેના જે બાર લેખો ભેળા કરવામાં આવેલ છે તેમાંના ધણાખરા તુટક તથા મ્હોમાયા વિનાના હોવાથી બહુ જ જુદા ઐતિહાસિક સામગ્રી પૂરી પાડે છે. ક્ષત્રપ શબ્દ સેટ્રપનું સંસ્કૃતમાં રૂપ છે અને તેઓ કુશાન રાજાઓના સેટ્રપ હોઈ, તેઓનું પરિણામ મોળું પડ્યું ત્યારે ઇ. સ. ની બીજી ત્રીજી અને ચોથી શતાબ્દીમાં ગુજરાત તથા માળવામાં સ્વતંત્ર સત્તા ભોગવતા થઈ ગયા. આખરે ૩૫૧ ઇ. સ. માં સમુદ્રગુપ્તે ક્ષત્રપ રાજાઓને હરાવી તેમની સત્તાનો નાશ કર્યો. આ લેખોમાં ગિરિનગરમાંના સુદર્શન તળાવ, સુવર્ણ સિકતા તથા પલાશિની નદી વગેરેનાં તેમ જ યવન તુશાફ્ર, આદ્રિ શાતકર્ણિ, પશ્ચિમ કુલેપ તથા સુવિશાળ અને વૈશ્ય પુણ્યગુપ્ત ઇત્યાદિ વ્યક્તિના ઉલ્લેખો પ્રાપ્ત થાય છે. ગુદાના સં. ૧૦૩ (ઇ. સ. ૧૮૧)ના લેખમાં આબીર સેનાપતિ રૂદ્રભૂતિનું વર્ણન સિદ્ધાંતી જાણવામાં આવેલ ઇશ્વરદત્તનું વ્યક્તિત્વ નિશ્ચિત કરવામાં સહાયભૂત થાય તેમ છે. પાળીયા માટે લાંબા શબ્દ કરજમાંના અન્ધાકિમાંથી મળેલા ચાર લેખોમાંથી મળે છે.

ત્રૈકૂટવંશી—આ વંશના માત્ર બે જ લેખો આ સંગ્રહમાં આપવામાં આવ્યા છે. તેમાં વર્ણવેલા રાજાઓના સિદ્ધાંત પ્રો. ઇ. જે. રેપ્સનાના બ્રિટિશ મ્યુઝિયમના ક્રોડોગમાં વર્ણવેલા છે. લેખ તથા સિદ્ધાંતો મદદથી આ વંશના ત્રણ રાજાઓનાં નામ નીકળી શક્યાં છે. મહારાજ ઇન્દ્રદત્તના પુત્ર દહુ-સેનનું દાનપત્ર પારડીમાંથી મળેલું ક. સં. ૨૦૭ (૪૫૬-૫૭ ઇ. સ.)નું છે અને બીજું દાનપત્ર તેના (દહુસેનના) પુત્ર વ્યાઘ્રસેનનું સુરતમાંથી મળેલું ક. સં. ૨૪૧ (૪૯૦-૯૧ ઇ. સ.)ના સમયનું છે. આ વંશનું સહુથી પ્રથમ જ્ઞાન કન્હેરીના ક. સં. ૨૪૫ના પતરા ઉપરથી થયું હતું. ત્રૈકૂટક નામ કાલિ-દાસના રઘુવંશમાંના ત્રિકૂટ પર્વત ઉપરથી પડેલું મનાય છે. આ બન્ને પતરામાં સાલ કલચુરી અગર એકી સંવતમાં આપેલ છે. બન્ને દાનોમાંના રાજા પરમ વૈષ્ણવ તરીકે વર્ણવાયા છે અને છેલ્લો વ્યાઘ્રસેન અપરાન્ત પ્રદેશમાં રાજ્ય કરવાનો દાવો ધરાવે છે જેનું મુખ્ય શહેર મલ્લનાથના મત પ્રમાણે શર્પારક (સોપારા) હતું.

ગુમવંશી—સોરઠમાં ગિરિનગર દાહના જૂનાગઢની પૂર્વમાં આવેલા જે મોટા ખડક ઉપર અશોકના ચૌદ શાસનો તથા રફદામનના સુદર્શન તળાવ સંબંધી લેખો કેાતરેલા મળ્યા છે, તે જ ખડક ઉપર ત્રીજી બાજુએ આ લેખ પણ કેાતરેલો છે. લિપિશાસ્ત્રના અભ્યાસીને અશોકથી આરંભી ગુપ્ત કાળ સુધીની એટલે કે ઇ. સ. પૂર્વ ત્રીજી સતાબ્દીથી ઇ. સ.ની પાંચમી સતાબ્દી સુધીની લિપિ એક જ રીતે અલ્પ વધાર ઉપરથી વાંચવાની આદર્શ અલૌકિક સમ્મત છે. સુદર્શન તળાવને બંધ જે તુટી જવાથી રફદામન ક્ષત્રવના સમયમાં તેના અમાત્ય સુવિશાએ ફરી બાંધેલો તે બીજી વખત અતિશયિતે કારણે તુટી જવાથી સૌ હાથ લાગી સાઠ હાથ પહેાળે અને સાત માથેાડાં ઉંચે બંધ રહેયુમના સોરઠના મુખા પશુદંતે અઢળક નાણું ખરચીને બંધાખાનું વર્ણન આ લેખમાં છે. ઉવટના બાગમાં ચક્રપાલિતે ચક્રવૃત નામનું વિષ્ણુનું મંદિર ઇ. સ. ૪૫૭ માં બંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ આ જ લેખના અનુસંધાનમાં છે. વૈષ્ણવ ધર્મનું પ્રાપ્ત્ય ઇ. સ. ની પાંચમી સતાબ્દીથી શુભરાતમાં હોવાનું આ લેખથી પુરવાર થાય છે.

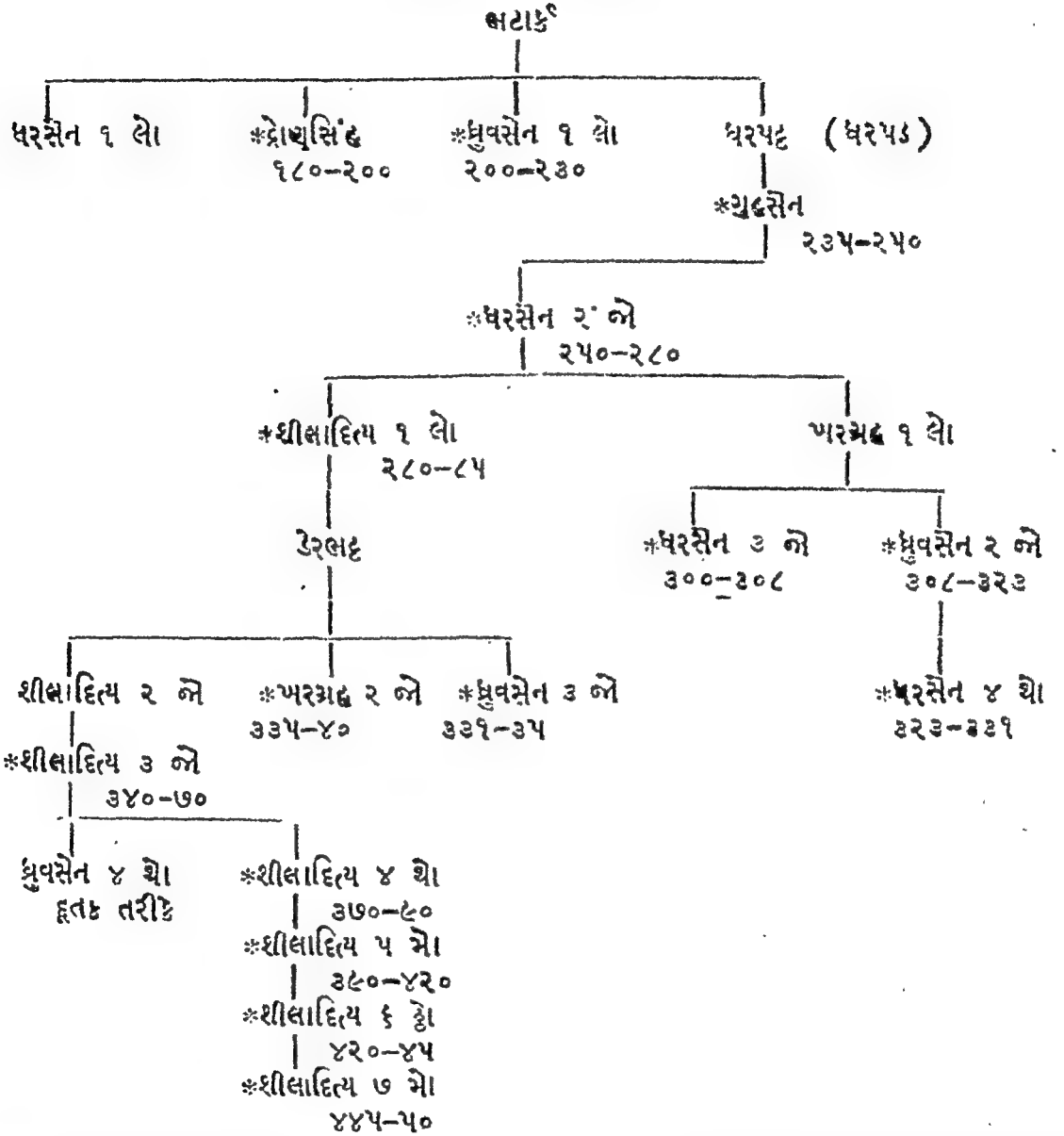
વસંલીવંશી—ગુપ્ત સામ્રાજ્યના સેનાપતિ બટાર્ક જે સોરઠમાં વલ્લભીપુર (વળા)માં રાજ્ય કરતો હતો તેના જ વંશજ ઉત્તરોત્તર પંદર રાજ્યોએ જુદેજુદે સ્થળે અને પ્રસંગે યુ. સં. ૧૮૩ થી ૪૪૭ (ઇ. સ. ૫૦૨-૭૬૬) સુધીમાં આપેલાં પંચાલ્યું દાનપત્રોનો સંગ્રહ પહેલા ઐયમાં કરવામાં આગ્યો છે. માત્ર ટૂંકા વર્ણનરૂપ પ્રથમ ઉપલબ્ધ થયેલા અને દાખલ કરેલા કેટલાક આગળ ઉપર ત્રીજા ઐયમાં વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી છાપવામાં આવેલ છે. આ દાનપત્રોમાંથી અદાર દાન બૌદ્ધ ધર્માનુયાયી વિદાર અગર મઠના નિભાવ તેમ જ ફરતા ફરતા આવતા શિક્ષુસંધના નિર્વાહ માટે આપવામાં આવેલ છે. બે લેખો શાકત દેવીઓનાં મંદિરના નિભાવ માટે આપેલ છે જ્યારે બાકીના વ્યક્તિગત ખાલજોને બલિચરૂ વૈશ્વદેવાદિ પંચ મહાયજ્ઞ કરવામાં મદદ તરીકે અમુક ગામ અગર જમીનના રૂપમાં આપવામાં આવેલ છે. આ બધાં દાનપત્રોની રચના અને લખાવટ એકજરૂપી હોવાથી તુટક અને લક્ષાઈ ગયેલાં પત્રોને પણ વાંચતાં અને બંધ બેસારતાં મુશ્કેલી નહીં નથી. પ્રત્યેક દાનપત્રની વિશિષ્ટતા હાતા, તેના સમય, દાન, લેનાર, દાનમાં અપાએલી જ્ઞમિ અને લેખક તથા દૂતકર્તા નામ વર્ણવતા વિભાગમાં જ માહુમ પડે છે. વલ્લભી રાજ્યોનો બૌદ્ધધર્મ તરફ પક્ષપાત અને વલ્લુ હોવા છતાં બૌદ્ધેતર મતાનુયાયીઓને પણ મોટી સંખ્યામાં દાન અપાએલ છે. તે બતાવી આપે છે કે તે સમયે જુદાજુદા ધર્મ અને પંથો વચ્ચે સહિષ્ણુતા ધણી હોવી જોઈએ. અશોકનાં ધર્મશાસનો પણ આ બાબત સારો બોધ આપે છે.

વંશવર્ણન વિભાગમાં જેમ જેમ ઉત્તરોત્તર આગળના રાજ્યોનો સમય આવે ત્યારે લંબાણ થઈ જવાથી અગર દાન ધડનારને અમુક રાજ્ય પ્રત્યે પક્ષપાત હોવાથી વચમાંના કેટલાક રાજ્યોનાં વર્ણન સદંતર કાઢી નાંખે છે અગર ટુંકાવી નાંખે છે. આથી વંશવૃક્ષ તૈયાર કરતી વખતે અનેક તર્ક વિતર્કને સ્થાન મળે છે અને રાજ્યો રાજ્ય કચું જ નહોતું અગર તેને રાજ્યાસને આવ્યાની સાથે જ પદબદ્ધ થયો હશે ઇત્યાદિ ચંકા થવા મળે છે. આ પરિસ્થિતિને લીધે અત્યાર સુધી લગભગ બધા વંશમાં અમુક રાજ્યોનું સ્થાન અને સમય પણ નિર્ણયિત થઈ શક્યાં નથી. મદે અગાઉ કહ્યું છે તેમ એક જ નામના એક કરતાં વધારે રાજ્યો હોવાથી આ શુંચવાડામાં વિશેષ ઉમેરો થાય છે.

કમનસીમે આ વંશના કહેવાતા સિક્કાઓ બહુ જ લુજ્જ મળે છે અને જેટલી જુદીજુદી જાતના મળી શક્યા તે બધા વાંચી તે ઉપરથી તેના ઉપરનો લેખ નક્કો કરવાનો એક વધુ પ્રયાસ મદે કરેલ છે જે જર્નલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ ઍંગલાન્ડ ટ્રાન્સમિટીક સપ્લીમેન્ટ સિલ્વર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ પા. ૯૯ મે છપાએલ છે. તે લેખ લખવા પહેલાં સેન્ટ એલિઅર કૉલેજના ર. ફા. પ્રો. એચ. દેરસે વાંચવા માટે મોકલેલા વલ્લભી સિક્કાનો મોટો જથ્થો મદે તપાસી લીધો હતો અને તેમાંથી જુદી જુદી જાતના સિક્કાઓ પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ માટે તેમની પરવાનગીથી સંગ્રહીત થયાં છે. તે બધા

સિક્કામાં આ વંશના મૂળ પુરુષ ભટ્ટાર્કનું નામ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાય છે પણ પ્રત્યેક રાજાના નામ વાંચી શકાતાં નથી. આ બધાં ઉપસબ્ધ સાધનો વડે ઉપજાવેલી આ વંશની વંશાવળી નીચે રજૂ કરું છું.

વલ્લભીવંશના રાજાઓ

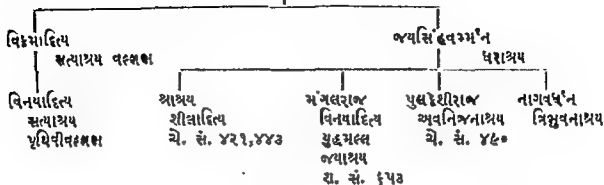
પાશ્ચાત્ય ચાલુક્યવંશી—આ વંશના ૬ લેખો ગુજરાતના ઐતિહાસ માટે ઉપયોગી જણાયાથી આંદો દાખલ કરવામાં આવેલ છે. તે ચે. સં. ૩૯૪ (ખ. સ. ૬૪૩)થી ૪૯૦ (ખ. સ. ૭૩૯) સુધીના સમયના છે. આ લેખોમાંથી વાતાપીના પાશ્ચાત્ય ચાલુક્યો પૈકી જે જે રાજાઓનો સંબંધ બતાવતું વંશ-વૃક્ષ ઉપજાવી શકાયું છે તે નીચે આપ્યું છે. આ બધાં દાન આપવાનાં સ્થળો તેમ જ દાનમાં અપાએલાં ગામો તથા ક્ષેત્રો સુરત તથા નવસારી આજુબાજુમાં એટલે કે લાટ અગર દક્ષિણ ગુજરાતમાં આવેલાં છે.

૧ * આ ચિહ્નોના રાજાઓનાં દાનપત્રો આ સંપ્રદર્શમાં દાખલ કરેલ છે. ૨ સાલ શમ્ભવલી સંવતમાં આપેલ છે.

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય રાજ્યો

કીર્તિવર્મા

પુલકેશી વસ્ત્રભ

ગુર્જરવંશી—આ વંશનાં કુલ બાર દાનપત્રો નં. ૧૦૮-૧૧૯ આજ પર્વત ઉપલબ્ધ યજ્ઞોર્જી આમાં સંપ્રદીત કરવામાં આવેલ છે. તે બધામાં (નં. ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬ સિવાય) એક અગર કમચુરી સંવત્સરનો ઉપયોગ થયો છે. નં. ૧૧૪ થી ૧૧૬ માં અનુક્રમે ચ. સં. ૪૦૦, ૪૧૫ અને ૪૧૭ સેષમાં રચ્ય રીતે અક્ષરમાં લખેલ છે તેથી શંકાનું સ્થાન નથી છતાં તે ત્રણે બનાવટી સિદ્ધ થયાં છે તેથી વંશવૃક્ષમાં બંધ બેસે નહીં એ સ્વાભાવિક છે. આ રાજ્યોનું રાજધાનીનું મહેર ભર્યું હતું અને દાન આપવાનાં સ્થળો પૈકી નાંદિપુરી (નાંદોદ) અકુરેશ્વર (અંકેશ્વર) કિરીપપદ્મ (સીસોદ્રા) અને સંગમગૃહ (સંખેશ) તેની આસપાસ અત્યારે પણ જળીતાં છે. દૂતકે તરીકે કામ કરનારનો ઇલ્લાખ બોમિક (હાકાર) આ દાનપત્રોમાં વપરાયેલ છે. દાન વિભાગમાં સોદ્રક્ષ, સોપરિકર, ઇલાદિ વિશેષણો ઉપરાંત સશીર્ષ, સર્વાદાનહંપ્રાદ્યઃ અને સર્વદિત્યવિષ્ટિપ્રાપ્તિભેદિકપરિદીના એ ત્રણ નવાં આમાં મળી આવે છે.

દ્વ અને જયભટ્ટ બે જ નામ આ વંશના રાજ્યોને મળેલાં હોવાથી ઉત્તરોત્તર બે દ્વ અને ત્રણ જયભટ્ટ લેખોમાં વંશવર્ણન પ્રસંગે આવે છે તેથી હજો. ગુંચવાડો ઉભો થાય છે. સુભાએ જયભટ્ટ ૧ લાને વીતરાગ દ્વ ૨ જાને પ્રજ્ઞાન્તરાગ અને જયભટ્ટ ૨ જાને ધરાધર એવાં બિરુદો લગાડેલાં છે તેથી તે બધાને અલગ પાડવાનું સુલભ થાય છે. નં. ૧૧૭ સં. ૪૫૬ ના દાનપત્રને તથા નં. ૧૧૮ સં. ૪૮૬ ના દાનપત્રને જયભટ્ટ ત્રીજાનાં આજ પર્વત મનાયાં છે પણ નં. ૧૧૯ સં. ૪૮૬ ના નવા મળેલા દાનપત્ર ઉપરથી હવે ખાતરીપૂર્વક કહી શકાય છે કે નં. ૧૧૭ ના જયભટ્ટ અને નં. ૧૧૮ ના જયભટ્ટ વચ્ચે એક રાજા ગાદીએ આવ્યો હતો તેથી નં. ૧૧૭ ને જયભટ્ટ ૨ જાનું અને નં. ૧૧૮ ને જયભટ્ટ ત્રીજાનું દાનપત્ર માનવું બેઠ્યું. સં. ૪૫૬ અને ૪૮૬ નાં બન્ને એક જ રાજાના માનવામાં જે ત્રીસ વર્ષના ગણાને લીધે ખટકે રહેલી હતી તે પણ દૂર થઈ છે. નં. ૧૧૯ માં પં. ૧૫ માં જયભટ્ટ બીજાના વર્ણન પછી પં. ૨૧ માં પરમ મહાશ્વર, સમવિગત પંચ મહાસભ્યઃ મહા સામન્તાધિપતિ શ્રીમદ્ અનિરોધનું નામ પહેલી જ વાર આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. તેના પુત્ર તરીકે પં. ૩૩ માં વર્ણવેલ જયભટ્ટ ૩ જાએ આ દાન આપ્યું છે. આ દાનપત્ર પ્રિન્સ ઓફ વેસ્ટ મ્યુઝિયમ મુંબઈમાં છે અને તે મેં એ. ઇ. વો. ૨૩ પા. ૧૪૭ ને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. ત્યાં તેને જયભટ્ટ ૩ જાના દાનપત્ર તરીકે જ વર્ણવ્યું છે તે યથાર્થ છે. નં. ૧૧૮ અને ૧૧૯ બન્નેના દાન આપનાર જયભટ્ટનું વર્ણન તદ્દન એક સરખું એક જ સંખેશમાં છે તેથી તે બન્ને જયભટ્ટ ૩ જાનાં જ માનવાં બેઠ્યાં. આ વંશનું નવું સુધારણું વંશવૃક્ષ નીચે આપેલું છે:

ગુર્જરવંશી રાજાઓ

સામન્ત દદ ૧ લો ચે. સં. ૩૦૦, ૩૪૬

જયભટ (વીતરાગ) ૧ લો ,, ૩૫૫

દદ ૨ ને
પ્રશાન્તરાગ

ચે. સં. ૩૮૦, ૩૮૫, ૩૯૨

જયભટ ૨ ને (ધરાધર)

ચે. સં. ૪૫૬

અનિરાલ

જયભટ ૩ ને ચે. સં. ૪૮૬

રણગ્રહ

ચે. સં. ૩૯૧

રાષ્ટ્રકૂટવંશી—આ વંશના કુલ એકવીસ દાનપત્રો આમાં દાખલ કર્યા છે જેમાંથી ચૌદ ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટોનાં છે જ્યારે સાત મૂળ શાખાના રાજાઓનાં હોવા છતાં દાન લેનાર અગર સ્થળ વગેરે ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી હોવાથી આ સંગ્રહમાં તેને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. તે બધાં દાન સાત આઠ અને નવમી સદીમાં અપાએલ છે અને તેનો સમય શક સંવતમાં દેખાડ્યો છે. મૂળ તેમજ ગુજરાત શાખામાં એક જ નામના એક કરતાં વધારે કર્ક, ગોવિન્દ, ઇન્દ્ર ઇત્યાદિ નામધારી રાજાઓ હોવાથી તેઓનું વ્યક્તિત્વ ચોક્કસ કરવામાં શું ચવાડો ઉભો થાય છે અને કેટલાંકનાં બિરુદો પણ એકસરખાં હોવાથી વિશેષ લાંબગડ ઉભી થાય છે. સદ્ભાગ્યે આ બધાં દાનપત્રો બહુ જ વિસ્તાર-પૂર્વક લખાએલાં છે અને વંશવર્ણન બહુ જ ઊંચી ધમારતવાળું જેવામાં આવે છે. દરેક રાજાનાં ત્રણ ચાર બિરુદો વપરાએલાં છે તેથી જ્યાં તેનો અભાવ દેખાય ત્યાં તેની સત્તા તથા અધિકાર માટે શંકા ઉત્પન્ન થાય છે, તોપણ સમકાલીન રાજાઓ સાથેના સંબંધ વગેરેથી કેટલીક ચોક્કસાઈ આપોઆપ થઈ જાય છે. છતાં કેટલીક અસંગતતા અને અસ્પષ્ટતાનો ખુલાસો વિશ્વસનીય થતો નથી. ગોવિન્દ ૨ ને (સં. ૭૦૨) અને ધ્રુવ ધારાવર્ષ (સં. ૭૧૭) બે લાંબામાં ગોવિન્દ ગાદી ઉપર આવ્યો હતો કે નહીં અને ધ્રુવની પહેલાં કે પછી અને ધ્રુવે પાછળથી પોતે કરેલા અન્યાયનું ભાન થવાથી ગાદી છોડી ગોવિન્દને આપી ઇત્યાદિ કલ્પનાઓનો હજી સુધી નિવેડો આણવા આપણી પાસે સાધન નથી. તેવી જ રીતે ગુજરાત શાખાના સ્થાપક ઇન્દ્રના પુત્ર કર્કનાં શ. સં. ૭૩૪, ૭૩૮ અને ૭૪૯ ની સાક્ષનાં દાનપત્રો અને ગોવિન્દનાં ૭૪૫, ૭૪૮, ૭૪૯, ૭૪૯ નાં દાનપત્રો સાથે સાથે અસ્તિત્વમાં હોવાનો ખુલાસો થઈ શકતો નથી. તેનો ખુલાસો શોધવામાં મુખ્ય શાખાના અમોઘવર્ષને કરેલી મદદ અને તેને ગાદી અપાવવાની ક્ષીલચાલ અને તેને લીધે પોતાની ગેરહાજરી ઇત્યાદિ વિગતો વિશેષ શું ચવાડો ઉભો કરે છે. આ બાબતમાં કર્કના સં. ૭૪૬ ના દાનપત્ર (નં. ૧૨૫ કે ગ્રંથ ૩ ને પા. ૧૩૪)ના પ્રાસ્તાવિક વિભાગમાં ડૉ. યી. લદ્દાચાર્યે જે કલ્પના કરીને તેનો ગ્રાહ્યગ્રાહનો નિર્ણય કરવાનું ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ ઉપર રાખ્યું છે.

આ દાનો નં. ૧૨૮ અને ૧૨૫ બે સિવાય બધાં બલિયર્ વૈશ્વદેવાદિ પંચયજ્ઞક્રિયા માટે જુદાજુદા સાહજોને આપવામાં આવેલ છે. ૧૨૮ કામ્પિત્ય તીર્થમાંના યૌદ્ધ વિહારને આર્ષસંવતો શિખોને માટે જ્યારે ૧૨૫ બે જૈન ચૈત્યાલયના સમારકામ માટે આપવામાં આવેલ છે. આ સંગ્રહ સાથે સંબંધ ધરાવતા મૂળ તેમજ ગુજરાત શાખાના રાજાઓનું વંશવૃક્ષ તૈયાર કરી નીચે આપેલ છે અને તેમાં જે જે રાજાઓના દાનપત્રો આ સંગ્રહમાં છે તેના નામ સામે* ચિહ્ન કરેલ છે.

રાષ્ટ્રકુટ સુખ્ય શાખા

द्वितीयभागे श. सं. ५५२

४५३   ४५३

अनिन्दितो ॥ ॥ १०२

કચ્છ ૧ લો. , , ૬૨૭

૭૦૨ ૨ જો
 | સ. સ. ૬૫૨
 દક્ષિણ
 ૬૭૫

सुध

—
ગોવિન્દ

જાન્યુઆરી ૧૯૬૬

કુલ ૬૮૭

ગોવિંદ રાજ
૧૯૦૨

ક્રુવ (ધારાવપ નિરૂપમ,
ધોર) ૭૧૭

*गोविन्द ३
अमृतवर्ष, वल्लभनरैन्द्र
जगज्जुग, पृथ्वीवल्लभ,
७२५, ७२६, ७२६

મન્દ્ર ઠાણે (ગુજરાત
| સાબાનો સ્થાપક)

શ્રીમોહનજી
સાગર, દુલ્હા શ્રીવલ્લભ
ભક્તશ્રીવલ્લભ ૨૬-૬/૩
૭૭૭, ૭૮૮

* ૪૪* ૨ જો (મુવર્ણવર્ધ)
સ. સં. ૭૩૪, ૭૩૮,
૭૪૩, ૭૪૬

*ગોવિન્દ
પ્રભૂતવર્ષ
શ. સં. ૭૩૫
૭૩૬. ૭૪૬

અચાનક શ્રુતિ મેળવે
કાશ ૨ જો

*इन्तिवर्ग
| अ. सं. ७८६

*ध्रुव (धारावर्ध निरूपम)

*अक्षयवर्ष
३०/१२/१७

અકાસરવ (શુભાતુંગ)
શ. સં. ૭૮૬

॥ गङ्गा = नदी
 | (येही २ ध्वनि गङ्गा की पुत्री)
 * ॥ ३ ॥ = द्विगन्ध्या (येही वंशी)

શ્રીમદ્ધારાવધી
નિરૂપમ
સ. સં. ૭૮૬, ૮૦૬

*मुमु धारावाच
निष्पन्न
श. स. ७८६, ८०६

* गोविन्दराज ४ यो
सुवर्णवर्ण, पृथ्वीवर्ण
वर्ण नरेन्द्रदेव ८ पर

अपि

ચાલુક્ય અગર સોલંકી વંશી—આ વંશનાં દાનપત્રો તથા શિલાલેખો મળ્યાને કુલ ૯૩ લેખો સંગ્રહિત કરવામાં આવેલ છે; તેમાંથી ૬૯ યુગ સંમદમાં અથ ૨ જામાં આપ્યાં છે જ્યારે ૨૪ પુરવણી વિભાગમાં અથ ૩ જામાં આપેલાં છે. ગુજરાતની ગદ્યારના પણ ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતા હોય તેવા આ સમદમાં દાખલ કરતા કેટલાક સુદ્ધ જનની સ્વયના અનુસાર જોધપુર, આશુ વગેરે સ્થળોના લેખો પાછળની દાખલ કરવામાં આયા છે. નં. ૧૫૪ અને ૧૫૯ પ્રિન્સાવાળા બધા લેખો વિ. સં. અનુસાર અ-૫

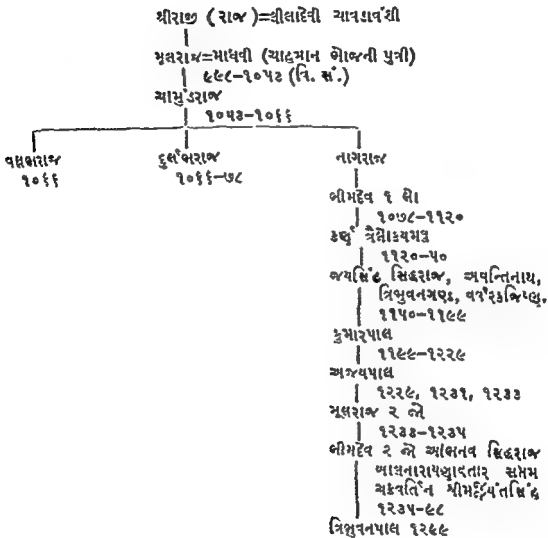
લખાએલા છે. નં. ૧૫૪ માં ગુ. વ. સંવત્ તથા સિંહ સંવતનો અને નં. ૧૫૬ માં કેવળ સિંહ સંવતનો ઉપયોગ થયો છે. ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦ મે આ વંશના ૧૧ દાખરો પ્રગટ કર્યા છે તેના પ્રાસ્તાવિક વિભાગ જે આ સંગ્રહમાં ગ્રંથ ૨ જમાં નં. ૧૩૭ ની શરૂઆતમાં આપેલ છે તેમાં આ વંશના મૂળ પુરુષની ઉત્પત્તિ તથા આગમન સંબંધી તેમજ વંશના બીજા રાજાઓ સંબંધી ઐતિહાસિક વિવેચન કરેલ છે તેથી આંહી પુનરાવૃત્તિ કરવા જરૂર નથી. તે વિવેચન, આ સંગ્રહમાંના લેખો તેમજ આજ પર્વત ઉપલબ્ધ બીજા સાહિત્યને આધારે તે રાજાઓની તૈયાર કરેલી વંશાવલી નીચે આપવામાં આવી છે. તે પૈકીના બધા રાજાઓના લેખો આમાં મળી આવે છે. ચામુંડરાજનું એક પણ દાનપત્ર આજ પર્વત મળ્યું નહોતું. દી. બ. સ્વ. કેશવદાસ દ્રુવે મોડમેલા શેટ્ટોગ્રાફ ઉપરથી ચામુંડરાજનું વિ. સં. ૧૦૩૪નું અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્ર નં. ૧૩૬ અ ગ્રંથ ૩ જમાં દાખલ કર્યું છે. બીમ ૨ જના એકલાના લગભગ ૫૧ લેખો છે જેમાંથી ઘણાખરા આજ અને ગિરનાર ઉપરના જૈન મતાનુયાયીઓના છે. પ્રાચીન લેખોમાંનાં ઉત્તમ કવિઓનાં રચેલાં પ્રલોકગદ્ય વર્ણુનો આ સમયનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવતાં નથી. છેવટના રાજાઓના સમયનાં દાનોમાં આખી વંશાવલી પણ બંધ થાય છે. માત્ર દાતાને જ બેએક વિશેષણ લગાડી તેનાથી જ દાનવિભાગ આગળ આવે છે. વંશરક્ષ પૈકી ચામુંડરાજ પછીના વલ્લભરાજે ટૂંક સમય રાજ્ય કર્યું હોવાથી તેનું નામ ઘણાખરા લેખોમાં આપેલ નથી. માત્ર બીમ ૨ જના સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (નં. ૧૬૫)માં પં. ૫ ની શરૂઆતમાં વલ્લભરાજનું નામ છે અને પં. ૨૦ માં બીમ ૨ જને અભિનવ સિદ્ધરાજ ઉપરાંત જ્યંતસિંહ તરીકે વર્ણુવ્યો છે. નં. ૧૬૨ માં ગૂણરાજ ૨ જનું વર્ણુન આવે છે તે પ્રસંગે કાવીના રાજા નાગાણુનને દુરાબ્યાનો ઉલ્લેખ પં. ૧૭ માં સ્પષ્ટ રીતે આપેલ છે. છેલ્લા રાજા ત્રિભુવનપાલના નં. ૨૦૫ ના દાનપત્રમાંથી તેની ૧૨૯૯ ની સાલ આપણને મળે છે.

બ્યારે ક્ષત્રપ, ત્રૈકૂટક અને ગુપ્ત રાજાઓના ગુજરાત હજના સંખ્યાબંધ રૂપાના તથા ત્રાંચાના (પ્રમાણુમાં જુજ) સિક્કાઓ આજ પર્વત મળ્યા છે અને હજુ મળે જાય છે ત્યારે વલ્લભી અને ત્યાર પછીના આ બધા વંશના રાજાઓના સિક્કા ખાતરીપૂર્વક અમુક રાજના માની શકાય તેવા મળ્યા નથી.

તુટક નામવાળા અમુક અક્ષરો લખેલા સિક્કાઓ જયસિંહના નામવાળા અગર રાષ્ટ્રકૂટ વંશના એકાદ બે જાતના વર્ણુવ્યા છે પણ તેના ઉપર આધાર રાખી શકાય તેમ નથી. સંયુક્ત પ્રાંતમાં ઝાંસી પરગણામાં પન્દવાહ ગામમાંથી મળેલા સોનાના સિક્કા મિ. બર્ને^૧ સોલંકી રાજના માન્યા હતા તે રા. બ. પ્રયાગ દયાલે ન્યુમિસ્મેટીક સપ્લીમેન્ટ સિલ્વર જ્યુબીલી નંબર ૪૭ માં પા. ૧૧૭ મે ફરી વર્ણુવેલ છે અને તેની બન્ને બાજુનાં ચિત્ર આપેલ છે. રા. બ. કે. એન. દીક્ષિત ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ આર્કિઓલોજીએ તેના ઉપરના અક્ષરો ધ્રીસિદ્ધરાજઃ વાંચ્યા છે. તેનું અક્ષરો વજન ૬૫-૬૬ ગ્રેન અને ૬૬ ૮૫ ઇંચ છે અને તે એટલી વંશના ગાંગેયદેવાદિના સિક્કાને અક્ષરો અને ઘાટધુટમાં મળતા આવે છે. પરંતુ બન્ને બાજુએ માત્ર તેટલા જ અક્ષરો કાતરેલા છે તેથી સિક્કા તરીકે તેઓ પ્રચલિત હોવાનું સંભવતું નથી. કોઈ પ્રસંગ ઉજવવા અગર ભેટ નજર માટે આવી મહેરો પાડવામાં આવતી તેથી આ પણ તેવી મહેર હોય એ વધુ સંભવિત લાગે છે. કૃષ્ણરાજના નામવાળા રૂપાના અમુક સિક્કા આર્કિઓલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના રિપોર્ટમાં વર્ણુવેલા મહેં જોયા છે પણ જયપ્રિંદ કૃષ્ણરાજ ઇત્યાદિ નામો અતિ પ્રચલિત હોવાથી તે કયા વંશના કૃષ્ણરાજના છે તે ચોક્કસ થઈ શકતું નથી. આ વંશના સિક્કાના અભાવ માટેની ચર્ચા, વડોદરા મુકામે ભરાએલ સાતમી ઓરિયેન્ટલ કોન્ફ-રન્સ પ્રસંગે ગુજરાતના સિક્કાઓનો ઇતિહાસ એ નામે મહેં એક લેખ વાંચ્યો હતો અને જે તેના રિપોર્ટમાં પા. ૬૮૯ મે છપાયો છે, તેમાં ફરી છે તેથી આંહી પિષ્ટપેષણ કરવું ઇષ્ટ નથી.

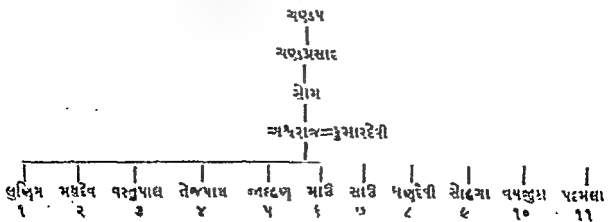
આ સમયમાં જેન ધર્મનું પ્રાજ્ઞાત્મ ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવું છે અને રાજાઓની વંશાવળી જેવી દ્રવ્યથી મંત્રી વસ્તુપાળ અને તેજપાળના કોટ્ટરખીઓનાં નામ આણુ અને ગિરનારની ઉપરનાં જેન મંદિરોમાંના લેખોમાં જોવામાં આવે છે. આ મંત્રીઓનું વંશવૃક્ષ પણ નીચે આપવામાં આવેલ છે:

ચાલુક્ય (સોલંકી) વંશવૃક્ષ

વસ્તુપાળ તથા તેજપાળનું વંશવૃક્ષ

અણ્ણદિલપુર પારણમાં પ્રાગ્વાર વંશમાં

નં. ૨ મલ્લદેવ=લીલુકા

પુણ્ડસિંહ=અલ્લુણ્ડદેવી

પેથડ

પુનપાલ=પુનદેવી

નં. ૩ વરુપાલ=૧ લક્ષ્મીદેવી

લામારાજપાલ

કાન્હડ

રાણુ

=૨ સોબુકા

જયન્તસિંહ=જયતલદેવી

=સુદવદેવી

=૩પાદેવી

જૈત્રસિંહ

ગાગા

ધરણિગ

નિશુપનદેવી

નં. ૪ તેજપાળ=૧ અનુપમદેવી

કા. જલ્લણુ

કા. આસા

કા. રાંછીસંતોષા

=૨ સુહડા

લાવણસિંહ

વહિલદેવી

લણસિંહ=જળમાદેવી

=૨ચણદેવી

ગઉરદેવી

વાઘેલાવંશી—આ વંશના ૨૧ લેખો મૂળ સંમદમાં ગ્રંથ ૨ જામાં અને ૯ લેખો પુરવધી વિભાગમાં ગ્રંથ ૩ જામાં આપવામાં આવ્યા છે. આમાંના ઘણાખરા જૈન મતાનુયાયીઓએ બધાં લેખો મંદિરો સંબંધી છે અને બાકીના તુટક તથા ખણિત રિથતિમાં મળેલા છે તેથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી નથી. આ વંશના રાજાઓની વંશાવલી નીચે આપેલ છે. નં. ૨૧૬ ના વીસલદેવના દાનપત્રમાં તેને અભિનવ જીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપરાણુન ઇત્યાદિ ઉપનામોથી વર્ણવેલ છે. નં. ૨૨૨ માં પ્રચલિત નાણાં તેમજ તોલ તથા માપનાં નામ જેવાં કે કર્પ, દ્રમ્મ, મણ, માણક, કાવડિ, પલિકા, ઘડા, પાયત્રી, છાટા ઇત્યાદિ મળે છે. નં. ૨૨૫ માં વાઘેલા સાથે જોડાએલા ચાલુક્ય તથા રાષ્ટ્રકૂટ કુટુંબનો સંબંધ ગતાવનારું વર્ણન આપેલ છે.

વાઘેલાવંશના રાજાઓ

ધવલ (૧૨૧૬)

અણોરાજ=સલક્ષણદેવી (૧૨૨૬)

લવણપ્રસાદ=મદનદેવી

વીરધવલ=વયજલદેવી ૧૨૮૯-૯૪

વીરમદેવ

૧૩૦૦

વીસલદેવ

૧૩૦૦-૧૮

વિશ્વમલ=નાગલદેવી

પ્રતાપમલ

અણુનદેવ ૧૩૧૮-૩૧

સારંગદેવ ૧૩૩૧-૫૩

કર્ણ દેવે ૧૩૫૩-૬૦

પરચુરણ લેખો—જે સમયના લેખોનો ગ્રંથ ૧ લા અને ૨ જામાં સંગ્રહ કરેલો છે તે સમયના હોવા છતાં જે લેખોને તેમાં આપેલા મુખ્ય વંશના કાષ્ઠપણુ રાજ વિગેરે સાથે જોડી ન શકાય તેવા બધા લેખો આ વિભાગમાં કાલક્રમ અનુસાર આપ્યા છે. આ વિભાગમાં છૂટા છૂટા પણુ બધી જુદી જુદી ઐતિહાસિક શાખાઓના પ્રાંતિક અધિકારીઓના આપેલાં દાન સંબંધી દફતરો મળે છે.

વલ્લભી રાજાના સામન્તો

ગાર્હલકુવંશ

સર ૧ લો મહારાજ
વરાહદાસ ૧ લો સેનાપતિ

સર ૨ જો (સામન્ત, મહારાજ બદિયર) વરાહદાસ ૨ જો (મહાસામન્ત મહારાજ) ધ. સ. ૫૪૯ મહારાજ સિંહાદિત્ય (સામન્ત) ધ. સ. ૫૭૪

કક્ષ

(વાહુક) ધવલ

અવનિવર્માન ૧ લો

બલવર્માન ધ. સ. ૮૯૩

અવનિવર્માન ૨ જો ધ. સ. ૯૦૦

આપ

નિકમાક

અદક

પુલકેસી

ધ્રુવલટ

ધરણીવરાહ

જ. સં. ૮૩૬

નં. ૨૨૯ અને ૨૩૦ ગાર્હલકવંશના મહા-

સામન્ત વરાહદાસ ૨ જાના ધ. સ. ૫૪૯ ના અને સિંહાદિત્યના ધ. સ. ૫૭૪ ના દાન સંબંધી છે. તે લેખોમાંથી તે વંશની ઉપજાવેલી વંશાવલી દાસિયામાં આપેલી છે. નં. ૨૩૧ સેન્દ્રક વંશના ભાનુ-શક્તિના પુત્ર આદિત્યશક્તિના પુત્ર નિકુમ્ભલ-શક્તિના દાન સંબંધી છે. જ્યારે નં. ૨૩૨ ધ. સ. ની સાતમી શતાબ્દીમાં બીલના મુખી નિરિ-કુલકના સેનાપતિ શાન્તલના દાન સંબંધી છે.

નં. ૨૩૩ ના વિ. સં. ૭૯૪ નું દાન આપનાર રાજા જાષ્ઠક

દેવને સોરાષ્ટ્ર મંડલાધિપતિ તરીકે વર્ણવેલો છે જેની રાજધાની શ્રુમિલિકા હતી. તેનું લાંછન માછલી હોષ્ટને ધ્રુમલી, ઝાંયા, પૌરબંદરના જોડવાની શાખાનો હોલો જોષ્ટજો. નં. ૨૩૪ અને ૨૩૫ ઐતિહાસિક દષ્ટિએ ધણી ઉપયોગી છે. તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અને તેના ખંડિયા બલવર્માના (ધ. સ. ૮૯૩) અને અવનિવર્માનાં (ધ. સ. ૯૦૦) દાનપત્રો છે. તે દાનપત્રોમાં ધરણીવરાહ, જર્જરપ, યક્ષદાસ ધર્મે ઇત્યાદિ સમકાલીન રાજાઓને હરાવ્યાની દફતર આપેલ છે. તે ઉપરથી સમજાય છે કે ધ. સ. ની ૯ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય, દક્ષિણ કાઠિયાવાડ સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું. આ જે પૈકીનું પહેલું બલવર્માનું ઉનામાંથી મળેલું છે. આ રાજાઓનું વંશસ્થ દાસિયામાં આપેલું છે. નં. ૨૩૬ નું ય. સં. ૮૩૬ નું વલ્લભજીના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર છે જેમાં યુગ યુગ આપથી ધરણીવરાહ સુધીના માર્જિનમાં બતાવ્યા મુજબનો સંબંધ બતાવેલો છે.

નં. ૨૩૭ અને ૨૩૮ પરમાર વંશના રાજા સીયક ૨ જાના વિ. સ. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬ ના

પરમારવંશ

બાપૈપરાજ વાકપતિ ૧ લો

કૃષ્ણ

વેરિસિંહ

સીયક ૨ જો મહામાધ્યલિકયુગમણિ

વિ. સં. ૧૦૦૫ અને ૧૦૨૬

વાકપતિ યુજિ વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬

દાનપત્રો છે. તેમાં રાષ્ટ્રકૂટ વંશના અમોઘવર્મા અને અકાલ-વર્માના ઉલ્લેખ છે. દાતાના દાદા અને પુત્રનાં નામ આ લેખોમાંથી મળ્યાં છે. તે માર્જિનમાં બતાવ્યા છે. નં. ૨૪૦ થી ૨૫૫ સુધીના ઉત્તર ગુજરાત આણુ અને શિયાળ જેટમાંના જૈન લેખો છે જેમાં મૂર્તિઓની સ્થાપના સંબંધી ટૂંકી દફતર આપેલી છે. નં. ૨૪૩ અને ૨૫૬ વિ. સ. ૧૨૬૪ લગભગનાં જે મેહેર રાજાઓનાં દાન સંબંધી છે. પહેલું મેહેર જગમલ્લનું ટિખાણુક (ટિખાણુ)માંથી જાહેર કરેલું દાન છે. જેમાં તળાજમાં જે લિંગો સ્થાપ્યા સંબંધી તેમ જ તેના નિભાવ માટે જમિનપડા આપ્યાની દફતર છે, અને બીજા

હાથસણીના લેખમાં જીર્ણુર્ધ્વમાં સંગવાપીની માફક હાથસણીમાં ઠેવાવાપી બંધાવવાનો ઉલ્લેખ છે. મેહર-મેહર-મેર જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો હુણુ લોકોની એક શાખા હતી. હુણુ લોકોએ તોરમાણુ અને મિહિર કુલની આગેવાની ત્રીયે પ્રથમના ગુપ્ત રાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો હતો. નં. ૨૩૦ અ કલચુરી વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા શંકરગણના દીકરા બુદ્ધરાજ સંબંધી

મહેશ્વરદામ

ભીમદામ

ભાટવડા ૧ શે

દરદામ

કુલદેવ

ભાટવડા ૨ જે

ક. સં. ૩૬૧ નો લેખ છે, નં. ૨૩૩ અ લગ્નમાં રહેતા ચાદમાનની અગ્રાત શાખાના રાજા ભટવડાનાં હાસોટમાંથી મળેલા દાનપત્ર સંબંધી છે. તેમાં તેની પાંચ પેઢીનાં નામ માર્જિનમાં ખતાવ્યા મુજબનાં આપેલાં છે. આ ભટવડા જીને વલ્લભીવંશના શીલાદિત્ય ૬ કા અને સાતમાનો જગદાલીન હતો અને તેનું દાન વિ. સ. ૮૧૩ ની સાલનું છે. નં. ૨૩૮ અ નો લેખ વિ. સં. ૧૦૫૩ નો દરિવર્મન અને રચિતા પુત્ર વિદગ્ધના પુત્ર મમ્મટના પુત્ર ધવલના દાન સંબંધી છે. તેણે ચાલુક્ય મળરાજને તથા ધરણીવરાહને મદદ કર્યાની હકીકત આ લેખમાંથી મળે છે. નં. ૨૩૮ અ થાણાના સિલહાર અપરાદિત્યના અધિકારી લક્ષ્મણ નાયકે આપેલા દાન

સંબંધી છે પણ તે દાન સોમનાથ પાટણની પૂજા માટેનું છે તેથી આંદો આપવું ઉચિત ધાયું છે. બાકી રહેલા બધા જૈનમંદિરમાં મૂર્તિઓ સ્થાપ્યા સંબંધીના મારવાડના ચાદમાનના વિ. સં. ની ૧૩ મી શતાબ્દીના લેખો છે.

છવટમાં આ ત્રીજા ગ્રંથની અંતે ત્રણ જુદીજુદી અનુક્રમણિકાઓ આપેલ છે જેમાં પહેલી ભૌગોલિક નામોની, બીજી વિશેષ નામોની, અને ત્રીજી પારિભાષિક શબ્દોની છે. આવી અનુક્રમણિકા દરેક ગ્રંથને અંતે તે તે ગ્રંથની જુદી આપવા કરતાં ત્રણે ગ્રંથની સાથે આપવાથી સંશોધકને વધુ સરલતા થાય અને દરેક બાબત સંબંધી બધી હકીકત એક સામગ્રી મળી શકે એ આશયથી આ ગોઠવણુ ગ્રાહ્ય રાખી છે. મતલબ સંગ્રહનો ઉપયોગ કરનારાઓની ખતતી સમવડતા સાચવવાની શુદ્ધ બુદ્ધિથી સંકલ્પના કરી છે અને આશા છે કે તેવા જ સદ્ભાવથી જનસમાજ આ રજૂ કરેલ સામગ્રી સ્વીકારી ઉપકૃત કરશે—અસ્તુ.

વિ. સં. ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૪

આચાર્ય ગિ. વ.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

વાઘેલા વંશી

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	કાલ કયાં છે ?	પાનું
૨૦૬	આશુ ઉપર દેવવાહનો વીર- ધૈર્યના સમયનો	વિ. સં. ૧૨૧૭	પ્રા. સં. ઇ.	દેવવાહા	૩
૨૦૭	ત્રિનારના લેખો નં. ૧	કા. વ. ૧૦ વિ. સં. ૧૨૮૮	મા. પા. ૧૭૪ રી. લી. એ. રી.	ત્રિનાર	૧૪
૨૦૮	" નં. ૨	કા. સુ. ૧૦ વિ. સં. ૧૨૮૮	મા. પા. ૩૨૮ " ૩૩૧	"	૧૬
૨૦૯	" નં. ૩	" "	" "	"	૨૩
૨૧૦	" નં. ૪	" "	" ૩૩૭	"	૨૮
૨૧૧	" નં. ૫	" "	" ૩૪૧	"	૩૨
૨૧૨	" નં. ૬	" "	" ૩૪૪	"	૩૭
૨૧૩	" નં. ૨૩	વિ. સં. ૧૩૦૫	" ૩૫૮	"	૪૨
૨૧૪	વીસમદેવનો અમદાવાદમીના	વે. સુ. ૩ વિ. સં. ૧૩૦૮	એ. ઇ. વૉ. ૫	અમદાવાદ શહેર	૪૩
૨૧૫	શ્રી વૈદનાથ પ્રસન્નિ કોષ	ઇ. સ. ૧૨૫૧ વિ. સં. ૧૩૧૧	પા. ૧૦૨ એ. ઇ. વૉ. ૧	કોષ	૪૫
૨૧૬	વીસમદેવના સમયનું દાનપત્ર	જ્યે. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૧૨૫(૩)	પા. ૨૦		
૨૧૭	અશ્વમેધનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૩૧૭ જ્યે. વ. ૪	ઇ. એ. વૉ. ૬ પા. ૨૧૦		૫૪
૨૧૮	વીસમદેવના રાજકવિ નાનાકની પ્રસન્નિ પહેલી	ઇ. સ. ૧૨૬૧ વિ. સં. ૧૩૨૦	ઇ. એ. વૉ. ૧૧	વેરાવળ	૫૮
૨૧૯	" બીજી	આપાદ વ. ૧૩ લી. સં. ૬૬૨	પા. ૨૪૧	હરસદ માતાના મંદિરમાં	
૨૨૦	સારંગદેવનો કચ્છમાં બોખરા ગામના પાળીવા ઉપરનો	વ. સં. ૬૫૪ જિ. સં. ૧૫૧ ઇ. સ. ૧૨૬૪			
૨૨૧	સારંગદેવનો મિટિશ અગ્નિયમ- મીના	વિ. સં. ૧૩૩૫ વે. સુ. ૫ ઇ. સ. ૧૨૭૮	ક્રીસ્ટોફ લીસ્ટ સિ. મ્યુ. એ. ઇ. વૉ. ૫ એપ્રિલ ૧૯૩૬ નં. ૨૩૭		૭૮

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૨૨	સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં દેવપદ્મન પ્રશસ્તિ	વિ. સં. ૧૩૪૩ માધ સુ. ૫	ઓ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૭૧	સિન્દ્રા	૭૯
૨૨૩	સારંગદેવનો અનાવડામાંનો	વિ. સં. ૧૩૪૮ આષાઢ સુ. ૧૩	ઇ. ઓ. વો. ૪૧ પા. ૨૦	અનાવડા વહી- વટદાર કચેરી	૮૮
૨૨૪	ખંભાતમાં ચિન્તામણિ નાથનો	વિ. સં. ૧૩૫૨	ગ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૨૭	તેજ મંદિરમાં	૯૧
૨૨૫	સારંગદેવના સમયનો (સોરઠ)માંથી મળેલો	વંચળી વિ. સં. ૧૩૪૬ ?	ઓ. ઓ. ભાં. ઇ. વો. ૫ પા. ૧૭૧	વોટસન મ્યુઝિ- યમ રાજકોટ	૯૭
૨૨૬	ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ	...	ગ્રા. સં. ઇ. ભા. પા. ૨૧૪	ખંભાત કુન્ત- નાથમંદિર	૧૦૨

પરચુરણ લેખો

૨૨૭	મોરખીનું જામકદેવનું તામ્રપત્ર	સં. ૫૮૫ કા. સુ. ૫	ઇ. ઓ. વો. ૨ પા. ૨૫૭	મોરખી	૩
૨૨૮	સુનાવકલાના સંગમસિંહના પતરા	ક. સં. ૨૯૨ કા. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૫૪૦-૪૧	ઓ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૭૨	...	૬
૨૨૯	વળાનાં ગાર્લક વરાહદાસ ખીજનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯	અપ્રસિદ્ધ	વળા	૯ ફરી વિસ્તાર- પૂર્વક ૨૨૦
૨૩૦	પાલીતાણાનાં સિંહાદિત્યનાં પતરા	સં. ૨૫૫ આશ્વિન સુ. ૧૩	ઓ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૬	...	૧૦
૨૩૧	બગુઆનું નિકુમ્બલક્ષ્મિકાનું દાનપત્ર	ઓ. સં. ૪૦૬ ભાદ્ર. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૬૫૪-૫૫	ઇ. ઓ. વો. ૧૮ પા. ૨૬૫	પ્રિટિશ મ્યુઝિયમ	૧૩
૨૩૨	સંજેડાના નિરિક્ષકના સેનાપતિ શાન્તિકાનું દાનપત્ર	ઇ. સ. ૫૯૭ થી ૬૧૧ સુધીમાં	ઓ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૧	...	૧૮
૨૩૩	ધીનકીનું જામકદેવનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૭૯૪ કા. સુ. ૧૫	ઇ. ઓ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૧	...	૨૧
૨૩૪	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં તામ્રપત્રો	વ. સં. ૫૭૪ માધ સુ. ૬ ઇ. સ. ૮૯૩	ઓ. ઇ. વો. ૯ પા. ૧	...	૨૪
૨૩૫	ઉનાનાં મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન ખીજનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૯૫૬ માધ સુ. ૬	ઓ. ઇ. વો. ૯ પા. ૨	...	૨૮
૨૩૬	વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૩૬ પૌષ સુ. ૪	ઇ. ઓ. વો. ૧૨ પા. ૧૯૦	...	૩૫
૨૩૭	હરસોલના પરમાર સીયકનાં બે દાનપત્રો	વિ. સં. ૧૦૦૫ માધ વ. ૩૦ ઇ. સ. ૯૪૯	ઓ. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૨૩૬	હરસોલ	૪૦

અનુક્રમ.નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ કયાં છે ?	પાત્રું
૨૩૮	પરમાર સીધકું તાત્રપત્ર બીજું	વિ. સં. ૧૦૨૬ આધિ. વ. ૧૫ ધ. સ. ૯૭૦	ઓ. ઇ. વૉ. ૧૯	...	૪૯
૨૩૯	સુરતનાં ચીંલુક્ય ત્રિલોચનપાલનાં તાત્રપત્રો	અ. સં. ૯૭૨ ધ. સ. ૧૦૫૦	ધ. ઓ. વૉ. ૧૨	સુરત	૫૧
૨૪૦	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી લેખો નં. ૯	વિ. સં. ૧૨૧૧ વે. સુ. ૫	ઓ. ઇ. વૉ. ૨	...	૫૮
૨૪૧	" નં. ૧૦	વિ. સં. ૧૨૧૭ કા. સુ. ૧૦	" "	...	૫૯
૨૪૨	" નં. ૧૨	વિ. સં. ૧૨૫૯ કા. સુ. ૧	" "	...	૬૦
૨૪૩	દિમાણાનાં મેદર જગમજનાં તાત્રપત્રો	વિ. સં. ૧૨૬૪ આ. સુ. ૨ ધ. સ. ૧૨૦૭	ઇ. ઓ. વૉ. ૧૧	...	૬૧
૨૪૪	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી લેખો નં. ૧૩	વિ. સં. ૧૨૬૯ ધ. સ. ૧૨૦૭	ઓ. ઇ. વૉ. ૨	...	૬૭
૨૪૫	જાફરાબાદ પાસે શિયાળ બેટના બેટરમનિ ૧ લો	વિ. સં. ૧૨૭૨ જ્યૈ. વ. ૨	રી. લી. ઓ. રી. બા. પા. ૨૫૩	...	૬૭
૨૪૬	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી લેખો નં. ૧૧	વિ. સં. ૧૨૮૨ ધ. સુ. ૪	ઓ. ઇ. વૉ. ૨	...	૬૮
૨૪૭	વૈદ્યાણા (મંત્રિદાળ)માંના નાયના આરસ ઉપરનો	વિ. સં. ૯૧૧ ધ. સ. ૧૨૩૦	ભા. પ્રા. શો. સં. વૈદ્યાણા	...	૬૮
૨૪૮	ઉત્તર ગુજરાતના લેખો નં. ૪	વિ. સં. ૧(૨)૯૫ ધ. વ. ૮	ઓ. ઇ. વૉ. ૨	...	૬૯
૨૪૯	" નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૯૯ વે. સુ. ૧૩	ઓ. ઇ. વૉ. ૨	...	૬૯
૨૫૦	જાફરાબાદ પાસે શિયાળ બેટના બેટરમનિ બીજો	વિ. સં. ૧૩૦૦ વે. વ. ૧૧	રી. લી. ઓ. રી. બા. પા. ૨૫૩	તેજ સ્થળે	૭૦
૨૫૧	" ત્રીજો	વિ. સં. ૧૩૧૫ કા. વ. ૭	" "	...	૭૦
૨૫૨	આમુ ઉપર અચલેશ્વર ગામના તેજ નામના મંદિરમનિ	વિ. સં. ૧૩૪૨ માર્ગ. સુ. ૧ ધ. સ. ૧૨૮૬	ભા. પ્રા. શો. સં. પા. ૩૦	...	૭૧
૨૫૩	જાફરાબાદ પાસે શિયાળ બેટના બેટરમનિ ચોથો	વિ. સં. ૧૩૪૩ માધ. સુ. ૧૦	રી. લી. ઓ. રી. બા. પા. ૨૫૩	...	૮૨
૨૫૪	વઢવાણમાં સાધવવાવનો	વિ. સં. ૧૩૫૦ કા. વ. ૮ ધ. સ. ૧૨૯૬	" "	...	૮૨

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	દાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૨૫૫	ઉત્તર ગુજરાતમાંથી હવદામન શા. સં. ૧૩૫૬ લેખો નં. ૨૭	વિ. સં. ૧૩૫૬ ચૈત્ર વ. ૧૧	એ. ઇ. વૉ. ૨ પા. ૩૩	...	૮૩
૨૫૬	હાથસણીમાંથી મેદર રાજા રૂપકનો આ. ૭	વિ. સં. ૧૩૮૬ આ. ૭	ઇ. એ. વૉ. ૧૫ પા. ૩૬૦	...	૮૪
૨૫૭	વળામાંની પુષ્પેણની માટીની સીલ		ઇ. એ. વૉ. ૩૮ પા. ૧૪૫	...	૮૮

પુરવણીના લેખો

૬ અ	જૂનાગઢમાંથી મળેલો હવદામન શા. સં. ૧૦(૦) પહેલાનો	વિ. સં. ૧૦(૦) ચૈત્ર વ. ૧૧	એ. ઇ. વૉ. ૧૮ પા. ૩૩૯	બહાદુર ખાનજી મ્યુઝિયમ	૯૧
૨૬ અ	કુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર શા. સં. ૨(૦૬)	વિ. સં. ૨(૦૬) ચૈત્ર વ. ૧૧	એ. ઇ. વૉ. ૧૯ પા. ૩૦૨	...	૯૩
૪૪	બંટીયાનાં ધરસેન ૨ જાનાં પતરાં	ગુ. સં. ૨૫૭ વૈ. વ. ૧૫ ઇ. સ. ૫૭૭	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૭૯	...	૯૫ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૪૪ અ	ધરસેન ૨ જાનું દાનપત્ર	ગુ. સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫	ઇ. એ. વૉ. ૮ પા. ૩૦૧	...	૯૭
૫૬	વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૨૮૭ કા. વ. ૭	જ. યુ. યો. વૉ. ૩ પાર્ટ ૧ લો પા. ૮૦	...	૧૦૦ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૮	વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૨૯૦ લા. સુ. ૧૦	જ. યુ. યો. વૉ. ૩ પાર્ટ ૧ લો પા. ૮૫	...	૧૦૨ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૯	" "	ગુ. સં. ૨૯૦ લા. વ. ૭	" પા. ૮૨	...	૧૦૩ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૫૯ અ	ભરેણિપકનું શીલાદિત્ય ૧ લાનું દાનપત્ર	ગુ. સં. ૨૯૨ ચૈ. સુ. ૧૪ ઇ. સ. ૬૧૦-૧૧	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૧૬	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ	૧૦૫
૬૬	વળામાંથી મળેલાં કુવસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો	ગુ. સં. ૩૧૯ જ. યુ. ૭ ઇ. સ. ૬૩૮	જ. યુ. યો. વૉ. ૩ પાર્ટ ૧ પા. ૮૮	...	૧૦૬ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૬૨	જેસરનાં શીલાદિત્ય ૩ જાનાં પતરાં	ગુ. સં. ૩૫૭ પૌ. વ. ૪ ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬	એ. ઇ. વૉ. ૨૨ પા. ૧૧૪	...	૧૧૧ વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી
૧૨૫ અ	ડોમોઇનાં ગુ. રાષ્ટ્રકૂટ ગોવિંદ ૩ જાનાં પતરાં	શા. સં. ૭૩૯ વૈ. વ. ૭	અપ્રસિદ્ધ	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ	૧૧૫
૧૨૫ બ	સુરતનાં કર્કરાજ સુવર્ણ તામ્રપત્રો	શા. સં. ૭૪૩ વૈ. સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૮૨૧	એ. ઇ. વૉ. ૨૧ પા. ૧૩૬	...	૧૨૦

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ ?	હાલ ક્યાં છે ?	પાનું
૧૨૫ ક	આલિણુપરિવનું કક્ષે સુવર્ણ વર્ષનું દાનપત્ર	શ. સં. ૭૪૬ વૈ. સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૭૭	વડોદરા ઝોરિયે-ટલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ	૧૭૪
૧૩૦ અ	ગુજરાત સાખાના રાષ્ટ્રકૂટ ધ્રુવ ૨ જાન્યુનનું દાનપત્ર	શ. સં. ૮૦૬ માર્ગ. સુ. ૨ ઇ. સ. ૮૮૪	એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૬૪	મિન્ન વેલ્સ મ્યુઝિયમ	૧૪૩
૧૩૬ અ	આલુક્ય ચામુણ રાજનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૫૪
૧૪૦ અ	પાલણુપુરનાં બીમદેવનાં તામ્રપત્રો	વિ. સં. ૧૧૨૦ પૌ. સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૭૧	...	૧૫૬
૧૪૪ અ	ઉત્તરનનો બચસિંહનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૯૫ બૈ. વ. ૧૪	ઇ. એ. વો. ૪૨ પા. ૨૫૮	...	૧૫૯
૧૪૪ બ	કચ્છમાં ભદ્રેશ્વર પાસે ચૌખણના મહાદેવમંત્રી	વિ. સં. ૧૧૯૫ આ. સુ. ૧૦	આ. રી. વ. સ. નં. ૨ એપે- નિડિસ નં. ૫૬	...	૧૬૦
૧૪૪ ક	દોહડનો આલુક્ય બચસિંહનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૧૯૬-૧૨૦૨	ઇ. એ. વો. ૧૦ પા. ૧૫૮	...	૧૬૧
૧૪૪ ડ	ગાળાનો કુમારપાળનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૦(૧)	પુના ઝોરિયે-ટ લિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૦	...	૧૬૪
૧૪૮ અ	પાલીનો કુમારપાળનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૦૬ બૈ. વ. ૪ ઇ. સ. ૧૧૫૪	" પા. ૪૧	પાલી સોમનાથ મંદિર	૧૬૬
૧૪૮ બ	ભાદુણનો કુમારપાળનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૦ બૈ. સુ. ૬ ઇ. સ. ૧૧૫૪	" પા. ૪૩	તેજ સ્થળે	૧૬૭
૧૪૮ ક	નાડોલનું કુમારપાળના સમયનું તામ્રપત્ર	વિ. સં. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ. ૧૦	ઇ. એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦૨	નાડોલ ગામના પંચ પાસે	૧૬૮
૧૪૯ અ	બાલીનો કુમારપાળનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૬ ગ્રા. વ. ૧ ઇ. સ. ૧૧૬૦	પુના ઝોરિયે- ટલિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪	બાલી બોલમાતાના મંદિરમાં	૧૭૦
૧૪૯ બ	કિરાડનો કુમારપાળનો સિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૧૮ આશિ. સુ. ૧ ઇ. સ. ૧૧૬૨	પુના ઝોરિયે-ટલ લિસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૭	કિરાડ શિવમંદિર	૧૭૩
૧૫૫ અ	રતનપુરનો કુમારપાળના સમયનો સિલાલેખ	ઇ. સ. ૧૧૪૩- ૭૪ સૂધીમાં	બા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૨૦૫	રતનપુરમાં શિવમંદિરમાં	૧૭૭
૧૫૫ બ	પ્રાન્તીનો કુમારપાળનો સિલાલેખ	...	પુના ઝોરિયે-ટલ લિસ્ટ વો. ૧ નં. ૪ પા. ૩૮	પ્રાન્તી બીમનું મંદિર	૧૮૦

અનુક્રમ નં.	લેખની વિગત	સાલ	ધ્યા પ્રસિદ્ધ ?	કાલ ક્યા છે ?	પાનું
૧૫૭ અ	ઉઝાનો અભ્યુપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૧ ચે. વ. ૧૧	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૦	ઉઝા દે. લેખર મહાદેવમા	૧૮૨
૧૫૭ બ	મુળરાજ બીજાનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૩૨ ચે. સુ. ૧૧	બુદ્ધિપ્રકાશ ઓ. ભુન ૧૯૩૮ પા. ૧૬૩	...	૧૮૩
૧૫૭ ક	કિરાડનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૩૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૧	તે જ સ્થળે	૧૮૭
૧૫૭ ડ	ગાળાનો બીમનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૪૯	અપ્રસિદ્ધ	...	૧૯૦
૧૫૭ ઇ	ગિરનારનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫૬ ચે. સુ. ૧૩	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૧ નં. ૪ પા. ૪૫	ગિરનાર	૧૯૧
૧૫૮ અ	સામનાથ પાટણનો બીમ ૨ જાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૨૫(X)	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૨	વેરાવળ ફોર્મ- દારી ઉતારામાં	૧૯૩
૧૪૩ અ	સિદ્ધરાજ જયસિંદનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૧૮૪ ચે. સુ. ૧૫	અપ્રસિદ્ધ	વામજના પટેલ પ્રકાશ આભારામ	૧૯૬
૧૪૩ બ	"	વિ. સં. ૧૧૯૩ કા. વ. ૭	"	"	૧૯૮
૧૪૪ ઇ	કુમારપાળનું દાનપત્ર	વિ. સં. ૧૨૦૧ ચે. સુ. ૨	"	"	૧૯૯
૨૧૪ અ	અગ્રોહસ રાજાનું દાનપત્ર	...	"	"	૨૦૧
૨૧૫ અ	પોરબંદરનો વીસળદેવનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૧૫ કા. સુ. ૫	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૨ નં. ૪ પા. ૨૨૫	મીડી માંડવીમાં કેદોષની દુકાન પાસે	૨૦૨
૨૧૬ અ	કાંટેલાનો અભ્યુપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૦ ચે. સુ. ૪ ક. સ. ૧૨૬૪	" પા. ૨૨૭	કાંટેલા રેવતી કુંડ પાસે મહા- કાલેશ્વરના મંદિરમાં	૨૦૪
૧૬૪	ભરાણાનો અભ્યુપાળનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૮ ચે. સુ. ૨	" પા. ૨૩૨	નવાનગર તામે ખંભાળિયાના વિસ્તાર પૂર્વક ભરાણા ગામમાં ફરીથી ગણપતિની મૂર્તિની બેસણી ઉપર	૨૦૮
૨૧૯ અ	કુમ્ભ તામે રવમાનો શિલાલેખ	વિ. સં. ૧૩૨૮ ચે. સુ. ૨	પુના ઓરિયેન્ટાલ લિસ્ટ વૉ. ૩ નં. ૧ પા. ૨૦	...	૨૦૯

अनुक्रमं.	लेखनी विगतः	साल	क्या असिद्ध ?	हाल क्या छे ?	पानुं
२१६. अ	त्रिनारायणी शिक्षासेवा	वि. सं. १३३० वे. सु. १५ ध. स. १२७४	पुना ओरियेन्टा लिस्ट वॉ. ३ नं. १ पा. २१	त्रिनारायणी नेमिनाथना मंदिरमा गधु- पर मंडपमां	२१०
२२० अ	आभरखुना सारंगदेवना शिक्षासेवा	वि. सं. १३३३ नं. सु. ५	पुना ओरियेन्टा लिस्ट वॉ. ३ नं. १ पा. २३	आभरखुना हरपार गढमां	२११
२२२ अ	वैद्यनाथी सारंगदेवना शिक्षासेवा	वि. सं. १३४६ वे. व. ६ ध. स. १२६०	" पा. २८	"	२१३
२२३ अ	आशु कपूर विमलवर्मादिभाना सारंगदेवना शिक्षासेवा	वि. सं. १३५० आ. सु. १	पुना ओरियेन्टा लिस्ट वॉ. ३ नं. २ पा. ६६	...	२१५
२२५ अ	कच्छमां सारंगदेवना सेवा	...	पुना ओरियेन्टा लिस्ट वॉ. ३ नं. १ पा. २२	...	२१८
२२५ अ	भगिरीशना कच्छ २ नना शिक्षासेवा	वि. सं. १३५(४)	पुना ओरियेन्टा लिस्ट वॉ. ३ नं. २ पा. ७३	भगिरीश गुभा मच्छदनी मंदार	२१६
२२६	वलाभाथी भगेश्वर भारलक वराह- दासनुं दानपत्र	शु. सं. २३० आ. सु. १ ध. स. ५४६	न. यु. ओ. वॉ. ३ पाटी १ सो. पा. ७७	...	२२० विस्तारपूर्वक क्षीरी
२३० अ	सर्वाधिकार शुद्धाभनां तात्रपत्रे	क. सं. ३६१ ध. स. ६०६-१०	जे. ध. वॉ. ६ पा. २६४	तेज गामना परेष पासि	२२३
२३३ अ	दसिहना आहमान वार्तवर्तना तात्रपत्रे	वि. सं. ८१३ ध. स. ७५६	जे. ध. वॉ. १२ पा. १६७	दसिहना शुद्ध दसपत्राभ	२२६
२३८ अ	भीमपुरना दस्तिकुंठिना धवधना सेवा	वि. सं. १०५३	जे. ध. वॉ. १० पा. १७	रामपुरना भुक्तिभ अनभेद	२३७
२३८ अ	तिसकवाडना परमार बोलना अमवनां तात्रपत्रे	वि. सं. ११०३ मार्ग. पर्वणि	प्रोसिडिंज ओरियेन्टल कानून पुना पा. ३१६	...	२४६
२४६ अ	सोमनाथ पाटखना सिमहार अपराधिनो शिक्षासेवा	वि. सं. ११७६ वे. सु. १४	जे. धा. ओ. री. ध. वॉ. ५ पा. १६६	प्रिन्स ऑफ वेदक भुक्तिभ मुलभ	२५०
२४६ क	आशु कपूर विमलना मंदिरभाना	वि. सं. १२०१	वॉ. भु. रविज ...	...	२५१

અનુક્રમનં.	લેખની વિગત	માસ	ક્યા પ્રસિદ્ધ ?	કાલ ક્યા છે ?	પાનું
૨૪૧ અ	મારવાડના ચાકમાનના લેખો નં. ૧૬	વિ. સં. ૧૨૨૧ ૧૨૪૨, ૧૨૫૬ ૧૨૫૮	એ. ઇ. વૉ. ૧૧ પા. ૫૪	જોધપુર તાળે જલોરની મસીદમાં	૨૫૨
૨૪૧ બ	„ નં. ૧૪	વિ. સં. ૧૨૨૮ માર્ગ. સુ. ૧૬	„	...	૨૫૩
૨૪૧ ક	ગિરનાર હુમડાના વંડામાં કાઢ નિં. સં. ૫૮ નીચેની મોઢની કોર ઉપરનો ઇ. સ. ૧૧૭૨	શ્રી. લી. એ. રી. મા. ગ્રે. પા. ૩૫૭ (નં. ૨૦)	ગિરનાર		૨૫૪
૨૫૦ અ	વેરાવળ હરજદ દેવીના મંદિર- મનો ક્ષિપાલેખ	શુ. વ. સં. ૬૨૭ વિ. સં. ૧૩૦૨	એ. ઇ. વૉ. ૩ પા. ૩૦૨	તેજ મંદિરમાંની મૂર્તિની બેજણી ઉપર	૨૫૪
૨૫૧ અ	ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના દરવાજા ઉપરનો	વિ. સં. ૧૩૩૩ જ્યે. વ. ૧૪	શ્રી. લી. એ. રી. મા. ગ્રે. પા. ૩૫૩ (નં. ૧૦)	ગિરનાર	૨૫૭
૨૫૧ બ	„ પૂર્વખાસુએ	વિ. સં. ૧૩૩૫ જ્યે. સુ. ૮	પા. ૩૫૩ (નં. ૬ બી)	„	૨૫૮
૨૫૧ ક	„	વિ. સં. ૧૩૩૬ જ્યે. સુ. ૮	„ પા. ૩૫૨ (નં. ૬)	„	૨૫૮

7

8

9

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

વાઘેલા વંશના લેખો

વાઘેલા વંશના લેખો

નં ૦ ૨૦૬

આયુગિરિ ઉપર દેલવાડાનો રાજા વીરધવલના સમયનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૨૬૭ ફાગણ વદ ૧૦ સોમવાર

આયુ પર્વત ઉપર એક ન્હાનાં દેલવાડાના ગામમાં શ્રી આદિનાથના મંદિરની જમણી બાજુની ધર્મશાળાની એક ભીંતમાં ચણી લીધેલા કાળા આરસના એક ટુકડા ઉપર આ લેખ કાપેલો છે. તે પથરની સપાટીનું માપ ૩૯ ફૂટ x ૩૧ ફૂટ છે, અને તેમાં સંસ્કૃત ભાષામાં લખેલાં ૭૪ શ્લોકોની ૪૭ પંક્તિ છે. લિપિ હાલની દેવનાગરિ છે. પથર તથા લેખ બન્ને સુરક્ષિત છે. અણહિલવાડના રાજાઓના પ્રધાનો વસ્તુપાલ અને તેજપાલ નામના બે લાઈઆએ આદિનાથના મંદિરમાં કેટલુંક સમારકામ તથા સુધારો કરાવ્યાનું લેખમાં લખ્યું છે. તે વખતે ગુજરાતના એક ભાગમાં રાજ્ય કરતા રાજા વીરધવલની બંધાવણી પણ આપી છે. તે સોલંકી વંશની વાઘેલા શાખાનો હતો. તેનો પિતા ગુજરાતના ભીમદેવ ૨ જાનો મુખ્ય પ્રધાન હતો. તેમાં પરમાર વંશના અમુક છ પુરુષોનાં નામ પણ આપ્યાં છે. તેમાંનો કૃષ્ણરાજ વીરધવલનો સમકાલીન અને યથો-ધવલ કુમારપાલનો સમકાલીન હોવાનું જણાય છે. બે જૈન પ્રધાનોએ બંધાવેલાં મોટાં સાર્વજનિક તથા ધાર્મિક બાંધકામોનું ફરીથી વર્ણન કર્યું છે. લેખની તારીખ, સંવત ૧૨૬૭ બોટલે ઇ. સ. ૧૨૧૧ ની છે.

अक्षरान्तर

१. ॐवंदे सरस्वतीं देवीं याति या कविमानसं नीयमाना निजेनेव यानमानसवासिना १ यः शांतिमानप्यरु(णः) प्रकोपे शांतोऽपि दीप्तः स्मरनिग्रहाय निमीलिताक्षोऽपि समग्रदर्शी स वः शिवायास्तु शि-
- २ वातनूजः २ अणहिपुरमस्ति स्वस्तिपात्रं प्रजानामजरजिद्रघुतुल्यैः पाश्यमानं चुलुक्यैः चिरमतिरमणीनां यत्र वक्त्रे(क्रे) दुर्मंदीकृत इव सितपक्षप्रक्षयेप्यंधकारः ३ तत्र प्राग्वाटान्वयमुकुटं कुटजप्रसून-
- ३ विशदयशाः दानविनिर्जितकल्पद्रुमखंडश्चंडपः समभूत ४ चंडप्रसादसंज्ञः स्वकुलप्रासादहेमदंडोऽस्य प्रसरत्कीर्तिपताकः पुण्यविपाकेन सूनुरभूत् ५ आत्मगुणैः किरणैरिव सोमो रोमोद्गमं सतां कु-
- ४ वन् उदगादगाधमध्याहुग्धोदधिवांधवात्तस्मात् ६ तस्मादजनि जिनाधिनाथभक्तिविभ्राणः स्वमनसि सध्वराजः तस्यासीद्वयिततमाकुमारदेवीदेवीव त्रिपुररिपोः कुमारामाता ७ तयोः प्रथमपु-
- ५ त्रोऽभून्मन्त्रीलूणिगसंज्ञया दैवादवाप वालोपि सालोक्यं वासवेन सः ८ पूर्वमेव सचिवः सकोविदैर्गण्यते स्म गुणवत्सु लूणिगः यस्य निस्तुषमर्तेर्मनीषयाधिकृतेव धिषणस्य धीरपि ९ श्रीमल्लदेवश्री
- ६ तमल्लदेवस्तस्यानुजो मंत्रिमतल्लिकोऽभूत् वभूव यस्यान्यधनांगनासु लुब्धा न बुद्धिः शमलब्धबुद्धेः १० धर्मविधाने भुवनश्लि(छि)द्रपिधाने विभिन्नसंधाने सृष्टिकृता न हि सृष्टः प्रतिमल्लो मल्लदेव-
- ७ स्य ११ नीलनीरदकदम्बकमुक्तश्चेतकेतुकिरणोद्भरणेन मल्लदेवयशसा गलहस्तो हस्तिमल्लदशनांशुपु दत्तः १२ तस्यानुजो विजयते विजितेन्द्रियस्य सारस्वतामृतकृताद्भुतहर्षवर्षः श्रीवस्तु-
- ८ पाल इति भालतलस्थितानि दौर्ग्याक्षराणि सुकृती कृतीनां विलुपन् १३ विरयचति वस्तुपालश्चलुक्यसचिवेषु कविषु च प्रवरः न कदाचिदर्थहरणं श्रीकरणे काव्यकरणे वा १४ तेजःपालः पालितस्वा-
- ९ मितेजः पुंजः सोयं राजते मंत्रिराजः दुर्वृत्तानां शंकनीयः कनीयानस्य आता विश्वविभ्रांतकीर्त्तिः १५ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् स्थितं जगत्रयीसूत्रं यदियोदरकंदरे १६ जाल्लूमाकुसाकु-
- १० वनदेवीसोहगावयजुकाख्याः पदमल्लदेवी चैषां क्रमादिमाः सप्त सौंदर्यः १७ एतेऽश्वराजपुत्रा दशरथपुत्रास्त एव चत्वारः किल पुनरवनावेकोदरवासलोभेन १८ अनुजन्मना समेतस्तेजःपा-

- ११ लेन वस्तुपालेयं मदयति कस्य न हृदयं मधुमासो माधवेनेव १९ पंथानमेको
न कदापि गच्छेदिति स्मृतिप्रोक्तमिव स्मरंतौ सहोदरौ दुर्धर्मोहचैरे संगम्य धर्मा-
ध्वनि तौ प्रवृत्तौ २० इदं सदा सो-
- १२ दरयोरुदेतु युगं युगव्यायतदोर्युगध्री (त्रि) युगे चतुर्थेप्यनृणेन येन कृतं कृत-
स्यागमनं युगस्य २१ मुक्तामयं शरीरं सोदरयोः सुचिरमेतयोरस्तु मुक्तामयं
किलमहीवलयमिदं माति यत्कीर्त्या २२ पा
- १३ कोत्पत्तिनिमित्तौ यद्यपि पाणी तयोस्तथाप्येकः वामोभूदनयोर्न तु सोदरयोः
कोऽपि दक्षिणयोः । २३ धर्मस्यानां कितामूर्वी सर्वतः कुर्वतामुना दत्तः पादो
बलाहंघुयुगलेन कलेर्गले २४ इतश्चौलुक्ववीरा-
- १४ णां वंशे शाखाविशेषकः अर्णोराज इति ख्यातो जातस्तेजोमयः पुमान् २५
तस्मादनंतरमनंतरितप्रतापः प्रापक्षितिं क्षतरिपुल्लवणप्रसादः । स्वर्गापगाजलवल-
क्षितशंखशुभ्रावभ्रामयस्य लवणाब्धिप्रतीत्य कीर्तिः
- १५ २६ सुतस्तस्मादासीदशरथकुत्स्थप्रतिकृतेः प्रतिक्ष्मापालानां कवलितबलो वीर-
धवलः । यद्यः पूरे यस्य प्रसरति रतिक्रान्तमनसामसाध्वीनां भग्नाऽभिसरणकला-
यां कुशलता २७ चौलुक्वयः सुकृती स वीरधवलः क-
- १६ णेजपानां जपं यः कर्णेपि चकार न प्रलपतामुद्दिश्य यौ मंत्रिणौ । आभ्यामभ्युदया-
तिरेकरुचिरं राज्यं स्वभर्तुः कृतं वाहानां निवहा धराः करटिनां बद्धाश्च सौघाङ्गणे
२८ तेन मंत्रीद्वयेनायं जानेजानूपवर्तिना व (प्र)
- १७ सुर्भुजद्वयेनेव सुखमाश्लिष्यति श्रियं २९ इतश्च गौरीवरस्त्व (श्व) सुरमूधरसं-
भवोयमस्त्यर्बुदः ककुदमद्रिकदं वकस्यमंदाकिनीं घनजटे दधदुत्तमागे यः श्यालकः
शाशिमृतोऽभिनयं करोति ३० कचिदिह विहरंतीर्षी-
- १८ क्ष्यमाणस्य रामाः प्रसरति रतिरंतर्मोक्षमाकांक्षतोऽपि कचन मुनिमिरथ्यां पश्यत-
स्तीर्षधीधी भवति भवतिरेकाधीरधीरात्मनोऽपि ३१ श्रेयः श्रेष्ठवशिष्ठहोमद्व (हु)
तभुक्कुंडान्मृतंहात्मजप्रद्योताधिकदेहदीधितिभ-
- १९ २ः कोप्याविरासीवरः । तं मत्वा परमारणैकरसिकं स व्याजहारश्रुतेराधारः परमार
इत्यजनि तज्जामाथ तस्यान्वयः ३२ श्रीधूमराजः प्रथमं वमूव भूवासवस्तत्र नरेन्द्र-
वंशे । मूर्माभृतो यः कृतवानभिज्ञान् ३ (प) सद्दयेच्छे
- २० दनवेदनायु ३३ धंशुकप्रुवमटादयस्ततस्ते रिपुद्विपघटानितोभवत् । यत्कुलेऽजनि
जगन्मनोरमो रामदेव इति कामदेवजिन् ३४ रोदः कंदरवर्तिकांतिंलहरीलि-
सामृतांशुद्युतेरप्रचुम्बनशोयशोधवल इ-

२१. त्यासीत्तनूजस्ततः । यश्चाष्टुन्मकुमारपालनृपतिप्रत्यर्थिभावागतं मात्रासत्वसमं च मालवपतिं बलालमाव्यवान् ३५ शत्रुश्रेणीगलविदलनोन्निद्रनिस्त्रिशधारो धारावर्षः समजनि सुतस्तस्य विश्वप्रशस्यः ॥ क्रोधाक्रान्तेष्य-
२२. धनवसुधानिश्चले यत्र जाताश्च्योतत्रोत्पलजलकणाः कौंकणाधीशपत्न्यः ३६ सोयं पुनर्दाशरथिः पृथिव्यामव्याहृतौजाः स्फुटमुज्जगाम । मारीचवैरादिवयोऽधुनापि (स्वं) राज्यमव्यग्रमतिः करोति ३७ सामं-
२३. तसिंहसमितिक्षितिविक्षतौजाः श्रीगुर्जरक्षितिपरक्षणदक्षिणाभिः । प्रल्हादनस्तदनुजो दनुजोत्तमारि चारित्रमत्र पुनरुज्ज्वलयांचकार ३८ देवीसरोजासनसंभवा किं कामप्रदा किं सुरसौरभेयी प्रल्हादनाकारधरा-
२४. धरायामायातवत्येव न निश्चयो मे ३९ धारावर्षमुतोयं जयति श्रीसोमसिंहदेवो यः । पितृतः शौर्यं विद्वां पितृव्यकाद्दानमुभयतो जगृहे ४० मुक्ता (क्ता) विप्रकरा- नरातिनिकरात्रिर्जित्य तत्किंचन प्रापत्संप्रति सोम ।
२५. सिंहनृपतिः सोमप्रकाशं यशः । येनोर्वीतलमुज्ज्वलं रचयताप्पुत्रान्म्यतामीर्षया सर्वे- पामिह विद्विषां नहि मुखान्मालिन्यमुन्मूलितं ४१ वसुदेवस्येव सुतः श्रीकृष्णः कृष्ण- राजेदेवोस्य मात्राधिकप्रतापो यशोद-
२६. (द) यासंश्रितो जयति ४२ इतश्च अन्वयेन विनयेन विद्यया विक्रमेण सुकृत- क्रमेण च कापि कोऽपि न पुमानुपति मे वस्तुपालसदृशो दृशोः प्रथि ॥ ४३ दयि- ता ललितादेवी सुनयमती तनयमापसचिवेद्रात् नान्मा जयंत-
२७. सिंह जयंतमिन्द्राप्तु (त्पु) लोमपुत्रीव ॥ ४४ ॥ यः शैशवे विनयवैरिणि देव- धार्थ्यं धत्ते नयं रचि (तदा) यगणोदयं च । सोयं मनोभवपराभवजागरूकरूपो न कं मनसि चुंवति चैत्रसिंहः ॥ ४५ श्रीवस्तुपालपुत्रः कल्पायुरयं जयं-
२८. तसिंहोस्तु । कामादधिकं रूपं निरूप्यते यस्य दानं च ॥ ४६ ॥ श्रीतेजःपालः सचिवश्चिरमस्तु । तेजस्वीयेन जना निश्चिताश्चितामणिनेव नंदन्ति ॥ ४७ यच्चाण- क्यामरगुहमरुद्धयाधिशुक्रादिकानां प्रागुत्पाद्यं व्यधित सुचरितं
२९. मंत्रिणां बुद्धिघातां ॥ चक्रेभ्यासः स खलुविधिना नूनमेनं विधातुं तेजःपालः कथमितरथा धिक्व्य (तां प्राप्य) प तेषु ॥ ४८ ॥ अस्तिस्वस्तिनिकेतनं तनुअ (भृ) तां श्रीवस्तुपालानुजस्तेजःपाल इति स्थितिं बलिकृतामुर्वीतले पालयन् । आत्मीयं व-
३०. हु मन्यते नहि गुणग्रामं च कामंदकिश्चाणक्योपि चमत्करोति न हू (ह) दि । प्रेक्षास्पदं प्रेक्ष्य यं ॥ ४९ ॥ इतश्चमहं श्रीतेजःपालस्य पत्न्या श्रीअनुपदेव्या पितृवंशवर्णनं ॥ प्राग्वाटान्वयमंडनैकमुकुटः श्रीसांद्रचंद्रावतिवास्तव्यस्त-

३१ वनीयकीर्तिरहरीप्रसालितक्ष्मातलः । श्रीगंगाभिषया मुदीरजनि यद्भवन्नानुरागा-
दभूत् ॥ को नासप्रमदो नदोलितशिरा नोद्भूतरोमापुमान् ॥ ५० अनुसृतसज्जनस-
रणिर्घरणिगनामा बभूव तत्तनयः ॥ स्वप्रव्रज(जे) यथा

३२ गुणिना हारेणेव स्थितं येन् ॥ ५१ ॥ त्रिभुवनदेवी तस्य त्रिभुवनविख्यातशील-
संपन्ना दयितामूदनयोः पुनरंगं द्वेषा मनस्त्रेकं ॥ ५२ ॥ अनुपमदेवी देवीसाक्षा-
द्दक्षायणीव शीलेन तद्बहिता सा दत्ताश्रीतेजःपाल-

३३ पत्येभूत् ॥ ५३ ॥ इयमनुपमदेवी । दिव्यव्रतप्रसूनव्रततिरजनितेजः पालमंत्रीशपत्नी
नयविनयविवेकैर्मित्यदाक्षिप्यधामप्रमुखगुणगणैर्दुद्योतितारोपगोत्रा ५४ लावण्य-
सिंहस्तनयस्तयोरयं रयं जयेत-

३४ द्वियदुष्टवाजिनां लब्ध्वापि मीनध्वजमंगलं वयः प्रयाति धर्मेकविधायिना ध्रु(ध्व)-
ना ५५ श्रीतेजपालतनयस्य गुणानमुप्यश्रीलुणसिंहकृतिनः कति न स्तुवंति
श्रीपंचनोद्भुरतरैरपि यैः समंताद्बुद्धीमत्तानिजगतिक्षि-

३५ यतेस्म कीर्तिः ५६ गुणधननिधानकलशः प्रगटोयमसेवितश्चखलसर्पैः उपचय-
मयते सततं मुजनैरुपजीव्यमानोऽपि ॥ ५७ मल्लदेवसचिवस्य नंदनः पूर्णसिंह
इति लीलुकासुतः तस्य नंयति सुतोऽयमवहण-

३६ देविभूः सकलवेशोपेयः ॥ ५८ अभूदनुपमा पत्नी तेजःपालस्य मंत्रिणः लावण्य-
सिंहनामायमायुष्मानेतयोः सुतः ॥ ५९ ॥ तेजःपालेन पृण्यार्थं तयोः पुत्रकल-
त्रयोः हर्म्यं श्रीनेमिनाथस्य तेने तेनेदमर्जुदे ६०

३७ तेजःपाल इति किर्तीदुसचिवः शंखोज्ज्वलामिः शिलाश्रेणीभिः स्फुरद्विंदुकुंदरु-
चिरं नेमिप्रमोर्मदिरं ॥ उच्चैर्महपमत्र राजतिजिनावासद्विपंचाशतं तत्पाशेषु बला-
नकं च पुरतो निष्पादयामासिवान् ६१ श्रीमच्छंड

३८ पसंभवः समभवच्छंडप्रसादस्ततः सोमस्तत्पमवोऽध्वराज इति तत्पुत्राः पवित्राशयाः
श्रीमस्तुगिगमल्लदेवतनयाः श्रीवस्तुपालद्वयास्तेजःपालसमन्विता जिनमतारामा
नमजीरदाः ॥ ६२ श्रीमंत्रीधरवस्तुपालतनयः श्रीजै-

३९ त्रसिंहादकयस्तेजः पालसुतश्च विश्रुतमतिर्भावप्यसिंहामिधः एतेषां दशपुत्रयः (!)
करिवररकंघाधिरुद्धाशिरं राजतेजिनदर्शनार्थगतयो दिङ्नायकांनामिव ६३ मुह-
नीनामिव पृष्ठतः करिदधुः स्वेष्टप्रतिष्ठाजुषा तन्मूर्तिर्विम-

४० लाश्मखजकमताः कांतासमेता दश चैलुक्क्यक्षितिपालवीरधवलस्याद्वैतवाहुः सुधी-
स्तेजःपाल इति व्यषापयदयं श्रीवस्तुपालानुजः ॥ ६४ तेजःपालः सकलत्रः
जायाजीव्यस्य वस्तुपालस्य सविधे विभाति सफलः

- ४१ सरोवरस्येव सहकारः ६५ तेन आतृयुगेन या प्रतिपुरग्रामाध्वशैलस्थले वापी-
कूपनिपानकाननसरः प्रासादसत्रादिका ॥ धर्मस्थानपरंपरातिरुचिरा चक्रेथ
जीर्णोद्धृता व्याख्यातुं किमु शक्यते यदि परं सा मेदि-
- ४२ निमोदनी ६६ शंभोः श्वासंगतागतानि गणयेद्यः सन्मतियोऽथवा नेत्रोन्मीलन-
मीलनानि कलयेन्मार्कडनाम्नो मुनेः संख्यातुं हृदि चंद्रसीधुकणिकागेतामपेता-
परव्यापारः शुभसत्रकीर्तनततिं सोप्युज्जिहीते न हि
- ४३ ६७ सदाप्रवर्ततां कीर्तिरश्वराजस्य शाश्वती ॥ सुकर्तुमुपकर्तुं च जानीते यस्य
संततिः ६८ आसीच्चंडपमंडितान्वयगुरुः संशुद्धबुद्धिः साधुर्हेममतिश्चचारुचरितः
श्रीज्ञांति
- ४४ सूरिस्ततोप्याचंद्रामरसूरिणः समुदयचंद्रांशुदीप्तद्युतिः ६९ श्रीजैनशासवनीनवनी-
रवाहः श्रीमांस्ततो ... .. नविद्यविद्यः ख्यातस्ततो ... ..
मेरुमुनीश्वरोयं ७० ज्ञाना-
- ४५ मृतक्षमापात्रं । सूरिस्त्युदयप्रभः मौक्तिकानीव सूक्तानि । भांतियत्प्रतिभांबुधेः ।
७१ एतद्धर्मस्थानं स्थानस्य तस्य यः कर्त्ता तावद्वयमिदमुदियादुदयत्ययमर्बुदो
यावत् (७२) श्रीसोमेश्वरदेवश्चलुक्यनरदेवसेवितपाद-
- ४६ युगः ॥ रचयांचकार रुचिरां धर्मस्थानप्रशस्तिमिमां ॥ ७३ ॥ श्रीनेमेरंविका-
याश्च प्रसादादर्बुदाचले ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ७४ ॥
गजधरकान्हडस्य पुत्रकडुवाकेन प्रशस्तिरियमुत्कीर्णा ॥
- ४७ श्रीविक्रमसंवत् १२६७ वर्षे फाल्गुन वदि १० सौम्यदिने ... ..

ભાષાન્તર

કવિઓનાં મનમાં નિવાસ કરતી અને માન સરવરમાં રહેતા હુંસોના વાહનથી ત્યાં લઈ જવાતી સરસ્વતી દેવીને નમન કરું છું.

શાન્તિમાન હોવા છતાં કૌપથી રક્ત, શાન્ત હોવા છતાં સ્મરનિઘડમાં પ્રતીક્ષ, અને ચક્ષુ બંધ છતાં જે સર્વ જુએ છે તે, પાર્વતીનો પુત્ર ગણપતિ તમારું કલ્યાણ કરે.

અજરના (!) પરાજય કરનાર, રઘુ સમાન ચૌલુકયોથી રક્ષિત પ્રજાના સુખનું સ્થાન જ્યાં શુકલ પક્ષની અંતે પણ સુંદર રમણીઓનાં શશી સમાન સુખથી ચિરકાળ સુધી તિમિર પણ મંદ થાય છે તે અંબુહિલપુર પાટણ છે.

આ પુર (નગર)માં પ્રાગ્વાટ અન્વયના સુગટમણિ સમાન ચણ્ડપ થઈ ગયો. તેનો યશ કુટજ પુષ્પ જેવો શુદ્ધ હતો અને દાનમાં કંઠપત્રથી અધિક હતો.

તેને સત્કર્મનાં ફળરૂપી તેના કુળના મહેલના સુવર્ણ દણ્ડ સમાન જેના યથાનો ધ્વજ સદા પ્રસરતો હતો તે ચણ્ડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો.

પથોદધિમાંથી પ્રગટેલો સોમ (ઇન્દુ) સજ્જનોને કિરણોથી આનંદ આપે છે તેમ પથોદધિ સમાન તે (ચણ્ડપ્રસાદ)માંથી સોમ સજ્જનોને આનંદ આપનાર પ્રકટ થયો.

તેને જિનેશ્વરની ભક્તિપરાયણ શશ્વરાજ પુત્ર હતો. તેને શિવ ભગવાનની પત્ની અને કાર્તવ્યી સ્વામિની માતા પાર્વતી સમાન કુમારદેવી પ્રિયતમા હતી.

શશ્વરાજ અને કુમારદેવીનો પ્રથમ પુત્ર લૂણિગ નામનો મંત્રી હતો. તે દૈવવશાત્ સુવા-વસ્થામાં મૃત્યુ પામ્યો હતો.

વિદ્વાનો આ લૂણિગ મંત્રીને શુણિજનોમાં અગ્રસ્થાને મૂકતા.

તે પોતાનાં શુદ્ધ બુદ્ધિ અને હઠાપણથી બૃહસ્પતિની બુદ્ધિ કરતાં પણ અધિકતા વાળો હતો તેનો અનુજ મંત્રીવર શ્રીમાન મદ્દત્તદેવનાં જેણે મદ્દત્તદેવના આશ્રય લીધો હતો તે હતો તેનું મન એવું સંતુષ્ટ હતું કે તે પરસી અથવા પરધનથી આકર્ષાતું નહીં.

ધર્મ વિધાન, અન્યની નિર્ભળતા હાંકવામાં અને કલહસમાધાનમાં વિધાતાએ મદ્દત્તદેવનો પ્રતિરૂપિ કહિં સજ્યો ન હતો.

ધન વાદળમાંથી મુક્ત બનેલા શશિનાં કિરણોનો ઉદ્ધાર કરતો મદ્દત્તદેવનો યશ પ્રબળ ગત્તેના દંતમાંથી નીકળતાં કિરણો સાથે મિત્રતા કરતો.

ધન્વિયો પર વિજય મેળવનાર મદ્દત્તદેવના અનુજ, સારસ્વત અમૃતથી અદ્ભુત હર્ષની વૃદ્ધિ કરનાર, અને વિદ્વાનોના ભાલ પરનો આપદ શબ્દ ભૂંસી નાંખનાર શ્રી વસ્તુપાલનો જય થાઓ. ચૌલુક્યના સચિવો અને કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુપાલ તેની કાવ્યકૃતિ માટે અથવા ધનવૃદ્ધિ માટે કદાપિ કંઈ પણ ધન સ્વીકારતો નથી કે લેતો પણ નથી.

તેનો અનુજ તેજપાલ જે સ્વામિના મહાન તેજ (પ્રતાપ)નું પાલન કરે છે, જેનો હુકોને ભય છે અને જેનો યશ ચારે દિશામાં પ્રસરે છે તે મંત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ સ્થાને વિરાજે છે.

તેજપાલ અને વિષ્ણુના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કોણ કરી શકે ? કારણ કે બન્નેનાં ઉદરની શુક્રમાં અને શુક્ર જેવા ઉદરમાં ત્રણ જગતની વ્યવસ્થાનું સૂત્ર છે.

તેને જલ્, માકુ, સાકુ, વનદેવી, સોહગા, વયલુકા અને પદમસદેવી એવા અનુક્રમવાળી સાત પરણેલી પત્નીઓ હતી.

ખરેખર આ અશ્વરાજના ચાર પુત્રો એક જ ઉદરમાં રહેવાના લોકો પૃથ્વીપર અવતરેલા દશરથના ચાર પુત્રો જ છે.

ચૈત્ર પછી વૈશાખનું અનુગમન થાય તેમ તેના નિજ અનુજ તેજપાલના સહગમનવાળો વસ્તુપાલ કેાનું હૃદય રંજતો નથી ?

ઠઠાપિ માર્ગમાં એકલા જવું નહીં એ સ્મૃતિવચન ધ્યાનમાં રાખતા હોય તેમ તે બે લાઈઓ મોહરૂપી ચોરના ભયવાળા ધર્મપંથ પર સદા સાથે ચાલે છે.

યુગ બેટલા લાંબા કરવાળા તે બન્ને લાઈઓનો અનંત યશ યુગો સુધી ટકી રહેા; કારણ કે તેમણે ત્રણે રૂણ પૂર્ણ કરીને આ ચોથા કલિયુગમાં પણ કૃતયુગ આણ્યો છે.

જેના યશથી ભૂમિ મંડલ મૌકિતિક સમાન શ્વેત થયું છે તે બન્ને લાઈઓનાં શરીર સદા વ્યાધિમુક્ત રહેા.

આ લાઈઓના કર સર્વ ચીજ ઉત્પન્ન કરનાર અને તૈયાર કરનાર હતા છતાં તે (કર)માંના એકકે વામ (ખરાબ-ડાળો) હતો નહીં, પણ નિત્ય બન્ને દક્ષિણ હતા.

ધર્મસ્થાનોથી પૃથ્વી સર્વત્ર અંકિત કરીને આ લાઈઓએ કલિયુગનો કંઠ તેમના ચરણ નીચે દળાવ્યો છે.

ચૌલુક્ય વીરોના વંશમાં, શાળાઓનો વિશેષક તેજસ્વી શ્રી અણ્ણેરાજ જન્મ્યો.

તેના પછી તરત જ જેનો પ્રતાપ ઠાંકેલો ન હતો તે, અખિલ ભૂમિમાં સત્તા ચલાવનાર, શત્રુનો સંહાર કરનાર, લવણાધિમાંથી ઘણે દૂર બહાર પ્રસરેલાં ગંગા નદીનાં જળથી શુભ્ર બનેલાં શંખ સમાન શુભ્ર યશવાળો શ્રીલવણપ્રસાદ આવ્યો.

દશરથ અને કુકુત્સ્થની પ્રતિમા જેવા લવણપ્રસાદને વીરધવલ નામનો શત્રુના દળને હણનારો પુત્ર હતો. તેના યશના પૂરના પ્રવાહમાં રતિકીડાથી શિથિલ બનેલા મનવાળી અસાધ્વી સ્ત્રીઓની અભિસરણુઠળાની કુશલતા ભગ્ન થતી.

ચૌલુક્ય વંશમાં જન્મેલો સુકૃત્ય કરનાર વીરધવલ તેના બે સચિવો (વસ્તુપાલ અને તેજપાલ) ની નિન્દા કરતા નિન્દાખોરોને સાંભળતો નહીં. આ બે સચિવોએ પોતાના નૃપતું રાજ્ય અતિ-અભ્યુદયથી અને અનેક અશ્વો અને ગજો રાજ મહેલના આંગણમાં બાંધી ઘણું શોભાવ્યું.

બન્ને બાનુપર્વતિ (ઘુન્ટણ પર્વત લટકતા; તેના ચરણમાં બેસતા) અને બે ભુજરૂપી સચિવોથી વીરધવલ નૃપ સુખેથી લક્ષ્મીને ભેટે છે.

આણુ પર્વતનું વર્ણન:—પાર્વતીના સ્વામિના શ્વસુરથી ઉદ્ભવેલો અર્ધુદગિરિ પર્વતોના મંડળમાં શ્રેષ્ઠ છે. શિવ ભગવાનનો આ સાળો, શિખર પર વાદળોની જટાથી સ્વર્ગીય ગંગાને ધારનાર શિવ ભગવાનનું અનુકરણ કરે છે.

અહીં કોઈ સ્થળે લલનાઓને વિહાર કરતી જોઈને મોક્ષની આકાંક્ષાવાળા જનને પણ ચિત્તમાં કામ પ્રવેશ કરે છે; જ્યારે અન્ય સ્થળે તેથી ઉલટું મુનિઓનાં આશ્રય લેવાતાં તીર્થ સ્થાનોના માર્ગ જોઈ ચંચલ મનના મનુષ્યને પણ જગતથી વિરક્તિ થઈ જાય છે.

પરમારોનું વર્ણન:—ઠઠ્યાણુદાતા શ્રેષ્ઠ મહાન શ્રી વસિષ્ઠના હોમના કુંડમાંથી માર્તંડથી અધિક જ્યોતિવાળો પુરૂષ પ્રકટ્યો. અને તેને શત્રુસંહારમાં રસ લેનાર જોઈ તેને વેદના આધાર વસિષ્ઠ મુનિએ પરમાર કહ્યો. તે સમયથી તેનું કુળ તે નામથી જોલાતું.

પરમાર વંશમાં પ્રથમ નૃપ શ્રીમાન ધૂમરાજ પૃથ્વી ઉપર ઇન્દ્રસમાન હતો. કારણ કે તેણે ભૂમિભૂતો (પર્વતો અને નૃપો)ને પક્ષ (પાંખ અને મિત્રો)ના છેદનથી વેદનાનું જ્ઞાન કરાવ્યું હતું.

ધૂમરાજને ધનુક, ધ્રુવ ભટ, આદિ અરિની ગજસેનાનો પરાજય કરનાર પુત્રો હતા. તેમના કુળમાં કામદેવથી અધિક રૂપવાન અને જગતના હર્ષ સમાન રામદેવ જન્મ્યો હતો.

તેને, સ્વર્ગ અને પૃથ્વીની ગુફામાં પ્રસરતા યશના મોલોમાં (તંરગમાં) શશિને લિપ્ત કરતો, કામને વશ નહીં તેવો યથોદ્ધવલ પુત્ર જન્મે. અને સમાન બળવાળા યૌદ્ધક્ય નૃપ કુમારપાલ પ્રતિ શત્રુ થયેલા માલવદેશના સ્વામિ બદ્ધસાહને તેણે (યથોદ્ધવલે) બંદીવાન કર્યો.

તેને, અખિલ જગમાં વિખ્યાત ધારાવર્ષ પુત્ર હતો, જેની તીક્ષ્ણ અસિધારા શત્રુગણોનાં ગળાં નિત્ય છેદવાના કાર્યમાં રહેતી. અને વસુવિના(?)ની ભૂમિ સમાન અચળ તેના કોપ માત્રથી જ કોણકણ દેશના નૃપોની પત્નીઓનાં નેત્રકમળમાંથી આંસુ પાડતો.

અજિત બળવાળો દશરથનો પુત્ર રામ પુનઃ ભૂમિપર અવતર્યો હોય તેમ દેખાય છે, અને દેવ્ય મારિચ પ્રત્યેનો વેરભાવ તુષ્ટ કરવા ધીરમતિવાળા રામ માફક રાજ્ય ચલાવે છે.

તેનો અનુજ પ્રદહાણ જેણે સામન્તસિંહ સાથે યુદ્ધમાં સત્તા ટૂટી ત્યારે શ્રીમાન્ ગુર્જર દેશના નૃપનું વારંવાર રક્ષણ કરીને દૈત્યોના સર્વથી મહાન રિપુ વિષ્ણુનો કૃત્યો પુનઃ ઉજ્જવળ કર્યાં.

હું નિર્ણય કરી ચક્રોતો નથી કે આ બ્રહ્માની પુત્રી સરસ્વતી કે કામદુગ્ધા ધેનુ જે સર્વ વાંછના પૂર્ણ કરે છે તે પ્રદહાદનના રૂપમાં ભૂમિ પર અવતરી છે.

ધારાવર્ષનો પુત્ર શ્રી સોમસિંહ જેનામાં તેના પિતાનું શૌર્ય અને પિતૃવ્યક (કાકા)ની વિદ્યા અને બનેલી દાન શક્તિ ઉતરેલી હતી તે વિજયી થાયો.

શત્રુઓને જિતી, બ્રાહ્મણોને શત્રુ મંડળમાંથી ચુકત કરી, સોમસિંહે ઇન્દુસમાન ઉજ્જવળ અને અતુલ યશ પ્રાપ્ત કર્યો. તે એવા યશથી પૃથ્વીને અજવાળતો હતો છતાં ઇર્ષાથી શિર ઉચકતા શત્રુઓનાં સુખ પરથી મલિનતા હરતો નહીં.

શ્રી સોમસિંહનો પુત્ર નૃપ શ્રીકૃષ્ણદેવ જે અતિ પ્રતાપી છે, યશ અને દયાથી સંપન્ન છે અને તેથી જે યથોદ્ધાથી સંશ્રિત વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ સમાન લાગે છે તે જય પામે.

(અહીં વસ્તુપાલના વંશનું વર્ણન થાય છે)

(વસ્તુપાલનું વર્ણન)—અવયમાં, વિનયમાં, વિદ્યામાં, યશમાં, અને પુણ્યમાં વસ્તુપાલ સમાન કોઈ માણસ મારા દષ્ટિ પથમાં આવતો નથી.

મહામાત્ય વસ્તુપાલથી તેની સદાચારી પત્ની લલિતાદેવીને, ઇન્દ્રથી ઇન્દ્રાણિને જ્યન્ત નામે પુત્ર પ્રાપ્ત થયો તેમ, જ્યન્તસિંહ નામે પુત્ર થયો.

તેણે (જ્યન્તસિંહે) વિનયવિમુખ બાલપણમાં પણ દેવો ચોગ્ય મહાન ગુણ બતાવ્યા અને તેના ભાઈઓનાં સત્કાર્ય ઉજ્જવળ કર્યાં. કામદેવથી અધિક રૂપવાન જ્યન્તસિંહ કોનું દૃઢ્ય પ્રસન્ન નથી કરતો ?

શ્રીમાન્ વસ્તુપાલનો પુત્ર આ જ્યન્તસિંહ જેનું રૂપ કામદેવથી અધિક છે અને જેનું દાન અસિલાષ કરતાં અધિક છે તે એક કલ્પના આયુષ્યવાળો થાયો.

શ્રીમાન્ તેજપાલ મંત્રી જેનાથી પ્રજા ચિતામણિ માફક નિશ્ચિત છે તે ચિરકાળ સત્તાનો ઉપયોગ કરો.

ચાલુક્ય, જુહસ્પતિ, મરૂઆધિ, શુક આદિ જુદિવાન મંત્રીઓ સર્જવામાં કરેલા અભ્યાસનો ઉપયોગ આ તેજપાલ સર્જનામાં બ્રહ્માએ કર્યો. નહીં તો તેજપાલ તેમના સર્વ કરતાં અધિક ક્ષાંથી હોય ?

સમસ્ત પ્રાણિઓના કસ્યાણનો નિવાસ, વસ્તુપાલનો અનુજ તેજપાલ બલિ રાજ્યે સ્થાપેલી સ્થિતિનું પાલન કરતો. ખરેખર તેને ભેઈને ગુણગ્રામ કામંદકિ પોતાની અસંખ્ય કાર્ય સિદ્ધિઓ માટે ઉચ્ચ વિચાર રાખતો નહીં અને ચાલુક્ય પોતાની શક્તિ માટે વિરમય પામતો અટકે છે.

(અહીં તેજપાલની પત્ની અનુપમદેવીના પિતાના વંશનું વર્ણન શરૂ થાય છે.)

પ્રાગ્વાટ અન્વયનો મુગટ, ચન્દ્રાવતી નગરીનો નિવાસી, મોટી ગાંગા થઈ ગયો. તેણે ભૂમિ-તલનું પ્રશંસનીય કીર્તિથી પ્રક્ષાલન કર્યું હતું. તેના વ્રતમાં અનુરાગ વિષે સાંભળી કોણ પોતાનું શિર ડાલાવશે નહીં કે આનન્દ નહીં લે.

તેને ધરણીગ નામે સજ્જનોનો પંથ અનુસરતો, ગુણી હોવાથી પોતાના યોગ્ય સ્થાનમાં રહેતા ગુણી હાર સમાન પુત્ર હતો.

તેને ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત, શિલ સંપન્ન અને તેને અતિ પ્રિય ત્રિભુવનદેવી પત્ની હતી. આ બન્નેના દેહ જૂદા હતા પણ મન એક જ હતું.

તેઓએ પાર્વતી જેવા આચારવાળી સાક્ષાત્ દેવી સમાન તેમની પુત્રી અનુપમદેવીનું શ્રી તેજપાલ સાથે લગ્ન કર્યું.

સદાચાર રૂપી પુષ્પ ધારતી દિવ્ય રજની, આ અનુપમદેવી— મહામાત્ય તેજપાલની પત્ની જે ઉદારતાનું નિત્ય નિવાસ સ્થાન હતી તે પોતાના આખા કુલને નય, વિનય, વિવેક, ઉચિતતા, અને હાક્ષિણ્યથી ચંદ્ર માફક ઉજ્જવળ કરતી.

આ બન્નેનો આ પુત્ર લાવણ્યસિંહ દુષ્ટ અશ્વોની નિરંકુશ ગતિપર અંકુશ રાખતો અને કામદેવથી પૂર્ણ અરક્ષિત યૌવન અવસ્થામાં પણ સદાચારને પંથે ચાલતો.

તેજપાલના ભાગ્યવંત પુત્ર લુણ્ણસિંહના અતિધનથી મલિન થવાના મંત્રવવાળા સદ્ગુણો તે બુદ્ધિમાનથી તેના યશનું રક્ષણ કરનારા છે.

સદ્ગુણથી પૂર્ણ આ પાત્ર જે સર્પ જેવા દુષ્ટ જનોથી કંકાઈ ગયેલું નથી તે તેનો સત્પુરુષો ઉપલોભ કરતા હોવા છતાં સદા વૃદ્ધિ પામે છે.

મલ્લદેવ મંત્રીને પૂર્ણસિંહનામે પુત્ર હતો, જેને (પૂર્ણસિંહને) અલ્હણદેવીથી પેયડ નામે સ્વપ્નવાન પુત્ર હતો.

તેજપાલ મંત્રીને અનુપમા પત્ની હતી. લાવણ્યસિંહ તેમનો આયુષ્યમાન પુત્ર હતો.

નિજ પુત્ર અને નિજ પત્નીના શ્રેયાર્થે તેજપાલે અર્ધદ પર્વતપર નેમિનાથનું આ મંદિર બાંધ્યું.

પૃથ્વીપર સચિવોમાં શ્રેષ્ઠ તેજપાલે, શંખ જેવા સ્વેત પત્થરોથી, ઉજ્જવળ ધન્દુસમાન અને ખીલેલા કુણ્ડ પુષ્પ સમાન, રમ્ય ઉંચા મંડપવાળું નેમિનાથનું આ મંદિર બંધાવ્યું. તેની સમીપ-માં બાબુપર જિનેનાં પર (બાવન) ગૃહ અને અગ્રે બલાનક ઉભાં કર્યાં.

શ્રીમાન્ ચણ્ડપને ચણ્ડપ્રસાદ નામે પુત્ર હતો. તેને સોમપુત્ર હતો. તેને અશ્વરાજ પુત્ર હતો તેને પવિત્ર હૃદયવાળા, જિનમતમાં પરાયણ અને ધર્મશયોના પ્રભાવથી વાદળાંને પણ નમાવનાર શ્રીમાન્ લુણિગ, મલ્લદેવ, વસ્તુપાલ અને તેજપાલ પુત્રો હતા.

મંત્રીશ્વર વસ્તુપાલનો પુત્ર જૈત્રસિંહ અને તેજપાલનો પુત્ર ધીમત લાવણ્યસિંહ દિગ્નાયકો સમાન હતા. અને હાથી પર આરોહણ કરી જિનેશ્વરના દર્શને જતી તેમની ૧૦ (દશ) પુત્રીઓ રમ્ય લાગે છે.

સોલંકી નૃપ વીરધવલના અતુલ કર જેવા વસ્તુપાલના સુમતિવાળા અનુજ તેજપાલે આ જિનના મંદિરમાં આ પુત્રીઓનાં (?) હાથીપર વિરાજતાં પત્થરનાં ૧૦ (દશ) પુતળાં કરાવ્યાં.

સરવર સમીપમાં ફલ સહિત આગ્ર વૃક્ષ સમાન તેની પત્નીનો આધાર, તેજપાલ નિજ પત્ની સહિત વસ્તુપાલના મહેલમાં દેખાય છે.

વાપી, કૂપ, જલાશય, વૃક્ષઘટા, તડાગ, મંદિર, સત્રો આદિ સુંદર અસંખ્ય સ્થાનો આ બે ભાઈઓએ દરેક ગામમાં, દરેક શહેરમાં, દરેક માર્ગ અને દરેક પર્વતપર બંધાવેલાં અને જુનાં સ્થાનો ના જીર્ણોદ્ધાર કરીને પૃથ્વીને રમ્ય બનાવતાં. એ સ્થાનોનું વર્ણન કોણ કરી શકે ?

સુમતિસંપન્ન જન સર્વ કાર્યોનો ત્યાગ કરી ચંકરના શ્વાસોન્ધાસ ગણી શકે, માર્કંદેય મુનિ ની આખના પલકારા ગણી શકે અથવા ચંદ્રમાંથી ઝરવાં અમૃતગિંદુ ગણવા પ્રયત્ન કરે. પણ સત્રોને અપાતી સ્તુતિની મહાન સંખ્યા કોઈ ગણી શકે નહીં.

અશ્વરાજ જેના વંશજો સુદૃઢ અને સહાય કેમ કરવાં તે બાજુ છે, તેની કીર્તિ સદૈવ સર્વ દિશામાં પ્રસરે.

પ્રજા અને નિર્મળ હૃદયનો હેમમતિ ચણકપના પ્રતાપી વંશનો શુર હોતો. તેના પછી સત્કાર્ય કરનાર શાન્તિ સૂરિ હોતો અને પછી હૃદય થતા થયિના કિરણ જેવા ઉજ્જવળ રૂપવાળો ચન્દ્રા. મરસુરિ આગ્યો.

તેના પછી.....પ્રતાપી જૈન મતના ઉદ્યાનમાં નવા વાદળ સમાન.....
તેના વિખ્યાત અને.....મહાવિદ્યાવાળો મેરુ મુનિશ્વર હોતો.

હૃદય પ્રભસૂરિ જ્ઞાનામૃત અને ધૈર્યનો સંચય (નિધિ) છે. તેની સાગર સમાન ભુદ્ધિ મૌકિક સરખા આદેશ આપે છે.

આ ધર્મસ્થાન અને ધર્મસ્થાન સ્થાપનાર અર્જુન પવંતના કાળ સુધી વૃદ્ધિ પામો.

ઔલુક્ય નૃપોથી સેવન થતા ચરણવાળા શ્રી સોમેશ્વરથી આ ધર્મસ્થાનની આ સુંદર પ્રશસ્તિ રચાએલી છે.

શ્રી નેમિનાથ અને અંબિકાના પ્રસાદથી આ પ્રશસ્તિ વસ્તુપાલના અન્વયને અર્જુનદાયકમાં લાભકારી અને મહિમાવાળી નિવડે.

આ પ્રશસ્તિ ગાજધર કન્હડના પુત્ર કંડવાએ દેાતરી હતી.

વિક્રમ સંવત ૧૨૬૭ ફાગણ વદી ૧૦ બુધવારે.

ગિરનારના લેખો નં. ૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ બુધવાર

ગિરનાર પર્વત ઉપર વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર એક લંબ-ગોળ શિલા છે. તેના ઉપર નીચેની ૧૨૦ અક્ષરોવાળી ૧૩ પંક્તિઓ કાતરેલી છે. લિપિ ઘણી ખરી સ્પષ્ટ છે, અને લખાણ એકંદરે શુદ્ધ છે.

અક્ષરાન્તર

॥-નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ પાયાન્નેમિજિનઃ સ યસ્ય ક [થિતઃ] સ્વામીકૃતાગ-
સ્થિતાવગ્રેરુપદિદૃક્ષ્યા સ્થિતવતે

પ્રીતે સુરાણાં પ્રમૌ ॥ કાયે ભાગવતે [વનેવ-ક] .... [દ્વિપોલાચિવે]
શંસંતામિદશા .... મપિ

... [વનાજવે] ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે ફાગુણ
શુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદળહિલ-

પુરવાસ્તવ્યપ્રાગ્વાટાન્વયપ્રસૂત ઠ૦ શ્રીચંડપાત્મજ ઠ૦ શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠ૦
શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનં-

દનસ્ય ઠ. શ્રીકુમારદેવીકુક્ષિસંભૂતસ્ય ઠ. શ્રીલુણિગમહં શ્રીમાલદેવયોરનુજસ્ય મહં,
શ્રી તેજઃપાલાગ્રજન્મનો મહામા-

ત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજે મહં શ્રીલલિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાયમાને મહં.
શ્રીજયતર્સિહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થમુદ્રાવ્યાપારાન્ વ્યાપૃગ્વાતિ સતિ
સં. ૭૭ વર્ષે

શ્રીશત્રુંજયોજ્જયંતપ્રભૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રમાવાવિર્ભૂતશ્રીમદ્દેવાધિદેવપ્રસાદાસા-
દિતસંઘાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનમસ્ત-

લપ્રકાશનૈકમાર્ત્તંડમહારાજાધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવેયુતમહારાજશ્રીવીરધવલદેવ-
પ્રીતિપ્રતિપન્નરાજ્યસર્વેશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન તથા

अनुजेन सं. ७९ वर्षपूर्व गुर्जरमंडले धवलककप्रमुखनगरेषु मुद्राव्यापारान् व्याप-
प्वतामहं श्रीतेजःपालेन च श्रीशत्रुं-

जयार्जुदाचलप्रभृतिमहातीर्थेषु श्रीमदणहिलपुरभृंगपुरस्तंभनकपुरस्तंभतीर्थधर्मव-
तीधवलककप्रमुखनगरेषु तथा अन्यसमस्तस्थानेष्वपि कोटिशोभितवधर्मस्थानानि
प्रभूतजीर्णोद्गाराश्च कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेन इह स्वयं निर्मापि-
तश्रीशत्रुंजयमहातीर्थवतारश्रीमदादि-

तीर्थंकरश्रीऋषभदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्रीमहावीरदेवम-
शस्तिरहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुगलजम्बावलोका-
नाशाम्बप्रद्युम्नाशिल्लरेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृत देवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपि-
तामहमहं. श्रीसोमनिजपितृ ठ. श्रीआशाराजमूर्तिद्वितयञ्जारुतोरणत्रयश्रीनेमिनाथ-
देवआत्मीयपूर्वजामजानुजपुत्रादिमूर्तिसमन्वितसुखोदयादनकस्तंभ श्रीअष्टापद-
महातीर्थप्रभृति अनेककीर्तनपरं-

पराविराजिते श्रीनेमिनाथदेवाधिदेवविभूषितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थ आत्मनस्तथा-
स्वधर्मचारिण्याः प्राग्वाटजातीय ठ.

श्रीकान्हडपुण्याः ठ. राणकृक्षिसंभूताया महं श्रीललितादेव्याः पुण्यामिदृद्वये श्री-
नागेंद्रगच्छे मट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशांतिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्री-
अमरसूरिप-

दे मट्टारकश्रीहरिमद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीअजितनाथ-
देवादिर्विंशतितीर्थकरालंकृतयोमभिनवः समंडपः श्रीसमेतमहातीर्थवतारप्रासादः

कारितः ॥ पांयूपपुरस्य च वस्तुपालमंत्राशितुश्चायमियान् विभेदः ॥ एकः पुन-
र्जायति प्रमीतं प्रमीयमाणं तु सुवि

द्वितीयः ॥ १ ॥ श्रीदश्रीदायितेश्वरभृतयः संतु क्वचित् तेपि ये प्रीणन्ति प्रमवि-
प्नवोपि विमवैर्नाकिंचनं कंच-

न ॥ सोयं सिंचति कांचनैः प्रतिदिनं दारिद्र्यदावानलप्रम्लानां पृथिवीं नवीनज-
लदः श्रीवस्तुपालः

पुनः ॥ २ ॥ आतः पातकिनां किमत्र कथया दुर्मन्त्रिणामेतया येषां चेत्तसि
नास्ति किंचिदपरं लोकोपकारं

विना ॥ नन्वस्यैव गृणान्मृणीहि गणशः श्रीवस्तुपालस्य यस्तद्विधोपकृतिव्रतं
चरति यत्कर्णेन चीर्णं पुरा ॥ ३ ॥

भीत्वा भानुं भोजराजे प्रयाते श्रीमुंजोपि स्वर्गसाम्राज्यभाजि ॥ एकः संप्रत्यर्थिनां
वस्तुपालस्तिष्ठत्यश्रु-

स्पंदनिष्कंदनाय ॥ ४ ॥ चौलुक्यक्षितिपालमौलसचिव त्वत्कीर्तिकोलाहलल्लैलो-
क्योपि विलोक्यमानपुलकानं-

दाशुभिः श्रूयते ॥ किं चैषा कलिदूषितापि भवता प्रासादवापीप्रपाकूपारामसरो-
वरप्रभृतिभिर्धात्रो पवित्रीकृता ॥ ५ ॥

स श्रीतेजःपालः सचिवश्चिरकालमस्तु तेजस्वी ॥ येन वयं निश्चिताश्चितामणिने-
व नंदामः ॥ ६ ॥ लवणप्रसादपुत्रश्रीकरणे लवणसिंहजनकोसौ ॥ मंत्रित्वमत्र
कुरुतां कल्पशतं कल्पतरु-

कल्पः ॥ ७ ॥ पुरा पादेन दैत्यारैर्भुवनोपरिवर्तिना ॥ अधुना वस्तुपालस्य
हस्तेनाधः कृतो बलिः ॥ ८ ॥ दयिता ललि-

तादेवी तनयमवीतनयमाप सचिवेन्द्रात् ॥ नाम्ना जयंतसिंहं जयंतमिन्द्रात्पुलो-
मपुत्रीव ॥ ९ ॥

[एते] श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहित ठ. श्रीसोमेश्वरदेवस्य स्तंभतीर्थेन कायस्थवंशे वाजड-
नंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंह ध्रुवः सुधीः ॥ १ ॥ वाहडस्य तनुजेन
सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा प्रयत्नतः ॥ २ ॥

श्रीनेमेल्लिजगद्धर्तुरम्बायाश्च प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिस्वस्ति-
शालिनी ॥ ३ ॥

લાખાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન નેમિજિન.....જેનું.....રહો.....

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગુણ સૂદિ ૧૦ બુધવારે

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્જાટ અન્વયનો ઠંકુર ચંડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ, તેનો પુત્ર શ્રી લલિતા દેવીની સરોવર સમાન કુબયી રાજહંસ સરજો જ્યતસિંહ જન્મે. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જ્યતસિંહ રત્નભતીર્થમાં સુદ્રાળ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુંજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયક પદથી, ચૌલુક્ય કુળના નમમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે શુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં સુદ્રાળ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુંજય, અણ્ણદાયલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુશુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકંકક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં ઠોઠી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને છલોદ્ધાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ, - આ ચાર દેવ અને બે જિન અમ્મા, અવલોકના, શામ્ભ અને પ્રદ્યુમ્નાં ચાર શિખરો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુષોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભુતિ અનેક કીર્તન-પરંપરાથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્જાટ વંશના શ્રી કાન્હડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રી લલિતા દેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગમ્ધના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિ-સૂરિના શિષ્ય શ્રી આનંદસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ વીશ તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંદપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર, -આ સર્વ બાંધું.

(મ્લેષ) અમૃતના પૂરમાં અને સચીવેશ્વર વસ્તુપાલમાં આટલો વક્ષાવ છે. પહેલું (અમૃત) મરેલાંને સજીવન કરે છે, બીજા (વસ્તુપાલ) ભૂમિપર મરતાંને છવાડે છે.

“ લક્ષ્મીના દાવા કુબેર, લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુ અને પ્રભુવર શિવ ન્યાં હોય ત્યાં ભલે હોય—કરણ કે સંપ્રિતમાન હોવા છતાં દીનેને વૈભવના લંકારથી તેઓ સંતોષતા નથી; ન્યારે વિખ્યાત વસ્તુપાલ પ્રતિદિન દારિદ્ર્યના અગ્નિથી કરમાયેલી પૃથ્વીને નવા વાહણ માફક સુવર્ણથી સિંચે છે. હે ભાધો! લોકો તરફ ઇર્ષા સિવાય બીજું કંઈ મનમાં નથી તેવા પાપી અને દુષ્ટ મંત્રીઓની વાત કરવામાં શો સાર છે? શ્રી વસ્તુપાલ જે પુરાતન સમયના કર્ણની માફક વિચ્છિન્ન થયેલા મતનું પાલન કરે છે તેના ગુણોનું ગાન સર્વ ઐકત્ર ધર્મ કરે. સૂર્ય કરતાં અધિક લોજ રાત્રના દેખ વ

ગયા પછી અને મુંજ સ્વર્ગમાં સમ્રાટ થયો પછી દીનોનાં આંસુ લુછનાર દુઃખ વિખ્યાત વસ્તુ-પાલ જ ઉભો છે.

“ચૌલુક્ય નૃપના આ મંત્રીશ્વર ! તારી કીર્તિનો ઘોષ ત્રણે લોકમાં હર્ષથી ઉભાં થયેલાં રૂવાં સાથે અને આનંદનાં અશ્રુ સાથે સંલગાય છે. કારણ કે કલિથી દોષિત થયા છતાં તારાથી પૃથ્વી મંદિર, વાપી, પ્રપા, તડાગ, ઉદ્યાન, અને સરોવરોથી પવિત્ર થઈ છે.

“તેજપાલ મંત્રી જેનાથી અમે ચિંતામણિ માફક નિશ્ચિંત સુખી દિવસો પસાર કરીએ છીએ તે ચિરકાળ તેજસ્વી રહેા.

“લવણપ્રસાદના પુત્રનાં શ્રીકરણકાર્ય કરનાર, લવણસિંહના પિતા સમાન, કલ્પતરુ સરખો તે સો કલ્પ પર્યંત મંત્રીપણાનો ઉપલોગ કરેા.

“પ્રાચીન કાળમાં ભૂમિમાંથી દૈત્યારિ વિષ્ણુએ પગથી બલિને નીચે દાખી દીધો હતો. હમણાં તેમ વસ્તુપાલના હાથથી થાય છે.

“તેની પત્ની લલિતાદેવીને આ મંત્રીવરથી નમ્ર ગુણસંપન્ન જયંતસિંહ નામનો પુત્ર હતો, જેમ પુલોમની પુત્રી શચિને ઇન્દ્રથી જયન્ત હતો.

“આ (શ્લોકો) શ્રી ગુર્જરેશ્વરના પુરોહિત ૪૦ શ્રી સોમેશ્વર દેવની કૃતિના છે.

“કાયસ્થ વંશમાં જન્મેલા વાજડના પુત્ર સુભુદ્ધિવાળા જૈત્રસિંહ ધ્રુવથી આ પ્રશસ્તિ લખાએલી છે.

“વાહુડના પુત્ર ધીમત સૂત્રધાર કુમારસિંહથી સંભાળપૂર્વક આ લેખ કોતરાયો છે.

“ત્રણ જગતના ભર્તૃ શ્રી નેમિનાથ અને અમ્માના પ્રસાદથી વસ્તુપાલના અન્વયને આ પ્રશસ્તિ સ્વસ્તિશાલિની થાઓ.”

ગિરનારના લેખો નં. ૨^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮

આ લેખ વસ્તુપાલ અને તેજપાલનાં મંદિરોના પશ્ચિમ દરવાજા ઉપર છે. તેમાં ૧૪ લાંબી પંક્તિઓ છે. પહેલો ભાગ જરા બુંસાઈ ગયો છે. લખાણનો ગદ્ય ભાગ બહુ જ યોદ્ધા દેરશ્વર સાથે લેખ નં ૧ માં છે તેમ જ છે. પરંતુ શ્લોકો નવા છે.

અક્ષરાન્તર

॥ .... યઃ પુ ... ... તયદુકુલક્ષીરાર્ણવેદુર્જિનો
યત્પાદાન્નપવિત્રમૌલિરસમશ્રી-

રુઙ્ગયંતોપ્પયં ॥ ષષ્ઠે મૂર્ધ્નિ નિજમધુમસ્રમરોદામપ્રમામંડલો વિશ્વજોગિમૃદાધિપત્ય-
પદવી નીલાતપત્રોજ્વલાં ॥ ૧ ॥

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે લહિ-

[લપુરવાસ્ત]વ્ય. લુગિગમદં. ઠ. શ્રીમાલ. લલિતાદેવી-

[કુલિસરોવરરાજહં]ગાય' સં. ૭૯ પૂર્વે સ્તંભતીર્થમુદ્રાવ્યાપારં વ્યા' ધિરાજ-
ધીલવળ-

[પ્રસાદદેવમુત]મહારા' મહાતીર્થેષુ

[ધીમદળાદિલપુર]શ્રીમૃગુપુર' શ્રીક્રપ્તમદેવ-

[સ્તંભનકપુરાવતાર] શ્રીપાર્થ' ચતુષ્ટયજિનહંદ્વર્ચવાવલો' રૂદનિજપિતામહ ઠ.
શ્રીસોમસ્ય નિજ પિતૃ ઠ. શ્રીઆચારાજ-

[મૂર્તિદ્વિતય] ચારલો' શ્રીરુઙ્ગયંતમહાતીર્થે આત્મનસ્તથા સ્વમાર્યાયાઃ' ઠ.
કાન્હડપુત્ર્યાઃ ઠ.

[રાધુકુલિસંમૂતાયા] મદં શ્રીસોમુકાયાઃ પુષ્પા' પટ્ટાલંકરણશ્રીવિજયં દિતધી-
ક્તપ્રમદેવપ્રમુલચતુર્વિંશતિતીર્થં સનંદ-

[૧ઃ શ્રીસમેતન્દ્રા] સીર્ષાવતારમપાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ ૮ ॥ ચેતઃ કિં કલિ-
કાલ સાટસમહો કિં મોહ-

નો દસ્યતે ગુણે કૃષ્ણમુસામિ કિં કથય કિં વિધીય મોષો મયાન્ ॥ મૂમઃ કિં
નુ સતે ન સેલતિ વિમપ્યસ્માક-

મુગ્ધનિર્ઠં સૈન્મે' ચક્ષિત્ત વસ્તુપાલકૃતિના ધર્મસ્ય હંદર્ધિનં ॥ ૧ ॥ યં વિધું
ધંપરઃ સિદ્ધર્ધિનઃ નય-

... .. ॥ ... .. पश्यन्ति वर्ण्यतां किमयं मया ॥ २ ॥ वैरं विभूति-
भारत्योः प्रभुत्वप्रणिपातयोः ॥

तेजस्विताप्रशमयोः शमितं येन मंत्रिणा ॥ ३ ॥ दीपः स्फूर्जति सज्जकज्जलमलसेहं
मुहुः संहरन्निदमंडलवृत्तखं-

उनपरः प्रद्वेष्टि मित्रोदयं ॥ शूरः क्रुरकरः परस्य सहते तेजो न तेजस्विनस्तत्केन
प्रतिमं व्र-

[वीमि सचिवं श्री]वस्तुपालमिधं ॥ ४ ॥ आयाताः कति नैव याति कति नो
यास्यन्ति नो वा कति स्थाने

स्थाननियासिनो भवपथे पांथीभवन्तो जनाः ॥ अस्मिन् विस्मयनीयबु-
द्धिजलधिर्विध्वस्य दस्यून् करे कुर्वन् पुण्यनिधिं

घिनोति वसुधां श्रीवस्तुपालः परं ॥ ५ ॥ दध्रेस्य वीरघवलक्षितिपस्य राज्यभारे
धुरंधरधुरं

... .. ॥ श्रीतेजपालसचिवे दधति स्वबंधुमारोद्धृतावविधुरैकधुरीणभावं ॥ ६ ॥
इह तेजपालसचिवो

विमलितविमलाचलेंद्रममृतभृतं ॥ कृत्वानुपमसरोवरममरगणं प्रीणयांचक्रे ॥ ७ ॥
[एते] श्रीमलधारिश्रीनरचंद्रसुरिणां ॥

इह वालिगसुतसहजिगपुत्रानकतनुजवाजडतनूजः ॥ अलि-

[खादिमां कायस्थस्तं]भपुरीयध्रुवो जयतसिंहः ॥ ८ ॥ हरिमंडपनंदीश्वर-
शिल्पीश्वरसोमदेवपौत्रेण ॥ वकुल-

स्वामिसुतेनोत्कीर्णा पुरुषोत्तमेनेयं ॥ ९ ॥ श्रीनेमेल्लिजगद्धर्तुं शालिनी ॥ १० ॥
माहामात्यं रियं ॥ महामात्य-

श्रीवस्तुपालभार्यामहंश्रीसोखुकायाधर्मस्थानमिदं ॥

ભાષાન્તર

“ યાદવ કુળના ક્ષીરના ઉદ્ધિ ઇંદુ..... માફક પવિત્ર કરતા

.....જિન.....વિજય ક્યો.....આ ઉત્તમચન્તનું શિખર તેના ચરણ-
કમળથી પવિત્ર થયેલું છે અને તેનો પ્રભાવ અસ્પર્ધિત છે છતાં નિજ પ્રભુના અતિ પ્રભા-
વાળા મંડળથી આવૃત્ત બની સર્વ પવેતો પર નીલ છત્ર માફક ઉત્તમજન અધિપતિની પદવી
પોતાના શિર પર ધારણ કરે છે.

“ સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગુણ શુદ્ધ ૧૦. બુધવારે શ્રી અણહિલપુરનિવાસી
પ્રાગ્ઘાટ કુળના ઠકુર અણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો શ્રી
કુમારદેવીથી અવતરેલો હુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બંધુ મહામાત્ય
શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર લલિતા દેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતસિંહ જનમ્યો.
સંવત ૭૬ પૂર્વે જયવસિંહ સ્તંભતીર્થમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુંજય,
ઉત્તમચન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી
પ્રાપ્ત કરેલા સંધના નાયક પદથી, ચૌહુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ
લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી
શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે શુજરાતનાં
નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રી શત્રુંજય,
અયુધાચલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ
દર્ભવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બધાવ્યાં
અને છોટોદાર કરાવ્યા.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થપરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થંકર
શ્રી જયમદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સલ્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીર
દેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કંઈમીરમાં અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ આ ચાર દેવ અને
જે જિન-અરમા, અવલોકના, શામળ અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરોપર શ્રી નેમિનાથ દેવથી
અલંકારિત હોયો-અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ, અને પિતા
શ્રી આશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ તેના પૂર્વ
જ્યેષ્ઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધારનક સ્તંભ, શ્રી અઘાપદ
મહાવીર્ય પ્રભુતિ અનેક ઈર્તન પરંપરાથી વિસંજિવ શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે,
શ્રીમદ્ ઉત્તમચન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્ઘાટ વંશના શ્રી કાઠડની
રાણીથી થયેલી પુત્રી શ્રી સોણકના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્ર
સૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રી શાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ
કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂવણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત
શ્રી અજિતનાથ દેવ આદિ ગોવીસ તીર્થંકરથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થોવતારનું
બધ્ય નવું મંદિર,- આ સર્વ બાંધ્યું.

(સ્લોકો) હે ઠલિકાલ ! તારૂં ચિત્ત કેમ ઘાટી ગયું છે ? વિશ્વના મોહ તું હાર્ય કેમ નથી
કરતો ? હે વૃષ્ણા ! તારૂં મુખ કેમ સ્થામ છે ? હે વિપ્નના સમૂહ ! તારો ધ્રમ કેમ કળીભૂત
નથી થયો ? (તેઓ ઉત્તર આપે છે) વસ્તુપાલનાં સુકૃત્યોથી બલવાન બનેલા, શુદ્ધોના સેન્યને
લપ્તને અમારો ઉપાય સુખેથી આગળ વધતો નથી, એ વિના બીજો શો ઉત્તર અમે આપીએ ?

“જેને બન્ધુજનો શશિ સમાન ગણે છે, યાચકગણ સિદ્ધિ ગણે છે, શત્રુઓ વિનાશના દેવતા જેવો લેખે છે, તેવા આ પુરૂષને હું કેમ વર્ણવી શકું ?

“શ્રી અને વિદ્યા” પ્રભુત્વ અને પ્રણિપાત, તથા અભિમાન અને નમ્રતાનાં સ્વાભાવિક વેર શમાવનાર આ મંત્રી છે.

“દીપક તેલ (સ્નેહ) સૂર્યાં કરે છે અને ઠાજળ આપે છે, ઇન્દુ સાથે સરખાવતાં ઇન્દુ સદા કળામાં ક્ષીણ થાય છે અને સૂર્ય (મિત્ર) ના ઉદયની ધર્પા કરે છે, જ્યારે સૂર્ય પોતાનાં પ્રચંડ કિરણોથી અન્ય તેજસ્વી પદાર્થનું તેજ સહન કરતો નથી. આથી વિખ્યાત વસ્તુપાલ સચીવને કેાની સાથે સરખાવી શકાય ?

“આ લવના પંથમાં ટુંક સમય નિવાસ કરતા કેટલા પંથીજનો નથી આવ્યા ? કેટલા આલ્યા નથી જતા ? અને હજુ કેટલા નહીં આલ્યા જાય ? પણ વિસ્મય પમાડે તેવી બુદ્ધિના સાગર વસ્તુપાલ સર્વ શઠોનો સંહાર કરે છે અને પુણ્ય નિધિ પોતાના કરમાં રાખી પૃથ્વીનું પાલન કરે છે.

“તે મંત્રીશ્વરે શ્રીવીરધવલ નૃપના રાજ્યનો ભાર ધારણ કરી અને વિખ્યાત તેજપાલે તેના ભાઈના ભારમાં ભાગ લીધો.

“અહીં શત્રુજયને પવિત્ર કરતા અમૃત જળનું અતુલ સરવર બનાવી તેજપાલ સચીવે અમર ગણને સંતુષ્ટ કર્યા.

“શ્રી મલધારિ નરચન્દ્રસુરિથી આ રચાએલા છે.

“વાલિગના પુત્ર સહજિગના સુત આટકના તનુ, વાડજના પુત્ર, રતંભપુરના કાયસ્થ ધ્રુવ જયતસિંહે આ (લેખ) લખ્યો છે.

“વિષ્ણુના મંદિર અને શિવના વૃષના શિલ્પિઓના નાયક સોમદેવના પૌત્ર બકુલસ્વામિના પુત્ર પુરૂષોત્તમે આ કોતર્યું છે.

“આ મહામાત્ય વસ્તુપાલની પ્રશસ્તિ છે.

“મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલની ભાર્યા મહાશ્રી સોણકાનું આ મંદિર છે.

ગિરનારના લેખો નં. ૩^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદ ૧૦ પુષ્યવાર

આ લેખ વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના ઉત્તર દરવાજા ઉપર, ૧૮ પંક્તિઓનો છે. ગદ્યલેખો પહેલા અને બીજા લેખોને બહુ મળતું આવે છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ પ્રણમદમર્યેસન્મૌલિસ્ફુરન્મણિધોરણી તરુણકિરણશ્રેણી.
શોણીકૃતાસ્તિલવિમ્બઃ ॥

સુરપતિકરોન્મુક્તૈઃ [જ્ઞા]નોદકૈર્ધુમ્ણારુણઃ પ્લુતતનુરિવાપાયાત્ પાયાજ્ઞગંતિ શિવાં-
ગજઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમં વ્યમા-

મ્વાટાં સાયમાને-

મહં શ્રીં વ્યાપારંસ્થાપ્તં વીરધવ-

લ્લેવમીં દર્મવતીધવ-

લક્ષ્મીં શ્રીસત્યપું રવેવ-

પ્રમદસ્તિં ધિરુદ્ધનિજપિં સ્વપિતૃં દ્વિતયકુંજરાધિરુદ્ધમહામાતૃશ્રીવસ્તુપાલઅનુજ-
મહં શ્રીતેજઃપાલમૂર્તિદ્વય-

ચારુતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસમેતમહાતીર્થમં તથા સ્વભાર્યાયાશ્ચ પ્રાં પુત્ર્યાઃ ઠ.

રાણકુક્ષિં શ્રીસોમુકાયાઃ પું પ્રતિષ્ઠિતશ્રીકૃપમદેવપ્રમુક્તદેવાલંકૃતોયમમિનવઃ
સમંદપઃ શ્રીમદ્દાપદમહા-

તીર્થાવતારનિરુપમપ્રધાનપ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ છ ॥ પ્રાસાદૈર્ગંગાંગણપ્રણયિધિઃ
પાતાલ્મૂલંકૃતૈ કસારંશ્ચ

સિતૈઃ સિતામ્બરગૃહૈર્નાલૈશ્ચ લીલાવનૈઃ ॥ યેનેયં નયનિર્જિતેંદ્રસાચિવેનાલંકૃતાલં-
ક્ષિતિઃ ક્ષેર્મકાયતનાં ચિરાયુરુદયી

શ્રીવસ્તુપાલોસ્તુ સઃ ॥ ૧ ॥ સંદિપ્તં તવ વસ્તુપાલ વલિના વિશ્વત્રયીયાત્રકાન્
મત્વા ના-

રદતથ્રિત્રિમિતિ તે દ્વ્યોસ્મિ નંદ્યાશ્ચિરં ॥ નાર્યમ્યઃ કુષ્મધિતઃ પ્રથયસિ સ્વલ્પં
ન દત્સે નન સ્વસ્થાપાં વહુ

मन्यसे किमपरं न श्रीमदान्मुद्यासि ॥ २ ॥ अरिवलदलनश्रीवीरनामायमुज्यौ
सुरपतिरवतीर्णस्तर्कयामस्तदस्य ॥

निवसति सुरशाखी वस्तुपालाभिधानः सुरगुरुरपि तेजः पालसंज्ञः समीपे ॥ ३ ॥
उदारः शूरो वा

रुचिरवचनो वास्ति न हि वा भवत्तुल्यः कोपि कचिदिति चुलुक्येन्द्रसचिव ॥
समुद्भूतभ्रांतिर्नियतमवगंतुं तव

यशस्ततिगेहे गेहे पुरि पुरि च याता दिशि दिशि ॥ ४ ॥ सा कुत्रापि युगत्रयी
वत गता सृष्टा च सृष्टिः सतां सीद-

त्साधुरसंचरत्सुचरितः खेलत्खलोभूत्कलिः ॥ तद्विश्वार्त्तिनिवर्त्तनैकमनसः प्रतो-
धुना शं-

भुना प्रस्तावस्तव वस्तुपाल भवते यदोचते तत्कुरु ॥ ५ ॥ के निधाय वसुधातले
धनं वस्तुपाल न यमालयं

गताः ॥ त्वं तु नंदसि विवेशयन्निदं दिक्षु धावति जने क्षुधावति ॥ ६ ॥ पोत्रेण
धारय वराहपते धरित्रीं सूर्यप्रका-

शय सदा जलदाभिषि च ॥ विश्राणितेन परिपालय वस्तुपाल भारं भवत्सु यदिमं
निदधे विधा-

ता ॥ ७ ॥ आत्मा त्वं जगतः सदागातिरियं कीर्तिमुखं पुष्करं मैत्री मंत्रिवरः
स्थिरा धनरसः श्लोकस्तमोघ्नः

शमः ॥ नोक्तः केन करस्तवामृतकरः कायश्च भास्वानिति स्पष्टं धूर्जटिमूर्त्तयः
कृतपदाः श्रीवस्तुपाल त्वयि ॥ ८ ॥

विद्या यद्यपि वैदिकी न लभते सौभाग्यमेषा क्वचित् न स्मार्त्तं कुरुते च कश्चन
वचः कर्णद्वये य-

द्यपि ॥ राजानः कृपणाश्च यद्यपि गृहे यद्यप्ययं च व्ययश्चिता कापि तथापि
तिष्ठति न मे श्रीवस्तुपाले सति

॥ ९ ॥ कर्णे खलप्रलपितं न करोषि रोषं नाविः करोषि न करोष्यपदे च लामं ॥
तेनोपरित्वमवनेरपि वर्त्तमानः

श्रीवस्तुपालकलिकालमघः करोषि ॥ १० ॥ सर्वत्र भ्रांतिमती सर्वविदस्त्वद-
भवत्कथं कीर्तिः ॥

श्रीवस्तुपालपैतृकमनुहरते संततिः प्रायः ॥ ११ ॥ सोपि वलेखलेपः स्वल्पतरो-
भूतथैव कल्पतरोः ॥ श्रीवस्तु-

पालसचिवे सिंचति दानाभृतैर्जगती ॥ १२ ॥ नियोगिनागेषु नरेश्वराणां मद्र-
स्वभावः खलु वस्तुपालः ॥ उद्दामदान-

प्रसरस्य यस्य विभान्यते कापि न मत्तभावः ॥ १३ ॥ विबुधैः पयोधि-
मध्यादेको बहु-

मिः करीदुरूपलब्धः ॥ बहवस्तु वस्तुपाल प्राप्ता विबुध त्वयैकेन ॥ १४ ॥
प्रथमं धनप्रवाहैर्वाहैरथनाथमा-

त्मनः सचिवः ॥ अधुनातु मुकृतसिंधुः सिंधुखंडैः प्रमोदयति ॥ १५ ॥ श्री-
वस्तुपाल भवता जलधर्गमीरता किलाफ-

लिता ॥ आनीय ततो गजता स्वपतिद्वारेयदाकलिता ॥ १६ ॥ [५] ते श्रीमद्-
गुर्जुरेश्वरपुरोहि-

तठं सोमेश्वरदेवस्य ॥ इह बालिगमुतसहजिगंजः ॥ अलितादिमां कायस्थस्तंभ-
पुरीयध्रुवो जयतसिंहः

॥ १ ॥ हरिमंडपनं नेयं ॥ २ ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालप्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥
शुभं भवतु ॥

श्रीनेमेल्लिजं शालिनी ॥ महामात्यश्रीवस्तुपालमार्या महं श्रीसोस्तुकाया धर्मस्थाना-
मिदं ॥ श्रीकल्याणमस्तु ॥

ભાષાન્તર

સર્વજ્ઞને નમન. પ્રણામ કરતા દેવોના સુગટનાં ઉન્નવળ મણિનાં મૃદુ કિરણોની શ્રેણીથી રકત થએલા, આખા અંગવાળો શિવનો પુત્ર અને જે સુરપતિના કરથી નંખાતા સ્નાનના જળથી પ્રક્ષાલન થતો (કુંકુમ) જેવો રકત દેખાય છે તે દેવનો પુત્ર જગતને વિપત્તિમાંથી રક્ષો !

સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કાશુણ્ય શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, ગ્રામ્વાટ અન્વયનો ઠકુર અણ્ડપ, તેનો પુત્ર અણ્ડપ્રસાદ તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમાર દેવીથી અવતરેલો પુત્ર લૂણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલ : તેનો પુત્ર, શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહુંસ સરખો જયતસિંહ. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો; સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુજય, ઉન્નવળ વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ઔલૂક્ય કુળના નલમાં પ્રકાશતા, સૂર્ય સમાન મહારાજધિરાજ લવણપ્રસાદ, ના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં સુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રી શત્રુજય, અણ્ડાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, હર્લવતી, ધવલકંક, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને છોર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રી શત્રુજયના મહાતીર્થ પરનાં અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થકર શ્રી ઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રી મહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરના અવતાર શ્રી સરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને બે જિન અર્યા, અવલોકના, શાસ્ત્ર, અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરો પર શ્રી નેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રી આશારાજની બે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથ દેવ, તેના પૂર્વજે, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રી અષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાયેલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રી નેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉન્નવળ મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની ગ્રામ્વાટ વંશના શ્રી કાન્હડની રાણી થએલી પુત્રી શ્રી સોમકાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રી નાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી મહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી આનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રી હરિભદ્ર સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રી વિજયસેન સૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રી અન્નિવનાથ દેવ આદિ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું લગ્ય નવું મંદિર આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) ગગનમાં ડાલતા શિખરવાળા અને પાતાળમાં જતા મૂળવાળા મહેલોથી, સરવરોથી, શ્વેતામ્બરોના શ્વેત મઠોથી, અને લીલી લીલા કરવાની વાટિકાઓથી ભૂમિ અલંકારિત કરનાર, નયમાં ઈન્દ્રના સચિવનો પરાજય કરનાર અને પૂર્ણ અભયનું સ્થાન વસ્તુપાલ ઉદય પામે અને દીર્ઘાયુષી થાઓ.

“હે વસ્તુપાલ ! વારંવાર પ્રાર્થના કર્યા છતાં તું યાત્રકો તરફ ક્રોધ કરતો નથી અને તેમને અલ્પ આપતો નથી અને તારી સ્તુતિને તું કંઈ લેખતો નથી. તું ટુંકાણમાં શ્રીના મદવાળો નથી, એમ ત્રિભુવનમાં ગમન કરતા નારદ પાસેથી સાંભળી હું પ્રસન્ન થયો છું, એમ બલિએ સંદેશ મોકલ્યો છે.

શત્રુઓને સંહારનાર વીરધવલના નામથી સુરપતિએ ભૂમિપર અવતરણ કર્યું છે અને તેથી વસ્તુપાલના વેશમાં કદપત્ત અને તેજપાલના વેશમાં દેવના ગુરૂ બૃહસ્પતિ તેની સમીપમાં છે.

“ યૌલુક્ય નૃપના હે સચિવ ! તારા સમાન શરે, ઉદાર, અને મધુર વાણીવાળો અન્ય પુરૂષ કોઈ સ્થળે છે કે નહીં, એ બ્રમ થવાથી તેનો નિર્ણય કરવા તારો યશ ઘેરેઘેર અને શહેરેશહેરમાં સર્વ દિશામાં વપાસ માટે ગયો છે.

“ અદ્વૈતોષ, ત્રણ યુગ કંઈ પણ વીતી ગયા અને સ્વર્ગનોની ઉત્પત્તિ અટકી છે. ઋષિ-જનોને હુબ આપતો અને જેમાં માણસો સદ્ગુણો આચરતા નથી અને શંકો ખેડે છે તે કલિ-કાળ પ્રસર્યો છે. આ સંભોગોમાં, હે વસ્તુપાલ ! શિવે સાંભળ્યું છે કે તારું ચિત્ત વિશ્વની વિપત્તિ દૂર કરવામાં જ દૃઢ દોરાયું છે. વને ગમે તે તું કર.

“ ભૂમિમાં ધનનો સંચય મૂકી, યમના ધામમાં કોણ નથી ગયું ? પણ હે વસ્તુપાલ ! તું સર્વ દિશામાં સર્વત્ર ફરતા ભૂખ્યા માણસોને તે (ધનનિધિ) આપવામાં આનન્દ લે છે.

“ હે વરાહપતિ ! તારા દંતમાં તું વસુધા ધારણ કર ! ઓ સૂર્ય તું તેને પ્રકાશિત કર ! ઓ વાદળ ! તમે તેના પર જળ સિંચો અને હે વસ્તુપાલ ! તું તારા ઉદાર દાનથી તેનું રક્ષણ કર ! કારણ કે વિધાતાએ એ ફરજ તારે શિર મૂકી છે.

“ હે વસ્તુપાલ ! શિવની પ્રતિમાઓ સ્પષ્ટ રીતે તારામાં રહી છે; કારણ કે તું જગતનો આત્મા છે. પવન માફક તારો યશ સદા પ્રસરે છે. તારું મુખ કમળ જેવું (નમ્ર જેવું) છે. હે મંત્રીવર ! તારી મૈત્રી ભૂમિ જેમ સ્થિર છે. તારો યશ જળ સમાન મધુર છે. તારું ધૈર્ય સૂર્ય જેમ વિભિર હલુનાર છે અને ચંદ્ર સમાન અમૃત પ્રભાવવાળો તારો કર અને અગ્નિ જેવો તારો દેહ ઉન્નતવળ કોણે નથી કહ્યો ?

“ વૈદિક જ્ઞાન કોઈ સ્થળે સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરતું નથી, કોઈ શ્રુતિનો શબ્દ પણ કાનમાં લેતું નથી, નૃપો કૃપણ છે અને ગૃહમાં અતિશય વ્યય હોય છે, છતાં વસ્તુપાલ છે ત્યાં સુધી મને કંઈ જ ચિંતા નથી.

“ તું હુટોનો શબ્દ પણ સાંભળતો નથી, ક્રોધ પ્રદર્શિત કરતો નથી, અયોગ્ય ચીજમાં તારી તૃષ્ણા દોરતો નથી. આથી હે વસ્તુપાલ ! તું ભૂમિપર વસતો હોવા છતાં કલિને તારા ચરણ નીચે કચરે છે.

“ બહુધા (સાધારણ નિયમ પ્રમાણે) સંવતિ તેના પિતાને અનુસરે છે. હે વસ્તુપાલ ! તારા સર્વત્ર દેહમાંથી તારી કીર્તિ જન્મેલી છતાં બ્રાન્તિવાળી કેમ હોઈ શકે ?

“ દાનના અમૃતથી ભૂમિપર સ્થિત કરવા વિખ્યાત વસ્તુપાલ સચિવથી બહિ અને કંપ-વદ્ધનો ગર્વ ઘણો ઓછો થઈ ગયો છે.

“ ગજ સમાન નૃપના દરબારીઓમાં વસ્તુપાલ ભદ્રના સ્વભાવવાળો છે કારણ કે તેનામાં થી અતિમહા ઝડતા છતાં ઉન્માદ નહીં બનેલા ભદ્ર માફક સદા દાનનો પ્રવાહ વહે છે, છતાં કદિ પણ પ્રમત ભાવ પ્રકટ કરતો નથી.

“ ઘણા દેવેથી સાગરમાંથી કૃત્ત એક જ હાથી પ્રાપ્ત થયો હતો, પણ હે વસ્તુપાલ ! એક સુત જ નથી (તારામાંથી) સાગરમાંથી (સાગરતટના દેશમાંથી) ઘણા હાથી પ્રાપ્ત થયા છે. વસ્તુપાલ ! તે તારા સ્વામિને પ્રથમ ધનપ્રવાહથી અને પછી અસ્ત્રોથી પ્રસન્ન થયો છે. હવે તું જે સદ્ગુણોને સિંધુ છે તેણે તેને અસંખ્ય ગાંધી પ્રસન્ન કર્યો છે.

“ વસ્તુપાલ ! તે ખરે સાગરની ગંભીરતા માપી છે. કારણ કે તે તેમાંથી અસંખ્ય હાથી હઈ તારા સ્વામિના દ્વાર આગમ મૂક્યા છે.

“ આ શ્લોકો શુન્દેશ્વરના પુરોહિત હાકુર સોમેશ્વરે (રચેલા) છે.

“ વાલ્મિકિના પુત્ર સદ્ગુણના પુત્ર આટકના સુવ વાન્ડના પુત્ર સ્ત્રોતપુરનિવાસી હાયરથ જયવસિંહ મુવ” વગેરે વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખો-નં. ૪^૧

વિ. સ. ૧૨૮૮ શ્રાવણ સુદિ ૧૦ બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ છે. અને પથર આજો છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીનેમિનાથદેવાય ॥ ॥ તીર્થેશાઃ પ્રણતેન્દ્રસંહતિશિરઃ કોટીરકોટિ-
સ્ફુટત્તેજોજાલજલપ્રવાહલહ-

રીપ્રક્ષાલિતાંઘ્રિદ્વયઃ ॥ તે વઃ કેવલમૂર્ત્યઃ કવલિતારિષ્ટાં વિશિષ્ટામમી તામષ્ટા-
દશશૈલમૌલિમળયોવિશ્રાણયંતુ શ્રિયં ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ શ્રીં ફાગુણ શુદિં
પાલસ્યાત્મજે

મહં શ્રીલં તીર્થધૈલાકુલમુદ્રાવ્યાપારં વ્યાપ્તં પ્રકાશનૈકમાર્ત્તં પાલેન ચ શ્રી
શત્રુંજં કોટિશો ધર્મસ્થાનાનિં જયમહાતીર્થાવતારં ધિલ્લદ્વનિ-

જપિતામં સૂપિતૃં દ્વિતયતોરણત્રયં સ્તંભશ્રીસંગેતાવતારમહં મહાતીર્થે આ-
ત્મનસ્તથા સ્વમાર્યાયાઃ પ્રાં મહં શ્રીસોમુલ્લકાયાઃ પું લંકરણશ્રીધિજયસે ણિ-
તશ્રીમદાદિજિનરાજશ્રીઋપમદેવપ્રમુલ્લચતુર્ધિંશતિતીર્થકરાલંકૃતોયમભિનવઃ સમં-
હપઃ શ્રીઅષ્ટાપદમહાતીર્થા-

વતારપ્રધાનં પ્રાસાદઃ કારિતઃ ॥ ॥ છ ॥ ॥ સ્વસ્તિ શ્રી ચલ્લયે નમોસ્તુ નિતરાં
કર્ણાય દાને યયોરસ્પષ્ટેપિ દૃશાં

યશઃ કિયદિદં વંદ્યાસ્તદેતાઃ પ્રજાઃ ॥ દૃષ્ટે સંપ્રતિ વસ્તુપાલસચિવત્યાગે કરિ-
પ્યંતિ તાઃ કીર્તિ કાંચન યા પુનઃ

સ્ફુટમિયં વિશ્વેપિ નો માસ્યતિ ॥ ૧ ॥ કોટીરૈઃ કટકાંગુલીયતિલકૈઃ કેયૂરહારા-
દિભિઃ કૌશેયૈશ્ચ વિભૂષ્યમાણવપુષો

યત્પાણિવિશ્રાણિતૈઃ વિદ્વાંસોગૃહમાગતાઃ પ્રણયિનીરપ્રત્યભિજ્ઞામૃતસ્તૈસ્તૈઃ સ્વં શપથૈઃ
કથં કથમિવ પ્રત્યાયયાંચ-

કિરે ॥ ૨ ॥ ન્યાસં વ્યાતનુતાં વિરોચનસુતસ્ત્યાગં કવિત્વશ્રિયં ભાસવ્યાસપુરઃ
સરાઃ પૃથુરણુપ્રાયાશ્ચ વીરવ્રતં ॥ પ્રજ્ઞાં નાકપતાકિનીગુહરપિ શ્રીવસ્તુપાલ

ધ્રુવં જાનીમો ન વિવેકમેકમકૃતોત્સેકંતુ કૌતસ્કુતં ॥ ૩ ॥ વાસ્તવં વસ્તુપાલસ્ય
વેત્તિ કશ્ચરિતાદ્ધુતં ॥ યસ્ય દાનમ-

વિશ્રાંતમર્થિસ્વપિ રિપુસ્વપિ ॥ ૪ ॥ સ્તોતવ્યઃ સ્વલુવસ્તુપાલસચિવઃ કૈર્નામ
વાગ્વૈભવૈર્યસ્ય

ત્યાગવિધિર્વિધૂયવિવિધામ્ દારિદ્ર્યમુદ્રાં હઠાત્ ॥ વિશ્વસ્મિન્નિલેપ્યસૂત્રયદસા-
વર્થીતિ દાતેતિ ચ દ્વૌ શબ્દાવભિધેયવ-

स्तुविरहव्याहृत्यमानस्थिती ॥ ५ ॥ आद्येनाप्यपवर्जनेन जनिताथित्वप्रमाथान्पुनः
स्तोकं दत्तमिति क्रमांतरगतानाद्वावयवार्थिनः ॥ पूर्वस्माद्गणसंख्ययापि गुणितं
यस्तेष्वनावर्तिषु द्वयं

दातुमुदस्तहस्तकमलस्तस्थौ चिरं दुःस्थितः ॥ ६ ॥ विश्वस्मिन् कलि पञ्च-
किलतले प्रस्थानवीथीं विना सीदलेष पदे

पदे न पुरतो गतेति संचितयन् ॥ धर्मस्थानशतच्छलेन विदधे धर्मस्य वर्षीयसः
संचारायशिलाकलापपदवीं श्रीवस्तुपालस्फुटं ॥ ७ ॥ अंभोजेषु मरालमंडलरुचो
हिंडीरपिंडल्लिपिः कासार-

पु पयोधिरोधसि लुटान्निष्कमुक्तधियः ॥ ज्योत्स्नाभाः कुमुदाकरेषु सदनोधानेषु
पुष्पोल्लवणाः स्फूर्ति कामिव वस्तु-

पालकृतिनः कुर्वति नो कीर्तयः ॥ ८ ॥ देव स्वर्नाथ कष्टं ननु क इव भवान्
नंदनोद्यानपालः खेदस्तत्कोप केनाप्यहह

हृत्तुहृत्तः काननात्कल्पवृक्षः ॥ ९ ॥ मा वादीस्तदेतत्किमपि करुणया मानवानां
मयैव प्रीत्यादिष्टोयमुर्व्यास्तिलक्यविततलं वस्तुपालच्छलेन ॥ ९ ॥ श्रीमंत्रीधर-
वस्तुपालयशसा-

मुद्यावर्चवीथिभिः सर्वलिङ्गपि लंभिते धवलतां कल्लोलिनीमंडले ॥ गंगैवेयमिति
मतीतिविकलास्ताभ्यंति कामं भुवि आन्य-

सस्तनुसादमंदितमुदो मंदाकिनीयात्रिकाः ॥ १० ॥ यत्कं निर्वासनाज्ञानयनप-
थगतं यस्य दारिद्र्यदस्योदृष्टिः पीयूषवृष्टिः प्रणयिषु परितः पेतुषी सप्रसादं ॥
भेमालापस्तु कोपि

स्फुरदममपरब्रह्मसंवादवेदीनेदीयान्वस्तुपालः स खलु यदि तदा कोन भाग्यैकभूतिः
॥ ११ ॥ साक्षात् ब्रह्म परं धरागतमिव

श्रेयोविवर्तः सतां तेजःपाल इति प्रसिद्धमहिमा तस्यानुजन्माजयी ॥ यो धत्ते
नदशां कदापि कलिनावयामदियामयी यं चोपास्य परिस्पृशंति कृतिनः सद्यः परां
निर्वृतिं ॥ १२ ॥ आरुष्टे कनलाकुलस्य कुदशरमस्य संस्तमने वश्यत्वं जगदा-
शयस्य वदसामासांतनिर्वासनं ॥ मोहः शत्रुपराक्रमस्य

भुतिरप्यन्यागदस्योरिति स्वरं षड्विषकर्मनिर्मितिमया मंत्रोऽस्य मंत्रीशितुः ॥ १३ ॥

[५] ते मलधारिनरेन्द्रनुरिणां स्तंभतीर्थं व का भुवः सुधीः ॥ १ ॥ हरि
मंडपनं नेयं ॥ २ ॥

श्रीवस्तुपालमनोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ मंगलं मद्राधीः ॥ ॥ ३ ॥

ભાષાન્તર

“શ્રી નેમિનાથ દેવને નમન. જેનાં ચરણનું નમન કરતા દેવોના શિરપરના અનેક મુગટ-માંથી નીકળતા પ્રકાશના પ્રવાહથી પ્રક્ષાલન થાય છે, અને જે અઠાર (૧૮) પર્વતોના શિખર પર રત્ન સમાન છે, અને જેઓની પ્રતિમા અતુલ છે, તે તીર્થસ્થાનના દેવતા તમને ઉત્તમ અને પાપ સંહારનાર શ્રી અર્પો.

“સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ બુધવારે

“શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠંકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડ પ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર લુણિગ અને માલ-દેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાલ્ય શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુબથી રાજહંસ સરજો જયતસિંહ જન્મે. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભ-તીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્ દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર મહામાલ્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે જુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રીશત્રુજય, અમૃદાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં ફેટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

“તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થ-કર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથદેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રીમહાવીર-દેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરના અવતાર શ્રીસત્સ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને જે જિન—અસ્થા, અવલોકના, શામળ, અને પ્રહુત્રનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ-દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજે, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાતાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્ર ગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદધારણ કરતા, ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્ર-સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું બૂધણ પ્રણ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભગ્ય મંદિર,—આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) નમસ્કાર હોજો શ્રીબલિ અને કર્ણને—જેનાં દાનો અદૃષ્ટ હોવા છતાં કેટલાં યશવાળાં છે અને તેથી જ પ્રજા પૂજવા યોગ્ય છે. જ્યારે વસ્તુપાલ સચિવનાં દાન લોકો પોતાની દૃષ્ટિથી એટલાં મહાન જુએ છે કે વિશ્વમાં પણ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી.

“વસ્તુપાલના હાથથી અપાયેલા હાર, મુદ્રા, તિલક, કડાં, માલા અને રેશમના જભાની ભેટથી વિભૂષિત થઈ અનેક વિદ્વાનો એટલા તો બદલાઈ ગયા કે તેઓએ કેમે કરી અને શપથથી પોતાની પત્નીઓને પોતાની અલિજ્ઞા માટે સમજાવી શક્યા.

“વિદાયનનો પુત્ર તેનું દાન ભણે આપે; ભાસ, વ્યાસ વગેરે તેમની કવિત્વ શ્રી, પૃથુ, રઘુ આદિ વીરવ્રત અને જોડેવાની સેનાનો શુરૂ તેની બુદ્ધિ ઉછીની આપે, પણ વસ્તુપાલ ! અમને સમજાતું નથી કે તે તારો મદ વિનાનો વિવેક ક્યાંથી પ્રાપ્ત કર્યો છે,

“જેનાં દાન (લેટ અને દરક) જે અધિઓને અને રિપુઓને સરખાં ચાલુ છે તે વસ્તુપાલનાં અદ્ભુત કૃત્યો ખરા સ્વરૂપમાં કોણ બાણ છે ?

“જેના દાનની વિધિથી દારિદ્ર્યની મુદ્રાનો સત્તર નાશ થયો છે અને અખિલ વિશ્વમાં દાતા અને આર્થિન એવા શબ્દોને સૂત્રથી બાંધી દીધા છે અને નિરૂપયોગી બનાવી દીધા છે તે માહામાત્ય વસ્તુપાલના મહિમાની કયા નામથી સ્તુતિ કરીએ ?

“પહેલાં દીધેલા દાનથી તુદ્ધ ઘર્ષ પુનઃ આગમન કરવા નહીં ઇચ્છાવાળા યાચકોને પોતે થોડું આપ્યું છે એમ માની, તેમને કર પ્રસારી પહેલાં કરતાં ઘણું જ અધિક આપવા બોલાવતો ઉભો રહ્યો.

“જગતને કલિના પંક જેવા દોષોથી ભગડેલું માની અને અસ્થિર ગુણો પહેપહે સંચરવા માટે પંથ ન હોવાથી સ્થિતિ થયે, એમ માની તે માહામાત્યે જુના ધર્મને ગમન માટે પત્યસ જડેલા માર્ગ જેવાં દાનનાં સ્થાનો બંધાવ્યાં.

“વસ્તુપાલનો યશ ક્યાં નવીન રૂપ નથી ધારતો ? તેઓને કમળપરના બ્રમર જેવું સૌંદર્ય છે, સરોવરમાં પ્રીણના કગની ઉન્નત્તવળવા છે. સાગરવટના વિમલ મૌકિતકની રમ્યતા છે. કુમુદગણમાં જ્યોત્સ્ના સમાન દેખાય છે અને ગૃહના ઉદ્યાનમાં પુષ્પ જેમ શ્વેત પ્રસરે છે.

“અહસોસ ! સ્વર્ગના પતિ ! મહાનુ આપહ ! તું કોણ છે ? (તે કહે) સ્વર્ગના ઉદ્યાનનો રક્ષક. તે પૂછે છે:-“તારો એક શો છે?” “ભગવાનના ઉદ્યાનમાંથી કોઈક કદપત્ર લઈ ગયું છે ?” તે ઉત્તર કરે છે:-“ના એમ ન કહે. મેં માનવોની કડ્ડણીથી તેને ભૂમિપર વસ્તુપાલના નામથી મોકલ્યું છે.

“માહામાત્ય વસ્તુપાલના યશના ઉચાનીચા તરંગોથી સર્વ સરિતા મંડળ શ્વેત બની જવાથી, પવિત્ર ગંગાના યાત્રા કરનારા દરેક નદીને ખરેખર શ્વેત જળવાળી ગંગા ભૂલથી માની વક્ષણ થયેલા મનથી અને શ્રમિત અને મંદ થયેલાં ગાત્રોવાળા યાત્રાળુઓ અહીં ત્યાં બ્રમણ કરે છે.

“જેનું સુખ દર્શનમાત્રથી દારિદ્ર્યને નિર્ગમન આજ્ઞા સમાન છે અને જેના પ્રસાદવાળા દૃષ્ટિપાત પ્રણયિઓને, મિત્રોને અમૃતવૃષ્ટિ સરખા છે જેના પ્રેમાલાપ સરળ અને અતુલ પરબ્રહ્મ સંવાદ તરફ સદા વળે છે તે વસ્તુપાલ સમીપમાં હોય ત્યારે કોણ સફલાગી નથી ?

“તેનો વિજયી અનુજ કદિ પણ નયનોમાં અપવિત્ર કોપ દેખાડતો નથી. અને તેના આશ્રયથી સજ્જનો આપદમાંથી સત્તર મુક્ત પામ્ય છે. તે તેજપાલના નામથી નાણીતો છે અને આ પૃથ્વીપર શુણ્ઘસમૂહના સૌંદર્ય જેવો દેખાય છે.

“તે શ્રીને આકર્ષણ છે, વિપત્તિને વિમુક્ષ છે, જગતના આશ્રયોને વશ કરનાર છે. અને દિશાના પ્રાન્તે યશ મોકલનાર છે. તે શત્રુઓનાં પરાક્રમોને મૂર્ચ્છિત કરે છે અને અન્યાય રૂપી ચોરને મૃત્યુ સમાન છે. આ સચિવમાં આ છ ગુણો સ્વનિર્મિત છે.

“મલધારિ નરેન્દ્રસૂરિના.....આ છે.

ભાષાન્તર

“શ્રી નેમિનાથ દેવને નમન. જેનાં ચરણનું નમન કરતા દેવોના શિરપરના અનેક મુગટ-માંથી નીકળતા પ્રકાશના પ્રવાહથી પ્રકાશન થાય છે, અને જે અંકાર (૧૮) પર્વતોના શિખર પર રત્ન સમાન છે, અને જેઓની પ્રતિમા અતુલ છે, તે તીર્થસ્થાનના દેવતા તમને ઉત્તમ અને પાપ સંહારનાર શ્રી અર્પો.

“સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ બુધવારે

“શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, ગ્રામ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડ પ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હુણિગ અને માલ-દેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાલ્ય શ્રી વસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર શ્રી લલિતાદેવીની સરોવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જયતસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૬ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભ-તીર્થમાં મુદ્રાબ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રી શત્રુઞ્જય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌહુક્ય કુળના નલમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રી શારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર મહામાલ્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકંક છે તેમાં મુદ્રાબ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલથી શ્રીશત્રુઞ્જય, અણ્દાચલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભુગુપુર, સ્તંભનકપુર, સ્તંભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલકંક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને હુણિદ્વાર કરાવ્યાં.

“તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુઞ્જયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિતીર્થ-કર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રી પાર્શ્વનાથદેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રીમહાવીર-દેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કર્મીરના અવતાર શ્રીસસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ,—આ ચાર દેવ અને જે જિન—અમ્બા, અવલોકના, શામ્બ, અને પ્રહુમ્બનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ-દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રી સોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રી નેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ઘાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાતાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ ઉજ્જયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની ગ્રામ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણી થયેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્ર ગચ્છના મહારથ શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદધારણ કરતા, ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્ર-સૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભગ્ય મંદિર,—આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોક) નમસ્કાર હોજો શ્રીબલિ અને કર્ણને—જેનાં દાનો અદ્ય હોવા છતાં કેટલાં યશવાળાં છે અને તેથી જ પ્રજા પૂજવા યોગ્ય છે. જ્યારે વસ્તુપાલ સચિવનાં દાન લોકો પોતાની દૃષ્ટિથી એટલાં મહાન બુદ્ધિ છે કે કે વિશ્વમાં પણ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી.

“વસ્તુપાલના હાથથી અપાયેલા હાર, મુદ્રા, તિલક, કડાં, માલા અને રેશમના જભાની લેટથી વિભૂષિત થઈ અનેક વિદ્વાનો એટલા તો બદલાઈ ગયા કે તેઓએ કેમે કરી અને શપથથી પોતાની પત્નીઓને પોતાની અભિજ્ઞા માટે સમજાવી શક્યા.

“વિદાયનનો પુત્ર તેનું દાન ભલે આપે; ભાસ, બ્યાસ વગેરે તેમની કવિત્વ શ્રી, પૃથુ, રઘુ આદિ વીરમત અને દેવોની સેનાનો શુરૂ તેની બુદ્ધિ ઉછીની આપે, પણ વસ્તુપાલ ! અમને સમજાતું નથી કે તે તારો મઠ વિનાનો વિવેક ક્યાંથી પ્રાપ્ત કર્યો છે,

“જેનાં દાન (લેટ અને દણ) જે અર્થિઓને અને રિપુઓને સરખાં ચાલુ છે તે વસ્તુ-પાલનાં અદ્ભુત કૃત્યો ખરા સ્વરૂપમાં કોણ જાણે છે ?

“જેના દાનની વિધિથી દારિદ્ર્યની સુદ્રાનો સત્વર નાશ થયો છે અને અખિલ વિશ્વમાં હાતા અને અર્થિન એવા શખ્દોને સૂત્રથી બાંધી દીધા છે અને નિરૂપયોગી બનાવી દીધા છે તે માહામાત્ય વસ્તુપાલના મહિમાની કયા નામથી સ્તુતિ કરીએ ?

“પહેલાં દીધેલા દાનથી તુષ્ઠ થઈ પુનઃ આગમન કરવા નહીં ઇચ્છાવાળા યાચકોને પોતે શોક આપ્યું છે એમ માની, તેમને કર પ્રસારી પહેલાં કરતાં ઘણું જ અધિક આપવા બોલાવતો ઉલ્લેખ રહ્યો.

“જગતને કલિના પંક જેવા દોષોથી ભગદેહું માની અને અસ્થિર શુભો! પહેપહે સંચરવા માટે પંથ ન હોવાથી સ્થલિત થયે, એમ માની તે માહામાત્યે જુના ધર્મને ગમન માટે પત્યર જડેલા ભાગ જેવાં દાનનાં સ્થાનો બંધાવ્યાં.

“વસ્તુપાલનો યશ ક્યાં નવીન રૂપ નથી ધારતો ? તેઓને કમળપરના ભ્રમર જેવું સૌંદર્ય છે, સરોવરમાં શીલુના કળી ઉન્નમ્બળતા છે. સાગરવટના વિમલ મૌકિતકની રમ્યતા છે. કુસુમ-ગણમાં જ્યોત્સ્ના સમાન દેખાય છે અને ગુહના ઉદ્યાનમાં પુષ્પ જેમ શ્વેત પ્રસરે છે.

“અક્રસોસ ! સ્વર્ગના પતિ ! મહાન્ આપદ ! તું કોણ છે ? (તે કહે) સ્વર્ગના ઉદ્યાનનો રક્ષક. તે પૂછે છે:-“તારો જેદ શો છે ?” “લગવાનના ઉદ્યાનમાંથી કોઈક કદપવડ લઈ ગયું છે ?” તે ઉત્તર કરે છે:-“ના એમ ન કહે. મેં માનવોની કડ્ડલાથી તેને ભૂમિપર વસ્તુપાલના નામથી મોકલ્યું છે.

“માહામાત્ય વસ્તુપાલના યશના ઉચ્ચાનીચા તરંગોથી સર્વ સરિતા મંડળ શ્વેત બની જવાથી, પવિત્ર ગંગાના યાત્રા કરનારા દરેક નદીને ખરેખર શ્વેત જળવાળી ગંગા ભૂલથી માની વક્ષ થએલા મનથી અને શ્રમિત અને મંદ થએલાં ગાત્રોવાળા યાત્રાળુઓ અહીં ત્યાં ભ્રમણ કરે છે.

“જેનું મુખ દર્શનમાત્રથી દારિદ્ર્યને નિર્ગમન આજ્ઞા સમાન છે અને જેના પ્રસાદવાળા દૃષ્ટિપાત પ્રભુધિઓને, મિત્રોને અમૃતવૃષ્ટિ સરખા છે જેના પ્રેમાલાપ સરળ અને અતુલ પરબ્રહ્મ સંવાદ તરફ સદા વળે છે તે વસ્તુપાલ સમીપમાં હોય ત્યારે કોણ સદ્ભાગી નથી ?

“તેનો વિજયી અનુજ કદિ પણ નયનોમાં અપવિત્ર કોષ દેખાડતો નથી. અને તેના આશ્રયથી સજ્જનો આપદમાંથી સત્વર મુક્ત થાય છે. તે તેજપાલના નામથી જાણીતો છે અને આ પૃથ્વીપર શુભસમૂહના સૌંદર્ય જેવો દેખાય છે.

“તે શ્રીને આકર્ષણ છે, વિપત્તિને વિમ્મરૂપ છે, જગતના આરાયોને વશ કરનાર છે. અને દિશાના પ્રાન્તે યશ મોકલનાર છે. તે શત્રુઓનાં પરાક્રમોને મૂર્ચ્છિત કરે છે અને અન્યાય રૂપી પોરને મૃત્યુ સમાન છે. આ સચિવમાં આ છ શુભો સ્વનિર્મિત છે.

“મલધારિ નરેન્દ્રસૂરિના.....આ છે.

ગિરનારના લેખો. નં. ૫૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ બુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના બીજા પૂર્વદ્વાર ઉપર આ લેખ છે. જે પથ્થર ઉપર એ કોતર્યો છે તે રંગમાં લીલાશ પડતો છે. અને હવાની અસરને લીધે હવે તે બહુ જ ભૂત થતો જાય છે. તેથી કેટલીક પંક્તિઓ ભૂસાઈ ગઈ છે. અને ઘણી જગ્યાઓ લિપિ ઊંખી અને અસ્પષ્ટ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ ચેદુજ્જયંતં .... જયામૃપ્રજાકલ્યાણા ॥ સ્વસ્તિ

શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮

વર્ષે ફાગુણશુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદણહિલપુરવા-

સ્તવ્યપ્રાગ્વાટાન્વયપ્રસૂતઠં શ્રીચંડપાત્મજ ઠં શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠં શ્રીસોમતનુજઠં
શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠં શ્રીકુમાર-

દેવીકુક્ષિસંસૂતસ્ય ઠં શ્રીલુણિગમહંશ્રીમાલદેવયોરનુજસ્યમહં શ્રીતેજઃપાલામ્રજન્મનો
મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલસ્યાત્મજેમહં શ્રીલ-

લિતાદેવીકુક્ષિસરોવરરાજહંસાય-

માનેમહં શ્રીજયતર્સિહે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થે મુદ્રાવ્યાપારાન્ વ્યાપૃષ્ણતિ
સતિ સં ૭૭ વર્ષે શત્રુંજયોજ્જયંતપ્ર-

મૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રસાદાવિર્મૂતશ્રીમદેવાધિદેવપ્રસાદાસાદિતસંઘાધિપત્યેન ચૌ-
લુક્વકુલત્તમસ્તલપ્રકાશનૈવમાર્ત્તિહમહારાજા-

ધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવસુતમહારાજશ્રીવીરધ-

વલદેવપ્રીતિપત્રરાજ્યસર્વેશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામાત્યશ્રીવસ્તુપાલેન
તથા અનુજેન સં. ૭૬ વર્ષપૂર્વે ગુર્જ-

રમંડલે ધવલક્રમમુખનગરેષુ મુદ્રાવ્યાપારાન્ વ્યાપૃષ્ણતામહં શ્રીતેજઃપાલેન ચ
શ્રીશત્રુંજયાર્વુદાચલપ્રમૃતિમહાતીર્થેષુ શ્રીમ-

દણહિલપુરમૃગપુરસ્તં-

भनकपुरस्तंमतीर्थदर्भवतीषवलङ्ककप्रमुत्तनगरेषु तथा अन्यसमस्तस्यानेष्वपि कोटि-
शोभिनवर्षमस्थानानि प्रमूतजी-

णोंद्वाराश्च कारिताः ॥ तथा सचिवेश्वरश्रीवस्तुपालेनेह स्वयंनिर्मापितश्रीशत्रुंजय-
महातीर्थवतारश्रीमदादितीर्थैकरक्षीकृत्यमदे-

वस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेवसत्यपुरावतारश्री-

महावीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वती मूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टयजिनयुग-
लअम्बाबलोकनाशान्मप्रमुत्तनशिल-

रेषु श्रीनिमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढस्वपितामहमहंश्रीसोमनि-
जपितृ ठं श्रीआशाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरण-

त्रयश्रीनिमिनाथदेवआत्मी-

यपूर्वजाप्रजानुजपुत्रादिमूर्तिसमन्वितसुखोद्याटनकस्तंभश्रीअष्टापदमहातीर्थप्रभू-
तिअनेककीर्त्तनपरंपराजिते श्रीनेमिना-

थदेवाधिदेवविमूर्षितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थ आत्मनस्तथा स्ववर्षचारिण्याः प्राग्वा-
टजातपि ठं श्रीकान्हडपुत्र्याः ठं राणुकुशिसं-

भूतायामहं श्रीललितादेव्याः पुण्यामि-

धृदये श्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रमूरिसंताने शिष्यश्रीशांतिस्वरिष्यश्रीआणं-
दस्वरिश्रीअमरसरिपदे भट्टारकश्रीहरि-

भद्रस्वरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनस्वरिप्रतिष्ठितश्रीअजितनाथदेवादिर्विश्रुतितीर्थ-
करालंकृतोयममिनवः समंढपः श्रीसंमेतमहा-

तीर्थोवतारप्रासादः कारितः ॥ छ ॥

सश्रीनिनाधिपतिधर्मधराधुरीणः श्लाघास्पदं कथमिवास्तु न वस्तुपालः ॥ श्रीसा-
रदासुकृतकीर्त्तिनयादिवेण्याः पुण्यः

परिस्फुरति जंगमसंगमो यः ॥ १ ॥ विभ्रुताविक्रमविद्या विदग्धतावित्तविवर्तण-
विवेकैः ॥ यः सत्तमिर्विकारैः कलितोपि

बभार न विकारं ॥ २ ॥ यस्य यः किमसावस्तु वस्तुपालमुतः सदा ॥ नावगो-
सावयाप्येतौ धर्मकर्मकृतौ कृतौ ॥ ३ ॥ कस्यापि

कवितानाचिन-स्य हृदयानुत्तं ॥ वास्तव्यं वस्तुपालस्य पश्यामस्तद्वयं च यं ॥ ४ ॥
दुर्गः स्वर्गगिरिः सकलस्तरुमिमैने न

चतुः पथे तस्मै कामगवी जगाम जलधेरंतः स विजयामपिः ॥ कालेऽस्मिन्नव-
ष्टोक्त्य यस्य कलनं सिद्धेति कोन्यः स्वतः पुण्यः

सोस्तु न वस्तुपालमुकृती दानैकवीरः कथं ॥ ५ ॥ सोयं मंत्री गुरुरतितरामुद्धरन्
धर्मभारं श्लाघामूर्ध्नि नयति न कथं

वस्तुपालः सहेलं ॥ तेजःपालः स्व—लधवलः सर्वकर्माणवुद्धिर्द्वैतीकीकः कलयति-
तरां यस्य धौरेयकत्वं ॥ ६ ॥ एतस्मिन्वसु-

धासुधाजलधरे श्रीवस्तुपाले जगज्जीवातौ सित[योच्चयैर्नवनवै]र्नक्तं दिवं वर्ष-
ति आस्वातन्यजनाघनोद्भिन्नतशशीज्योस्त्नाच्छवर्गगुणोद्भूतैरय ... ..

.... ॥ ७ ॥

लक्ष्मीर्मथाचलेंद्रभ्रमणपरिचयादेवपारिलुवेयं श्रुमृंगस्यैवमंगाचकितमृगदृशां प्रेमन-
स्थेतरस्या ॥ आयुर्निश्वासवायुप्रणयपरतयैवेवमस्थैर्यदुस्यं स्थास्तुर्धर्मोयमेकः
परमिति दृढये

वस्तुपालेन मेने ॥ ८ ॥ तेजःपालस्य विष्णोश्च कः स्वरूपं निरूपयेत् ॥ स्थितं
जगन्नयी [पा]तुं यदा यो वरकंधरे

॥ ९ ॥ ललितादेवीनाम्ना सधर्मिणी वस्तुपालस्य ॥ अस्यामनिरस्तनयस्तनयोयं
जयतसिंहाख्यः ॥ १० ॥ दृष्ट्वा वपुश्च वृ च परस्परविरोधिनी ॥ विवादा जैत्रसिं-
हस्तरुण्यवादिकः ॥ ११ ॥ कृ-

तिरियं मलधारिश्रीसरचंद्रसूरीणां ॥ स्तंभतीर्थेन कायस्थवंशे वाजडनंदनः ॥
प्रशस्तिमेतामलिखत् जैत्रसिंहध्रुवः सुधीः

॥ १ ॥ वाडहस्य तनूजेन सूत्रधारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा
प्रयत्नतः ॥ २ ॥ श्रीनेमेल्लिजगद्गुरुम्बायाश्च

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वयस्यास्तु प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ छ ॥ शुभमस्तु ॥

સારાંશ

“ સર્વજ્ઞને નમન, જ્યોત્ષ્ણા.... ... ઉત્તરજન્મના પર્વતપર ... ... પ્રભાના કદ્યાણુ માટે.

“ સ્વસ્તિ શ્રી વિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કૃષ્ણ શુદ્ધિ ૧૦ પુષ્યવારે.

“ શ્રી અણુહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ અન્વયનો ઠકુર ચણ્ડપ, તેનો પુત્ર ચણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ અને તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો કુમારદેવીથી અવતરેલો પુત્ર હાણુગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ તેનો પુત્ર શ્રી શ્રીલલિતાદેવીની સરેવર સમાન કુખથી રાજહંસ સરખો જયવસિંહ જન્મ્યો. સંવત ૭૨ વર્ષ પૂર્વે જયવસિંહ સ્તંભતીર્થમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો. સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુંજય, ઉત્તરજન્મના વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા સંઘના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્યસમાન મહારાજધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ વીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદા પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા સંવત ૭૬ પૂર્વે શુભરાતનાં નગરોમાં સુખ્ય ધવલશ્લક છે તેમાં સુદ્રાવ્યાપાર કરવા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુંજય, અણુહિલ-અલ વગેરે મહાતીર્થોમાં, શ્રીમદ્, અણુહિલપુર, જુગુપુર, સ્તમ્ભનકપુર, સ્તમ્ભતીર્થ, દર્ભવતી, ધવલશ્લક આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં ઠેાડી નવાં ધર્મસ્થાનો ંધાવ્યાં અને છણોદ્ધાર કરાવ્યાં.

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુંજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્ આદિ તીર્થ-કર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથદેવ, સત્યપુરના અવતાર શ્રીમહાવીરદેવ, પ્રચલિત સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતિની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને જે જિન—અગ્નિ, અવલોકના, શામ્ભ અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથદેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા, પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને પિતા શ્રીઆશારાજની જે મૂર્તિઓ અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથદેવ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બન્ધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓવાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભુતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરવાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્ઉત્તરજન્મ મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડગી રાણથી યગ્નેલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રીદરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુથી વિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીસ તીર્થકરોથી અલંકારિત. નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર, આ સર્વ બાંધ્યું.

(શ્લોકો) શ્રીજિન અધિપતિના ધર્મનો અશ્વપુત્ર આ વસ્તુપાલ શ્વાધાનું સ્થાન કેમ ન થાય ? શારદા, સુકૃત્ય, યશ, નય અને અન્યગુણના સમૃદ્ધના વંગમ સંગમ માફક પ્રકાશે છે.

“ વિભૂતિ, વિક્રમ, વિદ્યા, વિદ્યમ્ભતા, વિત્ત, વિવતરણ, વિવેક આ સાત વિકારો (વિધી શરૂથતા ગુણ) સંપન્ન તે છે છતાં વિકારની અસર રહિત છે.

“ પૃથ્વી, નાવ, અને સાગરનાં ધર્મકૃત્યો કરવા માટે સરજેલો વસ્તુપાલનો આ પુત્ર અમર રહો.

“ વસ્તુપાલમાં દર્શિત અને અન્ય આનંદો અને સુખ અમે ભોધ્યો છીએ.

“ આરોહણ માટે ઠંઠિત એવા સ્વર્ગના પર્વતપર કંદપવૃક્ષ ઉગ્યું, સ્વર્ગીય કામધેનુ દહિ ભદાર નાસી ગઈ, અને ચિન્તામણિ સાગરમાં છૂપાઈ ગયો. તો પછી વસ્તુપાલના દાન સાથે

કોણ સ્પર્ધા કરે અને પોતાને એકલાને જ ધર્મી કહાવે? જો કોઈ જ નહીં તો પછી વસ્તુપાલ અસ્પર્ધિત દાનવીર કેમ ન કહેવાવો જોઈએ?

“મહામાત્ય વસ્તુપાલ ધર્મકૃત્યોનો ભાર વહે છે, છતાં જ્યારે.....સમો શ્વેત અને સર્વ વસ્તુ સમજનાર બુદ્ધિમાન તેજપાલ કારભારમાં લાગી બન્યા છે ત્યારે તે (વસ્તુપાલ) (નયમાં) સ્તુતિસ્થાન કેમ ન બને ?

“જ્યારે સુધા જળ ધારનાર અને મનુષ્યોને સહાય દેનાર વસ્તુપાલ વાદળ મુક્ત ઇન્દુના પ્રકાશ જેવા ઉત્તમ ગુણનાં ફલ જેવાં રૂપાનાં દાનની વૃદ્ધિ રાતદિવસ કરે છે ત્યારે પ્રજા તેના રક્ષણથી રહે (છવે) છે.

“વસ્તુપાલ પૂર્ણ ખાત્રીથી માને છે કે લક્ષ્મી મંથન કરતા પર્વતની ભ્રમણાના પરિચયથી ચંચલ છે. મૃગ જેવી ચપલ ચક્રુવાળી નારીઓનો ગ્રેમ અસ્થિર છે, કારણ કે તે બ્રૂલૂંગના ભંગ-પર આધારવાળો છે અને શ્વાસવાયુનું બનેલું છવન અનિશ્ચિત છે. અને તેથી દ્રક્ત ધર્મ જ સ્થિર છે.

“ત્રિભુવનને રક્ષકપર રક્ષતા તેજપાલ અને વિષ્ણુનું રૂપ સારી રીતે કોણ વર્ણવી શકે ?

“વસ્તુપાલની પત્ની લલિતાદેવી હતી, તેને નયમાં ખામી વિનાનો જયવસિહ હતો.

“જૈત્રસિંહે તેનું યૌવન સ્થિર તેના દેહ અને દુષ્ટવાસના વચ્ચે મૂક્યું.

“મલધારિ સરચન્દ્રસૂરિની આ કૃતિ છે.

“જૈત્રસિંહ ધ્રુવ લખનાર અને હુમારસિંહ કોતરનાર” વગેરે વગેરે.

નં ૨૧૨

ગિરનારના લેખો નં. ૬^૧

વિ. સં. ૧૨૮૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ ગુધવાર

વસ્તુપાલ અને તેજપાલના મંદિરના દક્ષિણ દ્વાર ઉપર આ લેખ છે. કિપિ ૨૫૫૮ છે.

અક્ષરાન્તર

ૐ નમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ॥ સંગેતાદ્રિશિરઃ કિરીટમણયઃ સેરસ્મરાહંકૃતિધ્વંસોહ્લાસિ-
તકીર્તયઃ શિવપુરપ્રાકારતાર-

શ્રિયઃ ॥ અનસ્યશ્રિતસંવિદાદિવિલસદ્રત્નૌષધરત્નાકરાઃ કલ્યાણાવલિહેતવઃ પ્રતિ-
કલં તે સંતુ વસ્તીર્યયાઃ ॥ ૧ ॥ સ્વસ્તિ

શ્રીવિક્રમસંવત્ ૧૨૮૮ વર્ષે ફાગણશુદી ૧૦ બુધે શ્રીમદળહિલપુરવાસ્તવ્યપ્રા-
ન્વાટકુલાલંકરણં

શ્રીચંડપાલજ ઠ. શ્રીચંડપ્રસાદાંગજ ઠ. શ્રીસોમતનુજ ઠ. શ્રીઆશારાજનંદનસ્ય ઠ.
શ્રીકુમારદેવીકુશિસંમૂતસ્ય ઠ.

શ્રીલળિગમહંશ્રીમાલદેવયોરનુજસ્ય મહંશ્રીતેજઃપાલામજન્મનો મહામાત્યશ્રીવસ્તુ-
પાલસ્યાત્મજે મહંશ્રીલલિતાદેવીકુશિ-

સરોવરરાજહંસાયમાને મહંશ્રીજયતસિદે સં. ૭૯ વર્ષપૂર્વે સ્તંભતીર્થે મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપ્તૃણવતિ સત્તિ સં. ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુંજયોજ્જયંતપ્રમૃતિમહાતીર્થયાત્રોત્સવપ્રમાવા-
વિર્મૂતશ્રીમદેવા-

ધિદેવપ્રસાદાસાદિતસંઘાધિપત્યેન ચૌલુક્યકુલનમસ્તલપ્રકાશનૈકમાર્તંડમહારાજા-
ધિરાજશ્રીલવણપ્રસાદદેવસુતમહારાજ-

શ્રીવીરધવલદેવપ્રીતિપ્રતિપન્નરાજ્યસર્વેશ્વર્યેણ શ્રીશારદાપ્રતિપન્નાપત્યેન મહામા-
ત્ય શ્રીવસ્તુપાલેન તથા અનુજેન ગુર્જરમંડલે ધવલક્ષકપ્રમુક્તનગરેષુ મુદ્રાવ્યાપારાન્
વ્યાપ્તૃણવતા મહં. શ્રીતેજઃપાલેન

ચ શ્રીશત્રુંજયાર્વુદાચલપ્રમૃતિમહાતીર્થેષુ શ્રીમદળહિલપુરમૃગુપુરસ્તંભનકપુરસ્તંભતી-
ર્થદર્ભવતીધવલક્ષકપ્રમુક્તનગરેષુ તથા

અન્યસમસ્તસ્થાનેષ્વપિ કોટિશોભિનવર્ધર્મસ્થાનાનિ પ્રમૂતજીર્ણોદ્ધારાશ્ચ કારિતાઃ॥
તથા શ્રીશારદાપ્રતિપન્નપુત્રસચ્ચિશ્વરશ્રીવસ્તુપાલેન સ્વધર્મચારિણ્યાઃ પ્રાન્વાટજાતીય ઠ.

શ્રીકાન્હડપુત્ર્યાઃ ઠ. રાણકુશિસંમૂતાયામહં શ્રીલલિતાદેવ્યાસ્તયા આત્મનઃ પુણ્યા-
મિતૃદ્વયે હૃદ સ્વયંનિર્માપિતશ્રીશત્રું-

जयमहातीर्थावतारश्रीमदादितीर्थकरश्रीऋषभदेवस्तंभनकपुरावतारश्रीपार्श्वनाथदेव-
सत्यपुरा-

वतारश्रीमहावीरदेवप्रशस्तिसहितकश्मीरावतारश्रीसरस्वतीमूर्तिदेवकुलिकाचतुष्टय-
जिनयुगलअम्बावलोऽकना-

शाम्भप्रद्युम्नशिखरेषु श्रीनेमिनाथदेवालंकृतदेवकुलिकाचतुष्टयतुरगाधिरूढनिजपि-
तामहमहं श्रीसोमस्वपितृ ठं श्रीआ-

शाराजमूर्तिद्वितयचारुतोरणत्रयश्रीनेमिनाथदेवआत्मीयपूर्वजाग्रजानुजपुत्रादिमूर्तिस-
मन्वितसुखोद्घाटनकस्तंभश्रीअष्टापदमहातीर्थप्रभृतिअनेककीर्तनपरंपराविराजिते
श्रीनेमिनाथदेवाधिदेवविभू-

षितश्रीमदुज्जयंतमहातीर्थेश्रीनागेंद्रगच्छे भट्टारकश्रीमहेंद्रसूरिसंताने शिष्यश्रीशां-
तिसूरिशिष्यश्रीआणंदसूरिश्रीअमरसुरिपदे

भट्टारकश्रीहरिभद्रसूरिपट्टालंकरणप्रभुश्रीविजयसेनसूरिप्रतिष्ठितश्रीमदजितनाथदेवप्र-
मुखविंशतितीर्थकरालंकृतोयमभिनवः समंडपः श्रीसंमेतावारमहातीर्थप्रासादः का-
रितः ॥ छ ॥

मुष्णाति प्रसभं वसु द्विजपते गौरीगुरुं लंघयन् नो धत्ते परलोकतो भयमहोहंसा-
पलापे कृती ॥ उच्चैरास्तिक-

चक्रवालमुकुटश्रीवस्तुपाल स्फुटं भेजे नास्तिकतामयं तव यशः पूरः कुतस्त्या
मिति ॥ १ ॥ कोपाटोपपरैः परैश्चलचमूरंगतुरंगक्षतक्षोणीक्षोदवशादशोपि जलधिः
श्रीस्तंभतीर्थं पुरे ॥ स्वेदांभ-

स्तटिनीघटाघटनयाश्रीवस्तुपाल स्फुरत्तेजस्तिग्मगभस्तितप्ततनुभित्तैरेव संपूरितः
॥ २ ॥ दिग्यात्रोत्सववीरवीरधवलक्षो-

णीघवाध्यासितं प्राज्यं राज्यरथस्य भारमभितः स्कंधेधदल्लीलया ॥ भाति आतरि
दक्षिणे समगुणे श्रीवस्तुपालः कथं

न श्लाघ्यः स्वयमश्वराजतनुजः कामं सवामास्थितिः ॥ ३ ॥ लावण्यांग इति
द्युतिव्यतिकरैः सत्याभिधानोभवद्भ्राता

यस्य निशानिशांतविकसचंद्रप्रकाशाननः ॥ शंके शंकरकोपसंभ्रममरादासीदनंगः
स्मरः साक्षादंगमयोयमित्यपहृतः

स्ववर्गागनाभिर्लधु ॥ ४ ॥ रक्तः सद्गतिभावभाजिचरणे श्रीमल्लदेवो परोयद्भ्राता-
परमेष्ठिवाहनतया प्राप्तः प्रतिष्ठां

परां ॥ खेलन्निर्मलमानसे न समयं कापि श्रयन् पंकिलं विश्वे राजति राजहंस
इव यः संशुद्धपक्षद्वयः ॥ ६ ॥ सोयं

तस्य सुधारहस्य कवितानिष्ठः कनिष्ठः कृती वंशुर्वधुरबुद्धिबोधमधुरः श्रीवस्तुपाल-
लामिधः ॥ ज्ञानाभोरुहकोटरे अमरतां

सारंगसान्यं यशः सोमेऽशौरितुलां च यस्य महिमक्षीरोदधौ स्वंदधौ ॥ ६ ॥

इंदुर्विदुरपां सुरेश्वरसरिङ्गिडीरपिंडः पतिर्मासां विद्रुमकंदलः किलविमुः श्रीवत्स-
लक्ष्मा नमः ॥ कैलासत्रिदशे-

भशंभुहिमवत्पायास्तु मुक्ताफलस्तोमः कोमलवालुकास्य च यशः क्षीरोदधौ
कौमुदी ॥ ७ ॥ हस्ताग्रन्यस्तसारस्वतर-

सरसनप्राप्तमाहात्म्यलक्ष्मीस्तेजःपालस्ततोसौ जयति वसुमरैः पूरयन् दक्षिणाशां ॥
यद्बुद्धिः कल्पि-

[—मं] द्विपगहनपरक्षोणिभृद्वृद्धितपछोपासुद्राधिपस्य स्फुरति लसदिनस्कारसं-
चारहेतुः ॥ ८ ॥ पुण्यश्रीर्भुवि

मल्लदेवतनयोमृत्पुण्यसिंहो यशोवर्यः स्फूर्जति जैत्रसिंह इति तु श्रीवस्तुपाला-
त्मजः ॥ तेजःपालसुतस्त्वसौ विजयते

लावण्यसिंहः स्वयं यैर्विश्वे भवदेकपादपि कलौ धर्मध्वनुष्यादयं ॥ ९ ॥ एते
श्रीनागैर्द्रगच्छे भट्टारकश्रीउद-

[यप्रभ]सुरीणां ॥ स्तंभतीर्थेत्र कायस्यवंशे वाजडनंदनः ॥ प्रशस्तिमेतामलि-
खत् जैत्रसिंहश्रुवः सुधीः ॥ १ ॥

बाहडस्य तनूजेन सूत्रघारेण धीमता ॥ एषा कुमारसिंहेन समुत्कीर्णा प्रयत्नतः
॥ २ ॥ श्रीनेमेल्लिजगद्गर्तुर्नवायाध्व

प्रसादतः ॥ वस्तुपालान्वपस्यास्ति प्रशस्तिः स्वस्तिशालिनी ॥ ३ ॥ श्रीवस्तुपाल-
प्रभोः प्रशस्तिरियं निष्पन्ना ॥ शुभं भक्तु ॥

સર્વજ્ઞને નમન. સમેત પર્વતના મુગટ સરખા શિખરના રત્નો સમાન, સ્મિત કરતા કામદેવનો મહ ઉતારી અધિકતા પામેલા યશવાળા, જેની ઉજ્જવળ પ્રભા શિવપુરના દુર્ગ સમાન છે અને શાશ્વત સંબંધી જ્ઞાન આદિ રત્નોની ખાણ જેવા તીર્થકરો તમને સદા અતિ આશીષ આપે.

સ્વસ્તિ શ્રીવિક્રમ સંવત ૧૨૮૮ કાશ્યપ શુદ્ધિ ૧૦ બુધવારે.

શ્રી અણહિલપુરનિવાસી, પ્રાગ્વાટ કુળના ઠકુર અણ્ડપ, તેનો પુત્ર અણ્ડપ્રસાદ, તેનો પુત્ર સોમ, તેનો પુત્ર આશારાજ અને તેનો પુત્ર કુમારદેવીથી અવતરેલો લુણિગ અને માલદેવનો અનુજ અને તેજપાલનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ મહામાત્ય શ્રીવસ્તુપાલ; તેનો પુત્ર લલિતાદેવીની સરોવર જેવી કુખથી રાજહંસ સમાન જયતસિંહ જન્મ્યો સંવત. ૭૯ વર્ષ પૂર્વે જયતસિંહ સ્તંભતીર્થમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો, સંવત ૭૭ વર્ષે શ્રીશત્રુજય, ઉજ્જયન્ત વગેરે મહાતીર્થ યાત્રાના ઉત્સવના પ્રભાવથી સ્પષ્ટ થતા શ્રીમદ્દેવાધિદેવના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલા, સંઘના નાયકપદથી, ચૌલુક્ય કુળના નભમાં પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન મહારાજાધિરાજ લવણપ્રસાદના પુત્ર મહારાજ શ્રીવીરધવલની પ્રીતિથી રાજ્યમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરનાર, શ્રીશારદાના પ્રસાદથી પુત્ર પ્રાપ્ત કરનાર, મહામાત્ય વસ્તુપાલે તથા ૭૬ પૂર્વે ગુજરાતનાં નગરોમાં મુખ્ય ધવલકુલ છે તેમાં મુદ્રાવ્યાપાર કરતા તેના અનુજ તેજપાલે શ્રીશત્રુજય, અર્બુદાચલ, વગેરે મહાતીર્થોમાં શ્રીમદ્ અણહિલપુર, ભૃગુપુર, સ્તમ્ભનકપુર, સ્તમ્ભતીર્થ, દર્ભવતી, ધનલકુલ, આદિ નગરોમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં કોટી નવાં ધર્મસ્થાનો બંધાવ્યાં અને છુણોદ્ધાર કરાવ્યાં

તેમ જ વિખ્યાત વસ્તુપાલે શ્રીશત્રુજયના મહાતીર્થ પરના અવતાર શ્રીમદ્દેવાધિતીર્થકર શ્રીઋષભદેવ, સ્તંભનકપુરના અવતાર શ્રીપાર્શ્વનાથ દેવ, સત્યપુરના અવતાર, શ્રીમહાવીરદેવ, પ્રશસ્તિ સહિત કશ્મીરમાં અવતાર શ્રીસરસ્વતીની વિખ્યાત મૂર્તિ, આ ચાર દેવ અને બે જિન—અમ્બા, અવલોકના, શામ્બ અને પ્રદ્યુમ્નનાં ચાર શિખરો પર શ્રીનેમિનાથ દેવથી અલંકારિત દેવો—અશ્વપર આરોહણ કરેલા પોતાના પિતામહ શ્રીસોમ અને નિજ પિતા શ્રીઆશારાજની બે મૂર્તિઓ, અને ત્રણ તોરણથી મંડિત શ્રીનેમિનાથ, તેના પૂર્વજો, જ્યેષ્ઠ બંધુ, અનુજ, પુત્રો આદિની મૂર્તિઓ વાળો સુખોદ્ધાટનક સ્તંભ, શ્રીઅષ્ટાપદ મહાતીર્થ પ્રભૂતિ અનેક પરંપરાથી વર્ણન કરાએલાં યાત્રાધામોથી વિરાજિત શ્રીનેમિનાથ—દેવાધિદેવથી ભૂષિત તે, શ્રીમદ્દેવજયન્ત મહાતીર્થમાં પોતાના અને પોતાની પત્ની પ્રાગ્વાટ વંશના શ્રીકાન્હડની રાણીથી થએલી પુત્રી શ્રીલલિતાદેવીના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના ભટ્ટારક શ્રીમહેન્દ્રસૂરિના પુત્ર અને શિષ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રીઆનન્દસૂરિથી અને અમરસૂરિનું પદ ધારણ કરતા ભટ્ટારક શ્રીહરિભદ્રસૂરિના પવિત્ર સ્થાનનું ભૂષણ પ્રભુ શ્રીવિજયસેનસૂરિથી પ્રતિષ્ઠિત શ્રીઅજિતનાથદેવ આદિ વીશ તીર્થકરોથી અલંકારિત નવ મંડપ સહિત મહાતીર્થાવતારનું ભવ્ય નવું મંદિર આ સર્વ બાંધ્યું.

(પ્રલોક) ઉચ્ચ ધર્મ મંડળના મુગટ । એા વસ્તુપાલ । તારો યશ બ્રાહ્મણોને દ્રવ્ય ત્યાગ કરાવે છે, ચંદ્રને તેના પ્રકાશનો ત્યાગ કરાવે છે અને હિમાલય (પાર્વતીના પિતા) કરતાં અધિકતાવાળો તે સ્વર્ગનો પણ લય ધારતો નથી અને હંસોનો તિરસ્કાર કરવામાં આનન્દ લે છે એ દોષ ક્યાંથી લાવે છે ?

“ શ્રીસ્તમ્ભતીર્થ સમીપમાં સાગર, કોપ પ્રદર્શિત કરતા શત્રુઓના સેનાના અશ્વોથી ભૂમિમાંથી ઉઠેલી રજથી સૂકાઈ ગયો હતો. પણ તે યુનઃ વસ્તુપાલના પ્રતાપનાં અણ્ડ કિરણોથી વપેલાં તેમનાં શરીરનાં શ્વેદના પાણીની વહેતી નદીઓથી ભરાયો.

“આશારાજનો પુત્ર વસ્તુપાલ શ્વાય્ય કેમ ન હોય? કારણ કે સમાન શક્તિવાળો જમણી બાજુપર પ્રકાશવા તેના ભાઈ સાથે અને પોતે ઠાળી તરફ રહી દિવ્યાત્મા કરવા પીરધવલ નૃપથી સોંપાયેલા રાજ્યકારભારના રથનો મોટો ભાર મુજેથી પોતાના સ્કંધ ઉપર વહે છે.

રાત્રિના તિમિરને હણનાર શશિ સમાન વદનવાળો તેનો મોટો ભાઈ જે લાવણ્યાંગ શબ્દ પોતાની દ્રુતિ વ્યક્ત કરી સત્ય કરનાર હોવાથી લુણીંગ કહેવાતો (લાવણ્યંગ=રમ્ય દેહ) અને હું ચંકા કરું છું કે તેને સ્વર્ગગાનાઓ કામદેવને શિવે કોંપથી અનંગ કર્યો માની અને આ પુરૂષ કામદેવ સાક્ષાત્ દેહ ધારી છે તેમ માની ઉપાડી ગઈ.

તેનો બીજો ભાઈ મહાદેવ આ જગમાં રાજહંસ જેવો પ્રકાશે છે. કારણ કે તે પક્ષી જેમ રક્તચરણવાળું છે અને રમ્યગતિસંપન્ન પણ છે તેમ તે સત્કાર્યોને ભેડાએલો છે. તે પક્ષી બ્રહ્માનું વાહન હોઈ તેની ભક્તિપરાયણ છે તેથી મહાયશ સંપાદન કર્યો છે તેમ તેણે બ્રહ્માના ભક્તોનો નાયક બની, મહા યશ પ્રાપ્ત કર્યો. હંસ મલિન પંથ મૂકી નિર્મળ માનસ સરોવરમાં આનન્દ લે છે તેમ તે પણ વિમલ મનમાં આનન્દ લે છે. અને હંસને જે શ્વેત પક્ષ છે તેમ એને પણ (માતૃ અને પિતૃ) બે શુદ્ધ પક્ષ છે.

વિખ્યાત વસ્તુપાલ સુધિરદસ્ય કવિતાપદાયણ, સ્થિરભવિથી મધુર બોધ આપનાર, અને સત્કાર્યો કરનાર છે. સ્વર્ગ, તેના જ્ઞાનના કમળના ખ્યાલામાં ભ્રમર સમાન છે અને તેના યથાના ચંદ્રમાં હરણુ સમાન છે, અને તેના મહિમાના સાગરમાં વિષ્ણુ સમાન છે.

તેના યથાના પયોદધિમાં ઈન્દુ જલબિંદુ સમાન છે. સ્વર્ગની સરિતા (ગંગા) ફીણના સમૂહ જેવી છે, પ્રભાપતિ વિદુમના ફિરણુ સમાન છે, અને વિષ્ણુ સાગરને આવૃત્ત કરવા નભ સમાન છે. કૈલાસ, ઐરાવત, શિવ, અને હિમવાળા પર્વતો મૌઠિવક સમાન અને કૌમુદિ તે દેવીના કણુ સમાન છે.

જેવી રીતે શુદ્ધિ ઘણા ગજવાળાશયુ નૃપને ઉત્તતિમાં વિશ્વ રૂપ છે તેમ હાથીના ભયવાળા વિધ્યા પર્વતની મહાન વૃદ્ધિ અટકાવી, સૂર્યને નિર્વિદ્ય માર્ગ દેનાર લોપામુદ્રાના નાથની શુદ્ધિ સાથે તુલના કરાય તેવી શુદ્ધિવાળો, જ્ઞાનના અનુરાગમાં અતિમહાન, અતિ લક્ષ્મીની દક્ષિણાથી સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કરનાર તે તેજપાલ વિરાજે છે.

ભૂમિપર મહાદેવનો પૂણ્યશાળી પુત્ર પૂણ્યસિંહ, શ્રી વસ્તુપાલનો મહાયશવાળો પુત્ર જૈત્રસિંહ અને તેજપાલનો પુત્ર લાવણ્યસિંહ છે. કલિયુગમાં એક ચરણવાળા ધર્મને આ ત્રણ, ચાર ચરણવાળો બનાવે છે.

“ નાગેન્દ્ર ગચ્છના શ્રી ભટ્ટારક ઉદયપ્રભસૂરિના આ રચેલા છે.

“ જૈત્રસિંહ આદિ લખનાર

“ કુમારસિંહ આદિ કોતરનાર વગેરે વગેરે.

ગિરનારના લેખો નં. ૨૩

વિ. સં. ૧૩૦૫ વૈશાખ સુદિ ૩ શનિવાર

વસ્તુપાલનાં મંદિરોમાંનું એક વચ્ચું મંદિર શ્રી પાર્શ્વનાથનું છે, જેમાં શ્રી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની એક ડાહ્યા આ લેખ કાઢેલો છે.

અક્ષરાન્તર

૬૦ સંવત્ ૧૩૦૫ વર્ષે વૈ-

શાખસુદિ ૩ શનૌ શ્રીપત્તનવાસ્ત-

વ્યશ્રીમાલજાતીય ટ. વાહડ-

સુતમહંપદ્મસિંહ પુત્ર ઠ.

પથિમિદેવી અંગજ----

—નજમહં શ્રીસામતસિંહ

તથા મહામાત્યશ્રી-

સલ્લખણસિંહામ્યાં શ્રીપાર્શ્વનાથ-

વિંવં પિત્રોઃ શ્રેયસેઽન્ન કા-

રિતં તતો વૃહદ્ગચ્છે શ્રીપ્રદ્યુમ્નસૂરિ

પટોદ્ધરણ શ્રીમાનદેવ

સૂરિશિષ્ય શ્રીજયાનં [દ] ---- પ્રતિષ્ઠિતં [શુભં ભવતુ]

ભાષાન્તર

૬૦ ! સંવત્ ૧૩૦૫ વૈશાખ શુ. ૩ શનિવારે. શ્રી પાર્શ્વનાથની આ પ્રતિમા ઠાકુર વાહડ પટ્ટનનિવાસી અને શ્રીમાલ જ્ઞાતિના મહામંત્રી શ્રી સલખણસિંહે પોતાના માતાપિતાના શ્રેય માટે ઉભી કરાવી છે. બૃહત્ ગચ્છના પ્રદ્યુમ્નસૂરિના પુત્ર પદ્મસિંહના પથિમિદેવીથી પુત્ર, અને ... નો અનુજ, સામંત સિંહના પવિત્ર આસનનો અલંકાર પૂજ્ય માન-દેવસૂરિના શિષ્ય જયાનન્દ ...

વીસલદેવનો અમદાવાદનો લેખ

[વિક્રમ-] સંવત ૧૩૦૮

આ લેખ અમદાવાદમાં ભદ્રમાં અહમદ શાહ ૧ લા (ઈ. સ. ૧૪૧૧-૧૪૪૩) ની મસ્જીદમાં એક થાંભલા ઉપર છે. તે હું પહેલી વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. કોતરેલો થાંભલો વ્યાસાસનની જમણી બાજુએ અને બાજી વાળી આસરીની સામે છે. એકંદરે અક્ષરો સુરક્ષિત છે, ભેંકે થોડાને નુક-
શાન થયું છે. પહેલી પંક્તિ, જેમાં વારીખનો થોડો ભાગ છે, તેના ચરૂવાત તથા અંતના ભાગ
સિવાય આખો લેખ સંપૂર્ણ છે. મહિનાનું નામ નાશ પામ્યું છે. ભાવા સંસ્કૃત છે. પણ તેને
શુભરાત્રીની અક્ષર થઈ હોવાથી તે સમયની સાધારણ મિત્ર ભાષા થઈ છે. અક્ષરોનો આકાર
વીસલદેવના લેખો તથા તે સમયના બીજા ઔલુક્ય રાજ્યોના લેખોમાં હોય છે તેવો છે.

લેખ વીસલદેવન રાજ્યનો છે, તેના ઉપર સાલ વિક્રમ સંવત ૧૩૦૮ (ઈ. સ. ૧૨૫૧
લગભગ), ૧૧ મો દિવસ ને, રવિવાર (અને માસનું નામ ભાંગી ગયું છે) છે. સોલલદેવીના
સેવક પેઠે મહિસકમાં ઉત્તરેશ્વરના મંદિરમાં એક બાજીનું દાન કર્યાનું તેમાં લખ્યું છે.

ખાસ ઉપયોગી સવાલ માહિત્તક ન્યાં આ હિંદુ મંદિર હતું અને તેના ઉપયોગ મહમદ
શાહે મસ્જીદ બાંધવામાં કર્યો હતો, તે સ્થળ ઓળખાવવાનો છે. તેને અમદાવાદથી દૂર કોઈ
સ્થળ તરીકે ઓળખાવવાનું છે. આવાં નામવાળાં ત્રણ સ્થળો છે. તેમાં માણસા અને મેસાણ
તે અમદાવાદની ઉત્તરે છે, અને મહિસા તે ખેડા કલેક્ટોરેટના ઠાસરા વાલુકામાં છે. પરંતુ આ
ત્રણેમાંથી કોઈ પણ સ્થળમાં એવાં ખંડેરા નથી કે જેના ઉપરથી મહમદશાહે પોતાની મસ્જીદ
માટે તેના ઉપયોગ કર્યો હોય એવું બાજી શકાય. સુસલમાન રાજ્યોના સાધારણ રિવાજ એવો
હતો કે, તેઓ હિંદુ મંદિરોને મસ્જીદ માટે લાયક બનાવવા સાડ તેને ચણગારવા તથા જરૂર
જોતોજ ફેરફાર કરતા. જો આહિં પણ એવું થયું હોય તો માહિત્તક એ અમદાવાદ પાસેનું ગામ
હોવું જોઈએ, અને તેનું નામ નિશાન નાશ પામ્યું હોવું જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ——— [સં] વત્ ૧૨૦૮ વર્ષે ———
- ૨ [દિ] ૧૧ રવૌ અયેહ માર્હિસકે
- ૩ મહારાજાધિરાજશ્રીમત્વીસ[લ]દે
- ૪ વવિજયરાજ્યે તન્નિયુક્તમહાપ્રધા[ન]
- ૫ રાણકશ્રી [વ] દેમ । તથા મૂલરાજ । વા—
- ૬ હ્^૧ સોઢલદેવિ^૨[મ]સા[હ]ળી પેયઢે—
- ૭ ન શ્રી^૩ઉત્તરેશ્વરદેવમંડપે જાલી
- ૮ કા [રા] પિતા । ઉપદ્રષ્ટા રા૦ મ[લ] ।
- ૯ સૂત્ર સૂમણ ॥
- ૧૦ વા

ભાષાન્તર

સંવત ૧૩૦૮ માં, ... ના ૧૧ મે દિને, રવિવારે આજે, આહિ માર્હિસકમાં, મહારાજાધિરાજ શ્રીવીસલદેવના વિજય રાજ્યમાં, જ્યારે તેણે નિમેલા મહાપ્રધાનો રાણક શ્રી-[વ]દેમ અને મૂલરાજ (હતા)—ત્યારે સોઢલદેવીના મસાહળી પેઠે લગવાન શ્રીઉત્તરેશ્વરના મણ્ડપમાં એક જાળી મૂકાવી છે. ઉપદ્રષ્ટા રા(ઉત્ત)મ(દ્વ)આ (હતો), (અને) શિલ્પી સૂમન હતો.

હોઈના શિલાલેખ. શ્રીવૈદનાથ-પ્રશસ્તિ^૧

સંવત ૧૩૧૧ ભ્યેષ શુદ્ધ ૧૫ બુધવાર

હોઈ (દર્ભાવતી) ગામની હીરા ભાગોળની બાજુની દિવાલના અંદરના ભાગમાં આવેલો આ શિલાલેખ ૫૬ પંક્તિની, દેવનાગરી લિપિમાં લખાયેલી, પદમય પ્રશસ્તિ છે, જેનો ઘણો ભાગ ખંડિત છતાં છેવટનો ભાગ સ્પષ્ટ છે.

ધોળકાના રાણકોના પુરોહિત, કીર્તિકૌમુદીના કર્તા સોમશ્વરદેવે એ પ્રશસ્તિ રચી છે. વિ. સં. ૧૩૧૧ ભ્યેષ શુદ્ધ ૧૫ બુધવારે (૧૪ મી મે ઈ. સ. ૧૨૫૩ માં), એટલે કે વીરધવલ અને વસ્તુપાલના મૃત્યુ પછી આ પ્રશસ્તિ રચાઈ છે. વીરધવલની ગાદીએ એનો બીજો પુત્ર વૌસ-લદેવ બેઠો હતો જેણે સં. ૧૩૦૦—૧૩૦૨ માં આખા ગુજરાતમાં આણુ વર્તવી હતી.

આ પ્રશસ્તિ રચવાનું નશ્કરું કારણ વૌસલદેવની આજ્ઞાથી હોઈ (દર્ભાવતી)માં વૈદ-નાથ શિવાલયના છવોદ્ધાર અથવા બાંધકામની નોંધ કરવાનું હતું.

અક્ષરાન્તર

૨ .... પાદ .... પુ તપાણિ [ના]—મટામિસ્તનુ-
મિસ્તનોત્વમિ[મતં] શ્રીવૈદ[નાથઃ સ્વયમ્ ॥ ૨] .... વિધેર્લ્લિ[દધતુ]-
કિલકે ....

૩ પ્રસિદ્ધા ॥ ૩ .... સુ .... તદપત્ય-
પરંપરાસૌ । શક્યાનિ શાક્યનિપુર્ણરપિ—રિ— [ન] । તત્સુહૃદઃ સુહૃ-
તાનિ યત્યાઃ ॥ [૪] .... [॥ ૧]
[આવ—]

૪ જિંતા જિતારા [ત્રિપુર્ણેર્વાણ]રિ [પોરિલ] ગૂર્જરેશ્વર [રાજ્ય] શ્રીયેસ્ય લજ્જે-
સ્વયંવરા ॥ ૬ યસ્મિન્ શરીરવતિ વીરરસ [પ્રવ]હે [મ]હે[દ્ર] પૃથ્થમધિ-
તિષ્ઠતિ મુદ્ધબુદ્ધયા અંતઃપુરાણિ—રાણિક—
—[॥ ૭] ... ..

૫ .... ગુણરત્નરાજિ .... ગંભીરતા જગતિ ॥ ૮ ધવલસ્ય સુતેનાપિ યેન-
કૃષ્ણાનુકારિણા । શ્રીગૂર્જરધરારાજ્યમેતાલિષ્કંટકીકૃતં ॥ ૬ રાવણમિવ રણ[સિ]-
દં સંદ [ત્વ] ર [ન] । [ગણે] .... [૧] ....

૧ યો. ૪, યો. ૧ પા. ૨૦ છ. બ્યુદર. મ્નો. ૨ છંદઃ શાર્દૂલવિહીન મ્નો. ૪ છંદઃ પંક્તિ-
તિષ્ઠતિ મ્નો. ૧ છંદઃ અઘ્નુશ મ્નો. ૭ છંદઃ વસંતતિલકા મ્નો. ૮ છંદઃ બ્યારો (૧)
ભેખ ૧૧

६ .... । [२० अथात्मजे गूर्जरभूमिमार—५—५ घी
[रे लवणप्र] सादे चकार संसारविक्तबुद्धि— युद्धक्रतुं जीवितदक्षिणं सः ॥
११ तस्मिन्निष्कयनीयविक्रमगुणे क्षोणीमिमां रक्षति क्षीणा—५—५—५—५—
५—५—५—५—५ | —५—५—५—५—५—

७ --- पिते --- नासीद्वर्जराज्यमेतदधिकं श्री[राम]
 राज्यादपि ॥ १२ दोर्दुर्दुर्द्वारविरोधिशिरोधिरक्तः श्रीवर्द्धमानसविधे वसुधां
 विलिप्य । मुक्ताफलैर्दलितकुंजरकुंभमुक्तै- यो वर्द्धमानमभिमानमधि --- ॥
 १३ [जप्ते येनासिदंडेन गाढं नडुल] नायक [: ।] [नि]

८ धर्तिनेव तेनामी कपैतेद्यापि भूभृतः १४ राजानः कति नाम नामरसमाः संति
क्षमायां परं ते सर्व्वेपि तुरुष्कराजक [थ] याप्यस्वस्थतां विभ्रति । तस्मिन्यो-
द्धुमुपागते ऽ तिकुपिते धत्ते स्म यः के[व]लं ---७७-७-७-७-७-
-७-कतां ॥ १५ ---

९ द्विरदो मदोक्तद ह ——— जः कृत्तानेकनरैद्रमौलिविगलद्र-
 क्तामिषित्तावनिः । सोपि प्राप्य पुरस्तुरुक्कनृपतिः शुष्काधरः शंकया साकं येन
 कृपाणभीषणभुजस्तंभेन [स्तं]भेजि[तः ॥ १]६—————
 ————पृथक्—

१० दशमासीत्तदित्थं कथं मर्त्यश्चेन्मनुजैरजेयमज[य]न् स्लेच्छाधिनाथं कथं ॥ १७
धाराधीश्वरदक्षिणेश्वरमरुक्षणीश्वराणां गणे रोगाणामि[व]संनिष
विक्रमौषध[नि]

११ विश्वक्रे चिकित्सामसौ ————ज्वर
 कधन्वन्तरिः ॥ १५ तुल्येपि शल्योद्धरणप्रभावे युधिष्ठिराद्भुस्तसमस्तबंधोः ।
 समुन्नयन्नेष कुलं स्वकीयमुत्कृष्टकीर्तिः प्रतिभासते मे ॥ १६ हे वि-
 ————

१२ पाणि-००-०-०००-० पार्थस्य
या चारित्रं च तदत्र याद[व]पतिश्चौलुक्यचंद्र -०- ॥ २० सविधे वर्द्ध-
मान [स्य]स्पृद्धमानं पयोधिना । अधः कृतसुधासारं यः कुमारमकारयत् ॥ २१
....

१३

राजस्य ॥ २२ — परि ०००—०००—

पवित्रमतेऽर्जनस्य — र्थमर्थिजनजं ०००—०००—०००—०००—
०००—०००— प्रयत्नः ॥ २३ नर्मदातटनिविष्टविष्टपा नंदिनं ०००—००—
००— [१] ०००—०००—०००—०००—०००—०००— ॥ २४ सु[त-]

१४

[स्तस्यादासी]दशरथककुत्स्यप्रतिकृति [प्र]तिक्ष्मापालानां
कवलितवलो वीरधवलः यशः पूरे यस्य [प्रसरति रतिक्लांतमनसा-] [मसाध्वीनां
भग्नाभिसरणक] लायां कुशलता ॥ २५ ते .... - किमपि ... ..

२३

.... ॥ [४ धारापतिर्दक्षिण ०—०—
—०— युगप[त्स]मितौ । धीरस्तयोरेव समानतंत्रं निका—०० धश्चकार ॥
[४९] .... ..

२५

.... ॥ ५१. .... वीरेश्वरेणधीवोसली .... ..

२९

.... श्रीवीसलः क्षमापतिर्धाराधीश्वरदक्षिणेश्वरा .... ..

३०

— [१]—
—सिंघुतीरि वीरव्रतं चरति वीसलदेव एव ॥ ५६ ... ..

३९

—०००—०००—प्रजानां च तत् । सा येन
स्थितिरध्यगामि—तः पूर्वं ययातिर्यया—०००—०००—०००—
[॥ ७६]—

४०

—०००—०००—०००—०००—
—०००—०००—०००—०००—०००—०००—०००—०००—
॥ ७७ आधिपत्यमपि (म) त्य जगत्याः पार्थिवेदुरथ वीसलदेवः । स ०

कार[सु] जनं ि — — — — — [॥ ७८ ॥]

४१

मिद्र इव विश्वमन — ॥ ७९ ॥

श्रीमूलराजकुलजेपु मृगांकमौलिभक्तेषु भूपतिषु तेषु दिवं गतेषु । यस्य संप्रति
समं ऽतिपन्नविचित्रिचे ऽवेशमभिर— [॥ ८० ॥]—

४२

— मंधकरिपुः सुरभीकरोति ॥ ८१ ॥ हे रत्नाकर
रत्नसंपदमिमामुच्चैः कचि— [त्वं] नीचैर्भव कांचनाचल[यथा] केनापि
नालोक्यसे । — स्थं जगतोऽ[पि] निर्दलयितुं— [॥ ८२ ॥]—

४३

— ति विजृम्भितानि । करोति वैरधिकाधिकैर्यः पूर्वाणि पृष्ठाण्यधराणि ॥ ८३ ॥
आंत्या यत्करवालः पी[त्वा] मातंगकुम्भीलालं । अनुतापीव व्रतयति रिपुनृप-
तीनां— [॥ ८४ ॥]

४७

— त्वोत्क — स्तत्र — दाख्यायव यः शांकरं कारयति —
॥ ९० ॥]

४८

— श्रीमूलस्थानमंदिरं । — पुरुषां—न पुराणं पुनरुद्धृतं
॥ ९१ ॥] हराद्रिशिखराकारं प्रसादं कारय — । —
— [॥ ९३ ॥]

४९

— [॥ ९५ ॥] कस्य वसुधाबंधुरुद्धधार कुलद्वयं ॥ ९५ ॥
यः प्राकारं स्मराकारः कारयामासिवात्रवं । —
— ९६ धातुकु[तरूप] सिद्धिः — संधिः स्वरो वितन्य —
[॥ ९७ ॥] महामाण्यगुणः

१० — — — — — घन्वंतरेर्यदि । तथाप्येप विशेषज्ञैरुल्लः परिकीर्त्यते
॥ ९८ नूनं दास्यति दानदुद्धर ॥ — — — — — कनका-
चले तदधुना किं घाम मो वयं । एवं पल्लवयंति यावद ॥ — — — — —
॥ — — — — — ॥

५१ — — — — — धि ॥ ९९
येन [कल्प] लतादानं निदानं विप्रसंपदां । दीयते धर्मलब्धेन प्रत्यब्दमधि-
काधिकं ॥ १०० दानानि .... प्रदत्तानां । अलमस्मि नास्य यस्मा-
द्गणयितुमेकं गुणग्रामं ॥ १०१ अन्येषां ॥ — — — — —
॥ — — — — — ॥

५२ — — — — — य — । अथांतकतुदाक्षिणप्रमुदितत्रक्षप्रयुक्तः पुनर्लब्धदानां ध्वनिरध्वनि
श्रवणयोरस्यैव देशेऽपि — [॥ १०२] [कनक] वितरणप्रासिद्धिमस्य क्षितिरम-
णस्य निश्चय्य लज्जमानः । बलिरपि मलिनं विमर्त्ति वक्त्रं किमपि न ज ॥ — — — — —
॥ — [॥ १०३]

१३ — — — — — मे तावतीः समाः । तदात्रा येन पात्राणां लुप्तं दारिद्र्यशासनं
॥ १०४ वराकानुर्वराकांतान्कस्तुल्यां — — — — — ते । मुघामवंतमंशुं वा हिमांशुं
वा ध्रुवे समं ॥ १०५ असुप्त्यः काकुत्स्थः कृतकुलहृतिः कौरवपतिर्व्याधे —
नो ॥ — — — — — कच्छाविपु ॥ — — — — —

५४ — — — — — पेतः श्वेतः शमिषु पुरुषः सोपि नहुपस्ततः श्लाघ्यं लोके तमहमवलोक्य
नृपवरं ॥ १०६ वरोचने र [चितवत्य] मरेद्यमैत्रमेकत्र नागनगरं च गते द्विती-
ये दीनाननं भुवनमूर्द्धमधश्च पश्यदाश्वासितं पुनरुदारकरेण येन ॥ १०७
धर्मस्थानं विधिना विधा — — — — — तिलकोयः

१५ धर्मस्थानैः स्वकृतैः सुरुची सोमं चिरं जयतु ॥ १०८ इतश्च प्राग्वाटवंशे — — —
गना मा श्रीचंडसिंहस्य मुतो वमुव । यः क्षोणिपालेन निजप्रीत्या वैधेशितुर्दुर्गा-
पदे० चिचके ॥ १०९ किं वर्णनीयमधुना साचिवस्य तस्य सत्कोर्त्ति [५]

५६ रपरिश्रुतिमूलस्य । यत्कारितोद्भूतमरनिर्विवरप्रकारमाकारपद्धतिरगाहत् नाकि-
लोकं ॥ ११० [आ] जीत्सादेवनामा सकलगुणनिधिः सखमृत्ततोऽभुनमूलस्या-

श्लो. ८ ७६ : अनुपुल श्लो. ८६ शास्त्रनिर्दिष्ट श्लो. १०० अनुपुल श्लो. १०१ आपां
श्लो. १०२ शास्त्रनिर्दिष्ट श्लो. १०३ पुष्पिताश्व श्लो. १०४ अने १०५ ७६ : अनुपुल श्लो. १०६ ७६ :
श्लो. १०७ शास्त्रनिर्दिष्ट श्लो. १०८ आपां श्लो. १०९ ईश्वर श्लो. ११० वसंतनिधः।
मे १३

कार[सु] जनं ि — — — — — [॥ ७८ ॥]

४१ ....

मिद्र इव विश्वमन — ॥ ७९ ॥

श्रीमूलराजकुलजेपु मृगांकमौलिभक्तेषु भूपतिषु तेषु दिवं गतेषु । यस्ये संप्रति
समं ऽतिपन्नविच्छाश्चित्ते ज्वेहमभिर— [॥ ८० ॥]—

४२ — — — — — मंधकरिपुः सुस्मीकरोति ॥ ८१ ॥ हे रत्नाकर
रत्नसंपदमिमामुच्चैः कच्चि— [त्वं] नीचैर्भव कांचनाचल[यथा] केनापि
नालोक्ष्यसे । — स्थयं जगतोऽ[पि] निर्दलयितुं— [॥ ८२ ॥]—

४३ — — — — — तिविजृम्भितानि । करोति वरैरधिकाधिकैर्यः पूर्वाणि पृष्ठाण्यधराणि ॥ ८३
आंत्या यत्करवालः पी[त्वा] मातंगकुम्भकीलालं । अनुतापीव व्रतयति रिपुनृप-
तीनां— [॥ ८४ ॥] ....

४७ .... त्वोक्त — स्तैत्र — दारुणायव यः शांकरं कारयति — —
॥ ९[०] ....

४८ — — — — — श्रीमूलस्थानमंदिरं । — — पुरुषां—न पुराणं पुनरुद्धृतं
॥ ६[२] हराद्रिशिखराकारं प्रसादं कारय — — । ....
— [॥ ९३] ....

४९ — — — — — [।] कस्य वसुधावंधुरुद्धार कुलद्वयं ॥ ९५
यः प्राकारं स्मराकारः कारयामासिवाचवं । ....
— ॥ ९६ धातुकु[तरूप] सिद्धिः — — — संधिः स्वरो वितन्य ....
[।] — — — महामाण्यगुणः [॥ ९७]

१० — — — — — घन्वंतरेर्यदि । तथाप्येष विशेषश्चैरतुलः परिकीर्त्यते
॥ ९८ नूनं दास्यति दानदुर्द्धर ॥ — — — — — कनका-
चलं तदधुना किं धाम मो वयं । एवं पल्लवयंति यावद ॥ — — — — —
॥ — — — — — ॥

५१. — — — — — धि ॥९९
येन [कल्प] लतादानं निदानं विप्रसंपदां । दीयते धर्मलुब्धेन प्रत्यब्दमधि-
काधिकं ॥ १०० दानानि .... प्रदत्तानां । अलमस्मि नास्य यस्मा-
द्गणयितुमेकं गुणग्रामं ॥ १०१ अन्येषां ॥ — — — — —
॥ — — — — — ॥

५२ — — य — । अश्रांतकृतुदाक्षिणप्रमुदितप्रस्रप्रयुक्तः पुनर्व्वेदानां ध्वनिरध्वनि
श्रवणयोरस्यैव देशेऽवि—[॥१०२] [कनक] वितरणप्राप्तिद्विमस्य क्षितिरम-
णस्य निश्चय्य लज्जमानः । बलिरपि मलिनं विमर्त्ति वक्त्रं किमपि न ज ॥ — — —
॥ — [॥ १०३]

१३ — — — मे तावतीः समाः । तद्वात्रा येन पात्राणां लुप्तं दारिद्र्यशासनं
॥ १०४ वराकानुर्व्वराकांताम्कस्तुल्यां — — से । सुधामवंतमंशुं वा हिमांशुं
वा ब्रुवे समं ॥ १०५ असुस्थः काकुस्थः कृतकुलहतिः कौरवपतिर्व्वधादे —
नो ॥ — — — कलश्रीवपुः ॥

५४ ॥ — पेतः श्वेतः शमिषु पुरुषः सोपि नहुपस्ततः श्लाघ्यं लोके तमहमवलोक्ये
नृपवरं ॥ १०६ वरोचने र [चितवत्य] मरेद्यमैत्रैमेकत्र नागनगरं च गते द्विती-
ये दीनाननं भुवनमूर्द्धमधश्च पश्यदाश्वासितं पुनरुदारकरेण येन ॥ १०७
धर्मस्यानं विधिना विधा — — तिलकोयः

१५ धर्मस्यानैः स्वकृतैः मुकुटी सोर्यं चिरं जयतु ॥ १०८ इतश्च प्राग्वाटवंशे ॥ — —
गना मा श्रीचंडसिंहस्य सुतो वसुव । यः क्षोणिपालेन निजप्रीत्या वैधेशितुर्दुर्गा-
पदे० धिचक्रे ॥ १०९ किं वर्णनीयमधुना साचिवस्य तस्य सत्कोर्त्ति [५]

५६ रपरिपूरितभूतलस्य । यत्कारितोद्दमरनिर्व्विपरप्रकारप्राकारपद्धतिरगाहृत नाकि-
लोकं ॥ ११० [आ] सीत्सादेवनामा सकलगुणनिधिः सूत्रमृत्ततोऽभुन्मूलस्या-

श्लो. ८ ७६ : अनुपुषा श्लो. ८६ शार्ङ्गविहीन श्लो. १०० अनुपुषा श्लो. १०१ आपा
श्लो. १०२ शार्ङ्गविहीन श्लो. १०३ पुष्पिताश्व श्लो. १०४ अने १०५ ७६ : अनुपुषा श्लो. १०६ ७६ :
शिपरश्व श्लो. १०७ शार्ङ्गविहीन श्लो. १०८ आपा श्लो. १०९ उद्दमर श्लो. ११० वसंतनिधयः
लेख १३

नारुग्रभानोर्भवनविरचनाख्यातिभृ[द्वा]मदेवः । तस्योत्पन्नस्तनूजो मदनसमभिधो
वि[श्वक]

५७

ॐ]प्रसूनः श्रीमद्वैद्येश्वरप्रप्रविततसदनद्वार-
शाखाधिकर्त्ता ॥ १११ आह्लादनस्य तन[यो भुतो] वैद्येशितुः स्थिरः स्थपतिः ।
देवादित्यसमाख्यः ख्यातोः धुरि सूत्रधाराणां ॥ ११२ श्रीवैद्यनाथ भगवन्
भुवनैकनाथ त्वार्मथये किमपि देव तव प्रसादात् । नि[त्यं प-]

५८ राधिरहितः सहितश्च पुत्रैः कल्पायुतं जयतु वीसलदेव एषः ॥ ११३ प्रशस्ति-
मेता[म]—०— संभूतभूपालपुरोहितेन्द्रः । चकार सोमेश्वरदेवनामायामार्द्ध-
निष्पन्नमहाप्रबंधः । ११४ श्रियामंदस्य तनयः श्रीनंदिपरगो[त्र]जः ।

५९ प्रह्लादनोऽलिख[त्तां च] प्रशस्तिं द्विजपुंगवः ॥ ११५ सूत्रसज्जनपुत्रेण पद्मसिंहेन
शिल्पिता ॥ सूत्रधारधुरीणेन [प्रशस्तिरुद] कीर्यत ॥ ११६ संवत् १३११
वर्षे ज्येष्ठ शुदि १५ बुधदिने ॥ छ ॥ ॥ ॥ शु[भं] भवतु ॥ छ ॥ ॥

ભાષાંતર

શ્લોક ૨ ... ..શ્રી વૈષ્ણવાધ પોતે પોતાના આઠ શરીરો વડે પ્રાણિઓનું પ્રિય કરો ॥ ૨

શ્લોક ૪ ... ..તેની આ અપત્યપરંપરા જેનાં સુકૃત્યો વાક્યવિચારદોષી પણ (વર્ણવાવાં) અશક્ય છે. ॥ ૪

શ્લોક ૬ શત્રુને જિતનાર રાજાના ગુણોથી અંચાયેલી ગુર્જરેશ્વરની [રાજ્ય]શ્રી જેમ લક્ષ્મી બાણાસુરના મારનાર વિષ્ણુને વરી હતી તેમ, એને સ્વયંચરથી વરી હતી ॥ ૬

શ્લોક ૭ શરીરધારી વીરરસના પ્રવાહ જેવો એ રાજા જ્યારે [મહેન્દ્ર પર્વતની] પીઠ ઉપર ચુંદની ધનુષ્યાથી ચડે ત્યારે અંતઃપુરો

શ્લોક ૧૦ ધવલના પુત્ર હોવા છતાં કૃષ્ણનું અનુકરણ કરતા એ રાજાએ ગુર્જર ધરાતું રાજ્ય નિષ્કંટક કર્યું ॥ ૬ રાવણ જેવા રણસિંહને રણાંગણમાં હણીને ૧૦

શ્લોક ૧૧ જ્યારે પોતાનો ધૈર્યશાળી પુત્ર લવણપ્રસાદ ગુર્જર ભૂમિભાર (ઉપાહવાને સમર્થ) થયો ત્યારે સંસારથી વિરક્ત થઈને એણે, જેમાં પોતાનું જીવિત જ દક્ષિણાને સ્થાને હતું એવો રણયજ્ઞ કર્યો. ૧૧

શ્લોક ૧૨ વિરમય પમાડે એવા પરાક્રમ ગુણથી યુક્ત એ રાજા જ્યારે આ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો હતો ત્યારે ... .. દીલુ થયા ... .. આ ગુર્જર રાજ્ય રામરાજ્યથી પણ અધિક બન્યું ॥ ૧૨

શ્લોક ૧૩ બાહુના દર્પથી દુર્ધર બનેલા શત્રુના શિરમાં એધિરક્ત (આસક્ત) એવા એ રાજાએ શ્રીવર્ધમાન (વઢવાણ) નજીક ભૂમિને લીંપીને હણાયેલા હાર્યાઓનાં કુંભરથળોમાંથી ખરતાં ચોતી વડે જેણે વર્ધમાન (વધવા જવા) અશિમાનને ૧૩

શ્લોક ૧૪ [જેણે અસિંહવડે ગાઢ હરથો નહુલ] નાયક; તે [નિર્ધાતથી, બહુ દે, આને પણ બહુતો કંપિ છે. ॥ ૧૪

શ્લોક ૧૫ પૃથ્વીમાં દેવ જેવા રાજાઓ તો ખરેખર કેટલા કેટલા નથી? પણ એ સઘળા તુરુષ રાજાની વાત સાંસળીને જ અરવસ્થ બની બધ છે. એ તુરુષરાજા જ્યારે લડવા આંખે ત્યારે જે (લવણપ્રસાદ જ) દેવળ ... .. ધારણ કરે છે ... ૧૫

શ્લોક ૧૬ (જેણે) મદોત્કટ હાથીઓ ... .. અને અનેક નરેન્દ્રોનાં કપાયેલાં માથાં-ઓમાંથી વહેતા લોહીથી જેણે પૃથ્વીનું સિંચન કર્યું તેવો એ તુરુષનૃપતિ પણ એની પાસે (લવણપ્રસાદની સામે) સૂઝાયેલા હોઠવાળો અને લયયુક્ત બનીને આંખે અને (લવણપ્રસાદે) એને ખડગથી ભીંસણ સ્વંશ જેવા બાહુ વડે [સ્વંશ યુગામે] છલ્યો. ૧૬

શ્લોક ૧૮ ... ..તો એ એમ કેમ થયું! જો એ મર્ત્ય હતો તો એણે મનુષ્યથી અભેદ મહેશ્વરનાથને શી રીતે જિત્યો! ધારાધીશ્વર, દક્ષિણેશ્વર, અને મરુભૂમિના ધણી એ ત્રણનો સમૂહ જ્યારે (ત્યારે) (રોગોની ચિકિત્સા કરે તેમ, ... વિક્રમ રૂપ ઔષધના ભંડાર એવા એણે (લવણપ્રસાદે) ચિકિત્સા કરી ... .. જવર ... .. એક એ ધન્વંતરિ હતો ॥ ૧૮

શ્લોક ૧૯ (યુધિષ્ઠિર અને લવણપ્રસાદ) બન્નેને શત્રુનું ઉદ્ધરણ કરવાનો પ્રભાવ એક સરખો હતો છતાં પોતાના બન્ધુઓનો ધ્વંસ કરાવનાર યુધિષ્ઠિરના કરતાં કુલનો ઉદ્ધાર કરનાર આ લવણપ્રસાદ મને વધારે યશસ્વી લાગે છે ॥ ૧૯

શ્લોક ૨૦ યાદવવતિનું એ ચારિત્ર્ય આ ચૈત્રકયચંદ્રે ... ॥ ૨૦

શ્લોક ૨૧ વર્ધમાન (વઢવાણ) શહેરની નજીકમાં જેણે સાગરની સ્પર્ધા કરતું અને સુધાસાર (ચન્દ્ર ?) કરતાં ચંદ્રયાતુ કુમાર (મંદિર) કરાવ્યું ॥ ૨૧

શ્લો. ૨૪ નર્મદાતટ ઉપર ગૃહોનો નિવેશ જેણે કર્યો છે... ..
... .. ૨૪ [પુત્ર]

શ્લો. ૨૫ [તેનો હતો] દશરથ કકુથ જેવો, શત્રુપાર્થિવોનાં સૈન્યોનો સંહારક
વીરધવલ, જેનું કીર્તિપૂર ફેલાતાં રતિથી કલાન્ત મનવાળી અસાધવી સ્ત્રીઓની અભિસરણકલાની
કુશલતા ભાંગી પડી ॥ ૨૫

શ્લો. ૪૫ ધારાપતિ અને દક્ષિણ ... .. ઘસે સાથે આળ્યા આ
ધીર નૃપે તેઓના જ સમાન તંત્રને ૪૫

x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

૫૧ ... .. વીરેશ્વરે શ્રીવીસલ x x x x

પં. ૨૬ x x x x શ્રીવીસલ પૃથ્વીપતિયે ધારાધીશ અને
દક્ષિણેશ્વરને x x x x x

પં. ૩૦ x x x x — — — —
x x x x સિંધુતીરે વીરમત એકલો વીસલદેવ જ પાળે છે ॥ ૫૬

પં. ૩૯ x x x x x પ્રભાઓનું તે । તેણે
એ જ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી, જે વડે યયાવિ પૂર્વે x x ૭૬

પં. ૪૦ x x x x પોતાના પ્રતાપમાં વીસલે શલભતાને
(પતંગિયાપણાને) ॥ ૭૭

આખા જગતનું આધિપત્ય મેળવીને પાર્થિવચન્દ્ર વીસલદેવે x x x ૭૮

પં. ૪૧ x x x x x — — — ૭૯
શ્રીમૂલરાજના વંશજ અને શંકરના ભક્ત એ ભૂપતિઓ જ્યારે સ્વર્ગે ગયા ત્યારે
— — — — ‡ ૮૦

પં. ૪૨ — — — — ‡ અંધકરિયુ સુરભિ બનાવે છે ॥ ૮૧

હે રતનાકર તારી આ રત્નસંપત્તિને ક્યાંક ભણે હે સુવર્ણગિરિ તું નીચો થા જેથી કોઈની
નજરે ના ચઢે ... .. જગતના ...નું નિર્દલન કરવાને ‡ ‡ ‡ ‡
‡ ‡ ‡ x ૮૨

પં. ૪૩ — — અત્યન્ત વિસ્તાર પામેલાં ‡ જે પોતાની અધિક ...વડે ‡
પૂર્વનાં પૂર્વનાં નીચાં નીચાં બનાવે ‡ ‡ છે ॥ ૮૩

જેનું અડ્ડા ભૂલમાં માતંગના કુલસ્થળનું લોહી પીને, પશ્ચાત્તાપ કરતું હોય તેમ મતરૂપે
શત્રુનૃપતિઓનાં ૮૪

પં. ૪૭ ‡ ‡ ‡ ... શંકરનું.....કરાવે છે. ‡ ‡ ‡

પં. ૪૮ ... .. શ્રીમૂલસ્થાન મંદિર ... .. પુરુષોનું...ન પુરાણનો
પુનરુદ્ધાર કર્યો ॥ ૮૨

હરપર્વતના (કૈલાસના) શિખર જેનો પ્રાસાદ કરાવે ૮૩
x ‡ ‡ ‡ ... ..

પં. ૪૯ ... .. વસુધાના એ બંધુએ કુલદ્રય ઉદ્ધાર્યું ॥ ૮૫

જે મહન સરખા આકારના નૃપે નવી દિવાલ બંધાવી x § § § ॥૬૬
§ § x § § ॥૬૭

પં. ૫૦ ... .. ધનંતરિનેા બે...તોપણ વિશેષજ પુરુષો એને અતુલ કહે છે ॥૬૮
ખરેખર, દાનદર્ધર ... .. એ...કનકાયલ આપી દેશે, તેથી આપણે ક્યાં બંધીશું.
એમ ન્યાં ... .. ॥૬૯

પં. ૫૧ જે, બ્રાહ્મણોની સંપત્તિનું કારણ એવું કદપલતા...દાન ધર્મલોભથી પ્રતિવર્ષ અધિક
અધિક આપે છે. ॥૧૦૦ ... ..
જેથી એનો એક શુભસમૂહ વર્ણવવાની પણ મારામાં શક્તિ નથી. § § §

§ § § § §
પં. ૫૨ - - - અવિરલ યજ્ઞ દક્ષિણાથી આનંદિત બ્રાહ્મણોએ કરેલો વેદોનો ધ્વનિ
એના દેશમાં જ રસ્તામાં શ્રવણોમાં—॥ ૧૦૨.

એ પૃથ્વી રમણની સુવર્ણ દાનની ખ્યાતિ સાંભળીને શરમાતા બલિનું પણ મ્હો ઝાંપું બન્યું
છે, — — — ॥ ૧૦૩

પં. ૫૩ - - - આટલાં વર્ષો ! તે દાનેશ્વરીએ પાત્રાનું દરિદ્ર શાસન લૂંટી લીધું ॥૧૦
અસ્વસ્થ કાકુત્થ ॥ કુલસંહાર કરનાર કૌરવપતિ, - - - ૧૦૫

પં. ૫૪ — — શમયુક્ત (સુનિયો) તરફ પુરુષ બન્યો નહુવ, તેથી વખાણવા લાયક,
આ સંસારમાં, હું આ નૃપવરને ભેટિ છું ॥ ૧૦૬ એક તરફ વેદોચને ઇન્દ્રની મૈત્રી કરી,
અને બીજી નાગલોકમાં બંધ રહ્યો. તેથી હવે અને નીચે ભુવનને દીનવદન ભર્યાને આ
રાજ્યે ઉદાર હાથે આશ્વાસન આપ્યું ॥ ૧૦૭

વિધિએ ધર્મસ્થાન બનાવીને

પં. ૫૫ — — — વિવક જે રાજ - - । તે રાજ પોતે બનાવેલાં ધર્મસ્થાનોથી કૃત-
કૃત્ય થયેલો લાંબું જીવે ॥ ૧૦૮ અને તેથી પ્રાગ્વાદવંશમા — — — ગનામનો શ્રીચંદ્રસિંહનો પુત્ર
થયો, જેને વિશ્વાસપાત્ર ગણીને રાજ્યે વેદનાથના દુર્ગપદ ઉપર નીમ્યો ॥ ૧૦૯ એ સચિવનું
હવે શું વર્ણન કરવું, જેણે

પં. ૫૬ સ્ત્રીર્તિના પૂરથી ભૂતલને ભરપૂર કયું છે; એણે બંધાવેલો વિવરરહિત પ્રાકાર
(કોટ) સ્વર્ગલોક સુધી બંધ પહોંચ્યો છે ॥ ૧૧૦ સાદેવ નામે સહસ્રશુભનો નિધિ સૂત્રધાર
હતો; તેના પુત્ર વામદેવ હત્યત થયો, જેણે મૂલસ્થાન નામે સૂર્યના મંદિરની રચનાથી ખ્યાતિ
મેળવી; એનો પુત્ર, વિશ્વકર્માના વંશનું કુસુમ, મહન નામે હતો, જે શ્રી વેદચત્રો ગઠ, વિસ્તીર્ણ
મંદિર અને દ્વાર,

પં. ૫૭ તથા શાખાઓ વગેરેનો રચનાર હતો ॥ ૧૧૧ આફલાહનનો પુત્ર દેવાદિત્ય
નામનો થયો જે વૈદ્યશિતાનો દાયમ સ્થપતિ બન્યો અને સૂત્રધારોના અગ્રણી તરીકે વિખ્યાત
થયો ॥ ૧૧૨ શ્રી વેદનાથ ! ભગવન ! ભુવનોના એક ઘણી । તારી કૃપાથી હે દેવ ! તારી
પાસે એક પ્રાર્થના કરું છું: આ વીસલદેવ યત્રુઓની આક્રિથી રહિત અને

પં. ૫૮ પુત્ર સહિત અયુત દૃષ્ય પર્યંત ભજ્યી રહો ॥ ૧૧૩ આ પ્રગટિને — —
— — હત્યત થયેલો ભૂપાલોના સુખ્ય પુરોહિત સોમેશ્વરદેવે રચી છે, જેણે અર્ધ યામમાં
મહાપ્રબંધ રચ્યો છે ॥ ૧૧૪ ત્રિયામંદના (?) પુત્ર, શ્રીનંદિપુર ગ્રામમાં થયેલા

પં. ૫૯ પ્રહલાદન નામના દ્વિજપુંગવે એ પ્રગટિ લખી છે ॥ ૧૧૫ સન્મન નામે સૂત્રધારના
પુત્ર, સૂત્રધારોમાં સુખ્ય, પન્નસિંહ-શિલ્પીએ [એ પ્રગટિ] કોતરી છે ॥ ૧૧૬ સંવત ૧૩૧૧
વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ ભુષવારે ॥ છ ॥ — ॥ — ॥ શુભ ભવતુ ॥ છ ॥ * ॥

वाधेला राजा वीसलदेवना समथनुं दानपत्र^१

वि. सं. १३१७ ज्येष्ठ वद ४ शुक्रवार

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ॥१०॥ स्वास्ति श्रीमद्विक्रमकालातीतसप्तदशाधिकत्रयोदशशतिसंवत्सरे लौकिक-
ज्येष्ठमासस्य
- २ कृष्णपक्षचतुर्थ्यां तिथौ गुरावद्येह श्रीमदणहिल्लपाटके समस्तराजावलीविराजित-
परमेश्वरपरम-
- ३ भट्टारक उमापतिवरलब्धप्रसादप्रौढप्रतापचौलुक्यकुलकमलिनीकलिकाविकाशमार्त-
डसिंघण-
- ४ सैन्यसमुद्रसंशोषणवडवानलमालवाभीशमानमर्दनमेदपाटकदेशकलुपराज्यवल्लीकं-
दोच्छे[द]
- ५ नकुहालकल्पकर्णाटाराजजलधितनयास्वयंवरपुरुषोत्तमभुजबलभीम अभिनवसिद्ध-
राज अप-
- ६ राजुनेत्यादिसकलविरदावलीसमलंकृतमहाराजाधिराजश्रीमद्वीसलदेवकल्याणविज-
यिराज्ये
- ७ तदनुशासनानुवर्तिनि महामात्यश्रीनागडे श्रीश्रीकरणादिसमस्तमुद्राव्यापारान्
परिपंथयतीत्येवं
- ८ काले प्रवर्त्तमाने अस्त्यैव परमप्रभोः श्रीमहाराजस्य प्रसादपत्तलायां वर्द्धिपथके
भुज्यमानमंडल्यां
- ९ जयश्रीनिर्भरालिंगितशरीरः महामंडलेश्वरराणकश्रीसामतसिंहदेवः नगरपौरान्
अन्यान्पि स-
- १० र्व्व[ान] धिकृत्य सर्वेषां विदितं पत्रशासनं अयच्छति यथा ॥ यन्मया महा-
दानोदकप्रक्षालितवामेतरकरत-
- ११ लेन परमधार्मिकेन भूत्वा तीर्थपुण्योदकैः स्नात्वा सुकृवाससी परिधाय चराचर-
त्रिभुवनगुरुं भगवन्तं-

- १२ भवानीपति समम्यर्च्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरं जीवि-
तव्यं यौवनमधि-
- १३ यं चावगम्य ऐहिकं पारत्रिकं च फलमंगीकृत्य पितामहराणकश्रीलूणपसाजदेव-
श्रेयोर्थं आशापल्यां
- १४ पूर्वसंकल्पितसत्रे अपूर्वं अष्टौ ब्राह्मणान् भोजयितुं तथा सत्रत्यपंपामरापनार्थं च
तथा मंडल्यांस्वपि-
- १५ तुः राणकश्रीसंग्रामसिंहदेवश्रेयसे अपूर्वद्वादशसंख्यकान् ब्राह्मणान् राजान्नपान-
व्यञ्जनतांभूला-
- १६ दिसर्वोपस्करसहितभोजनं भोजयितुं तथा कन्यागातापरपक्षे चतुर्दशब्रह्मपुरीयक-
ब्राह्मणानां पंचद-
- १७ शदिनानां श्राद्धे सदक्षिणा निर्वापाः तथा सदैवामावास्यायाममावास्यायां अमी-
यामपि ब्राह्मणानां अनुग्र-
- १८ पात्र्या सदक्षिणा पंच निर्वापाः तथा पारायणोपविष्टकपिलावर्त्तब्राह्मणानां निर्वापा
तथा प्रपामरापनार्थं
- १९ तथा बल्लालनारायणरूपनारायणदेवयोर्नित्यं पंचोपचार पूजनैवेद्यार्थं तथा विशेष-
पचोपस्करपू-

पतरुं बीजं

- १ जानैवेद्यर्थं तथा पतितध्रुपितधर्मस्थानानामद्धारणार्थं वैशाखीपर्वणि अस्मिन्नेव पथके
संतिष्ठमान
- २ मेहूणाभिधानग्रामे कस्य तथा मंडल्यां भूमिहल ६ तथा हाट १२ तथा रिण-
सिंहवसनग्रामेर्मैपलमा
- ३ नभूमिहल ६ तथा तुंडावसणेत्यवाटिका १ तथा रूपापुरेत्यवाटिका १ तथा
आशापल्यां शुक्रमंडपिका-
- ४ यां दिनें प्रति द्र १ नृमैकः कदपल्लडिका १ एतेषां समस्तानामुत्सर्गं कृत्वा
श्रीमूलेश्वरदेवीयमठपतिन-
- ५ हामुनींद्राजकुल श्रीविष्णुमित्रस्य निर्वाहरणार्थं शासनं समपितं । मेहूणाग्रामस्या-
पाटा यथा । पूर्वस्यां दि-
- ६ शि चूलरिग्राममुहासडाग्रामरठनीग्रामत्रषाणं सीमायां सीमा । दक्षिणस्यां दिशि
पांडिडाग्रामनालोडाग्राम-

शु. ५. १२ वांशे; मे. ५. १८ वांशे; सदक्षिणाः; निर्वाताः + ५. १ वांशे; नैवेद्यार्थः; ध्रुपिः; अथवा; ३६५
रुपिः; मुदरणापः; वैशाली; संज्ञा ५. २ वांशे; ३६५ ग्रामे; ५. ३ वांशे; 'हल' ५. ४ वांशे; द्रमैकः; अष्टदे
५७ एव. ५. ५ वांशे; विष्णुमित्रस्य; कनविर् ५. १ वांशे; द्रव्याणां; दक्षिणस्यां

- ७ योः सीमायां सीमा । पश्चिमस्यां दिशि दूधुखाग्रामसीमायां सीमा । उत्तरस्यां दिशि नायकाग्रामसीमायां सीमा
- ८ एवमादिचतुराधाटोपलक्षितस्वसीमापर्यंत सवृक्षमालाकुल नवनिधानसहित सहिरण्यभागभोगदा-
- ९ नीसहितः सदंडदशापराधसहित सकाष्टतृणोदकोपेतः सर्वादायसमतः देवदायव्रक्षदायवर्जितः
- १० ग्रामोयं तथा मंडल्याः भूमी तथा वाटिके तथा हट्टानि आशापल्याः पल्लाडिकाप्रभृति एतत्सर्व्व आचंद्राक याव-
- ११ त् राजकुलश्रीविश्वामित्रराशिना तथैतदीयचेलकपरंपरयानिर्वाहनीयं । अस्मत्प्रदत्तमिति परिक्षाय स-
- १२ र्व्वसामान्यं चैतत् अल्पफलं मत्वा अस्मद्वंशजैः अन्यैरपि भाविभोक्तृभिरनुमंतव्यं पालनीयं च । यथा दाता श्रे-
- १३ योभाक् तथा पालकश्चापि । उक्तं च भगवता व्यासेन । बहुभिर्व्वसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्यय-
- १४ स्य यदा भूमी तस्यतस्य तदा फलं । १ पष्टिर्व्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ॥ अच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव न-
- १५ रकं वसेत् ॥ २ वंध्याटवीप्बतोयासु शुष्ककोटरवासिनः कृष्णसप्या प्रजायंते दत्तदायापहारकाः ॥ ३ त-
- १६ डागानां सहस्रेण अश्वमेधशतेन च । गवां कोटिप्रदानेन भूमिहर्त्ता न शुद्ध्यति ॥ ४ ॥
- १७ दूतकोऽत्र महासंधिविग्रहिक ठं श्रीश्रीधरः ॥ लिखितमिदं महाक्षपटलिकमहं श्रीगोविंदेन

श्रीः

अपरार्जुनमहाराजाधिराजश्रीश्रीमद्वीसलदेवस्य

ભાષાન્તર—સારરૂપે

૧ પ્રસ્તાવના— વિક્રમ સંવત ૧૩૧૭ જેઠ વદી ૪ શુક્રવારે, સમસ્ત રાજવંશીવિરાજ્ય, ઉમાપતિના વરની પ્રસાદિ પ્રાપ્ત કરનાર, ચોલુક્ય કુલના કમલદેવને વિકસાવનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી સૂર્યજેવો, સિંધણના સૈન્યસાગરને જવાળામુખીના અગ્નિ માફકે શુષ્ક કરનાર, માલવાના નૃપને કચ્છી નાંખનાર, મેઢપાટક દેશના કલુષ રાજ્યની લતા(વેલી)ના મૂળના છેદનથી કુદાલ (કુહાડી) સરખો, કણ્ઠિની રાજપુત્રીએ પતિ તરિકે પસંદ કર્યા હોવાથી સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મી જે પુરુષોત્તમને વરી હતી તે પુરુષોત્તમ જેવો, બાહુબળને લીધે અભિનવ ભીમ, અભિનવ સિદ્ધરાજ, અપર અભૂત વિગેરે અસંખ્ય માનપ્રતાપથી આલુષિત થએલો મહારાજાધિરાજ શ્રી વીસદેવ અલ્પહિલ-પાટકમાં મંગળમય અને વિજયો રાજ્ય કરતો હતો અને જ્યારે તેનો આરાંકિત મંત્રીશ્વર શ્રી નાગદ શ્રીકર્ણાદિ સર્વ મોટા હોદ્દા ધારણ કરતો હતો ત્યારે તેના પરમ સ્વામિના પ્રસાદવાળા વર્ધિપથકમાં આવેલી મણ્ડલીમાં રાજસત્તા ચલાવનાર રાણા સામન્તસિદ્ધે નીચેનું દાન આપ્યું છે.

૨ દાનપાત્ર અને આશય:—(૧) દાન આપનારના પિતામહ રાણા હુણપસાજના કથ્યાણાથે તથા પૂર્વે રથાપેલા આશાપદલીમાં ૮ બ્રાહ્મણોના લોજનાથે અને પ્રપા ભરવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૪) (૨) દાન દેનારના પિતા રાણા સંયામસિંહના ત્રેય માટે, મણ્ડલીમાં ૮ બ્રાહ્મણોને પૂર્ણ થાય એટલું ઉત્તમ અન્ન પાન તાંબુલ વિગેરે માટે, ભાદ્રપદ કૃષ્ણપક્ષમાં પંચદશ દિન શ્રાદ્ધમાં બ્રહ્મપુરાના ૧૪ બ્રાહ્મણોને દાન અને દક્ષિણાની યોજના માટે, અને તે જ બ્રાહ્મણો માટે ૬૨ અમાસે દાન અને દક્ષિણા માટે અને તે ઉપરાંત કપિલાવતના આખો વેદ ભણતા બ્રાહ્મણોને દાન માટે, અને પ્રપા ભરવા માટે, (પતરૂં ૧ પં ૧૫—૧૮) (૩) બદ્ધનારાયણ અને રૂપનારાયણના મંદિરમાં નિત્યપૂજા અને નૈવેદ્ય અર્ચે અને ત્રુટેલાં મંદિરો સમાવવા માટે (પતરૂં ૧ પં ૧૯) (પતરૂં ૨ પંકિત ૧)

૩ દાન : — (અ) મેહુણા ગામમાં ૬ હલવાહભૂમિ, મણ્ડલીમાં ૧૨ હુકાનો અને રિણુસીહવસણ ગામમાં ૬ હલવાહ ભૂમિ.

(બ) હુણપસણમાં બગીચો

(ક) રૂપાપુરમાં વાટિકા

(ડ) પદ્મહિકા — પ્રતિદિન એક દામના કરવાળી પદ્મહિકા આ સર્વ મણ્ડલમાં શ્રીમૂલેશ્વરદેવના મહત્તા સ્થાનપતિ યોગીવર રાજકુલ વિદ્યામિત્રને વ્યવસ્થા માટે સમર્પાયું હતું.

સીમા: —

(૧) મેહુણાની : —

(અ) પૂર્વે ચુભરી, ચુદાસહા ને રોણી ગામો

(બ) દક્ષિણે પાંડિકા અને નાલોદા ગામો

(ક) પશ્ચિમે દુધખા ગામ

(ડ) ઉત્તરે નાયકાગામ

૪ રાજપુરો:— ફતક મહાસાંધિવિગ્રહિક (રાણાનો), ઠાકુર શ્રીધર લેખક મહાસપ્ત-લિપિ મહં ગોવિંદ
લેખ ૧૫

ગુજરાતના રાજા અર્જુનદેવનું દાનપત્ર^૧

વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦ આષાઠ વદિ ૧૩ ઇ. સ. ૧૨૬૪

નીચે આપેલો સોમનાથ પાટણનો શિલા-લેખ, જે હાલ વેરાવળમાં હરસદમાવાના મંદિરમાં છે તે વિષે પ્રથમ કર્નલ ટોડે નોંધ લીધી હતી.

પંડિત લગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ એક રાજિંગ ઉપરથી તૈયાર કરેલો સુંદર ફોટોગ્રાફોગ્રાફ પ્રોફેસર બુલ્હરે મને આપ્યો હતો. તેના વડે કેટલીક મુશ્કેલીઓ દૂર થાય છે. તે પેત્રર સુરક્ષિત નથી અને તેમાં જણાવેલા કેટલાક પારિભાષિક શબ્દો વિષે ચોક્કસ સમજૂતી અપાઈ શકે તેમ નથી.

લેખની તારીખ હીજરી સંવત ૬૬૨, વિક્રમ સંવત ૧૩૨૦, વલ્લી સંવત ૮૪૫, અને સિંહ સં. ૧૫૧ આષાઠ વદિ ૧૩, ની છે. વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના ઇતિહાસમાં શરૂ થતું હોવાથી વિક્રમ સં. ૧૩૨૦ ના આષાઠનો અંત ઇ. સ. ૧૨૬૪ ની લગભગ મધ્યમાં આવે છે. બુલ્હેનફેલ્ડનાં ટેબલ્સ મુજબ, ઇ. સ. ૧૨૬૪ નો મધ્ય સમય ઇ. સ. ૧૨૬૩ ના નવેમ્બર ની ૪ થી તારીખે શરૂ થતાં હીજરી સંવત ૬૬૨ માં આવે છે. આ પ્રમાણે વિક્રમ અને હીજરીની તારીખો અરોબર મેળમાં આવે છે. વલ્લીના રહેવાસીઓના કહેવા પ્રમાણે, તે શહેર વિક્રમ સંવત ૩૧૫ ઇ. સ. ૩૧૮-૧૯ માં નાશ પામ્યું હતું અને “બલ્લ સંવત” ની શરૂવાત શક સં. ૨૪૧ અને વિક્રમ સં. ૩૭૬ ઇ. સ. ૩૧૯ — ૨૦ માં અલ ખીઝની આપે છે. લેખની તારીખ ત્યાંના વતની ઇતિહાસકારોની પ્રણાલિકાને ટેકા આપે છે; કારણ કે તેના ઉપરથી વિક્રમ સં. ૩૭૫ અને ઇ. સ. ૩૧૯ આવે છે.

અલ ખીઝનીના લખાણમાં એક વર્ષનો તફાવત આવે છે તેનું કારણ શકસંવતનું નૂતન વર્ષ ચૈત્રથી શરૂ થાય છે તેથી વલ્લી સંવતનું નૂતન વર્ષ વિક્રમ સંવતનાં નૂતન વર્ષ કરતાં મોડું આવે છે, એ હોયું જોઈએ. સિંહ સંવત વિક્રમ સં. ૧૧૬૯ અને ઇ. સ. ૧૧૧૩ માં શરૂ થવો જોઈએ તેને ટાંક શિવ-સિંગ સવત કહે છે, અને તે હીવના બેટ માં રહેતા ગોહિલોએ સ્થાપ્યાનું કહે છે.

રાજા અર્જુનદેવ વિષે આમાં બહુ થોડું આપ્યું છે. પ્રો. બુલ્હરે તેના અગીઆર ચૌલુક્ય લેખોની પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે તેમ વ્યાધપદિસ અથવા વાધેલાવંશનો ખીજો સ્વતંત્ર રાજા વિ. સં. ૧૩૧૮ થી ૧૩૩૧ ઇ. સ. ૧૨૬૧—૬૨ થી ૧૨૭૪—૭૫ માં થયો હતો. સં. ૧૩૨૦ ના સોમનાથ પાટણના દાનપત્ર સિવાય અર્જુનદેવનું વિ. સં. ૧૩૨૮ નું કચ્છનું દાનપત્ર પણ છે. અર્જુનદેવનાં બે દાનપત્રો મળી આવ્યાં હતાં તે જગ્યા ઉપરથી જણાય છે કે તે વીસલ દેવનો ઉત્તરાધિકારી થવા માટે લાયક રાજા હતો, કારણ કે તેનું રાજ્ય કચ્છ અને કાઠિયાવાડ સુધી પણ પોહોંચ્યું હતું. તેના રાજ્યની ઉત્તર તરફની સીમા આખું પર્વત સુધી હોવી જોઈએ; કારણ

૧ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૨૪૧ ઇ. હુશ. ૨ એનાલ્સ ઓફ રાજસ્થાન વો. ૧ પા. ૭૦૫. ૩ જેવા કે દ્રાણી, મહાયજ્ઞ, સીકોતરી, મહાયજ્ઞપાલી, ચેલુક, દાનપળ.

કે તેના પછી સારંગદેવનું એક દાનપત્ર ત્યાંથી બહાર થયું છે. નીચેના લેખમાં તેને તેના પહેલાંનાં રાજાઓએ ધારણ કરેલા ઇલકાઓ આપેલા છે. તેનો પ્રધાન માલદેવ હતો, આ લેખની નવમી પંક્તિમાં બીજાં બે નામો ગંડશ્રી પરવીરભદ્ર અને શ્રી અભયસિંહ આવે છે; બે નામો મી. ધ્રુવે પ્રસિદ્ધ કરેલી બે પ્રશસ્તિઓમાં પણ આવે છે (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૯૮) પહેલી પ્રશસ્તિ, જે અર્જુનદેવના રાજ્યનાં પહેલાં દશ વર્ષ માં લખાઈ હતી, એમાં ગણેશશ્રી વીરભદ્રે એક દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. સ. ૧૩૨૮ ની બીજી પ્રશસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સંમતિથી ક્રોતરી હતી.

દાનનો હેતુ દાન આપનાર હુર્મજના એક મુસલમાને બંધાવેલી એક મસ્જિદને, બે દુકાનો, એક તેલની મિલ તથા એક જમીનનો ટુકડો એ બધાંની ઉપજ આપવાનો છે. સોમનાથ પાટણના શીઆઈટ ખારવાઓના કેટલાક ધાર્મિક ઉત્સવો ઉજવવા માટે પણ દાનનો ઉપયોગ કરવાનો છે. અને બાકી રહેલી ઉપજ મક્કા અને મદીનાના પવિત્ર સ્થળોમાં આપી દેવાની છે. આના દ્રશ્યો સોમનાથ પાટણના મુસલમાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં ॥ ઓં નમઃ શ્રીવિશ્વનાથાય ॥ નમસ્તે વિશ્વનાથાય વિશ્વરૂપ નમોસ્તુતે ।
નમસ્તે સૂન્યરૂપાય
- ૨ લક્ષાલક્ષ નમોસ્તુતે ॥ ૧ શ્રીવિશ્વનાથપ્રતિવદ્ધતૈજનાનાં વૌઘકરસૂલમહંમદ-
સંવત્ ૬૬૨ ત-
- ૩ થા શ્રીનૃપ[વિ]ક્રમસં ૧૨૨૦ તથા શ્રીમદ્વલભીસં ૯૪૬ તથા શ્રીસિંહ સં ૧૬૧
વર્ષે આઘાદ વદિ ૧૨૨-
- ૪ વાવઘેહ શ્રીમદ્ગણહિલપાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વરપરમભટ્ટારક-
- ૫ શ્રીઝમાપતિવરલઘ્વપ્રૌઢપ્રતાપનિઃશંકમલ્લઅરિરાયહૃદયશલ્યશ્રીચૌલુક્યચક્રવર્ત્તિમ-
- ૬ હારાજાધિરાજશ્રીમત્અર્જુનદેવપ્રવર્દ્ધમાનકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ
- ૭ મહામાત્યરાણકશ્રીમાલદેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથય-
તીત્યેવં કા-
- ૮ લે પ્રવર્ત્તમાને દ્વહ શ્રીસોમનાથદેવપત્તને પરમપાશુપતાચાર્યમહાપંડિતમહત્તર
ધર્મમૂર્તિ-
- ૯ ગંઢશ્રીપરવીર ભદ્રપારિ 'મહં' શ્રીઅમયસીહપ્રમૃતિપંચકુલપ્રતિપતૌ તથા હુર્મુજવેલા-
- ૧૦ કૂલે અમીર શ્રીરુકનદીનરાજ્યે પરિપંથયતિ સતિ કાર્યવશાત્ શ્રીસોમનાથદે-
વનગરં સ-
- ૧૧ માયાતહર્મુજદેશીયલોજાનોં અવૃન્નાહિમસુતનાખૂં નૌરદીનપીરોજેન શ્રી-
- ૧૨ સોમનાથદેવદ્રોણીપ્રતિવદ્ધમહાયણાંતઃ પાતિપ્રત્યયવૃહત્પુરુષઠં શ્રીપલ્લુગિદેવ-
- ૧૩ વૃહત્પુરુષરાણકશ્રીસોમેશ્વરદેવવૃહ[ત્પુ]રુષઠં શ્રીરામદેવવૃહત્પુરુષઠં શ્રીમીમ- "
- ૧૪ સીહવૃહત્પુરુષરાજં શ્રીછાઢાપ્રમૃતિસમસ્તમહળલોકપ્રત્યક્ષં તથા સમસ્તજમા-
- ૧૫ થપ્રત્યક્ષં ચ રાજં શ્રીનાનસીહસુતવૃહં રાજં શ્રીછા[ઢા]પ્રમૃતીનાં પાર્શ્વાત્
શ્રીસોમનાથ-
- ૧૬ દેવનગરવાલે સંકોત્તર્યાં મહાયણપાલ્યાં સંતિષ્ટમાનમૂષંડં નવનિધાનસહિ-
- ૧૭ તં યથેષ્ટકામકરણીયત્વેન સ્પર્શનન્યાયેન સમુપાત્તં ॥ તતઃ નાખૂં પીરોજે-
- ૧૮ ન સ્વધર્મશાસ્ત્રભિપ્રાયેણ પરમધાર્મિકેણ મૂત્વા આચંદ્રાર્ક સ્થાયિનીકીર્તિપ્ર-
- ૧૯ સિદ્ધયર્થ આત્મનઃ શ્રેમોર્ધ્વ ઉપર્યાલાપિતમૂષંડસ્મ ત્થાને પૂર્વાભિમક્ષમિજિગિત્તિ-
- ૨૦ ધર્મસ્થાનં વૃહં રાજં શ્રીછાઢાસલાયત્વેન ધર્મવાંધવેન કારિતં ॥ નાખૂં પીરોજેન
- ૨૧ અસ્ય મિજિગિતિધર્મસ્થાનસ્ય વર્ત્તાપનાર્થ પ્રતિદિનં પૂજાદીપતૈલપાનીય તથા મા-

પં. ૧ વાંચો શૂન્ય. પં. ૨ વાંચો લક્ષ્યાલક્ષ્ય અને નૌજનાનાં, પં. ૩ વિ નો ૧ ૨૫૪ છે. પં. ૪ વાંચો
ધિષ્ઠિત પં. ૫ વાંચો 'નિઃશંકમલ્લારિરાજ' (?) પં. ૭ સ્તમુદ્રા ભૂસાઈ ગયું છે. પં. ૧૩ ત્પુ નો ત ૨૫૪
દેખાઈ છે. પં. ૧૪ 'સમસ્ત' નો મ ભૂસાઈ ગયો છે. 'મહળ' નો મ લગભગ ન જોવો દેખાઈ છે. પં. ૧૫
ઢા થોડો ૨૫૪ છે. પં. ૧૬ વાંચો સંતિષ્ટમાન 'મૂષંડ' પં. ૧૮ વાંચો ચંદ્રાર્ક અને મુલ ૩

- २२ लिममोदिनमासपाठक तथा नौवित्तकानां समाचारेण वरातिराविखतमराति-
 २३ विशेषपूजामहोत्सवकारापनार्थं तथा प्रतिवर्षं छोहचूनांमग्नविशीर्णसमारच-
 २४ नार्थं च श्रीनवघणेश्वरदेवीयस्थानपति श्रीपरत्रिपुरांतक तथा विनायकमट्टारक-
 २५ पररतनेश्वरप्रभृतीनां पार्श्वात् उपात्त श्री[सो]मनाथदेवनगरमध्ये श्रीवडलेश्व-
 २६ रदेवीयसमग्रपल्लडिका नानामुखतृणछायकचेलुकाद्यादितगृहैरुपेता तथा उत्त-
 २७ रामिमुखद्विभौममठसमेतापरं अस्या मध्ये सूत्रं कान्हैआसक्त पूर्वाभिमुख गृहै-
 २८ क वाहं चतुराघाटेषु अव्यग्रप्राकारोपेता उत्तरामिमुखप्रतोलीप्रवेशनिर्गमोपे-
 २९ ता यथावस्थितचतुराघाटनविशुद्धा यथा प्रसिद्धपरिभोगा तथा घाणी १ सक्तदानपलं
 ३० तथा अस्या मिजिगिति अग्रतः प्रत्ययं निर्माल्यच्छांसोदलसुतकील्लहणदेव तथा ठं
 ३१ सोहणसुतलूणसीहघरणिमसूना तथा वास्त्यर्थकरणेणाधिष्ठितराणं आसघरप्रभृ-
 ३२ तीनां पार्श्वात् स्पर्शनेनोपात्तं हट्टद्वयं एवमेतत् उदकेन प्रदत्तं ॥ अनेन आयपदेन
 ३३ आचंद्रप्रहृत्तारकं यावत् नौं पीरोजसक्तमिजिगितिधर्मस्थानमिदं नौं पीरो-
 ३४ जश्रेयोऽर्थं प्रतिपालनीयं वर्त्तापनीयं मग्नविशीर्णं समारचनीयं च ॥ अनेन आय-
 ३५ पदेन धर्मस्थानमिदं वर्त्तापयतां प्रतिपालयतां तथा विशेषमहोत्सवपर्वव्यये
 ३६ कुर्वतां च यत्किंचित् शेषद्रव्यमुद्धराति तत्सर्वं द्रव्यं मयामदीनाधर्मस्थाने प्रस्थाप-
 ३७ नीयं ॥ अस्य धर्मस्थानस्य आयपदं सदैव जमाथमध्ये नाख्यानोरिकजमाथ त-
 ३८ था खतीवसहितसमस्तशहडसक्तघट्टिकानां जमाथ तथा जुणकरजमाथ तथा प-
 ३९ थपतीनां मध्ये मुशलमानजमाथप्रभृतिभिः समस्तैरपि मिलित्वा आयपदमि-
 ४० दं पालापनीयं धर्मस्थानमिदं वर्त्तापनीयं च ॥ दाता च भेरकक्षैव ये धर्मप्रति-
 ४१ पालकाः । ते सर्वे पुण्यकर्माणो नियतं स्वर्गगामिनः ॥ यःकोऽपि धर्मस्थानमि-
 ४२ दं तथा आयपिदं च लोपयति लोपाययति स पापात्मा पंचमहापातकदोषेण लि-
 ४३ प्य [ते] नरकगामी भवति ॥

प. २२ वांतिनौवि° अरपष्ट छे. प. २३ वांति° काराणाये; छोहचूना° संसयवाणा छे. प. २४ विना-
 यकं ना वयक्षा अक्षरे। लूसाधं तथा छे. प. २५ वांति उपात्ता पं. २६ वांति तृण नां तृ दृ ज्येया देभाप छे;
 छादक ना छा. अने छादिन ना त अरपष्ट छे. प. २७ वांति 'द्विभौम' अने 'सक्त' पूर्वाभिमुख गृहमेकं पं. ३१
 'मसूना' ने 'गसूना' वांति राकाप; वात्यर्थं धल्लोअ संकास्पष्ट छे. वांति धिष्ठित पं. ३२ वांति आयपदेन
 ना यं पं. ३३ वांति नीये हातरेवे। छे. पं. ३५ वांति 'व्यय' पं. ३६ वांति मरवा' पं. ३७ वांति नाख्या
 (१) पं. ३८ पय° संसयवाणा छे. पं. ४१ वांति अज्ञेना द्वितीयाधने। थोडा भाग लूसाधं मथे
 छे. पं. ४२ वांति आयपदिदं पं. ४३ वांति ते ना इल्लि लू नीयेना थोडा २५४ छे.
 वेअ १६

ૐ ! ૐ ! વિશ્વનાથને નમસ્કાર હોજો ! જે વિશ્વનો નાથ છે, વિશ્વરૂપ છે, જે શૂન્ય રૂપ, એક જ વખતે લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય છે તેવા તને નમસ્કાર હોજો !

શ્રી વિશ્વનાથના મંદિર સમીપ નિવાસ કરતા નાવિકોના ઉપદેશક પચંગબર મુહુર્તમદના (હીન્દી) સંવત્ ૧૬૬૨, ને વિક્રમ સંવત્ ૧૭૨૦, અને શ્રી વલ્લી સંવત્ ૮૪૫ અને શ્રી સિંહ સંવત્ ૧૫૧માં રવિવારે અષાઢ વદિ ૧૩ ને દીને આજે અત્રે:—શ્રીમદ્ આણંદિલ પાટકમાં નિવાસ કરતા, સમસ્ત રાજવલીથી મંડિત પરમેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક શ્રી ઉમાપતિના વરથી પ્રોઠ પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, નિઃશંકમદ્દલ નામના રિપુરાજના હૃદયમાં ઠંટક સમાન શ્રીચૌહુક્ય વંશના ચક્રવાર્તિ મહારાજધિરાજ શ્રી અર્જુનદેવના, ઠટ્યાણુ રૂપ અને વિજયશાલિ રાજ્યમાં તેનો પાદપદ્મોપલબિન મહાઅમાલ્ય રાણુક શ્રી માલદેવ શ્રી શ્રીઠરણુ આદિ સમસ્ત મુદ્રાવ્યાપાર કરે છે તે સમયે—અહીં શ્રી સોમનાથ દેવના શહેરમાં પાશુપતના પરમ આચાર્ય મહાપંડિત, ધર્મમૂર્તિ મહત્તર ગંડશ્રી પરવીરભદ્રના પાશ્વિક (પારિ) મહં(ત)શ્રી અભયસોહ જેવા પંચકુલોની અનુમતિથી અને હુર્મુજના કાંઠા ઉપર અમીર શ્રી રૂક્નદીન રાજ્ય કરતો ત્યારે— શ્રી સોમનાથદેવ નગર આવેલા હુર્મુજ દેશના ખોળા અબૂઈઆહીમ નૌવાહનો (નાવના માલિક) પુત્ર નૌવાહ નૂરદીન પીરોજે શ્રી સોમનાથ દેવની દ્રાણી સમીપ મહાયણુના ઠકકુર શ્રી પલુગિ દેવ, ખૂહતપુરૂષ રાણુક શ્રીસોમેશ્વર, ખૂહતપુરૂષ ઠકકુર શ્રીરામદેવ, ખૂં પું શ્રી લીમસિંહ, ખૂં પું રાજ (કુલ) શ્રી છાડ આદિ સમસ્ત મહાન પુરૂષો પ્રત્યક્ષ તથા સમસ્ત (સુસલમાન) જમાથ પ્રત્યક્ષ, રાજ (કુલ) શ્રી નાનસીહના પુત્ર ખૂં પું રાજ (કુલ) શ્રીછાડા આદિ પાસેથી શ્રીસોમનાથ દેવ નગર ખહાર સીકોત્તરી મહાયણુપાલીમાં આવેલો ભૂમિખંડ નવ-નિધાન સહિત, યથેચ્છા કાર્ય કરવાના હક્કસહિત, સ્પર્શન ન્યાયથી ખરીદ કર્યો.

પછી નૌવાહ પિરોજે, જે સ્વધર્મશાસ્ત્ર (કુરાન) અનુસાર પરમધાર્મિક, હોતો તેણે ચંદ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ ઠાળ પર્યંત યશ ટકે અને પોતાના મોક્ષાર્થે (શ્રેયાર્થે) ઉપર જણાવેલા ભૂમિખંડ ઉપર ખૂં પું રાજ શ્રી છાડાની દોસ્તીને લઈને આ ધર્મ કાર્યમાં તેને પણ (શ્રીછાડાને) સાથી તરીકે રાખીને; પૂર્વ દિશા તરફ મહોંવાણું પૂજસ્થાન ખાંધું.

આ ધર્મસ્થાન(મસીદ)ના નિભાવ, દીપ, તેલ, નિલ્ય પૂજનાં જલ, ઉપદેશક, ખાંગ પોકારનાર તથા કુરાન વાંચનારા માસિક માણસ માટે નાવિકોના આચાર પ્રમાણે ખરાતિ રાખિખ-તમરાતિના× અમૂઠ ધાર્મિક મહોત્સવના ખર્ચ આપવા માટે તથા પ્રતિવર્ષ છોહ, ચૂના, ભક્ત સ્થાન અને ખીણ ખોડખાંપણોના સમારકામ માટે નૌવાહ પીરોજે નીચેનું (આવકસ્થાન) પાણીના અર્ધ સાથે આપ્યું:—

(૧) શ્રી નવધણેશ્વર મઠના સ્થાનપતિ શ્રી પરત્રિપુરાંતક તથા વિનાયક ભટ્ટારક પરતનેશ્વર આદિ પાસેથી ખરીદ કરેલી, સોમનાથદેવ નગર મધ્યે શ્રીવલ્લેશ્વરના મંદિરની સમથ પલ્લડિકા. આ પલ્લડિકાધરોથી ભરેલી છે, તે ઘરોનાં મહોં જૂદી જૂદી દિશામાં છે. અને તુણુ, છાદક અને ચેલુકથી છવાયેલી છે. તેની ઉત્તરે બે માળનો મઠ છે. તેની પશ્ચિમે મધ્યમાં સૂતાર કાનહેઆની મિલકત; પૂર્વમાં એક ઘર બાહ્ય ભાગમાં, ચારે બાજુની હદપર એક સળંગ દિવાલથી

+ ખરીદી કરતી વેળા આવો કોઈ રિવાજ હશે + પ્રો. વાહરમુન્ડ, જેને મેં આ સપ્ત માટે પૂછ્યું હતું તે આ એક ભ્રાતૃમંડળનું નામ હશે એમ ધારે છે, જેનો અર્થ “ ક્ષણ આપનારાં સત્કૃત્યો ” એમ થાય છે. જોકે આ અર્થ યણી જ સારી રીતે શોભતો છે, પરંતુ આસપાસના સંબંધી ઉપરથી આ કોઈ ઉત્સવોનાં નામોના સમાસ-સપ્ત હોવાનો ભેદ છે. પહેલો ઉત્સવ હિન્દી વરાતી— લગ્નની ખરાત એનો કદાચ હોય.

તે (પદ્મલિપ્ત) ઘેરી લીધી છે અને તેને પ્રવેશ અને નિર્ગમન માટે ઉત્તર દિશાના માર્ગ તરફ દ્વાર છે. આ પ્રમાણે તેની ચારે દિશ નકકી થઈ છે અને તેનો વિસ્તાર બાંધીતો છે.

(૨) એક ઘાણીના ઠબળનું દાનપત્ર.

(૩) આ મસીદની આગળ નિર્માલ્યગઢા સોઢવના પુત્ર કીલ્દુલ્લહેવ તથા કકકુર સોહુલુના પુત્ર લખ્તુસીદુધરલિમમૂમા તથા આલ્યથર્થ કુરેલુમાં રહેતા રાણક આસધર આદિ પાસેથી તેણે પૂર્વે સ્પર્શનથી ખરીદ કરેલી બે દુકાનો.

આ આવકમાંથી ચંદ્ર, શ્રેષ્ઠ અને તારાઓના અસ્તિત્વ દાખા પર્યંત નોવાહ પીરોજની મસીદનું નોવાહ પીરોજના શ્રેયાઈ પ્રતિપાલન કરવાનું અને ભગ્ન (ભાંગેલું) સ્થાન અને ખોડખાંપણનું સમારકામ કરવાનું છે.

આ આવકમાંથી આ ધર્મસ્થાનનો નિભાવ અને પ્રતિપાલન થતાં અને અમુક ઉત્સવોના દિવસોનાં ખર્ચ આપતાં જે દ્રવ્ય વધે તે સર્વે મક્કા અને મદીનાના ધર્મસ્થાનમાં મોકલવાનું છે.

જમાયોમાં નોવાહોની જમાય, ઉપદેશક સહિત સમસ્ત શહર સહત ઘટ્ટિકોનીજ જમાય તથા મુલુકર જમાય તથા પયપતિ(જમીનદારો)માં મુસલમાન જમાય આદિ સર્વે મળીને આ ધર્મસ્થાનની આવકના સ્થાનની રક્ષા સદા કરવી જોઈએ અને ધર્મસ્થાનનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ.

દાન દેનાર તેનો ગ્રેરક અને ધર્મ પ્રમાણે તેનું રક્ષણ કરનાર તેમનાં મુકુત્યો માટે ખચિત સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરશે.

જે કોઈ આ ધર્મસ્થાન અને તેની આવકનું સ્થાન લૂંટશે અથવા લૂંટ કરાવશે તે દુર્જન પંચ-મહાપાતકના દોષથી પાપાત્મા થશે અને નરકમાં જશે.

ગુજરાતના રાજા વીસલદેવના રાજકવિ

નાનાકની પ્રશસ્તિઓ.^૧

અહીં પ્રસિદ્ધ કરેલી પ્રશસ્તિઓની નકલ આપવા માટે મારા મિત્ર શાસ્ત્રી વૃજલાલ કાલીદાસનો હું આભારી છું. આ નકલો એમને માટે વડોદરા સ્ટેટના એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ સાહેબ હરગોવિંદદાસ દ્વારાકાદાસે કાઢ્યાવાડમાં કોડિનાર(જેન ઇતિહાસકારોના કોડીનાર પુર)માં એક પથરના ટુકડા ઉપરથી કરી હતી.

આના સંબંધમાં ભરોંસાદાર છાપનો લાલ મને મળ્યો નથી. પરંતુ સુભાગ્યે પથરને સમયને લીધે થોડું જ નુકશાન થયું છે અને તે સુવાચ્ય છે. પ્રશસ્તિઓ છેવટ સુધી છંદમાં સાચી છે. પણ પં.૧ શ્લો. ૧૪ માં ગોવિંદની સ્ત્રી, નાગર બાઈ સૂઝવાના નામમાં નકલ કરનારની ભૂલ થઈ છે.

પહેલી અને બીજી પ્રશસ્તિઓમાં વીસલદેવના દરબારના એક નાગર કવિ નાનાકે ખુદ્દાં મૂકેલાં સારસ્વતકીડાકેતન અને સારસ્વત સરોવરનું વર્ણન આપેલું છે. પહેલી પ્રશસ્તિમાં તારીખ નથી. પણ પહેલી હોવાથી તે બેમાં પહેલી તારીખની જણાય છે. તે પણ આપણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે તે વિ. સં. ૧૩૨૮ જ્યારે રાજા વીસલદેવ ગુજરી ગયો એના કરતાં મોડી છે; કારણ કે નંબર ૧ માં વીસલદેવને ત્રિદશસુહૃદ “દેવોનો મિત્ર” કહ્યો છે. વળી નંબર ૧ માં નાનાક-ભૂતિને યુવાવસ્થાનો સંપૂર્ણ ઉપલોગકરતો, ધનવાન, રાજદરબારનો માનીતો વિદ્વાન, કવિ, તથા વિદ્વાનોના આશ્રય દાતા તરીકે વર્ણવ્યો છે. તેની આસપાસ કવિઓનું એક મંડળ હતું તેમાં “પ્રશસ્તિ” નો લેખક બાલ-સરસ્વતી હતો. તેને એક નીતિમાન પુત્ર તથા સ્વરૂપવાન, ગ્રેમાળ, પવિત્ર અને પતિ પરાયણ સ્ત્રી હતી. તેનો બાઈ રાજ્ય દરબારમાં મોટી પદવી ઉપર હતો. છેવટે કવિ તેની પ્રશસ્તિ તે ગ્રેમાળ દંપતિ તથા તેના પુત્રને આશીર્વાદના શ્લોકથી સમાપ્ત કરે છે. નંબર ૨ માં પણ નાનાક પોતાની બુદ્ધિ કૌશલ્યથી ઉચ્ચ સ્થાનમાં સારી રીતે ગોઠવાઈ રહેતો હતો એમ વર્ણન છે. રાજા વીસલદેવે શ્રાદ્ધ કરવા માટે સોમનાથ પટ્ટણમાં તેને મોટી પદવી ઉપર નિમ્યાનું કહ્યું છે; તેનો સમય ધાર્મિક કાર્યોમાં વ્યતીત થાય છે. બીજા લેખ ઉપર તારીખ વિ. સં. ૧૩૨૮, એટલે રાજા વીસલદેવના મૃત્યુ પછી ૧૦ વર્ષની છે. આ બે પ્રશસ્તિ ઉપરથી કવિની આત્મકથા વિષે પૂરતી માહિતિ આપણને મળે છે. કુમારપાલના માસીઆઈ લાઈ અને અહો રાજના પિતા તથા લવણપ્રસાદના પિતામહુ ધવલકે સ્થાપેલા ધવલકક(ધોલકા)નો વાઘેલો વંશ કાવ્ય અને સાહિત્યના આશ્રયદાતા તરીકે પ્રખ્યાત છે. વીરધવલ અને લવણપ્રસાદના દરબારમાં અથવા ખરું કહીએ તો વસ્તુપાલ અને તેજપાલના દરબારમાં દરેક જ્ઞાતિ અને ધર્મના કવિઓનું નક્ષત્રમંડળ સદા રહેતું. આમાં કીર્તિકૌમુદીનો કર્તા રાજપુરોહિત સોમેશ્વર હતો. આ બન્ને જૈન પ્રધાનો પણ કવિઓ હતા એવું કહેવાય છે. વીરધવલ મૃત્યુ પામે છે ઉગ્ર સ્વભાવના વીરમને પ્રધાન યુક્તિથી દૂર કરે છે; અને રાજશેખર સુજળ, વીસલદેવ વિ. સં. ૧૨૬૮ માં ધોળકામાં ગાદીએ આવે છે. આ કાન્તિ શાન્તિથી થઈ છે. પણ એક નજીવી તકરાર પ્રધાનની સત્તાનો અંત લાવે છે. તેની જગ્યાએ નાગરમંત્રિ નાગડ અથવા નાગદેવ આવે છે.

ગુજરાત કોલેજના પ્રો. એ. વી. કાયવટેને મળી આવેલા એક અજ્ઞાત નામવાળા લેખ ઉપરથી જણાય છે કે લવણપ્રસાદ ભીમદેવ ૨ જનો પ્રધાન હતો અને વીરધવલ તેનો યુવ-રાજ હતો. આના, સોલંકી રાણા લણપસૌ અને તેના પુત્રે સ્થાપેલાં ધાર્મિક સ્થાનોને તેજ રાખીએ આપેલાં દાનો ઉપરથી આ હકીકત સાબીત થાય છે. ભીમદેવ મૃત્યુ પામે છે. વીર-ધવલના મૃત્યુ પછી વીસલ ધોલકામાં ગાદીએ આવ્યો છે. લવણપ્રસાદ વૃદ્ધ હોવાથી પોતાના પ્રિય પુત્ર વીરમને ગાદી આપવા માટે બોલાવે છે. પણ તે પોતાના વૃદ્ધ પિતાનું અપમાન કરે છે, એટલે તેનો પિતા પોતાનો વિચાર ફેરવે છે. આ વખતે નાગડ પાટણમાં છે. તેને કુમાર વીસલદેવને લઈ આવવા મોકલ્યો છે. તેના ગુજરાતના રાજ તરીકે રાજ્યાભિષેક થાય છે. રાજધાની ધોળકા મટી પાટણ થાય છે અને નાગડ આ નવીન રાજ્યમાં તેનો પ્રધાન થાય છે. કહાય પોતાના પુત્ર તરફ ફરીથી પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય એ બીકથી લવણપ્રસાદને દૂર કરવામાં આવે છે. વીરમને વીરમગ્રામની લાંચ આપવામાં આવે છે, પણ છેવટે તે પોતાની મૂર્ખતાને લીધે પોતાનો વિનાશ કરે છે. નાગડ અથવા નાગદેવના ઉદયથી નાગરજાતિનો ઉદય થાય છે. કવિ સોમેશ્વર પુરોહિત હોઈ કાવ્યનો પણ વીસલદેવના દરબારમાં સત્કાર થાય છે. રાજ પોતાની જન્મભૂમિ દહાવતી (હોઈ)માં યજ્ઞ કરે છે, અને ત્યાર બાદ નાગદેવી શાખાઓનાં વીસલનગરા, વદ્ધપદ્રા (અથવા સાઠોદ્રા), કૃષ્ણપુરા (અથવા કૃષ્ણેરા), ચિત્રપુરા (અથવા ચિત્રોદા) અને પ્રાશ્નિકે (અથવા પ્રશ્નોરા), એમ વિભાગ કરીને તેઓના ઉપયોગ માટે બ્રહ્મપુરીઓ બંધાવી. આ જ્ઞાતિઓ તેનાં સાહિત્યનાં જ્ઞાન માટે ‘પ્રખ્યાત છે. રાજશેખર પણ પોતાની ‘પ્રબન્ધચતુર્વિંશતી’ માં (જે ઇ. સ. ૧૪૦૫ માં લખેલી હતી) જણાવે છે કે કેટલાક નાગદેવ તેમ જ આપણી પ્રશસ્તિનો નાયક નાનાક પણ વીસલદેવના દરબારમાં રહેતો હતો. એટલે ૧ લી પ્રશસ્તિના લેખકે નાગર જ્ઞાતિ તથા નાનાકની બહુ પ્રશંસા કરી છે તેમાં નવાઈ નથી.

બીજી પ્રશસ્તિમાં નાનાક વીસલદેવના દરબારમાં ગયો છે ત્યારે વેદ તથા શાસ્ત્રના વિષયોમાં હતો તે પણ ખ્યાતિ યથેલી તેની પરીક્ષાનું વર્ણન આપ્યું છે, જે હકીકત માટે રાજશેખરમાં પણ પુરાવો મળે છે.

આ પ્રમાણે નાનાક એક સુવિખ્યાત રાજકવિ છે એમ કહ્યું છે. તેના ભાઈ મહદણ જે યોગ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ હતા તે પણ ખ્યાતિ મેળવે છે. રાજ તેના ઉપર પુરાણોનાં વાંચનને લીધે પ્રસન્ન થાય છે. તે સોમનાથ પાટણની યાત્રાએ લઈ જઈ તેના પગ પૂજી તેને રહેવા માટે બ્રહ્મપુરીમાં મહેલ આપે છે. અને સોમેશ્વરની પૂજા કરવાની આજ્ઞા કરે છે. પાર્વતી શ્રાદ્ધો માટે બગસરા નામનું ગામ પણ ભેટ આપે છે. તથા ગણ્ડ શ્રીવીરભદ્રથી એક બીજા ગામનો ઉત્તમ સાતમા ભાગનો ભાગીદાર પણ તે થાય છે.

નાનાક વેદવેદાંગમાં પારંગત હતો તથા તેનું આખું કુટુંબ પણ જ્ઞાન તથા ધાર્મિક ભાવના માટે પ્રખ્યાત છે. તેઓ મૂળ નગર અથવા આનંદપુર (હાલનું વડનગર)ના રહેવાસી હતા, પરંતુ ચૌલુક્ય રાજ્યે (ઘણું કરી જયસિંહદેવે) વૈજનાપ ગોત્રનાઓને પ્રધાનપદે સેવા કરવા બહલ આપેલા ગુંજમાં આવી વસ્યા હતા. ‘ચતુર્વિંશતી’ માં તે વીસલનગરા નાગર હોવાનું જણાવ્યું છે.

આ વંશના સ્થાપનાર કાપિષ્ઠલ ગોત્રના ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર વિષે કંઇક કહેવું જોઈએ; કારણકે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી જણાય છે. બીજી પ્રશસ્તિમાં તેને “ધર્મેદ્વારપુરંધર” કહ્યો છે. આ પ્રમાણે ઇન્કાબ આપવાનું કારણ કહાય જયસિંહદેવના મિત્ર અને કવિ શ્રીપાલ તથા તેના પુત્ર સિદ્ધપાલ અને દ્વારકાના શંકરાચાર્ય દેવગૌધી સરસ્વતીની કુમારપાલના સમયના

હેમચંદ્ર તથા તેના જૈનો વિરૂદ્ધ ધાર્મિક ચળવળમાં તેણે ભાગ લીધો હતો તે હોવું જોઈએ. આ શ્રીપાલ એ વડનગરપ્રશસ્તિ વિ. સં, ૧૨૦૮ની નો કર્તા છે.

લેખોના કર્તાઓની પણ થોડી નોંધ લેવી જરૂરી છે. તેમાં કૃષ્ણચરણનો પુત્ર અને “કુવલયાશ્વચરિત” નો કર્તા છે. તેની “અષ્ટાવધાન શક્તિથી તેને “આલસરસ્વતી” પણ લોકો કહેતા હતા. ગણપતિ વ્યાસ કરતાં તે ચઢીયાતો હતો. ગણપતિ વ્યાસે વીસલદેવની માલવા સાથેની લઢાઈનું વર્ણન “ધારાધ્વંસ” માં કર્યું છે. ડૉ. ખુદહરે કરેલી “કીર્તિકૌમુદી” તથા “સુકૃત સંકીર્તન” ની શોધ ઉપરથી તથા આંહિ ઉપયોગમાં લીધેલો એક અજ્ઞાત-નામ લેખની તથા નં ૧ માં ખતાવેલ “કુમારપાલચરિત” ઉપરથી જયસિંહદેવના રાજ્યનો અંત અને વીસલદેવના ઉદય વચ્ચેના સમય ઉપર ઘણું અજવાળું પડે છે. તેજ પ્રમાણે ઉપયોગનાં વસ્તુપાલચરિત, ધર્મારણ્ય અને પરિશિષ્ટ, પ્રબંધચતુર્વિંશતી, ભોજપ્રબંધરાજ અને અન્ય દુર્લભ પુસ્તકો આપણને નીવડે છે.

વીસલદેવને “પૃથ્વીપાલક” કહ્યો છે. તે સિદ્ધરાજની ખરેખર છે. ચક્રવર્તિનું પણ કહ્યો છે. માલવાના રાજાનો પરાજય કર્યો હતો. તેણે કેટલીક બ્રહ્મપુરીઓ સ્થાપી હતી, જેમાંની એકમાં નાનાક રહેતો હતો તે બ્રહ્મપુરી સરસ્વતી અને સમુદ્રના સંગમ ઉપર પ્રભાસમાં આવી છે.

प्रशस्ति १ पहेली

अक्षरान्तर

श्रीगजाननो जयति ॥ श्रीसरस्वतीसागरसंगमाधिष्ठात्रीभ्यो नमः ॥
यत्रो गोचरयन्ति लोचनरूपो वाचो निवृत्ता यतः चेतो मुह्यति यत्र यच्च न मतेः
पन्थानमालम्बते । तन्निष्कैतवमक्तियोगमुल्लभं सोमेशलिंगस्थलं स्पष्टीभूतमभिष्टुवी-
महितमां किञ्चिन्महश्चिन्मयम् ॥ १

दन्तांशुमञ्जरितहस्तलताभिरामः सिन्दूरचारुमुमगो मदनिर्झराढ्यः ।
देवः स कौऽपि नरसिन्धुरमूर्त्तिमाली शर्माणि वो दिशतु सिद्धिविलासशैलः ॥ २ ॥
अघानि वो हन्तु विहगमोदकं सरस्वतीसागरसंगमोदकं ।
यदोषकूले परमक्षमालया अपन्ति सन्तः परमक्षमालयाः ॥ ३ ॥

सेयं शिवानि वितनोतु सरस्वती वः प्रीता हराच्युतविरचनयाचनाभिः
और्वं प्रतापमिव सर्वतरंगिणीनां वाक्काशबन्धविधुरं पिदधेऽम्बुधौ या ॥ ४ ॥
तं मेघमेदुरमहोमहनीयमूर्त्तिं तापत्रयव्यपनयाय वयं श्रयामः ।
यः शातकुम्भानिमया विमया स्फुरन्तीमंकेन विद्युतमिव श्रियमाविर्भति ॥ ५ ॥
क्रीताभिः प्रधनेन मालवन्पानिर्धूतमुक्तामणि श्रेणि श्रीमिरमण्डयतिप्रयतमां यः
कीर्त्तिभिर्मदिनी । तस्येयं नयविक्रमैकवसतेः श्रीवीरलक्ष्माभुजो मूर्त्तिमंडनतां
दधातु मुचिरं घाप्नीह सारस्वते ॥ ६ ॥

त्रेताधूमपवित्रितोम्बरचरं स्वाध्यायघोषोत्तरं स्थानं तीर्थमनोहरं नगरमित्यास्ते
किलानश्वरं । आर्योपासनया वृषप्रियतया यच्च द्विजेन्द्रश्रिया व्यक्तं वक्ति कणीन्द्र-
भूषणमृतो देवस्य संस्थापनं ॥ ७ ॥

गुंजा नाम ग्रामस्तदन्तिके वैजवापगोत्राणां । श्रीकरणव्यापारात्प्रीणितचौलुक्य-
नृपदत्तः ॥ ८ ॥

तस्मिन् समुज्ज्वलकपिष्ठलगोत्रजन्मा सोमेश्वरः समजनि द्विजमौलिरत्नं ।
यस्योपचर्य चरणविह वेदवाचामाचार्यकेषु कृतिनः कति न प्रवृत्ताः ॥ ९ ॥
प्रमेव महसाम्पत्युज्योत्स्नेवामृतदीधितेः तस्यासीद्वितमस्तापा सीतेति सहचा-
रिणी ॥ १० ॥

अध्वरविधौ पटीयानामटनामा ततोऽभवत्तनयः । विष्वक्सेनानुगतः कलिनापि
न बाधितो बलिना ॥ ११ ॥

सज्जनीतिगृहिणी गुणाम्बुधेस्तस्य भूरिगुणरत्नभूषणा ।
सर्वकालमवलोकते स्म या भर्तृपादनखदर्पणे मुखम् ॥ १२ ॥

गोविन्द इत्यभिधया तनयस्तदीयो वृत्तेन चन्द्रशुचिना तु विरञ्चिकल्पः ।
सर्वज्ञतामपि कलाकलितेन तन्वन् देवत्रयीमय इवावतरत्सरोजे ॥ १३ ॥

गृहालंकृतिरस्यास्तां पत्नीरत्नेनयोः पुनः (?) । जुगूह स्रूवा
वृत्तलाक्तिरासीदलाञ्छना (?) ॥ १४ ॥

कथमेकया रसनया जडो जनः स्रूवां सहः स्तोतुं (?) ।
यदिह प्रशस्तिकर्तुर्मम रसनाकोटिरपि मूका ॥ १५ ॥

तया समं साधयतोऽस्य धर्ममृणत्रयापाकृतिनिर्वृतस्य । स्नातस्य रेवान्बुनि देह-
शुद्धयै जातं षडब्दव्रतपौनरुक्त्यम् ॥ १६ ॥

यास्यन् दण्डावलम्बेन विषमां मोक्षपद्धतिं । असौ शमवतां धुर्य्यस्तुर्य्य-
माश्रयदाश्रमम् ॥ १७ ॥

त्रेताहुताशमहसौ महेशमुरजिद्विरिञ्चिमहिमानः । मुरसरिदोषपवित्राः जयन्ति
पुत्रास्त्रयस्तस्य ॥ १८ ॥

ज्येष्ठः सुतोऽस्य भगवान् पुरुषोत्तमश्च नाम्ना श्रिया द्विजपतिप्रथया च तुर्य्यः ।
भेदस्तु सोऽयमुभयोर्मुखवारिजेऽस्य ब्राह्मीस्थितिर्यदपरस्य च नाभिपद्मे ॥ १९ ॥
क्रीडागारं सुमतिवसतेः सांगच्छ्वेदकण्ठो गंगास्नानक्षपितकल्लपो मरुहणस्तत्कनिष्ठः
अध्याराहेन् महिमवलर्भी भाग्यनिःश्रेणियोगाद्योगात्ख्यातिं सदसि नृपतेः
षड्गुणन्यासनिष्ठः ॥ २० ॥

श्रीमानितोऽपि कर्माणीयगुणः कनीयान् नानाकभूत्यभिधया सुधियां धुरीणः ।
प्राचीनसत्कविकृतव्ययतापशान्त्यै वाग्देवता स्थितिमुपैति यदानेन्दौ ॥ २१ ॥
लक्ष्मीरमुष्य पत्नी द्वितीयमंगं बहिश्चराः प्राणाः । विमलकुलद्वयभूषा प्रत्यूषाम्भोज-
मज्जुमुखी ॥ २२ ॥

नयनिपुणः प्रथितगुणः संयतकरणः समुज्ज्वलाचरणः । कस्य वयस्यो न स्यान्ना-
नाको नागरोत्तंसः ॥ २३ ॥

श्रौतस्मार्त्तसमाजमण्डनमणिः कातन्त्रनिर्घौतधीः छेकश्छन्दसि नाटकेषु निपुणोऽ-
लंकारसर्वस्वभाक् । श्रीरामायणभारतामृतकथाम्भोराशिपारंगमः केषां नैष कवित्व-
केलिरसिको वर्ण्यः सवर्णाग्रणीः ॥ २४ ॥

पुरमयनपुरेऽस्मिन्नात्मनः स्थापनाया मतिगारिविराजद्वेश्मनि ब्रह्मपुर्ण्या ।
मुदितमदित यस्मै साधवे सौधमेकं तदमलग(गु)णदृष्ट्वा विश्वलक्षोणिपालः ॥ २५ ॥
सोमेशमनुदिनं यः प्रमोदयन् शालितंडलार्चनया । सफल्यति वीसलोर्वीपतिदत्त-
वगसराग्रामं ॥ २६ ॥

यः पौराणैर्वचनमधुमिः प्रौढपीयूषपाकप्रेयोमिः प्रागधिकमधिकनो(sic.) हि(sic.)
श्चलक्षोणिपालः । तृप्तिं तस्य त्रिदशमुद्दः पिण्डदानैरिदानीं दर्शे दर्शे रचयति
च यः शेखरः श्रोत्रियाणां ॥ २७ ॥

तीर्थांश्चुशतपत्रालिशालिनैवेद्यबन्दनैः । यः प्रीणयति नानाकः
पिनाकमृतमन्वहम् ॥ २८ ॥

सन्तुष्यता यदुरुमक्तिगुणेन गण्डश्रीवीरमद्रवपुषि सकलां निवेश्य ।
यः शंकरेण निरमीयतमंगलरूपमामाभिरामतमसप्तमभागमोगी ॥ २९ ॥
सरस्वत्यामत्यादरजनितनित्यादिकविधिर्महायज्ञैः पूतः सततमतिधीन् भोजयति यः ।
स नन्द्यात्तानाकश्चिरसमयमानाकविकसद्यः स्तोमः सोमेश्वरचरणचि-
न्ताचतुरधीः ॥ ३० ॥

यो मुख्यः सुषिषां यमाहुरनघं येनार्जिताः कीर्तयः यस्मै वेश्म दिदेश विश्वल-
नृपो यस्मान्न दोषोदयः । यस्य श्रेयसि वासनातिमहती यस्मिन्नमन्ते गुणाः
सोऽयं सप्तपदीनमेतु मुकृतैर्नानाकनामा कृती ॥ ३१ ॥

मानुष्यैर्द्विजता दुरासदतरा तत्राप्यसौ नागरज्ञातिः ख्यातिमती श्रुतौ परि-
चयस्तावा (?) त्रयोत्याः श्रियः । भाग्यैरेतदवाप्य यौवनगृहस्वर्णादिपण्यांगना
(sic.) चेतश्चञ्चलमप्यवेत्य मुकृतं नानाक एवार्जति ॥ ३२ ॥

श्रीमद्वीसलेदिनीपरिवृद्धप्रक्षालिताभिद्वयः सोऽयं नागरनीरजाकरराविर्नानाकनामा
कविः तीर्थोत्तुंगसरस्वीकृतपारिष्वंगस्य सारस्वतं क्रीडाकेतनमेतदत्र विदधे वारां-
निधे रोचसि ॥ ३३ ॥

श्रीसोमनाथमहिमा भुवनेषु यावद्यावन्निहन्ति दुरितानि सता(तां) कपर्दी । यावच्च
गर्जति पयोनिधिरेष तावत् सारस्वतं सदनमक्षयमेतदस्तु ॥ ३४ ॥

नानाक एष जयतादयितास्य लक्ष्मीः शाश्वत्कुमुद्वसनैव जराभुषेतु । किंचैनयोः
मुत्तनयोऽपि नयोपसंगी गंगाधरः सुचरितेन कुलं पुनातु ॥ ३५ ॥

अष्टावधानपरितुष्टहृदा जनेन यः कीर्तितो जगति बालसरस्वतीति ।
पुत्रः कविः कुबलयाश्वचरित्रघातुः कृष्णः प्रशस्तिमिह रत्नमुतः स तेने ॥ ३६ ॥

॥ सो पाण्डुरूपेण प्रशस्तिरालिप्त्योत्कीर्णा ॥

ભાષાંતર

ગમનનનો જય હો ! સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમસ્થાનની અધિષ્ઠાત્રીઓને પણ નમસ્કાર હો !

(૧) સોમેશના લિંગમાં સ્પષ્ટ પ્રકટતી યુદ્ધિની અવર્ણનીય પ્રભા, જેને આંખનું તેજ નોઈ શકતું નથી, જેને માટે વાણી મૌન રહે છે, જેના વિચારથી મન ચોહ પામે છે અને જે તર્કના પંથમાં પણ આવતી નથી પણ જે નિરંતર ભક્તિ અને યોગથી સુલભ છે તેની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.

(૨) જેની મૂર્તિ માણસ અને હાથી જેવી છે તે અતુલ દેવ, જે સિદ્ધિનો વિલાસ ગિરિ છે, જે હંતુશળનાં કિરણોમાંથી નીકળતી વેલી જે ચૂંકથી આભૂષિત છે, જે સિન્દૂરથી આંખોને આનન્દ આપે છે, અને જે મહ ઝરે છે, તે તમને આશિષ અર્પો.

(૩) જેના તીર પર પરમ ક્ષમાવાળા સન્તો નિત્ય અક્ષમાલા વડે મંત્ર જપે છે તે સરસ્વતીના સાગર સાથે સંગમનાં પક્ષિઓને આનન્દ આપતાં જળ તમારું પાપ હણા.

(૪) શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માની સ્તુતિથી સંતુષ્ટ થઈ, સર્વ નદીઓના પ્રતાપ જેવા ઔર્વને વાકપાશંધનમાં સમુદ્ર મધ્યે કંપતો ણંધીવાન કરનાર સરસ્વતી તમને સર્વ ઉન્નતિ અર્પો.

(૫) જે ઘન જેવી સ્થામ પ્રભાને લીધે પૂજનીય છે અને જે અંકમાં સુવર્ણ જેવી ચળકતી કાન્તિવાળી વિદ્યુત સમાન દેવી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે, એ (વિષ્ણુ)નો ત્રિવિધ તાપ દૂર કરવા માટે અમે આશ્રય લઈએ છીએ.

(૬) નય અને વિક્રમનું એક જ સ્થાન, માલવાના નૃપ પાસે ત્યાગ કરાવી અને તેની પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલી કીર્તિ વડે મોતીની માલા પેઢે પોતાની પ્રિયતમા પૃથ્વીને આભૂષિત કરનાર આ વીસલ નૃપનું રૂપ સરસ્વતીની આ પવિત્ર ભૂમિને આભૂષણ થાઓ.

(૭) ત્રણ યજ્ઞોના ધૂમથી પવિત્ર બનેલા આકાશવાણું, સદા વેદોચ્ચારના ધ્વનિથી ગાજતું આ મનોહર તીર્થસ્થાન જે ' નગર ' કહેવાય છે એ ખરેખર અનશ્વર છે; વળી, તે સ્થાન સજ્જનોનાં સંમેલનોથી, ધર્મના પ્રેમથી, અને દિગ્વેન્દ્રો એટલે નાગર બ્રાહ્મણોની સમૃદ્ધિને લીધે, અંબિકાથી સેવાયેલા, નન્દિમાં પ્રેમવાળા, અને લલાટપર ચંદ્રની કાન્તિથી શોભતા, ક્ષણીન્દ્રના ભૂષણવાળા શ્રી શિવનું નિવાસસ્થાન છે, એમ સ્પષ્ટ ભાસ કરાવે છે.

(૮) તેની પાસે, મંત્રીશ્વરના કાર્યથી પ્રસન્ન થઈ, ચૌલુક્ય નૃપે તેમને લીધેલું ગુરુના નામનું ગામ વૈજવાય કુલના માણસોની માલિકીનું છે.

(૯) તે સ્થળમાં ઉજ્જવળ કાપિષ્ઠલ ગોત્રમાં દિગ્વેન્દ્રો મુગ્ધ મહિ સોમેશ્વર જન્મ્યો હતો. તેની ચરણપૂજ કરીને વેદવાણીમાં કેટલા ભાગ્યવન્ત માણસોએ નિપુણતા નથી પ્રાપ્ત કરી ?

(૧૦) સૂર્યની સ્ત્રી પ્રભા જેવી અને ચંદ્રની જ્યોત્સ્ના સમાન અજ્ઞાન અને ક્રોધથી મુક્ત એવી તેને સીતા નામની પત્ની હતી.

(૧૧) તેનાથી આમર નામનો યજ્ઞના શાસ્ત્રમાં નિપુણ, વિષ્ણુ સરખો, અને પ્રબળ કલિની અસર વિનાનો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૧૨) ગુણોના સાગર રૂપ તેને અનેક ગુણોથી અલંકૃત થએલી ' સજ્જની ' નામની ગૃહિણી હતી, જે સર્વકાલ પોતાના પતિના પાદનખરૂપી દર્પણમાં મુખ જોયા કરતી હતી.

(૧૩) ચંદ્ર જેવા નિર્મલ ચારિત્ર્યથી પ્રદ્યા સમાન અને સર્વકલામાં નિપુણ હોવાથી સર્વ-
જ્ઞતા અપાવતો દેવત્રયીમય કમલમાં બાણેકે અવતરતો ન હોય તેમ તેનાથી ગોવિંદ નામે પુત્ર જન્મ્યો.

(૧૪) તેને વિમલ સૂદવા નામની તેના ગૃહના ભૂષણ રૂપ પત્ની હતી. (૧)

(૧૫) જડ માણસ સૂદવાની એક જાણથી સ્તુતિ શીરીતે કરી શકે? કારણ કે મારી
પોતાની જે પ્રશસ્તિનો કર્તા છું તેની રસનાકોટિ પણ મૂક (ચાંદ) છે.

(૧૬) તેણીના સાથમાં રહી ધર્મકાર્યો કરનાર, ત્રણ ઋણમાંથી મુક્ત થઈ સુખી, દેહ-
શુદ્ધિ માટે નર્મદાના જળમાં સ્નાન કરનાર એવા તેને ષડ્બ્રહ્મતની પુન રૂક્તિ પ્રાપ્ત થઈ.

(૧૭) ઇન્દ્રિયો ઉપર નિયંત્રક રાખનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ તેણે દણ્ડ (સંન્યાસીનો પવિત્ર દણ્ડ)
પર અવલંબન કરી વિષય ભોક્ષાભાગ પર પ્રયાણ કરતાં ચોથા આશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો.

(૧૮) ત્રણ પવિત્ર અગ્નિની પ્રજા વાળા, શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માના મહિમાવાળા અને
ગંગા નદીના પ્રવાહ જેટલા શુદ્ધ તેના ત્રણ પુત્રો વિજય પામ્યા.

(૧૯) તેનો જે છ પુત્ર ભગવાન અને પુરુષોત્તમ, નામથી, શ્રી વડે, દ્વિતી પતિની ખ્યાતિથી
સમાન હતા. ભિન્નતા કૃત્તા એટલી જ હતી કે ભગવાનના સુખારવિંદમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી,
ન્યારે પુરુષોત્તમના નાલિ કમળમાં બ્રાહ્મીની સ્થિતિ હતી.

(૨૦) સુમતિવાળા જનોનો ક્રીડાગાર, ગંગારનાનથી પાપનો નાશ કરનાર અને સાંગ
ઋગ્વેદ મોટે જાણનાર તેનો કનિષ્ઠ પુત્ર મહદ્વાણ હતો, જેણે ભાગ્યની સીડીથી મહિમાની એટલે
મહોદધીની ટેંચે ચઢતો હોય એમ રાજાની સલામાં પોતાના યોગના જ્ઞાનથી ખ્યાતિ મેળવી
અને જે છ પ્રકારના ન્યાસમાં પ્રવીણ હતો.

(૨૧) તેનો વચ્ચેનો પુત્ર નાનાકભૂતિ નામે હતો, જે લક્ષ્મીનાથ લાલકવાયો છતાં સુંદર
શુભવાળો અને વિક્ષાનોમાં શ્રેષ્ઠ હતો, અને પ્રાચીન સત્ત્વવિભોથી કરાએલા વ્યથને અંગે
ઉદ્ભવેલા તાપની શાન્તિ માટે વાગ્દેવતા જેના સુખરૂપી ચંદ્રમા પર અવલંબન કરીને
રહી હતી.

(૨૨) તેને, પોતાના ધીમ અંગ જેવી, દેહમાંથી બહાર નીકળીને ફરતા પોતાના પ્રાણ,
સમાન પિતા અને પતિનાં વિમળ હૃલય કુળના અલંકાર રૂપ, અને વિકસતા ઉંઘાના પદ જેવી
મધુર વદનવાળી લક્ષ્મી નામે પત્ની હતી.

(૨૩) નયમાં નિપુણ, પ્રખ્યાત શુભવાળો, જિતેન્દ્રિય, અને ઊત્તમજન આચરણવાળો,
નાગર જ્ઞાપિના અલંકારરૂપ નાનાક કોનો મિત્ર નથી ?

(૨૪) શ્રુતિ અને સ્મૃતિમાં નિપુણ જનમંડલના ભૂષણરૂપ કાતંત્ર (વ્યાકરણ)માં મતિને
સ્નાન કરાવનાર, છંદોમાં અરુપિય, નાટકમાં નિપુણ અલંકારશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ, અને શ્રી રામા-
યણ અને મહાભારતની કથાના અમૃતસાગરની પાર પહોંચેલા કવિત્વકેલિમાં રસિક, ત્રણે વર્ણનો
અગ્રણી એવો તેની સ્તુતી કાણુ નહીં કરે ?

(૨૫) આ ત્રિપુરારિ (શિવના) પુરમાં પોતે બંધાવેલી મોટાં શોભતાં ગૃહોવાળી પ્રજા-
પુરીમાં વિમલ શુભેને જાણનાર વિશ્વલ (વીસલ) રાજાએ આ સાધુપુરુષને (નાનાકને) ખુશી
થઈને એક હવેલી (મહેલ) આપી.

(૨૬) જે (નાનાક) સોમેશને નિત્ય અક્ષતની પૂજાથી પ્રસન્ન કરતો, અને વીસલ નૃપે તેને
આપેલા બગસરા ગામની સફલતાથી ઉપભોગ કરતો હતો.

(૨૭) જે (નાનાક) પોતાના ઉત્તમ અમૃતના પાક જેવા પ્રિય લાગે તેવા પુરાણોના મધુર પાઠથી વિશ્વલ નૃપતિને તેની હયાતીમાં અધિકને અધિક તૃપ્તિ આપતો હતો, અને હાલ જ્યારે તે રાજા દેવલોકમાં વાસ કરે છે ત્યારે આ ક્ષત્રિયોના સુગટમણી પ્રતિપર્વ પિંડદાનથી તેની તૃપ્તિ કરી રહ્યો છે.

(૨૮) તીર્થનાં (પવિત્ર) જલ, કમલની માલાઓ, શાલિનૈવધ અને વંદન વગેરેથી નિત્ય શિવને જે નાનાક પ્રસન્ન કરી રહ્યો છે.

(૨૯) તેની ભક્તિથી સંતુષ્ટ થઈ શંકર ભગવાને પોતાની કલાથી ગણક શ્રી વીર ભદ્રના દેહમાં પ્રવેશ કરીને તેની દ્વારા મંગલ નામના ગામના, શ્રેષ્ઠ સાવમા ભાગનો ભાગી તેને બનાવ્યો.

(૩૦) સ્વર્ગપર્યંત વિકાસ પામેલી કીર્તિવાળો, સોમેશ્વરની ચરણભક્તિમાં મગ્ન, સરસ્વતીમાં અતિ આદરથી નિત્ય વિધિ કરનાર, મહા યજ્ઞોથી વિશુદ્ધ અને અતિથીઓનો સદા સત્કાર કરનાર આ નાનાક વૈભવમાં દીર્ઘાયુષી થાઓ.

(૩૧) વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ, જે પાપરહિત છે, જેણે યજ્ઞ પ્રાપ્ત કર્યો છે, જેને વિશ્વલ નૃપે મહેલ આપ્યો છે, જેનામાં તલ માત્ર પણ દોષ નથી, જેના ઉદય માટે સર્વની મહા અભિલાષ છે, અને જે સર્વ ગુણસંપન્ન છે તે બહો નાનાક, સુકૃત્યો કરનારનો મિત્ર થાઓ.

(૩૨) મનુષ્યોમાં દ્વિજતા પ્રાપ્ત કરવી ઠકિન છે, અને તેમાં પણ જ્યાતિવાળી આ નાગર જાતિ; તેમાં વળી વેદોનો પરિચય અને તેમાં વળી નય વડે પ્રાપ્ત કરેલી લક્ષ્મી અને પછી આ બધું સદ્ભાગ્યથી પ્રાપ્ત કરીને જેવા કે—યૌવન, શ્રી, રત્નો અને અંગનાઓ વિગેરે અને ચિત્ત ચંચલ છે એમ માનીને નાનાક ક્ષત્ર સુકૃત જ મેળવે છે.

(૩૩) નાગરો રૂપી કમલસમૂહના સૂર્ય જેવા અને જેની ચરણપૂજા વિખ્યાત ભૂમિપતિ વિસલ કરે છે તે નાનાક કવિએ અહીં સરસ્વતીના પવિત્ર તીર સાથે સંગમ કરતા સાગરના કિનારાપર આ સારસ્વત કીડાસ્થાન બાંધ્યું.

(૩૪) આ સારસ્વત મહેલ ત્રણ ભુવનમાં સોમનાથનો મહિમા, સજ્જનોનાં દુઃખ હણનાર શિવ ભગવાન, અને ગર્જના કરતો સાગર, એ ત્રણેના અસ્તિત્વકાળ સુધી અખંડ રહો.

(૩૫) આ નાનાક વિજયી બનો, તેની પત્ની લક્ષ્મી નિત્ય રક્ત વસ્ત્રો ધારી વૃદ્ધાવસ્થા પામે અને તંમનો નયનો સંગી ગંગાધર પુત્ર કુળને સુચરિતોથી મહિમાવાળું કરે !

(૩૬) જેની અષ્ટાવધાનની શક્તિથી સંતુષ્ટ પામીને પ્રજાજનોએ જગતમાં જેને ખાલ સરસ્વતી એવું ઉપનામ આપ્યું છે તે રતનના પુત્ર કુવલયાશ્વ ચરિતના કર્તા, કૃષ્ણે આ પ્રશસ્તિ લખી તે પ્રશસ્તિ પાહલણથી લખાયેલી અને કોતરાયેલી છે.

प्रशस्ति २ ७

(वि. सं. १३२८)

अक्षरान्तर

॥ ऊँ नमो गणपतये ॥

अस्त्यानन्दपुरे गरीयसि कुलं कापिष्ठलं निर्मलं धर्मोद्धारधुरंधरोऽभवदुपाध्यायोऽत्र
सोमेश्वरः । तस्मादीक्षित आमठः श्रुतिमठः पुत्रः पवित्रद्युतिर्गोविन्दोऽस्य च
नन्दनः सहृदयश्रेणिमनोनन्दनः ॥ १

मियोविरोधोपशमाय सिद्धः श्रमः श्रियः शारदयास्य सूनुः । नानाविधानामव-
धिर्बुधानां नानाकनामा सुकृतैकधामा ॥ २

यो वेद ऋग्वेदमखण्डमेव बभूव च व्याकरणप्रवीणः । साहित्यसौहित्यमवापदन्त-
र्वाणिः पुराणस्युतिपारगोऽमृत ॥ ३

घोरयो धवलान्वयेऽत्र समये श्रीसिद्धराजोपमः धाम्नां धाम बभूव वीरधवला-
द्राजा विमुर्वीसलः ॥ यस्यौच्चैरभिषेणनव्यतिक्रोज्ज्वालज्ज्वलन्मालवोन्मीलद्धूमपरं-
पराभिरमवद् घोरान्वकारं नमः ॥ ४

राजोऽस्य सम्भ्यान् सुकृतैकलभ्यानभ्येत्य नानाक उदारबुद्धिः ।

मौ(?)यैकुवुयों विबुधप्रतीक्षां वेदादिशास्त्रेषु ददौ परीक्षां ॥ ५

अथैकदा वीसलचक्रवर्त्ती वीरावलीमानसमध्यवर्त्ती । पवित्रगोत्रो-नियमैर्विचित्रै-
श्वकार सोमेश्वरदेवयात्रां ॥ ६

सरस्वतीसागरसंगमेऽसौ स्नात्वाय सोमेश्वरमर्चयित्वा । विद्याविशेषं परिभाष्य
विप्रविशेषवित्कल्पितपुण्यवेपः ॥ ७

क्षेत्रे प्रभासे सुकृताधिवासे स्वकारिता (?) ब्रह्मपुरीगृहेषु । प्रक्षार्य पादौ प्रददौ
स सौधं नानाकनाम्ने कविपण्डिताय ॥ युग्म ॥ ८

उपेयुषा वेदपुराणशाणनिषर्षणं संश्रितहारलक्ष्मीः । विभाति येन द्विजनायकेन
श्रीवीसलब्रह्मपुरीपुरेऽस्मिन् ॥ ९

बन्धे विश्वजनेन मूर्द्धनि सरस्वत्या दधानः पदं प्राप्यान्धि किल बाहवः परम-
भूदात्मभरिर्गर्गवः । नानाकः पुनरेव तां भगवतीं मूर्त्तां नमन्नामरो वप्यो विप्रश-
तोदरंभरिरहो तीरे वसन् वारिषेः ॥ १०

गोविन्दनन्दनः सोऽयं प्रद्युम्नोभूत्किमद्भुतम् । चित्रमेतद्यदेतस्य कान्तः शान्त-
रसोऽधिकन् ॥ ११

स्नानं यस्य सरस्वतीशुचिजले पूजा च सोमेश्वरे व्यर्थं नातिथयो व्रजन्ति सुकृतश्री-
संग्रहाद्यदृष्टात् ॥ विचं यस्य च साधुबन्धुसुहृदां साधारणं सर्वदा नानाको धरणी
तले समाधिकं धन्यः स मान्यः सताम् ॥ १२

स्वस्योच्चैः प्रतिपर्वं शालिकणिकापिण्डेन सुशुद्धया सार्द्धं वेदपुराणपाठनिष्ठैः
पुण्यापणैर्ब्राह्मणैः ॥ श्राद्धं तेन विधीयमानमतुलं सारस्वते सैकते दर्शदर्शमतीव
हृष्यति दिवि श्रीवीसलक्ष्मापतिः ॥ १३

मुखे यदीये विमलं कवित्वं बुद्धौ च तत्त्वं हृदि यस्य सत्त्वं करे सदा दानमयावदानं
पादे च सारस्वततीर्थयामं ॥ १४

कान्येषु नव्येषु ददाति कर्णं प्राप्नोति यः संसदि साधुवर्णं ।

विभूषणं यस्य सदा सुवर्णं प्राप्ते तु पात्रे न मुखं विकर्णं ॥ १५

रचित उचित उच्चैः यस्य भक्त्यार्चनाय द्युतिजितकुमुदालिः शालिजस्तंडुलौघः ।

नयति सुमहसः श्रीसोमनाथस्य कामं शिरसि शशिकलायाः कौमुदीर्मेदुरत्वं ॥ १६

श्रीवीसलक्ष्मपुरीद्वितीयावासवासिना । तेन नानाकनाम्नेदं तेने सारस्वतं सरः ॥ १७

मार्चण्डप्रतिमप्रतापवसतेः श्रीवीसलक्ष्मापतेर्धाराध्वंसमहाप्रबन्धमधुरोन्मील्यशो
वैभवः

एता सत्कविसंगतिर्गणपतिव्यासः प्रयासं विना चक्रे निर्मलचित्रकाव्यरचना-
भित्तिं प्रशस्तिं नवाम् ॥ १८

समुल्लसन्मौलिरुहद्विरेफः प्रपन्नकेदारपपदारविन्दः ।

लिलेख चोद्वंकितवान् कलादः प्रल्हादगोविन्दसुतः प्रशस्तिम् ॥ १९

जागर्त्तिपातूतनयस्य यस्य (?) सावित्रि भर्तुर्महिमा स कोऽपि । यस्यानुजो
पाल्हरणनामधेयश्चकार केदारसुवर्णपूजां ॥ २०

संवत् १३२८ वर्णगड श्री भाव यजुर्वेद अग्रा° बृहत्पुरुषराज लाडाणरिह° श्री
अभयसिंह प्रतिपत्तौ प्रशस्तिरुद्धादिता ॥

૭૭ ! ગણપતિને નમસ્કાર હો !

(૧) મોટા આનન્દપુર(નગર અથવા વડનગર)માં નિર્મલ કાપિષ્ઠલ કુલ છે. તેમાં બ્રાહ્મણ ધર્મના ઉદ્ધારકના ભારતું વાહન કરનાર ઉપાધ્યાય સોમેશ્વર જન્મ્યો. તેને પવિત્ર છુતિ-વાળો, શ્રુતિનું પાત્ર આમઠ દિક્ષિત, નામે પુત્ર થયો. ને તેને સજ્જનોના મનને આનન્દ આપનાર ગોવિન્દ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો.

(૨) શ્રીના શારદા સાથેના પરસ્પર વિરોધ શમાવવાનો શ્રમ, વિવિધ વિદ્યાવાળા જનોમાં શ્રેષ્ઠ, સુકૃત્યોના એક સ્થાન જેવા તેના પુત્ર નાનાકથી સિદ્ધ થયો.

(૩) જે નાનાક આખો ઋગ્વેદ બાણુતો હતો, જે વ્યાકરણમાં પ્રવીણ હતો જે સાહિત્ય-જ્ઞાની અને પવિત્ર શાસ્ત્રોમાં નિપૂણ હતો અને જેણે સ્મૃતિ અને પુરાણના સાગરને ઓળંગ્યો હતો.

(૪) ધવલ કુળમાં શ્રેષ્ઠ, શ્રીસિદ્ધરાજની તુલનાવાળો અને સર્વ તેજોમાં તેજસ્વી વીસલ નૃપ આ સમયે વીરધવલથી જન્મ્યો હતો, અને જ્યારે તેણે માળવા પર ચઢાઈ કરી તે વખતે નભ, માળવામાં સળગાવેલા અગ્નિમાંથી નીકળતી ધૂમપરંપરાથી, અંધકારમય બન્યું.

(૫) સર્વ સામંતોમાં અગ્ર ઉદાર નાનાકે સુકૃત્યોથી પ્રાપ્ત કરાય તેવી અમાત્યપદવી મેળવી અને વેદ અને અન્ય શાસ્ત્રોમાં વિદ્વાનેાની અસિલાષવાળી પરીક્ષા આપી.

(૬) એક સમયે યોદ્ધાઓના હૃદયમાં વસનાર, પવિત્ર ગોત્રવાળા અકુવર્તિ રાજા વીસલે સોમેશ્વરની યાત્રા નાના પ્રકારના નિયતોથી કરી.

(૭) સરસ્વતી અને સાગરના સંગમ પાસે સ્નાન કરીને, સોમેશ્વરની પૂજા કરીને, અને પવિત્ર વસ્ત્ર ધારણ કરીને સારાં અને અન્યનો લેદ પૂર્ણ બાણુનાર, તેણે વિદ્યાવિશેષ બ્રાહ્મણને,

(૮) સુકૃત્યોના નિવાસ પવિત્ર પ્રભાસમાં, ઠવિ અને પંડિત નાનાકને તેના ચરણ ધોઈ પોતે બનોવલી બ્રહ્મપુરીના મહેલોમાંથી એક મહેલ આપ્યો.

(૯) વેદ અને પુરાણની કસોટીથી બનેલા ઉજ્જવળ દ્વિજનાયકથી, આ શહેરમાં વીસલની બ્રહ્મપુરી એક સુંદર માલા જેવી થોલે છે.

(૧૦) સાગરને પ્રાપ્ત કરીને વિશ્વને વંદન કરવા યોગ્ય સરસ્વતીના મસ્તક પર તે બૃશ્મ કુલના બ્રાહ્મણે (પરશુરામે) ખરેખર પગ મૂક્યો અને છેવટે સ્વાર્થી બન્યો, પણ તેનાથી ઉલટું આ નાનાક નાગર તે દેવીને શિષ્ય નભાવી, નમન કરતો સાગરતીરે નિવાસ કરીને સૈંકટો બ્રાહ્મણને ભોજન કરાવતો હતો.

(૧૧) ગોવિન્દનો આ પુત્ર પ્રધુસ સમાન હતો તેમાં અદ્ભુત શું છે? પણ વિચિત્ર એ હતું કે તેને શાન્તરસ સૌથી અધિક ગમતો હતો.

(૧૨) તે નાનાક પૃથ્વી ઉપર અત્યંત ધન્ય છે; અને તેને સદા સત્જનોથી માન મળતું બોધ્યું; કારણ કે તે સરસ્વતીનાં પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરે છે, અને સોમેશ્વરની પૂજા કરે છે, તેના સુકૃત અને શ્રીના સંપ્રદ જેવા તેના ઘરમાંથી અતિથિલોકો વ્યર્થ પાછા નથી જતા; અને તેની સંપત્તિ, સાધુ, બન્ધુ અને મિત્રોને સર્વને હુમ્મેશાં સામાન્ય છે.

(૧૩) સરસ્વતીના તીરે પ્રતિ પર્વ પુણ્યકર્મના લંકાર જેવા, અને વેદ અને પુરાણના પાઠમાં નિપુણ બ્રાહ્મણ સાથે, યોજાની કલ્પના પિણ્ડથી તે નાનાકથી શ્રદ્ધાપૂર્વક પોતાનું અતુલ શાદ યતું ભેઈ વીસલ નૃપ સ્વર્ગમાં ઘણો જ આનન્દ પામે છે.

(૧૪) જેના (નાનાદના) મુખમાં વિમલ કવિત્વ છે, બુદ્ધિમાં તત્ત્વ છે, હૃદયમાં સત્ય છે, જેના કર નિત્ય દાન આપે છે અને જેના ચરણો સારસ્વત તીર્થગમનના ચિહ્ન વાળાં છે.

(૧૫) જે નવાં કાવ્યો શ્રવણ કરે છે, જે સભામાં સારી પ્રશંસા મેળવે છે, જેના અલંકાર સદા સુવર્ણના છે, અને જે તેની સહાય શોધનાર જનોથી કદિ મુખ ફેરવતો નથી.

(૧૬) શિવપૂજન માટે ઉચ્ચ ભક્તિથી યોગ્ય રીતે ગોઠવેલો કુમુદનાં પુષ્પોની હારોથી અધિક ઉત્તમવાળા વાંદુલનો ઢગ શ્રી સોમનાથ દેવના મસ્તક પરની શશિકલાને ઘણી જ ઝાંખાપ આણે છે.

(૧૭) શ્રી વીસલની બ્રહ્મપુરીના ખીજા મહેલમાં વાસ કરતાં તે નાનાકે આ સારસ્વત-સરોવર બાંધ્યું.

(૧૮) આ પ્રશસ્તિની રચના વગર પ્રયાસે નિર્મલ અને પ્રશંસનીય કાવ્યથી ગણપતિ વ્યાસથી થઈ છે, જે વ્યાસનો યશમહિમા, સૂર્ય જેવા પ્રતાપી શ્રી વીસલથી ધારા નગરીના નાશનું વર્ણન કરતી મહાન્ કૃતિ સાથે વૃદ્ધિ પામે છે.

(૧૯) મસ્તક પર ફીકા કરતા બ્રમરવાળા અને કેદારના ચરણકમળનો આશ્રય લેનાર પ્રહ્લાદ ગોવિંદના પુત્ર કલાદે આ પ્રશસ્તિ લખી અને કોતરી.

(૨૦) સાવિત્રીના સ્વામી.....પાતૂના પુત્ર જેના કોઈ અનુજ પાદહણુ નામનાએ કેદારની સુવર્ણથી પૂજા કરી એનો મહિમા જાગૃત છે.

વિક્રમ સંવત ૧૩૨૮માં આ પ્રશસ્તિ શ્રી અભયસિંહની સમક્ષ (અથવા અનુ-મતિથી) વર્ણગઢના (વડનગરના) ચન્નુવેંદના મહાન્ પુરૂષ (?) શ્રીભાવ લાડાણુ(?)થી કેતવરાઈ હતી.

કચ્છમાંના જોખરા ગામના પાળીયા ઉપરનો

સારંગદેવના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૧

કચ્છના ઇતિહાસ ઉપર ઘણી રીતે અજવાળું નાંખનાર, સ્વ. રા. સા. ડી. પી. ખખખરે મને લેખની એક નકલ મોકલી હતી. તે જોખરામાંના પાળીયા ઉપરના શિલાલેખની નકલ છે અને રા. સા. ખખખરે તેની નીચેની માહિતી આપેલી છે.

પાળીયામાં ગાયનું ચિત્ર છે અને તે ખડ ખાતી હોય અને બચ્ચાને ધવરાવતી હોય એમ ચિત્રેલ છે. તે પાળીયા ભદ્રેશ્વરના કિશ્તમાં હતો, પરંતુ જોખરાની એક બાઇ ભદ્રેશ્વરમાં પરણી હતી તેણે તે ગાયની પૂજા પોતાના બાપના ગામમાં થાય તો ઠીક એમ માની તે લેખ ત્યાં મોકલાવ્યો. તે વખતે લેખ દટાએલો હતો અને માત્ર ગાયની પૂજા થતી હતી. સં. ૧૯૩૬ માં મેં તે નીચેનો ભાગ મહા મહેનતે જોડાવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે લેખવાળા બાગને અમુક દુકાટો તૂટીને શુભ થએલો છે અને વપાસ કર્યા છતાં તેનો પત્તો મળ્યો નહોતો.

લેખ ચાલુ ૧૩ માં ચૈકાની દેવનાગરી લિપિમાં છે અને તેનું અક્ષરાન્તર નીચે મુજબ છે :

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑ ॥ સંવત્ ૧૩૩૨ વર્ષે માર્ગ શુદ્ધિ ૧૧ ચનાવશેઠ શ્રી
- ૨ [મ] રણદિલ્લપાટકે સમસ્તરાજાવલી [ય] સમલંકૃતમહા-
- ૩ જાધિરાજ પરમમાહેશ્વર પરમમહારક પ્રો [પ્રૌ] દુઃ પ્રતામ [પ] નારા-
- ૪ ચ [ના] વૃતારલક્ષ્મીસ્વયંવરમહારાજાશ્રીસારંગદેવ ક-
- ૫ ક્યાણવિજયરાજ્યે શ્રી શ્રીકરણાદો (વૌ) મહામાત્ય શ્રી માવ-
- ૬ વમહં રાધિ શ્રી' કાન્હે સમસ્તજ્યાપારાન્ પરિપ્ત (થ) ય- ...

આ લેખ વાંચેલા રાજા સારંગદેવના રાજ્યનો છે અને તેમાં કાન્હુ એટલે કૃષ્ણ નામના અમાત્યનું નામ આવે છે. તેની તિથિ વિ. સં. ૧૩૩૨ માર્ગશીર્ષ સુદિ ૧૧ થતી છે, શકેમનાં પત્રક અનુસાર ઇ. સ. ૧૨૭૫ રીતે. ૧ હી સનિવાર સાથે મળતી આવે છે.

વિચારણામાં, ડા. ભાઈ દાણીની પટ્ટાવટીમાં અને ડા. ભાંડારકરના ઐતિહાસિક કૃત્રામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં અર્ધબદ્ધ વારીજો નીચે મુજબ આપેલી છે.

વીશવદેવે રાજ્ય કર્યું (૧) વિ. સ. ૧૩૦૦—૧૮; (૨) વિ. સ. ૧૩૦૨—૨૦. અનુ'નદેવે કર્યાં મુખી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૩૧ (૨) વિ. સં. ૧૩૩૩. સારંગદેવે કર્યાં મુખી રાજ્ય કર્યું. (૧) વિ. સં. ૧૩૫૩ (૨) વિ. સં. ૧૩૫૩

આ લેખ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે ઐતિહાસિક કૃત્રામાં તેમ જ પ્રવચનપરીક્ષામાં સારંગદેવ ગાદી ઉપર બેસવાની વિધિ બહુ મોટી છે અને માન્ય થઈ શકે તેમ નથી.

નં. ૨૨૧

સારંગદેવના શ્રિટિશ મ્યુઝિયમમાંના શીલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૪૫ વૈશાખ સુ. ૫ સોમ

ઇ. સ. ૧૨૭૬ એપ્રિલ તા. ૧૭

હા. બરોસે આ લેખનાં રબિંગ મોઢવ્યાં હતાં તે ઉપરથી આ લેખની હા. કીલહોર્ન નામ લીધેલી છે.

પં ૧ સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાશ(સ્વ)શુદિ ૫ સોમે દેહ શ્રીમદળહિલ્લવાટકા-
ધિષ્ઠિત .... સારંગદેવકલ્યાણ વિજયરાજ્યે

વાઘેલા રાજ સારંગદેવના સમયની સિન્દ્રામાં

રાખેલી દેવપટ્ટનપ્રશસ્તિ^૧

વિ. સં. ૧૩૪૪ માઘશુક ૫ સોમવાર.

નીચે આપેલી પ્રશસ્તિની એક નકલ સર ચાર્લ્સ વિલ્કિન્સના ભાષાન્તર સાથે મરહીની "ટ્રાવેલ્સ ઇન પોર્ટુગલ" (૧૭૮૮) માં પ્રથમ પ્રસિદ્ધ થઈ હતી. એ પત્ર ૬૨ વર્ષ પહેલાં ડૉ. બર્નેસે એ. આ. સ. વે. ઈ. (બો. ૧૮૭૯) નં. ૬ પા. ૧૦૪ માં ડૉ. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીના સંસ્કૃત અક્ષરાન્તર સાથે તથા પ્રશસ્તિના ટુંક સાર સહિત પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. ડૉ. ભગવાનલાલનું અક્ષરાન્તર એકંદરે સાચું છે, તોપણ હું માનું છું કે ગ્રા. જી. વાસ્કો-સેલોસ એ'બુએ અને આપેલાં પેન્સીલ રબિંગ ઉપરથી નવીન આવૃત્તિની પ્રસિદ્ધિ વધારાની નહીં ગણાય. આ પ્રતિકૃતિ ઉપરથી કેટલીક શંકાઓ દૂર થાય છે, જે ડૉ. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી અનુમાનથી ઉકેલી શક્યા ન હતા, અને તે ઉપરાંત કેટલાક સ્થાનોમાંની તેમની ખૂંસો અસલની બરાબર છે એમ પણ આ પ્રતિકૃતિથી બતાવી શકાય છે.

લેખ બહુ સંભાળપૂર્વક એક લાંબા લીસા કાળા પત્થર ઉપર કાતરેલો છે. તેનું માપ ૪૨ ઈંચ x ૨૦ ઈંચ છે, અને તેમાં ૬૬ પંક્તિઓ છે. આ પત્થર હાલ સિન્દ્રામાં કોન જોઆઓ હી કેરોના કિલ્લામાં રાખેલો છે; પણ તેની હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે તે અસલ સોરઠમાં સોમનાથ અગર દેવપટ્ટનના મંદિરનો હતો. તે એકંદરે સુરક્ષિત છે, ફક્ત થોડાક અક્ષરો કોઈ કોઈ સ્થળે નાશ પામ્યા છે. લિપિ ૧૩ મી સદીની પ્રચલિત દેવનાગરી છે.

સોરઠમાં, (કાઠિઆવાડમાં) હાલ વેરાવળ ખાસે જાણીતા પ્રખ્યાત શૈવતીર્થ સોમનાથપટ્ટન અગર દેવપટ્ટન અગર પ્રભાસમાં ત્રિપુરાન્તક નામના શૈવ સાધુએ પાંચ લિંગોની બનાવેલી પ્રશસ્તિ આ લેખમાં આપી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં ॥ ઓં નમઃ શિવાય । હૃદિ સ્થિતં ચિન્મયમાત્મવેદિનઃ સમાધિમાસ્થાય
વિલોકયંતિ યં । સ ચિત્તસંતાપમપાકરોતુ વઃ સ્તનંધયશ્વેતમયૂક્ષભૂષણઃ ॥ [૧]
- ૨ શૈલાત્મજોરસિજશ્રંગકુરંગનાભિપત્રાવલીતલિનતલ્પશયાલુપાણિઃ । પીયૂષમાનુક-
લિકાકલિતાવતંસો દેવઃ શિવાનિવિ-
- ૩ તનોતુ દિવાનિશં વઃ । ૨ [॥] ત્રૈલોક્યમંગલમનંગરિપોરપત્યમંકુરિતૈકદશનો-
લ્લસદાનનશ્રીઃ । દેવઃ પ્રપદ્ય હૃદયૈકપર્દીં કપર્દીં
- ૪ ભૂયાદનેકપમુખઃ મુખસંપદે વઃ । ૩ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્લઃ ઇતિ ભૂપતિમૌલિરલં
ચૌલુક્યવંશમવતંસયતિ સ્સ જિણ્ણુઃ । યસ્ય દ્વિધારમપિ
- ૫ સંયતિ મંડલાગ્રમારાદમંસ્ત શતધારમરાતિવર્ગઃ । ૪ [॥] આવદ્ધમૂલમભિતઃ
ક્ષિતિપા[દ્રિ]જાતમુન્મુલયન્ કુલિશવંશમુવા મુજેન । સત્ત્વ-
- ૬ સ્ય યઃ કિમપિ ધામ જનેન રાજનારાયણેતિ જગદે જગદેકનાથઃ । ૫ [॥]
યસ્મિન્નાત્મકર્તા ન્યધત્ત સકલક્ષત્રાવતંસે જગત્તાપવ્યાપદપા-
- ૭ કરિણ્ણમહિમા શ્રીવૈદ્યનાથઃ પ્રભુઃ । શસ્ત્રૈસ્તેન ચિકિત્સિતાસ્તદુચિતં વિશ્વોપકા-
રત્તત્સાતેન પ્રતિભૂમુજામપિ હૃદઃ પ્રૌઢા મદગ્રંથયઃ । ૬ [॥]
- ૮ નાગલ્લદેવીતિ વમૂવ યસ્ય જાયા જયશ્રીરિવ દેહબદ્ધા । તયા સ રાજા સુતરાં વમાસે
માસેવ દેવો હરિણાંકમર્ત્તિઃ । ૭ [॥] આશાંતવિશ્રાંત-
- ૯ મુજપ્રતાપઃ પ્રતાપમલ્લાવરજઃ સ રાજા । સ્વપૌરુષોત્કર્ષરસાતિરેકાદેકાતપત્રાં વુમુજે
ધરિત્રીં । ૮ [॥] શ્રીવિશ્વમલ્લઃ સ્વપદેભિષિચ્ય પ્રતાપ-
- ૧૦ મલ્લાત્મજમર્જ્જુનં સઃ । સાકં સુધાપાકમમુક્ત[નાક]નિતંબિનીનામધરામૃતેન ।
૯ [॥] રાકાનિશાકરસનાભિગુણાભિરામોદામોદરાંશ ઇવ વિ-
- ૧૧ ક્રમમાંસલશ્રીઃ । ભૂપાલમૌલિમણિરર્જ્જુનદેવનામા કામાર્જ્જુનીમિવ ધનાનિ ધરા-
મદુગ્ધ । ૧૦ [॥] હસ્તે વિધાય કદનાયદુરાશયાનાં દાના-
- ૧૨ વધૂતસુરશાલિનિ ભૂમિચક્રં । યઃ સ્વૈરુદારચરિતૈરનવઃ પ્રજાનાં રક્ષાં ચકાર કિલ
ચક્રધરાવતારઃ । ૧૧ [॥] તસ્યાંગમૂર્જયતિ ગૂર્જરરાજ્ય-

શ્લો. ૧ છંદઃ વંશસ્થ શ્લો. ૨ થી ૫-છંદઃ વસંતિલક્ષ શ્લો. ૫- ક્ષિતિપાદ્રિંતો યોથો વ્યંજન તદ્દન નાશ પામ્યો છે; જગદે ના પહેલા બે અક્ષરો પણ આંખા થઇ ગયા છે. શ્લો. ૬ છંદઃ શોદ્ધલવિકીડિત. શ્લો. ૭-૮ છંદઃ ઉપબતિ શ્લો. ૧૦ વાંચો 'મમુક્ત; મમુ' શબ્દો આંખા છે બ્યારે નાક લગભગ તદ્દન નાશ પામ્યું છે. શ્લો. ૧૦-૧૨ છંદઃ વસંતિલક્ષ ત્રીજા પાદનો આઠમો અક્ષર અને ચોથાનો બીજો ત્રીજો સ્પષ્ટ નથી.

- १३ लक्ष्मीसंभोगकंदलितसौख्यनिमग्नचेताः । क्षोणीसमुद्धरणकेलिरसोत्तरंगः सारंग-
देव इति शार्ङ्गधरानुभावः । १२ [॥] युधि यादवमा-
- १४ लवेश्वरावकृत क्षीणवलौ बलेन यः । पृथुविग्रहधारिणी पुरापतगैत्रो गनकच्छपा-
विव । १३ [॥] इतश्च । महारकश्रीलकुलीशमूर्त्या तपः-
- १५ क्रियाकांडफलप्रदाता । अवातरद्विस्वमनुग्रहीतुं देवः स्वयं बालमृगांकमौलिः ।
१४ [॥] अनुग्रहीतुं च चिरं विपुत्रकानुलूकमूतानभिशाप-
- १६ तः पितुः । ललाटमुर्व्या इव ललाटभूषणं समेत्य कारोहणमध्युवास यः । १५ [॥]
अवतेरुश्चत्वारः पाशुपतत्रयविशेषचर्यार्थः । इह कुशिका-
- १७ र्ग्यकौरुपर्मेत्रेया इति तदंतसदः । १६ [॥] ततस्तपस्विनां तेषां चतुर्द्धा जा-
तिरुद्भूता । मुचं विमूषयामास चतुर्णवमुद्रितां । १७ [॥] एतैरनुगृ-
- १८ हीतानामन्वयेन महात्मनां । निःसीमवैभवं श्रीम $\times + \times \times$ कमित्यभूत् ।
१८ गार्ग्येयगोत्राभरणं वभूव स्थानाधिपः कार्ष्णिकराशिनामा ।
- १९ मूर्त्तस्तपोराशिरिवाश्रितानामालोकमात्रेण हरन्नधानि । १९ [॥] तेन स्वहस्त-
कमलानुगृहीतजन्मा बाल्मीकिराशिरुदियाय दयालुचेताः [॥]
- २० वार्णी च तीर्थपदवीं च सदा पदानां न्यासैः स्वचित्तविमलाकु [ति]भिः
पुनानः । २० [॥] तेनानुगृह्य समकेति सतां प्रबोधकारी तपोधनयुवा त्रि-
- २१ पुरांतकेति साक्षाद्भवति विबुधाः किल तद्विधानां हस्तांबुजेन दृषदेपि कृतप्रतिष्ठाः॥
२१ [॥] बाल्मीकिराशेः सुगृहीतनाम्नस्तस्यैष शिष्यस्त्रिपुरांतकेति ।
- २२ तीर्थांतरालोकनकौतुकेन पवित्रयामास दिशश्चतस्रः । २२ [॥] पूर्वं तपस्विगृ-
हिणीस्मृहणीयमूर्त्तियौ देवदारुविपिने वि[जहार]
- २३ देवः । आशावधूलवणिमानमनुग्रहीतुं तीर्थायगाहनमिषेण चचार सोयं । २३
[॥] समाधिपूतेन हृदंबुजेन यः —यि—००—०—०[॥]
- २४ ततः शुचिप्रक्षसरः सरोजैरानर्च केदारपदारविदे । २४ [॥] जगद्गुरुं चेतसि
यः प्रपद्य यागेश्वरं मूर्त्तमि—०—०[॥] ०—०—००—
- २५ प्रसादसंपत्तिलभ्यानि तपःफलानि । २५ [॥] मिथो मिलज्जन्हुकलिकदन्व्यात-
रंगहस्तोपहृतैः पयोमिः । ससर्ज यस्याजि ०—०—०—०
- २६ यः पाद्यमिव प्रयागः । २६ [॥] प्रदक्षिणीकृत्य सतां प्रदीपः श्रीपर्वतं यः
किल सर्वतोपि । श्रीमल्लिनाथस्य विलोकनेन कृतार्थः—००—००—

श्लो. १२ निमग्नं पहेलुं पद आस्पृष्ट छे. श्लो. १३ छंदः वेतादीप श्लो. १४ छंदः उपमाति
श्लो. १५ छंदः वंशस्थ श्लो. १६ छंदः आर्षा श्लो. १७-१८ अनुष्टुप् श्लो. १९ छंदः धृन्द्रवन्ता
श्लो. २०-२१ प्रसंततिवृद्धा श्लो. २२ छंदः उपमाति श्लो. २३ छंदः वसंततिवृद्धा श्लो. २४-२५ छंदः
उपमाति.

- २७ चे । २७ [॥] प्रेखालितानि कलसोद्धवपादमुद्रा निःकलमपाकृतिषु विध्यगिरेः शिलासु । रेवाजलानि गजराजविगाहलीला— ०—०—०—
- २८ पाण्यपि यः सिषेवे । २८ [॥] गोदावरीतीरविहारिणीभिर्वनस्थलीनामधिदेवताभिः । कृतार्थयन्त्रध्वगदृक्पयोजं यो जंगमस्त्र्यं वकं— ०—०— । २९ [॥]
- २९ ततः शमाद्वैतरसामिरामे रामेश्वरं चेतसि चिंतयन् यः । ददर्श लंकाधिपकालरात्रेः प्रस्थानवार्थीमिव सेतुलेखां । ३० [॥] श्रीदेवपत्तनसम—
- ३० स्तघनस्तनीनां नेत्रारविंदमुकृतैरिव सानुबंधैः । तीर्थावगाहनधिया दिशि पश्चिमायामायातवानुपशमायतनं कृती यः । ३१ [॥] सरस्वती-
- ३१ सागरसंप्रयोगविभूषिताभोगमथागमद्यः । सोमेशचूडावलमानवालचंद्रप्रभासंवलितं प्रभासं ३२ [॥] इह महीतलतीर्थविगाहना-
- ३२ दखिलतीर्थमयी दधदाकृति । भुवनभूषणभूतमभूषयन्नगरमिंदुकलाभरणस्य यः । ३३ इह साक्षादुमाकांतः श्रीमान् गंडवृहस्पतिः ।
- ३३ आर्यमेनं विनिर्माय पटं चक्रे महत्तरं । ३४ [॥] स्थानकं निजविशुद्धचरित्रैरुद्धरिष्यति महत्तर एषः । इत्यवेत्य मुमुदे हृदि चातुर्जातके-
- ३४ न गुणजातरसेन । ३५ [॥] अस्ति श्रीत्रिपुरांतकोपि विबुधश्रेणीकिरीटोपलच्छायापल्लवलालिताहिकमलः कासां गिरामध्वनि । यस्योद्दामचरि-
- ३५ त्रैवैभवनिधेरेषा कियंतं गुणग्रामं धारयतु स्वकुक्षिकुहरक्रोडे वराकी श्रुतिः । ३६ [॥] धनानि कामाधिकवामलोचनप्रांचलचं-
- ३६ चलानि यः । ददौ महादौस्थ्यनिषिडितात्मने सतां प्रपन्नार्त्तिहरा हि संपदः । ३७ [॥] आस्थितस्य पुरुषोत्तमभूय कामजन्मनि समाहितबुद्धेः । य-
- ३७ स्य पुण्यघटितस्य रमेति प्रेयसी भुवनभूषणमास्ते । ३८ [॥] सरस्वतीमौलि-श्यालुकेतकीपलाशलक्ष्मीसहपांशुकेलयः । महात्मनो यस्य म-
- ३८ होज्जला गुणा दिगंगनानामवतंसतां ययुः । ३९ [॥] सोमेश्वरायतनमंडपमुत्तरेण श्रीभाजि जीर्णघाटिकालयसंनिधाने । श्रीकंठपंचमुखवा-
- ३९ समधिष्ठितानि येनाक्रियंतं कृतिनायतनानि पंच । ४० [॥] मातुर्माल्हणदेव्या- [यः] श्रेयसे माल्हणेश्वरं । सतामध्येयमहिमा तन्मध्ये निरमापय-
- ४० त् । ४१ [॥] उमापतेरायतनं नाम्ना गंडवृहस्पतेः । कृती कृतयुगाचारः कारयामास तत्र यः । ४२ [॥] श्रीवृहस्पतिभार्याया श्लाघ्यजन्मनः । श्रेय-

श्लो. २८ वसंततिलका वांथो प्रखोलितानि, कलसोद्धव, निष्कलमपां श्लो. २९ उपलति श्लो. ३० अंत
 ३१ जंगमस्त्र्यं वकमाससाद होवानो संलप छे. श्लो. ३० उपलति श्लो. ३१ वसंततिलका श्लो. ३२ उपलति
 वांथो चालं श्लो. ३३ कृतविक्षिप्त श्लो. ३४ अनुष्ठुल वांथो वृहस्पति घटं श्लो. ३५ छंदः स्वागता. वांथो
 उद्धरिष्यति श्लो. ३६ शाईलविहीनित श्लो. ३७ छंदः पंशस्थ श्लो. ३८ स्वागता वांथो पुष्पोत्तम भूयं श्लो. ३९
 छंदः पंशस्थ श्लो. ४० वसंततिलका श्लो. ४१-४३ अनुष्ठुल वांथो वृहस्पतेः वांथो वृहस्पति.

- ४१ से यः सतां सीमा निरमासीदुमेश्वरं । ४३ [॥] इह स्वनाम्ना त्रिपुरांतके-
श्वरं महत्तरश्रीत्रिपुरांतको व्यधात् । प्रियामिषानेन मनोरमं श्रिया रमा-
४२ पतिः संविदधे रमेश्वरं । ४४ [॥] गोरक्षकं भैरवमांजनेयं सरस्वतीं सिद्धि-
विनायकं च । चकार पंचायतनांतराले वालेन्दुमौलिस्थितमानसो
४३ यः ४५ [॥] आत्मबाहुयुगसौहृदांचितस्तमसौरभशुभसुतोरणं । दूरमस्तद्वरित-
स्तदुत्तरद्वारभूपरिसरे चकार यः । ४६ [॥] सम्माज्जनाय देवा-
४४ नां कावडिद्वयमभसः । सम्मार्जनी जगत्याश्च कोलिनी प्रतिवासरं । ४७ [॥]
कर्चव्यमेतदुभयं घटुकेन पटीयसा । स्वमासपाटकद्रव्यनैवेद्या-
४५ न्नोपयोगतः । ४८ युग्मं । श्रीखंडहेतोः शशिखंडमौलिपुरातुकुस्येन मपारके
यः । द्रम्मांश्चकार प्रतिमासमष्टावष्टापदोत्सर्गानिसर्गपूतः । ४९ [॥]
४६ दातव्यं मालि[क] श्रेण्या शतपत्रशतद्वयं । नवीनकणवीराणां द्वे सहस्रे च नि-
त्यशः । ५० [॥] घाटीवाहाय वाटीभ्यो ग्रहीतुं शुचि[वेदि] कां । चक्रे परी-
४७ क्षिप्टे यः पट् द्रम्मान्मासपाटके । ५१ [॥] माणकद्वितयं चोषा मुद्रानामेक-
माणकं । घृतं कर्पाश्च चत्वारस्तैलं दीपायतादृशं । ५२ [॥] जात्यानि पंच-
४८ पूगानि स्थितके स्थितिशालिना । कोष्टागारे गुणजेन प्रत्यहं येन चकिरे । ५३
युग्मं । इहैव घूपवेलार्थं गुग्गुलस्य मणद्वयं । यः पुण्येषु समा-
४९ सक्तः प्रतिमासमकारयत् । ५४ [॥] पत्र — — च पंचाशद् पत्राणि
फणिवीर्या । मेहेरेण प्रदेयानि नित्यं बीकटहेतवे । ५५ [॥] पशुपालेन तदे-
५० वं धर्मस्थानोपहारसंबद्धं । श्री — — — कोष्टागारादानाय दातव्यं । ५६
[॥] चोषा माणकमेकं निर्वापे पल्लिकाद्वयं मुद्राः । नित्यं घृतकर्पौ द्वाविति
५१ पशुपालाय दातव्यं । ५७ [॥] [इद] × x ~ दातव्यं नित्यं नैवेद्यहेतवे ।
ततस्तदन्नं वटुना पचनीयं प्रयन्नतः । ५८ [॥] पशुपालेन संकल्प्य तन्नैवे-
५२ द्यं सवीटकं । वटुकाय प्रदा[तव्यं] — — [कर्म] विधायिने । ५९ [॥]
मंडपिकायां स्थितके चातुर्जातकशासनात् । प्रत्यहं यः सतां सीमा द्रम्ममेकमका-
५३ रयत् । ६० [॥] अत्रैव कारयामास प्र — — — मुदारधीः । स्थितके यो
नव द्रम्मान् वटुकग्रासहेतवे । ६१ [॥] पूजामप्रतिमां कर्तुं प्रतिमासमुपेयुषः ।
५४ देयाः पंचदश द्रम्माः पशुपालस्य[धर्म] तः । ६२ [॥] चातुर्जातकपादानां
यः संमिलितपोचके । ततः पंचदश द्रम्मान् प्रतिमासं व्यधत् यः ६३ [॥] इष्टानि

श्लो. ४४ पंशस्थ. श्लो. ४५ उपमति श्लो. ४६ रथोद्धता श्लो. ४७-४८ अनुशुल् श्लो. ४८
७६: उपमति श्लो. ५० थी ५५ अनुशुल् श्लो. ५६-५७ आर्षां डो. अजवनक्षत्र श्लो. ५६ नी आशी
पादभां "सोमनाथ" अभि पूर्ति सूत्रवे छ. श्लो. ५८ थी ६४ अनुशुल् श्लो. ५८ — पूर्ति ६२-—इदमेव
प्रदातव्यं वांथो नैवेद्यं वांथो "पूजाकर्म" श्लो. ६१ वांथो प्रतिमासमुदारधीः

- ५५ यो विशिष्टानि त्रीणि प्रीणितमानसः । चातुर्जातकपादेभ्यो वित्तेनादाय दत्तवान् ।
६४ तेषां मध्यादुत्तमं हृदमेकं देवश्रद्धामालिना मालिकेभ्यः ।
- ५६ नित्यं पूजापुण्यजातोपहारैः श्रीमचातुर्जातकेन प्रदत्तं । ६५ [॥] चैत्रीमेहे
भाद्रपदीमेहे च पवित्रकं विस्तरणं च कर्तुं : महाजनोपि प्रतिहृष्ट-
- ५७ मेकं द्रुमं विशेषस्थितके चकार । ६६ [॥] कोष्ठागारेण पूगानि मेहरेण
दलानि च । शिवरात्रौ प्रदेयानि चातुर्जातकवीटके । ६७ [॥] श्रीसोमनाथप्रभु-
- ५८ राजपाटिकात्रये त्रिमिर्हृद्वणिग्भिरात्मना । स्रग्मालिकेराणि युगाश्च कोमलाः सदा
विधेयानि विशुद्धबुद्धिभिः । ६८ [॥] अमृनि सोमेश्वरदेवरीत्या-
- ५९ संपूज्य पंचायतनानि पूर्वं । अनेन पश्चात्पशुपालकेन श्रीदेवपाट्यामधिरोहणीयं
। ६९ [॥] चैत्रीभाद्रपदीभग्नपतितोद्धारहेतवे । चातुर्जा-
- ६० तकपादेभ्यो धर्मस्थानमदत्तः यः । ७० [॥] स्वोपार्जितेन शुचिना विभवेन
धर्मस्थानं च शासनमिदं च विनिर्ममे यः । तेनास्य कीर्तननिबद्धयशः-
- ६१ पताका राकामृगांकधवलाकृतिरुल्लास । ७१ [॥] श्रीगंडराणकवृहस्पति-
कीर्तनस्य सारंगभूपतिसरस्तटभूषणस्य । यः श्रीविलासगृहमा-
- ६२ यतनस्य मध्ये स्वात्मीयदेवकुलिकां रचयांचकार । ७२ [॥] तादृक् विशेषशु-
चिताधिगमाय संततिश्चित्तेषु विभ्रति यदीयगुणानजलं । पुष्पंति
- ६३ सिंधुतनयाहृदयाधिनाथनाभीसरोरुहमृणालसनाभितां ये । ७३ [॥] निर्व्याजभ-
क्तिरसवासितविश्वनाथमाविभ्रतः सरिदभीकगभीरमंतः ।
- ६४ एतस्य शारदतुषारमयूखलेखानिः कल्मषाणि चरितानि जगत्पुनंति । ७४ [॥]
सोमार्कवक्रशशिमंडलतो निपीय पीयूषवद्धसखितानि सुभा
- ६५ पितानि । एषाप्रशस्तिरनवद्यपदार्थं वज्रा । धंधात्मजेन विदधे घरणी घरेण ।
७५ [॥] एनां लिलेख मंत्री विक्रम इति पूर्णं सिंहतनुजन्मा । ७-
- ६६ दटंकयदथ शिल्पी नाहडतनयश्च पूणसीह इति । ७६ [॥] श्रीनृपविक्रमसं
१३४३ वर्षे माघशुदि ५ सोमे लिंगप्रतिष्ठामहोच्छवः समजनि ॥

ભાષાન્તર

ઓમ્ ॥ ઓમ્ નમઃ શિવાય
શ્લો. ૧-૨ (શિવની સ્તુતિ)

૩ (ગણપતિની સ્તુતિ)

૪ પૂર્વે, ભૂપતિઓનાં સુકુટમણિ જયશાલી શ્રી વિદ્યમદ્ભ્ય ઔલુક્યવંશનો અલંકાર હતો; જેનાં બેધારા અદ્ભુતે યુદ્ધમાં શત્રુઓ અનેક ધારવાળું માનતા.

૫ ચોતરફ મૂળ નાંખી રહેલા પર્વત જેવા રાજાઓને વજ્ર સમાન ભુજવડે ઉભેલી નાખતો એ સત્વશાલી, જગતનો એકલો ધણી, રાજનારાયણ કહેવાયો.

૬ જગતના તાપને દૂર કરવાવાળા શ્રી વૈદનાથ પ્રભુએ ક્ષત્રિયોના લખણ એવા એ રાજામાં પોતાની એક કલા મૂકી; તેથી વિદ્યના ઉપકારની દીક્ષા લીધેલા એ રાજાએ શત્રુરાજાઓનાં દુહથ-માંની મદરૂપ ગાંઠોની ચોખ ચિકિત્સા કરી.

૭ તેની રાણી નાગેશ્વરી હતી, જે દેહધારી જયશ્રી જેવી હતી; જેના વડે, જેમ પ્રભા વડે ચંદ્ર શોભે તેમ, રાજા શોભતો હતો.

૮ દિશાઓના અન્ત સૂધી જેનો પ્રતાપ પહોંચેલો છે એવો પ્રતાપમદ્ભ્ય જેનો નાંભો ભાઈ હતો એવો એ રાજા પોતાના પૌરુષ વડે પૃથ્વીનો એક છત્રધારી બન્યો હતો.

૯ પોતાની ગાદીએ પ્રતાપમદ્ભના પુત્ર અર્જુનને બેસાડીને એ રાજા સ્વર્ગસુન્દરીઓના અધરામૃત અને સુધા પીવા આલ્યો ગયો.

૧૦ પૂણ્યચંદ્રના જેવા ગુણથી આનંદદાયક, દામોદરના અંશ જેવા, પરાક્રમથી યશસ્વી થયેલા ભૂપતિઓના સુકુટમણિ, એવા અર્જુનદેવે કામધેનુની માફક પૃથ્વી દોહીને ધન મેળવ્યાં.

૧૧ દાનમાં સુરવૃક્ષથી ચડીઆતા હાથમાં એણે દુહના સંહાર માટે પૃથ્વીચક્ર ધારણ કર્યું, અને કૃષ્ણનાં અવતાર જેવા એ નિષ્પાપ રાજાએ પોતાના ઉદાર ચરિતો વડે પ્રજાની રક્ષા કરી.

૧૨ ગર્જર રાજ્યલક્ષ્મીના સંસોગપુખ આનંદમગ્ન બનેલો, પૃથ્વીનો ઉદાર કરવાની કોડાનો રસિયો, શાર્ફધર જેવા મહિમાવાળો, એનો પુત્ર સારંગદેવ વિજયી છે.

૧૩ જેમ ગરૂડે પૂર્વે ગજ અને કચ્છપને હરાવ્યા હતા તેમ એ રાજાએ મોટા વિશ્વહ (: શરીર)ધારી રહેલા યાદવેશ્વર અને માલવેશ્વરને લડાઈમાં હરાવ્યા.

૧૪ તપાક્રિયાઓનું દૂળ આપવાવાળા બાલેન્દુરોખર કેવ પોતે વિશ્વના અનુગ્રહને અર્થે ભટ્ટારક શ્રી લકુલીશ રૂપે અવતર્યાં.

૧૫ અને પિતાના શાપથી લાંબા વખતથી વિપુત્ર રહેલા ઉલ્કલુતોના (? ઉલ્કના વંશ-જોના ?) અનુગ્રહ માટે પૃથ્વીના લલાટ જેવા લાટ દેશમાં આવેલા કારોહણમાં આવી વસ્યા.

૧૬ પાશુપત મત પાળવા માટે એના ચાર શિષ્યો પ્રકટ થયાઃ કુશિક, ગાગ્ય, કૌરવ અને મૈત્રેય.

૧૭ એ તપસ્વીઓમાંથી હૃદયવેલી ચાર ભતિઓએ ચાર સમુદ્રથી બંધાયેલી પૃથ્વીને ચણગારી.

૧૮ (ખંડિત છે).

૧૯ મૂર્તિમાન તપોરાશિ, દષ્ટિ વડે જ આશ્રિતોના પાપનાશક, ગાગ્ય ગોત્રના અલંકાર, કાર્તિક રાશિનામે, સ્થાનાધિપ (મહાધિકારી) હતા.

૨૦ એના હસ્ત કમલ વડે જેના જન્મને અનુગ્રહ થયો હતો તેવા, દયાહુ ચિત્તવાળા, વાદ્મીકિરાશિ ઉત્પન્ન થયા, જે પોતાના ચિત્ત જેવા વિમલ પદ્મ્યાસ વડે વાહીને અને તીર્થ-પદ્મીને પાવન કરવા.

૨૧ તેણે વરૂણ તપોધન ત્રિપુરાવક્રને અનુગ્રહ કરીને સત્પર્યોનો ઉપદેશક નીચ્યો, એવા પુરૂષોના હસ્તકમલ વડે પ્રતિષ્ઠા પામેલા પત્યરો પણ સાક્ષાત્ દેવો બને છે.

૨૨ જેનું નામ લેતાં પુણ્ય થાય એવા વાલ્મીકિરાશિના એ શિષ્ય ત્રિપુરાન્તકે તીર્થો જોવાની ઇચ્છાથી આરે દિશાઓ પવિત્ર કરી.

શ્લો. ૨૩-૩૩ (તીર્થયાત્રા વર્ણન) હિમાલય—કેદારનાથ, પ્રયાગ, શ્રીપર્વત, નર્મદા, ગોદાવરી—ક્યંબક, રામેશ્વર—રામસેતુ, એ પ્રમાણે છેક ઉત્તરથી દક્ષિણ સૂધી ત્રિપુરાન્તકે યાત્રા કરી અને પછી ઉત્તરમાં પાછા ફરીને એ પશ્ચિમ કિનારે દેવપટ્ટન અથવા પ્રભાસ આવ્યો, જ્યાં સરસ્વતી સમુદ્રને મળે છે.

૩૪ અહિંયાં ઉમાના પતિ ગંડ બૃહસ્પતિએ (બૃહસ્પતિનામે મન્દિરપૂજારીએ) ત્રિપુરાન્તકને આર્ચ બનાવીને છઠ્ઠો મહત્તર કર્યો.

૩૫-૩૬ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

૪૦-૪૬ (ત્રિપુરાન્તકે સોમનાથમાં કરેલાં કાર્યોનું વર્ણન) પાંચ દેવજો બંધાવ્યાં, પાંચ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી, અને એ સ્તંભના આધારવાળું તોરણ રચાવ્યું.

૪૭-૭૨ (પોતે બંધાવેલાં મંદિરોની પૂજાને અર્થે ત્રિપુરાન્તકે આપેલાં દાનોનું અને પૂજા વિધિનું વર્ણન)

૭૩-૭૪ (ત્રિપુરાન્તકની પ્રશંસા)

(૪૭) નિત્ય દેવોની શુદ્ધિ અર્થે એ કાવડ જળ અને ઝિંઝી ફસ જુજુબની સાવરણી મઠાને સાફ કરવા માટે—

(૪૮) નૈવેદ્ય અન્ન અને માસિક ખર્ચના આપેલા દ્રવ્યના બદલામાં એક ચાલાક બટુકે આ બન્ને ચીજો મેળવવાની અને તેમનો ઉપયોગ કરવાનું (આ શ્લોકો એક જોડકું રચે છે.)

(૪૯) તે (ત્રિપુરાન્તક) જે સુવર્ણ આપવાની નૈસર્ગિક ભાવનાથી પવિત્ર થયો હતો. તેણે શિરપર ઈન્દુકલા ધારતા દેવની પુરી તરફ કૃપાને લઈને પ્રતિમાસ ૮ દ્રમ્મ મપારકમાં ચંદનકાંઠ ખરીદવા આપ્યા.

(૫૦) માળીઓનું મંડળ પ્રતિદિન ૨૦૦ શ્વેત કમળ અને ૨૦૦૦ સુગંધિત કનેરનાં પુષ્પ (કણ્ઠવીર) આપશે.

(૫૧) તેણે ઘાટી વાહુને માટે વાડીમાંથી શુદ્ધ વેદિકા પ્રાપ્ત કરવાના માસિક ખર્ચ માટે પરીક્ષિપટ્ટમાં ૬ દ્રમ્મ આપ્યા.

(૫૨) “એ માણક* ચોખા, અને એક માણક મુદ્દ ચાર ઈર્ષ દૂત (ધી) અને તેટલું દીપ માટે તેલ” અને

(૫૩) સારી જાતનાં પાંચ સોપારી, (આ સર્વ) તે અન્યના ગુણજ સ્થિર જનથી પ્રતિદિન કોઠારમાં અપાયું હતું. (આ બન્ને શ્લોકો જોડકું રચે છે.)

(૫૪) તે કે જે પુણ્ય કાર્યોના અનુષ્ઠાનમાં પરાયણ હતો તેણે અહીં પણ પ્રતિમાસ ધૂપ વેળા માટે એ માણ સુગંધિત ગુણુલ આપવાની વ્યવસ્થા કરી.

(૫૫) મેહુર પ્રતિદિન ૫૦ ... ... નાગર વેલનાં પાન ખીટક (પાનપટ્ટી) કરવા આપશે.

(૫૬) આ જેની ધર્મ સ્થાન (મંદિરો)માં ઉપહાર માટે વ્યવસ્થા થઈ છે તે પશુપાલે શ્રીસોમનાથના કોઠારમાંથી લાવવું જોઈએ અને (પૂજા કરનાર માણસને તેણે) આપવું.

(૫૭) એક માણ ચોખા અને એ પલ્લિકા મુદ્દ તથા એ ઈર્ષ દૂત આદિ કોઠારીએ પશુ-પાલને ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ.

(૫૮) (આ પછી) નૈવેદ્ય ઉપહાર માટે પ્રતિદિન આપવું જોઈએ; પછી તે અન્ન સંભાળ-પૂર્વક બટુકે રાંધવું જોઈએ.

(૫૯) સંકલ્પ કર્યા પછી, પશુપાલે તે નૈવેદ્ય અને ખીટક પૂજા કરનાર બટુકને આપવા જોઈએ.

(૬૦) ગુણિજનોમાં કોઈક, તેણે (ત્રિપુરાન્તકે), મહાકવિમાં આવકમાંથી પ્રતિદિન એક દ્રમ આતુર્જાતકના શાસનથી અપાવ્યું.

(૬૧) ત્યાં પછી આ ઉદાર મનના પુરૂષે મંદિરોની સેવા કરતા બટુકના પાલન માટે પ્રતિ માસ ૯ દ્રમ અપાવ્યાં.

(૬૨) વિધિ અનુસાર અનુપમ પૂજા અર્થે આવનાર પશુપાલને પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ આપવા જોઈએ.

(૬૩) આ આશય માટે તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય આતુર્જાતકના સંચયમાં (ખજાનામાં) પ્રતિમાસ ૧૫ દ્રમ મૂક્યાં.

(૬૪) હૃદયમાં આનન્દ કરતાં, તેણે પૂજ્ય આતુર્જાતકના દ્રવ્ય માટે ત્રણ ઉત્તમ હાટ ખરીદ્યાં (દુકાનો ખરીદી) અને (તેનાં મંદિરોને ઉપહાર તરીકે) અર્પ્યાં.

(૬૫) તેમાંની ઉત્તમ (દુકાન), (શિવ) દેવમાં શ્રદ્ધાની માળા ધારે છે તે શ્રી આતુર્જાતકે, નિત્ય પૂજા, નિત્ય પૂજા અર્થે જોઈતાં યુગ્મ આપવાના બહાવામાં માળીઓને આપી.

(૬૬) મહાજનોએ ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાના ઉત્સવ સમયે પવિત્રક અને વિસ્તરણની ક્રિયા માટે દરેક હાટ (દુકાન)માંથી એક દ્રમ આપ્યો.

(૬૭) શિવરાત્રિના ઉત્સવ સમયે આતુર્જાતકના ખીટક માટે સોપારી (સોમનાથના મંદિરના) કોઠારથી અને પાન મેહરથી અપાવાં જોઈએ.

(૬૮) ત્રણ વિમળ મનના વેપારીઓએ નિત્ય જાતેજ શ્રી સોમનાથ પ્રભુના ત્રણ રાજ પાટિકામાં દાર, શ્રીફળ અને કોમળ યુગ આપવાં.

(૬૯) ભગવત સોમૈશ્વરની પૂજા માટે નિર્માણ થયેલી વિધિ અનુસાર આ પાંચ મંદિરોની પ્રથમ પૂજા કરી, પશુપાલક શ્રીમાન્ દેવના મંદિર જતાં પગથીયાં ઉપર આરોહણ કર્યો.

(૭૦) તેણે (ત્રિપુરાન્તકે) પૂજ્ય આતુર્જાતકને ચૈત્ર અને ભાદ્રપદ પૂર્ણિમાને દિને ભમ અથવા પવિત્ર થયેલાના ઉદાર માટે આ ધર્મસ્થાન આપ્યું.

(૭૧) આ ધર્મસ્થાન અને આ શાસન સ્વઉપાર્જિત વિમળ વિભવથી પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેથી તેનો યશસ્વજ જેનો મંદિરો સાથે યોગ છે તે પૂર્ણ ધનદુસમાન ઉત્તમવળ પ્રકાશે છે.

(૭૨) શ્રી મહા રાજક બૃહરપતિના યજ્ઞની પ્રતિમા અને સારંગ નૃપના સરવરના તટના સ્વપ્ન રૂપ તે મંદિરના મધ્ય ભાગમાં તેણે તેના કુલદેવનું સ્થાન, યાંનું નિલાસ ગૃહ બંધાવ્યું.

૭૩-૭૪ શ્લોકમાં ત્રિપુરાન્તકની સામાન્ય પ્રશસ્તિ પછી ૭૫ શ્લોકમાં ધંધનો પુત્ર ધરણી-ધર પ્રશસ્તિનો કર્તા (રચનાર) હતો તે આપણે જાણીએ છીએ. ૭૬ એ શ્લોક આગળ જણાવે છે કે કવિતાનો હસ્તલેખ પૂર્ણ સિંહના પુત્ર મંત્રી વિક્રમથી લખાયો હતો અને તે શિલ્પ પૂણ્ડીક-નાહડના પુત્રથી કેવલસ્યો હતો. અનુલેખ અનુસાર વિ. સં. ૧૩૪૩ ના મોઘ શુદ્ધિ ૧૫ ને સોમવાદે, અથવા ડૉ. શામળી ગણતરી પ્રમાણે ઈ. સ. ૧૨૮૭ જન્મ્યું. ૨૦ ને સોમવાદે, પાંચ લિંગની પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. આ વિધિ (તારીખ) ઐતિહાસિક મહત્વની નથી કારણકે તવારિખ અનુસાર આરંગે ૨૨-૨૩ વર્ષ ઈ. સ. ૧૨૬૬-૬૭ સુધી રાજ્ય કર્યું.

સારંગદેવના અનાવડામાંથી મળેલો શલાલેખ*

વિ.સ. ૧૩૪૮ આષાઠ શુ. ૧૩

વડોદરા રાજ્યના કડી પ્રાંતમાંના પાટણ ગામથી ત્રણ માઈલ ઉપર આવેલા અનાવડા (પ્રાચીન અણહિલવાડ)માં નેહેર ખાતાવાળા જોદશામ કરતા હતા ત્યારે આ લેખ મળ્યો હતો. અત્યારે તે વહીવટદારની કચેરીમાં પડેલો છે.

લેખની ૨૪ પંક્તિ છે અને તે ૧-૪૫ પહોળો અને ૧-૫૩ ઉંચો છે. પહેલી સાત પંક્તિની શરૂવાતના અક્ષરો ઉખડી ગયા છે પણ તે સિવાય એકંદર રીતે પથ્થર સુરક્ષિત છે. લીપી નાગરી છે અને લાખા સંસ્કૃત છે અને મંગલાચરણના એક શ્લોક સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

૪ પછીના વ્યંજન ખેવડા લખ્યા છે અને બને બદલે ૪ એક જ વાર પંક્તિ પહેલીમાં ઉચ્ચિત્રતે માં લખેલ છે પ્રેક્ષણી(ળ)ક અને સ્થિત્તક પંક્તિ ૭ મી માં તેમજ ચ્યક્તિ પંક્તિ ૯ અને ૨૧ માં ખાસ નોંધ લેવા જેવા શબ્દો છે. પહેલાનો અર્થ નાટ્યપ્રયોગ બીજાનો કાયમી દાન અને ત્રીજાનો વિગતોતું રૂપાટીકરણ એમ થાય છે. પંક્તિ ૭, ૯, ૧૦ માં આવતા પલ્લમાન નો અર્થ અચોક્કસ છે. તે જ શબ્દ બીજા લેખોમાં જેવા કે ચાલુક્ય તામ્રપત્ર વિ. સં ૧૨૮૦ (ઇ.એ. વો. ૬ પા. ૧૯૭ પત્ર ૩ બીજું) પંક્તિ ૩૭એ આપેલા)માં પૂર્વ પ્રદત્તના અર્થમાં આપેલ છે; કદાચ તે પાલ્યવાન ને બદલે બુલથી લખાયું હોય.

જયદેવના ગીતગોવિન્દમાં જે દશાવતારના વર્ણનવાળો એક શ્લોક છે તે જ શ્લોકથી મંગલાચરણ કરેલું છે, ત્યારબાદ તિથિ આપેલ છે જે રવિવાર આષાઠ શુદ્ધિ ૧૩ વિ. સ. ૧૩૪૮ ની છે તે વખતે મહારાજાધિરાજ સારંગદેવ અણહિલ વાટકામાં રાજ્ય કરતા હતા. તેનો મહા-સંધિવિગ્રહિક મહામાત્ય મધુસૂદન દસ્તાવેજમાં સીલ વિગેરેનું કામકાજ કરતો હતો. મહંત પેથક વિગેરે પંચમાં હતા. પેથક પાલણપુરમાં મુદ્રાધિકારી હતો. શ્રીકૃષ્ણનીમૂર્તિ પાસે પૂજા નૈવેદ્ય તથા નાટ્ય પ્રયોગો માટે ઉપરની તિથિએ તેમજ અગાઉ દાન આપવામાં આવ્યું હતું. અગાઉના દાનમાં નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ હતાં. (૧) કરણે આપેલા ૧૮૦ દ્રમ્મ પ્રતિવર્ષ કાયમને માટે (૨) માંડવીમાંથી ૭૨ દ્રમ્મ હુમેશને માટે (૩, ૪, ૫) દ્રમ્મ ૭૨, દ્રમ્મ ૩૬ અને દ્રમ્મ ૪૮ દરેક અમાસને માટે શેઠ દેવલે પોતાની સિક્કિરિમાંથી આપેલા.

નવું દાન ગામના પેથક વિગેરે પંચ, પુરોહિત એટલે પ્રાહ્મણ્યે, મહાજને એટલે કે સાધુ (સાહુકાર) શ્રેષ્ઠિ (શેઠ) ઠકકુર સોની કંસારા વિગેરેએ વણિજ્યારકે (વણીજારાઓ) અને નૌવિત્તકે (વહાણવાળાઓ) આપેલું હતું. દાનમાં નીચે મુજબ આપેલ હતું: (૧) મળકની એક ઘડી દીઠ વેચનાર તરફથી ૧ દ્રમ્મ, (૨) હોંગની એક ઘડી દીઠ વેચનાર તેમજ ખરીદનાર તરફથી ૧ દ્રમ્મ (૩) દરેક અનાજના ગાંડા દીઠ અમુક (તે રૂપા નથી) ૪ ધીની એક ઘડા ઉપર વેચનાર તરફથી ૧ પળી ધી.

આનો મંગલાચરણનો શ્લોક ગીત ગોવિન્દમાંનો જ છે અને ગીત ગોવિન્દ જયદેવે રચેલું છે જે લક્ષ્મણસેનના રાજ્યમાં એટલે ૧૨ મી સદીના છેલ્લા ભાગમાં લખતો હતો. આ લેખમાં તે શ્લોક ટાંકેલો છે તે બતાવી આપે છે કે તેટલી ટુંકી સુદૃઢમાં ગીત ગોવિન્દ પવિત્ર મનાયું હતું. વિશેષમાં આપણા લેખમાં આપેલ છે તે મુજબ શ્રીકૃષ્ણનું મંદિર સારંગદેવના સમય પહેલાં અનાવડામાં અસ્તિત્વમાં હોતું જોઈએ. આ હકીકત ઉપયોગી છે કેમ કે લેખોમાં શ્રીકૃષ્ણના મંદિરનો ઉલ્લેખ ક્યાંઈ બીજે જગ્યામાં આવતો નથી. મારા ધ્યાનમાં તેવો ઉલ્લેખ છે જે વારાના દેવપાલના વખતના વિ, સ, ૧૨૭૫ ના લેખમાં શંભુના મંદિર પાસે કેશવે કૃષ્ણની મૂર્તિ સ્થાપ્યા બાબતનો છે.

* ઈ. એ. વો. ૪૧ પા. ૨૦ ડો. ડી. આર. સાંકારકર. (૧) જ. એ. એ. વો. ૨ નં. ૫ (મે ૧૯૦૬) પા. ૧૬૭-૬૮. (૨) ઈ. એ. વો. ૨૦ પા. ૩૧૨. પં. ૧૪.

अक्षरान्तरं

- १ ॥ वेदानुद्धरते जगति बहते भुगोलमुद्धिभ्रते दैत्यान् दारयते बलिं छलयते क्षत्रक्षयं कुर्वन्-
- २ (ते)। [से] तु बंधयते हौलि कलयते कारुण्ययातन्वते म्लेछान् मूर्च्छयते दशा-
कृतिकृते कृष्णाय
- ३ (तस्मै नमः ॥ [१] संवत् १३४८ वर्षे आपाद सुदि १३ खावद्येह श्रीम-
दणहिलवाटकाधिष्ठितमहारा-
- ४ (जाधि) राज श्रीसारंगदेव कल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनि महा-
साधि महामा-
- ५ (त्य) [श्री] मधुसूदने श्री श्रीकरणादि समस्तसुद्राव्यापारान् परिपंथयतीत्येवं
काले प्रवर्तमानेषु
- ६ (नै) [ब] स्वामिना पा[रुह] णपुरमुद्रायां नियुक्तमहं श्रीपेथडप्रभृति पंचकुल-
प्रतिपत्तौ देव-
- ७ (श्री) [कृ] णपादानां [पू] जानैवेध प्रेक्षणीकनिमित्तं अत्रे पलमानस्थित-
कर्त्तृ तथा संप्रति महं
- ८ (श्री) पेथडप्रभृति[पं] चकुलेन तथा पंचमुखसमस्तनगरेण च कृतनव्यदेवदायस्य
च शा-
- ९ सनपट्टिका यथा अग्नीकपलमानंदेवदायस्यैव्यक्तिः ॥ वृ० करण स्थितके
द्र० १८० तथा वृ (०)
- १० मंडपिकायां स्थितके द्र० ७२ तथा अत्रे देवलेन आत्मनः श्रेयोर्ज्यै पलमान
आत्मीय सीकरि
- ११ सक्त श्रीकृष्णपा[दानां] दच द्र० ७२ तथा तस्य द्र० ३६ तथा अमावास्या
२ स्थितके द्र० ४ वर्ष प्रतिज्ञातं
- १२ द्र० ४८ एवमेतत् पूर्व स्थितकं सांप्रतं उपविष्टमहं श्रीपेथडप्रभृतिपंचकुलेन
तथा प्रो० ध
- १३ रणीधर । पुरो० सि(र)धर । पुरो० गोवाहित्य । पुरो० हरिसम्म । सा
आमा । सा हेमा । सा महण-
- १४ सीह । द तेजा । सा मयधर । अत्रे सादल । अत्रे देवल । सा समरा । सा
घणपति । अत्रे आसधर

१ भूगो ५५५२ छिपरी २ वांशो मुद्धिभ्रते ३ वांशो हले ४ वांशो म्लेच्छान् ५ व अने तौ नी वयमां
पुं ५५५५ ले. ६ वांशो प्रेक्षक ७ वांशो अत्रे ८ वांशो पात्यमान ९ वांशो अग्नीय पात्यमान १० वांशो
पात्यमान ११ सीकरि भुवरी सीरकने अदने सप्तायुं होय. १२ वांशो तस्य १३ वांशो अमावास्याया.
से २३

- १५ सां गुणधर । सां भडसीह । श्रें नाग[ड] । श्रें सामत । सां झांझा ।
सां वयजलदेव । सां क्रूर-
- १६ पाल । सां पदमसीह । श्रें मदनसीह । श्रें देवसीह । भणशां पेता । मणं
गांधी । सां जा[॥]-
- १७ रहण । श्रें गुणराज । सां केसव । सां झंझा । श्रें रतन । सां त्रीकम ।
सोनीं अर्जुन । सां चांग-
- १८ देव । सां दामर । कंसां जयता । पूगीं तेजा । सां केसव । सां मूरा ।
सां कुंदा । सां नागपाल-
- १९ प्रभृति समस्त महाजन । तथा सम[स्त] वणिज्यारक । तथासमस्त नौवि
त्तकप्रभृति पंचमुखन-
- २० गरेण निजपूर्वजानां श्रेयसे देवश्रीकृष्णपादानां पूजनैवेद्यप्रेक्षणीकनिमित्तं^४
कृतनव्य-
- २१ देवदायस्य व्यक्तिः ॥ मांजिष्टा घडी १ द्रं ६०॥ विक्रेतु कामो ददाति तथा
हींगुदा बडा^५ १ द्रं ६१
- २२ दायकग्राहकौ ददतः ॥ कणश [क] ट १ पायली १ छाटडा १ पायली पां
पुंतेतैलघडा १ प (॥)-
- २३ ली १ एतत् विक्रेता दधाति । एष समस्तदेवदायो आचंद्रार्कितारकं यावत् सम-
स्तपंचमुखनग-
- २४ रेण दातव्यः पालनीयश्च

ખંભાતમાં ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથના શિલાલેખ.*

વિ. સંવત ૧૩૫૨.

ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનું જૈન મંદિર જ્યાં આ શિલાલેખ છે, એ શુનરાંતમાં ખેડા કલે-
ક્ટોરેટના એક મુસલમાન રોટના મુખ્ય શહેર ખંભાતમાં ખદ્દલ નામના એક મોઢવાણીયાએ
બંધાવ્યું હતું. આ શહેર એ જ નામના અખાત ઉપર આવેલું છે. મંદિર સંવત ૧૩૫૨, ઇ. સ.
૧૨૬૬ માં વાઘેલા વંશના અર્જુનદેવના પુત્ર રામદેવના સમયમાં બંધાયું હતું. લેખ એક
સારા કઠિન પત્થરમાં કેતકેલો છે. તે સુરક્ષિત છે, પરંતુ ઉપરના હાથા ખૂણાને થોડો ટુકડો
ફક્ત કપાઈ ગયેલો છે. તેની સપાટીનું માપ ૩૨ ઇંચ x ૧૬ ઇંચનું છે. અને તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં
સંસ્કૃતની ૨૪ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... સો જાતં વિઘ્નીધ્વંસદૈવતં
॥ ૧ ॥ ચઠદલકમઠેન ગ્રાવસંપાતમુક્તં પ્રસમકુલિશવન્દેઃ
- ૨ ... શ્રિયં વઃ ॥ ૨ ॥ ઔદાસિન્યેન
યેનેહ વિજિતારાતિવાહિની ॥ પાર્શ્વનાથજિનં નૌમિ કૌમારં મારસંસ્તુતં ॥
- ૩ ૩ ॥ ... દિનોદયં સ ષક્રે ગુરુગગનામ્બુદિતઃ સહસ્રકીર્તિઃ ॥ ૩ ॥ સંવત્ ૧૧૬૫ વર્ષે
જ્યેષ્ઠ વદિ ૭ સોમે સજય(તિ)
- ૪ ... પાતિજગંતિ ॥ ૫ ॥
દિવ્યેગુર્જરમંડલેષ્ટિવિપુલે વંશોડદિદીપ્તયુતિશ્ચૌલક્યો વિદિતઃ પરૈરકલિતઃ
શ્વેતાતપત્રોજ્વલઃ ॥ ક્ષ્મા-
- ૫ ... પાગતોનિજમુજો
પાર્જ્યાં ચ રાજ્યશ્રિયં ॥ ૬ ॥ શ્રીમાન્ લુણિગદેવ એવ વિજયીશંમુપ્રસાદોદિતસ્ત-
સ્માદ્ધીરસૈકવીરધવલઃ પુત્રઃ પ્રજાપાલકઃ
- ૬ ... જયી યેનાધીસમુદસ્ય કંદમિવ
તં કીર્તિઃ પુના રોપિતં ॥ ૭ ॥ રિપુમલ્લપ્રમર્દાયઃ પ્રતાપમલ્લ ર્હિતઃ ॥ તત્સન્ન-
ર્જુનો રાજા રાજ્યેડ્ઝન્યર્જુનો પરઃ ॥ ૮ ॥ અ
- ૭ ... કિવિજયીપરેષાં ॥ તન્નંદનોડ્ઝનિંદિતકીર્તિરસ્તિ જ્યેષ્ઠોડ્ઝપિ
રામઃ કિમુકામવેવઃ ॥ ૯ ॥ ઝર્મો ધુરં ધારમતઃ પ્રજાનાં પિતુઃ પદસ્યાસ્ય ચ
ધુર્યક્લ્પો ॥ કસ્પદ્રુમી

- ८ .... .. गौ भुवि रामकृष्णौ ॥ १० ॥ श्रीस्तंभतीर्थं तिलकं
पुराणां स्तंभं जयश्रीमहितं महद्भिः ॥ आस्ते पुरं प्रौढिममोढवंशे सुभृपिते भूप-
तिवर्णनीये ॥ ११ ॥ निदर्शनं साधुसुसत्यसंधौ वं
- ९ ... .. कीर्तिरामः ॥ खलाख्यया यो विदितो महर्द्धिर्द्वि-
गतो धर्मधनी विनीतः ॥ १२ ॥ रूपलक्षणसौभाग्यधर्मदाननिदर्शनं । जाताया
प्रौढनारीपु सातोऽस्य वादडा .... १३ सं ....
- १० ... देशात्साध्वी ह्यकार्पाजीनपार्श्वचैत्यं यन्मंडलं नागपते फणाग्ररत्नं नु किं
पुण्यममूर्त्तमस्याः ॥ १४ ॥ अविकलगुणलक्ष्मीर्विकलः सूनुराजः समभवद्विह
पुण्य शीलसत्यास
- ११ .... .. लमुदयस्थं । ह्येतयोरेन चक्रे रविरिव भुवनं यो मानितः सर्वलोकैः ॥
१५ सवितृचैत्यस्य पुरः सुमंडपं योऽकारयत्पूज्यसुधर्ममंडनं ॥ स्वसा च तस्या-
जनि रत्नसंज्ञिका सुरत्नसूर्या धनसिंहगेहिनी
- १२ १६ भीमडजाहणकाकलवयजलखीमडगुणिमाद्याः तयोर्बभूवुस्तनया निजवंशोद्धरण
धौरेयाः १७ पितृव्यकमुतैः सार्द्धं यशोवीरो यशोधनः । पालयन्नस्ति पुण्यात्मा
शैवं धर्मं जिनस्य च
- १३ १८ आस्वडपुत्रौ ... सुमदनपालाभिधौ धन्यो वृत्तानंदितलोकौ प्रीतया राम-
लक्ष्मणसदृक्षौ (शौ) । १९ जाया जाहणदेवीति स्वजनकैरवकौमुदी । तस्य पुत्रौ
तया प्रसूतौ शब्दार्थाविव भारतीदेव्या २० ये (खे) तलः क्षितिपति
- १४ गुणिगण्यो योच्छलत्कलियुगं सुविवेकात् सिंहशावदभीर्विजयादिसिंहविश्रुत
इल्लेदुरयं किं । २१ दिवं गते आतरि तस्य सूनौ लालाभिधे धर्मधुरीणमुख्ये
श्रेयोऽर्थमस्यैव जिनेन्द्रचैत्ये येनेह जी
- १५ णोद्धरणं कृतं तु ॥ २२ जयताद्विजविसिंहः कलिकुम्भैकविदारणैककृतयत्नः । निज-
कुलमंडनभानुगुणिदीनोद्धरणकल्पतरुः २३ सदृचाविमलकीर्तिस्त्वस्यासीद्गुणवंशभूः
पुण्यप्रदोदयक्षमाभूत्पठप-
- १६ षदीधिति ॥ २४ अनूपमा नाम सुवृत्ततोपि श्रियादिदेवीत्युभये तु जाये । पुरोगवं-
धोरभवच्च तस्य कांता वरा सूरवी धर्मशीला ॥ २५ देवसिंहः सुतोऽप्यस्य मेरु-
वन्महिमास्पदं । दीपवद् द्योतितं येन कुलं चार्थीयमा .... ..
- १७ २६ गुरुपट्टे बुधैर्वर्ण्यो यशः कीर्तिर्यशोनिधिः । तद्वोधादहृतः पूजां यः करोति
त्रिकालजां ॥ २७ हुंकारवंशजमहर्धमणीयमानः श्रीसांगणः प्रगुणपुण्यकृतावतारः
तारेशसन्निभयशोजिनशा
- १८ सनार्हो निःशेषकल्मषविनाशनभग्न्यवर्णः ॥ २८ सिंहपुरवंशजन्मा जयताख्यो
विजितएजसः पक्षः । शुभधर्ममांगचारीजिनभूमौ ननु च कल्पतरुः २९ प्रह्ला-
दनो महाभग्न्यो जिनपूजापरायणः ॥ पात्रदानामृतेनैव क्षालितं वसुधातलं

- १९ लं ३० अपरं च अत्राऽ गमन्मालवदेशतोऽपि सपादलक्षादधचित्रकूटात् । आमा-
नुजेनैव समं हि साधुर्यः श्यामदेवो विदितोऽयं जैनः ३१ धांपुत्रेभ्यः साधुक-
ल्हः प्रनुद्धो धन्यो धरित्र्यां धरणी धरोऽपि । श्रीसंघं
- २० मुनिमानसाधुर्हास्तथा राहड इष्टदर्शो ३२ साधुगर्जपतिमान्यो मूपवेश्मसु सर्व-
दा । राजकार्यविधौ दक्षौ जिनश्रीस्कंधधारकः ३३ नरेवेषेण धम्मार्थं धामा-
नामा स्वयं भुवि । सुतोत्तमो विनीतोऽस्यजिनचिंतामणिप्रभुः
- २१ नाम्नानभोपतिरिहाधिपमाननीयः साधुः सुमक्ताः सुहृदः प्रासिद्धः । नोडेकितः
साधुमदात्कदापि योदानशौडः शुमसां [शौ] ङनामा ३५ येहेडोऽपि सुध-
र्मस्यः साधुः सोमश्च सौम्यधीः । दानमंडन सौभाग्य ....
- २२ कः सतां मतः ३६ अजयदेव इह प्रगटो जने तदनुश्रेतहरिः कुशलो जयीअनु-
जपून हरिहरिविक्रमः । मुजजननामइहापि परिश्रुतः ३७ सलक्षणो वापणनामधेयो
देवो विदांश्रेयतरश्च साधुः । सना ....
- २३ पुरंदो जिनपूजनोद्यतो रत्नोपि रत्नत्रयमावनारतः ३८ छाजुः सुधीः पंडितमा-
नमर्हन्ः साधुः सदा दानरत्नश्च जैनः एते जिनाम्यर्चन पात्रमक्ताः श्रीपार्श्व-
नाथस्य विलोक्यपूजां ३९ संभूय सर्वैर्विधिवत्सु
- २४ मन्त्रपूजाविधानाय विवेकदर्शकैः । श्रीधर्मवृद्धः प्रभावाय शश्वत्कर्त्तृस्थितिः सुस्थि-
तकं महद्भिः ४० वल्ल खंडतथाकुप्टमुखमांसीसटंकणाचर्मरंगाद्यसद्रव्यमलत्यातृ-
पमं प्रति ४१ एको द्रम्मस्तथा
- २५ मालतीलघुवस्तुतः गृहकंचल तैलाद्यतंगडादिवृषं प्रति ४२ श्रीपार्श्वनाथचैत्येऽ
स्मिन् द्रम्माद्रं स्थितके कुतं मन्त्रलोकस्य कामानां चिंतामणिफलप्रदे ४३ संवत्
१३५२ वर्षे श्रीविक्रमसमतीतवर्षेषु
- २६ त्रिशता समं द्विपंचाशद्विंशैरेवं कालेऽस्मिन् रेपितं ध्रुवं ४४ यावत्तिष्ठति
सर्वज्ञाः शाश्वतप्रतिमामयाः तावत्तथादिभेमन्व्याः स्थितकं वात्र मंगलं ४५
श्रीमान् सारंगदेवः पुरवरमहितः स्तंघतीर्थं सुतीर्थं न
- २७ धाचैत्यं जिनानामनघगुहकुलं श्रावकादान धन्याः नानातेजाधनाद्याः मुकृतपथ-
पुत्रो मोपानामाहरावदेवो राजादिदेवो जिनभवनविधौ मुख्यतां ये गतास्ते ॥ ४६
भावाद्यौभावभूपस्व
- २८ जनपरिधृतो आजदेवोपि दाता जैनै धर्मेऽनुरक्ताः श्रुतिगुणसहिताः साह्ररत्नौ
वदान्यौ । अन्ये केऽपि संतः स्थितकमिह सदा पालयन्त्यत्र वृद्धिं पुष्पांतस्तेषु
पार्श्वो विदधतु विपलां ... ..
- २९ तौ तामहाश्रीः ४७ छ ६४ प्रशस्तिरिय लिखित्वा ठ० सोमेनडकीर्णा सूत्र०
पाल्हा तेन
सं० २४

(૧૭) આ બન્નેને, વંશને અતિ ઉત્તમવળ કરનાર (ઉદ્ધારનાર) સિમ્હ, જટહુન, કાકલ, વયજલ, ખિમ્હ, ગુનિમ આદિ પુત્રો હતા.

(૧૮) મહાત્ વીર પવિત્ર મનવાળો યથોચન નિજ પોતાના પિતૃર્થ ભાષ સહિત શૈવ અને જૈન ધર્મ અનુસરતો.

(૧૯-૨૦) અર્ધદને એ પુત્રો ... ... પ્રમને સદાચારથી રંજનાર, પરસ્પર સ્નેહમાં રામ અને લક્ષ્મણ સમાન. મહનપાલ અને ... ... કુચુદ સમાન સ્વજનને શશિ સરખા તેની પત્ની જટહુણ દેવીથી જેમ સરસ્વતીએ શુદ્ધને અને અર્ચને જન્મ આપ્યો તેમ ઉત્પલ ઘયા.

(૨૧) શુભિઓમાં અથ એવલ રાજ્યે ઠલિયુગને છપ્યો. સિંહના ભાણ સમો નિર્ભય વિજયસિંહ નામે વિખ્યાત તે ભૂમિપર શશિ સમાન ભાસતો હતો.

(૨૨) ધર્મના પરમ અનુયાયી તેના અનુજ લાલાના મૃત્યુ પછી તેના ક્રિયાધેં તેણે જિનેન્દ્રના મંદિરનો છલોદાર કરાવ્યો.

(૨૩) ગજ સમાન ઠલિયુગને એકી હસ્તે તોડના પ્રયત્ન કરનાર, સૂર્ય માફક વંશને ઉત્તમવળ કરનાર, અને કલ્પવૃક્ષ જેમ શુભિ અને દીનને સહાય કરનાર વિજયસિંહ જય પામે.

(૨૪) સદાચારથી વિમળ કીર્તિ તેના અરણ્યમાંથી (શુભનું અનિવાર્ય રૂપ રૂપ) હોય તેમ પવિત્ર ... ...

(૨૫) તેને, જેનો ભાઈ તેના પહેલાં મૃત્યુ પામ્યો હતો એવાને, સદાચારમાં પણ અતુલ અનુપમા અને શ્રીયાદેવી પત્નીઓ હતી. અને ત્રીજી પત્ની અતિધર્મી અને પવિત્ર સદુષિ હતી.

(૨૬) તેના પુત્ર દેવસિંહે મેઢુ સમાન મહિમા પ્રાપ્ત કરી વંશને દીપક માફક પ્રકાશિત કર્યું.

(૨૭) આ દેવસિંહ, પોતે માન્ય કરેલા શુદ્ધ, અને વિદ્વાનોથી સ્તુતિ પામેલા યથાસાગર યથાકીર્તિના ભોધ પ્રમાણે ત્રણવાર અર્હુતની પૂજા કરે છે.

(૨૮) હુંકાર વંશમાં અમૂલ્ય ભણિ સમાન, નિજ પુણ્યકૃત્યોનો અવતાર, શશિ સમાન યથા સંપત્ત, જિન શાસન અનુસરવા યોગ્ય, સર્વ પાપનો પૂર્ણ નાશ થયાથી ઉત્તમવળ સાંગણ નામનો એક પુત્ર હતો.

(૨૯) સિંહપુરના વંશમાં, પાપના માર્ગનો વિજય કરનાર, સદાચારી, જૈન ધર્મની ભૂમિ ઉપર કલ્પ વડે સમાન જયત જન્મ્યો હતો.

(૩૦) જિનની પૂજાપરાયણ અતિ મહાન પ્રહ્લાદને પાત્ર ભાણેસોને દાન રૂપી અમૃત સિંચન કરીને પૃથ્વીતલનું પ્રસાદન કર્યું.

(૩૧) વધારામાં માલવરેશમાંથી ચિત્રકુટમાંથી સવાલસ સહિત (૧) આંખા અનુજ સહિત આ સાધુ સાંભરેવ જૈનના નામથી ભણીતો અર્દી આવ્યો.

(૩૨) પ્રકં સાધુ ધાન્ય, છુદિમાન ક્ષુદ્ર, ધરણીમાં ગુળી ધરણધર ... ... મુનિમાન નતિના વયા દાહલ અને રાહલ ઈદ દર્શી સાધુઓ ત્યાં હતા.

(૩૩) વળી સાધુ આજપનિ પણ હતો. જેની આજ્ઞાનું પાલન નૃપના મહેલમાં સદા મર્તુ; જે રાજ્યકર્મોમાં દક્ષ હતો અને જિનની શ્રી શંક ઊપર ધારનાર હતો.

(૩૪-૩૫) તે પામે નામે પૃથ્વીપર ધર્મનો અવતાર હતો. તેને વિનથી જિનચિંતામણિ પ્રભુ નંદપનિ નમતો નૃપેશી પૂજનીય સાધુ, સુદક્ષ, મિત્ર અને પ્રસિદ્ધ પુત્ર હતો. આ

સર્વ હોવા છતાં તે કદિ મદ વાળો હતો નહીં. અને દાન કરવામાં સદા પ્રવૃત્ત હતો અને પૌણ્ય નામવાળો હતો.

(૩૬) વળી ઘેહુડ જે સદા ધર્મના પંથ પર રહેતો હતો, તે પ્રજા, પ્રભાવાળો, બુદ્ધિમાન અને દાનના ભૂષણથી ઉજ્જવળ હતો, અને સજ્જનોથી માન પામતો.

(૩૭-૩૮) અને પ્રજાને બાણીતો અજયદેવ હતો. તેના પછી સુખી અને સદ્ગુણી ખેત-હરી તેનો અનુજ પૂનહરિ, સિંહના વિક્રમવાળો, સુજન સારા નામવાળો; સદલક્ષણવાળો બાપણ, વિદ્વાન સાધુઓમાં શ્રેષ્ઠ દેહ, જિનની પૂજામાં પ્રવૃત્ત પુરેન્દ્ર, અને ત્રણ રત્નોની ભાવનામય રત્ના.

(૩૯-૪૦) વિદ્વાનોનો મદ ઉતારનાર બુદ્ધિમાન સાધુ છાણુ જૈન ધર્મનો અનુયાયી, અને સદા દાન કરવામાં ચિત્તવાળો હતો, આ સર્વ જીનના પૂજન પાત્ર ભક્તો હતા. પાર્શ્વનાથની પૂજા જોઈ, સર્વ મહાન અને વિવેકી પુરૂષોએ એકત્ર થઈને વિધિ અનુસાર પૂજા માટે, ધર્મ પ્રચાર માટે, અને તેનો સદા માટે યશ સ્થાપવા કંઈક વ્યવસ્થા કરી.

(૪૧-૪૨-૪૩) આ શ્રી પાર્શ્વનાથ જે ચિંતામણિ માફક સજ્જનોની સર્વ અભિલાષ પૂર્ણ કરે છે તે, વસ્ત્રખંડ, કુદ, મુરમાંસિ, ટંકન, ચેમેર ... ... આદિ બળદના વજનની ચીજ પર એક દ્રામ પ્રાપ્ત કરશે. અને એછા મૂલનાં ગુડ, કંબળ (કાંબળા), તેલ અને તગર આદિ પર એક બળદ ઉપાડી શકે તેટલા વજન પર અડધો દ્રમ પ્રાપ્ત કરશે.

(૪૪) શ્રી વિક્રમના સમય પછી ૧૩૫૨ વરસમાં આ સદાને માટે નક્કી કરાયું છે.

(૪૫) જિનોની પ્રતિમા રહે ત્યાં સુધી તે મહાન પુરૂષો અને તેમની ઠરેલી વ્યવસ્થાનું પાલન થાઓ અને તેઓ સુખી થાઓ.

(૪૬) યાત્રાનું એક સાફ સ્થાન સ્તંભતીર્થ, શ્રીમાન સારંગદેવ, જિનદેવનું મંદિર, ગુરુનું પાપરહિત કુળ, શ્રાવક, નાનો, તેજો, ધનો આદિ જેઓ નિત્યદાન કરવા તત્પર હતા, અને મોષ, હરદેવ, રાજદેવ જેઓ વ્રતનું પાલન કરનાર જિન ધર્મ પોષનાર, ને જેઓ મુખ્ય ભાગે જૈન મંદિરની સંભાળ લેવામાં સંબંધવાળા છે તે આ સર્વે અભ્યુદય પામો.

(૪૭) ભાવ ભૂપતિ જેને કુળ સહિત અતિ શ્રદ્ધા છે; મહાદાની ભોજદેવ જૈન ધર્મના તે સર્વ અનુયાયીઓ અને જેઓ તેમના પુણ્ય માટે સ્તુતિ પામ્યા છે ... ... ઉદાર સ્વાદહુ રાત આદિ સંતસુજનો જે આ વ્યવસ્થાનું પાલન અને તેમાં વૃદ્ધિ કરશે તે સર્વેને અતિ રૂપવાન, પાર્શ્વનાથ અતિ અભ્યુદય અર્પો. ... ... આ (પ્રશસ્તિનો) લેખ ૬૦ સોમથી લખાયો અને સુત્ર પદ્ધતી કોતરયો.

(વાઘેલા રાજ સારંગદેવના સમયનો) વંથલીમાંથી

ઉપલબ્ધ એક અધુરો લેખ

વિ. સં. ૧૩૪૬. ૧

રાજકોટના મ્યુઝિયમમાં એક અધુરો, નીચે આપેલો લેખ હું પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. તે રાજકોટના વોટસન મ્યુઝિયમમાં છે. એ વિષે એટલું જ જણાયું છે કે તે કાઠિયાવાડમાં જૂનાગઢ સ્ટેટના વંથલી ગામમાંથી ૩૫ વર્ષ પહેલાં મળી આવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ તે મ્યુઝિયમને ભેટ કરવામાં આવ્યો હતો.

તે એક નાના પીળાશ પડતા પત્થરની શિલા ઉપર કોતરેલો છે, જે શિલાનું માપ ૨"૫" x ૧"૬" છે. થોડા અક્ષરો પહેલી ચોદ પંક્તિઓની શરૂવાતમાં નાશ પામ્યા છે, તે સિવાય લેખ એકંદરે સુરક્ષિત છે. એક ઉર્ધ્વ પંક્તિ વડે જમણી અને ડાબી બાજુએ અર્ધા ઇંચનો માર્જીન બતાવેલો છે.

તેના ઉપર ૩૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. જે ૨'-૪" x ૧-૬" ના માપની જગ્યા રોકે છે, છેલ્લી પંક્તિ અર્ધો કોતરેલી રહી છે, આનું કારણ સમજાયું નથી.

લિપિ નાગરી છે. તે એકંદરે સુંદર રીતે કોતરેલી છે. અક્ષરો શરૂવાતમાં મોટા છે, પણ પછીથી તેનાથી અર્ધા ઠંઠના આવે છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે. ૪૪ શ્લોકો સંપૂર્ણ છે અને છેલ્લો શ્લોક અધુરો છે.

લેખની શરૂવાત શિવ અને પાર્વતી તથા વિષ્ણુની સ્તુતિથી થાય છે. ત્યારપછી જગત-સિંહના નામથી શરૂ થતા એક વંશનું વર્ણન આવે છે. તેણે મણ્ડલીકને લઠાઈમાં હરાવ્યો હતો. વામનસ્થલી (હાલનું વંથલી) માં તેણે વિઝલેશ્વર (શિવ) નું મંદિર બંધાવ્યું હતું.

તે પછી રાષ્ટ્રકૂટ વંશનું વર્ણન આવે છે. તે વંશમાં ઉદ્દાલ નામનો મહાન યોદ્ધો થયો હતો. તેની બહાદુરી જોઈ તેને લવણપ્રસાદે પોતાનો પ્રતિનિધિ બનાવ્યો હતો.

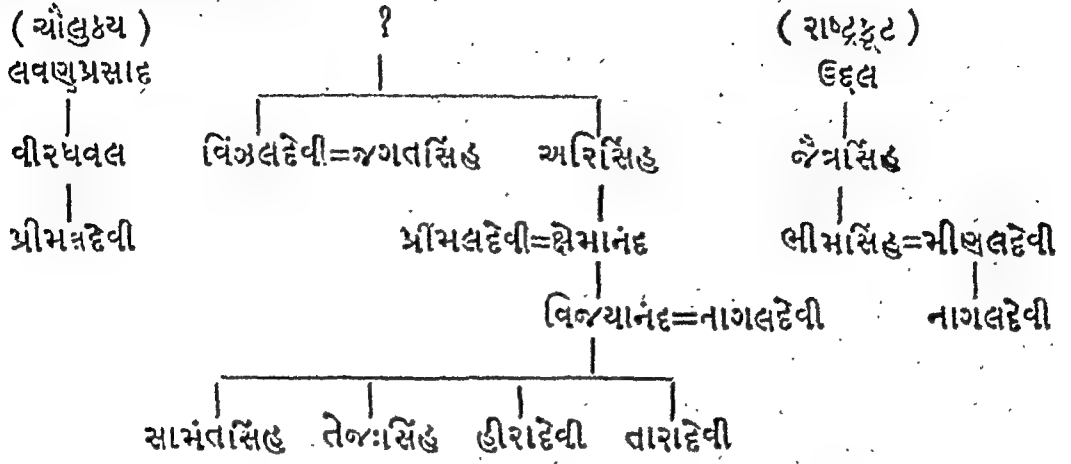
તેના વંશજોના વર્ણન પછી લાવણ્ય શર્મા જે કુટુંબમાં જન્મ્યો હતો તે મૌનસ ગોત્રના વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વૃત્તાંત આવે છે.

છેવટે લેખમાં કપિષ્ઠ ગોત્રના આનંદપુરના એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કુટુંબનું વર્ણન શરૂ થાય છે. તેમાં ગેવિન્દ જન્મ્યો હતો. તેના પુત્રનું નામ કોતરવાનું હતું, ત્યાંથી કામ અધૂરું રહ્યું છે.

આ લેખ ઉપરથી ગુજરાતના ચૌલુક્ય (વાઘેલા) રાજાઓના તાબામાં કાઠિયાવાડ હતું તે સમયનો જાણવા જેવો ઇતિહાસ મળી આવે છે. શરૂવાતની પંક્તિ અધુરી હોવાથી લેખની વારીખ જાણી શકાતી નથી. પરંતુ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના એક અપ્રસિદ્ધ લેખના ૩ ના શ્લોક સાથે આપણા લેખનો ૩૧ મો શ્લોક અક્ષરશઃ મળતો આવે છે. એટલે માની શકાય કે આ લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અરસામાં લખાયો હશે. એ બંને લેખો એક જ સ્થળેથી મળ્યા હતા અને એક જ ખંડીયા રાજા વિજયાનંદના સમયનું સૂચન કરે છે. કયા લેખમાંથી ખીજાએ આ શ્લોકની નકલ કરી હતી એ કહી શકાતું નથી, પરંતુ આપણો લેખ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના અરસામાં લખાયો હતો એટલું ચોક્કસ કહી શકાય.

આ લેખમાં ચૌલુક્ય રાજાનાં બે જાગીરદારકુટુંબોનું વર્ણન આપ્યું છે. એક રાષ્ટ્રકૂટ અને ખીજાનું નામ બેમાંથી એક પણ લેખમાં આપ્યું નથી. આ બે કુટુંબો વિજયાનંદ અને નાગલ-

દેવીનાં લગ્નથી જોડાય્યા હતાં. ખાસ ઉપયોગી હકીકત એ છે કે, વિજયાનંદ જેમાં જન્મ્યો હતો તે અરિસિંહનું કુટુંબ ગુજરાતના વાઘેલાઓના રાજકુટુંબ સાથે જોડાયું હતું, કારણ કે, વાઘેલા મહારાજ વીરધવલે પોતાની પુત્રી પ્રીમલ દેવીનાં શ્વેમાનંદ સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં. તેઓના પુત્ર વિજયાનંદ હતો. આ ત્રણ કુટુંબોનો સંબંધ નીચે પ્રમાણે છે:—

અરિસિંહના વડિલ ધંધુ જગતસિંહે મણ્ડલિકને હરાવ્યાનું કહ્યું છે. આ મણ્ડલિક વંથલી- (વામનસ્થલી) માં રાજ્ય કરતા ચૂડાસમા કુટુંબનો હતો. તેણે મુસલમાનોને હરાવીને ગિરનાર ઉપર નેમિનાથનું મંદિર સુવર્ણથી મઢાવ્યું હતું. જગતસિંહે તેને હરાવી નસાડી મૂક્યો હતો અને જગતસિંહના વંશજોએ વિજયાનંદનાં સમય સુધી ત્યાં રાજ્ય કર્યું હતું. મણ્ડલિકના એક વંશજ રા' મહીપાલે ને પાછું અમરસિંહ અને તેજસિંહ પાસેથી જિતી લીધું હતું.

બીજે સ્થળે કહ્યું છે કે, ચૌલુક્ય (વાઘેલા) રાજા વીરધવલે પોતાના રાજ્યારોહણ પછી તરત જ વંથલી ઉપર ચઢાઈ કરી અને ત્યાં રાજ્ય કરતા પોતાના સાળા સાંગણ અને ચામુણ્ડ એ બે ભાઈઓને હરાવી મારી નાંખ્યા હતા, કારણ કે તેઓએ તેને ખંડણી આપવા ના કહી હતી. આ બંધી હકીકતો વંથલીના ઇતિહાસમાં કેટલીક મુશ્કેલીઓ ઉપસ્થિત કરે છે. પરંતુ એટલું માની શકાય છે કે, મણ્ડલિકને હરાવી કાઢી મૂક્યા પછી વીરધવલે પોતાના સાળા સાંગણ અને ચામુણ્ડ એ બે ભાઈઓને ત્યાં નિમ્યા હતા, પણ તેઓએ ખંડણી આપવા ના કહ્યાથી તેઓને પણ મારી નાંખ્યા હતા, અને શ્વેમાનંદને (કદાચ તેના પિતા અરિસિંહને) વંથલીમાં રાજ્ય કરવા નિમ્યો અને પોતાની પુત્રીનાં તેની સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં.

લેખમાં બે પ્રાહ્મણ કુટુંબો શા કારણથી આખ્યાં છે તે કહ્યું નથી. પરંતુ શ્રીધર કવિ જેણે આ લેખ લખ્યો હતો, તે કંપિષ્ઠ ગોત્રના કુટુંબનો સગો હશે એમ લાગે છે. જો આ સત્ય હોય તો બન્ને નાગરપ્રાહ્મણ કુટુંબો હોવાં જોઈએ, કારણ કે તે કુટુંબ આનંદપુર એટલે હાલના વડનગર જે સુવિખ્યાત નાગરપ્રાહ્મણ સાતિનું મૂળ વતન હતું, ત્યાં રહેતું હતું એમ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે. વળી ઉપર નકલ કરેલા બીજા લેખ* માધવ નામના બીજા કવિએ લખ્યો હતો, તે પણ (વિચિત્રપુર એટલે વડનગરનો) નાગરપ્રાહ્મણ હતો.

अक्षरान्तर

- १ ... [१] .... [दे]वतारातिदून त्रिभुवनवनराजी[नीं]रदो नीलकंठ
[: ज]यति तदनु तस्य प्रेयसी पीतपीतच्छविरविरत
- २ .... [॥ १ .... तपांडुरपुंडरीकसौखप्रसुप्तिकविरं [च] नचिं चिरी-
कः । देव पयोमयपयोधपयोधिशायी पातु प्रियांकश्य
- ३ .... [॥ २] .... [स्तेज]स्विनामप्रणीरमामीणगुणार्ण-
धोनिजगत्सिंहो जगद्धांषवः । जित्वा संयति मंडलिकनिवहं स्थाने हयानां ततो ।
- ४ .... ॥ ३ दुःसामंत यवासकावनिरुहव्यूहव्यधाविस्तरव्यापाराप-
रिमूतमूलपति प्रौढप्रतापानलः । उन्मीलितरपुष्करव्यतिकरः; संग्रामसीमा
- ५ .... रापर ॥ ४ मातुर्विश्वलदेव्यायः(याः) श्रेयसे विश्वेश्वरं श्रीवामनपुर-
स्यांते विश्वकान्तमचीकरत् ॥ ५ अरिर्हिं इति श्रीमान्वीरस्तस्यानुभूरभूत् [१]
- ६ .... ॥ ६ ज्योमांतः शशिदंभतः शशि कलालंकारमौलौ सुरस्रोतः-
पूतपयस्तरंगपटलीलीलायितव्याजतः । नामीपांडुरपुंडरीकमिष[तः पाथो ?]
धिपुत्रीपति
- ७ .... कीर्त्तयः ॥ ७ सा(मंतमु)कुटः श्रीमान्क्षेमानंदस्तदं-
गभूः वभूव भूवनानंदकंदकंदलनांबुदः ॥ ८ चौलुक्कयनृपतेः पुत्री श्रीवीरधवल-
प्रमोः श्रीमत्प्रीमलेद
- ८ .... [॥ ९]' .... [वि]जपानन्दस्तयोरजनिनंदनः । अपि
वाचस्पतिर्मूकः के वयं तदुणस्तेवे ॥ १० कल्यांतरमदीपतिपुपुरमिद्वालाक्षिकाला-
नलज्वालाजालनिमप्रमा ।
- ९ .... [१] त्रयलक्ष भक्षणकलाविल्यातकौक्षेयकः क्षोणी चक्रमलंच-
कार विजयानन्दो मुकुंदोदामः ॥ ११ सर्वज्ञः शक्तिपाणिर्धनपतिरमृतज्योतिरं-
भोजनेत्रः सौ
- १० .... [पा]वको धर्मराजः विद्यानंदो विरेजे । सकलसुरमयः
किंतूलवोदरत्वं वक्रत्वं मंदतां च क्वचिदपि कलयामास नासौ चिराय ॥ १२
यस्यैचैः कीर्त्तिपूरे परि
- ११ .... चत्वारश्चंद्रलोकप्रतिभदरुचयः सप्तलोकावभूवुः । शैलाः कैलास-
लीलायितमसमशरारातिशोभाममर्त्यनयो गंगाविलासं सुरगजललितं कुंभिनः किं
- १२ .... [॥ १३] .... दशमुखो दनुजारिणा समं निर्माय [वैरम]
चलोपि तवानतान्वं । सैवोपि शेषसमतामयतामनेनलोकंष्ट्रेणनद्वारिमिकिसमृद्धवंधु-
ना ॥ १४ श्रीवामनपुरे व्रतपुत्री

- १३ .... [॥] .... ब्रह्मपुरी कृत्वा ब्राह्मणेभ्यः सुधीरदात् ॥ १५ श्रीविज्ञले-
शनिलयाभरणं चकार यस्तोरणद्वितयमवर [चुंविशृंग] आंदोलकं व महनी
यमहो वितानमुत्तालपट्टमपि वंधुर
- १४ .... ॥ १६ ॥ इहैव देवनिलये निजकीर्त्तिनिभप्रभं । पश्चिमाभिमुखं शंभु-
सौधमुद्धरतिस्स यः ॥ १७ अवदानानि दानानी [धर्म] स्थानानि यानि
यः । चकार गणितं नैषा विधिनापि विधीयते ॥ १८
- १५ लोकानंदकरः प्रतापनिकर प्रत्युप्तवीरोत्करः कल्याणाकरकौमुदीहिमकरः प्रावी-
ण्यरत्नाकरः । चंचत्कीर्त्तिचयप्रपंचसिचयप्रच्छादिताशोचयः श्रीलीलानिल-
यश्चिरायज
- १६ [यति] श्रीराष्ट्रकूटान्वयः ॥ १९ वीरचूडामणिस्त[त्र] .... डलः ।
उडलः सदलंकारः कारुण्यरसभूरभूत ॥ २० चौलुक्कय वंशकमलानलिनीम-
रालस्ताहयशोलवणिमा लवणप्र
- १७ सादः वीरेषु वीरमवलोक्यमहः समेतमेतंचिरायनिजचि[न्हय] रं चकार २१
यदीय कीर्त्तिरधरोत्तरीयवासोयुगदुग्धपयोधिगंगे । शशी शिखा रत्नमुड्गनि
हारस्तद्वीतयश्चंदन चंद्रलेपः
- १८ ॥ २२ तदंगभूर्मंगल[भू]र्मनोभूमनोज्ञरूपोजनि जैत्रसिंहः । यशोभरो-
भूदनिरुद्ध एव यस्याधिकप्रीणितचित्रलेखः ॥ २३ तदनु मदनतुल्यस्तस्य
कंसारिशक्तेरजनि तनुजरत्नं रत्नगर्भावतंसः । गु
- १९ णगरिमगभीरो वीरकोटीरहीरः समरविजयलक्ष्मीभा[जनं] भीमसिंहः ।
[॥ २४ हंतुं] वीसलभूपते रिपुगजस्तोमं रणप्रांग[णे सिं]हो भवततार
तस्य भगवन्सानिध्यमास्तां तव । पार्वत्येतिनिशम्य सम्यगुदितं
- २० भीमस्तथैवाकरोत्तेनासौ वसुधातलेप्यभिधया श्रीभीमसिंहोभवत् ॥ २५ कुलेन
शौर्येण नयेन कीर्त्या [श्री]यामिरामो भुवि भीमसिंहः । तद्वीसलक्षो-
णिधवेन तेने परिच्छदो [स्यैवनि] देशवर्ता ॥ २६ तस्य
- २१ भीमलदेवीति कलत्रमतुलाकृतिः । रतिः प्रीतिश्च गौरी च यया जिग्ये-तनुश्रिया
॥ २७ रावणारीरमणी रमणीया तत्सुताजयति नागलदेवी कीर्त्तयस्तिलकयंति
यदीया नागनाकनखंति जगति ॥ २८ स ।
- २२ त्यावाचां विभूति[विं]लसति वदने चित्रलेखा पदस्या गौरीकान्तिः [श]
रीरे हृदि रतिरलकश्रेणिका मूर्ध्नि कृष्णा । पाणौ लक्ष्मीरन्ता मनसि
गुणततिः किं वद्रामोतिरेकादेका निःशेषलोकोत्तरयुव

- २३ तिमयी भाति नागलदेवी ॥ २९ लालित्यं दधती मनोहरपदन्यासामिरामाकृ-
तिर्विभ्राणा रसपद्धतिं मधुरतामाविशती संततां । आहारैरमृतोपमैरहरहः संमोद-
यती सतामंतः सत्कवितेव कस्य न मुदे
- २४ नागलदेवी भुवि ॥ ३० वीरः श्रीविजयानंदः क्षेमानंदस्य नंदनः । ताममंदगु-
णोदारान्दारान्प्राप्य मुदं दधे ॥ ३१ मंडलेश्वरकोटीरमणोरस्य महीयसः ।
श्रीमन्नागलदेवीयं पट्टराजीपदेभवत् ॥ ३२ मुकुंद ।
- २५ इव कान्तासु विद्यानंदो घनास्वपि । सत्यायामिव सत्याविवर्धस्यामधिकनिर्वृतिः
॥ ३३ [श्रीमातामंतसिंह]ः श्रुतिजसिंहस्तयोः सुतौ ॥ हीरादेवी तथा तारा-
देवी देवीनिभे सुते ॥ ३४ भस्मोद्धूलितशूलिमौलिमिलित
- २६ स्वलोककलोलिनी कलोलप्रतिमलकीर्तिसलिलप्रक्षालितक्ष्मातलः । आचंद्रार्क
[मसा]वुदेतु विजयी राजा नको जानकी जानिश्रीररिसिंह वंशमुकुटः सामं-
तसिंहः सुधीः ॥ ३५ यः शत्रूणां समितिं शमयत्य
- २७ द्रुतं बाहुतेजस्तेजः सिंहः स जयति जगन्मानसोत्तंसहंसः । धिक्कुर्व्वाणः सरमपि
वपुः शोभया चित्रमेतं भेजे लक्ष्मीरतिरपि तथा कीर्त्तिपूरो निरुद्धः ॥ ३६ हीरा-
देवी गर्भारासौ लावण्यधवल
- २८ कृतिः । तदस्यै विधिना दत्तो लावण्यधवलो धवः ॥ ३७ लावण्यधवलो वीर-
शैलुक्यकुलदापकः । स्नेहवत्या सुदशया दिदीपे दीप्तया यया ॥ ३८ हीरादेव्या-
मय विधिवशात्ताकलोकं गतायां
- २९ तस्या माता महिमलहरीधामनागलदेवी । अस्या मूर्त्तिं त्रिभुवनगुरोर्विह्वलेशस्य
गर्भागारे गौरीमिव शशिमुखीं प्राङ्मुखीं निर्ममेसौ ॥ ३९ अचंडचंडद्युतिमंडला-
भ्यां धीः कुंडलाभ्यामिव भा ।
- ३० ति यावत् । नागलदेवीदुहितुः पवित्रा मूर्त्तिः क्षितौ नंदतु तावदेषा ॥ ४०
विद्वान्मौनसवंशरत्नमवनीसीमंतमुक्तामणेर्विद्यानंदविभोर्विमाति [भु]वने लाव-
ण्यशर्मा गुरुः । धीमानस्ति नरायण ।
- ३१ स्तदनुजस्तस्यानुजन्माजनि श्रीधंथस्तनुजोस्य राजविकृती श्रीमानयं श्रीधरः ॥
४१ सती च सीता च सरस्वती च गंगा च गोदा च कर्लिदजा च । नागल-
देवी च नितांतमेता जयंतु सप्तापि यदा
- ३२ स्तमेताः ॥ ४२ रहस्यमिव शौचस्य सौभाग्यस्येव भाग्यभूः । पुण्यस्येव परीपाकः
श्रीमन्नागलदेव्यसौ ॥ ४३ वंशे कपिलमुनेरवनीवतंसरत्नवंनीपकवनीनवनी-
रवाहः । मृजानिपूजि
- ३३ तपत्रः पदमिदिराया गोविंद इत्यजनि कोविदसर्वभौमः ॥ ४४ धी सिधुरा-
नंदपुरद्विजस्य तस्यांगजन्मा

ગુજરાતમાં ખંભાતમાંથી ઉપલબ્ધ શિલાલેખ*

ગુજરાતમાં ખેડા કલેક્ટોરેટ નીચે એક મુસલમાન સંસ્થાનની રાજધાની ખંભાતમાં કુન્ત-
નાથના મંદિરમાંથી આ શિલાલેખ મળી આવ્યો છે. પ્રવેશદ્વારની જમણી બાજુની લીંતમાં
જડેલા ઘોળા આરસપાણુના ટુકડામાં તે કોતરેલો છે. આ લેખમાં ખાસ નવીનતા એ છે કે
તે અધુરો રહી ગયો છે. તેનું માપ ૩૧ x ૧૬ ઇંચ છે. તેમાં દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત
શ્લોકોની ૧૯ પંક્તિઓ છે. તેમાં સોલંકી વંશની વાઘેલા શાખાના ચાર પુરુષોનાં નામો આપેલ
છે. આમાં છેલ્લો વર્ણવેલો પુરુષ વીસલદેવ છે, જે ગુજરાતનો પહેલો વાઘેલા રાજા હતો. તે લેખ
અધુરો હોવાથી તારીખ અગર લેખનો સંભવિત સમય પણ આપી શકાય તેમ નથી.

अक्षरान्तर

- १ ॥ ६० ॥ अहं ॥ श्रेयांसि प्रतनोतु वः प्रतिदिनं श्रीनामिजन्मा जिनो यस्यांक-
स्थलसीमि केशपटलीभिर्बेदनीलप्रभा ॥ सोत्कण्ठं परिरंमसंभ्रमजुषः साम्राज्यल-
क्ष्म्या .... विदं
- २ कंकणकिणश्रेणीव संभान्यते ॥ १ ॥ सोव्यात्पार्श्वविमुनतौ फणीपतेः सप्तास्य-
चूडामणिसंकांतः किलघोऽष्टमूर्तिरजनि स्पष्टाष्टकर्मछिदे ॥ यद्भक्तं दशदिगजन
ब्रजमभिर्वातु तथा
- ३ सेवितुं यं यत्तादनस्ताविशचनुरभूदेकादशांगोऽपि सः ॥ २ ॥ त्रैलोक्यालयसप्तनिर्म-
यभयप्रध्वंसलीला जयस्तं मादुस्तरसप्तदुर्गतिपुरद्वाराकरोर्ध्वांगलाः ॥ प्रीतिप्रोक्षितस
- ४ सतत्त्वविटपिमोद्भूतनूनांकुराः शीर्वे सप्तभुजंगपुंगवफणाः पार्श्वप्रभोः पातु
वः ॥ ३ ॥ लोकालोकलसद्विवारविदुरा विस्पष्ट निःश्रेयसद्वारः सारगुणा-
लयस्त्रिभुवनस्तुत्यांघ्रिपंकेरुहः ॥ श
- ५ श्वद्विभजनीनघर्मविमवो विस्तीर्णकरुयाणमा आधोन्योऽपि मुदं जनस्य ददतां
श्रीतीर्थराजः सदा ॥ ४ ॥ दैत्यारिर्नियतावतारनिरतस्तत्रापि कालमितं
त्राताकैदुभवान्बवाय
- ६ पुरुषास्तेपि श्रुतत्पौरुषाः ॥ कः कर्ता दितिसूनसूदनमिति ध्यातुर्विधातुः पुरा संख्या
ममश्रुल्लकादमटोमवदसिदैत्यैः समं कंपयन् ॥ ५ ॥ चौलक्यादमुतः समुद्रस
नोद्वैरकधौरयतादुद्ध
- ७ पांडुदमुदूदंचदभयश्चौलुक्यनामान्वयः ॥ जातास्तत्र न के जगत्रयजयप्रारंभनिर्द-
भदोस्तंभस्तंभितविश्वविक्रमचमत्कारोज्जिता भूभुजः ॥ ६ ॥ तेषामुद्दामघाम्ना-
मसमतममहः संपदा ।
- ८ संप्रदायैर्वीरश्रीदर्पणानां दिवसपतिरिव द्योतकोऽभूत् ॥ राजाणोराजनामा रणरु-
धिरनदीशोणमणोधिमरणोधारौद्विद्वैणसाद्रांजननयनभैः श्यामतामानयधः
- ९ ॥ ७ ॥ यस्यासिः समरान्वरेवधुरवद्वाराप्रपातैरिपुस्त्रीगंडस्तनमितिचित्ररचनाः
स्मर्तव्यमात्राः सृजन् तेनेकामपि तां प्रतापतडितं यस्याद्युतिर्द्योततेद्यापिस्थाणुल-
लाटलोचनदिनस्वाम्यौर्ध्ववन्हिच्छ
- १० लात् ॥ ८ ॥ अंगचंगीमतरंगितरंगा रंगदुल्वणांशुणप्रशुणश्रीः ॥ राजनीतिरिव
यस्य नरेदेर्वल्लभाज्जनि सलक्षणदेवी ॥ ९ ॥ तस्मिन्निदुक्लोपदंशकमुधाकल्प-
द्रुदत्तासवस्वादेभ्यो ध्रुवधूजनाधर-
- ११ सं संबुध्यमानेऽधिकं ॥ तत्पुत्रोलवणाढिपतीराविलसद्वीरप्रणादो जयप्रासादो लवण-
प्रसादनृपतिः पृथ्याः प्रपेदे पतिः ॥ १० ॥ रणप्रणुन्नारिभनः प्रसादः सघर्मक-
र्मासशिवप्रसादः

- १२ दानप्रतानक्षतविप्रसादः कस्यानमस्यो लवणप्रसादः ॥ ११ ॥ त्वेदीचैदीश्वरो-
भूदुरुभयतरलः कुंतलः कामरूपः कामं निष्कामरूपः कलहकलहयच्छेदशीर्णो
दशार्णः ॥ कांजोजस्तु-
- १३ ल्वदोजः स्थितिरतिसरलः केरलः मूरसेनस्वामीनिःशूरसेनः प्रसरति परितो यत्र
दिग्जैत्रयात्रे ॥ १२ ॥ रम्यसर्वविषयाद्भुतलक्ष्मीकाननाशिवरिजातिमनोन्या (ज्ञा) ॥
प्रेयसी मदनदेवीरमंदं त-
- १४ स्य संमदमदत्तमहीव ॥ १३ ॥ किंनोस्वमतयाथनिर्जरतयामृत्युंजयत्वेन वा नित्यं
दैत्यजयोद्यमेन नयतः प्राणप्रियाकेलयः ॥ इत्यर्चिं शुभदारणैर्दनुजनुर्निर्हारणैर्द्वारुणै-
र्लुपत्यत्र
- १५ सुतोऽस्य वीरधवल्लो भारं वभार क्षितेः ॥ १४ ॥ श्रीदेव्या नव्यनीलोत्पलदल-
पटलीकल्पिताकेलिशय्यास्फुर्जद्वाहृष्मवन्होर्निखिलरिपुवनप्रोषिणो धूमपंक्तिः ।
वीरत्वे दृष्टिदोषोद्ध-
- १६ यविलयकृते कज्जलस्यां कलेपा (खा) पाणौ कृष्टारिलक्ष्म्याः श्लथतरकवरी
यस्य रेजेसि यष्टिः ॥ १५ ॥ भूपस्यास्य प्रतापं भूवनमभिभविष्यंतमत्यंततापं
जाने ज्ञानेन मत्वा पृथुद्वधुभिया पूर्वमेव प्रतेने ॥
- १७ बन्हिर्वेश्मोग्रमाले शशिकरशिशिरस्वर्धुनीसन्निवाने । वार्धवावौर्वोनिवासं पुनरिह
मिहिरो मज्जनोन्मज्जनानि ॥ १६ ॥ गौरीभूतभूजंगमरुचिरा रुचिपीतकालकूटघटा ॥
अकलंकिताविधृत्यविधुर्यत्की-
- १८ त्तिर्जयति शिवमूर्तिः ॥ १७ ॥ बहुविग्रहसंगराचितमहसा घनपरमहेलया श्रितया ।
जयलक्ष्म्येव सदेव्या वयजलदेव्यादिदेवनरदेवः (:) ॥ १८ ॥ तस्मिन्
शंभूसमासदां विदधति प्रौढप्रभावप्रमाप्राग्भारैः परमेश-
- १९ दर्शनपरानंदस्पृशां विस्मयं ॥ तज्जन्माजगतीपतिर्विजयते विश्वत्रयीविश्रुतः ॥
श्रीमान् विश्वलदेव इत्यखिलस्वांतेषु शल्यं क्षिपन् ॥ १९ ॥ यं युद्धसज्जामिव
चापधरं निरीक्ष्य स्वप्ने विपक्षनृपतिः प्रति (अधुलं)

ભાષાન્તર

(૧) અહોતોને નમસ્કાર હજો. નાશિમાંથી જન્મેલા (કમલદેવ) શ્રીજિન તમારા શ્રેયાર્થે સદા હજો, ઈંદ્રનીલ મણિની પ્રભા સાથે સ્પર્ધા કરતી અથવા ભળતી કેશની લટા જેના સ્કંધ ઉપર પડીને અતિ ઉત્કંઠાથી ભેટવાની ટેવવાળી સામાન્ય લક્ષ્મીના કાંડા પરના કુદરતી ઠંકણથી પડેલી નિશાનીઓ સમાન લાગતી.

(૨) શેષ નાગ નમન કરવા આળ્યો ત્યારે તેનાં મસ્તકે ઉપરના સાત મણિમાં તેના રૂપનું પ્રતિબિંબ પડતું ત્યારે જાણે કે આઠ (૮) પાપ હણવા આઠ રૂપ ધાર્યા હોય તેવા પાર્શ્વનાથ તમને રહો. તેના બદલામાં શેષ નાગે પણ તેના પદનખમાં પ્રતિબિંબ પડવાથી દશે દિશામાં વસતાં ભક્તમંડલોને રક્ષવા અગિઆર રૂપ ધારણ કર્યાં.

(૩) ત્રેલોક્યના વાસીઓને નિર્ભય કરીને સર્વ ભય શાંત કરવા, લીલામાં જયસ્તંભ કર્યાં હોય તેવી દુસ્તર નરકના માર્ગના સાત દ્વારને બંધ કરવાની અર્ગલા સમાન, પ્રેમથી સિંચાએલા સમ તત્વોના વૃક્ષના અંકુર સમાન શેષનાગની સાત ફણ જે પાર્શ્વનાથના શિર પર પ્રસરેલી છે તે તમને રહો.

(૪) તેના પછી લોક અને અલોકના જે પર્વતો વચ્ચે (હુનીઆમાં) થતું સર્વ જાણનાર, મોક્ષનાં મુદ્દલાં દ્વાર જેવા, સદ્ગુણોનો નિધિ ત્રિભુવનથી પૂળતા ચરણવાળો, સર્વ જનોને સામાન્ય ધર્મકાર્યોથી ઉદ્ધમવતા સુકૃતથી સદા પૂર્ણ ઉદારતાની અતિપ્રસરેલી પ્રભાથી રમ્ય લાગનાર આદિતીર્થરાજ સદૈવ જનોને આનંદ આપે.

(૫) દૈત્યોને અરિ વિષ્ણુ અમુક અવતારો ધારણ કરે છે, જેનો પણ ટુંક સમયમાં અન્ત આવે છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય વંશના નૃપો જે રક્ષણ કરવા સમર્થ તે પુરુષાર્થ શુભાવે છે. ત્યારે દિવિના પુત્રને કેણુ હણશે? આ એક સમયે ગ્રહા વિચાર કરતો હતો ત્યારે શુભકમાંથી એક ચોષ્ઠા સંધ્યા કરતાં દૈત્યોની સાથે તરવાર હલાવતો ઓચિંતો આવ્યો.

(૬) સદા વહેતા પ્રતાપથી પૂર્ણ, અને સાગર અને પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનાર ત્રીલોક્યમાંથી નિર્ભય ત્રીલોક્યોનો વંશ ઉતરી આવ્યો. ત્રિભુવનનો જય કરવા પ્રવૃત્ત સ્તંભ સમાન હસ્તથી અખિલ જગને આશ્ચર્ય પમાડતાં છર્વાં મહરહિત રહેનાર આ વંશના કયા નૃપો વિખ્યાત નથી.

(૭) સૂર્ય માફક અતિ મહાન વિક્રમવાળા વીરજનોના હર્ષણ જેવા પ્રતાપને પોતાના ઉત્તમવળ આચારથી પ્રકાશ આપનાર, અર્જુનરાજ આ ઉત્તમવળ યશ્વળા વંશમાં થઈ ગયો. તેણે રણક્ષેત્રમાં પાડેલા લોહીની નદીઓના મવાહથી પહેલાં રક્ત હતો તે સાગરનાં જલ શત્રુઓની રમણીઓનાં નયનમાંથી (અંશુ સાથે) વહેતા ઘટ કાજળના ભળવાથી કાળાં કરી નાંખ્યાં.

(૮) જેની અસિ ભૂતકાળમાં વાહનમાંથી વૃષ્ટિ જેવા સતત પ્રહારથી શત્રુઓની પત્નીઓના લલાટ અને સ્તનપર ચિત્રરચના કરતી, તેણે એવી અતિ પ્રકાશિત વિદ્યુત પ્રસરાવી છે કે તેની પ્રભા હજી પણ શિવનાં લલાટ પરનાં લોચન રૂપે, સૂર્ય રૂપે, અને વડવાનલ (જળમાં મહાઅગ્નિ) રૂપે દેખાય છે.

(૯) આ નૃપને રાજનીતિ માફક શુદ્ધ અવયવવાળી અને મહાન શુભોના અતિયશવાળી સંલક્ષણા દેવી પત્ની હતી.

(૧૦) ત્યારે અર્જુનરાજને શશિનાં કિરણોના અમૃત અને કદપતડના રસ કરતાં સ્વર્ગની સુંદરીઓના અધરામૃતનો સ્વાદ અધિક સારો લાગ્યો ત્યારે તેનો પુત્ર જેનો પ્રતાપ લવણ-સમુદ્રના કિનારાપર ગાજતો અને જે વિજયના પ્રાસાદ (મહેલ) સમાન હતો તે લવણ-પ્રસાદ રાજ થયો.

શેષ રૂપ

(૧૧) રણુક્ષેત્રોમાં શત્રુઓના આનન્દનો અન્ત આણુનાર, ધર્મ અને સંતકાર્યોથી શિવની પ્રસાદી પ્રાપ્ત કરનાર, અને બ્રાહ્મણોનાં અવિદાનથી વિદ્ય હણુનાર, લવણુપ્રસાદને આદરપાત્ર કાણુ નહિ લેખે ?

(૧૨) જ્યારે લવણુપ્રસાદ દિગ્વિજય કરવા નીકળ્યો ત્યારે ચેદિનો નૃપ લય પામી ગયો, કુણ્ટલનો નૃપ મહાલયથી ગળડવા લાગ્યો, કામરૂપનો નૃપ સર્વ સૌંદર્ય વિનાનો થઈ ગયો, દશાર્ણુનો નૃપ યુદ્ધના અશ્વોની ખરીઓથી ત્રુટી ગયો હોય તેમ થઈ ગયો, કાર્મોજના નૃપનું બલ લંગ થઈ ગયું, કેરલનો નૃપ સરળ થઈ ગયો અને શુરસેન સ્વામિ તેની સેના સહિત સર્વ શૌર્ય વિનાનો બની ગયો.

(૧૩) લવણુપ્રસાદ તેની પ્રિય પત્ની મદનદેવીના તથા તેની પ્રિય ભૂમિના મદવાળો હતો. મદનદેવી સર્વ રીતે સુંદર હતી, અને અદ્ભુત મુખ હતું અને તે તેનું મન પાર્વતીની માફક પ્રસન્ન કરતી. ભૂમિ ઉપર પણ સુંદર દેશો હતા, અદ્ભુત વનો હતાં, અને વિવિધ રમ્ય પર્વતો હતા.

(૧૪) નિત્ય દૈત્યોનો પરાજય કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેવાથી આપણી પ્રાણુપ્રિયાઓનો ઉપલોગ ન કરી શકીએ તો નિદ્રામાંથી સુક્ષિત, જરાઅવસ્થામાંથી સુક્ષિત, અને પૃથ્વીના વિજયનો પણ શો અર્થ ? જ્યારે લવણુપ્રસાદ દારૂણ યુદ્ધોમાં દૈત્યોને હણીને તેમનાં વિદ્વો દૂર કરવા દેવો પાસે ગયો ત્યારે તેનો પુત્ર વીરધવલ આ જગનો ભાર ધારણુ કરવા લાગ્યો.

(૧૫) નર્વવિકસિત નીલ કુમુદની શ્રીદેવીની કેલી માટે રચેલી શય્યા સમાન, શત્રુમંડળના વનને ભસ્મ કરવા સર્વ દિશામાં હાલતા ભુજના પ્રતાપની ઉખળવાના પ્રબળ અગ્નિમાંથી નીકળતા ધૂમપંક્તિ સમાન, દષ્ટિદોષની અસર દૂર રાખવા માટે કાળજની ઐણી સમાન, શત્રુની નિજ કર વડે કેશથી ખેંચાતી લક્ષ્મીના વિખરાએલા કેશ સમાન તેની અસિ પ્રકાશિત હતી.

(૧૬) આ નૃપનો પ્રતાપ ભુવનનો પરાજય કરનાર અને અત્યંત તાપવાળો છે એ જ્ઞાનથી અને દહનના લયથી અગ્નિએ પ્રથમથી જ શિવના લલાટ પર ધન્દુ અને શીતળ ગંગાની સમીપમાં નિવાસ સ્થાન શોધી લીધું, વડવાનલ સાગરમાં નિવાસ કરવા ગયો અને સૂર્ય સાગરમાં વારંવાર ડુબકી મારવા લાગ્યો.

(૧૭) તેનો યશ શિવની મૂર્તિ સમાન હતો. કારણ કે મૂર્તિ (દેહ) ગૌરિથી, ભૂતોથી ભુજંગથી અને આનન્દથી પાન કરેલા કાલકૂટ વિષની પ્રભાથી અને વિમલ ધન્દુથી રમ્ય દેખાય છે. તેમ તેનો યશ શ્વેત જનાવેલા નાગથી, સમસ્ત તિમિર હણુવાથી, અને શશીને નિર્મળ કરીને શોભિત દેખાય છે.

(૧૮) અસંખ્ય યુદ્ધોમાં પ્રાપ્ત કરેલા પ્રકાશવાળી, સર્વ શ્રેષ્ઠ લીલાથી સેવાએલી વિજયદેવી સમાન રમ્ય ગાત્રોથી અતિ સુંદરતાવાળી શ્રેષ્ઠ રમણીઓથી સેવન થતી વયજલદેવી તેની પત્નીથી તે (વીરધવલ) સુંદર દેખાતો.

(૧૯) જ્યારે વીરધવલ પરમેશ્વરને જોવાથી અતિ આનંદ પામતા શિવના સમાસદોને, તેના મહાન પ્રતાપ વડે, વિસ્મય પમાડવા ગયો, ત્યારે તેનો પુત્ર વિસલદેવ જેનો પ્રતાપ ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત હતો, અને જે શત્રુઓના હૃદયમાં શૂળ સમાન હતો તે ભૂમિપતિ થયો.

(૨૦) યુદ્ધ માટે તૈયાર ધનુષ સહિત તેને સ્વપ્નમાં જોઈને શત્રુ રાજાઓ ... (અપૂર્ણ)

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

પરચુરણ લેખો

પરચુરણ લેખો

નં. ૨૨૭

મોરબીનું તામ્રપત્ર

સંવત્ ૫૮૫ શ્રા. સુ. ૫

મેજર જે. હબ્બુ. વૉલસનની કૃપાથી આ પત્રક એક વર્ષથી વધારે સમય અગાઉ મોરબી-દરબાર પાસેથી મને ઉછીનું મળ્યું હતું. તેની પ્રતિકૃતિ તૈયાર કરવામાં આવી હતી, જે માત્ર હાલમાં જ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

ચોડાં વર્ષો અગાઉ બે પત્રાં હતાં, પરંતુ પહેલું પત્રક તે પછી ગુમાઈ ગયું છે, એમ મનાય છે કે કોઈને ઉછીનું આપ્યું હતું જેના તરફથી પાછું મળેલું નથી. આ ઘણું જ અફસોસજનક છે; કારણકે તેમાં તેના હાતાની વંશાવળી હતી.

તારીખ શબ્દમાં આપી છે, જે આંકડામાં સંવત્ ૫૮૫ તરીકે છેલ્લેથી બીજી પંક્તિમાં જણાવાયેલું છે.

अक्षरान्तर

पतरुं बीजुं

ह्यणअग्रहारवास्तव्य शाण्डिल्यसगोत्रमैत्रायर्णाय सत्रह्यचारित्राह्यणन ....

जाज्जाकाभ्यां सीदादित्यसुताभ्यां पयः पूर्वमाशशाङ्कातपनार्णवस्थितेः संता-
नोपभोग्यतयामार्चण्डमण्डलाश्रयिणि स्वर्भानौ बलिचरुवैश्वदेवादिसत्रह्यकृ[क्रि]यार्थं पित्रो-
रात्मनश्च पुण्ययशोमिवृद्धयेप्रतिपादितमेतयोश्चेदमुपभुंजतेर्न केनापि देशाधिपतिना व्यासेधः परिपन्था न
वा करणीयो भा-विमिश्र भूमिपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यैर्वा सामान्यं भूमिदानफलमनित्यान्यैश्वर्याणि
मानुष्यक-मपि प्रबलमारुताहतपद्मिनीपत्रस्थितजल[ल]वलोलमाकलय्यदुःपरिहरदुःखं क्ष-
णिकं च जीवित-मालोच्य[च्या ?]तप्रचुरकदर्थनासंचितमर्थजातमनिलसंगिदीपशिखाचंचलमालो-
च्य द्वाच्यताच्युतिकामै-रमरलमण्डलशरदिंदुद्युतिधवल्यशोवितानाच्छाद्यं नमोभागमिवात्मानमिच्छद्भिर-
तिस्वच्छमनोभिर-भ्यर्थनानुबध्यमानैरयमस्मद्वर्मादायोनुमंतव्यः । व्यासादिसुनिनिगदितपौर्वधा-
म्मिकनृपपरि-कल्पितपंचमहापातकसमयश्रावण्यं च चिन्तयित्वा भूयो भूयो याचनानुबध्यमानै-
रिदमनुस्मर्त्तव्यंस्मृतिकारोपदिष्टं वचः ॥ पष्टि वरि[र्ष]सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ।
आच्छेत्ताचानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् । स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत्[तु]वसुं-
धरां । गवां शतसहस्रस्य हन्तुःप्राप्नोति किल्बिषं ॥ विंध्याटवीश्वतोया[सु]शुष्ककोटरवासिनः । महाहयो
हि जायंते ब्रह्मदायाप-हारिणः ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्मा-
ल्यवांतप्रति-मानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ इति कमलदलांशुविंदुलोलांश्रि-
यमनुचित्यम-नुष्यजीवितं च ॥ सकलमिदमुदाहृतं च बुध्वा न हि पुरुषैः परकीर्त्तयोविलो-
प्याः ॥ पंचाशीत्या यु-

તેતીવે સમાનાં શતપંચકે । ગૌતે દદાવદો નૃપઃ સોપરાગેર્કમંડલે ॥ લસ-
દ્વર્ણાલિકં સમુચિ-

તપદન્યાસરુચિરસદાન્નાયેનામં નૃગનધુ[હુ !]પકલ્પસ્ય નૃપતેઃ । મુલસ્યે-
નામાતં દ્વિનમિ-

વ શિવસ્ત્વિવચસાલિસ્રજ્જાગ્યોદ[:] શુચિત[ર]મના[:] શાસનમિતિ
સંવત્ ૧૮૧

પારગુનમુદિ ૫ સ્વહસ્તોયં શ્રીજાંદકસ્ય શંકરમુતદેદકેમુ[નો]ત્કિરિતં ॥ ૬ ॥

ભાષાન્તર

પોતાના માતાપિતાના એવાયે પાણી અર્ધ સહિત સૂર્યઅંશલુને સમયે બ્રાહ્મણ અને
સીદ્ધાદિત્યના પુત્રો જનનકને હુણ અગ્રહારમાં વસતા, શાલિહથ ગોત્રના અને મૈત્રાયણિ શાખાના
તેઓને પુત્રપૌત્રાનુલોચ્ય યાવચ્ચેદ્રદિવાકરો દાનમાં અર્પણ કરેલ છે. આ દાન બ્રહ્મયજ્ઞો
જેવા કે બલિ, ચક્ર વૈશ્વદેવ વિગેરે માટે આપેલું છે. કેહાં પણ રાજપુરૂષે આ લોકોને ઉપસોગ
કરવામાં બાધા કરવી નહીં. અને ભૂમિદાનનું ફળ સામાન્ય જોઈ ભાવિ રાજ્યોએ પણ, ઐશ્વર્ય
અનિત્ય છે, માનુષ્ય પ્રબળ વાયુથી ચાલતાં કમલપત્ર પરનાં અમ્બુ સમાન છે, અને છવિત
દુઃખવાળું અને ક્ષણિક માનીને, મદામહેનતે ભેગી કરેલી લક્ષ્મી બળવાન વાયુથી કંપમાન
દીપની પેઠે ચંચલ છે, એમ વિચારીને અને વાચ્યતામાંથી બચવાને, અને કલંક રહિત શરદ્દના
ચંદ્રથી શોભતાં નભની પેઠે શ્વેત યશથી શોભાયમાન દેખાવવા માટે અને પવિત્ર મનોવૃત્તિ
બેળવવા માટે અમારી યાચનાથી આ દાનને અનુમોદન આપવું અને તેનું રક્ષણ કરવું. વળી,
આસાદિ મુનિઓએ કહેલાં અને પૂર્વના ધાર્મિક નૃપતિઓએ બતાવેલાં પાંચ મહાપાતકો ઉપર
વિચાર કરીને અમારાથી વારંવાર યાચના કરાએલા એવા ભાવિ રાજ્યોએ નીચેનું સ્મૃતિકારના
વચનનું સ્મરણ કરવું—

(અંદિ રીવાજ મુજબના શાસનના શ્લોકો છે)

ગ્રહનાં પાંચસો અને પંચાશી વર્ષ પસાર થએલા સમયે, રાજ્યે સૂર્યઅંશલુને સમયે આ
દાન કર્યું છે. રાજનું આશાસન પત્ર નિર્મલ ભુદિવાળા જગાએ લખેલું છે, જે નૃગ અને નહુપની
હરિકાર્ધ કરતો હતો. આ શાસનપત્ર ઉચિત પદન્યાસથી રૂચિર અને શિવ અને સ્વસ્તિવચનથી
પવિત્ર લાગતું હતું. સંવત્ ૫૮૫ ક્લેશુન સુદ ૫ બર્ધકના સ્વહસ્ત છે. શંકરના પુત્ર દેદકે કોતરેલું છે.

સંગમસિંહનાં સુનાવ કલાનાં પતરાં^૧

(ઠલચુરી) સં. ૨૬૨ કાર્તિક સુ. ૧૫

ઇ. સ. ૫૪૦-૪૧

પ્રથમ આ પતરાં સદ્ગત મી. એ. એમ. ટી. જેકસને જ. બી. બી. આર. એ. એસ મા પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં. મી. જેકસને અસલ પતરાંની પ્રતિકૃતિ પ્રકટ કરેલી ન હતી. હવે હું મી. હેનરી ઠીન્સની કૃપાથી મળેલી છાપો ઉપરથી તે ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાંની સંખ્યા બે છે, અને મી. જેકસન પ્રમાણે તે ભરૂચ ડિસ્ટ્રીક્ટના હાંસોટ મહાલમાં સુનાવ કલા નામના ગામમાં ગાડાના ચીલાની સપાટી નીચેથી બેકુટના અંતરે દટાઈ ગયેલાં હતાં ત્યાંથી મળી આવ્યાં હતાં. પહેલું પતરું આખું છે. બીજાંને મુદ્રા ઉખેડી લેવાથી અને ડાબો ખુણો ખંડિત થવાથી નુકશાન થયેલું છે. પહેલા પતરાંની નીચેની ફેર બીજા પતરાંની ઉપરની ફેર સાથે પહેલાં બે તામ્રકડીઓથી જોડાયેલી હતી જેમાંની એક દરેક પતરાંને જોડાઈ રહેલી હયાવ છે. ડાબી કડીમાં પરોવેલી મુદ્રા ઉખેડી નાંખવામાં આવી છે અને તેથી શુભાર્થ ગર્ભ છે. અક્ષરો ઊંડા ફેતરેલા છે અને તેથી પતરાંની પાછળ પણ દેખાય છે.

બન્ને પતરાંનું માપ એક સરખું ૧૨૬" x ૬૬" છે. પહેલામાં ૧૨ અને બીજામાં ૧૩ પંક્તિઓવાળું સારી કૃતિવાળું લખાણ છે. દરેક અક્ષરનું કદ આશરે ૬" છે. લિપિ દક્ષિણ ભાગની છે અને શુજરાત ચૌલુક્યોનાં તેમ જ વલ્હી લેખોનાં રૂપો સાથે લગભગ મળતી છે.

લેખ ભરૂચમાંથી જાહેર થયો છે, અને મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનો છે. અને તેમાં મહાકાર્તિકીના પ્રસંગે ઘણા પ્રાણણોનં અન્તરમ્મદાવિષયમાં સોણુવ્યા ગામનું દાન દીધાની નોંધ લેવામાં આવી છે. તારીખ સંખ્યામાં વર્ષ ૨૬૨ ના કાર્તિક સુ. ૧૫ ની છે.

આ દાનપત્રમાં જણાવેલાં ભૌગોલિક નામો પૈકી મહાસામન્ત મહારાજ સંગમસિંહનું રહેઠાણ સ્થાન ભરૂચ એ હાલનું ભરૂચ છે. દાન આપેલું ગામ સોણુવ્યા કાં સુનાવ કલા (૨૧° ૨૮' ઉત્તર અને ૭૨° ૫૪' પૂર્વ) તરીકે કે પછી સુનાવ ખુરડ (૨૧° ૨૬' ઉ. અને ૭૨° ૫૩' તરીકે) ઓળખાવવું જ જોઈએ. પતરાં સુનાવ કલામાંથી ઉપલબ્ધ થયાં છે.

अस्रान्तर

पतरं पहेलं

ॐ [स्वस्ति] [॥] भरुकच्छा[न्] मातापितृपादानु[द्]ध्यातो मह-
[आसाम]न्तश्च[इ] [महा]राजसंगमसीहः[सिंहः]

२ [सर्वा]नेव स्वान् राजस्यानीयोपरिकुमारा मात्याविषयपत्याराक्षिकद्रागिक-

३ कुलपुत्रक चाटमटादींस्तदादेशकारिणश्च कुशलमनुवर्ष्य समनुदर्श-

४ यति अस्तु वो विदितं यथास्माभिरन्तर्गम्येदाविषयान्तर्गतशोणव्यामामो भार-

५ कच्छकछन्दोगिसगोत्रछन्दोगसत्रस्रक्षारित्रास्रगानन्तदत्त तथा गालव-

६ सगोत्रछन्दोगसत्रस्रक्षारित्रजापतिशर्म तथा लौकाक्षिसगोत्राध्वर्युसत्रस्र-

७ चारिशिवदेव तथा लौहायनसगोत्राध्वर्युसत्रस्रक्षारित्रानुदेव तथा पौण्ड्र [?] स-

८ गोत्र सत्रस्रक्षारित्रभवरुचिभ्यो बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रहवनपञ्च-

९ महायज्ञक्रियोत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्कार्णवग्रहनक्षत्राक्षितित्थितिसमकालीनः

१० सोद्रंगस्तोपरिकरस्सभूतवातप्रत्यायो चाटमटप्रवेश्यो भूमिच्छिद्रन्यायेन

११ पुत्रपौत्रान्वयभोग्यो मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोवाप्तयेष पुण्यतमां

१२ महाकार्चिकीतिथिमगीकृत्य उदकातिसर्गेण प्रतिपादितो यत एषां ब्राह्मणानाम्

पतरं बीजं

१३ उचितया ब्रह्म[देयामहा]रस्थित्या मुञ्जता[म्] कृ[प]तां [क]रिषयतां
प्रदिशतां च न केनचित्

१४ निषेधे वर्तितव्य[म्] तद्ग्राम]निवासिभिरप्यमीषां विधेयैर्मत्वासमुचित-

१५ मेय हिरण्यादिप्रत्ययोपनयः कार्यः [।] भविष्यद्राजमिश्रास्मद्ग्रन्थैरन्यैर्व्या सा-

१६ [मा]न्यं भूमिदानपुण्यफलममिवाञ्छद्भिर्विमवानभावानुच[न्]धानायुष्वियोगा-

१७ [नुग]तं गुणांश्च दीर्घकालानुगुणान्विगणय्य दानं च गुणवतामववातमिति

१८ [प्रमा]णीकृत्य शशिकरशुचिरुचिरं चिराय यश[श्]चिचीपुभिरयमस्म द्वायो-
नुमन्तव्यः

१९ [पाल]यितव्यश्चेति ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ षष्टि वर्षसहस्राणि
स्वर्गे मोदति

२० [म्] उमिदाः [।] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ बहुमि-
र्वमुधा मुक्ता राजमिःस्स-

२१ गरादिभिः [।] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ पूर्वदत्तां
द्विजातिभ्यो य-

૨૨ ત્નાદ્રક્ષ યુધિષ્ઠિર [I] મહીં મહિમતાંશ્રેષ્ઠ દાનાચ્છેયોનુપાલનં ॥ વિન્ધ્યાટવીપ્વતો

૨૩ યાસુ[શ્]ઉષ્કકોટરવાસિનઃ [I] કૃષ્ણાહયોમિજાયન્તે પૂર્વદાયાન્દરન્તિ યે ॥

૨૪ મહાપ્રતિહારગોપાધ્યકપ્રાપિતાજ્ઞયા સાન્ધિવિગ્રહિકેરવાધ્યકદૂતકં

૨૬ લિ[લિ] [લિ]તં વિષ્ણુશેષેનેતિ ॥ સં. ૨૦૦ ૯૦ ૨ કાર્તિક શુ. ૧૦ ૬

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! ભરૂકચ્છમાંથી મહાસામન્ત મહારાજ શ્રીસંગમસીદ (સિદ્ધ) પોતાના સમસ્ત રાજસ્થાનીય, ઉપરિક, કુમારામાત્ય, વિષયપતિ, આરક્ષક, દ્રાંગિક, કુલપુત્રક, ચાર, ભટ, આદિ અને હુકમનો અમલકરનારાઓને, કુશળ પૂછી નીચેનું શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે, અમારાં માતાપિતા અને અમારા પુણ્યયશની પ્રાપ્તિ અર્થે પુણ્યવંતી મહાકાર્તિકી તિથિ નિમિત્તે પાણીના અર્ધથી અમારાથી અન્તર્ગર્ભદા વિષયમાં આવેલું સોણુવ્યા ગામ ભરૂકચ્છના (નીચે જણાવેલા) છન્દોગિ ગોત્રના, છન્દોગ સપ્તદ્વાચારિ બ્રાહ્મણ અનન્તદત્ત તથા ગાલવગોત્રના છન્દોગ સપ્તદ્વાચારી પ્રજાપતિશર્મ તથા લૌકાક્ષિગોત્રના અધ્વર્યુ સપ્તદ્વાચારિ શિવદેવ તથા લૌહાયન ગોત્રના અધ્વર્યુ સપ્તદ્વાચારિ ભાણુદેવ તથા પૌણ્ડિ (?) ગોત્રના ઋગ્વેદ (બહુવ્રચ) સપ્તદ્વાચારિ ભવરૂચિને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, હવન, પઞ્ચ મહાયજ્ઞ આદિ અનુદાન અર્થે, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, ગ્રહ, નક્ષત્ર, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી, ઉદ્રંગ સહિત, ઉપરિકર સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત, ચાર અને ભટના પ્રવેશ મુક્ત, ભૂમિ-ચિહ્નના ન્યાયથી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે અપાયું છે. આથી આ બ્રાહ્મણોને જ્યારે તેઓ દેવાઓની ભૂમિનો બ્રહ્મદેવ અને અગ્રહારના નિયમ અનુસાર ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને તે સોંપે ત્યારે કોઈએ કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અને તે ગામના વાસીઓએ તેમની આજ્ઞા પાળવી અને રૂઢિઅનુસાર (હંમેશના) મેય, સુવર્ણ આદિ ઉપજ તેમને આપવી. અને ભૂમિદાનના સામાન્ય કૃણની અભિલાષવાળા અને ઇન્દુ કિરણ સમી દ્યુતિવાળા અને ઉજ્જવળ યશની ચિર કાળ સુધી સંચયના મુમુક્ષુ અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ લક્ષ્મી નાશવંત છે, જીવિત વિયોગથી અનુસરાએલું છે અને ગુણ દીર્ઘ કાળ પર્યંત ટકે છે અને સજ્જનોને દાન ઉત્તમ છે, એમ માનીને આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું અને ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે:—[અહીં શાપ આપનાર ચાલુ ચાર શ્લોક આવે છે] મહાપ્રતીહાર ગોપાધ્યક્ષના આવેલા શાસન મુજબ, (આ દાન) જેનો દૂતક સંધિવિગ્રહિક દેવાધ્યક હતો તે વિષ્ણુષેણથી લખાયું. સંવત ૨૦૦. ૯૦, ૨ (૨૯૨) કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૦. પ. (૧૫)

વળામાંથી મળેલાં ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસ બીજાનાં તામ્રપત્રો.^૧

શુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯.

ઇ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે ગાંડલક મહારાજ વરાહદાસના સમયનું છે અને શુ. સં. ૨૩૦ ના વર્ષનું છે. કુંકમ્પસવણમાંથી દાન, અપાયું હતું.

વંશાવલિ—મહારાજ સૂર તેનો દીકરો સેનાપતિ વરાહ દાસ અને તેનો દીકરો મહારાજ સૂર બીજો હતો. તેનો નાનો ભાઈ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ બીજો હતો. તેણે દારકાના નાથને જિત્યો હતો. (આ જિતનું વર્ષન પાલીતાણામાંથી મળેલાં ગાંડલક સિંહાદિત્યના શુ. સ. ૨૫૫ માં વર્ષના તામ્રપત્રમાં પણ કહેયું છે.)

દાનવિભાગ. મહારાજ ધ્રુવસેન ૧ લાએ વરાહદાસને આપેલા ગામ ભટ્ટિપદ્રમાંના વિહાર-માં રહેતી સિંહુણીએને કપડાં ધોરાક વિગેરે માટે અને ભગવાન છુદની પૂજા માટે ધૂપ, દીપ, તેલ વિગેરે માટે વલ્લીની પાસેના તે ભટ્ટિપદ્ર ગામમાં સો પાંદાવર્ત જમીનનો કટકો વરાહદાસ બીજાએ દાનમાં આપ્યો.

ગાંડલકો વલ્લીના રાજાએના સામન્તો હતા. તેઓનું મુખ્ય સ્થળ કુંકમ્પસવણ લાગે છે કારણકે મહારાજ વરાહદાસ બીજાના દીકરા સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્યનાં પાલીતાણાનાં પતરામાંનું દાન પણ તે જ જગ્યાએથી અપાયું છે.

ગાંડલકોનાં બે ભણીતાં તામ્રપત્રો ઉપરથી વંશાવલિ નીચે મુજબ ઉપજાવી શકાય છે :

૧ મહારાજ સૂર

૨ સેનાપતિ વરાહદાસ

૩ સામન્ત મહારાજ સૂર બીજો અથવા ભટ્ટિસૂર

૪ મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસ બીજો શુ. સ. ૨૩૦ ઇ. સ. ૫૪૯

૫ સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય શુ. સ. ૨૫૫ ઇ. સ. ૫૭૪

સિંહાદિત્યનાં પાલિતાણુનાં પતરાં^૧

અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ આશ્વિન શુદ્ધ ૧૩

ઇ. સ. ૫૭૪

આ પતરાંની હુયાતી મી. એ. એમ. ટી. જેક્સને (આઈ. સી. એસ) ઇ. એ. યો. ૩૬ માં. પા. ૧૨૯ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી હતી. આ પતરાં પાલિતાણુ સ્ટેટ (ઠાઠિયાવાડ-માં)ની માલિકીનાં છે અને લગભગ આલિશ વર્ષ પહેલાં પાલિતાણુમાંથી શોધી ઠાઠવામાં આળ્યાં હતાં. જ્યારે તે પ્રથમ મળ્યાં ત્યારે એક વલણી મુદ્રાથી છ મૈત્રક દાનપત્રો સાથે બેઠા-એલાં હતાં. મેં નીચે પ્રકટ કરેલો લેખ રાય બહાદુર વેંકયે પૂરી પાડેલી સાહીની છાપો પરથી છે.

આમાં બે તામ્રપત્રો છે. દરેકનું માપ પહોળાઈમાં ૯” અને ઉંચાઈમાં ૭” થી ૭” ની વચ્ચે છે. દરેક પતરા ઉપર અંદરના ભાગમાં ચૌદ પંક્તિવાળું સુરક્ષિત લખાણ છે. બીજા પતરા-ની પછવાડે અક્ષરો દેખાય છે. પહેલા પતરાની નીચે અને બીજાને મથાળે કડી માટેનાં બે કાણાં છે; પરંતુ કડી અથવા મુદ્રા બન્નેમાંનું એક પણ ઉપલબ્ધ નથી. લિપિ પ્રાચીન દક્ષિણ પદ્ધતિની છે. તારીખ આંકડામાં દર્શાવી છે. લેખની લાખા સંસ્કૃત ગદ્ય છે.

લેખવિષય ગાફલક વંશના સામંત મહારાજ સિંહાદિત્યે કરેલા એક ભૂમિદાનની નોંધ લેવાનો છે. દાન ફન્ડપ્રસ્થવણુ નામની જગ્યાએથી જાહેર થયું હતું, અને દાનનું પાત્ર એલાપદ્રમાં રહેતા મૈત્રાયણિક શાખાનો એક બ્રાહ્મણ હતો. દાનની વસ્તુ દર્ભચાર ગામમાં એક વાપી સાથે એક ક્ષેત્ર હતું. ફન્ડપ્રસ્થવણુ અને દર્ભચાર એળખી શકાતાં નથી. એલાપદ્ર, ડો. ફલીટની સૂચના મુજબ, ‘પંચમાહાલમાં ગોધરા તાલુકામાં ‘વેલવાડ’ ગામ હોઈ શકે.

દાનની તારીખ અવ્યક્ત સંવત્ ૨૫૫ ના આશ્વિન પક્ષની ૧૩ તેરમી તિથિ છે. મી. જેક્સનની સૂચના મુજબ આ વર્ષ કદાચ ઇ. સ. ૩૧૯ નો ગુપ્ત વલણી સંવત્ હશે. જો એમ હોય તો જણાવેલો માસ આ લેખને ઇ. સ. ૫૭૪ માં મૂકે છે,

મી. જેક્સનના જણાવવા પ્રમાણે, ગાફલક વંશ હજી સુધી અપ્રસિદ્ધ મૈત્રક રાજાઓના સામંતોનો એક વંશ છે. ગાફલક સિંહાદિત્ય વલણી રાજા ધરસેન ૨ જાનો સમકાલીન હતો. ગાફલક અથવા ગાફલક એમ સૂચવે છે કે આ વંશ પોતાને વિષ્ણુનાં વાહન ગરુડના વંશજ તરીકે ગણાવતો હતો. લેખમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવલી આપી છે:—

સેનાપતિ વરાહદાસ (૧)

સામન્ત મહારાજ લલિપૂર

સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ (૨)

સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય (ઇ. સ. ૫૭૪)

ઐતિહાસિક ઉપયોગિતાવાળી એક જ હકીકત આ લેખમાંથી જણાઈ આવે છે કે વરાહ-દાસ ૨ જાએ ઠાઠિયાવાડના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર આવેલા દ્વારકાના રાજાને હરાવ્યો, જે રાજાનું નામ આ લેખમાં જણાવવામાં આળ્યું નથી.

पतरं पहेलें

- १ ओ० स्वस्ति [१] फट्प्रसवणात्मकृष्टकर्मरम्भाद्भूताभ्युदयामिभूतारोपद्विपामने-
कसमरशत-
- २ संपातायन्तविजयिना० प्रभूतयशकीर्त्यलङ्कारालङ्कृतान्वयमुवां गारुलकानां
- ३ वंशानुक्रमेणाविर्भूतो० दीनानाथाश्रितार्चास्थिबान्धवजनोपजीव्यमानविभवविस्तरैः
- ४ तरुरिवाक्षीणफलच्छायतयैकान्तपरोपकारीप्रशस्तलक्ष्यलक्षणः क्षान्तिमान्
- ५ क्षीणशत्रुरक्षीणकुशलशयो युधिष्ठिरवदसाधारणधर्मसेतुः श्रीसेनापतिः-
- ६ बराहदासस्तस्य सत्सुनुद्देशरथादिनृपसदृशंचरितो नयविनयदमदया-
- ७ दानदक्षदाक्षिण्येत्साहसंपन्नो० मन्वादिप्रणीतस्मृत्यन्तरसलिलावगाहनविशु-
- ८ दूर्ध्वाक्षीरः स्वकरपरिभूतारितिमिरनिकरो निजकुलगगनसकलामलेन्दुरम-
- ९ लिनगुणविभूषणस्सामन्तमहाराजमद्विशूरस्तदनुज ८ प्रतिदिनमुपचीय-
- १० मानानेकवि धधर्म्माम्बुप्रबाहोपहतकलिप्रतापः सततमितरेतरावि-
- ११ रुद्धधर्म्मार्थसुखाधिगमोपारीणः शार्ङ्गपाणिरिव निरङ्कुशपराकमा-
- १२ क्रान्तद्वारकाधिपतिरनेकदेवतायतनसमाप्रपारामावसथविहारका-
- १३ रयिता कलादपि० कितयुगधर्म्मावलम्बी परमगुरुवत्सलः परमब्रह्मण्य-
- १४ शरण्यः परापरजः सामन्तमहाराजबराहदासस्तत्पुत्रः

पतरं बीजं

- १५ प्रसममहाहवसमागमावाप्तदिङ्मुखोद्गीयमानानेकयशः
- १६ स्फुटमधुरललितोदारधीरगम्भीरवल्गुप्रसृताभिधानः श्यामोन्नतविपुल-
- १७ वक्षस्थलस्थिरातिशयानुरक्तश्रीः [ ]सामन्तमहाराजसिंहादित्य × कुशलीं सर्वानिव
- १८ राजपुत्रराजस्थानीयामात्यद्राक्षिकमहचरचाटचारभट्टहस्त्यधारोहादीनां
- १९ समाज्ञापयत्यस्तु वस्तंविदितं यथा मया मातापित्र्योऽपुण्याप्यायनायात्मै-
- २० नश्वोमयलोकेहितसुखावाप्तये० एलापद्रवास्तव्यब्राह्मणवप्यस्वामिने
- २१ मैत्रायणिकसत्रब्रह्मचारिणे क्रिष्णात्रेयसगोत्रायै दूर्ध्वचारप्राप्ते भोण्डक-
- २२ बधिरकुटुम्बीसह वाप्या भूमिच्छिद्रन्यायेन ब्रह्मदेयस्थित्याचन्द्रार्काणवक्षिति-
- २३ समकालीन ८ पुत्रपौत्रान्वयभोज्यतया निष्ठेष्टो यतोस्य भुञ्जतो न केनचि-
- २४ दायाधा कार्यति ॥ उ [कं] च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ पटिं वर्षसहस्रा-
- २५ णि स्वर्गे मोदति भूमिदः [ ] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ [१]
- २६ यानीह दारिद्र्यमयाजरेन्द्रैर्दैनानि धर्म्मायतनीकितानि० [ ] निर्म्माल्यवान्प्रतिमा-
- २७ नि तानि को नामसाधु ८ पुनराददीत [॥ २] इति ॥ सं २०० ५० ५
अधयुजं शु १० ३ [॥]
- २९ स्वहस्तो मम ॥

१ भो. वक्ष्ये आपेली तापो ७ परश्व. २ विक्षये छे. ३ वांशे नां ४ वंशि वंश ५ वंशि
विस्तारस्त ६ वांशि दच ने अक्षे दाक्ष्य ७ वांशि कलावपिष्ट ८ वांशि प्रथिता ९ वांशि सिंहादित्य
१० वांशि हीन ११ वांशि वित्रो १२ वांशि वामय १३ वांशि कृष्णा १४ वांशि भुञ्जतो १५ हस्तानि १६ वांशि आत्थ.
लेख ३०

ભાષાન્તર

પં. ૧ ઓં સ્વસ્તિ પ્રકૃષ્ટ ઈર્મોના આરમ્ભમાંથી ઉદ્ભવેલા અભ્યુદયથી સર્વ શત્રુઓને નમાવનાર, અનેક સમરોમાં અંતે સંકટોવાર વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, અને ખડોળા યશ અને કીર્તિરૂપી અલંકારથી શોભાયમાન અન્વયવાળા ગાડલક વંશમાં, દીન, અનાથ, આશ્રિત, અર્થિ; બન્ધુજનોથી જેનો વૈભવ લોગવાતો હતો તેવો, વૃક્ષની પેઠે અક્ષીણ ફલ અને છાયાવાળો હોવાથી એકાંત પરોપકારી; પ્રશસ્ત લક્ષ્ય અને લક્ષણવાળો, શાન્ત, શત્રુઓ જેના નાશ પામ્યા છે તેવો, અક્ષીણ કુશલ આશયવાળો અને યુધિષ્ઠિર પેઠે અસાધારણ ધર્મસેતુ એવોશ્રી સેનાપતિ વરાહદાસ ઉત્પન્ન થયો.

પં. ૬ તેનો પુત્ર સામન્ત મહારાજ લલિશૂર હતો, જે દશરથાદિ રાજાઓનાં જેવાં ચરિત્રવાળો હતો, જે નય, વિનય, દમ, દયા, દાન, દાક્ષ્ય, દાક્ષિણ્ય અને ઉત્સાહ સંપન્ન હતો, જેની ખુદ્ધિ મનુ વગેરેએ રચેલી સ્મૃતિઓનાં અવગાહનથી વિશુદ્ધ થયેલી હતી, જે ધીર હતો, સ્વબાહુબળથી અરિરૂપી અંધકાર જેણે દૂર કર્યો હતો, જે પોતાના કુલરૂપી આકાશમાં કળાવાળા અને નિર્મળ ઇન્દુ સમાન હતો, અને જે નિર્મળ ગુણોના વિભૂષણ રૂપ હતો.

પં. ૬ તેનો નાનો ભાઈ સામન્ત મહારાજ વરાહદાસ હતો જેણે પ્રતિદિન અનેકવિધ ધર્મશ્રુના પ્રવાહને એકઠો કરીને કલિના પ્રતાપને દાબી દીધો હતો; જે સતત એક ખીજાને વિરોધ ન કરે તેવા ધર્મ, અર્થ અને સુખ પ્રાપ્ત કરવામાં નિપુણ હતો, જેણે કૃષ્ણ પેઠે નિરંકુશ પરાક્રમથી દ્વારકાના રાજાને હરાવ્યો હતો, અનેક દેવાયતન, સસાઓ, પ્રપા, બગીચાઓ, મુસાફરખાનાંઓ તથા વિહારો બંધાવવાથી કલિયુગમાં પણ કૃતયુગના ધર્મને જે અવલમ્બી રહેલો હતો, અને જે પરમ શુદ્ધલક્ષિતવાળો, પરમ બ્રહ્મના શરણવાળો અને પરાપરના જ્ઞાનવાળો હતો.

પં. ૧૦ તેનો પુત્ર ભયંકર મોટી લડાઈઓમાં શત્રુઓના નાશથી દિગન્ત વ્યાપ્ત અનેક યશ વાળો, મધુર, લલિત, ઉદાર, ધીર, ગમ્ભીર, વદ્યુ એવાં પ્રખ્યાત ઉપનામવાળો, અને જેનાં સ્થામ ઉન્નત અને વિપુલ વક્ષસ્થળ ઉપર શ્રી સ્થિરતાથી આશ્રય કરી રહી છે તેનો સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્ય કુશળ હાલતમાં ડૂંક પ્રસવણ સ્થાનમાંથી સર્વ રાજપુત્રો, રાજસ્થાનીઓ, અમાત્ય, દ્રાંગિક, મહત્તર, ચાટ, ચાર, લટ, હાથી અને અશ્વારોહિ અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે:—

તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતાનાં પુણ્યવૃદ્ધિ માટે અને મારા પોતાના ઉભય લોકમાં હિત અને સુખની પ્રાપ્તિ માટે, એલાપદ્રકનાં રહીશ મૈત્રાયણિક ગોત્રના સપ્તલચારી અને કૃષ્ણત્રેય ગોત્રના ગ્રાહણ બપ્પસ્વામિને દર્ભચાર ગામમાં લોંડક બધીર કુટુંબીનું એક ખેતર એક વાપી સાથે ભૂમિછિદ્રના ન્યાયાનુસાર, બ્રહ્મદેયથી ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર, ક્ષિતિના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્રપૌત્રાન્વય લોગ્ય, મેં દાનમાં અર્પણ કર્યું છે. તેથી ઉપર પ્રમાણે એ ભોગવે ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહીં.

(આંહિ વ્યાસના ચાલુ શ્લોકો છે)

સંવત્ ૨૫૫ આશ્વયુજ સુદિ ૧૩

આ મારા સ્વહસ્ત છે,

નિકુમ્બલક્ષશક્તિનું બંધુઆનું દાનપત્ર^૧

(ચેદી) સં. ૪૦૬ ભાદ્રપદ સુ. ૧૫

ઈ. સ. ૧૫૪-૫૫

નીચે જણાવેલું બંધુઆનું નિકુમ્બલક્ષશક્તિનું દાનપત્ર ચી. ક્વીટ લીધેલી સાહીની છાપ ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

દાનપત્ર બે તામ્રપત્રોપર ફોતરવામાં આવ્યું છે, જે તામ્રપત્રો હાલ બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમાં છે અને જેનું માપ દરેકનું ૭૪"૪"૫"૨ છે. કાંઠા ઉંચા વાળેલા છે. પહેલા પત્રની નીચેની પહોળી બાજુએ અને બીજા પત્રની ઉપરની બાજુએ બે કાણાંઓ છે જે દર્શાવે છે કે બન્ને પત્રો બે કડીઓથી જોડાયેલાં હતાં અને તે કડીઓ શુભ ઘડી ગઈ છે. અંદરની બાજુએ જ પત્રો ફોતરેલાં છે. પહેલા પત્રમાં ૧૬ પંક્તિઓ અને બીજામાં ૨૦ પંક્તિઓ છે. ફોતરકામ ઘણી જ ખરાબ રીતે કરેલું છે. અક્ષરો શુર્લરરાજા જયસંત ચોધાનાં કાવી અને નવસારીનાં પત્રોના અક્ષરોને લગભગ મળતા આવે છે.

દાનપત્રનો હેતુ વિજયાનિરૂદ્ધ પુરીના રહીશ શુકલ સુભુવેદની માધ્યન્દિન શાખાના અનુયાયી અને ભારદ્વાજ ગોત્રના બપ્પ સ્વામી દીક્ષિત નામના બ્રાહ્મણને ત્રેયણ્ણ હારમાં આવેલું બલિસ ગામ દાનમાં આપ્યાની નોંધ લેવાનો છે. દાતા શ્રી પૃથ્વીવંદ્ય નિકુમ્બલક્ષશક્તિ સેન્દ્રક રાજા હતા.

ત્રેયણ્ણ એ હાલનું ખારડોલી નજીક તેન ગામ છે તેજ છે અને બલિસ તે હાલનું તેનાથી અગ્નિકોણમાં આવેલું વનેસ ગામ છે. આ બન્ને સ્થાન પત્રોનું ઉપલબ્ધસ્થાન બંધુઆથી બહુ દૂર નથી. વિજયાનિરૂદ્ધ પુરી ઓળખાવવાને હું સમર્થ નથી.

ઉપરનાં ગામોની ઓળખાણ પરથી એટલું એકસ થાય છે કે પૃથ્વીવંદ્ય સેન્દ્રક રાજા નિકુમ્બલક્ષશક્તિની દક્ષિણ શુન્નરાતના અશુક ભાગ પર રાજ્ય સત્તા પ્રવર્તી હતી.

અક્ષરાન્તર

પત્ર પહેલું

- ૧ ઓ[-]' પ્રથમે દિક્સરસીપ્રિ (પૃ)થુપંકજં ગગનવારિધિવિદ્રુમપલ્લવં [। *
ત્રિદશરક્તજૈપાકુસુમં નવં
- ૨ દિશતુ વો વિજયં રવિમંડલં ॥ સ્વાસ્તિ મેરુમહીધરવિજરસ્થિરરચિતસમુન્નતે વિકસિ-
- ૩ તમહતિ યર્શસિ સૈંદ્રક રાજામન્વયે નૈકચાનુ(તુ)દ્વેન્તગજઘટોહસમદ સહ્વટ્લ
- ૪ વ્ધ વિજયો વિજિતાશેષ રિપુગણઃ સ્વમુજવલવિક્રમાક્રાન્તે મહીમંડલઃ પ્રણતાશે-
- ૫ પ સામન્ત શિરોમુકુ[ટ*]નિધૃષ્ટ પાદપંકજઃ નયવિનયસત્યશૌચાચારદમદ-
યાદાનદા-
- ૬ ક્ષિપ્ય શ્રીસંપદુપેતો નરપતિઃ શ્રીમદ્ધાણુશક્તિઃ તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાતો(તઃ)
શરદમ-
- ૭ લશશાંકમંડલામલ યશસઃ સવિતારમિવોદયવન્તં ઐનુરક્તમંડલં (શ) ચ
કલ્પલુ(દ્રુ)-
- ૮ મમિર્વા મિવાંછિતાશેષજનોપમુજ્યમાનવિભવો જૈનાર્દનમિવાપહિ[હ]તમશેષં
વલ્ [િ x] -
- ૯ રાજ્ય [: *] પરચક્રાનુરક્તલક્ષ્મીકઃ શ્રીમન્ [ન *]રપતિઃ આદિત્યશક્તિઃ
તસ્ય પુત્રસ્તત્પાદાનુધ્યાત [: *]
- ૧૦ શ્રીમાન્ દક્ષિણગુર્ [ડ x] વાહુદંડઃ (ડ) પ્રિ(પૃ)થિવી પાલનક્ષમો વ્યપગ-
તસજલજલે જલધર-
- ૧૧ પટલધ્યા (વ્યો)મતલગત શરદિન્દુકિરણઘવલતરયશેવિસાનેલંવિતાનો ધિય્
(િ) પેરે-
- ૧૨ પરમગમીરો દિ (દે) વ દ્વિજાત્ (િ *) તવ જૈર્ને વં (િ *) ઘવા(િ)
પમુજ્યમાનવિભવો ભવસુનુરિવ પ્ર-
- ૧૩ તિહતારાતિઃ શચિરિવોપાત્તરાજ્યઃ સમદ દ્વિરદવરસલીસગતિરર્જુન દ્વાશેષસં-
- ૧૪ ગ્રામવિજયી અનવરતાવિક્રમા(િ)ત્સાહ શક્તપર્ણેઃ કામ દ્વ સમાનયુવતિજા-
(જ) ન-
- ૧૫ નયનન વર્તે શ્રીમ (ત *) પ્રી (પૃ) થિવીવલ્લમ નિકુમ્ભલશક્તિઃ સર્વાનેવ
યથા સ [- x] વધ્યમા-

૧ વક્ષભી ૯ ના ચિહ્નરૂપે દર્શાવેલ છે ૨ દ્રુતચિહ્નિત. ૩ રક્તવાંચનશંકાવાળું છે, ૪ બે અક્ષરાન્તર આબ પ્રમાણે હોયનો વાંચો મહાયશસિ પરંતુ મહતિ યશ પદો શંકાવાળાં છે ૫ આક્રાન્ત હોવાનો સંભવ છે. ૬ વાંચો યશઃ ૭ વાંચો સન્નિત્ત એવોદયવાન્ ૮ વાંચો કલ્પદ્રુમ દ્વ ૯ વાંચો જનાર્દન દ્વ ૧૦ વાંચો અપહતા શેષ ૧૧ આ શબ્દ ભૂંસી નાંખો. ૧૨ આ શબ્દ ભૂંસી નાંખો ૧૩ આ બે પદો ભૂંસી નાંખો ૧૪ વાંચો ગુરુ ૧૫ વાંચો શત્રુમર્દનઃ ૧૬ વાંચો આનન્દનઃ

१६ नकादी[न *] राजरास्थानीयचोरा(रो)ध्वरणिक दाढपाशिक दूतगमगमिक-
मटचाटसि (से)-

१७ वकादी[न *] ब्राह्मणोत्तरां(न) वणिग्द(ज)नपदाम्(न) अन्या-
[ँ *]श्च विषय[प x] तिराष्ट्रामरू (क)-

१८ द[१ *] शुक्तमहचराधिकारिकादीम(न)शुत्यस्तु वो विदित[ँ x]-
मय[१ *]

१९ परलोकावेशत्वम[ँ x]गीकि(कृ)स्य

पतरं बीजुं

२० महार्थ व(च) श्रुत्वा दत्तैःत्रेयण्णाहारांतर्गतविषये बलिसमाभो

२१ बलिचरुवैश्वदेवानी(नि)होत्रादि क्रियोत्सर्पणार्थ[ँ *] मातापित्र[ओ*]-
रात्मनश्च पु-

२२ ण्ययशोमित्रि(वृ)द्वये आच[न x]द्रार्क(क) १ ण्वक्षितिस्यितिसमकालीनः
पुत्रपो (पौ) त्रान्वयकम् (१ *)-

२३ पमोग्यः समुत्वातप्रत्यु[१]योपरिकरैः सर्व्वदानदित्य विष्टिप्र[१ *]तिमेदि-
कापरिहीनः

२४ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचटमटप्रवश्यं सोद्वंगः सु[१ *]परिकरः भाद्रपदपौर्णम्
[१ *]स्यां विज-

२५ यानिरुद्धपुरीषास्तव्य भारद्वाजसगोत्रवाजि(ज)सनेयु[ि *]म् [१ *]-
ध्यंदिनसब्रह्मचारिणे वप्स्वामि-

२६ न[१ *] दीक्षितस्यत्ये उदकातिसर्गेण प्रतिपादितः[१ *] यतोस्मद्-
[ँ *] श्रैरन्यै र्व्वा-

२७ गामित्रि(वृ)पतिभिर्लव् [१ *]णुकदलीसारं संसारं जलबुद्बुदोपमंच
जीवितमवधार्य

२८ शिरीषकुसुमसद्वि(वृ)साचंपाचै यौवन[ँ +] गिरीनदीसलिलगत्तराणि
चैश्वर्य्य[१ +] णि प्रवस(ल)-

२९ पवनाहताश्वत्थापत्[व +]त्रचंचला च राजः 'श्रीरित्ययमाकलय्यायमस्मद्दायो-
नुमंतैवः

३० प्रतिपालयितव्यश्च यो वाज्ञानतिमिरपटलात्रि(वृ)तमतिराच्छिन्नादाच्छिद्यमा-
नं व[१ *]नुमेदेत

- ૩૧ સ પંચમિર્મહ[૧ +]પ[૧ +]તકૈઃ સોપપાટકૈશ્ચ સંયુક્તઃ સ્યાદિત્યુક્તં ચ
મગવતા પારશર્યેણ વે-
- ૩૨ દવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ વહુભિર્વસુવા મુક્તા રાજભિઃ સગરાદિમિર્યસ્ય યસ્ય યદા
મૂમિ[સ્ *]-
- ૩૩ તસ્ય તસ્ય તદા કલં ॥ વિંધ્યાટવીષુ તોયાસું શુષ્કકોટરવાસિનઃ ક્રિ(ક્રુ)-
ળ્લાહયો હિ જાયન્તે મૂમિઃ[૧ +]-
- ૩૪ x x રન્તિ યે ॥ પથિ[- *] વર્ષસંહસ્રાણિ સ્વર્ગં મોદતિ ભૂમિદઃ [૧ +]
આચ્છેતા ચા x x મન્તા ચ તાન્યેવ નરક[- *]
- ૩૫ વસે x x x x x પરદત્તા[- *] વંવા ય[ત્]નાદ્રક્ષયુધિષ્ઠિ(ઇ)ર મહં[૧ *]
મતાં શ્રે x x x x x યોનુસાલનં [॥ *]
- ૩૬ યાનીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દૈર્દાનાનિ ધર્મર્પાર્થ્ય યશસ્કરાણિ નિ x x x x x x
માનિ તાનિ કો
- ૩૭ નામ સાધુઃ પુનરાદદાતિ ॥ સંવત્સર જ્ઞાન ચતુષ્ટયે પદુત્તરે ભાદ્રપદ મૃ(શુ)દ્ધ
પંચદશ્ય[૧ *]
- ૩૮ દૂતકોઞ શ્રીવલ્લભવપ્પઃ [૧ *] મહાવલ્લધિક્રિ(ક્રુ)ત માસમાદેશર્મ લિ-
લ્લિતમિ[દં] તસ્યેવાંનુ
- ૩૯ [જે]ન સ[-] ધી(ધિ)વિગ્રહાધિક્રિ(ક્રુ)ત દેવાદિત્તેનેતિ

ભાષાન્તર

ૐ ! પૂર્વ દિશા રૂપી સરોવરનું પંકજ, આકાશસાગરનું બ્યોમ (આકાશ) વિદુમપદ્મવ-
દેવી રક્તજપાનું નવ કુસુમ જેવું રવિમંડલ તમને જય અર્પે !

(પંક્તિ ૧) સ્વસ્તિ ! વિનાશયુક્ત, મેરૂ પર્વતની મહાન અને સ્થિર રચનાવાળી જેની મહાન ખ્યાતિ સ્વયં વિકસેલી છે, તે મેન્દ્રક ભતિમાં, ચતુર્દેવ ગજબૃહના પ્રબળ હુમલા કરીને, વિજય પામનાર, શત્રુગણોને વિજેતા, પોતાના બાહુબળથી ભૂમિમંડળ પ્રાપ્ત કરનાર, નમન કરતા સામંતોના શિરમુગ્ધ જેના પાદપદ્મનું ઘર્ષણ કરતા, રાજચાતુર્ય, વિનય, સત્ય, શૌચ, સદાચાર, દમ, દયા, દાન, શ્રી અને સંપદસંપન્ન નરપતિ શ્રીમાન્ બાહુશક્તિ હોતો.

(પંક્તિ ૨) તેના પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્ નરપતિ આદિત્યશક્તિ હોતો તે નિર્મળ શરદ્ શશીમંડલ જેવો નિષ્કલંક યશસ્વી હોતો; જે સદા ઉદયશાલિ હોવાથી અને જેની આસપાસ અનુરક્ત મંડલ હોઈ નિત્ય ઉદય પામતા અનુરક્ત મંડલવાળા સૂર્ય સમાન લાગતો હોતો; સમસ્ત પ્રજા જેની લક્ષ્મીનો અભિલાષ અને ઉપભોગ કરતી હોવાથી જે દ્રુપદુમ જેવો હોતો; અને જે બલવાન રાજ્યો પાસેથી ખંડણી લેવાથી બલિનું રાજ્ય પડાવી લેનાર જનાર્દન જેવો હોતો અને જેની લક્ષ્મી શત્રુરાજ્યો સાથે ભેડાએલી હતી.

(પંક્તિ ૩) તેના પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત શ્રીમાન્, દક્ષિણ (જમણા) હંડ સમા બાહુથી પૃથ્વીપાલન કરવા સમર્થ, જલમરેલાં વાદળ વિખરાઈ જઈ નિર્મળ થએલા ગગનમાં શરદ્ ઇન્દુકિરણથી ઉન્નત યશવાળો, ગંભીર, બુદ્ધિશાળી, દેવો, પ્રાણીઓ, અને શુદ્ધેશ્વરી ઉપભોગ થતી લક્ષ્મીવાળો, શત્રુઓને ભવના પુત્ર જેમ અવગણનાર, શક્તિ માફક રાજ્યપ્રાપ્તિ કરનાર સર્વોત્તમ સમઢ હુલતા માતંગ જેવી ગતિવાળો અર્જુન જેમ સર્વ સુદ્રમાં વિજયી, સર્વદા પરાક્રમ અને બળથી શત્રુ સંહાર કરનાર, કામદેવ જેમ યુવતિજનોનાં નયનોને અનુરંજક (અનુરંજનાર), શ્રીમાન્ પૃથ્વીવલ્લભ નિકુમ્બલ્લશક્તિ સર્વ રાજા, રાજધાનીય, ચૈદોષર-ણીય (પગી), દણ્ડપાશિક (પોલીસ) હૂત, ગમગમિક, સૈનિકો, સેવકો વિગેરે પ્રાણીઓત્તર વલિકુજનો અને અન્ય વિષયોના રાજકર્તા, રાષ્ટ્રો અને ગામડાંના સરદાર, આયુક્તક, મહત્તર અને અધિકારી આદિને જાહેર (આજ્ઞા) કરે છે કે:—

(પંક્તિ ૪) તમને જાહેર થાયો કે ભૂમિદાનને પરલોકમાં સંબંધ અંગીકાર કરીને અને તેના મહાઅર્થ શ્રવણ કરીને મારા અને મારાં માતાપિતાના પુણ્યયશની વૃદ્ધિ માટે ત્રેણણ આદારમાં આવેલા વિષયમાં બહિસ ગામ યાવચ્ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર અને પૃથ્વીના કાળ સુધી, પુત્ર, પ્રપૌત્ર અને તેમનાં સંતાનોના ઉપભોગ માટે, ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, ઉદ્વેગ સહિત અને ત્યાં નહીં વચતા ખેડુતોના કર સહિત, સર્વ આદાન, કિલ, વેઠ, પ્રાતિકેદિકા અને સૈનિકોના પ્રવેશયુક્ત, ખેડવા અયોગ્ય જમીનના નિયમાનુસાર, ભાદ્રપદ પુનમે વિજય-અનિરુદ્ધપુરીના વતની ભારદ્વાજ ગોત્રના વાજસનેયિ(ચતુર્વેદ)ના માર્ધંદિનના અસ્થાસી બપ્પ સ્વામી દીક્ષિતને બલિ, ચરૂ, વૈરવદેવ, અગ્નિહોત્ર અને ખીજી વિધિના ખર્ચ માટે મેં પાણીના અર્ધ સાથે દાન આપ્યું છે. આથી અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ રાજાઓએ, સંસારનું અસ્તિત્વ નહ (ખરૂ), વેળું (વાસ) અથવા કદલીના સાર જેવું ભણી, જીવનને પાણીના પરપોટા સમાન ગણી, અને યૌવન શરદ્કુસુમ જેમ કરમાઈ જાય તેવું છે, રાજસત્તાગિરિ નદીની માફક જતી રહે છે, અને રાજ્યલક્ષ્મી પ્રબળ પવન સામે અચ્ચત્થ પહું જેવી ચંચલ છે તેમ માની, આ દાનને અનુમતિ આપીને તેનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ. પણ જે ગાઢ તિમિરના અંધકારમાં ઘેરાયેલા ચિત્તાથી દાન પાત્રું લેશે અથવા તેમ થવા દેશે તે પંચ મહાપાતકી થશે. અને ભગવત પરાશરના પુત્ર વેદ વ્યાસે કહ્યું છે કે ... ..

(પંક્તિ ૫) સંવત ૪૦૬ ના ભાદ્રપદ શુક્લપક્ષ ૧૫ દિને. આ દાનને હૂતક શ્રી વલ્લભભાષ્ય છે, મહાબલધિકારી (મહાસેનાપતિ) માસમની આજ્ઞાથી તેના નાના ભાઈ સંધિ-વિમહાધિકારી કેવલિજીથી દાનપત્ર લખાઈ છે,

સંખેડામાંથી ઉપલબ્ધ નિરિહુલકના

સેનાપતિ શાન્તિલ્લનું દાનપત્ર^૧

ઈ. સ. ની. ૭ મી શતાબ્દી

આ પત્રનાં માપ ૮ $\frac{૧}{૨}$ "x૩ $\frac{૧}{૨}$ " છે, અને તેમાં પહેલાંનાં ચાલુક્ય દાનપત્રોના અક્ષરોને તેમ જ ડા. ફ્લીટે પ્રસિદ્ધ કરેલા મહાકૃતસ્તંત્રના લેખના અક્ષરોને (ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૭) તદ્દન મળતા અક્ષરોવાળી ૧૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. મથાળેથી પત્રને જરા ધ્રજ થઈ છે તેમ જ નીચેની બન્ને બાજુએ પણ થોડું નુકશાન થયું છે. નીચેની બાજુપરનાં બે કાણાં પરથી કડી-ઓની અસલ જગા જણાઈ આવે છે. દાનપત્રની લાપા થોડી અશુદ્ધ સંસ્કૃત છે.

દાનપત્રનો વિષય નીચે પ્રમાણે છે, નિરિહુલકના સેનાપતિ શાન્તિલ્લ નિરશુન્ડી પદ્મકના વિજયસ્થાનમાંથી વાજસનેયી શાખાના અનુયાયી અને ઈત્સ ગોત્રના પાશાણિહુલના રહીશ લલ્લક અનન્તસ્વામિને એક ચોખા પિટકના વાવેતર યોગ્ય ક્ષેત્ર જે તાન્દુલપદ્મક વિષયમાં આવેલું પર્ણીકાની પશ્ચિમ સીમામાં આવેલું હતું તે દાનમાં આપે છે. દાનનો હેતુ હર્મ્યેશ મુજબનો પંચમહાયજ્ઞોના ખર્ચની સગવડ માટેનો છે.

લેખમાં જે નામો આપવામાં આવેલ છે તેમાંથી શાન્તિલ્લનો દરજ્જો તો સ્પષ્ટ છે. તેનો શેઠ નિરિહુલક લીલનો મુખી હોવો જોઈએ. કારણકે તેના બિરુદ મહાપદ્મપતિનો અર્થ જંગલી જાતના ચાણાનો મુખી એવો થઈ શકે.^૨ તેનું નામ દેશી ચખ્દ છે તે પણ ઉપરની કલ્પનાને સમર્થન કરે છે. શંકરગણના પાદાનુધ્યાતનો અર્થ આંહી તેનો ખંડિયો અથવા નોકર એમ કરવો જોઈએ. તે અર્થમાં તે ઘણી વાર વપરાય છે.^૩ શંકરગણ અને કૃષ્ણરાજના વંશ સંબંધી માત્ર અટકળ જ થઈ શકે તેમ છે. ડા. બુદ્ધર સુચવે છે કે જે શંકરગણને શંકરણ વાંચીએ તો તે બન્ને રાજા હૈહય અગર ચેદીના કલચુરી હોવા જોઈએ. મને આ સૂચના ઠીક લાગે છે. કારણ કે શુર્જરોએ કલચુરી સંવતનો ઉપયોગ કરેલ છે તેથી એમ માની શકાય કે તેઓનો અમલ શુર્જરાતમાં હોવો જોઈએ. વળી ચાલુક્ય લેખોમાં^૪ શંકરગણના પુત્ર કલચુરી રાજા બુદ્ધરાજનું વર્ણન છે, અને તેની પાસેથી મંગલીશે પૈસો મેળવ્યો હતો. ચાલુક્ય લેખો મહિનો શંકરગણ તે જ આપણા લેખનો શંકરગણ છે એમ સંલવિત છે. કારણ કે આ લેખની લિપિ શરૂવાતના ચાલુક્ય લેખોની લિપિ સાથે તેમ જ થોડે દરજ્જે દફનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રોની લિપિ સાથે પણ મળતી આવે છે. લેખ મંગલીશના રાજ્ય સમયનો એટલે કે મી. ફ્લીટે બતાવ્યું છે તે મુજબ શક સંવત ૫૧૯ અને ૫૩૧ (ઈ. સ. ૫૬૭-૯૮ થી ૬૧૦-૧૧) વચ્ચેના સમયનો હોવો જોઈએ. આ અનુમાનને ટેકો આપનારી બીજી એક હકીકત પણ છે.

પ્રોફેસર આર. જી. લાંડારકર પોતાના "મુંબઈ ઇલાકામાંનાં અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોની શોધના" ઈ. સ. ૧૮૮૩-૮૪ ના રીપોર્ટમાં પાને ૩૧-૩૨ મે લખે છે કે ઈર્મકાંડ ઉપરના બધા પ્રસિદ્ધ

એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૨૧ એચ. એચ. ધ્રુવ.

૧ ડા. બોહટલીજ્ઞના સંક્ષિપ્ત સંસ્કૃત કાશમાં જુઓ ચખ્દ પદ્મ મી. વી. એસ. આપ્તેએ પોતાના સંસ્કૃત ઈંગ્રેજી કાશમાં આ ચખ્દનો અર્થ મોટા કાઠાર એવો કર્યો છે. સ્થાનિક તપાસ કરતાં જણાયું છે કે સંખેડા આસપાસનો સુલક પદ્મ (શુજરાતી પાલ) કહેવાય છે તે જુઓ દાખલા તરીકે ડા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૦ અને ૧૭ નોટ ૨, ૩ ઇ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૬.

લેખકોના નામ પાછળ સ્વામિન્ શબ્દ લગાડવામાં આવે છે. ૧૩ મી સદી પછીના લેખકોના નામ સાથે તે લેખમાં આવતો નથી અને તેને બદલે ભટ્ટો, આચાર્યો યજ્ઞવલ્કો દીક્ષિતો અને યાજ્ઞિકો લેખમાં આવે છે, સ્વામિન્ શબ્દ ત્રીમાંસકો તેમ જ કર્મકાંડીઓ સાથે લગાડવામાં આવતો અને તેના નીચેના દાખલા આપેલ છે :

શબર સ્વામિન્—જૈમિનિના ત્રીમાંસા સૂત્રના ભાષ્યનો કર્તા

અગ્નિસ્વામિન્—ભાટ્ટચાર્યનના શ્રૌતસૂત્રનો ટીકાકાર

ભવસ્વામિન્—ખોદ્દાયનના ભાષ્યનો કર્તા

કેશવસ્વામિન્—ખોદ્દાયન પ્રયોગ શાસ્ત્રની પ્રસ્તાવનાનો કર્તા

દેવસ્વામિન્—ત્રિકાંડમંડનમાં વર્ણવેલો અને આચાર્યના સંક્ષિપ્ત ભાષ્યનો કર્તા.

ધર્મ સ્વામિન્ કપર્દિસ્વામિન્ વિગેરે. કુમારિલ સ્વામિન્ અને ભટ્ટ બન્ને છે. સ્વામિન્ શબ્દ શરૂવાતના આશુક્ય લેખોમાં અને સાતમી સદી સુધીના એક વલ્લભી લેખમાં પણ વપરાયેલો છે. વિક્રમાદિત્ય ૧ લો જેલે ઇ. સ. ૬૮૦ પહેલાં રાજ્ય કર્યું હતું તેના એક સાલ વગરના લેખમાં દાન લેનારનાં નામ નન્દિસ્વામિન્, લોહસ્વામિન્ અને ભદ્રસ્વામિન્ આપેલાં છે.^૧ ઇ. સ. ૭૦૦ ના બીજા દાનપત્રમાં દેવાસ્વામિન્ દીક્ષિતનો પૌત્ર જનસ્વામિન્નો દીકરો હાસસ્વામિન્ આપેલ છે. ઇ. સ. ૭૦૫ ના બીજા લેખમાં દેવસ્વામિન્, ઠક્કસ્વામિન્, યજ્ઞસ્વામિન્, રૂદ્રસ્વામિન્ વિગેરેનાં નામ આપેલ છે.^૨ વલ્લભી દાનપત્ર સં. ૩૨૬ (ઇ. સ. ૬૪૫)માં ચંકસ્વામિન્નું નામ આવે છે.^૩ ડો. ભાંડારકર અગ્નિસ્વામિન્, દેવસ્વામિન્, અને ભવસ્વામિન્ ને સાતમી સદીમાં મૂકે છે જ્યારે શબર સ્વામિન્ને બે ત્રણ સદી પહેલાં મૂકે છે. આ લેખમાં પણ ભવિષ્યન્ત સ્વામિન્નું નામ છે અને ડો. ભાંડારકરના મત પ્રમાણે તેને સાતમી સદીમાં મૂકવો જોઈએ.

ભૌગોલિક નામો જે લેખમાં આવે છે તે સંબંધમાં એમ ધ્યાનમાં લઈ શકાય કે નિર-શુન્દિ પદ્ધતિનાં ન્યાંથી લેખને વારીખ અપાઈ છે તેનાં હાલનાં ગુજરાતીમાં ' નાગરવાડા ' અથવા એવો કોઈ બીજો અર્થ થઈ શકે. અને દેહગાદા એક ગાયકવાડી વિલેજમાં હોવાથી ૬ કોસ દૂર નાગરવાડાનો હલ્લેખ છે. વળી દાન લેનારનું અસલ વવન પાશાણિહરને હોવાથી ૧૪ કોસ પર આવેલાં સણિઆદરી સાથે ઓળખી શકાય. તાંદુલપદ્ધતિ દેખીતી રીતે હોવાથી ૧૪ કોસ પર આવેલું વાન્દલન છે; અને શ્રીપણિકા હોવાથી ૫ કોસ દૂર હાલનું ઉત્તર ગામ પનીક છે. વડોદરા રાજ્યના મુલકના નકશામાં વાંદલન અને સણિઆદરી તદ્દન પાસે પાસે જ બતાવેલાં છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं स्वस्ति निर्गुण्डिपद्रकावस्थितविजयकटकात् स [क्षिति] - - -
- २ श्रितचरणकमलः श्रीक्रिष्णराजः तत्सूनुरनेकस[म]रविजय - - -
- ३ चिरहितवधूवदनपङ्कज म्लानिकरःश्रीशंकरणः स्तत्पादानुध्यास्सकल-
- ४ महिमण्डलतलप्रथितकीर्तिभूभोगिकपालमहापलुपतिनिरिहुल-
- ५ कस्तद्वलाधिक्रितशान्तिल सवर्नैव परमपादीया स्त्वांश्चावदेयंति
- ६ यथा पापाणिहृद्वास्तव्यकौत्ससगोत्रवाजिसनेय सवक्षचारिणो
- ७ भजिकनन्तस्वामिने पञ्चमहायज्ञधर्माक्रियोत्पर्षणाय परममहा
- ८ रकपादानांपुण्ययशोभिनिर्द्वये तण्डुलपद्रकान्तर्मकते श्रीपर्णाका-
- ९ यां पश्चिमसीमनि अचाटभटप्रवेश्यं^१ पत्रपौत्रान्वयमोज्यं आदि^{१४}
- १० - परागकालमुदकातिसर्गेण त्रीहिपिटकवापक्षेत्रं आच्चादि^{१५}-
- ११ - - वक्षिति[स्थ]तिसमकालीनं प्रतिपादिष्ट अनुस्यो^{१६}.
- १२ - - ररानुव्याथा भवृनिपतिभिः^{१७}

१ वांथो सकलक्षितमण्डलं २ वांथो कृष्णराजः ३ वांथो लब्धकी ४ वांथो शंकरगणस्तं, 'नुध्यातस्स'
 ५ वांथो 'कीर्तिवर्भोगिक' ६ वांथो 'विकृतशान्तिलः' ७ वांथो 'यान्स्वां' ८ वांथो 'हृद्' ९ वांथो 'वाजसनेय;
 'चारिणे. १० वांथो 'त्सर्पणाय' ११ वांथो 'मिद्वये' १२ 'न्तर्मकत' शब्द 'न्तर्मक' ने अदले हो। १३ ?
 १३ वांथो पुत्रं १४ वांथो 'त्योपराम' १५ वांथो 'आचन्द्रार्कणव' १६ वांथो प्रतिपादितं १७ आ पक्षित
 मिह १८ अक्षरान्तरं, वांथो अतोस्योक्तिया प्रहारनिशया भवृनिपतिभिः

રાજા જાઈકદેવનું ધિનિકિનું દાનપત્ર^૧

વિ. સં. ૭૯૪ કાર્તિક સુદિ ૧૫

સૌરાષ્ટ્રના રાજા જાઈકદેવનું દાનપત્ર ૧૮૯૯-૮૦ ના હુકાળનિવારણકાળ વખતે કાઠિ-
આવાડના ઝોખામંડળ માંનું ધિનિકિ નામનાં ગામમાંથી ઇશાનમાં એક માછલિ દૂર આવેલા
તળાવ ઉંડકે તળાવમાંથી ખોદી કાઢવામાં આવ્યું હતું. પાછળથી આજન્મ વજેશંકર ઝોખાએ
કર્નલ વોટસનને કાગળની છાપ ઇ. સ. ૧૮૮૧ માં પૂરી પાડી હતી, અને તે જ સમયે રા.
બ. ગોપાલજી દેસાઈએ મને એક રખિય મોકલ્યું હતું. કર્નલ વોટસનને લખવાથી તેણે મને બીજું
રખિય, ફોટોગ્રાફ અને છેવટે અસલ પતરાં મોકલી આપ્યાં; તે ઉપરાંત કર્નલ વોટસન એક
હસ્તલિખિત પ્રત પણ મને મોકલી આપી.

લેખ બે પતરાંની અંદરની બાજુએ કેાવરેલો છે, જેનું માપ દરેકનું ૯ફૂં“x૫” છે. પહેલા
પતરાને તળીએ અને બીજાને મથાળે એક ન્હાના કાણા ઉપરથી જણાય છે કે પ્રથમ આ બે
પતરાં એક ટીથી બેસાડેલાં હશે. કહી સાચે સુદ્રા હતી કે નહીં તે શંકાવાળું છે. કારણ કે
રાજાની સંજ્ઞા માછલી બીજા પતરાંને તળીએ કેાવરેલી છે. પતરાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા
પતરાની બીજી પંક્તિના થોડા અક્ષરો અને બીજાની પાંચ પંક્તિઓના થોડા અક્ષરો કાટથી
થોડા ખવાઈ ગયા છે. તેમ છતાં દાનપત્ર વાંચવામાં ઘણી જ સુરેલેલી નહે છે. અને તેમાંનાં
કેટલાંક નામો તો ઘણાં શંકાસ્પદ છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ તદ્દન નહીં જોડેલી શકાય તેવા છે.
આનું એક કારણ કૃતિકારની કૂવડતા છે.

લિપિ પશ્ચિમ હિન્દ અને વળી કદાચ મધ્ય હિન્દની સાક્ષરી લિપિ જે પાંચમા સદીનાં
શુરૂર દાનપત્રોમાં રાજાના સ્વહસ્તમાં માત્રમ પડે છે તેવપર્યાય છે. ધિનિકિ શાસનની ભાષા
તદ્દન સંસ્કૃત નથી, પરંતુ કેટલીક જગાએ પ્રાકૃત રૂપો અને શબ્દો પણ વાપરવામાં આવ્યા છે.

ધિનિક દાનપત્રનો દાતા સૌરાષ્ટ્રનો અધિપતિ જાઈકદેવ છે, જે પરમભટ્ટારક, મહારાજા-
ધિરાજ વિગેરે મગડૂબીભરેલા ઇલકાઓ પારણ કરે છે; અને તેથી કોઈનું રક્ષણ સ્વીકાર્યો વગર-
નો સ્વતંત્ર રાજા તરીકે પોતાને ઝાળખાવે છે. તેની રાજધાની ભૂમિલિકા હતી અને તેની
સંજ્ઞા ‘માછલી’ હતી. તેનું નામ અને માછલીની સંજ્ઞા મોરબી દાનપત્રના દાતા ભવિક સાચે
તેનો સંબંધ ગતાવે છે. અને તે ભૂમિલિકામાં રાજ કરતો હતો તે હકીકત એમ દર્શાવે છે કે
પ્રાચીન રાજપૂતોની એક શાખા જેઠવાની શાખાનો તે હતો. જેઠવાના પ્રતિનિધિઓ હાલના
પોરબંદરના રાણાઓ છે. ભૂમિલિકા શબ્દ હાલનું ભૂમ્લી અગર ભૂમલ્લીને બરાબર મળતો
છે. જો કે કાઠિઆવાડના નકશામાં આ નામનાં ઘણાં ગામો છે, છતાં સૌરાષ્ટ્રમાં ભૂમિલિકા
ગામ એટલે બરડાના પર્વતોમાં તમચેલી જેઠવાની રાજધાની જ છે, જે હજુપણ ભૂમ્લી,
ભૂસલી, અથવા દુમ્લી કહેવાય છે. અને આ ભૂમિલિકા જેઠવાઓની ચઢતીના સમયમાં જરૂર
સૌરાષ્ટ્રની રાજધાની હશે.

ધિનિક શાસનની તારીખ વિ. સં. ૭૯૪ કાર્તિક સુદિ ૧૫ રવિવાર બપોરે નક્કરની આપી છે.

આપણાં દાનપત્રનો હેતુ સુન્તલ (સુદ્રલ) ગોત્રના અને ‘અજ્ઞાત કુલના ઇશ્વર નામના
ગ્રાહણને ધેનિકા ગામ દાનમાં અર્પણ કર્યાની નોંધ લેવાનો છે. ધેનિકા એ પ્રાચીન ધિનિકિનું
નાથ પામેલું ગામડું છે, જ્યાંથી આ પતરાં મળેલાં છે. બાકીનાં સ્થાનો ઝાળખવા મં પ્રયત્ન
કર્યો નથી. કારણ કે પતરાંનો આધાર ઘણો જ બીનસલામતીભરેલો છે.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓ સ્વસ્તિ વિક્રમસંવત્સરશતેષુ સપ્તસુ ચતુર્નવત્યધિકેષ્વંકતઃ ૭૨૪ કાર્તિકમા-
સાપરપક્ષે
- ૨ અમાવાસ્યાયાં આદિત્યવારે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રે રવિગ્રહણ પર્વણિ । અસ્યાં સંવત્સર માસપ-
- ૩ ક્ષદિવસપૂર્વાયાં તિથાવદ્યેહ ભૂમિલિકાયાં સૌરાષ્ટ્રમણ્ડલાધિપતિઃ પરમમદ્દા-
- ૪ રકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઃ શ્રીજાઈકદેવઃ મહામાત્ય મદ્દનારાયણ-
- ૫ ધર્મસાહાયાનુમતેન સંસારસ્યાનિત્યતાં જ્ઞાત્વાત્મધર્મયશોભિવૃદ્ધયે સ્વે
- ૬ રુપરાગસમયે ધર્મકાલમપેચ્ય ચતુવેદવિદે .... સંતાનાય મુન્તલ-
- ૭ ગોત્રાય વિપ્રવરાય દેશ્વરનામ્ને બ્રાહ્મણાય તદ્દેનિકા નામગ્રામં સતૃણકા-
- ૮ ઇજલં સવૃક્ષ માલાકુલં દેવદાય વેર્જ્ઞં ઉદક પૂર્વ ભૂમિલિકામણ્ડલમ-
- ૯ ધ્યેદત્તવાન્ ॥ ઇદાનીં કાલાન્તરમુક્તિનિશ્ચય કરણાર્થમસ્ય ગ્રામસ્ય ચતુદિ-
- ૧૦ શમાધાટા લિખ્યન્ત ॥ ઉત્તરભાગે સામાપસ્વેત્રે સમુદ્રઃ । પૂર્વભાગે સવન-
- ૧૧ ગરુજા નાલિકા રોહર ધારાસમેતા । દક્ષિણભાગે સયલા શતકાંતગ-
- ૧૨ રિચા નદી યાવત ॥ પશ્ચિમભાગે પર્વતસ્ય ધારા સમુદ્રગામિની ॥

પત્રું બીજું

- ૧ एवं चतुर्धाटविशुद्धां तद्धनिकाग्रामभूमिमिश्वर[ना]मा ब्राह्मणो मुं [ज]-
- ૨ न भोजंवा न नाकनापि परिपंथनीयः ॥ बहुभिर्व्वसुधा मुक्ता राजभिः
- ૩ भगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ मयि
- ૪ राज्ञि व्यतिक्रांते योन्यो राजा भविष्यति तस्याहं रलग्नोस्मि शासनं
- ૫ न व्यतिक्रमेत् । लिखितमिदं शासनं महाक्षपटालिकेन नरहरि [ना]-
- ૬ म्ना मयेति । शिवमसु श्री

પં. ૧ વાંચો ઓ. પં. ૨ વાંચો જ્યેષ્ઠા; અસ્યાં નો અ લગભગ ભુંસાઈ ગયો છે પં. ૩ પૂર્વાયાં નો પ્રથમાક્ષર પૂરો ડોતર્યો નથી વાંચો સૌરાષ્ટ્ર પં. ૪ વાંચો મદ્દ પં. ૬ ધર્મકાલમ્ ના બે મ પૂરો ડોતર્યો નથી વાંચો મપેક્ષ્ય; ચતુર્વેદ; મુન્તલ; ત્રણ અક્ષરો જે ગુમાઈ ગયા છે ને મેસ્તીખ્ય, જેવા વંચાય છે તેનો અર્થ કાંઈ નથી પં. ૭ વાંચો દેશ્વર. ૮ વાંચો વર્જ્ઞ; પૂર્વ. પં. ૯ વાન્ વાકા જેવા દેખાય છે. કારણ કે ન ત્રી સાથે બે વિરામ જોડાઈ ગયા છે. વાંચો કરણાર્થમ; ચતુર્દિશમા. પં ૧૦ અર્ધા નામો ધણા બ અચોક્કસ છે. વાંચો લિખ્યન્તે; પૂર્વ. પં. ૧૧, ૧૨ નામો ધણા અચોક્કસ છે. પં. ૧ વાંચો ચતુરાષાટ વિ. પં. ૨ વાંચો ન ભોજયન્વા ન કેનાપિ પં. ૩ વાંચો સગરાદિભિઃ પં. ૫ વાંચો કેન નરહરિ. પં. ૬ વાંચો શિવમસ્તુ.

લાવાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વિક્રમ સંવત્સર સાવસો ચોરાણું (સંખ્યામાં) ૭૬૪. કાર્તિક માસના બીજ પક્ષમાં અમાસ ને રવિવારે, જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં સૂર્યગ્રહણ સમયે (પૂર્વોક્ત) સંવત્સર, માસ, પક્ષ, અને તે દિને સૌરાષ્ટ્ર મંડળનો અધિપતિ પરમમહારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી જામદગ્નિવ, ધર્મકાર્યમાં સહાય કરનાર મહામાત્ય ભટ્ટ નારાયણની અનુમતિથી સંસારની અનિત્યતા જાણીને સૂર્યગ્રહણસમય દાન કરવા યોગ્ય છે એ મનમાં રાખીને આત્મ, ધર્મ અને યશની વૃદ્ધિ અર્થે ચાર વેદના જ્ઞાની, મુદ્રલ ગોત્રના, અને ... .. અને ત્રણ પૂર્વજોના નામથી અગ્નિની આરાધના કરનાર ઈશ્વર નામના બ્રાહ્મણને ધેનિકા નામનું ગામ તૃણ, કાષ, જલ, વૃક્ષ, અને ફોત્રો (વૃક્ષોની હાર) સહિત દેવને કરેલાં દાન વર્જ્ય કરી પાણીના અર્ધથી ભૂમિક્ષિકામાં આવેલું આપ્યું છે. લવિધ્યમાં તેની ભુક્ષિતાના નિશ્ચિન્તપણા માટે આ ગામની ચાર સ્ત્રીમાત્રો અપાશે.

ઉત્તરે સામાપખેત્રમાં સમુદ્ર (?) : પૂર્વે સવત ગરૂભ જલમાર્ગ (નારીયું) શેહર ધારા સહિત; દક્ષિણે સયલાશવ કાન્ત ગરિયા (?) નદી સુધી. પશ્ચિમે-પર્વતની ધારા જે સમુદ્ર તરફ જાય છે, આ ચાર સ્ત્રીમાવાળા ધનિકા ગામની ભૂમિનો ઈશ્વર નામનો બ્રાહ્મણ ઉપસોગ કરે અથવા તેમ અન્ય પાસે કરાવે તો કોઈએ તેને વિદ્ધ કરવું નહીં. (કારણ કે સ્મૃતિ કહે છે)—સગર આદિ બહુ નૃપોથી ભૂમિનો ઉપસોગ થયો છે વગેરે ... (અનેવળી) “ યાચક તરીકે હું વિનંતિ કરું છું કે મારું રાજ્ય પૂરું થયા પછી અન્ય નૃપે (આ મારા) દાનની વિરૂદ્ધ કાર્ય કરવું નહિ ” આ શાસન મહાક્ષપટલિક નરહરિથી મારાથી લખાયું છે. તે સ્વસ્તિ બનો ! શ્રી !

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં બલવર્મનનાં

ઉનામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

વલ્લભી સં ૫૭૪ માઘ. સુ. ૬ ઈ. સ. ૮૯૩

કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ સ્ટેટ તાળેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોના ફોટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનું આ દાનપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજા બલવર્મને સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વલ્લભી સંવત ૫૭૪ નું, એટલે ઈ. સ. ૮૯૩ ની સાલનું છે.

આનાં પતરાં બે છે અને બન્ને એક બાજુએ કોતરેલાં છે. તેમાં ૩૬ પંક્તિ નાગરી લિપિમાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત અને સરલ છે. પણ પં. ૧૭ માં દેવેન્દ્રુ ખાતાનો પારિભાષિક શબ્દ છે જેનો અર્થ હું ઠરી શકતો નથી. પં. ૭-૮માં લક્ષ્મી ચંચલ છે. ઇત્યાદિ બે શ્લોકમાં આપેલ છે. અને પં. ૨૨ થી ૨૬ શાપ સૂચવતા ૬ શ્લોકો છે. સિવાયનો બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર ભોજદેવનાં ગ્રણનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. પ. મહેન્દ્રાચુદદેવનો ખંડિયો રાજા મહા સામન્ત બલવર્મન જે ચાલુક્ય વંશના અવનિવર્મન (૧ લા) નો દીકરો હતો અને જેણે પાંચ મહાશબ્દ સંપાદન કર્યા હતા તેણે દાનમાં જમીન આપી તે સંબંધી આ લેખ છે. નક્ષિસપુરમાંથી બલવર્મન બધા અધિકારી તેમ જ બીજાઓને જાહેર કરે છે કે સાધ સુદિ છઠ ને દિવસે અપવાસ ઠરીને પોતાના ગાહુ બળથી મેળવેલ નક્ષિસપુર ચોરાસીમાંનું જયપુર ગામ કણવીરિકા નદીના કાંઠા ઉપર આવેલા તરુણદિત્ય નામના સૂર્યના મંદિરને આપ્યું છે. તે ગામની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વમાં સીહવાહલક ગામ દક્ષિણમાં રાજ્ય સ્થળ ગામ પશ્ચિમે પેઢિલક ગામ અને ઉત્તરમાં અંબુલક (અંબુલક) ગામ આવેલાં છે. આ દાન ચાલુ રાખવા માટેની ચાલુ સૂચના તથા શાપાત્મક શ્લોકો આપ્યા બાદ બાર સાક્ષીઓનાં નામ આપેલ છે; જેમાંના ચાર બ્રાહ્મણ ચાર વૈશ્ય અને ચાર મહત્તરો હતા. ત્યાર બાદ લેખકનું નામ આપેલ છે, જે બરોબર વાંચી શકાતું નથી અને પછી તિથિ વલ્લભી સંવત ૫૭૪ માઘ સુદિ છઠ અંકમાં તેમ જ દશાંશમાં આપેલ છે. લેખની અંતમાં સ્વહસ્તો શ્રી વ(બ)લવર્મણુ; અને સ્વહસ્ત: શ્રી ધીઈક એમ સહીઓ આપેલ છે. બીજા સ્વહસ્ત:ની પહેલાં ઠાંઈ ચિહ્ન છે; જે ધીઈ-કની સહી હશે. આ ધીઈક કોણ હતો તે આ લેખમાંથી જણાતું નથી, પણ અવનિવર્મનાં બીજાના વિ. સ. ૯૫૬ ના તામ્રપત્રમાંથી એમ અટકળ થાય છે કે મહેન્દ્રપાલનો તે મોટો અધિકારી હોવો જોઈએ, જેની સહા દાનમાં જરૂરની ગણાતી હોવી જોઈએ.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં જયશ્ચામ્બુદયશ્ચ । સ્વસ્તિ ॥ નક્ષિસપુરાત્પરમમટ્ટારક મહારાજ[૧]ધિ
- ૨ રાજપરમેશ્વર શ્રી મોજદેવપાદ[૧]નુધ્યાતપરમમટ્ટારકમહારાજાધિરાજપર-
- ૩ મેશ્વરશ્રીમદેન્દ્રાયુધદેવપાદપ્રસાદાક્ષેતસમાધિગતપદ્મમહાશબ્દ[વ્દ]મહાસામન્ત
શ્ચ ચ]-
- ૪ લુક્ચાન્વયપ્રમુતશ્રી^૧ અવનિવર્મ્મમુત શ્રી ચ[વ]લવર્મ્મા સર્વાનેવ રાજરા-
જન્યરાજસ્થાનીયોપરિકામા-
- ૫ સ્થા[ચા]ટ મટ મટ[દ]જ્ઞવા[પા]શિક દળ્[ઓ]દ્વરણિકદ્રાંગિક
મહત્તર ચારું ચાર મટહસ્ત્યશ્ચારોમ(દ)કમર્મૃતિ:
- ૬ યુક્તક નિયુક્તકાં સ્વાના[ન]ન્યાં શ્ચ યથાસંવ[ચ]ધ્યમાનકાન્તસમનુ ઘો-
(ઘો)ધયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા પદ્મપદ્મ
- ૭ સ્થિતજલ[વ]તરલા શ્રી દૃષ્ટનદ્યજીવિતં^૨ પદ્મપત્રજલવિદુચંચલં જીવિત-
વ્યમસિલાશ્ચ સંપદઃ
- ૮ હ્યવેત્ય જગતઃ સ્થિતિ[-]નૃપાઃ કિં ધનૈઃ કુરુત ધર્મમનિર્ધનઃ ॥ પલ્લવાગ્રે
જલવિદુચંચલે કલેશ-
- ૯ જાલ પરિવેષિતે મથે । યો ન ચિંતયતિ કર્મસત્પથં તસ્ય જન્મ ભવતીહ નિઃકેલં
एवं सर्वमभुव-
- ૧૦ માલો[વય]ધર્મે મતિઃ સ્થાપ્યતાં ॥ તન્મયા સ્વંભુજોપાર્જિત નક્ષિસપુરચ-
તુરશીતિકા પ્રતિવ(વ)દ્વો જયપુરા-
- ૧૧ મિઘાનો મ્રોમઃ માપશુક્લપક્ષપેઠેઘાં ઉપોપ્ય(વ્ય)ગ્નાન્ધૂપપુવ્ય(વ)દીપસ્તાન
વિલેપનોપલેપન[સન્મા ?]^૩
- ૧૨ જૈન સ્વગ્ધ સ્ફુટિતમુષાકૂર્ચકાદિશુશ્રુ[શ્રુ]પાકૃતે સ્વમાતાપિત્રો રાત્મનશ્ચં પેદિ-
કામુખ્મિક પુણ્યયશો-

૧ મો. ગારીશંકર દી. એ. ૧૪ એ આપેલ ફોટોગ્રાફ ઉપરથી. ૨ ચિદ્વરણે ૩ વાંચો ક્ષાય પ્રસાદીકૃત
૪ વાંચો ધ્ય ૫ બીજાં તામ્રપત્ર માફક ચૌરોદ્વરણિક હોવાનું જોઇએ. ૬ વખતે ચારમટ હોવા જોઇએ.
૭ વાંચો પ્રવૃત્તીનામુક્ત નિયુક્તદ્યાન્ ૮ વાંચો પદ્માસ્થિતેવલ્લવતરલા શ્રીઃ ૯ વાંચો જીવિતં ૧૦ વાંચો પદ્મય,
આ અને પછીના શ્લોકોનો હેઠ રથોદ્ધતા છે. ૧૧ આ અર્થ નથી, પણ બીજી કાંઇ અટકળ થઇ શકતી
નથી ૧૨ નિઃકેલં ૧૩ પ્રથમ સ્વાનુ કેાતરેલ પણ પાછળથી કોનો રક કરેલ છે. ૧૪ વાંચો માનો
૧૫ વાંચો વટવાનુ ૧૬ વાંચો સંગર્ભન ૧૭ વાંચો પેદિ.

- ૧૩ ભિવૃદ્ધયે ભગવતઃ સરિત્કણવીરિકાતટાવસ્થિત સહસ્રદીધિતેઃ શ્રીમતસ્તરુ[ના]
દિત્ય દેવય મક્તિમા-
- ૧૪ વિતમનસૌ ઉદક્[આ]તિસર્ગેણ ધર્મદાયો નિમૃષ્ટઃ પ્રતિપાદિતશ્ચ યસ્ય પૂર્વતઃ
સીદ્ધવાહલક ગ્રામ
- ૧૫ સીમા મર્યાદ[આ]દક્ષિણત રા[જ્યસ્થ]લગ્રામસીમા મર્યાદા । અપરતઃ
પેઢિલ્લકગ્રામસીમા[મ]ર્યાદા ઉત્ત-
- ૧૬ રતઃ અંબુલ્લૈક ગ્રામ સીમા મર્યાદા एवं ચતુરાધાટ્ટ(ટ)નોપલક્ષિતઃ સમોગભાગઃ
સહિરણ્ય[।]દાનઃ
- ૧૭ સદણ્ડદશાપરાધઃ સસીમાપર્યન્તઃ સોદ્ર [-]ગઃ સવૃક્ષમાલાકુલઃ સપરિકરઃ ચો-
લ્લકવૈણિઃ વૈ-
- ૧૮ ગિકકોગ્યદિસહિતૈઃ આચાટમટપ્રવેશવર્જિતો ભૂમિચ્છિદ્ર ન્યાયેન ધર્મદાયો નિમૃ-
[સ]ષ્ટઃ ॥
- ૧૯ અસ્ય ભુંજતો ભોજાપયતઃ કૃપતઃ કર્પાપયતો વા અસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા ભોક્તૃભિઃ
- ૨૦ પ્રતિપે[ધો] ન કરણીયઃ પાલયિતવ્યશ્ચ ॥ યતઃ સામાન્યં ભૂમિદાનફલમવે
ત્યાયમસ્મદ્વા-

૧ વાંચો દેવસ્ય ૨ આંદિ અને ખીજ સંધિ કરેલ નથી ૩ વાંચો અમ્બુલ્લક ૪ આનો અર્થ કદબી
શક્રતો નથી. ચેદિલ્લક શબ્દ એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૨૬૭ પં. ૨૩ મે આપેલ છે. ગ્રો. હુંલ્સ વો. ૬ પા.
૮૮ નોટ ૯ તરફ મારું ધ્યાન ખેંચે છે. ૫ આંદી કાંઈક રહી ગયું લાગે છે. પૂર્વ દત્ત દેવ પ્રસાદાય કે
એવા કાંઈ શબ્દો હોવા નોંધાયે.

पतरुं बनिं

- २१ योनुमन्तव्योऽस्मत्प्रीत्याभ्यर्थनया च पालनीया इति ॥ तथा चोक्तं [म] गव
 २२ ता व्याशो[से]नं व्यासेन ॥ यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैः दानानि धर्मार्थं यश-
 २३ स्कराणि । निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधु पुनराददीत
 २४ षष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । [आ] च्छेत्ता चानुमन्ता च [तान्ये]
 २५ व नरके वसेत व[व]हुभिर्वसुधा मुक्ता राजनै सागरादिभिः यस्य यस्य
 यदा[म्]-
 २६ मिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणि षष्टिर्वर्षं शतानि [च] । [गवां
 कोटिप्रदाने]
 २७ न भूमिहर्त्ता न शुष्यति ॥ विध्याटवीष्वतोयाशु[म्] शुष्ककोटरवासिनः
 [कृष्णाहयो द्विजा]-
 २८ यन्ते भूमिदायं हरति(न्ति) ये ॥ स्वदत्तां परदत्(आं)वा य[ल]आद्
 रक्ष नराधिप । महीं महीम्[कृतां श्रेष्ठ]
 २९ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ अब[व] साक्षी त्रा[त्रा]हमणदहेड सुतभावः ।
 तथा त्रा(त्रा)हमण [कौ....?]
 ३० नरसुतनागेश्वरः ॥ तथा त्रा[त्रा]हमण बज्जक सुत हरिः ॥ तथा त्रा (त्रा)
 हमण मा[स्कर] सुत
 ३१ वासुदेवः ॥ तथा वणिक् नोय सुत इत्सवः तथा वणिक् नागसुत पा[ह]ल्लहः ॥ त
 ३२ या वैणिजेडल सुत नन्नकः । तथा वणक् संगमसुत देउथः ॥ तथा श (म]
 हत्तर द्रं [ग्] इय-
 ३३ सुत सीडः । तथा मा(म)हत्तर गोवाससुत अजैनः । तथा महत्तर गोवाससुत
 मेह(रि)प [क]-
 ३४ : । तथा महत्तर घुरसुतकण्हकः ॥ लिखितं चैतन्मि(न्म)या कुलपुत्रक दत्तं-
 सुत [घा ?]-
 ३५ [र] आदि[त्ये]नेति ॥ ॥ श्री बलमि संवत् ५७४ माघ शुद्ध ६ ॥
 ३६ स्वहस्तो [त्र] श्री व[व]लवर्मणः ॥ १* स्वहस्तः श्री घीहर्कं ॥

१ वांशो ६६५ वेदव्यासेन २ छंद मन्दव्या ३ आनो अने पश्रीना श्रोत्रो छंद अनुष्टुप छं.
 वांशो षष्टिर्वर्ष ४ वांशो राममिः सगरा पश्वि* वर्ष ६ वांशो वणिग् ७ वांशो वणिगे ८ वांशो वणिग्मं
 ५ छ. ओ. वे. १२ पा. १११ पं ६६ मे ओअ शण्ड छं. १० आ अक्षर नथी पशु सरी सागे छं.
 ११ साधारण्य रीति घीहर्कस्य हेतुं ओअये.
 सध ३४

કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનાં અવનિવર્મન

ખીજનાં ઉનામાંથી મળેલા તામ્રપત્રો^૧

વિ. સં. ૯૫૬ માધ સુ. ૬

કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં જુનાગઢ સ્ટેટ તાળેના ઉના ગામમાંથી મળેલાં આ તામ્રપત્રોનો ફાટોગ્રાફ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ ૧૯૦૪ માં મોકલ્યો હતો. કનોજના મહેન્દ્રપાલના સમયનું આ તામ્રપત્ર છે અને ચાલુક્ય વંશના તેના ખંડિયા રાજા અવનિવર્મન ખીજાએ સૂર્યના મંદિરને દાન આપ્યાની તેમાં હકીકત છે. તે વિ. સં. ૯૫૬ ની સાલનું છે.

આ દાનનાં ત્રણ પતરાં છે જેમાંનું ખીજું બન્ને બાળુ અને પહેલું તથા ત્રીજું એક જ બાળુ કોતરેલ છે. પંક્તિઓ કુલ ૬૮ છે. કોતરકામ ઘણું બેદરકારીથી કરેલું છે અને અસંખ્ય ભૂલો છે, જે દાનવિલાગમાં તો સુધારવી કઠણ થઈ પડેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ૧-૪૫ માં વંશાવલિ આપેલ છે અને પં. ૬૫ થી ૬૭ માં શાપનાં શ્લોકો છે બાકીનાં અર્ધે લાગ ગદ્યમાં છે. ચાલુક્ય વંશના મહાસામન્ત અવનિવર્મન ખીજા ઉદ્દે યોગે આપેલા દાનનું વર્ણન છે. (શ્લોક. ૨) આ વંશમાં કદલ અને મહદેવ નામના બે મોટા રાજાઓ (મહા મહીપતી) હતા. (શ્લોક. ૩) શ્લોક. ૫-૬ માં કદલનાં ચાલુક્ય મુજબ વખાણો કરેલાં છે. કદલને એક દીકરો હતો જેનું નામ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતું નથી (શ્લોક. ૭) અને તેના દીકરાનું નામને છેડે ધવલ શબ્દ હતો. કદાચ આખું નામ વાહુક ધવલ (શ્લોક. ૮) હોય. આ રાજાએ કોઈ ધર્મ નામના રાજાને હરાવ્યો, રાજધિરાજ પરમેશ્વરને જિત્યા અને કર્ણાટકના લશ્કરને હરાવ્યું. (શ્લોક. ૧૦-૧૧) તેનો દીકરો અવનિવર્મન ૧ લો (શ્લોક. ૧૨) અને તેનો દીકરો બલવર્મન હતો, જેણે વલ્લી સંવત ૫૭૪ નું દાન આપેલ છે. બલવર્મનએ કોઈ વિશઠને હરાવ્યો અને તેની પાસેથી બે મોટા ઢાલ (?) પડાવી લીધા તેમજ જળજપ અને ખીજ રાજાઓને મારીને હુણુ વંશમાંથી પૃથ્વીને બચાવી (શ્લોક. ૧૬-૧૭). તેનો દીકરો અવનિવર્મન ખીજા હતો, જેનું ખીજું નામ યોગ હતું (શ્લોક. ૧૮). તેણે યક્ષદાસ^૨ અને ખીજા રાજાઓ ઉપર હુમલો કરી હરાવ્યા અને (શ્લોક. ૧૯-૨૦) ધરણીવરાહને નસાડ્યો (શ્લોક. ૨૧). પં. ૪૫ અને આગળ લખેલ છે કે પરમભદ્રારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર લોજદેવનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર પ. મ. ૫ મહેન્દ્રપાલદેવનો ખંડિયો રાજા મહાસામન્ત યોગ (અવનિવર્મન ખીજા) પોતાના અધિકારી વિગેરેને તેમ જ ભવિષ્યના રાજાઓને બહાર કરે છે કે શ્રીમાન્ ધીરક^૩ની સંમતિથી પોતે અમ્બુલક^૪ (અમ્બુલક) ગામ જે સુરાષ્ટ્ર મંડલમાં નક્ષિપુર ચોરાશીમાં આવેલું હતું તે જયપુરની પડોશમાં કણ્વીરિકા નદીની પાસે આવેલા તરૂણાદિત્યના (દેવળને) દાનમાં આપેલું છે. ગામની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વમાં વિયરક ગામ દક્ષિણમાં જયપુર^૫ ગામ પશ્ચિમમાં સેન્ડુવક અને કોરિણક ગામો અને ઉત્તરે વણલિક ગામ હતાં. શાપસૂચક શ્લોકો વિગેરે આપ્યા બાદ પં. ૬૮ માં છેવટે સાલ વિ. સં. ૯૫૬ માધ સુદિ ૬ આપેલી છે.

આ ચાલુક્ય રાજાઓનાં નામ ખીજે ક્યાંઈથી મળતાં નથી. બિલહરીના મોટા લેખમાં^૬ ચાલુક્ય અવનિવર્મનું નામ છે અને તેની દીકરી નોહલા કલચુરી ચેટી રાજા ચવરાજ ૧ લાને

૧ એ. ઈ. વો. ૯ પા. ૨ પ્રો. એફ. કીલ્હોર્ન

૨ શ્લોક. ૧૯ માં આપેલ છે કે યક્ષદાસને હરાવી તેની પાસેથી સાગરક્ષોબ નામની તરી પડાવી લીધી. યક્ષદાસ મદ્રદેશ ઉપર રાજ કરતો હશે એમ એ સાનેલ પણ કોતરનારે જ ને બદલે. મ ઘણું કેમણે કોતરેલ છે. તેથી સુધર્મને ને મદ્ર ભૂમિ નહીં પણ સુધર્મને સુધારવું જોઈએ. ૩ એમ લાગે છે કે આ ધીરક મહેન્દ્રપાલનો અન્તપાલ (સરહદનો રક્ષક) હોવો જોઈએ અને અવનિવર્મન તેના તાબામાં હોવો જોઈએ. ૪ આ ગામ બલવર્મનના દાનપત્રમાં પણ લખેલું છે. ૫ બલવર્મનના દાનપત્રમાં આ ગામ દાનમાં આપેલું છે ૬ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૩૬૬

લગ્નમાં આપેલ હતી. આ અવનિર્મા કદાચ આ દાનપત્રનો અવનિર્મા હોય પણ તેના આપ તથા દાદાનું નામ સંધન્વ અને સિંહવર્મન હતાં જ્યારે આ અવનિર્માના આપ દાદાનાં નામ બલવર્મા અને અવનિર્મા હતાં.

બલવર્માની સાલ તેના તામ્રપત્ર ઉપરથી ઈ. સ. ૮૬૩ મળે છે. તેથી અટકળ થઈ શકે કે તેનો દાદા વાહુકધવલ ૬ મી સદીની મધ્યમાં હોવો જોઈએ અને તે કનોજના મહેન્દ્રપાલના પૂર્વજ લોજદેવનો ખંડિયો હતો. લોજદેવની સાલ ૮૪૩ થી ૮૮૧ ઈ. સ. મળેલ છે. દક્ષિણના લેખના લીસ્ટમાં નં. ૭૭ માં આ લોજદેવને ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ ધ્રુવરાજ ખીખએ હરાવ્યો હતો, એમ લખેલ છે. કલ્પદેવના લશ્કરને હરાવ્યાનું જે આમાં લખેલ છે તે આ ઉપરથી રાષ્ટ્રકૂટનું લશ્કર હશે. એમ પુરવાર થાય છે. આમાંનો ધર્મ તે પાલ રાજા ધર્મપાલ હોવો જોઈએ કારણકે તે કનોજના રાજા સાથે લડવાનું જાણવામાં છે.

બલવર્માએ કોઈ વિષદને હરાવ્યાનું તેમ જ જજનપને મારી હુણ વંશમાંથી પૃથ્વીને ખચાવી એમ લખેલ છે. વિષદ કોણ હતો તે કહી શકાતું નથી. હુણ રાજાઓ સાથેની લડાઈ ઘણા લેખોમાં વર્ણવાઈ છે અને હુણની રાજપુત્રી આવલલદેવીને કલચુરી ઈ. સ. ૧૧ મી સદીમાં પરણ્યો હતો. પણ આ જજનપનું નામ હુણ રાજા તરીકે પહેલું જ મળે છે અને તેને ૬ મી સદીના છેલ્લા ભાગમાં સુધી શકાય.

અવનિર્મા ખીખના શત્રુઓ યજ્ઞદાસ અને ધરણીવરાહ છે. આમાંનો પ્રથમ આપણને જાણીતા છે જ્યારે ખીખે કાઠિયાવાડમાંના વર્ધમાન (વઢવાણ) માંથી આપેલા દાનનાં હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંના આપ વંશી મહાસામન્તાધિપતિ ધરણીવરાહ હોવો જોઈએ. તેને રાજધિરાજ મહીપાલદેવનો ખંડિયો લખેલ છે અને આ મહીપાલદેવ કોણ તે સહેલાઈથી જાણી શકાય તેમ છે.

નક્ષિસપુર ખીખ ગામમાંથી તથા કલ્પીરિકા નદી જોળખી શકાય નથી. પણ એટલું તે જાણ્યું કે આ, નક્ષિસપુર ચૌરાશી સૌરાષ્ટ્ર મંડલમાં હતું. સૌરાષ્ટ્ર કાઠિયાવાડની દક્ષિણમાં છે. અને બલવર્મા તથા અવનિર્મા બન્ને કનોજના મહેન્દ્રાયુધદેવ અથવા મહેન્દ્રપાલદેવના ખંડિયા હતા, તેથી ઈ. સ. ની ૬ મી સદીના અંત સુધી કનોજનું રાજ્ય દક્ષિણ કાઠિયાવાડ સુધી વિસ્તાર પામેલું હતું, એમ કહી શકાય. વળી હડાળાનાં તામ્રપત્રોમાંના રાજધિરાજ મહીપાલદેવ તે કનોજ મહેન્દ્રપાલદેવની પછી ગાદીએ આવેલો જ હોવો જોઈએ, એમ પણ પુરવાર થઈ શકે છે. તે મહીપાલદેવ જુનાગઢનો ચાસમે રાજા હોઈ શકે નહીં.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રોમાં મહેન્દ્રપાલને મહેન્દ્રાયુધ લખેલો છે. આ નામ ઉપરથી ધન્દ્રાયુધ અને ચક્રાયુધ નામે યાદ આવે છે. ધન્દ્રાયુધ હરિવંશપુરાણના આધારે ઉત્તરમાં શક સં. ૭૦૫= ૭૮૩-૮૪ ઈ. સમાં રાજ કરતો હતો. ખીખ ચક્રાયુધને ધન્દ્રરાજને હરાવીને પાલ ધર્મપાલે કનોજનું રાજ્ય આપ્યું હતું. તેને કનોજના લોજદેવના દાદા નાગલદે હરાવ્યો હતો.

બલવર્માનાં તામ્રપત્રમાં વલ્લી સંવત લખેલ છે જ્યારે આમાં વિક્રમ સંવત લખેલ છે. મેરખીના સં. ૫૮૫ ના તામ્રપત્રમાં ગુપ્ત સંવત એમ લખેલ છે જ્યારે વેરાવળના ભાવ બુદ્ધ સ્પતિના દેવળના લેખમાં વલ્લી સંવત ૮૫૦ આપેલ છે પણ આ બલવર્માના લેખમાં વલ્લી સંવત સહુથી પહેલી વાર જોવામાં આવે છે. વલ્લી તામ્રપત્રોમાં માત્ર સંવત એટલા જ શબ્દો વપરાયેલા છે. એ જરા નવાઈ જેવું છે કે કાઠિયાવાડમાં તે સમયે બધા જુદા જુદા સંવતો લેખોમાં વપરાતા હતા.

૧ કલચુરી ધ્રુવરાજ ૧ લાની લીકરી કન્દકદેવીને રાષ્ટ્રકૂટ અગેશવર્ષ ત્રીજે પરણ્યો હતો. તેની સાલ ૬૩૭ અને ૬૩૯ ઈ. સ. ની છે. ૨ પાલ દેવપાલે હુણની બહાદુર બાંબી (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૬૩ સ્થા. ૧૩) રાષ્ટ્રકૂટ કાંચરાજ ખીખનાં ઈ. સ. ૬૩૨ ના તામ્રપત્રમાં લખેલ છે કે હુમ્મ રાજા સાથે આ રાજા લડાઈ લડ્યો. ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૬૫ મં. ૩૩ પરમાર ઉત્પલ (ચંન્દ્રાજી) હુમ્મની ઇન્દેબી લીખી ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૨૩ ચં. ૪૧ તેના નાનાસાઈ સિધુરાજે હુમ્મરાજાઓને હરાવ્યા. એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૨૪૫ સ્થા. ૧૬ ઇલાદિ.

અક્ષરાન્તર'

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં^૧ [॥] જયશ્ચામ્ય [ડ] દયશ્ચ ॥ જયતિ^૨ જગતાં પ્રસૂતિર્વિશ્વાત્મા સદ્જમૂળં
નમસઃ । દ્રુતક-
- ૨ નકસદ્દશદશશતમયૂઃ સવિતા ॥ [૧] અસ્તીહ સારો વ (વ) -
હિરંતરા ચ ચ્છિદ્રૈઃ પરી-
- ૩ તો ન વિપત્રશાતૈઃ । મેઘઃ પરૈર્નૈવ મહીપતીનાં વા (વા) હ્રવ્ય નામાપરતુંગ [વં]
શઃ । [૨] વ [વ] દ્વ-
- ૪ તુતિ (સ્ત) [ત્ર] મહા મહીપતી મહ [હા] મતી કલ્મ [હ] હ સંજિતૌ ।
યયોઃ સિતા કીર્તિરુપાગમદ્ગુ-
- ૫ જૈઃ પરાં પ્રસિદ્ધિઃ (ં) સતત (ં) સુનિર્મલૈઃ ॥ [૩] સૌભાગ્ય ચ્ચ યયોરાશી
(સી) દન્યોન્યમવિમિત (ન્ન) -
- ૬ યો [:] ॥ કલ્પવૃક્ષપર્માયાતં રામલક્ષ્મણાય (ઓ રિવ ॥ [૪] મધ્યે^૩ નૃપાણાં
સુવિભૂયિ (પિ) તાનાં
- ૭ રરાજ કલ્હઃકુલકી (ર) તિ યુ [ક્ત]ઃ । કા [ં] ત્યા મહત્યા સ્થિરયા
શ્રિયા વ (ચ) કલ્પદ્રુમાણામિ-
- ૮ વ પારિજાત [:] ॥ [૫] રાજ્યે [ં] મ [ત્ર]^૪ મહીપતૌ ગુણગણાલંકાર-
ભૂતે સતિ ક્ષીણા [રા] તિ પ-
- ૯ રાક્રમાન્ [વ] ઇતતનૌ નિર્માતિકં^૫ શાસતિ લોકાનામભવન્મનો રતિયુત [ં] ધર્માપ્ર-
- ૧૦ [ઘ] આન [ં] સદા તુષ્ટિ [વ્વ (વ્વ) ન્ધુ] જનસ્ય ગૌણ્યજનિતા
દાનચ્ચ સત્યતિષ્ઠ^૬ (?) [૬] તેસ્માન્મહીશ્ (આ (દ્વિ-
- ૧૧ તતોક વીર્તિઃ^૭ લક્ષ્મીનિધાનં શરણં ગુણાનાં ॥ શૌર્યસ્ય ભૂમિવસતિર્મર્મતીનાં

૧ મી. ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝા એ આપેલા ફોટોગ્રાફ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે ૩ છંદ આખા
૪ વાંચો મારાચિતઃ ૫ છંદ ઇંદ્રવજ્ર ૬ વાંચો વિપત્રશાલઃ એટલેકે વિપત્રશાલઃ (પાંદડાં અને શાખા
વિનાનો) અને વિપત્રશાલઃ (જેની શાખો વિપત્તિમાંથી બચાવે છે.) વાંસને પાંદડાં ને શાખા હોય છે,
પણ ચાલુક્ય વંશ (સાદા) વંશથી જૂદી જાતનો છે એટલેકે પાંદડાં અને શાખા વિનાનો છે. બીજા
અર્થમાં તેની શાખા વિપત્તિમાંથી બચાવે છે. તેવી રીતે બીજા વિશેષણો પણ એ જાતના વંશો વચ્ચેના
તફાવત સૂચવે છે. છેલ્લા પાદનો અપર અપૂર્વના અર્થમાં છે. (જુઓ એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૨૬૮ પં. ૮)
અપર તેજ અર્થમાં ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૯૩ પં. ૧૦ માં વપરાયો છે. ૭ છંદ વંશસ્થ ૮ છંદ શ્લોક
અનુષ્ટુબ્ધ ૯ વાંચો કુલ ધર્મસમાયાતં ૧૦ છંદ ઉપજતિ ૧૧ છંદ શાર્દૂલવિક્રિડિત ૧૨ વાંચો યત્ર
૧૩ વાંચો કદાચ નિર્માતિકં ૧૪ વાંચો સમ્પત્તિર્જ ૧૫ છંદ ઇંદ્રવજ્ર ૧૬ વાંચો વિતતોક્વીર્તિર્

१२. राजैर्यमामैः तनया (यो) व (व) भूव ॥ [७] वैहृगच्यरगा गातुगमत्तमातंग-
दुग्गमान् । यच्च-

१३. षड्दण्डतस्तुः शत्रतो शिक्षियन्वन् ॥ [८] अजनि ततोपि श्रीमां [न्गा]
हुकषवलो

१४. महातु (तु) मावो यः । घा [र] ममवन्नपि नित्यं रणोत्थमो ? नीनसद्रमं । ॥
[९] राजाधिरा-

१५. जपरमेश्वर भूमेना [य] आन्यस्तानपि स्वभुजवीर्यवशाद्विजिग [य] ए ।

१६. निखंशनिअयविल [जी] रिपूत्तिमागैरब्जैरिव .... क्षितितलम्

पतहं वीजुं पहेली वाजु

१७. समरे पुबिन्ध्य ॥ [१०] कुन्त [था ?] शासि [ह] सिप्र [च] उर
नरकारिप्राजा (ज्य) वरुगत्तुरंगं

१८. कर्णाटं शै (सै) न्यमाजो (जौ) मयरहितमना भूरिशो भु (नु) प्रविश्य ।
एकाकी सद्ग

१९. यष्टया द्रुतमत्तिसित्तया योरिमुद्धिप्रवाह [-] बाहुरुदोवगाढं कमल-

२०. वनमिव अत्यखेदे ललांवि ॥ [११] तस्मादेजायत सुतोऽवनिवर्मन्नाम शौर्यप्रता-

२१. पविनयादि गुणौतपेतैः सन्नाहवद् (द्) शमिमावता धरित्रीमन्वर्धतान्निजम

२२. नीयत येन नाम । (॥) [१२] अवनीवम्म [म्म] णि या [त्र] सुकम्मणि
व्यथित शत्रवमर्मणि वर्मणि (?) [१]

२३. युवतिनिर्मितनर्मणि भूपतो (तौ) न जनतामिरथ [र] म्माणिश [-]
कितं ॥ [१३] तस्यै सनुरजनिह

२४. सुकूर्मा. मित्रव (व) न्म [उ] जनतहिरेश [र] म्मा । कीर्तितो विदितशा-
त्रवमर्मायो जनैरभि-

२५. घया व (व) लवर्मा ॥ [१४] सततमवितथोक्तिः स्नानञ्जाप्यादिशा (शी) -
लः प्रणयिश्चतसहस्रा-

२६. धीन विस्तीर्णसंपत् । त्रिजसुहं विहिताद्यो यः सदारम्य वा (वा) ह्यास्वि
(त्रि) नयन चरणा-

१ आ अणु ५ पाठभाषी राजानु. नाम आपी शकातु नथी. ७ न्मां तो राजेन्द्र नाम प. घनेसुतु
आवे, पणु ते अ. ३३३ भाटे आतरी आपी शकाती नथी. २ ७ न्मा अणुदुर् श्लोक नीये भुज्य वांयो.
वलातुंगमातुंगमत्तमातंगदुर्गमातु. यचग्दण्डतस्तुः शत्रतो शिक्षियन्वन्-॥ षड्दण्ड भाटे लुओ मे. ४. वे. ६
पा. १०. २. २०. ३ ७ न्मा. ४ आसी पणु अरु नाम कदपी शकातु नथी. व. ५ ने अ. २
पाठ नीये भुज्य हो. ५ श्रीमान्वाहुकषवलो ५ वांयो रणोत्थतो नीनसद्रमं श्लोकेने छेडे निःशंक घर्म नाम छे.
६ ७ न्मा वसन्ततल्लः पीलुं पाठ नीये भुज्य वांयो निर्विग्रनिर्दयविलुनरिपूत्तमागैरब्जैरिवक्षितितलं समरे प्रविष्य ॥
७ ७ न्मा अ. ५ श वांयो द्रुतमात्तासिहस्त ८ वांयो मत्तिसित्तयायोरिमुद्ध. ९ वांयो सखखेदं १० ७ न्मा वसन्ततल्लः
वांयो तस्मादजायत ११ वांयो युष्मैवतः १२ ७ न्मा दुर्तावर्धयित १३ ७ न्मा सवाभता १४ वांयो वन्द्यजनताहित
१५ ७ न्मा श्लोक १५ थी १८ भाषिनी. १६ वांयो त्रिजसुह. १७ ७ न्मा अ. ५ श वांयो व. ५ ने अ. २
लेख ३५

- २७ च्वाशीलवान्संप्रजातं [:] । (॥) [१९] प्रथितकरितुरंगं शातनिर्दिश-
पाणिः' विषदमवश-
- २८ मीशः साधु जित्वा समीके [।] स्थिरतरमुखका शुग्ममाशु द्रवीयन् श्रुतिमुख
- २९ दमखिन्नो यो ग्रहीन्म(-)द्रनादं ॥ [१६] चतुरतुरगदुर्गान्संयति ध्वस्तशत्रु
[:] स्फुट-
- ३० मिह जगतीशान् जज्जपादीन्निहत्य । प्रसभमभिमनस्को यो व्यधत्त [क्ष] इतीशो
- ३१ भुवनमिदमहीनो हुणवंशेन हीनं ॥ [१७] कुवलयदलनेत्रः सन्नतांशस्थला
- ३२ कः । प्रकटमव[न्] इवर्मा[न्] आम तस्य [आ] त्मज् [ओ] भूत् ।
पृथुलकटिरुदारः क्षामम-
- ३३ ध्यस्तथा यो विदित इह जगत्यां योगनाम्नापरेण ॥ [१८] संप्रामे याक्षदास
[-] व (व) ल-

पतरुं बीजुं बीजी वाजु

- ३४ म[ख्] इल्लमपि ध्वंसयित्वा प्रवीरो यः संजग्राह तूर्यं पटुतरानिनदं सागरक्षोभ-
- ३५ नाम । यस्यालंकारभूतां जितरिपु जगृहः पत्तयोपि प्रतीताः शंस [च्छ] त्र ध्वजदी
- ३६ नहमहमिकया मु(यु)द्धभूमिं प्रविश्य ॥ [१९] कोदण्डध्वस्तधाराशरकरन-
खरे वि[क्र]माव(व) द्ध
- ३७ चित्ते लीलाभिम(न्न्) आन्यशे(से)ना समदगजघटातुंभतुंगस्थलीके' ।
यस्मिना[क्र]न्य भूमिं
- ३८ [स्थि]त्वति हि निजां सिधवद्यक्षदास[क्षो] णीपाद्यैस्कुंगैरिव' रिपुनि-
वहैः दूरतः सं-
- ३९ प्रणेशे ॥ [२०] व्योम्नो यांतमधिकं मृगय्[आ] प्रियो यः सत्त्वो न मु-
ञ्चति स किं धरणीवराहः [।] मत्ये
- ४० ति [वो] - पुरुहयौ सहशै (सै) व यस्य दूरान्ननांशै मतिमां धरणीवराहः ॥
[२१] खंडगखंडित घण्डार [-]'

१ वांयो पाणिर् २ वांयो द्रवीयात् ३ वांयो जगतीशान् ४ वांयो सन्नतांशस्थलीकः प्र ५ १८ अने २० भ।
श्लो३६नो छंद अग्वरा. ६ प्रथम पि लूलथी २६ी गजेल तेथी पाछणथी भार्जिनभां उमेथी छे. ७ वांयो
भूतात् ८ वांयो च्छत्रध्वजादी ९ वांयो तुंगकुंभस्थलीको यस्मिन् १० वांयो निजां सिधवद् ११ वांयो आयैः
कुंगैरिवरिपुनिवहै १२ छंद पसंततिवका. श्लो३६नो साधारण् अर्थ अये। छे ३ धरणीवराह अपनिवभां
साभेथी लागी गयो. पणु पधी विगत भाटे आत्रीपूर्वक कडी शकातुं नथी. शश्र्वातना शण्डो व्योम्नापि
यांतम् अथवा व्योम्ना प्रयांतम् होवा जेष्ठये. १३ वांयो सत्त्व १४ आंडी सुधारी शकातुं नथी. १५ वांयो ननाद्य
मतिमान् १६ छंद श्लो३६ अतुष्टु १७ वांयो दण्डारं (हृथीना अर्थभां)

- ૪૧ સ્પ્દમુઢૈષ્મર્ગિહિતં । યજાગિમ[આ]ગિ જટિ[તિ] . સસપાળૈ ર્ણાંગિં ॥
[૨૨] નરપતિમમું મુક્તા
૪૨ કાલે કલૈ સતિ સ[ં]પ્રતિ ત્રિજગતિ પરિત્રાતું શક્તો ન કશ્ચિદપીહ માં ।
મુ[જ]નનિવ [હો]મ-
૪૩ ત્વેતીવ ન્નતિકમાવિ[ક]ર્ષે શરણમનસં શ્રીમંતં યં સમાશ્રયદુ [ચ્હ] રિત
[ં] ॥ [૨૩] તેન પ્રેવ(ચ)પ્દયસ્વ [અ]-
૪૪ ચલા [ં] વિ [મૂર્તિ] [પચાસ્ય ?] હતાંતુ(વુ)કળિકાત[ર]લાતનાસ્
[ન્]^૧ । વિથ [ઙ]દ્વિલાસવ(ચ)પલાચ્ચ વિચિ [ં] ત્ય લ-
૪૫ ક્ષ્મી પ્રાવત્યત્ સ્ફુટયવં કિતિવાનધ[ર્]મ્મઃ ॥ [૨૪] સ ચ મહાસામન્ત-
શ્રીયોગ ઇવસુ[ક્]વાન્ પર્ય
૪૬ સપ્રાનેવામિસંવધ્યકાં સ્વાનન્યાંગ[ચ]ગામિમાવિ મ્પાલંશ્ચ સમનુવો(વો)ધયત્યસ્તુ
૪૭ વઃ સંવિદિતં યયાસ્મામિઃ પ્રતાપપ્રણતસમસ્તસામન્તશો(મૌ)ભિમાલાચિંતચરણુ-
૪૮ ગલસ્ય શશધરકરણિકરામલયશ[:] પ્રવાહધ્રુવલિતધરાવલયસ્ય સમીહિતામ્ય-
૪૯ ધિકપ્રદાનાનન્દિતવંદિશુન્દોપગીયમાનસમસ્તગુણગણસ્ય પરમ મદ્યાર-
૫૦ કમહ[૧] રાજાધિરાજપરમિ(મે)શ્વર શ્રી મોજદિ(દે)વ પાદાનુધ્યાતપરમ-
૫૧ મદ્યારકમહાર [૧] જાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી મહેન્દ્રપાલદેવમસો

પતરું નીજું

- ૫૨ પાદપસાદાવાપ્તં સન્તિ(ન્નિ) યુક્તં[ં]દ્રંધ્રૌપૌલ શ્રીધીદકપ્રતિવ(વ)દ્વૈસ્ત
૫૩ દનુમત્યા ચ શૌ(સૌ)પ્રાદૂમ્પડલાન્તઃ પાતિ નશિસપુરચંતુરા(ર)શીતિ પ્રતિ-
૫૪ વ(વ)દ્વેં અન્તુલકામિષાનમામઃ સર્વસમાલકુલઃ ॥ સીમાપર્યન્ [વ] અઃ
૫૫ સમોગમાગઃ સહિરપ્યાદાનઃ સદ્ગ્દશપરાધઃ સામજમાનેવેધિકૈઃ
૫૬ સકલરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીમ(ય) આચન્દ્રાવર્સ(ક્ક)આર્ણવશિતિસ
રિત્પર(વ્)અતસમ
૫૭ કૌંઠીનઃ ર્દૈવ અયપુરમામામ્યાસે કળવીરિકા સરિદુપકળે નિવિપ્(દ)
અ ત[રુ]ળા-

૧ વાંચિ મુઢૈષ્ ૨ વાંચિ શક્તનાળૌ ૩ ળંદ હરિની ૪ વાંચિ ત્રિકિકમવિક્કને ૫ ળંદ વસન્તતિલકા.
૬ વાંચિ તરલાંસ્તપામ્ ૭ વાંચિ યયા ૫૫ ઇવસુલવાન્ યયા એ શબ્દો અરથાને છે. ૮ વાંચિ સજ્જાનેવામિસંવધ્ય-
માનકાન્ સ્વાનન્યાંગાગામિમાવિ ૯ આ બે અક્ષરો પ્રતા અરથાને છે ખરી રીતે મહેન્દ્રપાલદેવસ્ય હેતુનું ન્નેધએ.
૫૨નું પ્રતાપ પ્રગટ થી શરૂ થયો ક્રૂરો મહેન્દ્રપાલ દેવની સાથે સંઘર્ષ ધરાવતો આખો સમાધ દોષ એમ
થયે છે. ૧૦ આંદી કાંઈ શબ્દો પડ્યા લાગે છે. યોગને મહેન્દ્રપાલ તરફથી થી મળ્યું તે સમગ્ર થકાતું નથી.
૧૧ કાંઈસમાના બને અક્ષરો શંકાપાળા છે. કદાચ સંતગલ લખવાનો પ્રારંભ હોય એમ સંભવ છે. ૧૨ વાંચો
દ આમ્સ્તુ ૧૩ વાંચો સૌત્યપમાનવિદિકઃ અથવા વેદિકઃ જે બધે એવામાં આવે છે. ૧૪ વાંચો કાલ્દીનાઃ

५८. दित्यदेवाय खण्डस्फुटितसुक(घा) दुग्धक(र)चक स्नपनविलेपन पुष्पघृषदीप
त[ऐ]लने (नै)वे-
५९. घ दारिकाद्युपकृतये म[आ]तापित्रैरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्ययश[ओ]
भिवृद्धये भूमिच्छिद्र-
६०. न्याय[ए]न प्रवि(ति)पादितस्तदयं स्वध(र)म्मादाय निधि(त्वि)-
शेष(प): पालय(यि) तव्योऽनुन(म)न्तव्यश्च ॥ यश्य(स्य)चा-
६१. घाटनानि पूर(व)तो वियरकग्रामसीमा । दक्षिणतो जयपुरग्रामसीमा(मा) ॥
अपरतः से-
६२. ण्डवक कौरिण्डक ग्राम सीमे । उत्तरतः ववुलिक ग्रामसीमा । तदे[न] -
चतुराघाटनो (न)परि-
६३. क्षिप्तग्रामं मुंजतो भोजयतः क्ष(कृ)पतः कर्ष[य]तः प्रतिदिशते (तो)
रा(वा)न कैश्च [ना]ल्पापि परिपं-
६४. थना व्याशे वा कार्यः । यतः सामान्य सनपलमवित्यास्मत्प्रीत्या पालनीया
इत(ति) तथा ह(त्)ओ-
६५. क्तं व्याशे(से)न वै (व)हुभिर्व्वसुधा मुक्ता राजनि (भि):श(स)गरादि
भिः । यथै यन्या यदा भूमिशुश तस्य त-
६६. रा पलं ॥ [य] आनीह दहा(न)पुंरा नरेन्द्रैर्दानानि म्माश्रयशस्कराणि ।
निर्मर्त्यवान्प्रति
६७. मानि तानि को नाम शा(सा)धुः पुनराददीत ॥
६८. संवत् ९५६ माघ शुदि ६ ॥

વઢવાણના ધરણીવરાહનું દાનપત્ર^૧

શક સં. ૮૩૬ પોષ સુદિ ૪

આ દાનપત્રની પ્રતિકૃતિ ડૉ. ઝર્ગેસે મને આપી હતી. આ દાનપત્ર ધોળકા ધંધુકાના જીના માર્ગે આવેલા હડાલા ગામ પાસેના કેટલાક કોળીઓએ ચોષી કાઢેલું હતું. આનું કાગળનું રાશિગ કર્નલ વોટસને મને કૃપા કરી આપ્યું હતું. મને લાગે છે કર્નલ વોટસનને અસલ પત્રમાં મળ્યાં હતાં. દાનપત્રના બીજા અર્ધ ભાગની સીસા ઉપરની છાપ એ ' છ વર્ષ અગાઉ હડાલાના એક સોની પાસેથી મેળવી હતી.

આ દાનપત્ર એ અર્ધ ઉપસેલાં પત્રમાં ઉપર લખેલું છે જેનું માપ ઉચાઈમાં ૧૨ " છે તળીએ ૧૧ " પહોળાં છે. કડીઓ માટેનાં કાણાં જેવામાં આવતાં નથી. લેખ ઘણી જ સારી દશામાં સાચવવામાં આવ્યો છે. કૃતિ પણ ઘણી જ સંભાળપૂર્વક અને ઉત્તમ છે.

આ લેખની લિપિ કાયરથ નાગરી છે, જે આપણને દંતિદુર્ગ અને ભરૂચના ધ્રુવ ૩ ત્રીજાના રાઠોડ લેખમાં અને બાઈકનાં પિનિકિ પત્રમાં ઉપર માલુમ પડે છે. માત્ર થોડા જ અક્ષરોમાં લેઢ છે. હડાલા શાસનનો ઐતિહાસિક ભાગ શિવના ધનુષ્યમાંથી ઉત્પન્ન થએલો આપ નાગનો વર્ધમાનના ખંડણીઆ રાજાઓના અત્યાર સુધી અજાત એક વંશની હૈયાતી પ્રકટ કરે છે. મૂળ પુરૂષ આપને બાઢ કરીને વંશાવળી નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ વિક્રમાર્ક

૨ અદક

૩ પુલકેસિ

૪ ધ્રુવભટ

૫ ધરણીવરાહ

ધરણીવરાહનું દાનપત્ર શક સંવત ૮૩૬ અગર ધ. સ. ૬૧૭-૧૮ તું હોવાથી અને હિન્દી પેઢીનો સમય આશરે ૨૬ વર્ષનો હોવાથી, વિક્રમાર્કને આપણે આશરે ધ. સ. ૮૦૦. માં મૂકી શકીએ.

ધરણીવરાહ વર્ધમાનમાં રહેતો હતો, જે હાલનું વઢવાણ શહેર છે. આની સાબિતી ૧૨ મી તેરમી સદીના જેન અને હાલના બ્રાહ્મણ ગ્રંથકારોનાં લખાણો પરથી થાય છે. જેમાં વઢવાણને વર્ધમાન અથવા વર્ધમાનપુર નામ આપવામાં આવ્યું છે. અદાણ એ હાલનું હડાલા છે; જ્યાંથી આ પત્રમાંની ઉપલબ્ધિ છે.

આ દાનપત્રનો આશય શિવદેવાચાર્યના પુત્ર મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિધાના સન્માનાર્થે એક પિકળ નામનું ગામ દાનમાં આપવાનો છે. આ મહેશ્વરાચાર્ય આમદકસન્તાનનો હતો. આમદક કાળ ભૈરવનું નામ છે. તેથી એમ સાબિત થાય છે કે આ આચાર્ય શિવ પંથનો હતો. ગુજરાતમાં જો કે શૈવમત પ્રધાન ન હતો, તોપણ અગાઉ તે મુલકમાં શૈવમત પ્રવર્તતો હતો. મધ્ય ગુજરાતમાં નકુલીશોના મઠોનાં ખંડેર ઘણી જગ્યાએ માલુમ પડે છે. વળી, અણહિલવાડના જીના સોલંકી રાજાઓ શૈવપંથી હતા અને આ શૈવપંથ પાછળથી ઘણી વૈષ્ણવ રીતોથી પૂરાઈ ગયો હતો.

अक्षरान्तर

- १ ओं पुण्यं व्योमसरिज्जलेन बहता चंद्रांशुभिः
- २ शीतलं सत्पुष्पं कनकारविन्दनिचयो निर्व्वाणसंपत्फ
- ३ लं व्यालालीविषकन्दलीमृगपतिप्रांतं न संतापदं श्री-
- ४ धन्धेश्वरमूर्ध्नि सुखदं वस्ताज्जटाकाननं ॥ [१ ॥] ध्यानात्पूर्वमुवाच
- ५ सप्रातिखं शंभुं प्रणम्यावनी ध्यानाध्यासितलोचने त्वयि विभो पीडा-
- ६ महं नासुरीं । शक्ता सोढुमित्यर्थमुद्रतवपू रक्षाक्षमः शक्तिमान्
- ७ स्वाच्चापात्परमेश्वरेण विहितश्चापामिधानो नृपः ॥ [२ ॥] अपि च ॥ नीरन्ध्रो गत-
- ८ कंटको ऽक्षतंतनुः सच्चायमूर्त्तिः सदा सत्पत्रोपि विपत्रतामनुगतः सैन्यो
- ९ स्त्यगम्यो द्विपां । शश्वत्सौरुयफलप्रदोपि सुत्तरां वृद्धेर्विघातात्मनो भूमृन्मूर्ध्नि
- १० कृतास्पदोपि नतिमान् श्रीचापवंशोपरः ॥ [३ ॥] तस्मिन्नुष्णरुचेर्वभूव
सदृशः श्री-
- ११ विक्रमाकौ नृपः संपन्नाखिलशक्तिपङ्गुणयुतो राजा ततो प्यङ्गुः । तस्माच्छ्रीपुल
- १२ केसिभूभृदजनिं क्षमापालचूडामणिः संजातः पृथिवीपतिर्ध्रुवभटो धर्मस्य मूर्त्ति-
- १३ स्ततः ॥ [४ ॥] तस्यानुजः सकलभूपनतांघ्रिपद्मः पद्मावपुष्यभिरतो धर-
णीवराहः ।
- १४ जातोखिलप्रणयिकल्पतरुर्महात्मा लीतावतीमुखसरोरुहराजहंसः ॥ [५ ॥] किं
- १५ शौर्यं प्रभुता पुराभिहणनं गम्भीरता सत्यता प्रोत्साहः किमुतोच्यतामसदृशो यस्य
- १६ प्रतापो महान् । औदार्यं कुलजावतीपतिसुतेष्वत्यादरः कोप्यसौ येनैव मुहुर्हति मो-
- १७ हममला कष्टं कवीनां मतिः ॥ [६ ॥] यस्त्यागशौर्यसौभाग्यगर्वितः कर्ण-
पार्थकुसु-
- १८ मशरान् । हेपयतीवाधिकतरनिजचरितैर्लीलयैव नृपः ॥ [७ ॥] ० ॥ नश्यं
च प्राप्ता
- १९ चलश्रीरपि सहजविवेकादेवमभावयत् । चत्वरनिहितानिलाहतदीपशिखा-
- २० समानमायुरारोग्यादिकं ॥ यत्पश्य तादृग्वलसमन्विता अप्यस्मदादिपूर्ववंशजा
- २१ तथाविधाविधिविलसितविशेषात् । कीर्तियशोनाममात्रावशेषीभूताः समम
- २२ वन् । तद्वरं धर्मविषयमेव मनो विहितं । दानशीलतपो भावनात्मके च धर्मे
- २३ प्रायो राज्यावस्थितनृपाणां । दानभावेन एव प्रवर्तिते । तद्वसुन्धरादिदानं स्वर्ग

पतरं बीजं

- १ सोपानमांकलयामितगुणमाज्ञानेन व-
- २ र्द्धमानावस्थितेन समधिगताशेषमहाशब्दम-
- ३ हासामंताधिपतिश्रीधरणीवराहेण स्वपितामहना-
- ४ माहितमहाणकदेशमन्यं च भूयान्सं । राजाधिराजपरमे-
- ५ श्वरश्रीमहीपालदेवपादप्रसादतः समनुशासता सता
- ६ यथा दानं प्रवर्चितं । तथासौ सर्वान् स्वसम्बध्यमानमाविभूषानन् न्या-
- ७ श्व राष्ट्रपतिप्राप्तपतिभोगिकमहत्तरकुटुंबिकर्पाचकुलिकदण्डपा-
- ८ तिकमव्यग्नमृतीन्समनुवोधयत्यस्तु वः संविदितं । यथा मया माता-
- ९ पित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोमिवृद्धये तथैवामुष्मिफलावाप्त्यर्थं श्रीमद्रामार्कसन्तानी-
- यश्रीशिवदेवाचार्यमुत श्रीमहेश्वराचार्याय । विद्याधनं
- १० कन्यिकास्पलीसंबध्यमानः विकलामिधानप्राप्तः ससीमापर्यन्तः सदाणीभोग-
- ११ भागः सदण्डदशापराधः सवृक्षमालाकुलः सकलराजकीयानामहस्तप्रक्षे-
- १२ पणीयः अपरिपन्थनीयश्च प्राप्तेदगयनमहापर्वणि परममक्त्वा मया उद-
- १३ कातिसर्गेण प्रतिपादितः । यस्य चाघाटनानि पूर्वतः उत्तररक्तमिधानप्राप्तः
- १४ दक्षिणतः त्रिविस्वरिआणकामिधानप्राप्तः । अपरतः कुरलामिधानप्राप्तः । उत्त-
- १५ रतः शणाइचाणकामिधानप्राप्तः । एवं चतुराघाटनोपलक्षितोयं विकलामिधान-
- प्राप्तः सो-
- १६ येनाचंद्रार्कागर्भवक्षितिसरित्पर्वतकालीनः श्रीमहेश्वराचार्यस्य पुत्रपौत्रान्वयन्याये-
- १७ न मुंजतो भोजयतो वा न केनचिन्धासेधनीयः॥८॥ यत उक्तमेव भगवता वेदव्या-
- १८ सेन व्यासेन ॥ बहुभिर्बलमुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा
- भूमिस्तस्य तस्य तदा
- १९ फलं ॥ षष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमंता च ता-
- न्येव नरके वसेत् ॥
- २० यानीह दक्षानी पुरा नरेन्द्रैर्दानानि मर्मार्थयशस्कराणि ॥ निर्माल्यवान्तप्रतिमानि
- तानि को ना-
- २१ न साधुः पुनराददीति ॥ शक संवत् । ३ ड ५३९ पौष सुदि ४ उचरायणे ॥
- यथा चैतदेवं त
- २२ या प्राप्तं दाता स्वहस्तमारोपयति । स्वहस्तोयं श्रीधरणीवराहस्य
- २३ लिखितं चैतद्राजादेशात् सांघिविग्रहिकमहिंदकेन
- २४ पार्थिलमुत्तेनेति ॥

ૐ !

(૧) શ્રી ધન્યેશ્વરના શિરપરની જટાનું વન, જે વ્યોમસરિતાના વહેતા જળથી પવિત્ર બન્યું છે, ઇન્દુકિરણથી શીતલ થયું છે, જે મોક્ષના સુખ રૂપે સુવર્ણનાં કમળ અને રૂળ જેવાં ઉત્તમ કુસુમ ધારે છે, જે સર્પોની શ્રેણી, કંઠના કન્દલી વિષ અને વ્યાઘ્રચર્મ પર્યંત છે છતાં દુઃખદાયી નથી તે તમને સુખ અર્પે.

(૨) તે ઉંડા ધ્યાનમાં મગ્ન થયો તે પહેલાં શંભુને પૃથ્વીએ નમન કરીને ગર્જિત અવાજે કહ્યું:—“જ્યારે તમારાં લોચનમાં ધ્યાન વર્તે છે ત્યારે હે પ્રભુ ! અસુરોથી ઉદ્ભવેલી વિપત્તિ સહેવા હું અશક્તિમાન છું.” પછી પૃથ્વીના અર્થે તેના આપમાંથી વિપુલ અને કદાવર હોવાથી તેનું રક્ષણ કરવા સમર્થ આપ નામનો પ્રતાપી નૃપ તે પરમેશ્વરે સંભર્યો.

વળી:—

(૩) દોષરહિત અને પક્ષમાં કંટક વિનાના અક્ષત તનુવાળો, અતિ ઉજ્જવળ ઉત્તમ અંર ધારતાં છતાં નિત્ય સત્પત્ર, વિપત્તિમાંથી રક્ષણ કરી અન્યને સદા સુખનું રૂળ આપે છે, છતાં તેની ઉન્નતિમાં વૃદ્ધિ આપે છે, જે અન્ય નૃપોના શિર પર સ્થાન પસંદ કરે છે છતાં દેવો અને શુરૂઓ પાસે નમ્ર છે તેથી વિપત્રની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરનાર, સર્વથી ઉત્તમ આપવંશ સેવા કરવા યોગ્ય છે અને તેના શત્રુઓથી અજિત છે.

(૪) તે વંશમાં સૂર્ય સમાન, રાજ્યશ્રી અને નૃપના છ શુણ્સપત્ત શ્રી વિક્રમાર્ક નૃપ જન્મ્યો હતો. તેનાથી અહુક નૃપ અવતર્યો તેનાથી ભૂમિપાલોમાં મણિ શ્રીપુલકેસિ નૃપ જન્મ્યો તેમાંથી ન્યાયની મૂર્તિ દ્રુવભટ્ટ નૃપ અવતર્યો.

(૫) તેનો અનુજ, જેનાં ચરણકમળને સર્વ નૃપો નમન કરે છે, જે રાજ્યશ્રીને બેઠી સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, જે સર્વ મિત્રોને કલ્પતરૂ સમાન છે, જે મહાત્મા છે અને (તેના અન્તર-પુરમાં) સુંદરીઓનાં સુખકમળમાં રાજહંસ છે તે ધરણીવરાહ હતો.

(૬) તેનાં શૌર્ય, પ્રભુતા, નગરોનો નાશ, ગાંભીર્ય, સત્યતા, મહાન ઉત્સાહ, કે અતુલ મહિમાનું વર્ણન શા માટે કરવું ? ઉદારતા અને તે ઉચ્ચજન્મના નૃપોના પુત્રો માટે અતિ માન અને પ્રભાવ વર્તે છે, જેથી ખરેખર ! કવિઓની શુદ્ધમતિ વારંવાર સુંઝાઈ જાય છે.

(૭) દાન, શૌર્ય, ને સૌંદર્યના મહવાળા આ નૃપે કર્યું, પાર્થ અને કુસુમશર દેવને તેમના કરતાં અધિક વિક્રમથી રહેલાછથી શરમાવ્યા.

અને તેણે અચલ શ્રી પ્રાપ્ત કર્યા છતાં વિવેક મતિથી આમ વિચાર કર્યો:—

“જીવિત, સુખાકારી આદિ પવન લાગતા અને આંગણમાં મૂકેલા દીપકની જ્યોત સમાન છે. મારા વંશના કે અન્ય પૂર્વના નૃપો અતિ શક્તિમાન હોવા છતાં તેમના યશ, ખ્યાતિ, અને નામ સિવાય ભાગ્યની અદ્ભુત લીલાથી કંઈજ રહ્યું નથી. તેટલા માટે પૂણ્ય કર્મની પ્રાપ્તિમાંજ (દરેક જને) હૃદય લગાડવું વધારે શ્રેય છે, અને જ્યારે દાન, સદાચાર, તપ અને ધ્યાનથી પૂણ્ય પ્રાપ્ત કરાય ત્યારે નૃપોએ નિત્ય દાન કર્યાં છે અને ધ્યાન ધર્યાં છે.”

આથી ભૂમિદાન સ્વર્ગની સીડી સમાન છે, એમ માનીને મહાસામંતોના અધિપતિ, અમાપ શુણ્નિધિ, સર્વ મહાશબ્દ પ્રાપ્ત કરનાર, વર્ધમાનમાં નિવાસ કરતા, ‘રાજધિરાજ’ અને ‘પરમેશ્વર’ શ્રીમહીપાલદેવના ચરણના પ્રસાદથી, અહુલક વિષય, જે તેના પ્રિતામહના નામ

ઉપરથી કહેવાતો, અને અન્ય વિષયમાં અનુશાસન કરે છે તે શ્રી ધરણીવરાહને એવી રીતે દાન કર્યું છે કે તેના વંશના કે અન્ય ભાવિનૃપો, રાષ્ટ્રપતિ, ગ્રામપતિ, ભોગિક, મહત્તર, કૌટુંબિક, પંચકુલિક, દણ્ડપાસિક, મધ્ય વર્ગના જનો, આદિને નીચેનું શાસન બહિર કરે છે:—

તમને બહિર થાઓ કે પરમ ભક્તિથી ઉત્તરાયણને દિને મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય-યશની વૃદ્ધિ માટે અને પરભોક્તામાં કૃણ પ્રાપ્તિ માટે, વિખ્યાત આમરકુક ગોત્રના શ્રી શિવદેવા-ચાર્યના પુત્ર શ્રી મહેશ્વરાચાર્યને તેની વિધાના ઉપહાર અર્થે કુંચિકા સ્થલીમાં આવેલું વિકલ ગામ તેની સીમા પર્યંત દાણીભાગભોગ, ઉત્પન્નમાં હિન્દુ સહિત, દશ અપરાધનાં કૃત્યોના નિર્ણય અને દણ્ડ સહિત, વૃક્ષોની હાર સહિત, રાજપુરુષોના હસ્તપ્રદોષણ અને પ્રતિબંધમુક્ત મારાથી પાણીના અર્ધથી અપાયું છે. તેની સીમા: પૂર્વે—ઉત્તર કલ્લ ગામ: દક્ષિણે—કિક્કખરિ આણક ગામ; પશ્ચિમે કુરલ ગામ અને ઉત્તરે શલુઈ આણક ગામ ॥ શ્રીમહેશ્વરાચાર્યના જ્યારે પુત્રો, પૌત્રી, વંશજોના ન્યાય અનુસાર, આ ચાર સીમાવાળું વિકલ ગામ જે સૈનિકોના પ્રવેશ-મુક્ત છે તે ઉદ્ભવતી વેળા હલ્લ સહિત, પૂર્વે દેવો અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાન વર્ગ કરીને ભૂમિચિહ્નના ન્યાય અનુસાર, ઉપભોગ કરે અથવા ઉપભોગ કરાવે ત્યારે ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી કૌઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહીં. કારણ કે ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે: ... .. શક સંવત ૮૩૬ પોષ શુદ્ધ ૪ ને ઉત્તરાયણને દિને. અને આ પ્રમાણે સર્વ છે તેને સ્વહસ્ત ગામનું દાન દેનાર આપે છે. આ મારા શ્રી ધરણીવરાહના સ્વહસ્ત છે, અને આ પાત્રેલના પુત્ર સાધિવિગ્રહીક મહિંદકથી લખાયું છે.

પરમાર સીયકનાં હરસોલનાં બે દાનપત્રો (ચાર તામ્રપત્રો)^૧

વિ. સં. ૧૦૦૫ માંધ વ. ૩૦ બુધવાર

ઇ. સં. ૯૪૯, ૩૬ જાનેવારી

ગુજરાતમાં અમદાવાદના પ્રાંતિજ તાલુકાનાં હરસોલ ગામમાં રહેતા વિસનગરા નાગર બ્રાહ્મણ ભટ્ટ મગન મોતીરામના કબજામાં આ દાનપત્રો છે. અમદાવાદના રા. બ. કૃશવલાલ હ. ધ્રુવને તેની બળર પડી અને મહા મુશ્કેલીથી તેને ફોટોગ્રાફ લેવા તથા જોવા માટે તે માલિક પાસેથી મેળવ્યાં. તેમણે તે ફોટોગ્રાફ તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આપ્યા તેમ જ રા. હાથાલાઈ. પી. દેરાસરીની મદદથી ખુદ પતરાં થોડા દિવસ માટે મળ્યાં અને તેના ઉપરથી છાપ લેવામાં આવી.

બે દાનપત્રો “ અ ” અને “ બ ” નાં બંને પતરાં છે અને બંધાં અંદરની બાજુએ કોતરેલાં છે. રા. બ. ધ્રુવને તે મળ્યાં ત્યારે બે પતરાં ઠડીથી બાંધેલાં હતાં, ત્યારે બીજાં બે પટાં હતાં. આ ચારમાંથી એક જ ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર છે તેથી તેમ જ આ દાન એક જ રાજાએ એક જ દિવસે આપ તથા દીકરાને આપેલ છે. તેથી સંભવ છે કે આ ચારે પતરાં સાથે બાંધેલાં હશે. “ અ ” દાનપત્ર એટલે કે બાંપને આપેલા દાનપત્રના બીજા પતરાની સખી બાજુ નીચે ગરૂડનું ચિત્ર છે અને તેના ડાબા હાથમાં સર્પ છે. ગરૂડનું ચિત્ર કેટલાંક રાષ્ટ્રકૂટનાં તામ્રપત્રોમાં, સીયકના અમદાવાદના વિ. સં. ૧૦૨૬ ના તામ્રપત્રમાં તેમજ સીયકના પુત્ર અને પૌત્ર વાક્રપતિ મુંજ અને ભોજનાં દાનપત્રોમાં પણ જોવામાં આવે છે.

“ અ ” ના પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૧ મળી કુલ ૨૭ પંક્તિ છે. “ બ ” માં ૧૩ અને ૧૬ મળી કુલ ૨૯ પંક્તિ છે. પહેલાનાં પતરાં સારી રીતે કોતરેલાં છે, બીજામાં અટકળ ન રહેવાથી શરૂઆતમાં મોટા અક્ષર કોતરી છેવટમાં સંકોચ લોગવવો પડેલ છે.

ઇ. સ. દસમી સદીમાં વપરાતી એટલે કે પરવાપગદના પ્રતિહાર મહેન્દ્રપાલ બીજાના સં. ૧૦૦૩ ના તામ્રપત્રમાં વપરાયેલ છે તેવીજ આમાં પણ લિપિ છે. કેટલાક અક્ષરો પ્રાચીન પદ્ધતિથી લખેલા છે તેમજ કેટલાક જરા અર્વાચીન લાગે છે. લાખા સંસ્કૃત છે અને શરૂઆતના તેમ જ અંતના શ્લોકો બાદ કરીએ તો બાકીના બધા લાગ જઘમાં છે.

દાનપત્રો નૃસિંહાવતારની સ્તુતિથી શરૂ થાય છે. પછી અમોઘવર્ષ અને અકાલવર્ષને ઉલ્લેખ છે અને તેનાં બિરૂદો પરમભદ્રારઠ મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર આપેલાં છે. અકાલવર્ષને અમોઘવર્ષનાં ચરણનું ધ્યાન કરનાર તરીકે વર્ણવેલ છે. તેનાં પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રીવલ્લભનરેન્દ્ર એમ બે બીજાં બિરૂદો છે. આ બે રાજાઓ^૨ માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કાં તો અમોઘવર્ષ ૧ લો અને કૃષ્ણ બીજો જેણે બન્ને મળીને ઇ. સ. ૮૧૪-થી ૯૧૧ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું તે અથવા તો અમોઘવર્ષ ૩ જો અને કૃષ્ણ ૩ જો (૯૩૪ થી ૯૬૧ ઇ. સ. સુધીના)

૧ એ. ઈ. વા. ૧૯ પા. ૨૩૬ કે. એન, દીક્ષિત અને ડી. બી. દિસ્કલર ૨ કૃષ્ણ ૩ જોનાં કરહાડનાં શ. સ. ૮૮૦ ના તામ્રપત્રો(એ. ઇ. વા. ૪ પા. ૨૭૮)માં આ બંધાં બિરૂદો આપેલાં છે અને તે જ રાજાનાં દેવલીનાં શ. સ. ૮૬૨ નાં તામ્રપત્રો(એ. ઈ. વા. ૫ પા. ૧૮૮) માં પરમાદેશ્વર એ એક બિરૂદ વધારે છે. આ તામ્રપત્રની સાલ કરહાડ અને દેવલીની સાલની વચમાં છે. સંભવ છે કે કૃષ્ણ ૩ જો સીયકનો સર્વોપરી રાજા હતો અને તેથી તેનું નામ આમાં અગ્રસ્થાને મૂક્યું છે. મહામહાલિકા વૃઢામણિ બિરૂદથી ઉપરની કલ્પનાને ટેકો મળે છે. પણ બીજી રીતે જોતાં નરેન્દ્રપાદાનામ્ રાષ્ટ્રો રાષ્ટ્રકૂટ બીજાને ઉદ્દેશીને હોય, એ વધુ સંભવિત લાગે છે.

હોવા નોંધ્યો. આંહી સુત્રદાનો અમુક ભાગ કોતરનારે ભૂલથી મૂકી દીધો લાગે છે. કારણ કે પછી તરત જ તે કુટુંબમાં બાપૈયરાજ જન્મ્યો, જેનો દીકરો વૈરસિંહ હતો, એમ લખેલ છે. તેની પહેલાના શબ્દો નરેન્દ્રપાદાનામ્ બંધબેસતા નથી. ત્યારબાદ વૈરસિંહનાં વખાણ આવે છે અને ત્યાર પછીના શ્લોકમાં તેને સીયક પુત્ર પ્રાપ્ત થયાનું લખ્યું છે. પછીના ગદ્યભાગમાં સીયકનાં વખાણ છે અને તેને મહામણ્ડલિક, ચંદ્રામણિ અને મહારાજાધિરાજપતિ એમ લખ્યો છે. યોગરાજ ઉપર કૃતેકમંદ ચડાઈ કરીને પાછો વળતી વખતે રાજાનો મહી નદીને કાંઠે મુકામ હતો. ત્યાં શિવનાથની (ધણું કરીને સરનાલની) પૂજા કરીને ચૌહાણસક વિભાગમાંનાં કુમારોટક અને સીહકા ગામો અનુક્રમે ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને અને તેના દીકરા નીના દીક્ષિતને હાનમાં આપ્યાં. તેઓ આનંદપુરના નાગર બ્રાહ્મણ હતા અને તેનું ગૌત્ર ગોપાલિ (ગોપાલ) હતું. દાપકા જેના મારફત હાન અપાયાં તેનું નામ હમ્મર શ્રી વિશ્ણુ હતું. કાયસ્થ શુભધરે હાન લખ્યું હતું. ઉલ્લી પંક્તિમાં રાજા સીયકની સહી છે.

વિધિ વિ. સં. ૧૦૦૫ માધ વ. ૩૦ પુષ્કાર આપેલ છે જે ઇ. સ. ૯૪૬ ની ૩૧ જાન્યુઆરી સાથે મળે છે. તેથી સંવત કાર્તિકાદિ ૨૧ વર્ષ સુગ્રબ ગણેલ છે અને માસ અમાસ છે. હાનનું પ્રયોજન ચન્દ્રાક યોગ પર છે, એટલે કે અમાસ એમ સમજવું નોંધ્યો. સૂર્યચંદ્ર ૬૯૫વાની જરૂર નથી, તેમ તે વિધિએ ગ્રહણ હતું પણ નહીં.

આ પત્રનાં ઇતિહાસ માટે ઘણાં ઉપયોગી છે. કારણ કે પરમાર વંશનાં સૌથી પ્રાચીન હાનપત્રો હોયને શુજાતના ઇતિહાસ સાથે ઘણો સંબંધ છે. આવડા રાજ્યનાં ઉત્પત્તિનાં વર્ષ (૯૪૦ થી ૯૨૦ ઇ. સ. સુધીનાં) ના ઇતિહાસ માટે જેન જન્મ્યો બહુ જ પરસ્પર વિરોધવાળાં જણાવ્યા છે. બો. ગે. વો. ૧ ભાગ ૧ પા. ૧૫૫ એ ડૉ. ભગવાનલાલ ઈંદ્રણ મણ લખે છે કે અણહિલવાડના આવડા વંશનો ઇતિહાસ ૧૨ મી સદી પછીની સોલંકી ઇતિહાસકારની ઉત્કૃષ્ટ ઉપરથી ઉપભવેલો હોવાથી તે વખતના લેખો ન મળે ત્યાં સુધી ભરોસાલાયક ગણાયે નહીં. ઇ. સ. ૯૧૪ પછી માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટનો અમલ શુજાત ઉપર ક્યાં સુધી કાયમ હતો તે નક્કી કરવા કંઈ પણ સાધન નથી તેથી તે અનુમાન કરે છે કે ચાલુક્ય રાજા વૈક અથવા વૈલપે તેઓનો ઇ. સ. ૯૭૨ માં નાશ કર્યો ત્યાં સુધી તેઓનો અમલ ચાલુ હતો. આ બાબતમાં આ હાનપત્રો ઘણે અંશે અજવાળા પાડશે. આમાંનો યોગરાજ અણહિલનાડ માલખના આપોલક અગર આવડા વંશનો (કેટલાક જેન પ્રબંધની માન્યતા સુગ્રબ આતડા વંશનો વિ. સં. ૯૯૮ માં નહીં, પણ વિ. સં. ૧૦૧૭ માં અંત આપ્યો એમ માનીએ તો) અગર દક્ષિણ કાઠિયાવાડના ચાલુક્ય વંશનો રાજા હતો. યોગરાજ ઉપર ચડાઈ કરીને વળતાં સીયકે મહી નદીને કાંઠે (સારનાલ પાસે) મુકામ કર્યો હતો તે ઉપરથી જણાય છે કે યોગરાજની રાજધાની મહી અને એટક મણ્ડલ જે તેના કબજામાં હતાં તેની પશ્ચિમમાં હોવી નોંધ્યો. પાટણના આપોલક દક્ષિણ કાઠિયાવાડના ચાલુક્યો કનોજના પ્રતિદાર રાજાનું સર્વોપરીપણે સ્વીકારવા હતાં અને પ્રતિહારના હુસન રાષ્ટ્રકૂટ સાથે સીયકને ઘાટો સંબંધ હતો તેથી યોગરાજ ઉપરની તેની ચડાઈનો ખુલાસો થાય છે.

આ હાનપત્રોનો સીયક તે વારપતિ સુંજો પિતૃ સીયક છીએ નિઃશંક માનવો નોંધ્યો. સુંજનાં ધરમપુરી વાસપત્રો ઇ. સ. ૯૭૪ નાં એટલે કે બરોબર ૨૫ વર્ષ પછીનાં છે. એમલ હકે

૧ ભુભો એ. ઈ. વો. ૧૬ પા. ૧૭૮ નોટ ૨ ભુભો એ. ઈ. વો. ૧૮ પા. ૩૨૧ ૩ બો. એ. વો. ૧ ભાગ ૧ ભુભો. ૧૩૧ ૪ ભુભો એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨ ૫ ભુભો ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૪૮. ૬ કોનોસીટ એફ ઈંદ્રિયા પા. ૬૨ ૭ બો. જર્નલ એફ ઈંદ્રિયન હીરટરી વો. ૪ પા. ૮૦

સીયક ધીજની સાલ ૬૫૦ ઈ. સ. ની કલ્પી છે તે કદાચ મુંજનાં તામ્રપત્ર ઉપરથી જ હશે. વિ. સં. ૧૦૨૬ નાં અમદાવાદનાં પતરાંમાંના પણ આજ સીયક છે. આમાં તેમ જ ધીજનાં દાનપત્રોમાં તેના બાપનું નામ વૈરિસિંહ આપેલું છે.

વાકપતિ મુંજના તામ્રપત્રમાં વૈરિસિંહના બાપનું નામ કૃષ્ણ આપેલ છે તે અને આ તામ્રપત્રમાંના બપ્પેપ રાજ અને પરિમલના નવસાહસાંકચરિતમાંના અને ઉદયપુર પ્રશસ્તિમાંના વાકપતિ ૧ લો તે બધા એક જ હોવા જોઈએ. બપ્પેપ તે વાકપતિનું પ્રાકૃત રૂપ છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

ઉદયપુરપ્રશસ્તિમાં વૈરિસિંહ ૧ લો અને સીયક ૧ લો એમ બે નામ આપેલ છે. પણ તેના સંબંધમાં ઐતિહાસિક ઉલ્લેખ નથી. તેથી તેઓ એક ધીજ પછી ગાદીએ આવ્યા હશે, પણ તેઓએ પોતાની સત્તા જમાવી હશે નહીં. તે વંશનો બપ્પેપ અગર વાકપતિ અગર કૃષ્ણ જ પ્રથમ બહાર આવ્યો હશે.

આબુ પર્વત ઉપર યજ્ઞના અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ પરમાર નામના મૂળ પુરુષનો ઉલ્લેખ આ તામ્રપત્રમાં નથી. અગ્નિકુળ સંબંધી મી. સી. વી. વૈદના નિબંધમાં^૧ તેણે કહ્યું છે કે ચાર વંશ-માંથી માત્ર પરમાર વંશે પોતાની ઉત્પત્તિ અગ્નિમાંથી કલ્પી છે. પરમારવંશનાં સૌથી પ્રાચીન આ તામ્રપત્રોમાં તે સંબંધી કંઈ પણ ઉલ્લેખ નથી.

વાકપતિ મુંજનાં બિરૂદો અમોઘવર્ષ, પૃથ્વીવલ્લભ અને શ્રીવલ્લભ વિગેરેનો ખુલાસો જે હજી સુધી થયો નથી તે પણ આ તામ્રપત્રોમાં દેખાડેલા રાષ્ટ્રકૂટ સાથેના પરમારના સંબંધથી થાય છે. અમોઘવર્ષ ૧ લો અને અઠાલવર્ષ (કૃષ્ણ ૨ જ) એ બેનાં જ નામ આમાં આપેલાં છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે બેને માટે પરમારોને વધુ મળતા હશે. બે વંશો વચ્ચેના સંબંધ શો હશે તે કલ્પી શકાતું નથી, પણ એમ અનુમાન થાય કે કદાચ રાષ્ટ્રકૂટની પુત્રીમાંથી પરમારો ઉતર્યા હોય. જેમ વાઘાટક તામ્રપત્રોમાં^૨ ગુપ્ત રાજાઓ કે જેમાંથી રાણી પ્રભાવતી ઉતરેલી છે તેનું વર્ણન છે તેમ આમાં પણ હોય, એ સંભવિત છે. અગર એવો પણ સંભવ છે કે ઈ. સ. ૯૦૦ માં કૃષ્ણ ધીજએ ગુજરાત ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે બપ્પેપ રાજ તેનો સેનાપતિ હોય અને તે અગર તેના દીકરા વૈરિસિંહે ગુજરાતમાંથી માળવામાં જઈને પોતાના વંશનું રાજ્ય સ્થાપ્યું હોય.

આ તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાય છે કે સીયકની રાજધાની માળવામાં હતી, કારણકે તે મહીની પૂર્વમાં પંચમહાલ અને આબુઆ રાજ્યમાં થઈને કુચ કરતો હતો. ગુજરાતમાં છેવટ ખેટકમંડલ સીયકના કબજામાં હોવું જોઈએ. રાકુપતિ અગર રૂદ્રપાટિના રાજને સીયકે હરાવ્યો એમ નવસાહસાંકચરિતમાં લખ્યું છે તે કદાચ આમાં લખેલો યોગરાજ હોય. આ લેખના સમયે જ કોઈ સર્વોપરી રાજા (કદાચ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા) ના તાબામાં સીયક હતો એમ માનીએ તો ઉદયપુરના લેખમાંથી જણાય છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજા જોદિગને (આશરે ઈ. સ. ૯૭૦ માં) હરાવ્યો હતો.

આ તામ્રપત્રોના સમય પછી વિ. સં. ૧૦૨૬ સીયકના અમદાવાદના તામ્રપત્રની તારીખ સુધી પરમારોનો ગુજરાત સાથે સંબંધ હતો. જો કે અણહિલવાડના ચાલુક્ય વંશના સ્થાપક મૂલરાજે ઉત્તર ગુજરાતમાં પોતાનો અમલ બેસાર્યો હતો. એમ જણાય છે કે સીયક વાકપતિ અને સિન્ધુરાજના સમયમાં પરમારોએ ગુજરાત ખોડ્યું હશે. ઈ. સ. ૯૭૫ માં મૂલરાજ લાટ એટલે કે દક્ષિણ ગુજરાતના સેનાપતિ બારબ સાથે લડતો વર્ણવ્યો છે. અણહિલવાડ અને લાટ વચ્ચે તે વખતે પરમાર હોય તો ઉપરની લડાઈ સંભવે નહીં. વિ. સં. ૧૧૦૩ ની સાલનાં પરમાર

૧ એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૨૩૩ ૨ અગર વંશાવલિમાં તે નામો ભૂલથી આવ્યાં હશે. જુઓ મદ્રાસ ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સનો રીપોર્ટ પા. ૩૦૩ અને સી. વી. વૈદની હીસ્ટરી ઓફ મિડિયનલ ઈન્ડિયા વો. ૨ પા. ૧૧૮ ૩ જ. બો. ઇ. શા. એ. સો. વો. ૨૬ પા. ૧૧૦ ૪ એ. ઇ. વો. ૧૫ પા. ૩૬ અને ઈ. એ. વો. ૫૩ પા. ૪૮

લોજનાં વિલકવાડાનાં વાઝપત્રો^૧ ઉપરથી સમજાય છે કે લોજે ઉત્તર ગુજરાતનો અમુક ભાગ જિત્યો હતો, કારણ વડોદરા રાજ્યના સંખેડા મહાલના રાજાએ તેની સત્તા સ્વીકારી હતી.

પરમારોનો માલવા સાથે સંબંધ ક્યારે થયો તે ચોક્કસ નથી. વિ. સં. ૧૦૦૩ ના પરતાપ-ગઢના લેખમાં^૨ લખેલ છે કે પ્રવિહાર રાજા મહેન્દ્રપાલ ણીઝનો અમલદાર માધવ ઉજ્જવન ઉપર રાજ્ય ચલાવતો હતો. આ હકીવથી પરમારોએ-ધારનો કબ્જો લીધાની હકીકતને વિરોધ થતો નથી. પણ ઉજ્જવનની આસપાસનો મુલક સીયકના છેવટના ભાગમાં અગર વાડપરિ મુંજના શરૂઆતના વખતમાં મેળવ્યો હતો.

ખેટક મણ્ડલના રાજાને સીયકના વાળાનો વર્ણવ્યો છે, પણ તેનું નામ કે વંશ આપેલાં નથી. શ. સં. ૮૩૨ (ઇ. સ. ૯૧૦)ના કપડવંજના વાઝપત્રમાં લખેલ છે કે બ્રહ્મવાડ વંશનો પ્રચંડ રાષ્ટ્રકૂટ રાજા અકાલવર્ષની મેહેરખાનીથી ખેટક મણ્ડલનું રાજ્ય મેળવ્યું હતું અને હર્ષપુર હાલનું હરસોલ કે જ્યાંથી આ વાઝપત્રો મળ્યાં છે ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. સીયકના સમયમાં ખેટક મણ્ડલમાં રાજ કરતો હતો તે પ્રચંડ વંશનો કોઈ હતો.

સ્થળો પૈકી ખેટક મણ્ડલ તે હાલનું ખેડા અને અમદાવાદનો અમુક ભાગ હોવો જોઈએ. મોહડ વાસક તે હાલનું મોહડાસા અગર અમદાવાદના પ્રાંતિજ વાલુકાનું મોહડાસા હોવું જોઈએ. હાનમાં આપેલાં ગામો કુમ્ભારોટક અને સીહકા તે મોહડાસાની પૂર્વમાં ૧૩ માઈલ ઉપરનું કામરોડ અને દક્ષિણમાં ૮ માઈલ ઉપરનું સીકા હતો. મહી ઉપરનું શિવનાથ કે જ્યાં રાજાનો મુકામ હતો તે બી. બી. એન્ડ સી. આઈની આનન્દ ગોધરા રેલ્વે જ્યાં મહીને મળે છે ત્યાંનું સરનાલ હોવું જોઈએ.^૩ તે જગ્યા અત્યારે પણ પવિત્ર મનાય છે અને ત્યાં ગલતેશ્વર નામનું શિવનું મંદિર છે. તે આર્કિઓલોજિકલ ખાતા વરદ્ધી રક્ષિત છે. તે કાસરા વાલુકાના કાકોરના જનોદ ગામ પાસે છે અને આનન્દ ગોધરા રેલ્વેના અન્નાડિ સ્ટેશનથી જવાય છે. આનન્દપુર તે નાગર બ્રાહ્મણોનું મૂળ સ્થાન છે અને અત્યારે તે વડોદરા સ્ટેટના કડી પ્રાંતના ખેરાળુ વાલુકાના વડનગર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. જો કે નાગર બ્રાહ્મણોનું વર્ણન વલ્લ્લી લેખોમાં છે પણ નાગરોનું આ પહેલાંમાં પહેલું વર્ણન છે.

^૧ યુના બેરીમેન્ટલ કાન્ફરન્સના પ્રેસીડીન્સ ૨ એ. ઇ. પે. ૧૪ પા. ૧૭૭ ૩ આ સુચના મદિ બી. આર. ડી બેનારસનો ઉપાધ્યક્ષ મેઈએ જુઓ. એ. રી. આ. સ. રે. સ. ૧૯૨૦-૨૧ પા. ૧૧
લેખ ૩૮

अक्षरान्तरं

दानपत्र अ

पतरं पहेलं

- १ ओं विद्युच्चक्रकडारकेसरसटाभिर्नावु(वु)दश्रेणयः शोणं नेत्रहुताशङ्क(व)-
रमृतः सिंघा-
- २ कृतेः शार्ङ्गिणः । विस्फूर्जद्गलगर्जिताज्जितककुन्मातंगदपोदयाः संरंभासुखय-
न्तुवः खरन-
- ३ खक्षुर्नद्विषद्वक्षसः ॥ १ ॥ परमभट्टारकमहाराधिराज परमेश्वरश्रीमदमावर्षदेवपादा
- ४ नुध्यातपरमभट्टारक महाराजाधिराज परमेश्वर श्रीमदकालवर्षदेव पृथ्वीवल्लभ
श्रीवल्लभ-
- ५ भन्नेन्द्रपादानां । तस्मिन्कुले कलमपमोदक्षे । जातः प्रतापारिणहुतारिपक्षः व(व)प्यैष
- ६ राजेति नृपः प्रसिद्धस्तस्मात्सुतो भूदनु वैरिसिंघः । [॥ २ ॥] दृष्टारविनि-
तावक्त्रचंद्रवि(वि)व(व)कलं-
- ७ कता नो धौता यस्य कीर्त्यापिहरहासावदातया ॥ [३] दुर्वाररिपुभूपालरणरंगैकना-
- ८ यकः नृपः श्री सीयकस्तस्मात्कुलकल्पद्रुमोभवत् ॥ [४] स एवंविधः प्रणत
सकलसामंत-
- ९ शिरोमणिः मरीचिरंजितचरणयुगलः श्री खेटकमण्डलाधिपतिप्रतिपत्ति प्रतिव-
(व)द्ध श्रुक्ति (?)
- १० सत्तृयारवसंत्रस्तानैकरिपुसमूहः अनेकशंखध्वनि व(व)धिरितपंचवर्णपता-
काराजीविरा-
- ११ जितविशालवक्ष[स्]स्थलावलम्बि(म्बि)त कुमुदवा(वा)न्धवः अतुलदान-
संपादनैककल्पद्रुमः महामंड-
- १२ लिङ्ग चूडामणिमहाराजाधिराजपति श्री सीयकः स्वभुज्यमान मोहडवासकविषय
संव(व)द्ध कुं
- १३ भारोटक ग्रामः । समस्तराजपुरुषान्प्रतिवासिजनपदांश्च वो (वो) घयत्यस्तु
वैः यथा योगराज- । १०
- १४ स्योपरि यत्रासमयसंसिद्ध कार्यानंतर व्याघ्रुदितैर्महीनदीतट निवासिभिरस्माभिश्चंद्रा-
- १५ क्योगपर्वणि शिवनाथं समभ्य[र्]च्याव[धा]र्य ॥ वाताग्रविभ्रममिदं वसुधा
धिपत्यमापात-
- १६ मात्रमधुरो विषयोपभोगः । प्राणास्तृणाग्रजलर्विंदुसमा नराणां धर्मः सखा परमहो

१ भूण पतरं ६५२४। २ यिह ३५ छे ३ वांयो मित्र ४ वांयो सिंहा ५ वांयो क्षुण्ण ६ लीटी
नक्षत्री छे ७ वांयो वैरिसिंहः ८ स्वभुज्य.....ग्रामः ९ वांयोना आगता १० पांक्षा शब्द साथे क्षंध
संयं ११ ६ वः ५ ग्री संविदितं उभेः १० लीटी ११ ४८२ नथी. ११ वांयो स्तृणा

बीजुं पतरं

- १७ परलोक्याने ॥ [५] इति जगदनित्यं सकलभवधार्योपरि लिखितोमामः ससीमा-
तृणगोचरपर्यं [५]
- १८ तः सोपरकरः सर्वदायसमो (५) पेतः श्रीमदानन्दपुरीय नागराय व्यापेयाय
गोपालिस-
- १९ गोत्राय गोवर्धनसुनवे लज्जोपाध्याय मातापित्रोरालम्बनश्च पुण्यसोमिवृद्धये
अद्वय-
- २० लमंगीकृत्याचंद्राकीर्णवक्षितिसमकालं पर्यामक्तया शांसेनेन उदकपुर्वकं प्रति-
पादितै-
- २१ ति ॥ तं निवासि जनपदैर्यथा दीयमानमागमोगकरं हिरण्यादि सर्वमाज्ञाश्रवणवि-
धेयैर्मत्वा
- २२ तत्पुत्रपौत्रादिभ्यः समुपनेतव्यं । इति बुध्वा अस्मद्वंसजैरन्यैरपि भोवि भीकृमिः
मत्प्रदत्तं च-
- २३ र्मदायोयं मनुमेतव्यः पालनीयश्च । उक्तं च । व (व) दुर्भिक्षाया मुक्ता राज-
मिस्सगरादिभिः यस्य
- २४ यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [६॥] यानीह दत्तानिपुरानरेन्द्रैर्दा-
नानि धर्मास्त्यं यशस्कराणि । नि
- २५ र्मास्त्यवान्तप्रतिमानितानि कौ नाम साधुः पुनराददीत ॥ [७॥] संवत् १००५
माघ व (व) दि ३० बुधे दाप
- २६ कौत्र ठक्कुरः श्रीविष्णुः राजाज्ञया लिखितं कायस्थं गुणधरेण ॥ स्वहस्तीयं
श्रीसीयक-
- २७ स्य ॥ ८ ॥

અક્ષરાન્તર

દાનપત્ર વ

પતરું પહેલું

- ૧ ઑં ૧વિદ્યુચ્ચક્રકકડારકેસરસટાભિનાંતુ(વુ)દશ્રેણયઃ શોણં નેત્રહુતાશંકવ(વ)ર
ભૂતઃ સિંધાં
- ૨ કૃતે શાર્ફિણઃ વિસ્ફૂર્જ[દ્]ગલગર્જિતાર્જિત કકુન્માતંગ દર્પોદયાઃ સંરંભાઃ સુ-
- ૩ સ્વયંતુ વઃ સ્વરનસ્વક્ષુર્નદ્વિપદ્વક્ષસઃ ॥ [૧] ॥ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજ
પરમેશ્વર શ્રી-
- ૪ મદમોઘવર્ષદેવ પાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીમદકા-
- ૫ લવર્ષદેવ પૃથ્વીવલ્લભ શ્રીવલ્લભનરેંદ્રપાદાનાં । તસ્મિન્કુલે કર્મપ[મ]ઓપ-
દક્[પે] જાતઃ
- ૬ પ્રતાપામિ હુતારિપક્ષઃ વ(વ)પૈપરાજેતિ નૃપઃ પ્રસિદ્ધસ્તસ્માત્સુતોભૂદનુ વૈ-
રિસિંધૈઃ [૨] દૃષ
- ૭ પ્તારિવનિતા વક્ત્ર ચંદ્ર વિં(વિં)વ(વ)કલંકતા [૧] નો ધૌતા યસ્ય
કીર્ત્યપિ હરદ્વાસાવદતયા [૩] દુર્વારિરિ-
- ૮ પુમૂપાલરણ ર(ર્)ગૈક નાયકઃ નૃપ. શ્રી સીયકસ્તસ્માત્કુલકલ્પદ્રુમોભવત્
[૪] સપ્તવંચિ-
- ૯ ધઃ પ્રણતસકલસામંત શિરોમણિમરીચિરંજિતચરણયુગલઃ શ્રીલેટકમંડલા
- ૧૦ ધિપતિપ્રતિપત્તિપ્રતિવ(વ)ધત્રુક્તિ (?) સત્(ઝ)યારવ સ(મ્)ત્રસ્તાનેક
રિપુસમૂહઃ અનેક શંસ્વધ્વ-
- ૧૧ નિ વ(વ)ધિરિતપંચવર્ણ પતાકારાજી વિરાજિતવિસાલં વક્ષ(સ્)સ્થલાવ-
લમ્બિ(મ્બિ)તકુમુદ વાં(વાં)ધ
- ૧૨ વઃ અતુલદાન સં(પ્)આદનૈકકલ્પદ્રુમઃ મહામંડલિકચુર્ડામણિમહારાજાધિ-
- ૧૩ રાજપતિશ્રીસીયકઃ સ્વમુર્જ્યમાન મોહદવાસકવિષયસં વ(વ)દ્ધ સીહકા ગ્રા-

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ વાંચો મિત્ર ૩ વાંચો સિંહા ૪ વાંચો ક્ષુણ્ણ ૫ પ્રતિષ્ઠિતિમાં વ (વ) પૈય છે
૬ વાંચો વૈરિસિંહઃ ૭ વાંચો વિશાલ ૮ વાંચો ચૂડામણિ ૯ સ્વમુર્જ્ય થી ગ્રામઃ સુધીના વાક્યને આગલા પાછલા
શબ્દ સાથે સંબંધ નથી.

पतरं बीजं

- १४ मः । समस्तराजपुरुषान्प्रतिवासिजनपदांश्च वो(वो)ष यत्यस्तु वः यया योगरा-
- १५ जस्योपरि यात्रासमयसंसिद्ध कार्यानन्तरव्याघ्रद्विर्मेहीनदीतटनिवासिभि-
- १६ रस्मामिश्चन्द्राक(कं)योगपर्वणि- शिवनाथं समभ्यर्च्यावधार्य वाताम्रविभ्रम-
मिदं वसु-
- १७ धाधिपत्यमापातमात्रमधुरो विषयोपभोगः प्राणास्त्रिणाग्रजलविन्दुसमा नराणां धर्म-
- १८ स्तस्त्रा परमहो परलोकयानै [९॥] इति जगद्वनित्यं सकलमवधार्योपरिलिखितो
- १९ ग्रामः ससीमातृणगोचरपर्यंत(:) सोपरकरः सर्वादायसमो(ड)पतेः
श्रीमदानंद-
- २० पुरीय नागराय त्र्यार्येयाय गोपालिसगो(त्रा)य लङ्घोपाध्याय सुत नीना
दीक्षिताय
- २१ मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोमिवृद्धये अदृष्टफलमंगीकृत्या चंद्रार्काकर्ण-
- २२ व क्षितिसमकालं परया मक्त्या शासनेन उदकपूर्वकं प्रतिपादित इति ॥ तन्निवा
- २३ सिजनपदैर्यया दीयमान भाग भोगकर हिरण्यादिसर्वमात्राश्चणविधिषैर्भू-
- २४ त्वा तस्युत्रपौत्रादिभ्यः समुपनेतव्यं [१] इति बुद्धा अस्मदंसजैरन्यैरपि भावि-
भोक्तृभिः मत्त
- २५ दत्तधर्मद्राघोयं अनुमंतव्यः पालनीयश्च । उक्तं च व(व)हुमिर्वसुषा भुक्त्वा
राजमिस्सगदा-
- २६ दिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । [६॥] यानीह दत्तानि
पुरा नरेन्द्रैर्दानानि धर्मार्थ-
- २७ यशस्कराणि निमात्य बान्तप्रतिमानि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत [७]
स (म्) १००५ माघ व (व) ३ (०)
- २८ [बुधं]दापकोत्र ठकुरः श्रीविष्णुः राजाज्ञया लिखितं कांयंस्थगुणधरेण स्वहस्तोयं
- २९ श्री सीयकस्य ।

१ वः ५४१ संविदितं हभेते २ वयि तृणा ३ वयि याने ४ वयि सोपरिकरः ५ वयि यरो
६ वयि तन्निवा ७ वयि विधेये ८ वयि बुद्धा ९ वयि वंशजे १० वयि भोक्तृभिः ११ वयि
निर्मात्य १२ वयि ठकूरः
लेख ३५

સંક્ષિપ્ત લાપાન્તર

(શ્લો. ૧) વિષ્ણુના નૃસિંહ અવતારની સ્તુતિ.

(પં. ૩-૫) પ. મ. પ. અમોઘવર્ષના પાદાનુધ્યાત શ્રીઅઘાલવર્ષ

(શ્લો. ૨) તે વંશમાં બપોપરાજ જન્મ્યો અને તેનો દીકરો વૈરિસિંહ તેની પછી ગાદીએ આવ્યો.

(શ્લો. ૪) તેનો પુત્ર સીયક હતો.

(પં. ૮-૨૦) તે સીયક બધા અમલદારોને તેમજ કુમનારદિક (દાનપત્ર અ) સીક (દાનપત્ર બ) ના રહેવાસીઓને હુકમ કરે છે કે વમને બધાને વિદિત થાઓ કે યોગરાજ ઉપર ચઢાઈ કરીને પાછા વળતી વખતે મહી નદીને કાંઠે મુકામ હતો ત્યારે શિવજીની પૂજા કરીને ... .. સંસારની અસારતા વિગેરે વિચારીને ... .. ગોવર્ધન આનન્દપુરથી નીકળી આવેલા ગોપાલિ ગોત્રના ત્રિવરવાળા ગોવર્ધનના દીકરા લલ્લોપાધ્યાયને (દાનપત્ર અ) લલ્લોપાધ્યાયના દીકરા નીના દીક્ષિતને (દાનપત્ર બ) ઉપર લખ્યાં ગામો દાનમાં આપ્યાં છે.

(પં. ૨૧ પછી) તિથિ સંવત ૧૦૦૫ ના માઘ વદિ ૩૦ ને સોમવાર દાપકે ઠકકુર વિષ્ણુ હતો. લેખક કાયસ્થ શુભધર હતો. શ્રી સીયકની સહી.

પરમાર રાજ સીયકનું તામ્રપત્ર^૧

પત્રે ખીલું

વિ. સં. ૧૦૨૬ આસુ. વ. ૧૫

ઇ. સ. ૬૭૭

જેઠાના એક વડીલે આ તામ્રપત્ર અમદાવાદના કંસારા પાસેથી મેળવ્યું હતું અને સાંત વર્ષ પહેલાં ગુજરાત પુરાતત્વ મંદિરના મુનિ હનવિજયજીને આપ્યું હતું. તેના વરદથી પ્રસિદ્ધિ માટે મળેલું છે.

આ ખીલું પત્રે છે અને તેમાંનાં બે કાણાં કે ઇંચ વ્યાસનાં તથા એક ખીલથી ૭ ઇંચ છેટે છે. કહીએ ઉપલબ્ધ નથી. કોર ટીપીને જાડી કરવામાં આવેલ છે. તે ૧૬—૧૬૬. લાંબું અને ૭૬ ઇંચ પહોળું છે. લખાણની દશ પંક્તિઓ છે. અને છેલ્લી પંક્તિ ત્રણ ગણા મોટા અક્ષરોમાં શ્રી સીયકની સહી છે. નીચે ડાબી બાજુના ખુણામાં માળવાના પરમાર રાજાઓનાં હાનપત્રોમાં લેવામાં આવે છે તેવા ઉડતો ગરૂડ ચિત્રેલો છે. તેના ડાબા હાથમાં સ્વર્ણ છે અને જમણા હાથ મારવાને માટે હાથમેલો છે.

કોરનારે બહુ જ બેદરકારીથી કામ કરેલું છે. અક્ષરો સીધાં હોવાને બદલે ડાબી બાજુ અગર ઘણે ભાગે જમણી બાજુ વળેલાં છે. તેનું કદ કે ઇંચ ઉંચાઈ તેમ જ પહોળાઈમાં છે. બ્યાકરણની ઘણી ભૂલો છે અને અનુસવાર ઘણી વખતે મૂકી દીધું છે. લિપિ દશમી સહીમાં વપરાતી જૂની નાગરી જ છે. પરમાર રાજ વાક્પતિ મુંજ^૨ અને લોજનાં^૩ હાનપત્રોની લિપિ સાથે તે મળતી આવે છે પણ વિ. સં. ૧૦૦૫ નાં સીયકનાં તામ્રપત્રોની લિપિ કરવાં જરા જુદી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે.

પત્રના શરૂઆતના ભાગમાં પહેલીથી આઠમી પંક્તિ સુધીમાં શાપના ચાલુ શ્લોકો છે છેલ્લી પંક્તિમાં ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકત છે. નવમી પંક્તિમાં વિ. સં. ૧૦૨૬ આશ્વિન વદિ ૧૫ હાનની તિથિ^૪ આપેલી છે અને દાપક (હાન દેવરાવનાર) તરીકે કંવલપિકનું નામ છે.

પહેલા પત્રના અભાવે સીયકનું વંશવૃક્ષ મળતું નથી પણ તે માળવાનો પરમાર રાજ હોતો એમાં શંકા નથી. વાક્પતિ અને લોજનાં તામ્રપત્રોની માફક ગરૂડ આમાં ચિત્રેલ છે.

આ તામ્રપત્રનો સીયક, વાક્પતિ મુંજ કે જેનાં બે હાનપત્રો વિ. સં. ૧૦૩૧ અને ૧૦૩૬ નાં મળેલાં છે તેનો બાપ થાય એમ કહી શકાય તેમ છે. આમાં અને વિ. સં. ૧૦૩૧ ના હાનપત્રમાં દાપક^૫ તેને તે જ છે. વિ. સં. ૧૦૨૬ સુધી સીયકે રાજ્ય કર્યું એમ અટકળ કરી શકાય છે. કારણ કે ધારાનો કવિ ધનપાળ પોતાના પાઈલછી નામના પ્રાકૃત કોશના શ્લોક ૨૭૬ માં લખે છે કે તે ઐંચ તેણે ઇ. સ. ૧૦૨૬ માં ભ્યારે માળવાના શ્લોકોએ માન્યજેટ લટયું^૬ ત્યારે

૧ એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૭૭ ટી. બી. રિસલ્કર ૨ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦
૩ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૮૧ અને ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૫૩ ૪ આમાં વદિ ૧૫ આવેલ છે ત્યારે આ જ રાજની વિ. સં. ૧૦૦૫ ના દરસોલાના હાનપત્રમાં વદિ ૩૦ એમ લખેલ છે તે ઉપરાંત અલગ થાય છે કે બન્ને રીતે ચાલુ હતી વશ્વલોનાં ૮૦ તામ્રપત્રમાંથી નવમાં પ્રથમ રીતે લિપિ આવેલ છે. ૧ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૫૧ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬૦ ૨ે આવેલ વાક્પતિ બે હાનપત્રોમાં આ શબ્દને દાપક લખેલો છે અને તેની પહેલાના આજ્ઞા ૧૦૬ સાથે ભેટેલો છે. પરંતુ આ દાપક શબ્દ દ્વલને બદલે વપરાયેલો છે અને સ્વયમભાષા એટલે રાજની આજ્ઞા એ અર્થમાં વપરાયેલ છે, તે જ અર્થમાં "દાપક" શબ્દ પણ વપરાયેલ છે. ઇ. એ. વો. ૧૬ પા. ૬૧ નોટ ૫૩ અને એ ઇ. વો. ૬ પા. ૧૮૬ ૨ ઇ. એ. વો. ૩૬ (૧૯૭૭) પા. ૧૬૬ ૩ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૨૩૫

પોતાને જેન સુન્દર માટે ણનાવ્યો છે. ઉદયપૂરપ્રશસ્તિના ૧૨ મા શ્લોકમાં શ્રી હર્ષ (સીયકનું બીજું નામ) જોદ્દીગનાદ મુલક ઉપર હુમલો કરીને લૂંટ્યાનું લખ્યું છે, તેમાં પણ ઉપરના જ બનાવનો ઉલ્લેખ હોયો જોઈએ.

માળવાના પરમાર રાજાઓનાં તામ્રપત્રોમાંથી સહુથી પ્રાચીન આ અને હસ્સોલનાં તામ્ર-પત્રો અમદાવાદમાંથી મળ્યાં. એ હકીકત નોંધવા જેવી છે. બીજાં તામ્રપત્રોનાં દાનમાં પણ તે જ પ્રદેશનો લાગ આવેલ છે. આ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે શરૂઆતના વખતમાં પરમારોના ગુજરાત સાથે સંબંધ હતો.

અક્ષરાન્તર

૧ સામાન્યં ચૈતત્પુણ્યફલં તુદ્દાસ્મદ્વંશજૈરન્યૈરપિ ભાવિભોક્તૃભિરસ્મત્પદત્તધર્મદાયોય-

૨ મ [નુ] ગન્તવ્ય પાલમીયશૈ [૧] ઉક્તં ચ ભગ [વ] તા વ્યાસેન [૧]

૨-૮ શાપવાળા પાંચ શ્લોકો.

૯ ..... સં ૧૦૨૬ આશ્વિન વદિ ૧૫ [૧] સ્વયમાજ્ઞા દાપકશ્ચાત્ર શ્રી કળ્હપૈકઃ

૧૦ ગરુડનું ચિત્ર શ્રી સીયકસ્ય સ્વહસ્તોયં ।

લાટદેશના ઔલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલનું

તામ્રપત્ર દાન^૧

(શક ૯૭૨ ઇ. સ. ૧૦૫૦)

આ દાનપત્ર મુરતના એક કુંસારાના કબજામાં છે અને મી. નરસેરામ મનસુખરામે મને લેતી વખતે મેળવી આપ્યું હતું. પતરાંના માલિકે તેની ઘણી પૂજા કરી હતી, જેથી અક્ષરો કેસર અને ચંદનથી ઘણા જ ભરાઈ ગયેલા હતા. વળી કાટની પણ અક્ષર ચર્ચ હતી, જેથી તેમને સાફ કરવામાં ઘણા દિવસો લાગ્યા હતા.

પતરાંની સંખ્યા ત્રણ છે, અને રાજમુદ્રા ધારણ કરતી એક મજબુત ત્રાંબાની કડીથી સુરક્ષિત બેઠાએલાં છે. તેનું વજન ૬ થી ૧૦ રતલ થાય છે.

આ પતરાંથી શુજ્ઞદે અને રાષ્ટ્રકૂટોનું લાટદેશમાંથી પતન અને વલ્લી અને આપોદકટોનું શુજ્ઞરાવમાંથી પતનના સમય પછીના લાટદેશ તથા શુજ્ઞરાવના ઐતિહાસિક સમય પર ઘણું જ અજવાળું પડે છે. આ પતરાંનો દાનકર્તા લાટદેશનો ઔલુક્ય રાજ ત્રિલોચનપાલ છે, જે શુજ્ઞરાવના મુલરાજ સોલંકીનો હરીફ અને સમકાલીન બારપથી પાંચમે હતો. દાનપત્રની તારીખ શક ૯૭૨ (ઇ. સ. ૧૦૫૦) છે.

દાનમાં આપેલું ગામ એરથાણુ મુરત જિલ્લાના ઝોલપાડ તાલુકામાં આવેલું છે. એરથાણુથી પાંચ કોસ કરતાં વધુ પારડી ગામ છે. કરન્ન પાસે મેહેલાડન ટેકરો નામનો નાનો ટેકરો છે. કરન્નથી આશરે દોઢ કોસ પર ભગવાદાન્ડી ગામ છે. કરન્ન અને ભગવાદાન્ડી વચ્ચે એક ખાડી છે. નાગાન્વા એ એરથાણુથી દક્ષિણે નગડા (?) વદ થાય છે. નગડા હાલમાં ઉત્તર છે. વટપદ્રક એરથાણુની અગ્નિકોણમાં વડોડ છે તે અને લિંગવટ એરથાણુની દક્ષિણે લિંગોડ અથવા નગડા છે અગર સચીન સ્ટેટના ચોરાસી તાલુકામાં હાંગિદરાજ કદાચ હોય. ઈન્દોદ્યાન હાલનું નરથાણુ હોઈ શકે ? તેમજુદક એ ચોરાસી તાલુકાનું દીગ્ધુર્વા છે. તલપદ્રક એ એરથાણુની દક્ષિણે આવેલું તળોડ અથવા તળદ ગામ છે. બીજાં સ્થળો ઝોળખાઈ ચકાવાં નથી.

अक्षरान्तर

पतरुं बीजुं

- १ ९ उ नमो विनायकाय ॥ स्वस्ति जयोभ्युदयश्च ॥ वाणं वीणाक्षमाले कमलमहिमथो
 २ बीजपूरं त्रिशूलं खट्वाङ्गं दानहस्ताभयकरसाहिताः पाणयो धारयन्तः ।
 रक्षन्तु व्यंज-
- ३ यन्तः सकलरसमयं देवदेवस्य चित्तं नोचेदेवं कथं वा त्रिभुवनमखिलं पालितं दान-
 ४ वेभ्यः ॥ १ ॥ दधाति यन्मामथ चक्रकौस्तुभे गदामथो शंखमिहैव पंकजं । हरिः
 ५ स पातु त्रिदशाधिपो भुवं रसेषु सर्वेषु निपण्णमानसः ॥ २ ॥ कमण्डलुं दण्डम-
 ६ थ श्रुचं विभुर्विभर्ति मालां जपदत्तमानसः । सृजत्यजो लोकमपोहितुं रिपूत्रसैश्च
 ७ सर्वै रसितो विशेषतः ॥ ३ ॥ कदाचिदैत्यखेदोत्थचिन्तामन्दरमन्थनात् । विरिञ्चेश्च-
 ८ लुकाम्भोधे राजरत्नं पुमानभूत् ॥ ४ ॥ देव किंकरवाणीति नत्वा प्राह तमेव
 सः । समा-
- ९ दिष्टार्थसंसिद्धौ तुष्टः स्रष्टाव्रीच्च तं ॥ ५ ॥ कन्याकुब्जे महाराज राष्ट्रकूटस्य कन्य-
 १० कां लब्ध्वा शु(सु)खाय तस्यां त्वं चौलुक्यामुहि सन्ततिम् ॥ ६ ॥ इत्थमत्र
 भवेत्क्षत्रसन्तति-
- ११ विवृतता किल । चौलुक्यात्प्रथिता नद्याः श्रो(श्रो)तांसीव महीधरात् ॥ ७ ॥
 तत्रान्वये दयित-
- १२ कीर्तिरकीर्ति नारीं संस्पर्शभीत इव वर्जितवान्परस्य । वारपाराज इति-विश्रुतना-
 १३ मधेयो राजा बभूव भुवि नाशितलोकशोकः ॥ ८ ॥ श्रीलाटदेशमधिगम्य कृतानि
 १४ येन सत्यानि नीतिवचनानि मुदे जनानाम् । तत्रनुरज्य जनमाशु निहत्य शत्रून् को
 १५ शस्य वृद्धिफलमाप निरन्तरं यः ॥ ९ ॥ तस्माज्जातो विजयवसतिगोक्षि(?)
 राजः क्षि-
- १६ तीशो यस्मादन्ये मनुजपतयः सि(शि)क्षिता राजवर्म्मम् । यो गोत्रस्य प्रथ-
 मनिलयः
- १७ पालको यः प्रजानां यः शत्रूणाममितमहसां मूर्ध्नि पादं व्यधत् ॥ १० ॥

पतरुं बीजुं-अ

- १ आत्मभूरुद्धता येन विष्णुमे (ने ?) व महीयसा । वलिभिः सा समाक्रान्ता दा-
 २ नवैरिव वैरिमिः ॥ ११ ॥ प्रद्युम्नवन्मदनरूपधरोत्पुत्रस्य श्रीकी-
 ३ र्तिराजनृपतिः स बभूव तस्मात् । यो लाटभूपपदवीमधिगम्य चक्रे धर्मेण
 ४ कीर्तिधवलानि धि(दि)गन्तराणि ॥ १२ ॥ सन्तानतन्तुषु प्रोताश्चौलुक्यमणयो नृ-
 ५ पाः । तस्यां तु मणिमालायां नायकः कीर्तिभूपतिः ॥ १३ ॥ गोः पिण्डे भौति-
 ६ के भूरि पदार्थायतने गुरौ । सूते क्षीरं शिरा कापि माता स्त्रीषु तथैव तं ॥ १४ ॥

- ७ आजन्म दृष्ट्या (?) तिमनोहरस्य मुदा तथापूर्यत सर्व लोकः । यथामृतापूर्ण-
घटीसमानं नारि-
- ८ च्यतापि स्तुतिविन्दुपातैः ॥ १५ ॥ समेपि स्पृहणीयत्वेपकान्नस्येव योषितां । भोगस्तेन
- ९ परस्त्रीणामुच्छिष्टस्येव वर्जितः ॥ १६ ॥ लभं तथा क्षमापतिपाणिप (पा) दे
स्थितं यया व-
- १० क्षसि रस्नसारैः । गौणं त्यजद्भिः श्रुतिकुण्डलान्मां कृत्वा पदं मुख्यमथास्थितं तैः ॥ १७ ॥
- ११ आलम्बनीमृतमहीधरास्तानुलुब्धं जुष्टं पतनं गुणौधैः ॥ कुतोऽन्यथा ते सहजा व-
- १२ भूवुः कथं न ते तत्सह वृद्धिमापुः ॥ १८ ॥ स यौवनोन्मत्तगजेन्द्रपार्श्वार्द्धावन्मनो-
- १३ मारयदेवमेतत् । तस्माद्वतेहीन्द्रियखेटकेन विलंघिता वैषयिकी न सीमा ॥
- १४ ॥ १९ ॥ कायेन गेहादिनिभेन जीवो व्योमेव जन्तोर्व्यवधीयते स्म । तस्मात्परस्मिन्न-
- १५ हमेव मत्वा लक्ष्मीं समां योर्थिनैरमुं ॥ २० ॥ बाह्वलौ कोपगुरोश्च वासोवक्षस्तथा
- १६ नम्रमवेक्ष्य चापं । दम्पोद्धतं मस्तकमेव येषां द्विषां छिनत्ति स्म रणे स
वीरः ॥ २१ ॥

पतरुं बीजुं व

- १७ पृष्ठं ददद्यापमभिद्विषं यः प्रियं चकार द्विपति प्रयुक्ताः । लक्षानुगा मार्गण-
- १८ पुंगवास्ते जाताः कृतार्थास्तत एव यस्मात् ॥ २२ ॥ तस्यासीद्विचारकीर्तिदयि-
- १९ तानिस्तुं (किं) शहस्तस्य या संग्रामे समयेव हन्त सहसा गच्छत्सरेषां गृहं ।
सा वाच्या
- २० पगमाय तेन दधती दिव्यं प्रतापं पुरोद्भ्रान्ता सप्तसमुद्रमण्डलमुवं सु (शु) द्धेति
- २१ गीता सुरैः ॥ २३ ॥ तस्माच्च वत्सराजो गुणरत्नमहनिर्भिर्जातः । शरो युद्धमहार्णव-
- २२ मयनाय मन्दरः ख्यातः ॥ २४ ॥ आवाच्यादियमत्र मूर्तिमवने भद्रैः समं
श्रीः स्थिता
- २३ ग्रीडाप्यत्र वधूरेव स्वविषयं प्रच्छादयन्ती सती । तामेवाधिकृतं नयत्यविरतां
- २४ मर्तुर्मनो जानती सा बिष्णोरिव वत्सराजनृपतेः सापत्नवच्च स्विता ॥ २५ ॥
- २५ सहैकम्बरदुःस्थत्वे काश्चित्कोणश्रिता दिशः । इतीवाच्छादयन्त्यागी वत्सेशः
- २६ कीर्तिकर्ष्यते ॥ २६ ॥ हेमरत्नप्रभं छत्रं सोमनाथस्य मूषणं । दीनानाथकृते सत्र-
- २७ मवारितमफारि सः ॥ २७ ॥ तस्याद्गसंभवः श्रीमोक्षितोत्तरातिर्वृषः । मोक्षा
- २८ धीलाट्टदेशस्य पाण्डवः कलिगुणनां ॥ २८ ॥ त्यागेपि मार्गया यस्य गुणप्रह-
- २९ णगामिनः । सत्ये घर्मो धवे वक्रः सो (शौ) र्ये गोपालविक्रमः ॥ २९ ॥ अहो वृद्ध
- ३० स्य तस्यासन् शत्रवो विकला भृशं (शं) । मोक्षुन्मैव ते चित्रं विहारम-
लशाहिनः ॥ ३० ॥

अक्षरान्तर

पतरुं बीजुं

- १ ९ उँ नमो विनायकाय ॥ स्वस्ति जयोभ्युदयश्च ॥ वार्णं वीणाक्षमाले कमलमहिमथो
 २ बीजपूरं त्रिशूलं खट्वाङ्गं दानहस्ताभयकरसहिताः पाणयो धारयन्तः ।
 रक्षन्तु व्यंज-
- ३ यन्तः सकलरसमयं देवदेवस्य चित्तं नोचेदेवं कथं वा त्रिभुवनमखिलं पालितं दान-
 ४ वेभ्यः ॥ १ ॥ दधाति प्रद्वामथ चक्रकोस्तुभे गदामथो शंखमिहैव पंकजं । हरिः
 ५ स पातु त्रिदशाधिपो भुवं रसेषु सर्वेषु निषण्णमानसः ॥ २ ॥ कमण्डलुं दण्डम-
 ६ थ श्रुचं विभुर्विभर्ति मालां जपदत्तमानसः । सृजत्यजो लोकमपोहितुं रिपूत्रसैश्च
 ७ सर्वै रसितो विशेषतः ॥ ३ ॥ कदाचिदैत्यखेदोत्थाचिन्तामन्दरमन्थनात् । विरिञ्चैश्च-
 ८ लुकाम्मोधे राजरत्नं पुमानभूत् ॥ ४ ॥ देव किंकरवाणीति नत्वा प्राह तमेव
 सः । समा-
- ९ दिष्टार्थसंसिद्धौ तुष्टः स्रष्टाव्रवीच्च तं ॥ ५ ॥ कन्याकुब्जे महाराज राष्ट्रकूटस्य कन्य-
 १० कां लब्ध्वा शु(सु)खाय तस्यां त्वं चौलुक्यामुहि सन्ततिम् ॥ ६ ॥ इत्थमत्र
 भवेत्क्षत्रसन्तति-
- ११ विवतता किल । चौलुक्यात्प्रथिता नद्याः श्रो(सो)तांसीव महीधरात् ॥ ७ ॥
 तत्रान्वये दयित-
- १२ कीर्तिरकीर्तिं नारीं संस्पर्शभीत इव वर्जितवान्परस्य । वारपाराज इति विश्रुतना-
 १३ मधेयो राजा बभूव भुवि नाशितलोकशोकः ॥ ८ ॥ श्रीलाटदेशमधिगम्य कृतानि
 १४ येन सत्यानि नीतिवचनानि मुदे जनानाम् । तत्रनुरज्य जनमाशु निहत्य शत्रून् को
 १५ शस्य वृद्धिफलमाप निरन्तरं यः ॥ ९ ॥ तस्माज्जातो विजयवसतिर्गोङ्गि(?)
 राजः क्षि-
- १६ तीशो यस्मादन्ये मनुजपतयः सि(शि)क्षिता राजवर्म्मम् । यो गोत्रस्य प्रथ-
 मनिलयः
- १७ पालको यः प्रजानां यः शत्रूणाममितमहसां मूर्ध्नि पादं व्यधत् ॥ १० ॥

पतरुं बीजुं-अ

- १ आत्मभूरुद्धता येन विष्णुमे (ने ?) व महीयसा । बलिभिः सा समाक्रान्ता दा-
 २ नवैरिव वैरिभिः ॥ ११ ॥ प्रद्युम्नवन्मदनरूपधरोच्छुतस्य श्रीकी-
 ३ र्तिराजनृपतिः स बभूव तस्मात् । यो लाटभूपपदवीमधिगम्य चक्रे धर्मेण
 ४ कीर्तिधवलानि धि(दि)गन्तराणि ॥ १२ ॥ सन्तानतन्तुषु प्रोताश्चौलुक्यमणयो नृ-
 ५ पाः । तस्यां तु मणिमालायां नायकः कीर्तिभूषतिः ॥ १३ ॥ गोः पिण्डे भौति-
 ६ के भूरि पदार्थायतने गुरौ । सूते क्षीरं शिरा कापि माता स्त्रीषु तथैव तं ॥ १४ ॥

- ७ आजन्म दृष्ट्या(?)तिमनोहरस्य मुदा तथापूर्यत सर्व लोकः । यथाघृतापूर्ण-
घटीसमानं नारि-
८ च्यतापि स्तुतिविन्दुपातैः ॥ १५ ॥ समेपि स्पृहणीयत्वे पक्वानस्येव योषितां । भोगस्तेन
९ परस्त्रीणामुच्छिष्टस्येव वर्जितः ॥ १६ ॥ लभं तथा क्षमापतिपाणिप(पा)दे
स्थितं यथा व-
१० क्षसि रत्नसारैः । गौणं त्यजद्विः श्रुतिकुण्डलाभ्यां कृत्वा पदं मुख्यमयास्थितं तैः ॥ १७ ॥
११ आलम्बनीमृतमहीधरास्तानुलंब्य जुष्टं पतनं गुणौषैः ॥ कुतोऽन्यथा ते सहजा व-
१२ भूतुः कथं न ते तस्मिन् वृद्धिमाप्नुः ॥ १८ ॥ स यौवनोन्मत्तगजेन्द्रपार्श्वार्द्धावन्मनो-
१३ मारयेदवेमेतत् । तस्माद्वेदीन्द्रियस्नेहकेन विलंबिता वैषयिकी न सीमा ॥
१४ ॥ १९ ॥ कायेन गेहादिनिभेन जीवो ज्योमेव जन्तोर्व्यवधीयते स्म । तस्मात्परस्मिन्न-
१५ हमेव मत्वा लक्ष्मीं समां योर्थिनैरमुं ॥ २० ॥ बाह्वलौ कोपगुरोश्च वासोवक्षस्तथा
१६ नम्रमेवैष्य चापं । दर्पोद्धतं मस्तकमेव येषां द्विषां छिनत्ति स्म रणे स
वीरः ॥ २१ ॥

पतरं चीजुं व

- १७ वृष्टं ददद्यापममिद्विषं यः प्रियं चकार द्विषति प्रयुक्ताः । लक्षानुगा मार्गण-
१८ भुंगवास्ते जाताः कृतार्थास्तत एव यस्मात् ॥ २२ ॥ तस्यासीन्नविचारकीर्त्तिदयि-
१९ तानिस्तु(स्ति)ग्रहस्तस्य या संग्रामे समयेव हन्त सहसा गच्छत्येषां गृहं ।
सा वाच्या
२० पगमाय तेन दधती दिव्यं प्रतापं पुरोद्भ्रान्ता सप्तसमुद्रमण्डलभुवं सु(शु)देति
२१ गीता सुरैः ॥ २३ ॥ तस्माच्च वत्सराजो गुणरत्नमहनिधिर्जातः । शूरो युद्धमहार्णव-
२२ मथनाय मन्दरः ख्यातः ॥ २४ ॥ आवाल्यादियनत्र मूर्त्तिमवने भद्रैः समं
श्रीः स्थिता
२३ श्रीडाप्यत्र वधुरिव स्वविषयं प्रच्छादयन्ती सती । तामेवाधिकतां नमत्यविरतां
२४ भर्तुर्मनो जानती सा विष्णोरिव वत्सराजनृपतेः सापत्नवज्रं स्थिता ॥ २५ ॥
२५ सहैकम्वरदुःस्यत्वे काश्चित्कोणश्रिता दिशः । इतीवाच्छादयत्यागी वत्सेराः
२६ कीर्त्तिकर्षितः ॥ २६ ॥ हेमरत्नप्रभं छत्रं सोमनाथस्य भूषणं । दीनानाथहृते सत्र-
२७ गवारितमकारि सः ॥ २७ ॥ तस्याङ्गसंभवः श्रीमांखिलोचनपतिर्नृपः । मोक्ता
२८ श्रीलाटेदशस्य पाण्डवः कलिभूभुजा ॥ २८ ॥ त्यागेपि मार्गणा यस्य गुणग्रह-
२९ णगामिनः । सत्ये यमो धेव वक्रः सौ(शौ)र्वे गोपालविक्रमः ॥ २९ ॥ अटो वृद्ध
३० स्य तस्यासन् शत्रवो विकला भृसं(शं) । मोक्तुस्तस्यैव ते चित्रं विहारम-
ल्लाघिनः ॥ ३० ॥

- ३१ शत्रोः संगरभूषणस्य समरे तस्यासिन(ना ?) पातिते मूर्द्धन्यासु(शु)गलत्सु कण्ठ-
 ३२ वलयाद्रक्तस्य पूरेष्वलम् । तत्तेजोमयवन्हितापितवपुस्तस्यासवर्णस्य (?)

पतरुं वीजुं

- १ तन्नूनं भाजनमुल्लास सहसा खड्गोर्ध्वहस्तं चलं ॥ ३१ ॥ धर्मशीलेन तेने-
 २ दं चलं वीक्ष्य जगत्त्रयं । गोभूहिरण्यदानानि दत्तानीह द्विजन्मनां ॥ ३२ ॥
 ३ सा(शा)के नवस(श)तैर्युक्ते द्विसप्तत्यधिके तथा । विकृते वत्सरे पौषे
 मासे पक्षे च ता-
 ४ मसे ॥ अमावास्यातिथौ सूर्य्यपर्वण्यङ्गारवारके । गत्वा प्रत्यगुदन्वन्तं तीर्थे चाग-
 ५ स्त्यसंज्ञके ॥ गोत्रेण कुशिकायात्र भार्गवाय द्विजन्मने । वैश्वामित्रदेवराता-
 ६ वौदलः प्रवरास्त्रयः । : इमानुद्वहते ग्रामं माधवाय त्रिलोचनः । धि(or वि)
 ल्लोश्चरप-
 ७ थकान्तद्विचत्वारिंशसंख्यके । एरथाणनवशतमदादुदकपूर्वकं ॥ समस्ता-
 ८ यं ससीमानमाघाटैस्तर्भिर्युत (sic.) । देवब्राह्मणयोर्दायान्वर्जयित्वा क्रमाग-
 तान् ॥ पूर्व-
 ९ स्या(स्यां) दिशि नागाम्वा ग्रामस्तंतिका तथा । वटपद्रकमाग्नेय्यां याम्यां
 लिङ्गवटः सि-
 १० वः । इन्दोत्थानं तु नैऋत्यां बहुणदश्वा परे स्थितः ॥ वायव्यां वेम्बरुकं च
 सौम्यां तु तलप-
 ११ द्रकं । ईशान्यां कुरुणग्रामः सीमायां खेटकाष्टकं । आघाटनानि चत्वारि आयैः स-
 १२ ह ससीमकैः । तस्माद्द्विजवरस्यास्य भुंजतो न विकल्पना कर्त्तव्या कैश्चन
 नरैः सार्थसा-
 १३ धुसमाख्यकः । अथैवं यदि लोप्तास्य स तदा पापभाजनः । पालने हि परौ-
 (रो) धर्मो हरणे पातकं म-
 १४ हत् । तथा चोक्तं सामान्योयं धर्मसेतुर्नृपाणां काले काले पालनीयो भवद्भिः
 स्ववंशजो वा परवंस(श)जो वा रामो वत प्रा-
 १५ र्थयते महीसा(शान् अथवा शां संशोधनी अलुवयन) कन्यामेकां गवामेकां
 भूमेरद्धार्द्धमंगुलं । हरत्वरकमाप्नोति जा(या)वदाभूतसंप्लवम् । जा (या) नीह
 १६ दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्मार्थकामादियस(श)स्कराणि निर्माल्यवांति प्रतिमानि
 तानि(?) कोनाम साधुः पुनराददाति । बहुभि-
 १७ र्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फल-
 म् लिखित (sic.) मया महासांघिविग्रहि-
 १८ क श्रीसं(शं)करेण ॥ मन्त्रतश्रीमिति ॥ ० ॥ श्रीत्रिलोचनपालस्य ॥

ભાષાન્તર

“ૐ ! વિનાયકને નમન ! સ્વસ્તિ !” જય અને અભ્યુદય ! યાઓ !

દાન દેનાર અને ભય પમાડનાર (આઠ કરમાં) આણ, વીણા, માળા, કમળ, સર્પ, વિજયુર, ત્રિશૂળ અને ખટ્વાંગ^૧ ધારનાર, સંકલ રસમય ચિત્ત સ્પષ્ટ કરવા, દેવાધિદેવ (શિવ) ના ઠર (વમારૂં કે આપણું) રક્ષણ કરે. નહીં તો દાનવોથી પૃથ્વીનું રક્ષણ કેવી રીતે કર્યું હશે ? (શ્લોક. ૧).

“ પદ્મ, ચક્ર, કૌસ્તુભમણિ, ગદા, શંખ, અને કમળ ધારનાર સર્વ (કવિતા) રસમાં પૂર્ણ ચિત્તવૃત્તિવાળા દેવાધિપ હરિ ભૂમિનું રક્ષણ કરે (શ્લોક. ૨).

“ કમંડલુ, સુચર અને માળા (જેના મણકાપર મંત્ર જપતા) સ્વયંભૂ (બ્રહ્મા) ધારે છે. (કવિત્વ) રસની વિશેષતાવાળો તે, શત્રુઓને દૂર રાખવા માનવ જાતિ સર્જે છે. (શ્લોક. ૩)

“ એક સમયે દેવોના ખેડથી ઉત્પન્ન થયેલી ચિંતા રૂપી મંદર પર્વતના મંથનથી તેના ચુલુકના સાગરમાંથી રાજરત્ન સમાન પુરૂષ પ્રકટયો. (શ્લોક. ૪).

“ તેણે તેને નમન કરીને કહ્યું—“ હે પ્રભુ ! હું શું કરું ? ” અને તેને અતિ પ્રસન્ન થયેલા સરજનહારે અર્થસિદ્ધિ માટે કહ્યું—(શ્લોક. ૫)

“ હે રામધિરાજ યૌલુક્ય ! કન્યાકુળના મહારાજ રાષ્ટ્રકૂટની કન્યા ગ્રહણ કરીને તેની સંતતિથી પૃથ્વીને સુખી કર ! (શ્લોક. ૬)

“ આથી પર્વતમાંથી સરિતાના ઘણા ઝરા સમાન યૌલુક્યથી જન્મેલી કનિયની મહાન જાતિ ખરેખર અહીં થઈ છે. (શ્લોક. ૭).

“ તે વંશમાં કીર્તિનો અનુરાગી, સ્પર્શથી પણ ભય રાખી અરિની પત્નિઓનો ત્યાગ કરનાર (શ્લોક. ૮) લાટદેશ પ્રાપ્ત કરીને નીતિવચન પ્રભુની પ્રસન્નતામાં સલ્ય કરનાર, પ્રભુને અનુરંજી અને શત્રુઓનો સંહાર કરીને સંચયની વૃદ્ધિનું નિરંતર ક્ષણ પ્રાપ્ત કરનાર, વિખ્યાત ખારખરાજ (નૃપ) હતો. (શ્લોક. ૯).

“ તેનાથી વિજય જન્મભૂમિ સમાન, જેની પાસેથી સર્વ નૃપો રાજ્યધર્મ શીખેલા, જેવંશનું પ્રથમ ગૃહ હતો, પ્રજાનો પાલક હતો, જેણે અતિ પ્રબળ પ્રતાપવાળા શત્રુઓના શિરપર ચરણ મૂક્યો હતો. (શ્લોક. ૧૦) જેણે દાનવો સમાન પ્રબળ શત્રુઓથી વ્યાપી ગયેલી પૃથ્વીને મહાન વિષ્ણુ માફક પોતાની ભૂમિને મુક્ત કરી હતી તે ગોંગિરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લોક. ૧૧)

“ તેનાથી અચ્યુતના પ્રધુર સમાન, કામદેવ જેવા રૂપવાળો, લાટદેશની રાજગાદી પ્રાપ્ત કરી નિજ યશ વડે ધર્મથી દિશાઓ ઉજ્જવલ કરનાર શ્રીકીર્તિરાજ અવતર્યો હતો. (શ્લોક. ૧૨)

“ યૌલુક્યના મૂલ્યવાન મણિ સમાન નૃપોની, સંતાનવન્તુપરની મણિમાલામાં નાયક કીર્તિ-નૃપ હતો. (શ્લોક. ૧૩) ધેનુના પિણ્ડમાં પદાર્થોના વિશ્રામસ્થાન સમાન કોઈ અઠસિત નસ દૂધ આપે છે તેમ સર્વ નારીઓમાં તેની માતાએ તેને જન્મ આપ્યો. (શ્લોક. ૧૪) તેના જન્મકાળથી જ, તેના દર્શનથી સર્વે જનો આનન્દથી પૂર્ણ હતા. તે એટલો રૂપવાન હતો કે તેઓ સ્તુતિબિદુપાવથી અમૃતધરી હોય તેમ ખાલી થઈ જતા નહીં. (શ્લોક. ૧૫)

“ જો કે રૂપ અને પદ્મવાન સરખાં આકર્ષનારાં છે, છતાં તેણે પરસ્પરીના લોગ લોજન પછી ઉચ્છિદ્ર અદના લોગ માફક વલ્લ્યં કર્યો. (શ્લોક. ૧૬) તેની છાતી પર ઉત્તમ રત્નો મજબુત

૧ ખટ્વાંગ—ખાપરીના મથાળાવાળો એક દંડ જે, જે ચિવનું સસ્ટ્ર ગણાય છે; સાધુઓ અને યોગીઓ તેને ધારણ કરે છે. ૨ સુચ—પલ્લાય અથવા ખરીદનાં લાકડાંમાંથી બનાવેલા હવનમાં ધી હોમવાળો યાત્રી. લેખ ૪૧

રીતે જોડાયાં તેમ, કુણ્ડલોના સાધનથી મુખ્ય સ્થાન ગ્રહણ કરી, ગોળનો ત્યાગ કરી, કુણ્ડલો શ્રુતિના સાધન વડે તેના ઠર અને ચરણને જોડાઈ ગયાં. પણ અકસોસ ! તેઓ ત્યાં સ્થાન રાખી શક્યાં નહીં (શ્લો. ૧૭)

“તેના આધારરૂપ નૃપોનો ત્યાગ કરી, ગુણસંચયોએ ઉપર પ્રમાણે અવતરણ પસંદ કર્યું નહીં તો તે કુદરતી ઠયાંથી હોય અને તેની સાથે વૃદ્ધ કેમ પામ્યા હોય ? (શ્લો. ૧૮) તે યૌવન ઉન્મત્ત ગજેન્દ્રની ખાબુ પરથી દોડનાર મન તેણે મારી નાંખ્યું; ઠારણ કે તેના સિવાય ઈન્દ્રોના મંડળ વિષયવાસનાની સીમાપાર પગલું ભરી શકતું નથી. (શ્લો. ૧૯) કાયાથી આકાશ માફક જીવ આવૃત છે, જેમ ગૃહ વિગેરે ... .. તેથી સદા અન્યને આત્મવત્ માની, અર્થિનો સહિત પોતાની લક્ષ્મીનો સમાન ઉપલોગ કર્યો. (શ્લો. ૨૦)

“તેના ... .. કર જે અતિક્રોધનો નિવાસ હતો તે જોઈ અને તેવું જ હૃદય અને નમાવેલું ધનુષ્ય જોઈ—તે વીર નૃપે શત્રુઓનાં દર્પવાળાં શિર રણમાં છેદી નાંખ્યાં. (શ્લો. ૨૧) શત્રુ તરફ ધનુષ નીચું નમાવી કોણે ભલું કર્યું ? તેથી તેનાં શત્રુ તરફ છોડાતાં ઉત્તમ ખાણ અરૂં નિશાન ભેદી કૃતાર્થ થતાં. (શ્લો. ૨૨) તેની કીર્તિ અચિત્ય હતી; જે અકસોસ ! તેના ઠરમાંની અસિથી ભયભીત થઈ શત્રુનાં ગૃહમાં ગઈ અને પુનઃ આવવા તિરસ્કારપાત્ર થઈ હતી. તે કીર્તિ જે સાત સાગરથી આવૃત ભૂમંડળના દિવ્ય પ્રતાપવાળી અને પુરાતનમાં બ્રાન્તિ વાળી છે, તે દેવોથી શુદ્ધ છે, એમ ગવાય છે. (શ્લો. ૨૩)

“તેનાથી ગુણરત્નોનો મહાનિધિ, શુદ્ધના મહા આર્ણવના મંથન માટે મન્દર પર્વત સમાન ખ્યાતિવાળો, શૂરો વત્સરાજ જન્મ્યો હતો. (શ્લો. ૨૪) અહીં ખાલપણથી જ મૂર્તિભવનમાં ભદ્ર સહિત શ્રી (લક્ષ્મી દેવી) વસે છે. અને અહીં સતત મહિમા લાવનાર ભર્તૃનું મન જાણનારી, સ્વવિવચ છુપાવતી વધુ સમાન ત્રીડા છે તે વિષ્ણુની માફક વત્સરાજ નૃપ સાથે સ્પર્ધા વિના રહે છે. (શ્લો. ૨૫)

“એક અમ્બરમાં બધી ન સમાઈ શકવાથી પૃથ્વીની કેટલીક દિશાઓએ ખુણામાં આશ્રય લીધો; તેથી ત્યાગી વત્સ નૃપે તેમને યશના જલ્લાનાં વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. (શ્લો. ૨૬)

“તેણે સોમનાથ દેવને અલંકાર માટે સુવર્ણ અને રતનથી પ્રકાશિત છત્ર આપ્યું. અને દીન અને અનાથ માટે એક ચાલુ રહેતું સત્ર તેણે સ્થાપ્યું. (શ્લો. ૨૭)

“તેનો પુત્ર નૃપ શ્રી ત્રિલોચન પતિ, લાટ દેશનો ભૂપ કલિકાળના નૃપોમાં એક પાણ્ડવ સરખો હતો. (શ્લો. ૨૮) તે સત્ય ને ધર્મ હતો અને, શઠ સાથે વફ હતો અને બળમાં વિષ્ણુ સમાન હતો. (શ્લો. ૨૯) અરે ! તેના જીવના શત્રુઓ ઘણા મુંઝાઈ ગયા હતા. તે લોકતા હતો ત્યારે તેઓ વિહારના મળના નિશાનવાળા હતા તે વિચિત્ર હતું. (શ્લો. ૩૦)

“શત્રુનો સંગ્રામભૂષણ, શત્રુનું અસિથી શિર છેદી નાંખતો ત્યારે (અસિપ્રહારથી) કંઠની આબુખાબુના ગોળ જખમમાંથી જોશથી વહેતા રક્તની ધારાઓ વહેતી. અરેખર તેનું (શત્રુનું) અંગ એકાએક તેનાં સર્વ અવયવો તેનાં પ્રભાવના અગ્નિથી તપી જઈ રંગમાં બદલાઈ ગયું અને કરમાં અસિ ધારી સહસ્રા આગળ ધસ્યો. (શ્લો. ૩૧)

“તે અતિ ધર્મી નૃપે ત્રિભુવન યંત્રણ છે, એમ માની અહીં ભૂમિ, ધેનુ અને અર્ચનાં દાન દિગ્ગેને આપ્યાં. (શ્લો. ૩૨)

શક સંવત ૯૭૨ વિકૃત વર્ષમાં પૌષ વદિ અમાસ સૂર્યગ્રહણ ને મંગળવારે પશ્ચિમ સાગરના તીરે જઈ, અંગસ્ત્યતીર્થના પવિત્ર સ્થળે જઈ, ત્રિલોચન નૃપે, કુશિક ગોત્રના, લાર્ગવ માધવને,

વિશ્વામિત્ર, દેવરાત, ષોદશ તેના અવર સહિત, અરથાણુ ૯૦૦ (ગામ) માં ૪૨ (ગામ) ના પેટા વિભાગમાં અને (વિ—કે) ધિદ્દીથીર વિષયમાં એક ગામ પાણીના સંકલ્પથી આપ્યું છે. આ સમસ્ત તેની યોગ્ય સીમા સહિત, વૃક્ષસહિત (પણ) દેવો અને વંશપરંપરાના પ્રાણીઓના હંક વર્ત્ય કરીને (આપેલ છે.)

તેની પૂર્વે નાગામ્મા ગામ અને તન્તિકાઃ અગ્નિપુણમાં વટપદકઃ દક્ષિણે ક્ષિંગવટ શિવઃ નેત્રત્યમાં ઇન્દોત્થાનઃ પશ્ચિમે બહુનંદયઃ વાયવ્યમાં તેમ્બરકઃ ઉત્તરે તલપદકઃ ઇશાનમાં કુરુણુ ગ્રામ. આમ આક ગામ તેની સીમા છે. આથી તે ચાર સીમાનો તેના ઉત્પન્ન સહિત, તે પ્રાણીણ ઉપલોગ કરશે, જેથી સાધુઓ કે શાહુકરોની જાતિના કોઇએ તેને હંધ વિધ કરવું જોઇએ નહીં. અને જો કોઈ લોપ કરશે તો તે તેનાથી દોષિત થશે. એના રક્ષણમાં મહાન પુણ્ય છે. લૂટી લેવામાં મહાન પાપ છે, અને તેથી કશું છે કે—

“ધર્મસેતુ સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે. અને હર વખતે મારા વંશના કે અન્ય વંશના નૃપોથી તેનું રક્ષણ થવું જોઇએ. આમ રામ ભાવિ નૃપોને પ્રાર્થના કરે છે. “કન્યા, ધેનુ, અને અર્ધા ઇંચ જેટલી પણ ભૂમિ જે હરી લે છે તે વિશ્વના પ્રલયકાળ સુધી નરકમાં જાય છે” ધર્મ, અર્થ, કામ આદિ ... ... પૂર્વેના નૃપોથી દેવાએલાં તેમને પવિત્ર માની કયો સર્જન પુનઃ લઈ લેશે ?

સગર આદિના સમયથી ઘણાઓએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયનું કૃણ. આ મારાથી મહા સાંધિવિગ્રહીક શંકરદ્વારા લખાયું છે.

શ્રી ત્રિલોચનપાલના સ્વહસ્ત.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો. નં. ૯^૧

વિ. સ. ૧૨૧૧ વે. સુ. ૫

પ્રાસ્તાવિક

ગુજરાતમાંથી નીચે જણાવેલા લેખો મી. કઝીન્સે લેખા કર્યા હતા. તે ગ્રા. બુલ્હરે મને વાંચવા માટે આપ્યા હતા.

૧ લીલરીમાંથી નં. ૧—૩

૨ દિલ્લમાંથી નં. ૪—૭

૩ માંડલમાંથી નં. ૮

૪ મુંજપુરમાંથી નં. ૯

૫ પાલણપુરમાંથી નં. ૧૦—૧૧

૬ રોહામાંથી નં. ૧૨—૧૬

૭ સરોત્રામાંથી નં. ૧૬ થી ૨૬

૮ સોનકમાંથી નં. ૨૭—૨૮

૯ તારંગામાંથી નં. ૨૯

નં. ૮ ની પહેલી ૬ પંક્તિ અરેળીકમાં લખેલી છે અને છેલ્લી ગુજરાતીમાં લખેલી છે તે સિવાય બધા લેખો દેવનાગરીમાં લખેલા છે. તે ઘણા ખરા અંકિત અને ભૂંસાઈ ગયેલા છે. ભાષા સંસ્કૃત અને ગુજરાતીનું મિશ્રણ છે. તેથી લેખોનાં વાંચન અને ભાષાન્તર સંતોષકારક નથી.

તેમાંથી મળતી ઉપયોગી હકીકત નીચે મુજબ ગોઠવી શકાય. ગુજરાતના રાજદ્વારી ઇતિહાસની થોડી હકીકત તેમાંથી મળે છે. નં. ૭ માં સુલતાન અહમદના રાજ્યની એક વારીખ મળે છે. તેમ જ તેના પિતા સુલતાન મહમદનું તેમજ તેના પિતા મહમુદશાહનાં નામ મળે છે. વિરમગામ તાલુકામાં માંડલિ (હાલના માંડલ) ના અધિકારી માલિક કામચંડનું નામ તેમ જ રાણુક નામે પેટા તાલુકદારનું નામ છે. નં. ૧૧ માં ડોડીઆ કુટુંબના રજપુત મુખી વનરાજના સં. ૧૨૮૨ માં થયેલા મૃત્યુનું વર્ણન છે. નં. ૧૭ થી ૧૯ માં સરોત્રાના બે મુખીઓનું વર્ણન છે. (૧) અરબુલુજ જે સ. ૧૬૭૮ માં રાજ કરતો હતો અને (૨) તેનો દીકરો હરદાજ જે ૧૬૮૫ અને ૧૬૮૬ માં રાજ કરતો હતો. નં. ૨૭ માં સૂણક હાલના સોનકનું ગામ સં. ૧૩૫૬ માં જેના કબજામાં હતું તે મહારાણા ખેતલનું વર્ણન છે.

તપાગચ્છના મહારાજા સંખંધી નીચે મુજબ હકીકત મળે છે : નં. ૨૯ માં લખેલ છે કે હીરવિજય સં. ૧૬૪૨ માં ભટ્ટારક હતા. તે જ લેખમાં તેની પછીના વિજયસેનનો પણ ઉલ્લેખ છે. તેની પછીના વિજયદેવનો ઉલ્લેખ નં. ૨૦ થી ૨૩ માં તેમ જ ૨૫ અને ૨૬ માં છે. તે બધા લેખો સં. ૧૬૮૯ ના છે. તેની પછીના વિજયસિંહનું વર્ણન લેખ નં ૨૦ માં છે. લેખ નં. ૨ માં મહિદેશ્વરીય મઠના ગુરુ જીરાજ એટલે કે ઘણું કરીને જેરાજ અગર જયરાજના નામની માહિતી મળે છે.

અક્ષરાન્તર

૧ સંવત ૧૨૧૧ વર્ષે વૈશાખે શુદ્ધ ૫ વર-

૨ હઢા [યાનમ] મા-તથા માય- [ચરિ [સી [ક] સ

૩ મતાલ સા — — ધવ-શ્રીત્રિ [પુર] સદેવ કારાપિત...

ભાષાન્તર

લેખ ઘણો જ ઘસાઈ ગયેલો અને ઘણું કરીને જમણી બાજુએથી તૂટેલો છે સંવત ૧૨૧૧ વૈશાખ શુદ્ધ ૫ સિવાય બીજું કંઈ અર્થ સહિત વાંચી શકાય તેમ નથી.

નં. ૨૪૧

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૦^૧

વિ સં. ૧૨૧૭ ઠા. સુ. ૧૦

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૨૧૭ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦
- ૨ ક્રે સ્ત્રીવાળાસ્થાને શ્રીમહાવીર
- ૩ સ્ત્રે ચોસા પેદિકર્યાં [સ] વિકા પ
- ૪ [ય]ી સ્થં જમેકં કારાપિતં ॥ [યે] વિ

ભાવાન્તર

આ લેખ ખીંવાણામાં સંવત ૧૨૧૭ વર્ષમાં કાર્તિક શુદ્ધ ૧૦ ને શુક્રવારે કરેલા મહાવીરના મંદિરમાં હાનના સંબંધવાળો જણાય છે, તેથી આ શિલા, પણ તેના અસલના સ્થાનથી ખસેડાયેલી હોવી લેખ્યે.

---

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૮ ડા. જે. પ્રિન્ટે ૨ પાલજીપુરમાં : એક કુવાની ખાલુએ. ૩ વાચિ
છત્રે ૪ વાચિ વેલે.
સેખ ૪૨

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૨^૧

વિ. સં. ૧૨૫૯ ઠા. સુ. ૧

અક્ષરાન્તરૈ

૧ સંવત્ ૧૨૧૯

૨ પેં કાર્તિક સુદિ ૧

૩ શુક્રે । [જ] સદેવસુત

૪ [તો] જો ગા — — — શ્રે

૫ ચં — — પં — — — કું

૬ — — કારાપિતા ॥

લોપાન્તર

સંવત ૧૨૫૯ વર્ષમાં, કાર્તિક શુદ્ધ ૧ ને શુક્રવારે, જસદેવના પુત્ર ... .. થી
... .. કરાવેલી.

૧ એ. ધ. વા. ૨. પા. ૨૮ ડા. જ. ડી. ૨. રોહામાં પાર્શ્વનાથની છત્રિના થાલના પર
લેખો જ ભૂંસાઈ ગયો છે.

મેહર રાજ જગમલનાં

ટિમાણામાંથી મળેલ તામ્રપત્રો*

વિ. સંવત ૧૨૬૪ આષાઢ સુદિ ૨ સોમવાર

(ઇ. સ. ૧૨૦૭)

લાવનગર પાસે ટિમાણામાંથી મળેલાં નીચે આપેલાં તામ્રપત્ર-દાનપત્ર-નો એક ફોટોગ્રાફ ડૉ. બર્ગેસે મને આપ્યો હતો. એમને એ ફોટોગ્રાફ લાવનગરના મી. વજેશંકર ગૌરીશંકર તરફથી મળ્યો હતો. પતરાનું માપ ૧૦ ૧/૨" x ૭ ૧/૨" નું છે, અને તેના કાંઠા બાંધ કરેલા છે.

તમાંથી જાણી શકાય છે કે, સંવત ૧૨૬૪ ના આષાઢમાં, એટલે આશરે ઇ. સ. ૧૨૦૭ ના મધ્યમાં, ચેત્રુંજી નદીનો કિનારો અણહિલપાટકના ચૌહાણ રાજા ભીમદેવ ૨ બાના તાબામાં હતો; અથવા ટુંકામાં કાઠિયાવાડના તે ભાગ ઉપર તેની સાર્વભૌમ સત્તા સ્વીકારાઈ હતી. રાજ્ય પચાવી પાઠનાર જયવલ્લિના સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્રની માફક આ દાનપત્રમાં પણ ભીમદેવના હુમેશના ઇલકાબો "અમિનવસિદરાજ" અને "સમચક્રવર્તિન", જેમાંનો પહેલો ઇલકાબ તે પોતાનાં સં. ૧૨૫૬ નાં તથા સં. ૧૨૬૩ નાં દાનપત્રોમાં ધારણ કરે છે, તે આપ્યા નથી. આપણા દાનપત્રમાં ભીમદેવને આપેલાં બન્ને "મિરુદો—લંકેશ્વરનારાયણાવતાર" અને "રાજ્યલક્ષ્મીસ્વયંવર"—એક બીજા દાનપત્રમાં પણ આવે છે. વળી તેમાં તેના મુખ્ય મંત્રિ આચિગદેવનું નામ પણ આપ્યું છે.

આ દાનપત્ર મેહર રાજ જગમલનાં ટિમાણામાંથી જાહેર કર્યું હતું. તેમાંની મુખ્ય બાબતો નીચે પ્રમાણે છે—જગમલનાં તંજાનાં મોટાં શહેર (મહાસ્થાન) માં બે લિંગો સ્થાપ્યાં; જેને પોતાનાં માવાપિતાનાં નામો આપ્યાં. અને તે લિંગોને કાંબલોલિ અને કુલસરનાં બે ભૂમિખંડો અર્પણ કર્યા અને તેને ખેડવા માટે ત્રણ ખેડુતોની નિમણૂક કરી. દારપાલ સામ્રાજ્યે ત્રણ દાનો આપ્યાં હતાં, તેમાંનું એક તલાબનાં મંદિરને અને કાંબલોલિ અને કુલસરનાં બે પવિત્ર સ્થળોને; બીજું પોતાની બાલકાની મિલકતમાંથી રાઉલકેશ્વરને નવા દેવોની પૂજા માટે, અને ત્રીજું ટિમાણામાં આપવાનું હતું. વધારાનાં દાનો ટિમાણાના વેપારીઓ તરફથી નોંધાયેલાં છે; તેમ જ એ જ વેપારીઓએ આપનારા કરો, તથા તલાબ, કાંબલોલિ અને કુલસરની દુકાનોએ આપવાના

* ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૩૭ ઈ. દ્વિતી ૧ ચેત્રુંજી નદી ને પાલિવાણ, પાસેથી વહે છે. ૨ પ્રો. બ્યુલ્ડરનાં "ચૌહાણ દાનપત્રો" માંહેનું નં. ૪ (ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૮૦) ૩ ચૌહાણ દાનપત્રો નં. ૫ થી ૧૦-૪ મી. એચ. એચ. મુવે પ્રસિદ્ધ કરેલું (ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૭૧) ૫ ચૌહાણ દાનપત્ર નં. ૩ પવર પહેલું પં. ૧૧ ૬ 'નારાયણાવતાર'—ચૌહાણ દાનપત્ર નં. ૪ પવર પહેલું પં. ૧૫ અને લક્ષ્મીસ્વયંવર નં. ૬ ૭ રાસમાલા વો. ૧ પા. ૧૧૧ ૮ પ્રો. બ્યુલ્ડર મને જણાવે છે કે મેહરનાં દાણની મેર ભતિ છે, જેઓનાં મૂળસ્થાનો રાજપૂતાનામાં મેરવાડા (મેરવાડા) માં છે, પરંતુ જેઓની દરિદ્ર કાઠિયાવાડમાં પણ નજર પડે છે. ૯ જાગનજ ને બદલે આ પ્રાકૃત રૂપ દાનપત્રમાં વાપર્યું છે. ૧૦ દાણનું ટિમાણા ન્યાંથી પવરાં મળી આવ્યાં હતાં અને જે તલાબથી વાવબ્ય ફોણમાં છે. ૧૧ આ શહેર ચેત્રુંજી નદી ઉપર કાઠિયાવાડમાં અમિકેણમાં આવેલ છે, જે ખોદી રીતે તલાબ કિંમ જોવાય છે, પ્રો. બ્યુલ્ડરના મત પ્રમાણે જેન નોંધ પ્રમાણે તેનું નામ 'વાલ્ધ્વજ' છે. ૧૨ દાણનું મંથોલ (તલાબથી પશ્ચિમે) ૧૩ દાણનું શ્વેતર (તલાબથી દક્ષિણે)

કરો તેમ જ ટિપાણુક પ્રાન્તના ' પૂજાભાત્યે ' આપવાના કરોની પણ નોંધ આ દાનપત્રમાં છે. રાહલ ઉચ્છદેવ અને ધીન્ત આઠ દૂરદીઓને મંદિરની દેખરેખ રાખવાનું અને એક સોભારકના તાબા નીચેની વસુલાવના વહીવટનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું.

દાનપત્રની ભાષા અર્જુનદેવના દાનપત્રના જેવા જ ખરાબ સંસ્કૃતમાં છે. ઘણાં નામોનાં ખાસ કરીને વિશેષ નામોનાં રૂપાંતર કર્યાં નથી. (પત્ર ૧, પં. ૧૨—૧૪; પત્ર ૨, પં. ૨, અને પં. ૧૧) (પત્ર ૧, પં. ૮, ૧૪ પત્ર ૨, પં. ૪ થી ૬) એક વાર દ્રમ્મૈકઃ અને રૂપકૈકઃ, દ્રમ્મ ઇકઃ રૂપક ઇકઃ ને બદલે આવે છે. પુત્ર ને બદલે હંમેશાં વત્રનું ગ્રામ્ય રૂપ વાપર્યું છે.

દાનપત્રના લખાણમાં, વ્યંજનોના કેટલાક સમૂહો જેદરદારીથી કેાવરેલા છે, 'દ્વિ' માટે જૂની તથા નવી બન્ન નિશાનીઓ વાપરી છે, એ ખાસ જણાવવા યોગ્ય છે. (પત્ર ૧ પં. ૧૪). અંત્ય 'દ્વ' બે વાર જોડો લખ્યો છે, (' દ્વત્વ ' માં પત્ર ૨ પં. ૭, અને ' વાવ્વ ' માં પત્ર ૨, પં. ૧૪). દાનની શરૂવાતના શબ્દ ' સો ' ના બન્ને અક્ષરોનું રૂપ જૂની પદ્ધતિનું છે.

असुरान्तर

पतरं पहेलं

- १ ओं ॥ संवत् १२६४ वर्षे लौ० आपाढ शुदि २ सोमेष्वेह श्रीमदणहिलपटर्क
- २ समस्तराजावलीसमलंकृत महाराजाधिराजपरमेश्वरपरमभट्टारकउमापति-
- ३ वरलब्धपार्वतीपतिवरप्रौढप्रतापलेश्वरनारायणावतारराज्यलक्ष्मीस्वयंवर-
- ४ श्रीमद्भीमदेवकल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनि महामात्यराणकधी-
- ५ चाचिगदेवे श्रीश्रीकरणादौ समस्तमुद्राव्यापारान् परिपश्यति सतीत्येवं काले
- ६ प्रवर्त्तमाने ऽवेह टिम्बाणके मेहरराजश्रीजगमल्लप्रतिपत्तौ प्रती० साखडाव्या-
- ७ पारे श्रेयोर्थं शासनं पत्रमभिलिख्यते यथा । मेहरराजश्रीजगमल्लेन वृ० मेहर-
- ८ राजआनउ० चउंडरा तथा स्वीयमातृसेठाहेराजीपृथिविदेव्याः श्रेयोर्थं तलाक्षा-
- ९ महास्थाने देवश्रीचउंडरेश्वरपृथिविदेवीश्वरौ कारितौ । तदनयोर्देवयोरंग-
- १० भोगपूजानैवेद्यचैत्रीपवित्रीदीपोत्सवर्लिगोरण भग्मस्थानककारापनाय तथा प्र-
- ११ तिवर्षं धवलापनाय कांवळउलिग्रामे पूर्वदिग्भागे सूनवद्रीपार्श्वे बहमानाऽबहमा-
- १२ नभूमि दत्त पाय ५५ पंचपंचाशत् तथा फूलसरग्रामे कुंढावलीग्रामसमीपे
- उपरितन-
- १३ सदशभूमि दत्त पाय ५५ पंचपंचाशत् उभय ११० दशाक्षर शत । आतो
- मध्यात् आरामिक-
- १४ स्य देय पाय १० दश । तथा श्रेयोर्थं कुंडुविक .... उन्नसउंसरियउ
- तथा चार्हया-
- १५ उन्नपंच चांडप तथा कोलि ईसराउन्नचार्हय ३ पते त्रयो जनाः प्रदचाः
- कुंडुविकले-
- १६ न [।] प्रती० साखडाकेनापि आत्मीयवस्त्राभाव्यं द्रम्माणां शतमेकं तलाक्षामहा-

पतरं बीजुं

- १ स्थानप्रभृतिस्थानत्रयसत्कं प्रतिवर्षं श्रेयोर्थं देवेभ्यः प्रदत्तं । अमीषां देवा-
- २ नां पूजाय राउलउच्चदेवस्य सपुत्रपौत्रस्य बालकीयपात्रं प्रति प्रतिवर्षं
- दत्त द्र १ द्रम्मे-
- ३ कः । तथा टिम्बाणके तलपदमुल्लमडपिकायां प्रतिदिनं दत्त रू १ रूपकैकः ।
- अस्य धर्मस्थान-

१ ५१३ पहेलु ५. १ वांशि सुदि ५. ३ लुंसी नांशि "पावंतीरतिर" २ ५. ६ :-व्यापारे ना व्या ७५२ ओ३ ८५३ छे. ५. ३ वांशि शासनपत्रम्, ५. ८ स्वीयमातृ ना णे अक्षरो स्वी अने मा छे३२५६ छे ५. १० वांशि "कारापनाय ५. १२ उपरितन" ना उ नी ७५२ ओ३ ८५३, छे. ३ पतई श्रीजुं ५. २ वांशि पूजायर्थ; प्रतिवर्षे ने ७६३ प्रवित्तं दे० ५. ३ वांशि "शुल्कमण्डपिद्यादा.

- ૪ સ્ય તલાજ્ઞામહાસ્થાનીયત્રાણસહદેવઝટ° દાહડ ચાહટ° ઠ° છાજ્ઞ
વાલણડ° સીલા-
- ૫ ત્રિ વાહિવાલાડ° કાન્હડ ગોગાડ° આલડ ચાહડડ° સોલા વ્યવ° આચાડ°
સૂમેશ્વર વાલડ-
- ૬ રાડ° ધરાણિયા ણૈરઘમિર્ગોષ્ટિકૈ રાડલડચ્ચદેવસહિતૈરાચંદ્રાકૈ સારા કર-
ણીયા । ણૈઃ
- ૭ સમવાયેન સ્થિત્વા સર્વ પ્રયોજનં કર્તવ્યં । કાલવશાત્ યદ્યેતત્ ધર્મસ્થાનં
કોપિ પાપાત્મા હું-
- ૮ પતિ તદા રાડ° ડચ્ચદેવસહિતૈરભિર્ગોષ્ટિકૈઃ સ્વવચનં તથા પ્રાણાન્ દત્વા
રક્ષણીયં [।] યદ્યેતે-
- ૯ પાં મધ્યાત્ કશ્ચિદ્નુચારકો ભવતિ તસ્ય સત્કં જન્માત્રચાર્જિતં સુકૃતં
મેહરરાજગમલ્હઃ પ્રાપ્નોતિ [।]
- ૧૦ તથા ણૈતેપાં દેવાના મેહરરાજશ્રીજગમલ્હશ્રેયોર્થં ટિમ્વાણકીયશ્રે° વલ્હલપ્રમ્
તિસમસ્તમહાજ-
- ૧૧ નેન વર્ષં પ્રતિ પ્રતિહૃદં દત્ત રૂ ૧ ઈકો રૂપકઃ । દેવશ્રીચંડેશ્વરપૃથિવિ
દેવીશ્વરશૃષ્ઠે શ્રીવર્દ્ધમા-
- ૧૨ નેશ્વરસુંદરેશ્વરસોહિણેશ્વરસીતેશ્વરાણાં ણમિરેવ ગોષ્ટિકૈરસ્મા દેવાય દાનમધ્યાત્ સહ-
- ૧૩ શો મોગઃ કર્તવ્યઃ । ટિમ્વાણકે ચ યઃ કોપિ શ્રેષ્ઠી ભવતિ તેન પ્રતિવર્ષ
દેવેભ્યો દ્રમ્મ ઈકો દાતવ્યઃ
- ૧૪ ॥ પારિ° પૂનપાકેન લિખિતમિદમિતિ ॥ સૂર્યાચંદ્રમસૌ યાવત્ યાવન્મેરુર્મ-
હીધરઃ । યાવત્સસા
- ૧૫ ગરા પૃથ્વી તાવન્નંદતુ શાસનં ॥ તથા તલાજ્ઞાપ્રમૃતિસ્થાનત્રયે યાવંતિ હૃદ્વાનિ
તાવદ્ભિઃ પ્રતિવર્ષં ઈકૈ-
- ૧૬ કો દ્રમ્મો દેયઃ । ટિમ્વાણકે મંડલકરણીયપૂજામાત્યેન ચ વર્ષં પ્રતિ દ્રમ્મ ઈકા
દેયઃ ॥ વહુભિર્વશુ-
- ૧૭ ધા મુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ । યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥
શુભં ભવતુ ॥
- ૧૮ સૌ° આલડેનોત્કીર્ણમિદં ॥ આ° ચાંડપડ° સોમાર્કો ગોષ્ટિકાનાં મધ્યે પ્રમાણમેવ ॥

પં. ૪ પહેલો ઠ° ' ડ ' જેવો જણાય છે ચાહટ° ના પ્રથમ બે અક્ષરો શંકાસ્પદ છે પં. ૫ વાંચો સૂમેશ્વર
પં. ૬ ણૈઃ ધણું સંશયવાળું છે પં. ૧૦ દેવાનાં; વેલ્હલ એમ વાંચી શકાય પં. ૧૧ વાંચો °પૃષ્ઠે પં. ૧૨ વાંચો
ગોષ્ટિકૈરસ્મૈ; દાનમ્ નીચેનું વિરામચિહ્ન ભૂંસી નાંખો. પં. ૧૬ પૂજામાત્યેન નો જા તદ્દન ભૂંસાઈ ગયો છે.
જા અને મા ઉપર બે ટપકાં માલુમ પડે છે; વાંચો ઈકો અને વહુભિર્વશુવા.

ભાષાન્તર

ૐ સંવત ૧૨૬૪ વર્ષમાં, લૌકિક આવાઠ શુદ્ધિ ૨ સોમવારે આજે શ્રીમદ્ અણહિલપાટકમાં, સમસ્ત રાજવલીથી મંડિત, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર પરમભટ્ટારક, ઉમાપતિનું વર પ્રાપ્ત કરનાર, પ્રૌઢ પ્રતાપી, લોકેશ્વર (લંકાના નાથ), નારાયણનો અવતાર, રાજ્યલક્ષ્મીનો સ્વયંવર (પોતે પસંદ કરેલો) શ્રીમદ્ભૂમિદેવ કલ્યાણમય અને વિજયી રાજ્ય કરતો હોતો ત્યારે, અને તેનો પાદપદ્મોપજવિન્ મહામાત્ય રાણક શ્રી ચાચિગદેવ શ્રી શ્રી કરણ આદિ સમસ્ત મુદ્રાવ્યાપાર ચલાવતો હોતો તે સમયે પ્રતિહાર સામ્રાજાના કાર્યમાં મહેર રાજ શ્રીજગમલ્લની અનુમતિથી દિગ્માણુકમાં ત્રેયાર્યે નીચિનું શાસન પત્ર લખાયું છે.

મહેરરાજ શ્રી જગમલ્લે પોતાના પિતા, મૃદરપુરૂષ મહેરરાજ આનંદા પુત્ર, ચઉંઠરાનાં તથા પોતાની માતા સેઠાહુ રાણી પૃથિવિદેવીનાં ત્રેયાર્યે તત્તાજા મહાસ્થાનમાં (મોટા શહેરમાં) દેવ શ્રી ચઉંડેશ્વર અને પૃથિવિદેવીશ્વરની બે મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરાવી. પછી આ બે દેવોના ફગ-લોગ, પૂજાનૈવેદ્ય ચૈત્રી પૂતમના ઉત્સવ, પવિત્રી ઉત્સવ, દીપોત્સવ, લિંગોત્સવ, ભક્ત સ્થાનના સમારકામ માટે તથા પ્રતિવર્ષ ધોળાવવા માટે કાંવલઉલ્લિગામમાં, સૂતવદ્રી તરફ પૂર્વ દિશામાં અજના પાક વાળી તથા પાકવિનાની (ખેતી કરેલી અને પડતર) ભૂમિ ૫૫ (પંચાવન) પાથ,* તથા ફૂલસર ગામમાં, ફુંકાવલી ગામ સગીપમાં, ઉપર જણાવેલા જેવી ભૂમિ ૫૫-પંચાવન પાથ, બન્ને મળી ૧૧૦, એકસો દશ પાથભૂમિ તેણે આપી. આ ૧૧૦ એકસો દશ પાથમાંથી ૧૦, દશ પાથ માળીને આપવાના છે. અને (તેના) ત્રેયાર્યે કુટુંબિક ... ના પુત્ર સઉં-સરિયઉને તથા ચાઇયાના પુત્ર પંચકુલ ચાંડપને તથા કોલિકાં ઈસરના પુત્ર ચાઇયને આ ત્રણ માણસોને તેણે દાન આપેલી ભૂમિની ખેતી કરવા આપ્યા.

પ્રતિહાર સામ્રાજ્યે પણ પોતાની જાતમિલકતમાંથી પ્રતિવર્ષ ૧૦૦ દ્રમ તલ્લાજા મહાસ્થાનમાં અને બીજાં બે સ્થાનોમાં દેવોને તેના ત્રેયાર્યે આપ્યા. આ દેવોની પૂજા આદિ માટે રાઉલઉચ્ચ-દેવ, તથા તેના પુત્રો અને પૌત્રોને બાલાકમાં દરેક પાદ્ર (૧)માંથી પ્રતિવર્ષ દ્ર. ૧, એક દ્રમ આપ્યો તથા દિગ્માણુકમાં તલપદ્મ શુદ્ધકમંડપિકામાં પ્રતિદિન રૂ. ૧ એક રૂપક આપવા ગોઠવણ કરી.

આ ધર્મસ્થાનની તલ્લાજા મહાસ્થાનના વતની સહદેવ બ્રાહ્મણના પુત્ર કંકરુર ફાહડ, આહૂરના પુત્ર કંકરુર છાજ, વાલણના પુત્ર સીસાત્રિ, વાડિવાલાના પુત્ર કાહડ, ગોગાના પુત્ર આહડ, આહડના પુત્ર સોલા, વ્યવહારિન (વેપારી) આજાના પુત્ર સૂમેશ્વર અને વાલડરાના પુત્ર ધરણિયા આ આઠ ગોઠિકોએ રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત ચંદ્ર સૂર્યના અસ્તિત્વ કાળ સુધી સંભાળ લેવી. આ ગોઠિકો (ટુટીઓ)એ (દાનને લગતાં) સર્વ કાર્યની વ્યવસ્થા કરવાની છે. કાલવશાત જો આ ધર્મસ્થાન કોઈ પણ પાપાત્મા લૂંટે ત્યારે રાઉલ ઉચ્ચદેવ સહિત આ ગોઠિકોએ સ્વવચન(સત્તા)થી અને પ્રાણના જોખમે તેની રક્ષા કરવી. જો આમાંથી કોઈ એક જણ ધર્મસ્થાનપર ચડી આવેલા સામે વાંધો ન ઉઠાવે તો તેના ત્રણ જન્મમાં પ્રાપ્ત કરેલું સુકૃત (પુણ્ય) મહેરરાજ જગમલ્લ પ્રાપ્ત કરશે.

અને મહેરરાજ શ્રીજગમલ્લના ત્રેયાર્યે આ દેવોને દિગ્માણુકના એકિન્ન વલલલે અને સમસ્ત મહાજને પ્રતિવર્ષ દરેક દુકાન માટે રૂ. ૧ એક રૂપક આપ્યો. દેવશ્રી ચઉંડેશ્વર અને

* વિવરણના કારણ પ્રમાણે—૧ એક પચક=૨૪૦ રકવેરશીટ ન દાવનો કોળી દોષ એમ જણાય છે; અથવા કૌલિક એટલે વણકર એમ પણ અર્થ થઈ શકે ૦ રાજ્યને સાફ આપતી જમીન-વિવરણ કોષ.

પૃથિવિદેવરના મંદિર પાછળ આવેલા શ્રીવર્ધમાનેશ્વર, સૂર્યસરેશ્વર, સોહિલેશ્વર અને સીતેશ્વરનાં મંદિરના લોગ જેવા જ લોગ તેજ ગોળિકો (ટ્રસ્ટીઓ)એ આ દેવોને દાનમાંથી ધરવાના છે.

અને ટિમ્બાણુકમાં દરેક વેપારીએ દેવોને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ્મ આપવાનો છે.

આ પારિઃ પૂણાપાઠથી લખાયું છે.

જ્યાં સુધી સૂર્ય ચંદ્રનો ઉદય થાય, મેરૂપર્વત ઉભો રહે, પૃથ્વી સાગરથી વિટળાએલી રહે ત્યાં સુધી આ શાસ્ત્રન કાયમ રહે.

અને તલાઝામાં અને ધીજાં જે સ્થાનોમાં દરેક દુકાને પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ્મ આપવાનો છે. અને ટિમ્બાણુક મંડલમાં પૂજામાત્રે પ્રતિવર્ષ એક દ્રમ્મ આપવાનો છે.

સગર આદિ ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયે તેનું ફલ.

અભ્યુદય થાઓ. સૌ. આલાડથી આ કોતરાયું. આ ચાંડપનો પુત્ર સોભાર્કે દક્ષ ગોળિકો મધ્યે સત્તાવાળો છે.

નં. ૨૪૪

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૩^૧

વિ. સં. ૧૨૧૯

અક્ષરાન્તર^૨

૧ સંવત્ ૧૨૯ [૯] — તી

૨ — — — વદિ ૧૪

૩ — — — દેવ — ાર્ય સિ

૪ રીહા — — વ — ના

૫ — — — પ્રવૃત્તા ॥

નં. ૨૪૫

બક્ષરાખાદ પાસેના શિયાળા બેઠના બેતરમાંના લેખ^૩

વિ. સં. ૧૨૭૨ જ્યેષ્ઠ વ. ૨

અક્ષરાન્તર

૬૦ ॥ સંવત્ ૧૨૭૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદિ ૨ રવૌ અવેહ ટિંગ્રાનકે મેહરરાજ-
શ્રીરણસિંહ

પ્રતિપત્તૌ સમસ્ત સંધેન શ્રીમદ્વાવીરવિવંકારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીચંદ્રગચ્છીય શ્રીગાંતિ-
પ્રમસૂરિ શિષ્યૈઃ શ્રીહરિપ્રમસૂરિભિઃ ॥ છ ॥

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૬ ડો. જે કોર્ટ.

૨ રોહોર્મા— એક લુના કુવાના ત્રીજા માળના ચાંબલા ઉપર—પણો જ જૂંસાર્ધ ગયો છે.

૩ રી. લી. એ. રી. વો. પા. ૨૫૩ બર્નેસ અને કટ્ટીન્સ.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૧^૧

વિ. સં. ૧૨૮૨ પો. સુ. ૪

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૨૮૨ વર્ષે પૌષ શુદ્ધ ૪ શુક્રે ગેડીઆ
- ૨ રાહત [મે]વાં [સુત]વળરાં । [ધા]રાતીથે પતિતઃ ॥

ભાષાન્તર

સંવત ૧૨૮૨ વર્ષમાં, પૌષ શુદ્ધ ૪ ને શુક્રવારે ગેડીઆ, રાહત (રાજપુત) મેધાનો પુત્ર વણરાં (વણરાજ) મૃત્યુ પામ્યો.

શિલા જેને પાળિઆ ઠહેવામાં આવે છે તે હાવી નોંધાયે.

માંગરોળ પાસે ઘેલાણામાંના કામનાથ મહાદેવના ઔરસીયા ઉપરના લેખ^૨

વલ્લભી સં. ૬૧૧

માંગરોળ ખંદરની પૂર્વ દિશાએ ચાર માઈલ ઉપર ઘેલાણું નામે ગામ છે. તેની પાસે નાળી નામે નદીના ઠાંઠાપર કામનાથ મહાદેવનું બુનું તીર્થસ્થાન છે, તેમાંના ઔરસીયા ઉપરના લેખનું અક્ષરાંતર વલ્લભી સંવત્ ૬૧૧ (વિ. સ. ૧૨૮૬ ઇ. સ. ૧૨૩૦)

અક્ષરાન્તર

- ૧ ॥ ૭૦ ॥ શ્રીમદ્વલ્લભી સંવત્ ૯૧૧ વાષ ॥ ... ઢાદ ૪ શુક્રે પ્રત્ય ચજનક-
ઠં મૂલ્લ સુત રાંણક રાજ્ય.... ....
- ૨ શ્રી મૃગુમઠે દેવપૂજાર્થ આસન પદ્મઃ પ્રદત્તઃ ॥

ભાષાન્તર

શેલાયમાન વલ્લભી સંવત્ ૬૧૧ ના વર્ષમાં (અમુક માસ) શુદ્ધ ૪ શુક્રવારે વિશ્વાસને ઉત્પન્ન કરનાર અથવા આધીન રાજા (ઉપરી રાજ્યના તાબાનો રાજા) મૂળદેવના પુત્ર રાણકના રાજ્યમાં (અમુક પુરૂષે) શ્રી ભૃગુમઠમાં દેવની પૂજા માટે આસનનો પાટલો આપ્યો.

૧ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૮ હો. જે. ક્રીસ્ટ. ૨ પાલજપુરમાં રહેલ પાસે પડેલા એક છૂટા પથરપર.
૩ ભા. પ્રા. શો. પા. ૬૬ વિજયશંકર ગૌરીશંકર ઓઝા.

નં. ૨૪૮

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૪^૧

વિ. સં. ૧ (૨)૬૫ પૃ. ૫. ૮

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧[૨]૯૫ વર્ષે પૌષ વદિ ૮ ગુરો
ગામલાગ્રામે હીલવિક-
- ૨ મંગાનંતરં શ્રીપાર્શ્વનાથવિંચૈ માતૃપિતૃમૂર્તિ-
શ્ચ કારિતા શ્રે:
- ૩ સોહડસુતકુમરમદેનૈ

ભાષાન્તર

સં. ૧૧૬૫ (?) વર્ષમાં, પૌષ વદિ ૮ શુક્રવારે, હીલવિક પ્રાંતમાં ગાલસા ગામમાં શ્રી-
પાર્શ્વનાથની પ્રાતમા અને નિજ માતાપિતાની મૂર્તિ સોહડના પુત્ર શ્રેષ્ઠિન્ કુમરભદ્રે (?)
કરાવી હતી.

નં. ૨૪૯

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૧૪^૫

વિ. સં. ૧૨૬૬ વે. સુ. ૧૩

અક્ષરાન્તર

- સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૩ સો મે અપમદેવી
ચૈત્યે નિર્ઘૃતિગચ્છે ગૌરદેવી સુતે[નવાલા]કેન
માતાનિમિત્તં નેમિનાથ વિંચં કારા[પિતં]
શુભં ભવતુ ॥

ભાષાન્તર

સંવત્ ૧૨૯૯ વર્ષમાં, વૈશાખ, શુદિ ૧૩ ને સોમવારે ઋષભદેવી(?)ના મંદિરમાં
નિર્ઘૃતિ ગોત્રના ગૌરદેવિના પુત્ર વાલાકથી નિજ માતા નિમિત્તે નેમિનાથની પ્રતિમા કરાવ-
વામાં આવી.

૧ એ. ઇ. વે. ૨ પા. ૨૪ ભે. ફિર્ક્ટ દિવસમાં પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની બેઠકપર ૨ વાંચી વિંચ
૩ "નદેન પથુ હોય.

૫ એ. ઇ. વે. ૨ પા. ૨૬ ડા. જે. ક્રીસ્ટ.

નં ૦ ૨૫૦

જાફરાબાદ પાસેના શિયાળ ખેટના ખેતરમાંના લેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૦૦ વૈ. વ. ૧૧

કાઠિયાવાડમાં બાબરિયાવાડના શિયાળ ખેટનાં ખેતરમાં ચાર શિલાલેખો આરસના પત્થરો પર કોતરેલા હયાત છે, તે પૈકીનો લેખ.

અક્ષરાન્તર

૧ ૫૦॥ સં ૦ ૧૩૦૦ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૧૧ વુધે સહજિગપુરવાસ્તવ્ય પછીજાતીયઠં
દેદા માર્યા કહ્લદેવિકુક્ષિસંમૂતપરી ૦ મહીપાલ મહીચંદ્રતત્સુતરતનપાલવિજયપાલૈર્નિજપૂ-
ર્વજઠં શંકરમાર્યાલક્ષ્મીકુક્ષિસંમૂતસ્ય સંઘપતિમુંધિગદેવસ્ય નિજપરિવારસહિ-
તસ્ય યોગ્યદેવકુલિકાસહિત શ્રીમલ્લિનાથત્રિવિંશં કારિતં ॥ પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીચંદ્રગચ્છીય
શ્રીહરિપ્રભસૂરિશિષ્યૈઃ શ્રીયશોભદ્રસૂરિભિઃ ॥ છ ॥ મંગલં ભવતુ ॥ છ ॥

નં ૦ ૨૫૧

જાફરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટમાંના લેખ^૨

વિ. સં. ૧૩૧૫ શ. વ. ૭

ખેતરમાં ચાર લેખો ઉલ્લેલા છે તે પૈકીનો

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૩૧૫ વર્ષે ફાગુણ વદિ ૭ શનો અનુરાધાનક્ષત્રેઽયેહ શ્રીમધુમત્યાં
શ્રીમહાવીરદેવચૈત્યે પ્રાગ્વાટજાતીયશ્રેષ્ઠિ આસદેવસુત શ્રીસપાલસુતગંધિવીવીકેન
આત્મનઃ શ્રેયોર્થ શ્રીપાર્શ્વનાથદેવત્રિવિંશં કારિતં ચંદ્રગચ્છે શ્રીયશોભદ્રસૂરિભિઃ
પ્રતિષ્ઠિતં ॥

आधुपर्वतपर अयलेश्वर गाम पासे अयलेश्वर महादेवना मंदिरना मठमांना लेख^१

संवत् १३४२ (ध. स. १२८९)

- १ ॥ ३० ॥ उन्नमः शिवाय ॥ ध्यानानंदपराः सुराः कतिकति ब्रह्मादयोऽपि स्वसं-
वेद्यं यस्य महःस्वभावविशदं किंचिद्विदां कुर्वते । मायामुक्तवपुः स्वसंगतमवा-
प्त्वावपदः प्रीतितो लोकानामचलेश्वरः स दिशतु भयः प्र०
- २ मुः प्रत्यहं ॥ १ सर्गार्थं स्वतनुं हुताशमनिशं पद्मासने जुह्वतः प्राणैः प्राजनि
नीललोहितवपु यो विश्वमूर्तः पुरा । दुष्टांगुष्टनखांकुरेण हठतस्तेजोमयं पंचमं
च्छिन्नं घातृशिरः करांबुजतले विप्रत्स वस्त्रा-
- ३ यतां ॥ २ अव्यक्ताक्षरनिर्भरध्वनिजप स्यक्तान्यकर्मश्रमः स्वं देहा स्तितिमान
मुद्दिशतुमना दानांबुसंवर्धितः । यत्कुंभाचलग स्तपांसि वितनोत्यथापि मृगव्रजः
प्रत्युहापगमोजतिर्गजमुखो देवः स वोऽस्तु श्रिये
- ४ ॥ ३ ॥ किंच ॥ क्षुभ्यद्भारिषिदीर्यमाणशित्तरिश्रेणिभ्रमद्रुतलं बुद्धय द्योमदिगंतसं-
हतिपटद्भ्रष्टांडमांडस्थिति । कल्पांतस्य विपर्ययेऽपि जगतामुद्वेगमुच्चैर्दिश स्तिषो-
र्लघनमद्रुतं हनुमतः पायादपायात्स नः ॥ ४ ॥ शालोपशास्त्रा
- ५ कुलितः सुपर्व्वा गुणोचितः पत्रविमृतांशः । कृतास्पदो मूर्द्धनि भूधराणां जय-
त्युदारो गुहिलस्य वंशः ॥ ५ ॥ यद्वंशो गुहिलस्यराजभगवन्नारायणः कीर्त्यते
तत्सत्यं कथ मन्यथा नृपतय स्तं संश्रयतेतरां । मुक्तैः कल्पिवेत्
- ६ सैः करतलव्यासक्तदंडोऽज्जलाः प्राणत्राणधियः धियः समुदयै न्यस्तापहस्ताः
सदा ॥ ६ ॥ मेदः क्लेशमरेण दुर्ज्जनजनस्या प्लावितः संगरे देशः क्लेशकथापक-
र्षणपटु यो वप्पकेनोच्चकैः लावण्योत्करनीर्जितामरपु-
- ७ १ः श्रीमेदपाटामिधामाघते स्म स एष शेषनगरश्रीगर्वसर्व्वकस्तः ॥ ७ अस्ति
नागहृद्दं नाम सायाममिहपत्तनं ॥ चक्रे तपांसि हारीतराशि र्यत्र तपोधनः ॥ ८
केपि कापि परप्रभावजनितैः पुण्यैर्हविर्भिर्विभुं प्रीणति ज्वलनं हिता-
- ८ य जगतां प्रारब्धयागक्रमाः । अन्ये प्राणनिरोधवोषितमुत्ताः पश्यंति चात्मस्थितं
विश्वं सद्विजनस्थलीषु मुनयो यत्रासत्तत्त्वोदयाः ॥ ९ अस्मि ज्ञेय वने तपस्विनि
जने प्रायःस्सलद्रुधने वृत्तांतं मुवनस्य योगनियतः प्रत्यक्षतः पश्यति । हा-

- २९ ष्टविरहां गुहिलान्वयस्य । राजन्वतीं वसुमतीमकरोत्कुमारसिंहस्ततो रिपुगता
मपहृत्यभूयः ॥ ३७ नामापि यस्य जिष्णोः परवलमथनेन सान्वयं जज्ञे विक्रम-
विनितशत्रुर्नृपति रभून्मथनसि-
- ३० होऽथ ॥ ३८ कोशस्थितिः प्रतिभटक्षतजंनमुंक्ते कोशं न वैरिरुधिराणि निपीय-
मानः । संग्रामसीमनि पुनः परीरम्य यस्य पाणिं द्विसंश्रयमवाप फलं कृपाणः ॥ ३९
शेषनिः शेषसारेण पद्म-
- ३१ सिंहेन भूभुजा । मेदपाटमर्हीपश्चा त्पालिता लालितापि च ॥ ४० व्यादीर्णवैरि-
मदसिंधुरकुंभकूटनिघ्नतमौक्तिकमणिस्फुटवर्णभाजः । युद्धप्रदेशफलिकासु समुल्लि-
लेख विद्वानयं स्वभुजवीररसप्र-
- ३२ बंधान् ॥ ४१ नङ्गलमूलं कर्खवाहुलक्ष्मी स्तुरुष्कसैन्यार्णवकुंभयोनिः । अस्मिन्
सुराधीशसहासनस्थैररक्ष भूमीमथ जैत्रसिंहः ॥ ४२ अद्यापि संघकचमूरुधिरावमत्त-
संघूर्णमानरमणीपरिरंभणेन आ-
- ३३ नंदमंदमनसः समरेपिशाचाः श्रीजैत्रसिंहभुजविक्रम मुद्रुणंति ॥ ४३ धवल्यत्तिस्म
यशोभिः पुण्यैर्भूमंडलं तदमुं । विहिता हितमृषशंक स्तेजः सिंहो निरातंकः ॥
४४ उप्तं
- ३४ मौक्तिकबीजमुत्तमभुवि त्यागस्य दानांजुभिः सिक्ता सद्गुरुसाधनेन नितरामादाय
पुण्यं फलं । राज्ञाऽनेन कृपाणकोटि मटता स्वैरविगाह्य श्रियः पश्चात्केपि विवर्द्धिता
दिशि दिशि
- ३५ स्फारा यशोराशयः ॥ ४५ आद्यक्रोडवपुः कृपाणविलसंदृष्टांकुरोयः क्षणान्मग्ना
मुद्धरतिस्म गूर्जरमही मुचै स्तुरुष्कार्णवात् । तेजः सिंहसुतः स एव समरः क्षोणी-
श्वरग्रामणीराघत्ते वलिकर्णयोर्धु-
- ३६ र मिलागोले वदान्योऽधुना ॥ ४६ तालीभिः स्फुटतूर्यतालरचनासंजीवनीभिः
करद्वंद्वोपात्तकबंधमुग्धशिरसः संनर्त्तयंतः प्रियाः । अद्याप्युन्नदराक्षसास्तव यशः
खडं प्रतिष्ठं रणे गायंति प्रति-
- ३७ पक्षशोणितमदा स्तेजस्विसिंहात्मज ॥ ४७ अप्रमेयगुणगुंफकोटिभिर्गाढबद्धवृष-
विग्रहाकृतेः । कीर्त्यतेन सकलातव स्तुतिर्ग्रथगौरवमयान्नरेश्वर ॥ ४८ अर्बुदो
विजयते गिरिरु-
- ३८ चै देवसेवितकुलाचलरत्नं । यत्र षोडशविकारविपाकै रुझितोऽकृत तपांसि
वसिष्ठः ॥ ४९ क्लेशवेशविमुग्धदांतजनयोः सद्भुक्तिमुक्तिप्रदे लक्ष्मीवेश्मनि
पुण्यजहनुतनयासं-
- ३९ सर्गपूतात्मनि । प्राप प्रागचलेश्वरत्वमचले यस्मिन् भवानीपाति विश्वव्याप्तिविभाव्य-
सर्वगतयादेवश्चलोपि प्रभुः ॥ ५० सर्व सौंदर्यसारस्यकोऽपि पुंज इवाद्भुतः ॥ अयं यत्र

- १९ टनीतेस्तथागुणस्फीतेः । कीर्ति स्तारकजैत्री शक्ति (कुमा) रस्यसंजज्ञे ॥ २२
आसीत्ततो नरपतिः शुचिवर्मनामा युद्धप्रदेशरिपुरदर्शितचंडधामा । उच्चैर्मही-
धराशिरः मुनिवेशिताङ्गेः संभो
- २० विशाख इव विक्रमसंभृतश्रीः ॥ २३ स्वर्लोके शुचिवर्मणि स्वमुकृतैः पौरंदरं
विभ्रमं विभ्राणे कलकंठकिन्नरवधूसंगीतदोर्विक्रमे । माद्यन्मारविकारवैरितरुणी-
गंडस्थलीपांडुरैर्ब्रह्मांडं न-
- २१ रवर्मणा घवलितं शुभ्रैर्यशोभिस्ततः ॥ २४ जते मुरलीपरिरंभसौख्यसमुत्सुकै-
श्रीनरवर्मदेवेररक्ष भूमीमयकीर्तिवर्मा नरेश्वरः शक्रसमानधर्मा ॥ २५ काम-
क्षामनिकामतापिनि तपेऽमु-
- २२ प्लिनक्षुपे रागिणिस्वः सिंघोर्जलसंभृते रमयति स्वर्लोकावामभुवः । दोर्दंडद्वयमभ-
वैरिवसतिः क्षोणीश्वरो धैरदश्वके विक्रमतः स्वपीठविलुठन्मूर्ध्निश्चिरं द्वेषिणः ॥ २६
तस्मिन्नुपरेत राक्षिमुदिताशेषविद्विषि । वैरिसिं-
- २३ हस्ततश्चोके निर्जं नामार्थवद्भुवि ॥ २७ व्युदोरस्कस्तनुर्मध्ये क्षेपडाकंपितभुधरः ।
विजयोपपदः सिंहस्ततोरिकरिणोऽवधीत् ॥ २८ यन्मुक्तं हृदयांगरागसहितं गौरस्व
मेतद्विपन्नारीभिर्विरहात्ततोऽपि समभूत् किं कर्णिका-
- २४ रक्रमः ॥ घटे यत्कुमुभं तदीय मुचितं रक्तत्वमाम्यंतरे बाह्वे पिंजरतां च कारण-
गुणग्रामोपसंवर्गणं ॥ २९ ततः प्रतापानलदग्धवैरिक्षितशिशूमोच्छ्रमस्त्रीरसेन नृपो
रिसिंहः सकलामुदिक्षु लिलेख वीरः स्वयशः प्रशंसित
- २५ ॥ ३० लोचनेषु सुमनस्तर्जुनीना मंजनानि दिशता य दनेन । बारिकल्पित महो
वैत चित्रं कज्जलं हृत मरातिवधूनां ॥ ३१ नृपोत्तमांगोपालकांति कूटप्रकाशिता-
ष्टापदपादपीठः । अमूदमुष्मादय चोढनामा नरेश्व-
- २६ रःसूर्यसमानधामा ॥ ३२ कुम्भिकुम्भविलुठत्करवालः संगरे विमुखनिर्मितकालः । तस्य
सूनु रथ विक्रमसिंहो वैरिविक्रमकथां निरमाहत् ॥ ३३ मुजवीर्यविलासेन समस्तो-
धृतकंटकः । चक्रेमुखि ततः क्षेम क्षे-
- २७ मसिंहो नरेश्वरः ॥ ३४ रक्तं किञ्चिन्निपीय प्रमदपरिलसत्पाद विन्यासमुग्धाः
कांतैर्म्यः प्रेतवधो ददति रसमरोद्धारमुद्राकपालैः । पायं पायं तदुच्चैः मुदितसह-
चरीहस्तविन्यस्तपात्रं प्रीतास्ते ते पिशा-
- २८ चाः समरमुवि यशो यस्य संन्याहरन्ति ॥ ३५ सामंतसिंहनामा कामाधिकसर्वमुंदर-
शरीरः । भूपाळोनानि तस्मादपहतसामंतसर्वस्वः ॥ ३६ योमाणसंततिवियोग-
विलक्षलक्ष्मी सेना मष्ट-

ભાષાન્તર

આખું પર્વત ઉપર અચળગઢની પાસે અચળેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે તેની પાસેના મઠની અંદરના શિલાલેખનું ભાષાન્તર:—

॥ શિવજીને નમસ્કાર ॥ ધ્યાનનો છે શ્રેષ્ઠ આનંદ જેમને એવા કેટલાએક બ્રહ્માદિદેવતાઓ પણ પોતાને જ જાણુવા યોગ્ય (તથા) સ્વભાવથી નિર્મળ એવા જેના તેજને કિંચિત્ માત્ર જાણે છે. માયારહિત શરીરવાળા અને લોકોને પોતાની મેળે મળેલા સંસારને મટાડનાર તે અચળેશ્વર પ્રભુ પ્રીતિથી પ્રતિદિવસ કહ્યાણુ કરે. ॥ ૧ ॥

પદ્માસન ઉપર (જેસીને) સૃષ્ટિ કરવા માટે પોતાના શરીરરૂપી આગ્રને પ્રાણો વડે આહુતિ આપતા એવા વિશ્વમૂર્તિ (જગતરૂપ) ઈશ્વરથી પૂર્વે નીલલોહિત (ઈંડેશ્યામ અને કેશરાતા એવું) છે શરીર જેનું એવા શિવજી ઉત્પન્ન થયા, હુદ્ય એવા અંશુકાના નખના અંકુર (કેંટા) વડે કાપેલા બ્રહ્માના તેજ્ઞમય પાંચમા માથાને હાથરૂપ કમળમાં ધારણુ કરનાર તે શંકર તમારી રક્ષા કરે. ॥ ૨ ॥

નથી સમજતા અક્ષરો જેના એવો છે અત્યંત શબ્દવાળો જપ જેનો, (અને) ત્યાગ કરેલ છે બીજા કામમાં પરિશ્રમ જેણે એવો, તથા દેહમાંથી પોતાના ઘોળાપણાને ત્યાગ કરવાનું મન છે જેને એવો મદજળે કરીને વૃદ્ધિને પામેલો જે ભ્રમરાઓનો જથ્થો તે આજ સુધી પણ જેના કુંભસ્થગરૂપ પર્વતને પામીને તપશ્ચર્યા કરે છે; વિઘ્નના નાશનો છે હૃદય જે થકી (અને) હાથીનું છે મુખ જેને એવા તે (ગણપતિ) દેવ તમને લક્ષ્મી આરો ॥ ૩ ॥

સંકોચને પામતા સમુદ્રમાં ફાટતા પર્વતોની પંક્તિએ કરીને લમતું છે ભૂતળ જે વડે એવું અને ત્રુટી પડતું આકાશ તથા દિશાઓના છેડાનું એકદું થવું અને પડતી બદ્ધાંડરૂપ પાત્રની છે સ્થિતિ જે વડે એવું, (તેમ જ) કલ્પાંતના વિપરિતપણામાં પણ જગતને અત્યંત ઉદ્વેગને આપનારું (જે) હનુમાનનું અદ્ભુત એવું સમુદ્રનું આળંગવું (છે) તે હનુમાન આપણી નાશથી રક્ષા કરે. ॥ ૪ ॥

શાખા અને ઉપશાખાએ કરીને અથવા મોટી નાની ડાળોએ કરીને વ્યાપ્ત એવો અને સુંદર છે વંશ અથવા ગાંઠ્યો જેની એવો ગુણોએ કરીને યોગ્ય અથવા પ્રત્યંચાની દોરી ખાંધવા લાયક અને રાજાઓના મસ્તક ઉપર વા પર્વતોના શિખર ઉપર કરેલ છે રહેવાનું સ્થાન જેણે એવો મોહોટો ગુહિલવંશ વા વાંસ જય પામે છે. ॥ ૫ ॥

જે ગોહિલનો વંશ રાજાઓમાં લગવાનું નારાયણ કહેવાય છે તે સત્ય છે; એમ ન હોય તો મુક્તિ માટે કલ્પના કરેલા નેતરો વડે હાથમાં રાખેલા છે ઉજ્જવળ દંડો જેમણે એવા અને પ્રાણની રક્ષા કરવામાં છે યુદ્ધિ જેમની એવા અને લક્ષ્મીના ઉત્તમ હૃદય સાથે સદાકાળ ત્યાગ કરેલા છે હાથ જેમણે એવા રાજાઓ તેનો કેમ આશ્રય કરે ? ॥ ૬ ॥

કલેશની વાર્તા ટુંકી કરવામાં ચતુર એવો જે દેશ બાપા રાવળે દુર્જન માણસોના મેદની દુર્ગંધીના સમૂહે કરીને અત્યંત આર્દ્ર કરેલો છે, (માટે) તે દેશની શોભાની વૃદ્ધિ વડે જિતેલ છે સ્વર્ગ જેણે એવો અને સર્વ શહેરોની શોભાના સઘળા ગર્વને કસોટીમાં લાવનાર (પરીક્ષા કરનાર) એવો થકો મેદપાટ એવા નામને ધારણુ કરે છે. ॥ ૭ ॥

આ મેદપાટ અથવા મેવાડ દેશમાં મોટાઈવાળું નાગહુદ (નાગદા) નામે શહેર છે, જેમાં તપ એ જ છે ધન જેને એવા હારીતરાશી મુનિએ તપશ્ચર્યા કરેલ છે. ॥ ૮ ॥

અને જ્યાં જગતના હિત માટે આરંભેલ છે યજ્ઞનો અનુક્રમ જેમણે એવા કેટલાએક (ગૃહસ્થ પુરૂષો) ઉત્તમ મહિમાવડે ઉત્પન્ન થયેલાં પુણ્યરૂપ હવિષ્ (યજ્ઞકુંડમાં હોમવાનાં પદાર્થો) વડે સમર્થ એવા અગ્નિને પ્રસન્ન કરે છે, (તેમ જ) બીજાઓ પ્રાણાયામે (પ્રાણવાયુને

- ४० मठस्तिष्ठत्यनादिस्तापसेचिताः ॥ ५१ यत्र कापि तपास्विनः सुचरितः कुत्रापि मर्त्याः कचि द्वीर्वाणाः परमात्मनिर्वृतिमिवप्राप्ताः क्षणेपु त्रिषु । यस्याद्योद्गति मर्तु-
देन सहितां गाय-
- ४१ न्ति पौराणिकाः संघत्ते स खलु क्षणत्रयमिषात्रैलोक्यलक्ष्मीमिह ॥ ५२ जीर्णो-
द्धारमकारयन्मठमिमं भूमीश्वरग्रामर्णादेवः श्रीसमरः स्वभाग्यविभवादिष्टो निज-
श्रेयसे । किंचारिम-
- ४२ न्परमास्तिको नरपतिश्चक्रे वसुभ्यः कृपासंक्षिप्तः शुभमोजनस्थितिमपि प्रीत्या
मुनिभ्यस्ततः ॥ ५३ अचलेशदेह मुचैः सौवर्णं समरभूपालः । आयुर्वायुचला-
चलमिह दृष्ट्वा कारयामास ॥ ५४
- ४३ आसीद्वाग्निनामेह स्थानाधीशः पुरा मठे हेलेन्मूलितसंसारबीजः पाशुपतैर्ब्रतैः ॥
५५ अन्योन्यवैरविरहेणविशुद्धदेहाः स्नेहानुबंधिहृदयाः सदया जनेषु । अस्मिन्
तपस्यति मृगै-
- ४४ द्रुगजादयोऽपि सत्त्वाः समीक्षितविभोक्षविधायितत्वाः ॥ ५६ शिष्यस्तस्यायमधुना
नैष्टिको भावशंकरः । शिवसायुज्यलामाय कुरुते दुष्करं तपः ॥ ५७ फलकुमुमसमृ-
- ४५ द्वि सर्वकालं बहंतः परमनियमनिष्ठां यस्य भूमीरहोऽभी अपरमुनिजनेषु प्रायशः
सूचयन्ति स्खलितविषयवृत्तेरर्बुदाद्रिप्रसृताः ॥ ५८ राज्ञा समरसिंहेन भावशंक-
- ४६ रशासनात् । मठः सौवर्णदेहेन सहितः कारितोऽर्बुदे ॥ ५९ योऽकार्षादेकलिंग-
त्रिभूवनविदितश्रीसमाधीशचक्रस्वामिप्रासादबृंदे प्रियपदुतनयो वेदशर्मा
- ४७ प्रशस्तीः । तेनैवापि व्यघाधि स्फुटगुणविशदा नागरजातिभाजा विप्रेणाशेष-
विद्वज्जनहृदयहरा चित्रकूटस्थितेन ॥ ६० यावदर्बुदमही परसंगं संविभर्त्ति भगवा-
- ४८ नचलेशः । तावदेव पठतामुपजीव्या सत्यशस्तिरियमस्तु कवीनां ॥ ६१
लिखिता शुभचंद्रेण प्रशस्तिरियमुज्ज्वला । उरक्रीर्णा कर्मसिंहेन सूत्रधारेण
धीमता ॥ (६२) सं १३४२ वर्षे मार्गशुदि १ प्रशस्तिः कृता ।

તે પછી, પૃથ્વીની રજ વડે ઝાંખો છે દિવસ જેમાં એવા પ્રયાણ (યુદ્ધ માટે જવાની તૈયારી) સમયના આકાશમાં ઝુંભાણુનો અફરૂપ મેઘ ઉજળી ધારા રૂપ જળવડે ઉત્તમ યોદ્ધા એને સિંચે છે. અને તેમની સ્ત્રીઓનાં નેત્રનાં અંજનો સહિત વિચિત્ર એવાં કુચ ઉપરનાં કુંકુમ ઘોવાઈ જાય છે. તેમ જ સુંદર બુદ્ધિવાળાઓનું મન આજ પણ વિદ્યુત્પાતની પેઠે ગર્જના કરે છે; તે અતિ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૧૯ ॥

તેની પછી સંગ્રામમાં કોઈથી જિતાય નહીં એવા કાળનું અનુકરણ (અરોબરીપણું) કરનાર અને જેનો ભયંકર અફ્ર શત્રુઓની સેનાને રમત વડે જિતે છે, એવો પૃથ્વીનો પાળનાર અદ્ભુત થયો. ॥ ૨૦ ॥

તે પછી, સંગ્રામમાં રાજાઓનાં વાહનોને હરી લેનાર, વિવેકના સંગ્રહ કરીને શિવજીની સેવા કરનાર, તથા સર્વ શત્રુઓને ભય આપનાર, નરવાહન ઉદય પામે છે. ॥ ૨૧ ॥

ત્યાર પછી, પરાક્રમ વડે સર્વ શત્રુઓની નીતિને ઘોઈ નાંખનાર, શુભોચ્ચે કરીને ઉજ્જવળ એવા શક્તિકુમારની કીર્તિ તારાઓને જિતનારી (તારાઓથી ચળકતી) ઉત્પન્ન થઈ. ॥ ૨૨ ॥

જેમ ઉંચા પર્વતોના શિખરો ઉપર પગ મૂકનાર શંકરથી શોભાએ ભરેલા કાર્તિક સ્વામિ થયા તેમ જ મોટા રાજાઓના મસ્તક ઉપર પગ મૂકનાર તે (શક્તિકુમાર) થી યુદ્ધભૂમિમાં શત્રુઓને પ્રચંડ તેજ દેખાડનાર શુચિવર્મા રાજા થયો. ॥ ૨૩ ॥

મધુર સ્વરવાળી કિન્નરની (દેવતાઓના ગાયકની) સ્ત્રીઓએ ગંવાયેલ છે હાથનું પરાક્રમ જેનું એવો, શુચિવર્મા પોતાનાં સત્કર્મો વડે સ્વર્ગ લોકમાં ઇન્દ્રના વૈભવને પામ્યો. તે પછી, મહને પામતા કામદેવના વિકાર વાળી શત્રુઓની સ્ત્રીઓની ગંડસ્થળી છે પાંડુર (શ્વેત પીત રંગ વાળી) જે વડે એવા ઉજ્જવળ યશોએ કરીને આખું પ્રહ્લાંડ નરવર્મા રાજાએ ધોળું કર્યું. ॥ ૨૪ ॥

એ નરવર્મા રાજા દેવતાઓની સ્ત્રીઓને મળવાના સુખમાં ઉત્સાહવાન થયા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) ઇન્દ્રના સરખો છે ધર્મ જેનો એવો કીર્તિવર્મા રાજા પૃથ્વીની રક્ષા કરતો હવો. ॥ ૨૫ ॥

કામે કરીને હુલ્લભ અને અત્યંત તાપવાળા તપમાં પ્રોતિષ્ઠાળો આ (કીર્તિવર્મા) રાજા સ્વર્ગની સિંધુ જે ગંગા નદી તેના જળમાં નહાએ સતે (તથા) સ્વર્ગલોકની સ્ત્રીઓને રમાડતે સતે (પોતાના) બે હાથ વડે લાંબી નાંખેલ છે શત્રુઓને રહેવાનાં સ્થાનો જેણે એવો વૈરટ પરાક્રમે કરીને દ્વેષીઓનાં માથાં પોતાના સિંહાસન નીચે રખડાવનાર થયો. ॥ ૨૬ ॥

હર્ષને પામેલ છે સર્વ દ્વેષીઓ જે વડે એવો તે (વૈરટ) રાજા મૃત્યુ પામ્યે સતે ત્યાર પછી વૈરિસિંહ પૃથ્વીમાં પોતાનું નામ અર્થવાળું કરનાર (શત્રુઓમાં સિંહ સરખો) થયો. ॥ ૨૭ ॥

તેની પછી, પહોળી છાતીવાળો અને પાતળી કટિવાળો તથા ક્રીડા માત્રમાં પર્વતોને વા રાજાઓને કંપાવનાર, વિજય છે ઉપપદ (પાસેનું સ્થાન) જેનું એવો સિંહ, (વિજય સિંહ,) શત્રુરૂપ હાથીઓને મારનાર થયો. ॥ ૨૮ ॥

એના શત્રુની સ્ત્રીઓએ (પોતાના પતિના વિયોગજન્ય) વિરહથી છોકી દીધેલું જે હૃદયની ઉપર ચોપડેલું ચંદન સહિત ગૌરપણું, તે થકી જ કાર્ણિકર (ગરમાળાનાં ઝાડ) નો કુમ (નિરંતર ભાવ) ઉત્પન્ન થયો છે કે શું ? કેમ કે જેનું કૂલ, કારણ અને શુભના સમૂહની સાથે સારી રીતે મળતું આવે તેમ તેના યોગ્ય એવા રોતાપણાને માંહલી કોરે અને પીળાપણાને બહાર ધારણ કરે છે. ॥ ૨૯ ॥

તે પછી, પ્રતાપ રૂપ અગ્નિમાં બળી ગયેલા શત્રુરાજાઓના ધુમાડામાંથી થયેલી શાહીના રસ-વડે શૂરવીર એવો અરિસિંહ રાજા સર્વ દિશાઓમાં પોતાના યશની પ્રશસ્તિ લખતો હવો. ॥૩૦॥

નાસારંગથી ઉઠ્યો. ખેંચી રૂંધીને ક્રમ વડે પાછો ઉતારી વશ કરવાના વ્યાપારે) કરીને જલ્પાએલ છે મુખ જેમને એવા અને પ્રાપ્ત થયેલ છે વતવજ્ઞાન જેમને એવા મુનિઓ સુંદર એકાન્ત સ્થળમાં (રહીને) આત્મામાં રહેલા વિશ્વને જુવે છે. ॥ ૯ ॥

તપરિવ પુરૂષો જેમાં રહે છે, અને બહુધા કરીને બંધન લગ્યાં છૂટી જાય છે, એવા આ વનમાં યોગે કરીને વશ કરેલી છે ઇંદ્રિયો જેણે એવા જે હારીત મુનિ જગતના વૃત્તાન્તને પ્રત્યક્ષ પછે જુએ છે. પોતાના શરીરના નાશ પછી શિવજીના સંગને પામ્યા થકા સિદ્ધિના સ્થાનરૂપ તે હારીત મુનિએ પોતાની સેવા માટે પ્રખ્યાત એવા બાપા રાવળને રાજલક્ષ્મી આપી. ॥ ૧૦ ॥

બાપા રાવળ પોતે કરેલી સેવાના છળ થકી બ્રહ્મા સરખા હારીત મુનિ પાસેથી પગની ભેટી (પુરૂષોએ પગમાં પહેરવાનું કંઠું તે) ના મિશે કરીને પોતાનું બ્રાહ્મણ સંબંધી તે જ મુનિને આપીને ક્ષત્રીનું તેજ પામ્યા. તેના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા આ (ગોહિલ) રાજાઓ પૃથ્વીમાં આજ મુઢી પણ દેહધારી ક્ષત્રીઓના ધર્મજ હોય નહીં છું ! એવા નિરંતર શોભે છે. ॥ ૧૧ ॥

બાપા રાવળનો પુત્ર ન્યાયને પ્રવર્તાવનાર શુદ્ધિ એવે નામે રાજ થયો. તેના કુળમાં જન્મેલા રાજાઓ જેના નામે કરીને ઓળખાતી એવી (ગોહિલ) ભવિને નિશ્ચય ધારણ કરે છે. ॥ ૧૨ ॥ તે શુદ્ધિથી અમૃતનાં કિરણ કરતાં સુંદર બુદ્ધિવાળો, (આંહી સમાસાન્ત પદ છે. તેમાં કિરણવાચક શબ્દ મધુષ્ઠ ભ્રમ્યે તેને બદલે લેખ કોવરનારે મધુષ્ઠ લખ્યો છે.) વિદ્યારૂપી અમૃતના અલંકારવાળો, વિદ્યા વિના કામદેવના વેગનો જિતનાર, અતિશય મનોહર આકૃતિવાળો, ગાંભીર્ય તથા ઉદય વા બુદ્ધિએ ભરેલા સમુદ્રના ગર્વને ભાગી નાંખનાર, અને લક્ષ્મીના પતિનો સેવક ભોજ નામે રાજ થયો. ॥ ૧૩ ॥ તેની પછી શીયળ (સુંદર સ્વભાવ) રૂપ તીક્ષ્ણ તરવાર સહિત હાથવાળો, (અને) પ્રીતિપણને જલ્પાવનારા રોમાંચને ધારણ કરનાર એવો પોતે, રક્ષની પેઠે ઉત્તમવળ બંધાયેલ છે દેહ જેનો એવો શૂરવીર શીલ નામે હાથવડે શત્રુઓની લક્ષ્મીને ભોગવનાર થયો. ॥ ૧૪ ॥ પગનાં આંગળાં પથેત વચ્ચે પહેનારી સ્ત્રી અથવા શબ્દ સ્ત્રોત મહાનિધિ નામે કોશમાં ચોલ શબ્દનો અર્થ દ્રાવિડ અને કલિંગ દેશની મધ્યનો દેશ કરીને લખેલ છે, તે પ્રમાણે એ દેશમાં રહેનારી સ્ત્રીની પ્રીતિને બંધન કરનાર, કુળવાન રાજાઓની પંક્તિના મુકુટરૂપ, કલ્પાટક દેશના રાજાનો દંડ કરનાર, ભગવાનની પ્રતિમાઓ સાથે ક્ષેત્રીવડે મનને આનંદ આપનાર, ન્યાયનું મર્મ (રહસ્ય) તથા પરિહાસવાક્યનો મંત્રીરૂપ, કાળ સરખા ભયંકર તીક્ષ્ણ ધનુષના દંડે કરીને અસહ્ય એવો, તેનો પુત્ર કાળભોજ નામે રાજા ઉત્તમ થયો. ॥ ૧૫ ॥

તેના વંશ પોતાની છાયાએ કરીને સીએને અને કુળોએ કરીને વિદ્વાનોને તથા સારાં વાદનોનાં જથ્થાઓએ કરીને દિશાઓને અને શાખાઓએ કરીને દિશાવર્ગને, હવેનું સ્થાન જેમ હોય તેમ આનંદને ભોગવે એવાં કરનાર, વળીબ્દ અંકુરવાળો, અતિ મનોહર, પૃથ્વીને પાળનાર, અને હૃદયવૃક્ષના ગર્વનો હરનાર, ભવૃંશત નામે થયો. ॥ ૧૬ ॥

તેની પછી મુઢીમાં સમાય એવા કટિભાગવાળો, અને પડોળી છાતીવાળો, તથા ત્રાસ પમાટેલ છે પૃથ્વીને ધારણ કરનાર રાજાઓરૂપ મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે અથવા પર્વતોના મહોન્મત્ત હાથીઓ જેણે એવા પૃથ્વીપતિ ત્રિહ, જય પામે છે. ॥ ૧૭ ॥

તેના પુત્ર મહાધિક નામે પોતાના હાથની જ પ્રાપ્ત થયેલ છે એક સદાયતા જેને એવો અને નહીં નમેલા મસ્તકવાળો ભોગીશ્વર, પૃથ્વીના મોટા ભારને ધારણ કરે છે; જેના કોષ રૂપ અગ્નિના તણખાના તેજમાં દુઃખી શત્રુઓ દોડે છે તેમ જ ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન રાખવામાં વ્યાકુળ બુદ્ધિવાળાં પતંગીયાઓની પેઠે દોડે છે. ॥ ૧૮ ॥

(આ શ્લોકના ઉત્તરાર્ધમાં 'ભૂષશંક' લખેલ છે ત્યાં 'ભૂશશંક' એમ લખવું જોઈએ.) કરેલ છે શત્રુઓને ઘણી શંકાઓ જેણે એવો નિરોગી, તેજસિંહ રાજા (જેજીસિંહની પછી) પુણ્ય રૂપ યશ વડે આ ભૂમંડળને ઉજ્જવળ કરે છે. ॥ ૪૪ ॥

જેહુતોની કોટી પ્રત્યે ફરનારા એવા આ (તેજસિંહ) રાજાએ ઉત્તમ ભૂમિમાં ત્યાગ (દાન) સંબંધી મોતીનું (મુક્તિનું) ખીજ વાળ્યું, (અને) તેને દાનનાં (સંકલ્પ કરેલાં) જળ વડે સિંચીને સફળરૂપે રૂપ સાધન વડે પુણ્યરૂપ ફળને લઈને (અને) પછી નહાઈને પોતાની મેળે લક્ષ્મી સંબંધી કેટલાક વિસ્તારવાન યશના ઢગલાઓ દિશાદિશાઓમાં વૃદ્ધિ પમાડ્યા. (વિશેષ વધાર્યા) ॥ ૪૫ ॥

કસોટી સરજો શોભાયમાન છે દાઢનો અંકુર જેનો એવા, જે આદિવરાહ તુરંગ (તુરંગો) રૂપ સમુદ્રમાંથી ખૂડી ગએલી ગુજરાતની પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરે છે તે જ આ તેજસિંહનો પુત્ર પૃથ્વી પતિયોનો પતિ ડાહ્યો સમરસિંહ રાજા હમણાં ભુગોળમાં ખજિરાજ અને ઠણું રાજની ધુંસરીને ધારણ કરે છે. ॥ ૪૬ ॥

હું તેજસિંહના પુત્ર ! શુદ્ધ એવા વાઘલેદના ચોથા તાલની રચનાને સજીવન કરનારી તાળીઓ વડે બે હાથમાં લીધેલાં છે ધડથી છુટાં પડેલાં મસ્તકો જેમણે એવા, અને (પોતાની) પ્રિયાઓને નચાવતા એવા, અને શત્રુઓનાં રૂધિરનો છે દેફ જેમને એવા, ઉન્મત્ત રાક્ષસો ખડ્ગથી પ્રતિષ્ઠાને પામેલા તમારા યશને આજ સુધી પણ સંગ્રામમાં ગાય છે. ॥ ૪૭ ॥

હું નરના ઈશ્વર ! પ્રમાણમાં ન આવે (માપી શકાય નહીં) એવા ગુંથોનું ગુંથાવું તેની કરોડ સંખ્યાઓએ કરીને દૃઢ બાંધેલ છે ધર્મના દેહ સરખી આકૃતિ જેની એવા, તમે છો, તેની સઘળી (ગાવા યોગ્ય છે તેટલી) સ્તુતિ ગ્રંથ મોટો થવાના લયથી ગાઈ શકાતી નથી. ॥ ૪૮ ॥

દેવતાઓએ સેવેલા કુલાચલો (મોટા પર્વતો) માં રત્નરૂપ આણુ પર્વત ઘણા જયને પામે છે, જેમાં સોળ વિકારોના વિપાકે (પરિપક્વપણાએ) કરીને રહિત. (દેહાભિમાન શૂન્ય) એવા વસિષ્ઠ મુનિ તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૪૯ ॥

કલેશમાં છે પ્રવેશ જેમનો એવા, વિશેષ મૂઠ પુરૂષ અને ડાહ્યા પુરૂષને અનુક્રમ સારો વૈભવ તથા મુક્તિ આપનાર અને લક્ષ્મીનું ઘર તથા પુણ્યરૂપ ગંગાજના સંગથી પવિત્ર છે આત્મા (દેહ) જેનો એવા, જે પર્વતમાં સમર્થ ભવાનીપતિ દેવ જગતમાં વ્યાપીને રહેવાનો ભાવ જણાય એમ સર્વમાં રહેવાપણાએ કરીને અચળેશ્વરપણાને (પૃથ્વીતા ઈશ્વરપણાને) અથવા ક્યારે પણ ચલાયમાન થાય નહીં એવી, સ્થિતિને પામ્યા છે. ॥ ૫૦ ॥

સર્વ સુંદરપણાના સારનો ઢગલો જ હોય નહીં શું ? એવા અદ્ભુત તપસ્વિઓને (રહેવા) યોગ્ય આ અનાદિ મઠ જેમાં રહેલ છે. ॥ ૫૧ ॥

જેમાં ક્યારેક તપસ્વિઓ અને સુંદર આચરણવાળા મનુષ્યો અને દેવતાઓ આત્માની નિવૃત્તિને જ જેમ તેમ ત્રણે ક્ષણમાં (ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન કાળમાં) પરબ્રહ્મને પામ્યા છે, જેની પ્રથમ ઉત્પત્તિને આણુ પર્વત સંહિત પૌરાણિકો (પુરાણને કહેનારાઓ) ગાય છે; તે મઠ ત્રણ ક્ષણના મિષ્ટે કરીને ત્રણે લોક (સ્વર્ગ, મર્ત્ય, પાતાળ,)ની લક્ષ્મીને આ પર્વતમાં ધારણ કરે છે. ॥ ૫૨ ॥

પૃથ્વીનો પતિ શ્રી સમરસિંહ પોતાના ભાગ્યના વૈભવે આજ્ઞા કરવાથી પોતાના કંથ્યાણુ માટે આ મઠનો જીર્ણોદ્ધાર કરતો હવો. કેમકે આવા કામમાં ઉત્તમ આસ્થાવાળો છે (માટે) મુક્ત થકો રાજા સંન્યાસીઓ અથવા મુનિયોને માટે સુંદર ભોજનની સ્થિતિ (અન્નસત્ર) પણ પ્રીતિ સહિત ઘણા દ્રવ્ય વડે કરતો હવો. ॥ ૫૩ ॥

વિદ્વાનોની તરફથી શ્રીઓનાં નેત્રોમાં અંજનને આપનાર, એવા આ રાજાએ તે નેત્રોમાં લગા (હર્ષાશ્રુ) કટાયું અને શત્રુઓની શ્રીઓનું કાજળું (રૂદ્રનાશુથી) હરી લીધું તે ખેડ જેમ હોય તેમ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૩૧ ॥

એ પછી, આ અરિશ્નિહથી રાજાઓના મસ્તકરૂપ રત્નોની કાન્તિવાળા પર્વતના શિખર ઉપર પ્રકાશ પામતું છે સુવર્ણનું સિંહાસન જેનું એવો, સૂર્ય સરખા તેજવાળો, ચોડ નામે રાજા થયો. ॥૩૨॥

તે પછી, હાથીઓના કુશસ્થળ ઉપર ગતિ કરનાર છે ખરૂં, જેનું અને સંગ્રામમાં પાછો વાળેલ છે કાળ જેણે એવો, શત્રુઓમાં પરાક્રમની કથા પ્રવર્તાવનાર, તે(ચોડસિંહ)નો પુત્ર વિક્રમસિંહ થયો. ॥ ૩૩ ॥

હાથના પરાક્રમની ચેષ્ટાએ કરીને ઉખેડી નાંખેલ છે સર્વ સંકટ (સઘળા દૂર શત્રુઓ) જેણે એવો, હેમસિંહ રાજા તે પછી પૃથ્વીમાં કટ્યાણુ કરનાર થયો. ॥ ૩૪ ॥

કાંધક રૂધિર પીને (થએલા) હર્ષ વડે અથવા ઉત્કૃષ્ટ મદ વડે શોભાયમાન જે પગનું મૂકલું (ગતિ કરવી) તેમાં મૂઢ (ખેમાન) એવી પ્રેતોની શ્રીઓ રસના આતશ્યપણાએ કરીને ઉદ્ગારમુદ્રાએ (તૃપ્ત થયાની નિશાનીએ) યુક્ત એવાં કપાલો (ખપ્પરો) સાહિત ઉંચે સ્વરે કરીને પીઓ પીઓ એમ બોલતી થકી હર્ષને પામેલી, સાચે રહેનારી દાસીઓના હાથમાં રાખેલું પાત્ર (પોતાના) પતિઓને આપે છે, (અને) પ્રસન્ન થએલા તે (પિયારા) જેના યથાને ગાય છે; ॥ ૩૫ ॥

તે હેમસિંહ થકી કામદેવ કરવાં (પણ) વિશેષ કુંઠર થરીરવાળો, પોતાના મંડળેશ્વર રાજાઓનું સર્વસ્વ (સઘળું ધન) હરી લેનાર, સાર્મવશિહ નામે પૃથ્વીને પાલક થયો. ॥ ૩૬ ॥

પ્રમાણની પ્રજાના વિયોગથી વિસ્મયકારક છે લક્ષ્મી વા શોભા જેની એવી અને વિરહને નહીં. જેનારી એવી, ગોહિલ વંશની સેના તેને શત્રુઓમાં ગએલી પૃથ્વીને ફરી વાર પાછી લઇને કુમારસિંહ રાજાએ યુક્ત કરતો હવો. ॥ ૩૭ ॥

એની પછી, જિવનાર એવા જે પુરૂષનું નામ શત્રુઓનાં સૈન્યનું મથન કરે એવા અતુલ્લખ અર્થ સહિત થયું છે, તે મથનસિંહ નામે રાજા પરાક્રમ વડે શત્રુઓને જિવનાર થયો. ॥ ૩૮ ॥

મિયાનમાં રહેલું હોવા છતાં દરેક ચોદાના રૂધિરને લોગવતું નથી અને રૂધિરને પીકું હોલું છતાં મિયાનને ભજતું નથી એવું ખરૂં જે(મથનસિંહ)ના હાથને મળીને સંગ્રામની સીમાને વિષે બે આશ્રયવાળા કુળને પામે છે. (ક્ષત્રુમાં રૂધિરને અને ક્ષત્રુમાં મિયાનને પામે છે). ॥ ૩૯ ॥

પાછળથી ભાકીના સઘળા સારરૂપ પદ્મસિંહ રાજાએ મેવાડની પૃથ્વી પાળી અને રમાંડી રાણી રાણી. ॥ ૪૦ ॥

વિદ્વાન એવો આ પદ્મસિંહ રાજા ચીરી નાંખેલાં, શત્રુઓના મહોન્મત હાથીઓનાં કુંભસ્થજેરૂપ પર્વતોનાં શિખરોમાંથી નીકળી પડેલાં મોતીરૂપ મણિ સરખા ચોખ્ખા વર્ણને લોગવે એવા પોતાના હાથ સંગંધી વીરરસના પ્રબંધોને સંગ્રામ ભૂમિરૂપ પાટિયોમાં સારી રીતે લખતો હવો. ॥ ૪૧ ॥

આ (પદ્મસિંહ) દેવતાઓના આસન ઉપર બેઠા પછી (સ્વર્ગમાં ગયા પછી) મદૂલ કોઈક શત્રુરાજા)ના મૂળને ઘર્ષણ કરનારી છે હાથની લક્ષ્મી (શક્તિ) જેની એવો અને તુરૂક (તુર્ક-સ્થાનના રહેનારાઓ)ના સૈન્યરૂપ સમુદ્રને માટે અગત્ય મુનિ સરખો નેત્રસિંહ રાજા પૃથ્વીની રક્ષા કરનાર થયો. ॥ ૪૨ ॥

સિધિઓની સેનાના રૂધિર વડે મહોન્મત તેમ જ ઘેનમાં ઘેરાએલી (પોતાની) શ્રીઓના આલિંગને કરીને આનંદમાં મગ્ન છે મન જેમનાં એવા, પિયારા સંગ્રામમાં આજ મુખી પણ થી નેત્રસિંહના હાથનાં પરાક્રમને ઉંચે સ્વરે ગાય છે. ॥ ૪૩ ॥

નં. ૨૫૩

બાફરાબાદ પાસે શિયાળ ખેટમાંના લેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૪૩ માઘ સુ. ૧૦

ખેતરોમાં ચાર લેખો ઉલ્લેખ છે તે પૈકીનો

અક્ષરાન્તર

(૪) ૬૦ ॥ સંવત્ ૧૩૪૩ માઘ શુદ્ધિ ૧૦ ગુરૌ ગુર્જર પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતીય ઠં
પેથડશ્રેયસે

તત્સુત પાલ્હણેન શ્રી નમિનાથવિંચં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં । શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિશિષ્ય-
શ્રીનયચંદ્રસૂરિમિઃ ॥

નં. ૨૫૪

વઢવાણમાં માધવ વાવના લેખ^૨

વિ. સં. ૧૩૫૦ (ઇ. સ. ૧૨૯૬) કાર્તિક વદ ૮ શુક્રવાર

કાઠિયાવાડમાં વઢવાણ શહેરમાં લાખા પોળ નામે પશ્ચિમ દરવાજે માધવ વાવ આવેલી
છે, જેના એક ઘુમટના ખુણામાં નીચેનો લેખ કોતરેલો છે.

અક્ષરાન્તર

પ્રથમ વાજુર્પરે

સંવત્ ૧૩૬૦ વર્ષે કાર્તિક વદી ૮ ગુરુ નાગરજ્ઞાતીય શ્રીસામસુતમીદયં શ્રીસીર્પુ

વીજી વાજુપર

નાગરજ્ઞાતીય મહં શ્રીસાદલસુતામહ શ્રીતશમાદીતી.

સમરસિંહ રાજ્યે આયુષને વાયુ તથા વીજળી સરખું ચલાયમાન બેઠીને અચળેશ્વરનો સુવર્ણનો ઉચો ધ્વજસ્તંભ કરાવ્યો. (આ સ્લોકમાં કર્તરીપ્રયોગ છે, પરંતુ અર્થની અનુકૂળતા માટે ભાષાન્તરમાં કર્મણીપ્રયોગ લખ્યો છે.) ॥ ૫૪ ॥

શંકરનાં પ્રતોએ કરીને (પ્રતો પાળીને) અનાદર માત્રમાં ઉખેડી નાંખેલ છે સંસારનું બીજ જેણે એવો, ભાવાગ્નિ નામે સ્થાનાપીશ (સ્થાનકનો સ્વામિ) પૂર્વે આ મઠમાં હતો. ॥ ૫૫ ॥

પરસ્પર વૈરના ત્યાગે કરીને શુદ્ધ દેહવાળા, સ્નેહમાં બંધાયેલ છે હૃદય (મન) જેમનું (અને) મનુષ્યોમાં દયાવાળા, સારી રીતે લાલેલ છે મોક્ષને કરનારૂં (આપનારૂં) તત્ત્વ જેમણે એવા થકા સિંહ તથા હાથીઓ આદિ જીવો આ મઠની પાસે તપશ્ચર્યા કરે છે. ॥ ૫૬ ॥

તે ભાવા અગ્નિના નિષ્કા(તત્પરતા)વાળો ભાવશંકર નામે શિષ્ય શિવજીના સાયુજ્ય- (સ્વદેહે મેળાપ)ના લાભ માટે દુઃખે કરી શકાય એવું તપ કરે છે. ॥ ૫૭ ॥

આયુ પર્વતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં, કૂળ અને કૂલોની સમૃદ્ધિને સદાકાળ ધારણ કરનારાં આ વૃક્ષો, નાશ પામેલ છે વિષયવાસના જેમની એવા પુરૂષોની ઉત્તમ એવી નિયમ વિધેની નિષ્કાને બીજા મુનિઓમાં ઘણાક પ્રકારે કરીને સૂચના કરે છે. (વિષયમુખનો ત્યાગ કરનારા મુનિઓ જેવા દૃઢ નિયમો પાળે છે તેવા વર્મે ઈતર પુરૂષો પણ અમારી જડ એવાં વૃક્ષોની વૃત્તિને જોઈને શીખો, એમ દેખાડે છે.) ॥ ૫૮ ॥

સમરસિંહ રાજ્યે ભાવશંકરના ઉપદેશથી સુવર્ણના દંડ સહિત મઠ, આયુ પર્વતમાં કરાવ્યો. ॥ ૫૯ ॥

એકલિંગ ગામમાં ત્રિભુવન(સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાળ લોક)માં પ્રખ્યાત એવા શ્રી સમાધીશ ચક્રસ્વામિ(શ્રી એકાલિંગજી)નાં શિવાલયોના સમૂહમાં પ્રિય પટુનો પુત્ર જે વેદશર્મા પ્રશસ્તિનો કરનાર હતો, તે ચિત્રકોટમાં રહેનાર નાગર જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ—વેદશર્માએ સર્વ વિદ્યાનોના મનને હરનારી અને પ્રકાશિત શુભોએ કરીને ઉજ્જવળ એવી, આ પ્રશસ્તિ કરી. ॥ ૬૦ ॥

લગવાન અચળેશ્વર ન્યાં-સુધી આયુપર્વતના સંગને ધારણ કરે ત્યાં સુધી વાંચનારા કવિ-એને આ પ્રશસ્તિ આજીવિકારૂપ થાયો. ॥ ૬૧ ॥

આ ઉજ્જવળ પ્રશસ્તિ શુભચંદ્રે લખી (અને) બુદ્ધિમાન શલાટ કર્મસિંહે કોતરી. ॥ ૬૨ ॥ (વિક્રમ) સંવત ૧૩૪૨ ના વર્ષમાં માગશર શુદ્ધ ૧ ને રોજ પ્રશસ્તિ કરી.

(ઇતિ ભાષાન્તર)

મેહુર રાજ ઠેપકનો હાથસણીના લેખ^૧

સં. ૧૩૮૬ આપાઠ ૭ સોમવાર

ઠાકિઆવાડમાં ગોહિલવાડ પ્રાન્તના પેટા તાલુકા ઉઠ સર્વેયામાં સર્વેયા રાજપૂતોની માલીકીનું એક ખંડણીયું સંસ્થાન હાથસણી છે. હાથસણી ગામ લોચ ડુંગરાની તળેટીમાં પાલિતાણાથી નૈઋત્ય દિશામાં આશરે તેર માઈલના અંતરે શેત્રુંજી નદીના કિનારા પર ઉત્તરમાં આવેલું છે. હાલનો લેખ હાથસણીમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી એક શિલા ઉપરથી લીધેલો છે. અને હમણાં ભાવનગરના સંગ્રહસ્થાનમાં રાખેલો છે.

શિલા ચાર ખંડમાં ભાંગેલી છે; પરંતુ તેથી ઠરીને લેખનો ફોર્મ પણ ભાગ નાશ પામ્યો નથી, સિવાય કે પંક્તિ ૮ માં જે અક્ષરો, પંક્તિ ૧૩ મીમાં પાંચ—(જે બહુ અગત્યના જણાતા નથી)—અને પં. ૧૭ માં તિથિના ત્રીજા આંકડા નાશ પામેલ છે, જો કે તારીખનો નષ્ટ થયેલો અંક તે જ પંક્તિમાં શબ્દોની સંખ્યાથી પૂર્ણ થયો છે.

લેખનો વિસ્તાર આશરે ૧૬૩” પહોળી અને ૧-૦૬” ઉચી જગ્યામાં છે. અક્ષરોનું સરાસરી ૪૬ ૬૬” જેટલું છે. લિપિ દેવનાગરી લેખના સમયને અનુસરતી છે.

ડા. ફલીટની નોંધ:— આ લેખ ખાસ જાણવા લાયક હોવાનું કારણ એ છે કે તેમાં મૈત્રકોના હાલના પ્રતિનિધિ મેહુર અથવા મેરની જાતિનો ઐતિહાસિક હેવાલ છે. આ જાતિનું મૂળ નામ મિહિર હતું. મિહિર લોકો, હુણ લોકોની એક શાખા હતી. હુણ લોકોએ તોરામાણ અને મિહિર-કુલની આગેવાની નીચે પ્રથમના ગુપ્તરાજાઓની સત્તાનો અંત આણ્યો, અને ઠાકિઆવાડ તથા ઉત્તર હિંદના ખીજા ભાગોમાં પોતે વસી રહ્યા અને પછી તેઓને સેનાપતિ બદ્દારકે ઠાકિઆવાડમાં જિતી લીધા હતા. તેમના સંબંધી અન્ય લેખોમાં પણ ઉલ્લેખ મળી આવેલો છે. શક સં. ૭૮૯ (ઈ. સ. ૮૬૭-૬૮) નાં બગુઆ દાનપત્રની ૪૫ મી પંક્તિમાં ગુજરાતના રાષ્ટ્રકૂટ રાજા ધ્રુવ ૩ જાણે મિહિર નામના એક રાજાનો પરાજય કરેલો જણાવવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે ચૌલુક્ય રાજા લીમદેવ ૨ જાનાં વિ. સં. ૧૨૬૪ નાં ટિમાણા દાનપત્રમાં જે મેહુર રાજાઓ નામે જગમદસ અને આનનાં નામોનો ઉલ્લેખ છે. આપણા લેખ મેહુર રાજા ઠેપક અથવા ઠેવક (વિ. સં. ૧૩૮૬)નો ઉલ્લેખ કરતું ત્રીજું પ્રમાણ છે. આ જાતિનું ચોથું પ્રમાણ કાઠિયાવાડના અગ્નિકોણમાં શિયાળખેટ પર ગોરખમઢી નામના સ્થાનમાં એક જૈન મૂર્તિના સ્થાનક પરના ટુંક લેખની અંદર છે. મેર અથવા મેહુર લોકો હાલમાં કાઠિયાવાડની એક બહુ અગત્યની જાતિ ગણાય છે. અને ઘણા જ પ્રાચીન સમયથી જેઠવા રાજપૂતોની સાથે પોતાને જોડાયેલી હોવાનું જણાવે છે. મેહુર લોકોનું ખીજું વસવાટનું સ્થાન રાજપૂતાના છે. દિલ્હીની પડોશમાં આવેલા મેહુરૌલી નામના ગામડામાં પણ તેમની નિશાનીઓ મળી આવે છે. સિંધમાં પણ આ જાતિનો બહુ વહેલા સમયમાં વસવાટ હોવાનો સંભવ છે.

ઉત્તર ગુજરાતમાંથી ઉપલબ્ધ લેખો નં. ૨૭^૧

વિ. સં. ૧૩૫૬ એ. વ. ૧૧

અક્ષરાન્તર

- ૧ સંવત્ ૧૩૫૬ વર્ષે ચૈત્ર વ ૧૧
- ૨ ગન । યચેહ સૂળક ગ્રામે મ—
- ૩ હારાણ શ્રી[સ્ત્રે]સલપ્રતિપતૌ
- ૪ લીધ મહિપાકેન દેવી શ્રી—
- ૫ શિવલીયાત્રાયાં નાટ[પૂજાય]
- ૬ પ્રદત્ત પા[દ્ર] સં દિ[ન]પૂર્મિ—
- ૭ [ય] નં — — ના માતા [ત્રિયો]—
- ૮ પીલક[ત્રસપુરે]સહિત [સક]
- ૯ લમ્પિ આ[મં] ॥ શ્રીઃ ॥

બાયાન્તર

૩૯૧ શ્રી સિવાલીની યાત્રાપ્રશંગે સૂણક નામના ગામમાં મહારાણા શ્રી ખેવલના શાસ્ત્ર સમયમાં સં. ૧૩૫૬ ચૈત્ર વ. ૧૧ ને દિવસે લીધ મહિપાકે કાઠિ દાન આપ્યું તે સંબંધી આ લેખ છે.

- १४ मम पितृव्येन जीर्णदुर्ग निवासि[ना] । कारिता संगवापीति ठेवावापीं प्रकारय
१३ [॥] । मे-
- १५ हरेण समादिष्टो धर्मबुद्धिः सकौ नरः । कारयामास सहसा वापीं जलमनोहरां
१४ [॥]
- १६ अखं[ड]^{१०} मायुर्लभतां मेहरो द्विजवल्लभः । सहितः पुत्रपौत्रैश्च परिवारजनैः
समं [॥ ×]
- १७ संवत् १३[८]६ वर्षे ॥ भावे संवत्सरे पूर्णे आपाढे षडशीतिके सप्तम्यां
सोमवारेण
- १८ वापीयं पूर्ण[तां] गता ॥ १६ [॥ ×] श्रीप्रभानिष्ठवास्तव्यसूत्रवाचासुत-
सांडाकेन कारापिता [॥ ×]

असरान्तर

- १ ओं सिद्धिः । (॥) विरंचिवदनावासा देवी जयतु भारती । यस्याः प्रसादमासा-
ण मूढोऽपि विबुधायते १ [॥×]
- २ श्रीसौ वंशो^१ भुवि सुप्रसिद्धः क्षमाभृतां मंडनमादिजानां तेषां । कुले पुण्यकृतां
वरिष्ठः स्वगौरं नामा नृपति वभूर्व २ [॥]
- ३ जसधवलमुनामा तस्य वंशेऽय जज्ञे सकलगुणनिधानं रूपविख्यातकीर्तिः मियम-
४ ल इति देवी रूपतो यं विवाद्य विजयमुमटपुत्रै^२ सूर्यवंश प्रसूता ३ [॥×]
यशोधवलदेवस्य सुपुत्रे
- ५ तनयान् वरान् । बल्लोव कल्पवृक्षस्य मल्लमंडलमेलिगान् ४ [॥] अत्रान्तरे वाल्ले
राजवंशे कंडू—
- ६ लदोर्मंडलनिर्जितारिः । नगार्जुनो^३ नाम वभूव वीरः श्रीमंडलीकस्य सहायकारी
५ [॥] सुतस्तस्य म-
- ७ हानंदः संजातो धरणीतले । येन कौ जातसारेण जहर्पुः पूर्वजा मुदा ६ [॥] सुता
मंगलराजस्य
- ८ रूपा रूपमनोहरा । या जज्ञे ठेपकं वीरं — — यं स्वामिवत्सलं ७ [॥] अपि वाच-
स्पतिर्मूकः के वयं तदु-
- ९ णस्तत्त्वे । दत्तानां येन दानानां संख्या कर्तुं न सक्थते^४ ८ [॥] कुलेन शौर्येण
नयेन कीर्त्या प्रज्ञा-
- १० भिरामो भुवि मेहरोऽय । तालध्वजे विप्रजनाभिरामे महीशम्पेन नियोजित श्रीः ॥९॥
- ११ [॥] राज्यं प्रकुर्वतस्तस्य चतुर्मिस्तनयैः सभं । धर्मबुद्धिरियं जाता ठेवक्रस्य महा-
त्मनः १० [॥] कार-
- १२ यामि महावर्षां सर्वजंतु तृषापही । अगाधे निर्जले देशे कूतराजं ततोऽब्रवीत् ॥११॥
[॥] वल्ला—
- १३ विलकुले सूर्यवीफलस्यान्वयोद्भव — — — — मे वाक्यं शृणु धर्ममयं हितं
१२ [॥] यथा

१ वांशो श्रीसोमवंशो; २ वांशो भृतां; ३ आ सध्वभा रा ने जहसे प छे; ४ कुलो वशी ५. ५
वागल अने मत्तं ५६१ १६. ४ वांशो वृत्तिभूव; ५ वांशो पुत्रे; ६ कुलो नाट ३ अ. ७ वांशो
नागार्जुनो; ८ वांशो कर्तु; ९ वांशो मत्तं; १०-१२ कुलो नाट ३ अ ७५२,

પુષ્પેણની વળામાંથી મળેલી માટીની સીલ^૧

આ સીલ ઉપરના લેખ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૨૭૪ મે ડા. બુલરે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. ડા. ફ્રેડીટે મને તેનો ઉત્તમ ફોટોગ્રાફ મોકલ્યો અને ફોટોગ્રાફ સાથે ફરી અક્ષરાન્તર તૈયાર કરવા ઇચ્છા જણાવી તેથી તે મુજબ રજૂ કરું છઉં.

લેખના અક્ષરો અંદર ઊંચા ફોતરેલા છે અને તે અવળા છે. તેથી ધાતુની અગર પથ્થરની મૂળ અડીમાં અક્ષરો ઉપડતા હશે. ડા. બુલરે લખેલ છે તે મુજબ ચોથી પંક્તિનો છેલ્લો અક્ષર ત્રુટક છે. બીજી પંક્તિની શરૂવાતનો પહેલો અક્ષર પણ કપાઈ ગયેલ છે, પણ તે તો સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે.

ડા. બુલરના અક્ષરાન્તરથી આ અક્ષરાન્તર એક જ બાબતમાં જૂઠું પડે છે અને તે એ છે કે પહેલી લીટીમાં પુષ્પેણના પૂર્વજનું નામ જયચન્દ્ર નથી, પણ જયદ્રથ છે. મહાભારતમાં આવેલ છે તે પ્રમાણે આ નામ સિંધુ સૌવીરના એક રાજાનું છે અને તેને અર્જુને માર્યાની હકીકત પણ મળે છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ આ જયદ્રથાદાવ્યવચ્છિન્નરાજ-
- ૨ વંશસ્ય શ્રીર્મ્મહા[ર]ાજા[હ]ર્મિ વર્મ. ....
- ૩ સૂનો મહારાજ મહા-
- ૪ પતિ પુષ્પેણ[સ્ય] [॥]

ભાષાન્તર

જયદ્રથથી અવ્યવચ્છિન્ન ઉતરો આવેલા મહારાજ અહિવર્મનના દીકરા મહારાજ મહાસેનાપતિ પુષ્પેણની (સીલ).

ભાવાન્તર

લેખનો પ્રારંભ ભારતી દેવીની સ્તુતિથી થાય છે. શ્રી સોમવંશ પૃથ્વીમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. આદિરાજાઓમાં મંડનરૂપ એવાં એ કુલમાં પુણ્યશાલિઓમાં વરિષ્ઠ ખગાર નામે ભૂપતિ ઉત્પન્ન થયો.

તેના કુળમાં સદૃશચુલુનિધાન અને રૂપથી વિખ્યાત કીર્તિનાથો જશધવલ જન્મ્યો, જેના સૌંદર્યને અંગે વિજય અને સુભટના પુત્રો સાથે સૂર્યવંશમાં જન્મેલી પ્રિયમલદેવી તેને વરી. પ્રિયમલ દેવીથી યશોધવલને, મદ્દક મંડલ અને મેલિંગ નામે ત્રણ ઉત્તમ પુત્રો થયા. આ સમયે વાખલ રાજના કુળમાં નાગાર્જુન નામે વીર પ્રગળ્યો. એ શ્રી મંડલીકનો સહાયકારી હતો; અને એણે પોતાના બાહુબળે અરિમંડલ જિતેલું હતું. તેનો પુત્ર મહાનંદ થયો, જેના જન્મથી તેના પૂર્વજોના આનંદનો પાર રહ્યો નહોતો. મંગલરાજની મનોહર રૂપવાળી પુત્રી રૂપાથી (આ મહાનંદને) ઠેપક નામે વીરપુત્ર ઉત્પન્ન થયો. ... .. જે સ્વામિવત્સલ હતો. એના ગુણોને વર્ણવવાને વાચસ્પતિ યંત્ર અસમર્થ છે, તો પછી અમે તો એ વિષયમાં ડોહા ? તેણે આપેલાં હાનોની સંખ્યાની ગણતરી કહેવી અશક્ય છે. કુલ, શૌર્ય, નય, કીર્તિથી તેણે પ્રજાનો અનુરાગ મેળવ્યો. આ મેહર રાજાનો રાજ્યાભિષેક વિગ્રોને પ્રિય એવા તાલધ્વજ ગામમાં મહીશ રાજાએ કર્યો, એ પ્રમાણે જ્યારે આ મહાત્મા ઠેપક પોતાના ચાર પુત્રો સહિત રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે ડોહા અગાધ નિર્જલ પ્રદેશમાં સર્વ પ્રાણીઓની તૃષાને દૂર કરનારી એક મહાવાપી બંધાવવાની ધર્મ-બુદ્ધિ તેનામાં ઉદ્ભવી. તેથી કુન્તરાજને તેણે કહ્યું કે “હે વસ્ત્રાદિત્ય કુલમાં જન્મેલા, અને સૂર્ય વિકલના વંશના રાજા ! માફ ધર્મમય અને હિતવાણું વાક્ય સાંભળ. જેવી રીતે મારા પિતૃએ છલ્લદ્વર્ગમાં સંગવાપી બંધાવી તેવી જ રીતે તું ઠેવાવાપી બંધાવ.” મેહરના આ આદેશ પ્રમાણે તે ધર્મબુદ્ધિ કુન્તરાજે સહસ્રા જલ મનોહર વાપી બંધાવી. (આ ધર્મકાર્યથી) પુત્રપૌત્ર પરિવારજનો સહિત દિવ્યવસ્ત્રલ મેહર અખંડ આયુઃ પ્રાપ્ત કરો.

સંવત ૧૩૮૬ વર્ષ, ભાવ સંવત્સર પૂર્ણ આષાઢ ૮૬ મે વર્ષ, સપ્તમી સોમવારે આ વાપી પૂર્ણવા પામી છે. શ્રી પ્રભાનિષ્ઠના રહીશ સૂત્ર વાચાના પુત્ર ‘સાંકડથી’ આ લેખ ઉત્કીર્ણ થયો છે.

શ્રીઃ

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

પુરવણીના લેખો

અક્ષરાન્તર

૧ .... [ક્ષ]ત્રપસ્ય સ્વ[૧]મિ જીવદામસ્ય પ્તાય પૂર્વાય વર્ષ[૨] ૧૦૦

૨ ... [વ]સ્તુનંદિકસ્ય વાસ્તુન [૨]દિકસ્ય વર્ષ[૩]શર્મકસ્ય રામકસ્ય પુત્ર[૧]

ભાષાન્તર

[મહા]ક્ષત્રપ રવામિ હવદામનના, ઉપર દહેલા વર્ષ ૧૦૦ રામકના પુત્રો [વ]સ્તુનંદિક, વાસ્તુનંદિક (વાસ્તુનંદિક), વસ્તુશર્મક.

પંક્તિ ૧ લી—(અ) ક્ષનો ઉપરનો ભાગ તૂટેલો છે. (બ) વર્ષના ૫ માંનો આડો લીટો ભુંસાઈ ગયો છે. (ક) હેલો અક્ષર જ નેવો લાગે છે, પણ જમણી બાજુના ઉભા લીટાનો નીચલો છેડો લંબાવેલ છે, તેથી તે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે, એમ નિશ્ચય થાય છે.

પંક્તિ ૨ જી વસ્તુનંદિક નો વ શંકિત છે. શબ્દ અગર અલ્પ પણ વાંચી શકાય. વાસ્તુનંદિક માંનો વા જરા વિચિત્ર છે. નીચેનો ભાગ વધુ વળેલો છે અને ઉપરની આડી લીટી ધસાઈ ગઈ છે તેથી ઉભી લીટીના બે ફાંટા જેવી લાગે છે.

પુરવણીના લેખો

નં. ૬ અ.

જીવદામન ૧ લાના જૂનાગઢમાંથી મળેલો શિલાલેખ

ઈ. સ. ૧૯૧૬ ના ચોમાસામાં જૂનાગઢના કિલ્લાના મથાળા ઉપર કામ કરતા કેટલાક મજૂરોને આ શિલાલેખ મળ્યો હતો. સ્ટેટ એન્જનીઅર મી. એસ. બ્રુક્સેસે આ પત્થરને ઓછીસ-માં મૂકાવ્યો અને તેની છાપ મોકલવાને આઈઝિલોલ્ટલ ખાતાને ખબર આપી. હવે તે પત્થરને જૂનાગઢમાંના બહાદુરખાનજી મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવેલ છે અને ત્યાંથી લેખને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે સારી છાપ લાવવામાં આવી.

લેખનારે શિલા ઉપર અને ૩૧ ઇંચ લાંબી અને ૧૦ ઇંચ પહોળી સપાટી ઉપર કોતરેલ છે. તે બે પંક્તિમાં છે અને બન્ને પંક્તિવના શરૂવાતના તથા છેડાના ભાગ ખંડિત થયેલા છે. પહેલી પંક્તિની શરૂવાત સ્વપ્ત્વ શબ્દથી થાય છે અને અંતે ૧૦૦ નું ચિહ્ન છે. બીજી પંક્તિ કોઈ વિશેષ નામથી શરૂ થાય છે અને છેવટે પુત્ર શબ્દ છે. પંક્તિની લંબાઈ ૩૦ ઇંચ છે અને અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૨૨ ઇંચ છે. લખાણ ઉપરથી અટકળ થાય છે કે મૂળ પંક્તિઓ વધારે લાંબી હોવી જોઈએ. આ પત્થર પાછળથી ચણતરકામમાં વપરાયેલો હોવો જોઈએ અને લેખવાળો ભાગ નીચે હોવાથી તેમાં ઇંટનો ભૂકો અને ચુનાનું બનાવેલું રક્ષકર ભરેલું હતું. બીજી પંક્તિની નીચેની પંક્તિઓ પત્થર કાપ્યો ત્યારે શુભ થઈ હોવી જોઈએ.

લેખની લિપિ, ઇ. સ. ના બીજા સદ્કામાં પશ્ચિમ હિન્દમાં વપરાતી અને અન્ધોના રૂદ્રદામન ૧ લાના લેખોમાં છે તેવી જ છે. ક અને ર ના નીચેના ભાગો ડાબી બાજુ વળેલા છે. વ ના ઉભા ત્રણ લીટા અને ષ ના ઉભા બે લીટા સરખા લાંબા છે. ષ અને ષ ના નીચેના ભાગ ત્રિકોણ આકારના છે. ર ના બન્ને ઉભા લીટા સરખી ઉંચાઈના છે. જ નો નીચેનો ભાગ જમણી બાજુએ લંબાયેલો છે. સ્વપ્ત્વ માંના જ માં આડી લીટી જમણી બાજુની ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે ત્યારે વર્ષમાં બન્ને ઉભી લીટી સાથે જોડાયેલ છે.

લેખ ગદ્યમાં છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. તે ખંડિત હોવાથી લેખનો આશય સમજી શકાતો નથી. જ્યાં સંવત્ લખ્યો છે તે ભાગ સુરક્ષિત નથી, તેથી ૧૦૦ ના ચિહ્ન સિવાય બીજું કોઈ વંચાતું નથી. લેખમાં જીવદામનને ઉલ્લેખ છે પણ તેના ઈલ્લાખ (વિગેરના વર્ણનવાળો ભાગ) શુભ થયો છે. તેથી દંથાવળીમાં તેનું સ્થાન નિર્માણ ૨૬ શરૂ નથી. તે સ્વપ્ત્વ હતો એટલું જ કહી શકાય છે. કાઠિયાવાડમાં બે જીવદામન જલ્પવામાં આવેલ છે; જેમાંના પહેલો રૂદ્રદામનને પૌત્ર અને દામજડરી પહેલાનો પુત્ર શ. સં. ૧૦૦ થી ૧૧૮-૧૬ સુધીમાં સત્તામાં હતો એમ તેના શિલા ઉપરથી માલુમ પડે છે, ત્યારે બીજો જીવદામન જે સ્વામિ જીવદામન તરીકે ઓળખાય છે તે તેના દીકરા રૂદ્રસિંહ બીજાના શ. સં. ૨૨૭ લગભગના શિક્ષક ઉપર આપણને મળે છે. ચાલન અગર રૂદ્રસિંહ ૧ લાના સીધા વંશની સમાપ્તિ બાદ તે ગાદીએ આવ્યો હોય એવો સંભવ છે. લિપિ ઉપરથી મારો ભવ એવો છે કે આ લેખમાંના જીવદામન તે પહેલો જીવદામન હોવો જોઈએ. આ લેખમાંની બીજી પંક્તિમાં આ આર વિશેષ નામો આપેલાં છે: [વ]ન્દત, ધાતુન્દિક, વસ્તુગર્મક, અને રામક. બીજી પંક્તિના છેલા શબ્દને પુણા [જાં] વાંચીએ તો આમાંની પહેલી ત્રણ વ્યક્તિઓ રામક ના પુત્રો કલ્પી શકાય. આ ત્રણ ભાઈઓએ કરેલા ધર્મકાર્ય અગર બાંધેલા મકાનની ચાટગીરી કાયમ રાખવા આ લેખ લખાયેલો હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

૧૪ [સ્તુ]વ[સ્સંવિદિતં] યથા હસ્તવપ્રાહરા[ર]ણ્યાં કલહાટક ગ્રામ સ્વ પૂર્વ
ભુક્તભુજ્ય[મા]નકઃ

પત્રું વીજું

૧૫ — — — નગરવાસ્તવ્યબ્રાહ્મણ વિશ્વદત્ત વસુદત્તાભ્યાં ભરદ્વાજસગોત્રાભ્યાં

૧૬ — — — [સ]વ્રહ્મચારિભ્યાં મયા માતાપિત્રોઃ

૧૭ [આચ્છેત્તા] ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસે[ત્] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો
હરેત વસુન્ધરા[સ્]

૧૮ ગવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ કિલ્વિપમ્ [॥]વહુભિર્વસુવા ભુક્તા રાજ-
[મિસ્સગરા]

૧૯ દિમિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા મૃમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ[॥]

૨૦ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજશ્રુવસેનસ્ય [॥] દૂતકઃ પ્રતીહારમમ્મકઃ

૨૧ લિખિતં કિક્કકેન [॥] — — —યુ— — —

૧ પહેલા પત્રાની પંક્તિ ૧ થી ૧૩ ધ્રુવસેન ૧ લાના સંવત ૨૦૬ ના પત્રાની પંક્તિઓ સાથે મળતી આવે છે. લુઓ. એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫ ૨ અક્ષીયી આપળેના લાગ પછુ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫ મે આપેલ દાનપત્રમાંના લાગ સાથે મળતો આવે છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર^૧

પૂનાની ડેક્કન કોલેજના પ્રોફેસર ડૉ. એસ. કે. બેન્ડલકરે આ પતરાં, આશરે દશીક વર્ષ પહેલાં, તે વખતના આર્કીઓલોજીકલ સર્વેના વેસ્ટર્ન સરકલના સુપરીન્ટેન્ડન્ટ પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરને આપ્યાં હતાં. તેને સાફ કરતાં તે અપ્રસિદ્ધ નું દાનપત્ર છે, એમ જણાયું.

બન્ને પતરાંમાં લેખ અંદરની બાજુએ કોવરેલ છે. કડીઓ માટે બન્નેમાં બન્ને કાણાં છે, પણ કડી તેમ જ સીલ ઉપલબ્ધ નથી. પતરાં ૧૨૬ ઈંચ લાંબાં અને ૭ ઈંચ પહોળાં છે અને તેની બહાર ૩ ઈંચ છે. દરેક પતરાના બે મોટા અને બીજા નાના કટકા થઈ ગયેલ છે.

અક્ષરો ઊંડા કોવરેલ છે. પંક્તિ ૧૨ માં જીન્હામૂલીય વિસર્ગનો અને પંક્તિ ૫, ૧૧ અને ૧૪ માં ઉપધામાનીયનો ઉપયોગ કરાયો છે. પંક્તિ ૨૩ માં શ્લોક માં વિસર્ગનો જ થયેલો છે.

મૈત્રક વંશના મહાસામન્ત મહારાજા ધ્રુવસેન ૧ લાનો આ લેખ છે, અને બલિ, ચક્ર, વૈશ્વદેવ આદિ ક્રિયાના નિર્વાહ માટે ભારદ્વાજ ગોત્રના વિશ્વદત્ત અને વસુદત્ત નામના બે બ્રાહ્મણોને હસ્તવપ્રાહરણીમાં આવેલું કલહાટક ગામ વલ્લી સુક્ષ્માભિથી દાનમાં આપ્યાની તેમાં નોંધ છે. પંક્તિ ૧૪ મી માંના હસ્તવપ્રાહરણાં કલહાટકગામઃ પૂર્વમુકસુગ્ધમાનકઃ અને પંક્તિ ૧૮-૧૯ માંના પૂર્વાચારસ્થિત્વા પ્રતિપાદિતઃ એ બે વાક્યોથી આગલા દાનને આ પતરામાં અનુમતિ આપવામાં આવેલ છે, એમ અનુમાન થાય છે. દાન લેનારના નિવાસસ્થાનના નામવાળો ભાગ શુભ થયેલ છે. આ વાક્યોનો અર્થ નીચે સુબળ થાય. મૂળ દાન લેનારના ભાગવટાનું ગામ કલહાટક જે હસ્તવપ્રાહરણી વિભાગમાં આવેલું છે તે આજ રીવાજ સુજળ અમે આપ્યું છે,

શુભ સં. ૨૦૬ થી ૨૧૭ સુધીનાં ધ્રુવસેન ૧ લાનાં દાનપત્રોમાં લેખક તરીકે કિશ્કં આજી રહેલ છે, પરંતુ દૂતકના નામમાં ફેરફાર થયેલ છે. સં. ૨૦૬ થી ૨૧૦ ના ગ્રા. સુ. ૧૫ સુધીનાં દાનપત્રોમાં દૂતકનું નામ મગ્ધક મળે છે, જ્યારે ૨૧૦ ના આસુ. વ. ૫ નાં પાલીતાણાના પતરામાં રૂદ્રધર નામ આપેલ છે. ત્યારપછી ૨૧૬ ના દાનપત્રમાં દૂતક તરીકે ભોગિત રાજ્યધાનીય ભદ્રિનું નામ આપેલ છે. આ નામોના ફેરફારને આધારે આ દાનપત્રમાં મગ્ધક દૂતક તરીકે છે, તેથી તે ૨૦૬ થી ૨૧૦ ગ્રા. સુ. ૧૫ ના સમયમાં અપાએલું માની શકાય, પરંતુ તે બહુ આધાર ભવ મનાય નહીં. કારણ એકી વખતે બે દૂતક પણ હોઈ શકે. હસ્તવપ્ર તે હાલનું હાથબ હોલું ભેટ્યે અને કલહાટક તે હાથબ પાસેની ખાડીના પૂર્વકિનારા ઉપરનું કોળીઆક ગામ હોલું ભેટ્યે.

ધરસેન ૨ જાનાં બાર દાનપત્રો મળેલાં છે. આમાંનાં સાત^૧ સં. ૨૫૨ નાં, એક ૨૬૯નું,^૨ એ સં. ૨૭૦ નાં,^૩ અને બાકીનાં બે^૪ ત્રુટક હોવાથી સાલ વગરનાં છે. આ દાનપત્રની સાલ સાથે સૂર્યગ્રહણનું વર્ણન ઉપયોગી છે, જે તેનાં બીજાં દાનપત્રોમાં ક્યાંઈ આપેલ નથી. લેખમાં ગ્રહણનો ઉલ્લેખ કદાચ આ પહેલો જ હોઈ શકે. મી. એલ. ડી. સ્વામિકૃત્તુ પિલ્લાઈના ઇન્ડિયન એક્ષિમેરીસ (વો. ૧ પાર્ટ ૧ પા. ૨૨૦) પ્રમાણે ચૈત્ર માસમાં (પૂર્ણિમાન્ત ગણતરી પ્રમાણે વૈશાખમાં) ઇ. સ. ૫૭૩ ના માર્ચની ૧૬ મી તારીખે સૂર્ય ગ્રહણ હતું, તેથી દાનપત્રની તે તિથિ તથા તારીખ હોવી જોઈએ.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ [|*] વલમીતઃ પ્રસન્નં ....
૧૫ પાર્થિવશ્રીઃ પરમમાદેશ્વરઃ શ્રીમહારાજવર્સેનૈઃ કુશલી સર્વનિવાયુક્તક ....

પત્રું બીજું

- ૧૮ કૌણ્ડિન્ય[પુર] ઉત્તર પટ્ટે મટ્ટકપત્ર(દ્ર) પ્રામસ્સોદ્રઃ ....
૨૦ મૈત્રાયણિક સત્રસ્ય ચારિશાણ્ડિલ્યસગોત્રનાલ્પણ દેવદત્તાય વલિચરૈશ્વદેવામિહોત્રા-
તિથિપંચ મહાયજ્ઞિકા-
૨૧ નાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્પણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિક્ષિતિ(તિષ્ઠતિ) સમકાલીનઃ
પુત્રપૌત્રાન્વયમોજ્યઃ પૂર્વ-
૨૨ મુજ્યમાન[વૃત્યેહ] સૂર્યોપરાગે ઉદકસર્ગેણ વ્રણદેવો નિમૃદ્ધઃ ....
૩૧ દિમિઃ [|*] યસ્ય યસ્ય યદા મૂમિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ । લિખિતં
સન્ધિવિમ્મહાધિકૃતસ્કન્દમટેન ॥
૩૨ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય ॥ દ્વ ચિર્ચ્ચિરઃ સં ૨૦૦ ૫૦ ૪ । વૈશર્વ
વ ૧૦ ૫ ॥

૧ ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૧૮૭ વો. ૭ પા. ૬૮ વો. ૮ પા. ૧૦૩ વો. ૧૩ પા. ૧૬૦ ફરીથી ડો. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૬૪ સં. પ્રા. ઈ. એ. કાઠિયાવાડ પા. ૩૫ એ. ભા. ઈ. વો. ૪ પા. ૩૮ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ ૨ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૬૩ જ. બો. પ્ર. રા. એ. સો. (ન્યુ.સી.) વો. ૧ પા. ૬૬ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૭ ૪ જ. બો. ઈ. રા. એ. સો. (ન્યુ.સી.) વો. ૧ પા. ૨૪ અને ૨૧

૫ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ મે પ્રસિદ્ધ થએલ સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રને લગભગ મળતું જ અક્ષરાન્તર છે તેથી આંહી મુદ્દાનો ભાગ આપ્યો છે. ભટ્ટાર્ક, દ્રોણસિદ્ધ, ધ્રુવસેન ધરપટ અને ગુહસેનનાં નામો ૨,૩,૫,૭,૮ અને ૧૨ મી પંક્તિમાં આપ્યાં છે. ૬ વાંચો ધરસેન ૭ ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો ૮ વાંચો વૈશાખ

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

ધરસેન ર બાનાં બંટીયાનાં પતરાં

શુ. વ. સં. ૨૫૭ વ. વ. ૧૫ (ઇ. સં. ૫૭૩)

વોટસન મ્યુઝિયમનું દફતર વપાસતાં અપ્રસિદ્ધ વલ્લભીના દાનપત્રનાં બે પતરાંની છાપો મળી આવી હતી. ૨૫. વલ્લભજી આચાર્ય જે પ્રથમ વોટસન મ્યુઝિયમમાં ક્યુરેટર હતા તેમણે છાપો ઉપર આવી નોંધ કરી હતી કે આ પતરાંની છાપો ઇ. સ. ૧૯૦૪ માં તેમને કાઠિયાવાડની નૈઋત્યમાં આનંદવા વાલુકાના ગામ બન્ટિયાના ગુજરાતી મ્હેતાજીએ આપી હતી. એમ જણાય છે કે તેઓ તે અસલ પતરાં મેળવી શક્યા ન હોવા, અને તે તે મેળવવા માટે મારો પ્રયત્ન પણ સફળ થયો નહીં. પરંતુ લેખની ઉપયોગિતા ધ્યાનમાં લઈ છાપો ઉપરથી તે પ્રસિદ્ધ કરું છું.

છાપો બરોબર લેવાએલી ન હોતી અને ફાઇલમાં લગભગ ૨૨ વર્ષ સુધી રહ્યાંથી કાગળ બહુ જ બટકાવાળું થઈ ગયો હતો. એમ જણાય છે કે પતરાં સુરક્ષિત છે. દરેક પતરાનું માપ ૧૨ ફૂં ઇંચ લંબાઈ અને ૮ ઇંચ પહોળાઈ છે અને કડી માટે બે કાણાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૭ પંક્તિ છે અને બીજામાં ૧૫ છે.

લિપિ વલ્લભી દાનપત્રોમાં વપરાતી છે. દાન આપનાર રાજાનું નામ બીજા બધામાં હોય છે તેમ ધરસેન નહીં, પણ ધર્સેન લખેલ છે. જીંહામૂલીય અને ઉપધમાનીયનો ઉપયોગ પં. ૧૫ અને ૩૦ માં થયેલો છે. મુકા શબ્દ પં. ૩૦ માં વહનિર્વહુવા પછી કોતરવા માટે છોડી દેવામાં આવેલ છે. દાનપત્ર એકંદર રીતે ભૂલો વગરનું છે.

લેખ વલ્લભી કે ન્યાયી દાન આપવામાં આવ્યું હતું તે સંજ્ઞાથી શરૂ થાય છે. પછી વલ્લભી વંશના સ્થાપક ભટ્ટાર્કથી શરૂ કરી, દાન દેનાર ધરસેન ર બા સુધીના રાજાઓનું દરેકનું કવિતામય વર્ણન આપેલ છે. આ વર્ણન બીજા ધરસેનના વાઙ્મયપત્રમાં છે તેને મળતું આવે છે. જેને દાન આપ્યું છે તે નૈત્રાયણીય શાખા અને શાંકિલ્ય ગોત્રનો દેવદત્ત નામનો બ્રાહ્મણ છે (પં. ૨૦). સુરાષ્ટ્રમાં કૌણિન્યપુરની ઉત્તરમાં આવેલું ભટ્ટક (અથવા ભટ્ટક) પત્ર (૬) ગામ, દાનમાં આપેલું છે (પં. ૧૧, ૧૭, ૧૮). બ્રાહ્મણને આપેલાં દાનોમાં હોય છે તેમ એમાં દાન આપવાને આશય પંચમહાયજ્ઞ નિભાવવાનો છે (પં. ૨૦). અધિકારીઓનાં નામ અને દાનની સાથે આપેલા હક્કો આ ધરસેનના સં. ૨૫૨ ના દાનપત્રમાં મળે છે તે જ છે. સંધિવિગ્રહના અધિકારી-ચન્દ્રભટ્ટે લેખ લખ્યો છે (પં. ૩૧) અને દૂતક ચિર્ણિયર છે (પં. ૩૨). લેખની સાલ શુ. વ. સં. ૨૫૪ વૈશાખ વદિ ૧૫ છે. (પં. ૩૨) તે દિવસે સૂર્યગ્રહણ હતું (પં. ૨૨). ધરસેન ર બાનાં ૨૫૨ ની સાલનાં સાત દાનપત્રોમાં જે દૂતક અને લેખક છે તે આમાં પણ છે. સં. ૨૬૬ ના દાનપત્રમાં દૂતક-જુદો આવેલ છે.

લેખમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી વલ્લભી તે દાનનું કાઠિયાવાડમાંનું વળા છે. કૌણિન્યપુર તે કાઠિયાવાડની દક્ષિણે આવેલું કોડીનાર માંની શકાય. સુરાષ્ટ્રમાં ગામ ભટ્ટકપત્ર (૬) બોળખી શકાયું નથી.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

પં ૧—૧૮

પતરૂં બીજું

પં ૧૯—૨૨

- ૨૩ ન્સમાજાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મનૈધેહિકા-
મુખ્મિકયથામલપિતફલાવાસયે મદસર-
- ૨૪ સિ દક્ષિણસિ(સી)ન્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પ્પ(પં)ચાશત્ તથા વીરપુત્રે ઉત્તરસિ-
(સી)ન્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પષ્ટિ બહ્વૃચકેરાદિસગોત્રત્રાક્ષણલુદ્ર તસ્યેદં પૃથ-
- ૨૫ પુત્ર હશ્વરદેવસેનકે અપરસિ(સી)ન્નિ પાદાવર્ત્તા(ર્ત્તઃ) પચ્ચાશતઃ બહ્વૃચ તર્થા
ત્રેવાલંબાયનસગોત્રદાસિલાય પાદાવર્ત્તા અશિ(શી)તિ એત[ત્]
- ૨૬ સોદ્રક્ષ સોપરિકર સવાતમુ(મૂ)તધાન્યહિરણ્યાદેયં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિકં સમસ્ત-
રાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષે-
- ૨૭ પળિ(ણી)યં મુ(મૂ)મિચ્છિદ્રન્યાયેનૈપામેવ ચ વલિચરુૈશ્વદેવામિહોત્રાતિથિ પંચ
મહાયાગ્નિકાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સ-
- ૨૮ ધ્વર્ણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિત્ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલિ(લી)નં પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્યં ઉદ-
કસર્ગેણ ત્રક્ષદેયં નિસૃષ્ઠં
- ૨૯ યતોસો(સ્યો)ચિતયા ત્રક્ષદેયસ્થિત્યા મુંજતં કૃપતં (તાં) કર્પયતાં પ્રદિશતાં વા
ન કેનચિત્પ્રતિષેધે વર્તિતવ્યમા
- ૩૦ યામિમદ્રનૃપતિમિશ્વાસ્મદ્વંશજૈરનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યસ્થિરં મ(મા)નુપ્યં સામાન્યં ચ
મૂમિદાનફલમવગચ્છદ્ધિઃ
- ૩૧ અયમસ્મદ્દાયોનુમત્ત(ન્ત)વ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચૈયશ્ચૈ(શ્ચ)નમાચ્છિદ્ધાદાચ્છિદ્યમાન
વાનુમોદેત સ પં-
- ૩૨ ત્ત્વમિન્મહાપાતકૈઃ સોપપાતકૈઃ સંયુક્તઃ સ્યાદિત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન
વ્યાસેન્નઃ (ન) [૧*]પષ્ટિ૦
- ૩૩ .... પૂર્વદત્તં૦
- ૩૪ .... બહુભિર્વ૦
- ૩૫ યસ્ય યસ્ય યદા મુ(મૂ)મિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ ॥ લિખિતં સન્ધિવિમ્મહા-
ધિકૃત સ્કન્દમટેન ॥ સં ૨૫૨ વૈશાખ વ ૧૫ [૧*]
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય [૧*]દ્વિચિન્નિરઃ[૧*]

૧ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ મે આ જ રાખનું આ જ તિથિનું દાનપત્ર પ્રગટ થયું છે અને આ સંગ્રહમાં નં. ૪૩ પા. ૮૫ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તેની સાથે બીજી વિગતમાં આ દાનપત્ર પં. ૧-૨૨ સુધી મળતું આવે છે. ૨ વિસર્ગ નકામો છે. ૩ આ તથા બહ્વૃચની પહેલાં લખાવો જોઈએ. કાનરનાર પ્રથમ તથા અમર બહ્વૃચ ભૂક્ષી ગયો હશે અને પછી પાછળથી તે હમણે હશે. ૪ પ્રથમ જો કાતરું હતું, પણ પછી જે છકી નાખેલ છે. છતાં છાપમાં તે દેખાતા નથી પણ મૂળમાં દેખાય છે. ૫ મૂળમાં આ વિસર્ગ (અધૂરો) છે અને તેનો નીચેનો ભ.ગ ભૂક્ષાધ જવાયો છે.

ધરસેન રં જાનું દાનપત્ર

શુ. વ. સે. રં પર વે. વ. ૧૫

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તેનું દરેકનું માપ ૧૧૮ ઈંચ લંબાઈ અને ૭૪ ઈંચ પહોળાઈમાં છે. તે બંને જ સુરક્ષિત છે. પતરાંગી કાર વાળીને બાંધી બનાવવામાં આવી છે. જમણી બાજુની કડી જે સાદી વાળાની હશે તે સુખ થઈ છે. ડાબી બાજુની કડી કપાએલી નથી, પણ તેમાં કાપા કરેલા છે, જેથી તે સરી શકે. તે અખંડ બાબતી છે અને હું ઈંચ બાંધી છે. તેના ઉપરની સીલ લંબગોળ ૨ ઈંચ અને ૧૪ ઈંચ લાંબી છે અને ખોદેલી સપાટીમાં જમણી બાજુ વરફ સુખ કરી બેઠેલા નંદી છે. અને તેની નીચે સી મદદ સીમટાકેનું ખોદું રૂપ લખેલું છે. પતરાં કયાંથી મળ્યાં હતાં, તે અખર નથી.

લેખમાં બતાવેલી ધરસેન રં જા સુધીની ચાલુ વંશાવળી આપેલ છે અને પાંજી સં. રં પર ના વૈશાખ વદિ ૧૫ ની તિથિએ તેણે મહસરસ, વીરપુત્ર, પૃથ્વિપુત્ર અને ઈંચરહેવસેનક નામનાં ગામડાંમાં આપેલાં દાનનું વર્ણન છે.

દાનવિભાગની વિગત સિવાયના બધા ભાગમાં, એ. વે. ૭ પા. ૬૮મે પ્રસિદ્ધ થયેલ દાનપત્ર સાથે લગભગ મળતો આવે છે. પરંતુ આ પતરાં વધારે સંભાળપૂર્વક લખાયેલાં છે. તે લેખની માફક આમાં પણ લેખક-સંધિવિગ્રહના અધિકારી સ્ક્રાઈબટ છે અને દૂતક ચિહ્નિર છે. તિથિની વિગત જાનું દાનપત્રમાં સરખી જ છે.

એક બાજુ કોતરેલાં પતરાંની બીજી બાજુએ કેટલીક વાર ઉધા અક્ષર ઉપડી આવે છે. આ પતરાં બંધાં છે, છતાં બીજી બાજુ ઉધા અક્ષર ઘણા ઉપડતા છે. વળી ભેડાક્ષરમાં અક્ષરોના ભાગ છૂટા છૂટા લખ્યા છે તે ઉપરથી એમ લાગ્યું કે આ પતરાંમાં અક્ષરો કોતરવાને બદલે અડીથી પાડ્યા હશે. પણ વધુ ભારીક્રીથી વપાસતાં અક્ષરોના વળાકાના ભાગ હથીયારથી કોતરેલા જણાય છે. તેથી પ્રથમની માન્યતા ખોટી કરે છે. એકે લીધોઆક્ષર દલુ માને છે કે ગમે તેટલાં પતરાં ગરમ હોય તો પણ હાથના કોતરેલા અક્ષર બીજી બાજુ આટલા બધા ઉપડતા હોય નહીં, અને વળાકાના ભાગ સિવાયના અક્ષરો અડીથી છાપ્યા હશે, એમ તે દલુ માને છે.

નંબર પેઢ

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૮૭ કા. વ. ૭ (ઈ. સ. ૬૦૬)

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં એક જ બાબુ કોતરેલાં છે અને ઉપર જે કાણું છે તેથી કડી વડે બેઠેલાં છે. ડાબી બાબુની કડી ઉપર લંબગોળ સીલ છે, જેમાં ઉપડતો વૃષભ કોતરેલો છે અને શ્રીમદ્વાર્કા શબ્દો લખેલા છે. પતરાં ૧૨ ફૂં લાંબાં અને ૮ ફૂં ઇંચ પહોળાં છે. કેટલીક જગ્યાએ કટાઈ ગયાં છે, પણ ખાકીનો ભાગ ખરાબર વાંચી શકાય છે.

દાન વલણીમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. ચક્ષુશૂર વિહારમાં રહેતી ભિક્ષુણી માટે કપડાં, ખેરાક, દવા વિગેરે માટે, છુદ્ધ ભગવાનની પૂજામાં બેઠતાં ચંદન, ગંધ, પુષ્પ માટે અને વિહારના કૂચા-તૂચા ભાગના સમારકામ માટે ઘાસરકમાંનું નિગ્ગુડક ગામડું શિલાદિત્ય ઉર્ફે ધર્માદિત્યે દાન આપેલું છે. ધ. ૨૨ થી ૨૪ માંથી જણાય છે કે પોતાનો વિહાર ત્રી જવાથી ચક્ષુશૂરે ખાંધેલા વિહારમાં ભિક્ષુણીઓ રહેતી હતી. શુભસેનનું નામ વંશાવળીમાં ભટ્ટાર્ક પછી વસ્તુ જ લખેલું છે અને વચમાંના, ચાર રાજાનાં નામ મૂકી દીધાં છે.

આયુક્તક, વિનયુક્તક, દ્રાક્ષિક, ગહત્તર, ચાટ, ભટ, કુમારામાત્ય વિગેરે અધિકારીઓનાં નામ આપેલાં છે.

દૂતક ભટ્ટાદિત્યચંદ્રસર હતા અને લેખક સન્ધિવિગ્રહનો અધિકારી વત્રભટ્ટિ હતા. તિથિ શુ. સ. ૨૮૭ ના કાર્તિક વદિ ૭

૧ જ. યુ. બા. વો. ૩ પાર્ટ ૧ પા. ૮૦ એ. એસ. ગ્રે ૨ સં. ૨૮૬ અને ૨૮૭ નાં પતરાંમાં જ દૂતકનું નામ ભટ્ટાદિત્યચંદ્રસર લખેલું છે. સાધારણ રીતે વલણી તામ્રપત્રોમાં પાઠવી કુમાર દૂતક તરીકે હોય છે. આ ભટ્ટાદિત્ય ચંદ્રસર પાઠવી કુમાર હશે ? અને તેના બાપ પહેલાં મરી ગયા હશે ? શિલાદિત્ય ૧ લા પછી તેનો નાનો ભાઈ ખરગ્રહ ૧ લો બાકીએ આવ્યો છે. આ ખરગ્રહ સં. ૨૯૦ નાં બે દાનપત્રોમાં દૂતકતરીકે આવે છે, ખરગ્રહ ૧ લાનાં બે દાનપત્રો ઈ. સ. ૧૬૩૨ માં લાંબી વાળે વિરહીમાંથી તેમ જ અમરેલીમાંથી મળ્યાં છે.

ભાષાન્તર:- (દાનવિભાગનું)

(પં. ૨૨) ... ધરસેન કુશળ હોધને બંધા આયુક્તકે, વિનિયુક્તકે, દ્રાક્ષિકે, મહત્તર, ચાટ, ભટ, શૌલિકકે, ચાટ, ભટ, બીજા લાગતાવળગતાને આજ્ઞા કરે છે કે:-

(પં. ૨૩) તમને માણસ થાય કે મારા માતાપિતાના પુણ્ય માટે અને આ દુનીયામાં તથા પરલોકમાં ધર્મિષ્ઠ કૃણ મેળવવા માટે (સંકલ્પના) જળ સહિત બ્રહ્મદેવ તરીકે નીચેનું દાન કર્યું છે. મહસરસની દક્ષિણ સીમામાં પૃં પાદાવર્ત અને વીરપુત્રની ઉત્તર સીમામાં સાઠ પાદાવર્ત જેમીન બહુવૃક્ષ શાખાના કૈરાડી ગોત્રના બ્રાહ્મણ હુદને અને પૃથપુત્ર ઇશ્વરદેવ સેનકની પશ્ચિમ-સીમામાં પૃં પાદાવર્ત (તે જ માણસને) અને છેલ્લા બે ગામડાંમાંથી બહુવૃક્ષ શાખાના, ત્રૈવાલમ્બા, યન ગોત્રના દસિલને ૮૦ પાદાવર્ત જેમીન આપી છે. (અને તે) ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, વાત, ભૂત, માન્ય, હિરણ્ય, અને આદેય સહિત વેઠના હફ સહિત, કેાઈ પ્રભુ રાજપુત્રની દાખખલ રહિત ભૂમિચ્છિદ્ર ન્યાયથી, અને તેઓ બલિયત્વ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિ (સત્કાર) એ પાંચ મહાયજ્ઞ કરે તેટલા માટે અને ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર, નદી, અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી-ટકે તેવી રીતે અને પુત્ર અને પૌત્રથી લોગવાય તેવી રીતે આપેલ છે.

(પં. ૨૬) બ્રહ્મદેવની શરત મુજબ તે લોગવે, ખેડે, ખેડાવે અગર બીજાને આપે તેમાં કોઈએ આડે આવવું નહીં. લક્ષ્મી નિત્ય નથી, જીવન સંલ્પિક છે. અને ભૂમિદાનનું કૃણ બંધાને મળે છે, એ વિચાર કરીને આ મારા દાનને મારા વંશના ભવિષ્યમાં થનાર રાજાઓએ અનુમતિ આપવી અને પાળવું. આ દાન પડાવી લે, અગર પડાવી લેવામાં સંમત થાય તેને પાંચ માટા અને બીજાં નાનાં પાપો લાગશે.

(પં. ૩૨) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે-શાપના શ્લોકો:-

(પં. ૩૫-૩૬) ના લેખ સંપ્રવિશ્રહના અધિકારી સ્કન્ધ ભટ લખ્યું છે.

સં. ૨૫૨ વૈશાખ વદિ ૧૫ આ મારા શ્રીધરસેનના હસ્તાક્ષર છે. હૂતક ચિર્ચિત્ર (હતો).

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

વળામાંથી મળેલાં શિલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૨૯૦ ભાદ્રપદ સુ. ૧૦

પતરાં જે કાણાંમાં પસાર થતી ઠડીઓથી નોડેલાં છે. ડાબી ઠડી ઉપરની સીલ ઉપર નંદી તથા શ્રીમદ્વાકઃ દેવતરેલ છે. દરેક પતરું ૧૪ ઇંચ લાંબું અને ૯ ઇંચ પહોળું છે. પતરાં બહુ ઘસાઈ ગયેલાં છે અને બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલ પતરાંની મદદ વિના વાંચી શકાય તેમ નથી.

પં. ૧૫ માં મા નો કાનો જમણી બાજુ ઉપરને બદલે નીચે લખેલો છે.

દાન વલ્લીમાંથી અપાયું છે. દશપુરમાંથી નીકળીને વલ્લીમાં રહેલા ઔદરેપણિ ગોત્રના રૂદ્રશર્મનના પુત્ર મિત્રશર્મન અને ગણેશ્વર નામના જે બ્રાહ્મણને મળ્હલીદ્રંગમાં દન્તુરાપુત્ર ગામ શિલાદિત્યે આપેલું હતું.

દશપુર તે ગ્વાલીઅરના માલવામાંનું મન્દસુર છે. દૂતક ખરબહ છે અને લેખક સંધિવિગ્રહાધિકારી વત્રભટ્ટિ છે. તિથિ શુ. સં. ૨૯૦ ના ભાદ્રપદ સુ. ૧૦ છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રું વીજું

૧૯ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય[૧કુશ]લી-

૨૦ સર્વનિવાયુક્તક ....

૨૧ .... યથામયા માતાપિત્રોપુણ્યાપ્યાયનાય દશપુરવિનિગતવલમિવૈસ્તવ્યાર્યચાતુ-

૨૨ વિંધસામાન્યઔદરેપણિસગોત્રઙ્દોગસત્રસચારિત્રાક્ષણરૂદ્રશર્મપુત્રબ્રાહ્મણમિત્રશર્મ-
ગણેશ્વરામ્યાં

૨૩ મળ્હલીદ્રંગે દન્તુરાપુત્રમામસ્સોદ્રઙ્ગઃ સોપરિકરઃ ....

૩૧ .... દૂતકશ્રાત્ર શ્રી

૩૨ સ્વરમ્હઃ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિવત્રમટ્ટિના ॥ સં ૨૦૦ ૧૦

ભાદ્રપદ શુ ૧૦

૩૩ સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ જ. યુ. બી. વો. ૩ પાટ ૧ પા. ૮૫ એ. એસ. બદ્દે ૨ શિલાદિત્ય સુધીનું વંશ વર્ણન તેમ જ ઉપરનો શાપવિભાગ તેના ૨૮૬ ન્યેષ વ. ૬ ના તામ્રપત્ર(ઈ. એ. વો. ૧૪ પા. ૩૨૭)ની સાથે મળતાં આવે છે, તેથી આંહી ઉપરોક્ત વિભાગનું જ અક્ષરાન્તર આપેલ છે.

૩ વાંચો વલ્લી

अक्षरान्तरं

पतलं वहेलुं

१. ओं स्वस्ति वलमितः ...

पतलं बीजं

२०. [शिलादित्य] (कु) शिली सन्वनिनायुककं ...

२१. ... मातापित्रो $\times$ पुण्याप्यायनाय वल ...

२२. त ... [गी] संघस्येदानीं तद्विहारस्थानेमावाद्यक्षरविहारे-

प्रतिवसत्तु [श्रीवरपिण्डपातशयनासनगला]

२३. नमः [त्ययभैपज] यपरिष्कारार्थं बुद्धानां च भगवतां पूजासपनगन्धधूपपुष्पमाल्यदी-

पतैलाद्युपयोगाय [विहार]

२४. स्य च खण्डस्फुटितप्रतिसंस्काराय घासरकपयकान्तर्गतो निगुण्डकग्रामः पूर्व-

मुक्तमुज्यमानकः मनश्च ...

२५. इति कृत्वान्विष्य सौद्रङ्गस्तोपरिकरस्सवातभूतप्रत्यायः ...

२६. ... दूतकध्वान मद्यादित्ययथाः लिखितं सन्निवि-

२७. [महाधि] कृत दिविरपतिवत्रमादिना ॥ सं २००+८०+७ कार्तिक व ७ ॥ ओं ॥

स्वहस्तो मम

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધાવારાદ્વલ્મીપ્રદ્વારમદ્રેશ્વરવાસકાત્પ્રસન્નપ્રણતા .....
 ૧૮ .... પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય ૨૮ કુશલી
 ૧૯ સર્વાનિવાયુક્તક .....
 ૨૦ .... યથામયામાતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાથ

પતરું વીજું

- ૨૧ વલ્મીસ્વતલનિવિષ્ટયક્ષશૂરકારિતમિષ્ટુણિવિહારે તન્નિવાસિચતુર્દિશાભ્યાગ-
 ૨૨ તાર્યમિષ્ટુણીસજ્જસ્ય ચીવરપિન્ડપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયમૈપજ્ય-
 ૨૩ પરિષ્કારોપયોગાય બુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં પૂજાન્તપનગન્ધપુષ્પમાલ્યદીપતૈલાદ્યપ્ય-
 વન્નિષ્ઠિતયે વિ-
 ૨૪ હારસ્ય ચ ચ્છન્દસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય વાસરકપથકે વટદ્રહપ્રત્યાસન્ન
 [અમદાસપુત્ર] ગ્રા-
 ૨૫ મસ્સોદ્રજ્જસ્સોપારિકરસ્સવાતભૂતપ્રત્યાયઃ .....
 ૨૭ ... સમકાલીનઃ વિહારાર્યમિષ્ટુણીસંઘોપમોગ્ય[ઃ]
 ૨૮ [ધર્મ]દાયો વિસૃષ્ટઃ
 ૩૪ .... ॥ દૂતકશ્ચાત્ર શ્રીચરમ્ભઃ ॥
 ૩૫ લિખિતં સન્નિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપાતિવત્રભટ્ટિના ॥ સં ૨૦૦ ૯૦ માત્રપદ
 બહુલ ૭
 ૩૬ સ્વહસ્તો મમ

વળામાંથી મળેલાં શિલાલિપ્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. વ. સં. ૨૯૦ સાદ્રપદ વ. ૭

આ બન્ને પતરાં એક જ બાબુ કાતરેલાં છે અને એક જ ક્ષીથી ભેડેલાં છે. દરેક પતરામાં બે કાણાં છે, પલ્લ બીજી ક્ષી ગુમ થયેલી છે. ક્ષી ઉપરની સીલ ઉપરનો લેખ ભુંસાઈ ગયો છે અને લાંચી શકાય તેમ નથી. પતરાં દરેક ૧૨ ઇંચ લાંબાં અને ૬ ઇંચ પહોળાં છે. તે બહુ જ સુરક્ષિત દશામાં છે.

લિપિ ચાહુ વલ્લી પતરાંમાંની જ છે. પં. ૩૨ માંનો જ વ્યંજન ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. વલ્લીના દરવાજા બહાર ભદ્રેશ્વર સુકામે છાવણીમાંથી દાન આપવામાં આવ્યું છે. વલ્લીની અંદર યક્ષશ્વરે બધેલા સિક્કાળી માટેના વિહારમાં ચારે દિશાથી આવતી ભિક્કાળી માટે કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ વિગેરેના અર્થે માટે, ભગવાન જુદની પૂજામાં ભેષ્ટતાં ચંદન ગંધ, પુષ્પ, વિગેરે માટે અને વિહારના કુટ્યાતુલ્યા ભાગના સમારકામ માટે, ધાસરક પ્રાંતમાં વદ્દલની પાસે આવેલું અમદાસપુત્ર ગામ શિલાલિપ્યે દાનમાં આપેલું હતું.

આયુક્તક, વિનિયુક્તક વિગેરે અધિકારીઓને હુકમ કરવામાં આવેલ છે.

દૂતક શ્રી ખરમ્મ છે અને સંધિ વિશ્વહાધિકારી વત્રલદિએ દાન લખેલું છે.

તિથિ શુ. સં. ૨૯૦ ના સાદ્રપદના વર્ષ ૭ છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં^૧ સ્વસ્તિ [૧] વિજયસ્કન્ધાવારાદે[વી]સરો વાસ્સકાત્ પ્રસમપ્રજતા-
મિત્રાણા [-] મૈત્રકાણામતુલ્લવલસમ્પન્નમણ્ડલ[લા]ભોગસં-
- ૨ સક્તપ્રહારશતલઘ્વપ્રતાપાત્પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌ-
ભૂતશ્રેણીપ(વ)લાવાસ-
- ૩ રાજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વર શ્રીમટ(ટા)ર્કાદવ્યચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચર-
નારવિદપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ
- ૪ શે(શૈ)શવાત્પ્રમૃતિ સ્વદ્ગદ્વિતયિવાહુરવે સમદપદગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વ
નિકષસ્તત્પ્રતાવૈ પ્રન(ણ)તારાતિચૂડ(ઢા)ર-
- ૫ ત્નપ્રમાસ(-)સક્તપાદનલ્લરશ્મિસંહતિસ્સકલસ્મૃતો(તિ)પ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાન્વ(ર)ધ્યરાજશબ્દઃ
- ૬ રુપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ભીર્યવુદ્ધિસપ્પ(મ્પ)દ્વિ સ્મરશશાંકાદિરાજોદધિત્રિદશ-
ગુરુધનેશાનતિશયાન[:] શરણાશ(ગ)તામય-
- ૭ પ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્ય્યફલ [:] પ્રાર્થનાધિકાર્ય્યપ્રદાનાન-
ન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણય(યિ)હૃદયઃ પાદ-
- ૮ ચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પા-
દનસ્વમયૂક્તસન્તાનવિસ્ત્ર-
- ૯ તજાહવીજલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાસમ્પદૂવ(વ)-
લોભાદિવાશ્રિતઃ સરમસમા-
- ૧૦ મિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માતાપિર્તાંસિલ્લલઘનુર્દ્વરઃ પ્રથમનરપતિ
સમતિમૃષ્ટા[ના]મનુપાલયિતા-
- ૧૧ ધર્મદાયાનાં મપાકર્તા પ્રંજોપઘાતકારિણામુપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરે-
કાધિવાસસ્ય સ્ય(સં)હતારાતિપક્ષલ-
- ૧૨ ક્ષ્મી વ[પ]રિભોગદક્ષવિક્રમા[મો] વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમ
માહેશ્વરઃ શ્રી ધરસો[સે]નસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદાનુ
- ૧૩ ધ્યાતસ્સકલદિ[જ]ગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદ[ય]સ્થગિતસમગ્રાદિગ્ [ઙ]
મણ્ડલસ્સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલાગ્ર
- ૧૪ યુતિ માસુરતરન્સ(શ્સ)પીઠ ઓદૂઢ ગુરુમનોરથમા(મ)હામારસ્સર્વવિદ્યા પરાપર
વિભાગાધિગમવિમલમતિરપિસર્વ-

૧ પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુંબઈમાં અસલ પત્રું છે, તે ઉપરથી ૨ ચિત્રરૂપે છે. ૩ વાંચો પ્રમાણ
૪ વાંચો વિસ્માપિ ૫ વાંચો ધર્મદાયાનામપાકર્તા.

શિલાદિત્ય ૧ હાનું ભદ્રેણિયકનું દાનપત્ર^૧

શુ. સં. ૨૯૨ ચૈત્ર. સુ. ૧૪ (ધ. સ. ૬૧૦-૧૧)

સ્વ. ડો. છ. કુન્દાની વિધવા પાસેથી, પ્રિન્સ એફ વેલ્સ મ્યુઝિયમના દરરીઓએ, ખરીદેલાં વાસપત્રો પૈકીનાં આ બે છે. તે ઠંઠાંથી મળ્યાં હતાં તે બાણવામાં નથી.

આ પત્રમાં ૧૧૩ ઈંચ લાંબાં અને ૮૩ ઈંચ પહોળાં છે. બંડા ત્રાંબાના વાળાથી તે બંને સાથે બાંધેલાં છે. પત્રમાંની એક જ બાહુએ લેખ કોતરેલો છે અને પહેલા પત્રમાં ૧૯ અને બીજા પત્રમાં ૧૩ પંક્તિ આપેલી છે. આ શિલાદિત્યના વંશની સીલોમાં હોય છે તેમ સીલ ઉપર શ્રી મદ્દકા કોતરેલ છે અને તે ત્રાંબાના વાળાના છેડા સાથે ચોટાટેલ છે.

લેખ સંભાળપૂર્વક કોતરવામાં આવેલ નથી અને તેથી ઘણી જુલો રહી ગઈ છે. થોડા ભાગ સંભાળપૂર્વક કોતરેલો છે, પણ બાકીનો ભાગ (પં. ૧૩ થી ૧૯) બહુ જ છીછરો કોતરેલો છે. લેખ સંસ્કૃત ભાષામાં છે અને શાપાત્મક ત્રણ શ્લોકો સિવાય બાકીનો અષ્ટા ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સાવમી સદીમાં ઉત્તર હિન્દની પશ્ચિમ વિભાગમાં ચાલતી વપરાયેલી છે.

લેખ શિલાદિત્ય ૧ હાના સમયનો છે. તે ધરસેનનો પુત્ર હતો અને ધરસેન ગુહસેનનો પુત્ર હતો. તે બધા પરમ શૈવ હતા. ઉવટના રાજાઓનાં બીજાં દાનપત્રોની માફક આમાં પણ વંશાવલીમાં સેનાપતિ ભટ્ટાર્કના ચાર પુત્રનાં નામ છેડી દેવામાં આવેલ છે.

આ દાનપત્ર દેવીસરસમાં સુકામ હતો. ત્યારે શુ. સં. ૨૯૨ ના ચૈત્ર સુદ ૧૪ ને દિવસે આપવામાં આવેલ છે, અને સંધિવિશદિક દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિએ લખ્યું હતું. ફત્તક ખરબદ હતો, જે રાજાનો નાનોભાઈ અને પાટવી કુમારની જગ્યાએ હોઈ શિલાદિત્ય પછી ગાદીએ આવેલ.

આ શાસનમાં લખ્યું છે તે સુખળ ચાર વનસ્પત્રીમાં આવેલા ભદ્રેણિયક ગામમાં ૨૦૦ પાદાવર્ત જમીન તે ગામમાંના સૂર્યમંદિરની પૂજા માટે આપવામાં આવેલી. આ બરસો પાદાવર્તમાંથી સો પાદાવર્ત ગામની પૂર્વ સીમમાં બ્રાહ્મણ પ્રબંધરતને મળેલી જમીનથી પૂર્વ તરફ, બ્રાહ્મણ રૂદ્રને મળેલી જમીનથી દક્ષિણ તરફ બરટિકા દરેકથી ઉત્તરમાં, અને ગોપ્પર વાટક ગામની સીમની સંધિથી પશ્ચિમ તરફ, આવેલાં હતાં. બાકીના સો પાદાવર્તની ચતુઃસીમા આપેલી નથી, પણ ભેક્ક માટે પ્રથમથી જુદી કાંદેલી જમીન સૂર્યનામંદિરને બીજા એક ટુંકડા સહિત આપેલી હતી, એમ લખેલ છે. આ જમીન પૂજા, સ્નપન, ગંધ (ચંદન), પુષ્પમાલા, દીવાને માટે તેલ, વાદ્ય ગીત, નૃત્ય, બલિચર વિગેરે માટે તેમ જ પાદમૂલના પ્રજ્વળન માટે તેમ જ દેવાલયના ખંડન, ફાટકૂટના છોડોદાર વાસ્તે આપવામાં આવેલ છે.

આ દાનમાં આપેલાં રથોના જેવાં કે દેવી સરસ (પં. ૧) ભદ્રેણિયક (પં. ૧૯, ૨૦, ૨૨) બારવનસ્પત્રી^૨ (પં. ૨૨) બરટિકા^૩ દરેક (પં. ૨૩) ગોપ્પરવાટક (પં. ૨૩) વિગેરે ઓળખાઈ શકાયો નથી.

૧ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૧૬ આર. ડી. બેનાર્ડ ૨૨૧. મી. બેનાર્ડએ ૨૯૦ વાંચેલ અને નો. ઈ. ઈ. વો. ૨૦ પા. ૧૮૧ મે તે જ સાલ લખેલ છે. પરંતુ હું ૨૯૨ વાંચું છું તેથી શિલાદિત્ય ૧ હાની આ ઉદાહરણો ઉદ્ધરી સાલ મળે છે. આ અને ત્યારપછીના ધરસેન ૩ બંને ૩૦૪ ના દાનપત્ર વચ્ચેના ગાનામાં એકાદ શબ્દો એટલે કદાચ તેના બાઈ ખરબડે શબ્દ કંઈ દોષ, એવો સંભવ છે. શિલાદિત્ય ૧ હાનાં ધણાં દાનપત્રોમાં તે ફત્તક વરીક આવે છે, અને તેનું એક દાનપત્ર પણ દમજી મળી ગયું છે. (જર્વ. એપી.) ૩ આ વત્રમંદિરને કીર્ટીનાં દીરક નં. ૧૩૪૧ માં વચમટિ અને નં. ૧૩૪૯ માં વચમટ લખ્યો છે. નં. ૧૩૩૭ માં વત્રમટિ, નં. ૧૩૩૮ માં વત્રમટિ અને નં. ૧૩૪૯ માં વત્રમટિ એ બધાં વાંચન યોગ્ય છે. ૨૬૬૯૮ તે વત્રમટિનો પિતા, વત્રમટિ તેનો દીરો, ૨૬૬૯૮ અને તેનો દીરો, બનદિલ એમ આ કુટુંબની ચાર પેઢીએ ઉત્તરોત્તર મેત્રકુટુંબના આઠ શબ્દોના સમયમાં હકાક આદાને અધિકાર લેવાનો દનો. (જર્વ. એપી.) ૪ લગ્ન પછીના બે દપાને ૨ વાંચીમે તે જમીનના બંને ટુંકડા મળે તે પાદાવર્ત જમીન થવી એટલે. (વત્રી) ૫ આ મંદિરને માટે વપરાયેલું દોડું એકએ બંદાવક પાસે વંચી ગયું છે તે કદાચ દોષ પણ તેનું બંડું નામ વામનરવળી દર્જ (વત્રી) ૧ બરટક, બદ્ધ જુક ગામના વત્રક અને રસેનો અને આદિત્યની માર્ગદર્શી. કુલ, એ બધાં આજ શબ્દોનાં સં. ૨૯૦ ના દાંકના વામનપત્રમાં આપેલાં છે, તેથી આ બંને દાનપત્રોમાં સુકાવેલી જમીન પાસેપાસે દોડી એટલે, એમ અટકળ કરી શકાય.

પતરું વીજું

- ૨૦ ણિયક ગ્રામા(મ) નિ પિ(વિ)દ્યાદિત્યદેવપાદાનં પૂજાસ્તપનગંધવીપપુષ્પમાલ્યદીપ-
તૈલાદ્યપયોગાય વાઘગીતનૃત્યા
- ૨૧ દ્યાર્થે વલિચરુસત્રોત્સર્પણાય પાદમૂલપ્રજીવા(વ)નાયા(ય) દેવકુલસ્ય ચ
સ્વણડસ્ફુટિતપ્રતિસંસ્કારાય
- ૨૨ ચ વારવનસ્થલ્યાં મદ્રેણિયકગ્રામે પૂર્વસીન્નિ બ્રાહ્મણપ્રમન્દતસત્કવ્રહ્મદેયક્ષેત્રા
ત્પૂર્વતઃ રુદ્ર-
- ૨૩ સત્કવ્રહ્મદેયક્ષેત્રાદક્ષિણતઃ વરદિકાદણ્ડકાદુત્તરતઃ ગોપ્પરવા(વા)ટક [મા]
મસીમાસન્ધેરાપરતઃ પાદાવર્ષ શતં
- ૨૪ તથાસ્મિન્નેવ ગ્રામે મૈક્ષકં^૧ લવમેતત્યાગાવર્ષશતં મૈક્ષકંશ્ચ સોદ્રંગં સોપરિકરં
સવાતમૃતપ્રત્યાયં સધાન્ય-
- ૨૫ દ્વિરણ્યાદેયં સદશાપરાધં સોત્પદ્યમાનવિદિઃ^૨ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયં
પૂર્વપ્રત્નવ્રહ્મદેય-
- ૨૬ વર્જિતં ભૂમ(મિ)ચ્છિદ્રન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિત(તિ)સરિત્પર્વતસમકાલીનં
ધર્મદાયતયા નિમૃદ્યં યતઃ ડ-
- ૨૭ પરિ[લિ]ક્ષિતસ્થિત્યા મુજ્યમાનસ્ય ન કૈશ્ચિદ્વ્યાસેધે વર્તિ[ત]વ્યમાગા
મિમદ્રનૃપતિમિરપ્યસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા અનિત્યા-
- ૨૮ નૈશ્વર્યાણ્યાસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્ય[ં] ચ ભૂમિદાન ફલમવગચ્છદ્વિરયમસ્મ
દ્વાયોન્યવ્યાઃ(વ્યઃ) પરિપાલયિ-
- ૨૯ તવ્યાશ્ચેત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેનં વહુમિર્વસુધામુકા રાજમિસ્સ
ગરાદિમિઃ યસ્ય યસ્ય યદા
- ૩૦ મૂમિસ્તા(ત)સ્ય તસ્ય તદા ફલં યાનીહ દારિદ્ર્ય ભયાન્નેરન્દ્રૈર્દેન્યાનિ
ધર્મ્યાયતનાનિ(ની)ત્રિ(ક્રિ)તાનિનિર્મૂ(ભુ)ક્તમાલ્ય
- ૩૧ પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ષષ્ટિ વર્ષ સહસ્રાણિ સ્વર્ગે
મોદતિ ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા ચા-
- ૩૨ નુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ^૩ દૂતકાશ્વાત્ર શ્રીશ્વરગ્રહઃ લિખિતં સન્ધિ
વિગ્રહાધિ ત્રિ(ક્રિ)ત દિવિરપતિ
- ૩૩ વત્રમહિના સંવત્ ૨૯૨ ચૈત્ર શુ ૧૪ સ્વહસ્તો મમ

૧ વિશ્વર્ગ નકામે છે તે ક્ષદાય બેનું ચિહ્ન પણ હોય. (તંત્રી) ૭ વાંચો વિદિકં ૮ વિશ
ચિહ્નને માટે ૨૫૬ છે. ૯ વાંચો વસેત [॥] इति.

- १५ तस्सुभाषितलवेनाऽपिसुलोपपादनीयपरितोषस्समम्लोकागाधगांभिर्यं हृदयोऽपि
मुचरितवतिशयमु
- १६ व्यक्तपरमकल्प्य(रुया)णस्वभावः सिलीमूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगत-
ओदमकीर्तिर्द्धर्मा मु(नु)परोषोज्वलत
- १७ रीकृतार्थमुत्तसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्यद्वितीयनामापरममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यः
कुशली सर्व्वाने-
- १८ वायुक्त विनियुक्तद्रांगिकमहत्तरशौक्तिकचौरोद्धरणिकचाटमटकुमारादित्या-
दनन्यान्ध्र(न्यांश्च) ययासंव-
- १९ ध्यमानकांस्समाज्ञापयत्यस्तु वत्संविदितं यथा मया मातापित्र (ओ): पुण्या-
पायनाय मद्रे-

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

૧ ઑં .... વિજયસ્કન્ધાવારા .... મદ્ર રંક (?) વાસકાત્ પ્રસમ્પન્નતામિત્રાણાં

પતરું બીજું

૩૨ .... પરમમાદેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેન [૧૮કુશલી]

૩૩ સર્વાનેવ યયાસમ્બધ્યમાનકાન્મમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રો
x પુણ્યાપ્યાયનાય વલં [મ્યા મ્યાસે સન્નિવિષ્ટ યક્ષશૂરવિહાર-૩૪ મળ્હલે સામન્તકક્કુકમાતૃકુલપુત્રિકાપૂર્ણમદ્દાકારિત્વિહારનિવાસિનાનાદિગમ્યા-
ગતાર્યમ્ભિક્ષુણી સંઘાય ચીવરપિણ્ડ પાતશ-૩૫ ઘનાસનગ્લાનમૈષજ્યાદ્યર્થં તુદ્ધાનાં ચ ભગવતાં ગન્ધપુષ્પધૂપદીપતૈલાદ્યર્થં
વિહારસ્ય ચ લ્ખણ્ડસ્ફુટિતપ્રતિ[સંસ્ક]-૩૬ રણાય ચ સુરાષ્ટ્રેષુ રોહાણકપથકે નાગાદિન્નાનકમ્રામસ્સોદ્રક્કસ્સોપરિકરસ્સમૂતવાત-
મત્યાયસ્સ[ધા]-

૪૩ — — — — દૂતકોત્ર સામન્તશીલાશિત્યઃ લિખિત[મિ]

૪૪ [દંસંધિ]વિમ્મહાધિકૃત દિવિરપતિ[ચન્દ્ર]મદ્દિપુત્ર દિવિરપતિસ્કં[ન્દમ]-
ટેન સં ૩૦૦ ૧૦ ૯ જ્યેષ્ઠ શુ. ૭ સ્વહસ્તો મમ.

૧ ધ્રુવસેન ખીબ સુધીનું વંશવર્ણન શરૂવાતનો ભાગ બાદ કરીએ તો આ જ રાબના સં. ૩૧૩
શ્રા. સુ. ૧૪ ના તામ્રપત્ર (જ. બો. ઇ. રા. એ. સો (ન્યુ. સી.) વો. ૧ પા. ૫૦ તથા આચાર્ય-
લેખો નં. ૬૫)ની સાથે તદન મળતું આવે છે તેથી ઉપયોગી વિભાગનું અક્ષરાન્તર આપેલ છે.

નં. ૬૬

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

‘વળામાંથી મળેલાં ધ્રુવસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો’

શ. સં. ૩૧૬ જ્યે. સુ. ૭ (ઈ. સ. ૬૩૮)

૧૨૬ ઇંચ લંબાઈ અને ૮૩ ઇંચ પહોળાઈનાં આ બે પતરાં ઠાળી બાલુના કાણામાંથી પસાર થતી કડીથી બાંધેલાં છે. જમણી બાલુના કાણાની કડી શુભ થયેલી છે. આ પતરાંની સ્થિતિ બહુ ખરાબ છે.

પં. ૪૩ માં ત ને ઉપર આઠો લીંટો છે.

★ હાન ... ... છાવણીમાંથી અપાયું છે. વલણીની નજીકમાં યક્ષશ્વર વિહારની હદમાં પૂર્ણભદ્રે બાંધેલા વિહારમાં રહેલી બૌદ્ધ સિંહાસનમાં માટે કપડાં, ખોરાક, હવાદાર વિગેરે મેળવવા માટે, છુદ્ધ ભગવાનની પૂજા માટે ચંદન, પુલ, ગંધ દીપ વિગેરે માટે, અને વિહારના કુટ્યા તુટ્યા ભાગના સમારકામ માટે, સુરાદ્રાપ્રાંતમાં રાહાલુકમાં નાગદિજ્ઞાનક ગાય ધ્રુવસેને હાન વડીકે આપ્યું તેની નોંધ આમાં છે, સામન્ત કકકુકની માના ખાનદાન કુટુમ્બમાં પૂર્ણભદ્રે જનમ્યો હતો.

ધ્રુવક સામન્ત શિલાદિત્ય હતો અને લેખક સ્કન્દભદ્ર હતો. તિથિ શ. સં. ૩૧૬ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૭ હતી.

ધ્રુવસેનની આ ન જણાયેલી નવી સાલ છે. તેથી આ હાનપત્ર ઉપયોગી ગણાય. આ રાજાનાં બી -હાનપત્રો સં. ૩૧૦,^૨ ૩૧૨,^૩ ૩૧૩,^૪ ૩૨૦,^૫ અને ૩૨૧^૬ નાં છે.

૧ જ. ધ. ભા. વા. ૩ પા. ૧૪૮ એ. એસ. ગદ્રે. ૨ ધ. એ. વા. ૬ પા. ૧૩ ૩ જ. ભા. એ. રા. એ. સો. (ન્યુ. સી) વા. ૧ પા. ૧૬૪ તેજ વા. ૧ પા. ૫૦ ૪ જ. ભા. એ. રા. એ. સો. વા. ૨૦ પા. ૬ ૫ એ. ઈ. વા. ૮ પા. ૧૮૮ ૬ એ. ઈ. વા. ૮ પા. ૧૬૪

છે તેવું જ ૫૦ માટેનું છે. વળી શીલાદિત્યના ૩૪૭ સાલના જેસરના તામ્રપત્રમાં જે દાન લેનાર તે જ આ દાનપત્રમાં દાન લેનાર છે. ફરક માત્ર એટલો છે કે આંહી તેને દીક્ષિત લખ્યો છે અને તેના જેસરના દાનપત્રમાં વાપરેલ જે નામ સગ્ગળ અને પ્રકાશ આપ્યાં નથી. તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે શીલાદિત્ય ઝળઝળે તે જ પુરુષને ખીજું દાન દશ વર્ષ પછી આપ્યું હોવું જોઈએ— ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીસ્ટ]

(૧) પુખ્ત—સામ્બપુરમાંથી નીકળી આવેલા, ઈશિક ગોત્રના ચતુર્વેદની વાજસનેયશાખાના સામ્બદત્તના પુત્ર બ્રાહ્મણ દીક્ષિતને સુરાષ્ટ્રમાં મહસર ગામમાં મહસરચલીમાં રાજકીય જમીન-માંથી ૨૫ પાદાવર્તવિસ્તારવાળી વાવ દાનમાં આપી તેની નોંધ આ લેખમાં છે. દાનની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વે પાણડવ ખરડ, દક્ષિણે દત્ત(દત્ત)ની માલિકીનું [૬] ભિપલિકકા ખુણક તરીકે જાણીતું પ્રચીડા, પશ્ચિમે સીસગર શ્વેત અને ઉત્તરે કુટુમ્બિન સહિલકનું ક્ષેત્ર (૨) (તે ગામની) ઉત્તર સીમામાં ૧૦૪ પાદાવર્ત ભૂમિ પાંચ કુટકે—કોઈ નષ્ટ થએલા કુટુમ્બનો પહેલો કુટકો ૧૬ પાદાવર્તનો હતો. તેની સીમા નીચે મુજબ—પૂર્વે બ્રાહ્મણ અણુકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે ચચ્ચ અને માતૃલનું કૌટુમ્બિક ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે મહવાનક અને સગર (?) ક્ષેત્ર, કોરટપદ્રક ગામ-હાને રસ્તે આવેલું; ઉત્તરે પત્તિયાણક દુર્ગક્ષેત્ર નામનું ક્ષેત્ર. ખીજો કુટકો ત્રીસ પાદાવર્તનો કોઈ નષ્ટ થએલા કુટુમ્બની માલિકીનો તેની સીમા—પૂર્વે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ અણુકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે કૌટુમ્બિકના ભોટુકનું ક્ષેત્ર; ઉત્તરે તે જ બ્રાહ્મણ અણુકનું ક્ષેત્ર. ત્રીજો કુટકો ૪૩ પાદાવર્તનો જે કિકક ખેડતો હતો તેની સીમા—પૂર્વે સુભાવસધી ગામ જતો માર્ગ; દક્ષિણે બ્રાહ્મણ સફ્ફકનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પત્તિયાણક અને માતૃસ્થાન નામે ક્ષેત્ર; ઉત્તરે સુભાવસધી ગામની સીમા. ચોથો કુટકો પણ કિકક ખેડતો હતો અને તે દશ પાદાવર્ત હતો. તેની સીમા—પૂર્વે શાહરસ્તો; દક્ષિણે ગ્રામશિખર; પશ્ચિમે કુલપુત્ર વરુણની પ્રચીડા; ઉત્તરે ઠઠકકનું ક્ષેત્ર. પાંચમો કુટકો પાંચ પાદાવર્તનો હતો અને તેને કિકક ખેડતો હતો. તેની સીમા—પૂર્વે બ્રાહ્મણ ચમસનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; દક્ષિણે દાસનક નામનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે (રાજવટ્ટા) રાજમાર્ગ; ઉત્તરે બ્રાહ્મણ શંકરનું બ્રહ્મદેયક્ષેત્ર.

દાનનો દૂતક રાજપુત ખરચહ હતો, અને લેખક સન્ધિવિગ્રહાધિકૃત, દિવિરપતિ, મહા-પ્રતિહાર, સામન્ત મસ્મક હતો. રાજપુત નીચેનાં તામ્રપત્રોમાં દૂતક તરીકે આપેલ છે. (૧) શીલાદિત્ય ઝળઝળાં સં. ૩૫૬ ના ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૨) શીલાદિત્ય ઝળઝળાં સં. ૩૬૨ નાં ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો, (૩) દેવલિનાં સં. ૩૭૫ નાં અને સંવત્ ૩૭૬ નાં તામ્રપત્રો તિથિ સં. ૩૫૭ ના દ્વિતીય પૌષ વદિ ૪ જે ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬ ની ખરોખર આવે છે. દાન મેઘવનની છાવણીમાંથી આપવામાં આવ્યું હતું. શીલાદિત્ય ઝળઝળાં લુન્સડીનાં ઉપર નાં તામ્રપત્રો પણ ત્યાંથી આપવામાં આવ્યાં હતાં. લેખમાંના મહસર, સુભાવસધી વિગેરે સ્થળો ઓળખાઈ શક્યાં નથી. આ લેખ ભાવનગર દરબારે મૂળ પતરાંઓ આપ્યાં હતાં તે ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

શીલાદિત્ય ડાહ્યાનાં જસરનાં પતરાં^૧

વ. સં. ૩૫૭ દ્વિતીય પૌષ વ. ૪ (ઇ. સ. ૬૭૫-૭૬)^૨

આ તામ્રપત્રે કાઠિયાવાડમાં ભાવનગર સ્ટેટ વાખાના જસર ગામડામાંથી ઈ. સ. ૧૯૧૫ માં મળ્યાં હતાં. તે ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરને આપેલાં અને તેમણે શીલાદિત્ય ડાહ્યાનાં એક બીજા દાનપત્રની સાથે બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લીધી^૩ છે.

૧-૨ ૧/૨" લાંબાં અને ૧ ફુટ પહોળાં બે બડાં તામ્રપત્રોની અંદરની બાજુએ લેખ દેખાતો છે અને તે લાંબી ત્રાંબાની કડીથી જોડેલાં છે. કડી ઉપર કાઠિયાવાડનાં બીજાં તામ્રપત્રની સીલ ઉપર હોય છે તે શ્રી મદ્ધ અક્ષરો છે. સીલની ઉપરના ભાગમાં નંદીનું ચિત્ર છે. બીજી બાજુનાં છિદ્રો છે, પણ તેમાંની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. કુલ ૬૨ પંક્તિ લખાણની છે, જેમાંથી ૨૯ પહેલાં માં. અને ૩૩ બીજા પત્રમાં છે. છેલ્લા ત્રણ શાપાત્મક શ્લોકો શિવાય બાકીનો બધો લેખ ગદ્યમાં છે. લેખની ભાષા સંસ્કૃત છે અને પૂર્વજ્ઞેનાં પત્રમાંથી નક્કલ કરેલાં આડંબરમય વાક્યો છે. રક્તવાળા વ્યંજનો ખેવડા લખ્યા છે. ૫ અને ૬ ની પહેલાં ઉપધ્માનીય અને શુક્લ-મૂલીયનો ઉપયોગ કરેલ છે.

લિપિ ઉપર ક્ષણે તરફની અસર છે. જુઓ પં. ૩૨ માં સ્વાલંકાર નો જ. ૬ ની બેઠકનો લીટો દાખી દેવામાં આવેલ છે. અનુસ્વારની જગ્યાએ ઘણીવાર ન લખેલ છે જુઓ અન્ત (પં. ૧૦) વિચ્છિન્ન (પં. ૧૯) પં. ૨૫ અને ૪૪ માં જ નો વ નોંધ લેવા જેવો છે.

લેખની પહેલી ૪૫ પંક્તિમાં વંશાવળી છે. વલ્લી વંશના છેવટના રાજાઓના તામ્રપત્રમાં હોય છે તેમ ભટ્ટાર્કના દીકરાનાં નામ છોડી દેવામાં આવેલ છે. ભટ્ટાર્ક પછી તેના ચોથા દીકરા ધરપટ્ટના દીકરા શુભસેનનું નામ પ્રથમ લખ્યું છે. પછી તેના દીકરા ધરસેન ૨ જ, તેના દીકરા શીલાદિત્ય ૧ લા ઉદ્ધ ધર્માદિત્ય, તેના નાના ભાઈ ખરચ્છ ૧ લા અને તેના દીકરા ધરસેન ૩ જ. તેની પછી ગાદીએ તેના નાના ભાઈ ધ્રુવસેન ૨ જ ઉદ્ધ બાહાદિત્ય અને તેની પછી તેના દીકરા ધરસેન ૪ થો આવ્યો. ત્યાર બાદ શીલાદિત્ય ૧ લાના દીકરા ડેરભટ્ટના દીકરા ધ્રુવસેન ૩ જ આવ્યો. ધ્રુવસેન ૩ જ પછી તેના મોટા ભાઈ ખરચ્છ ૨ જ અને તેની પછી તેના મોટા ભાઈ શીલાદિત્ય ૨ જનો દીકરા શીલાદિત્ય ૩ જ, આ દાનનો હાવા ગાદીએ આવ્યો. [સ્વ. આર. ડી. બેનરજીએ આ તામ્રપત્રની સાલ ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ. વ. ૧૦ વાંચેલ છે. પ્રો. ભાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ છે.^૪ આ બન્ને વિદ્વાનોએ સાલના વાંચન અનુસાર આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ડાહ્યા પુત્ર અને અનુયાયી શીલાદિત્ય ૪ થાનું માન્યું હતું. પરંતુ વંશાવળી શીલાદિત્ય ડાહ્યા પૂરી થાય છે અને સ્વ. બેનરજીએ એમ કહ્યું કરી કે શીલાદિત્ય ૪ થાનું વર્ણન આમાં રહી ગયું હતું. પરંતુ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીએ સાલ ૩૫૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩ જનું ઠરાવ્યું છે. હયાતું ચિત્ર શીલાદિત્ય ૩ જના લુપ્તગીના તામ્રપત્રમાં^૫

૧ એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૧૧૪ આર. ડી. બેનરજી ૨ આ તામ્રપત્રોની સાલ આર. ડી. બેનરજીએ ૩૮૭ દ્વિ. પા. વ. ૧૦ વાંચેલ અને પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરે ૩૮૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચેલ, પણ ગવર્નમેન્ટ એપીગ્રાફીએ ૩૬૭ દ્વિ. પૌ. વ. ૪ વાંચીને તેને શિલાદિત્ય ૩ જનું દાનપત્ર ઠરાવેલ છે. ૩ હવે પ્રસિદ્ધ થયાં છે. એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૨૧૦ ૪ પ્રો. ડી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ પાના. ૧૦ ૫ મો. ડી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ અને ૭૧૧ દિવંદાસે એ. નં. ૧૩૫૮ ૧ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૧ અને આ. પ્રો. સં. ઇ. પા. ૫૫ લેખ ૫૫

- ५३ ब्राह्मण सङ्गकसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं अपरतः पत्तिणकक्षेत्रं म[१] तृस्थान क्षेत्र[-] च उत्तरतः सुसावसधीग्रामसीमा [॥] चतुर्थ खण्ड[-] किककप्रकृष्टमेव दशभूपादावर्त्तपरिमा-
- ५४ णं श्र(णश्च) पूर्वतः राजवर्त्मादि(द)क्षिणत[:] ग्रामशिखरं अपरतः कुलपुत्रकवरुणसत्क प्रचीहा उत्तरत[:] कर्ककसत्क क्षेत्रं [॥] तथा पञ्चम-खण्डं किककप्रकृष्टमेव पञ्चभूपादावर्त्त-
- ५५ परिमाणं यस्य पूर्वतः ब्राह्मणचमससत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं दक्षिणतः दासनकसंज्ञित-ब्रह्मदेयक्षेत्रं ॥ अपरतः राजवट्टा(त्मा) उत्तरतः ब्राह्मणशङ्करसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं [॥]
- ५६ एवमिदं चतुराधा[टन] विसु(शु) [द्] धं वापीक्षेत्रं सोदङ्ग[-] सोपरि-कर[-] सभूतवातप्रत्याय[-] सधान्य हिरण्यादेयं सदशापर[१] ध[-] सोत्पद्यम[१] नविष्टिक[.] सर्वराजकीयान[१] म
- ५७ हस्तप्रक्षेपणीय[-] पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेना च [न] द्र [१] कर्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीन[:] पुत्रपौत्रान्वय भोग्य[:] उदकाति सर्गेण धर्म-
- ५८ दायो नृ(नि) सृष्टः [१] यतोस्योचितयाय ब्रह्मदेयं (य) स्थित्या भुज्जतः कृशत[:] कर्षयत[:] प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृ-पतिभिरप्य[स्म] द्वंशजैरन्यैर्वा
- ५९ अनित्यान्यैश्चर्यान्य(ण्य) स्थ (स्थि) रं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमव-गच्छद्विरयमस्मदा[हा] योनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्व-सुधा भुक्ता राजभिः [:] सगरादिभिः
- ६० यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य त [दा] फल[- ॥] यानीह दारिद्र्यभया-न्नेन्द्रैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि [१] निर्भु(र्भु) क्तमाल्यप्रतिमानि तानि कोनाम साधुः पुनराददीत [॥] षष्टि(ष्ठि)
- ६१ वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्ता चानुमन्ता चः(च) तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्रस्वरग्रहः [॥]
- ६२ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपति महाप्रतिहारसामन्त मम्मकेनेति ॥ सं ३०० ५० ७ द्वि पौष व ४ [॥] स्वहस्तो मम ॥

અક્ષરાન્તર

પહેલું પતરું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધ(ન્ધા)ત્ર(વા)રા[ત] મેઘવનવા(વા)શ(સ)
 કા[ત]પ્રતમપ્રણતા ....
 ૨૯ .... સહવિન્ધ્યસ્તનયુગાયા:

પતરું બીજું

- ૩૦ કિતે: પત્ત્યુ: શ્રીઠેરમટસ્ય ....
 ૪૫ .... પરમમાદેશ્વર: શ્રીશીલાદિત્ય: કુશલી સર્વાનેવ સમાશાપયત્યસ્તુ
 વસ્ત[-] વિદિત[-]યથા મયા માતાપિત્રો-
 ૪૬ સ્પુળ્યાપ્યાયનાય પુણ્યસાન્ધવપુરવિનિર્ગતતત્ત્વાણ્વિધસામાન્યકુશિકસગોત્રવાજસને-
 યિસપ(ત્ર)જ્ઞચારિત્રાક્ષણસામ્બદત્તપુત્રબ્રાહ્મણદી-
 ૪૭ કિતાય મુરાદ્યે મહસરસ્થલ્યા મહસરગ્રામે પૂર્વોચરસીમ્નિ રાજકીયાત્પદ્મવિકૃતિ-
 મૂપાદાવર્તપરિસરાવાપી યસ્ય આઘાટનાનિ પૂર્વત: પાળ્ડવસ્વળ્ડ[:]
 ૪૮ દક્ષિણત: દત્ત(ત ?)સત્કમ્પિલિક્ષાસ્વળ્ડકસંજિતપ્રચીહા અપરત: ક્ષેત્ર-
 સીસગર: ઉત્તરત: કુટુમ્બિક્ષલકપ્રકૃષ્ઠ(ઇ)પત્તિયેનક ક્ષેત્રં તથા ઉત્તરસીમ્નિ
 પદ્મસ્વળ્ડાવ-
 ૪૯ સ્થિતાં ચતુરુત્તરમૂપાદાવર્તશતપરિમાણક્ષેત્રં [॥] યત્રૈકસ્વળ્ડં ઉત્તસજ્જકુટુમ્બિક-
 પોઢશમૂપાદાવર્તપરિમાણં યસ્ય પૂર્વત: બ્રાહ્મણ અળહકસત્ક બ્રહ્મદેયક્ષેત્રં દક્ષિ-
 ૫૦ ણત: ચચ્ચમાતુલ્યોત્તસત્કકોટુમ્બ ક્ષેત્રં અપરત: મદવાનક ક્ષેત્રં કોરટપદ્મકપ્રામ-
 યાયી સાગરશ્ચ ॥ ઉત્તર(ત): પત્તિયાળકદુર્ગક્ષેત્રસંજિત ક્ષેત્રં [॥] દ્વિતીય
 સ્વળ્ડ[-]ઉત્તસજ
 ૫૧ કુટુમ્બિકમેવ ત્રિહસ્ત્રપાદાવર્તપરિમાણં સ(ય)સ્ય પૂર્વત: બ્રાહ્મણશઙ્કરસત્કબ્રહ્મ-
 દેયક્ષેત્રં । દક્ષિણત: બ્રાહ્મણ અળહકસત્કબ્રહ્મદેયક્ષેત્રં । અપરત[:]
 કુટુમ્બિ મોટુક-
 ૫૨ સત્કક્ષેત્રં ઉત્તરત: બ્રાહ્મણ અળહકસ્યૈવસત્કક્ષેત્રં [॥] તથા ત્રિ(તૃ)તીય
 સ્વળ્ડં કિલકામ્પકૃષ્ઠં ત્રિચત્ત્વારિહસ્ત્રપાદાવર્તપરિમાણ[-] યસ્ય પૂર્વત: સુપાવ-
 સધીપ્રામયાયી પન્થા[:] દક્ષિણત:

૧ પંચાવળી વિભાગતું અક્ષરાન્તર શીલાદિત્ય ૩ જ્ઞાનાં સં. ૩૫૬ ના જગેશ ૭ (જ. એ. જ. ૨૧. એ. સી. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭) ના તાત્રપત્ર સાથે મળતું આવે છે. આ દાનપત્રની પં. ૧-૪૫ સુધીનું વર્ણન તે ૩૫૬ ના દાનપત્રની પં. ૧-૫૨ સુધીના વર્ણનને મળતું આવે છે. ૨ વાંચો વિગ્રો:ગુણ ૩ વાંચો મુરાદ્યે ૪ સ્વળ્ડનો જ પંક્તિની નીચે પાછળથી લખેલ છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ ओं आसीत्सुरारिसंकाशः कृष्णराज क्षितेः पतिः अप्र[पु]र्व्वेण वसोर्द्घाता साक्षाद्धर्म
- २ इवापरः । [१] शुभं तुङ्गतुङ्गतुरगप्रवृद्धरेणूर्ध्वरुद्धरविकिरणं ग्रीष्मेपि न-
- ३ भोनिखिलं प्रावृट्कालायते स्पष्टं ॥ [२] तस्यात्मजः श्री ध्रुवराजनामो महानुभावो
- ४ प्रहृतप्रतापः ॥ प्रसाधिताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण चालार्कवपुर्ध्वभूव ॥ [३]
- ५ शशधरकरनिकरनिभं यस्य यशः सुरनागाप्रसानुस्थैः परिगीयते समन्ता-
- ६ द्विद्याधरमुन्दरी निवहैः ॥ [४] तस्याप्यमृद्भुवनमारमृतेः समर्थः पा-
- ७ र्थोपमः पृथुसमानगुणैर्गुणज्ञः दुर्व्वारिवैरिवनितातुलतापहेतु-
- ८ र्गोविन्दराज इति सूनुरिन प्रतापः ॥ [५] यस्य प्रभोश्चतुरचारुउदा[र]-
- ९ कीर्त्तैरासोदिवान्निरुपमस्य पितुः सकाशात् ॥ सत्स्वप्यनेकतनये-
- १० पु गुणातिरेकान्मूर्द्धाभिपिक्तनृपसम्मत्तमाशुराज्यं ॥ [६] रक्षा[क्ष]ता ये-
- ११ न निःशेषं चतुरम्भोधिसंयुतं ॥ राज्यं धर्मेण लोकानां कुतो तुष्टिः प-
- १२ रा हृदि ॥ [७] भ्राता तु तस्येन्द्रसमानवीर्य्यः श्रीमान् भुवि क्षमापतिरिन्द्र-
- १३ राजः शास्ता बभूवादुतकीर्त्तिसूतिस्तद्वत्तलोटेश्वरमण्डलस्य ॥ [८] य-
- १४ स्याद्भमात्रजयिनः प्रियसाहसस्य क्षमापालवेष-

पतरुं वीजुं प्रथम वाजु

- १५ फलमेव बभूव सैन्यं ॥ मुक्ता च सर्व्व भुवने-
- १६ श्वरमादिदेवं नावन्द्यतान्यममरेष्वपि यो मन-
- १७ स्वी ॥ [९] अद्यापि यस्य सुरकिन्नरसिद्धसाध्यविद्याधराधिपतयो गु-
- १८ णपक्षपातात् ॥ गायन्ति कुन्दकुमुमश्रियशोयथास्वधामस्थिताः-
- १९ सहचरीकुचदत्तहस्ताः ॥ [१०] सूनूर्ध्वभूवखलु तस्य महानुभावः
- २० शास्त्रार्थबोधसुखलालितचित्तवृत्तिः यो गौणनामपरिवारमु-
- २१ वाह पूर्वं श्रीकर्कराजसुभगव्यपदेशमुच्चैः [११] राज्ये यस्य न तस्कर-
- २२ स्य वसतिर्व्याधेः प्रसूतिर्मृतादुर्भिक्षं न च विभ्रमस्य महिमा नैवो-

ગુજરાત રાષ્ટ્રકૂટ રાજ ગોવિંદ ૩ બનાં કભોઈનાં પતરાં^૧

શં. સં. ૭૩૯ વૈ. ૧. ૭

નીચે વર્ણવેલાં તામ્રપત્રો રાજ ગોવિંદરાજ ત્રીજાએ ભોગિક નામના પ્રાદાણને આપેલા બ્રહ્મદાનની નોંધ-રૂપે-છે. ધોરીઝરીવાળા-દરવાજા માટે તથા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ-પ્રખ્યાત કભોઈ નગરીના-એક રહેવાસી પાસેથી તે પતરાં ખરીદવામાં આવ્યાં છે અને અત્યારે પ્રિન્સ એક્સ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં સંગ્રહીત કરવામાં આવેલાં છે.

આ તામ્રપત્રો સંખ્યામાં ત્રણ છે. તેમનાં માપ ૬"X૭" છે અને બહાઈ બંધી જગાએ સરખી નથી, પણ આશરે ૬" છે. દરેકમાં થોડે-થોડે અંતરે જે-જે કાણાં પાડેલાં છે- અને દરેક પતરાની જમણી બાજુના કાણામાંથી એક તાંબાનો સળીયો પસાર કરીને કડી બનાવી છે અને તેના બંને છેડાએને લેગા કરીને બહો ગંઢો બનાવી દોષેલો છે. તે ગઢા ઉપર કોઈ પણ બંધની સીલની નિશાની જવામાં આવતી નથી. ડાબી બાજુનાં કાણાંની સળીયાની કડી બોવાઈ ગયેલી છે. તામ્ર-પત્રોની કિનારીને બધી બાજુથી થોડી થોડી ઉચી ચઢાવેલી છે, જેથી કરીને અક્ષરો ઘસાઈ ન જાય.

આ બધાં તામ્રપત્રો બરાબર જળવવામાં આવ્યાં છે અને તેથી સારી સ્થિતિમાં છે. પહેલું અને ત્રીજું તામ્રપત્ર કૂટ અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે જ્યારે બીજું તામ્રપત્ર બંને બાજુએ કોતરેલ છે. અક્ષરો ચોક્કસ અને-બહો કોતરેલા છે. બીજા તામ્રપત્રનો જમણા-હાથનો નીચેનો ખૂણો ઘસાઈ ગયેલ છે અને બંને બાજુએ કેટલાકે શબ્દો બરાબર સંતોષ થાય તેમ વાંચી શકાતા નથી.

પહેલા તામ્રપત્રમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે, ૧૭ પંક્તિઓ. બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુએ અને ૧૫ બીજી બાજુએ અને ત્રીજા તામ્રપત્રમાં કૂટ ૭ પંક્તિઓ છે. લિપિ ઉત્તર હિન્દની વલ્લભી લિપિ પ્રમાણેની છે. ભાષા શુદ્ધ સંસ્કૃત છે. લખાણમાં કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ નોંધવા લાયક છે. સ્વર-વર્ણનો શબ્દાન્ત-વ્યંજનોને બોડા તરીકે બતાવવા માટે તેમના ઉપર ન્હાની રેખા દોરેલી છે. દા. વ. સહશાત્, પક્ષપાતાત, ક્રીમાન્, વસેત્ ઇત્યાદિ. નીચેના સ્વરો શબ્દોની શરૂવાતમાં માત્રમ પડે છે; આ, ઇ, ઉ.

દાનના દાતાનું નામ રાજ ગોવિંદરાજ ત્રીજો છે. આ રાજાની પૂરેપૂરી વંશાવળી આપેલું દર્શાવેલી છે. પં. ૧ થી ૨૮ સુધીના વંશાવળી વિભાગ પદ્યમાં છે અને તેમાંના ૪, ૫, ૬ અને ૧૩ એમ ચાર સિવાય બાકીના બધા શ્લોકો આ સંગ્રહના નં. ૧૨૩ થી ૧૨૬ સુધીના લેખોમાં આપણને મળે છે. આ વંશનો પહેલો રાજા કુબ્જરાજ છે. જુઓ પંક્તિ ૧. તેના દીકરો કુવરાજ જુઓ પંક્તિ ૩ અને તેના પુત્ર ગોવિંદરાજ ૨ જો થયો. તેની પછી તેના ભાઈ ઇન્દ્રરાજ ગાદીએ આવ્યો. તેની પછી તેના દીકરો કર્કરાજ ગાદીએ આવ્યો. કર્કરાજને ન્યાયી, માયાળુ અને પ્રતાપી રાજ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. તેના રાજ્યમાં ચોરોની વસ્તી જ સમૂળગી ન્હોતી અને છેવટે દાનનો દાતા ગોવિંદરાજ ત્રીજો કર્કરાજનો ભાઈ આવે છે. તેણે શક સંવત્ ૭૩૯ (ધ. સ. ૮૨૧) વૈશાખ વદિ ૭ ને દિવસે આ બ્રહ્મદાન આપ્યું.

દાન લેનાર પ્રાદાણનું નામ ભોગિક છે. તે ... દહેવનો પુત્ર છે. પહેલો અક્ષર બીલકુલ વાંચી શકાતો નથી એટલે આણું નામ પૂરું જોડતું નથી, કદાચ તે જ હોય.

વળી લખાણના પ્રમાણમાં જગ્યાની વહેંચણી પણ બરાબર કરી નથી. પહેલું તામ્રપત્ર અને બીજા તામ્રપત્રની પહેલી બાજુ લખાણથી ખીચાખીચ ભરી દીધી છે, જ્યારે બીજા તામ્રપત્રની બીજી બાજુ પર તથા ત્રીજા તામ્રપત્ર પર લખાણના શબ્દો તથા પંક્તિઓ છૂટાં છૂટાં લગેલ છે. વળી ત્રીજું તામ્રપત્ર તેા અર્ધ જ કોતરેલું છે.

દાનમાં આપેલું ગામ 'વહાઉક' ચોરાશી ગામોનાં સમૂહમાં આવેલું છે અને તે ગામના નામનો પહેલો અક્ષર ઘસાઈ ગયો છે, જ્યારે બાકીનો ભાગ ધસોણક વાંચી શકાય છે.

- ४४ नीकृतानिः' निर्माल्ययान्तप्रतिगानी तानी को नाम सातुः पुनरावदी-
 ४५ त ॥ षष्टि वर्षसद्वसाणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ॥ आच्छेदा जानु-
 ४६ मन्ता च तान्मेव नरके वसेत् ॥ विन्याद्वीष्यतोयापुशुष्क-

पतङ्गं त्रीनुं

- ४७ कोटरवासिनः कृष्णाद्वीष्यतोयापुशुष्क-
 ४८ भूमिदायापहारिणः ॥ उक्तञ्च भगवता रामभ-
 ४९ द्रेण ॥ सर्वानेतान्मायिनः पार्थिवेन्द्रान् भूयोभूयो याजते
 ५० राममद्रः सामान्योयं धर्मसैनुरुत्पापां काष्ठेफाले पालनी-
 ५१ यो भवद्भिः ॥ स्वहस्तोयं श्रीगोविन्दराजस्य श्रीमदिन्द्रराजदेवपुत्रस्य ॥ विहित
 धैतन्मया शासनं
 ५२ महासन्निविमद्विक श्रीपञ्चनाभसुतवज्जुहोनेति शक नृपञ्च
 ५३ [ला] तीत संव ७३९ वैशाख [व] शुल ७

- २३ पसर्गोद्भवः क्षीणः शत्रुगणः प्रतारविताशेषारविगर्गस्तथा नो
 २४ विद्यत्परिपन्थिनी प्रभवती क्रूरा खलानां मतिः ॥ [१२] स्ववृषस्थोनुजस्तस्य सेवि-
 २५ तः सततं बुधैः [गो] विन्दिराजमूषालः साक्षाच्छंभुरविपरः ॥ [१३]
 फलोन्मुखैरापतितैर्विदूरतः
 २६ समं समन्ताद्गुणपक्षपातिभिः महाहवे दानविधौ च मार्गणैर्नकुण्ठितं यस्य सदैव
 २७ मानसं ॥ [१४] अन्तःस्थितेश्वराशिरोधृतशुभ्रचन्द्रात्स्थुतन्मुधारसविभावित-
 स — म — चः लो-
 २८ कस्य निर्वृत्तिकरः स्पृहणीय जन्मार्जतः सदाभूतमयञ्च गुणेन यश्च ॥ [१५]
 [परममा] हेत्व-
 २९ रः समविगताशेषमहाशब्दमहासामन्तारि [धि] पतिप्रभूतवर्षश्रीगोविन्दराज-
 देवः [स] र्ज्वा-
 ३० नेव आविभूमिपालान्समनुचोषयत्यस्तु वः संविदितं । यथा मया माता [पित्रो
 रात्म] न
 ३१ श्व पुण्ययशोभिषृद्धये ॥ एहिकामुष्मिकफलावाप्त्यर्थं चर्मनिहौ पथमव—

पतरं वीजुं वीजी बाजु

- ३२ गौडदेशादायातत्रेयसगोत्रच्छन्दोगस ब्रह्मचारिब्राह्मणभोगिकाय [बुद्ध] देवपुत्रा-
 ३३ य बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्राकृतुक्रियाद्यासर्प्यणार्थं बाहाउलचतुराशीत्यन्तर्गतप्रह-
 ३४—सौणिकप्रामः सहिरण्यादानः समोगभागः सदण्डदशापराधः ससीमापर्य्य [न्त]
 ३५ समस्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयो भूमिच्छिद्रन्यायेनाद्य महा वैशाख्यामुदका-
 ३६ तिसर्गोर्ण प्रतिपादितो यतोस्य भुजतो न कैश्चिद् व्यासेषे प्रवर्तितव्यं ॥ आगामिमद्रु-
 ३७ पतिमिरप्यनित्यानैश्चर्यार्ण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलं सदपहरण पा-
 ३८ प-वगच्छद्विरयमस्मदायोनुमत्तव्यः परिपालयितव्यश्च तथा चोक्तं पुराणमह [रि-]
 ३९ [मिः] ॥ [व] हुमिर्बलसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिर्व्यस्य यस्य यदा
 भूमिस्तस्य तस्य
 ४० तदाफलं ॥ उक्तञ्च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ अमेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं
 ४१ भूर्ज्वर्णवीर्य्यमुताश्च गावः लोकालयस्तेन भवन्ति दत्ता यः काश्चनं गा-
 ४२ श्व मदीश्व दद्यात् ॥ सर्व्वेणामेवदानानामेकमन्मानुगं फलं ॥ हाटकक्षिति-
 ४३ गौरीणां सप्त जन्मानुगं फलं ॥ धानीद दत्तानि पुरातरेन्द्रेर्द्वानि धर्म्मयत्ता-

કર્કરાજ સુવર્ણવર્ષનાં સુરતનાં તામ્રપત્રો

શ. સં. ૭૪૩ વૈ. સુ. ૧૫ (ઈ. સ. ૮૨૧)

આ પતરાં જે પહેલી જ વાર પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનો ઉલ્લેખ ડા. ભગવાનલાલ ઇંદ્રજીએ બોમ્બે ગેઝેટીઅર વો. ૧ પાર્ટ ૧ લામાં કરેલ છે. તેના પા. ૧૨૫ મે તેમાંની થોડી ફરીકત આપી છે, પણ કોને અને ક્યાંથી મળ્યાં તે સંબંધી કાંઈ પણ એ માહિતી તેમાં આપી નથી. તેણે તેને સુરતનાં પતરાં કહ્યાં છે, તેથી તે સુરતની આસપાસથી મળ્યાં હોવાં જોઈએ. ડા. ડી. આર. લાંડારકરે તે પતરાં મને પ્રસિદ્ધ કરવા આપ્યાં, તેથી હું પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાં નંબ્ર ૩૨ છે. તેનું માપ ૧૩.૬" x ૭.૬" છે. બહાર ૧ ઇંચ છે. ઢોર વાળીને બાંધી કરેલી છે. ડાબી બાજુએ બરોબર વચમાં કોરથી ૦.૭ ઇંચ અંદર કાણું છે તેમાંથી પસાર થતી કડીથી પતરાં બાંધેલાં છે. કડી. ૦.૪ ઇંચ બાંધી છે અને ૩.૨ ઇંચ તેના વ્યાસ છે. તેના છેડા ૧.૧૧ ઇંચ વ્યાસની સીલથી બેઠેલા છે. તેના ઉપર ગરૂડનું ચિત્ર નનુબ્યસ્વરૂપમાં બંને બાજુ પ્રાંખવાળું છે. તે પગ વાળીને અને હાથ બેંડીને બેઠેલા છે અને પગનાં તળીયાં એક બીજાને અડે છે. તેના ઉપર કાંઈ લેખ નથી.

લેખ પહેલા અને ત્રીજા પતરાની અંદરની બાજુએ અને બીજાની બંને બાજુએ કોતરેલો છે. છેલ્લા પતરામાં ૭ લીટી છે; જ્યારે બીજાં બધાંમાં સરેરાસ ૧૮ પંક્તિ છે. અરથો લેખ કોતર્યા પછી જગ્યાનો સંકેત કરવા અક્ષર નાના લખવા માંડ્યા છે અને એક પંક્તિમાં ૩૮ ને બદલે ૫૫ અક્ષરો સમાવ્યા છે. પરિણામે ત્રીજા પતરામાં સાત જ પંક્તિ છે.

પતરાં સુરક્ષિત છે; ક્યાંક ક્યાંક સપાટીમાં જરા નુકશાન થયેલું છે, પરંતુ પં. ૪૫ ની શરૂવાતનાં લાગ સિવાય બાકી બધો લાગ વાંચી શકાય છે. પતરાંની સપાટી બરોબર લીસી કરેલી નથી અને તેથી કેટલાક ખાડા અનુસ્વાર જેવા (જુઓ નેકા પં. ૧૩) અને કેટલાક વચમાંના સ્વર જેવા લાગે છે (જુઓ રુદ્રવે પં. ૪૪) કેટલેક ઠેકાણે કોતરનારે ભૂલો સુધારી છે.

પં. ૪૦ માં સાહ્ય ના સા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૫ માં જાન્માહગં જા નો આ કાઠી નાંખ્યો છે.

પં. ૫૧ માં કા સુધાર્યો છે અને ચ્ય કાઠી નાંખીને કાર્યોને બદલે કર્ણોવા લખેલ છે. રહી ગયેલા અક્ષરો આગલા અગર પાછલા અક્ષરોની નીચે ઉમેરેલા છે; જેમકે (પં. ૨૭ ના દ્રપંક નો ક, પં. ૩૨ ના મહાસંયુગે નો હા, પં. ૩૩ ના ફલાવાસિ નો ફ, પં. ૩૬ માં સૌચ્યેન નો ચ્ય અને સદાજ્ઞા નો જા). તેવી જ રીતે પતરાંની નીચે પણ અક્ષરો ઉમેરેલા છે; જેમકે પહેલા પતરામાં નીચે આર્ત્તાન્તિ અને ત્રીજા પતરા નીચે તથા શાસનદાતા અને હસ્તેન સ્વ. કેટલીક વાર આ ઉમેરા દર્શાવવા ઠાકપદ મૂકેલાં છે. પરંતુ પતરાં કોતરતાં પહેલાં લેખ ફરી વાંચ્યો નહીં હોય જેથી શ્લોક. ૨૫ માં ચાર અક્ષરો રહી ગયા છે અને કેટલાક અક્ષરો બે વાર લખાયા છે. શબ્દો કાપી નાંખવાના રહી ગયા છે. (જુઓ નોટ પં. ૩૮, ૪૩, ૪૫, ૪૬, ૫૨, ૫૫ ઇત્યાદિ.) પં. ૩ માંના રણસર્વસિયુ ના પ નો આડો લીટો રહી ગયેલ છે જ્યારે પં. ૪૬ માં પ્રણિય ના પ્ર માં ખોટો

ભાષાન્તર

પત્રક ૧ હું

પં. ૧ પૃથ્વીનો પતિ કૃષ્ણરાજ ભગવાન મુરારિ જેવો દેખાતો હતો, અને પૃથ્વીનું અપૂર્વ દાન કરવાથી તે સાક્ષાત્ બીજા ધર્મરાજ જ હોય, એમ લાગતું હતું.

પં. ૫ થી ૧૦-અને ચન્દ્રનાં કિરણોના ઢગલા જેવો જેનો શુભ યશ વાદળાંઓનાં શિખર-પર ઉભેલાં દેવતાઓ, નાગો અને વિદ્યાધરીઓનાં ટોળાંઓથી ગવાય છે; પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડનાર તે રાજાને પણ સમર્થ, અર્જુન જેવો અને પૃથ્વીના જેવા શુભવાળો, શુભ નિષ્ણવાવાળો અને શત્રુઓની સ્ત્રીઓને અતુલ તાપ પમાડનારો ગોવિન્દરાજ નામનો હિમવતવાન અને પ્રતાપી પુત્ર હતો; જે ચતુર, દેખાવટો અને ઉદારકીર્તિ હતો; પિતાની પાસે જ રહેતો હોવાથી તેના પિતાને ઘણા પુત્રો હતા છતાં પણ શુભમાં તે બધાના કરતાં ચઢીઆતો હોવાથી તેનો જ રાજાની સંમતિથી જલ્દી રાજ્યાભિષેક થયો.

પત્રક ૨ નું બાબુ ૨ બ

પં. ૩૨-૩૬-ગૌડ દેશમાંથી આવેલા આત્રેય ગોત્રના છન્દોગસુ બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ ભોગિકને, -(ખુ)દેવના પુત્રને બહિ, ચક્ર, અગ્નિહોત્ર, યજ્ઞ અને અન્ય વિધિના અનુષ્ઠાન માટે વાહાઉલ ચોરાશીમાં આવેલું (ધ)સૌણિક ગામ ફિરવયના દાન સાથે, ભોગવટાના અધિકાર સાથે તથા દંડ અને દંડ અપરાધની સત્તાસહિત, સ્ત્રીમાપર્યન્ત, બધા રાજકીય પુરૂષોને તેમાં દખલ કરવાની મનાઈ સાથે, ભૂમિચિહ્નના ન્યાયાનુસાર આજે મહાવૈશાખીને દિવસે પાણીના અર્ધથી મેં આપ્યું છે.

પત્રક ૩ નું

પં. ૫૧ થી ૫૩-આ મારા શ્રીમાન મન્દરાજના પુત્ર ગોવિન્દરાજના સ્વહસ્તાક્ષર છે. મહા-સન્ધિવિચ્છિન્ન શ્રીજન્મશ્રુતે શ્રીપદનામના પુત્રે લખેલું છે. શકનૃપ કાળના સં ૭૩૬ વૈશાખ માસની બહુલ સપ્તમીને દિવસે.

નવસારીના મૂલસંઘની જે સંસ્થાને કુર્ષે આ દાન આપ્યું છે તે આ મંદિરથી ભિન્ન હોવી જોઈએ, કારણ તે દિગમ્બર પંથની હતી અને જે પાછળથી નાશ પામી હોય.

આ પછી શ્લોક ૧લામાં જીનેન્દ્રના શાસનનો જય સૂચવે છે. ત્યાર પછીના ૩૯ શ્લોકોમાં રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાની અમોઘવર્ષ ૧લા સુધીની અને ગુજરાત શાખાની ૪૪ સુવર્ણવર્ષ સુધીની વંશાવલિ આપેલ છે. આમાંના ઘણાખરા શ્લોકો રાષ્ટ્રકૂટ વંશનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોમાં આપેલ છે, તેથી તેનો સાર આપવાની જરૂર નથી. થોડા ઉપયોગી મુદ્દાની જ ચર્ચા કરવી યોગ્ય છે. વંશાવલિ ગોવિંદ ૧ લાથી શરૂ થાય છે. તેના પિતા અને પિતામહ ઈન્દ્ર પુન્નક રાજ અને દન્તિવર્મનનાં નામો જે કોન્નૂરના લેખમાં,^૧ સન્નનનાં અમોઘવર્ષ ૧લાનાં તામ્રપત્રોમાં^૨ અને દશાવતાર ગુફાના^૩ લેખમાં આપેલાં છે તે આ દાનપત્રમાં આપેલ નથી. આમાં દન્તિદુર્ગનું નામ મૂકી દેવામાં આવ્યું નથી, તેમ જ વણીદિપ્તોરી^૪ અને રાધનપૂરનાં^૫ ગોવિંદ ત્રીજાનાં દાનપત્રોમાં તથા આ જ હાતાનાં વડોદરાનાં પતરાંમાં^૬ અને કૃષ્ણ બીજાનાં કપડવંજનાં પતરાંમાં^૭ ચાલુક્યના પરાજયનો યશ દન્તિદુર્ગને ગદલે કૃષ્ણ ૧લાને આપવામાં આવ્યો છે તેમ કરવામાં આવ્યું નથી. ત્યાર પછીના રાજ કરનાર કૃષ્ણ ૧લાનાં પરાક્રમે ત્યાર પછીના સાત (૧૨-૧૮) શ્લોકોમાં વર્ણવેલાં છે. પણ તે વર્ણન ચાલુક્યકારનું છે. ગાંગ અને પૂર્વના ચાલુક્ય સાથેના તેના વિગ્રહનો ઉલ્લેખ નથી. માત્ર રાહપ્પનો પરાજય એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ વર્ણવ્યો છે, પણ તે દુશ્મનની ઓળખાણ આપેલી નથી. કૃષ્ણ ૧લાની પછીના રાજ્યકર્તા ગોવિંદ રજને મૂકી દીધો નથી, પણ તેના નાનાભાઈથી થયેલા તેના પરાજય સંબંધી કંઈ હકીકત નથી. ત્યાર પછીના ૬ શ્લોકો (૨૦-૨૫) ધ્રુવની ઠારકીદી વર્ણવે છે. શ્લોક ૨૫ સિવાયના બધા આપણા જાણેલા છે અને ચાલુ પ્રશંસાત્મક છે. શ્લોક ૨૫ મારી સમજ મુજબ બીજાં કોઈ પણ દાનપત્રોમાં આવેલો નથી અને તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે. આ શ્લોકમાં ગાઢ્ઘસન્તતિ-નિરોધવિદ્ધક્તિ: એ શબ્દો શિવ અને ધ્રુવના વર્ણન માટે વપરાયા છે અને તે પાશ્ચાત્ય ગાંગ અને કદાચ પાલો અને ગુર્જર પ્રતિહારો ઉપર મેળવેલા વિજય સંબંધી હોય, જેને કેદ કર્યો તે ગાંગ રાજા શિવમાર જે તેનો સમગ્રલીન હતો તે હોવો જોઈએ. કેટલાક ગાંગના લેખોમાંથી પણ આ હકીકતને ટેકો મળે છે. શિવમારના દીકરાનાં મળેલાં પતરાંઓ^૮ ઇ. સ. ૭૬૭ નાં જોકે બનાવટી છે, પણ તેમાં પણ શિવમાર ચારે તરફથી મુશ્કેલીઓથી ઘેરાયો હતો તે હકીકત સત્ય લાગે છે. ગદ્વાડિપુરનાં પતરાંમાં લખ્યું છે કે શિવમારે પોતાના નાનાભાઈ વિજયાદિત્યને ગાદી ઉપર બેસાર્યો પણ તેણે ભરતની માફક પૃથ્વી પોતાના મોટા ભાઈની પત્ની સમાન માની તેને ભોગવી નહીં. આ રામાયણની ઉપમા ઉપરથી એમ અટકળ થાય છે કે શિવમાર કદાચ રાષ્ટ્રકૂટનાં કેદખાનામાં હશે અને તેનો નાનો ભાઈ તેની ગેરહાજરીમાં લડત ચલાવતો હશે. ગાઢ્ઘસન્તતિ-નિરોધ એ શબ્દોમાં પાલ અને ગુર્જર લશ્કરો ઉપર ધ્રુવે જિત મેળવવાની હકીકત સન્નન અને વડોદરાનાં પતરાંમાં છે તેનો ઉલ્લેખ પણ કદ્યું છઉં. ગંગા ઓળંગતા રાષ્ટ્રકૂટના લશ્કરને ગંગાનો પ્રવાહ રોકનાર શિવની સાથે સરખાવવાની પણ કવિની કલ્પના હોય.^૯

ત્યારપછીના ૬ શ્લોકોમાં (૨૬-૩૧) ત્યારપછીના રાજા ગોવિંદ ૩જાનાં પરાક્રમે વર્ણવ્યાં છે, જે ચાલુ રીવાજ મુજબનાં છે. સ્તમ્ભનું હુલ્લડ એ એક જ ઐતિહાસિક બનાવ છે. ઉત્તર અને દક્ષિણ હિન્દના રાજાઓ સાથેના ગોવિંદના યશસ્વી વિગ્રહો સંબંધી કંઈ પણ લખ્યું નથી. તેનાં રાધનપુરનાં પતરાંમાં એક શ્લોકમાં લખેલ છે કે પોતાના પિતાના ગાદી છોડી તેને ગાદી આપવાના

૧ એન્સાઈક્લોપીડીયા ઓફ રીલીજીયન એન્ડ એથીક્સ વો. ૬ પા. ૨૯. ૨ એ. ઈ. વો. ૧૮ પા. ૨૩૫. ૩-આ. સ. વો. ઈ. વો. ૫ પા. ૮૭. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૧૫૭. ૫ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૨૪૨. ૬ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૭ એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૫૩. ૮ એપીગ્રાફીયા ક્ષાદિકા વો. ૬ નેલ મન્ગલ નં ૬૦ ૯ આ કલ્પનાને હું સંમત નથી (તેથી).

કરેલી છે. પં. ૨૪ માં પરિણીયતે શબ્દના રિ અને ની બહુ જ વિચિત્ર રીતે કોતરેલા છે અને પં. ૨૫ માં સાદસ્યે: માં સ્વે નો ગાળો પણ બેઠરકારીને લીધે જ કોતરેલો છે.

લિપિ ઉત્તર વિભાગની લિપિને મળતી અને પૈકણ વણી હિંદોરી, અને રાધનપુરનાં ગોવિન્દ ત્રીજાનાં પતરામાં છે તેવી જ છે. પં. ૮ માં રાષ્ટ્રકૂટ શબ્દના જ સિવાય બીજે કયાંઈ દક્ષિણ વિભાગની લિપિની અસર નથી.

દાનપત્રને અંતે છેલ્લી બે પંક્તિની વચમાં બે પાદચિહ્ન ચિતરેલાં છે તે જે સંસ્થાને દાન આપેલું છે તે સંસ્થામાં પૂજાતા મહાવીરનાં પગલાં હોવા સંભવ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને તે ઘણે જાગે શુદ્ધ છે, બે કે કયાંક કયાંક ભૂલો કરેલી છે.

નાગસારિકા એટલે હાલની નવસારીમાંની જૈન સંસ્થાને એક ખેતર દાનમાં આપ્યાની હકીકત આ દાનપત્રમાં છે. પં. ૪૨-૪૭ માં લખેલ છે કે ઇંદ્રરાજનો દીકરો સુવર્ણવર્ણ કર્કરાજ વઢિકામાં છાવણી નાંખીને રહ્યો હતો, ત્યારે શક સંવત ૭૪૩ (ગૃ. ૧)ના વૈશાખ માસની પૂનમે (ઈ. સ. ૮૨૧ ના એપ્રિલની તારીખ ૨૧ વાર રવિના રોજ) તેણે દ્વિરણ્ય યોગા જે દેખીતી રીતે ખેતરનું નામ હોયું બોધ્યું, જે ખેતરને હાલ નામના માણસની માલિકીની અગર તેણે બાંધેલી વાવમાંથી પાણી પવાતું હતું તે મદલવાદિનના શિષ્ય સુમતિના શિષ્ય જૈનશુક અપરાજિતને આપવામાં આવ્યું હતું. મદલવાદિનો ચોથો અક્ષર સ્પષ્ટ નથી. તે 'રિ', 'દિ' અગર 'ડિ' વંચાય તેમ છે. પ્રથમ 'રિ' લખેલ તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરેલ છે. તેને દિ બનાવ્યો કે ડિ તે સ્પષ્ટ નથી. એ નામ મલવાદિન નહીં, પણ મલવાદિન હોયું બોધ્યું. નવસારીના મહોના સ્થાપક મલવાદિન ધર્મોત્તરાચાર્યની ન્યાયબિન્દુટીકા ઉપર ધર્મોત્તર ટિપ્પણક નામની ટીકા લખનાર મદલવાદિન જ હોય એ સંભવિત છે. ડો. સતીષચંદ્ર વિદ્યાલયણે બતાવ્યું છે કે આ મલવાદિન ૯ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં અગર દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં ચોથો હશે. આ દાનપત્ર બતાવે છે કે પહેલી અટકળ સાચી હોવી બોધ્યું. ઈ. સ. ૮૨૧ ની સાલના દાનપત્રમાં દાન લેનાર મલવાદિનના શિષ્યનો શિષ્ય લખ્યો છે તેથી મલવાદિન દશમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં થયાનું સંભવતું નથી. તેને આઠમી સદીની છેલી પચીસીમાં મૂકવો બોધ્યું. ડો. વિદ્યાલયણના મત પ્રમાણે ધર્મોત્તરાચાર્ય કે જેની કૃતિ ઉપર મલવાદિન ટીકા લખી છે તે આશરે ૮૪૭ ઈ.સ. માં થયાનું આપણે સ્વીકારીએ, તો ઉપરનો નિર્ણય ટકી શકે નહીં. પણ તેનો તે મત ખોટો છે, કારણ તેના આધાર વનપાલ રાજ બંગાળામાં ઈ. સ. ૮૪૭માં રાજ્ય કરતો હતો, એ બીન સાબિત થયેલી હકીકત ઉપર છે.

મદલવાદિન અને તેના શિષ્યો દિગમ્બર વિભાગના સુખ્ય મૂલસંઘની શાખા સેન સંઘના હતા. પટ્ટાવલિમાં લખેલ છે કે ઈ. સ. પહેલી સદીમાં^૨ દેવસંઘ, નાન્દસંઘ, અને સેનસંઘ નામના ત્રણ પેટાસંઘો મૂલસંઘમાંથી ઉત્પન્ન થયા. આ દાનપત્રમાંના જાનુવણ શબ્દથી આ ચાર પેટાસંઘોનો ઉલ્લેખ કરાયો છે. પટ્ટાવલિને આ ઉપરથી લેખમાંથી પુરાવો મળે છે. આત્યારે નવસારીના પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં બે મહો છે, જેમાંનો એક પુરૂષો માટે અને બીજો સ્ત્રીઓ માટે છે. તે મંદિર શ્વેતાંબર પંથનું છે અને તેની મરોમત થાય છે. અસલ તે ૧૩ મી સદીમાં વસ્તુપાલે બંધાવ્યું હતું, એવી માન્યતા છે. લોકપ્રિય સંઘને માટે તે સુગળ વસ્તુપાલે મંદિર બંધાવ્યું હોય, એમ સંભવે છે અને તેથી શ્વેતાંબર પંથ તે મંદિરથી પણ જૂનો છે, એમ સ્વીકારવું બોધ્યું.

૧ ઠાપ ઉપરથી તે સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ રીતે, મલવાદિ નહીં, પણ મલવાદિ વંચાય છે. (તંત્રો) ૨ દીપ્તો બોધ
ધરિયન લોક ૫૦. ૧૯૪-૫. ૩ એન્ડાઈલોપીઆ બોધ દીપ્તવન એન્ડ એપ્રિલ લોક. ૭ ૫૮. ૧૭૪

ઘણાંખરાં તામ્રપત્રોમાં લેખક સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો મંત્રી હોનો. આ મંત્રીને લેખકનું કામ કેમ સોંપાયું હશે તેનો કાંઈ ખુલાસો શોધાયો નથી. સ્મૃતિમાં પણ આ સ્થિતિને ટેકો મળે છે. યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ ૧-૩૧૯ માં આ સંબંધમાં વિજ્ઞાનેશ્વર લખે છે કે:—

સન્ધિવિગ્રહકારી તુ ભવેદ્યસ્તસ્ય લેખકઃ ।

સ્વયં રાજા સમાદિષ્ટઃ સ લિખેદ્રાજશાસનમ્ ॥

વિજ્ઞાનેશ્વર પોતે કહે છે કે “સન્ધિવિગ્રહકારિણા (શાસનં કારયેત્) નાન્યેન કેનચિત્” યાજ્ઞવલ્ક્ય ૧-૩૧૯ માં આદેશ કરે છે કે ભૂમિદાનમાં દાતાની વંશાવલિનું વર્ણન હોવું જોઈએ. તેમાં દાતાના પૂર્વજોનાં પરાક્રમોની પ્રશંસા હોવી જોઈએ, જેની નોંધ પરમુલ્કી દક્ષિણમાં હોય અને તેથી દાનનો મુત્સદ્દો સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો અધિકારી તૈયાર કરતો હોય.

તામ્રપત્રોમાંનાં સ્થળો બધાં જાણી શકાય તેવાં છે. નાગસારિકા તે સુરતની દક્ષિણે ૨૦ માઇલ ઉપરનું નવસારી છે. પુરાવી તે પૂર્ણા નદી છે, જેના કાંઠા ઉપર નવસારી આવેલું છે. અમ્બાપાટક અને સમ્બપુર એ બે ગામડાં પૈકી પાછલું જાણી શકાયું નથી, પણ આગલું નવસારીથી પાંચ માઇલ ઉપરનું પૂર્ણા નદીને કાંઠેનું આમડપુર હોવું જોઈએ. નવસારીના સુબા મી. એમ. કે. નાડકણિ જણાવે છે કે તે દંતકથા અનુસાર તે ગામને થોડી સદી પહેલાં આમ્બપુર કહેતા હતા. જે વિક્રિષ્ઠા નદીને કાંઠે દાન આપ્યું ત્યારે કર્ણની છાવણી હતી તે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઇલ ઉપરની વાન્કની ખાંડી હોવી જોઈએ. માત્ર સમ્બપુર મળી શકતું નથી, પણ તે અમ્બાપાટકથી ઉત્તરમાં હતું, તેથી તે કામરેજ તાલુકામાંનું સમ્બપુર હોઈ શકે નહીં, કારણ તે નવસારીથી ૩૫ માઇલ છે. કદાચ તે પાછળથી નાશ પામ્યું હોય, એમ સંભવ છે.

અક્ષરાન્તર^૧

[નીચેના છંદોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે:—અનુષ્ટુભ શ્લો. ૨, ૨૪, ૩૨, ૪૧-૪૫ અને ૪૬ આર્યા:—શ્લો. ૧૨-૧૫, ૨૨, ૨૭-૨૯, ૩૩, ૪૦, અને ૫૦, ઇન્દ્રવજ્રા:—શ્લો. ૨૩ ઉપજાતિ:—શ્લો. ૫ અને ૨૦. ગીતિ:—શ્લો. ૮. પુષ્પિતાગ્રા:—શ્લો. ૪૮. વંશસ્થવિલ:—શ્લો. ૧ વસન્તવિલકા:—શ્લો. ૩, ૪, ૬, ૭, ૯, ૧૦, ૧૬, ૨૫, ૨૬, ૩૦, ૩૬-૩૮ શાફ્લ-વિક્રીડિત:—શ્લો. ૧૧, ૧૮ અને ૩૧. સ્વધરા:—શ્લો. ૧૭, ૧૯, ૩૪ અને ૩૫.]

વિચારને તેણે સ્વીકાર્યો નહીં અને કહ્યું કે સુવરાજની કષ્ટીથી તે સંતુષ્ટ છે. કાવિનાં પતરાંમાં સ્પષ્ટ લખેલ છે કે રીતસર રાજ્યાભિષેકથી ગોવિંદે તેના પિતા પાસેથી રાજ્ય મેળવ્યું.^૧ આ દાનપત્રનો ૩૦ મો શ્લોક કાવિનાં પતરાંની હકીકતને ટેકા આપે છે કારણ તેમાં તેને યૌવરાજ્યનો નહીં પણ રાજધિરાજ પરમેશ્વરતાનો ઇલ્લાખ આપ્યાનું લખેલ છે. પોતાનાં છેલ્લાં વર્ષો અગર મહિના દરમીયાન ધ્રુવે ગાદીત્યાગ કર્યો હતો કે નહીં તે બાબત નિશ્ચયપૂર્વક કાંઈ કહી શકાતું નથી. કાવિનાં અને આ પતરાંમાં રાજ્યાભિષેકલ્લઃ અને રાજધિરાજપરમેશ્વરતા એ શબ્દો સુવરાજ તરીકેના અભિષેક માટે વપરાયા હોય એમ સંભવ છે, તેમ જ પોતે પોતાના મોટાભાઈ ગોવિંદ ર જ તરફ જે વર્તણૂક ચલાવી હતી તે યાદ હોવાથી તેમ જ માત્ર સુવરાજ તરીકે સ્થાપ્યાથી ગાદી માટેનો અધરો બંધ પડતો નથી, એમ સમજી પોતાની હયાતીમાં જ ગાદી છોડી તેને ગાદી એ બેસાડ્યો હોય એમ પણ સંભવે. બીજો વધુ પુરાવો ન મળે ત્યાં સુધી આ બાબત કંઈ હકીકત સાચી તે નિશ્ચય ઉપર આવી શકાતું નથી. શ્લોક ૩૨-૪૦ માં અમોઘવર્ષ ૧લો તેનો કાકો ઇન્દ્ર અને તેનો પુત્ર કર્ક જે આ દાનનો દાતા છે તેનાં વર્ણન છે. આ બધા શ્લોકો બીજાં દાનપત્રોમાંથી આપણાં બહુવામાં આવેલ છે, પણ શ્લોક ૩૬ અને આ દાનપત્રની તિથિમાંથી ઘણી ઉપયોગી ઐતિહાસિક બીના મળે છે. તે શ્લોકમાં લખેલ છે કે ન્યારે રાષ્ટ્રકૂટ ખંડિયા રાજાઓએ બળવો કર્યો હતો ત્યારે અમોઘવર્ષને તેના કાકાના દીકરાએ (કર્ક) ફરી ગાદીએ બેસાડ્યો. નવસારીના ૮૧૭ ઇ. સ. ના દાનપત્રમાં^૨ બળવા સંબંધી કાંઈ ઉલ્લેખ નથી, ન્યારે તેના પુત્ર ધ્રુવનાં ઇ. સ. ૮૩૫ નાં વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં^૩ કર્ક તેના કાકાને મદદ આપ્યાનું સ્પષ્ટ લખ્યું છે, આ ઇ. સ. ૮૨૧ ના દાનપત્રમાં કર્કે તેને ફરી ગાદીએ બેસાડ્યાની હકીકત છે તેથી અનુમાન કરી શકાય કે તે બળવો ઇ. સ. ૮૧૭ થી ઇ. સ. ૮૨૧ સુધીમાં થયો. જોઈએ, અમોઘવર્ષને ફરી ગાદીએ બેસાડ્યો ત્યારે તે માત્ર ૧૨ વર્ષનો હતો તેથી સંભવ છે કે કર્ક રાજ્ય વહીવટ ચલાવતો હોય. આ દાનપત્ર બળવાના સમયનું જ છે અને તેમાં બળવો સમાવવાનું માન કર્કને આપેલ છે. ત્યાર પછીનાં બીજાં ગુજરાતનાં દાનપત્રોમાં પણ તેમ જ લખેલું છે. અમોઘવર્ષ ૧લાનાં તાલિવર પ્રસિદ્ધ થયેલાં સન્મનનાં તામ્રપત્રોમાં^૪ આપેલ છે કે બાળરાજ, પાતાલમદલની મદદથી પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવી શક્યો. આ પાતાલમદલ કહાય કોઈ સગો અગર ખંડિયો રાજા હોય જેણે કર્કને મદદ કરી હોય અગર ડો. ભગવાનલાલે કહ્યું છે તેમ પાતાલમદલ માત્ર કર્ક ખિન્ન જ હોય.

આમાંના ઘણાપર શ્લોકો બીજાં તામ્રપત્રોમાંથી લખીતા છે. શ્લોક ૨ થી ૨૧ આજ રાજાના નવસારીના તામ્રપત્રોમાંના શ્લોક ૧ થી ૨૦ સાથે મળતા આવે છે, તથા શ્લોક ૨૩-૨૪ અને ૨૬-૨૮ તેજ દાનના શ્લોક ૨૧ થી ૩૫ સાથે મળતા આવે છે. શ્લોક ૩૬ ધ્રુવના વડોદરાનાં તામ્રપત્રોમાં મળે છે અને શ્લોક ૨૨ અને ૪૦ ગોવિંદ ઉબનાં પેઠણનાં તામ્રપત્રોની પ. ૩૮-૩૯ અને ૪૧-૪૨ સાથે મળે છે. શ્લોક ૨૫ જ એક નવો છે જેની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા બતાવી છે.

દાનવર્ણન ગદ્યમાં આપ્યા પછી શાપના ચાલુ શ્લોકો અને અંતમાં લૈન ધર્મની પ્રશંસા બે શ્લોકમાં આપી છે. દાનમાં કર્કના હસ્તાક્ષર છે, પણ તે બીજાં દાનપત્રોમાં છે તેમ કેનેરીઝ લિપિમાં હોવા જોઈએ. તેથી સ્વહસ્તોષ ઇત્યાદિ શબ્દો કર્કના હસ્તાક્ષર દ્વરે કે નહીં, તે શંકાસ્પદ છે. કર્કના સુલેહ અને લડાઈ ખાતાના મંત્રી કુલપુત્રક શ્રીદુર્ગમદ્દને પુત્ર નારાયણ આ દાનનો લેખક છે. વડોદરાના ૮૧૧-૧૨ ની સાલના તેમ જ નવસારીના ૮૧૭ નાં દાનપત્રોનો લેખક નેમાદિત્ય આ નારાયણનો ભાઈ હતો. નારાયણ તેના પિતા પછી સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાનો મંત્રી નિભાયો હતો.

૧ ઇ. એ. રો. ૫ પા. ૧૪૭. ૨ જ. એ. રો. રો. રો. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૩ ઇ. એ. રો. ૧૪ પા. ૧૬૬ ૪ એ. ઇ. રો. ૧૮ પા. ૪૮.
લેખ ૫૮

- ૧૩ લંકિતામલશિલાજાલાતુષારાચલાદાપૂર્વાપરવારિરાશિપુલિનપ્રાન્તપ્રસિદ્ધાવધેયેનેદ^૧
જગતી સ્વવિક્રમવલેનેકા-
- ૧૪ તપત્રીકૃતા ॥ [૧૧ ॥] તસ્મિન્દિવં પ્રયાતે વલ્લભરાજે ક્ષત્રપ્રજાવાર્ધઃ [૧]
શ્રીકર્કરાજસૂનુર્મહીપતિઃ કૃષ્ણરાજો ભૂત્ ॥ [૧૨ ॥] યસ્ય સ્વભુજપ-
- ૧૫ રાક્રમનિરશેષોત્સાદિતારિદિક્ચક્રં [૧] કૃષ્ણસ્યેવા [કૃષ્ણં] ચરિતં શ્રીકૃષ્ણ-
રાજસ્ય । [૧૩ ॥] શુભતુંગતુંગતુરગપ્રવૃદ્ધેરુદ્ધરુદ્ધે રવિકિરણં [૧] શ્રીષ્મેપિ
નમો નિશ્ચિતં
- ૧૬ પ્રાવૃટ્કાલાયતે સ્પષ્ટં ॥ [૧૪ ॥] દીનાનાથપ્રણયિષુ યથેષ્ટચેષ્ટં સમીહિતમજસં
[૧] તત્ક્ષણમકાલવર્ષે વર્ષતિ સર્વાર્થિનિર્વ[પ]ણં ॥ [૧૫ ॥] ર[૧] હપ્પમા-
- ૧૭ સ્મભુજજાતવેલાવલેપંમાજૌ વિજિત્ય નિશિતાસિલતાપ્રહારૈઃ [૧] પાલિધ્વજા-
વલિશુભામાચિરેણ યો હિ રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
- ૧૮ તતાન ॥ [૧૬ ॥] ક્રોધાદુત્ત્વાત્ત્વદ્વં^૨ પ્રસુતરિપુમૈયૈર્માસમાનં સમન્તાદાર્જીદુ-
દૃત્તૈર્વિરપ્રકટગજઘટાટોપસંક્ષોભદક્ષં [૧] સૌર્યર્ન્યક્તારિ-

પતરું વીજું-પહેલીવાજુ

- ૧૯ વર્ગો^૩ ભયચકિતવપુ^૪ પિ દૃષ્ટૈવ સઘો દેવ્યોધ્માતારિચક્રક્ષયકરમગમચસ્ય
દોર્હૈન્ડરૂપં ॥ [૧૭ ॥] પાતા યશ્ચતુરમ્બુરાશિરસનાલંકારમાર્જી સુ-
- ૨૦ વલૈય્યાશ્ચૌપિ કૃતદ્વિજામરગુરુપ્રાજ્યાજ્યપૂજાદરો^૫ [૧] દાતા માનમૃદમ્ણીર્ગુણ-
વતાં યોસૌ શ્રિયો મેલ્લમો^૬ ભોક્તું સ્વર્ગફલાનિ ભૂરિતપસા
- ૨૧ સ્થાનં જગામામૈરં ॥ [૧૮ ॥] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહતરવિકરન્નાતતાપાત્સલીલં
જન્મે નાસીરધૂલીઘવલિતવપુષા વલ્લભાસ્વસ્સદાજો [૧] શ્રીમદ્ગોવિન્દરાજો જિ-
- ૨૨ તજગદહિતસ્રૈણવૈષ્ણવ્યહેતુસ્તસ્યાસતિસૂનુરેક ર લિતારાતિચેમકુસ્મઃ ॥ [૧૯ ॥]
તસ્યાનુજઃ શ્રીધ્રુવરાજનામા મહાનુભાવઃ પ્રચિતપ્રતાપઃ [૧]
- ૨૩ પ્રસાધિતાશેષનરેન્દ્રચ[ક]^૭ પ્લેષેણ વાલૈર્કૈવપુર્વભૂવ ॥ [૨૦ ॥] જાતે યત્ર
ચ રાષ્ટ્રકૂટાતિલકે સદ્ગૂત્તચૂડા[મ]^૮ ગુર્વી તુષ્ટિરથાસિલસ્ય જગતસ્સુસ્વામિનિ
પ્રત્યહં [૧] [સત્યં] સત્યમિતિ પ્રશા-

૧ લેખકે બે શબ્દોની સંધિ કરી દીધી છે. અરધું પાદ છૂટું પાડવું જોઈએ તે ધ્યાનમાં રહી નહીં.
૨ વાંચો. લેનેયં ૩ વાંચો. વલેનેકા ૪ વાંચો. વાધઃ ૫ દૃષ્ટુન્ ચિન્હ ભુસાઈ ગયું છે. ૬ વાંચો. દુર્હૈન્ડ
૭ વાંચો. નિશ્ચિલં ૮ વાંચો. સમીહિત ૯ વાંચો. વલ્લ ૧૦ વાંચો. માજૌ ૧૧ વાંચો. સ્વપ્રસૂતરવિચયે
૧૨ વાંચો. ભર્માસમાનં ૧૩ વાંચો. વદુ ૧૪ વાંચો. જૌર્ય ૧૫ વાંચો. વર્ગો ૧૬ વાંચો. દર્પા ૧૭ વાંચો.
દોર્હૈન્ડ ૧૮ વાંચો. રમ્બુ ૧૯ વાંચો. માજો ૨૦ વાંચો. ક્ષય્યા ૨૧ વાંચો. દરઃ અર્ધ પાદને અંતે શબ્દ છે
તેથી સંધિ થાય નહીં. ૨૨ વાંચો. વલ્લમો ૨૩ વાંચો. મામરં ૨૪ વાંચો. જામે ૨૫ વાંચો. વાલાર્ક
૨૬ વાંચો. ભર્મભૂવ ૨૭ કવિએ કદાચ મૂળ લખવું ધાર્યું હોય.

पतरुं पहेळुं :

- १ ओं । श्रियं २ पदं नित्यमशेषगोचरं नयप्रमाणं प्रतिपिद्वदुष्यथं [१] जनस्य
मव्यत्यं समाहितात्मनो जयत्यनुग्राहि जिनेन्द्रशासनं ॥ [१ ॥] स वो
२ व्याद्वेधसा धाम यन्नामिकमलं कृतं [१] हरश्च यस्य कान्तेन्दुकलया कमलं
कृतं ॥ [२ ॥] आसीद्विधैर्चिभिरमुद्यतमण्डलाग्रो घंस्तिन्नय-
३ नभिमुखो रणसर्वरीपुं [१] भूपशुचिर्विधुरिवास्तदिगन्तकीर्तिगोमिन्दराजं
इति राजसु राजसिद्धः ॥ [३ ॥] दृष्ट्वा चमूमभि-
४ मुखी [१] सुमदादृहासामुन्नामितं सपदि येन रणेन नित्यं [१] दद्याधरेण
दघता भ्रुकुटिं ललाटे खड्गं कुलं च हृदय [१]-
५ ध्व निज [१] सत्वं [१] [४ ॥] खड्ग [१] कराम्बुखतश्च शोभां मानो
मनस्तस्ममेव यस्य [१] महाहवे नाम निश्चय सद्यस्-
६ यं रिपूणां विगलत्यकाण्डे [५ ॥] तस्यात्मजो जगति विश्रुतदीर्घकोर्चैरौर्चा-
चिह्नारिहरिविक्रमधामधारी [१] भूषा-
७ स्तुविष्टपनृपानुकृतिर्भूतज्ञः श्रीकर्कराज इति गोत्रमर्णिवर्धभूष [१] [६ ॥]
तस्य प्रभिन्नकरटच्युतदानद-
८ न्तिदन्तप्रहाररुचिरोल्लिखितांसपीठः [१] क्षमापः क्षितौ क्षपितशत्रुरभूतनृजस्त
द्राष्टृकूटकनकाद्रिविन्दराजः ॥ [७ ॥] तस्योपा-
९ जितमहसस्तनयश्चतुरुदधिबलयमालिन्या [१] भोक्तुं भुवश्शतक [१] शट-
शरैर्वीदन्तिदुर्गराजो भूत् ॥ [८ ॥] काञ्चीशकेर-
१० लनराधिपचोलपाण्डयश्रीमौर्व्यवंजटविभेदविधानदक्षं [१] कर्णाटकं बल्लभं-
चिन्त्यमजेयमन्यैर्भृत्यैर्ह्ययस्त्रि-
११ पि यस्तहसा जिगाय ॥ [९ ॥] अश्रुविभंगमगृहीतनिशातशस्त्रमश्रान्तमप्रति-
हताश्रमपेतयत्नं [१] यो बल्लभं स्वपदि दण्ड
१२ बलेन जिह्वा राजाधिराजपरमेश्वरतामवाप ॥ [१० ॥] आसेतोन्निपुलोप-
लावलिलसल्लोर्भिमालाजलादाप्रालेयकं-

૧ ચિદ્રશ્મે ૩ ૨ મળ્યગ્ર ૩ શાસનમ્ ૪ વણિઃ દ્વિપ ૫ વાંચો ઘ્વસ્તિ ૬ વણિઃ પ્રથિમુલ્કો ૭ પુરું
ઉલુખું પાંખડુ કાટયુ નધી. ૮ વાંચો ગોવિન્દ ૯ વાંચો સિંહઃ ૧૦ વણિઃ જોમા ૧૧ સૈર્તાત્ આ અક્ષરો
પંક્તિ કાટરતી વખતે રદી ગયા હશે તે પાછળથી પરાને નીચેને છેડે કાટરેય છે કી ની ઉપરનું કાકપદ
આ સુધારાનું સૂચન કરે છે. ૧૨ વાંચો મૃપાત્રવિષ્ટ ૧૩ છન્ડા બ્રહ્મીના ચિન્હ માટે પ્રતાપિક વિવેચન
જુઓ. ૧૪ વાંચો જ્વમ્બ ૧૫ વાંચો મોકા ૧૬ વાંચો સદ્ય ૧૭ ધીર્ભં રાંદ્રૂટ દાનપત્રોમાં હવે હોય છે
તેને બદલે આમાં મૌર્મ્ય છે. (એન. પી. સી.) ૧૮ વાંચો સ્થ ૧૯ વાંચો સપદિ ૨૦ વાંચો લક્ષ્મ
૨૧ અનુસ્વાર જેનું લાગે છે તે ક્રદરતી ખાડો જ છે.

- ૩૩ ન્ધૂપમોગ્યાં ભુવિ ॥ [૩૧ ॥] તત્પુત્રોત્ર ગતે નાકમાકમ્પિતારિપ્રજે [૧]
શ્રીમાહારાજસૈર્વસ્વિ [:] સ્થાતો રાજામવદ્ગુણૈઃ ॥ [૩૨ ॥] અર્થિષુ યથા-
ર્થતા [-] યસ્યમમિદૃતાંકલાસિલઞ્ઞતો-
- ૩૪ પેપુ [૧] વૃદ્ધિન્નિનાય પરમામમોઘવર્ષામિધાનસ્ય ॥ [૩૩ ॥] રાજામૂત્ત-
ત્પિતૃવ્યોરિપુભવવિભવોદ્ભૂત્યમાવૈકહેતુર્લક્ષ્મીવાન્નિન્દ્રારાજો ગુણિજનતિકરાન્તેશ્ચમત્કા-
- ૩૫ રકારી । રાગાદન્યાન્વ્યુદયસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપં સેવમાના રાજશ્રીરેવ
ચક્રે સ[કલ]કવિજનોદ્વીયેતસ્વભાવં ॥ [૩૪ ॥] નિર્વાણાવાસિવાનાસહિત-
હિતજનો-
- ૩૬ પાસ્યમાર્ગો સુવૃત્તં વૃત્તં જિત્વાન્યરાજાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો હિંસકેભ્યઃ ॥ (૧)
एकाकी दसधैरिस्खलनकृतिसहस्रातिराज्ये शशाङ्कलोटीयन्मण्डलं
- ૩૭ યસ્તપન ઇવ નિજસ્વામિદત્તં રરક્ષ ॥ [૩૫ ॥] યસ્યાંગમાત્ર જયિનઃ પ્રિય-
સાહસસ્ય ક્ષમાપાલવેપફલમેવ વ મૃદ્ધિ[વ]સ્થૈર્ન્યૈન્મુક્તૈર્વૈર્ સર્વભુવનેશ્વરમાદિદે-

वीजुं पतरुं वीजी वाजु

- ૩૮ વં નાવન્દતાન્યમમરેષ્વપિ યો મમરેષ્વપિ યો મૈનસ્વી ॥ ૩૬ ॥ શ્રીકર્કરાજ ઇતિ
રક્ષિરાતરાજ્યમારસ્સારશુલસ્ય તનયો નયશલિસૌર્યઃ^{૧૬} [૧] તસ્યા-
- ૩૯ ભવાદ્વિભ[વ]નન્દિતવન્ધુસૌર્યઃ પ્રૌઠ્યઃ સદૈવ ધનુષિ પ્રથમો^{૧૭} ઇશુચીનાં ॥
[૩૭ ॥] દાનેન માનેન સદાજ્યૈર્વા સૌ^{૧૮}ર્યેણ વીર્યેણ ચ કોપિ મૂપઃ [૧]
एतेन साम्योस्ति
- ૪૦ ન વેતિ કીર્તિસ્સકૌતુકા ભ્રામ્યતિ યસ્ય લોકે । [૧ ૩૮] ર્શ્વે^{૧૯}(સ્વે)ચ્છા-
ગૃહીતવિપયા[ન્]દ્વસદ્ધમાજઃ પ્રોદૃત્તદ્વસતરશૌલ્કિકૈતરાટ્કૃદૈર્નુત્ત્વાતસ્વૈર્ગનિજ-
- ૪૧ વાહુવલેન^{૨૦} જિત્વા યોમોઘવર્ષમચિરાત્સ્વપદે વ્યધત્ત ॥ [૩૯ ॥] તેનેદમનિલ-
વિદ્યુચ્ચંચલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧] ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યપ્રવર્તિતો ધ-

૧ વાંચો કમ્પિતરિપુત્રજે ૨ વાંચો મહા ૩ આ રાજના નામની ચાલુ જોડણી કર્વ છે. ૪ વાંચો સમમીઠં
૫ આ અક્ષર તા નકામો છે. ૬ ફ પહેલાં લુલાઈ ગયો હતો પછી તે પહેલાના અક્ષર તા ની નીચે બે
કાનાની વચમાં લખેલ છે. ૭ વાંચો લઘ્વ ૮ વાંચો નિન્દ ૯ વાંચો નિકરાતિ પહેલાં લખેલો અક્ષર
પાછળથી કાઢી નાંખ્યો છે. ૧૦ વાંચો ગીત ૧૧ વાંચો પાસ્ય ૧૨ વાંચો શશાઙ્ક ૧૩ વાંચો ભ્રમ
૧૪ વાંચો સૈન્યમ્ । મુત્ત્વા ૧૫ વાંચો ચ ૧૬ મમરેષ્વપિ યો એ અક્ષરો લુલથી બે વાર લખાયા છે.
૧૭ આ અક્ષર રા વધારાનો છે. ૧૮ વાંચો શૌર્યઃ ૧૯ વાંચો વન્ધુ ૨૦ વાંચો પાર્થઃ ૨૧ વાંચો પ્રથમ
૨૨ પંક્તિની નીચે તા ની નીચે ચા લખ્યો છે. પહેલાં ૩ પછી લુલથી લખેલ પણ પાછળથી છેડી નાંખેલ છે
૨૩ વાંચો શૌર્યેણ ર્યે અક્ષર પંક્તિ નીચે શૌ અને ન ની વચ્ચે લખેલ છે. ૨૪ વાંચો સ્વેચ્છા ૨૫ વાંચો
શોલ્કિક ૨૬ વાંચો કૃદાન્ । સ્ત્વાત ૨૭ કાતરનારે પહેલાં આ કાતરેલ પણ આ નો લીટો પાછળથી છેડી નાંખ્યો
છે ૨૮ વાંચો વાહુવલેન.

२४ सति सति क्षमायासमुद्रान्तिकांसादीर्घर्मपरे गुणामृतनिधौ सत्यं व्रताधिष्ठिते
॥ [२१] ॥ शशधरकिरणनिकरनिभं यस्य यज्ञस्तुरनग्राग्रसौनुस्थैः [।] परिगी-

२५ यतेनुरचैर्विद्याधरमुन्दरीनिवहैः ॥ [२२ ॥] हृष्टोन्वहं योर्थिननाय नित्यं
सर्वस्वमानन्दितवैन्धुवर्गः [१] प्रादात्प्ररुष्टो हरति स्म वेगात्प्राणान्यमस्यापि
नितान्त-

२६ वीर्यः ॥ [२३ ॥] रक्षता येन निश्शेषं चतुर्म्मोघिसंयुतं [।] राज्यं धर्मेण
लोकानां कृता हृष्टि २ परा हृदि ॥ [२४ ॥] योसौ प्रसाधित[समुन्नत]
सारदुर्गो गांगौर्यसंवत्तिनिरोध-

२७ विवृद्धकीर्तिरास्तीकृतोन्नतवृषांकंविभूतिरुच्चैर्न्यक्तं ततान परमेश्वरतामिहैकः ॥
[॥ २५] तस्यात्मजो जगति सत्प्रथितोरुकीर्तिगोविन्दराज इ-

२८ ति गोत्रललामभूतः [१] त्यागी पराक्रमधनः प्रकटप्रतापस्सन्तापिताहितजनो
जनवल्लभोभूत् ॥ [२६ ॥] मिथ्यैवल्लभ इति च प्रथितं यस्या-

२९ परं ज[ग]ति नाम [।]यश्चतुर्दधिसीमामेको वसुधां वशे चक्रे । [२७]
एकोप्यनेकरूपो यो ददृशे भेदवादिभिरिवात्मा [।] परवलर्जलधिमपारं

३० तरन्स्वदोभ्यां रणे रिपुभिः ॥ [२८ ॥] एको निर्हेतिरहं गृहीतशस्त्रा मे परे
वेह्वो [१] यो नैवंविधमकरोच्चितं स्वमेपि किमुताजौ ॥ [२९ ॥] राज्या-
भिषेककलशैरभि-

३१ पिच्य दत्तां राजाधिराजपरमेश्वरतां स्वपित्रा [१] अन्यैर्महानृपतिभिर्वहु-
भिर्व्विस्तेमेल्य स्तम्भादिभिर्भुजबलादवैबुध्यमानां । [३० ॥] एकोनेकनरेन्द्र-
वृन्दसहिता-

३२ न्यस्तान्समस्तानपि प्रोक्त्वा [ता] सिलताप्रद्वारविधुरा^{१३} वध्वो माहांसयुगे [।]
लक्ष्मी [म] प्यचलां चकार विलसत्संचामरं ग्राहिणीं ॥ ^{१४} संसीदद्गुरु-
विप्रसज्जनमुहूर्ध-

૧ વાંચો નગાપ ૨ વાંચો વન્નુ ૩ ચાર અક્ષરો ખૂટે છે. આ પાઠ અટકે આખો છે. ૪ ગૌ ની પહેલો ઉભી હાંટીમાં કોતરનારનું હાથીવાર જમણી આંખ સરખી ગયું લાગે છે. ૫ વાંચો કીર્તિ: [૧] આત્મીક્રો કીર્તિ: અર્ધ પાદને ઉઠે હોવાથી સંપિ થાય નહીં ૬ ક કોતરતી વખતે રહી ગએલ તે પંડિત નીચે પાં ની નીચે બે કાકપદની વચમાં કોતર્યો છે. પાં ની ઉપરનું કાકપદ રહી ગએલા અક્ષરનું ભાન કરાવે છે. ૭ વાંચો ઘૂંછી ૮ વાંચો પતલ ૯ વાંચો બહવ: ૧૦ વાંચો બેંદુ ૧૧ જ્ઞ લુલયાં બે વાર લખાયો છે. ૧૨ વાંચો મલા ૧૩ વાંચો ચિત્રાન્ન ૧૪ વાંચો વદ્ધા ૧૫ વાંચો મદ્દા. હા કોતરતી વખતે રહી ગએલો તેથી પંક્તિની નીચે સા અને સં ની વચમાં લખેલ છે. ૧૬ વાંચો લગ્ગ ૧૭ આ નિરામ ચિન્હ નકામું ૧૮ વાંચો વન્ન લેખ ૫૬

- ૧૧ શતો વા ન કેનચિત્પરિપન્થના કરણીયો ॥ તથાગામિનૃપતિભિરસ્મદ્વૈરણ્યૈર્વા
સામાન્યં ભૂમિદાનફલમવેત્ય વિદ્યુલ્લોલાન્યનિત્યાન્યૈશ્વ-
- ૧૨ વ્યાપિ તૃણાગ્રલગ્નચંચલગ્નવિન્દુચંચલં ચ જીવિતમાકલય્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોય
મનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ [॥] યશ્ચાજ્ઞાનતિમિરપટલાશૃત-
- ૧૩ તૈમતિરાચ્છિન્ધ્યાદાચ્છિદ્યમાનકં વાનુમોદેત સ પં [ચ] ભિન્નમહાપાતકૈરૂપપાતકૈશ્ચ
સંયુક્તસ્સ્યાદિત્યુક્તં ચ ભગ [વ] તા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન [॥] પશ્ચિ વર્ષસ-
- ૧૪ હસ્ટાણિ સ્વર્ગેં તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ [૧] આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે
વસેત્ ॥ [૪૧ ॥] વિન્ધ્યાટવીપ્વતોયાસુ શુષ્કકોટરવાસિનઃ [૧] કૃષ્ણાહ્યો
હિ જાયન્તે
- ૧૫ ભૂમિદાનં હરન્તિ યે ॥ [૪૨ ॥] સર્વેષામેવ દાનાનામેકજન્માનુગં ફલં [૧]
હાટકાક્ષિતિગૌરીણાં નૈકજન્માત્મકં ફલં ॥ [૪૩ ॥] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યત્નાદ્ર-

ત્રીજું પતરું : પહેલી વાજુ.

- ૫૬ ક્ષ નરાધિપ [૧] મહોન્મહિમતા [-] શ્રેષ્ઠ દાનાચ્છેદ્યોનુપાલનં ॥ [૪૪ ॥]
વહુ [મિ] જ્વૈસુધા મુક્તા રાજભિઃ સર્કરાદિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય
[તસ્ય] તદા ફલં ॥ [૪૫ ॥] અગ્નેરપત્યં
- ૫૭ પ્રથમં સુવર્ણં મૂર્ઝેષ્ણત્રી સૂર્યસુતાશ્ચ ગાવઃ [૧] લોકત્રયં તેન ભવેદ્દિ દત્તં
યદ્દાશ્ચનં ગાશ્ચ મહીં ચ દદ્યાત્ ॥ [૪૬ ॥] યાનીહ દત્તાનિ પુરા નરેન્દ્રૈર્દા-
નાનિ ધર્મા-
- ૫૮ ર્થયસ(શ) સ્કરાણિ [૧] નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુ ~
પુનરાદદીત ॥ [૪૭ ॥] इति कमलदलाम्बुविन्दुलोलं श्रियमनुचिन्त्य
मनुष्यजीवितञ्च [૧] અતિ-

૧ પહેલાં કાર્ય્યાં લખ્યું હતું પણ પાછળથી નકામું કરણીયા લખ્યું છે. ૨ વાંચો દ્વૈર્ય ૩ વાંચો
રન્ય ૪ વાંચો ચંચલને ને બદલે જલ ૫ વાંચો વિન્દુ ૬ આ ત વધારાનો છે. ૭ પ્રથમ જા કાતર્યો હતો પણ
પાછળથી વચલ્યો આ લીટી કાઢીતાખ્યો છે. ૮ વાંચો વહુ ૯ વાંચો ગત ૧૦ વાંચો લામ્બુવિન્દુ

- ૪૨ મ્મવાયોયમ્ ॥ [૪૦ ॥] સ ચ સમવિગતાશેપમદ્વાશેવ્દમદ્વાસામન્તાધિપતિ-
સ્સુવર્ણવર્ષશ્રી[ક]ર્કરાજદેવકુશલી સર્વાનેવ યયાસંવૈવ્યમાનાત્રાપ્પતિ-
- ૪૩ વિપ્રાપૈપતિપ્રામપતિપ્રામકૂટયુક્તનિયુક્તવાસાવકાધિકારિકારિકમહરારાદીકાન્
સમનુદશ્યત્યત્તુ ઘસંવિદિતં યયા મયા શ્રીવક્ત્રિકાતટ-
- ૪૪ સ્થાવાસિતવિજયસ્કન્ધાવારાસ્યિતેન માતાપિત્રોરાત્મનઘૈહિકામુખ્મિકપુણ્યયશો-
મિવૃદ્ધયે' શ્રીનાગસારિકાસ્વતલસન્નિવિદ્યાર્હધૈત્યાલ[યા]યતનનિ[વદ્ધ]
- ૪૫ સન્ધ્યપુરામ્યમણ્ડિતવસતિકાયાઃ સ્વઠ્ઠસ્ફુટિતનવકર્મ્મચરુવાલેદાનપૂજાર્થ્યન્તંથા
તથાં તિવૈવ્યમાનચાતુષ્ટયમૂલસંધોદયાન્વયસેન
- ૪૬ સેનેસંધમલવોદેશુરોદેશવ્યશ્રોમ્માતેપૂજ્યપાદેઃ તચ્છિપ્યશ્રોમદપરાજિતગુરોઃ શ્રી-
નાગસારિકાપ્રતિવેદ્યઅધ્યાપાટકપ્રામસ્યં ઉત્તરવિશિ
- ૪૭ હિરણ્યયોગામિર્ધાનાં દાપુવાપી યસ્યોંયાટનાનિ પૂર્વતઃ ધીધરવાપિકા દક્ષિણતો
વંદ્ઃ અપરતઃ પૂરાવી મહાનવી ઉત્તરતસ્સંધ્વપુર-
- ૪૮ વૉપિકાં [૧] એવમિયં ચતુરાષાટોપલક્ષિતા સધાન્યહિરણ્યાદેયોં અચાટમટ-
પ્રવેદ્યેસ્તર્વાજક્રોયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયંઃ આચ-
- ૪૯ ન્દ્રાક્ષીર્ણવાક્ષિતિસારિત્પર્વતસમકાલીનઃ^{૧૧} શિંચ્યપ્રશિષ્યાન્વયક્ષ્મોપમેપૈમોર્ગ્યઃ
શકતૃપકાલાર્તાતિસંવત્સરશતેષુ સપ્તસુ ત્રિચત્વારિંશદ-
- ૫૦ યિકેપુર્વતેષુ વૈશાક્ષપૌર્ણમાસ્યાં શ્રાત્વોદકાતિસર્ગેણ પ્રતિપોદિતોત્સ્યોચિતયોં
આચાર્ય્યસ્થિત્યા મુંજતો મોન્યતૂર્ણતઃ કર્મયતઃ પ્રતિદિ-

૧ વણિ શબ્દ ૨ વાંચો સમ્બન્ધ ૩ આ પ્રા અક્ષર નકામો છે. ૪ કારિ ભુલથી બે વાર લખ્યું છે. ૫ વણિ દિકાન્ ૬ બે ની કાળી બાજુ ધીજો વડી લોટા દેખાય છે તે પતરામાંની કુદરતી કાંટને લાધે છે. ૭ સમ્બ અક્ષરો ૨૫૪ નથી પણ તે પાઠ ખરો છે કારણ નીચે પં. ૪૭ માં સરહદમાં તે સમ્બપુર નામ આવેલું છે. ૮ રા પછી કાકપદ છે પણ પાછળથી કહેલો ઉમેશ કયાંક દેખાતો નથી. પાઠ સંવોપકાર છે. કાંઈ રહી ગયું હોય તું નથી. કાકપદ ભુલથી મુકાયું લાગે છે. ૯ વણિ ચલિ ૧૦ વાંચો પૂજાર્ય જ ૧૧ તથા ભુલથી બે વાર લખ્યો છે. ૧૨ વણિ નિવણ્ય ૧૩ સેન ભુલથી બેવાર લખાયું છે. ૧૪ વાંચો મત્ત ૧૫ છાપમાં દિ સંકિત છે પણ મૂળમાં બદ્ધ ૪ ૨૫૪ છે. ૧૬ વાંચો પાદસ્તલ્હિવ્ય ૧૭ વાંચો શુરવે ૧૮ વણિ મદામ્બા ૧૯ વાંચો ગ્રામસ્યો ૨૦ વણિ ધાના ૨૧ વાંચો યસ્યા આધા- ૨૨ વાંચો મહોપરતઃ ૨૩ વાંચો નયુત્તત ૨૪ વણિ સમ્બ ૨૫ વણિ વાપિકા ૨૬ વણિ દેવાચાટ ૨૭ વણિ પ્રવેદ્યાસર્વ. વાપી શબ્દ નારીબતિ છે પણ લેખક નર અને નારી બતિ માટે તેના વિશેષણો પાપરવામાં સંકટ ખાય છે. ૨૮ વાંચો નૌયાચન્દ્રા ૨૯ વણિ કાલીના ૩૦ વણિ પ્રશિષ્ય ૩૧ વાંચો મોપ અક્ષરો ભુલથી બેવાર લખાયા છે. ૩૨ વણિ મોગ્યા ૩૩ વણિ ધ્વતીતેષુ ૩૪ વણિ પાદિતા । અસ્યા યચિત ૩૫ વાંચો ચાચાર્ય્ય.

ભાષાન્તર

નોંધ—આજ રાજાનાં નવસારીનાં પતરાં જ. યો. બ્રે. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૪૨ મે ડો. ડી. આર. લાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે તેમાં શ્લો. ૨૫—૨૧ ૨૩, ૨૪, અને ૨૬ થી ૩૮ નો તરબુસો આપેલ છે. શ્લો. ૩૫ ની પહેલી એ પંક્તિ તેને બેઠી નથી તેનો હનુપણ તરબુસો થઈ શક્યો નથી. શ્લો. ૩૬ અને ૪૦ નો હુલ્લો ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૨૦૧-૨ ઉપર તરબુસો થયો છે.

શ્લો. ૧ લગવાનુ જિનેન્દ્રનું નિત્ય, સંપૂર્ણ રીતે સમજાય તેવું, નયના પ્રમાણ વાળું, સર્વદા ઐશ્વર્યનું ધામ, અરાધ્ય માર્ગના આગ્રયનો નિપેદ કરનારું, ભગ્ય અને વશવર્તી મનવાળા મનુષ્યને પ્રસન્નતા આપનારું શાસન જય પામે છે.

શ્લો. ૨૨ ચન્દ્રકિરણોના સમૂહ જેવી જેની (ધ્રુવની) શ્વેત કીર્તિ (મેરૂ) પર્વતના શિખર પર બેઠેલી વિદ્યાધરીઓનાં ટોળાંઓથી ઉત્સાહપૂર્વક ગવાય છે.

શ્લો. ૨૫ એ (ધ્રુવ) એકલોજ આંહિ (આ દુનિયામાં) પરમેશ્વર (૧ ચક્રવર્તિ નૃપતિ; ૨ શંકર લગવાનુ) સ્વરૂપે અવતર્યો છે; કેમકે તેણે (૧ શિવ નામના રાજાએ ૨ ઉચ્ચ વૃષભ-ધ્વજને અને ભસ્મને પોતાનાં ઠરી લીધાં છે એવા શિવે) વૃશાંકના પરિવાર અને સમૃદ્ધિને પોતાનાં ઠરી લીધાં છે; તે પોતાના મજબૂત અને ઉચ્ચ કિલ્લાઓની પુરતી સંભાળ લેવાને ટેવાયેલો હતો. (કેમકે શ્રી શંકર લગવાનુ ઔદાર્યના સત્ત્વરૂપ (પોતાની પત્ની) દુર્ગાને આભૂષણો અને અલંકારોથી વારંવાર શણગારવાની ટેવવાળા હતા); અને ગર્ગિષ્ઠના એક અગ્રણી રાજાને કેદ કરવાથી અથવા (તેનાં સૈન્યોએ) ગંગા નદીના વહેતા પ્રવાહને અડચણ કરવાથી એની કીર્તિ વધી છે (અથવા ગંગા નદીના સતત વહેતા પ્રવાહને વારંવાર અડચણ કરવાથી જેણે પોતાની કીર્તિ વધારી છે—ગંગા નદી જ્યારે શંકર લગવાનની જટામાં ગુંગળાઈ જઈને અદૃશ્ય થયાં હતાં ત્યારે)

પં ૪૨—૪૮. અને હવે રાજા શ્રી કર્ણરાજ અથવા સુવર્ણ વર્ષ જેમને બધાં (પાંચ) વાઘોનો ઉપયોગ સાધ્ય છે અને જે મોટા મોટા ખંડીઆ રાજાઓના સ્વામી છે અને સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્યવાળા તેઓ સઘળા રાષ્ટ્રપતિઓને, વિશયપતિઓને, ગ્રામપતિઓને, ગ્રામકૂટોને, ચુકતો અને નિચુકતોને, ગ્રામના મૂળ વસાહતિઓના વડાઓના મુખ્ય અધિકારીઓને અને લાગતાવળગતા બીજા અધિકારીઓને આજ્ઞા કરે છે કે તમને જાણ થાય કે મારી અને મારાં માવપિતાની કીર્તિ અને પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે—પવિત્ર વંકિકાના તીર ઉપર વિજયાંકિત છાવણીમાં હું રહેતો હતો તે વખતે—અંબાપાટક ગામની ઉત્તરે આવેલ ઢાશુના કુવાવાળું હિરણ્યયોગા નામનું ખેતર મેં દાનમાં આપેલું છે. તે શ્રી નાગસારિકાની સાથે સંકળાયેલું છે. તેની સીમાઓ નીચે પ્રમાણે છે:—પૂર્વે શ્રીધરના કુવાવાળું ખેતર, દક્ષિણે એક બંહેળીયું, પશ્ચિમે મહા નદી પૂરાવી અને ઉત્તરે સમ્બપુરનો (સાર્વજનિક) કુવો. આ ખેતર મેં મલ્લવાદિના શિષ્ય શ્રી સુમતિના શિષ્ય પ્રતાપી આચાર્ય અપરાજિતને આપેલું છે. મલ્લવાદી મૂલસંઘની ચાર શાખાઓમાંની સેનસંઘનો અનુયાયી હતો. મેં તે દૈનિક પૂજા, વૈશ્વદેવ, તથા શ્રી નાગસારિકાની હૃદમાં આવેલા અરહતના મંદિરને જોડાયેલી અને સંબપુરના આભૂષણ રૂપ મઠની દુરસ્તી તથા તેમાં સુધારાવધારા કરવાના આશયથી આપેલું છે.

પં ૪૮—૫૩. આ પ્રમાણે સીમાઓથી નિર્ણીત આ ખેતર સ્નાનથી શુદ્ધ થઈને શક સંવત્સરા ૭૪૩ મા વર્ષની વૈશાખી પૂર્ણિમાને દિવસે હાથમાં જળ રેડીને શિષ્યોની પરંપરાને સૂર્ય, પૃથ્વી, સાગરો, નદીઓ અને પર્વતોનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાં સુધી, ધાન્ય તથા સુવર્ણના સ્વરૂપમાં તેની ઉપજ (મહેસુલ) લોગવવાના હક સાથે, કાયમી અને કામચલાઉ સૈનિકોના

- ૬૯ વિમલમનોભિરાત્મનીનૈર્જ હિ પુરુષૈરપરકીર્તયો વિલોપ્યાઃ ॥ [૪૮ ॥]યથા
ચૈતદેવં તથા શાસનદાતા લિપિજ્ઞસ્સ્વહસ્તેન સ્વમતમારોપયતિ ॥ સ્વહસ્તોયં મમ
ઘીર્કર્કરાજસ્ય શ્રીમદિ-
- ૬૦ ન્દ્રરાજસુતસ્ય ॥ લિખિતં ચૈતન્મયા મહાસન્ધિવિમ્બહાધિપતિના નારાયણેન કુલ-
પુત્રકશ્રીદુર્ગમદૃષ્ણુના ॥ જીયાદુરિતવિદ્વૈષી શાસનં જિ-
- ૬૧ નશાસનં [૧] યદન્યમતશૈલાનાં ભેદને કુલિશાયતે ॥ [૪૯ ॥] જયતિ
જિનીકો ધર્મપ્યહ્જીવનિકાયવત્સલો નિત્યં । ચૂદામણિરિવ લો[કે]
- ૬૨ વિમાતિ યસ્સર્વધર્માણામ્ ॥ [૫૦ ॥]

૧ વાંચો નં ૨ વાંચો શાસન. એવં પછીના ૬૪૫૯થી અગર પડે છે કે શાસનદાતા પ્રથમ ક્રાતરના રહી
ગએલ પણ પાછળથી લેખની નીચે બે ૬૪૫૬ વચ્ચે ક્રાતરેલ છે. ૩ સ્વ ઉપરના ૬૪૫૯થી અગર
પડે છે કે હસ્તેન સ્વ પ્રથમ ક્રાતરના રહી ગએલ તે નીચે શાસનદાતા પછી બે ૬૪૫૬ વચ્ચે ક્રાતરેલ છે. ૪ ત
ઉપરના ૬૪૫૯થી અગર પડે છે કે શ્રી અક્ષર રહી ગએલ તે પાછળથી હાંટી નીચે મ અને ક ની વચ્ચે
ક્રાતરેલ છે. ૫ વાંચો વિદ્વૈષિ

કર્ક સુવર્ણવર્ષનું ગ્રાહણપદ્ધતિનું દાનપત્ર^૧

શક સંવત ૭૪૬ વૈશાખ સુદિ ૧૫

ઉપર સીલવાળી ગોળ કડીથી બેઠાએલાં આ ત્રણ પતરાંઓ વડોદરાના રહીશ પાસેથી ખરીદવામાં આવ્યાં હતાં અને હાલ તે ચોરીચેન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટના પુસ્તકાલયમાં સાચવી રાખેલાં છે. ગુજરાત શાખાના કર્ક સુવર્ણવર્ષનાં અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રો પૈકીનું આ એક છે અને તે મુંબઈ ઇલાકા માટે નહીં પણ વડોદરા રાજ્ય માટે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી દાનપત્ર છે. આ અને બીજાં આ રાજ્યનાં દાનપત્રોમાં દાનમાં આપેલી જમીન તથા ગામડાંઓ વડોદરા રાજ્યની સરહદમાં આવેલાં છે અને તેમાંનાં કેટલાંક પ્રાચીન નામો અત્યારનાં ગામડાં સાથે સરખાવી શકાય છે.

પતરાં ૧૧ ઇંચ લાંબાં, ૮ ઇંચ પહોળાં અને આશરે ૩ ઇંચ જડાં છે અને લખાણના રક્ષણ માટે કેાર જડી રાખેલી છે. ત્રણે પતરાંને ઉપરના ભાગમાં વચમાં ઢાંણું પાડેલ છે જેમાં ૩ ઇંચ જડી અને ૪૩ ઇંચ વ્યાસની ઠડી પરોવેલ છે. પતરાં અને લખાણ સુરક્ષિત છે અને અક્ષરો સ્પષ્ટરીતે કોતરવામાં આવેલ છે. પહેલા અને ત્રીજા પતરાની એકજ બાજુએ અને બીજા પતરાની બન્ને બાજુએ લેખ કોતરેલ છે. વલણીનાં પતરાંઓમાં હોય છે તેવીજ લિપિ આ પતરાંમાં છે. ભાષા અથથી ઇતિ સુધી સંસ્કૃત છે. શરૂવાતનું ચિહ્ન, પંક્તિ પર થી ૬૮ સુધીમાંના દાનવિભાગ અને પંક્તિ ૭૭ થી ૮૦ સુધીના અંતનો ભાગ સિવાય આખો લેખ પદ્યમાં છે. રાજ સુવર્ણવર્ષની તેમજ શ્રીમાન્ અમોઘવર્ષની સહીઓ બુદ્ધી લિપિમાં છે. અને તે ઉત્તર કરતાં દક્ષિણની લિપિને વધુ મળતી આવે છે. આમાંના કેટલાક શ્લોકો ગુજરાત શાખાના રાજ કર્ક ૧ લાના નવસારીના દાનપત્રમાં^૨ અને ગુજરાત શાખાના રાજ ગોવિંદના કાવીના દાનપત્રમાં^૩ આવેલા છે. સીલ અને પતરાંનો તોલ ૯ રતલ છે.

બેઠાણી સંબંધી નીચેની વિશિષ્ટતા નોંધવા જેવી છે. (૧) અનુસ્વારને બદલે કંઠસ્થાની અનુનાસિકનો ઉપયોગ (૨) વ ની પહેલાં બધી જગ્યાએ વિસર્જનો સ કરી નાંખેલ છે. (૩) ય અને વ પહેલાં વ અને ઘ ને બેવડા લખ્યા છે. (૪) વિસર્ગ પછી ક આવે ત્યારે તેને જિંહુમૂલીય લખ્યો છે.

બેતાલીસ ગામડાંના માહિષક વિષયમાં આવેલું ગ્રાહણ પદ્ધતિકા ગામ દાનમાં આપ્યું તેનો નોંધ આ પતરામાં કરેલ છે. તેની ઉત્તરે કવલોઘકા, દક્ષિણે લિલ્લવલ્લિલ, પૂર્વે નાબક અને પશ્ચિમે ધાડિયખ નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. દાનની તિથિ વિગેરે નીચે સુજ્ઞ છે. શક સંવત ૭૪૬ ના વૈશાખ માસની પૂર્ણિમા જેને મહાવૈશાખપર્વન્ નામ આપેલ છે. તે દિવસે ઇ. સ. ની ૮૨૪ ની સાલ ૧૭ મી એપ્રિલ અને રવિવાર હોવાં બેઠાં. દૃતક દુર્ગરાજ છે અને લેખક સાંધિવિબ્રહ્મિક એટલે કે લડાઈ તથા સુલેહ ખાતાનો અમલદાર નારાયણ છે. શ્રી જગત્તુંગદેવના પુત્ર શ્રીમાન્ રાજ અમોઘવર્ષદેવે આ દાનને સંમતિ આપી છે. અંતમાં દાતા કર્કરાજની તેમજ અધિપતિ અમોઘવર્ષની સહી છે.

પ્રવેશથી પડતાં હુઝોથી તથા સર્વ રાજકીય અમલદારોની દબખલથી મુક્ત રાખીને ભોગવટાને માટે મેં આપ્યું છે. ત્યાં સુધી લેન આચાર્ય ચોચ રહેલીકરણી રાખીને આ ખેતરનો ભોગવટો કરે અગર કરાવે, ખેડે અગર ખેડાવે અગર તે અથવા તેના વારસો બીજને હસ્તક સેંપે ત્યાં સુધી કેણે પછી તેમાં હરકત કરવી નહિ. તેવી જ રીતે લવિધ્યના રાજાઓએ પણ તેઓ અમારા કુળના હોય કે ન હોય તો પણ પોતે આપેલાં દાનોની જ માફક તેને ગણીને તેનું રક્ષણ કરવાનું છે. તેમણે હંમેશાં યાદ રાખવું કે સમૃદ્ધિ સૌદામિનીની માફક ક્ષણભંગુર છે અને ભૂમિદાનનું પુણ્ય સર્વ રાજાઓને સરખે હિસ્સે મળે છે અને જીવન ધાસની અણી ઉપર રહેલા જલભિન્દુ જેવું અસ્થિર છે. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના પડદાથી પોતાનું મન આન્ધારિત થવાથી જે કોઈ તે જમીન છિનવી લેશે અગર તે કાર્યમાં મદદ કરશે તે પાંચ પ્રધાન પાપો તથા પાંચ ગોણું પાપોનો કરનાર થશે. અને વેદોની રચના કરનાર ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે તેમ—

(આંહિ આ પછી પ્રચલિત શાપના શ્લોકો આવે છે)

પં ૦ ૫૬-૬૨ આ ખતને સ્વયં તપાસ્યું છે એવા દાવા પોતાના હસ્તાક્ષરમાં પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે આ (કોતરણી) મૂળ લેખ પ્રમાણે બરાબર છે. આ માટે પોતાનું જ, ઇન્દ્રરાજના પુત્ર શ્રી કંકરકરાજનું જ ખત છે. આ ખતનો સુત્રસદો મેં દુર્ગભટ્ટના પુત્ર, ઉચ્ચ કુળના સુખ્ય પરરાટ્ટમંત્રી નારાયણે લખેલો છે.

શ્લો. ૪૯ પાપનો વિરક્ષક કરનાર અને બીજાં પાપંડોનો, વજ્ર પર્વતોનો નાશ કરે છે તેવો નાશ કરવામાં સફળ થાય છે તેવું જિનશાસન સર્વદા વિજયી થાય.

શ્લો. ૫૦ જિને ઉપદેશેલો ધર્મ જયશાળી છે, હજી ભત્તનાં જીવન્ત પ્રાણીઓ તરફ સર્વદા દયાળુ છે અને દુનિયાના બીજા સર્વ ધર્મોના મુકુટમણિ તરીકે પ્રકાશે છે.

મદદ લેવા દક્ષિણમાં જવું પડ્યું હોય. ત્યાં પોતાના કુટુંબીઓમાં હક્કદાર વારસા અમોઘવર્ષને ગાદી ન આપવાની હિલચાલ જોઈ હોય અને કુદરતી રીતે વ્યાજળી હક્કદારને મદદ આપીને ગાદીએ તેણે બેસાર્થો હોય. બદલામાં અમોઘવર્ષ પાસેથી ગુજરાતમાં ગાદી પચાવી પાડનાર ગોવિંદરાજને હરાવવા માટે મદદ માગી હોય. વધુ વિગત ન મળે ત્યાં સુધી કાંઈ ચોક્કસ નિર્ણય ઉપર આવી શકાય નહીં અને ઉપરનાં બે અનુમાનમાંથી કયું ખરું છે તે ઇતિહાસના અભ્યાસીઓએ પોતપોતે તુલના કરી લેવી રહી.

કર્કે અને ગોવિંદ બન્ને ભાઈઓ એકી સાથે રાજ્ય કરતા એવી માન્યતા પણ સંભવતી નથી, કારણ તેમ હોય તો દાનપત્રમાં તે હકીકત આપેલી હોવી જોઈએ. બન્ને ભાઈઓએ વડોદરા પાસેની જમીન દાનમાં આપી છે અને વટપટ્ટક ગામ દાનમાં અપાયાનું અગર સ્ત્રીમા તરીકે વર્ણવ્યાનું બન્નેનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવે છે. ગુજરાતના આવા બે નાના વિભાગ થઈ શકે, એ કદપી શકાતું નથી.

કર્કેની અને અમોઘવર્ષની બન્નેની સહી આ દાનપત્રમાં છે તેના પ્રયોજન માટે ખાસ વિચાર કરવા જરૂરીયાત ઉભી થાય છે. કારણ માન્યજેટની મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના સંબંધ ઉપર તેનાથી અજવાળું પડે છે. ગુજરાત શાખાના રાજાઓ હુમેશાં પોતાને મહાસામન્તાધિપતિ લખે છે અને કેટલેક ઠેકાણે લાટીય અથવા લાટેશ્વર મહુડલતા^૧ રાજા તરીકે ઓળખાવે છે. પરંતુ સૌથી પ્રથમ આ લેખમાં સામન્ત અને મહારાજા બન્નેની સહી જોવામાં આવે છે. તે ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કર્કે અમોઘવર્ષને મહારાજા તરીકે સ્વીકારે છે. કર્કેના સહુથી પહેલા લેખમાં તેની પોતાની જ સહી છે (શ. સં. ૭૩૪). ત્યાર પછીના શ. ૭૩૮ અને ૭૪૩ માં પણ પોતાની જ સહી છે અને મહારાજા અમોઘવર્ષની સહી નથી. શ. ૭૩૫ ના તોરણેડેના લેખમાં^૨ તેનો ભાઈ ગોવિંદરાજ પોતાને ભૂપાલ લખે છે અને શુદ્ધવર્ષ કે જેને સીહરખી ખારગામ આખ્યાં હતાં તેને મહાસામન્ત લખ્યો છે. આમાં ગોવિંદ અગર કર્કેની તેમ જ મહારાજાની કોઇની સહી નથી. શ. ૭૩૪ થી ૭૪૬ સુધીમાં કોઇની સહી નથી અને ત્યારબાદ શ. ૭૪૬ માં બન્નેની સહી પહેલી વાર આવે છે તે હકીકત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. બીજા લેખોમાં મહારાજાઓનાં નામ આવે છે ખરાં, પણ તેમની સહી જોવામાં આવતી નથી.

ગુજરાત શાખાના રાજાઓનાં બધાં દાનપત્રો લૌગીલિક દષ્ટિએ વડોદરા રાજ્ય માટે ખાસ ઉપયોગી છે, કારણ કે ઘણાંખરાં દાનમાં આપેલાં તેમજ વર્ણવેલાં ગામો વડોદરા રાજ્યની હદમાં આવેલાં છે. તેનાં બધાં સ્થળો ઓળખવાનો પ્રયાસ આ લેખમાં અસ્થાને ગણાય, તેથી આંહી માત્ર કર્કેના લેખોમાંનાં^૩ સ્થળો તપાસવામાં આવશે કે જેથી આગળની ભૂલો સુધરી જાય.

પહેલા(દાનપત્ર)માં વટપટ્ટક અથવા વટપુર દાનમાં આપેલું છે. તે અંકોટક ચોરાશી ગામના વિષયમાં આવેલું હતું. અને તેની ઉત્તરે વગ્ધાચ્છ, દક્ષિણે મહાસેનક તળાવ, પૂર્વે

૧ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ ૨ ઇ. એ. વો. ૩ પા. ૫૩. ૩ સુરતનાં દાનપત્રોમાંનાં સ્થળો હું ચર્ચિતો નથી, કારણ ડો. અલ્દેકર માને છે કે તે બધાં નવસારી મહાવમાં આવેલાં છે. પરંતુ કર્કેનું રાજ્ય મહી અને નર્મદા વચ્ચે હતું તેથી તે મત સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. નવસારી પ્રાંત કર્કેના તાબામાં હોવાનું તે લેખ સિવાય બીજા લેખોમાંથી જણાયું નથી. ડો. અલ્દેકર નાગસારિકાને નવસારી માને છે અને પૂરાવી નદીને પૂર્વા માને છે અને વકિક્કા નદીને વડકીની ખાડી માને છે, જે નવસારીથી દક્ષિણે ૩૦ માઇલ ઉપર આવેલી છે. નાગસારિકાપ્રતિવદ્દ એટલે નાગસારિકાની પાસે આવેલું અખ્યાપાટક ગામને પૂર્ણાની બીજા બાજુએ ૫ માઇલ હટ્ટે આવેલું આમદપુર માને છે; અને દાતા ૩૦ માઇલ ઉપર હોવા છતાં જૈન આચાર્યને વાપી શા માટે આપી હશે તેનું કારણ કદપી શકાતું નથી. ખરું પૂછો તો તે બધાં સ્થળો માટે મને ખુબ જ સંકા રહે છે, જો કે હું તેનાથી વધુ સારી રીતે તેમને શોધી શક્યો નથી. જુઓ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૩૮ [ડો. અલ્દેકર કહે છે, કે ગુજરાતમાં ખેતરો વાવના નામથી ઓળખાતાં અને હિરણ્યગાદાસુ વાપી એ ખેતરનું નામ છે. તંત્રી]

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખાના ધન્દરાજા પુત્ર કર્ક સુવર્ણવર્ષના રાજ્યમાં આ દાન અપાયું છે. ગોવિંદ ૩ બાળા બાઈ ધન્દરાજને, લાટ દેશ કે જે તેને ગોવિંદ આપ્યો હતો તેના રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે. બુદ્ધરાજી માન્યતા અનુસાર લાટ તે મધ્ય અને દક્ષિણ ગુજરાતનો બનેલો છે, એટલે કે મહી અને કાંકણ વચ્ચેના પ્રદેશ સમાવ્ય છે. પરંતુ કાવી અને વડોદરાના લેખોમાં આપેલાં સ્થળો ઉપરથી એમ નિશ્ચય ઉપર આવેલ કે ૬ મી સદીમાં લાટનો વિસ્તાર વિશેષ સંકુચિત હતો. પણ નવસારીનાં પતરાં ઉપરથી આપણી ખાતરી થાય છે કે ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટો ઉત્તરમાં મહી અને દક્ષિણમાં નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશ ઉપર રાજ્ય કરતા હતા.

ધન્દરાજને કર્કરાજ અને ગોવિંદરાજ નામે બે પુત્રો હતા. કર્કે ઘણાં ભૂમિદાન કરેલાં હતાં અને તેમાંનાં આ સહિત ચાર દાનપત્રો જાણવામાં આવ્યાં છે. વડોદરાનાં,^૧ નવસારીનાં^૨ સુરતનાં^૩ અને આ જેને આપણે બ્રાહ્મણપદ્ધિનાં પત્રાં તરીકે ઓળખાવીશું તે બધાંની સાથે અનુક્રમે શકે ૭૩૪, ૭૩૮, ૭૪૩, અને ૭૪૬ છે. તેટલા માટે એમ જણાય છે કે કર્કે ૭૩૪ પહેલાં થોડા સમયે ગાદી ઉપર આવ્યો હતો અને ૭૪૬ અગર ત્યાર બાદ થોડા સમય સુધી તેણે રાજ્ય કર્યું હતું. પણ ઉપરનાં દાનપત્રો ઉપરથી કર્કે તે સમય દરમિયાન શાન્તિથી અને સતત રાજ્ય કર્યું હોય, એમ અનુમાન બાંધી શકાય નહીં; કારણ કે શ. ૭૩૫ માં^૪ તેના નાના ભાઈ ગોવિંદ રાજે ભૂપાલપદે હોમને વડોદરા પાસેનું ગામડું દાનમાં આપ્યાનો નોંધ છે. તે ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે વર્ષમાં તે મધ્ય ગુજરાતમાં રાજ્ય કરતો હતો. ગોવિંદરાજનું બીજું દાનપત્ર^૫ શ. ૭૪૬ નું એટલે ૧૪ વર્ષ પછીનું છે. આ ગુંચવાડાનો નિકાલ હજી કોઈ પણ ગુજરાતના ઇતિહાસલેખકે કર્યો નથી અને કર્કના આ છેવટનાં દાનપત્રથી આ પ્રશ્ન આરીકીથી તપાસવાની જરૂરીયાત ઉભી થાય છે.

આ અપૂર્વ સ્થિતિના બે ખુલાસા રજૂ કરી શકાય. ગુજરાત શાખાના રાષ્ટ્રકૂટના ઘણાં લેખોમાં^૬ હકીકત આપેલ છે કે માન્યપેટના રાષ્ટ્રકૂટોનું રાજ્ય પ્રવિરુપર્ષી પાસેથી પાણું મેળવીને કર્કે ખરા હકદાર અમોઘવર્ષને સોંપ્યું.^૭ આ બનાવ શ. ૭૩૬ (ઈ. સ. ૮૧૪)^૮ લગભગમાં બન્યો હોવો નોંધએ; કારણ કે શ. ૭૩૮ ના દાનપત્રમાં^૯ અમોઘવર્ષનું નામ પહેલી વાર આવે છે. કર્કે જે ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરતો હતો તેને કુદરતી રીતે અમોઘવર્ષને મદદ કરવા જતું પડ્યું અને સંભવ છે કે પોતાની ગેરહાજરીમાં પોતાના નાના ભાઈને ગુજરાતનું રાજ્ય બળાવતો ગયો હોય. તે થોડા સમય બાદ પાછો ક્યો હોય અને ૭૩૮ નું તેનું બીજું દાનપત્ર^{૧૦} મળે છે. શ. ૭૩૫ અને ૭૪૬ માં આપેલાં દાનપત્રો ઉપરથી ગોવિંદરાજની પોતાની મોટાભાઈ તરફની ભક્તિ અને વફાદારીનો ખ્યાલ આવે છે.^{૧૧}

આ ગુંચવાડાનો બીજો રીતે નિકાલ કરવામાં એવી કલ્પના થાય કે મોટાભાઈ બરોબર સ્થિતિસર થયો તે પહેલાં નાના ભાઈમાં વૈરભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય અને સાહુસિક મનુષ્યોની મદદ લઈને હાલગાંજથી તેને પદમ્પટ ક્યો હોય. કર્કને તેથી મૂળ શાખાના માન્યપેટના રાષ્ટ્રકૂટોની

૧ ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૫. ૨ જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૪૦ પં. ૬૦-૬૧. ૩ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૬. ૪ જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૧. ૫ એ. ઇ. વો. ૨૧ પા. ૧૩૩. ૬ તોરખેડનાં પતરાં બુબો. એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૫૩. ૭ ગોવિંદરાજનાં કાવીનાં પતરાં ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૪. ૮ બુબો દાખલા તરીકે કુપરાજ પદેલાનું વડોદરાનું દાનપત્ર ઈ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૬. ૯ ઈ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૬. ૧૦ નિચાડુબેન કિસા લેખોવર્ણનચિત્તરે સ્પષ્ટ ૧૦ યો. અંતેકર આ બનાવ ઈ. સ. ૮૧૭ અને ૮૨૧ ની વચ્ચેમાં બન્યાનું મને ઇ. ૧૧, ૧૨ નવસારીનાં પતરાં જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૧૧ ડો. અંતેકર પણ તેજ અનુમાન બાંધે છે. પા. ૬૮.

अक्षरान्तरं

पहेलुं पतरुं

- १ ओं स वोढ्याद्वेषसा धाम यन्नाभिकमलकृतं । हरश्च यस्य कान्तेन्दुकलया कमलकृतं ॥ [१] आसीद्विषात्तिमि-
- २ रमुद्यतमण्डलाग्रो ध्वस्तिन्नयन्नाभिमुखो रणशर्वरीपु । भूपः शुचिर्विधुरिवास्त (स) दिगन्तकीर्त्तिर्गोविन्दराज-
- ३ इति राजसु राजसिद्धः (सिंहः) ॥ [२] दृष्ट्वा चमूमभिमुखीं सुभटाट्टहासामु-न्नामितं सपदि येन रणेपु नित्यं ।
- ४ दष्टाघरेण दधता भ्रुकुटिं ललाटे खड्गं कुलं च हृदयं च निजं च सत्वं ॥ [३] खड्गं कराग्रान्मुखतश्च शोभा मा-
- ५ नो मनस्तः सममेव यस्य । महाहवे नाम निशम्य सद्यस्त्रयं रिपुणां विगलत्य-काण्डे ॥ [४] तस्यात्म-
- ६ जो जगति विश्रुतदीर्घकीर्त्तिरार्चीर्त्तिहारिहरिविक्रमधामधारी । भूपस्त्रिविष्ट [५] नृपानुक्ताति कुतश्चः श्रीकर्करा-
- ७ ज इति गोत्रमणिर्व्वभूव ॥ [५] तस्य प्रभिन्नकरटच्च्युतदानदन्ति । दैन्त-प्रहाररुचिरोल्लिखितांसपोठः ।
- ८ क्षमापः क्षितौ क्षपितशत्रुरभूत्तनूजः सद्राष्ट्रकूटकनकाद्रिरिवेन्द्रराजः ॥ [६] तस्योपार्जितमहसस्त-
- ९ नयश्चतु [रु] दधिवलयमालिन्या [:] । भोक्ता भुवः शतक्रतुसदृशः श्रीदन्ति-दुर्गराजोभूत् ॥ [७] कांचीशकेरलनराधिपचोल-
- १० पाण्ड्यंश्रौहर्षवज्रटविभेदविधानदक्षं । कार्नाटक वलमचिन्त्यमजेयमन्यैर्बृहत्किय-द्विरपि यः सहसा जि—
- ११ गाय ॥ [८] अभूविभञ्जमगृहीतनिशातशस्त्रमश्रान्तमप्रतिहताशमपेतयत्नं । यो वल्लभं सपदि दण्ड-
- १२ वलेन जित्वा राजाधिराजपरमेश्वरतामवाप ॥ [९] आसतोन्विपुलोय [प] लावलिल-सल्लोलोर्मिमालाजलादा-
- १३ प्रालेयकलंकितामलशिलाजालातुपाराचर्ल [।] दापूर्वापरवारिवाशिपुलिनप्रान्त-प्रसिद्धावधेय्येनेयं ज-
- १४ गतीं स्वविक्रमवलेनैकातपत्रीकृता ॥ [१०] तस्मिन्दिवम्प्रयाते वलभराजे क्षतप्रजाबाधः । श्रीकर्कराजसु-

જમણવાવિકા અને પશ્ચિમે અંકેટક ગામમાં હતાં.^૧ વડોદરાના પ્રતિહાસ માટે આ દાનપત્ર ઘણું ઉપયોગી છે, કારણ તેમાં ગાયકવાડના રાજ્યની રાજધાની વડોદરાનો સહુથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ છે. ફ્લીટ અંકેટક અને જમણવાવિકાને હાલનાં અંકેટ અને જમણવા વરીકે ઓળખાવ્યાં છે. ડા. અલ્તેકરે વગ્ગાચને હાલનું વાવોરિયા કહ્યું છે.^૨

નવસારીનાં પતરામાં^૩ ખેટકસુકામેથી બે જૂદાં જૂદાં ગામમાં એક બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યાનું લખ્યું છે. પહેલું મહી અને નર્મદા વચ્ચેના પ્રદેશમાં આવેલું શમીપદ્રક ગામ હતું, જેની ઉત્તરે ધાહદ દક્ષિણે ચોરુન્ડક પૂર્વે ગોલિકા અને પશ્ચિમે ભર્યાણક ગામો હતાં. ચોરુન્ડકને ચોરુન્ડક વરીકે, ભર્યાણકને ભર્યાના તરીકે અને ધાહદને કરજલ તાલુકાના ધાવટ તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. આ ત્રણ ગામમાં ત્રણ સરહદ ઉપર કહ્યીએ તો તેની વચ્ચેમાં એવાં કેઈ પણ ગામમાં નથી કે જેને શમીપદ્રક અથવા ગોલિકા વરીકે ઓળખાવી શકાય. ડા. ભાંડારકરે શમીપદ્રકને સોનદાન કહ્યું છે, પણ તે ભરોંસાપાત્ર નથી.

દાનમાં આપેલું બીજું ગામનું મંકલિકા પ્રાંતમાંનું સમ્બન્ધી નામે છે. તેની ઉત્તરે કાષ્ઠામણડપ, દક્ષિણે બ્રાહ્મણપલ્લિકા, પૂર્વે સમ્બોડક અને પશ્ચિમે કરંજવસલિકા નામનાં ગામડાં આવેલાં છે. ડા. ભાંડારકર સમ્બોડકને સમ્બોડ અને કાષ્ઠામંડપને માંડવા માને છે પણ બન્ને ખોટાં લાગે છે કારણ કે તે જગ્યાએને અંકલેશ્વર તાલુકામાં નહીં પણ સંખેડા તાલુકામાં શેઠાવી જોડાએ મંકલિકા ને માંકણી, સમ્બન્ધીને સમધી, કાષ્ઠામણડપને કાઠમાણડવા અને બ્રાહ્મણ પલ્લિકાને ખારોદાલી વરીકે ઓળખવાં જોઈએ. તે બધાં સંખેડા તાલુકામાં આવેલાં છે.

આ લેખમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી બ્રાહ્મણપલ્લિકા તે મંકલિકા પરગણામાં આવેલા તે જ નામના ગામથી જુદું છે તે ધ્યાન રાખવું જોઈએ, કારણ કે આ ગામનું માહીપક પરગણામાં છે. કવલોધકાનું કોઈલી અગર કોયલી અપભ્રંશ થાય-અને વડોદરા તાલુકામાં તે નામનું ગામનું છે. કોઈલીથી નીકળી દક્ષિણમાં જતાં બામણગામ નામનું ગામનું આ બ્રાહ્મણપલ્લિકા હોવા સંભવ છે. બીજાં ગામો ઓળખી શકાતાં નથી. ૪

૧ ઈ. એ. વા. ૧૨ પા. ૧૬૪. ૨ સુભાવ કાકિયાવાડમાંનાં પ્રાચીન ગામડાં અને રોહેરો- પા. ૩૭. ૩ જ. વા. પ્રે. ૨૧ એ. સો. વા. ૨૦ પા. ૧૪૭. ૪ આ બધાં ગામો ખેસારવામાં વડોદરા રાજ્યના સર્વે અને સેલ્લમેંટ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ મી. વી. વાય. કસાલકર વરફી થણી મદદ મળી છે.

- ૩૧ સ્યાપિ નિતાન્તવીર્યઃ ॥ [૨૧] રક્ષતા યેન નિઃશેષં ચતુર્મ્મોધસંયુતં ।
રાજ્યન્વર્મ્મેણ લોકાનાં
- ૩૨ કૃતાં હૃદિ પરા હૃદિ ॥ [૨૨] તસ્યાત્મજો જગતિ સત્પ્રથિતોરુકીર્તિર્ગોવિ-
ન્દરાજ ઇતિ ગોત્રલલા-
- ૩૩ સમૂત [૧] સ્ત્યાગી પરાક્રમધનપ્રકટપ્રતાપસન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લભોભૂત ॥
[૨૩] પૃથ્વી-
- ૩૪ વલ્લભ ઇતિ ચ પ્રથિતં યસ્યાપરં જગતિ નામ [૧] યશ્ચ ચતુરુધિસીમામેકો
વસુધાં વશે ય(ચ)-
- ૩૫ ક્રે ॥ [૨૪] એકોપ્યનેકરુપો યો દદૃશે મેદવાદિમિરિવાત્મા । પરવલ્લજલ-
ધિનપારન્તરન્સ્વદોઽર્ચ્યા
- ૩૬ રણે રિપુમિઃ [૨૫] એકો નિર્હેતિરહં ગૃહીતશલા હમે પરે વહવો [૧] યો
નૈવંવિધમકરોચ્ચિત્તં સ્વમેપિ
- ૩૭ કિમુતાજૌ ॥ [૨૬] રાજ્યાભિષેકકલશૈરમિપિચ્ય દત્તાં રાજાધિરાજપરમેશ્વરતાં
સ્વપિત્રા । અન્યૈ-
- ૩૮ મ્મહાનૃપતિ[મિ]ર્વહુમિઃ સમેત્ય સ્તમ્માદિમિર્બુજવલાદવલુપ્યમાનાં ॥ [૨૭]
एकोनेकनरेन्द्रवृन्द-
- ૩૯ સહિતાન્યસ્તાન્સમસ્તાનપિ પ્રોત્વાતાસિલતાપ્રહારવિધુરાન્વધ્વા મહાસંયુગે ।
લક્ષ્મીમપ્ય ચ-
- ૪૦ લાં ચકાર વિલસત્સન્ધામરગ્રાહિણીં^૧ સંસીદદ્રુરુવિપ્રસજ્જનસુહૃદ્વન્ધૂપમોલ્યાં (મ્યાં)મુ-
- ૪૧ પિ (વિ) ॥ [૨૮] તત્પુત્રોત્ર ગતો(તે) નાકમાકમ્નિતરિપુત્રજે । શ્રીમહા-
રાજશર્વ્વાચ્યઃ સ્વાતો રાજામ-
- ૪૨ વદ્વૃજૈઃ ॥ [૨૯] અર્થિષુ યથાર્થતાં યઃ સમમીઘફલાસિલઘ્વતોષેષુ [૧]
वृद्धिं निनाय पर्प-

પતરું વીજું વીજી વાજુ

- ૪૩ રમામમોઘવર્ષામિધાનસ્ય ॥ [૩૦] રાજાભૂતત્પિતૃવ્યો રિપુભવવિમ્બોદ્રૂત્યભાવૈક-
હેતુર્લક્ષ્મીવાનિન્દ્રરાજો ગુ-
- ૪૪ ણિનૃપનિકરાન્તશ્ચમત્કારકારી । રામાદન્યાન્વ્યુદસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપા-
ન્સેવમાના રાજશ્રીરેવ ચક્રે
- ૪૫ સકલકવિજનોદ્ગીતતથ્યસ્વભાવં ॥ [૩૧] નિર્વાણાવાસિવાના(૧)સહિતહિત-
જનોપાસ્યમાનાઃ સુવૃત્તં વૃત્તં જિ-
- ૪૬ ત્વાન્યરાજાં ચરિતમુદયવાન્સર્વતો હિંસકેભ્યઃ । એકાકી દસવૈરિસ્વલનકૃતિ
સહપ્રાપ્તિરાજ્યેશશંકુર્હાટી-

- १५ नुर्महीपतिः श्रीकृष्णराजोमूत् ॥ [११] यस्य स्वभुजपराक्रमनिःशेषोत्सा-
दितारिदिवचकं । कृष्णस्येवाकृष्णं
१६ चरितं श्रीकृष्णराजैःस्य ॥ [१२] शुभतुङ्गतुङ्गतुरगप्रवृद्धरेणुर्द्ववर्द्धरविकिरणं ।
प्रीत्येपि नमो निखि-
१७ लं प्रावृत्कालायते स्पष्टं ॥ [१३] दीनानायप्रणयिषु यथेष्टचेहं सनीहित-
मञ्जल [-] तत्क्षणम्-
१८ कालवर्षो वर्पति सव्वार्त्तिनिर्वपणं ॥ [१४] राहप्यमात्मभुजजातमलावलेप-
माजौ विजित्य निशितासिल-
१९ तामहंरै [।] ॥ पालिच्वजावलिशुभामचिरेण यो हि राजाधिराजपरमेश्वरतां
ततान ॥ [१५] क्रोधादुत्तातल-
२० द्गप्रसूततृ(रु)चिचयैव्मासमानं समन्तादाजबुद्धचैरिमकटगजघटाटोपसंशोमदक्षं ।
२१ शौर्व्यं त्यक्कारिवर्गो मयचकित्तवपुष्कपि इष्ट्वैव सद्यो दर्प्पाध्मातारिचक्रक्षय-
करमस(ग)

पतरं बीजुं—पहेली बाजु

- २२ मद्यस्य देर्दण्डरूपं ॥ [१६] पाता यश्चतुरम्बुराशिरदानालङ्कारमाजौ भुवस्त्र-
व्याश्वापिकृतद्विजामरमु(गु)रुप्राज्याज्य-
२३ पूजौदरो । दातामानमृदप्रणीर्मु(गुं)णवतां योसौ श्रियो बलमो मोक्तुं स्वर्ग-
फलानि भूरितपसां स्थानं
२४ जता(गा)भामरं ॥ [१७] येन श्वेतातपत्रमहतरविकरमातवापात्सलीलं
जन्मे(मे)नासीरधलीषवलितशिरसा
२५ बलमाख्यः सदाजौ । श्रीमद्गोविन्दराजो जितजगदहितस्त्रैणवैषव्यदक्षस्तस्या-
सीत्सन्नेरकः क्षण-
२६ रणदलितारातिमचेमकुम्भः ॥ [१८] तस्यानुजः श्रीध्रुवराजनामा महानुभावो-
प्रहसप्रतापः प्रसाधि-
२७ ताशेषनरेन्द्रचक्रः क्रमेण बालार्कवपुर्व्वमूव ॥ [१९] जाते यत्र च राष्ट्रकूट-
तिलके सद्रूप-
२८ चुडामणौ गुर्वी तुष्टिरयासिलस्य जगतः सुस्वामिनि प्रत्यहं [।] सत्यं सत्य-
मिति प्रशासति स-
२९ ति क्षमासमुद्रान्तिकमासीद्धर्मपरे गुणामृतनिधौ सत्यव्रताधिष्ठिते ॥ [२०]
हृद्योन्वहं योर्त्थिज-
३० नाय सर्व्व सर्व्वस्वमानन्दितवन्धुवर्गः ॥ प्रादात्प्ररुष्टो हरतिस्म वेता(गा)त्प्राणान्यम-

६३ स्नात्वाद्योद(त)कातिसर्गेण । बालिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रातिथिपंचमहायज्ञक्रियो-
त्सर्पणार्थं प्रति-

६४ पादितो यतोस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुंजतो भोजयत ऋषत ऋषयत प्रति-
दिशतो

पतरं व्रीजं

६५ वा न केनचित् परिपन्थना करणीया । तथागामिनृपतिभिरस्मद्वंश्यैरन्येर्वा
सामान्यभूमिदानफलमवेत्य

६६ विद्युलोलान्यनित्यैश्वर्याणि तृणाग्रलग्नजलबिन्दुचंचलं च जीवितमाकलय्य
स्वदायनिर्विशेषो-

६७ यमस्मदायोनुमन्तव्य परिपालयितव्यश्च यश्चाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्धा-
दाच्छिद्य-

६८ मानकं वानुमोदेत । स पंचभिर्महापातकैरुपपातकैश्च संयुक्तः स्यादित्युक्तं च
भगवता वेद-

६९ व्यासेन व्यासेन । पष्ठिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्ता
चामुमन्ता च तान्येव

७० नरके वसेत् । [३७] विन्ध्याटवीष्वा(ष्व)तोयासु शुष्ककोटरघ(वा)
सिन ऋष्णाहयो हि जायन्ते भूमिदानं हर-

७१ न्ति ये ॥ [३८] अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूर्वेष्णवी सूर्यसूताश्च गावो(वः)
[१] लोकत्रयं तेन भवेद्वि दत्तं

७२ यः ऋचं गां च महीं च दद्यात् ॥ [३९] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः
सगरादिभिर्य(मिःय)स्य यस्य यदा भूमि-

७३ स्तस्य तस्य तदा फलं ॥ [४०] यानीह दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्दानानि
धर्मात्थयशस्कराणि । निर्माल्य-

७४ वान्तप्रतिमानि तानि ।^२ को नाम साधु पुनराददीत ॥ [४१] स्वदत्तां
परदत्तां वा यत्नाद्रक्ष न

७५ राधिप । महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ [४२] इति कमलदला-
म्बुविन्दुलोलां श्रि-

७६ यमनुचिन्त्य मनुष्यजीवितं च । अतिविमलमनोभिरात्मनैर्न हि पुरुषैः परकीर्त्त-

७७ यो विलोप्या[: ॥ ४३] इति ॥ दूतकोत्र श्रीदुर्गराजो (जः) । लिखितं
च सान्धिविग्रहिकश्रीनारायणे-

७८ न ॥ मतम्मम श्रीजगत्तुङ्गदेवसुतस्य श्रीमदमोघवर्षदेवस्य यदु-

७९ परि लिखितं ॥ मतम्मम श्रीमदिन्द्रराजसुतस्य श्रीकर्कराजदेवस्य ।

८० यदुपरि लिखितमिति

- ४७ यं मण्डलं यस्तपन इव निजस्वामिदचं ररक्ष ॥ [३२] यस्याङ्गमात्रजयिनः
प्रियसाहसस्य क्षमापालवेषफ-
- ४८ लमेव वभूव सैन्यं । मुक्त्वा च सर्व्वभुवनेदवरमादिदेवं नावन्दतान्यममरेष्वापि
यो मनस्वी ॥ [३३] श्रीकर्क-रा-
- ४९ ज इतिरक्षितराज्यमारः सारङ्गस्य तनयो नयशालिशौर्य [१]^१ स्तस्यामव-
द्विभवानन्दितवन्धुसार्थः^२पार्थः
- ५० सदैव धनुषि प्रपमः शूचीनां ॥ [३४] दानेन मानेन सदाज्ञया वा शौर्य्येण
वीर्य्येण च कोऽपि भूपः [१]
- ५१ एतेन तुल्योऽस्ति न वेति कीर्त्तिः सकौतुका आम्यति यस्य लोके ॥ [३५]
तेनेदमनिलविद्युच्चञ्चलमालोक्य
- ५२ जीवितमसारं । क्षितिदानपरमपुण्य^३प्रवर्त्तितो धर्मदायोयं ॥ [३६] स च
समधिगतायेपमहा-
- ५३ शब्दमहासामन्ताधिपतिमुवर्णवर्षश्रीकर्कराजदेवः सर्व्वानेव यथा सम्बन्ध-
मानकात्रा-
- ५४ धूपतिविषयपतिग्रामकूटायुक्तनियुक्तकाधिकारिकमहत्तरादीन्समनुदर्शयत्यस्तु
- ५५ वः संविदितं । यथा मया मातापित्रोरात्मनश्चैहिकामुष्मिकपुण्ययशोमिवृद्धये ।
कङ्कभरवा-
- ५६ स्तव्य ।^४ कौण्डिन्यसगोत्रा ।^५ वाजिसनेय सन्नस्रचारि ।^६ मष्टदामोदरसुव
नागकुमाराय ।^७ माहिषकद्विचत्वा-
- ५७ रिङ्गत्प्रतिवद्वब्राह्मणपण्डिकाभिधानग्रामो । यस्याघाटनानि पूर्व्वतो ।^८ नावडग्रामो
दक्षिणतो लिङ्गवल्ली-
- ५८ नामाऽपरतो घाटियप्पनामा ग्रामः । उत्तरतः^९खलोइकाभिधानग्रामः । एवमयं
चतुराघाटनोपलक्षितः
- ५९ सोद्रंगः सपरिकरः सदण्डदशापराधः समूतवातप्रत्यायः सौत्पथमानविष्टिकः
सधान्यहिरण्य-
- ६० देयोचाटमटप्रवेशयः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः आचन्द्रार्काणर्वक्षितिस-
रित्सर्व्वतसम-
- ६१ कालीनः^{१०}पुत्रपौत्रान्वयकमोपमोत्य(ग्य)^{११}पूर्व्वमदत्तदेवन्नस्रदशरहितोभ्यन्तर-
सिद्धया शकनृपका-
- ६२ लातीतसंवत्सरशतेषु सप्तसु षट्चत्वारिंशदधिकेषु वैशाखशुद्धपञ्चदश्यां ।^{१२} महा-
वैशाखपर्व्वणि

ઉત્તર હિન્દમાં હોય, અગર મી. સી. વી. વૈદના' અભિપ્રાય મુજબ મહારાષ્ટ્રમાં હોય તો ગુજરાત ઉપર રાજ્ય લાવનાર યુવરાજે ત્યાં એકાદ સદી રહ્યા બાદ દક્ષિણ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરી લિપિ પોતાની માતૃલિપિ તરીકે શી રીતે માન્ય રાખતા હશે તે સમજી શકાતું નથી.^૨ એ વાત ખરી છે કે રાષ્ટ્રકૂટ રાજ્ય ઈ. સ. ૭૭૦ લગભગ ઠણાટક અને માધસોરના રાજ્ય પર્યંત વિસ્તાર પામેલું હતું; છતાં જો તે વંશનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર અગર ઉત્તરહિન્દમાં હોય તો તે વંશના ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરવા મોકલેલા રાજાઓ, એક સદી જેટલા સમય સૂધી ત્યાં રહ્યા બાદ પોતાની સહીમાં રજૂ પૂતાના, મહારાષ્ટ્ર અગર ગુજરાતમાં ચાલતી લિપિ વાપરવાને બદલે છેક ઠણાટકમાં વપરાતી લિપિ વાપરત નહીં. અમોઘવર્ષ પહેલાની બાલ્યાવસ્થા દરમીયાન લાંબા વખત સુધી માલખેડનું રાજ્ય કબ્જે ચલાવતો હતો. તેટલામાટે તે અને કદાચ તેના દીકરા ધ્રુવ ૧ લા ને માલખેડમાં ચાલતી જૂની કેનેરી લિપિ આવડતી હોય અને પોતાનાં દાનપત્રોમાં તે લિપિ વાપરી હોય, એ સંભવિત છે. પરંતુ આ દાનપત્રના સમયમાં ગુજરાતશાખાને માલખેડ સાથે કાંઈ પણ નિકટ સંબંધ હતો નહીં અને જો કેનેરી લિપિ આ રાજાઓની માતૃલિપિ હોત નહીં તો આટલી લાંબી મુદત ગુજરાતમાં રહ્યા બાદ ધ્રુવ બીજાએ પોતાના આ દાનપત્રમાં જૂની કેનેરી લિપિ વાપરી હોત નહીં. બુંદેલખંડની પ્રજાને પોતાની જિતની હકીકત જાહેર કરવા જયુરાના લેખમાં, પ્રધાનવંશના રાજા કૃષ્ણ ૩ જાણે કેનેરી લિપિ અને ભાષા વાપરી છે, તે ઉપરથી પણ એમ જણાય છે કે માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓનું મૂળ સ્થાન મહારાષ્ટ્ર, તેલંગણ અગર ઉત્તરહિન્દ નહીં, પણ ઠણાટક હતું. આ રાષ્ટ્રકૂટના મૂળ સ્થાનનો આખો પ્રશ્ન અહીં અર્થી શકાય નહીં. અહીં તો માત્ર ગુજરાત શાખાના રાજાઓનાં દાનપત્રોમાંની સહીની લિપિ ઉપરથી આ પ્રશ્ન ઉપર થોડું અજવાળું પાડવાનો ઇરાદો છે.

લિપિ સંબંધી નીચેની હકીકત નોંધ લેવા જેવી છે. શરૂવાતમાં એાં ચિહ્ન રૂપે છે. 'ર' અને 'જ' નાં બન્ને સ્વરૂપ સાથે સાથે વપરાયાં છે. જુઓ પં. ૩ રાજસુરાજસિંહ; અને પં. ૭ શત્રુજી અને પં. ૮ શત્રુજીસદશઃ. 'ક્ષ' કેટલેક ઠેકાણે બહુ જ વળાકવાળો લખેલો છે; જેમકે પં. ૧૪ માં વૈધવ્યદક્ષ અને ક્ષણરણ. પરંતુ પં. ૨૪ માં લક્ષ્મીમાત્ર માં તેના બન્ને મૂળાક્ષરો જુદા પાડી શકાય છે. લેખમાં ત્ર અને મ બન્ને ખોડા મળી આવે છે. પરંતુ વિરામચિહ્ન બે રીતે લખાયું છે. પં. ૧૧માં મૂત્ર અને પં. ૪૪ માં સત્તિ માં ત્ર ને માટે ઉભો લીટો અને તેની ડાબી બાજુએ ટપકું છે. પં. ૨૦ માં વહ્નમોમૂત્ર અને પં. ૬૨ માં વઘાત્ર માં એક ઉપર બીજા એમ કૌંસ વપરાયા છે. આ ચિહ્ન પં. ૩૭ ના ચિત્ર માં ઉંધી રીતે એટલે નાનો ઉપર અને મોટો નીચે એમ લખેલ છે. પં. ૭૧ માં કુસુદાનામ નું વિરામ હાલની દેવનાગરી માફક લખાયું છે. એક જ શબ્દ બે વાર વાંચવાનો હોય ત્યાં તે શબ્દ પછી બગડો, લખવામાં આવેલ છે. વચ્ચે ૨ એટલે વચ્ચેવચ્ચ સમજવું. પં. ૪૭ માંનો અવગ્રહ હાલના જેવો જ લખાયો છે.

દાનપત્રની ભાષા સર્ણગ સંસ્કૃત છે, જેકે સંધિમાં થોડી ભૂલો છે. દાનવિભાગ ગદ્ય છે, જ્યારે બાકીનો બધો લેખ પદ્યમાં છે. જ ને બદલે જ વાપરેલો છે. ર પછીનો વ્યંજન બેવડો લખેલો છે. અનુસ્વાર માટે ટપકું વાપરેલું છે. દંતસ્થાની વ્યંજન પહેલાં તેનો ન કરેલો છે. પણ કંઠસ્થાની અને તાળવ્ય પહેલાં જ અગર જ કરેલ નથી. સંધિ બરાબર જાળવી છે, છતાં શ્લો. ૧૫ ૧૬, ૧૮ અને ૨૬ માં ગોટાળો કરેલ છે.

પં. ૪૬-૫૦ માં સાલ આપેલી છે, પણ તેમાં ભૂલ છે. ભૂલ સુધારીને નીચે મુજબ વાંચી શકાય છે. શકનૃપકાલાતીતસંવત્સરશતેષુ પદ્મતરેષુ. સદી બતાવનારો શબ્દ ભૂલથી રહી ગયેલ છે, પણ તે પદ્મતરેષુ પહેલાં અષ્ટસુ હશે, એમ નિઃશંક કહી શકાય, જેથી દાનપત્રની સાલ શક ૮૦૬ છે.

૧ હીરડી એક મીઠીવલ ઈડિઆ. વો. ૨ પા. ૧૫૨-૫૩. ૨ આ જ રાજના બજુમરાના ઈ. સ. ૮૬૭ ના દાનપત્રમાં (ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧) તેમ જ દન્તિદુર્ગના તે જ સાલના દાનપત્રમાં સહી મૂળ દેવનાગરીમાં છે એનું કારણ એમ હોવું જોઈએ કે લેખકે રાજાઓએ વાપરેલી અસલ લિપિ કોતરવાનો પ્રયાસ નહીં કર્યો હોય.

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ૨ જાનું નવું દાનપત્ર^૧

ચક્ર સં ૮૦૬

રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાતની શાખાના ધ્રુવ ૨ જાનું આ દાનપત્ર જે અહીં પ્રસિદ્ધ થાય છે તેના કથાંચે હવે સુધી ઉલ્લેખ થયો નથી. આ તામ્રપત્રો મુંબઈમાં સાંટાકુમ્ભમાં રહેતા મી. પ્રતાપરાય એમ. બારોટે પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકર આરક્ષિત મને મોકલ્યાં હતાં.

પતરાં ત્રણ છે, અને તે ૧૧.૮ ઇંચ લાંબાં અને ૮.૩ ઇંચ પહોળાં છે; જડાઈ. ૧ ઇંચ છે. અક્ષરોના રક્ષણ માટે પતરાંની કોર જરા બહી અને ઉપરથી રાખેલી છે. પતરાંના ઉપરના ભાગમાં મધ્યમાં કોરથી ૩ ઇંચ નીચે કાણું છે, તેમાં પરાવેલી કડીથી બધાં લેખાં રાખેલાં છે. કડી ૬ ઇંચ બહી છે અને તેની અંદરની બાજુનો વ્યાસ ૨ ઇંચ છે. તેના છેડા રેવેલા છે અને તે ઉપર ૨ ઇંચ ઉંચી અને ૧૬ ઇંચ વ્યાસની સીલ છે. તેમાં જરા નીચે ઉતારેલી સપાટીમાં ૧ ઇંચ ઉંચાઈની આકૃતિ છે, જેના બન્ને હાથમાં સર્પો છે. રાષ્ટ્રકૂટોનાં બીજાં ઘણાં તામ્રપત્રોમાં હોય છે તે સુવર્ણ આ આકૃતિ ગરૂની માનવી ભેંધએ. સીલ ઉપર કાંઈ લખેલ નથી.

પહેલું અને ત્રીજું પતરું અંદરની એક જ બાજુએ કોતરેલું છે, બીજાં બીજું વચલું પતરું બન્ને બાજુએ કોતરેલું છે. આ આખું દાનપત્ર એક જ કારીગરે કોતર્યું લાગતું નથી. પહેલું પતરું અને બીજાની પહેલી બાજુ એક કારીગરે કોતરેલાં છે. બીજા પતરામાં જો કે વધુ પંક્તિઓ છે, પણ તે કદાચ સ્થળસંકોચને લીધે કોતરવી પડી હોય. બીજા પતરાની બીજી બાજુ અને ત્રીજું પતરું કોઈ વધારે ખરાબ કોતરનારે કોતરેલાં હોવાં ભેંધએ.

પતરાં સુરક્ષિત છે અને જો કે કેટલેક ઠેકાણે અમુક અક્ષરો ભુંસાઈ ગયા છે, છતાં તે અટકળી શકાય છે. પતરાંની સપાટી સાફ કરેલ છે, છતાં કયાંક કયાંક ખાડા ખળડા છે. તેથી છાપમાં અક્ષર જેવા ઢેખાવા લીંટા ઉઠેલા છે; જેમ કે પં. ૨૬ ને અંતે પતરાંમાં મચિત્તત્ત્વરે સ્પષ્ટ છે, છતાં છાપમાં સ્વની ઠાપી બાજુએ ખાડા હોવાથી મચિત્તત્ત્વરે જેવું વંચાય છે. તેવી જ રીતે પં. ૩૬ અને ૩૮ માંના, વાં ને મપા છાપમાં વાં અને માપા વંચાય છે. પં. ૫૬ માં વિગુલ નો વિ તે વિ જેવો લાગે છે.

આ દાનપત્રમાં પ્રત્યેક અક્ષરનું કોતરકામ સ્પષ્ટ છે, પણ કોતરનાર અનધક હોવાને લીધે દરેક પંક્તિમાં ઘણી ભૂત્તો ભોવામાં આવે છે. પં ૬૧ માં સ્વર્ણભાગવા ને બહલે સ્વર્ણભાગવા: કોઈ બાજુકાર ભાગ્યે જ કોતરે. તેથી પણ વધુ અશુદ્ધ પં. ૪૦ ના અંતમાં અને પં. ૪૧ ની શરૂઆતમાં છે. ત્યાં મગલ્લુદ્ધા ને બહલે મગલ્લુદ્ધા કોતરેલ છે. એમ કદી શકાય કે કોતરાવા આવેલી નકલ બેદરકારીથી લખેલી હોવી ભેંધએ અને કોતરનારે જેમ વાચ્યું તેમ કોતરી નાંખ્યું. કોતરાયા બાદ પણ સુધારવાની કોઈએ દરકાર લીધી નથી.

૬ મી સદીમાં ગુજરાતમાં બે લિપિ પ્રચલિત હતી. પહેલી મૂળ દેવનાગરી અને બીજી વલ્લ્હી લિપિમાંથી ઉતરી આવેલી. આ દાનપત્રની લિપિ પહેલી બાતની છે. ઠક્ક અને ધ્રુવ ૧ લાનાં નવસારી^૨ અને વડોદરાનાં^૩ દાનપત્રોમાં આપેલ છે તેમ આ દાનપત્રમાં પણ ધ્રુવ બીજાની સહી હસિલુ હિન્દની પ્રાચીન કેનેરીઝ લિપિમાં છે. આ બધાં પતરાંમાં દાવાના લખેલા અક્ષરની આંખેહુળ નકલ કરેલી છે, તેમાં કાંઈપણ શંકા નથી. તેથી ઈ. સ. ૮૮૪ સુધી રાષ્ટ્રકૂટની ગુજરાત શાખાના રાજાઓ ઉત્તરહિન્દ, ગુજરાત અગર મહારાષ્ટ્રમાં ચાલતી નહીં, પણ ઠણાટકમાં ચાલતી લિપિમાં લખાણ જતાં, એમ ખાતરી થાય છે. માલખેડના રાષ્ટ્રકૂટોનું મૂળ સ્થાન ચોક્કસ કરવામાં આ હકીકત ઘણી ઉપયોગી છે. આ વંશનું મૂળ સ્થાન ક્વીટર^૪ કલ્પના કરી હતી તેમ

૧ એ. ઇ. વો. ૨૨ પા. ૬૪ એ. એસ. અધિકાર જનારસ. આ પતરાં પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુઝિયમમાં સંચાલીત કરેલાં છે. ૨ જ. બો. બે રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૧૩૫. ૩ ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮ અને વો. ૧૪ પા. ૧૧૬. ૪ બો. જી. વો. ૧ પાટ ૨ પા. ૩૮૪ એ. ઈ. વો. ૭ પા. ૨૨૩-૬ માં તેણે આ અભિપ્રાય છોડી રીખાવું વધા તેનું મૂળસ્થાન લાડુ દોવાડું સંચયું છે.

દાનપત્રોની માફક આમાં પણ રાજા કર્ણના નાના ભાઈ ઇ. સં. ૮૨૭ ના કાવીના દાનપત્રના દાતા યુવરાજ ગોવિંદનું વર્ણન નથી. આ ઉપરથી હો. હુલ્લે એવી સૂચના કરી છે કે તેણે કર્ણ પાસેથી રાજ્ય પડાવી લીધું હશે અને તેથી ત્યાર પછીના રાજાનાં દાનપત્રોમાં તેનું વર્ણન નથી. હો. બુલ્લરનો પણ તે જ મત હતો અને તે એમ માનતા કે તેની ખીનવક્ષદારી માટેની શિક્ષા તરીકે ગોવિંદનું નામ મૂકી દેવામાં આવેલ હોયું જોઈએ.^૩ પરંતુ આ બંને વિદ્વાનોનો મત ટકી શકે તેમ નથી. અમોઘવર્ષના સંજ્ઞનના લેખના શ્લોક ૨૬ માં લખેલ છે કે જ્યારે તેના પિતાની છાવણી દક્ષિણ ગુજરાતમાં શ્રીભવન અગર સરભોણમાં હતી ત્યારે તે ઇ. સ. ૮૦૮ માં જન્મ્યો હતો. તેથી તે ગાદીએ બેઠો ત્યારે માત્ર છ વર્ષનો હતો અને તેનો કોકો કર્ણ તેની બાલ્યાવસ્થામાં તેનો વાલી હતો. પોતાના ભત્રીજાને ફરી ગાદીએ સ્થાપવા માટે ખંડિયા રાજાઓ સાથે તેને સખત લડવું પડ્યું હતું. તેથી એમ સમજાય છે કે તેણે પોતાનો ઇ. સ. ૮૨૭ કાવીના દાનપત્રના સમય સુધીનો વખત માલખેડમાં જ ગાળ્યો હશે. ગુજરાત ઉપર રાજ્ય ચલાવવા માટે કોઈને પ્રસંદ કરવો પડ્યો હશે. તેને ઇ. સ. ૮૧૨ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં દૂતક તરીકે વર્ણવેલો દન્તિવર્મન નામે ઉમર લાયક દીકરો હતો.^૪ પરંતુ કુદરત પછી આ દન્તિવર્મન નહોતો, પણ ધ્રુવ ગાદીએ આવ્યો. એ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે દન્તિવર્મન તેની જુવાનીમાં કર્ણની પહેલાં જ સ્વર્ગસ્થ થયો હશે. આ દાનપત્રના શ્લોક ૨૦ માં લખ્યા મુજબ પુત્રપ્રાપ્તિ માટે ઘણી રાત્રિઓ ચિંતામાં પસાર કર્યા બાદ તેને વૃદ્ધાવસ્થામાં ધ્રુવ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો હતો. ઇ. સ. ૮૨૦ લગભગ ગુજરાતનું રાજ્ય સોંપવા માટે કર્ણને ઉમર લાયક દીકરો હતો નહોતો, એમ જણાય છે. અને તેથી તેનો નાનો ભાઈ ગોવિંદ જ ઇ. સ. ૮૧૨ માં તે કામ માટે ઉમર લાયક હતો તેને પ્રસંદ કરવો પડ્યો.^૫ ગોવિંદના કાવીના દાનપત્રમાં^૬ તે ગાદીએ આવ્યા સખત કાંઈ ઉલ્લેખ નથી. તેના ભાઈએ તેને માત્ર રાજવી અધિકારી નીમ્યો હતો. ત્યાર પછીનાં દાનપત્રોમાં તેનું નામ ન હોવાનું કારણ એ હતું કે તે ભાયાત હતો અને કદી ગાદી ઉપર આવ્યો ન હોતો. તે ગાદી પચાવી પાડનાર હતો, એ માન્યતા ખોટી છે. પોતાના કાવીના દાનપત્રમાં ગોવિંદ ચાર આખા શ્લોકમાં પોતાના મોટા ભાઈ કર્ણનાં વખાણ કરે છે અને રાજ્યવહીવટના વખાણના તેમાંના બે શ્લોક કર્ણનાં કે તેની પછીના કોઈ પણ રાજાનાં દાનપત્રોમાં જોવામાં આવતા નથી.^૭ ગાદી પચાવી પાડનાર કોઈ પણ રાજા જેની પાસેથી ગાદી પડાવી લીધી હોય તેનાં આવાં વખાણ કરે, એ સંભવિત છે? અમોઘવર્ષ ૧ લા સામે ગોવિંદે હુલ્લહ કર્યું હોય, એ પણ સંભવતું નથી. એ વાત ખરી છે કે કાવીના પત્રમાં ગોવિંદ ત્રીજા સુધી વંશવર્ણન કર્યા પછી અમોઘવર્ષ ૧ લાનું વર્ણન નથી, પરંતુ તે આકસ્મિક ભૂલ માનવી જોઈએ. કારણ અમોઘવર્ષ સાથે તેને વૈમનસ્ય હોય તો તેનો મોટો ભાઈ કર્ણ કે જેણે અમોઘવર્ષને ગાદીએ ફરી સ્થાપ્યો હતો તેનાં આટલાં વખાણ કરે નહોતો. આ બંધી હુકીકત ધ્યાનમાં લીધાથી એમ જ સ્પષ્ટ સમજાય છે કે કાવીના દાનપત્રવાળો ગોવિંદ પોતાનો ભાઈ કર્ણ અમોઘવર્ષની બાલ્યાવસ્થા દરમિયાન માલખેડમાં હતો, ત્યારે તેની વતી ગુજરાતમાં રાજ ચલાવવા માટે નિમાએલો પ્રતિનિધિ હતો.

શ્લોક ૨૦ થી ૩૧ માં ધ્રુવ ૧ લાના, અકાલવર્ષ ૧ લાના અને તેના દીકરા આ દાનપત્રના દાતા ધ્રુવ ૨ જાના રાજ્યનું વર્ણન છે. આ બધા રાજાઓ કોઈ વલ્લભ નામના રાજા સાથે ચાલુ વિગ્રહ કરતા હતા. આ ત્રણે રાજાનો સમકાલીન રાષ્ટ્રકૂટની મૂળ શાખાનો અમોઘવર્ષ ૧ લા

૧ ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૧૪૫. ૨ ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૬૭. ૩ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૮૧. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૫ જુઓ તોરખેડનાં પત્રાં એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૫૭. ૬ તેવી જ રીતે આ દાનપત્રમાં ધ્રુવ ૧ લા ગાદીએ આવ્યા બાબતનો ઉલ્લેખ નથી, પણ તે ઉપરથી તે ગાદીએ આવ્યો નહોતો, એમ કહી શકાય નહોતો (તંત્રી). ૭ જુઓ તેમાંના એક શ્લોક સૌરાષ્ટ્રજલે ચલિલે પ્રસન્નાન્નિદર્શને વિમ્બજીનસમ્પત્તિ । પ્રાજ્યં વલ્લેઃ પૂર્વમહો વમ્ભૂવ કિતાવિદાર્ણે લુ નૃપત્વં તત્ત્વં ॥ ૩૨ ॥

આ સાલ દાતાની છેલ્લામાં છેલ્લી બાલવામાં આવેલી શ. સં. ૭૬૬^૧ અને ત્યાર પછીના રાજાની જ્ઞેલામાં જ્ઞેલી સાલ ૮૧૦^૨ ની વચમાં છે. શ. સં. ૮૦૬ ની ધનુઃ સંક્રાન્તિ માર્ગશીર્ષ સુદિ બીજને દિવસે હતી. અધિક માસને લીધે તે સાલમાં તે સંક્રાન્તિ પૌષ માસને બદલે માર્ગશીર્ષમાં હતી. તેને મળતી ઇ. સ. ૮૮૪ તા. ૨૩ મી નવેમ્બરની તિથિ છે. પરિણામે આ ધ્રુવ બીજાની નવી સાલ મળી છે.

અઠાસવર્ષના દીકરા ધ્રુવ ધારાવર્ણી છાવણી શ્રી ખેલ (ટ)ક્ર (હાલનું ખેડા)માં હતી; ત્યારે કામ્પિલ્લના બૌદ્ધવિહારને “ધ્યાસહુ” નું ગામ આપેલું, તેની નોંધ આ તામ્રપત્રમાં છે. આ દાતાના નાના ભાઈ દન્તિવર્માએ આ જ વિહારને સાત વર્ષ પહેલાં દાન આપેલ હતું. યુનાઇટેડ પ્રોવીન્સીઝમાં કુશાભાઈ પરગણામાંનું પ્રાચીન કામ્પિલ્લ આ દાનનું કામ્પિલ્લ હશે, જોવી જે કદપના ડો. ડી. આર. ભાંડારકરે કરી છે તે કરવાનું મન થઇ બચ એમ છે, પણ તેમાં સત્ય નથી. યુ. પી. માંનું કામ્પિલ્લ અતિ પ્રાચીન છે, ત્યારે આ કામ્પિલ્લ તે નામના કોઈ બૌદ્ધ સાધુએ સ્થાપ્યું છે અને તે સુરવની પાસે કાન્તારગામ હાલના કતારગામના પરગણામાં આવેલું છે. આ કામ્પિલ્લતીર્થ મદાપી નદીને કાંઠે હતું અને મદાપી તે સુરવથી દશ માઇલ દક્ષિણમાં વહેતી મિન્ધોલા (મીંઢાળા) નદી સંભવે છે. કામ્પિલ્લતીર્થ તે મિન્ધોલાના દક્ષિણકિનારે કતારગામની પૂર્વે રૂપ માઇલ ઉપરનું કામ્પિલ્લા હોય, એમ સૂચવું છું. તે કામ્પિલ્લનું અપભ્રંશ હોય અગર તે પ્રાકૃત નામ હોય અને તેનું સંસ્કૃત રૂપાન્તર કામ્પિલ્લ થયું હોય.

યુગ્મન સ્વાંગની મુસાફરી વખતે પશ્ચિમ હિન્દમાં બૌદ્ધ ધર્મ આખરે દશામાં હતો અને તેને લીધે તેની મુસાફરી પછી બૌદ્ધ ધર્મ માટેનાં દાનપત્રો બહુ યોગ્ય જોવામાં આવે છે. કામ્પિલ્લ તેનું છેલ્લું મધક હોય અને તેમાં ૫૦૦ સાધુ રહેતા હતા, એમ લખેલ છે, પણ તેમાં કદાચ અતિશયોક્તિ હોય.

આ વિહારના સ્થાપક સાધુ કામ્પિલ્લ સંબંધી કાંઈ હકીકત મળી નથી. ઇ. સ. ૮૮૪ માં વિહારના મુખ્ય સાધુ સિદ્ધરમતિ^૩ની માગલીથી દાન આપવામાં આવેલ છે.

દાનપત્રના પહેલા શ્લોકમાં જુદાના આદેશને નમસ્કાર છે. પછીના ૩૧ શ્લોકમાં રાષ્ટ્રકૂટનું વંશવૃક્ષ આપેલ છે. શ્લોક ૨ થી ૧૬ સુધીમાં મૂળ વંશનું વર્ણન છે, અને બાકીનામાં ગુજરાત શાખાનું વર્ણન છે. ગોવિંદ ૧લાથી વર્ણન શરૂ થાય છે અને તેના પિતા ઇન્દ્ર અને પિતામહ દન્તિવર્મનને ઓળખી દીધા છે. આમાં કોઈ પણ શ્લોક નવો નથી અને દન્તિવર્મા સિવાય કોઈ પણ રાજાના પરાક્રમનું વર્ણન નથી. આ વર્ણન અમોઘવર્ષ ૧ લા સુધી આવે છે. આ દાનપત્રના સમયથી યોગ્ય વખત પહેલાં ગાદીએ આવેલ કૃષ્ણ બીજાનું વર્ણન નથી, કારણ તે તરત જ ગાદીએ આવેલો હોવાથી તેની સ્તુતિના શ્લોક રચાયા હશે નહીં. બન્ને શાખા વચ્ચેનું વૈમનસ્ય તે વખતે નાથ પામ્યું હતું અને તેટલા માટે કૃષ્ણનું વર્ણન નથી, એમ સંભવતું નથી, કારણ તેના પિતા જે વૈમનસ્યના કારણરૂપ હોતો તેનું વર્ણન છે. શ્લોક ૧૭ થી વર્ણન વધારે વિસ્તારવાળું છે, કારણ ત્યાંથી ગુજરાત શાખા શરૂ થાય છે. તેમાં પણ કોઈ પણ શ્લોક નવો નથી. તે બધા તેના પિતામહના વટોદરાના દાનપત્રમાં^૪ અગર તેના પિતાના જગમરાના દાનપત્રમાં^૫ મળી આવે છે. ગુજરાત શાખા સંબંધી કેટલીક ગેરસમજણ દૂર કરવા યોગ્ય ચર્ચા જરૂરની છે. બીજાં કેટલાંક

૧ એ. ૬. નો ૧ પા. ૨૮૭ ૨ ઇ. એ. નો. ૧૩ પા. ૧૫ જનુમરાનું દાનપત્ર. ૩ આંદી વાકપરના વિચિત્ર છે. પદમાં વિવત્તિભંગા વિવત્તિ ભંગા પાઠ છે. આપર પાછળના સંબંધ પ્રમાણે આંદી થોડી વિભક્તિમાં રચે દોષા એકેએ અને બીજાની દેવદેવ નીચેના મતે એમ બંને સંબંધે તેને બાકે વિરમમતિથી વેનિવિત મદને અપવા પ્રાપ્તિ એમ અર્થ થાય છે. “આ ૧૦૦ પદાંક ૧૩૨૭ બચે ૨૪૦૫૫૫ના અર્થમાં કોઈ દો અને તેના અર્થ રેલામત્ર, એમ સંબંધે છે” (નં. ૧). ૪ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૫ ઇ. એ. નો. ૧૨ પા. ૧૫૧.

એવા ધ્રુવ ૧ લા, કૃષ્ણ ૧ લા અને ધ્રુવ બીજાનું તેમાં વર્ણન નથી. એમ લાગે છે કે મૂળ દાનપત્રની નકલ કોતરનારને મોકલવામાં આવી ત્યારે એકાદ તાડપત્ર કે જેમાં આ ત્રણ રાજાઓનું વર્ણન હશે તે શુભ થયું હોય, અને ત્યારપછી કોઈએ તે ભૂલ સુધારવાની તસ્દી લીધી નહીં. શ્લો. ૧૬ માં બીજા દાનપત્રમાં વમ્બૂ મુનુર્ધ્વરાજનામા હોય છે તેને બદલે વમ્બૂ સૂતઃ શ્રીદન્તિવર્મણઃ પ્રબલપ્રતાપઃ લખેલ છે. આ પત્રમાં ઉપરથી એમ સાબીત થતું નથી કે ધ્રુવ પછી ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ દન્તિવર્મનનો દીકરો હતો.

આ દાનપત્ર બતાવે છે કે ધ્રુવ ૨ જોઈ. સ. ૮૦૬ સુધી રાજ્ય કરતો હતો, જેથી તેની અને ત્યારપછી શ. સ. ૮૧૦ માં ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ બીજા વચ્ચે ચાર વર્ષનો જ સમય રહે છે અને તેટલા સમયમાં દન્તિવર્મને વચમાં રાજ્ય કર્યું હોય એ સંભવતું નથી. કૃષ્ણ અકાલવર્ષના બશુમરાના દાનપત્રમાં દન્તિવર્મનનું નામ આપેલું છે, પણ તેણે રાજ્ય કર્યું એમ લખ્યું નથી.

શ્લો. ૧૬ પછી એક ત્રુટક અને બે પૂરા શ્લોક કૃષ્ણ અકાલવર્ષ સંબંધીન છે. દન્તિવર્મનનું નામ અસંબદ્ધ રહે છે. આ દાનપત્રમાં હજી સુધી ન જણાએલા ધ્રુવ બીજાના પુત્ર, કર્કરાજનું નામ છે અને તે ક્રૂર તરીકે છે. શ. સં. ૮૦૬ માં તે ઉમર લાયક હોવો જોઈએ અને તેને યુવરાજ તરીકે વર્ણવેલ નથી, તેથી એમ માની શકાય કે તેનો બીજો મ્હોટો ભાઈ હોવો જોઈએ. ધ્રુવ ૧ લાનો પુત્ર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ અને પૌત્ર ધ્રુવ બીજો હતો. ધ્રુવ ૨ જાના મ્હોટા પુત્રને તેના પિતામહનું નામ કૃષ્ણ અકાલવર્ષ આપવામાં આવ્યું હોય, એ અસંભવિત નથી. પણ આ કૃષ્ણ અકાલવર્ષનું સુરક્ષિત દાનપત્ર મળે નહીં ત્યાં સુધી આ પ્રશ્નનો નીવેડો આવી શકે નહીં.

આ દાનપત્રમાં સ્થળનાં નામ આપેલ છે, તે પૈકી કામ્પિલ્ય, કાન્તારગ્રામ અને મદાપી નદી સંબંધી અર્થા થઈ ગઈ છે. મહુવા અને બારડોલી તાલુકાના નકશામાંથી જાણી શકાય છે કે દાનમાં અપાએલું ગામ ધડ્યાસદ તે વડોદરા રાજ્યના નવસારી પ્રાંતમાં મહુવા તાલુકામાંનું ધુરડેસા ગામ હોવું જોઈએ. તેની દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને પૂર્વે અનુક્રમે પુરાવી નદી, લિફ્તકાગિકા, પદમ શૃણુ અને વડવદલી હતાં. અને તેને હાલનાં પૂર્ણા નદી, શંકરવલ્લૌરી, પથરાણ, અને વલોડ માની શકાય. શ્રી એલક શ્રીએટકને બદલે બલથી લખાયું લાગે છે. સોમેશ્વરતીર્થ શોધવું મુશ્કેલ છે. પ્રભાસ સિવાય બે સોમેશ્વર તીર્થો છે, એક પાટણ પાસેના સિદ્ધપુરમાં છે, જ્યાં ગંગા જમના અને સરસ્વતીનો સંગમ મનાય છે, બીજું ચાંદોદ પાસે કરનાલિમાં છે જ્યાં નર્મદા અને ચોરસંગ મળે છે. પ્રભાસ અને પહેલું સંભવિત નથી, પણ આ બીજું કરનાલી પાસેનું હોય, એવો સંભવ છે. કવરિકા અને સુહિલા હજી ઓળખાયાં નથી.

[હંદ—શ્લો. ૧, ૧૩, ૧૫, ૩૨, ૩૫ અને ૩૬ અનુબદ્ધ; શ્લો. ૨-૫, ૭, ૯, ૧૪, ૧૮, ૧૯ અને ૨૧ વસન્તવિલકા; શ્લો. ૬ ગીતિ; શ્લો. ૮, ૧૬, ૨૩-૨૭ ૨૯-૩૧ અને ૩૬ આર્યા; શ્લો. ૧૦ અને ૧૩ સ્વધરા; શ્લો. ૧૧ અને ૨૦, ઉપજાતિ; શ્લો. ૧૨, શાર્દૂલવિક્રીડિત; શ્લો. ૨૨, ઈંદ્રવંશ, શ્લો. ૨૮ પૃથ્વી; શ્લો. ૩૩-૩૪ ઈન્દ્રવજા; શ્લો. ૩૭ શાલિની અને શ્લો. ૩૮ પુષ્પિતાગ્રા.]

સિવાય બીજા કોઇ આ વલ્લભ હોવો જોઈએ નહીં.^૧ સંજનના પતરામાં તેમજ નીલગુન્ઠના લેખમાં^૨ પૃથિવીવલ્લભ અને લક્ષ્મીવલ્લભ એવાં બે વલ્લભાંત બિરૂદ તેને લગાડેલાં છે. ઇ. ૮૩૫ પછી વરતામાં મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના સ્નેહસંબંધ નાશ પામ્યો હતો.૩ કો-તો અમોઘવર્ષ કૃત્ત્વની નીવડ્યો અને કાં તો અમોઘવર્ષને ગાદી ઉપર પુનઃ સ્થાપનાર પોતાનો પિતા હતો, એ ખ્યાલથી ધ્રુવ ૧ વધારે ઉદ્ભવ થયો હોવો જોઈએ. બન્ને વચ્ચે સુદ્ધ ધર્મ અને ધ્રુવ મરાયો. શ્લો. ૨૩ માં લખેલ છે કે વલ્લભના લશ્કરને હરાવ્યું, એ કે તેમ કરતાં ધ્રુવને પોતાની છ'ઠગી જોવી પડી. પણ આ હકીકત વદન સત્ય સંભવતી નથી. કારણ શ્લો. ૨૫ માં કહે છે કે ધ્રુવના પુત્ર અકાલવર્ષને પિતાના રાજ્યનો ફરી કબજો લેવો પડ્યો. અકાલવર્ષ તે કાંમ સરજ ન હોતું, કારણ પિતાના મૃત્યુ પછી તેના કેટલાક અનુયાયીઓએ તેને તલ દીધો હતો. તેની જિત ખરેખર થઈ હોય એમ માનીએ, તોપણ તેથી તેના પુત્ર અને વારસ ધ્રુવનો માર્ગ સરલ થયો ન હોતો. શ્લો. ૨૮ માં કહે છે કે ભરહાર ગુર્જરનું લશ્કર તેના ઉપર ચઢી આવ્યું હતું, તેના ભાઈમાંનો એક દુરભનોને મળી ગયો અને વલ્લભ અર્થાત અમોઘવર્ષ તેને મદદ કરવા ના પાડી. જે ગુર્જરોએ ધ્રુવ ૨ ના ઉપર ચઢાઈ કરી હતી તે આપોત્કટો હતા, એમ છુદ્ધરે સૂચવ્યું છે.^૪ પણ આ મત ૨૬ કરવો જોઈએ, કારણ ઇ. સ. ૮૬૭ ના ધ્રુવ ૨ જના વામપત્રમાં શ્લો. ૪૧ માં, ઘોઠેસ્તાર માટે પ્રસિદ્ધ અને રાષ્ટ્રકૂટના પ્રતિસ્પર્ધી વરીકે બળવાન મિહિરનો ઉલ્લેખ છે.^૫ આ મિહિર પ્રતીહાર રાજા લોજ ૧ લા સિવાય બીજા કોઇ હોઈ શકે નહીં. આ ઉપરથી સમજાય છે કે પ્રતીહાર અને રાષ્ટ્રકૂટ વચ્ચેની જૂની અને ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ દુરભનાવટ અમોઘવર્ષના રાજપર્યવ આણુ હતી. મૂળ શાખા અને ગુજરાત શાખા વચ્ચેના વૈમનસ્થનો લાભ લઈને લોજે ગુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરી હતી. આ દાનપત્રમાં લખેલ છે કે ગુર્જરોના હુમલો ધ્રુવે એકલે હાથે હકાવ્યો હતો; પણ તે નાનો રાજા હતો અને ગુજરાતનું રાજ્ય ગુર્જર પ્રતીહારના હાથમાં જયો, એવી શંકાથી અમોઘવર્ષ આખરે તેની મદદમાં ધાયો હોય. બગુમરાના દાનપત્રમાંથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે તેના પછીના કૃષ્ણને ગુર્જર-પ્રતીહાર સામે અમોઘવર્ષ પછીનાં કૃષ્ણ બીજાએ મદદ કરી હતી. ધ્રુવ અને અમોઘવર્ષના સંબંધમાં પણ તેમ બન્યું હોય એ સંભવિત છે.

ધ્રુવ ૨ જે અને ત્યારપછીના કૃષ્ણ ૨ ના વચ્ચેના સંબંધ અજ્ઞાત છે, અને આ દાનપત્રથી તેના ઉપર નવું અજવાળું પડે છે. કહેનો એ દીકરો દન્તિવર્મન જેને ઇ. સ. ૮૧૨ ના વડોદરાના દાનપત્રમાં^૬ દ્વતક વરીકે વર્ણવ્યો છે તેનો દીકરો આ કૃષ્ણ હોય, એ અસંભવિત નથી, એમ ડૉ. ભગવાનલાલ માનવા હવા.^૭ પરંતુ દન્તિવર્મનનો દીકરો જે ઇ. સ. ૮૧૨ માં ઉમરલાયક યુવરાજા હતો તે, આ દાનપત્રમાં બવાવ્યા પ્રમાણે, અને તેના ભાઈના વેશમાં ત્રણ પેટી સુધી ગાદી જયા બાદ, ૭૨ વર્ષ પછી ગાદીએ આવે તે બહુ અસંભવિત છે. બગુમરાના દાનપત્રમાં વર્ણવેલ દન્તિવર્મન ધ્રુવ બીજાનો નાનો ભાઈ હતો, એ ચોક્કસ છે. બગુમરા દાનપત્રમાં એમ પણ લખેલ છે કે ધ્રુવ બીજા પછી ગાદીએ આવનાર કૃષ્ણ અકાલવર્ષ, કહેના દીકરા દન્તિવર્મનનો દીકરો હતો. પણ આ દાનપત્ર બહુ અપૂર્ણ છે અને કંઈ પછી ગુજરાત ઉપર ચોક્કસ રાજ્યમંડલ

૧ એ. ઇ. રો. ૬ પા. ૨૪૮ એ આપેલ ઇ. સ. ૮૬૧ ના પકીરના સ્તંભ ઉપરના લેખમાં વર્ણવેલ રાષ્ટ્રકૂટ રાજ પાત્ર આ વીમ દેવે કહે નહીં. તેમાં લખેલ છે કે પરાજયના પિતામહના મેઘા બાળ્યે ભૂલકના દરારને દરાતી લલ્લ જિની લીરો હતો અને પરાજયે નાથાવદોહ નામના રાજ્યને સખવ પરાજય કર્યો હતો. પણ તેમાં પરાજય અત્ર તેના મેઘ પણ પૂર્વને વલ્લભનું બિરૂદ ન હોતું. ઉપર કહેથી લાગતી જિત ઇ. સ. ૮૩૫ પહેલાં પછે વખતે ચઈ દોષી જોઈએ. પરાજય પોતે ઇ. સ. ૮૧૧ માં રાજ્ય કરતો હતો. પરાજયના દુર્ગમનું નામ નાગરાયોહ હતું અને ગુર્જર શાખાના મેઘ પણ રાજ્ય તે બિરૂદ નહોતું. ૨ એ. ઇ. રો. ૧ પા. ૬૬. ૩ ઇ. સ. ૮૩૫ ના વડોદરાના ધ્રુવના દાનપત્રમાં વીમ સાથેના કૃષ્ણને બલ્લેખ નહીં. ૪ ઇ. એ. રો. ૧૨ પા. ૧૮૬. ૫ ઇ. એ. રો. ૧૨ પા. ૧૮૬. ૬ ઇ. એ. રો. ૧૩ પા. ૧૭. ૭ ઇ. એ. રો. ૧૨ પા. ૧૫૮. ૮ એ. રો. ૧ પા. ૧૬૭-૨૮. સિખ ૬૪

- ૧૬ જઃ શ્રીધ્રુવરાજનામા મહાનુભાવોપ્રહતપત્ય(તા)પઃ [૧] પ્રસાવિતાશેષ-
નરેન્દ્રચક્રઃ ક(ક્ર)મેણ વા(વા)લાર્કપ(વ)-
૧૬ પુર્વ(ર્વ) મૂવ ॥ [૧૧] જાતે યત્ર ચ રાષ્ટ્રકૂટતિલકે મદૂ(સદૂ)પૈંચૂડામળૌ
ગુવી(વ્વી) તુષ્ટિરથાશિલસ્ય જગતઃ સુ-
૧૭ સ્વામિનિ પ્રત્યહં (હમ્) (૧) સત્યં સત્યમિતિ પ્રશાસતિ સતિ ક્ષમામા-
સમુપ્રા(દ્રા)ત્તિ(ન્તિ)કામાસીદ્ધર્મપરેગુ-
૧૮ ણામૃત નિચૌ(ધૌ)સત્યવ્રતાધિષ્ઠિ(ણિ)તે ॥ [૧૨] રક્ષતા યેન નિઃશેષ-
(પં)ચતુરન્મોધિસંયુતં(તમ્) । રાજ્યં

પતરું વીજું પહેલી વાજુ

- ૧૯ ધર્મેણ લોકાના(નાં) કૃતા દ્વિષ્ઠિ[:] પરાદ્વિદિ ॥ [૧૩] તસ્યાત્મજો જગતિ
સત્પ્રથિતૌરુકીર્તિંગોવિન્દર(રા)જ ઇતિ ગોત્રલલામ-
૨૦ મૂતઃ । ત્યાગી પરાક્રમધનઃ પ્રકટપ્રતાપ[:] સન્તાપિતાહિતજનો જનવલ્લમોમૂત ॥
[૧૪] તત્પુત્રોત્ર ગતે નાક-
૨૧ માર્કંપિતરિપુત્રજે । શ્રીમહારાજશર્વાલ્યઃ સ્વાતો રાજામવદ્ગુણૈ [: ॥ ૧૫] ર
(અ)ર્થિષુ યથાર્થતાં ય સમમીષ્ટ-
૨૨ ફલાવાસિલ્લવ(વ્વ)તોષેપુ । વૃદ્ધિં નિનાય પરમામમોઘવર્ષામિધાનસ્ય । [૧૬]
રાજામૂત્તસ્પિતૃલ્યો રિપુભયવિમવોદૂલ્યમ(દૂમૂત્યમા)-
૨૩ વૈકહેતુર્લક્ષ્મીમાનિન્દ્રરાજો ગુણનૃપતિકરાંતશ્રમત્કારકારી । રાગાદન્યાન્ત્યુ(ન્ન્યુ)-
દસ્ય પ્રકટિતવિનયા યં નૃપા[:] સેવ-
૨૪ માના રાજશ્રીરેવ ચક્રે સકલકવિજનોદ્ગીતતથ્યસ્વમાવં(વમ્) ॥ [૧૭]
શ્રીકર્કરાજ ઇતિ રક્ષિતરાજ્યમારઃ સારઃ કુલસ્યતનયો
૨૫ નયશાલિર્ચોર્યસ્ત(ર્યઃ । 'તં')સ્યા મવદ્વિમે''(મ)વ વંદિતવં(વં)ધુસાર્થઃ
પાર્થઃ સદૈવ ધનુષિ પ્રથમઃ શુચીનાં(નામ્) ॥ [૧૮] સ્વેચ્છાગૃહીત-
વિપયાન્દ્ર(ન્દ્ર)-
૨૬ હસંહ(ઘ)માજઃ પ્રોદૃતદ્વસતરશુક્લિકરાષ્ટ(ષ્ટ)કૂટાનું(ન્ । ૩)સ્વાતસદ્ગ-
નિજવા(વા)હુ વ(વ)લેન જિત્વા યોમોઘવર્ષમચિરા[ત્]સ્વૈપદે
૨૭ વ્યવત્ ॥ [૧૯] પુત્રીયતસ્તસ્ય મહાનુભાવઃ કૃતી કૃતજઃ કૃતવીર્યવીર્યો
(ર્યઃ । '')વૈશીકૃતાશેષનરેન્દ્રવૃન્દો વ(વ)મૂવ સૂનુલુ(ધ્રુ)વરાજનામા ॥ [૨૦]

૭ હા બના જેવો છે. ૮ સાધારણ દંડ છોડી દીધા છે, એટલું જ નહીં પણ ૧૫ માં શ્લોકના છેલ્લા અક્ષરની ૧૬ માં શ્લોકના પહેલા અક્ષર સાથે સંધિ કરેલ છે. ૯ પતરામાં ખાડાને લીધે ધને બદલે ત્રણ દલા લોટા દેખાય છે, પણ મૂળમાં બે જ છે. ૧૦ નોટ ૮ મુજબ. ૧૧ એની માત્રા છાપમાં દેખાતી નથી, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૧૨ નોટ ૮ મુજબ. ૧૩ પતરામાંના ખાડાને લીધે છાપમાં ઝાંખા તૂ જેવું લાગે છે, પણ મૂળમાં તૂ દોતર્યો નથી. ૧૪ નોટ ૮ મુજબ. ૧૫ ચોંવ અક્ષરો ખંડિત છે, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્ત્યસ્તુ મગવતો (તે) સુગતશાસનાય ॥ સઃ વોન્યોદ્વેષસા ધામ યં
(યન્) નામિકમલં કૃતં (તમ્) । હરશ્ચ યસ્ય કાન્તેન્દુક-
- ૨ લયા કમલંકૃતં (તમ્) । [૧] આસીદ્વિ(દ્વિ)પતિમિસ્મૃતમણ્ડલા-
ગ્રી ધ્વસ્તિત્રયજ્ઞમિશુસ્ત્રી રણશર્વરીપુ । મૂપઃ શુચિ જ્વિ(જ્વિ)-
- ૩ ધુરિવાસ્તદિમ(ગ)ન્તકીર્તિર્ગોવિન્દરાજ હતિ રાજસુ રાજસિ(સિ)હઃ ॥ [૨]
દૃષ્ટા ચમૂપમિમુસ્ત્રી(સ્ત્રી)સુમટાટ્ટહાસામુજા-
- ૪ મિતં સપદિ યેન રણેષુ નિત્ય(ત્વમ્) । દણ્ડધરેણ દણ્ડતા મૃકુટિ(ટિ)લુહોટ
સ્વર્ણ કુલ(લં)ચ હૃદયં ચ નિજં ચ સત્ત્વં (ત્વમ્) ॥ [૩]ત-
- ૫ સ્યાત્મજો જગતિ વિશ્રુતશુભ્રકીર્તિરાર્ચાર્ચિહારિહરિવિક્રમધામધારી મૂપસિવિદ્ય—
(દ્ય)પ નૃપાનુકૃતિઃ કૃતઙ્ગીઃ(ઙ્ગઃ) ।
- ૬ શ્રીકલ્પ(કલ્પ)રાજ હતિ ગોત્રમણિર્વ્ય(વ્ય)મૂવ ॥ [૪*] તસ્ય પ્રમિલ(જા)
તાટ(કરટ)ચ્યુતદાનદત્તિ(ન્તિ)દત્ત(ન્ત)પ્રહારક(રુ)ચિરોલ્લશિતાત્સ(ન્સ)-
- ૭ પીઠઃ । સ્મા(ક્ષ્મા)પઃ લિ(લિ)તૌ ધ(ધ)પિત શૈતુરમૃતનુજઃ સદ્ર(દ્રા)
દ્યુક્કટનકાદિરિવેન્દરાજઃ ॥ [૫] તસ્યોપાર્જિતમ-
- ૮ હસસ્તનયદય(શ્ચ)તુરુદધિવલસ(ય)માલે(લિ)ન્યાઃ [૧] મોક્ષા મુવઃ
શતક(ક)તુ સદશ્ચઃ શ્રીદત્તિ(ન્તિ)દુર્ગરાજોમૃત્ ॥ [૬] કાંચી-
- ૯ સ(શ)હ(કે)રલનરાધિપચોલપા(પા)લ્ય શ્રીહર્ષવજ્રટ વિભેદ વિધાન
દત્તં(સમ્) । ન(ક)ર્ણાટક(કં)ક(વ)લમચિન્ત્યા(ન્ત્ય)મજેયમત્યૈ(ન્યૈ)મૃ-
- ૧૦ સ્તૈઃ(ત્યૈઃ)કિયદ્ધિરપિ યઃ સહસા જિમા(ગા)ય ॥ [૭] તન્મિન્દિવં
પ્રયાતે વલ્લભરાજે સૈતપ્રજાવા(વા)ધઃ [શ્રી]કર્કરાજસુન્મ-
- ૧૧ હીપતિઃ શ્રીકૃષ્ણરાજોમૃત્ ॥ [૮] રાહપ્પમાત્મમુજજાતવ(વ)લાવલેપમાનૈ-
(જૌ)વિજિલ(ત્ય)નિશિતાસિલતાપહારૈઃ ।
- ૧૨ પાલે(લિ)ધ્વજાવલે(લિ)શુભામચિરેણ યો દિ રાજાધિરાજપરમેશ્વા(શ્ચ)તાં
તતાન ॥ [૯] યેન શ્વેતાતપત્રપ્રહરવિક-
- ૧૩ રપા(વા)તમ(તા)પાત્સલીલં જગમે નાસીરધૂલીધવલે(લિ)તશિરસા વલ્લ-
માશ્રયઃ સદા જૌ । શ્રીમદ્ગોવિન્દરાજો જિ-
- ૧૪ ન(ત)જગદહિતસ્રેણ વૈષવ્યદક્ષઃ સ(ક્ષસ્ત)સ્યાસીનુ(ત્સ)નુરેકઃ ક્ષણરણદલે-
(લિ)તારાતિમત્તેમકુમ્ભઃ ॥ [૧૦*] તસ્યાનુ-

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ ના કા ના નેવા લાગે છે. ૩ આંદી શ નું બીજું રૂપ છે. ૪ ક્ષમાંના
પ નો આટો લીટો શુભ થયો છે. ૫ હંદ પ્રમાણે અહીં શ્રી ન દોવો બોધ્યો. ઉપરના કર્કરાજનો શ્રી
બુદ્ધી અહીં લખાયો છે. ૬ સનું આ રૂપ આમાં પણ દેખાણે હોય છે.

વીજું પતરું વીજી વાજુ

- ૪૧ વૈષ્ણુદ્વાધિષ્ટાને પંચશતાનિ તીર્થ્યાનાં વિનયિત્વા કાંપિલ્યમુનિના કારિતમહાવિહા-
 ૪૨ રાયતનાય કાંપિલ્યતીર્થકસંજ્ઞકાય સ્થિરમતિનામ્ના મિહુણાવર્જ્યં ચ શ્રીમતે
 ૪૩ બુ(બુ)દ્વમદ્વારકાય સુહિલાવિપયાન્તર્વર્તી ઘડયાસહામિઘાત(ન)ગ્રામો
 યસ્યાધા-
 ૪૪ ટનાનિ પૂર્વતો વડવલી ગ્રામસીમા ॥ દક્ષિણતઃ પૂર્વા સરિત્ । [।]પશ્ચિમતો
 લિન્ધ(ઙ)-
 ૪૫ તડાગિકાગ્રામસીમા ॥ ઉત્તરતઃ પઢમશૃણ ગ્રામસીમા ॥ એવમયં ચતુરાધાટ-
 ૪૬ નોપલક્ષિતઃ સોર્દ(દ્)ઙ્ઙઃ સ(સો)પરિકરઃ સ(સ્વ)સીમાપર્થ(ય્ય)ન્તઃ
 કલ(ર)સહિતઃ સવૃક્ષમા-
 ૪૭ લાકુલઃ સજ(દ)ખડદશાવ(પ)રાધઃ સહિરણ્યાદેયોડ્ઞાટમટ પ્રપશાં વાતોહરી
 ૪૮ યઃ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રદોષણીયો ॥^૧ આચન્દ્રાર્ક્ષર્ણવ ક્ષિતિપર્વતસમકાં-
 ૪૯ લીનઃ પૂર્વદત્તદેવદાયત્ર(ત્ર)સદાયરત્તિ(હિ) તોમ્યન્તરસિદ્ધયા શકનૃપ-
 કાલાતીર(ત)સ્ત્વં(સં)-
 ૫૦ વત્સરશતેષુ [અષ્ટસુ]પદુ(હુ)ત્રેષુ માર્ગશિરસુ(શુ)દ્વાદ્વિતીયા(યાં)
 ભગવતિ સવિતરિ ધનુષિ સંવક્રાં-
 ૫૧ ન્તે મહાપર્વણિ સોમેશ્વરસંગમતીર્થે જ્ઞાત્વોદ્યોર્દકાતિ સર્ગેણ ગન્ધપુષ્પધૂ-
 ૫૨ પાનિ(નૈ)વેદ્યાદિક્રિયોપવર્ત્તનાર્થં તથા કાલાત્યયાત્સ્વ(ત્સ્વ)ખડસ્ફુટિત સંસ્કારાર્થં ચ વિ-
 ૫૩ હારસ્ય પ્રતિપાદિતસ્ત(સ્ય)સત્તમુચિતયાં દેવદાયસ્થિત્યા સિન્ધુવિષય શ્રીમિહુ-
 ૫૪ સ્તં(સં)ઘસ્ય પ્રતિજાગ્રતો મુંજતો મોજયતઃ કૃષતઃ કર્ષયતો ન પરિપન્થના
 ૫૫ કાર્યા [॥] તથાગામિનૃપતિભિરસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા સામાન્યં મૂમિદાર(ન)ફર(હ)-

પતરું વીજું

- ૫૬ મિત્યવધાર્ય^{૨૦} વિદ્યુલ્લોલાન્યનિત્યાન્યૈસ્વ(શ્વ)ર્યાણિ તૃણામ્લમ્જલવિ-
 (વિ)ન્દુચંચ-
 ૫૭ લં જીવિતમાકલ્ય સ્વદાયનિર્વિશેષોયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યઃ ॥

૧ વાંચો ભગવદ્બુદ્ધા. ૨ વાંચો વિનમ્ય. ૩ આ પંડિતની શરૂવાતમાં જે અક્ષરની જગ્યા મૂકી દીધી છે. [જગ્યા મૂકી નથી. પહેલા ત્રણ અક્ષરો રીયાત વાંચવા જોઈએ. તંત્રી]. ૪ [આ જોડાક્ષર છાપમાં ન્વ જેવો લાગે છે. તંત્રી] ૫ હાલનો અવગ્રહ આ લેખમાં આ જગ્યાએ જ જેવામાં આવે છે. ૬ વાંચો પ્રવેશ્યો. ૭ આ દૃષ્ટો નકામા છે. ૮ વાંચો જ્ઞાત્વોદ અથવા જ્ઞાત્વાદ્યોદ. ૯ વાંચો સમુચિતયા. ૧૦ કાતરકામ છીછું હોવાથી વિ અક્ષર દિ જેવો લાગે છે. ૧૧ વાંચો પાલયિતવ્યઃ.

- ૨૮ ચન્દ્રો જહો હિમગિરિસ્સહિમ[:] પ્રકૃત્યા વૈતંશ્ચલશ્ચ વ(ત)પ[ન]સ્તપન-
સ્વમાવઃ । ક્ષારઃ પયોનિષિ^૧રિતિ વૈસ્સમમસ્ય નાસ્તિ યેનોપમા-
- ૨૯ નિરુપમસ્તત્ત એવ ગીતઃ ॥ [૨૧] વ(વ્ર)ક્ષાણ્ડમેતત્કિમિતિ પ્રજાહંજા નં
મત્પમાણેન પુરા વિનિર્મિ(મ્મિ)તં(તમ્) । એવં વિચિન્ત્ય ધ્રુવરાજકીર્તિ-
- ૩૦ ઈવધાતુરાસીત્સુતરામસ્યિની ॥ [૨૨] રણસિ(શિ)રસિ સદ્ગપાતૈર્વલ્લભવંઠં
પરાદ્મુસીકૃત્ય । સ(શ)સ્તયતશુદ્ધદેહઃ સ્વર્ગમગાદેક
- ૩૧ એવાસી ॥ [૨૩] તસ્યાશેપનરાષિપદ્મયશસઃ સ્વર્ગલોકગતકીર્તેઃ । શ્રીમાન-
કાલદર્પસ્તનયઃ સમમૂકુલાલમ્બઃ(મ્બઃ) ॥ [૨૪] વલ્લભ-
- ૩૨ દણ્ડાક્રાન્તં વિઘટિતદુષ્ટાનુજોવિવર્ગેણ । પિતૃપર્યાગતર્મચિરાન્મળહલમધ્યાસિતં
યેન ॥ [૨૫] મિયવાદી સત્યધનઃ શ્રીમાન-
- ૩૩ નુજીવિવત્સલો માની । પ્રતિપક્ષલોમક્રતઃ શુભતુષ્ઠઃ શુભકરઃ સુહૃદામ્ ॥ [૨૬]
તસ્મિન્સ્વર્ગી(મર્ગી)મૃતે ગુણવાતિ ગુણવાન્ગુણા-
- ૩૪ ધિકપ્રીતઃ [૧] સમમૂહૂવરાજસમો ધ્રુવરાજસ્તુષ્ટિકૃલ્લોકે ॥ [૨૭] હતો
મિમુલમાપ[ત]ભવ(વ)લગૂર્જરાણાં વ(વ)લં । હતો વિમુલ્લવંલ્લ-
- ૩૫ મો વિકૃતિમાગતા વાં(વાં)ધવાઃ । હતોનુજવિકુલ્લિતં શ્મશંભાત્સમસ્તં મયાદહો
સ્ફુરણમદ્રુતં નિરુપમેન્દ્રસદ્ગસ્ય તે ॥ [૨૮] ગુર્જરવં(વ)લ-
- ૩૬ મતિવ(વ)લવત્સમુચ્છુપશ્નંહિતં^૨ ચ કુર્યેન । એકાકિનૈવ વિહિતં પરાદ્મુલં
લીલ્યા યેન ॥ [૨૯] યંશ્રામિપિત્તમાત્રઃ પૈરં યશ-
- ૩૭ સ્ત્યાગશૌર્યતેવાપ । શુભતુંગજોતિતુંગં પદં યદામોતિ નો ચિત્રમ્ ॥ [૩૦]
તેનેદ્રમનિલવિષુચ્છલમાલોક્ય જીવિતમસારં [૧]
- ૩૮ ક્ષિતિદાનપરમપુણ્યઃ પ્રવર્તિતો ધર્મદાયો યં(યમ્) ॥ [૩૧] સ ચ સમધિ-
ગતાશેપ મહાશબ્દ(બ્દ)મહાસામન્તાવિપતિધા(ધા)રાવર્પશ્રીધ્રુવરા-
- ૩૯ જદેવઃ સબ્ધનિવં સમનુવો(વો)ધયંત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં(તમ્) ॥ યથા મૈથા
શ્ચલેખ(ટ)કકટકાવસ્થિતેર્ને માતાપિત્રોરાત્મનસ્વૈ(શ્વૈ)દિ-
- ૪૦ કામુલ્લિપુણ્યયશોમિતૃદ્રયે ચિરંતનકવરિકાર્પરંવિપય સંજ્ઞા(જ્ઞ)સાંમતીયકાંતાર-
પ્રામપતિવિ(વ)દ્ધમદ્વાપી^૩ સરિષ્ટે મગ

૧ ૨ નુટક છે પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૨ છંદ પ્રમાણે વર્ણવે પણ હોવા જોઈએ. ૩ સ્વં અંકિત છે પણ ૫૧૨માં તદ્દન ૨૫૪ છે. ૪ મ અંકિત છે. ૫ આ ૬૫૧ નકામે છે. વચ્ચે કલમિતો. ૬ કથ એ અક્ષરો ૫૧૨માં ચોખ્ખા છે. ૭ વચ્ચે સમુચ્ચં ફેરિત ૮ ૫૧૨માં આપને લીધે ૨ અક્ષર રાં નેવો લાગે છે પણ આતી આટી લાગી છે જ નહીં. ૯ ગતી અક્ષરો ૭૫૫માં ઝોખા છે, પણ મૂળમાં ૨૫૪ છે. ૧૦ ૫૧૨માં આટી હોવાથી મ અક્ષર માં નેવો લાગે છે પણ આ ની લીટી કાતરવામાં આતી જ ન હોતી. ૧૧ ન અક્ષર માં અરપો કાનરાપો છે. ૧૨ કવરિકાદાર પણ હોવા સંભવ છે. (તંત્રી) ૧૩ આ નામનું વાંચન શંકાપાતું છે. (તંત્રી)
લેખ ૧૫

ચાલુક્ય ચામુણ્ડરાજનાં તામ્રપત્રો

વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગ. વ. ૬

આ પતરાંના ફોટોગ્રાફની એક નકલ મને અમુક વર્ષો પહેલાં સ્વ. દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવે વાંચવા માટે મોકલી હતી. માફ કરેલું અક્ષરાન્તર તેમણે મુનિશ્રી જનવિજયને આપ્યું હતું અને તેમણે તેમાં અમુક પાઠાંતરો સૂચવ્યાં હતાં. લાંબો સમય વીત્યા છતાં જ્યારે તે પ્રસિદ્ધ થયાં નહીં ત્યારે સ્વ. કેશવલાલ ભાધને લખી તે પ્રસિદ્ધ કરવાની મેં પરવાનગી માગી, તેમજ અને તો અસલ તામ્રપત્રો મેળવી આપવા લખ્યું હતું. કારણ કે, કેટલેક ઠેકાણે સ્પષ્ટ વાંચી શકાતું નથી તે કદાચ મૂળ પતરાંમાંથી રહેલાઈથી વાંચી શકાય. મૂળ પતરાં અદ્યપિ પર્યંત મેળવી શકાયાં નહીં, તેથી હવે ફોટોગ્રાફ ઉપરથી કરેલા અક્ષરાન્તર અનુસાર પ્રસિદ્ધ કરું છું. માલિકની ઇચ્છા હશે તો મૂળ પતરાં પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ ખરીદી લેવા સદા તત્પર છે અને રહેશે.

આ દાનપત્ર બે પતરાંમાં કોતરેલું છે. પતરાં ૬ ઇંચ લાંબાં અને ૨ ફૂં ઇંચ પહોળાં હોવાં જોઈએ. પહેલા પતરાની નીચેની બાજુએ અને બીજા પતરાની ઉપરની બાજુએ કડી તથા સીલ માટે બે કાણાં છે. સીલ તથા કડી ઉપલબ્ધ છે કે નહીં તે કહી શકાતું નથી. દરેક પતરામાં દશ દશ પંક્તિ લેખની છે, પતરાં સુરક્ષિત લાગે છે. બે કે બીજા પતરાના નીચેના ભાગમાં જમણી બાજુએ રહેલ ઘસાઈ ગયું હોય એમ લાગે છે.

લેખની લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. દાનમાં આપેલા ક્ષેત્રની સીમાના વર્ણનની પંક્તિ ૮ થી ૧૧ સિવાય બાકી બધા ભાગ પદ્યમાં છે.

પંક્તિ પહેલીમાં મંગલાચરણ છે અને પછી પં. બીજી અને ત્રીજીમાં મૂલરાજનું વર્ણન છે. પં. ચોથી અને પાંચમીમાં તેની પત્ની માધવીથી જન્મ પામેલ ચામુણ્ડરાજ યુવરાજનું વર્ણન છે. મૂળરાજની પત્ની માધવીનું નામ આ લેખમાંથી પહેલીવાર જ મળે છે અને તે ચાહમાન વંશના ભોજની પુત્રી હતી, એમ લખેલ છે.

દાન જૈન ગૃહ(મંદિર)ને ધૂપ દીપ વિગેરે પૂજાપચાર માટે આપવામાં આવેલ છે. દાનમાં ક્ષેત્ર આપેલું છે, તથા તેની સાથે ચાર કેદાર (ખેતર અગર નીચાણવાળી જગ્યા જેમાં પાણી ભર્યું રહે તેવી) આપેલાં છે.

જૈન મંદિરને માટે દાન આપવાનું કૃણ બતાવનારો એક શ્લોક છે અને ત્યાર બાદ ચાલુક્ય ધર્મિવર્ષ વિગેરે શ્લોકો આપેલા છે.

પંક્તિ ૧૭ માં તિથિ વિ. સં. ૧૦૩૩ માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષની નવમી આપેલી છે.

લેખકનું નામ વાલાઝ્ઞ આપેલું છે. છેવટમાં ચામુણ્ડની સહી છે.

- ५८ यथाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छि(च्छि)द्येदाच्छिद्यमानं (नं) वातुमोदेत स पंचमिर्भिक्षापातकै-
- ५९ रूपपातकैश्च संयुक्तः स्थावित्युक्तं च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ पटिर्वर्ष-
सहस्राणि स्व-
- ६० गेति पति भूमिदः । आच्छ(च्छे)षा अनुमन्ता च तान्येव नरके वस्ये ॥
[३२] अग्रेषत्य(स्यं) प्रयम(मं) सुवर्ण(णं) भूमे(र्मे) -
- ६१ प्यवी स्रव्य(व्यं) सु(सु) ताशा(श्च) मा (गा) वः । लोकास्त्यस्तेन भवन्ति
दत्ता यः कान्चनं गां च महीं च दद्यात् ॥ [३३] यानीह
- ६२ दत्तानि पुरा नरेन्द्रैर्हानानि धर्मार्थयशस्कराणि निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि
को नाम साधुः
- ६३ पुनरावदीत ॥ [३४] विन्य(न्ध्या) द(ट) वाप्त्रतोयासु शुष्ककोटरवासिनः ।
कृष्णादयो हि जायन्ते भूमिदायं ह-
- ६४ रन्ति ये(ये) ॥ [३५] व(व) भूमिर्वसुषा भुक्ता राजभिः
सगरादिभिः । यस्य २^१ यदा तु(यू) मिस्तस्त २^२ तप(दा) म(फ) लं(लम्) ॥
[३६] तथा
- ६५ चोक्त(क्तं) राममद्रेण ॥ सव्या(व्यां) नेवान्ता(न्मा) विनः पार्थिवेन्द्रात् [न]-
भूयो २ याचने रो[रा] नमदः सामान्यायं धर्मं चा[से]-
- ६६ तुर्तसाणां चा[काले] काले पालनायो भवद्भिः ॥ [३७] इति कमलदलाम्बु-
[न्नु] वि[वि] न्दुलोलां मि[मि] यमनुचिन्त्य मनु-
- ६७ प्यवीवितं(धं) ॥ अतिविमलमनोमिरात्मनैर्न हि पुरुषैः परकीर्यो विलोप्याः ॥
[३८] श्रीक-
- ६८ धराजनामा तदात्मणे[जो] शशि दापको दूतः । याचकवक्त्रं [क] विवस्वान्ता
[न्तं] तापशीलोरिहमु
- ६९ दानाय ॥ [३९] स्वदम्भो[स्तो] यं क्षीयवराजदेवस्य ॥ 'लसितं चैत
- ७० न्मरा[या] वलभी[मि] वास्तव्यमहासन्धिविप्रहासपटलापिपतिश्रीदीन्देत् [न] धीम-
- ७१ दवलोकितात्मजेनेति ॥

१ धनराशौ भाति दोषापी स्थि अक्षर उ१२ अनुस्वार देवाय उ० न्याये ते धनराशौ भावे
नपी. २ तु अक्षर अङ्गित उ० ३ वसि वसि वसे. ४ वसि वसि. ५ तु अक्षर अङ्गित उ० ६-
२ नो अंश भूयते उ० ३ भावयो स०६ ने वार वंशराजो उ० ८ आदी भूयसी कोने भाति ये
धोभा उ० ९ स०६ न्नी देवीय विधिभां उ० १० सदी पदी अने केलिक पदेवा मुशोभित भाति उ०

ભીમદેવનાં પાલણપુરનાં તામ્રપત્રો

વિ. સં. ૧૧૨૦ પૌષ સુ. ૧૫

આ પતરાં પાલણપુરથી ૪૮ ઇંડીયન મિરર સ્ટ્રીટ કલકત્તામાં રહેતા મી. પુરનચંદ્ર નાહર એમ. એ. એલ. એલ. થીને મળ્યાં હતાં. તે મારી પાસે વાંચવા તથા તેની છાપ તૈયાર કરવા લાવવામાં આવ્યાં હતાં. પતરાં અસાધારણ રીતે (૧ ઇંચ થી ૨ ઇંચ) જડાં છે. લાંબી બાજુની મધ્યમાં ૨ ઇંચ વ્યાસનાં કાંજાંમાંથી પસાર થતી ૧૪ ઇંચ વ્યાસની કડીથી તે જડાંએલાં છે. પતરાંની લંબાઈ ૭ ઇંચ અને પહોળાઈ ૪ ઇંચ છે. ફરતી ૨ ઇંચ જેટલી કોર જડી ટીપેલી છે. પતરાં ૨ ઇંચ જડાં છે, પણ કડીની બન્ને બાજુ જડાઈ ૩ ઇંચ છે. પતરાંનું વજન ૧૦૬૩ તોલા છે. બન્ને પતરાં અંદરની બાજુએ કોતરેલાં છે અને લખાણ પંદર લીંટીમાં છે.

લિપિ દેવનાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત ગદ્યમય છે, જેને માટે કાંઈ ખાસ નોંધવા જેવું નથી. કોતરકામ ભૂલથી ભરેલું છે. ગુજરાતના ચાલુક્ય (સોલંકી) વંશના મહારાજાધિરાજ ભીમદેવ ૧ લાના સમયનો આ લેખ છે. તેણે ઇલા મુકામે છાવણી હતી ત્યારે જનક નામના મોઢા બ્રાહ્મણને વરણાવાડા ગામમાં ૩ હજાર જમીન દાનમાં આપી હતી. તેની સીમા આ મુજબ છે : પૂર્વે વારઅસવલીનો માર્ગ, દક્ષિણે પાદરા ગામ પશ્ચિમે છિદ્રિયાલા ગામનો માર્ગ, ઉત્તરે કેશવ અને વાલણનું ખેતર.

દાનની તિથિ વિ. સં. ૧૧૨૦ ના પૌષ સુદિ ૧૫ છે. વિશેષમાં એમ પણ લખેલ છે કે ભીમદેવે ઉત્તરાયણ પર્વને પ્રસંગે દાન આપ્યું હતું. ઉત્તર અને દક્ષિણ, ચાલુ અને ગત એમાંથી કોઈ પણ ગણતરી પ્રમાણે સં. ૧૧૨૦ અગર તેની આગળ પાછળની કોઈ પણ સાલના પૌષ માસની પૂર્ણિમા અને ઉત્તરાયન સંક્રાન્તિ સાથે આવતાં નથી. તે ઉપરથી એમ સમજવું જોઈએ કે તિથિની વિગત કાં તો ખોટી છે અગર એમ સંભવ છે કે દાનની અને તામ્રપત્ર આખ્યાની તિથિઓ આગળપાછળ હોવી જોઈએ. તેમ માનીએ તો સંભવ છે કે મકર સંક્રાન્તિ જે ૨૫ ડિસેમ્બર ૧૦૬૩ ઇ. સ. ને દિવસે હતી તે દિવસે દાન આપ્યું હશે અને તામ્રપત્રનો લેખ ઇ. સ. ૧૦૬૪ ના જાનેવારીની ૬ થી તારીખે આપેલ હશે.

ચાલુક્ય ભીમદેવની આ લેખમાં છેલામાં છેલ્લી સાલ છે, તેથી આ લેખ ઉપયોગી છે. મેઝતુંગની પ્રબંધચિંતામણી પ્રમાણે ભીમદેવ વિ. સં. ૧૦૭૮ (ઈ. સ. ૧૦૨૨-૨૩) માં ગાદીએ આવ્યો. આ સાલ સાચી હોવી જોઈએ, કારણ કે તેની પહેલાંના દુર્લભરાજની છેલામાં છેલી સાલ વિ. સ. ૧૦૭૬ મળેલી છે. મુસલમાની ઐતિહાસિક લેખકો અનુસાર સોમનાથ પાટણની જાણીતી લૂટ (ઈ. સ. ૧૦૨૪ આશરે ૧૦૮૦ વિ. સં. વખતે) ભીમદેવ ગુજરાત અને દક્ષિણ કાઠિયાવાડનો રાજા હતો. ભીમદેવની જોડેલામાં જોડેલી સાલ તેનાં રાધનપુર અને મુણકના દાનપત્રો ઉપરથી (વિ. સં. ૧૦૮૬ ની છે. ત્યારપછીના ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૦૮૮ (૧૦૩૧-૩૨ ઇ. સ.) નો આણુ પર્વત ઉપર વિમલના મંદિરમાં છે. તેમાં લખેલ છે કે ભીમદેવે દણ્ડનાયક તરીકે નીમેલ વિમલે મંદિર બંધાવ્યું. મેઝતુંગ પ્રમાણે ભીમદેવનું રાજ્ય વિ. સં. ૧૦૭૮ થી વિ. સં. ૧૧૨૦ સુધી હતું, પણ તેના પાછળના લાંબા સમયનાં દાનપત્રો મળેલાં નથી. એક બીજું દાન વિ. સં. ૧૧૧૬ નું^૧ ભીમદેવના રાજ્ય દરમિયાન અપાયું હતું, એમ વિમલશાહના દેવળના લેખમાંથી

૧ એ. ઈ. વો. ૨૧ પા. ૧૭૧ કે. એન. દીક્ષિત. ૨ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૩. ૩ જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૪૯ ૪ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૪૮. ૫ એ. ઈ. વો. ૧૬ ઉત્તર હિન્દના લેખો નં. ૧૩૭

अक्षरान्तरं
पतरुं पहेलं

- १ ९ स्वस्ति --- भवप्रताप --- व्यापारय कृता यस्याख्यातनृपोत्तमांगविमल ---
- २ भ्यर्च्यमान - मः । श्रीवंशः चौष्टिकराजवंशतिलकश्रीव्यालकांतिप्रभोः संताने
त्रिदशेन्दुतुल्य
- ३ महिमाश्रीमूलराजो नृपः । श्रीमान्सुन्दरलीलनामविहितः यच्चाहमानाह्वयश्रीमद्-
भोजनराधि-
- ४ पोत्तममुताश्रीमाधवीकुक्षि- । अ-न्या-दयौवराज्यपदवीलामेप्य- - कवान्त -
- ५ ते - गुणाकरः समभवच्चामुण्डराजः सुतः भोगत्यागमुषर्म्मसाधनपरलाने - - श्रियः
- ६ श्री - - स्वैवं वरुण्यदिशेर्म्मकपुरे तेनात्मनः श्रेयसे । श्रीमज्जनगृहाय वेतनकृतं
- ७ धूपप्रदीपसजां । क्षेत्रं दत्तमुददिशिस्थितमदोसामान्यकेदारकं नागराजक्षेत्रं कदंब
- ८ वलीवेदारी चंद्रराजलोहकारक्षेत्रेकेदारः शालिमद्रपद्महलक्षेत्रे केदारः जोनल
- ९ ण्यभ्राममागगादक्षिणतः - रहके केदार एभिश्चतुर्भिः केदारैस्सह ॥ आघाट-
स्यात्ता (ना) नि-

१० पूर्वतो - गणहज्यभ्रामगामीमार्गः । उत्तरतो दुर्गावदरीतल स्थिता -

पतरुं वीजुं

- ११ लांगः । इ - पामक्षेत्राणि । दक्षिणतोवरुणशर्म्मकीयपद्मदेवताक्षेत्रमि-
- १२ ति । दानपरलं च ॥ जिनभवर्नं जिनविम्बं जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात् तस्य
तस्य नराय
- १३ शिवसुखफलानि करपल्लवस्यानि ॥ षष्ठिवर्षं सहस्राणि स्वर्गं तिष्ठति भूमिदः
आक्षेप्ताच्चानुर्म्म
- १४ वा च तान्येव नरकं वसेत् ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यत्नाद्रक्षयुधिष्ठिर । महीमहीभृतां
श्रेष्ठदानाश्रेयो-
- १५ भुपालनं ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुंधरां । स विष्ठायां कृमिर्भूत्वा
पितृभिः सह मज्जति ॥
- १६ विन्ध्याटवीप्वतोयामु शुष्ककोटरवासिनः । कृष्णसर्पाः प्रजायन्ते भूमि-
दानापहारकाः ॥
- १७ पतैसु - माशतेदशगुणे साग्रे त्रयस्त्रिंशता मासे मासि तमिषपक्षनवमी सूर्यात्मजे मुंज
- १८ ति । बालाक्रीडयलेस्को लिखदिदं स्वामि स्वहस्तोक्तिं यो लोप्यत्यनुशासनं
सजगतां पापं
- १९ पुमान् लास्यति ॥ संवत् १०३३ स - काब्दा - - देवादो जज्जगुण न
सिद्धुकान् । स्वमतं श्री च
- २० पितैतान् समक्षान् पंचसाक्षिणः ॥ मंगलं ॥ श्रीचामुण्डराजस्य मम मतं ॥

१ इटोआइ उपर्यथी. २ आंसी पाठ संक्रावालो हतो. शाली दुर्गाशंकरे गणेश्वर साधंशतके मुह-
दृति नामना ग्रन्थभां सज्जेला जिनपक्षल सदिना यरित्रभाथी ते श्लोक. आभि संपी भोक्तव्यो ते उपर्यथी
शुद्ध पांथी शक्तयो. ३ वज्जि माम्मे. ४ वज्जि स्वहस्तो.
लेख ११

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓ^૧ વિક્રમ સમ્વત્ ૧૧૨૦ પૌષ શુદિ ૧૫ અઘેહ કાલ દલા—
- ૨ વાસિતશ્રીમદ્વિજયિકટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિ—
- ૩ તમહારાજાધિરાજશ્રીભીમદેવઃ સ્વમુજ્યમાનઘાણદા—
- ૪ હારપથકે સમસ્તરાજપુરપાનં જનપદાંશ્ચ બોધય
- ૫ ત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા અઘોત્વરોયણપર્વણિ મહેશ્વ—
- ૬ રમમ્યર્ચ્ય પિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયસો^૨મિવૃદ્ધયે મોઢ ત્રા—
- ૭ ક્ષણજાનકાય વરણાવાડાગ્રામે (મે) પાટુસત્કક્ષેત્રે । ની—
- ૮ વુકસત્કક્ષેત્રે ચ ઇતિ હલત્રયસ્ય હલ ૩ મૂંમી

પત્રું બીજું

- ૯ શાસનૈનોદકપૂર્વમસ્મામિઃ પ્રદત્તાઽસ્યાંશ્ચૈ પૂર્વ—
- ૧૦ સાં (સ્યાં) વારઅસવલિગ્રામમાર્ગઃ । દક્ષિણસ્યાં ગ્રામપાદ્રં । ૫—
- ૧૧ શ્રિમાયાં છીંદ્રિયાલામાર્ગઃ । ઉત્તરસ્યાં કશર્વેવાલળયોઃ ।
- ૧૨ ક્ષેત્રમિતિ ચતુરાઘાટોપલક્ષિતાયાઃ મૂમેરસ્યાઃ ૫—
- ૧૩ રિપંથના કેનાપિ ન કાર્યા લિસિ(લિ)તમિદં શાસનં કા—
- ૧૪ યંતું વટેશ્વરસુતકેકેકેન । દૂતકોત્ર મહાસાં—
- ૧૫ ધિવિગ્રહિકશ્રીભોગાદિત્ય ઇતિ^૩ શ્રી ભીમદેવા^૪ ॥

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ વાંચો. પુરુષાન. ૩ વાંચો. અઘોત્તરાયણ. ૪ વાંચો. યશો. ૫ વાંચો. મુમિ
 ૬ વાંચો. શાસને ૭ વાંચો. સ્યશ્ચ ૮ વાંચો. નેવો દેખાય છે. ૯ વાંચો. કેશવ ૧૦ વાંચો. યસ્થ ૧૧ રૂપકીનું
 ચિહ્ન વિરામવાચક હોય અગર તિ માટે હોય. ૧૨ વાંચો. ભીમદેવઃ

નીકળે છે. ભીમદેવ પછીનો કર્ણદેવ મેરૂતુંગ પ્રમાણે વિ. સં. ૧૧૨૦ ચૈત્ર સુ. ૩ શનિએ ગાદીએ આવ્યો. આ દાનપત્રની વિધિ કાર્તિક મહીનાથી શરૂ થતા વિક્રમ સંવત મુજબ માનીએ તો કર્ણદેવની સાલની સાથે બંધનેસતી આવે છે. ભીમદેવ ૧૧૨૦ ના પૌષ અને ચૈત્ર માસની વચમાં ગુજરી ગયો હોવો જોઈએ. ગણતરી મુજબ મેરૂતુંગે આપેલી કર્ણની સાલ ઇ. સ. ૧૦૬૫ ના માર્ચની ૧૨ મી તારીખ શનિવાર (દક્ષિણી વિ. સં. ૧૧૨૧) સાથે મળતી આવે છે અને તે આ દાનપત્રથી ૧ વર્ષ પછી હોવી જોઈએ. કર્ણની પહેલામાં પહેલી સાલ આપણને તેના નવસારીના દાનપત્રમાંથી શક સં. ૯૮૬ અને વિ. સં. ૧૧૩૧ (૧૦૭૪ ઇ. સ.) મળે છે.

આલુક્યના વંશપરંપરાના લેખકોના કુટુંબમાંના કાયસ્થ વટેશ્વરનો દીકરો કેજ્જક આ દાનને લેખક હતો. ભીમદેવના રાધનપુરના દાનપત્રનો લેખક વટેશ્વર હતો અને કર્ણનાં નવસારી^૧ અને સૂનકનાં^૨ પવરાંનો લેખક કેજ્જક હતો. દ્વવક સંધિ વિગ્રહનો અધિકારી ભોગાદિત્ય હતો જે નવસારીનાં તામ્રપત્રોમાં હતો.

સ્થળોનાં નામ પૈકી ઇલા કે જ્યાં રામની છાવણી હતી તે પાલણપુરની અગ્નિ ખૂણે મહીઠાંકા એજન્સીમાંનું હાલનું ઇલાલનું રાજ્ય હોઈ શકે, ઉત્તર ગુજરાતમાંનાં ગામોને 'છેટે' એલ (જેમ કે હાલોલ, કાલોલ, ખાલોલ) તે હાલના પુરતું પૂર્વ સ્વરૂપ ઉર અને ઉલ થઈને થયું હોવું જોઈએ તેથી ઇલાલનું સંસ્કૃત રૂપ ઇલાપુર થવું જોઈએ. બીજાં સ્થળો મળી શક્યાં નથી.

उच्छ्रमां भद्रेश्वर पासै योभाण्डा महादेवमांनो शिवालेष

वि. स. ११८५ आषाढ सु. १०

स्वातिविक्रमसंवत् ११९५ वर्षे आषाढ सुदि १०
रवौ अस्यां संवत्सरमासपक्षदिवसपूर्वायां तिथौऽ
धिह श्रीमदणहिलपाठकाविपित समस्तराजावली

विराजितमहाराजाधिराज परमेश्वरत्रिभुवनमंडसिद्ध-
चक्रवर्ती वर्वरक (वर्वरक) जिपुजवंति-
नायधाराविडंवक त्रैलोक्यमह्य श्रीजय
सिंधदेव अप्रतिहतदलप्रतापक

रूपाणविजयराजो (ज्ये) तत्पादपशो (ज्यो)पजीविनि महा
मात्यश्रीदारणकश्री श्रीकरणादौ अमातवि
तां कुर्वतीत्येतस्मिन्काले प्रवचमाने इहवेक
मंडले अति० मां

करप्रभृति पंचजलमपाह श्रीभद्रेश्वरवेलाकल-त्कमं
—पिकारांमातां। महं०श्रीददि। प्रतिवद्धवला
०वहुदेवादिपंचकुलप्रतिप्रत्रौसारानलिरुयतेपवा

हेव भद्रेश्वरमले महाराजपुत्रतोडि० तंत्र० श्रीप्रासप्प
लसुतश्रीकुरपालेनकारितनवतरंदेवा
पनत् श्रीऊदलेश्वर श्रीकुमरपालेश्वर
देवपोः प्रजाऽर्थे उदीवजात्यांद्रा

.... तवली .... श्रीमहाह ....
कद्रमाणांवतः शतैः, अत्येनजातविक्रीतं
नवनिधिसहितं चत्रुरापाटविश्वद्वंद्वेवराय
प्रत्यर्थपव

જયસિંહનો ઉજ્જનનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૧૬૫ વ્યે. વ. ૧૪

તાજેતરમાં મળેલા લેખનો ટુકડો ઉજ્જન મ્યુનીસીપાલિટીની ઓફીસમાં પડ્યો હતો. ચાલુક્ય અને પરમાર રાજાઓના ઇતિહાસ માટે આ ત્રુટક લેખ છે, છતાં તે બહુ ઉપયોગી છે.

તેની શરૂઆત વિધિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૧૬૫ના વ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ શુક્રવાર આપેલ છે. લેખ ચાલુક્ય રાજા જયસિંહદેવ સંબંધી છે. તેનાં ચાલુ બિરુદો નીચેનાં લેખમાં આપેલાં છે. ત્રિભુવનગણ, સિદ્ધચક્રવર્તિ, અવન્તિનાથ અને વર્વરકચ્છિય અને તે અલુહિલવાડમાં રાજ્ય કરતા હતા, એમ વર્ણન છે. મહત્તમ હાદાક અલુહિલવાડકમાં સૌલ મારનાર અધિકારી હતો. પં. ૭-૮ જેમાં વ્યાકરણના ઘણા દોષ છે તેમાંથી અર્થ સ્પષ્ટ નીકળે છે કે, માળવાના રાજા યશોવર્મનને હરાવીને અવન્તિ મણડગ જયસિંહે પોતાના કબજામાં રાખ્યું હતું. તે પ્રદેશ નાગર જ્ઞાતિના દંડક હાદાકના પુત્ર મહાદેવના અખત્યારમાં સોંપ્યો હતો. ત્યારપછી કેટલીક વ્યક્તિનાં નામ તેમ જ કીર્તિનારાયણનું નામ આવે છે, પણ તે ભાગ ખંડિત હોવાથી વાંચી શકાતો નથી.

યશોવર્મનને હરાવી અવન્તિ પોતાના કબજામાં લીધું તે હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી છે. દ્રયાશ્રયમાં^૨ યશોવર્મનને હરાવી કેદ કર્યાની તેમ જ અવન્તિ તથા ધાર પોતાના તાબામાં લેવાની હકીકત કહી છે તેને આ લેખથી ટેકો મળે છે. યશોવર્મનને કેદમાં નાંખ્યાની હકીકતને દોહડના લેખમાંથી સમર્થન મળે છે.^૩ તેમાં પરમાર રાજાને જયસિંહે હરાવી કેદ કર્યાનું લખ્યું છે તે આ યશોવર્મન જ હોવો જોઈએ. ઉજ્જનમાંથી મળેલા તામ્રપત્રમાંથી હકીકત મળે છે કે વિ. સ. ૧૧૬૧ માં યશોવર્મન રાજા હતો અને તેને “મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર” એમ વર્ણવ્યો છે. જયસિંહે તે ઉપરથી સમજાય છે કે વિ. સ. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૫ વચ્ચે યશોવર્મનને હરાવ્યો હતો.^૪ અજમેરના ચૌહાણ રાજાની મદદથી યશોવર્મન કેદખાનામાંથી નાશી પડ્યો, પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું અને જયસિંહ સાથે સમાધાન કર્યું, એમ હકીકત મળેલી છે.

૧ ઈ. એ. એ. ૪૨ પા. ૨૫૮ ઈ. આર. લાંડાલર ૨ ઈ. એ. એ. ૪ પા. ૨૬૬ ૩ ઈ. એ. એ. ૧૦ પા. ૧૫૬ ૪ આગાના વિ. સ. ૧૧૬૩ ના લેખમાં જયસિંહને અવન્તી નાથ લખ્યો છે, તેથી અનુમાન થાય છે કે આગવ વિ. સ. ૧૧૬૧ અને ૧૧૬૩ વચ્ચે છતાંયું દોષ જોઈએ (આ. ઐ. વ.)
મેખ ૧૭

૩૦. ય્યુલરની લેખસંબંધી નોંધ

આ દોહદનો લેખ પ્રસિદ્ધ કરીને મી. ધ્રુવે બહુ જ ઉપયોગી સેવા બજાવી છે. પંચમહાલની હદ ઉપરના ગામ સંબંધી હકીકત તેમાં મળે છે. તે વખતે પાણુ ગોધરા પરગણાનું મુખ્ય શેડર હતું. ત્યાં વળી સેનાપતિ નીમવામાં આવતા હોવા જોઈએ અને તેનો અમલ દહોદ સુધી હોવો જોઈએ. ગુજરાત-માળવા વચ્ચેનો રસ્તો ગોધરા થઈને જતો અને દોહદ માળવાની સરહદ ઉપર આવેલું છે. માળવા અને ગુજરાત વચ્ચેનો સંબંધ ચાલુક્યોના સમયમાં પ્રતિસ્પર્ધીના જેવો હતો. આ બંધી હકીકત ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

આમુંડથી વિસલદેવ સુધીના લેખોમાં પરમારોની ગુજરાત ઉપર અને ચાલુક્યોની માળવા ઉપર અનેક ચઢાઈઓનાં વર્ણન મળે છે. લીમદેવ ૧ લો. કર્ણદેવ, જયસિંહ અને કુમારપાળના સમયમાં ચાલુક્યોની ચઢતી હતી. અને પરમારોને હરાવી માળવા ગુજરાત સાથે જોડી દીધું હતું. જયસિંહે ગોધરામાં નિર્મલા સેનાપતિનું ઉપયોગીપણું ઉપરની હકીકતથી વધુ સ્પષ્ટ થાય છે.

જયસિંહદેવ ૧૨૦૨ સુધી હતો, એમ આ લેખ ઉપરથી મી. ધ્રુવ ઠરાવવા માગે છે, તેમાં હું સંમત નથી. પ્રબંધચિંતામાણમાં મેરૂતંગે જયસિંહના અવસાનની સાલ ૧૧૯૯ આપેલ છે. વિચાર-શ્રેણિમાં જયસિંહના મૃત્યુની તિથિ ૧૧૯૯ ના ઠાતિક સુ. ૩ આપી છે અને તેની પછીના રાજની રાજ્યાશોહણની તિથિ ૧૧૯૯ માર્ગશીર સુ. ૪ આપેલ છે. સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના અમકાલીન રામચંદ્ર અને બીજા લેખકોના આધારે ઉપરની તિથિઓ આપવામાં આવી છે અને તેને આ લેખના આધારે ખોટી ઠરાવવી યોગ્ય નથી. તેનું સમાધાન નીચેના ખુલાસાથી થઈ શકે તેમ છે. મૂળ લેખ જયસિંહના રાજ્યમાં ૧૧૯૬ માં લખાયો હોવો જોઈએ, જ્યારે પાછળનો ભાગ ૧૨૦૨ માં જયસિંહદેવના મૃત્યુ બાદ ઉમેરાયો હોય, એમ સંભવે છે. આ કદપનાના પુરાવા માટે મૂળ લેખની લિપિ સરખાવવી જોઈએ અને જો પહેલી ૬ પંક્તિની લિપિ છેવટની ચાર પંક્તિથી સ્હેજ પણ ગ્રાચીન માલુમ પડે તો મહારો ખુલાસો પુરવાર થઈ શકે. રબિગ બારીકીથી તપાસતાં તેવો ખાસ તફાવત માલુમ પડતો નથી.^૧

શ્લોક પાંચમાનો મી. ધ્રુવે જે અર્થ કયો છે તેને હું મળતો આવતો નથી. હું તેનો અર્થ નીચે મુજબ કહું છું. “આ દધિપદ્રમાં નિમાએલા અને (જયસિંહથી) મંત્રી બનાવેલાએ પોતાની માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું” મારા મત મુજબ આ દેવળ બંધાવનાર સેનાપતિ કેશવ હોવો જોઈએ. મંત્રિદીક્ષિતઃ નો અર્થ જેને મંત્રિ અને દીક્ષિત બનાવ્યો, અગર જેને મંત્રિ તરીકે સ્થાપ્યો, એમ ઠરવો જોઈએ.

ચાલુક્ય રાજા જયસિંહદેવના હોહદના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૧૬૬-૧૨૦૨

પંચમહાલમાં ઉદ્ભવ દુકાળ (ઈ. સ. ૧૮૮૧) સમયે છાત્રુઆ તળાવ પાસેથી અમુક મૂર્તિઓ તથા નીચેના શિલાલેખ મળી આવ્યા હતાં અને મામલતદારના ભાણેજ મી. ડી. પી. દેરાસરીએ તેની નકલ તૈયાર કરી હતી. પાછળથી મેં પોતે તેનાં સળિંગ તૈયાર કર્યાં હતાં.

તળાવની આવક (આવણા ?) ના ભાગ પાસે આ પત્થર પડેલો છે. તે લગભગ ૧૫ ફૂટ ઊંચો છે અને છાત્રુના ઢગલામાં પડેલો હતો. બધી બાજુએથી સુરક્ષિત હોવાથી પાણી વિગેરેથી બહુ અવાધ ગયો નથી. પંક્તિ ૩ છુના અંતમાં અને પં. ૫ અને ૬ ના મધ્ય ભાગમાં સ્લેજ લક્ષણ ગમ્યેલ છે.

લેખ સાદી સંસ્કૃત ભાષામાં છે. અરધો ભાગ પદ્યમાં છે અને ત્રીજો શ્લોક વ્યાયા છે તે સિવાય બધા શ્લોકો અનુષ્ટુપ છે. બાકીના ભાગ ગદ્યમાં છે. લિપિ સ્પષ્ટ કાયસ્થનાગરી છે. પં. ૩ અને ૬ માં વ્યાકરણિક-દોષો છે. જેવાનિવ ને બદલે જેવેહ હું વાંચું છું. શેષા (શુન્દરાતી જે નારી જાતિ) તે દેવને ધરેલી ચીજમાંથી થોડી બહુતોને આપવામાં આવે છે તે પ્રસાદી કહેવાય છે. પ્રે. કાયવટે પં. ૬ માં સેનાપતિત્વમપ્રાપિ વાંચે છે પણ સેનાપતિક્રમ પ્રાપિ વધુ યોગ્ય લાગે છે. ગોદાકેતવ અને ગોદાકેત્ર એ બે પાઠમાંથી કયો ઉત્તમ છે તે નિશ્ચય થઈ શક્યો નથી.

દ્વિપદ્ર (હોહદ) માં રહેતા સેનાપતિએ પોતાની માતાના ગ્રેય માટે છ વર્ષ પહેલાં (૧૧૬૬ માં) બંધાવેલ ગોગ^૨ નારાયણ દેવની પૂજા માટે રાણાએ ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી છે. ઇયુલરનાં દાનપત્રો પૈકી અગ્ર્યારમાં વિચલદેવના લેખમાં બદલાલ અને રૂપ-નારાયણ દેવોનાં નામ છે તેવું જ નામ આ નારાયણનું હોવું જોઈએ. છાત્રુઆ તળાવ પાસે ખારવો અને દેહમધ નદી મળે છે. ત્યાં ગોવાળીયા ચોતરા ઉપર આ મંદિર હોવું જોઈએ. આવા ચોતરા ઠેકઠેકાણે હોવા જોઈએ. આ ચોતરાએ લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર હોવાનું ત્યાંના લોકો કહેતા હતા. ગોદ્રહક તે શુન્દરાતીમાં ગોધરાને માટે લખેલ છે. વલ્લી દાનપત્રમાં તેમ જ કીર્તિ-કીમુદીમાં આ ગામનું નામ આવે છે. દ્વિપદ્ર તે હાલનું કોહોલ છે. તેને પાછળના લેખમાં દ્વિપુર પણ લખેલ છે. ભિમલોડ તે હાલનું આમલોડ જે હોહદથી ૨૦ માઈલ દૂર છે તે ઉપરથી લખાયું હશે. આશ્વિવિયા તે હાલનું નીમનાલિયા રાજગલ અને કોરા ગ્રામ તે હાલનું ગોઠા હોવાં જોઈએ. ક્ષારવહ તે ખારવો અને દ્વિમતી તે દેહમધ નદી હોવાં જોઈએ.

રાસમાળામાં જયસિંહદેવના મૃત્યુની સાલ ૧૧૮૨ આપેલ છે જ્યારે ઐનાતસ ઓફ રાજ-સ્થાનમાં ટાડ લખે છે કે સિદ્ધરાજ ૧૧૫૦ થી ૧૨૦૧ સુધી રાજ્ય કરતો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સિદ્ધરાજ જયસિંહ સં. ૧૨૦૨, એટલે ઇ. સ. ૧૧૪૫-૪૬ માં રાજ્ય કરતો હતો.

૧ ઈ. એ. રો. ૧૦ પા. ૧૫૮ એચ. એચ. મુવ. ૨ મેગ મંત્રિના કોષ્ટ પૂર્વજનું નામ હોય એમ સંભવ છે તેવાં નામ જનપૂલમાં દોષ છે અને તેના નામ ઉપરથી દેવનું નામ પાડ્યું હોય એ બનવા જોઈ છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં નમો મગવતે વાસુદેવાય ॥ શ્રીજયસિંહદેવોસ્તિ મૂ-
- ૨ પો ગુર્જરમંડલે । યેન કારાગૃહે ક્ષિપૌ સુરાધ્મનાલેવધૌ ॥ ૧ ॥
- ૩ અન્યેપ્યુત્સાદિતા યેન સિંધુરાજાદયો નૃપાઃ । આજ્ઞાં ક્ષિરસિ શેષેર્વે વા-
- ૪ હિતા ઉત્તરે નૃપાઃ ॥ ૨ ॥ અણહિલપાટકનગરં મુરમંદિરરુદ્ધતરાણિહય-
- ૫ માર્ગે । યસ્યાસ્તિ રાજધાની રાજોયોધ્યેવ રામસ્ય ॥ ૩ ॥ એતસ્યાં પૃથિવીના-
- ૬ યાત્ કેશવો વાહિનીપતિઃ । સેનાપતિક્રમં (?) પ્રાપિ દધિપદ્રાદિમંડલે ॥ ૪ ॥
- ૭ અનેન દધિપદ્રેસ્મિન્નિયુક્તો મંત્રિદોક્ષિતઃ । ગોગનારાયણં ચક્રે જન-
- ૮ ન્યાઃ શ્રેયસે કૃતી ॥ ૫ ॥ શ્રી નૃપવિક્રમસંવત્ ૧૧૯૬ શ્રી ગોગનારાયણ
- ૯ દેવઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ । અસ્ય દેવસ્ય પૂજાર્થં સં ૧૨૦૨ ગોદ્રહકેમહામંદ-
- ૧૦ લેશ્વરશ્રીવાપનદેવપ્રસાદાદવાસપ્રમ્વા ૦ રાણ ૦ સાંકરસીદેનકમ
- ૧૧ લોહપથકમધ્યે આધિલિયા કોઠાપ્રામે હલત્રયસ્ય સૂમિઃ પ્ર-
- ૧૨ દત્તા । અસ્યાઘાટાઃ પૂર્વસ્યાં દિશિ દધિમતી નામ નદી ઉત્તરસ્યાં વિ-
- ૧૩ શિલારવહઃ ॥

ભાષાન્તર

ઓં ભગવાન વાસુદેવને નમસ્કાર. શ્લોક. ૧ શ્રી જયસિંહદેવ ગુર્જર મંડલના રાજા હતા તેણે સુરાધ્મ અને માળવાના રાજાઓને કારાગૃહમાં નાંખ્યા. શ્લોક. ૨ જેણે સિંધુરાજા વિગેરે બીજા રાજાઓને નાશ કર્યો અને ઉત્તરના રાજાઓ તેની આજ્ઞા શેષાની માફક માથા ઉપર ચઢાવતા શ્લોક. ૩ રામની રાજધાની અયોધ્યા હતી, તેમ આની રાજધાની અણહિલપાટક હતી. તેમાં દેવમોહરે એટલાં ઉંચાં હતાં કે સૂર્યના ઘોડાના રસ્તામાં આવતાં હતાં. શ્લોક. ૪ ત્યાં વાહિનીપતિ કેશવને રાજા તરફથી દધિપદ્રના સેનાપતિની જગો મળી. શ્લોક. ૫ આ દધિપદ્રમાં નિભાએલા ઠાઠા અને સારા મંત્રિએ માતાના શ્રેય માટે ગોગનારાયણનું મંદિર બંધાવ્યું.

વિ. સ. ૧૧૯૬ માં ગોગનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી. વિ. સ. ૧૨૦૨ (ઈ. સ. ૧૧૪૬)માં ગોદ્રહકમાં રહેતા મહામંડલેશ્વર શ્રીવાપનદેવના પ્રસાદથી રાણ સાંકરસીદે મ્હોટાઈ મેળવી હતી. તેણે આ દેવની પૂજા માટે લિખલોડ પથકમાં આધિલિયા કોઠા ગામમાં ત્રણ હજાર જેટલી જમીન દાનમાં આપી. આ જમીનની પૂર્વમાં દધિમતી નદી અને ઉત્તરમાં ક્ષારવાહ આવેલાં હતાં.

કુમારપાલના પાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૦૯ જ. વ. ૪

રાજપૂતાનામાં બેધપુર સ્ટેટ તાબેના પાલી ગામમાં સોમનાથના મંદિરના સલામંડપમાં નિજમંદિર પાસેના સ્તંભ ઉપર આ લેખ છે. તેમાં ૨૦ પંક્તિ છે અને ૧ કુટ ૫ ઇંચ લંબાઈમાં અને ૧ કુટ ૪૩ ઇંચ ઉંચાઈમાં લખેલ છે. લેખનો ઘણોખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે, તેથી આરંભની સાત પંક્તિ વાંચી શકાય છે. બાકીના ભાગમાંના છૂટક છૂટક અક્ષરો કાંઈ ઉપયોગી હકીકત આપી શકતા નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૨૦૯ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ તિથિ તરીકે આપેલ છે. ત્યાર પછી પલ્લિકા એટલે હાલના પાલી ગામનું નામ આવે છે અને ચોથી પંક્તિમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલનું નામ આપેલ છે. તેના વર્ણનાત્મક જૂઠાં જૂઠાં બિરૂદો પૈકી શાકંભરી ભૂપાલ એટલે કે ચાહમાન અર્જુનરાજને^૨ હુરાબ્યા બાબતનું ઉપયોગી છે. આ બિરૂદો બીજા લેખોમાં^૩ પણ કુમારપાલને લગાડેલાં છે. તેના મુખ્ય મંત્રી મહાદેવનું નામ ત્યાર બાદ આપેલ છે. પંક્તિ છઠ્ઠીમાં પલ્લિકાવિષય કે જ્યાં ચામુંડરાજ રાજ્ય કરતો હતો તેની હકીકત છે પણ તે સંબંધી વિશેષ માહિતી આમાં કે બીજે કયાંયથી મળી શકતી નથી. પંક્તિ ૧૮ મી માં પ્રદત્તા શબ્દથી અટકળ થાય છે કે કોઈ દાન સંબંધી આ લેખ હોવો જોઈએ.

આ લેખની સાલ બરોબર બે તારીખો આવે છે, કારણ તે સાલમાં જ્યેષ્ઠ બે હતા. જો અધિક જેઠ લઈએ તો ઇ. સ. ૧૧૫૩ ના મેની ૧૩ મી તારીખ અને બુધવાર આવે છે અને બીજે જેઠ લઈએ તો ૧૧૫૩ ના ૧૨ મી જુન અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૪

- ૧ ઔ^૫ સં૦ ૧૨૦૯ જ્યેષ્ઠ વદિ ૪ અઘેહ શ્રી પલ્લિકાયાં શ્રીમદળહિલ—
- ૨ પાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમદારકમહારા—
- ૩ જાધિરાજ પરમેશ્વર ઉમાપતિવરલઘ્વે પ્રૌઢપ્રતાપનિજમુજવિક્રમરણાંગ—
- ૪ ણવિનિર્જિતશાકંભરીભૂપાલશ્રીમસ્કુમ(મા)રપાલદેવકલ્યાણવિજયરા—
- ૫ જ્યે તત્પાદપન્નોપજીવિનિ [મહામાત્ય શ્રીમહાદેવે] શ્રી શ્રીકરણાદિ^૬ । સમ
- ૬ સ્તે વ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ [સતીત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને] અઘેહ શ્રીમત્પલ્લિકાવિ
- ૭ [ષયે ?] સમસ્ત .... શ્રીચામુંડદેવપ્રતિ
- ૮ [પત્તૌ] ....

બાકીનો ઘણો ખરો ભાગ ઘસાઈ ગયો છે.

૧ પુના ઓરિયેન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૧ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દીરકલકર ૨ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૪૨૨ અને ઇ. એ. વો. ૪૩ પા. ૧૯૫. ૩ જુઓ ભીમદેવ ૨ જનું દાનપત્ર વિ. સ. ૧૨૬૬ નું ઇ. એ. વો. ૧૮ પા. ૧૧૩ ૪ મુખરીન્ટેડન્ટ આર્કિઓલોજીકલ સર્વે વેસ્ટર્ન સરકાર પુનાની ઓફિસમાંના રબિંગ ઉપરથી. ૫ ચિહ્નરૂપે છે. ૬ લઘ્વ પછી પ્રસાદ શબ્દ ઉમેરો.

૭ આ નામ બહુ અસ્પષ્ટ છે, પણ તેની સાક્ષના કેરાકુના લેખ (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૩) માં નામ સ્પષ્ટ વંચાય છે. ૮ આ દેડ નકામો છે. ૯ વ્યાપારાન્ પછી મુદ્રા ઉમેરો.

अक्षरान्तर

- १ संवत् १२० [१ ?] वर्षे [चैत्र वद्य ६] समस्तराजावलीविराजितमहाराज ....
- २ लोक.....उमापतिवरलब्धश्रीकुमरपा [ल]..... राज्ये तत्पादपञ्चोपजीवि श्रीश्रीक[रणादि]
- ३ समस्तव्यापारान् परिपंथयतं(ति) महामात्यश्रीमहादेवः (वे) इत्येतस्मिन्काले प्रवर्त्तमाने .... ..
- ४ कुमरपाल पर ? तडागकर्म्मस्थाने महामात्यश्रीअम्बप्रसादप्रतिवद्ध मेहं० सजिगै महार्क्षं० श्रीदेऊय प्रतिव
- ५ घ[द्ध] पारे० घवल । महाक्ष० श्रीकल्लप्रसाद प्रतिवघ (द्ध)द्वि०पारे०वापूय । महामात्य श्रीचाहदेवप्रतिवघ (द्ध) त्री० (त्रि०) १ प्रता-
- ६ ....नां प्रतिपातौ (पचौ) मांडलीवास्तव्य आचार्य भास्करसुत [जल ?] स्थानस्य अज्ञयत्रितीयापर्वणि समस्ता-
- ७ .....लोकेन ? तदेकं प्रति द्द ९ नव । प्रति द्द ४ ? प्रतिवासि ? नां सत्क मंत्रिं प्रति द्द २ च द्वाव सकलवाणिका....
- ८ प्रति रू ? १.... .... उदकपूर्वकं प्रदत्तं ॥.... ....
- ९ म सा (शा)सनं ग्रामसाहूँ कोका ? उमा ... ..
- १० .... सा उमावदा ... .. काया ....
- ११ प्रति रू० .... प्रदत्तां जस्य जस्य यदा भूमी तस्य तस्य तदा फलं

કુમારપાલના સમયનું નાટોલનું તામ્રપત્ર^૧

વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગ. વ. ૧૦

જેઠપુર સ્ટેટના દેસૂરી પરગણામાંના નાટોલ ગામના પંચના કુળજમાં આ તામ્રપત્ર હતું. પંચાયતના બધા સભ્યોની હાજરીમાં આ તામ્રપત્ર જોવા મળ્યું અને સમયસંકેતને લીધે અક્ષરાન્તર માત્ર કરી લીધું.

લખાણ ૧૩ પંક્તિમાં છે અને તે દ્વિધ્વનિ પહોળી અને દ્વિ ધ્વનિ ઉચી જગ્યામાં કોતરેલ છે. લિપિ નાગરી છે. લાખા સંસ્કૃત છે અને છેવટના એક શ્લોક સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે. જોડણી સંબંધી નીચેની બાબતો નોંધલેવા લાયક છે. (૧) ર પછીના વ્યંજન બેવડા લખ્યો છે. (૨) તાળવ્ય વને બદલે દંતિ સ બેવાર લખ્યો છે. (૩) વ અને વ એક બીજાને બદલે વાપરેલ છે, અને (૪) અવગ્રહ પં. ૭ અને પં. ૮ માં એમ બે વાર વપરાયેલ છે. પં. ૫ મીમાં જોદાણા શબ્દને પહેલાં પોરિત્વ લખેલ છે. પૂર્વ ઉપરથી અશુદ્ધ રૂપ પૌર્વાત્ય ને બદલે પોરિત્વ વપરાયેલ છે. પં. ૧૦ માં વપરાયેલ ત્રિહાસકો નોંધલેવા જેવો શબ્દ છે. રૂપિઆના કોઈ પ્રકાર માટે તે વપરાયેલ હોવો જોઈએ.

લેખની શરૂઆતમાં વિધિ આપેલ છે. વિ. સ. ૧૨૧૩ માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણ પક્ષની દશમ અને શુક્રવારે, જ્યારે કુમારપાળ રાજ્ય કરતો હતો અને તેનો મંત્રી વાહડ દેવ શ્રીકરણ તેમ જ બધો સુદ્રાવ્યાપાર કરતો હતો ત્યારે આ દાન આપવામાં આવ્યું હતું; ત્યાર બાદ તેના ખંડિયા મહા-મંડલિક શ્રી પ્રતાપસિંહે દાન આપ્યા સંબંધી હકીકત આપેલ છે. આ પ્રતાપસિંહ પૂર્વ વિભાગના વોડાણા કુટુંબનો હતો અને તે વત્સરાજનો પુત્ર અને ચૈત્રાજનો પૌત્ર હતો. વોડાણા રજપુત શાખાનું નામ છે અને તે અત્યારે નાબુદ થઈ ગઈ છે. જેઠપુરથી ઇશાન ખૂણે ૩૪ માઈલ દૂર આવેલા બર્હુના લેખમાં આ વોડાણાનો ઉલ્લેખ છે. બદરીની માંડવીની ઉપજમાંથી રાજના એક રૂપિઆનું દાન આપેલ છે. ત્રણ જૈન દેવળ માટે આ દાન આપવામાં આવેલ છે, જેમાંના બે નદુલ ડાગિકામાં મહાવીર અને અરિષ્ટનેમિનાં હતાં અને ત્રીજું લવંદડીમાં અજિતસ્વામિ દેવનું હતું.

આમાં આપેલાં સ્થળો પૈકી નદુલડાગિકા તે હાલનું નાડલાઈ છે, એમ મારવાડના આહમાનો ઉપરના લેખમાં (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૬ અને ૪૩) લેખ નં. ૮ અને ૧૧ માં પુરવાર કર્યું છે. લેખ નં. ૧૧ માં બદરીનો ઉલ્લેખ છે અને નાડલાઈની ઉત્તરે ૮ માઈલ ઉપર આવેલું બોરલી હોલું જોઈએ. લવંદડી ઓળખી શકાયું નથી. આ લેખમાં વર્ણવેલાં મંદિરો પૈકી બે નાડલાઈ અત્યારે હયાત છે. મહાવીરના દેવળને આદિનાથનું દેવળ બનાવી દીધું છે, પણ લેખ નં. ૧૧ આમાંથી મળ્યો છે તેથી અસલ તે મહાવીરનું દેવળ હશે, એમાં શંકા નથી. આ લેખમાંનું અરિષ્ટનેમિનું દેવળ તે નાડલાઈથી અગ્નિખૂણે નાની ટેકરી ઉપર નેમીનાથનું દેવળ, જેને ત્યાંના લોકો જાગ્યાજીનું મંદિર કહે છે તે હોલું જોઈએ. લેખ નં. ૮ આમાંથી મળેલો હતો અને તેમાં નેમિનાથનું નામ સ્પષ્ટ રીતે આપેલું છે.

કુમારપાળના ભાટુણના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૦ જે. સ. ૬ શુક્ર ઇ. સ. ૧૧૫૪

રાજપુતાનામાં ભેધપુર સ્ટેટના ગોડવાડ જીલ્લાના ખાલી પરગણામાં નાણા ગામથી ઉત્તરે ૧૥ માઈલ ઉપરના ભટુણ ગામમાં ખંડિત મંદિરના સશામંડપના સ્તંભ ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. તેમાં ૮ પંક્તિ છે અને તેની લંબાઈ ૧ ફુ. ૭ ઇં. છે અને ઉંચાઈ ૫ ઇંચ છે. લેખ આખો ઉપલબ્ધ છે, છતાં છેવટના ભાગમાં અક્ષરો ઘસાર્પ ગયા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. જોડણી સંબંધમાં કુમ્ભરપાઠ^૨ ખાસ ધ્યાનમાં લેવાજોગ છે. લેખ ગદ્યમાં છે અને પં. ૫-૬ પદ્યમાં છે.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૨૧૦ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૬ અને શુક્રવારની તિથિ આપી છે અને તે આલુક્ય રાજા કુમારપાળના સમયનો છે. આમાં અલુલ્લિલપાટકનું નામ નથી. નરૂંલ પરગણામાં રાજ્ય કરનાર હણડનાયક વૈજકનું નામ ત્યારબાદ આપેલ છે. ત્યારબાદ ભાટુટપદ ગામનું નામ આપેલ છે, જે હાલનું ભાટુણ હોતું જોઈએ. ખાડીનો ભાગ અસ્પષ્ટ છે, પણ તેમાં કેટલાક દ્રવ્યનું દાન આખ્યાની હકીકત છે. સાલની બરાબર ઇ. સ. ૧૧૫૪ મે માસની ૨૦ મી તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે.

અક્ષરાન્તર^૩

ઓં ॥ સંવત્ ॥ ૧૨૧૦ જ્યેષ્ઠ શુદિ ૬ ગુરો ॥ સમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતપરમેશ્વર-
પરમ[પૂજ્ય ?]

૧ નિજમુજવન્નવર્તિરણાંગવર્દિર્ત શ્રીમાપતિવરલક્ષ્મણસાદવિનિર્જિતશાકંમરી-
મૂપાલમહા—

૨ રાજાદિ(પિ)રાજ ધીકુમ્ભ(મા)રપાલદેવઃ । તત્પાદપન્નોપજીવિ ....
... નરૂલેમુજ્યમાનમહાપ્રવણદણ્ડનાય

૩ કશ્રીવૈજાકઃ । અથ શ્રીમાટુટપદનગરે ....
ખાડીનો ભાગ અસ્પષ્ટ નથી.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલોસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૩ જુલાઈ ૧૯૩૬ ઈ. જી. દિસેમ્બર ૨ આ જોડણી મટિ
નુઓ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૪૮

૩ સુપરી-ટેન્ડન્ટ આર્ટ્સ ઓસોલકેલ સર્વે વેસ્ટર્ન સરકલની ઓફીસમાંના રમિત ઉપરથી. ૪ સિન્ડ
રપે છે. ૫ આ દૃષ્ટિ આંધી નકામા છે. ૬ શબ્દસંકલના આંધી અનિષ્ઠિત છે, અને વર્દિત શબ્દની જરૂરી
યાત નથી.

કુમારપાલના બાલીના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૬ શ્રા. વ. ૧ શુક્ર. ઈ. સ. ૧૧૬૦

રાજપુતાનામાં જોધપુર સ્ટેટ તાળે બાલી પરગણાના મુખ્ય શેહેર બાલીમાં બહુસૂણ અથવા બોલમાતાના મન્દિરમાંના ચોકના સ્તંભ ઉપર આ લેખ બોદેલો છે. આર. એમ. રેલ્વે લાઇન ઉપર બાલી સ્ટેશન છે. અત્યારે તે લગભગ ખંડિત સ્થિતિમાં છે, પણ અગાઉ મોટું શેહેર હતું. ચોહાણોનો એક વિભાગ બાલિઆ અગર બાલેયા આ બાલી ઉપરથી કહેવાય છે.^૨ લેખની લંબાઈ ૪ ફુટ ૪૩ ઇંચ છે અને પહોળાઈ માત્ર ૪૩ ઇંચ છે. પંક્તિ ૬ છે અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. પં. ચોથીમાં સંસ્કૃત વ્રત ને બદલે પ્રાકૃત વ્રત શબ્દ વાપર્યો છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સ. ૧૨૧૬ આવણ વદિ ૧ વાર શુક્રની તિથિ આપેલ છે, તે વખતે અણહિલપાટકમાં ચાલુક્ય રાજા કુમારપાલ રાજ્ય કરતો હતો અને મુખ્ય મંત્રી મહાદેવ બધો રાજ્યવહીવટ કરતો હતો. નહુલ (હાલનું નાડોલ) માં દણ્ડનાયક વયજલદેવ રાજ્ય કરતો હતો. વાલરી (હાલનું બાલી) ગામ શ્રી અણુપમેશ્વર દેવને ભેટ આપ્યું હતું.^૩ વળી વાલરીમાં શ્રી બહુસૂણ દેવીની પૂજા માટે ગામની ભૂમિમાંથી એક હલ જેટલી જમીન અને વાડી વયજલદેવે દાનમાં આપ્યાં હતાં. છેલ્લી પંક્તિમાં બે સાક્ષીના નામ છે. બહુસૂણ (બહુસૂણા) દેવી બાલીના એક ખીજા વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાં^૪ પણ આવે છે, જેમાં દેવીને બોપણ વસ્ત્રલને દાન આપ્યાની હકીકત મળે છે.

આ લેખમાંનો દણ્ડનાયક વયજલદેવ તે ભાટુણના લેખમાંનો વૈભક હોવો જોઈએ. તે જ હોદ્દામાં તે હોવાનું ખીજા ત્રણ લેખમાં મળી આવે છે.^૫ કુમારપાલે તેને નાડોલમાં નીમ્યો હતો. બાલીના વિ. સ. ૧૨૦૦ ના લેખમાંથી માહિતી મળે છે કે, ચાહમાનો જે હુમ્મેશાં ચાલુક્યો સાથે લડયાં કરતા હતા^૬ તેને ચાલુક્ય રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહે તાળે કર્યા હતા અને પોતાના ખંડિયા રાજા તરીકે અશ્વરાજને બાલીમાં રાખ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે, નાડોલના નવા પરગણામાં વયજલદેવને નીમ્યો હતો. સમ્ભવ છે કે ચાહમાનોએ ચાલુક્યોને નારાજ કર્યાથી તેમને ગોડવાડમાંથી કાઢી મૂક્યા હોય અને ત્યાં રાજ્ય કરવાને વયજલદેવને નીમ્યો હોય.

વળી એમ પણ કદપી શકાય કે આમાં વિ. સ. ૧૨૦૬ ના બાલીના લેખમાં અને વિ. ૧૨૦૬ ના કેરાડુના લેખમાં^૭ જે કુમારપાલના મુખ્ય મંત્રી તરીકે મહાદેવનો ઉલ્લેખ છે તે વિ. સ. ૧૧૬૫ ના ઉજ્જનના લેખમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહના મુખ્ય મંત્રી તરીકે આપેલા

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ નં. ૨ પા. ૪૪ જુલાઈ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિસ્કલર. ૨ એન્યુઅલ રીપોર્ટ આર્કી. સ. વેસ્ટ. સ ૧૯૦૬-૮ પા. ૫૪ ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૮ અને ૪૦ ૪ એ. ડ્ર. વો. ૧૧ પા. ૩૩ ૫ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૭૦ ૬ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૬૯ ૭ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૪૩

અક્ષરાન્તર^૧

૧ ઑં [I]સં ૧૨૧૩ વર્ષે (II) માર્ગવદિ ૧૦ શુક્રે ॥ શ્રીમદ્ગણેશ્વરપાદકે (I)
સમસ્તરાજાવલી સ-

૨ મલંકૃતપરમમદારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરુમાપતિવરલ્લખેમસાદમૌ-

૩ દ્વપ્રતાપનિજમુજવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતશાંકમરીમૂપાલશ્રીકુમારપાલેદેવક-

૪ શ્યાણાવિજયરાજ્યે । તત્પાદપગ્રોપજોવિનિ મહામાત્યશ્રીવાહડેદેવે શ્રીશ્રીકરણાદૌ

૫ સકલમુદ્રાવ્યાપાન્પરિપંચયતિ^૨ યયા । અસ્મિન્કાલે પ્રવર્તમાને પોરિત્યવોઢાણાન્વયે ।

૬ મહારાજ૦ શ્રી યોગરાજસ્તદે^૩ તદીયસુતસંજાતમહામંડલોક૦ શ્રી યસ્તરાજસ્તસ્ય

૭ સુતસંજાતડનેકેગુણગણાલંકૃતમહામંડલોકશ્રીપ્રતપ(તાપ)સિંહ^૪ સાસન^૫ પ્રયચ્છ-

૮ તિ યયા । અત્ર નદૂતઢાગિકાયા^૬ દેવ શ્રી મહાવીરચૈત્યે । તથાડરિષ્ટનેમિચૈત્યે
શ્રીલવં

૯ દહોમામે શ્રી અજિતસ્વામિદેવચૈત્યે एवं દેવત્રયાણાં સ્વીયધર્મ્યાયે વદર્યા^૭
મંહપિકામધ્યા-

૧૦ ત્ સમસ્તમહાજનમદારકબ્રાહ્મણાદયપ્રમુલ^૮ પ્રદત્ત^૯ ત્રિદાહકો^{૧૦} રૂપક ૧ પૂર્વ^{૧૧}
દિનં પ્રતિ પ્ર-

૧૧ વાતવ્યમિદં । યઃ કોડપિ લોપયતિ સો^{૧૨} બ્રહ્મહત્યાગોહત્યા સહસ્રેણ લિપ્યતે ।
યસ્ય યસ્ય યદા મ્-

૧૨ તસ્યે તસ્ય તદા ફલં ॥ વહુભિઃ વંસુધા મુર્કો રાજભિઃ^{૧૩} । યઃ કોપિ વાલયતિ^{૧૪}
તત્પાદ પાદલમ સ્તિવ્યાપીતિ^{૧૫} ॥

૧૩ ગૌઢાન્વયે^{૧૬} કાયસ્ય પંઢિત મહીપાલેન સાસનમિદં^{૧૭} લિખિતં ॥

૧ મુળ ૫૧૨૧ ઉપરથી. ૨ વાંચો લખ ૩ વાંચો વ્યાપારાન્પરિપંચયતિ ૪ તદે અક્ષરો નહીંમા છે
૫ ત વ્યને સ્ય વચ્ચે ૬૨૧ ૭૨૧ ૨૧મા છે ૬ વાંચો સંજાતનેક ૭ વાંચો પ્રતાપમિદ ૮ વાંચો શાસન
૯ વાંચો નદૂતઢાગિકાયા ૧૦ વાંચો વદર્યા ૧૧ વાંચો બ્રાહ્મણાદિ ૧૨ વાંચો પ્રદત્ત ૧૩ વાંચો રૂપક
૧૪ વાંચો પદ ૧૫ વાંચો ત્ર વચ્ચે ૧૬ વાંચો મુમિસ્તસ્ય ૧૭ વાંચો વહુભિઃ ૧૮ વાંચો મૂળ ૧૯ ઉપરે
સગરાદિભિઃ ૨૦ વાંચો વાલયતિ ૨૧ તિ વ્યાપીતિ આ માટે લખ્યું છે તે સમજાવતું નથી. ૨૩ વાંચો
ગૌઢાન્વયેન ૨૪ વાંચો શાસનમિદં

અક્ષરાન્તર'

- ૧ ઑ^૧ [૧] સંવત્ ૧૨૧૬ વર્ષે શ્રાવણ વદિ ૧ શુક્રે ॥ અદ્યેહ શ્રીમદ્ગણહિલપાટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઉમાપતિવરલઘ્વપ્રશા-
(સા)દપ્રૌઠપ્રતાપનિજભુજવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતશાકંભરી ભૂપાલ
- ૨ શ્રીમત્કુમ(મા)રપાલદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્ય શ્રીમાહ-
દેવે' શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુદ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંથયતિ સતીત્યેતસ્મિન્ કાલે [પ્રવ]
ર્તમાને શ્રીનંદુલે દંડ૦ શ્રીવયજલદેવપ્રભૃતિ પંચકુલપ્રતિપત્તૌ [ધર્મપત્ર]
- ૩ મભિલિખ્યતે યથા ॥ દંડ શ્રી વયજલદેવેન શ્રીઅણુપમેશ્વરદેવસ્ય મુજ્યમાનવાલહી-
ગ્રામે મદ્વારિકા શ્રીવહુસૃણદેવ્યાઃ પૂજાર્થે ગ્રામભૂમેર્મધ્યાત્ મૂમિઃ [:] હલ [:] ?
હલૈકસ્ય ભૂમી(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા [૧] અસ્યાપ્યાઘાટાઃ પૂર્વાદિગભાગ્રે^૩ યશે-
(શઃ)પાલભૂમી^૪—માર્ગઃ
- ૪ દક્ષિણે ઘાસાર્થ—નિ(વદ્ધ ?)ક્ષેત્રં તથા સુરભી પશ્ચિમાયાં વહુવિયાગ્રામસત્કસીમા
સુરભી ઉત્તરસ્યાં વણિકજહેડસત્કક્ષેત્રં સુરભી ચ । એવં ચતુરાવાટોપ[લ]
ક્ષિતહલૈક ભૂમી(મિઃ) ધર્મેણ પ્રદત્તા । એવા ભૂમી(મિઃ).... દાજીવકો
મદ્વારિકાં [વા]
- ૫ જયતિ....ન લેટ....કમક્ષ(?)ગૃહમેકં .... મ.... પરિપાલનીયં । તથા મદ્વારિકા
[પૂજાર્થ] વાટિકા ચ પ્રદત્તા । વાટિકામઘે(ધ્યે) તિષ્ઠમાનપુષ્પફલં વૃક્ષાદિકં
ચ મ[દ્વા]રિકાયાઃ પ્રદત્તં । અન્નાર્થ કાલ(લે) કાલે .... પરિપં [થા]
કેનાપિ ન કા—
- ૬ ર્યા [૧] દૂતકોડ્ત્ર દેવકરણે મહં૦ સાક્ષ ગુગુણ[:] તથા શ્રીદેશઃ ॥ શ્રીઃ ॥

૧ સુપરી-ટેન્ડન્ટ આર્ટીઓલોજીકલ સર્વે વેરર્ન સરકારે આપેલા રબિંગ ઉપરથી ૨ ચિહ્ન રૂપે છે.
૩ વાચો મહાદેવે ૪ વિ. સ. ૧૨૦૦ ના બાલીના લેખ(એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૩૦)ના આધારે વાંચો
વહુસૃણદેવ્યાઃ વહુગુણદેવી નામને વધુ મળતું તે નામ છે. ૫ વાંચો. માગે ૬ વાંચો મૂમિઃ ૭ તા બદલે ત્વા હેઠ શકે.

મહત્તમ દાદાકને પુત્ર હોય. તે મુખ્ય મંત્રી થયો તે પહેલાં માલવા ઉપર સૂબા તરીકે હતો.^૧ ડા. ડી. આર. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલાં કુમારપાલના વિ. સ. ૧૨૧૩ ના નાંકાલનાં પત્રમાં^૨ તેના મંત્રી તરીકે વાહડદેવનું નામ આપ્યું છે. તે કદાચ કુમારપાલના રાજ્યની શરૂઆતમાં તેના સેનાપતિ અને મુખ્ય મંત્રી તરીકે ઉદયનનું નામ મળે છે તેનો દીકરો હોય. પણ આ લેખમાં ફરી મહાદેવનું નામ મંત્રી તરીકે આપ્યું છે. તેથી પાછો સત્તામાં આવ્યો હોય એમ સમજવું છે. શુજરાતમાં જૂના કાળથી ચાલી આવતી નાગર પ્રાદાણ અને વેશ્ય વચ્ચેની સત્તા માટેની સ્પર્ધા આનાથી પુરવાર થાય છે. વળી એમ પણ સમજી શકાય છે કે જેનાના ગ્રન્થોમાં લખ્યા અનુસાર જો કે કુમારપાળે જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો, છતાં પ્રાદાણોને મંત્રી તરીકે રાખવામાં તે અચકાતો નહીં. મહાદેવ પછીના મંત્રી યશોધવલની ઝેલામાં ઝેલી તિથિ કલ્પચૂર્ણના હસ્તલિખિત ગ્રન્થમાંથી^૩ વિ. સ. ૧૨૧૮ મળે છે.

લેખમાંની તિથિ બરોબર બંધાયેલી નથી. તેની બરોબર ઇ. સ. ૧૧૬૦ ના જુલાઈની ૨૧ મી તારીખ અને શુક્રવાર આવે છે, સમ્ભવ છે કે તિથિ શુક્રને બદલે શુક્રવારે શરૂ થઈ હોય

^૧ જૈન ગ્રન્થોમાં આપેલ છે કે કુમારપાળના રાજ્યની શરૂઆતમાં ઉદયન મુખ્ય મંત્રી હતો, અને તેના મૃત્યુ પછી સંસ્કૃત કવિતામાં નિષ્ણાવ અને વિદ્વાન કવચિને મંત્રી જનાવવામાં આવ્યો. (મુળ. એચ. પા. ૧૯૦) તે જાણવું હતું. (મુળ. એચ. પા. ૧૯૪.) પણ તેની ખીલ વિચાર મળતી નથી. મહાદેવ અને કવચિ^૨ એ બે હોય એમ પણ સંભવ છે. ૨ ઇ. એ. રા. ૪૧ પા. ૨૦૩. ૩ ઇ. એ. ૧૮૮૯ પા. ૩૪૩ લેખ ૭૦

જયસિંહને તે પ્રદેશો જિતવામાં મદદ કરી હોય. તેવી રીતે મદદ કરી હોય ત્યારે ખંડિયા રાજાઓ પોતે જિત્યાનો યશ લે છે. ઉદયરાજ પછી તેનો પુત્ર સોમેશ્વર ગાદીએ આવ્યો, જેનું નામ ૧૭ મી પંક્તિમાં હોવું જોઈએ, પણ તે લાગ ઉખડી ગયો છે. વિ. સ. (૧૧)૬૬ માં સિદ્ધરાજ જયસિંહની મદદથી તેણે સિન્ધુરાજપુર પાછું મેળવ્યું,^૧ ત્યારબાદ વિ. સ. ૧૨૦૫ માં કુમાર પાળની મદદથી તેણે પોતાનું રાજ્ય સ્થિર કર્યું. આ ઉપરથી જોમ કલ્પના થાય કે બેકે ધન્ધુકને સંબંધ ચાલુક્ય લીમ પહેલા સાથે સારો હતો, પણ પાછળથી અણુખનાવ થયો હશે અને કેરાડુ પરગણું પડાવી લીધું હશે. પણ ઉદયરાજ અને તેના પુત્ર સોમેશ્વરે સિદ્ધરાજને લડાઈમાં મદદ કરીને તે પાછું મેળવ્યું. કિરાટકૃપ એટલે હાલનું કિરાડુ, જ્યાંથી આ લેખ મળ્યો છે. ત્યાં લાંબા વખત સુધી સોમેશ્વરે રાજ્ય કર્યું હતું. સંવત ૧૨૧૮ માં આશ્વિન સુદિ ૧ વાર ગુરૂના રોજ તેણે રાજા જજ્જકના જે કિલ્લા જિતી લીધા અને ૧૭૦૦ ઘોડા દણડ તરીકે લીધા. પરંતુ તેણે ચાલુક્ય સત્તા સ્વીકારવાથી તેનું રાજ્ય પાછું સોખ્યું. એક કિલ્લાનું નામ તલુકોટ હતું, જે જેસલમીર સ્ટેટમાંનું વનોટ હોવું જોઈએ અને ખીજા કિલ્લાનું નામ નવસર હતું તે જોધપુર સ્ટેટમાંનું નૌસર હોવું જોઈએ. રાજા જજ્જક સંબંધી કંઈ પણ જાણવામાં આવેલ નથી. સત્તાવીસમા શ્લોકમાં આ પ્રશસ્તિના રચનાર તરીકે નરસિંહનું લેખક તરીકે યશોદેવનું અને કોતરનાર તરીકે જસોધરનાં નામ આપેલ છે. છેવટમાં સોમેશ્વરની જજ્જક ઉપરની જિતની જે તિથિ ઉપર આપી છે, તે આ લેખની તિથિ તરીકે આપેલ છે.

વિ. સ. ૧૨૦૬ ના કિરાડુના લેખમાં આપેલ છે કે કુમારપાળની મેહુરખાનીથી ચાહમાણ આદહુણુદેવને કિરાડકૃપનો કબજો મળ્યો હતો. પરંતુ આ લેખ ઉપરથી સમજાય છે કે તે પરમારોના કબજામાં તે વિ. સ. ૧૨૧૮ પહેલાં થોડા સમય ઉપર આવેલ હોવું જોઈએ.

તિથિને મળતી ઈ. સ. ૧૧૬૨ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૧ મી તારીખ વાર મંગળની સાલ તારીખ આવે છે. આ લેખમાં વાર જો કે ગુરૂવાર આપેલ છે.

૧ જુઓ દાખલા તરીકે એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૭૨ ચાહમાણ કેલ્હણે ચાલુક્ય લીમ ખીજાને સુહમદ ધોરીને જિતવામાં મદદ કરી હતી તેને માટે તેણે જ જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. જુઓ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૬૬ પં. ૧૦ સૌરાષ્ટ્રકેને હરાવવામાં કુમારપાળને મદદ કરી હતી તેને માટે કેલ્હણે જિત મેળવી એમ લખ્યું છે. ૨ સત્તરમી પંક્તિમાં સાલ આપી છે જેનો એકમનો આંકડો સાત છે. તે (૧૧૯)૭ હોવા સંભવ છે. ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૪

કુમારપાલના કિરાડુના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૨૧૮ આશ્વિન સુ. ૧ શુક્ર ઈ. સ. ૧૧૬૨

રાજપુતાનામાં ભેધપુર સ્ટેટના મલ્લાણિ પરગણાના મુખ્ય શેહેર ખાઠમેરથી વાયવ્યમાં ૧૬ માઈલ છેટે હાથમાં પાસેના કિરાડુના ખંડેરમાં ટકી રહેલા શિવના મન્દિરની દિવાલમાં ચોટકી શિલા ઉપર આ લેખ કાતરેલો છે. લેખ ૧ ફુટ ૫ ઇંચ પહોળો અને ૧ ફુટ ૪ ઇંચ ઊંચો છે. લેખમાં ૨૬ પંક્તિઓ છે, પણ લગભગ ચોથા ભાગમાં ચોપડાં ઉખડી ગયાં છે, તેથી ઉપયોગી હકીકત શુભ ગઈ છે. બાકીનો ભાગ સુરક્ષિત છે. કાતરનારે લેખ સારી રીતે કાતર્યો છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. શરૂઆતનો મંગળાચરણનો ભાગ અને અંતમાં 'તિથિવર્ણનવાળા ભાગ સિવાય' બાકી બધો ભાગ પદ્યમાં છે.

પરમાર વંશની આબુની નવી શાખાનું વર્ણન આ લેખમાં આપ્યું છે. શરૂઆતમાં સર્વજ્ઞને નમસ્કાર કરે છે અને ત્યારબાદ શિવસ્તુતિના બે શ્લોક છે. ત્રીજા શ્લોકમાં વસિષ્ઠના અગ્નિ-કુણ્ડમાંથી આ વંશના મૂળ પુરુષની ઉત્પત્તિનું વર્ણન છે. તેણે ઋષિની સુરભિ નામની ગાય લઇ જનાર દુરમનોને માર્યાં તેથી તેને પરમાર નામ આપવામાં આવ્યું. મી. સી. વી. વૈદ્ય પુરવાર કરેલ છે કે આ ઉત્પત્તિની હકીકત સત્ય નથી. તે વંશમાં ઘણા રાજાઓ જનમ્યા હતા. તેમાંનો એક સિન્ધુરાજ મહોટો રાજા હતો અને મારવાડ (મેરમરણ)^૨ ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. તેમના પૂર્વજનાં નામ લેખમાં આપ્યાં હોય તો તે ઉખડી ગયેલા વિભાગમાં નષ્ટ થયાં છે. આઠમા શ્લોકમાં ધરણીધર^૩ એટલે ધરણીવરાહનો ઉલ્લેખ છે. નવમા શ્લોકમાં દેવરાજનું નામ છે, જે ધરણીવરાહના પુત્ર મહીપાલનું બીજું નામ હોવું જોઈએ. અગીયારમા શ્લોકમાં દુર્લભ-રાજનું અને ત્યારબાદ કૃષ્ણરાજનું નામ આવે છે. આ કૃષ્ણરાજ તે કૃષ્ણરાજ બીજો હોવો જોઈએ. દુર્લભરાજ કાણ હતો તે લેખમાંથી ખબર પડતી નથી. બીજા લેખમાંથી આપણે જાણીએ છીએ કે દેવરાજ (મહીપાલ) અને કૃષ્ણરાજ બીજાની વચમાં ધન્યુકે રાજ્ય કર્યું હતું.^૪ તેનું નામ આ લેખમાં નથી. તે ધન્યુ કરીને ઉખડી ગયેલા ભાગમાં શુભ થયું હશે. વિ. સ. ૧૦૬૬ થી ૧૦૭૮ સુધીમાં અણહિલપાટણમાં રાજ્યકર્તા ચાલુક્ય રાજા દુર્લભરાજનો આ ધન્યુક સમ-કાલીન હતો. ધન્યુક તેનો ખંડિયા રાજા હોય એમ સંભવે છે. કારણ કે વિજયપુરના વિ. સ. ૧૦૫૩ ના લેખમાંથી માહિતી મળે છે કે ચાલુક્ય રાજા મૂલરાજે આબુના પરમાર રાજા ધરણીવરાહ ઉપર ચડાઈ કરીને કાઢી મૂક્યો હતો.^૫ તેણે અગર તેના પુત્ર મહીપાલે (દેવરાજે) તેની સત્તા પાછળથી સ્વીકારી હશે અને તે સમયથી ચાલુક્ય વંશના અન્વસુધી આબુના પરમારો અને તેમજ કિરાડુના પરમારો શુજરાવના રાજાના ખંડિયા વરીકે રહ્યા હતા, જો કે ધન્યુકે થોડા સમય માટે ચાલુક્ય રાજા ભીમને સ્વીકાર્યો નહોતો. તેરમા શ્લોકથી કિરાડુ શાખાના રાજાઓનાં નામ શરૂ થાય છે. કૃષ્ણરાજના પુત્રનું નામ સોહરાજ હતું, જે તે વંશનો સ્થાપક હતો. તેનો પુત્ર ઉદયરાજ હતો. તેણે ચૌહ (કોરો મણડલ કાંઠો) ગોહ (ઉત્તર બંગાલ) કણ્વટ (કણ્વટિક) અને માલવાનો વાયવ્ય વરકનો ભાગ જિત્યાં હતાં એમ લેખમાં આપેલ છે. આ બધા પ્રદેશો જિત્યા એમ લખ્યું છે પણ એવો સંભવ છે કે તેણે સિદ્ધરાજ

૧ પુના ઓરિએન્ટલીસ્ટ વો. ૧ નં ૨ પા. ૪૭ ભુલણ ૧૯૩૬ ડી. બી. દિસ્મલ્કર. ૨ જી. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૬ નં ૭૪ પા. ૧ ૩ ભયોરના વિ. સ. ૧૧૭૪ ના લેખમાં સિન્ધુરાજેવરના મન્દિરનો ઉલ્લેખ છે. તે આ સિન્ધુરાજે બાંધ્યું હોય, એમ સંભવ છે- ભુએ મૌરીયકર એકાદ દુવ દિરરી એક સિરાટી સ્ટટ પા. ૧૪૪ ૪ આ રામનું વિ. સ. ૧૦૫૬ નું તામ્રપત્ર મળેલું છે. ૫ મે. રી. આ. સ. વે. સ. ૧૯૦૭-૮ પા. ૩૮ ૬ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૧૧ અને ૭૨. ૭ એ. ઈ. વો. ૧૦ પા. ૧૮. ૮ ભુએ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૧૫૧ અને જનમથુ સુત્રોના તીર્થકથા અર્જુનકથા. શ્લો. ૩૬

- १९ इव । भूयो निर्व्याजसौ(शौ)र्येण राजमेतत्समु[द्धृतं ॥ २० पुनर्द्वादश-
संख्येब्दे पंचाधिकशतेष्वलं
- २० कुमारपालभूपालात् सुप्रतिष्ठमिदं कृतं ॥ [२१ ॥ कि]राट् कृपमात्मीयं । ...
समान्वितं । निजेन क्षत्र
- २१ धर्मेण पालयामास यश्चिरं ॥ २२ अष्टादशाधिकवर्षे शतद्वादशकेऽश्विने ।
प्रतिपद्गुरु(रु)संयो
- २२ गे सार्द्धयामे गते दिनात् ॥ २३ दंडं सप्तदशशतान्यश्वानां नृपज्जकात् ।
सह पंचनखा
- २३ श्वेव मयूरादिभिरष्टभिः ॥ २४ तणुकोटं नवसरो दुर्गां सोमेश्वरोग्रहीत् । उच्चां
सवरहा
- २४ सांघां चक्रे चैवात्मसादसौ ॥ २५ बहुशः[सेव]की कृत्य चौलुक्यजगतीपतेः ।
पुनः संस्थापया
- २५ मास तेषु देशेषु जज्जकं ॥ २६ प्रशस्तिमकरोदेतां नरासिंहो नृपाज्ञया । लेखको
त्र यशो
- २६ देवः सूत्रधारो (र) स्तु जसोधरः ॥ २७ ॥ विक्रम [संव] त् १२१८ अश्विन
श्रुदि १ गुरौ ॥ मंगलं महाश्रीः ॥

અક્ષરાન્તરં

- ૧ ઑ [૧] નમઃ સર્વજ્ઞાય ॥ નમોનંતાય સૂક્ષ્માય જ્ઞાનગમ્યાય વેષ[સે] ॥
વિશ્વરૂપાય શુદ્ધાય દેવદેવાય શંભવે ॥ ૧ ॥
- ૨ દેવસ્ય તસ્ય ચરિતાનિ જયંતિ શંભોઃ સત્વ(શશ્વ)સ્ત્ર્યાલવિ[મલ]ત્ય
વિમૂષણસ્ય । ગર્ભઃ સકોપિ હૃદિ યસ્ય પ-
- ૩ દં ક્રોતિ ગૌરીનિતં ચ ચિરવત્કલ [વ]ર્ષદર્શી(પા)ત્ ॥ ૨ વસિષ્ઠ ...
મૂષિતે વ્યુદમૂષેરે । મુરમ્યા
- ૪ પેરમારાણાં વંશોસ્ત્યનલકુંડતઃ ॥ ૩ તત્રાનેકે મહી ...[૧] સિંધુરાજો મહારાજઃ
- ૫ સમમૂન્મત્(રુ)મંડલે ॥ ૪ નિરર્ગલમિલદ્વૈરિવંશ .... [૧] .... પ્રતાપોજ્જ્વલદૂસ-
- ૬ લઃ ॥ ૫ શંમુવદમૂરિમ્મીશામ્યર્ચનીયો [મ]... .... [૧] .... [વ્ય]
સુઃ ॥ ૬ રણે
- ૭ સ્વદ્ગરણત્કાર[૭] રાવળોસ્ત્રણવૈરિણાં ॥ ૫ .... [૭] સિંધુરાજેષ્ઠરા
- ૮ ધારધરણીધરધામવાન્ ॥ શ્રી .... [૮] જોમવતસ્માત્
- ૯ મુરરાજો હરાજ્યા । દેવરાજેશ્વર .... [૯] .... પદાય મહીમિ
- ૧૦ માં । મન્યે કલ્પદ્રુમઃ પ્રાયાદદશ્ય[ક્ષ]... [૧૦]... દારણાત્ । શ્રીમ-
- ૧૧ દુર્લભરાજોપિ રાજેન્દ્રો રંજિતો... [૧૧]...તૈઃ । યેન દુર્બાર
- ૧૨ વીર્યેણ મૂષિતં મત્(રુ)મંડલં ॥ ૧૨ । કરીવ મૂ... [૧] .... ધ્વરાજો મહા
- ૧૩ શબ્દવિમૂષિતઃ ॥ ૧૩ ॥ તત્સુ[ત]ઃ સોઘરાજાસ્યઃ સ્યા .... [૧] ....
તસ્ય મહાકલ્પ
- ૧૪ દુમોમવત્ ॥ ૧૪ તસ્માદુદયરાજાસ્યો મહારાજ .... [૧] મંડલીકપદાધિ
- ૧૫ કઃ ॥ ૧૫ આત્મોઢગૌઢકર્ણાટિમાલવોત્તર પશ્ચિમાઃ । .... કુ[વ્ય]
રા]જં ॥ ૧૬
- ૧૬ આસિંધુરાજમ્પાલત્પિતૃપુત્રક્રમાત્પુત્રઃ । તસ્માદુદયરા[જ ?]... .... :
॥ ૧૭ ઉત્તીર્ણ
- ૧૭ મપિ યો રાજ્યમુદ્ગ્રે મુજવીર્યતઃ । જયસિંહમહાપાલાત્[સ ?]ત્ ... ॥ ૧૮ ....
તોદનવતે વર્ષે
- ૧૮ વિક્રમમૂષતેઃ । પ્રસાદાઞ્જયસિંહસ્ય સિદ્ધરાજસ્ય મૂમુજઃ ॥ [૧૯] ....
રાજેનં સિંધુરાજપુરો

૧ ભાવનતરં મુદ્રિતમમાના રત્નિત્ર ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે. ૩ આ શબ્દનો અર્થ બે રીતે
કરી શકાય છે. ૪ ધન્વકુંડ નામ આ જગ્યાએ હોવા સંભવ છે. ૫ આ ભાગમાં ઉદયરાજના પુત્ર
સોમશ્વરનું નામ દોહું બેઠેલું. ૬ આની પહેલાં શોમેશ્વર શબ્દ હોવો જોઈએ.
સેપ્ ૭૧

अक्षरान्तर

- १ ओं नमः शिवाय भूर्भुवः स्वश्चरं देवं वंदे पीठं पिनाकिनं स्मरति श्रेयसे यस्तं....
.... पुरा .... समस्तराजा
- २ वलिविराजितमहाराजाधिराजपरमभद्रारकंपरमेश्वरनिजभुजावेक्रमु(म)रणांगणवि-
निर्जित .... पार्वतोपतिवरलब्धप्रौढप्रतापश्रीकुमारपालदेवकल्याणविजयराज्ये
- ३ स्वे स्वे वर्त्तमाने श्रीशंभुप्रसादावाप्तस्वच्छपूरत्नपुरचतुराशिकायां महाराजभुपाल-
श्रीरायपालदेवान्महासनप्राप्तश्रीपूतपाक्षदेवश्रीमहाराज्ञी श्रीगिरिजादेवी संसार-
स्यारता
- ४ विचिंत्य प्राणिनामभयदानं महादानं मत्वा अत्र नगरनिवासो(सि)समस्त-
स्थाना(न) पतिब्राह्मणान् समस्ताचार्यान् समस्तमहाजनान् तांबोलिकान् प्रकृती
(ति) किंकृता(ति)नः संबोध्य संविदितं शासनं संप्रयुजति यथा अद्य अ-
- ५ मावास्यापर्वणि प्राणिनामभयदानशासनं प्रदत्तं स्या(क्ता)त्वा देवपितृमनुष्यान्
—केन संतर्प्य वारावार....पूद्देवतां प्रस्व (सा)य ऐहिकपारत्रिकफलमर्गाकृत्य
प्रेत्य यशोभिवृद्धये जीवस्य अमारिदानं
- ६ मासे मासे एकादश्यां चतुर्दश्यां अमावास्या(यां) उभयो(ः) पक्षे (पक्षयोः)
श्रेष्ठतिथौ भूसहायशासनादकपूर्वं स्विःपरंपराभिः प्रदत्तं अस्मदीयभुवि भोक्ता
महामात्यः सांघेविग्राहिकप्रतीतिस्वपुरोहितप्रभृति
- ७ समस्तठकुराणां तथा सर्वान् संबोध्यत्यस्तु वः संवेदितं .... फारापनाय(करणाय)
- ८ महाजनानां पणेन लिख्यते राज्ञा सभयं निग्रहणीयः श्रुत्वा शासममिदमाचं-
द्रार्कं यावत् पालनीयं उक्तं च यथा व्यासेन बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः यस्य
यस्य यदा भूमौ तस्य तस्य तदा फलं सर्वान्तिथं भाविनः
- ९ पार्थिवेन्द्रान् भूयो भूयो याचते रामचंद्रः सामान्योयं धर्म(से)तुर्नृपाणां
काले काले पालनीयो भवद्भिः अस्मद्वंशसमुत्पन्नो धन्यः कोपि भविष्यति
तस्याहं करसंलग्नो नलोप्यं मम शासनं अमावास्यां पुण्यतिथिं भांडप्रजा (ज्वा)
लनं च (पौर्विकैः) कुम्भकौरैश्चनो कार्यं
- १० तासु तिथिष्ववज्ञाविमः प्राणिवधं कुरुते तस्य शिक्षापनां दद्वि द्र ४ चत्वारि
नडुलपुरवासी प्राग्वाटवंशजः शुभंकराभिधानः सुश्रावकः साधुधार्मिकः तत्सुतौ
इह हि योनौ जातौ पूतिगसालिगौ तै (ताभ्यां) कृपा(पया)प्राणिनामर्थं
विज्ञप्य शासनं
- ११ .... स्वहस्तः श्रीपूतपाक्षदेवस्य लिखितमिदं पारि०लक्ष्मीधर सुतठ०जसपा-
लेन प्रमाणमिति ॥

કુમારપાલના સમયનો બેધપુર તાબે

રતનપુરનો શિલાલેખ^૧

રતનપુરનાની પશ્ચિમે આરવાડમાં દેશી રાજ બેધપુરના તાબાનું રતનપુર ગામ છે. ગામથી મરાઠર પશ્ચિમે જૂનું શિવમંદિર છે, જેના ઘુમટમાં આ પત્થર મૂકેલો છે. તેનું માપ ૪'x૧' છે અને દેવનાગરી લિપિમાં સંસ્કૃત ગદ્યમાં હથ પંક્તિનો લેખ છે. પત્થર ઘણે ખરે ઠેકાણે ખવાઇ ગયો છે અને પહેલી તેમ જ સાતમી પંક્તિ વાંચી શકાતી નથી. અમાવાસ્યા (અમાસ) અને ગ્રીષ્મ પવિત્ર દિવસોએ પ્રાણીની હિંસા ન કરવા સંબંધી રતનપુર ચાવીસીના માલિક શ્રીપૂનપાશે મહેરાવ ઠાઠી હાથી, તેને હિંદુઓને આ લેખ છે. લેખમાં સાત આપી નથી, પણ કુમારપાળ જેણે ઈ. સ. ૧૧૪૩ થી ૧૧૭૪ સુધી રાજ્ય કર્યું તેના સમયમાં લખાવેલો છે.

કુમારપાલના ગ્રાચીના શિલાલેખ^૧

કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણની પૂર્વ પંદર માઈલ ઉપર ગ્રાચીથી ઉત્તરે એ માઈલ છેટે એકાન્ત જગ્યામાં ભીમના દેવળ તરીકે એળખાતું મોટું મંદિર છે. તે સરસ્વતી નદીના કાંઠે છે. પાંડવોને સરસ્વતીમાં સ્નાન કરવાની સલાહ શ્રીકૃષ્ણે આપી હતી તેથી પાંડવ ભીમ ઉપરથી આ મંદિરનું નામ પડ્યું હોય અગર ચાલુક્ય ભીમ ઉપરથી કે તેના મોટા દેદ ઉપરથી પણ નામ પડ્યું હોય એવો સમ્ભવ છે. ગ્રાચીમાં ચાલુક્ય સમયના ઘણા અવશેષો મળે છે. મંદિર કયા દેવનું હશે તે કાંઈ ખબર પડે તેમ નથી, કારણ તે ખંડિત ઘઈ ગયું છે. ચાળીસ વર્ષ પહેલાં મંદિરને સમારકામ કરાવતી વખતે આ લેખનો કટકો મળી આવ્યો હતો. તેના બીજા કટકાનું શું થયું તે ખબર નથી. આ કટકો અત્યારે જુનાગઢ મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત રાખવામાં આવ્યો છે.

કાળી ખાલુથી જમણી ખાલુ વચ્ચે દા. ઈંગ્લેન્ડ લાગ સુરક્ષિત છે. ઉપરથી નીચે સુધીની લખાઈ પથર તૂટી ગયો હોવાથી અટકળી શકાય તેમ નથી. લેખ સંસ્કૃત શ્લોકમાં સારી રીતે કાવરેલો છે. લિપિ નાગરી છે અને બહુ જ શુદ્ધ છે. ૨ ની પછીનો વ્યંજન ભેવડો લખ્યો છે અને પૃષ્ઠ માત્રા વાપરવામાં આવી છે.

કુમારપાળ સુધીની ચાલુક્ય રાજાઓની વંશાવળી તેમાં નીચે મુજબ આપેલ છે. મૂળરાજ જેનું નામ તૂટેલા ભાગમાં નષ્ટ થયું છે, આમુણ્ડરાજ પં. ૩ થીમાં દુર્લભરાજ પં. ૪ થીમાં ભીમ દેવ ૧ લો પં. ૪ કર્ણદેવ પં. ૬ જયાસિંહ પં. ૬ અને કુમારપાલ પં. ૮ માં આવે છે. રાજાએ કચ્છના દીકરા ગૂમદેવને સોમનાથ પાટણમાં સુબો નીમ્યો હતો. તેણે ધર્માદિત્ય (?) માટે આશ્રયકારક હીંચકો બનાવ્યો હતો. નીચેનો ભાગ ખંડિત છે, તેથી તેમાંથી કાંઈ ઉપયોગી હકીકત મળતી નથી. લેખમાંના ધર્માદિત્ય માટે કાંઈ ખબર મળી શકતી નથી.

તેરમી પંક્તિમાં આહીર-ભતિનો ઉલ્લેખ ઉપયોગી છે. કુમારપાલના સૂબા ગૂમદેવે તેને તાબામાં રાખેલ. સોમનાથ પાટણના વાળાઓના લશ્કરમાં તે લોકો હોવા નોંધ્યે. મહમુદ ગઝનીના મુસલમાની થાણા પાસેથી તે જગા તેઓએ પડાવી લીધી હશે.

ભાષાન્તર -

બુઃ બુવઃ અને સ્વઃ માં ફરતા અને પીઠપિનાકિન કહેવાતા શિવને નમસ્કાર કરું છું. તેને કદ્યાણુ માટે જે સંભારે છે ... ... પહેલાં ... ... બધા રાજાઓથી શોભાયમાન, મહારાજા-ધિરાજ, બધા લડવૈયામાં શ્રેષ્ઠ, પરમેશ્વર, પોતાના આહુબળથી રણસંઘામમાં ... ... હરાવનાર પાર્વતીપતિ પાસેથી વરદાન મેળવવાથી જેનો પ્રતાપ બહુ પ્રોદ્ધ હતો, એવા શ્રી કુમારપાલ દેવના કદ્યાણુકારી અને વિજયી રાજ્યમાં, શ્રીશંકરના પ્રસાદથી તે મહારાજા જુપાલ શ્રી રાયપાલ પાસેથી રતનપુર ચોરાસીમાં મોટું આસન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. એવા શ્રી પૂનપાક્ષદેવની મહારાણી શ્રી ગિરિનદેવી, સંસારની અસારતાનો ખ્યાલ કરીને અને પ્રાણીઓને અભયદાન આપવું એ મોટું દાન છે એમ જાણીને નગરમાં રહેતા બધા બ્રાહ્મણો, આચાર્યો, મહોજનો, તંત્રોળીઓ અને કુટુંબ કરનારી પ્રજાને સંબોધિને હુકમ બહાર પાડે છે કે આજથી અમાસના પર્વને દિવસે પ્રાણીને અભયદાન આપવામાં આવે છે. સ્નાન કરીને, દેવ, પિતૃ અને મનુષ્યોનું તર્પણ કરીને વારંવાર નગરના દેવતાની (પૂજા કરીને) આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ફલની પ્રાપ્તિ માટે મૃત્યુ પછી યશની વૃદ્ધિ માટે દરેક માસના બન્ને પક્ષની અગીયારસ, ચૌદસ અને અમાસ તેમ જ પુણ્ય-તિથિએ પ્રાણીઓને જમીનના દાન સહિત અભયદાન આપવામાં આવે છે. અમાસ તેમ જ ભવિષ્યમાં ભોગવનારા અમાત્ય તેમ જ લડાઈ અને સુલેહના અમલદારો તથા પુરોહિત વિગેરે તેમ જ બધા ઠાકોરાને માલુમ થાય જે ... ... મહારાજાનની સંમતિથી રાંઝ અમલ કરે છે અને તેઓનો (પ્રજાનો) દંડ કરીને ભયમાં રાખે છે. આ હુકમ ચન્દ્ર અને સૂર્યના અસ્તિત્વ સુધી પાળવામાં આવશે તેનો કોઈએ બંંગ કરવો નહીં. મહાભારતમાં વ્યાસે કહ્યું છે કે સગર ... ... ઇત્યાદિ. રામચન્દ્ર બધા ભાવિ નૃપોને ... ... ઇત્યાદિ. મહારા વંશમાં ઉત્પન્ન થશે તેની સાથે હું જોડાએલો છું તેથી તેઓએ મારો હુકમ તોડવો નહીં. અમાવાસ્યાના પુણ્ય દિવસે ગામના કુંભારોએ પણ નિભાડો સળગાવવો નહીં. જહીક વિનાનો થઇને તે દિવસે કોઈ પ્રાણીની હિંસા કરશે તો તેનો ઇ દ્રમ્મ દંડ થશે. નડલપુરમાં સારો શ્રાવક અને ધાર્મિક શુભકર નામનો પ્રાગ્વાટ વંશનો રહીશ હતો. તેના પૂતિંગ અને સાલિંગ નામના બે દીકરા હતા. આ પ્રાણી તરફ કૃપા બતાવનારો હુકમ તેમની દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ. શ્રી પૂનપાક્ષદેવના હસ્તાક્ષર છે. પારિં લક્ષ્મીધરના પુત્ર ઠક્કર જસપાલે આ લખ્યું અને તેમાં સાક્ષી કરી.

ઉંઝાના અજયપાલના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૩૧ ચૈત્ર વ. ૧૧.

વડોદરા સ્ટેટના કડી પરગણાના સિદ્ધપુર તાલુકામાં બી. બી. એન્ડ સી. આઇ રેલ્વેની મહેસાણા-અજમેર વિભાગ ઉપરના રેલ્વે સ્ટેશન ઉંઝામાં કોલેશ્વર મહાદેવના મંદિરમાં આ લેખ મળ્યો હતો. સ્ટેકહોમમાં મળેલી આઠમી ઇન્ટરનેશનલ કોંગ્રેસમાં વડોદરા તરફથી પ્રતિનિધિ તરીકે ગબેલા સ્વ. એચ. એચ. ધ્રુવે આ લેખનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો તેથી લગભગ પંચાવન વર્ષ પહેલાં આ લેખનું અસ્તિત્વ જાણવામાં આવ્યું હશે. લેખવાળી સપાટી ડાઘીટ લાંબી અને ૪ ઇંચ પહોળી છે.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સં. ૧૨૩૧ ના ચૈત્ર વદિ ૧૧ વાર ગુરૂની તિથિ આપી છે; અને અણહિલપાટકના રાજા અજયપાલનો ઉલ્લેખ છે. દંડ શ્રીતાતના સમયમાં રાજા બલ્લાલના પુત્ર કુમારસિંહે ઉંઝામાં કાલસ્વામ દેવની અહોરાત્ર પંચોપચારથી પૂજા કરીને અમુક પદાર્થો દાનમાં આપ્યાની હકીકત આપી છે.

અજયપાલના બીજા બે લેખો જાણવામાં છે. એક માલવામાં ઉદયપુરમાંથી^૧ વિ. સં. ૧૨૨૬નો મળેલો અને બીજું એક તામ્રપત્ર^૨ વિ. સં. ૧૨૩૧નું પણ ત્યાંથી જ મળ્યું છે. નરપતિ જયચાર્યના ગ્રન્થમાંથી^૩ આ રાજાની છેલ્લામાં છેલ્લી સાલ વિ. સં. ૧૨૩૨ ની મળી છે. આ લેખમાંથી અજયપાલ સમ્બન્ધી કંઈ ખાસ હકીકત મળતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વાસ્તિ શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૨૩૧ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૧૧ ગુરાવચ્છેહ શ્રીમદણહિલ-
પાટકે સમસ્તરાજાવલીવિરાજિત
- ૨ શ્રીમદજયપાલદેવરાજ્યે દંડ શ્રીતાતપ્રતિપતૌ ડંઝાગ્રામે શ્રીકાલ[સ્વા]મિદેવાય
પર૦ રાજ૦ બલ્લાલ પુ રાજ૦ કુમરસિંહેન સમસ્ત
- ૩ ગ્રામં વિદિતં શ્રૂતં સત્ક આહ વાઈ દાવકા પ્રમૃતિ દત્વા સંભાવ્યં દિવારાત્રિકં
પંચોપચારપૂજાં મણિત્વા આચંદ્રાર્કં યાવત્ ધર્મેણ પ્રદત્તમ્ ॥

અક્ષરાન્તર

- ૧ [શ્રેયઃ] સ [વિ].... : ....
- ૨ ં જિતારિપાર્થિવવલ ....
- ૩ નશ્વામુંડરાજો નૃપઃ । તસ્માદ્વલ્લ[મ] ....
- ૪ નર્જાતો દુર્લ્ભમરાજ હત્યવનિપઃ શ્રી મીમદેવસ્ત[તઃ] ....
- ૫ ણ દુષ્ટદલનઃ પ્રાગભ્યસંભાવિતો રૂપશ્રીજિતમન્મથઃ ષ્ઠ્યુ[મુ]
- ૬ કર્ણદેવો નૃપઃ । તત્સૂનુર્જયસિંહદેવ હતિ ચ પ્રત્યર્થિષ્ઠૃષ્વીમુજા[મુ]
- ૭ ધર્તા ગુરુસાહસૈકરસિકોમૃત્સિદ્ધચૂડામાણિઃ ॥ ૪ એતસ્મિન્પૂરે-
- ૮ હૃતપત્તનવધુનેત્રાતિથૌ^૧ સત્યમૂચ્છીમાનત્ર કુમારપાલનૃપતિર્દુ-
- ૯ વ્વારવૈરવ્રતઃ । યત્સેનાચરવાજિપુંગવસુરપ્રોત્ત્વાતપૃથ્વીરજઃ સં-
- ૧૦ ઘાતાવૃતવિમહે દિનપતૌ નક્ષાયતે વાસરઃ ॥ ૫ તેન ક્ષમાપતિના ન્ય ॥
- ૧૧ યુજ્યત મુદા નિર્વ્યાજવીર્યોર્જિતસ્ફારમૌદિવિલાસમંદિરમસૌ
- ૧૨ શ્રીકલ્પકસ્થાત્મજઃ । શ્રીસોમેશ્વરપત્તનાવનવિઘૌ શ્રીગૂમદેવો વ
- ૧૩ લી યત્ત્વજ્ઞાહૃતમીતિકંપતરલૈરામીરવૈરૈઃ સ્થિત ॥ ૬ તેનાતન્ય[ત]
- ૧૪ [ધર્મ] નિર્દમનસાઽત્રાંદોલક ધીમતા ધર્માદિત્યકૃતે વિચિત્રરચ[ના]....
- ૧૫ .... સૌ [૧] તત્પૂજાનિરતૈઃ સદૈવ મનુજૈઃ સંપ્રાપ્યતે
- ૧૬ .... દવસતઃ સત્યં મુહુર્મમહે ॥ ૭ [મૂ]ર્ષિ[ર]....
- ૧૭ .... મેન કૃષ્ણોપમા । [પૂર્ણઃ]

૧ જૂનાગઢ મ્યુઝિયમમાંના મૂળ પત્થર ઉપરથી તેમ જ વેાટસન મ્યુઝિયમમાંના સ્થિત ઉપરથી.
૨ તટક લેખ આદીથી શરૂ થાય છે. ૩ મી રહી ગયાથી મ ની ઉપર ક્રોડથી છે. ૪ વાંચો પુસ્તક
૫ એટલે જ્યારે તે મુશ્કેલી ત્યારે ૬ વાંચો નિષ્ઠ

આ તામ્રપત્રમાંથી બ્રાહ્મણવાડા, કારોડા અને ગાંધુનાં નામો મળી આવે છે. આ બધાં ગામો ગાયકવાડ સરકારના મહેસાણા પ્રાંતમાં આવેલ આણસમા મહાલમાંનાં છે. ગાંધુ યાને ગંભીરતા એ પ્રાચીન ગામ છે. ગુજરાતની રાજધાની અણહિલપુરની સ્થાપનાસમયે તે વિદ્યમાન હતું. વનરાજના મહામાત્ય નિત્ય શેઠને ગાંધુથી ત્યાં બોલાવવામાં આવ્યા હતા, એમ ચન્દ્રપ્રભ-ચરિત્રની અન્ત્ય પ્રશસ્તિ ઉપરથી જ્ઞાત થાય છે. મૂળરાજે મણડલી ગામના મૂલેશ્વર દેવને આપેલ દાનપત્રમાં ગંભીરતા પથકનો નિર્દેશ કર્યો છે. આથી સોલંકીઓના રાજ્યકાલની શરૂવાતથી જ તે પથક તરીકે ઓળખાતું હતું, એમ લાગે છે. પથક અમુક ગામડાંઓના બૃથને કહેવામાં આવતું હશે. તે પ્રમાણે ગાંધુને કરતાં કેટલાંએ ગામડાં તે પથકમાં હોવાં જોઈએ. તેમાં ગાંધુ મુખ્ય ગણાતું હશે. કારણ બીજાં બધાં ગામો કરતાં તે ઓટું સુખી અને સમૃદ્ધિમાન હશે, એમ માનું છું. તે સમયના રાજકીય વિભાગોનાં પથક, મણડળ, વિષય વગેરે નામો તામ્રપત્રો ઉપરથી જણાયાં છે. હાલમાં વપરાતા મહાલ, પ્રાંત અને પરગણાને જ મળતા વિભાગો માટે તેવા સંકેતો વાપરવામાં આવતા હશે એમ લાગે છે. પથક શબ્દ તાલુકા જેવા વિભાગને ઉદ્દેશી કહેવામાં આવતો હોવો જોઈએ. મણડળ એ પ્રાન્તનું બીજું સ્વરૂપ છે, જ્યારે વિષય પરગણા જેવો વિભાગ હશે, એમ માનું છું.

આ દાન અજયપાળની સ્ત્રીના પુણ્યાર્થે અપાયું હતું. અજયપાળની કુલસ્વસ્તિકા રાણી કપૂર દેવીના શય્યાગ્રાહક નાગર બ્રાહ્મણ ધૂહડના પુત્ર પ્રભાકરને બ્રાહ્મણવાડા ગામની બે હલવાહ જમીન દાનમાં આપવામાં આવી હતી. અજયપાળની સ્ત્રીનું નામ નાઈકા દેવી પ્રબન્ધચિન્તા-મણિમાં આપેલ છે. તેણે અજયપાળના મરણ બાદ બાળમૂળરાજને ગાદીનશીન કરી, રાજ્ય ચલાવ્યું હતું એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વાત છે. પરંતુ કપૂર દેવીનું નામ આ દાનપત્રમાંથી પહેલી વાર મળ્યું છે અને એથી અજયપાળને બે સ્ત્રીઓ હતી, એમ માની શકાય.

દાન લેનાર નાગર બ્રાહ્મણ હતો. ચૌલુક્યોનું પુરોહિતપણું નાગરો કરતા, એમ સોમેશ્વરે જણાવ્યું છે. દાનમાં આપેલી જમીન બ્રાહ્મણવાડા ગામની સીમની છે. તેની ચતુર્સીમાના અક્ષરો બરાબર વાંચી શકાતા નથી, પરંતુ જેટલું વંચાય છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે તે જમીનની પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર, ઉત્તરમાં કારોડા ગામનો રાજમાર્ગ, દક્ષિણમાં ચાતુર્વેદી બ્રાહ્મણનું ખેતર અને પશ્ચિમમાં નાગદેવનું ખેતર હતું. આજે પણ કારોડા ગામ બ્રાહ્મણવાડાથી સીધું ઉત્તરમાં છે, એટલે તે ગામ જવાના રાજમાર્ગ ઉપર આ ખેતર આવેલું હશે. પૂર્વમાં શય્યાપાલકનું ખેતર હોવાનું જણાયું છે. તે સમયમાં શય્યાપાલક કેને કહેવામાં આવતો હશે તે સમજી શકાતું નથી. શય્યાપાલક એટલે શય્યા(પલંગ)નું રક્ષણ કરનાર, શય્યા લેનાર, કે શય્યા પાથરનાર એમાંથી કોણ હશે, તેને શું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હશે તે સમજાય તેવા કોઈ ઉલ્લેખો વાંચવામાં આવ્યા નથી.

ત્યારબાદ શાપાત્મક શ્લોકો આપેલા છે. લેખક તરીકેના નામમાં મોહાન્વય પ્ર એટલાજ અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. તે મોઢ હશે, એમાં સંશય નથી. તે સમયમાં પાટણમાં કેટલાક મોઢવૈશ્યો સારો હોદ્દો ધરાવતા હતા. અજયપાળનો મન્ત્રી યશપાલ મોઢ વાણિયો હતો. મહા સાન્ધિવિચહિકનાં નામ તેમ જ રાજની સહીવાળો ભાગ ઘસાઈ ગયેલ છે.

મૂળરાજ બીજાનું દાનપત્ર^૧

વિ. સં. ૧૨૩૨ ચૈ. સુ. ૧૧

વડોદરા રોટના ચાણસમા મહાલમાં આવેલા બ્રાહ્મણવાડા ગામના બારોટ હુંગરજી ભગજીને આ તામ્રપત્ર ઘરના પાણીયારામાંથી મળ્યા હતાં. તે વાંચવા માટે તેણે પાટણના વકીલ જીવાભાઈ કાનજીભાઈને આપ્યાં અને તેણે સાફ કરાવી મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીને આપ્યાં. આના અક્ષરાન્તરની એક નકલ પૂ. મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના સંચકમાંથી પૂ. મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ મેળવી આપી છે.

દાનપત્ર બે પતરામાં લખાયેલું છે. પતરાં ૧૫ ઈંચ લાંબાં અને ૧૦ ઈંચ પહોળાં છે. લિપિ દેવનાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. અન્તમાં શાપાત્મક વિગેરે શ્લોકો સિવાય બાકી બધું લખાણ ગદ્યમાં છે. ભીંતમાંની હવાથી પતરાં ધસાઈ ગયાં છે અને કેટલીક જગ્યાએ બરાબર પાઠ સ્પષ્ટ નથી.

આ દાન વિ. સં. ૧૨૩૨ માં એટલે કે અજયપાળના મૃત્યુ પછી તેના પુત્ર મૂળરાજ બીજાના રાજ્યકાળમાં આપવામાં આવ્યું છે. આ મૂળરાજના રાજ્યસમયનું બીજું કેઈ દાનપત્ર હજી સુધી જાણવામાં નથી, તેથી આ દાનપત્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બહુ ઉપયોગી ગણાય.

સોલંકીઓનાં તામ્રપત્રોમાં શરૂવાતથી જ રાજવંશી આપવામાં આવે છે તે સુજળ આમાં પણ આવેલ છે. અત્યાર સુધી ચૈલુક્યોનાં એકન્દરે ૧૯ તામ્રપત્રો મળી આવ્યાં છે. તેમાં આ તામ્રપત્રથી એકનો ઉમેરો થાય છે. તે તામ્રપત્રો અનુક્રમે બધા રાજાઓનાં નથી, પણ નીચે સુજળ મળ્યાં છે. મૂળરાજનાં ૨, ભીમદેવ પહેલાનાં ૩, કણ્ઠદેવનાં ૩, અજયપાલનું ૧, ભીમદેવ બીજાનાં ૬ અને ત્રિભુવનપાળનું ૧ મળી કુલ ૧૯ થાય છે, મૂળરાજ પછી ચામુણ્ડ, વલ્લભ, દુર્લભરાજ તથા સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના સમયનું એક પણ તામ્રપત્ર ઉપલબ્ધ થતું નથી. બાળમૂળરાજનું પણ આ પહેલું જ પત્ર મળેલું છે. મૂળરાજ, સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળ જેવા દાનવીરો પૈકી માત્ર મૂળરાજનાં બે દાનપત્રો સિવાય બીજાં કેઈ પણ દાનના લેખો મળ્યા નથી, એ આશ્ચર્યજનક છે.

બાળમૂળરાજનું આ તામ્રપત્ર સંવત ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૨ ને સોમવારે લખાયું છે. મુખ્યદે ગેરગીઅર વો. ૧ પાર્ટ. ૧ પા. ૧૬૫ મે અજયપાળનું મરણ ૧૨૩૩ માં થયાનું લખ્યું છે. તેમ જ પ્રબન્ધચિન્તામણિમાં બાળમૂળરાજ ૧૨૩૩ માં રાજ્ય ઉપર આવ્યો, એમ નોંધેલ છે. સંવત ૧૨૩૧ નું અજયપાળના સમયનું એક દાનપત્ર મળેલું છે તેમાં લખ્યું છે કે અજયપાળના રાજ્યકાળ દરમિયાન નર્મદાકિનારા ઉપરના બ્રાહ્મણપાટકમાં રહેતા મહામણ્ડલેશ્વર ચૌહાણ વંશધર વૈજયંતેવે આલવિણ્ડ ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આ બન્ને હકીકત ઉપરથી અજયપાળનું મૃત્યુ ૧૨૩૨ ની શરૂવાતમાં થયું હોય, એમ નિશ્ચય ઉપર આવી શકાય.

ભીમદેવ બીજાનાં કેટલાંક તામ્રપત્રોમાં બાળમૂળરાજનું બિરૂદ બાહવપરામૃતદુર્જયગર્જનકાષિત્રજ આવેલું છે. પોતાની માતા નાઈકા દેવીની સંમતિ અનુસાર રાજ્ય ચલાવતાં તેણે શહાબુદ્દીન ઘોરીને સુદ્ધમાં પરાસ્ત કર્યા હતા. તેને લીધે ઉપરનું બિરૂદ સંભવે છે. આ જિતની હકીકતને પ્રબન્ધ-ચિન્તામણિ, સુકૃતસંકીર્તન અને કીર્તિકૌમુદી વગેરે ગ્રંથોમાંથી ટેકો મળે છે. આ દાનપત્રમાં ઉપરનું બિરૂદ આપ્યું નથી, તેથી એમ અનુમાન થઈ શકે કે શહાબુદ્દીન સાથેનો વિચ્છેદ ૧૨૩૨ ના ચૈત્ર પછી થયો હોવો જોઈએ.

૧ “બુદ્ધિપ્રકાશ” એપ્રિલ-જૂન ૧૯૩૮ પા. ૧૬૩ શીકનેચાલાલ બાઈચંકર દવે. ૨ શીકેવના કરેલા વિવેચનમાંથી સારરૂપે. ૩ ચામુણ્ડનું વિ. સં. ૧૦૩૩ નું એક દાનપત્ર આ પુરવણી વિષાળમાં છાપવામાં આવ્યું છે.

- २० राज श्रीअजयपालदेवकुलस्वी (स्ति) का राजिश्रीकर्पूरदेवीसत्क शय्याग्राहक
नागरत्रां० लांठ-
- २१ शिवागोत्रे सामवेदिक धूहडसुत प्रभाकराय शासनोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता
- २२ अस्या भूमेर्व्यक्तिर्यथा ॥ ना(वा) दक्षेत्रा(त्) भूमिवि(शोष) कः
आघाटा यथा ॥ पूर्वतः शय्यापा-
- २३ लक ब्राह्मणक्षेत्रं । दक्षिणतश्चतुर्वेदात्रां....क्षेत्रं । पश्चिमतश्चतुर्वेदात्रा० नागदे-
- २४ वक्षेत्रं उत्तरतः कारोडाग्राम .... सार्ली प्रभृतीन्वक्षेत्रात् भूमि ।
- २५ विम .... अस्याभूमे .... मजंवालब्राह्मणक्षेत्रं । दक्षिणतः
- २६ कारो(डाग्रामस्य राज)मार्गः । प (क्षिमतश्चतुर्वेदी) .... ब्रा०
नागदेवक्षेत्रं । उत्तरतो ब्रां० माधव
- २७ ।.... ।र .... क्षेत्रं । एमिरा(घाटैरुपल)क्षिता भूमिमेनामवगम्य
यथादीयमानभा (ग)
- २८ भोगकराहिरण्यादिसर्व(दाज्ञाश्रवणविधेयैर्मत्वाऽ)मु(ज्मै) ब्राह्मणाय समुपने-
तव्यं । सामान्यचै (मे) त (त्)
- २९ पुण्यफलं मत्वाऽस्मद्वंशजैरन्यैरपि भाविभोक्तृभिरस्म(त्म)दत्तधर्मदायोऽयम-
- ३० नुमंतव्यः पालनीयश्च ॥ उक्तं च भगवता व्यासेन ॥ पृष्टिवर्षसहस्राणि (स्वर्गे)
तिष्ठति
- ३१ भूमिदः आच्छेत्ता चानुमंता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ यानीह दत्तानि
पुरा नरेन्द्रै
- ३२ दानानि धर्मार्थयशस्कराणि । निर्मात्यवांति(त्य) प्रतिमानि तानि को नाम
साधुः पुनराददीत ॥ २ ॥
- ३३ बहुभिर्वसुधा मुक्ता राजभिः सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
तदा फलं ॥ ३ ॥
- ३४ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेष्व बसुंधराम् । स विद्यायां कृमिर्भूत्वा पितृभिः सह
मज्जति ॥ ४ ॥
- ३५ दत्त्वा भूमिं भाविनः पा(र्थिवेन्द्रान् भूयोभूयो याचते राम) भद्रः ॥ सामान्यो-
ऽयं दानधर्मो
- ३६ नृपाणां (स्वे स्वे) काले (पालनीयो) भवद्भिः ॥ ५ ॥ लिखितमिदं
शासनं मोढान्वय
- ३७ प्र (सूत महाक्षपटलिक....)

अक्षरान्तर-पतलं पहेलं

- १ स्वास्ति राजावली पूर्ववत् । समस्तराजावलीविराजितपरममहाराजमहाराजाधिराज-
परमेश्वर-
- २ श्रीमूलराजदेवपादानुध्यातपरममहाराजमहाराजाधिरानपरमेश्वरश्रीचामुंडराजदे-
वपादा-
- ३ नुध्यात पं० मं० पै० श्रीदुर्लभराजदेवपा० प० म-
- ४ हा० प० श्रीमीमदेव पा० प० म० प०
- ५ त्रैलोक्यमल्लश्रीकणदेव पा० प० म० प० रावतिनाथत्रिमु-
- ६ वनगंडवर्वरकाजिप्यु सिद्धचक्रवर्ति श्रीजयासिंहदेव पा० प० म०
- ७ ज प० प्रौढप्रताप निजमुजविक्रमरणांगणविनिर्जितशक्रंमरी भूपाल श्रीकुमारपाल-
- ८ देव पा० प० म० प० परममाहेश्वर प्रबलबाहुदंडदर्पण-
- ९ कंदर्पकलिकालनिष्कलंकावतारितरामराज्य करदीकृतशक्रंमरीभूपाल श्रीजजय-
पालदेव पादा-
- १० नुध्यात प० म० प० श्रीमन्मूलराजदेवः स्वमुज्यमानगंभूतापथ-
- ११ कान्तपातिनः समस्तराजपुरुषान् ब्राह्मणा (णो)न्त (च)रांस्तन्निशुक्ताधि-
कारिणो जनपदांश्च बोधय-
- १२ (त्य) स्तु वः संबिदितं यथा ॥ श्रीमाद्विक्रमादित्योत्पादितसंवत्सरशतेषु द्वादशसु
द्वात्रिंशदुत्तरे-
- १३ पु चैत्रमासशुक्लपक्ष एकादश्यां सोमवारेऽत्रांकतोऽपि सं० १२३२ चैत्र सुदि
११ सोमेऽस्यां
- १४ संवत्सरमासपक्षवारपूर्विकायां तिथावद् (ये)ह श्रीमद (ण)हिलपाटके
क्त्वा चराचरगुरुं भगवन्तं भवानिपति-
- १५ मन्मथं नलिनिदलगतजललदतरलं जिवित (व्य)माकलयैहिकमामुष्मिकं च फ-
- १६ लमंगीकृत्य पित्रोरात्मनश्च पुण्यफलामिवृद्धये वामणवाडा (ब्राह्मणवाडामामे)
भूमि हल २ जातभूमि-
- १७ वि ५॥ — २॥ सार्धकपदं द्वयो (स) (हि)तपादो (नृपद्)विशो-
पका समकर विशोपकं प्रति १७ ति-

पतलं बीजं

- १८ प्र १०० शतमेकं अनेन वंचेतामाम्या (हलद्वय भूमि)विशोपका स्वसीमा-
पर्यता सवृक्ष-
- १९ मालाकुला सहिरण्यमागमोगा काष्ठतृणोदकोपेता सर्वादायसमेता महाराजाधि-

આ લેખમાં આવતો વિશેષક શબ્દ ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે. એ તો ચોકસ છે કે તે એક જાતનો સિદ્ધો હતો. રાજપૂતાના, મધ્યહિન્દ અને ગુજરાતના મધ્યકાલીન ઘણાખરા લેખોમાં તે આવે છે. તેનો અર્થ એવો થાય કે તે બીજા કોઈ સિદ્ધોનો રૂઠું મો લાગ હોય. સાધારણ રીતે સિદ્ધો પાડનારના નામ ઉપરથી તે ઓળખાવવામાં આવતો.^૧ જેમ કે દત્તવીર વિશેષક. પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકર માને છે કે વિશેષક તે મૂળ દ્રમ્મ કાર્પાપણનો રૂઠું મો લાગતો. ત્રાંબાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ. પણ આ લેખમાં રાણીએ સોમેશ્વરની પૂજા માટે માત્ર એ વિશેષક રોજના દાનમાં આપેલા છે, તેથી તે રૂપાનો સિદ્ધો હોવો જોઈએ, એમ સમજાય છે.

જે સોમેશ્વરના દેવળમાંથી આ લેખ મળ્યો અને જેને તેજપાળની સ્ત્રીએ સુધરાવ્યું તેનું નામ ઉદયરાજના પુત્ર અને મદન બ્રહ્મદેવના મ્હોટા ભાઈના નામ ઉપરથી જ પડ્યું હોય, એમ કદપી શકાય. વિ. સં. ૧૨૧૮ ના કિરાડુના લેખમાં તેને શૂરવીર ચોદા તરીકે વર્ણવ્યો છે અને પોતાની જિવ પછી જેમ તેની યાદગીરીમાં વિ. સં. ૧૨૧૮ ની પ્રશસ્તિ લખાવી તેમ પોતાનું નામ અમર રાખવા આ મંદિર બંધાવ્યું હોય.

ભીમ ૨ જ નો આ સહુથી પ્રાચીન લેખ છે. કર્નલ ટોડે તેના ગિરનારમાં મલ્લિકનાથના મંદિરમાં વિ. સં. ૧૨૩૪ પૌષ સુ. ૬ ના લેખનો નોંધ કર્યો છે^૨ પણ તે મળ્યો નથી. ત્યાર પછીના વિ. સં. ૧૨૩૬ ફા. સુ. ૨ શનિવારના લેખનું વર્ણન મીંઠ એચ. એચ. ધ્રુવે વિએના ઓરિએન્ટલ જર્નલ વો. ૭ પા. ૮૭ મે કરેલ છે, પણ તેના પણ મૂળ પત્થર હજી મળ્યો નથી.

તિથિની ખરોખર ઇ. સ. ૧૧૭૪ ૨૬ મી ઓક્ટોબર ગુરુવાર આવે છે.

૧ પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકરનાં કારમાર્ગિક લેખ્યર્સ એન્ડ ઇન્ડિયન ન્યુમિસ્મેટિક્સ પા. ૨૧૦. ૨ તેવી જ રીતે વરાહપ્રિય વિશેષક (એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૧૭૪), ભીમપ્રિય વિશેષક (એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૬૮) ઇત્યાદિ. ૩ ટ્રાવેલ્સ ઇન વેષ્ટર્ન ઈન્ડિયા ૩, પુરવણી પા. ૫૧૦

લીમ ૨ જના કિરાડુના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૩૫

વિ. સં. ૧૨૧૮ નો લેખ જે મંદિરમાંથી મળ્યો હતો તે જ મંદિરમાંથી આ લેખ મળ્યો છે. તે ૧ પુટ ૫ ઇંચ લાંબો અને ૯ ફૂં ઇંચ ઉંચો છે. તેમાં લખાણની સોળ પંક્તિ છે. લખાણનો લગભગ ત્રીજો ભાગ નીચેના ભાગમાં મધ્યમાંથી કાપડી ગયો છે અને દરેક પંક્તિની મધ્યમાંના અમુક અક્ષરો ઘસાઈ ગયા છે. પરંતુ હકીકત બહુ પ્રમાણમાં નષ્ટ થઈ નથી. કિપિ નાગરી છે અને લેખ સંભાળપૂર્વક કોતરવામાં આવ્યો છે. કેટલીક વાર ૨ પછીનો વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. શિવની સ્તુતિનો એક શ્લોક શરૂવાતમાં અને અન્તના શાપના બે શ્લોકો સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

શરૂવાતમાં શિવજીને નમસ્કાર છે. પછી શિવસ્તુતિનો એક શ્લોક છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૨૩૫ ના કાર્તિક સુ. ૧૩ શરૂવારની તિથિ આપી છે. પછી મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમભદ્રારક લીમદેવ બીજાના રાજ્યનું વર્ણન છે. પછી કિરાટકૃપ (હોલના કરાડુ) માં રાજ્ય-કર્તા અધિષ્ઠા રાજા મહારાજપુત્ર મદન પ્રહલદેવનું નામ આપેલ છે. પછી તે રાજાના સુખ્ય મન્ત્રી અને સામન્ત વરીકે નોકરી કરતા મહેતા તેજપાલનું વર્ણન આવે છે. તેની પત્ની જેનું નામ વાંચી શકાતું નથી તેણે અમુક દેવની (દેવનું નામ વાંચી શકાતું નથી) મૂર્તિના તુકોંચે કહેલા હુકમો જોયા, તેથી નવી મૂર્તિ કરાવી તેની પૂજા માટે તથા હીપના તેલ માટે અમુક દાન આપ્યું.

આમાંથી આ ઉપયોગી ઐતિહાસિક હકીકત નીકળે છે કે સોમેશ્વરની મૂર્તિ સુસલમાનોએ ૨ તોડી નાંખી અને તેજપાલની પત્નીએ તે જ વર્ષમાં એટલે વિ. સં. ૧૨૩૫ માં તેમાં ફેરી નવી મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ બનાવ મહંમુદ ઘોરીના હુમલા સાથે બન્ધાયેલો આવે છે. હરણ વવારીએ ફેરીસ્તામાં મહંમુદ ઘોરીનું આ દેવાળ પ્રદેશમાં થઈને જવાનું વર્ણન છે અને તેની સાલ હીજરી ૫૭૪ એટલે ઇ. સ. ૧૧૭૮ એટલે વિ. સં. ૧૨૩૪-૩૫ આપેલ છે. આનો અર્થ એ થાય કે શુજરાત આવતાં રસ્તામાં જોધપુર રાજ્યના મિલાણી પરગણામાં થઈને તે પસાર થયો હશે. આ પ્રદેશ ઉર્ફક રણના રૂપમાં છે અને તેમાં કિરાટકૃપ અગર કિરાડુ ઉપયોગી સ્થળ હોવાથી સુસલમાન બાદશાહે તેને સર ક્યું અને તેમાંના સુખ્ય મંદિરમાંની મૂર્તિનું ખંડન કર્યું. સુસલમાની ઇતિહાસની વારીખ આ લેખની વારીખ સાથે મળતી આવે છે.

મદન પ્રહલદેવ કોણ હતો તે લાંબી શકાયું નથી. પાંચમી પંક્તિમાં મહારાજપુત્ર શ્રીકલ્હરાજ શબ્દ વાંચી શકાય છે. પણ બધા અક્ષરો સ્પષ્ટ નથી, તેથી તે ખાઠ માટે હું બહુ ચોકસાઈથી કહી શકતો નથી. તે અટકળ ખરી હશે તો મદન પ્રહલદેવ કિરાડુના પરમાર રાજાનો પુત્ર થઈ શકે. તેનો બીજો પુત્ર સોમેશ્વર વિ. સં. ૧૨૧૮ ના લેખમાં મળી આવે છે. સંભવ છે કે મદન પ્રહલદેવ સોમેશ્વર પછી કિરાટકૃપનો રાજા થયો હોય. તેનો મ્હોટો ભાઈ જેમ કુમારપાળનો ખંડિયો રાજા હતો તેમ આ સાલુકય લીમ ૨ જનો મંડિયો રાજા હતો. કિરાટકૃપનો રાજા નામે આસલને ચાહમાન ઈતિપાલે દરાખ્યારું મુન્ધા ટેકરીના લેખમાં છે (એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૭૨) સંભવ છે કે મદન પ્રહલદેવની પછીનો રાજા હોય.

ગાળાના ભીમનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૪૯

ધ્રાંગધ્રા સ્ટેટમાં ગાળાના અંકિત મંદિરમાંના આરશાખ ઉપર આ શિલાલેખ છે. એ મંદિર-
માંથી બીજા બે લેખો પણ મળ્યા છે. લેખવાળો ભાગ ૩ પુટ ૧૦ ઇંચ લાંબો અને એક
પુટ પહોળો છે. કમનસીબે આ લેખ એટલો ખર્ચો ઘસાઈ ગયો છે કે નીચેની ત્રુટક જ હકીકત
તેમાંથી નીકળે છે. તિથિ વિ. સં. ૧૨૪૯ ના વૈશાખ સુદ પુનમ આપેલી છે. પહેલી બે પંક્તિમાં
ભીમનું નામ મળે છે. આઠમી પંક્તિમાં શાપાત્મક શ્લોકનો પાછળનો ભાગ છે. લેખ દાન
આમત હોવો જોઈએ, પણ તેની વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તરૈ

- ૧ ઓ^૩ નમઃ શિવાયઃ^૩ । સ ધૂર્જટિર્જય .... યેષાં વિજ્યા ઇવ । યસ્યૈકપાલિ-
તત્રાંતિ ક-
- ૨ રોત્યયાપિ યા(વા)હનવી ॥ સંવત્ ૧૨૩૧ કાર્તિક [શ્રુ]દિ [૧૩
ગુરા] વધે[હ] શ્રીમદ્[ણ]હિલપાટકાધિષ્ઠિતમહારાજાધિરાજ
- ૩ પરમેશ્વરપરમમદ્વારકરિપુવંશ(ઘ)પ્રોહ .... શ્રીમદ્મીમદેવ-
કલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પ્રમુપસાદાવાસશ્રીકિરાટકૂ[પે] રવિરિવ સપ્રતાપઃ
દિમક[રેં ઇવ] .... રિવ સુવર્ણશિયા મનોરમો^૪ અનેકસમરસંઘ
- ૪ દૈવૈરિકરિષટાપીઠદારુણકરવાલ .... [શ્રીહરયરાજે ?] મહારાજપુત્રશ્રીમ
દનવ્રક્ષદેવરાજ્યે સસ્ય સ
- ૫ દાન્નામિધાયી લઘ્યમહાપંચશબ્દાદિસર્વાલંકારો[ક] .... વાંધિકારસ-
કલ વ્યાપારચિંતાંતરસકટ[ક]
- ૬ ઘરાધૈરયકલ્પ [: [મહં ૦ શ્રીવેજપાલ [સ્તસ્ય] સુપલી [વ]—[ન]
.... યી રાજહંસી^૫ મિવ લલિતપદગા શ્રીમુરસુંદ
- ૭ રીમિવં સતતમનિમેષાવલોકન .... જલલવતરલવરં જીવિતવ્ય ....
ચાકલ્પ્ય [એ]
- ૮ દિકામુપ્તિક [ફ]લં ચાંગીક [ત્ય] ... [સોમેશ્વ]દેવ-
મવામૂર્ચિરા[સી]ત્ સા^૬ તુરુકર્મ ....
- ૯ [મોં] ચ નિરીક્ષ્ય તસ્મિન્ય[જ]પિ .... સકલસુરાસુરમકુટમણિ-
કિરિ[ર]ળ ....
- ૧૦ સંઘટ્ટપર્પિતપાદપદ્મયુ .... કારાયિત્વાઽસ્મિન્ દિને પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ....
- ૧૧ તયા ચ ચતુર્દસ(ઘ) !હાન .... ચિંત્ય સ્વરાજાને પ્રથા(સા)દં
યા(યા)વયિત્વા ...
- ૧૨ શ્રીકિરાટકૂપીય .... તિ દિનં દત્તવિરિ(—) શોપકદ્વયં ॥
- ૧૩ તપા દીપાર્થ ચ દત્તવત્ .... વૈરપિ મૂપાલૈ[:] આચંદ્રાર્ક
- ૧૪ યાવત્ પાલનીયં ॥ [બહુ] .... યદા સ્મી તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥
- ૧૫ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યત્ના.... પાલનં ॥ ૨ મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ ....

૧ ભાવનગર મુદ્રિતપ્રમાણા રજિત ઉપરથી ૨ ચિહ્ન રૂપે છે. ૩ વાંચો શિવાય ૪ વાંચો મનોરમઃ
૫ વાંચો હંસી ૬ વાંચો સુંદરીત ૭ વાંચો તો

अक्षरान्तरं

- १ [संवत् १] २५६ वर्षे ज्येष्ठ शुदि १३ शुक्ले ॥ विमू
 २ .... देवः श्रीमालान्वयगं वरं । कमुद्राक
 ३ ... राजते चंद्रमा इव ॥ १ कुमारपाल
 ४ देवस्य चौलुक्यान्वयभास्वतः । प्रताप इव
 ५ रेजे सच्चक्रानंदनोद्यमः ॥ २ स दं—
 ६ डनायकोत्तंसस्तत्पुत्रोऽभयदा
 ७ हयः । जिनप्रणीतसद्धर्मपारा
 ८ वार निशाकरः ॥ ३
 ९ जनाशाचूतराजीनां वसंतस्तत्पुत्रोऽजनि [१] ख्यातो वसंतपाला [ख्यो]
 १० राजलक्ष्मीविभूषितः ॥ ४ नंदाश्वरद्वीपैर्जनविभ [म] ची
 ११ करत् । जनकश्रेयसे सोयं जगदेव [म] बोधतः ॥ ५ श्री
 १२ चंद्रसूरिसच्छिष्यश्रीजिनेश्वरसदुरोः देवेन्द्र
 १३ सूरिभिः शिष्यै द्वीप एषः प्रतिष्ठितः ॥ ६
 १४ द्वीपोयं नंदताम्रावदुज्जयंताह्वये गि ।
 १५ रौ जगत्यामुदितौ यावत्सूर्याचं
 १६ द्रमसाविभौ ॥ ७

લીમ ર બના સમયનો ગિરનારનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૫૬ જે. સુ. ૧૩

પ્રસિદ્ધ ગિરનારની ટેકરી ઉપર સંશ્રામ સોનીના મહિરથી વાયવ્યમાં નન્દીશ્વરની મૂર્તિના ગોખલાની બન્ને બાજુએ આ લેખ ફેરવેલો છે.

લેખની ઉંચાઈ ૪ ફૂટ ઇંચની છે. ડાબી બાજુનો લેખ ૮ ઇંચ પહોળો છે અને જમણી બાજુનો ૬ ફૂટ ઇંચ પહોળો છે. અરધો લેખ એટલે સોળ પંક્તિ ડાબી બાજુએ છે અને બાકીનો ભાગ જમણી બાજુએ છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને પહેલી પાંચ પંક્તિની અને ખાસ કરીને બીજી અને ત્રીજી પંક્તિની શરૂવાતનો ભાગ નષ્ટ થયો છે. પહેલી પંક્તિ ગદ્યમાં છે અને બાકીના બધા ભાગ સંસ્કૃત કવિતામાં લખેલ છે. જોડણી માટે કંઈ ખાસ નોંધ લેવા જેવું નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. (૧) ૨૫૬ જ્યેષ્ઠના શુકલ પક્ષની તેરથ વાર શુકની તિથિ આપી છે. ત્યાર પછી લખેલ છે કે આલુક્ય રાજા કુમારપાલના હજારનાયકોના દીકરા અભયદ નામે હતો અને તે જૈન ધર્મમાં આસક્ત હતો તેનો પુત્ર વસન્તપાલ હતો અને તેણે માતા પિતાના પુણ્ય માટે ઉજ્જવ્યન્ત ટેકરી ઉપર નન્દીશ્વરની મૂર્તિ બેસાડાવી. ચંદ્રમૂરિના શિષ્ય જીનેશ્વરના શિષ્ય દેવેન્દ્ર સુરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

લેખ વિ. સં. ૧૨૫૬ નો એટલે લીમ ર બના સમયનો છે પણ તેનું નામ લેખમાં આપ્યું નથી.

લેખની તિથિ બરોબર બંધ બેસતી નથી. તેની બરોબર ઇ. સ. ૧૨૦૦ માં ૨૮ મી મે અને રવિવાર આવે. આનો કંઈ ખુલાસો મળતો નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ .... [છ] ત્રિવ સ્થાતિ નિત્યમધ્યાપિ વારિધૌ ॥ [શ્રે] 'યાદમીદસં-
સિદ્ધયૈ મુલ્કં ચંદ્રપ્ર [મં] ....
- ૨ ... ... હેષાટકાર્યં પત્તનં તદ્વિરાજતે ॥ ૩ મન્યે વેધા વિધાયૈતદ્વિધિત્સુઃ પુન-
રીદ્દશં । શિ....
- ૩ ....રેદૈર્ઘ્યમંત્રજૈયત્ર લક્ષ્મીઃ સ્થિરીકૃતો ॥ ૫ તન્નિઃશેષમદ્વીપાલમૌલિ-
ઘૃષ્ટાગ્નિ ....
- ૪ ....સૌ નૃપઃ । તેનોત્ત્વાતાસુહૃન્મૂલે મૂલરાજઃ સ ડચ્યતે ॥ ૭ એકૈકાધિક
મૂપાલાઃ સમ ....
- ૫ .... [સ] વ્રજસુરાહતં । અતુચ્છમુચ્છલત્પૂયં પર્વધર્મમજોજનત્ ॥ પૌરુષેણ
પ્રતાપેન પુણ્યેના ....
- ૬ ....રન્યૂનવિક્રમઃ । શ્રીમીમભૂપતિસ્તેષાં રાજ્યં પ્રાજ્યં કરોત્યયં ॥ ૧૧
માલાક્ષરાણ્યનમ્રાણિ યો વમંજ મ....
- ૭ .... [જં] દિસંધે ગણેશ્વરાઃ । વમૂવુઃ કુદકુદારુઘાઃ સાક્ષાત્કૃતજગત્
ત્રયાઃ ॥ ૧૩ યેષામાકાશગામિત્વં ત્યા ....
- ૮ ... ... શતપંચકમુજ્જ્વલં । રમયિત્વાથ જન્માંતે યૈઽન્યન્નિયમપૂર્વકં ॥ ૧૪
કાલેઽસ્મિન્ ભારતે ક્ષેત્રે જાતા....
- ૯ ....રીણાસ્તત્ત્વર્ત્મનિ । તેષાં ચારિત્રિણાં વંશે મૂરયો સૂરયોઽમવત્ ॥ ૧૭
સદ્વેષા અપિ નિદ્વેષાઃ સકલા અક....
- ૧૦ ....પ્રભાવસ્યારોહ તત્ । શ્રીકીર્તિઃ પ્રાપ્ય સત્કોર્ષિં સૂરિ [:] સૂરિ-
ગણં તતઃ ॥ ૧૯ યદીયં દેશનાવરિ સમ્યાદિ....
- ૧૧ ....ચિત્રકૂટચ્ચાલ સ । શ્રીમેન્નેમિજિનાધોશ તીર્થયાત્રાનિમિત્તતઃ ॥ ૨૧
અળહિલપુરં રમ્યમાજગા....
- ૧૨ ....નીદ્રાય દદૌ નૃપઃ । વિરુદં મંડલાચાર્યઃ સચ્છછત્રં સમુસ્થાસનં ॥
૨૩ શ્રીમૂલવસંતિકાર્યં જિનમવનં તત્ર....
- ૧૩ સંજયૈવ યતીશ્વરઃ । ડચ્યતેઽજિતચંદ્રો યસ્તતોમૂત્સ ગણીશ્વરઃ ॥ ૨૪ ચારુકીર્તિ-
યશઃકીર્ત્તિ ધ
- ૧૪ ....મુક્તો યો રત્નત્રયવાનપિ । યથાવદ્વિદિતાત્મામૂલ્કે (મ) કીર્તિસ્તતો
ગણી ॥ ૨૭ ડદેતિ સ્મ લસજ્જયેતિ....
- ૧૫ ....લેપિ વાસિતે હેમસૂરિણા । વલ્લંપ્રાવરણં યેન ॥ ૨૯....

સોમનાથ પાટણના લીમ ર જનો શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૨૫ x

આ લેખ સોમનાથ પાટણમાંથી મળ્યો હતો અને ત્યાંથી ૩ માઈલ છેટે કાઠિયાવાડના ઉપયોગી બંદર વેરાવલમાં ફોજદારી હવારામાં પહેલાં પીળા પત્થરમાં કોતરેલો છે. શિલાની ડાબી બાજુનો ભાગ તુટી ગયો છે તેથી હરેક પંક્તિના અમુક અક્ષરો ગુમ થયા છે. જમણી બાજુનો ખૂણો પણ તુટ્યો છે તેથી સાલનો છેલ્લો અંક ગુમ થયો છે. લેખ સુરક્ષિત છે અને તે અત્યારે ૧ ફુટ ૨ ફુટ લાંબો અને ૧ ફુટ ૫ ફુટ ઉંચો છે. લેખની ૨૫ પંક્તિ છે અને અક્ષરો સીધી લીંટીમાં ફુંદર રીતે કોતર્યા છે. લિપિ નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે અને લખાણ પદ્યમાં છે. ૨ પછીનો અર્ધજન ધણે ખરે કેમણે ગેવડો લખ્યો છે.

હરેક પંક્તિનો અમુક ભાગ ગયો છે તેથી લેખમાંના ભાવાર્થ આપી શકાતો નથી જોકે તે જૈન ધર્મ સમ્બંધીનો છે એમ જાણી શકાય છે. પહેલી પંક્તિ કયા દેવની સ્તુતિ છે તે જાણી શકાતું નથી. બીજી અને ત્રીજી પંક્તિમાં ગુજરાતની પ્રખ્યાત રાજધાની અણહિલપાટકનું વર્ણન છે. તે ધણું સમૃદ્ધ થઈ ગયું હતું. ચોથી પંક્તિમાં રાજ મૂલરાજનું નામ છે, છઠ્ઠી પંક્તિમાં વચમાંના રાજાઓ બધા મુંડી હઈને લીમ (૨ જ) નું નામ છે. સાતમીથી ચૌદમી પંક્તિ સુધીમાં જૈન ગણેશ્વરો જેમાંના કુંદકુંદ એક હતો તેના સંઘ અગર ગજજનું વર્ણન છે. તેમાંના કીર્તિસૂરિ શ્રી નેમિનાથની યાત્રા કરવા માટે ચિત્રકૂટથી નીકળી અણહિલપુર ગયો. ત્યાં તેને રાજાએ બહુ માન આપ્યું. સૂરિએ ત્યાં મૂલવસંતિકા નામનું મંદિર ચણાવ્યું. તેના પછી અજિતચંદ્ર ચાક્રકીર્તિ, યશકીર્તિ, ક્ષેમકીર્તિ અને હેમસૂરિ એમ અનુક્રમે સૂર થયા. જુના મંદિરની જગ્યાએ હેમસૂરિએ નવું મંદિર બંધાવ્યું તેનું વર્ણન પં. ૧૭ થી ૨૪ મી સુધીમાં છે. પં. ૨૨ માં લખ્યું છે કે તેણે એક કુંડ બંધાવ્યો જેના પાણીથી કોઠ નાથ પામતો હતો. આ લેખ સોમનાથ પાટણમાંથી મળ્યો છે તેથી એમ કલ્પના થાય કે આ બધાં ત્યાંજ બાંધ્યાં હશે. સોમનાથ પાટણનું સ્પષ્ટ નામ નથી આપ્યું. માત્ર પં. ૨૩ માં પશ્ચિમ સમુદ્ર એટલું લખેલું છે છેલી પંક્તિમાં લખેલ છે કે પ્રચલિત પ્રવરકીર્તિએ રચી હતી. છવટે સાલ આપી છે જેનો છેલ્લો અંક વંચાતો નથી. (તે ૧૨૫ x છે)

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૨ ને. ૪ પા. ૨૨૨ જાન્યુઆરી ૧૯૩૮ ડી. જી. હિરકલકર. ૨ અમરકોટ ઉપરની ફિરસ્તખાનીની ટીકાના અંશમાં તેજપુર નામની જગ્યા આપી છે (પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૧ પા. ૨૬) સર બંડુનાથ સરખાર અને મહીમાં પ્રગમ્માના કટોરણ વાઘેશમાં તેજપુર છે તે દોવાનું માને છે. (પુના ઓ. વો. ૨ નં. ૨) પણ તે જાણીતી જગ્યા નથી અને જૈન અવશેષો ત્યાં મળતા નથી. તેજપુરને પ્રભાસ એટલે સોમનાથ પાટણ કલ્પવૃં વધારે સારું છે અને આ લેખમાં જતામા મુજબ તે જૈનોનું ઉપયોગી સ્થળ છે.

ચૌલુક્ય વંશના ચાર અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રો

નં. ૧૪૩ અ

૧ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૮૪ ચૈ. સુ. ૧૫ સોમ.

ધેણુજથી પશ્ચિમે જે ગાઉ ઉપર સુનસર ગામ છે, તેની દક્ષિણે નદીની લેખડમાંથી એક સાથે સાત તામ્રપત્રો નીકળ્યા હતાં. તે હાલ વામજના પટેલ પ્રહ્લાદ આત્મારામ પાસે છે. તેઓ સં. ૧૯૯૧ ના ચોમાસામાં અમદાવાદમાં શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ પાસે તે સાતે પતરાં લઈ આવ્યા હતા. શેઠ સારાભાઈએ તે પટેલને પૂજ્યપાદ મુનિમહારાજ દર્શનવિજયજી જે રતન-પોળમાં ઉજળ બાઈની ધર્મશાળામાં રહેતા હતા, તેની પાસે મોકલ્યો. તેઓએ તે પતરામાંનું લખાણ તે પટેલને સમજાવ્યું તથા જે પાંચ પતરાં તેમને બતાવ્યાં તેની નકલ કરી લીધી. આ પાંચ પતરાં પૈકી પહેલાં બેમાં એક દાનત્રીજમાં બીજું દાન અને ચોથા તથા પાંચમા પતરામાં ત્રીજું દાન વર્ણવ્યું છે.

આ પતર ૮ ઇંચ લાંબું અને ૭ ઇંચ પહોળું છે. આ પતરામાં કદી માટેનું કાણું છે. આ પહેલા પતરામાં ૧૪ પંક્તિ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સંવત્ ૧૧૮૪ ચૈત્ર સુદિ ૧૫ સોમ આપેલ છે. વંશાવળી વિભાગમાં કર્ણદેવનું એકનું જ નામ આપી પછી જયસિંહદેવનું નામ આપ્યું છે. મહા મંત્રી તરીકે સાંતુપનું નામ આપેલ છે. ત્યારબાદ દાનની વિધિની વિગત આપી છે. ચૌલુક્ય વંશના મહારાજા-ધિરાજ જયસિંહદેવ પોતાના અને પિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ માટે તીર્થજલથી સ્નાન કરી શ્રીનીલકંઠ મહાદેવની પંચાંગ ઉપહારથી પૂજા કરી સંસારની અસારતાનો ખ્યાલ કરી કમલદળ ઉપરના પાણીના ણિદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે ઇત્યાદિ બોધ વચનોની મધ્યમાં પતર પુરું થાય છે. પરિણામે દાનવિભાગ ઉપલબ્ધ નથી અને ખાસ નવી ઐતિહાસિક હકીકત મળી શકતી નથી. બાકીનાં પતરાં આગળ ઉપર ઉપલબ્ધ થશે તો ફરીથી આ દાનપત્ર છપાવવામાં આવશે.

- १६ .... कीर्तिर्यत्कीर्त्तिर्नचकीय नरिनर्त्ति । त्रिभुवनरचिता मुक्तिनपुरशशि-
तिष्ठकनेपथ्या ॥ ३१ ते... ....
- १७ ....ति ॥ ३२ समद्भुत [:] समुच्छन्नश्चीर्णजीर्णजिनालयः [यः]
कृता रत्ननिर्वाहसमुत्साहशिरोम ।
- १८ ....शयैरवगण्यते ॥ ३४ वादिनो यत्पदद्वन्द्वनखचन्द्रेषु विविताः । कुर्वते
विगत श्रीकाः कलंक....
- १९ ....दं तीर्थभूतमनादिकं ॥ ३६ सीतायाः स्थापना यत्र सोमेशः पक्षपात-
कृत् । प्रभोसैलोक्य ... .
- २० ....तदुद्धृतं तेन जातोद्धारमनेकशः ॥ ३८ चैत्यमिद ध्वनमिषतो निज-
भुजमुद्धृत्य सक...
- २१ ....षतो मंडलगणिललितकीर्त्तिसत्कीर्त्तिः । चतुरधिकविंशति लसद्भ्वजप-
टपदुहस्तक ॥
- २२ ... ...मेतदीयसद्गोष्टिकानामपि गल्लकानां ॥ ४१ यस्य स्नानपयोनुलिप्तम-
खिलं कुण्डं दवी.... ....
- २३ ... ...स चंद्रप्रभः सप्रभुत्तीरे पश्चिमसागरस्य जयताहिन्वाससां शासनं ॥
४२ जिनपति गृह
- २४ ... ...वर्णिवर्यो व्रतविनयसमेतैः शिष्यवर्गैश्च सार्द्धं ॥ ४३ श्रीमद्विक्रम-
भूपस्य वर्षाणां द्वाद
- २५ ....ककीर्त्तिलघुबन्धुः । चक्रे प्रशस्तिमनया [मपि] .... प्रवर कीर्त्तिरिमां
॥ ४५ सं १२ [५] +

૨ સિદ્ધરાજ જયસિંહનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૧૯૩ ક્રા. વ. ૭ લૌભ,

આ પત્ર ૧૦ ઇંચ લાંબું અને ૭૩ ઇંચ પહોળું છે. કડી માટે નીચેના લાગમાં કાપ્યું છે. આ પત્રમાં ૧૬ પંક્તિ છે. આ પત્ર ઔલુક્ય વંશના ખીન્ત પતરાની માફક જ લખાયેલું છે. પં. ૧ થી ૭ સુધીમાં ઔલુક્યની સમસ્ત રાજવલી આપી છે. જેમાં મૂલરાજ, આમુણરાજ, દુલ્લરાજ, લીમદેવ, કર્ણદેવ અને જયસિંહદેવનાં નામ આપ્યાં છે. પં. ૮ માં ગંભીરતા પથકનું નામ આપ્યું છે જે અભિનવ સિદ્ધરાજના વિ. સં. ૧૨૮૦ ના દાનપત્ર (આ પુસ્તકના લેખ નં. ૧૬૫)માં પણ આવે છે. તે પથકમાં રહેતા યથા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગને દાનસંબંધી બાબ કહે છે. પં. ૧૦ થી ૧૨ સુધીમાં તિથિ વિ. સં. ૧૧૯૩ ક્રા. વ. ૭ લૌભવાર વદિ ૭ લૌભવાર આપેલ છે. પં. ૧૩ થી ૧૬ તે દિવસે મકરસંક્રાંતિના પર્વને દિવસે શિવજીની પૂજા કરીને જીવનની ક્ષણભંજરતા વિચારીને પોતાના તથા માતાપિતાના પુણ્ય યશની અભિવૃદ્ધિ માટે (અમુક દાન આપ્યાની હકીકત આગળ હશે). આંહી વિ. સં. ૧૧૯૭ આશ્વિન વદિ ૩ ને દિવસે ભડાણા ગ્રામમાં આપેલા કોઈ દાનનો ઉલ્લેખ છે. સમ્ભવ છે કે આ દાન તે અગાઉ આપેલા દાન સંબંધી હોય એટલે તેમાં સુધારો વધારો કરી અમુક હકો વધુ આપ્યા હોય. પહેલું પત્ર આંહી પુરું થયું છે, તેથી દાનની વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ૯ સ્વસ્તિ રાજાવલીસ (પૂ) વૃવત (ત્ર) સમસ્ત રાજાવલી વિરાજિત પરમમદ્વારક મહા
- ૨ રાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમ
- ૩ હારાજાધિરાજ શ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારક મહારાજા
- ૪ ધિરાજશ્રી દુર્લભરાજદેવપાદાનુધ્યાત પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજ
- ૫ શ્રીમીન્વ (મ) દેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજશ્રીમત્ ત્રૈલો-
- ૬ વ્યમલ્લશ્રીકર્ણદેવપાદાનુધ્યાતપરમમદ્વારકન (મ) હારાજાદિ (ધિ) રાજપર-
- ૭ મેશ્વરાવંતીનાથત્રિભુવનગંડબર્વરકજિણ્ણસિદ્ધચક્રવર્તિશ્રીમજ્જયસિં-
- ૮ હદેવઃ સ્વતુષ્ઠ્યમાનઃ(સ્વમુજ્યમાનઃ)ગંભૂતાપથકાંતઃ પાતિ ડઃ(નઃ)સમસ્ત રાજપુરુષા(ન્ર)બ્રા
- ૯ ક્ષણોતરાન્ તન્નિતુ (યુ) ક્તાવિ(ધિ) કારિણા જનપદાંશ્ચવોધયત્યસ્તુવઃ સંવિ-(દિ)
- ૧૦ — — ॥ શ્રીમદ્વિક્રમાદિત્યોત્પાદિતસંવત્સરશતેષ્વેકાદશસુત્રિનવત્ય
- ૧૧ ધિકેષુ ફાલ્ગુનબહુલપક્ષસપ્તમ્યાં ભૌમવારે ॥ યત્રાંકલિપિસંવત્
- ૧૨ ૧૧૯૩ ફાગુણવદિ ભૌમેઽધેહ શ્રીમદ્ગણહિલપાટકે-(મ) કરસં
- ૧૩ ક્રાંતિપર્વણિલાત્વાં ચરાચરગુરું ભગે (ગ) વંતં ભવાનીપતિમભ્યર્ચ્ય સંસારા
- ૧૪ સારતા વિચિંત્ય નલિનીદલગતજલલવતરલતરં પ્રાણિતવ્યમાકલ
- ૧૫ યૈહિકામુષ્મિક-ફલમંગીકૃત્ય પિત્રોવાત્મનશ્ચ પુણ્ય યશો
- ૧૬ ઽમિવૃદ્ધયે ॥ સં ૧૧૮૭ આશ્વિમ (ન) વદિ ૩ મહાણાગ્રામેશાસને

अक्षरान्तर

पठरं पहेलं

- १ आ (ओं) स्वस्ति श्रीमद् विक्रमकालातीत संवत् ११८४ वर्षे
- २ चैत्रशुद्धि १५ सोम — श्रीमदणहिलपट्टके महाराजाधिराज
- ३ श्रीमत्कर्णदेव महाराजाधिराजपरमेश्वर—
- ४ — — महारकप्रताप सकललक्ष्मी स्वयं
- ५ रवर्वरकजिष्णु अवन्तीनाथ श्रीमज्जयसिंहदे—
- ६ वक्रयाणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजीविनिमहामात्यधी
- ७ सांत्तुपे (के) श्री श्रीकरणदे समत्त (स्त) मुद्राव्यापारान् परिपंच (थ) यति स
- ८ च (स) चिवं काले प्रवर्तमाने ताम्रशासनमभिलिख्यते यथा ॥
- ९ श्रीमचौलुक्यवंशान्वयपसूत महाराजाधिराजधी
- १० महिजयसिंहदेवः स्वपितुरात्मनश्च परमपुण्यामिवृद्ध
- ११ ये संभृत तीर्थजलैः स्नात्वा देव श्री नीलकंठ पंचांग पू-
- १२ जोपहारविधिना समभ्यर्च्य नमस्कृत्य च संसारासा
- १३ रतां विचिंत्य नलिनीदलगतजललवतरलतरंजी-
- १४ वितं अन्नपटलप्रायं यौवनं प्रहरद्वयहा—यास

- १४ रेयत्रां कतेपि विक्रमसंवत् १२०१ पौषसुदि २ शनावधेह श्री
 १५ चांद्रापल्लीसमोवासित श्रीतधिजठा (य) कटके योगेश्वर श्री सिद्धेश्वरवैद्य (झ) ना
 १६ थदेव — (यो) — — पर्वणि स्नात्वा चराचरगुरुं भगवंतं भवानीपतिं समभ्य
 १७ र्च्य संसारासारतां विचिंत्य नलिनीदलगतजलवतरलतरं प्राणितव्ये
 १८ माकलयैहिकामुष्मिकयत्फलमंगीकृत्यपित्रो रात्मनश्च पुण्ययशो
 १९ भिवृद्धये ब्राह्मणमधुसुत — — देवाय — — (गंभूता) वार

पतरुं वीजुं

- २० थके सम्बतसरग्रामेवो — — (दिया) इलं १ वणशक्षेत्रे
 २१ भू — — (दिया) इलं १ उमयंजातभूमिइल १ — लिंकमू(प्ल)
 २२ — — सीमां पर्यंतासवृक्षमालाकुलासकाष्ठतृणोदकोपेता
 २३ स राज्यभागभोगासदंडदद्यापराधसधकेदाराशासने
 २४ नोदकपूर्वमस्माभिः प्रदत्ता । श्वस्याभूमेराधाटायथा । पूर्वतः
 २५ साठाकेन खेटयमान सीधुराक्षेत्रे सीमा । तथा राजदेवेन खे-
 २६ त्यमान महघडीक्षेत्रे सीमा । दक्षिणतो भोजदेवेन खेटय ॥
 २७ मान साव(च)राक्षेत्रेसीमा । तथावृटाकेन खेटयमानवांदा (चांदा) क्षेत्रे सीमा
 पश्चिमतस्त

- २८ दस्य ब्रा० सूरदेवस्याग्रेकशासनभूम्यां सीमां । उत्तरतो जसराकैन खेटय ॥
 २९ मान नागडक्षेत्रे सीमां । तथा लासडेन खेटयमान को वा क्षेत्रे सीमां । इति
 ३० वतु (चकु) राधा — — — मिमेनाम च गम्य तन्निवासिजनपदैर्यथादीय-
 ३१ मानभारा — — — दि सर्व्व सर्वदाह्रा (जा) थ (श्र) वणकित्वयैभूत्वाऽस्मै-
 ३२ ब्रा० सूरदेव — — — लतव्या सामान्यं चैतत्पुणाय — — त्वा — स्मद्वंशजैर-
 ३३ न्यैरपि — — — — भिरस्मत्पदत्तधर्मदायोयमनुमंतव्यः पालनीय-
 ३४ श्र । उक्तं च भगवताग्ररौन । षष्टिर्वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिकः ।
 ३५ आद्ये ज्ञातानुमंताच्च तान्येव नरकं वसेत् ॥ १ ॥ लिखितमिद — सनंगौ
 ३६ कायस्थान्वय प्रसूतमहामात्यश्रीविद्यारोमसुतठ० लक्ष्म — — — को
 ३७ ऽत्र महासावि (वि) चि (वि) महिक श्रीप्रभाकरइ ? ॥ श्रीकुमारपाल

નં ૧૪૪ ઈ
૩ કુમારપાળનું દાનપત્ર

વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ.

આ દાનપત્રનાં બંને પતરાં સદ્માથે ઉપલબ્ધ છે. દાન વિ. સં. ૧૨૦૧ પો. સુ. ૨ શનિ-
વારે આપ્યું છે. દાતા તરીકે કુમારપાલદેવ રાજાનું નામ આપેલ છે. પતરાંની લંબાઈ
૬ ઈંચ અને પહોળાઈ ૮ ઈંચ છે. પહેલા પતરામાં નીચે તથા બીજામાં ઉપરના ભાગમાં કઠી
માટે કાણું છે. પહેલા પતરામાં ૧૯ પંક્તિ છે. બીજામાં ૧૮ પંક્તિ છે. પતરાં સુરક્ષિત લાગે
છે, અને આખો લેખ વાંચી શકાય છે. બીજાં ચીલકયનાં પતરાંની માફક જ દાનની શરૂવાત
થાય છે. પં. ૧ થી ૬ સુધીમાં અનુક્રમે મૂલરાજ, ચામુણ્ડરાજ, દુર્લભરાજ, બીમદેવ, કલ્પદેવ
જ્યસિંહદેવ અને કુમારપાલનાં નામ આપેલ છે. પં. ૧૦ અને ૧૧ માં-કુમારપાલ ગમ્ભીરતા
પથકમાં રહેતા અધિકારી અને પ્રજાવર્ગોને બાણ કરે છે. પં. ૧૩ અને ૧૪ માં તિથિ આપેલ છે.
વિ. સં. ૧૨૦૧ ના પોષ સુદિ ૨ શનિને દિવસે દાન આપ્યું છે. પં. ૧૫-૨૩ માં લખેલ છે કે
યોગેશ્વર, સિદ્ધેશ્વર, વૈદ્યનાથ, વગેરે દેવોની પૂજા કરીને જ્ઞાન કરીને શિવપૂજા કરીને, સંસારની
અસારતા વિચારીને, કમલદળ ઉપરના બિંદુ જેવું જીવન ક્ષણિક છે તે બાણીને, આલોક અને
પરલોકમાં પોતાનું અને માતાપિતાનું પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ થાય માટે બ્રાહ્મણ મધુના પુત્ર
બ્રાહ્મણ ... (નામ આપેલ નથી) ને ગમ્ભીરતા પથકમાં સંવત્સર ગાંધર્ભમાં અમુક ક્ષેત્રમાં
અમુક જમીન ચાલુ મર્યાદા અને શરત અનુસાર દાનમાં આપી છે. પં. ૨૪ થી ૩૧ સુધી
દાનની જમીનની સીમાનું વર્ણન છે. પ. ૩૨ થી ૩૫ સુધીમાં ચાલુ શાપના શ્લોકો છે. પં. ૩૬
માં લેખક તરીકે વિદ્યારામના પુત્ર ઠા. લખ્ખ-નું નામ આપેલ છે, અને પં. ૩૭ માં સાધિ-
વિગ્રહિક તરીકે શ્રીપ્રભાકરનું નામ તથા શ્રીકુમારપાલ એટલા શબ્દો છે.

અક્ષરાન્તર

પત્ર પહેલું

૧. સ્વસ્તિ રાજાવલીપ્લ(પૂ)વ(વિ)વત્સમસ્તરાજાવલીવિરાજિતપરમમહારકમહારાજાધિરા-
૨. જપરમેશ્વરશ્રીમૂલરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિ-
૩. રાજશ્રીચામુંડરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીદુર્લ-
૪. ભરાજદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમીમદેવ-
૫. પાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજશ્રીમૈત્રેલોક્યમલ્લશ્રીક-
૬. ણ્ણદેવપાદાનુધ્યાતપરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વર ત્રિમુ-
૭. વન ગંદાવંતીનાથ વવરકજિણ્ણસિદ્ધચક્રવર્તિશ્રીમજ્જયસિંહદેવ પા ॥
૮. દાનુધ્યાત પરમમહારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરનિજમુજવિક્ર-
૯. મરણાંગણવિનિજિત શાકંભરી મૂપાલ શ્રીમત્કુમારપાલદેવો વિજ-
૧૦. યોદયી સ્વમૂજ્યમાનગંમ્મ(મૂ) તા પથા (ય) કાન્ત: પાતિન: સમસ્ત રાજપુર ॥
૧૧. પાન્ પ્રાક્ષણોત્રાન્— (—ઉ) નિયુક્તાવિ (ધિ) કારિણો બનપર્દાશ્ચ બોધય-
૧૨. ત્યસ્તુવ: સંવિદિતં યથા । શ્રીમદ્વિક્રમાદિત્યોત્પાદિત સંવત્સર ॥
૧૩. શતેજ્વેકોત્તર દ્વાદશસુ પૌષમાસ શુક્લપક્ષદ્વિતીયાયાં શનિવા-

વીસલદેવના પોરબંદરના શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૧૫ ભા. સુ. ૫

ઠાઠિયાવાડમાં પોરબંદર શેહરમાં મીઠી માંડવીમાં કન્દોઇની દુકાન પાસે પડેલી પાતળી શિલામાં કોતરેલો છે. ત્યાં એ શિલા ઘણા વખતથી પડેલી છે અને ક્યાંથી મળી આવી તે જાણવામાં નથી. લેખવિભાગ ૧ ફુટ ૬ ઇંચ લાંબો અને ૧ પુટ ૨૩ ઇંચ પહોળો છે. તે બહુ જ ઘસાઈ ગયો છે, અને ગમે તેટલા શ્રમથી પણ આજો વાંચી શકાય તેમ નથી. લેખની ઉપરના ભાગમાં વાછડાને ધવરાવતી ગાયનું સુંદર ચિત્ર છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે અને તે વિ. સં. ૧૩૧૫ ના ભાદ્રપદ વદિ ૫ આવેલ છે. વાર વાંચી શકાતો નથી. ત્યારપછી અણહિલપાટકના મહારાજ શ્રીવિસલદેવના રાજ્યનો તેમ જ મુખ્ય મંત્રી નાગડનો ઉલ્લેખ છે. પછી સૌરાષ્ટ્ર ઉપર અમલ ચલાવવા માટે નીમેલા પંચકુલના સહયોગનાં નામ આપ્યાં છે, પણ તે વાંચી શકાતાં નથી. બાકીના ભાગમાં ત્રુટક ત્રુટક શબ્દો તથા અક્ષરો વંચાય છે અને તેથી કાંઈ સમ્બન્ધવાળું વાંચન ઉપજી શકતું નથી.

જૂદી જૂદી પ્રવૃત્તિમાટે અમુક દ્રમ્મોનું દાન આપવામાં આવ્યું છે. દાન દેનાર અને લેનારનાં નામ મળતાં નથી. આઠમી અને બારમી પંક્તિમાં ભૂમલિકાનું નામ છે, જે બરહાના ડુંગરમાંનું ધુમલી હોવું જોઈએ. તે અસલ મ્હોટું શેહર હતું અને જેઠવાની રાજધાની હતી. અત્યારે તે ખંડેર થઈ ગયેલ છે. દાન દેનાર ભૂમલિકામાં રહેતો હશે, એમ અનુમાન થાય છે.

આ રાજાના બીજા ત્રણ લેખો મળેલ છે અને તેની સાલ વિ. સં. ૧૩૦૮^૨, ૧૩૧૧^૩ અને ૧૩૧૭^૪ છે. આ લેખમાં આવેલા નાગડનો ઉલ્લેખ વિ. સં. ૧૩૧૭ નાં વામનપત્રોમાં અને કવિ નાનાકની કોડીનારપ્રશસ્તિમાં^૫ પણ આવેલ છે. હર્ષગણિના વસ્તુપાલચરિત્ર ઉપરથી નક્કી થાય છે કે તે નાગર બ્રાહ્મણ હતો. વિ. સં. ૧૩૦૩ પછી નાગડ મંત્રી નિમાવો જોઈએ. તે જ વર્ષમાં તેજપાલને મુખ્ય મંત્રી તરીકે આચારંગસૂત્ર નામના ગ્રન્થમાં^૬ વર્ણવેલો છે. કોડીનારની પ્રશસ્તિના સમય સુધી એટલે કે વિ. સં. ૧૩૨૮ સુધી તે પદ ઉપર રહ્યો હશે.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ અને. ૧૬૩૮ ખા. ૨૨૫, મી. ડી. બી. દિસ્મલકર. ૨
૩ પુ. ઓ. વો. ૧ પા. ૨૫. ૪ ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૦. ૫ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૦. ૬ સંસ્કૃત ગ્રંથોની શોધ સમ્બન્ધી પિટરસનનો રીપોર્ટ ૧૮૮૨-૮૩ પા. ૪૭

૪ રાજા અયોકસનું દાનપત્ર

આ પત્રે કોઈ દાનનું બીજું પત્ર છે. તેમાં વંશાવલી કે તિથિ હોવાનો સંભવ નથી, પણ દાનવિભાગ પણ તેમાંથી મળી શકતો નથી. શરૂવાતથી અન્તમુધી દાનને પાળવા માટેના આદેશો અને 'બહુમિર્વસુધા ભુક્તા' ઇત્યાદિ શ્લોકો આપેલા છે. છેલ્લી બે પંક્તિમાં પોતાના વંશના હવે પછીના રાજાને દાનને હરકત ન કરવા માટે પ્રાર્થના છે. પત્રમાં અળીયાર પંક્તિ છે અને નીચેના ભાગમાં કડી માટે કાણું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ — (સ્વ) મનસિ યદ્રોચતે તત્ કુલ્લતે । સામાન્યમેતત્સુખ્યા-
- ૨ મિસિચ્યૈતદવગન્યમ — મજૈરન્યૈરપિમુવો મોલ્કુતિ —
- ૩ — પ્રવત્ત ધર્મદ્વા(વા)યોજ્જુમેતન્યઃ । પાલનીયંધ્વા યથા દાતા
- ૪ શ્રેયમાગતયા પાલકોપિ શ્રેયમાગ્મવતિ । તથા ચોર્ક મગવતા
- ૫ વ્યાસેન વહુમિર્વસુધા મુક્તા રાજમિઃ સગરાદિમિઃ યસ્ય
- ૬ યસ્ય યદા મૂમી(મિઃ) તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ સ્વદર્શાં પરદર્શાં વા યો
- ૭ હરેદ્રસુંવરાં । સવિષ્ઠાયાં કૃમિ(મિ)ર્મ્ત્વા પિતૃમિઃ સહમજ્જ-
- ૮ તિ ॥ દત્તા દાનં માવિનઃ પાર્યિવેદ્રાન્ મૂયો મૂયો યાચતે
- ૯ રામચંદ્રઃ । સામાન્યો યં દાનવર્મો નૃપાણાં સ્વે સ્વે કાલે પા-
- ૧૦ લનીયો મહ(વ) દ્વિઃ ॥ મમ વંશ ક્ષણે ક્ષણે કોપિ રાજા મવિવ્ય-
- ૧૧ તિ । તત્પાદં કરલગ્નોસ્મિ મમ દર્શં ન ચાલયેત્

અર્જુનદેવના કાંટેલાના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨૦ જ્યે. સુ. ૪

કાઠિયાવાડમાં પોરબંદર સ્ટેટના તાબાના કાંટેલા ગામમાં દેવતીકુંડના કાંઠા ઉપર શિવ-
(મહાકાલેશ્વર)મંદિરની દક્ષિણ બાજુના દિવાલમાં ગણપતિની મૂર્તિ નીચે કાળા ઝેનાઈટ
પત્થર ઉપર આ લેખ કાતરેલો છે. તે ગામ પોરબંદરથી વાયવ્યમાં સાત માઈલ દૂર અને દરિયા-
કાંઠાથી એક માઈલ દૂર આવેલું છે.

આ લેખ સ્વ. તનમુખરામ મનમુખરામ ત્રિપાઠીએ ૧૯૧૫ ના “બુદ્ધિમકાશ”માં ગુજરાતી
ભાષામાં પ્રકટ કર્યો છે. તેની લંબાઈ ૧ ફૂટ ૬ ઇંચ અને પહોળાઈ ૧૧ ૩/૪ ઇંચ છે, અને તે
સુરક્ષિત છે, ભાષા સંસ્કૃત છે. અને છેલ્લી પંક્તિમાં તિથિ આપી છે તે સિવાયનો બધો ભાગ
પથમાં છે. લિપિ નાગરી છે, અને કાતરકામ સારું છે, આખા લેખમાં કેટલાક અક્ષરોના
પ્રાચીન રૂપ વાપરેલાં છે, જેમ કે પં. ૩-૪-૭ અને ૮ માં ઘ, યં, ૧ અને ૫ માં જ્ઞાક્ષરોના
ઘ યં. ૪ અને ૫ માં જ્ય ય જેવો લાગે છે. ૧ ને ૧ ના પાંખડામાં નાનું ટપકું મૂકીને દરશાવ્યો
છે, તેથી કેટલીક વખતે તે બંને વચ્ચે ગોટાળો થાય છે, યં. ૪ માં જ ના ઉ ની નીશાની લીટીને
લગાડવાને બદલે ડાબી બાજુ લગાડેલ છે. પૃષ્ઠ માત્રા બધે જ વાપરી છે.

પહેલી પંક્તિમાં પ્રાર્થના છે કે દેવતાના શત્રુ વિષ્ણુ જેનું રક્ષણ કરે છે એવા ધર્મવૃક્ષનું
કલ્યાણ થાઓ. શ્રીમાલ કુટુંબમાં ઉદય નામે મંત્રી હતા. તેનો પુત્ર ચાહડ હતા. તેનો પુત્ર
પદ્માસિંહ હતા અને તેની પત્ની પૃથ્વીમદેવી હતી. તેને મહાસિંહ, સલક્ષ અને સામન્તસિંહ
નામે ત્રણ પુત્રો હતા. સલક્ષને વીસલદેવે સૌરાષ્ટ્રના સૂબા નીમ્યો હતો, પણ પાછળથી લાટ
પ્રાંતમાં તેની બદલી કરી હતી. ત્યાં તે નર્મદાને કાંઠે ગુજરી ગયો. સામન્તસિંહે પોતાના
ભાઈના પુણ્ય માટે સલક્ષનારાયણ નામે વિષ્ણુનું મંદિર બંધાવ્યું. દેવત (ગિરનાર) પર્વત
ઉપર નેમિનાથના મંદિરની આગળ પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ તેણે બંધાવ્યું. વીસલદેવે તેને
સૂબા નીમ્યો હતો અને અર્જુનદેવે તેને કાયમ રાખ્યો. સામન્તસિંહને બળર પડી કે દ્વારકાના
રસ્તા ઉપર આવેલ દેવતીકુંડ છિન્નલિન્ન સ્થિતિમાં છે. પ્રાચીન સમયનો તે કુંડ છે.
તે જંગલમાં દેવતી પોતાના પતિસાથે ફીડા કરતી. તે પવિત્ર સ્થાન માનીને તે દેવતીકુંડને
પગથીયાં બંધાવ્યાં. વળી તેણે શિવ, વિષ્ણુ (જલશાયિન), ગણેશ, ક્ષેત્રપાલ, સૂર્ય, ચંદ્રિકા,
દેવતી અને બલરામની મૂર્તિઓ પધરાવી. ઉપરાંત તેણે ત્યાં કુવો અને અવેડો બંધાવ્યાં. તે
કુવામાં ન્હાવાથી દેવતી નક્ષત્રની અસરમાંથી બચ્યાંઓનું રક્ષણ થતું.

ચંડિત મોક્ષાર્કના પુત્ર કવિ હરિહરે આ પ્રશસ્તિ રચી હતી. તેનું સામન્તસિંહના કુટુંબે
સન્માન કર્યું હતું. છેલ્લી પંક્તિમાં સાલ તથા તિથિ આપી છે. અને વિ. સં. ૧૩૨૦ ના જ્યેષ્ઠ
સુદિ ચોથ અને ગુધવાર છે.

લેખની કાવ્યકૃતિ જોતાં પ્રશસ્તિનો લેખક આ હરિહર કીર્તિકૌમુદીમાં સોમેશ્વરદેવે પ્રશંસા
કરેલ હરિહર કલ્પી શકાય તેમ નથી. એક મોક્ષાર્કતિથે વિ. સં. ૧૩૨૦ માં ભીમવિક્રમચંદ્રા.
ચોગ રચેલ છે. આ હરિહર વખતે તે મોક્ષાર્કતિથે (મોક્ષાર્ક) નો પુત્ર હોય. એ સંભવિત છે.

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૨ નં. ૪ જાને. ૧૯૩૮ પા. ૨૨૭ મી. ડી. બી. દિસ્કલક્ષ. ૨ વિ. સં. ૧૩૦૫ ના
લેખ ઉપરથી તે મંદિર ૧૩૦૫ માં બંધાવ્યું હશે. (ક્રીસ્ટ લિસ્ટ આફ ઇન્ડી. રીમેઈન્સ. પા. ૩૫૮) સલક્ષ તે
સાલ પહેલાં થોડા સમય ઉપર ગુજરી ગયો હશે.

अक्षरान्तरं

- १ ओं'संवत् [१३] १५ वर्षे भावरे [पदं मदि ५]....घेह श्रीमदणहिल[पाट]-
- २ काधि[धित] समस्तराजावली विराजित महारा[ज] श्री[वी]स-
- ३ [ल] दे [व] कल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोपजिविनि महा[मा]-
- ४ त्यश्रीनागडे समस्तमुद्राव्यापारान्परिपंथयत [ति] एवं का-
- ५ ले वर्तमाने श्री मुराष्ट्रमंडले [म] हं० श्री [वि-रापांरा],
- ६ श्री [सिंहप्रभृति] पंचकुलप्रतिपत्तौ [वामक ?....द पुत्र]
- ७ [श्री] जयदेवस्य [स्थितकै.... ति] धर्मिह श्री
- ८ .... मलिकोसत्क? समस्तप्रति....
- ९ .... घाम ....
- १० द्र ४ पत्र?.... द्र ४.... राण्टके द्र ४ पदे
- ११ .... डुके द्र ४ क....पट्टके द्र ४ सकल?.... स्थित
- १२ .... रविकारं ? भूमलिकायां....
- १३ .... बहुमिर्वसुधा युक्ता राजमिः सगरादिभिः यस्य
- १४ यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं । मंगलं महाश्रीः

१ राज्याट अने भावनगर भुविषयभानां रजिगे। उपरंथा. २ सिद्धरूपे छ. ३ पयि। माद
४ आ २०५ भूमलिकां होवे। न्नेधये.
लेख ७८

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઝોં ॥ સ્વસ્તિમાનસ્તુ દેત્યારિગુપ્તો ધર્મમહિરુદ્ધઃ । મહેન્દ્રાદિપદં यस્ય
પરિપાકોજ્વલં ફલં ॥? શ્રી શ્રીમારુકુલે મંત્રી ૫-
- ૨ વિત્રીકૃતમૂતલઃ । ઉદયો નામ શીતાંશુસિતકીર્તિરજાયત ॥ ૨ અંભૂરવિષ-
ગંભીરસ્તતઃ શ્રીચાહડોડમવત્ । ૫ ॥*
- ૩ પ્રસિદ્ધં કુલયોતિસુતરામસૂત યઃ ॥ ૩ નમૂવ પદ્માસિદ્ધસ્ય ગુરુમક્તસ્ય ગેદિની ।
પ્રિયા પૃથિમદેવીતિ મૈથિલી ॥
- ૪ વ રઘુપ્રભોઃ ॥ ૪ તયોસ્તયોડમવન્પુત્રાઃ સુત્રામગુરુવાગ્મિનઃ । મિથઃ પ્રીતિજુષાં
યેષાં ન ત્રિવર્ગો પમેયતાં ॥ ૫ જ્યા—
- ૫ યાન્મહ્ણસિદ્ધો મૂતસલક્ષસ્તેષુ ચાનુજઃ । લેખે સામંતસિદ્ધસ્તુ કનિષ્ઠજ્યેષ્ઠતાં
તયોઃ ॥ ૬ શ્રીવીસલમહીપાલઃ શ્રી ॥
- ૬ સલક્ષકરાંબુજમ્ । ચક્રે સૌરાષ્ટ્રકરણસ્વર્ણમુદ્રાંશુમાધુરં ॥ ૭ સ લાટદેશાધિ-
કૃતઃ પ્રભો સ્તસ્યૈવ શાસનાત્ ॥ દધૌ દિવ્યાં
- ૭ તનું દેવાત્યક્ત મૂતમયાકૃતિઃ ॥ ૮ શ્રેયસે પ્રેયસસ્તસ્ય આતુઃ સામંતમંત્રિણા ।
સલક્ષ [ના] રાયર્ણે હત્યસ્યાપિ પ્રતિમાહરેઃ
- ૮ ॥૯ રૈવતાચલચૂલૈચ શ્રીનેમિનિલયામ્રતઃ પ્રાંશુપ્રાસાદ પ્રસ્યાપિ ત્રિવં પાર્શ્વજિને-
શિતુઃ ॥૧૦ યયા વીસલમૂપા—
- ૯ લઃ સુરાષ્ટ્રાધિકૃતં વ્યઘાત્ । સામંતસિદ્ધં સચિવં તથૈવાર્જુનમૂપતિઃ ॥૧૧ સ જાતુ
જલધેસ્તીરે પથિ દ્વારવતીપતેઃ । શ્રુ ॥
- ૧૦ શ્રાવ રેવતિકુંડમિદં કાલેન જર્જરં ॥૧૨ નિજપ્રમાવબીજેડસ્મિન્પૂર્વહિકિલેરેવતી [।]
ચિક્રીઢ સહ કાંતેન વેલાવનવિ-
- ૧૧ [હા]રિણી ॥૧૩ અત એતન્મહાતીર્થં જનનીશ્રેયસેમુના । નૈવરુપલસોપાનૈઃ
સુરવાપીસમંડકૃતં ॥૧૪ ગણેશક્ષેત્રપાલા ॥
- ૧૨ કૈંચંડિકામાતૃમિઃ સમં । કારિતૌ કૃતિના ચેદમહેશજલશાયિનૌ
॥૧૫ કિં ચાત્ર સચરિત્રેણ રેવતીવલદેવયોઃ [।]

જૈન ગ્રંથોમાં લખ્યા અનુસાર કુમારપાળ અને તેના જૈન શુર હેમચન્દ્રના સંબંધમાં આવેલ ઉદયન તે આ લેખનો ઉદય હોવો જોઈએ. તે કર્ણના સમયમાં ધર્માર્થે શ્રીમાલમાંથી શુજરાતમાં આવ્યો અને કર્ણ તેને એક મંત્રિ નીમ્યો. સિદ્ધરાજ તેને ખંભાતનો સુબો બનાવ્યો. કુમારપાળ સિદ્ધરાજના ત્રાસથી ભાગીને ખંભાત ગયો હતો. ત્યારે આ ઉદયને તેને સારી મદદ કરી હતી. તે ઉપકારના બદલામાં કુમારપાલે પોતાને ગાદી મળી ત્યારે તેને મુખ્ય મંત્રિ બનાવ્યો. તેણે સૌરાષ્ટ્રના રાજા સામે લશ્કર સહિત ઉદયનને મોકલ્યો હતો, પણ લશ્કર હારી ગયું અને ઉદયન સખત ધાયલ થયો. આપણને એવો કોઈ પણ લેખ મળ્યો નથી કે જેમાં ઉદયનને મુખ્ય મંત્રિ વર્ણવ્યો હોય. કુમારપાળકો પ્રથમ મંત્રિ મહાદેવ હતા. ગિરનાર ઉપરના બીજા લેખોમાં પણ આ ઉદયનનું વર્ણન મળે છે. તેને ચાર પુત્રો વાહક, આર્બક, ચાહક અને સલક નામે હતા. જૈન ગ્રંથોમાં પહેલા ત્રણ પુત્રો મળે અર્સબદ્દ હકીકત આપેલ છે. વિ. સં. ૧૨૧૩ ના નાટોલના પતરામાં કુમારપાળના મંત્રી વરીકે વાહકદેવનું નામ આવે છે, તે આ ઉદયનનો મોટો પુત્ર હોવો જોઈએ. તેની પત્નીનું નામ પૃથિમા દેવી સાધારણ રીતે આપેલ છે, પણ ઉપરના લેખમાં બિમ્બીદેવી આપ્યું છે. જો પૃથિમા તે પ્રતિમાનું અશુદ્ધ રૂપ માનીએ તો પ્રતિમા અને બિમ્બ બન્નેનો એક જ અર્થ થાય છે.

જૈન મતના અનુયાયીએ વિષ્ણુનું અને જીનનું એમ બન્ને મંદિર બંધાવ્યાં. એ હકીકત ઉપરથી એમ સમજી શકાય છે કે બન્ને ધર્મના અનુયાયીઓ વચ્ચે મુખ્ય ભિન્નતાઓ હશે. ગિરનાર ઉપરના બીજા લેખોમાં લખેલ છે કે સામન્વસિદ્ધે જૈન મૂર્તિઓ પણ બેસાડી હતી. તેવી જ રીતે વસ્તુપાલે પણ જૈન અને બ્રાહ્મ ધર્મની મૂર્તિઓ કરાવી હતી.^૧

તિથિની ગણતરી કરવાં એમ જણાય છે કે વાર બરોબર મળતો આવતો નથી. લેખમાં મુધવાર આપેલ છે, ત્યારે વિ. સં. ૧૩૨૦ ના બંને સુ. ૪ ને દિવસે શુક્રવાર હતો અને ખ્રિસ્તી વારીખ ૧ હી એ ૧૨૬૪ ઇ. સ. આવે છે. આ ગોટાળાનું કારણ એવું હોઈ શકે કે સૂર્યોદયની તિથિ જુદી હોય અને દાન અપાયું અગર લખાયું તેની તિથિ બપોરના ભાગની બદલાઈ ગઈ હોય.

અર્જુનદેવનો ભરાણાના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨(૭)

કઠિયાવાડમાં નવાનગર એટના ખેલાળયા મહાલમાંના ભરાણા ગામમાં ગણપતિની મૂર્તિની બેસણી ઉપર આ લેખ કાતરેલ છે. આ લેખ “ગ્રાહ્ય અને સંસ્કૃત લેખો” યા. ૨૦૪ મે પ્રસિદ્ધ થયો છે, પણ તેની સાલ તથા રાજાનું નામ ખરેખર વાંચ્યાં ન હોતાં; તેની સાલ વિ. સ. ૧૨૭૫ વાંચી તે ભીમ રાજાનો લેખ ધારવામાં આવ્યો હતો. રાજાનું નામ અર્જુનદેવ છે અને સાલ ૧૩૨(૭) છે. એકમનો અંક સ્પષ્ટ નથી, પણ બાકીના અંક માટે સહેજ પણ શંકા નથી. છેલ્લી ત્રણ પંક્તિ બહુ જ અસ્પષ્ટ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. બેસણી માટે કાંઈ નોંધવા લાયક નથી. સિંહને માટે સીંહ સ્પષ્ટ બધે વાપર્યો છે.

લેખની શરૂવાત તિથિથી થાય છે. સાલ ૧૩૨(૭) છે, અને માસ તથા દિવસ ખરેખર વાંચી શકાતાં નથી, પણ ભાદ્રપદ સુદિ ત્રીજા દિવસ સંભવ છે. પછી અણહિલપાટકના મહારાજા અર્જુનદેવનું નામ છે. ત્યાર બાદ સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિમાએલા બે અમલદાર (પાલ) અને સામન્તસિંહનાં નામ આપેલાં છે. આના હાથ નીચે અરિસિંહ અને (જય) સિંહ ભદ્રાણક ઉપર રાજ્ય કરવા નિમાયા હતા. આ હાલનું ભરાણા હશે. તેઓએ પાણી માટે માવરા દેવી વાવનું અને અમુક હેતુ (સ્પષ્ટ નથી) માટે અમુક દ્રમનું દાન કર્યાનું વર્ણન છે.

આજ રાજાના વિ. સ. ૧૩૨૦ ના કાંટેલાના લેખમાંથી આપણને માહિતી મળે છે કે આ સામન્તસિંહને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર સૂબો નીમાયો હતો. આ લેખ વખતે બીજા મહદનીશ અમલદાર નિમાયો હશે. તેનું નામ આવરીપૂર્વક વંચાતું નથી, પણ પાલ હશે.

આ રાજાના ચાર લેખો બે વિ. સ. ૧૩૨૦ ના એક ૧૩૨૮ નો અને એક ૧૩૩૦ નો એમ મળ્યા છે. એક બીજા લેખ વિ. સ. ૧૩૨૦નો સિરાહી રાજ્યમાં મળ્યો છે. તે આ અર્જુનદેવનો હશે કે કોઈ બીજાનો તે ચોક્કસ થઈ શકતું નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ [સંવત્] ૧૩૨[૭] વર્ષે [ભાદ્રપદ ૧ શુદિ ૩]..... એહ શ્રીમદ્ગણહિ—
- ૨ લપાટકાધિષ્ઠિતસમસ્તરાજાવલીસમલંકૃતમહારા—
- ૩ જાધિરાજશ્રીમદર્જુ [જુન] દેવકર્યાણવિજયરાજ્યે શ્રીસૌ—
- ૪ રાષ્ટ્રદેશે નિયુક્તમ [હં] શ્રી [ઠ. પાલ્હ?] ઠ. શ્રી સામ્વ[ત] સીહ
- ૫ યો [:] આદેશેન મ[દ્રા]ણકે મહં. શ્રી અરિસીહ ઠ. શ્રી [જ]
- ૬ [ય] સીહામ્યાં શ્રીમાતરાદેવીવાપિકાયાઃ પત્રશાસનં કા—
- ૭ રિતં । [ગિવાં પાની] ય પિ—નાર્થ મદ્રાણકમંડપિકા [યાં]—
- ૮ —કે દ્ર. ૮? .... શ્રી.... ... વર્ષે પ્રતિ ....
- ૯ ....

- १३ अस्थापि मूर्तियुगलं नपायतनपेशलं ॥१६ अंकारिक्पकोल्योः स्मिन्नरघदमनो-
हरः । धयंति धेनयो यस्य निषर्णे ।
- १४ बु मुधासत्नं ॥१७ खेर्त्ताग्रहस्रज्ज्ञंति शिशवो यत्र मज्जनात् । तदेतदस्तु कल्पांत
साक्षि सामंतकीर्त्तनं ॥१८ स
- १५ नेत्रानलंशीतांशुमिते विक्रमवत्सरे । ज्येष्ठे सितचतुर्थ्यां ज्ञे मूर्त्तमेतत्प्रातिष्ठितं ॥१९
प्रशस्तिमेतां सा
- १६ मंतमंत्रिगोत्रस्य पूजितः । मोक्षार्कधीमतः मुनुश्चके हरिहरः कविः ॥२०॥ मंगलं
महा श्रीः ॥
- १७ संवत् १३२० वर्षे ज्येष्ठे शुदि ४ जुषे । प्रातिष्ठा

અભુનદેવના ગિરનારમાંના શિલાલેખ

વિ. સ. ૧૩૩૦ વૈ. સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૧૨૭૪ એપ્રિલ ૨૨

ઠાઠિયાવાડમાં ગિરનારની ટેકરી ઉપર નેમિનાથના મંદિરની પશ્ચિમ બાજુએ આવેલા ગણધર મંડપની ઉત્તર બાજુએ દીવાલમાં ચણેલ શિલા ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. ૬ ઇંચ લાંબા અને ૩ા ઇંચ પહોળા લાગમાં લેખ કોતર્યો છે, અને તે સુરક્ષિત છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને સુંદર નાગરી લિપિમાં કોતર્યો છે. બેડણી સંબંધમાં એક હકીકત ધ્યાન ખેંચવા જેવી છે કે તે એકે પૂર્વેના ર ની સાથે બેડાએલો વ્યંજન બેવડા લખવામાં આવ્યો છે, (બુઝો પં. ૨, ૫, ૬.)

વિ. સં. ૧૩૩૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૫ ની તિથિનો છે અને (ચાલુક્ય રાજ) અભુનદેવના રાજ્ય સમયનો હોઈને સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નિમેલા પાલક સૂબાને ઉદ્દેશીને છે.

ઉદયપ્રભ સૂરિ અને બીજાઓએ તથા મેહતા ધાંધા જેનો મુખી છે એવા પંચકુલે, મેવાડા જ્ઞાતિના ગોગના પુત્ર હરિપાલને પવિત્ર ગિરનાર પર્વત ઉપર નેમિનાથના મંદિર સહિત બીજાં બધાં મંદિરોમાં લેખો કોતરવાનો હક્ક આપ્યો તે હકીકત આ લેખમાં છે. આ હક્ક હરિપાલ પોતે જ નહીં, પણ તેના વંશવારસ લોગવે એમ પણ (તામ્રપત્રોમાં લખે છે તેમ) લખ્યું છે.

ગિરનાર ઉપર લેખ કોતરવાનો આ હક્ક કેટલે દરજ્જે હરિપાલે લોગવ્યો હતો તે બાજુવા માટે બીજા ત્યાંના લેખો તપાસ્યા ત્યારે હરિપાલે કોતરેલો માત્ર એક જ લેખ મળ્યો.

પાલક વિ. સ. ૧૩૨૦ પછી સૌરાષ્ટ્રનો સૂબો નિમાયો હોવો જોઈએ; કારણ કાંટેલાના અભુનદેવના લેખમાં સૂબા તરીકે સામન્તસિંહનું નામ છે. તે વિ. સં. ૧૩૩૩ સુધી સૂબો કાયમ રહ્યો હશે, કારણ અભુનદેવ પછીના સારંગદેવના સમયના આમરણના લેખમાં પણ તેનું નામ છે. અભુનદેવના છેલ્લામાં છેલ્લા વિ. સં. ૧૩૨૮ ના ઠગમાંના રવના લેખનાથી પણ આ લેખ એ વર્ષ પછીનો છે.

વિ. સં. ની બરોબર ઈ. સ. ૧૨૭૪ તા. ૨૨ એપ્રિલ રવિવાર આવે છે.

અક્ષરાંતર

- ૧ આત્મ નરસિંહસૂત્ર. ગોગસુત સૂ. હરિપાલઃ ॥ તદ્માર્યા સૂ. રુપિણિઃ ॥ સૂ. પદમલઃ
- ૨ સં. ૧૩૩૦ વૈશાખ શુ. ૧૫ શ્રીમદર્જુનદેવરાજ્યે સુરાષ્ટ્રાયાં તન્નિયુક્ત ઠ. શ્રીપાલ્હે
- ૩ શ્રીમદુદયપ્રભસૂરિમૃત્યાચાર્યૈર્મહં. ધાંધાપ્રમુખપંચકુલેન સમસ્તશ્રીસંઘે
- ૪ નાથ મેવાડાજ્ઞાતીય સૂ. ગોગસુત સૂ. હરિપાલસ્ય શ્રીઝજ્ઞયંતમહાતીર્થ
- ૫ શ્રીનેમિનાથપ્રાસાદાદિ ધર્મસ્થાનેષુ સૂત્રધારત્વં સપ્રસાદં પ્રદત્તં ॥ इद.
- ૬ સૂત્રધારત્વં સૂ. હરિપાલેન પુત્રપૌત્રપરંપરયા આચંદ્રાર્ક યાવદમોક્તં.
- ૭ વ્યં ॥ અન્યસૂત્રધારસ્ય કસ્યાપિ સંવંધો નહિ શુભં મવતુ સૂત્રધારેભ્યઃ ॥

૧ પુના ઓરિએન્ટેલીસ્ટ વો. ૩ નં ૧ પા. ૨૧ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિસ્કલ્ફર ૨ બુઝો મિથિક સો. તું કવારટરલી જરનલ. ૧૪.૨૪૨ ૩ રીવાઇઝડ ટીસ્ટ આફ એન્ડી. રીમેઇન્સ. બા. પ્રેસીડન્સી. પા. ૩૫૧ ૪ આજ પાલક પેારખંદરના અપસિદ્ધ વિ. સં. ૧૩૩૪ ના લેખમાં પણ ઘણું કરીને છે. ૫ એન્ડીકેવરીયન રીમેઇન્સ ઈન ઇન્ડિયા અપખરફ્ટ. પા. ૮૯ ૬ વોટસન મ્યુઝિયમ રાજકોટમાં સંગ્રહીત ચણેલ રબિઝ ઉપરથી. ૭ આ પંક્તિ જે બરે લેખને અંતે કોતરાવી જોઈએ તે જગ્યાને અભાવે આંહી ઉપર કોતરી છે. ૮ વાંચો રુપિણી ૯ વાંચો તીર્થ ૧૦ વાંચો શ્દ ૧૧ વાવવ શબ્દ આંહી નકામો છે, તેમ જ ક પછીનું મીડું પણ નકામું છે.

અર્જુનદેવના રવ(કચ્છ)માંના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૨૮ આ. સુ. ૨

સ્વ. ૦ હલપતરામ પ્રાણીજીવન ખંખરે ઇ. સ. ૧૮૭૬ માં આ શિલાલેખ આર્કેટેક્ચરલ એન્ડ આર્કિઓલોજીકલ રીએર્ચન્સ ઇન ધી ઓરિન્ટલ ઓફ કચ્છ નામના પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. સ્વ. ખંખરે તેનું સંબિગ આખું નથી, તેથી તેના જ આપેલા અક્ષરાન્તર ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખ વિ. સ. ૧૩૨૮ ના આવલુ સુદિ બીજ વાર શુકની તિથિનો છે અને તેમાં અણુ-હિલપાટકમાં રાજ્યકર્તા મહારાજાધિરાજ અર્જુનદેવનો અને તેના મંત્રી માલદેવનો ઉલ્લેખ છે. રવ નામના ગામમાં શ્રી રવેચી દેવીના મંદિર પાસે રવિસિંહે ૧૬૦૦ દ્રમના ખર્ચે વાવ બંધાવ્યાનું લેખમાં લખ્યું છે. તે શિલાલેખ વાવમાં મુકવામાં આવ્યો હતો. રવ જુજથી પૂર્વમાં આંધરે ૬૦ માઈલ દૂર છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ॥ સંવત્ ૧૩૨૮ વર્ષે શ્રાવ-
- ૨ ણ સુદિ ૨ શુક્રેષ્વરે શ્રીમ-
- ૩ દળહિલપાટકાધિષ્ઠિત સમસ્તરા-
- ૪ જાવલીસમલંકૃત મહારાજાધિરાજશ્રી-
- ૫ મદર્જુનદેવકલ્યાણવિજય-
- ૬ રાજ્યે તત્તિયુક્તમહામાલ્યશ્રીમાલ-
- ૭ દેવે શ્રીશ્રીકરણાદિસમસ્તમુ-
- ૮ દ્રાવ્યાપારાન્ પરિપંચયતિ સતી-
- ૯ ત્યેવં કાલે પ્રવર્તમાને ધૃતપ-
- ૧૦ યાં મંદલક્ષ્મણપ્રતિવદ્ધરવ
- ૧૧ ગ્રામે દેવી શ્રીરવેચીપાદાનાં પુ-
- ૧૨ રતો ધાષર્ણ્યાયા ક્ષત્રીય વાઈ
- ૧૩ શ્રીયા સુત રવિસિંહેન આત્મ
- ૧૪ શ્રેયોર્થ વાર્ષી કારાપિતા કા-
- ૧૫ રાપને દત્તા દ્ર૦ ૧૬૦૦ શુભં મવતુ ॥

અક્ષરાંતર^૧

- ૧ [સ્વિ] સ્ત શ્રીનૃપવિક્રમસંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૫ રવિ માલવધરાધૂમકે-
તુગૂર્જરધરણીસમુ-॥^૨
- ૨ [દ્વરણ] વરાહસમચક્રવર્તિભુજવલમલ્લમહારાજશ્રીસારંગદેવકલ્યાણવિજય
- ૩ [રાજ્યે તન્નિ] યુક્ત સૌરાષ્ટ્રદેશાધિકારિમહ. શ્રીપાલ્હવપ્રમૃતિ પંચકુલપ્રમૃતિ^૩
પ્રતિપત્તૌ અદ્યેહશ્રી આં-
- ૪ [વરણે] ચાપોત્કટવંશ સરોવરરાજહંસચાપોત્કટપ્રજાપરિપાલકરાણક શ્રીમોજદેવસુત
રાજ
- ૫ [... તેન માતૃસોયના (?)] શ્ર (શ્રે) યોડ્ય શ્રીમુમતિસ્વામિદેવપૂજનાય
દધિમતીનદીસમીપે વાટિકા પ્રદત્તા ॥

૧ વોટ્સન મ્યુઝિયમમાં સંગ્રહીત રશિંગ ઉપરથી, ૨ આ બે લીટા જગ્યા ભરવામાટે કાતળા
લાગે છે, ૩ આ શબ્દ ભૂલથી બે વાર લખાયો છે.

૨ આ બે લીટા જગ્યા ભરવામાટે કાતળા

સારંગદેવનો આમરણનો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૩૩૩ જે. સુ. ૫ રવિ.

કાઠિયાવાડમાં નવાનગર રોટના બગીચાના ગામ આમરણના દરબારગઢના કોઠા ઉપર આ લેખ ચઢેલો છે અને તે ૩ કુટ ૮ ઇંચ લાંબો અને ૧ કુટ પહોળો છે. આમરણ નવાનગરથી પૂર્વે ૪૨ માઈલ છે અને મોરબી રેલ્વે સ્ટેશનથી ૧૮ માઈલ ઉપર છે.

લેખવિભાગ ૩ કુટ લાંબો અને ૬ ઇંચ પહોળો છે અને તેમાં પાંચ પંક્તિઓ છે. તે પ્રમાણમાં સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. દરેક પંક્તિની શરૂવાતમાં અમુક અક્ષરો ગયા છે, પણ તે સંબંધ ઉપરથી અટકળી શકાય તેમ છે. પાંચમી પંક્તિની શરૂવાતમાં કાતાતું નામ ગયું છે તે ખરેખર શોચનીય છે. લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને લિપિ નાગરી છે. જોડણી સંબંધી કાંઈ નોંધવા જેવું નથી.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સં. ૧૩૩૩ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ પાંચમ ને રવિવારની તિથિ આપી છે અને તે મહારાજ શ્રી સારંગદેવના રાજ્યસમયનો છે. સારંગદેવને નીચેનાં બિરૂદો લગાડેલાં છે. માલવની ભૂમિનો ધૂમકેતુ, શુજર્જર ભૂમિનો સમુદ્ધાર કરવાથી વરાહાવતાર, સાતમો ચક્ર વર્ત્તિ, ભુજાના બળથી મદલ જેવો. ત્યાર પછી લખ્યું છે કે સોરઠમાં સૂબા તરીકે નિમાચેલ પાલ્હુ જેનો પ્રમુખ એવા પંચકુલના સમયમાં આપોલટ વંશના રાજા લોજરાજના પુત્રે પોતાની માતા સોયનાના પુણ્ય માટે સુમતિસ્વામીની પૂજા માટે દધિમતી નદી પાસેની વાડી દાનમાં આપી.

સારંગદેવના પહેલા બિરૂદની બાબતમાં આપણે જાણીએ છીએ કે શુજરાતના ચાલુક્યો અને માલવાના પરમાર વચ્ચેની વંશપરંપરાની દુરમનાવટ ચાલુક્ય મૂળરાજ અને પરમાર સિંધક (અગર મુન્જ)ના સમયથી શરૂ થઈ અને સારંગદેવના રાજ્ય સુધી કાયમ રહી.^૨

સપ્તમ ચક્રવર્ત્તિનું બિરૂદ ઘણા રાજાઓને લગાડવામાં આવતું. સારંગદેવને તે બિરૂદ આ લેખમાં જ આપવામાં આવ્યું છે. ચાલુક્ય રાજા લીમ ૨ જાને તે ઘણીવાર લગાડવામાં આવેલ છે.^૩

સૂબા પાલ્હુનું નામ અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૩૦ ના લેખમાં પણ આવે છે. ચાવડા કુટુંબનો ઉત્તર કાઠિયાવાડમાં કબજો હતો એ હકીકત અહીં નોંધવા જેવી છે.

સુમતિસ્વામિ જૈનના પાંચમા તીર્થંકર છે. ચાવડા લોજરાજના પુત્રે જૈનધર્મ ફીકાચો હશે અથવા તે ધર્મ તરફ તેની સહાનુભૂતિ હશે. આ જૈનમંદિરનું આમરણમાં અત્યારે નામ નિશાન નથી. સમ્ભવ છે કે કાવર-ઉલ-મુલક (ઈ. સ. ૧૫૧૦) કે જે ધર્મચુસ્ત મુસલમાન હતો અને જેને શુજરાતના મહમુદ બેગડાએ આમરણનો ફોજદાર નિર્યો હતો તેના સમયમાં મુસલમાનોએ તે મંદિરનો નાશ કર્યો હોય.

લેખમાં આપેલાં પ્રાચીન રચણો પૈકી આમરણ ૬૦૦ વર્ષ જૂનું આ લેખથી પૂરવાર થાય છે; પણ શ્ર. સ. ૨૫૨ ના વલ્લભી દાનપત્રમાં^૪ આપેલું અમરદેણને આમરણ માનીએ તો તેથી પણ વધુ પ્રાચીનતા મળે. દધિમતી નદી તે આમરણથી પશ્ચિમે એક માઈલ દૂર વહેતી દેમઈ નદી હોવી જોઈએ.

લેખની તિથિની ખરોખર ઇ. સ. ૧૨૭૭ ના ૯ મી એ રવિવાર આવે છે.

^૧ પુના ઓરિએન્ટલિસ્ટ સો. ૩ નં ૧ પા. ૨૩ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. હીસલવોડ. ૨ તેની ઇ. સં ૧૨૮૭ ની ઓરિએન્ટલ પ્રસન્નિતમાં પણ માળવા રાજના મરાઠાવની દર્શાવ છે. (એ. ઇ. સો. ૧ પા. ૨૮૧ મ્પી. ૧૩) ૩ જુઓ. ઇ. એ. સો. ૬ પાનાં ૧૬૬, ૨૦૧, ૨૦૩, ૨૦૫, ૨૦૭, ૨૦૮. ૪ જુઓ. કાઠિયાવાડ મેમેરીયલ પા. ૩૫૬ ૫ જોનાસ એફ બી ઓગાસ્ટાઈ ઈન્ડીયન સો. ૫ પાટ ૧ લે.

રાષ્ટ્રકૂટ વંશ કાઠિયાવાડમાં રાજ્ય કરતો એ ઉલ્લેખ બહુ ઉપયોગી છે. બીજા કોઈ લેખમાં કાઠિયાવાડમાં આ વંશનો ઉલ્લેખ નોવામાં આવેલ નથી. વળી તેઓ બહુ ઉપયોગી સ્થાન ભોગવતા હોવા જોઈએ; કારણ વિજયાનન્દના કુટુંબ સાથે તેમ જ ગુજરાતના આલુક્ય કુટુંબ સાથે લગ્નસંબંધ હતો, એમ આ બે લેખ ઉપરથી માલુમ પડે છે.

આમાં આપેલી તિથિને મળતી ખ્રિસ્તી તારીખ ઇ. સ. ૧૨૯૦ ના મે માસની બીજી આવે છે. પણ વાર મળતો આવતો નથી. લેખમાં સોમવાર આપેલ છે, પણ બીજી મેને દિવસે મંગળવાર હતો. સંભવ છે કે તિથિ ખરેખર સોમવારે શરૂ થઈ હોય.

અક્ષરાંતર'

- ૧ ઓં નમઃ શ્રીરેવંતાય ॥ સં. ૧૩૪૬વર્ષે વૈશાખ વદિ ૬ સોમે મહારાજાધિરાજ[શ્રી
- ૨ સ [ારંગ] દેવ કલ્યાણવિજયરાજ્યે શ્રીવામનસ્થ[લ્યામહા] મંડલેશ્વર શ્રીવિજયાનં-]
- ૩ દેવેવપ્રતિષ્ઠા૥ શ્રીરાષ્ટ્રકૂટાન્વયમૌલિરત્નં શ્રીમલ્લનામાજનિ શૌર્યસિંધુઃ । તસ્યા-
- ૪ ત્મજઃ શ્રીહરિપાલનામા[ધન્યો મ]હાસાધનિકો વમૂવ ॥૧ શૃંગારમંગિસુમગ[ાઃ શુ]ભ
- ૫ ગાનવીચિવાચાલકંઠકુહરા [મુહુ] રાત્રવીળાઃ । [ગાયન્તિ].... [ગિ]-નગરાજ શૃં
- ૬ ગમારુદ્ધ ગુહ્યકચકોરદશો યશોસ્ય ॥૨ વીરઃ' [શ્રી]વિજયાનંદઃ ક્ષેમાનંદસ્ય
- ૭ નંદનઃ । વિગ્રહીતુમના મા[નું] મૂમૃત્પણીમગાત્કિલ ॥ ૩ નૃપકાર્યાહિતસ્તત્ર હ- ॥
- ૮ રિપાલ કૃપાલયઃ । કેદારપુત્રં પિશુનૈહન્યમાનમુદૈક્ષત ॥૪ તૈ સ [મં] [ત]ન્વ ॥
- ૯ સ્તસ્ય સમીકમસવો યયુઃ । તન્મૂર્તિયુક્તં તદ્ગ્રાતા [રણ]સ્તંભમિદં વ્યધાત
- ૧૦ ॥૫ સહસ્ર ધામ્નસ્તુજન્મનઃ શ્રી [રે]વંતનામ્નઃ પુરતો નવીનં ; અચીકર [ન્મં]
- ૧૧ હપમ-દ્વિતીયમહો મહાસાધનિક[ઃ]સ ણ્ણઃ ॥૬ શ્રીમંજિગસુતઃ શ્રીમચ્ચમત્કારપુર ॥
- ૧૨ દ્વિજઃ સપ્તશ્લોકીયિમાં ચક્રે માધવો વિશ્વ [મા]ધવઃ ॥૭॥ લિખિત
- ૧૩ મિદં મહં અરિસિંહસુત મહં રાઝલેન ॥ ઉત્કીર્ણ સૂત્ર સાંતલસુતસૂત્ર વીરાકેન

સારંગદેવના વંથળીના શિક્ષાલેખ

વિ. સં. ૧૩૪૬ વ. વ. ૬ ધ. સ. ૧૨૯૦

જુનાગઢ રોટના મહાલ વંથળીમાંથી મળેલા વિ. સં. ૧૪૬૯ ના પાંચ પાળીયાની સાથે મળેલા પીળાશ પડતા પત્થર ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. લેખ શુદ્ધ અને સુંદર રીતે કોતરેલો છે. તે ઠીક ઠીક સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લેખ કોતરેલો ભાગ ૧૦૮ ધ્ય લાગે અને ૬૮ ધ્ય ઉચાઈમાં છે. ભણી સમગ્રની ખાસ નોંધ કરવા જેવું કાંઈ નથી. લેખમાં બધે પ્રથમાત્રા વાપરેલી છે.

લેખની શરૂવાત રેવન્તદેવની વન્દનાથી થાય છે. ત્યાર બાદ વિ. સં. ૧૩૪૬ ના વૈશાખ વદિ ૬ તથા સોમવારની વિધિ આપેલ છે; અને મહારાજાધિરાજ શ્રી સારંગદેવના રાજ્યનો ઉલ્લેખ તેમાં છે. મહામહારાજેશ્વર વિજયાનન્દ દેવ વામનસ્થલીમાં સુખો હતો. સાતમી પંક્તિમાં જણાવ્યા મુજબ તે હોમાનન્દનો દીકરો હતો. મહલનો દીકરો હરિપાલ જે રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં જન્મ્યો હતો તે વંશનું બે સુંદર શ્લોકમાં વર્ણન છે. ત્યારે ભાનુ સાથે લડવાની ઇચ્છાથી વિજયાનન્દે જુભૂતપદ્મી ઉપર ચડાઈ કરી ત્યારે હરિપાલ સાથે ગયો હતો. કેદાર (?) ના પુત્રોને દુષ્ટ પુત્રો ભારવા હતા તે લેખને તે તેની સાથે લઈને અને પોતાની છાન્દગી ખોઈ તેના ભાઈએ તેથી પોતાના ભાઈની પ્રતિભાવાળો આ પાળીયો ઉભો કર્યો અને સૂર્યના પુત્ર રેવન્તની આગળ છત્રી બન્ધાવી. સુંજિગના પુત્ર ચમત્કારપુરના બ્રાહ્મણ માધવે આ સાત શ્લોક રચ્યા, અરિસિંહના પુત્ર રાઉલે તે લખ્યા અને સાંતલના પુત્ર વીરાકે તે કોતર્યા.

વિજયાનન્દે જે ભાનુ ઉપર હુમલો કર્યો હતો તે પ્રસિદ્ધ થોડો ભાણ જેઠા હોવો લેખે. જુભૂતપદ્મી તે જુમલ્લિકા હાલનું જુમલી હોવું લેખે. તે જેઠવાની પ્રાચીન રાજધાની હતી. અને તેના ખંડેર અત્યારે બરડાના કુંગરમાં છે. ચાલુક્ય રાજાને સૂણે જે વામનસ્થલીમાં રાજ્ય કરતો હતો તે હાલની વંથળીનું સંસ્કૃત બનાવેલું સ્વરૂપ છે. ચમત્કારપુર તે ઉત્તર શુન્દરાવમાંનું વડનગર જે પ્રસિદ્ધ નાગર બ્રાહ્મણોનું પ્રાચીન ધામ હતું તે હોવું લેખે. શુન્દરાવના ઇતિહાસના પાને છઠ્ઠે નીચે મુજબ લખેલ છે. "લોકપ્રિય માન્યતા અનુસાર આનન્દપુર અગર વડનગરના ચાર યુગમાં ચાર જૂઠાં જૂઠાં નામ હતાં. પહેલા સત્યયુગમાં ચમત્કારપુર, ત્રેતાયુગમાં આનન્દપુર, દ્વાપરયુગમાં આનન્દપુર અને કલિયુગમાં વૃદ્ધનગર અથવા વડનગર નામ હતાં. આમાંનું પહેલું નામ વદન કલિપત લાગે છે. તે ચોરે તે નામથી કહિ બોળખાતું નહીં." આ લેખથી ચમત્કારપુર નામના અસ્તિત્વને ટેકો મળે છે. જો કે તે ઉલ્લેખ પ્રમાણમાં બહુ મોડા સમયનો છે. ચમત્કારપુરથી આવેલો બ્રાહ્મણ માધવ એક સારો કવિ હોવો જોઈએ.

રાજકોટના વોટસન મ્યુઝિયમમાં સંચાલિત થયેલ વંથળીના બીજા લેખમાંથી માલુમ પડે છે કે ચાલુક્ય મહારાજા સારંગદેવનો સોરઠનો સૂણે વિજયાનન્દ વાલેલા રાજા લલણપ્રસાદના દીકરા વીરધવળની દીકરી ગ્રીમલદેવીનો દીકરો હતો. આ ઉપરથી સમજાય છે કે શુન્દરાવના મહારાજાએ અને તેના સોરઠના સૂણા એકબીજાના સગાસગમની હતા. તે લેખમાં વિજયાનન્દના બાપનું નામ હોમાનન્દ અને દાદાનું નામ અરિસિંહ આપેલાં છે. આપણને કહેવામાં આવ્યું છે કે વીરધવળના સાળા સાંગલ અને ચામુડક વંથળીમાં રાજ્ય કરતા હતા, પણ ખંડેલી ન આપવાના કારણે વીરધવળના હાથે લડાઈમાં હણાયા. તેથી આપણે એમ કહી શકીએ કે વીરધવળે પોતાના સાળાને હણીને હોમાનન્દને અગર તેના બાપને ત્યાંનો સૂણો નિમેલ હોય અને હોમાનન્દને પોતાની દીકરી પરણાવી હોય. એમાંના એકે લેખમાં વિજયાનન્દના કુટુંબની કાંઈ હકીકત કમભાગ્યે મળતી નથી.

अक्षरांतर^१

- १ ओ^२ ॥ संवत् १३५० वर्षे माघ सुदि १ भौमेऽद्येह श्रीमदणहिलपाटकाविष्टि(ष्टि)-
तपरमेस्व(ध्व)रपरमभट्टारकउमापतिवरलब्धप्रौढप्रतावा(पा)कांतदि
- २ कचक्रपा(वा)लक्ष्मापालमालवेशविरुथनीगंजघटाकुंभस्थलविदारणैकपंचाननसमत्त-
(स्त)राजावलीसमलंकृत अभिनवसिद्धराजमहारा--
- ३ जाधिराजश्री श्रीमत्सारंगदेवकल्याणविजयराज्ये तत्पादपद्मोजीव(वि)नि महामात्य-
श्रीवाधूयेश्री श्रीकरणादिसमस्तमुद्राव्यापारान् परि
- ४ पंथयति सतीत्येवं काले प्रवत्त(त्ति)माने अस्यैव परमप्रभो[:] प्रसाद पत्तलायां
भुज्यमानअष्टा(ष्टा)दशशतमंडले महाराजकुलश्रीवीसलदेव [:]शा-
- ५ सनपत्रं प्रयच्छति यथा ॥ स एष महाराजकुलश्रीवीसलदेवः संवत् १३५० वर्षे
म[ ]घशुदि १ भौमे येह श्रीचंद्रावत्यां ऊ(ओ)सवालज्ञातीय सा-
- ६ धु श्री वरदेवसुत साधु श्रीहेमचंद्रेण तथा महा. भीमा महा. सिरधर श्रे. जगसीह
श्रे. सिरपाल श्रे. गोहन श्रे. वस्ता महं. वीरपाल प्रभृति स
- ७ मस्तमहाजनेन भक्त्याराध्य विज्ञप्तेन श्रीअर्बुदस्यो परिसंतिष्ट(ष्ट) मानवसहिकाद्वये
निश्रयमाणघनतरकरं मुक्ता (क्त्वा) उद्य(?) कृतकरस्य शासनपत्रं
- ८ प्रयच्छति यथा ॥ यत् श्रीविमलवसहिकायां श्रीआदिनाथदेवेन श्रीमातादेव्या-
(वी)सत्क तलहडाप्रत्ययउद्यदेय द्र २८ अष्टवि(विं शति द्रम्माः तथा श्री अर्बुदे
- ९ त्यठकुरसेलहयतलारप्रभृतीनां कापडां प्रत्ययं उद्य (?)देय द्र १६ षोडश द्रम्माः
तथाकल्याणके अमीपां दिनद्वये दिनं प्रति देय कणह(ह)त १० दश दा
- १० तव्यानि । तथा महं. श्रीतेजपालवसहिकायां श्रीनेमिनाथदेवेन श्रीमातादेव्यासक्त
(त्क)वर्ष प्रति=देय द्र १४ चतुर्दश द्रम्मा[:]तथा दिनैकेन=कणहतां
- ११ देय १० दश तथा श्रीअर्बुदेत्य ठकुर सेलहयतलारत्र(प्र)भृतीनां कापडां प(प्र)त्ययं
देय द्र ८ अष्टौ द्रम्मा[:]तथा प्रमदाकुलसक्त(त्क) नामां ६ षट् नामकं प्रति--
- १२ मल प्रत्ययं द्र ५ पंचद्रम्मा[:]....[वस्वरुद्य?]वर्ष प्रति दातव्या[:]तथा वसहिकाद्वये
पूजारकानां पार्श्वान् निस(श्र)यमाणकरो मुक्तो भणित्वा श्री अर्बुदेत्य ठ
- १३ कुरेण सेलहयतलारप्रभृतिभि[:] किमपि न याचनीयं । न गृहीतव्यं च । अद्य
दिनपूर्वं वसहिका द्वयपार्श्वान् उपरिलिखितविधे ऊर्द्ध श्रीअर्बुदे
- १४ त्य ठकुरेण सेलहयतलारप्रभृतिभिः तथा चंद्रावत्या[:] श्रीपु(म)द्राजकुलेन
महंतकसेलहयतलारडोकराप्रभृतिभि[:] द्य(यत्) किमपि न याचनीयं न
- १५ गृहीतव्यं च । अनया परथितविधिना प्रतिवर्ष वसहिकाद्वयपार्श्व(श्री)त् ग्रामठ-
कुरप्रभृतिभि[:] गृह्यमानैः कल्याणकप्रभृतिमहोच्छवेषु समाया

આણુપર્વત ઉપર વિમલવસહિમાંના સારંગદેવના શિલાલેખ

વિ. સં. ૧૩૫૦ માઘ સુ. ૧

આણુ પર્વત ઉપર વિમલ વસહિના મંદિરની એક દિવાલમાં ચોટાટેલી શિલા ઉપર આ લેખ છે.^૧ લેખવાળો લાગ ૨ ફુટ લાંબો અને ૧ ફુટ ૨૩ ઇંચ ઉંચાઈમાં છે. કુલ ચોવીસ પંક્તિ છે અને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ કેટલાક સ્થાનિક વપરાશમાં આવતા શબ્દો વપરાયેલા છે અને તેનો અર્થ બરાબર સમજી શકાતો નથી. લેખક તેમ જ કોવરનાર બેદરકાર હોવા લેખ્યો. કારણ કે લેખોમાં ઘણી ભૂલો છે. છેવટમાં પં ૦ ૧૮-૨૦ સુધીમાંના શાપાત્મક શ્લોકો સિવાય બાકીના બધા ભાગ ગદ્યમાં છે. ઘ અને વ એકબીજાને બદલે વપરાયા છે. થોડી જગ્યાએ ૨ પછીનો બ્યંજન બેવડો લખ્યો છે. વ નો ઉપરનો ગોળાકાર તેના પ્રાચીન સ્વરૂપની માફક જમણી બાજુ વળેલો છે. આને લીધે દ્વા હાલના જ નેવો લાગે છે. ઘ અને દ્વ વચ્ચે ભેદ માલુમ પડતો નથી.

લેખની શરૂઆતમાં વિ. સં. ૧૩૫૦ માઘ સુદિ ૧ વાર મંગળની તિથિ આપેલી છે અને વાઘેલા રાજા સારંગદેવનો ઉલ્લેખ છે. તેને કેટલાંક બિરુદો લગાડેલાં છે, જેમાંના એક ઉપરથી સમજાય છે કે તેને માલવાના રાજા સાથે લડાઈ થઈ હતી અને તેમાં તે જિત્યો હતો. તેની માલવાની જિત બાબત તેના ઘણા લેખોમાં લખેલું છે. આ લેખમાં તેને અસિનવ સિદ્ધરાજ તરીકે વર્ણવ્યો છે, જે ઇલ્લાખ તેના બીજા કોઈ પણ લેખમાં નથી.^૨ પં. ત્રીજામાં સારંગદેવના મુખ્ય મંત્રી વાધ્યવંતું નામ આપ્યું છે. અઠારસો ગામના પ્રાંત ઉપર સારંગધરના સૂબા તરીકે રાજ કરતા મહારાજકુલ શ્રી વિસલદેવનું નામ આપ્યું છે. ત્યારબાદ તિથિ આપીને વિસલદેવે આપેલા દાનની વિગત છે. હેમચન્દ્ર અને બીજા મહાજનની વિનંતિ ઉપરથી વિસલદેવે દુરમાન કાઢ્યું કે આણુ ઉપરના વિમલવસહિ અને તેજપાલવસહિના મંદિરના નિભાવ માટે અને કલ્યાણકના મેળા માટે કેટલાક વેપારીઓએ અમુક દ્રવ્ય આપવા. આણુ અને ચન્દ્રાવતીના શેહેરીઓને આ દુરમાન લાગુ પડતું હતું. રાજના અધિકારીઓએ યાત્રાળુ પાસેથી કોઈ પણ કર લેવો નહીં, અડતા અગર ઉતરતા યાત્રાળુની કોઈ પણ ચીજ ખોવાય તો તેને માટે આણુના ઠાકુરોએ નુકશાની આપવી.^૩ આ દુરમાન રાજના વંશજોએ અને બીજા તે જગ્યાએ રાજ કરનાર રાજાઓએ પાળવાનું છે. પછી ચાંદુ શાપાત્મક શ્લોકો છે. દાન જરૂરવસિદ્ધના પુત્ર પારિખ પેથાકે લખ્યું હતું. છેલ્લી બે પંક્તિમાં સાક્ષી તરીકે અચલેશ્વર, વસિષ્ઠ અને અંબાજીનાં મંદિરોના પ્રતિનિધિઓ અને ગામના બીજા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોનાં નામ આપેલાં છે. કાળી બાણુના ખૂણામાં કટારતું ચિત્ર છે.

ચંદ્રાવતીના મંડલેશ્વર વિસલદેવ શુભરાતના ચાલુક્ય વંશનો વંશજ હશે. ચંદ્રાવતીના પરમાર વંશનો છેલ્લો રાજા પ્રતાપસિંહ હતો. તેના વિ. સં. ૧૩૪૪ નો લેખ સિરોહી રાજ્યમાં ગિરવાડમાંના પાટનારાયણના મંદિરમાં^૪ છે. અને ભાડદેવના પુત્ર વિસલદેવના વાઘેદાર તરીકે રાજ્ય કરતો તેને વર્ણવ્યો છે. આ વિસલદેવ ચાલુક્ય વંશનો હોઈને પરમાર વંશનો નાથ ઠરી ત્યાં ચાલુક્યના ખંડિયા તરીકે રાજ્ય કરતો હશે. તે જ રાજના વરમાણ ગામમાં વિ. સં. ૧૩૫૬ ના લેખમાં^૫ મહારાજકુલ વિક્રમસિંહનું નામ છે. તે આ વિસલદેવનો અનુયાયી કદાચ હોય.

લેખની તિથિ બેદરકાર ઇ. સ. ૧૨૯૩ ના હિસેબરની ૩૦ તારીખ અને બુધવાર આવે છે. પણ આ લેખમાં વાર મંગળ આપેલ છે.

૧ પુના ઓરિએન્ટલિસ્ટ વો. ૩ નં. ૨ પા. ૬૬ જુલાઈ ૧૯૩૮ ડી. બી. વિરોધકર. ૨ જુઓ એશિયાટિક રીસર્ચ વો. ૧૬ પા. ૩૧૧. ૩ વિસલદેવને આ ઈલ્લાખ બે વખત લગાડેલા (ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૨૧૦) અને વો. ૧૧ પા. ૧૦૨ જરૂરવસિદ્ધ સંદેવ માટે ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૭. ૪ ક્રિટિક્ષના અર્ધ-ચાંદ્રમાં આ પ્રમાણે ચોરાયેલા માલના બદલામાં નુકશાની આપવાનું લખ્યું છે તે સરખાલો. ૫ ઈ. એ. વો. ૪૫ પા. ૭૭. ૬ રા. બ. ઓરીએન્ટલ ઓફા ફ્રંક સિરોહીના ઇતિહાસ પા. ૧૫૫.

સારંગદેવના કચ્છમાંના લેખ^૧

(સાલ વગરનો)

કચ્છમાં કઈ જગ્યાનો આ લેખ છે તે ખબર નથી. આનું સાધારણ માણસે લીધેલું રખિંગ સ્વ. દિવાન ખડાદુર રણછોડલાલ ઉદયરામ પાસે હતું. ૧ ફુટ ૩ ઈંચ લાંબી અને ૧ ફુટ ૬ ઈંચ પહોળી જગ્યામાં લેખ કોતરેલો છે અને તેમાં ૧૪ પંક્તિઓ છે. છેલ્લી છ પંક્તિ તદ્દન અસ્પષ્ટ છે.

લેખની શરૂવાતમાં સાલ આપેલી નથી. અંતમાં આપી હોય તો તે પાંચી શકાય તેમ નથી. અલુહિલપાટકના ચાલુક્ય (વાઘેલા) વંશના સારંગદેવના રાજ્ય સમ્બન્ધી આ લેખ છે. તે જ સમયનો જોખરામાંથી મળેલો ત્રુટક વિ. સં. ૧૩૩૨ નો પણ લેખ^૨ મળેલો છે. મંત્રીનું નામ માલદેવ આપેલું જે અર્જુનદેવના વિ. સં. ૧૩૨૦ ના લેખમાં તેમ જ ખીજા કચ્છના વિ. સં. ૧૩૨૮ ના લેખમાં પણ આવે છે. તેથી આ લેખ સારંગદેવના રાજ્યની શરૂવાતના સમયનો હોવાની અટકળ કરી શકીએ. નીચેનો ભાગ ખવાઈ ગયો છે. તેથી લેખનો આશય વિગેરે જાણી શકાયો નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ^૩ સ્વસ્તિ[૧] શ્રીમદળહિલપા--
- ૨ ટકે રાજાધિરાજશ્રીસારં--
- ૩ ગદેવપ્રૌઢપ્રતાપ શ્રી[માલદેવ]
- ૪ વૈ શ્રીશ્રીકરણાદૌ સમસ્તમુદ્રા
- ૫ વ્યાપારાન્ પર (રિ) પંથ[ય]તિ સતીત્યે
- ૬ વં કાલે પ્રવર્તમાને શ્રી દેવ ?
- ૭ રપ..... ગ ....
- ૮ વડીરદેશે રાણક સ

^૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ વો. ૩ નં. ૧ પા ૨૨ એપ્રિલ ૧૯૩૮ ડી. બી. દિસ્કલક્કર. ^૨ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૨૧ પા. ૨૭૭
૩ ચિહ્નરૂપે છે. ૪ આ વ નકામો છે.

- १६ त समस्तसंघस्य प्रहरकतलारकप्रभृतिकं रुढय[१] स्वैकरणीयं । कारापनीयं च ।
उपरिचिटतट्ठीर्यमानसमस्तसंघमध्यात् यस्यकस्यापिकिं(किं)
- १७ चित् गच्छति तत्सर्वं श्रीअर्जुदेत्य ठकुरेण लेहमयं रुढया समार्धनीयं । अस्मात्
वंशजैरपि अन्यैश्च माव(वि)मोक्तृभिः[१] राजभिः[१] वसहिक्काद्वये उ
- १८ चकृतकरोयं आचंद्रार्कं यावत् अन्नं(अनुमं तन्वः[१]पालनीयश्च । उक्तं च । भगवता
न्यासेन[१] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजाभिः सगराव(दि)भिः[१] यस्य यस्य यदा
- १९ मूनी(मि)स्तस्य तस्य तदा फलं । [१]वंद्याड(१)वीष्णतोयापुं शुष्ककोटरवाशि
(सि)नः[१] कृष्णसर्पा प्रजायते देवदायोपहरिणः । [१२] न विपं विषमत्याह
- २० देवस्वविषमुच्यते [१]विषमेकाकिनं हंति देवस्वं पुत्रपौत्रकं । [११]एतानि स्मृति-
वाक्यानि अवलोक्य अस्मृतवंशैः अन्यवंशैरपि भाविभो
- २१ कृमिः अस्मत्कृत उद्यकरस्यास्य प्रातिर्वधः(घः)कदापि न करणीव(यः) । न कारापनी ।
[यः ।] यथा दत्ता च इवमुक्तवान् मद्रस्या अन्यवंस्या वा ये भ
- २२ विस्त्यंति पार्यिवा तेषामहं करलमो मि मम दत्तं न लुप्यता ॥ ठः जयवसीहमुत,
पारि पेयाकेन लिखित ॥ हीनासरं प्रमाणमिति ॥
- २३ महाराजकुल श्रीवीसलदेव इह महं सागण ॥ अत्र साक्षिण श्रीअचलेश्वरदेवीय
राउ=नंदि श्रीवसिष्ठदेवीयै तपोध
- २४ न ... . अंवादेवासक्त अत्रोः नीलकंठः । पमाणग्रामीयपदंया. राजाममृतिसमस्त-
पदयार सूत्र नर... ....

વળામાંથી મળેલું ગાડલક મહારાજ

વરાહદાસનું દાનપત્ર^૧

વિસ્તારપૂર્વક ફરીથી

શુ. સંવત ૨૩૦ માઘ સુ. ૧ (ઈ. સ. ૫૪૬)

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તે ૧૨૩ ઇંચ લાંબાં અને ૮૩ ઇંચ પહોળાં છે. દરેકને બે બાજુ કાણાં છે અને ઠીથી બાંધેલાં છે. એક કડી ઉપર સીલ લગાડેલી છે, પણ તેના ઉપરની આકૃતિ તથા લેખ વદન ઘસાઈ ગયાં છે. કદાચ તેના ઉપર ગડડનું ચિત્ર હોય, એમ વંશના નામ ઉપરથી અટકળ થઈ શકે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં ઘણાખરે છે અને તે સુરક્ષિત છે. લિપિ દક્ષિણમાં તે વખતની વપરાતી છે. ઘણા અક્ષરોને મથાળે નાનાં વર્તુળ છે.

ગાડલકવંશ(પં. ૨)ના મહાસામન્ત મહારાજ વરાહદાસે (પં. ૧૨) દાન આપ્યું તેની નોંધ આ લેખમાં છે. તે ટૂંકપ્રસવલુમાંથી આપવામાં આવ્યું છે. મહારાજ ધ્રુવસેન ૧ લાએ મેહરખાનીથી વેપારી અજિતને આપેલું વલ્લીની પાસેનું સદ્વિપદ્રમાં, તેના વિહારમાં રહેલી લિખ્તુણીઓને કપડાં, ખોરાક, દવાદારૂ વગેરે માટે તથા ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે ગંધ, દીપ માટેનું તેલ વગેરે માટે, વરાહદાસ ૨ જાએ સો પાદાવર્ત^૨ જમીનનો દુકડો દાનમાં આપ્યો. ગાડલકો વલ્લીના રાજાઓના સામન્ત અથવા ખંડિયા રાજાઓ હતા. તેઓની રાજધાની ટૂંકપ્રસવલુ હોવી જોઈએ; કારણ મહારાજ વરાહદાસ ૨ જાના પુત્ર સામન્ત મહારાજ સિંહાદિત્યના પાલીતાણાનાં પતરાં^૩ પણ ત્યાંથી જ આપવામાં આવ્યાં હતાં. ડો. હુલ્ક એમ માને છે કે ગાડલક તે ગાડળક અગર ગાડડકને બદલે વપરાયેલું હોતું જોઈએ અને તે કુટુંબ ગડડમાંથી ઉતરી આવેલું હોતું જોઈએ.

૧ જ. બો. યુ. વો. ૩ પાર્ટ ૧ લો. પા. ૭૭ એ. એસ. ગ્રે. ૨ રાય બહાદુર ગૌરીશંકર હીરાચંદ ઓઝાએ પાદાવર્ત સંબંધી નીચેની નોંધ મોકલી છે. કાઠિયાવાડનાં દાનપત્રોમાં જમીનના માપ તરીકે આ શબ્દ ઘણી વાર વપરાયો છે. આ શબ્દનો અર્થ ખરેખર હજુ સુધી સમજાયો નથી. (૧) બોય લિંગ અને રાયકૃત સંસ્કૃત ચોરસ બુદ્ધમાં કાલ્યાણન શ્રોતસૂત્રના ટીકાકારને અનુસરીને તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરવામાં આવ્યો છે. (૨) મોનીયર વિલિયમ્સે તેના સંસ્કૃત કોષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા માટેનું ચક્કર એટલે કે ચરખટ અને ચોરસ કુટ અર્થ લખેલ છે. (૩) શુ. સ. ૨૫૨ ના વલ્લી મહારાજ ધ્રુવસેન ૨ જાનાં માળીયાનાં પતરાં ડો. ફ્લીટ પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે, તેમાં લખે છે કે—પાદાવર્તનો શબ્દાર્થ પગનું ફેરવવું એમ થાય, છતાં મો. વિલિયમ્સે તેનો અર્થ ચોરસ કુટ કરેલ છે. પણ વધુ સંભવિત એ છે કે સો પાદાવર્તનો અર્થ સો કુટ ચોરસ ચોરસ જમીનનો દુકડો એમ થાય, એટલે કે ૧૦૦ ચોરસ કુટ નહીં. પણ ૧૦,૦૦૦ ચોરસ કુટ થવો જોઈએ. ૧૦૦ ચોરસ કુટમાં ૧૦ કુટ લાંબા અને દસ કુટ પહોળા દુકડો થાય, જે દાન મંદિર બહુ નાનો ગણાય. વળી કેટલીક વખત તેથી પણ નાના દુકડા આપેલ છે. વાચસ્પત્ય બૃહદ્વિધાન અને શબ્દકોષપદ્યમ એ બન્ને સંસ્કૃત કોષમાં કૂવામાંથી પાણી કાઢવા માટેનું ચક્કર એટલે કે ચરખટ એમ અર્થ કરેલ છે. પણ આ બધા અર્થ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. એક માળીયાના વામપત્રમાં અષ્ટાવિંશતિ પાદાવર્તપરિસરાવાપી એમ લખેલ છે, જેનો અર્થ ૨૮ પાદાવર્ત જમીનના માપવાળી વાવ થાય છે. પાદાવર્ત તેથી વિપ્રાથી ઓછી જમીન હોઈ શકે નહીં. ૩ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૬. ૪ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૭

કર્ણુ બીજના માંગરોળના શિલાલેખ^૧

વિ. સ. ૧૩૫૫

કાઠિયાવાડમાં માંગરોળના બંદરોડના નાંકા ઉપર આવેલી બુમા મસ્જીદની બહાર પડેલા ચાર સ્તંભ પૈકી એક ઉપર આ લેખ કોતરેલો છે. લેખનો નીચેનો ભાગ, જેમાં લેખનો હેતુ આવે છે તે નષ્ટ થયો છે.^૨ ઉપરોગી હકીકતવાળી પહેલી પાંચ પંક્તિ સુરક્ષિત છે. લેખની ઉપરના ભાગમાં ૪૬ ઇંચના વ્યાસના ચક્રનું ચિત્ર છે. લેખવાળા ભાગની લંબાઈ ૬૩ ઇંચ છે અને ઉચાઈ ૩૩ ઇંચ છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લિપિ નાગરી છે. પં. ૫ માં હ્ર નો દ્વ ત્રણ ટપકાના સ્વરૂપમાં છે. નીચેનું ટપકું જરા ઠાળી બાબુ લંબાવ્યું છે.

લેખની શરૂવાતમાં વિ. સ. ૧૩૫૫ ના ચૈત્ર માસની શુક્લ પક્ષની સપ્તમી અને રવિવારની તિથિ આપી છે. સાલમાંનો એકમનો અંક ગુપ્ત થયો છે. પરંતુ તે ૩ થી ૬ ની વચ્ચેનો કોઈ હુયો એમ ધારી શકીએ. કારણ કર્ણના પહેલાંના રાજ સારંગદેવની છેલ્લામાં છેલ્લી તિથિ વિ. સ. ૧૩૫૩ ભાદ્રપદ સુ. ૧૩ બહુવામાં છે.^૩ અને કર્ણ વિ. સ. ૧૩૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું અને તે સાલમાં ગુજરાત સુસલમાનોના હાથમાં ગયું. મી. એમ. પી. ખારેલાટે લેખની તિથિની ગણતરી કરી આપી છે અને તે માને છે કે એકમનો અંક ત્રણ હોવો જોઈએ, જેથી લેખની સાલ ૧૩૫૩ ની ઠરે છે. તેની બરાબર ઇ. સ. ૧૨૯૭ માચની ૩૧ મી તારીખ અને રવિવાર આવે છે. વિ. સ. ૧૩૫૪ થી ૧૩૫૬ વર્ષ સુધીમાં બીજા કોઈ પણ વર્ષમાં ચૈત્ર સુદ સાતમને દિવસે રવિવાર આવતો નથી. પાંચમી પંક્તિમાં સૌરાષ્ટ્ર ઉપર નીચેલા કર્ણના સુબાનો ઉલ્લેખ છે, પણ નામ કે જે છઠ્ઠી પંક્તિમાં છે તે વાંચી શકાતું નથી.

માંગરોળમાં આ લેખ મળ્યો છે, તેથી આટલે દૂર સુધી કર્ણનો અમલ તેના રાજ્યની શરૂવાતમાં હોવો જોઈએ. આ રાજાનો બીજો એક જ લેખ વિ. સ. ૧૩૫૪ નો ઇડર સ્ટેટમાં બહુવામાં છે.

આપણે બહુએ છીએ કે હિન્દુસ્તાનમાંની ઘણી ખરી મસ્જીદો હિન્દુ મંદિરોના અવશેષોમાંથી અગર હિન્દુ મંદિરમાં ફેરફાર કરીને બાંધવામાં આવતી. માંગરોળની મસ્જીદ હિન્દુ દેવળના કાટમાંથી બાંધવામાં આવી છે અને તે હિન્દુ મંદિરમાંનો આ લેખ હોવો જોઈએ.

અક્ષરાન્તર^૪

૧ ઓં ॥ [સ્વસ્તિ] શ્રીનૃપવિક્રમ સં ૧૩૫૫

૨ વર્ષે ચૈત્રશુદ્ધિ[સ્વાવ]યેહ શ્રી[મદ]

૩ નહિલપ્તનાપિટિ(ષિ) ત [અમિનવ?]

૪ શ્રીકર્ણદેવકલ્યાણવિજ[ય રાજ્યે]

૫ હ્ર શ્રીસુરાટ્ટમંદહે ક....

૬ .... શ્રી ....

૧ પુના ઓરિએન્ટાલીસ્ટ, વો. ૭ નં. ૨ પા ૭૩ બુલાઈ ૧૯૩૮ ઈ. બી. ફિસ્લકર. ૨ અને વિરોધમાં હરેક પંક્તિના અંતના થોડા અક્ષર તફાવત સાઈ થયા છે. અને તેથી સાબનો એકમનો અંક વાંચી શકાતો નથી. ૩ નેપથ કાવ્યના દસ્તલિખિત ગ્રંથ ઉપરથી.

૪ "ગુજરાતી" મીન્ટીંગ પ્રેસના મી. એ. બી. બી. પાસેના રમિંગ ઉપરથી. ૫ મિલ્કરે છે. ૬ વાંચો સુવત્સવદ્ધે. લેખ ૧૦

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ ફંકપ્રસવણાપ્રકૃષ્ટકર્માવૌષામ્યુદયયશસાં ગારુલકાનાં વંશેતુલૈ-
- ૨ વલસંપન્નસંસક્તશતલઘ્વપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરા-
- ૩ ગોનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણીમિત્રવલાવાસરાજ્યશ્રીઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્ય સત્સુ-
- ૪ સ્તત્પાદાભિપ્રણામપ્રશસ્તવિમલમૌલિમણિમન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મરાજ ઇ-
- ૫ વ વિદિતવિનયવ્યવસ્થાકર્તા પરમભાગવતઃ પરમબ્રહ્મણ્યશરણ્યઃ સેનાપતિ વરાહ-
- ૬ દાસસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણપવિત્રીકૃતશિરાશિશિરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિ-
- ૭ ચ્છુરિતપાદનખપાક્લિદીધિતિર્દીનાનાથાશ્રિતૌર્તિવાન્ધવજનોપજીવ્યમાનવિભવાવિસ્તરઃ
- ૮ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજશૂરસ્તસ્યાનુજો નયવિનયદાનદાક્ષિણ્યોત્સાહસંપ-
- ૯ન્નસકલગગનામલેન્દુરમલિનગુણભૂષણમ્કૃતતયુગધર્માવલમ્બી સ્વવાહુ
- ૧૦ વીર્યાવાસદ્વારકાધિપતિઃ પરમભાગવતોનેકદેવકુલારામમહાવિહારસ[ત્ર]પ્ર-
- ૧૧ પાકારયિતા બુલિયુધિષ્ઠિરાવિવસત્યવ્રતઃ પરગજઘટાનીકપ્રમ-
- ૧૨ દૈનઃ શ્રીમહાસામન્ત મહારાજવરાહદાસઃ—

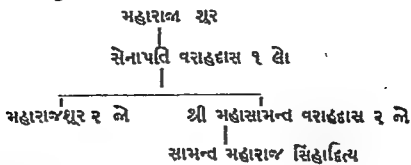
પતરું વીજું

- ૧૩ કુશલી સર્વાનેવાત્મીયાત્રાજસ્થાનીયોપરિકુમારામાત્યકુલપુત્ર-
- ૧૪ કમહત્તરસાન્ધિવિગ્રહિકાયુક્તકમહત્તર[ગ]ણ્ડકહસ્ત્યશ્વારોહાદીન્સમાજ્ઞાપય
- ૧૫ ત્યસ્તુવો વિદિતં યથાસ્મિન્નેવ સન્નિકૃષ્ટે શ્રીમહારાજધ્રુવસેનપ્રસાદીકૃત મ-
- ૧૬ દ્વીપદ્રગ્રામે દગ્ધક કુટુમ્બિપ્રત્યયક્ષેત્ર પાદાવર્તશતં ઉતરસ્યાં દિશિ દેવવિતાન-
- ૧૭ કગ્રામસીમાસન્ધૌ યસ્ય પૂર્વતો મહત્તરજ્યેષ્ઠસત્કક્ષેત્રમારામસ્ય દક્ષિ[ણેન ગો]ક્ષિ-
- ૧૮ લાનકક્ષેત્રાદુત્તરતઃ જરદ્વક્ષેત્રપૂર્વતઃ વાણિજકાજિતસત્કવિહારમિશ્રુણીનાં
- ૧૯ ચીવરપિણ્ડપાર્તભગવત્પાદાનાં ચ ધૂપદીપતૈલાદ્યુપપાદિતં મયા માતાપિત્રો રા-
- ૨૦ ત્મનશ્ચોભયલોકસુખયશસે આચન્દ્રાર્કાર્ણવાક્ષિતિસમકાલીનં સમનુજ્ઞાતં
- ૨૧ યત આગામિભદ્રરાજમિસ્સંમાન્યં ભૂમિદાનફલમિચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્વાયોનુમ-
- ૨૨ન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેતિ યશ્ચૈનમાચ્છિન્ધાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદેત સ-
- પન્નમિર્મમા-
- ૨૩ પાતકૈસ્સંપૃક્તસ્થાંદિતિ[।] ષષ્ઠિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ^૧ભૂમિદઃ[।]
- આચ્છેત્તા ચાનુ
- ૨૪ મન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ સ્વહસ્ત મંમ ॥ સં ૨૦૦ ૩૦ લિખિતં
- મટિલેન

૨૫ — — — — સ્વમુખાદેશો માધ સુ ૧

૧ વાંચો. કર્મા. ૨ આપુ વાક્ય નીચે મુજબ વાંચવું:—વંશેતુલવલસંપન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહાર-
શતલઘ્વપ્રતાપઃ વલ્લભી તાત્રપત્રમાં પણ તે જ પાક હોય છે. ૩ વાંચો. મણિર્મ. ૪ વાંચો. વિધાને. ૫ એ.
ધ. વો. ૧૧ પા. ૧૭ માં છે, તેમ વાંચો. શ્રિતાર્થિ. ૬ વાંચો. મૂષણઃ ક્ર. ૭ વાંચો. શતમુત્તરસ્યાં. ૮ આપુ
વાક્ય નીચે મુજબ વાંચવું:—ચીવરપિણ્ડપાતશયનાસત્ત્વલાનપ્રત્યયમૈષઞ્યપરિષ્કારોપયોગાય. ૯ વાંચો. યદાગા.
૧૦ વાંચો. સંપૃક્તઃ સ્યા. ૧૧ વાંચો. મોદેત. ૧૨ વાંચો. સ્વહસ્તો મમ.

આ તેમ જ બીજાં તે કુટુંબના પતરામાંથી તે વચની નીચે મુજબ વંશાવળી ઉપજાવી શકાય.

સિંહાદિત્યના દાનપત્રમાં સેનાપતિ વરાહદાસ ૧ લાથી વંશાવળી આપેલ છે, અને મહારાજા શૂરને તેમાં મહાસામન્ત ભટ્ટશૂર લખેલ છે.

આ રાજાઓનાં વખાણ આજી શબ્દોમાં કરેલાં છે. પં. ૬-૧૦ માં એક ઐતિહાસિક હકીકત ઉપયોગી છે. વરાહદાસ ૨ ભાએ દ્વારકાના રાજાને (જેનું નામ આપેલ નથી) જિત્યાનું લખ્યું છે. આ જિતનો ઉલ્લેખ પાલીવાણનાં શ. સ. ૨૫૫ ના લાઝપત્રોમાં પણ છે.

તિથિ શ. સ. ૨૩૦ ના માઘ સુ. ૧ (ઇ. સ. ૫૪૬) આપેલ છે. સાલ અને તિથિ આંકડામાં લખી છે. પં. ૧૫ માં મહારાજા ધ્રુવસેનના ઉલ્લેખઉપરથી સમભય છે કે વરાહદાસ તેનો સમકાલિન હતો. ધ્રુવસેનની મોડામાં મોડી સાલ ૨૨૬^૧ છે.

દાનપત્ર ભટ્ટિલે લખ્યું છે.

રિકાની પાસે કુમારિવડૌ નામનું ગામડું આનન્દપુર મુકામેથી બુદ્ધરાજે આપ્યું, તે સંબંધી આ લેખ છે. સંવત ૭૬૧ ના કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિ શબ્દ અને અંકમાં આપેલી છે.

આમાં આવતા ત્રણે રાજાઓનાં કાંઈ ખિરદ આપેલાં નથી, છતાં તે રાજાઓ સાવ નવા નથી. સંવત્ કલચુરી છે, તેથી સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૬૦૬-૧૦ ની બરાબર આવે છે.^૧ નેરૂનાં પતરાંઓમાં (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૧૬૧) પશ્ચિમના ચાલુક્ય મર્જ્જરાજે (મજ્જલેશ) શંકરગણુના પુત્ર બુદ્ધરાજને નસાડયાની હકીકત છે અને યાદામી(મહાકૂટ)ના સ્તંભ ઉપરના ઇ. સ. ૬૦૨? ના લેખમાં (ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૬) લખેલ છે કે મજ્જલેશને ઉત્તર તરફનો પ્રદેશ જિતવાની ઈચ્છા થઈ, તેથી (કલત્સૂરિ) રાજા બુદ્ધને હરાવી, તેની દોલત પડાવી લીધી. આ બંનેમાંનો બુદ્ધરાજ તે આ લેખમાંનો બુદ્ધરાજ હોવો જોઈએ. શાન્તિદેવનાં સાંખેડાનાં પતરાંમાં (એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૩) ભોગિકપાલ મહાપીલુપતિ નિરિહુલક^૨ કૃષ્ણરાજના પુત્ર શંકરગણુનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો એવું લખેલું છે તે શંકરણુ આ લેખનો શંકરગણુ હોવો જોઈએ અને એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૨૨ મે. ડા. બુલરે સુચવ્યું હતું કે શંકરણુ ને શંકરગણુ વાંચવું, તે સૂચના આ લેખથી સાચી ઠરી છે.

જોકે આ ત્રણે રાજાનાં વખાણવાળા ભાગમાં કાંઈ ઐતિહાસિક ઉદ્દેશો નથી, તો પણ તે તદ્દન નીરસ નથી. ખીજા રાજા શંકરગણુને લગાડેલાં ખિરદો જોઈએ તો એમ જણાય છે કે લેખનો મુત્સદ્દો કરનાર શુભ લેખોમાં^૩ વપરાયેલાં ખિરદોથી વાકેફ હતો, બદકે તેમાંથી કેટલાકની તેણે આમાં નકલ કરેલી છે. તેથી જ રીતે આ દાનપત્રમાંનાં ખિરદો ગુર્જર દદ ખીજાનાં^૪ તેમ જ ચાલુક્ય વિજયરાજનાં દાનપત્રોમાં વપરાયાં છે. આ છેલ્લા તામ્રપત્રની પહેલી બે પંક્તિ આ તામ્રપત્રની સાથે અક્ષરશઃ મળતી આવે છે અને વિજયરાજનું વર્ણન (પં. ૫-૮) શંકરગણુના વર્ણનને મળતું આવે છે.^૫ ગુર્જર દાનપત્રોમાં તેવું અક્ષરશઃ અનુકરણ જોવામાં આવતું નથી, પણ તેમાં કલચુરી દાનપત્રોનો આધાર લીધેલ છે તે ખીન તકરારી બાબત છે. શરૂવાતમાં ગુર્જર રાજાને મહોદધિ સાથે સરખાવવામાં આવ્યો છે અને તેને માટે તેને તે જ શબ્દો વિવિધ, વિમલ, ઈત્યાદિનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ તેમ જ ખીજા અક્ષરશઃ અનુકરણ ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે ગુર્જર રાજાઓનું પ્રાબલ્ય બુદ્ધરાજના સમય પછી થયું હોવું જોઈએ. દાનપત્રનાદાન વિભાગમાં પણ તેવું જ સામ્ય જોવામાં આવે છે. અધિકારીઓની યાદી, દાનમાં આપેલાં ગામડાને લગતાં વિશેષણો, દાન ચાલુ રાખવા માટેની પ્રાર્થના અને શાપાત્મક શ્લોકો, (વગેરેમાં પણ ઘણું સામ્ય છે.

સ્થળો પૈકી આ આનન્દપુર અને વ. સ. ૪૪૭ શીલાદિત્ય સાતમાના અલીનાનાં તામ્રપત્રોમાંનું આનન્દપુર તે બંને એક જ હશે અને ડા. ફ્લીટે તેને ખેડા જિલ્લાનું આનંદ માન્યું છે ભરૂચજી હાલનું ભરૂચ છે. દાન લેનારનું નિવાસસ્થાન હેલક તે હાલનું વડોદરા રાજ્યમાં પાદરાથી પશ્ચિમે ૮ માઈલ અને ભરૂચથી ઉત્તરે ૪૦ માઈલ ઉપર આવેલું ડબ્ક ગામડું હોવું જોઈએ, બાકીનાં સ્થળો માટે ડા. ફ્લીટે નકશા જોઈને મને નીચેની નોંધ મોકલી છે: “આ દાનપત્રનું ગોરક્ષા તે શીટ નં. ૩૬ ૨૨-૨૦” અને ૭૩-૭૨ અક્ષાંશ અને રેખાંશ ઉપર આવેલું પંચ-મહાલના હાલોલ પરગણામાંનું ગોરજ હોવું જોઈએ. તે હાલોલની દક્ષિણે ૧૧ માઈલ અને ભરૂચથી ઈશાને પઞ્ચ માઈલ ઉપર આવેલું છે. કુમારિવડૌ તે શીટ નં. ૨૨ માંનું ગોરજથી નૈઋત્યે ૧૧ માઈલ ઉપર અને વડોદરાથી અગ્નિખૂણે ૮ માઈલ ઉપર છે. ડબ્કથી પૂર્વે ૨૪ માઈલ લગભગ છે. જૃહત્તારિકા તે તે જ શીટમાં કવરવરથી દક્ષિણે ૪૩ માઈલ ઉપર છે.

૧ પૂર્ણિમાન્ત કાર્તિકની મારી ગણતરી પ્રમાણે આ તિથિ બરાબર ૩ જી અક્ટોબર ઇ. સ. ૬૦૬ આવે છે. પણ ગુર્જરજય બટ ત્રીજાનાં નવસારી અને કાવીનાં પતરાંને અનુકૂળ ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર અગર અક્ટોબર ઇ. સ. ૬૧૦. સાલ આવે છે. ખીજા રીતે તારીખ મેળની શકાતી નથી. ૨ બુદ્ધો “ઉત્તરના લેખોનું માફ લીસ્ટ” નં. ૪૨૭. ૩ તરલુમા ઉપરની નોંધ વાંચો ૪ બુદ્ધો. એ. વો. ૧૩ પા. ૮૨ અને ૮૮ ૫ ઇ. ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૮

બુદ્ધરાજ(કલચુરી)નાં સર્સંગિણનાં તામ્રપત્રો^૧

(કલચુરી) સં. ૩૬૧ ઇ. સ. ૬૦૬-૧૦

વડોદરા રાજ્યના પાદરા તાલુકાના પાદરા ગામની દક્ષિણે ચાર માઈલ છેટે સર્સંગિણ (સરસવણી) ગામમાં રહેતા પટેલ કરસન દાદાના કુળજમાં આ પતરાં છે. મી. કેશવલાલ રઘુભાઈ દિર્વનિઆ મારફત વડોદરાના મી. વિક્રલ નાગરને આ પતરાંની ખબર પડી અને તેણે ડા. હુલ્લેને ખબર આપ્યા. ડા. હુલ્લેની વિનંતિ ઉપરથી વડોદરાના કામચલાઉ રેસીડન્ટ લે. કર્નલ સી. ડબલ્યુ. રેવનશોએ તે પતરાં તપાસવા માટે તેને મોકલ્યાં. ડા. હુલ્લે મને આપેલી સુંદર છાપો ઉપરથી હું આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરું છું.

પતરાં બે છે; દરેક અંદરની બાજુએ કોતરેલ છે અને માપ ૧૦૪૬x૭૪૬ ઇંચ છે. કોર વાળીને બહી કહેલી છે. પહેલા પતરાની નીચેના ભાગમાં અને બીજાની ઉપરના ભાગમાં બે કાણાં છે તેમાં બે વગર રેવેલી કીચો છે જેનો બ્યાસ રૂં ઇંચ અને રૂં ઇંચ છે. સીલ છે નહીં અને હોવાની નિશાની પણ નથી. કોતરકામ બહુ જ સંભાળપૂર્વક કરેલું છે અને આખાં પતરાં સુરક્ષિત છે. અક્ષરોનું કદ રૂં ઇંચ છે. વલણી અને ગુજરાત ચાલુક્યના લેખોમાં વપરાયેલી દક્ષિણ બાજુની લિપિમાં લેખ લખેલો છે. નીચેના અક્ષરો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવા છે.

પં. ૨૦ ૧૫ માં આદ્ય 'એ' અને કુમારીવડોમાં 'ઓ'.

પં. ૩૪ અને ૬ માં લિખિતમ્ અને ખસ્તલિત્ માંનો 'જ'

પં. ૧૦ પીઠિત અને મળ્લદઃ માંનો જ.

પં. ૨૧ જળ્લર્મ માં જ.

પં. ૬ અને ૩૨ માં ટુપિન્યાં અમતિરયઃ અને ધમ્માત્થ માંનો 'ય'

પં. ૩૧ કલ્મ માં ક.

પં. ૩૧ કલ્મ અને પાટનમ્ પં. ૬ તલિત્ અને જલોપા માં બે બાતના જ.

પં. ૧૭ મજ્ઞાનામ્ માં અંતનો મ્ અને પં. ૨૬ જલેદ માં છેલ્લો જ

પં. ૪ પરઃ કલ્ક માં છદ્ધામૂલીય અને વિમ્મહવરા માં ઉપમાનીય વિસર્ગ.

પં. ૩૫ માં ૩૦૦, ૬૦, ૧૦, ૫, અને ૧ નાં ચિહ્નો છે.^૨

આશીર્વાદાત્મક અને શાપાત્મક પાંચ શ્લોકો, જે પં. ૨૮ થી ૩૨ સુધીમાં છે તે સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. અનુસ્વારને બદલે ઠંકર્યાની અને હંતર્યાની અનુનાસિક વાપર્યા છે. છદ્ધામૂલીય અને ઉપમાનીય(વિસર્ગ)નો ઉપયોગ થયેલો છે. વર્ષમાં ૨ પછી મ બોટો બેવડો લખ્યો છે^૩ અને ૫ પહેલાં ૫ ખરી રીતે બેવડો લખ્યો છે. સંધિ પણ ક્યાંક ક્યાંક બરાબર કરેલ નથી.

કલચુરી^૪ વંશના કૃષ્ણરાજના દીકરા ચંકરગણુના દીકરા બુદ્ધરાજ સંબંધી આ લેખ છે. ડેલકના રહીશ બપ્પ સ્વામિન નામના બ્રાહ્મણને, ભરૂકાજી વિષયમાં ગોરક્ષી લોગમાં જુદાના-

૧ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૨૬૪ એક ડીસ્ટોર્ન ૨ બીજા બોરીએન્ડલ કોમેસના એરીયન સેક્રાનના રીપોર્ટ પા. ૨૨૬ મે પં. ૨૧ એ, ગુજરાત ચાલુક્ય કુવરાજ વ્યાક્રથ શિલાલિપિનાં સુરવનાં પતરાંમાં બોટુંમલાના જો સાથે આને સરખાવો. એ. ઈ. વો. ૮ પા. ૫૫ પં. ૨૧ માં મેહિત્ માં આવે જે આવે છે. ઇ. એ. વો. ૫. પા. ૧૫૫. પં. ૨૪ મે જોરમેવાયે માં આવે જો આવે છે. ૩ ઈ. એ. વો. ૧૯ પા. ૩૦૬ મે વિષ્ણુવર્ધનનાં સુરવનાં પતરાંમાં મ આવે છે. ૪ વલ્લી પતરાંમાંથી કાઢેલાં ચિહ્નો સાથે આ સુરવનાં આવે છે. ૫ સરખાવો પાણિની ૮-૪-૪૯. ગુપ્તા લેખો પા. ૭૩ મે દસ્ય માં જ બેવડો લખ્યો છે, તેમ જ પા. ૨૫૩ મે વંચદસ્યા માં અને છોવો માં પણ લખેલ છે. ૬ બોટોના લેખમાં એ. ઇ. નાતેજ વોર્થમમાં પા. ૧૫ પં. ૬ થી એ પણ કલચુરીને ઠંકર્યા લખેલ છે. લેખ ૮૩

पतरुं बीजुं

- १८ सर्व्वानेव राजसामन्तभोगिकविषयपतिराष्ट्रग्राममहत्तराधिकारिकादि' समाज्ञा-
 १९ पयत्यस्तु वो विदितमस्माभिः भरुकच्छविषयान्तर्गत गोरजाभोगे बृहन्नारि-
 काप्रत्यासन्न-
 २० कुमारिवडौ ।^१ एष ग्रामः सोद्रङ्गः सोपरिकरः सर्व्वदानसंग्राह्यः सर्व्वदित्य-
 विष्टिप्रातिभेदिका
 २१ परिहीणो भूमिच्छिद्रन्यायेन अचाटमटप्रावेक्ष्य आचन्द्रार्काण्यवक्षितिस्थिति-
 समकालीनः पुत्रपौ-
 २२ त्रान्वयभोग्यं डेमकवास्तव्यपाराशरसगोत्रवाजसनेयकण्वसन्नचारीत्राक्षणभट्टपुत्र-
 २३ वप्पस्वामिने वलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रादिक्रियोत्सर्पणार्थं मातापित्रोरात्मनश्च
 पुण्याभिवृद्धये^२
 २४ उदकातिसर्गोणातिसृष्टो^३ यतोस्मद्वशैरन्यैर्वागामिनृपतिभोगपतिभिः प्रवल्-
 पवनप्रेरितो-
 २५ दधिजलतरङ्गचञ्चलं जीवलोकमभावानुगतानुसारान्विभवान्दीर्घकालस्थेयसश्च गुणा-
 २६ नाकलय्य सामान्यभोगभूप्रदानफलेप्सुभिश्शशिकररुचिरं चिराय यशश्च चिपु-
 भिरैयमस्मद्वायोनु-
 २७ मन्तव्यः पालयितव्यश्च [।*] यो वाज्ञानतिमिरपटलावृतमतिराच्छिन्धा-
 दाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पञ्चभि-
 २८ महापातकैस्संयुक्त स्यादित्युक्तञ्च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टि^{३२} वर्ष-
 सहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [।*]
 २९ आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ विन्ध्याटवीप्वतोयासु शुष्क-
 कोटरवासिनः [।*] कृष्णाहयो हि जाय-
 ३० न्ते भूमिदायं हरन्ति ये ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [।*]
 यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
 ३१ तदा फलं ॥ पूर्व्वदत्तां द्विजातिभ्यो यत्नाद्रक्ष युधिष्ठिर [।*] मही[+]
 महीमता[+] श्रेष्ठ दानाच्छेद्योनुपालनं ॥ यानीह^{३३} द-
 ३२ चानि पुरा नरेन्द्रर्दानानि धर्म्मार्थयशस्कृताणि [।*] निर्व्वर्मुक्तमाल्यप्रतिमानि
 तानि को नाम साधुः पुनराददीति (त) [॥]
 ३३ संवत्सरशतत्रये^{३४} एकपट्यधिके कार्तिकबहुलपञ्चदश्यां गोकुलस्वामिवि-
 ज्ञापनया महाबला
 ३४ धिक्कृतश्रीप्रसन्नविग्रहदूतकं लिखितमिदं महासान्धिविग्रहाधिकरणाधिकृत-
 शिवराजेनेति ॥
 ३५ सं ३०० ६० १ कार्तिक व १० ५ ॥

१ वांशो कादीन. २ वांशो पयति । अस्तु वो विदितम् । अस्माभिः. ३ वभते गामनु' नाम गोरज
 होय. ४ आ. लोटा नडाभो छ. ५ वांशो न्यायेनाचाट. ६ वांशो भोग्यो. ७ वांशो वृद्धय. ८ वांशो सृष्टः
 ९ वांशो वंशैर. १० वांशो यशस्विवीपुमिः. ११ वांशो युक्तस्यादिति । उक्तञ्च. १२ आ. अने पक्षीना
 त्रणु श्लेक्षितो छ'द अतुष्टुल वांशो. वप १३ छ'द छ'द-वापञ्चा. १४ वांशो त्रय.

अक्षरान्तरं
पतरं पहेलं

- १ ओं स्वस्ति [॥*] विजयस्कन्धावारादानन्दपुरवासकाच्छरदुपगममसन्न-
गगनतलविमलविपुले विविधपुरुपरत्नगुण-
- २ किरणनिकावभासिते महास[व]त्वापाश्रयदुर्लभे गाम्भीर्य्यवति स्थित्यनु-
पालनपरे महोदधाविव कट[च]उं-
- ३ रीणामन्वेये सकलजनमनोहरया चन्द्रिकयेव कीर्त्य [आ]भुवनमवभासयन्ना
जन्मन एव पशुपतिसमाश्र-
- ४ य परः कलङ्कदोपरहितः कुलकुमुदवनलक्ष्मीविबोधनश्चन्द्रमा इव श्रीकृष्ण-
राजो यस्संश्रयविशे-
- ५ पलोमादिव सकलैराभिगामिकैरितरैश्च गुणैरुपेतः संपन्नप्रकृतिमण्डलो यथा-
वदात्मन्याहितशक्ति-
- ६ सिद्धिर्येन च रुचिरैवदृशशोभिना नियतमस्त्वलितदानप्रसरेण प्रथितबलगरिण्या
घनवारणयूथ-
- ७ पेनेवाविशङ्कं विचरता वनराजय इवावनमिता दिशो यस्य च शस्त्रमापन्नत्राणाय
विग्रहः परा-
- ८ मिमानमज्ञाय शिक्षितं विनयाय विमवार्जनं प्रदानाय प्रदानं धर्माय धर्म-
श्रेयोवाप्तये तस्य पुत्रः
- ९ मि(ष्ट)धिन्यामप्रतिरथश्चतुर्दधिसलिलास्वादितयशा घनदवरुणेन्द्रान्तकसम-
प्रभावः स्वबाहुयलोपा-
- १० चोर्जितराजश्रीः प्रतापातिशयोपनतसमप्रसामन्तमण्डलः परस्वरापीडितधर्मा-
र्त्यकामनिपेवी
- ११ मणतिमात्रमुपरितोषगम्भीरोन्नतहृदयः सम्यक्प्रजापालनाधिगतभूरिद्रविणविश्राणना
- १२ वासधर्मक्रियश्चिरोत्सन्नानां नृपतिवद्दशानां प्रतिष्ठापयिताभ्युच्छित्तानामुन्मूल-
यिता दीनान्धकृपणस-
- १३ ममिलपितमनोरयाधिकानिकामफलप्रदः पूर्वापरसमुद्रान्तादिदेशस्वामी
मातापितृपादा-
- १४ नुच्यातः परममाहेश्वरः श्रीशङ्करगणः तस्य पुत्रस्तत्तादानुध्यातः सकलमही-
मण्डलैकतिलकः
- १५ सातिशयप्रथितनयविनयदयादानदाक्षदाक्षिण्यवैश्वैश्वैर्य्यार्थशेषगुणसमन्वितः प्रव-
- १६ लरिपुत्रलोद्भूतदर्पविमवध्वन्सहेतुः सेतुः स्थितीनामायतनं सिद्धेरभतिह-
चक्रश्चक्रध-
- १७ १ इवार्चिमशमनकरः प्रजानां परममाहेश्वरः श्रीबुद्धराजः

પ્રવેશ ન કરાય તેવી શરતે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર અને પૃથ્વીની સ્થિતિ સુધી ચાલુ રહે તેવી રીતે પુત્ર અને પૌત્રથી ભોગવાય તેવી રીતે બલિ, ચરુ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર ઇત્યાદિ ક્રિયા કરવા માટે પારાશર ગોત્રના, વાલ્મીકીય ઋષિ શાખાના, બ્રહ્મચારી ડેભના રહીશ ભટ્ટના પુત્ર બ્રાહ્મણ બપ્પ સ્વામિનને આપવામાં આવ્યું છે.

તેટલા માટે, અમારા વંશના તેમ જ બીજા હવે પછીના રાજાઓએ તેમ જ ભોગપતિએ, પ્રબલ પવનથી પ્રેરિત સમુદ્રના જળના તરંગ જેવું આ જીવન ચંચળ છે તે સમજીને, (તથા) વિકલો મિથ્યા અને નાશવંત છે અને ગુણો જ લાંબા કાળ સુધી ચાલે છે એમ સમજીને આ ભૂમિદાનના દ્રુણમાં ભોગ લેવાની ઈચ્છાથી અને ચંદ્રના કિરણ સમાન ઉર્જિત કીર્તિ ચિરકાળ માટે ભેગી કરવા ઉત્સુક હોઈને આ અમારા દાનને અનુમોદન આપવું અને પાળવું. અજ્ઞાનના અંધકારવાળા પડદાથી જેનું મન ઢંકાઈ ગયું છે એવો જે કોઈ દાન પાછું લેશે અગર પાછું લેવામાં સહમત થશે, તેને પાંચ મોટાં પાપ લાગશે અને ભગવાન વ્યાસે કહ્યું છે કે—(આંહી આગળ ચાલુ શાપાત્મક પાંચ શ્લોકો આપેલા છે.)

(પં. ૩૩) ૩૬૧ ની સાલમાં કાર્તિક વદિ ૧૫ ની તિથિએ ગોકુલસ્વામિની વિજ્ઞાપનાથી- આ (લેખ), જેમાં મહાબલાધિકૃત શ્રી પ્રસન્નવિગ્રહ દૂતક તરીકે હુતો (તે) મહાસંધિ વિગ્રહાધિ રણના અધિકારી શિવરાજે લખ્યો.

સં. ૩૦૦, ૬૦, ૧ કાર્તિક વદિ ૧૦ પ.

ભાષાન્તર

(પં. ૧) એાં સ્વસ્તિ આનન્દપુર મુકામે નાંખેલી છાવણીમાંથી:—

ઠલચુરિનાં વંશમાં જે (વંશ) મોટા સમુદ્ર જેવો (અને) શરદના આગમનથી નભ-મંડળ જેવો વિશાળ અને દ્રષ્ય રહિત, વિવિધ પુરૂષ રત્નના શુભના કિરણના જગ્યાથી ઉદ્ભવ, ઘણા બળવાળા મનુષ્યનું ધામ હોવાથી તરી ન શકાય તેવો, ગંભીર, સ્થિતિનું પાલન કરનાર (એવા સાગર જેવા) (વંશમાં) શ્રીકૃષ્ણરાજ (હતો), જેણે આખા જગતને, પોતાની સકલ જનનું મન હરનારી, અંદની જેવી કીર્તિથી દીપાવ્યું હતું; જે જન્મથી જ પશુપતિની સેવામાં તત્પર હતો; જેણે કલંકથી રહિત હોઈને પોતાના કુલની સમૃદ્ધિ વધારી હતી; જેણે કુમુદ-વનનો વિસ્તાર કર્યો હતો; બધા આલિંગ્યાર્થે શુભેત્તે તેનામાં આવીને વાસ કરીધો હતો, તે રાજાના બધા શુભેત્તે સંપન્ન હતો, અને રાજસત્તાના સદુપયોગનાં સારાં ફળ ભોગવતો હતો; જેવી રીતે હાથીનાં ટોળાંમાંનો મુખ્ય હાથી મુશોભિત પીઠથી, સતત મહા ઝરવાથી અને પોતાનું બળ બતાવવાથી જુદો પડી જાય છે અને પીઠ વિના ફરીને વનનાં ઝાડને નમાવે છે, તેમ તે પણ ઉત્તમ કુળથી મુશોભિત, જેની દાન ધારા કદી અટકતી નહીં અને જેનું પ્રાબલ્ય સુપ્રસિદ્ધ હતું તેવો ગમે ત્યાં નિઃશંક કુચ કરી શકતો અને દિશાઓને પોતાને વાળે કરી હતી. આપત્તિમાં આવેલને બચાવવાને તેની તરવાર ફરતી હતી. દુરમનનું અભિમાન ઉતારવા જે યુદ્ધ કરતો હતો, વિનય માટે જે શિક્ષણ લેતો, દાન દેવા માટે જે ધન ભેળું કરતો હતો, ધર્મને માટે જે દાન દેતો, અને ત્રેય માટે જે ધર્મ કરતો હતો.

(પં. ૮) તેનો પુત્ર પોતાનાં માબાપનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો, પરમમાહેશ્વર શ્રી શંકરગણ હતો; જેના રાજ્યની પૂર્વ અને પશ્ચિમ સીમાએ ફરિયો હતો, જેનો સમોવહિયો આ પૃથ્વી ઉપર ખીન્ને કોઈ રાજા ન હોતો, જેની કીર્તિ ચાર સમદ્રનાં પાણીએ આપી હતી, જેનો પ્રભાવ ધનદ, વરૂણ, ઇન્દ્ર અને અન્વકના જેટલો હતો, જેણે પોતાના બાહુબળથી (ખીન્ને) રાજાઓની લક્ષ્મી મેળવી હતી, જેના અતિશય પ્રતાપને લીધે સમગ્ર સામન્ત મંડળ તેને નમન કરતું હતું. પરસ્પર વિરોધ થવા દીધા વિના જે ધર્મ, અર્થ અને કામનું સેવન કરતો હતો, તાણે થવાથી જ જેનું ગંભીર અને ઉત્તમ મન સંતોષ પામતું. તે પ્રજાનું તે બરોબર પાલન કરીને મેળવેલું દ્રવ્ય દાનમાં આપીને ધર્મ કરતો હતો. ઉઠાડી મૂકેલા રાજાઓને ફરી ગાદીએ બેસાડતો અને ઉદ્ધવને ઉઠાડી મૂકતો, દીન, આંધળા અને ગરીબની તેમની ઇચ્છાથી પણ અધિક મનકામના પૂરતો.

(પં. ૧૪) તેનો પુત્ર જે તેના ચરણનું ધ્યાન કરતો હતો; જે આખી ભૂમિમંડલના તિલક જેવો હતો, જે નય, વિનય, દયા, દાન, હુશિયારી, ધૈર્ય, શૌર્ય, આદિ અનેક શુભ-સંપન્ન હતો, જે પ્રબલ શત્રુના બલને લીધે ઉત્પન્ન થયેલ અભિમાનને નાશ કરનારો હતો, સ્થિતિને (ટકાવી રાખનાર) બંધ જેવો હતો, સિદ્ધિનું રહેઠાણ હતો, ન નિવારી શકાય એવા ચક્રવાળા વિભૂની માત્રક આર્તજનનું દુઃખશમન કરતો હતો, તે પરમમાહેશ્વર શ્રી બુદ્ધરાજ બધા રાજાઓ, સામન્તો, ભોગિક, વિષયપતિ, રાષ્ટ્ર અને ગ્રામ મહત્તર અધિકારી આદિને હુકમ કરે છે કે:—

(પં. ૧૮) તમને વિદિત થાઓ કે અમારા અને અમારા માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે (સંકલ્પના) જળપૂર્વક નીચેનું દાન કર્યું છે. ભરૂંચ્છ વિષયમાં, ગોરક્ષી ભોગમાં, બુદ્ધરાજાની પાસે કુમારિવડો નામનું ગામ ઉદ્રંગ અને ઉપરિકર સહિત, બધા કર વિગેરે સહિત, બધા દિવ્ય, વેદ અને પ્રાતિસેદ્ધિથી મુક્ત, ભૂમિચિદ્ર-ન્યાય અનુસાર, ચાટ અને ભટથી લેખ ૮૪

માં મૂકી શકાય. ભર્તૃવર્ધના બાપનું નામ ધ્રુવટ હતું, જે ધ્રુવભટ્ટનું દુંદું રૂપ છે. વલ્લભી મહારાજ-ધિરાજ શિલાદિત્ય સાતમાએ તે જ ધ્રુવટ શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેનાં અલીણાનાં પતરાં વ. સ. ૪૪૭ એટલે ઇ. સ. ૭૬૬ ની સાલનાં છે.^૧ ભર્તૃવર્ધ ધીજી શિલાદિત્ય સાતમાનો તેમજ શિલાદિત્ય છઠ્ઠાનો સમકાલીન હતો. જે જૂદાં જૂદાં સમકાલીન કુટુંબમાં એક જ નામ બંને રાજાઓ માટે વપરાય તે આકસ્મિક હોઈ શકે નહીં. તે બંને કુટુંબ વચ્ચે કાંઈક સંબંધ હોવો જોઈએ અને એમ કલ્પી શકાય કે ભર્તૃવર્ધ ધીજની જેન શિલાદિત્ય છઠ્ઠા વેરે પરણાવી હતી જેથી શિલાદિત્ય સાતમાએ પોતાના મોસાળનું નામ વાપર્યું હોય.

ભર્તૃવર્ધ લાયાત અગર ખંડિયો રાજા હતો અને જે વંશના તાળામાં હતો તે સંબંધી અટકળ થઈ શકે તેમ છે. પં. ૩૪ માં લખ્યું છે કે આ હાંસોટનાં પતરાં રાજા નાગવલોકના રાજ્યમાં અને સં. ૮૧૩ માં લખાયાં હતાં અને દાન આપ્યાને દિવસે સૂર્યચંદ્રણ હતું (પં. ૧૪ અને ૧૬). આ સાલ વિક્રમ સંવતની હોવા સંબંધી કાંઈ શંકા નથી અને તેથી તે ઇ. સ. ૭૫૬ના ઓક્ટોબરની ૨૮ ની સાથે મળતી આવે છે.^૨

નાગવલોક સંબંધી ચોક્કસ માહિતી પ્રથમ મળી શકી નહોતી. પ્રો. કીલ્હોર્ને ધાર્યું હતું કે^૩ વિગ્રહરાજના લેખમાં^૪ શ્લોક. ૧૩ માં લખેલો નાગવલોક આ હશે. નાગવલોકના રાજ્યમાં આહમાન ગુવક ૧ લો પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો હતો. પોતાના ઉત્તર હિન્દના લેખના લિસ્ટમાં^૫ પ્રો. કીલ્હોર્ને સૂચવ્યું હતું કે આ નાગવલોક તે કદાચ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોય પણ પાછળથી^૬ આ અભિપ્રાય ફેરવ્યો અને માલુમ પડ્યું કે^૭ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાઓ અવલોક છેડે આવે એવાં નામ ખિન્ન તરીકે વાપરતા હતા. મી. લાંડારકર પણ પ્રથમ નાગવલોકને રાષ્ટ્રકૂટ માનતા, પણ પાછળથી તેમણે એ અભિપ્રાય ફેરવ્યો હતો.^૮

હકીકત બારીકીથી તપાસીએ તો માલુમ પડશે કે આ પતરાંનો નાગવલોક તે હર્ષના લેખમાંનો નાગવલોક હોઈ શકે નહીં. તે લેખની અને વિગ્રહરાજના રાજ્યની સાલ ઇ. સ. ૬૭૩ ની છે. નાગવલોકનો સમકાલીન ગુવક વિગ્રહરાજથી છઠ્ઠી પેઢીએ હતો અને તેથી તેની સાલ ઇ. સ. ૮૨૦ હોવી જોઈએ. પરબલના^૯ પથારીસ્તંભના ઇ. સ. ૮૬૧ માર્ચ ૨૧ ના લેખમાં પણ આ નાગવલોકનું નામ છે. પરબલના પિતા રાષ્ટ્રકૂટ કર્કરાજે નાગવલોકને હરાવ્યો હતો (શ્લોક ૧૪) તેનો સમય ૮૩૦ ઇ. સ. નો હોવો જોઈએ. આ બંને લેખમાં નાગવલોકનું વર્ણન છે તે ઉપરથી અટકળ થઈ શકે કે એ મોટો રાજા હોવો જોઈએ અને પ્રો. લાંડારકરની છેવટની માન્યતા અનુસાર તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ. આપણે જાણીએ છીએ કે તેણે કનોજના ચક્રાયુધને હરાવીને પ્રતિહાર વંશની સ્થાપના કરી અને તે વંશે ઉત્તર હિન્દમાં લગભગ બે સદી સુધી રાજ્ય કર્યું. મી. લાંડારકરે બતાવ્યું છે કે^{૧૦} આ પ્રતિહાર નાગભટ્ટ તે વિ. સ. ૮૭૨=૮૧૫ ઇ. સ. ના યુગકલાના લેખમાં આવે છે તે પરમ ભટ્ટારક મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર નાગભટ્ટ જ હોવો જોઈએ. નાગભટ્ટ મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર વત્સરાજનો પુત્ર હતો અને આ વત્સરાજ જૈનગ્રંથ હરિવંશપુરાણના અંતમાં^{૧૧} વર્ણવ્યો છે તે જ હોવો જોઈએ. આ શ્લોકમાં લખ્યું છે તે પ્રમાણે વત્સ શક ૭૦૫ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ્ય કરતો હતો અને તે વખતે કનોજ ઉપર ઇન્દ્રાયુધ રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધર્મપાલે હરાવ્યો હતો અને કનોજનું રાજ ચક્રાયુધને આપ્યું હતું. હાંસોટનાં પતરાં ઇ. સ. ૭૫૬ નાં છે અને ભર્તૃવર્ધનો મુખી રાજા નાગવલોક તે વત્સરાજનો પુત્ર પ્રતિહાર નાગભટ્ટ હોઈ શકે નહીં. પણ તે

૧ ગુપ્ત લેખો પા. ૧૭૧. ૨ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૪. ૩ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૬૨ અને ૨૫૧ ૪ એ. ઇ. વો. ૨ પા. ૧૧૬ સુધારા માટે જુઓ વો. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૫ એ. ઇ. વો. ૮ વધારો. ૬ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૬૨ નો. ૧. ૭ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૫૧ નો. ૨. ૮ ૫. એ. વો. ૪૦ પા. ૨૩૯. ૯ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૨૪૮ ૧૦ એ. ઇ. વો. ૬ પા. ૧૯૯. ૧૧ બાળે ગેઝેટીઅર વો. ૧ પાર્ટ ૨ પા. ૧૯૭ નો. ૨.

ચાહમાન ભર્તૃવૃદ્ધનાં હાંસોટનાં તામ્રપત્રો^૧

સં. ૮૧૩=ઈ. સ. ૭૫૬

મુંબઈ ઈલાકામાં ભરૂચ પરગણામાં નર્મદાને ઠાળે કંઠે અંકલેશ્વર તાલુકામાં ૨૧° ૩૫' ઉ. અને ૭૨° ૪૮' પૂ. ઉપર આવેલા હાંસોટ ગામમાં શુકલ દલપતરામની માલિકીનાં આ પતરાં છે. પતરાં બે છે અને તેનું માપ ૧૧૩/૪" x ૮૩/૪" છે. પહેલા પતરામાં ૨૦ અને બીજામાં ૧૬ પંક્તિ લખાણની છે. પ્રોફેસર કીલહોર્નનાં જણવામાં આ પતરાંનું અસ્તિત્વ હતું અને તેની પાસે તેનો ફોટોગ્રાફ પણ હતો.^૨ તેની નાંધ મી. ડી. આર. લાંડારકરે લીધેલી છે^૩ અને તેનાં 'રબિંગ' તેમણે આપ્યાં હતાં.

કેાતરકામ કેટલે ઠંઠાણે અસ્પષ્ટ છે. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે તે વિભાગમાં છેકછાક છે. આખાં પતરાં ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાય તેમ નથી, પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જેટલું ઉપયોગી છે તે વાંચી શકાય છે.

લિપિ દક્ષિણ વિભાગમાં વપરાતી અને વલ્લભિના લેખોમાં વપરાયેલી જેવી જ છે. પં. ૩૩ માંનો આદ્ય "ઉ" નો આકાર જરા વિચિત્ર છે. તેમ જ પં. ૩૨ અને ૧૯ માંના આદ્ય "એ" પણ વિચિત્ર છે. જુદા જુદા અક્ષરો પણ એક જ રીતે લખાયા નથી: જેમકે પં. ૬ માંના ઘૂમટ નો ૮ લગભગ ૬ જેવો લાગે છે અને પં. ૧૫ જ્ઞત્યંત્રાત્ નો તથા બીજા જગાએ વપરાયેલાથી જુદો છે. ૧૬ નો ૮ લગભગ ૬ ના જેવો લાગે છે. પં. ૯, ૧૧ અને ૩૦ માં મર્જવટ્ટા માંનો ૮ પણ તેવી જ રીતે લખ્યો છે. મી. લાંડારકર તેને મર્જવટ્ટા: વાંચે છે અને તે કદાચ ખરું હશે કારણ મોટાને માટે પ્રાકૃત શબ્દ વટ્ટ મશહૂર છે.^૪ પં. ૩૨ માં છેવટનો ૬ આપેલ છે ૮૦૦, ૧૦ અને ૩ માટેનાં ચિહ્નો પં. ૩૬ માં વપરાયાં છે. ૮૦૦ માટેનું ચિહ્ન ૧૦૦ ની પછી ૮ લખીને કરવામાં આવ્યું છે. પં. ૩૩ અને ૩૪ માં વિસર્ગનો ઉપયોગ વાક્ય છૂટાં પાડવા માટે કરવામાં આવ્યો છે.

જોડણીમાં પણ અનિયમિતતા ઘણી છે. અનુસ્વારને બદલે અનુનાસિક વાપરેલ છે. ૨ પછીનો વ્યંજન કયાંક બેવડો લખ્યો છે અને કયાંક બેવડો લખ્યો નથી. ૬ અને ૮ બેવડાને બદલે એક લખ્યા છે. સંધિ પણ ઘણી જગ્યાએ ખોટી લખી છે. આ બધી ભૂલો છતાં હું માનું છું, કે પતરાં બનાવટી નથી. દાન લેનારનાં નામ લખ્યાં છે ત્યાં ગડગડ કરી છે.

ભરૂચમાં રહેતી ચાહમાનની એક અત્રાત શાખાનું આ દાનપત્ર છે. 'રબિંગમાં' ચાહમાન શબ્દ સ્પષ્ટ વાંચી શકાતો નથી. પરંતુ પ્રો. કીલહોર્ન અને મી. લાંડારકરે તે બરાબર વાંચેલ છે, પરમમાહેશ્વર અને મહેશ્વરદામ શબ્દના ઉપયોગથી કહી શકાય કે તે કુટુંબ શેવધર્મી હતું. છ પેઢીનાં નામ એમાં આપણને મળે છે. પહેલું રાજ્ય મહેશ્વરદામનું નામ આપેલ છે. તેનો દીકરો શ્રી લીમદામ ભર્તૃવૃદ્ધ પહેલાનો પિતા હતો. તેનો દીકરો હરદામ હતો જે દુભટદેવનો ગાપ હતો અને તેનો દીકરો ભર્તૃવૃદ્ધ બીજો હતો જેણે દાન આપ્યું હતું. તે મહેશ્વર (શેવ) હતો, અને તેને મહાસામન્તાધિપતિ અને પંચ મહાશબ્દ^૫ મેળવેલ એમ વર્ણવેલ છે. તે આઠમી સદીની મધ્યમાં રાજ્ય કરતો હતો અને દરેક પેઢીને ત્રીસ વર્ષ ગણીએ તો મૂળ પુરૂષને ૫૦૦ ઇ. સ.

૧ એ ઈ. વો. ૧૨ પા. ૧૯૭ રેટન કોનો. ૨ એ. ઈ. વો. ૯ પા. ૬૨ નોંઘ પહેલી. ૩ પ્રો. રી. આ. સ. ૧૯૨૧ની સહાય ૧૯૭૭-૮ પા. ૪૧. ૪ જુઓ. દેમચંદ્રની દેશીનામગાળા ૭, ૨૬, ૫ જુઓ એ. ઈ. વો. ૫ પા. ૨૧૧ વો. ૩

अक्षरान्तर

पतरं पहेलं

- १ ओं स्मस्ति [।] विकटकटटोत्तुग[ः] सिद्धमण्डलमण्डनः [।]
मेरुखि जयाधार[श्चादमान... ..]
- २ क्रमः] [॥] [तस्मिन्] वंशे समुत्पन्नः प्रकटपराक्रमाक्रान्त दिङ्मण्डल
[ओ] नेकसमरसंघट्टरिपु [गजघटा]—
- ३ [टो] पविघटनदोर्दण्डः .... [जि] तसकलारातिपक्षो (क्षः)
श्रीमहेश्वरदामो नाम राजा [वमूव] [।] [तस्य]
- ४ [सुतः] प्रकटिताशेषमूमण्डलप्रतापो विक्रमैकरसैः अनकेनरपतिशतमकुटतट-
घटितम [णि]—
- ५ [नि] करनिका [मम] लसितो [द्] योतितचरणकमलयुगलः श्रीमी-
मदामः [।] तस्यात्मजोनेकसामन्त—
- ६ [किरीट] कोटिघृष्टचरणारविन्दो (न्दः) प्रसाधिताशेष मूमण्डलः श्रीमद्भर्तृ-
इवढर्ढः [।] तस्य सुतः (तो) विगतघन
- ७ [गगन] शशिकर ([क] र) निकरावदातया कीर्त्योन्मादितसकलजग [त्]
त्रय (ः) आनत महीपालमौलिमा [जि]
- ८ [त] चरणकमलयुगलः परममाहेश्वरः श्रीहरदामः [।] तस्य प्रियात्रजो
प्रसाधिताशेषविपक्ष—
- ९ मण्डल [ओदारश्रीः^६] शशिकरनिर्मलयशौभंभवलितसकल सुवनः श्रीमद्-
धूमटदेवः [।] तस्य [सु]—
- १० तः समस्तसद्गुणाधारमृतः परममाहेश्वरः समधिगतपञ्चमहाशब्दः (ब्दो)
महासामन्ताधि
- ११ पतिः श्रीमद्भर्तृपढर्ढः सर्वानेवागामिनृपतिमहत्तरवासावकादीन्समनुबोध-
यत्य [स्तु वः]
- १२ संविदितं श्रीभृगुकच्छावस्थितैर्यथास्माभिः (मिर) मातापित्र (य) ओरा-
त्मनश्च पुण्ययशोभृद् (मि) वृद्धये [सौज्ञ]
- १३ पदं वास्तव्यं अध्वर्युमाध्यन्दिन कौण्डिन्यसगोत्रवाजसनेयसन्नक्षचारिणे
प्राक्षण भट्ट—

१ यिकृत्ते छे, २ छंद अनुष्टुप् ३ वांथि रसोनेक. ४ वांथि भतृवदुः ५ वांथि आत्मजः ६ पाठ योऽस
वांथातो नथी. ७ वांथि यशोध. ८ वांथि वासापकादीन. ९ पाठ क्षित छे. १० वांथि वास्तव्याध्वर्यु.

પહેલાંના લોજદેવના રાજ્યના અને ગ્વાલીઅરના લેખમાં આવે છે તે નાગભટ્ટ હોવાની અટકળ કદાચ સાચી હોય. પ્રતિહારની વંશાવળી એમાં કિટ્હોર્નના કરતાં એક પેઢી ઉપર જાય છે. વિષ્ણુને નમસ્કાર કર્યા બાદ સૂર્યનું વર્ણન આવે છે, જેના વંશમાં રામ જન્મ્યા. રામનો ભાઈ સૌમિત્રિ (લક્ષ્મણ) મેઘનાદ સાથેની લડાઈમાં હંધાવનાર અગર દ્વારપાલ તરીકે વર્ત્યો હતો. તેના વંશમાં નાગભટ્ટ પહેલો થયો જેણે વલ્લય રમેશ્વર એટલે કે બહુચોના લશ્કરને હરાવ્યું હતું. તેના ભાઈનો દીકરો કંકકુક હતો જેનો નાનો ભાઈ દેવરાજ હતો, જે કિટ્હોર્નના લીસ્ટમાંના મહારાજ દેવશક્તિ હોવો જોઈએ. દેવરાજનો પુત્ર વત્સરાજ હતો અને તેનો પુત્ર નાગભટ્ટ બીજો હતો જે શૂરવીર ચોદ્દો હતો અને તેણે ચક્રાયુદ્ધને હરાવ્યો હતો.

દર્પ અને પયારી-લેખોનો નાગાવલોક આ બીજો નાગભટ્ટ હોવો જોઈએ અને હાંસોટના પતરાંનો નાગાવલોક નાગભટ્ટ ૧ લો હોવાનું મી. ભાંડારકર કહે છે; અને તેને હું મળતો આવું છું. જો વત્સરાજ ઇ. સ. ૭૮૩ માં રાજ કરતો હતો તો નાગભટ્ટને તેના દાદાનો ભાઈ હતો તે ઇ. સ. ૭૫૬ માં ગાદીએ બેઠેલો હોય. ગ્વાલીઅરના લેખના શબ્દો ઉપરથી અટકળ થઈ શકે છે કે નાગભટ્ટનો ભાઈ જે કંકકુક અને દેવરાજનો પિતા હતો તેણે રાજ્ય ક્યું ન હોતું અથવા તે નાગભટ્ટથી મોટો હોવો જોઈએ, કારણ નામ આપ્યું નથી તેમ તેની કાંઈ વિગત આપી નથી. પ્રમાણમાં ટુંકી અને સાધારણ સ્તુતિ ઉપરથી એમ સમજી શકાય કે કંકકુક અને દેવરાજનો રાજ્ય કાળ ટુંકો હોવો જોઈએ અને હાંસોટના દાનનો કાળ એને ઇ. સ. ૭૮૩ ત્યારે વત્સરાજ ગાદીએ આવી ગયો હતો તે બંને વચ્ચેના ૨૭ વર્ષના ગાળામાં તેને સમાવેશ થઈ શકે.

હું તેટલા માટે મી. ભાંડારકર સાથે મળતો આવું છું કે ભટ્ટવર્ડના સર્વોપરી રાજ નાગાવલોક તે પ્રતિહાર વંશનો નાગભટ્ટ ૧ લો હતો. તેનું કુટુંબ તે વખતે કનોજમાં સ્થપાયું ન હોતું, પણ વધુ પશ્ચિમ તરફ તેની રાજધાની હતી. હરિવંશપુરાણમાં વત્સરાજને પશ્ચિમ વિભાગની રાજા તરીકે વર્ણવ્યો છે અને જો અગ્નિ એટલે માળવાનો રાજા પૂર્વ વિભાગ ઉપર અમલ ચલાવતો હતો, એ હકીકત ધ્યાનમાં લઈએ તો તે વિભાગ લાટ અને પશ્ચિમ રજપૂતાના હોઈ શકે અને નાગાવલોક ભરૂચના ચાહમાનનો સર્વોપરી રાજા હતો તે હકીકત બંધ-બેસતી આવે છે. સૌત્રપદ્રમાં રહેતો ભટ્ટ વા... નો પુત્ર ગ્રાહણ ભાટદલ. સૌત્રપદ્ર અને વરમેવી નામે સ્પષ્ટ વંચાતાં નથી અને તે ઝોળખી શકાયાં નથી. દાનનો લેખક ભટ્ટ વત્સુવનો પુત્ર ભટ્ટ-કંક હતો તેને વાલભ્ય એટલે વલ્લભિમાંથી આવેલો લખ્યો છે. આ ઉપરથી એમ કદપના થાય કે આ ભટ્ટવર્ડના કુટુંબને વલ્લભિના મેત્રકો સાથે કાંઈ સંબંધ હોય.

- ૨૭ .... પુનરાવદીત ॥ વિ-
- ૨૮ [ન્ધ્યાટષિષ્વ] તોયાસું .... હરન્તિ યે ॥ [સ્વદ]
- ૨૯ [તાં] પરદસાં વ્રા યો હરેત વસુંધરાં ॥ (૧) તૈ (તે) ન જાતાં જનેતા ચ
નરકે [પા] તિતા ધ્રુવં ॥ સર્વ્વા-
- ૩૦ નેતા [ન] ભાવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રા[ન] ભૂયો ભૂયો યાચતે મર્ત્યવૃદ્ધિઃ [૧]
સામાન્યોયં ધર્મસેતુ-
- ૩૧ નૃદ્વપાણાં સ્વે સ્વે કાલે પાલનીયો ભવદ્મિ[:] ॥ ષષ્ઠિર્વ^૩ ....
- ૩૨ .... ॥ લિખિતમેતન્મયા વાલમ્બ્યમ[દ્વ કકે]-
- ૩૩ ણે મદ્વત્સુવસૂનુનાઃ ઝનાક્ષરમાધિકાક્ષરં વા સર્વ્વમત્ર પ્રમાણમિતિ યદ્[ઉપ]-
- ૩૪ રિ લિખિત[ ] : શ્રીમન્નાગાવલોકપ્રવ [ર] દ્વમાનવિજય રાજ્યે શ્રીમૃગુ-
કચ્છાવસ્થિતે(ત) [મ]
- ૩૫ [દ્વ] છલુવ દૂતકઃ ॥ યત્રાંકતોઽપિ સુવિશુદ્ધસંવત્સરશતાષ્ટકેત્રયોદ્ધ
- ૩૬ [શા] ધિકે ૮૦૦ ૧૦ ૩

1. 2. 3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

- ૨૭ .... પુનરાદદીત ॥ વિ-
- ૨૮ [ન્યાદવિષ્વ] તોયાસું .... હરન્તિ યે ॥ [સ્વદ]
- ૨૯ [તાં] પરદસાં ત્રા યો હરેત વસુંધરાં ॥ (૧) તૈ (તે) ન જાતા જનેતા ચ
નરકે [પા] તિતા ધ્રુવં ॥ સર્વા-
- ૩૦ નેતા [ન] માવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રા [ન] ભૂયો ભૂયો યાચતે મર્ત્યવૃદ્ધિઃ [૧]
સામાન્યોયં ધર્મસેતુ-
- ૩૧ મૃદ્વપાણાં^૨ સ્વે સ્વે કાલે પાલનીયો ભવદ્મિ [:] ॥ ષષ્ટિર્વ^૩ ....
- ૩૨ .... ॥ લિખિતમેતન્મયા વાલમ્બ્યમ [દૃ કકે]-
- ૩૩ ણે મદ્વત્સુવસૂનુનાઃ ઝનાક્ષરમાધિકાક્ષરં વા સર્વમત્ર પ્રમાણમિતિ યદ્ [ઉપ]-
- ૩૪ રિ લિખિત ['] : શ્રીમન્નાગાવલોકપ્રવ [ર] દ્ધમાનવિજય રાજ્યે શ્રીભૃગુ-
કચ્છાવસ્થિતે (ત) [મ]
- ૩૫ [દૃ] છલુવ દૂતકઃ ॥ યત્રાંકતોઽપિ સુવિશુદ્ધસંવત્સરશતાષ્ટકેત્રયોદ
- ૩૬ [શા] ધિકે ૮૦૦ ૧૦ ૩

ભાષાન્તર

પં. ૧ મોટા લશ્કરથી જે ઉત્તર છે, જેણે પોતાનો પ્રદેશ શલ્યગાર્યો છે, જે જ્યનો આધાર-ભૂત છે અને જે મેરૂ જેવો છે, એવો ચાહમાન વંશ જય પામે.

પં. ૨-૯ તે વંશમાં શ્રી મહેશ્વરદામ નામનો રાજા ઉત્પન્ન થયો, જેણે પોતાના શૂર પરા-ક્રમથી દિશાઓ ઉપર હુમલો કર્યો હતો, અનેક લશ્કરમાં જેનો હાથ સામા પક્ષના હાથીના કુંભસ્થળનો નાશ કરનાર હતો, અને જેણે દુરમનોના આખા પક્ષનો (નાશ કર્યો હતો). તેનો પુત્ર શ્રી ભીમદામ હતો, જેણે પોતાનો પ્રતાપ આખા ભ્રમણલમાં પ્રકટ કર્યો હતો, જેને પરા-ક્રમમાં જ રસ પડતો હતો અને જેના કમળ જેવા બન્ને પગ અનેક રાજાઓના મુગટમાંનાં મણિનાં કિરણોથી ચળકતા હતા. તેનો પુત્ર ભર્તૃવર્ણ હતો, જેના કમલ જેવા પગ અનેક ખંડિયા રાજાના મુગટની કોરથી ઘસાયા હતા અને જેણે આખું ભ્રમણલ જિતી લીધું હતું. તેનો પુત્ર પરમ માહેશ્વર શ્રી હરદામ હતો, જેણે વાદળાં ગયા પછી આકાશમાં ચંદ્રનાં કિરણો જેવી ચળકતી કીર્તિવદે ત્રણે જગતને ઉન્મત્ત બનાવ્યાં હતાં, અને જેના કમલ જેવા પગ તેની પાસે નમતા રાજાઓનાં મસ્તકથી સાફ થઈ ગયા હતા. તેનો પુત્ર દુષ્મટદેવ હતો, જેણે બધા દુરમનોના પ્રદેશની કીર્તિ મેળવી હતી અને જેણે ચંદ્રનાં કિરણ જેવી શુદ્ધ કીર્તિથી સકલ ભુવનને ધોળું બનાવ્યું હતું.

પં. ૧૦-૧૧ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીમત્ ભર્તૃવર્ણ જેણે બધા તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રકૂટ મહારાજાધિરાજ દુવરાજે વાસરાજને મેરૂના મધ્ય ભાગમાં^૧ હરાવ્યો, એમ લખ્યું છે. નાગભટ ૧ લાએ બહુયોને હરાવ્યાનું ગ્વાલિઅરના લેખમાં લખ્યું છે. આ બધાનો ઉલ્લેખ આઠમી સદીમાં^૨ પશ્ચિમ રજપૂતાના ઉપરના મુસલમાન હુમલા સંબંધી હોય, એ સંભવ છે. આ બધા ઉપરથી જેકસનનું કહેવું સાચું હોય કે આ રાજાઓ શુર્જર હતા અને તેઓનું મુખ્ય ધામ શ્રીમાલ એટલે હાલનું શિનમાળ હતું.

હાંસોદના પતરાંમાંના દાન લેનારનું કુટુંબ તપાસીએ તો જણાશે કે તેના એકાદ પૂર્વજને રાજન કહ્યો છે. તેનો અર્થ એમ નથી કે તે રાજ્ય કરતો હતો. પછીની ચાર પેઢીનાં ચાહુ વખાણુ કર્યા છે. ખીલ રાજાઓ તેને નમતા એમ પણ લખ્યું છે, પણ તેઓ રાજાઓ હતા, એમ ખાતરી આપનારાં વિશેષણો નથી. પછી દુષ્મટદેવ આવે છે, જેને માટે લખ્યું છે કે તેણે પોતાના દુરમનોનો પ્રદેશ જિતી લીધો અને આખી દુનિયાને તેની કીર્તિથી જાળવત્યમાન કરી દીધી. તેનો દીકરો આ પતરાંનો દાન આપનાર, તેને પહેલો ખંડિયો રાજા વર્ણવ્યો છે. તે ભરૂચમાં રાજ કરતો હતો તેથી એમ માની ન શકાય કે તેના પૂર્વજો પણ ત્યાં રાજ કરતા હતા. તેનું એક કારણ એ છે કે શુર્જરા ઇ. સ. ૭૩૬ સુધી સત્તામાં હતા. શુર્જરા જે મૂળ સૂર્યના ઉપાસકો હતા^૩ તે દ્વ ત્રીજા જે સાતમી સદીમાં થયો તેના સમયમાં શૈવ કેમ થયા તે હકીકત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. તેનો દીકરો જયમટ ત્રીજા જેનાં ઇ. સ. ૭૦૬ અને ૭૩૬ નાં દાનપત્રો જાણવામાં છે, તે આ વંશનો છેવો રાજા હતો. તેણે પાંચ મહાશબ્દો મેળવ્યા હતા અને મહાસામન્તાધિ. પતિ^૪ હતો. એટલે કે તેનામાં ભર્તૃવર્ણ ખીલના બધા ઇન્કાઓ હતા. આ ઉપરથી એમ કદપના થઈ શકે કે ભરૂચના શુર્જર વંશનો જયમટ ત્રીજાથી અંત આવ્યો અને તેની પછી ચાહમાન રાજા ભર્તૃવર્ણ ગાદીએ આવ્યો, જે ભરૂચના શુર્જરાની માફક શિનમાળના શુર્જરાના વાળામાં હતો.

૧ નુજો આ બાળવની ચર્મો રૂ. જેમને કંચી, બો. ગે. તો. ૧ પાટ ૧ લો. પા. ૪૬૬. ૨ સદી પા. ૪૬૭.
૩ નુજો જેમન પા. ૧૧૩. ૪ ઇ. એ. બો. ૧૩ પા. ૭૭.

દાન ભૂગુકચ્છમાંથી આપવામાં આવ્યું છે, જે હાલના ભરૂચનું સંસ્કૃતમય રૂપ છે. શક ૭૮૯ નાં ધ્રુવરાજ બીજાનાં બગુમરાનાં પતરામાં^૧ તેમ જ બીજે પણ તે નામ વપરાયું છે. અકૂરેશ્વર વિષયમાં અર્જુનદેવી ગામ દાનમાં અપાયું છે. અકૂરેશ્વર તે ભરૂચ પરગણા તાબેનો અંકલેશ્વર તાલુકો હોઈ શકે, પણ અર્જુનદેવી ગામ ઓળખી શકાયું નથી. દાન લેનારના નામમાં છેકછાક થઈ છે, તેથી ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતાં નથી. તેઓ નીચે મુજબ જણાય છે. સૌજપદ્રમાં રહેતા તાવિનો પુત્ર પ્રાહ્મણ ભટ્ટભટ્ટ વરમેવિમાં રહેતા, ચરમશર્મનનો પુત્ર પ્રાહ્મણ જબ ગુણોનો આધારભૂત હતો અને જેણે પાંચ મહાશબ્દ મેળવ્યા હતા, તે હવે પછીના બધા રાજાઓને, મહત્તરોને, અને વાસાપકો^૨ ઇત્યાદિને સમજાવે છે કે,

પં. ૧૧-૧૬ તમને બધાને બખર થાય કે શ્રી ભૂગુકચ્છમાં રહેતો હતો ત્યારે માતા પિતાના તેમ જ મારા પુણ્ય અને યશની વૃદ્ધિ માટે સૌજપદ્રમાં રહેતા અધ્વર્યુ, કૌણ્ડિન્ય ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના, વાજસનેયી સંહિતા જાણનારા, તાવિના પુત્ર પ્રાહ્મણ ભટ્ટ બૂટને અકૂરેશ્વર-વિષયમાં આવેલા અર્જુનદેવી ગામનો ચોથો ભાગ સૂર્યગ્રહણને દિવસે મેં (સંકલ્પના) જળપૂર્વક આપ્યો છે (દાનમાં). તેમ જ ચોથો ભાગ ત્રિવેદી, માથર ગોત્રના અને માધ્યન્દિની શાખાના વરમેવિના રહીશ ચરમશર્મનના પુત્ર પ્રાહ્મણ જબને આપ્યો હતો. તેવી રીતે આ અર્જુનદેવી ગામ સૂર્યગ્રહણ પ્રસંગે ત્રિવેદીના કુટુંબના, સૌજપદ્રમાં રહેતા, અસુરાચન ગોત્રના, માધ્યન્દિની શાખાના અધ્વર્યુ, વાજસનેયી સંહિતા જાણનાર ભટ્ટ વા... ના પુત્ર પ્રાહ્મણ ભટ્ટલને સંકલ્પના જળ પૂર્વક આપવામાં આવ્યું હતું.

પં. ૧૬-૨૫ આલુ શાપાત્મક શ્લોકો

પં. ૩૨-૩૬ ભટ્ટ વત્સુવના પુત્ર વલ્લી (માંથી આવેલા) ભટ્ટ કછે આ લખ્યું છે. ઓછા વધતા અક્ષરો હોવા છતાં આ પ્રમાણભૂત છે. ભૂગુકચ્છમાં રહેતી વખતે ભટ્ટ હૃદયુવ હૂતક હોઈને આ દાન શ્રી નાગાવલોકના વિજયમાન રાજ્યમાં મેં આપ્યું છે. સંવત્સર ૮૧૩ માં લખ્યું.

ભાષાન્તર

પં. ૧ મોટા લશ્કરથી જે ઉત્તર છે, જેણે પોતાનો પ્રદેશ ચલુખાર્યો છે, જે જયનો આધાર-ભૂત છે અને જે મેરૂ જેવો છે, એવો ચાહમાન વંશ જય પામે.

પં. ૨-૯ તે વંશમાં શ્રી મહેશ્વરદામ નામનો રાજા ઉત્પન્ન થયો, જેણે પોતાના શૂર પરા-ક્રમથી દિશાઓ ઉપર હુમલો કર્યો હતો, અનેક લડાઈમાં જેનો હાથ સામા પક્ષના હાથીના કુલસ્થળનો નાશ કરનાર હતો, અને જેણે દુશ્મનોના આખા પક્ષનો (નાશ કર્યો હતો). તેનો પુત્ર શ્રી ભીમદામ હતો, જેણે પોતાનો પ્રતાપ આખા ભ્રમણક્રમમાં પ્રકટ કર્યો હતો, જેને પરા-ક્રમમાં જ રસ પડતો હતો અને જેના ક્રમજ જેવા બને પગ અનેક રાજાઓના મુગટમાંનાં મણિનાં ફિરલોથી ચળકતા હતા. તેનો પુત્ર ભર્તૃવર્ધ હતો, જેના ક્રમજ જેવા પગ અનેક ખંડિયા રાજાના મુગટની ઠોરથી ઘસાયા હતા અને જેણે આખું ભ્રમણક્રમ જિતી લીધું હતું. તેનો પુત્ર પરમ માહેશ્વર શ્રી હરદામ હતો, જેણે વાદળો ગયા પછી આકાશમાં ચંદ્રનાં ફિરલો જેવી ચળકતી કીર્તિવંદે ત્રણે જગતને ઉન્નત બનાવ્યાં હતાં, અને જેના ક્રમજ જેવા પગ તેની પાસે નમતા રાજાઓનાં મસ્તકથી સાફ થઈ ગયા હતા. તેનો પુત્ર મુલતદેવ હતો, જેણે બધા દુશ્મનોના પ્રદેશની કીર્તિ મેળવી હતી અને જેણે ચંદ્રનાં ફિરલો જેવી શુદ્ધ કીર્તિથી સકલ ભુવનને ધોળું બનાવ્યું હતું.

પં. ૧૦-૧૧ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીમત ભર્તૃવર્ધ જેણે બધા તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રકૂટ મહારાજાધિરાજ કુવરાજે વાસરાજને મેરૂના મધ્ય ભાગમાં હરાવ્યો, એમ લખ્યું છે. નાગમટ ૧ લાએ બહુઓને હરાવ્યાનું ગાલિઅરના લેખમાં લખ્યું છે. આ બધાનો ઉલ્લેખ આઠમી સદીમાં પશ્ચિમ રજપૂતાના ઉપરના સુસલમાન હુમલા સંબંધી હોય, એ સંભવ છે. આ બધા ઉપરથી જેકસનનું કહેવું સાચું હોય કે આ રાજાઓ ગુર્જર હતા અને તેઓનું સુખ્ય ધામ શ્રીમાલ એટલે હાલનું શિનમાળ હતું.

હાંસોટના પતરાંમાંના દાન લેનારનું કુટુંબ તપાસીએ તો જણાયે કે તેના એકાદ પૂર્વજને રાજન કહ્યો છે. તેનો અર્થ એમ નથી કે તે રાજ્ય કરતો હતો. પછીની ચાર પેઢીનાં ચાહુ વખાણુ કર્યા છે. બીજા રાજાઓ તેને નમતા એમ પણ લખ્યું છે, પણ તેઓ રાજાઓ હતા, એમ ખાતરી આપનારાં વિશેષણો નથી. પછી મુલતદેવ આવે છે, જેને માટે લખ્યું છે કે તેણે પોતાના દુશ્મનોના પ્રદેશ જિતી લીધા અને આખી દુનિયાને તેની કીર્તિથી જાળવદાયમાન કરી દીધી. તેનો દીકરો આ પતરાંનો દાન આપનાર, તેને પહેલો ખંડિયો રાજા વહુંવ્યો છે. તે ભરૂચમાં રાજ કરતો હતો તેથી એમ માની ન શકાય કે તેના પૂર્વજો પણ ત્યાં રાજ કરતા હતા. તેનું એક કારણ એ છે કે ગુર્જરા ઇ. સ. ૭૩૬ સુધી સત્તામાં હતા. ગુર્જરા જે મૂળ સૂર્યના ઉપાસકો હતા તે દ્વં ત્રીજો જે સાતમી સદીમાં થયો તેના સમયમાં ચૈવ કેમ થયા તે હકીકત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. તેનો દીકરો જયમત ત્રીજો જેનાં ઇ. સ. ૭૦૬ અને ૭૩૬ નાં દાનપત્રો જાણવામાં છે, તે આ વંશનો છેડો રાજા હતો. તેણે પાંચ મહારાજા મેળવ્યા હતા અને મહાસામન્તાધિ-પતિ હતો. એટલે કે તેનામાં ભર્તૃવર્ધ બીજાના બધા ઇલ્કાઓ હતા. આ ઉપરથી એમ કદપના થઈ શકે કે ભરૂચના ગુર્જર વંશનો જયમત ત્રીજાથી અંત આવ્યો અને તેની પછી ચાહમાન રાજા ભર્તૃવર્ધ ગાદીએ આવ્યો, જે ભરૂચના ગુર્જરાની માફક શિનમાળના ગુર્જરાના તાબામાં હતો.

૧ જુઓ આ જાળવતી ચર્ચા ૨૧ નેકસને કરેલી, જો. ગે. વો. ૧ પાર્ટ ૧ લો પા. ૪૬૬. ૨ સદર પા. ૪૬૭.
૩ જુઓ નેકસન પા. ૧૧૩. ૪ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૭.
લેખ ૮૬

કલ્પના કરી છે તે અનુસાર આ મુંજ તે માળવાનો વાક્યપતિ મુંજ હોવો જોઈએ. તેની વિ. સં. ૧૦૩૧, ૧૦૩૬, અને ૧૦૫૦ એમ સાલો મળેલી છે. ગુર્જરાનો અધિપતિ તે ચાલુક્ય મૂળરાજ પહેલો હોવો જોઈએ. પ્રીતિ રાજાનું નામ ગોમાણ વાંચીએ તો પણ તે તો મુંજ પહેલાં ઘણા કાળ ઉપર થઈ ગયો હતો તેથી સમકાલીન સંભવતો નથી. આઘાટ તે ઉદયપુરના સ્ટેશન પાસેનું હાલનું આહડ હોવું જોઈએ. તેના ઉપરથી આહડિયા નામ નીટવું હોવું જોઈએ. શ્લોક ૧૧ માં લખ્યું છે કે ધવલે મહેન્દ્રને દુર્લભરાજના કિરસામાં રક્ષણ આપ્યું હતું. વિ. સં. ૧૦૩૦ ના હર્ષ-લેખમાં આહમાન વિગ્રહરાજનો ભાઈ આ દુર્લભરાજ હતો. આનું નામ ણિલ્લેલિયા અને કિણ્ણસરિઆ લેખોમાં પણ આવે છે. નહુલના આહમાન ઉપરના લેખમાં મહેન્દ્રને વિગ્રહપાલને પુત્ર અને લક્ષ્મણને પ્રપૌત્ર માન્યો છે. શ્લોક ૧૨ માં ધવલે ધરણિવરાહને મદદ કર્યાનું લખ્યું છે. મૂલરાજે આ ધરણિવરાહની સત્તા તોડી પાડી હતી. છેલ્લો રાજા તે ચાલુક્ય વંશનો છેલ્લો રાજા છે. ધરણિવરાહ કોણ હતો તે ચોક્કસ થઈ શક્યું નથી. સંભવિત છે કે તે પરમાર રાજા હતો અને મારવાડમાં નવકોટનો માલિક હતો. પોતાના ભાઈને તેણે નવકોટ વેચ્યાનું એક હિન્દી શ્લોકમાં લખ્યું છે.^૧ શ્લોક ૧૩ થી ૧૮ માં ધવલનાં વળાણ છે. પણ તેમાંથી ઐતિહાસિક હકીકત કાંઈ મળતી નથી. શ્લોક ૧૯ માં વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે રાજ્ય છોડ્યાની અને બાલપ્રસાદને ગાદી ઉપર બેસાર્યાની હકીકત છે. ત્યાર પછીના બે શ્લોકમાં પણ સ્તુતિ જ છે. બાલપ્રસાદની રાજધાની હરિતકુણ્ડકા (હાથુણ્ડ) હોવાનું શ્લોક ૨૨ માં લખ્યું છે. શ્લોક ૨૩ થી ૨૭ માં હરિતકુણ્ડનું વર્ણન છે. પછીના બે શ્લોક શાન્તિભદ્ર સૂરી, જેને શ્લોક ૩૦ માં વિદગ્ધ રાજના ધર્મશુર વાસુદેવનો શિષ્ય કહ્યો છે તેના સંબંધી છે. શ્લોક ૩૩ માં હકીકત આપી છે કે હરિતકુણ્ડના ગોષ્ઠીએ ઋષભનાથના મંદિરનો છુણોદ્ધાર કર્યો. શ્લોક ૩૬-૩૭ માં લખ્યું છે કે મંદિર મૂળ વિદગ્ધરાજે બંધાવ્યું હતું પણ છુણોદ્ધાર પછી વિ. સં. ૧૦૫૩ ના માઘ સુદિ ૧૩ ને દિને શાન્તિભદ્રે મૂર્તિની સ્થાપના કરી. તુલાવખતે વિદગ્ધરાજે મંદિરને દાન કરેલું અને પાછળથી ધવલે પિપ્પલ નામના કુવાનું દાન કર્યું હતું.

ત્યાર પછીના શ્લોકમાં દાન સદાકાળ ટકી રહે તેવી ધૃષ્ટા ગતાવી છે અને તે પછીના શ્લોકમાં પ્રશસ્તિ લખનાર સૂર્યાચાર્યનું નામ છે. પછી ગદ્યમાં લંગાણુપૂર્વક તિથિ આપી છે. રવિવાર વિ. સં. ૧૦૫૩ માઘ સુદિ ૧૩ પુણ્ય નક્ષત્ર ગ્રો. કીલ્હોર્નની ગણતરી પ્રમાણે આ દિવસ ઇ. સ. ૯૯૭ ના જાનેવારીની ૨૪ મી. તારીખે આવે છે. તે દિવસ તેરશ સૂર્યોદય પછી ૭ અને ૪૦ મિનિટે પુરી થાય છે. આ તિથિએ ઋષભનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને ધ્વજ ચઢાવ્યો હતો. છુણોદ્ધાર પહેલાંની મૂર્તિ મૂલનાથક ગોષ્ઠીનાં અમુક માણસોએ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેઓનાં નામ આખ્યાં છે.

લેખનો બીજો ભાગ સ્વતંત્ર રીતે લખાયો છે અને પં. ૨૩ થી ૩૨ સુધીમાં ૨૧ શ્લોક રૂપે છે. પાછળથી આપેલા તે જ મંદિરને દાન સંબંધી હોધ, આ ભાગ પાછળથી લખાયો હોવો જોઈએ. મમ્મટ સુધીની વંશાવળી આમાં પણ આપી છે. જૈનધર્મની પ્રશંસાથી લેખની શરૂવાત થાય છે.^(૨) શ્લોક ૨ હરિવર્મા નામે રાજા હતો અને તેની પછી તેનો પુત્ર વિદગ્ધ-રાજ આવ્યો. તે રાષ્ટ્રકૂટ વંશના કલ્પવૃક્ષ જેવો હતો. તેનો પુત્ર મમ્મટ થયો (શ્લોક ૪). શ્લોક ૫ થી ૭ સુધીમાં લખ્યું છે કે પોતાના શુરુ બલભદ્ર માટે વિદગ્ધે ચણાવ્યું હતું અને મમ્મટે તેને અનુમતિ આપી અને તેની વિગત શ્લોક ૮ થી ૧૭ સુધીમાં આપે છે. (૧) દરેક

૧ એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૧૯ ૨ એ. ઈ. વો. ૯ પા. ૭૧ ૩ છપ્પય ॥ મંડોવર (૧) સામંત, હુવો બજમેર (૨) સિદ્ધસુવ્ર ॥ ગઢ પૂંગલ (૩) ગજમલ્લ, હુવો લોદ્રવૈ (૪) માળ મુવ ॥ અહપહ અરવહ (૫) મોજરાજા જાલંદર (૬) ગોગરાજ ઘરઘાટ (૭) હુવો હાંછો પારકર (૮) ॥ નવકોટ કિરાહ (૯) સંજુગત, થિર, પંવારહર ચપ્પિયા ॥ ધરણીવરાહધર માદ્ર્યાં, કોટવાંદ જુ જું કિયા ॥ ૧ ॥ ૪ જ. બે. એ. સો. વો. ૬૨ પાટ ૧ લો પા. ૩૧૦.

હસ્તિકુંડિના ધવલનો બીજાપુરનો લેખ^૧

(વિ. સં. ૧૦૫૩)

સ્વ. પ્રોફેસર કીલ્હોર્ને આ લેખ સંબંધી ટુંકી નોંધ લીધેલી હતી,^૨ પરંતુ આખો લેખ છપાયો ન હોતો. તેથી મી. ડી. આર. ભાંડારકરની સૂચનાથી મૂળ પત્ર ઉપરથી નવું અક્ષરાન્તર તૈયાર કર્યું. તે પત્ર અત્યારે ભેધપુર મહારાજની પરવાનગીથી અજમેર મ્યુઝિયમમાં સંચીત કરવામાં આવ્યો છે.

આખું પર્વતની પાસે ઉદેપુરથી સીસીહીના રસ્તા ઉપર બીજાપુરથી એક કોસ છેટે મંદિરમાં જવાના દરવાજા ઉપર કેપ્ટન બર્ટ આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો. પણ લોકવાયકા અનુસાર ભેધપુર સ્ટેટના બાદી પરગણામાં બીજાપુર ગામથી બે માઇલ ઉપરના એકાંત જૈન મંદિરની દિવાલમાં તે પત્ર અલેલો હતો. પાછળથી બીજાપુરના જૈન મહાજનની ધર્મશાળામાં તેને લાવવામાં આવ્યો હતો. ત્યાંથી સ્ટેટના ઐતિહાસિક ખાતામાં રાખવામાં આવ્યો હતો અને હવે અજમેર મ્યુઝિયમમાં રાખવામાં આવ્યો છે.

લેખમાં ૩૨ પંક્તિ છે. અને કુ. ૨-૮૩ ઈ. પહોળા અને કુ. ૧-૪ ઈ. ઉંચા ભાગમાં કોતરેલો છે. તેમાંના મોટા ભાગ આખોહવાથી ખવાઈ ગયો છે. પહેલી બે પંક્તિ ઘણી ખવાઈ ગઈ છે. કેટલાક છૂટાછવાયા અક્ષરોનાં પોપડાં ઉપડી ગયાં છે. અક્ષરોનું કદ ટૂંકું અને લિપિ ઉત્તર વિભાગની નાગરી છે અને વિ. સં. ૧૦૮૦ ના વિશ્વહરાજના લેખની લિપિને મળતી આવે છે. પંક્તિ ૨૨ અને ૩૨ સિવાય લેખની ભાષા સંસ્કૃત પદ્યમય છે. બ અને વ વચ્ચેનો ફરફાર સાચવ્યો નથી. ૨ પછીના વ્યંજનને બેવડા લખ્યા છે. સાધારણ રીતે અનુસ્વાર વાપરેલા છે, પણ અનુનાસિક પણ બેવામાં આવે છે. ૨ અને ૪ તેમજ ૬ અને ૭ વચ્ચે ગડબડાટ કરેલ છે. પ. ૧ લીમાં ઉપધ્માનીય વિસર્ગનો ઉપયોગ કરેલ છે અને તેનું સ્વરૂપ નોંધ કરવા જેવું છે. છેલી પંક્તિમાં શ્રી નું આલ્પલુ રૂપવિહ્વલ ત્રણ વાર વાપર્યું છે.

વાસ્તવિક રીતે બેવાં આ પત્ર ઉપર બે જૂદા જૂદા લેખો કોતરેલા છે. પહેલો વિ. સં. ૧૦૫૩ (પ. ૧૯ અને ૨૨)નો અને બીજો વિ. સં. ૯૬૬ (પ. ૩૧ અને ૩૨)નો છે. પહેલો લેખ પ. ૧ થી ૨૨ સુધીનો છે અને તે સૂચનાયે રચેલી ૪૦ શ્લોકની પ્રશસ્તિ છે.^૪ પહેલા બે શ્લોકમાં જીન અગર તીર્થંકરની સ્તુતિ છે. શ્લોકો ૩ બમાં કોણ રાજવંશનું નામ છે, જે નષ્ટ થયું છે. ૪ થામાં રાજકુમાર હરિવર્મન અને તેની પત્ની રૂચિનાં નામ છે. હરિવર્મનથી વિદગ્ધ ઉત્પન્ન થયો (શ્લોકો ૫), જેને લેખના બીજા ભાગમાં રાષ્ટ્રકૂટ કહ્યો છે. વિદગ્ધરાજનો વાસુદેવ ધર્મગુરુ હતો અને તેને ધાર્મિક જ્ઞાન આપ્યું અને હસ્તિકુંડીમાં જીનનું મંદિર બંધાવવાને પ્રેર્યો. કુમારે સુવર્ણથી તુલાવિધિ કરી હતી અને જે ભાગનું સુવર્ણ જીનને અર્પણ કર્યું અને જે ધર્મગુરુ વાસુદેવે રાખ્યું. વિદગ્ધ પછી મગ્મટ (શ્લોકો ૮) ગાદીએ આવ્યો અને ત્યારબાદ ધવલ આવ્યો (શ્લોકો ૯). છેલા રાજાની સ્તુતિ લગભગ દસ શ્લોકમાં કરી છે. દસમા શ્લોકમાં તેણે એક રાજા (જેનું નામ ગુપ્ત થયું છે)ને તથા ગુર્જરાના રાજાને, ત્યારે મુંજે મેઘપાટ (મેવાડ)ના નાકરૂપ આધારનો નાશ કર્યો અને તેમને બગાડ્યા ત્યારે આશરો આપ્યાનું લખ્યું છે. પ્રો. કીલ્હોર્ને

૧ એ. ઈ. વો. ૧૦ પા. ૧૭ પરિવ રામસર્વ. ૨ જ. એ. સો. બે. વો. ૬૨ પાર્ટ ૧ નં. ૪ પા. ૩૦૬-૧૪. ૩ ચિદ્ર વિસર્ગની અને મંજિની ઉપર મુક્યું છે. તેથી આ ચિદ્ર ઉપધ્માનીય માટે દોડ સંબંધિત નથી. વંત્રો. ૪ કેટલાક શ્લોકોની સંખ્યા લેખમાં લખી છે. પણ શ્લોક ૨૪ ને બૂલથી ૨૫ લખ્યો છે અને તે બૂલ ઉપર મુખી આવી આવી છે. પરિણામે ખરેખર શ્લોકો ૪૦ છે ત્યારે કોતરનારે ૨૧ લખ્યા છે. વંત્રો.

અક્ષરાન્તર

૧ — — — — — ॥ વિરકે ? — — — — — પજે ? [રક્ષાસંસ્થા ?]

જવસ્તવઃ । પરિશાસતુ ના — — — — — પરા[યથા ?] પના જિનાઃ ॥

૧ તે વઃ પાંતુ [જિના] વિનામસમયે યત્પા] દપદ્મોન્મુખપ્રેક્ષા
સંલયમયૂલ[શે] સ્વરનસ્વશ્રેણીષુ વિવો(વિન્વો) દયાત્ ।

પ્રાયૈકાદશભિર્ગુણં દશશતી શક્રસ્ય શુંભદ્રશાં કસ્યસ્યાદગુણકારકો
ન યદિ વા સ્વચ્છાત્મનાં સંગર્મઃ ॥ ૨

૨ — — — — — નાસત્કરીલો ? [પ] શોભિતઃ । સુસે(શે) [સ્વર] — — — — —

— — — — — લૌ મૂર્ધ્નિ રુદો મહીમતાં ॥ ૩ અભિવી(વિ) અદ્રુચિ કાંતાં

સાવિત્રીં [ચતુ] રા [૧] નઃ । હરિવર્મા વ(વ) ભૂવાત્ર ભૂવિ-

ભુર્ભુવનાધિકઃ ॥ [૪] સકલલોકવિલોક(ચ) નપંકજસ્ફુરદન-

બુદવા(વા) લદિવાકરઃ । રિપુવધૂવદનેદુહત્તંદ્યુતિઃ

૩ સમુદપાદિ વિદગ્ધનૃપ[સ્તતઃ] ॥ [૫] સ્વાચાર્યેયો રુચિરવચ[નૈર્વા]

સુદેવાભિધાનૈર્વો(વો) ધં નીતો દિનકરકરૈર્ત્રાંરજન્માકરો વ[૧]

પૂર્વ જૈનં નિજમિવ યશો[કારયદ્ધ] સ્તિકુંડયાં રમ્યં હર્મ્યં ગુરુ-

હિમગિરેઃ શંગસું(શું) ગારહારિ ॥ ૬ દાનેન તુલિતવ(વ) લિ

ના તુલાદિદાનસ્ય યેન દેવાય । ભાગ[દ્વયં] વ્યતીર્યત ભાગશ્ચા-

૪ [ચાર્યવ] યાર્ય ॥ ॥ [૭] તસ્માદભૂ[ચ્છુદ્ધ] સત્ત્વો(ચ્વો) મંમટાર્યો

મહીપતિઃ । સમુદ્રવિજયી શ્લાઘ્યતરવારિઃ સદૂર્મ(મ્મિ) કઃ ॥ ૮

તસ્માદસમઃ સમજનિ[સમસ્ત] જનજનિતલેચનાનંદઃ । ષ[વ]

લો વસુધાવ્યાપી ચંદ્રાદિવ ચંદ્રિકાનિકરઃ ॥ [૯] મંક્ત્વા ધાટં

ઘટામિઃ પ્રકટમિવ મદં મેદપાટે મટાનાં જન્યે રાજન્ય-

૫ જન્યે જનયતિ જનતાજં રણં મુંજરાજે । [શ્રી] માણે [પ્ર] ણષ્ટે હરિણ દ્વ

મિયા ગૂજ્જરેશે વિનષ્ટે તત્સૈન્યાનાં સ(શ) રણ્યો હરિરિવશરણે

યઃ સુરાણાં વ(વ) ભૂવં ॥ [૧૦] શ્રીમદ્દુર્લભરાજભૂમુજિ મુજૈર્મુ-

જત્યમંગાં મુવં દંડૈર્મળ્લનશૌળ્લચંડસુમટૈસ્તસ્યામિભૂતં વિમુઃ । યો

દૈત્યૈરિવ તારક-

૧ મૂળ પૃથ્વર ઉપરથી (પંડિત રામકૃષ્ણે રશિંગ મને મોકલ્યું હતું, જેમાં દરેક પંક્તિના પહેલા દસ અક્ષર ત્રુટક દેખાય છે. પણ મેં તેને સંક્રિત મૂક્યા નથી; કારણ કે પંડિતની નકલ મૂળ પૃથ્વર ઉપરથી કરેલી છે.) તંત્રી. ૨ છંદ અનુષ્ટુપ. ૩ ઉપદ્રમાનીય માટે ચિહ્ન છે. ૪ શાદ્દલવિક્રીડિત. ૫ છંદ અનુષ્ટુપ. ૬ છંદ અનુષ્ટુપ. ૭ છંદ દ્રુતવિલગ્નિયત. ૮ છંદ મંદાકાન્તા. ૯ છંદ અનુષ્ટુપ. ૧૦ છંદ આર્પા. ૧૧ આંહી માત્ર ૧ સ્પષ્ટ છે અને બે ટપકાં છે, ત્યાં સોમાળ વાંચવાની ઇચ્છા થાય છે, પણ આ લેખમાં સ્વ વિચિત્ર રીતે લખાયો છે. ૧૨ છંદ સ્તમ્ભરા.

૨૦ પોઠ ઉપર ૩. ૧ એક; (૨) દરેક ગાણદીઠ ૩. એક (ગામમાંથી અંગર ગામ આગળથી પસાર થાય તેવા માટે). (૩) તેલની ઘાણીમાં એક ઘડા દીઠ એક કર્પ; (૪) ભટ્ટલોકોએ ૧૩ પાનનાં બીડાં (ચોદલિકા). (૫) છૂત રમનારાઓએ એક પેલક. (૬) દરેક અરઘટે (રેટવાળો કૂવો) ઘઉં અને જવાનો એક આઢક (ચાર ચેર) (૭) પેટુદીઠ પાંચ પળી. (૮) દરેક ભારે (૨૦૦૦ પલ) એક વિશોપક. ૧ (૯) ૩. ૨ કેશર, ગુંદ, ઊન આદિના દરેક ભારે દસ પલ અને (૧૦) ભરીને આપી શકાય તેવી ચીજ જવ, ઘઉં, મગ, મીઠું, રાણ ઇત્યાદિના એક દ્રોણે એક માણક, એ પ્રમાણે દાનમાં આપવું જોઈએ. આ પ્રમાણે વિદગ્ધરાજે દાનમાં આપેલ હર્તુ. તેનો ૩ ભાગ જીન અર્હતને મળે અને ૩ ગુરૂ બલભદ્રને વિધાધન તરીકે મળે, એવી વ્યવસ્થા હતી. વિદગ્ધરાજે કરેલા દાનની તિથિ શ્લોક ૧૯ માં સં. ૯૭૩ ના આઘાઢ માસ-માંની હતી અને મુમ્મટે તેને વિ. સં. ૯૯૬ ના માઘ વદિ ૧૧ ને દિવસે કાયમ કર્યું. છેલ્લા શ્લોક ૨૧ માં લખ્યું છે કે આ દાન કેશવદાન સૂરિના વંશવારસ પર્વત, પૃથ્વી, સૂર્ય, ભરવ ખણ્ડ, ગંગા, સરસ્વતી, વારા, પાતાલ અને સમુદ્રના અસ્તિત્વ સુધી લોગવે. ઉવટે તિથિઓ અંકમાં લખી છે અને લેખ સુનધાર શવયોગેશ્વરે કૌતર્યો છે.

૯

૧ (આ સિક્કાનું નામ વિમલદાસના દર્પના શિલાલેખમાં (એ. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૩૦) અને મયનદેવના રાભેરના લેખમાં (એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૨૬૪) આવે છે. વિશોપક અને વિશોવક જન્મે સિવદોળીના લેખમાં (એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૧૬૬) આવે છે. પ્રો. કિન્ડોર્ન તેનો અર્થ કોઈ સિક્કાનો વિષયો જામ એવો કરે છે. વંત્રી. ૨ (સંભવ છે કે દાનના ૯ અને દસ નંબર મુમ્મટે ઉમેર્યા હોય. પણ ચંદ્રદાસના એવી જ કે ખાતરી પૂરક કહી શકાય તેમ નથી.) વંત્રી લેખ ૮૭

राजधानी भुवो भर्तुस्तस्यास्ते हस्तिकुण्डिका । अलका धनदस्येव
धनाढ्यजनसेविता' [२२] नोहारहारहरहास[हि]—

१२ [मां] शुहारि [ज्ञा]त्का[र] वारि [भु] वि राजविनिर्जराणां ।
वास्तव्यभव्यजनचित्तसमं [स] मंतात्संतापसंपदपहारपरं परेषां^१ ॥
[२३] धौतकलधौतकलशाभिरामरामास्तनाइव नयस्यां । संत्य-
परेष्यपहाराः सदा सदाचारजनतायां^२ ॥ २५ (२४) समदमदना
लीलालापाः प—

१३ नाकुलाः कुवलयदृशां संदृश्यंते दृशस्तरलाः परं । मलिनितमुखा
यत्रोद्धृताः परं कठिनाः कुचा निविडरचना नी(वी)बंधाः परंकुटिलाः
कचाः^३ ॥ [२५] गाढोत्तुंगानि सार्द्धं शुचिकुचकलशैः कामिनीनां
मनोजैर्विस्तीर्णानि प्रकामं सह घनजघनैर्देवता मंदिराणि । आजते द-
भ्रशुभ्रा [ण्य]—

१४ तिथयसुभगं नेत्रपात्रैः पवित्रैः सत्रं चित्राणि धात्रीजनहृतहृदयैर्विभ्रमैर्यत्रसत्रं^४ ॥
[२६] मधुराघनपर्वणोद्दृष्टरूपा रसाधिकाः । यत्रेक्षुवाटा लोकेभ्यो
नालिकत्वाद्विदेलिमाः^५ ॥ [२७] अस्यां सूरिः सुराणां गुरुरिव गु
[रु] भिर्गौरवाहो गुणौघैर्भूपालानां त्रिलोकीवल्यविल—

१५ सितानंतरानंतकीर्त्तिः । नाम्ना श्रीशांतिभद्रोभवदभिभवितुं भास[मा]नास-
माना कामं कामं सम [र्था] जनितजनमनः संमदा यस्य मूर्तिः^६ ॥
[२८] मन्येमुना मुनीन्द्रेण[म]नोभू रूपनिर्जितः स्वप्नेपि
न स्वरूपेण समगंस्तातिलज्जितः^७ ॥ [२९] प्रोद्यत्पद्माकरस्य
प्रकटितविकटाशेषहा (भा) व—

१६ स्य सूरः सूर्यस्येवामृतांशुं स्फुरितशुभरुचिं वासुदेवाभिवस्य । अध्यासीनं पदव्यां
यममलविलसज्ज्ञानमालोक्य लोको लोकालोकावलोकं सकलमव कल-
त्केवल संभवीति^८ ॥ [३०] धर्माभ्यासरतस्यास्य संगतो गुण-
संग्रहः । अभद्रमार्गणेच्छस्य चित्रं^९ निर्वर्णवाञ्छ(छ)ता
(ना) ॥ ३२ (३१)

१७ कमपि सर्वगुणानुगतं जनं विधिरयं विदधाति न दुर्विधः । इति कलंकनिराकृतये
कृती यमकृतेव कृताखिलसद्गुणं^{१०} [३२] तदीयवचनान्निरजं

१ छंद अनुष्टुप. २ छंद वसन्ततिलका. ३ छंद आर्या. ४ छंद छरिणी. ५ छंद स्रग्धरा.
६ छंद अनुष्टुप. ७ छंद स्रग्धरा. ८ छंद अनुष्टुप. ९ छंद स्रग्धरा. १० अरे शब्द वाञ्छा छ.
११ छंद अनुष्टुप. १२ छंद हुतविश्रयित.

६ प्रभृतिभिः श्रीमान् [म] हेंद्रं पुरा सेनानीरिव नीतिपौरुषपरो नैपीत्परां
निर्वृत्तिं ॥ [११] यं मूलादुदमूल्यद्गुरुत्वलः श्रीमूलराजो नृपो
दर्पाधो धरणी वराहनृपतिं यद्वद्वि (दिवं) मः पादपं । आयातं
भुवि कांदिशीकममिको यस्तं शरण्यो दधौ दंष्ट्रायामिव रूढमूढमहिमा
कोलो महीमण्डलं ॥ १२ ॥

७ इत्थं पृथ्वीमर्तुमिनाथमनैः सा — — — सुस्थितैरास्थितो यः ।
पायोनायो वा विपक्षात्स्वर्ग [सं] रि (र) श्वाकाक्षै रक्षणे
बद्धकक्षः ॥ [१३] दिवाकरस्येव करैः कटोरैः करालिता भूप-
कदंब (व) कस्य [१] अशिथिर्यन्तापहतोरुतापं यमुन्नतं पादप-
वज्जनौघाः ॥ [१४] धनुर्धरशिरोमणेरमल धर्ममभ्यस्यतो जगा-

८ म बलधैर्गुणो [गु] रुमुप्य पारं परं । समीयुरपि संमुक्ताः सुमुखमार्गणानां
गणाः सतां चरितमद्भुतं सकलमेव लोकेचरं ॥ [१५] यात्रासु
यस्य वियदौर्णविपुर्विशेषात्त्व [द्ध] वल्गुचुरंगखुरसातमही
रनांसि । तेजोभिरुज्जितमनेन विनिर्जितत्वाद्भास्वान्विलज्जितहवा-
तितरातिरोभूत् ॥ १६ ॥

९ न कामनां मनो धीमान् घ — — — लनां दधौ । अनन्योद्धार्य सत्कार्यभार-
धुर्यैर्धितोपि यैः ॥ [१७] यस्तेजामिरहस्करः करुणया शौद्रोदनिः
शुद्धया । मीप्सो वचनवंचितेव वचसा धर्मेण धर्मात्मजः ।
प्राणेन प्रलयानिलो व (व) लमिदो मंत्रेण मंत्रीपरो रूपेण
प्रमदाप्रियेण

१० भवनो दानेन क [ण्णो] भवर्त् ॥ [१८] सुनयतनयं राज्ये वा (वा) -
क्षप्रसादमतिष्ठिपत्सरिणतवया निःसंगो यो व (व) भूव सुधीः स्वयं ।
कृतयुगकृतं कृत्वा कृत्यं कृतात्मचसु (म) कृतीरकृत मुकृति नो
कालुष्यं करोति कलिः सतां ॥ [१९] कोले कलावपि
क्लिमलमेतदीयं लोका विलोक्य कलनातिगतं गुणौ -

११ घं । [पार्था] दिपार्थिव [गुणा] न् गणयंतु सत्यानेकं व्यधाद्गुणनिधिं
यमितीव वेधाः ॥ २० गोचरयंति न वाचो यच्चरितं चंद्रचंद्रिका
रुचिरं । वाचस्पतेर्वचस्वी कोवान्यो वर्णयेत्पूर्णं ॥ [२१]

१ साङ्ख्यनिरुद्धित. २ छंद शासिनी. ३ छंद छिन्दवञ्ज. ४ छंद पृथ्वा. ५ छंद वधन्तितसका.
६ छंद अनुष्ठुप्. ७ विराभयिहनी ७३२ नथी. ८ छंद साङ्ख्यनिरुद्धित. ९ छंद दक्षिणी.
१० छंद वसन्तनिवहा. ११ छंद आषा.

૨૪ નપથોધરાંતરસુલામિષ્વંગસંલલિતો યઃ શ્રીમાન્હરિવર્મ્મ ઉત્તમમણિઃ સદ્વંશહોરે
ગુરૌ ॥ [૨] તસ્માદ્વ(દ્વ)ભૂવ મુવિ ભૂરિગુણોપવેતો મૂપપ્ર[મ]
તમુકુટાર્ચિતપા[દ]પીઠઃ । શ્રીરાષ્ટ્રકુટકુલકાનનકરુપવૃક્ષઃ
શ્રીમાન્વિદગ્ધનૃપતિઃ પ્રકટપ્રતાપૈઃ ॥ [૩] તસ્માદ્વપ-

૨૫ ગણા — — — તમા[કીર્ત્તેઃ] પરં ભાજનં સંભૂતઃ સુતનુઃ સુતોતિમાતિમાન્શ્રી-
(ઽશ્રી) મંમટો વિશ્ર(શ્રુ)તઃ । યેનાસ્મિન્નિજરાજવંશગગને ચન્દ્રાયિતં
ચારુણા તેનેદં પિતૃશાસનં સમધિકં કૃત્વા પુનઃ પાલ્યતે ॥ [૪]
શ્રીવલ્લભદ્રાચાર્ય વિદગ્ધનૃપપૂજિતં સમમ્યર્ચ્ય । અ(આ) ચન્દ્રાર્ક
યાવદ્દત્તં ભવતે મયા

૨૬ — — — ॥ [૫] [શ્રીહસ્તિ]કુંડિકાયાં ચૈત્યગૃહં જનમનોહરં ભક્ત્યા ।
શ્રીમદ્વલ્લભદ્રગુરોર્યદ્વિહિતં શ્રીવિદગ્ધેન ॥ [૬] તસ્મિન્લો(લો)-
કાન્સમાહૃય નાનાદેશસમાગ[તાન્] । આચન્દ્રાર્કસ્થિતિં યાવત્લાશનં
વત્તમક્ષયં ॥ [૭] [રૂ]પક એકો દેવો વહતામિહ વિશતેઃ
પ્રવહણાનાં । ધર્મ-

૨૭ — — — — — કયવિકયે ચ તર્થા ॥ [૮] સંભૃતગંધ્યા
દેયસ્તથા વહંત્યાશ્ચ રૂપકઃ શ્રેષ્ઠઃ । ઘાણેઘટે ચ કર્પો દેયઃ સર્વેણ
પરિપાઠ્યો ॥ [૯] શ્રી[મદ્] લોકદત્તા પત્રાણાં ચોલિકા ત્રયોશિકા ।
પેલ્લકપેલ્લકમેતદ્ધૂતક[રૈઃ] શાસનેદેય^{૧૦} ॥ [૧૦] દેયં પલાસ(શ)
પાટકમર્યાદાવર્તિક-

૨૮ — — — — — । પ્રત્યરઘ[કું] ધાન્યાઢકં તુ ગોધૂમયવ પૂર્ણ^{૧૧} ॥ [૧૧] પે-
ચ પંચપલિકા ધર્મસ્ય વિશેષકસ્તથા ભારે । શાસનમેતત્પૂર્વ
વિદગ્ધરાજેન સંદેત્તં ૧૨ ॥ [૧૨] [કર્પા]સકાંસ(સ્ય)કુંકુમ[પુર]-
માંજિઘાદિ સર્વભાંડસ્ય । [દ]શદશ પલાનિ ભારે દેયાનિ વિક-

૨૯ — — — — — ॥ [૧૩] આદાનાદેતસ્માદ્વાગદ્વયમર્હતઃ કૃતં ગુરુણા । શેષ-
સ્તૃતીયભાગો વિદ્યાધનમાત્મનો વિહિતઃ ॥ [૧૪] રાજા તત્પુત્રપૌત્રૈશ્ચ
ગોષ્ઠયા પુરજનેન ચ । ગુરુદેવધનં રક્ષ્યં નોપે [ક્ષ્યં] હિતમિ(મી)-
પ્સુમિઃ]^{૧૫} ॥ [૧૫] દત્તે દાને ફલં વાનાત્પાલિતે પાલનાત્ફલં ।
[મક્ષિતો] પેક્ષિતે પાપં ગુરુદે-

૧ ઉપર શ્લોક ૪ થામાં હરિવર્મ્મન છે, ન્યારે આંહી હરિવર્મ્મ લખ્યું છે. ૨ ૭૬ શાહીલવિદ્યોદિત.
૩ ૭૬ વસન્તતિલકા. ૪ ૭૬ શાહીલવિદ્યોદિત. ૫-૬ ૭૬ આર્યા. ૭ ૭૬ અનુબુદ્ધ. ૮-૧૨ ૭૬
આર્યા. ૧૩-૧૪ ૭૬ આર્યા. ૧૫ ૭૬ અનુબુદ્ધ.

भनकलत्रपुत्रादिकं विलोक्य सकलं चलं दलमिवानिलादो [लि]
तं । गरिष्ठगुणगोष्ठयदः समुददीघरद्वीरधीदारमतिमुदरं प्रथम-

१८ तीर्थकुन्मदिरं ॥ ३४ (३३) [रक्तं] वा रम्यरामाणां मणितारावराजितं ।
इदं मुखमिवामांति मासमानवरालकं ॥ [३४] चतुरस्रं पट्टज ?]
नया [हृद] निकंशुमशुक्ति करोटकयुक्तमिदं । बहुमाजनराजि
जिनायतनं प्रविराजति भोजनधामसमं ॥ ३६ (३५) विदग्ध-
नृपकारिते जिनगृहे-

१९ तिबीणें पुनः समं कृतसमुद्धृताविह भवां [बु] चिरात्मनः । अतिष्ठित
सोप्यथ प्रथमतीर्थनाथाकृतिं स्वकीर्तिमिव मूर्त्ततामुपगतां सितांशु-
द्युतिं ॥ ३७ (३६) शांत्याचार्यैश्चिपंचाशे सहस्रे शरदामयं ।
माघशुक्लत्रयोदस्यां सुप्रतिष्ठैः प्रतिष्ठितौ ॥ ३८ (३७) विदग्धनृपतिः
पुरा यदतुलं तुलादे-

२० ईदौ सुदानंमवदानधीरिदमपीपल्लाद्भुतं । यतो धवलंमूर्तिजिनपतेः स्वयं
सात्म [जो] रघुमथ पिप्पलोप [दकु] पकं प्रादिशदं ॥ ३९ (३८)
यावच्छेषशिरस्थमेकरजतस्थूणास्थिताभ्युल्लसत्तातालतुलमंडपामलतुला-
मालंबते मूलं । तावत्तार-

२१ रवामिरामरमणी [गं] धर्वधीरध्वनिर्द्वामन्यत्र चिनोतु धार्मिकधियः [स] दूष-
वेलावि [घौ] ॥ ४० (३९) सालंकारा समधिकरसा साधुसंधान-
बंधा श्लाघ्यश्लेषा ललितविलसर्चा द्रुतास्त्यतनामा । सदृचाढ्या रुचिर-
विरतिर्दुर्यमाधुयवर्षा स्याचार्यै र्वरचि रमणीवा-

२२ ति [रम्या] प्रशस्तिः ॥ ४१ (४०) * संवत् १०५३ माघशुक्ल १३
रविदिने पुष्यनक्षत्रे श्रीरि (ऋ) प्रमनायदेवस्य प्रतिष्ठा कृता महाध्व-
जश्वारोपितः ॥ मूलनायकः ॥ नाहकजिदजसशंपूरमद्रनागपोचि-
[स्थ] भावकगोष्ठिकैरशेषकर्मक्षयार्थं स्वसंतानमवाधितर-

२३ [णार्यं च] न्यायोपाज्जितवित्तेन कारितः ॥ वृ ॥ परिवारदर्पमयनं हेतुनय-
सहस्रमंगकाकीर्णं । भव्यजनदुरितशमनं जिनेन्द्रवरंशासनं जयति
॥ [१] आसीद्वीधन संमतः शुभगुणो आस्वत्पतापोज्व (ज्व) लो
विस्पष्टप्रतिमः प्रभावकलितो भूषोत्तयां (मां) णाधितः । योपिदपी-

માળવાના પરમાર લોજના સમયનાં તિલકવાડાનાં તામ્રપત્રો^૧

વિ. સં. ૧૧૦૩

કરજણમાં વહીવટદાર તરીકે કામ કરતા મી. એલ. ડી. કેરડે. બી. એ.ના લાર્થ મી. આર. ડી. કેરડે જે તિલકવાડામાં આબકારી ડીપો અમલદાર હતા તેની મારફત મને આ લેખની માહિતી મળી. ઘોબી શાળા પાસે નાના ચોવારા નામે ચોળખાતી જગ્યાએ નર્મદાના તટમાં તિલકવાડા ગામમાં મે. ૧૯૧૭ ની સાલમાં આ લેખ મળ્યો હતો. ઢાંક જાતનો ભઇલા નાથા જ્યારે નદીમાં તરતો હતો અને ડુબકી મારતો હતો ત્યારે તેને મળ્યો હતો.

પતરાં બે છે અને પહેલું ૮૩"×૫૩"ના માપનું અને બીજું ૯"×૫૩"ના માપનું છે. પતરાંની શરૂવાતના લાગમાંનું પતરું (પહેલું) ગુમ થયું છે અને આસપાસ શોષ ક્યાં છતાં મળ્યું નહીં. પહેલા પતરાંની બન્ને બાજુ લેખ છે અને બીજા પતરાંની એક જ બાજુ લેખ છે; કારણ ત્યાં તેનો અંત આવે છે. ગુમ થયેલા લાગની બન્ને બાજુ લેખ હતો કે એક બાજુ તે કહી શકાતું નથી. પતરાં સુરક્ષિત છે અને પાઠ ક્યાંઈ શંકિત નથી. પહેલા પતરાંની પહેલી બાજુએ ૧૨ લીટી ક્રેતરેલી છે અને બીજી બાજુએ દશ પંક્તિ છે. બીજા પતરાંમાં સાત પંક્તિ છે. પતરાંના ઉપરના લાગમાં કડી માટે કાણું છે. કડી અને સીલ (જે હોય તો) બન્ને ગુમ થયાં છે અને તેથી જ પહેલું પતરું પણ ગુમ થયું હશે. બન્ને પતરાંનો તોલ ૨ રતલ છે. અક્ષરો સ્પષ્ટ રીતે ક્રેતરેલા છે અને તેનું કદ ૬" છે. લિપિ દશમી સદીની નાગરી છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે. આખો લેખ પદ્યમાં છે. વ્યાકરણના કેટલાક દોષો નોંધ લેવા જેવા છે. જા ને બદલે જ અને જ ને બદલે જ નો ઉપયોગ ઘણે ઠેકાણે થયો છે.

લેખ વિ. સં. ૧૧૦૩ (ઇ. સ. ૧૦૪૭)નો છે. રાજા લોજના ખંડિયા રાજા સુરાદિત્યના પુત્ર શ્રી જશોરાજે ઘણાપદ્ધતી ગામના શ્રી ઘણેશ્વર મહાદેવના ઉપયોગ માટે વિલુહજ ગામ અને સો એકર જમીન દાનમાં આપ્યા સંબંધીનો લેખ છે. મના અને નર્મદાના સંગમ ઉપર આવેલા મનેશ્વરના મંદિરમાં દાન અપાયું હતું. દાન લેનાર પવિત્ર સાધુ નામે દિનકર હતા, અને રાજાના હુકમથી લેખ વાલ કુટુમ્બના એવલના દીકરા કાયસ્થ સોહિકે ક્રેતર્યો હતો.

લોજના પૂર્વજોની સ્તુતિ પહેલા પતરાંમાં ગુમ થઈ છે. લોજના પૂર્વજ સિન્ધુરાજના વર્ણનથી બીજા પતરાંની શરૂવાત થાય છે. દાન લેનારનો પિતા સુરાદિત્ય કનોજમાંથી આવ્યો હતો. અને તેણે શાહવાહન વિગેરે દુશ્મનોને હરાવવામાં લોજને મદદ કરી હતી. આ લોજ તે માળવાનો પરમાર રાજા લોજ હતો તેમાં શંકા નથી. વિન્સેન્ટ સ્મીથ અનુસાર લોજ રાજાએ ઇ. સ. ૧૦૧૮થી ૧૦૬૦ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. બીજા લેખકોનો અભિપ્રાય પણ લગભગ મળતો આવે છે. એલ. ડી. ખારનેટે ઇ. સ. ૧૦૧૦ ની સાલમાં લોજ ગાદીએ આવ્યો, એમ લખ્યું છે. બીજા લોજનું રાજ ઇ. સ. ૯૦૮થી ૯૧૦ ત્રણ વર્ષનું જ હતું. અને તેને લેખની સાલ સાથે ૧૪૦ વર્ષનો તફાવત રહે છે.

३० [वधने] भिक' ॥ [१९] गोधूममुद्गदवटवगराल[का] त्रिस्तु मेववातस्य ।
 द्रोणं प्रति माणकमेकमत्र सर्वेण दौतव्यं ॥ [१७] नहुमिर्नृपुषा
 मुक्ता रावभिः सगरादिभिः । दयम यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
 तदा फलं ॥ [१८] रामगिरिनन्द कलिते विक्रमकाळे गते
 तु शचिना[ते ।]

२१ [श्रीम] हलमद्रुरोर्विदम्पराजेन दक्षमिदं ॥ [१९] नवमु धतेषु गतेषु तु
पण्णवतीसमधिकेषु माघस्य । कृष्यैकादश्यामिह समर्थितं ममटन्पेन
(णे) ॥ [२०] यावद्भूषरमूषिमानुमरतं भागीरथी भारती मास्व-
[द्वा] नि मुजंगराज भव[नं] आज्जदमवांमोषयः । ति[छं]-

३२ [त्यत्र] भ्रुवामुद्रमहितं [जै] न च सच्छासनं श्रीमत्केशवसूरिसंततिरुक्ते वायव्य-
 भूयादिदं ॥ [२१] इदं चाक्षयधर्मसाधनं शासनं श्रीविदम्बराज्ञा-
 (जेन) दत्तं ॥ संवत् ९७१ श्रीमन्मट [राज्ञा (जेन) समर्थि] तं
 संवत् ९९९ ॥ [शंत्ताकृति] सूत्रपारोद्भव [शत] योगेश्वरेण
 उक्तीर्णैर्मै प्रशस्तिरिति ।

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं (पहेली वाजु)

प्रापुः सखित्वन(म)चलं रिपवो दुरन्ताः । तस्माद्भूमव भुवि विश्रुतकीर्तिपुंज
श्रीभोजदेव इति शत्रु(क ?) जनस्य दंडी । दग्धाः(?)प्रताप शिसिना
रिपयक्षसां

सि निः कंटकं किल चकार चिरेण राज्यं ॥ तत्पादकमलध्याता कन्यकुब्ज
विनिश्चुतः वंशे श्रवण भद्राणां सुरादित्यो नरा(रो)त्तमः ॥ साहवाहनसंग्रामे
अन्येषामपि भूभुजां ॥ हत्वा योधां स्थिरां लक्ष्मीं भोजदेवे चकार यः एवं कुर्वन्
(न)सौ क्षीणसुराणां धुरि वर्तिना । सुरादित्येति यन्नाम य(च ?) तस्य हि श्रो-
मते ॥ तत्पुत्र श्रीजसोराज संगमखेटमंडले । भुंजन्वृत्तिं सदा धर्मी धर्माभा-
तितरां बभौ । आकार्यामात्यपुत्रा(त्रां)श्च प्रधानां देशवासि नः अनुमतिं प्राप्ति-
यामास विदितं वो पराक्रमं । सम्मतस्तै स्वधर्मेण गत्वा श्रीनर्मदातटे ।
वस(त्स)रैर्विक्रमादित्यैः शतैरेकादशैस्तथा ॥ व्युत्रैर्मार्ग मासेस्मि-
नसोमे सोमस्य पर्वणि । स्नात्वा गुरुरनुज्ञातः कृत्वा देवच(वार्च)नादिकान् ॥
मणाया सङ्गमे रम्ये मणेश्वर सिवालये । दक्षिणमूर्ति सिवेन मार्गे-

पहेलुं पतरुं वीजी वाजु

गोदकपूर्वकं ॥ श्रीघण्टेश्वरदेवाय ग्रामं विलुहज(?)ददौ । घण्टा-
पल्यां तथा ग्रामे शतं भूमेः सुसोभनं ॥ चतुराघाटनोपेतदा
नमेतददौ स्थिरं । उपकाराय सर्वेषा मत्कपाप विहृतये ॥ उ-
दकग्राहकः तत्र महाव्रतधरोमुनि । दिनकरो नाम यः साक्षा-
त्कपालीव संकरः ॥ एतदत्तं मया दान पालनीयं नरोत्तमैः
सिवस्य धर्ममिच्छद्भिः कल्याणमिहजन्मनि ॥ सामान्योयं
धर्मसेतुः नृपाणां कालेकाले पालनीयो भवद्भिः । सर्वा-
नेतान्भाविना पार्थिवेन्द्रान् । भूयोभूयो याचते रामभद्रः ॥
बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजानैः सगरादिभिः । यस्य यस्य
यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ पष्टिः वर्षसहस्राणि

वीजुं पतरुं पहेली वाजु

स्वर्गेतिष्ठति भूमिदः । आच्छेता चानुमंता च तान्येव नरके वसेत् ॥
स्वर्णमेक गवामेकां भूमेरप्येक मगुल(?)हरन्नरकमायाति यावदाहृत
संष्टवं ॥ विध्याटवीष्वतोयासु सुष्ककोटरवासिनः कृष्णसर्पाभिजायन्ते
भूमिहर्ता नराश्च ये ॥ बालस्यान्वय संभूत कायस्थ ऐबलात्मजः सासनं
सोहिकोनाम राज्ञाभ्यर्थ(न)या करोत् ॥
उनातिरिक्तमज्ञानाल्लिखितं सासनेत्र यत् । प्रणाम
मेव कर्तव्यं संतः सर्व सहायतः । मंगलमहाश्रीः ।

સુરાદિયે શાહવાહનને હરાવ્યો તે કાણુ હશે ? વિન્સેન્ટ સ્મીથે લખ્યું છે કે લોન્ગે ગઝનીના મહમુદ, વગેરે સાથે લશાઈ કરી હતી. ખારનેટ લખે છે કે ચોજદેવે ઇન્દ્રચ, તોગ્ગલ ચેદી અને લાટના રાજા, તુરુધ્ક, નાટાલના ચાહમાન, પશ્ચિમના ચાલુક્ય જયસિંહ બીજા અને સોમશ્વર પહેલા, —એમની સાથે યુદ્ધ કર્યું હતું અને લીમદેવ પહેલાને હરાવ્યો હતો. આનાથી બીજા રાજાઓ ઉપર જિત મેળવ્યા સંબંધીને ખુલાસો થાય છે, પણ શાહવાહન સંબંધી ખુલાસો થતો નથી. તે શાવવાહનનું બીજું નામ હતું, એમ કહી શકાતું નથી. કારણ તે વંશના છેલ્લા રાજા ખુલોભાવી ચોધાથી ઇ. સ. ૨૧૮ માં તે વંશનો અંત આવે છે. (આર. જી. ભાંડારકરકૃત રેક્કનનો પ્રાચીન ઇતિહાસ બીજી આવૃત્તિ પા. ૩૬ અને વિન્સેન્ટ સ્મીથ હિન્દનો પ્રાચીન ઇતિહાસ ત્રીજી આવૃત્તિ, પા. ૨૧૮.)

શાહવાહન તે કનિષ્ઠના વંશના શાહી અથવા શાહિય રાજાઓ, જે ઇ. સ. ૮૭૦ સુધી કાશુલમાં રાજ કરતા હતા તે વંશનો હોય, (૧) અથવા પ્રાક્ષણ લલિતયે રચાવેલા વંશનો હોય કે જે વંશે કાશ્મીરના શંકરવર્મનના (ઇ. સ. ૮૮૩-૯૦૨) રાજમાં તુર્કી શાહિય રાજાઓને; હરાવ્યા હતા. આ શાહવાહનના ઇતિહાસથી ઘણું અજાણું પડવા સંભવ છે.

વિલકવાડા તે સંખેડા મહાલની પાસેના મહાલનું મુખ્ય શેઢર છે. વિલકવાડા પાસે મના (હાલની મેના, મેની) અને નર્મદાનો સંગમ છે. મલેશ્વરનું મંદિર તે હાલનું મલિ નાગેશ્વરનું મંદિર હોયું જોઈએ. વિલકવાડાથી ૧૧ માઈલ ઉપર ઘણાલી ગામ છે તે લેખમાંનું ઘણાપદલી હોયું જોઈએ. અને પાસે વેલપુર છે તે વિલુહજ અગર વિલુહયે હોયું જોઈએ. ઘણાલી અત્યારે મોવિપુરા વનખાલા રેલ્વે લાઇન ઉપર સ્ટેશન છે. ત્યાં ઘણેશ્વરનું પ્રાચીન મંદિર છે. પતરાં વિલકવાડામાંથી મળ્યાં તેનું કારણ એવું હોય કે દાનવિધિ મલેશ્વરના મંદિરમાં થયો હોય અને પતરાં ત્યાં જ રહ્યાં હોય. અત્યારનું મલિનાગેશ્વરનું મંદિર જૂના મનેશ્વરના મંદિરની જગ્યાએ બંધાયું હોય, એવો સંભવ છે.

દાન આપનાર જશોરાજ રાજ વંશનો હોવો જોઈએ, કારણ તેનો પિતા જે કનોજમાંથી આવ્યો હતો તે ધ્રુવણ સદ્રના કુટુંબનો હતો અને તેને નરોત્તમ વરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન દેતી વખતે અમાત્યના પુત્રોને બોલાવ્યા હતા તે ઉપરથી અટકળ થાય છે કે તે સારી ક્ષિતિસર હોવો જોઈએ. લેખકે તો તેને રાજા વરીકે વર્ણવ્યો છે. દાન આપ્યાને સમયે જશોરાજે દુનીયા તણ દીધી હોય અને સંખેડા તાલુકામાં નર્મદાના તટ ઉપર સાધુજીવન ગાળતો હોય એવો સંભવ છે.

સોમનાથ પાટણના સિલહાર અપરાદિત્યનો નવો શિલાલેખ^૧

વિ. સં. ૧૧૭૬

આ લેખ કાઠિયાવાડમાં સોમનાથ પાટણમાંથી ઘણાં વર્ષો પહેલાં મળી આવ્યો હતો. તેને મુંબઈ લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને તે ટાઉન હોલમાં બોમ્બે ઐત્ય રાયલ એશિયાટીક સોસાયટીના સંગ્રહમાં રહ્યો હતો. હવે તેને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમમાં લઈ જવામાં આવ્યો છે. એ. ઇ. વો. ૧૨ પા. ૩૩૨ મે આ અપરાદિત્યનો શક સં. ૧૧૦૬ નો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં છે તે મુજબ આ પથરમાં પણ લેખવાળા ભાગની ઉપરની બાજુએ સૂર્ય, ચંદ્ર અને તે બંને વચ્ચે શિવલિંગ કોતરેલાં છે. કુ.૧-૪ ઇ. લાંબા અને કુ.૧-૧૬ થી પહોળા ભાગમાં લેખ કોતરેલો છે.

અપરાદિત્યના મંત્રી લક્ષ્મણ નાયકે સ્થાનકીય પાટણની વાહીમાં અમુક જમીન દાનમાં આપ્યાની હકીકત જે ભાગ હયાત છે તેમાં વાંચી શકાય છે. સોમનાથ પાટણમાં સમુદ્રમાં સ્નાન કરીને અને શિવજીની પૂજા કરીને આ દાન કરવામાં આવ્યું હતું. દાન સંબંધી વધુ વિગત નીચેના ભાગમાં શુભ થઈ છે.

સ્થાનકીય પાટણ તે મુંબઈ પાસેના હાલના થાણાનું પ્રાચીન નામ છે અને ત્યાં સિલહાર શામ અપરાદિત્ય રાજ કરતો હતો. આ લેખની ઇબારત આ જ રાજાના બીજા તામ્રપત્રમાંની ઇબારતને ઘણું પ્રકારે મળતી આવે છે, તે પ્રો. કે. બી. પાઠકે બી. બી. આર. એ. એસના જનકમાં વો. ૨૧ પા. ૫૦૫ મે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ લેખમાં કાઠિયાવાડ કે જ્યાં વિ. સં. આવે છે ત્યાંના હોઈને તેમાં સાલ વિ. સં. માં આપેલી છે. તેની બરાબર શક સંવત્ ૧૦૪૨ આવે છે. પ્રો. પાઠકના તામ્રપત્રથી આઠ વર્ષ પહેલાંનો છે. રાજા અપરાદિત્ય અને મંત્રી લક્ષ્મણ નાયક બંને લેખોમાં તેને તેજ છે. આ લેખમાં મંત્રીના બાપ ભાસ્કર નાયકનું નામ વધારામાં આપેલું છે.

વિ. સં. ૧૧૭૬ ના ગિરનારના લેખમાં (મું. ગેઝ. વો. ૧ ભાગ ૧ લે. પા. ૧૭૭) થી સમજાય છે કે આ પ્રાંત અણહિવવાડ પાટણના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ (વિ. સં. ૧૧૫૦-૧૨૦૦) ના કબજામાં આવ્યો હતો. સોમનાથ પાટણ ચાત્રાએ આવેલો હતો ત્યારે મંત્રીએ થાણામાંની જમીનનું દાન કરેલું છે. તેણે અપરાદિત્ય દેવનું નામ આપેલું છે પણ સિદ્ધરાજનું નામ આપ્યું નથી. તે ભૂલથી હોય કે જાણી ભેળેને હોય તે ચોક્કસ કહી શકાતું નથી. કદાચ અપરાદિત્યદેવ સિદ્ધરાજના હાથ નીચેના ખંડિયો રાજા ન હોય, અગર સિદ્ધરાજે તે પ્રાંત તાજેવરમાં જ જિતી લીધો હોય.^૨

૧ એ. બા. એ. રી. ઈ. વો. ૫ પા. ૧૬૬ ડી. બી. દિસ્કવર. ૨ દ્વારકા પાસે બેઠાં એક લેખ છે, તેમાં દામાજી આયકવાડ (૧ લા) ના અમલદારે બેઠાં દામાસર બાંધ્યાનું લખ્યું છે. દામાજીએ તે બેઠાં વિત્યે; ન હોતો; કારણ તે આયકવાડના વાખામાં બહુ મોડો આવ્યો હતો. તેથી સંભવ છે કે દામાજી અગર તેનો અમલદાર ત્યાં ચાત્રાએ થયો હશે અને વળાવ બંધાવામાં કાંઈ વધો આવ્યો ન હોતો. આ લેખમાં અપરાદિત્યના મંત્રીને કાઠિયાવાડની જમીન સાથે કાંઈ સંબંધ ન હોતો.

ભાષાન્તર

અમંખ્ય દુશ્મનોએ સિન્ધુરાજની ગાઢ મૈત્રી મેળવી. તેનો (સિન્ધુરાજનો) પુત્ર શ્રી ભોજદેવ થયો. તેની દુશ્મનોને શિક્ષા આપનાર વરીકેની ખ્યાતિ જગત્પ્રસારમાં પ્રસરી હતી. પોતાની ખ્યાતિથી દુશ્મનોનાં કાળજી બાળીને તેણે લાંબા સમય સુધી નિર્વિદ્વે રાજ કર્યું. કાન્યકુબ્જથી આવેલા ધવલ ભદ્રના કુટુંબનો સુરાદિત્ય નામે રાજા તેનો ભક્ત હતો. તેણે શાહવાહન અને બીજા રાજાઓને હરાવીને ભોજની કીર્તિ કાયમ કરી. તેણે પોતાનું નામ સુરાદિત્ય યથાર્થ કરી બતાવ્યું. તેનો પુત્ર સંગમખેટમાં રહેતો પવિત્ર હોઇને દાનથી વિશેષ શોભતો હતો. અમાત્ય અને બીજા ચેહેરીના પુત્રોને બોલાવીને તેની સંમતિ લીધી. તમને મારા પૂર્વજોનાં પરાક્રમ જણવામાં છે. તેઓની સંમતિપૂર્વક તે નર્મદા કાંઠે ગયો અને સોમવાર પર્વણને દિવસે વિ. સં. ૧૧૦૩ ના માર્ગ (શીર્ષ) માસમાં સ્નાન પૂજાદિ કરીને મનાના સંગમ ઉપરના મણેશ્વરના મંદિરમાં શ્રી ઘણેશ્વર મહાદેવને વિલુહજ ગામ તેમજ સો એકર જમીન પાસેની ઘણ્ટાપહાડીમાં આપ્યાં. ચારે દિશા નિર્માણ કરેલી જમીન મારા પાપના ક્ષય માટે આપેલ છે. દાન લેનાર સાધુ દિનકર હતા.

ચાલુ શાપાત્મક શ્લોકો

વાલ કુટુંબમાં જન્મેલા ઐવલના પુત્ર સૌહિક કાયસ્થે આ દાનપત્ર લખ્યું. ભલચુક સુધારીને વાંચવું.

મારવાડના ચાહમાનના લેખો:-નં. ૧૯

વિ. સં. ૧૨૨૧, ૧૨૪૨, ૧૨૫૬, અને ૧૨૬૮.

જોધપુર સ્ટેટમાંના જલોર પરગણાના તેજ નામના મુખ્ય શહેરમાં અત્યારે તોપખાના તરીકે વપરાતી મસીદના બીજા માળના મિહરાબ ઉપરની ખારશાખમાં આ લેખ ફાટરેલો છે. આ મસીદ જૈનમંદિરના પથરોમાંથી બાંધવામાં આવી છે. લેખની છ પંક્તિ છે અને તે પુ. ૨-૮૬ ઈ. પહોળા અને ૫૩ ઈંચ ઉંચા પથરમાં ફાટરેલ છે. લિપિ નાગરી છે, ભાષા સંસ્કૃત છે અને આખો લેખ ગદ્યમાં છે. ૧ અને ૧ બન્ને માટે ૧ જ વાપરેલ છે અને ૨ પછીનો જ બેવડો લખેલ છે.

લેખમાં ચાર હકીકત આપેલી છે પણ તે બધી એક જ મંદિર સંબંધી છે. પહેલા ભાગમાં વિ. સં. ૧૨૨૧ માં અમુક મંદિર બંધાવીને સાચી ત્રિધિ પ્રસાવવા માટે જૈન ધર્મના દેવાચાર્યને આખ્યાની હકીકત છે. દેવળનું નામ કુવરવિહાર હતું; અને તેમાં મૂળ બિંબ પાર્શ્વનાથનું હતું. જાળાલીપુર એટલે જલોર તાખાના કાંચનગિરિ કિલ્લા ઉપર રહેતા પ્રભુ હેમસૂરિએ બોધ આખ્યા ઉપરથી ગુર્જરધરાના ઉપરી પરમ આર્હત મહારાજાધિરાજ કુમારપાલે તે મંદિર બંધાવ્યાનું લખ્યું છે. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે તે મંદિર બંધાવનાર સોલંકી રાજા કુમારપાલ ઉપરથી તેનું નામ કુવરવિહાર પાડવામાં આવેલ છે.

બીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે આ પ્રદેશ એટલે દક્ષિણ મારવાડના રાજા ચાહમાન વંશના આબુવણરૂપ મહારાજ સમરસિંહદેવના હુકમથી લંડારિ પાસના પુત્ર લંડાડિ યશોવીર વિ. સં. ૧૨૪૨ માં તેનો (મંદિરનો) જીર્ણોદ્ધાર કર્યો.

ત્રીજા વિભાગમાં લખ્યું છે કે વિ. સં. ૧૨૫૬ ના જ્યેષ્ઠ સુ. ૧૧ ને દિવસે રાજકુલના હુકમથી શ્રી દેવાચાર્યના શિષ્ય પૂર્ણ દેવાચાર્ય પાર્શ્વનાથ દેવના તોરણ, વજોરની પ્રતિષ્ઠા કરી તેમ જ કનકમય ધ્વજદંડ ઉપર ધ્વજરોપણ કર્યું.

ચોથા વિભાગમાં એમ લખ્યું છે કે સં. ૧૨૬૮ માં વર્ષમાં દીપોત્સવને દિવસે નવા નાટકીય પ્રયોગ માટેના મંડપમાં શ્રી પૂર્ણદેવસૂરિના શિષ્ય શ્રી રામચંદ્ર આચાર્ય સુવર્ણમય કળ્યાણરોપણની વિધિ કરી.

अक्षरान्तरं

१ ५ संवत् ११७६ विस्वावंसुसंवत्सरे चैत्रसुद्ध १४ रवौ दिने

२ अद्योह श्रीमदपरादित्यदेवराज्ये । सौराष्ट्रीयश्रीसो-

३ मनाथदेवाय पूजासत्कारार्थं महामात्यश्रीलक्ष्मण-

४ नायकेन परमोद[र्घो] सतीर्थे स्वात्वा गगनैकच[क्र] चूडा-

९ मणये कमलिनीकामुक्ता [म] मगवते सवित्रे नाना विध-

६ कसमश्चाध्यमर्थं दत्त्वा सफलसुरासरगरुत्रैलोक्यस्वा-

७ मितं भगवन्तमुपापत्तिमभ्यर्च्यः ॥ भास्करनायकपुत्रेण धी-

८ लक्ष्मणनायकेन .... श्रीदेवाधिदेव .... श्री-

९ स्थानकोयपातनवाटिकामध्ये .... प्रदातन्यं ....

१० ..... दाम .....

22

१२ ..... देव ११५

ਜੰਮ ੨੩੬ ੬

આણુ ઉપરના વિમલતા મંદિરમાંના દેખ^૫

વિ. સં. ૧૨૦૧

હેનરી કઝીન્સના^૧ પત્રકમાં આનો નંબર ૧૭૬૭ છે. લેખની ૬૨ પંક્તિ છે અને ૧૭ શ્લોક છે અને તે પુ. ૨-૬ ઈ. લાંબી અને પડે" ઉંચી જગ્યામાં ફાતરેલો છે. રશિંગમા પહેલી બે પંક્તિ ખાતરીપૂર્વક વાંચી શકાતી નથી, પણ તેમાં આગાટ વંશના આલ્બર્ટસ પરીમાલ કલના ફોર્ડ માલુસનો ઉલ્લેખ છે. તેનો પુત્ર લુદ્ધ હતો, જેનો રાજા મૂલ (આલ્ફ્રેડ મૂલરાજ ૧ લો) સાથે કાંઈ સંબંધ હતો. તેનું બીજું નામ વીર મહત્તમ પણ હતું. લુદ્ધને બે પુત્ર હતાં. પહેલો મંત્રી નેહ અને બીજો વિમલ, જેનું શ્લોક ૭ માં નીચે મુજબ વર્ણન છે. દ્વિતીયકોદૈતમતાલંકરી (કી) દળદાપિપઃ શ્રીવિમલો વ (વ)મૂલો વેનેરસુષેર્મવસિપુતેતુકર્ણ વિનિમ્નાં પિતમત્ર વેરના ॥

નેહનો પુત્ર લાલિંગ હતો. તેનો પુત્ર મંત્રી મહિફુડુ હતો. તેને વળી હેમ અને દશરથ એમ બે પુત્ર હતા. લેખમાં લખ્યું છે કે ઋષભના દેવળમાં દશરથ નેમિછનેશ (નેમિ તીર્થંકર એટલે કે નેમિનાથ)ની મૂર્તિ બેસરાવી, જેની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૨૦૧ ન્યેણની પ્રતિષ્ઠા શુકવારે (ઇ. સ. ૧૧૪૪ ૫ મી એ શુક્રવારે) કરી હતી.

१ पोटासन म्युञ्जिषमगानां रजिम विपरथी २ वांथो विसा ३ वांथो शुद्ध ४ विसर्गं व्यते
वे सीटीनी गुरु नथी.

૧ એ. ઇ. નો. ૬ પા. ૧૫૧. ૬ હેનરી ક્રોન્સના કહેવા મુજબ આ લેખ વિમલના મંદિરની પરચાણમાં
કાઠી નં. ૧૦ ના બારણા ઉપર છે. એકાદશી સંવત ૧૬૫૦ નો. ૧૬ પા. ૩૧૧ માં તેને મટિ લખ્યું છે કે એક
લેખની સાથે સંવત ૧૨૦૧ છે, પણ તેમાં કંઈ બીજું વાંચી શકાયું નથી તેથી, તેના વિશેષ ઉપયોગ નથી. ૭ હં
ઉપરથી આ નામ સાચું લાગે છે.

५०

ગિરનાર ઉપર હુમડના વંડામાં ઝાડ નીચે ચોરસ ઉંચી બેઠક છે, તેની કોર ઉપરના લેખ^૧

સં. ૫૮ (સિંહ સંવત)=૧૧૭૨ ઇ. સ.

સં. ૧૮ વર્ષે ચૈત્રવદી ૨ સોમે ધારાગંજે

પં. નેમિચંદશિષ્ય પંનાણચંદમૂર્તિ

ભાષાન્તર

સંવત ૫૮ ચૈત્ર વદિ બીજ સોમવારે ધારાગંજમાં નેમિચંદના શિષ્ય પંનાણ ચંદની મૂર્તિ (છે).

નં. ૨૫૦ અ

વેરાવળમાં હરસત દેવીના મંદિરમાંના શિલાલેખ^૨

વલભી સંવત ૬૨૭=વિ. સં. ૧૩૦૨

કાઠિયાવાડમાં વેરાવળ પાસે પ્રાચીન સોમનાથ દેવપૂજનમાં હરસત દેવીના મંદિરમાં દિવાલમાં ચણી લીધેલી એક મૂર્તિની બેસણી ઉપર ડા. ભાગવાનલાલ ઇંદ્રજીએ આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો.^૩ આર્કીઓલોજીકલ સર્વે એન્ડ વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા નં. ૨ (લિસ્ટ ઓફ એન્ટીકવેરીઝન રીમેઇન્સ મુંબઈ ઇલાકા) પા. ૧૮૫ એ આ લેખ છપાઇ ગયો છે. મી. હરિદાસ વિદ્યારીદાસ જુનાગઢના દિવાને મોકલેલી છાપ ઉપરથી હું તેને ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું. મને તે છાપ ડા. ફલીટે મોકલી હતી.

લેખની પાંચ પંક્તિ છે અને ૧ ઇંચ પહોળી અને ૨૩ ઇંચ ઉંચી જગ્યામાં ફોતરેલો છે. તે સુરક્ષિત છે. અક્ષરનું કદ ૬ ઇંચ છે. જૈનનાં ૧૨ મી અને ૧૩ મી સદીનાં તાડપત્રો ઉપરની નાગરી લિપિ આમાં વપરાયેલી છે. ભાષા સંસ્કૃત છે, પણ પ્રાકૃતની અસરથી અશુદ્ધ છે. નામની બેઠણી, યોગ્ય વિભક્તિપ્રત્યયોનો અભાવ અને પંક્તિ પાંચમાં કારિતા ને બદલે કારાપિતા ઇત્યાદિ અશુદ્ધતા છે. આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

૧ રી. લિ. એ. રી. બા. પ્રે. પા. ૩૫૭ (નં. ૨૦)

૨ એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૩૦૨ એન્ડ કીલહોર્ન, ૩ જુઓ ડા. ફલીટસ આ લેખો, પ્રસ્તાવના પા. ૬૧ ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૨૪૧ બોન્ને, ગેઝેટીયર વો. ૮ પા. ૬૮૬.

અક્ષરાન્તરં

- ૧ ઑં ॥ સંવત્ ૧૨૨૧ શ્રીજાવૌલિપુરીયાકાંચન[િ ગ]રિગદસ્યોપરિપ્રમુશ્રીહેમ-
સુરિપ્રેવોષિતગૂર્જરધરાધીશ્વરપરમાર્હત્તચૌછત્રય (૧)
- ૨ મદ્ધારા[જ]ધિરાજશ્રી[કુ]મારપાલદેવકારિતે શ્રીપા[ર્શ્વ]નાયસત્કમ્[લ]
વિવેસહિત શ્રીકુવરવિહારામિમાને જૈનચૈત્યે (૧) સદ્વિધિપ્રવ[ર્ષ]નાય
શ્રદ્ધાચ્છયીવા-
- ૩ દીપ્તશ્રીદેવાચાર્યાણાં પક્ષે આર્ચદ્રાર્ક સમર્પિતે ॥ સં. ૧૨૪૨ વર્ષે પતહેસા(શા)
ધિપચાહમાનકુલતિલકમહારાજશ્રીસમરસિંહદેવાદેશેન માં૦ પાસુપત્ર માં૦ યથો-
- ૪ વીરેણ સ[મુ]દ્ધૃતે । શ્રીમદ્રાજકુલદેશેન શ્રીદેવાચાર્યશિષ્યૈઃ શ્રીપૂર્ણદેવાચાર્યૈઃ (૧)
સં૦ ૧૨૫૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુ૦ ૧૧ શ્રીપાર્શ્વનાયદેવે તોરણાદીનાં પ્રતિષ્ઠાકાર્યે-
કૃતે । મહાશિલ-
- ૫ રે વૈ કનકમયશ્વજાદંદસ્ય ઘ્વજારોપણપ્રતિષ્ઠાયાં કૃતાયાં ॥ સં૦ ૧૨૬૮
વર્ષે દીપોત્સવદિને અમિનવનિષ્પંનપ્રેક્ષામધ્યમંદપે^{૧૩} શ્રીપૂર્ણદેવસુરિશિષ્યૈશ્ચીરામૈ-
- ૬ ચંદ્રાચાર્યૈ સુવર્ણમયકલસારોપણપ્રતિષ્ઠા કૃતો ॥ સુમં મવતુ ॥ છ ॥

નં. ૨૪૧ બ

મારવાડના આહમાનના લેખો:-નં. ૧૪^૧

વિ. સં. ૧૨૨૮ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૩ સોમ.

મારવાડના આહમાનના કેટલાક લેખો ડો. ડી. આર. લાંડારકરે એપિગ્રાફિઆ ઇડિકા
વો. ૧૧ પાને ૨૬ એથી ૭૯ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તેમાંના નં. ૧૪ એ વિ. સં. ૧૨૨૮ ની
આલેખો છે અને તેમાં પહેલી પંક્તિમાં નીચે મુજબ કુમારપાલનો ઉલ્લેખ છે.

જો સંવત ૧૨ જઠા (૧) વીસા વરષે મારગસિંહ છદિ ૧૩ સોમે શ્રીમિવદેશ્વરદેવસ્ય । ૧ શ્રીકુંવર પાલદેવ
વિજયરાગ્યે શ્રીનાટ્યપુરાહ (૧) શ્રી કેલ્હુન: રાગ્યે વોરિપચ્કે (૧) રાગા ... ..
આ લેખમાંના શ્રી કુંવરપાલને કુમારપાલ માનેલ છે.

૧ મૂળ પૃથ્વર ઉપરથી. ૨ ચિહ્નરૂપે છે. ૩ વાંચો જાવાલિ: ૪ વાંચો પ્રવોષિત ૫ વાંચો વિંવ
૬ વાંચો વૃદ્ધગ ૭ આંહી સંધિ કરવામાં આવી નથી. ૮ આંહિ પહેલો વિભાગ પુરો થાય છે. ૯ વાંચો
દેવાચાર્ય. ૧૦ આંહિ બીજો વિભાગ પુરો થાય છે. ૧૧ વાંચો ચ ૧૨ આંહી ત્રીજો વિભાગ પુરો
થાય છે ૧૩ વાંચો નિષ્પન્ન ૧૪ વાંચો રામ. ૧૫ વાંચો ચાર્ય: સુવર્ણમયકલ્યા ૧૬ વાંચો શ્રુમં.
એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૪૦.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ^૧ ॥ શ્રીમદ્વલ્લભીસ[-]વત્ ૧૨૭ વર્ષે ફાત્માન મુવિ ૨ સોમે^૨ ॥ અષ્ટદ
શ્રીદેવપત્તને
- ૨ સફરરાજાવલીપૂર્વ^૩ ગઢકજાતીય શ્રેષ્ઠમુલ્કજોગ માર્યા શ્રે^૪ મોદી^૫ સમા સુ-
૩ તંગધિકજોજા માર્યા શેવડ તમા પુત્ર જયતા દ્વિતીયપુત્ર જસદેવ તૃતીયપુત્ર
૪ નંસપાલપ્રમુતયે શ્રીગોવર્ધનમૂર્તિ નમસ્કરણા[ત્થ]^૬ સ્વશ્રેયસે પૂર્વજાનાં શ્રેયો-
૫ મિશ્રદયે મ્યમક્ત્યા ફારાપિતા ॥ સૂત્ર ધીશદેવપુત્ર સૂત્ર રામદેવ(ળ)
ષટિવા ॥ હ [॥]

૧ ડા. ૬ લીટ મોદદેવ જાપ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન રૂપે છે. ૩ પ્રથમ સૌમે લખ્યું હતું અને ઓ માટે એક સીટી પહેલાં એક લીટી પછી અને એક લીટી ઉપર લખેલ પણ પાછળથી એને ઓ બનાવતી લીટી છેક નાખી છે. ૪ આ વાક્ય જેની કાંઈ જરૂર નથી, તેના ઉપરોગ માટે સરખાવો છ. એ. વો. ૬ પા. ૧૯૧ પંક્તિ ૧. ૫ એટલે શ્રેષ્ઠી. ૬ ઓ ની પાછળથી ઉમેરેલી લીટી જાપમાં બહુ માંખી છે. ૭ એટલે પ્રણય: તે સમૃત્તિમિ: ૮ વાંચો મૂર્તિ. ૯ એટલે કે સૂત્રધાર.

ગદલક^૧ ભવિના ઐદિન્ મૂલ ભેગ, તેની પત્ની ઐદિની મોદી, તેના પુત્ર ગાંધી ભેલ, તેની પત્ની શેવડા-તેના પુત્ર જયતા, જસદેવ, અને જસપાલ અને તેના કુટુંબનાં બીજાં માણસોએ સોમનાથ પાટણમાં પૂજા માટે શ્રી ગોવર્ધનની મૂર્તિ કરાવી, તે હકીકત લેખમાં આપી છે. તે મૂર્તિ નીચે આ લેખ છે. તે પોતાના અને પૂર્વજોના પુણ્ય માટે કરાવી છે. સ્. વિંઝદેવના પુત્ર સ્. રાઘવે મૂર્તિ ધરી છે.

આ લેખમાં સહુથી ઉપયોગી સુદો સંવતનો છે. તિથિ શ્રીમદ્વલ્લભી સંવત્ ૬૨૭ વર્ષ ક્રાલ્પન સુદિ ૨ સોમે, એમ લખી છે. આ તિથિ માટે ડા. ફ્લીટે શુક્લના લેખોની પ્રસ્તાવના- (પા. ૬૦-૬૩) માં ખૂબ ચર્ચા કરી છે. ડા. ફ્લીટે વાંચેલો પાઠ શુદ્ધ છે અને તેની બરાબર સોમવાર તા. ૧૬ ફેબ્રુઆરી ૧૨૪૮ ઇ. સ. ડા. ફ્લીટે ગણ્યા છે તે બરાબર છે. મુશ્કેલી માત્ર એ છે કે ૧૨૪૮ ની ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી સોમવાર શક સંવત્ ૧૧૬૭ ગત (અ. સ. ૧૩૦૨ ગત) સાથે મળતી આવે છે અને તેથી વલ્લભી સં. ૬૨૭ અને ગત શક સંવત્ વચ્ચે ૨૪૦ નો ફેર રહે છે, જ્યારે બીજી શુક્લ વલ્લભી સાલમાં તફાવત ૨૪૧ નો આવે છે. આનું સમાધાન એમ થાય કે બીજી સાલોમાં ગત વર્ષ વાપરેલ છે, જ્યારે આમાં ચાલુ વર્ષ વાપરેલ છે. બીજા પુલાસોએ હોઈ શકે કે ૧૩ મી સદીમાં કાઠિયાવાડના લોકોને શુક્લકાળનું ચોક્કસ જ્ઞાન હોઈ શકે નહીં. તેઓ વિ. સંવત્ વાપરતા અને વલ્લભીપુર વિ. સં. શરૂ થયા પછી ૩૭૫ વર્ષ નાથ પામ્યું એમ તે બહુવાર અને તે સાલથી શરૂ થતો સંવત્ વપરાતો હતો, એમ તેઓને જ્ઞાન હતું. તેથી તેઓએ વિક્રમ સંવતને વલ્લભી સંવત્ બનાવવા માટે ૩૭૫ બાદ કરવા એમ બહુયું. વેરાવળના અર્જુનદેવના^૨ શિલાલેખમાં ૬૪૫ વલ્લભી સંવત્ બરાબર વિ. સં. ૧૩૨૦ તેજ ગણતરીએ લખેલ હોવો જોઈએ. અને આંહી પણ તેમજ થયું હોવું જોઈએ. લેખ બરાબર વિ. સં. ૧૩૦૨ ગતમાં લખાયેલો હોવો જોઈએ અને લેખકે વલ્લભી સંવત્ વાપરવા ૧૩૦૨ માંથી ૩૭૫ બાદ કરી ૬૨૭ લખી દીધા.^૩

૧. કેનેરીઝ અને તેલુગુ ગોત્રનાવાળા સાથે સરખાવે. ૨. અથવા એમ પણ અર્થ થાય કે મૂર્તિ ઐદિની મોદીએ કરાવી તથા પુત્ર ભેલની પત્ની શેવડાએ કરાવી અને ભેલ અને શેવડાના પુત્રોએ કરાવી. ૩. જુઓ શ્રી. પીટરસનનો ત્રીજો રીપોર્ટ પા. ૪ અને પૂરવણી પા. ૨૮૫ મ્હો. ૧૦૨ તથા મેરુત્ત મળધ-ચિંતામણી પા. ૨૭૯ ધનકચરી વાસા ફેં તિજિસયાઈ ફેક્ટ મેટલ વિક્રમકાલાદ તજો વલ્લભીમંગો સમુચ્ચવો. ૪. જુઓ ઈ. એ. વો. ૧૬ પા. ૧૮૦ નં. ૧૨૯. ૫ મારી ઉપલી ચર્ચા ને ફેરવવા અત્યારે પણ કાંઈ જરૂર નથી લાગતી તે જુન ૧૮૬૦ માં છપાવવા માટે મુંબઈ ગોઠવી હતી. અને તે ડા. ફ્લીટનો ઇ. એ. વો. ૨૨ પા. ૪૭૬ માં શુક્લ વલ્લભી વિષયનો લેખ લખાયો તે પહેલાં લખાઈ હતી.
લેખ ૯૧

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના
સ્તંભ ઉપરના લેખ, પૂર્વ બાજુએ

સં. ૧૩૩૫ વૈ. સુ. ૮

અક્ષરાન્તર

સંવત્ ૧૩૩૫ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૮

ગુરૌ શ્રી મદુજ્ઞંતમહાતીર્થે દેવ — — — —

ચ શ્રીનેમિનાથપૂજાર્થે ધવલકકવાસ્તવ્ય-

શ્રીમાલજાતીય સંઘ ૦ વીહણ ત — — — —

ભાષાન્તર

સં. ૧૩૩૫ ના વૈશાખ સુદિ ૮ ગુરુવારે; ધવલકકના રહીશ, શ્રીમાલજાતીના સંઘ
વીહણ ... .. આ પ્રસિદ્ધ ઉત્તર્યંત મહાતીર્થના શ્રીનેમિનાથની પૂજા માટે ... ..

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તર તરફના દરવાજાના
સ્તંભ ઉપરના લેખ, પૂર્વ બાજુએ

સ. ૧૩૩૬ જ્યે. સુ. ૮

સંવત્ ૧૩૩૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદિ ૮ વૃષે શ્રીઉજ્જ-

યંતમહાતીર્થે શ્રયવાણાવાસ્તવ્યપ્રગ્વાટ જ્ઞા-

તીયમહં જિસધરસુતમહં પૂનસિંહ મા-

ર્યા. ગુનસિરિશ્રેયોર્થનેચકેદ્રા ૩૦૦ ત્રીણિશ તા

નિનેચકે કારિતાનિ દિનંપ્રતિપુષ્ક ૩૦૫૦ ॥

ભાષાન્તર

સં. ૧૩૩૬ ના જ્યેષ્ઠ સુદિ આઠમ બુધવારે; ૩૦૦ દ્રા ઉત્તર્યંત મહાતીર્થે શ્રયવાણાના
રહીશ, પ્રગ્વાટ વંશના જિસધરના પુત્ર પૂનસિંહની ભાર્યા ગુનસિરિના શ્રેય માટે નિત્ય પૂજા
માટે આખ્યા. રોજ ૩૦૫૦ પુલો પૂજામાં વાપરવાં.

નં. ૨૫૧ મં.

ગિરનારના નેમિનાથના મંદિરના ઉત્તરે તરફના દરેવાળાના
સ્તંભ ઉપરના લેખ,^૧ બાજુના સ્તંભ ઉપરના

સં. ૧૩૩૩ જે. વ. ૧૪

સંવત્ ૧૩૩૩ વર્ષે જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ મોમ સ્રી-
જિનપ્રબોધસૂરિસુગુરુપદેશાત્ ઉચ્ચા-
પુરીવાસ્તવ્યેન શ્રે૦ આસપાલસુત શ્રે૦ હરિપા-
લેન આત્મનઃ સ્વમાતૃહરિલાયાશ્ચ શ્રેયોર્થ
શ્રીઉજ્જયંતમહાતીર્થે શ્રીનેમિનાથદેવસ્ય નિત્યપૂ-
જાર્થે દ્ર૦ ૨૦૦ ચતુર્થ્યં પ્રદત્તં । અમીષાં વ્યાજેન પુષ્પ-
સદૃશં ૨૦૦૦ દ્વયેન પ્રતિદિનં પૂજા કર્તવ્યા શ્રીદે-
વકીયબારામવાટિકાસત્કપુષ્પાનિ શ્રીદેવક-
—પંચકુલેન શ્રીદેવાયઞ્જાપનીયાનિ ॥

ભાષાન્તર

સંવત ૧૩૩૩ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૪ મંગળવારે; જીનપ્રબોધસૂરિ ગુરુના આદેશથી લખ્યા-
પુરીના રહીશ આસપાલના સુવ હરિપાલે પોતાની મા હરિલાના પુત્ર માટે ઉજ્જયંત મહાતીર્થમાં
નેમિનાથ દેવની નિત્યપૂજા માટે ૨૦૦ દ્રુમઆપ્યા. આ રકમના વ્યાજમાંથી ૨૦૦૦ પુષ્પથી
નિત્યપૂજા કરવી. દેવની વાહીમાંથી દેવના પંચે ભેળાં કરેલાં દેવની પૂજા માટે વાપરવાં (પૂજા).

અણહિમ પાટક ...	અંથ	લેખ	પાનું	અણહિમ પાટક	અંથ	લેખ	પાનું
	૨	૧૬૬	૧૧૭		૨	૧૩૭	૫
	"	"	૧૧૮		"	"	૮
	"	૧૬૮	૧૩૪		"	૧૪૭	૪૦
	"	"	૧૩૭		૩	૨૦૬	૮
	"	૧૭૦	૧૪૩		"	૨૩૭	૪૧
	"	"	૧૪૬		૩	૧૪૪ ડ	૧૬૪
	"	૧૮૬	૧૫૩		"	૧૪૮ બી	૧૭૩
	"	૨૦૧	૧૫૮		"	૨૨૫ બી	૨૧૮
	"	૨૦૨	૧૬૨		"	૨૩૮ બી	૨૫૦
	"	"	૧૬૪	અણહિમપુર ...	૨	૧૪૫	૩૦
	"	૨૦૬	૧૭૨		"	૧૫૪	૫૮
	"	"	૧૭૪		"	૧૬૩	૧૦૪
૩	૨૧૬	૫૪			"	૧૬૪	૧૧૦
	"	"	૭૫		"	૧૬૫	૧૧૩
	"	૨૧૭	૬૦		"	૧૬૭	૧૨૧
	"	૨૨૦	૭૭		"	"	૧૨૪
	"	૨૨૧	૭૮		"	"	૧૨૮
	"	૨૪૩	૬૧		"	"	૧૨૮
	"	"	૬૩		"	"	૧૪૧
	"	૧૪૪ અ	૧૫૮		"	૧૬૮	૪
	"	૧૪૪ બી	૧૬૦		૩	૨૦૬	૧૪
	"	૧૪૪ ડ	૧૬૩		"	૨૦૭	૧૪
	"	૧૪૮ અ	૧૬૬		"	"	૧૫
	"	૧૪૮ બી	૧૬૭		"	"	૧૭
	"	૧૪૮ ડ	૧૬૮		"	૨૦૮	૧૮
	"	૧૪૮ અ	૧૭૦		"	"	૨૧
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૨૦૮	૨૬
	"	૧૫૭ બી	૧૮૫		"	૨૧૦	૩૦
	"	૧૫૭ ડ	૧૮૮		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૫૮ અ	૧૯૩		"	"	૩૪
	"	૧૪૩ અ	૧૯૭		"	"	૩૫
	"	૧૪૩ બી	૧૯૮		"	૨૧૨	૩૭
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨		"	"	૪૦
	"	"	૨૦૩		"	૧૫૭ બી	૧૮૪
	"	૧૬૪	૨૦૬		"	૧૫૮ અ	૧૮૪
	"	૨૧૮ અ	૨૦૮	અણહિમપુર પાટક	૨	૧૫૪	૫૮
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬	અણહિમપાટક	૩	૨૨૩	૮૮
	"	૨૨૫ અ	૨૧૮		"	"	૮૮
૧	૭૬	૨૦૫		અણહિમવાડ ...	૨	૧૩૩	૨૭
					"	૧૨૬	૫૪

પરિશિષ્ટ (૧)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં
આવતાં દેશ, ગામો અને સ્થળોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો
નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	અંક	લેખ	પાનું	અ	અંક	લેખ	પાનું
અકુરેશ્વર ...	૨	૧૦૯	૫	અડામી...	૩	૨૩૬	૩૫
	"	"	૮	અડામીક	"	"	૩૭
	"	"	૧૧		"	"	૩૮
	"	૧૧૦	૧૩	અનુદિગપાટક ...	૨	૧૩૭	૧૧
	"	"	૧૫		"	૧૩૮	૧૨
	"	"	૧૭		"	"	૧૩
	"	૧૧૬	૨૪		"	"	૧૪
	"	૧૧૮	૪૮		"	૧૩૯	૧૫
	૩	૨૩૩ અ	૨૩૩		"	"	૧૬
	"	"	૨૩૬		"	૧૪૦	૧૭
અહોલક ...	૧	૨૬	૩૨		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૩૩		"	"	૨૬
	"	"	૩૫		"	"	૨૭
અમરિનામદાર ...	૧	૬૮	૧૬૨		"	૧૫૦	૫૨
	"	"	૧૬૬		"	"	૫૪
	"	"	૧૬૮		"	૧૫૪	૫૮
	"	૬૮	૧૬૯		"	૧૫૬	૬૯
	"	"	૧૭૦		"	"	૭૧
અમદાર*	૩	૨૨૭	૪		"	૧૫૭	૭૩
	"	"	૫		"	"	૭૪
અચલગઢ ...	૨	૧૬૧	૮૯		"	"	૭૭
	૩	૨૪૨	૭૬		"	૧૫૮	૮૧
અચલેશ્વર ...	૩	૨૫૨	૭૧		"	"	૮૨
અનમેર ...	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯		"	"	૮૪
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૧૬૦	૮૮
	"	૨૩૮ અ	૨૩૫		"	૧૬૨	૯૬
અટવી પાટક ...	૨	૧૧૨	૨૦		"	"	૯૮
	"	"	૨૧		"	૧૬૪	૧૧૧
					"	૧૬૫	૧૧૬

* અમદારનું પરિશિષ્ટ નામ સ્પષ્ટ નથી.

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું		
અમુલક	...	૩	૨૩૫	૨૮	અમુલક	...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૬
		"	"	૩૩		"	"		૨૧૭
અમ્મે	...	૨	૧૨૧	૬	અમુલક	...	૩	૨૫૨	૭૪
અપાનકાગ્રહાર	...	૧	૬૮	૧૬૨		"	"		૭૫
		"	"	૧૬૬	અમુલક	...	૨	૧૬૯	૧૪૧
		"	"	૧૬૮		"	૩	૨૦૬	૧૩
		"	૬૯	૧૬૯		"	૨૦૭		૧૭
		"	"	૧૭૦		"	૨૦૯		૨૬
અમૈયા	...	૨	૧૩૭	૫		"	૨૧૦		૩૦
અરઠાર	...	૨	૨૦૬	૧૭૨		"	૨૧૧		૩૨
		"	"	૧૭૪		"	"		૩૫
અરથાણુ	...	૩	૨૩૯	૫૭		"	૨૧૨		૪૦
અરલુપક	...	૨	૧૩૨	૧૧૪	અમુલક	...	૨	૧૬૩-૨૦૦	૧૫૬
		"	"	૧૧૮		"	"		૧૫૭
		"	"	૧૨૧		"	"		૧૫૮
અરલોમ	...	૨	૧૧૬	૩૪	અલીશા	...	૧	૭૩	૧૯૦
		"	"	૩૬		"	૧	૯૬	૨૮૮
		"	"	૩૮		"	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪
		"	૧૩૨	૧૨૧		"	૨૩૩ અ		૨૩૦
અમ્મનદેવી	...	૩	૨૩૩ અ	૨૩૨	અમુલક	...	૧	૧૦૩	૯
		"	"	૨૩૬	અમુલક	...	૧	૧૦૩	૯
અમુનપારી	...	૨	૧૪૭	૩૮	અવનિ	...	૨	૧૩૦	૯૬
		"	"	૪૦		"		૧૫૫	૬૧
અધાશિમ	...	૨	૧૩૭	૧૧		"		૧૬૧	૯૦
અમુલક	...	૨	૧૬૭	૧૨૧		"	"		૯૨
		"	"	૧૨૩		"		૧૬૨	૯૫
		"	"	૧૨૭		"		૧૭૦	૧૪૨
		"	"	૧૨૮		"		૨૦૪	૧૬૯
		"	"	૧૩૦		"		૨૦૬	૧૭૧
		"	"	૧૩૨		"	૩	૧૪૪ અ	૧૫૯
		"	"	૧૩૩		"		૧૫૭ અ	૧૮૫
		"	૧૬૮	૧૩૪		"		૨૩૩ અ	૨૬૧
		"	"	૧૩૫	અવનિપાંડ	...	૨	૨૦૪	૧૬૭
		"	"	૧૩૬	અવયા	...	૨	૧૬૬	૧૧૯
		"	"	૧૩૯	અવયાશિબ	...	"	"	૧૧૮
		"	"	૧૪૦		"	"	"	૧૧૯
		૩	૨૦૬	૫	અવલસાડિ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
		"	"	૧૦	અશિલાપણિકા	...	૧	૪૭	૯૭
		"	"	૧૩		"	"		૯૯

અનુક્રમણિકા

૩

અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું	અનુક્રમણિકા	અંક	લેખ	પાનું
અનુક્રમણિકા ...	૨	૧૨૬	૮૩	અનુક્રમણિકા ...	૧	૨૭	૩૭
	"	૧૨૭	૩	"	"	"	૩૮
	"	"	૪	અપરાધ ...	૧	૬	૭
	"	"	૫	"	"	"	૮
	"	"	૬	"	"	"	૧૧
	"	૧૪૧-૪૨	૧૯	અપમુદર ...	૨	૧૨૮	૭
	"	૧૪૩	૨૫	"	"	"	૭૯
	"	૧૫૦	૫૨	અપુરુષી ...	૨	૧૩૨	૧૧૫
	"	૧૫૬	૭૦	"	"	"	૧૧૮
	"	૧૫૭	૭૩	"	"	"	૧૨૧
	"	૧૫૮	૮૦	અનુલેખ ...	૨	૧૩૨	૧૧૫
	"	૧૫૪	૮૧	અવપત્તરિકા વિદાર	૧	૩૬	૫૯
	"	૧૬૧	૮૯	"	"	"	૬૦
	"	૧૬૨	૯૪	અમદરૂપ ...	૧	૬૧	૧૩૯
	"	"	૯૫	અમદસપુત્ર ...	૧	૫૯	૧૩૫
	"	૧૬૩	૧૦૧	અમદાસપુત્ર ...	૩	૫૯	૧૦૩
	૩	૨૦૬	૩	અમદસાડ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
	"	૨૨૩	૮૮	અમદાવાદ ...	૧	૭૩	૧૮૯
	"	૨૩૬	૩૫	"	૨	૧૨૨	૧૯
	"	૨૩૭	૪૧	"	"	૧૩૭	૩
	"	"	૪૨	"	"	૨૩૭	૪૦
અનકામદાર ...	૧	૬૯	૧૭૩	"	"	"	૪૨
અનકાડિ ...	૩	૨૩૭	૪૩	"	૩	૨૧૪	૪૩
અનકામદાર ...	૩	૨૨૮	૬	"	"	૨૩૮	૪૯
	"	"	૭	"	"	"	૫૦
	"	"	૮	"	"	૧૪૩ અ	૧૯૬
અનકામદાર ...	૧	૧૩	૩	અમરેલી ...	૧	૩૮	૩૨
	"	"	૪	"	"	૬૫	૧૫૧
	"	"	૫	અમરેલી મામ ...	૨	૧૨૧	૯
અનકામદાર ...	૧	૪૨	૮૧	"	"	"	૧૩
	"	"	૮૪	"	"	"	૧૭
અનકાડિ ...	૧	૨	૧૭	અમરેલી ...	૧	૧૩	૪
અનકાડિ ...	૩	૬ અ	૮૧	અમરેલી ...	૩	૨૨૦ અ	૨૧૧
અનકાડિ ...	૩	૨૨૩	૮૮	"	"	"	૨૧૨
અનકાડિ ...	૧	૧૪	૬	અમરેલી પાટક ...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૪
	"	"	૭	"	"	"	૧૨૯
	"	"	૮	"	"	"	૧૩૨
અનકાડિ ...	૧	૬	૭	"	"	૧૨૫ ક	૧૩૬
	"	"	૯	અમરેલી ...	૨	૧૩૨	૧૧૮
	"	"	૧૧	"	"	"	૧૧૨

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું
આનંદપુર	૨૨૦ અ	૨૨૪	આયોદ	૨૨૮	૪૮
...	૨૨	૨૨૫	આચકા	૨૨૯	૪૯
...	૨૩	૨૨૭	...	૨૩	૫૦
આનુચંડ	૨૪	૫૬	...	૨૪	૫૧
...	૨૫	૫૭	આચિલિયા	૨૪૦	૨૪
આન્ધ	૨૬	૫૮	...	૨૫	૨૫
...	૨૭	૫૯	...	૨૬	૨૬
આનંદોડ	૨૮	૬૦	...	૨૭	૨૭
આનંદોડ	૨૯	૬૧	આનંદોડ	૨૮૦	૨૮
...	૩૦	૬૨	...	૨૮	૨૯
આનંદોડ	૩૧	૬૩	...	૨૯	૩૦
...	૩૨	૬૪	...	૩૦	૩૧
...	૩૩	૬૫	...	૩૧	૩૨
...	૩૪	૬૬	...	૩૨	૩૩
...	૩૫	૬૭	...	૩૩	૩૪
...	૩૬	૬૮	...	૩૪	૩૫
...	૩૭	૬૯	...	૩૫	૩૬
...	૩૮	૭૦	...	૩૬	૩૭
...	૩૯	૭૧	...	૩૭	૩૮
...	૪૦	૭૨	...	૩૮	૩૯
...	૪૧	૭૩	...	૩૯	૪૦
...	૪૨	૭૪	...	૪૦	૪૧
...	૪૩	૭૫	...	૪૧	૪૨
...	૪૪	૭૬	...	૪૨	૪૩
...	૪૫	૭૭	...	૪૩	૪૪
...	૪૬	૭૮	...	૪૪	૪૫
...	૪૭	૭૯	...	૪૫	૪૬
...	૪૮	૮૦	...	૪૬	૪૭
...	૪૯	૮૧	...	૪૭	૪૮
...	૫૦	૮૨	...	૪૮	૪૯
...	૫૧	૮૩	...	૪૯	૫૦
...	૫૨	૮૪	...	૫૦	૫૧
...	૫૩	૮૫	...	૫૧	૫૨
...	૫૪	૮૬	...	૫૨	૫૩
...	૫૫	૮૭	...	૫૩	૫૪
...	૫૬	૮૮	...	૫૪	૫૫
...	૫૭	૮૯	...	૫૫	૫૬
...	૫૮	૯૦	...	૫૬	૫૭
...	૫૯	૯૧	...	૫૭	૫૮
...	૬૦	૯૨	...	૫૮	૫૯
...	૬૧	૯૩	...	૫૯	૬૦
...	૬૨	૯૪	...	૬૦	૬૧
...	૬૩	૯૫	...	૬૧	૬૨
...	૬૪	૯૬	...	૬૨	૬૩
...	૬૫	૯૭	...	૬૩	૬૪
...	૬૬	૯૮	...	૬૪	૬૫
...	૬૭	૯૯	...	૬૫	૬૬
...	૬૮	૧૦૦	...	૬૬	૬૭
...	૬૯	૧૦૧	...	૬૭	૬૮
...	૭૦	૧૦૨	...	૬૮	૬૯
...	૭૧	૧૦૩	...	૬૯	૭૦
...	૭૨	૧૦૪	...	૭૦	૭૧
...	૭૩	૧૦૫	...	૭૧	૭૨
...	૭૪	૧૦૬	...	૭૨	૭૩
...	૭૫	૧૦૭	...	૭૩	૭૪
...	૭૬	૧૦૮	...	૭૪	૭૫
...	૭૭	૧૦૯	...	૭૫	૭૬
...	૭૮	૧૧૦	...	૭૬	૭૭
...	૭૯	૧૧૧	...	૭૭	૭૮
...	૮૦	૧૧૨	...	૭૮	૭૯
...	૮૧	૧૧૩	...	૭૯	૮૦
...	૮૨	૧૧૪	...	૮૦	૮૧
...	૮૩	૧૧૫	...	૮૧	૮૨
...	૮૪	૧૧૬	...	૮૨	૮૩
...	૮૫	૧૧૭	...	૮૩	૮૪
...	૮૬	૧૧૮	...	૮૪	૮૫
...	૮૭	૧૧૯	...	૮૫	૮૬
...	૮૮	૧૨૦	...	૮૬	૮૭
...	૮૯	૧૨૧	...	૮૭	૮૮
...	૯૦	૧૨૨	...	૮૮	૮૯
...	૯૧	૧૨૩	...	૮૯	૯૦
...	૯૨	૧૨૪	...	૯૦	૯૧
...	૯૩	૧૨૫	...	૯૧	૯૨
...	૯૪	૧૨૬	...	૯૨	૯૩
...	૯૫	૧૨૭	...	૯૩	૯૪
...	૯૬	૧૨૮	...	૯૪	૯૫
...	૯૭	૧૨૯	...	૯૫	૯૬
...	૯૮	૧૩૦	...	૯૬	૯૭
...	૯૯	૧૩૧	...	૯૭	૯૮
...	૧૦૦	૧૩૨	...	૯૮	૯૯
...	૧૦૧	૧૩૩	...	૯૯	૧૦૦
...	૧૦૨	૧૩૪	...	૧૦૦	૧૦૧
...	૧૦૩	૧૩૫	...	૧૦૧	૧૦૨
...	૧૦૪	૧૩૬	...	૧૦૨	૧૦૩
...	૧૦૫	૧૩૭	...	૧૦૩	૧૦૪
...	૧૦૬	૧૩૮	...	૧૦૪	૧૦૫
...	૧૦૭	૧૩૯	...	૧૦૫	૧૦૬
...	૧૦૮	૧૪૦	...	૧૦૬	૧૦૭
...	૧૦૯	૧૪૧	...	૧૦૭	૧૦૮
...	૧૧૦	૧૪૨	...	૧૦૮	૧૦૯
...	૧૧૧	૧૪૩	...	૧૦૯	૧૧૦
...	૧૧૨	૧૪૪	...	૧૧૦	૧૧૧
...	૧૧૩	૧૪૫	...	૧૧૧	૧૧૨
...	૧૧૪	૧૪૬	...	૧૧૨	૧૧૩
...	૧૧૫	૧૪૭	...	૧૧૩	૧૧૪
...	૧૧૬	૧૪૮	...	૧૧૪	૧૧૫
...	૧૧૭	૧૪૯	...	૧૧૫	૧૧૬
...	૧૧૮	૧૫૦	...	૧૧૬	૧૧૭
...	૧૧૯	૧૫૧	...	૧૧૭	૧૧૮
...	૧૨૦	૧૫૨	...	૧૧૮	૧૧૯
...	૧૨૧	૧૫૩	...	૧૧૯	૧૨૦
...	૧૨૨	૧૫૪	...	૧૨૦	૧૨૧
...	૧૨૩	૧૫૫	...	૧૨૧	૧૨૨
...	૧૨૪	૧૫૬	...	૧૨૨	૧૨૩
...	૧૨૫	૧૫૭	...	૧૨૩	૧૨૪
...	૧૨૬	૧૫૮	...	૧૨૪	૧૨૫
...	૧૨૭	૧૫૯	...	૧૨૫	૧૨૬
...	૧૨૮	૧૬૦	...	૧૨૬	૧૨૭
...	૧૨૯	૧૬૧	...	૧૨૭	૧૨૮
...	૧૩૦	૧૬૨	...	૧૨૮	૧૨૯
...	૧૩૧	૧૬૩	...	૧૨૯	૧૩૦
...	૧૩૨	૧૬૪	...	૧૩૦	૧૩૧
...	૧૩૩	૧૬૫	...	૧૩૧	૧૩૨
...	૧૩૪	૧૬૬	...	૧૩૨	૧૩૩
...	૧૩૫	૧૬૭	...	૧૩૩	૧૩૪
...	૧૩૬	૧૬૮	...	૧૩૪	૧૩૫
...	૧૩૭	૧૬૯	...	૧૩૫	૧૩૬
...	૧૩૮	૧૭૦	...	૧૩૬	૧૩૭
...	૧૩૯	૧૭૧	...	૧૩૭	૧૩૮
...	૧૪૦	૧૭૨	...	૧૩૮	૧૩૯
...	૧૪૧	૧૭૩	...	૧૩૯	૧૪૦
...	૧૪૨	૧૭૪	...	૧૪૦	૧૪૧
...	૧૪૩	૧૭૫	...	૧૪૧	૧૪૨
...	૧૪૪	૧૭૬	...	૧૪૨	૧૪૩
...	૧૪૫	૧૭૭	...	૧૪૩	૧૪૪
...	૧૪૬	૧૭૮	...	૧૪૪	૧૪૫
...	૧૪૭	૧૭૯	...	૧૪૫	૧૪૬
...	૧૪૮	૧૮૦	...	૧૪૬	૧૪૭
...	૧૪૯	૧૮૧	...	૧૪૭	૧૪૮
...	૧૫૦	૧૮૨	...	૧૪૮	૧૪૯
...	૧૫૧	૧૮૩	...	૧૪૯	૧૫૦
...	૧૫૨	૧૮૪	...	૧૫૦	૧૫૧
...	૧૫૩	૧૮૫	...	૧૫૧	૧૫૨
...	૧૫૪	૧૮૬	...	૧૫૨	૧૫૩
...	૧૫૫	૧૮૭	...	૧૫૩	૧૫૪
...	૧૫૬	૧૮૮	...	૧૫૪	૧૫૫
...	૧૫૭	૧૮૯	...	૧૫૫	૧૫૬
...	૧૫૮	૧૯૦	...	૧૫૬	૧૫૭
...	૧૫૯	૧૯૧	...	૧૫૭	૧૫૮
...	૧૬૦	૧૯૨	...	૧૫૮	૧૫૯
...	૧૬૧	૧૯૩	...	૧૫૯	૧૬૦
...	૧૬૨	૧૯૪	...	૧૬૦	૧૬૧
...	૧૬૩	૧૯૫	...	૧૬૧	૧૬૨
...	૧૬૪	૧૯૬	...	૧૬૨	૧૬૩
...	૧૬૫	૧૯૭	...	૧૬૩	૧૬૪
...	૧૬૬	૧૯૮	...	૧૬૪	૧૬૫
...	૧૬૭	૧૯૯	...	૧૬૫	૧૬૬
...	૧૬૮	૨૦૦	...	૧૬૬	૧૬૭
...	૧૬૯	૨૦૧	...	૧૬૭	૧૬૮
...	૧૭૦	૨૦૨	...	૧૬૮	૧૬૯
...	૧૭૧	૨૦૩	...	૧૬૯	૧૭૦
...	૧૭૨	૨૦૪	...	૧૭૦	૧૭૧
...	૧૭૩	૨૦૫	...	૧૭૧	૧૭૨
...	૧૭૪	૨૦૬	...	૧૭૨	૧૭૩
...	૧૭૫	૨૦૭	...	૧૭૩	૧૭૪
...	૧૭૬	૨૦૮	...	૧૭૪	૧૭૫
...	૧૭૭	૨૦૯	...	૧૭૫	૧૭૬
...	૧૭૮	૨૧૦	...	૧૭૬	૧૭૭
...	૧૭૯	૨૧૧	...	૧૭૭	૧૭૮
...	૧૮૦	૨૧૨	...	૧૭૮	૧૭૯
...	૧૮૧	૨૧૩	...	૧૭૯	૧૮૦
...	૧૮૨	૨૧૪	...	૧૮૦	૧૮૧
...	૧૮૩	૨૧૫	...	૧૮૧	૧૮૨
...	૧૮૪	૨૧૬	...	૧૮૨	૧૮૩
...	૧૮૫	૨૧૭	...	૧૮૩	૧૮૪
...	૧૮૬	૨૧૮	...	૧૮૪	૧૮૫
...	૧૮૭	૨૧૯	...	૧૮૫	૧૮૬
...	૧૮૮	૨૨૦	...	૧૮૬	૧૮૭
...	૧૮૯	૨૨૧	...	૧૮૭	૧૮૮
...	૧૯૦	૨૨૨	...	૧૮૮	૧૮૯
...	૧૯૧	૨૨૩	...	૧૮૯	૧૯૦
...	૧૯૨	૨૨૪	...	૧૯૦	૧૯૧
...	૧૯૩	૨૨૫	...	૧૯૧	૧૯૨
...	૧૯૪	૨૨૬	...	૧૯૨	૧૯૩
...	૧૯૫	૨૨૭	...	૧૯૩	૧૯૪
...	૧૯૬	૨૨૮	...	૧૯૪	૧૯૫
...	૧૯૭	૨૨૯	...	૧૯૫	૧૯૬
...	૧૯૮	૨૩૦	...	૧૯૬	૧૯૭
...	૧૯૯	૨૩૧	...	૧૯૭	૧૯૮
...	૨૦૦	૨૩૨	...	૧૯૮	૧૯૯
...	૨૦૧	૨૩૩	...	૧૯૯	૨૦૦
...	૨૦૨	૨૩૪	...	૨૦૦	૨૦૧
...	૨૦૩	૨૩૫	...	૨૦૧	૨૦૨
...	૨૦૪	૨૩૬	...	૨૦૨	૨૦૩
...	૨૦૫	૨૩૭	...	૨૦૩	૨૦૪
...	૨૦૬	૨૩૮	...	૨૦૪	૨૦૫
...	૨૦૭	૨૩૯	...	૨૦૫	૨૦૬
...	૨૦૮	૨૪૦	...	૨૦૬	૨૦૭
...	૨૦૯	૨૪૧	...	૨૦૭	૨૦૮
...	૨૧૦	૨૪૨	...	૨૦૮	૨૦૯
...	૨૧૧	૨૪૩	...	૨૦૯	૨૧૦
...	૨૧૨	૨૪૪	...	૨૧૦	૨૧૧
...	૨૧૩	૨૪૫	...	૨૧૧	૨૧૨
...	૨૧૪	૨૪૬	...	૨૧૨	૨૧૩
...	૨૧૫	૨૪૭	...	૨૧૩	૨૧૪
...	૨૧૬	૨૪૮	...	૨૧૪	૨૧૫
...	૨૧૭	૨૪૯	...	૨૧૫	૨૧૬
...	૨૧૮	૨૫૦	...	૨૧૬	૨૧૭
...	૨૧૯	૨૫૧	...	૨૧૭	૨૧૮
...	૨૨૦	૨૫૨	...	૨૧૮	૨૧૯
...	૨૨૧	૨૫૩	...	૨૧૯	૨૨૦
...	૨૨૨	૨૫૪	...	૨૨૦	૨૨૧
...	૨૨૩	૨૫૫	...	૨૨૧	૨૨૨
...	૨૨૪	૨૫૬	...	૨૨૨	૨૨૩
...	૨૨૫	૨૫૭	...	૨૨૩	૨૨૪
...	૨૨૬	૨૫૮	...	૨૨૪	૨૨૫
...	૨૨૭	૨૫૯	...	૨૨૫	૨૨૬
...	૨૨૮	૨૬૦	...	૨૨૬	૨૨૭
...	૨૨૯	૨૬૧	...	૨૨૭	૨૨૮
...	૨૩૦	૨૬૨	...	૨૨૮	૨૨૯
...	૨૩૧	૨૬૩	...	૨૨૯	૨૩૦
...	૨૩૨	૨૬૪	...	૨૩૦	૨૩૧
...	૨૩				

જનસંખ્યાગણના

૫.

અંક	સેખ	પાનું	અંક	સેખ	પાનું
અરરરર	...	૧	૧૭	૫	૧૨૭
અરરરર	...	૧	૪૫	૬૦	૧૮૪
અરરરર	...	૨	૧૧૬	૩૬	૧૮૭
	"	"	"	૩૮	૧૮૮
અરરરર	...	૧	૨૦	૧૩	૨૧૩
	"	"	"	૧૪	૨૮૮
	"	"	"	૧૫	૪૩
	"	૨૧	૧૬	૨૪૭	૨૨૪
	"	"	૧૮	૨૪૦	૫૮
	"	"	૨૦	૧૪૪	૫૬
	"	૨૩	૨૪	અનંદનગર	૪૪
	"	"	૨૬	અનંદપુર	૭૦
	"	"	૨૭	...	૨૦૫
	"	૪૧	૭૫	...	૨૦૬
આ				...	૨૧૮
આરારાવનિ(પશ્ચિમ)-(પૂર્વ) ૧	૧	૭	...	...	૨૧૬
	"	"	...	૮૩	૨૩૦
	"	"	૧૧	...	૨૩૪
આરારાવનિ ૨	૨	૧૬૨	૬૪	...	૨૬૦
	"	"	૬૭	...	૨૮૮
	"	"	૬૮	...	૨૮૮
આપી	...	૧૬૮	૧૩૫	...	૨૬૫
	"	"	૧૪૦	...	૨૬૭
આરારાવનિ	...	૧૮૬	૧૫૨	૨	૧૪૩
	"	"	૧૫૩	...	૨૬
આરારાવનિ કારાકી	"	૧૨૦	૩	...	૨૭
	"	૧૩૦	૬૫	...	૩૮
આરારાવનિ	...	૧૬૫	૧૧૪	...	૩૬
	"	"	૧૧૬	...	૪૨
આનંદ	...	૧	૭	...	૬૫
	"	"	૬	૩	૨૧૮
	"	"	૧૦	...	૭૩
	"	"	૧૧	...	૭૫
આનંદપુર	...	૩૦	૪૫	...	૬૭
	"	"	૪૬	...	૪૧
	"	"	૭૦	...	૪૩
	"	"	૭૨	...	૪૫
	"	૪૭	૬૭	...	૪૭
	"	"	૬૮	...	૪૮
	"	૫૫	૧૨૫	...	૨૧૩

અંક	અંક	લેખ	પાનું	અંક	અંક	લેખ	પાનું
ઉત્તર બંગાળ ...	૩	૧૪૯ બ	૧૭૩	ઉમેદા ...	૨	૧૫૪	૨૪
... હિન્દ ...	...	૧૩૦ અ	૧૪૪	...	...	...	૨૫
ઉત્તરાપચ ...	૧	૧૦૭	૧૭	...	...	...	૨૬
ઉદયપર ગહવર ...	...	૬૯	૧૭૩	...	૧૧૫	૩૦	...
ઉદયગિરિ ...	૨	૧૩૬	૧૫૨	...	૧૧૬	૩૪	...
ઉદયપુર ...	...	૧૪૬	૩૪	...	...	૩૫	...
...	...	૧૫૦	૫૨	...	૧૧૭	૪૦	...
...	...	...	૫૪	...	...	૪૧	...
...	...	૧૫૧	૫૫	ઉમેદા ...	૧	૧૦૩	૯
...	...	૧૫૬	૬૯	ઉમ્મરશીકા ...	૨	૧૬૮	૧૩૫
...	...	...	૭૦	...	...	૧૩૬	...
...	...	...	૭૧	ઉમ્મરશીકા ...	૨	૧૧૫	૩૦
...	૨૩૭	૪૨	...	(ઉમ્મરશીકા) ...	...	...	૩૧
...	૨૩૮	૫૦	...	...	...	...	૩૩
...	૧૫૭ અ	૧૮૨	...	...	૧૩૩-૧૩૪	૧૨૩	...
ઉદયપર ...	૧	૫૧	૧૧૩	...	...	૧૨૫	...
...	...	...	૧૧૪	...	...	૧૨૯	...
ઉદયપર ...	૨	૧૮૬	૧૫૨	ઉમેદા ...	૧	૫૦	૧૦૬
...	...	...	૧૫૩	ઉર્જાત ...	...	૬	૭
ઉદયપર ગહવર ...	૧	૭૩	૧૮૯	...	...	...	૮
...	...	...	૧૯૩	...	૧૫	૩	...
ઉદયપર ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮	...	...	૬	...
ઉત્તર ...	૨	૧૨૧	૬	...	...	૮	...
ઉત્તર ...	૩	૨૩૪	૨૪	...	...	૧૦	...
...	...	૨૩૫	૨૮	ઉત્તર ...	૨	૧૫૮	૮૦
ઉત્તર ...	૨	૧૧૨	૨૦	ઉત્તર ...	...	૧૬૨	૧૩૮
ઉત્તર ...	...	૧૩૦	૬૬	ઉત્તર ...	...	૧૧૫	૩૦
ઉત્તર ...	૧	૬૬	૨૮૮	...	...	...	૩૧
ઉત્તર ...	૨	૧૩૦	૬૬	...	...	...	૩૩
...	...	...	૧૦૩	ઉત્તર ...	...	૧૬૮	૧૩૫
ઉત્તર ...	૧	૬૬	૨૮૮	...	...	...	૧૪૦
...	...	...	૨૬૫	...	...	...	...
...	...	...	૨૬૭	...	૧	૪૧	૭૪
ઉત્તર ...	૨	૨૦૨	૧૬૩	...	...	...	૭૭
ઉત્તર ...	૩	૧૪૪ ૩	૧૬૧	...	૩	૨૫૨	૮૧
...	...	...	૧૬૩	...	૩	૨૩૯	૧૫
ઉત્તર ...	૨	૧૫૬	૬૯	...	...	...	૫૪
ઉત્તર ...	...	૧૬૮	૧૩૬	...	...	૨૩૦	૧૦
ઉમેદા ...	૨	૧૦૬	૪	...	...	...	૧૧
...	...	૧૧૧	૧૮	...	...	...	૧૨

સાચુકારકવિજ્ઞા

૭

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ઈદાનક ...	૨	૨૦૬	૧૭૨	ઉત્તમન ...	૨	૧૭૫	૧૭૮
	"	"	૧૭૪		"	૧૭૪	૨૮
ઈદાણિપથક ...	૧	૫૨	૧૧૫		"	૧૫૫	૬૫
	"	"	૧૧૭		૮	૨૭૭	૪૩
ઈલા ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬		"	૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૧૫૭		"	૧૪૮ અ	૧૭૦
	"	"	૧૫૮	ઉત્તમન ...	૨	૧૭૬	૧૦૬
ઈલાવ...	૨	૧૦૬	૪		"	"	૧૧૬
	"	"	૫	ઉત્તમન ...	"	૧૪૬	૫૧
	"	૧૧૧	૧૮		૩	૨૦૭	૧૫
	"	૧૧૪	૨૫		"	"	૧૭
	"	"	૨૪		"	૨૦૮	૧૯
	"	"	૨૬		"	"	૨૧
	"	૧૧૫	૩૦		"	૨૦૬	૨૬
	"	૧૧૬	૩૪		"	૨૧૦	૩૦
	"	"	૩૫		"	૨૧૧	૩૨
	"	૧૧૭	૪૦		"	"	૩૩
	"	"	૪૧		"	૨૧૨	૩૭
	"	૧૩૨	૧૨૧		"	"	૩૮
ઈલારા ...	"	૧૩૦	૬૫		"	"	૪૦
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૧૫૭ ધ	૧૬૧
ઈલાલ ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૭		"	"	૧૬૨
ઈશરવસેનક ...	"	૪૪ અ	૬૭		"	૨૫૧ અ	૨૫૭
ઈયિ' ...	૨	૧૧૫	૬૦		"	૨૫૧ અ	૨૫૮
	"	"	૩૧	ઉત્તમન ...	૨	૧૩૧	૧૧૩
	"	"	૩૩	ઉત્તમનિની ...	"	૧૬૨	૬૫
ઈયિકાનક ...	૧	૪૦	૬૯	ઉત્તમન ...	"	૧૩૧	૧૦૬
	"	"	૭૦		"	૧૬૧	૮૬
	"	"	૭૨	ઈલા ...	"	૨૦૬	૧૭૪
ઈશરકી ...	૧	૧૪	૬		"	૧૪૩	૨૫
	"	"	૭		૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
	"	"	૮	ઈલાકીયા ...	૨	૨૦૬	૧૭૩
					"	"	૧૭૪
ઈઆજિધ ...	૬	૬૪	૨૭૫	ઈલાલક ...	૧	૪૬	૬૪
	"	"	૨૭૬		"	"	૬૬
ઈઆપદક ...	"	૫૨	૧૬૫	ઈલાલેવા ...	૩	૨૫૬	૮૪
	"	"	૧૬૭	ઈલર કાનારા ...	૨	૧૨૩	૨૭
ઈઆપરી ...	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭	" પદવલુક ...	"	૧૩૬	૧૦૮
ઉત્તમન ...	૬	૧૩૦	૬૫		"	"	૧૧૨
					"	"	૧૧૩

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કચ્છમંડપ	...	૨	૧૩૯	૧૫	કનોજ	...	૫
		"	"	૧૬	"	"	૨૪
કચ્છાવલિ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯	"	૨૩૪	૨૮
(કચ્છાવલિ)	...	"	"	૨૨	"	"	૨૯
		"	"	૨૩	"	૨૩૭	૪૧
		"	"	૨૪	"	૨૩૩ અ	૨૩૦
કટોસણ	...	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩	"	"	૨૩૧
કડા	...	૨	૧૫૮	૭૮	"	૨૩૮ બ	૨૪૬
કડી	...	"	૧૨૬	૫૪	"	"	૨૪૭
		"	૧૩૭	૩	કનોજ	...	૧૨
		"	૧૩૮	૧૨	કન્દહત	...	૬
		"	૧૪૭	૩૯	કન્યિકા	...	૩૭
		૩	૨૨૩	૮૮	કન્યકુબજ	...	૬૨
		"	૧૫૭ અ	૧૮૨	"	"	૧૩
કણ્ઠીરિકા	...	"	૨૩૪	૨૪	"	"	૧૪
		"	"	૨૫	૩	૨૩૮ બ	૨૪૮
		"	૨૩૫	૨૮	"	"	૨૪૯
		"	"	૨૯	કન્યાકુબજ	...	૫૨
		"	"	૩૩	"	"	૫૫
કણ્ઠિકા	...	૨	૧૨૫	૪૭	ક-દેરી	...	૩
કપહવલાહાર	...	૧	૧૦૩	૯	"	"	૪
કતપુર	...	૧	૩૯	૬૪	ક-દેશર	...	૧૦૨
કતારમામ	...	"	૫૦	૧૦૬	કપડવણ્ણ	...	૧૬૫
		"	"	૧૦૮	૨	૧૩૨	૧૧૫
		"	"	૧૧૦	કપડવંજ	...	૧૧૪
		૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	૩	૧૨૫ અ	૧૨૨
કદમ્બપદ	...	૧	૪૧	૭૫	"	૨૩૭	૪૩
		"	"	૭૮	કપિત્થ	...	૧૪૫
કનીયસ્તકાકા	...	"	૧૩	૩	કપિત્થક	...	૧૩૭
		"	"	૪	કમણીય શોડસત...	"	૨૯
		"	"	૫	કમ્બોધક	...	૫
કનોજ	...	૨	૧૩૦	૯૪	"	"	૬
		"	"	૯૫	"	"	૧૧
		"	"	૯૬	કમ્બોજ	...	૫
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩	"	"	૧૨
		"	"	૧૨૪	"	"	૧૩
		"	૧૩૫	૧૩૮	કમ્બણિજ	...	૧૨૫
		"	૧૩૭	૩	"	"	૧૨૯
		"	"	૪	"	"	૧૩૩
		"	"		"	"	૧૩૬

અનુક્રમણિકા

૬

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
એલાપુર ...	૨	૧૨૩	૨૭	(અંકલેખર)	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	"	૩૦		"	૨૩૩ અ	૨૨૯
	"	"	૩૪		"	"	૨૩૬
એલ્ફસ ...	૨	૧૨૩	૨૭	અંકૃટ...	૨	૧૨૩	૨૮
એ					"	૧૨૬	૫૪
એકલિકા ...	૨	૧૩૯	૧૫	અંકૃટ	૨	૧૨૬ ક	૧૩૭
	"	"	૧૬	અંકૃટક	"	૧૨૩	૫૪
એવાવેજ ...	૧	૨૪	૨૮		"	"	૨૮
એલોલ...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩		"	"	૩૨
એ					"	"	૩૫
	"	"			"	"	૩૬
એકરા ...	૨	૧૬૬	૧૧૯	અંતરના	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
એકુરાલ ...	"	"	૧૧૮	અંતરપણિકા	૧	૪૨	૭૯
	"	"	૧૧૯		૧	૯૩	૨૬૩
એખામંકલ ...	૧	૧૧	૧૮		"	"	૨૬૭
	૩	૨૩૩	૨૧		"	"	૨૭૪
એકક...	૨	૧૩૦	૯૬	અંતરેલુ	૧	૪૦	૭૨
એર ...	"	૧૧૨	૨૦	અંતરેલક (અંતરેલક)	૩	૨૩૪	૨૪
એરપાક ...	"	૧૨૦	૩				
એરઅંગ ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮	કકુદ ...	૩	૨૦૬	૫
એરાસા ...	૨	૧૬૮	૧૩૫	કકુ ...	"	૨૩૬	૩૭
	"	"	૧૩૬		"	"	૩૯
	"	"	૧૩૯	કકકપદ	૧	૮૧	૨૨૨
એમપાક ...	૩	૨૩૯	૫૧	કકિતજામ	"	૫૨	૧૧૭
એમુમશા ...	૧	૧૦૩	૯	કમ્બ ...	"	૧	૧૭
	"	૧૩૪	૧૨		"	૬	૭
એ					"	"	૯
એરંગાવાદ ...	૨	૧૨૩	૨૭		"	"	૧૧
એ					૨	૧૩૭	૩
	"	"			"	"	૫
અંકલેખર ...	૨	૧૦૯	૫		"	"	૮
(અંકલેખર) ...	"	૧૧૬	૩૪		"	"	૧૧
	"	"	૩૬		"	૧૫૬	૮૧
	"	"	૩૮		"	"	૮૨
	"	૧૧૮	૪૮		"	"	૮૪
	"	૧૨૫	૪૨		૩	૨૧૭	૫૮
	"	૧૩૧	૧૦૫		"	૨૨૦	૭૭
	"	"	૧૦૬		"	૨૧૯ અ	૨૦૬
	"	"	૧૦૯		"	૧૧૪	૨૦૮
	"	"	૧૧૩		"	૨૧૯ અ	૨૦૯

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
કસકે ...	૧	૮૪	૨૩૬	કાઠિયાવાડ ...	૨	૮૨	૨૨૩
	"	"	૨૪૦		"	૮૬	૨૪૫
કળશ ...	૨	૧૩૬	૧૪૭		"	૮૮	૨૪૯
કાકિનિ (કાકિમિ)	૧	૫૭	૧૩૦		"	૯૩	૨૬૩
કાકિનિ મૂલક ...	"	"	૧૩૨		"	૯૪	૨૭૫
કાંચનગિરિ ...	૩	૨૪૧ અ	૨૫૨		"	૯૫	૨૮૦
કાંચી ...	૨	૧૩૦	૯૬	૨	૧૧૭	૪૦	
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૧૩૭	૮	
	"	૧૩૦ અ	૧૪૬	"	૧૪૪	૨૮	
કાંચી કેરભ ...	૨	૧૨૮	૭૪	"	૧૪૫	૩૦	
કાંટેલા ...	૪	૨૧૬ અ	૨૦૪	"	૧૪૫	૬૦	
	"	૨૧૯ બ	૨૧૦	"	૧૬૨	૬૫	
કાઠ માણડવા ...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૧૬૪	૧૧૦	
કાઠિયાવાડ ...	૧	૧	૧	"	૨૦૪	૧૬૬	
	"	૬	૭	૩	૨૧૭	૫૮	
	"	૭	૧૨	"	૨૧૮	૧૪	
	"	૮	૧૪	"	૨૨૨	૭૯	
	"	૧૫	૩	"	૨૨૫	૯૭	
	"	"	૪	"	૨૩૦	૧૦	
	"	૧૮	૯	"	૨૩૯	૨૧	
	"	૨૨	૨૧	"	૨૩૫	૨૯	
	"	૨૪	૨૮	"	૨૪૩	૬૧	
	"	૨૫	૩૦	"	૨૫૦	૭૦	
	"	૩૪	૫૫	"	૨૫૬	૮૪	
	"	૩૮	૬૨	"	૬ અ	૯૧	
	"	૩૯	૬૫	"	૪૪	૯૫	
	"	૪૦	૭૦	"	"	૯૬	
	"	૪૧	૭૪	"	૯૨	૧૧૧	
	"	૪૨	૭૯	"	૧૪૦ અ	૧૫૬	
	"	૪૩	૮૫	"	૧૪૪ ૩	૧૬૪	
	"	૫૨	૧૧૫	"	૧૫૫ બ	૧૮૦	
	"	૫૭	૧૨૯	"	૧૫૮ અ	૧૯૩	
	"	"	૧૩૦	"	૨૧૫ અ	૨૦૨	
	"	૬૧	૧૩૯	"	૨૧૬ અ	૨૦૪	
	"	૬૨	૧૪૦	"	૧૬૪	૨૦૮	
	"	૬૫	૧૫૦	"	૨૧૯ બ	૨૧૦	
	"	"	૧૫૧	"	૨૨૦ અ	૨૧૧	
	"	૭૭	૨૧૦	"	૨૨૨ અ	૨૧૪	
	"			"	૨૨૫ બ	૨૧૯	

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
કરબજી ...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	કર્મનિપુર ...	"	૧૨૯	૮૩
કરબજી ...	૨	૧૨૫	૫૨	"	"	"	૯૩
	૩	૨૩૯	૫૧	કલકત્તા ...	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
કરબજીસહિત ...	૨	૧૨૫	૪૭	કલકત્તા ...	"	૨૬ અ	૯૩
	"	"	૫૨	"	"	"	૯૪
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	કલપક ...	૧	૫૪	૧૨૩
કરબજી પાટલી ...	"	૨૩૯	૫૧	"	"	"	૧૨૪
કરનાભિ ...	"	૧૩૦ અ	૧૪૮	કલકત્તા ...	૧	૭૯	૨૧૯
કરદાડ ...	૨	૧૩૦	૧૦૨	કલિંગ ...	૨	૧૩૦	૯૬
કરદાડ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	"	"	"	૯૬
	"	"	૧૨૫	"	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	"	૧૩૫	૧૩૯	"	"	૨૫૨	૭૭
કરક ...	"	૧૨૫	૪૨	કલિંગ ...	૧	૧	૧૨
	"	૧૨૬	૫૪	"	"	"	૧૩
કરક ...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૦	કલુગી ...	૨	૧૩૦	૯૬
કરિત્યાવિક ...	૧	૮૫	૨૪૩	"	"	"	૧૦૩
કરીરા ...	૨	૧૬૦	૮૬	કલ્યાણ ...	"	૧૩૭	૩
	"	"	૮૮	"	"	"	૪
કરુણિ ...	"	૧૨૬	૫૫	"	"	"	૫
	"	૧૩૭	૮	કલ્યાણ કટક ...	"	"	૪
	૩	૨૩૫	૨૯	"	"	૧૩૮	૧૨
	"	૨૫૨	૭૨	કલ્યાણપર ...	૧	૩૭	૬૧
	"	૧૪૯ બ	૧૭૩	કલ્પ ...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯
	"	"	૧૭૫	કલ્પિકા ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮
કરુણિક ...	૨	૧૨૫	૪૯	કલ્પસાધક ...	"	૧૨૫ ક	૧૪૧
	૩	૨૩૫	૨૮	કલ્પસાધક ...	"	૧૨૫ ક	૧૩૪
	"	૨૫૨	૭૭	કલ્પસાધક ...	"	"	૧૩૭
	"	૧૩૦ અ	૧૪૩	કલિંગ સાદ્ય ...	૨	૧૩૧	૧૧૨
	"	"	૧૪૪	કલિંગ સાધિ ...	"	"	૧૦૬
	"	"	૧૪૭	"	"	"	૧૦૯
	"	"	૧૪૯	કલિંગ સાદિ ...	"	"	૧૧૩
કરુણિક ...	"	૧૪૯ બ	૧૭૩	કલિત્યાવિક ...	૧	૮૫	૨૪૩
કરુણિક ...	૨	૧૨૮	૭૪	કરમીર ...	૩	૨૦૭	૧૭
	"	૧૨૯	૮૪	"	"	૨૦૮	૨૧
	"	૧૩૧	૧૦૭	"	"	૨૦૯	૨૬
	૩	૧૨૫ અ	૧૨૫	"	"	૨૧૧	૩૩
	"	૨૧૬	૫૪	"	"	"	૩૫
	"	"	૫૭	"	"	૨૧૨	૩૮
કરુણવાણિ ...	૨	૧૩૨	૧૧૫	"	"	"	૪૦
	"	"	૧૨૧				

કવિ (કાવી) ...	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
	૧	૬૫	૨૮૦	કાશકુલ	...	૧૨૦	૩
	૨	૧૦૮	૩		"	"	૫
	"	૧૦૯	૪		"	"	૮
	"	૧૧૦	૧૩	કાશકુલ	...	૧ ૧૦૨	૮
	"	૧૧૪	૨૪		"	"	૭
	"	"	૨૬	કાશકુલ	...	૨ ૧૨૭	૬૮
	"	૧૧૭	૪૦	(કાશકુલ)	"	"	૭૨
	"	"	૪૧	કાશકુલ	...	૧ ૭૫	૨૦૩
	"	"	૪૪		"	"	૨૦૪
	"	૧૧૮	૪૭	કાશી	...	૨ ૧૩૭	૬
	"	"	૪૮	કાશી	...	૩ ૨૩૮ બ	૨૪૭
	"	૧૨૫	૪૧	કાશી	...	૨ ૧૩૨	૧૨૧
	"	"	૪૩	કાશી	...	" ૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૪૫		"	"	૧૩૮
	"	"	૪૬	કાશી	...	૧ ૭૨	૧૮૪
	"	"	૪૭		"	"	૧૮૭
	"	૧૨૬	૫૩	કાશી	...	૨ ૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૫૪	કાશી	...	" ૧૨૦	૩
	"	૧૨૭	૬૫		"	"	૫
	"	૧૨૮	૮૧		"	"	૮
	"	"	૮૨		"	"	
	"	"	૮૩	કાશી	...	૨ ૧૨૫	૪૭
	"	૧૩૧	૧૦૫		"	"	૫૨
	"	૧૩૫	૧૩૯		૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭	
	"	૧૬૨	૮૫	કાશી	...	૧ ૬૧	૧૩૯
	"	"	૮૬	કાશી	...	" ૭૧	૧૭૬
	"	"	૮૮		"	"	૧૮૦
	"	"	૮૯		"	"	૧૮૨
	૨	૨૩૧	૧૩	કાશી	...	૩ ૨૩૬	૩૯
	"	૧૨૫ બ	૧૨૩	કાશી	...	" ૨૩૮ બ	૨૩૮
	"	૧૨૫ ક	૧૩૪	કાશી	...	૨ ૧૩૫	૧૩૯
	"	"	૧૩૫	કાશી	...	"	"
	"	૧૨૦ બ	૧૪૬	કાશી	...	૩ ૧૪૬ બ	૧૭૪
	"	૨૩૦ બ	૨૨૪		"	૧૫૭ ક	૧૮૭
	"	"	"		"	"	૧૮૯
કવિકા ...	૨	૧૩૫	૧૩૭	કાશી	...	" ૧૪૪ ક	૧૬૪
	"	"	૧૩૯		"	" ૧૪૬ બ	૧૭૩
	"	"	૧૪૩		"	"	૧૭૪
	"	"	૧૪૪		"	૧૫૭ ક	૧૮૭
	"	"	૧૪૫		"	"	૧૮૮

अनुक्रमणिका

१३

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
आध्यात्मिक ...	३	२२६	२२०	आध्यात्मिक ...	२	१२८	७३
	"	२३६ अ	२५०		"	"	७८
आध्यात्मिक ...	१	६४	२७५		३	१३० अ	१४५
	"	"	२७६		"	"	१४८
आध्यात्मिक ...	२	१२६	८३	आध्यात्मिक ...	"	१३० अ	१४५
आध्यात्मिक ...	३	१३० अ	१४५		"	"	१५२
	"	"	१४८	आध्यात्मिक ...	२	२०६	१७२
	"	"	१५१		"	"	१७४
आध्यात्मिक ...	२	११४	२५	आध्यात्मिक ...	३	२४३	११
	"	"	२७	आध्यात्मिक ...	२	११७	४०
	"	"	२६		"	"	४१
	"	११५	३०		"	"	४२
	"	"	३२		"	"	४५
	"	१३५	१३८		"	११५	११६
	"	"	१३६		"	१४१-४२	१६
	"	१३७	५		"	"	२२
	"	१३८	१२		"	"	२४
	"	१५५	६१	आध्यात्मिक ...	१	६१	१३६
	"	"	६५		"	६३	१४४
आध्यात्मिक ...	२	१२६	५४		"	"	१४७
	"	"	६४		"	७१	१७६
आध्यात्मिक ...	२	१२६	५६		"	"	१८०
आध्यात्मिक ...	"	१३५	१४२		"	"	१८२
आध्यात्मिक ...	१	१३	३		"	"	१८२
	"	"	४	आध्यात्मिक ...	"	५५	१२५
	"	"	५		"	"	१२७
आध्यात्मिक ...	३	१३० अ	१४५	आध्यात्मिक ...	२	१३३-३४	१२३
आध्यात्मिक ...	"	२४३	६१	आध्यात्मिक ...	"	११३	१०७
आध्यात्मिक ...	"	२३८ अ	२४७	आध्यात्मिक ...	"	१२६	५४
आध्यात्मिक ...	"	२२६	१०४		"	"	६४
	"	"	१०६	आध्यात्मिक ...	"	२०१	११०
आध्यात्मिक ...	"	२०६	६	आध्यात्मिक ...	"	१२८	७३
आध्यात्मिक ...	"	२२६	१०४		"	"	७६
आध्यात्मिक ...	१	१०३	६	आध्यात्मिक ...	"	११०	८६
	"	१०४	१२		"	११५	११४
	२	१३३-३४	१२५		"	"	११६
	३	१२५ अ	१२४	आध्यात्मिक ...	३	२४३	६३
आध्यात्मिक ...	"	२३७	४३		"	"	६५

अनुक्रमिका

१५

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान		
श्रीमद् वही	...	२ १६८	१३८	कुरन्वला	...	" "	१२५
कुरव	...	" २०६	१७४	कुराली	...	" २०१	१६१
कुरुर	...	" १	७	कुरयथ	...	" १३५	१३८
	" "	" "	६		" "	" "	१४१
	" "	" "	११	कुरयथ	...	" १	८०
कुरुर	...	" १६	११		" "	" "	२२०
	" "	" "	१२	कुरयथ	...	" २	२०१
कुरुरवलि	...	२ ११२	२०	कुरुर	...	" १	१६
	" "	" "	२१	कुरुर	...	" २	११२
कुरुरा	...	१ ७८	२१५	(कुरुर)			२०
	" "	" "	२१७	कुरुर	...	" २०६	१७२
	" ८४	२३६	२४०	कुरुर	...	" "	१७४
	" "	" "	२४०	कुरुर	...	" ३	२१८
कुरुरवलि	...	२ ११२	२०	कुरुर	...	" २	१३३-३४
	" "	" "	२१	कुरुर	...	" ३	२१८
कुरुरवलि	...	" १२६	८८	कुरुर	...	" "	८६
	" "	" "	८३	कुरुर	...	" २	११८
कुरुर	...	३ २४३	६३	(कुरुर)		" "	४८
	" "	" "	६५	(कुरुर)		" "	५१
कुरुर	...	३ २२६	१०४	कुरुर	...	" १३२	११८
कुरुर	...	" २३७	४१		" "	" "	१२१
	" "	" "	४३	कुरुर	...	" १२६	८४
कुरुर	...	" "	४८		" "	" १३०	८६
कुरुर	...	" २३०	२२४	३	२२६	१०४	
	" "	" "	२२६	" "	" "	१०६	
	" "	" "	२२७	३	१२५	१३८	
कुरुर	...	" २३६	३७	" ३	१३०	१४८	
	" "	" "	३८	कुरुर	...	" १२५	१२५
कुरुर	...	२ २०६	१७२	कुरुर	...	" २	१४८
	" "	" "	१७४	३	१४८	१६६	
कुरुर	...	३ २३६	५४	" ३	१४८	१७०	
	" "	" "	५७	कुरुर	...	" २	१३५
कुरुर	...	२ १३३-३४	१२२	" "	" "	" "	१३६
	" "	" "	१२५	" "	" "	" "	१४३
कुरुर	...	" "	१२६	" "	" "	" "	१४४
	" "	" "	१३२	" "	" "	" "	१४५
	" "	" "	१३३	कुरुर	...	" १	२६
	" "	" "	१३६	कुरुर	...	" २	१३७

	અંથ	લેખ	પાનું	ગિરનાર		અંથ	લેખ	પાનું
ખૌરાચઢક	...	૨	૧૨૯	૮૮		"	૧૫	૪
		"	"	૯૩		"	૨૭	૩૬
ખણ્ડોદક	...	૨	૧૫૭	૭૩		૨	૧૧૭	૪૦
		"	"	૭૫		"	૧૩૭	૮
		"	"	૭૭		"	૧૪૯	૫૧
ખંભાત	...	"	૧૧૪	૨૯		"	૧૫૨	૫૬
		"	૧૧૮	૪૭		૨	૧૮૭	૫૪
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		૩	૨૦૭	૧૪
		"	૧૩૫	૧૩૭		"	"	૧૭
		૩	૨૨૪	૯૧		"	૨૦૮	૧૯
		"	"	૯૪		"	૨૦૯	૨૩
		"	૨૨૬	૧૦૨		"	૨૧૨	૩૭
		"	૨૧૬ અ	૨૦૫		"	૨૧૩	૪૨
ખંભાળીયા	...	૧	૨૯	૪૨		"	૧૫૭ ધ	૧૯૧
		૨	૧૬૪	૧૧૦		"	૨૧૬ અ	૨૦૫
		૩	"	૨૦૮		"	૨૧૯ અ	૨૧૦
ગ						"	૨૩૯ અ	૨૫૦
ગદવાડિપુર	...	૩	૧૨૫ અ	૧૨૨		"	૨૫૧ અ	૨૫૭
ગડાડ (ગડાર)	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	ગિરિનગર	...	૧	૬
ગડાદડા	...	"	"	૧૩૫		"	"	૮
		"	"	૧૩૬		"	"	૧૦
ગઢ	...	૧	૮	૧૪		"	૯	૧૬
ગણુર્ધન્ય	...	૩	૧૩૬ અ	૧૫૫		"	"	૧૭
ગણેશમઢ	...	૧	૨૧	૧૬		"	૧૫	૩
		"	૨૩	૨૪		"	૬૪	૧૪૮
મણ્ડુક	...	"	૮૫	૨૪૩		"	"	૧૪૯
મદર	...	૨	૧૬૮	૧૩૬		"	૮૦	૨૨૦
મન્ધાર	...	૧	૧	૫		"	"	૨૨૧
મભય	...	"	૨૯	૪૨		૨	૧૧૭	૪૩
મગિ	...	૨	૩૩	૯૬	ગિરિવિહિ	...	૧	૫૦
માલભા	...	૩	૨૪૮	૬૯		"	"	૧૦૮
માંજી	...	"	૧૫૭ અ	૧૮૪	ગુજરાત	...	૧	૧૩
માળા	...	૨	૧૪૪	૨૮		"	"	૪
		૩	૧૪૪ ૩	૧૬૪		"	૪૦	૧૭
		"	૧૫૭ ૩	૧૯૦		"	૭૪	૧૯૫
ગિરનાર	...	૧	૧	૧		"	૭૫	૨૦૩
		"	૬	૭		"	૭૬	૨૦૫
		"	૯	૧૭		"	૭૭	૨૧૦
		"	૧૫	૩		"	૧૦૬	૩

અનુક્રમણિકા

૧૭

અંક	સેખ	પાનું		અંક	સેખ	પાનું
"	"	૧૬૭	ખેડક	"	"	૧૪૮
"	"	૧૬૪	ખેડા	...	૧	૧૪૯
"	૭૬	૨૦૫	ખેડા	...	"	૧૪૮
"	"	૨૦૯		"	૬૮	૧૬૨
"	૭૭	૨૧૦		"	૭૩	૧૮૯
"	૭૯	૨૧૯		"	૮૨	૨૨૩
"	૮૦	૨૨૩		"	૮૫	૨૪૨
"	"	૨૨૪		"	૯૬	૨૮૯
"	૮૫	૨૪૩		"	૧૦૨	૩
"	"	૨૪૪		"	૧૦૮	૪
"	૯૩	૨૬૪		"	"	૫
"	"	૨૬૯		"	૧૧૦	૧૩
"	૯૪	૨૭૬		"	૧૧૧	૧૮
"	૯૬	૨૯૫		"	૧૧૨	૨૦
"	"	૨૯૭		"	૧૧૪	૨૪
૨	૧૨૫	૪૧		"	"	૨૫
"	"	૪૭		"	૧૧૬	૩૪
"	૧૨૭	૬૬		"	"	૩૫
"	"	૬૮		"	૧૧૭	૪૦
"	"	૭૧		"	૧૨૫	૪૧
"	૧૩૦	૯૫		"	૧૨૭	૬૬
"	"	૯૭		"	૧૩૦	૯૫
"	૧૩૨	૧૧૮		"	૧૩૫	૧૩૬
"	"	૧૨૧		૩	૨૩૨	૧૮
"	૧૩૫	૧૩૭		"	૨૧૪	૪૩
"	"	૧૪૧		"	૨૨૪	૬૧
"	"	૧૪૩		"	૨૨૬	૧૦૨
"	"	૧૪૫		"	૨૩૭	૪૩
"	૧૩૬	૧૪૬		"	૧૩૦ અ	૧૪૫
૩	૨૩૭	૪૧	ખેરગામ	"	૨૩૦ અ	૨૨૪
"	"	૪૨		૨	૧૪૧-૪૨	૧૬
"	"	૪૩	ખેરાળ	"	૧૪૭	૩૯
"	"	૪૪		૩	૨૩૭	૪૩
"	"	૪૬	ખેરોદ	૨	૧૨૦	૩
"	૨૩૯	૫૩		"	"	૫
"	"	૫૪	ખોખરા	"	"	૮
"	૧૨૫ ક	૧૩૭		૩	૨૨૦	૭૭
"	૧૧૦ અ	૧૫૧	ખોલીમ	"	૨૨૫ અ	૨૧૮
				"	૨૩૮	૫૦

	અંક	લેખ	પાન		અંક	લેખ	પાન
ગુજરાત	૧	૧૧૦	૬૧	ગોધરા	૧	૬૫	૨૮૦
	૨	૨૦૬	૬૭		૨	૧૧૭	૪૦
	૩	૨૦૭	૬૮		૩	૧૩૭	૮
	૪	૨૦૮	૬૯		૪	૨૩૦	૬૦
	૫	૨૦૯	૭૦		૫	૨૩૭	૪૩
	૬	૨૧૦	૭૧		૬	૨૪૪ ક	૧૧૧
	૭	૨૧૧	૭૨		૭	૨૪૪ અ	૧૧૨
	૮	૨૧૨	૭૩	ગોપનાથ	૧	૬૨	૧૪૦
ગુજરાત રમત	૯	૨૧૩	૭૪	ગોપરાજ	૧	૧૦૭	૧૬
	૧૦	૨૧૪	૭૫		૨	૧૦૮	૧૭
ગુજરાત રમત	૧૧	૨૧૫	૭૬		૩	૧૦૯	૧૮
	૧૨	૨૧૬	૭૭	ગોપાલકા	૧	૭૭	૨૧૦
ગુજરાત	૧૩	૨૧૭	૭૮	ગોપાલકા	૨	૫૨ અ	૧૦૫
ગુજરાત	૧૪	૨૧૮	૭૯		૩	૫૩	૧૦૬
ગુજરાત	૧૫	૨૧૯	૮૦	ગોપાલકા	૪	૬૫	૧૫૦
ગુજરાત	૧૬	૨૨૦	૮૧		૫	૬૬	૧૫૧
ગુજરાત	૧૭	૨૨૧	૮૨		૬	૬૭	૧૫૨
ગુજરાત	૧૮	૨૨૨	૮૩	ગોપાલકા	૭	૨૩૦ અ	૨૨૪
ગુજરાત	૧૯	૨૨૩	૮૪	ગોપાલકા	૮	૨૩૦	૨૨૩
ગુજરાત	૨૦	૨૨૪	૮૫		૯	૨૩૦	૨૨૪
ગુજરાત	૨૧	૨૨૫	૮૬		૧૦	૨૩૦	૨૨૫
ગુજરાત	૨૨	૨૨૬	૮૭		૧૧	૨૩૦	૨૨૬
ગુજરાત	૨૩	૨૨૭	૮૮	ગોપાલકા	૧૨	૬૫	૧૫૦
ગુજરાત	૨૪	૨૨૮	૮૯		૧૩	૬૬	૧૫૧
ગુજરાત	૨૫	૨૨૯	૯૦	ગોપાલકા	૧૪	૬૭	૧૫૨
ગુજરાત	૨૬	૨૩૦	૯૧		૧૫	૬૮	૧૫૩
ગુજરાત	૨૭	૨૩૧	૯૨	ગોપાલકા	૧૬	૬૯	૧૫૪
ગુજરાત	૨૮	૨૩૨	૯૩		૧૭	૭૦	૧૫૫
ગુજરાત	૨૯	૨૩૩	૯૪	ગોપાલકા	૧૮	૭૧	૧૫૬
ગુજરાત	૩૦	૨૩૪	૯૫		૧૯	૭૨	૧૫૭
ગુજરાત	૩૧	૨૩૫	૯૬	ગોપાલકા	૨૦	૭૩	૧૫૮
ગુજરાત	૩૨	૨૩૬	૯૭		૨૧	૭૪	૧૫૯
ગુજરાત	૩૩	૨૩૭	૯૮	ગોપાલકા	૨૨	૭૫	૧૬૦
ગુજરાત	૩૪	૨૩૮	૯૯		૨૩	૭૬	૧૬૧
ગુજરાત	૩૫	૨૩૯	૧૦૦	ગોપાલકા	૨૪	૭૭	૧૬૨
ગુજરાત	૩૬	૨૪૦	૧૦૧		૨૫	૭૮	૧૬૩
ગુજરાત	૩૭	૨૪૧	૧૦૨	ગોપાલકા	૨૬	૭૯	૧૬૪
ગુજરાત	૩૮	૨૪૨	૧૦૩		૨૭	૮૦	૧૬૫
ગુજરાત	૩૯	૨૪૩	૧૦૪	ગોપાલકા	૨૮	૮૧	૧૬૬
ગુજરાત	૪૦	૨૪૪	૧૦૫		૨૯	૮૨	૧૬૭
ગુજરાત	૪૧	૨૪૫	૧૦૬	ગોપાલકા	૩૦	૮૩	૧૬૮
ગુજરાત	૪૨	૨૪૬	૧૦૭		૩૧	૮૪	૧૬૯
ગુજરાત	૪૩	૨૪૭	૧૦૮	ગોપાલકા	૩૨	૮૫	૧૭૦
ગુજરાત	૪૪	૨૪૮	૧૦૯		૩૩	૮૬	૧૭૧
ગુજરાત	૪૫	૨૪૯	૧૧૦	ગોપાલકા	૩૪	૮૭	૧૭૨
ગુજરાત	૪૬	૨૫૦	૧૧૧		૩૫	૮૮	૧૭૩
ગુજરાત	૪૭	૨૫૧	૧૧૨	ગોપાલકા	૩૬	૮૯	૧૭૪
ગુજરાત	૪૮	૨૫૨	૧૧૩		૩૭	૯૦	૧૭૫
ગુજરાત	૪૯	૨૫૩	૧૧૪	ગોપાલકા	૩૮	૯૧	૧૭૬
ગુજરાત	૫૦	૨૫૪	૧૧૫		૩૯	૯૨	૧૭૭
ગુજરાત	૫૧	૨૫૫	૧૧૬	ગોપાલકા	૪૦	૯૩	૧૭૮
ગુજરાત	૫૨	૨૫૬	૧૧૭		૪૧	૯૪	૧૭૯
ગુજરાત	૫૩	૨૫૭	૧૧૮	ગોપાલકા	૪૨	૯૫	૧૮૦
ગુજરાત	૫૪	૨૫૮	૧૧૯		૪૩	૯૬	૧૮૧
ગુજરાત	૫૫	૨૫૯	૧૨૦	ગોપાલકા	૪૪	૯૭	૧૮૨
ગુજરાત	૫૬	૨૬૦	૧૨૧		૪૫	૯૮	૧૮૩
ગુજરાત	૫૭	૨૬૧	૧૨૨	ગોપાલકા	૪૬	૯૯	૧૮૪
ગુજરાત	૫૮	૨૬૨	૧૨૩		૪૭	૧૦૦	૧૮૫
ગુજરાત	૫૯	૨૬૩	૧૨૪	ગોપાલકા	૪૮	૧૦૧	૧૮૬
ગુજરાત	૬૦	૨૬૪	૧૨૫		૪૯	૧૦૨	૧૮૭
ગુજરાત	૬૧	૨૬૫	૧૨૬	ગોપાલકા	૫૦	૧૦૩	૧૮૮
ગુજરાત	૬૨	૨૬૬	૧૨૭		૫૧	૧૦૪	૧૮૯
ગુજરાત	૬૩	૨૬૭	૧૨૮	ગોપાલકા	૫૨	૧૦૫	૧૯૦
ગુજરાત	૬૪	૨૬૮	૧૨૯		૫૩	૧૦૬	૧૯૧
ગુજરાત	૬૫	૨૬૯	૧૩૦	ગોપાલકા	૫૪	૧૦૭	૧૯૨
ગુજરાત	૬૬	૨૭૦	૧૩૧		૫૫	૧૦૮	૧૯૩
ગુજરાત	૬૭	૨૭૧	૧૩૨	ગોપાલકા	૫૬	૧૦૯	૧૯૪
ગુજરાત	૬૮	૨૭૨	૧૩૩		૫૭	૧૧૦	૧૯૫
ગુજરાત	૬૯	૨૭૩	૧૩૪	ગોપાલકા	૫૮	૧૧૧	૧૯૬
ગુજરાત	૭૦	૨૭૪	૧૩૫		૫૯	૧૧૨	૧૯૭
ગુજરાત	૭૧	૨૭૫	૧૩૬	ગોપાલકા	૬૦	૧૧૩	૧૯૮
ગુજરાત	૭૨	૨૭૬	૧૩૭		૬૧	૧૧૪	૧૯૯
ગુજરાત	૭૩	૨૭૭	૧૩૮	ગોપાલકા	૬૨	૧૧૫	૨૦૦
ગુજરાત	૭૪	૨૭૮	૧૩૯		૬૩	૧૧૬	૨૦૧
ગુજરાત	૭૫	૨૭૯	૧૪૦	ગોપાલકા	૬૪	૧૧૭	૨૦૨
ગુજરાત	૭૬	૨૮૦	૧૪૧		૬૫	૧૧૮	૨૦૩
ગુજરાત	૭૭	૨૮૧	૧૪૨	ગોપાલકા	૬૬	૧૧૯	૨૦૪
ગુજરાત	૭૮	૨૮૨	૧૪૩		૬૭	૧૨૦	૨૦૫
ગુજરાત	૭૯	૨૮૩	૧૪૪	ગોપાલકા	૬૮	૧૨૧	૨૦૬
ગુજરાત	૮૦	૨૮૪	૧૪૫		૬૯	૧૨૨	૨૦૭
ગુજરાત	૮૧	૨૮૫	૧૪૬	ગોપાલકા	૭૦	૧૨૩	૨૦૮
ગુજરાત	૮૨	૨૮૬	૧૪૭		૭૧	૧૨૪	૨૦૯
ગુજરાત	૮૩	૨૮૭	૧૪૮	ગોપાલકા	૭૨	૧૨૫	૨૧૦
ગુજરાત	૮૪	૨૮૮	૧૪૯		૭૩	૧૨૬	૨૧૧
ગુજરાત	૮૫	૨૮૯	૧૫૦	ગોપાલકા	૭૪	૧૨૭	૨૧૨
ગુજરાત	૮૬	૨૯૦	૧૫૧		૭૫	૧૨૮	૨૧૩
ગુજરાત	૮૭	૨૯૧	૧૫૨	ગોપાલકા	૭૬	૧૨૯	૨૧૪
ગુજરાત	૮૮	૨૯૨	૧૫૩		૭૭	૧૩૦	૨૧૫
ગુજરાત	૮૯	૨૯૩	૧૫૪	ગોપાલકા	૭૮	૧૩૧	૨૧૬
ગુજરાત	૯૦	૨૯૪	૧૫૫		૭૯	૧૩૨	૨૧૭
ગુજરાત	૯૧	૨૯૫	૧૫૬	ગોપાલકા	૮૦	૧૩૩	૨૧૮
ગુજરાત	૯૨	૨૯૬	૧૫૭		૮૧	૧૩૪	૨૧૯
ગુજરાત	૯૩	૨૯૭	૧૫૮	ગોપાલકા	૮૨	૧૩૫	૨૨૦
ગુજરાત	૯૪	૨૯૮	૧૫૯		૮૩	૧૩૬	૨૨૧
ગુજરાત	૯૫	૨૯૯	૧૬૦	ગોપાલકા	૮૪	૧૩૭	૨૨૨
ગુજરાત	૯૬	૩૦૦	૧૬૧		૮૫	૧૩૮	૨૨૩
ગુજરાત	૯૭	૩૦૧	૧૬૨	ગોપાલકા	૮૬	૧૩૯	૨૨૪
ગુજરાત	૯૮	૩૦૨	૧૬૩		૮૭	૧૪૦	૨૨૫
ગુજરાત	૯૯	૩૦૩	૧૬૪	ગોપાલકા	૮૮	૧૪૧	૨૨૬
ગુજરાત	૧૦૦	૩૦૪	૧૬૫		૮૯	૧૪૨	૨૨૭
ગુજરાત	૧૦૧	૩૦૫	૧૬૬	ગોપાલકા	૯૦	૧૪૩	૨૨૮
ગુજરાત	૧૦૨	૩૦૬	૧૬૭		૯૧	૧૪૪	૨૨૯
ગુજરાત	૧૦૩	૩૦૭	૧૬૮	ગોપાલકા	૯૨	૧૪૫	૨૩૦
ગુજરાત	૧૦૪	૩૦૮	૧૬૯		૯૩	૧૪૬	૨૩૧
ગુજરાત	૧૦૫	૩૦૯	૧૭૦	ગોપાલકા	૯૪	૧૪૭	૨૩૨
ગુજરાત	૧૦૬	૩૧૦	૧૭૧		૯૫	૧૪૮	૨૩૩
ગુજરાત	૧૦૭	૩૧૧	૧૭૨	ગોપાલકા	૯૬	૧૪૯	૨૩૪
ગુજરાત	૧૦૮	૩૧૨	૧૭૩		૯૭	૧૫૦	૨૩૫
ગુજરાત	૧૦૯	૩૧૩	૧૭૪	ગોપાલકા	૯૮	૧૫૧	૨૩૬
ગુજરાત	૧૧૦	૩૧૪	૧૭૫		૯૯	૧૫૨	૨૩૭
ગુજરાત	૧૧૧	૩૧૫	૧૭૬	ગોપાલકા	૧૦૦	૧૫૩	૨૩૮
ગુજરાત	૧૧૨	૩૧૬	૧૭૭		૧૦૧	૧૫૪	૨૩૯
ગુજરાત	૧૧૩	૩૧૭	૧૭૮	ગોપાલકા	૧૦૨	૧૫૫	૨૪૦
ગુજરાત	૧૧૪	૩૧૮	૧૭૯		૧૦૩	૧૫૬	૨૪૧
ગુજરાત	૧૧૫	૩૧૯	૧૮૦	ગોપાલકા	૧૦૪	૧૫૭	૨૪૨
ગુજરાત	૧૧૬	૩૨૦	૧૮૧		૧૦૫	૧૫૮	૨૪૩
ગુજરાત	૧૧૭	૩૨૧	૧૮૨	ગોપાલકા	૧૦૬	૧૫૯	૨૪૪
ગુજરાત	૧૧૮	૩૨૨	૧૮૩		૧૦૭	૧૬૦	૨૪૫
ગુજરાત	૧૧૯	૩૨૩	૧૮૪	ગોપાલકા	૧૦૮	૧૬૧	૨૪૬
ગુજરાત	૧૨૦	૩૨૪	૧૮૫		૧૦૯	૧૬૨	૨૪૭
ગુજરાત	૧૨૧	૩૨૫	૧૮૬	ગોપાલકા	૧૧૦	૧૬૩	૨૪૮
ગુજરાત	૧૨૨	૩૨૬	૧૮૭		૧૧૧	૧૬૪	૨૪૯
ગુજરાત	૧૨૩	૩૨૭	૧૮૮	ગોપાલકા	૧૧૨	૧૬૫	૨૫૦
ગુજરાત	૧૨૪	૩૨૮	૧૮૯		૧૧૩	૧૬૬	૨૫૧
ગુજરાત	૧૨૫	૩૨૯	૧૯૦	ગોપાલકા	૧૧૪	૧૬૭	૨૫૨
ગુજરાત	૧૨૬	૩૩૦	૧૯૧		૧૧૫	૧૬૮	૨૫૩
ગુજરાત	૧૨૭	૩૩૧	૧૯૨	ગોપાલકા	૧૧૬	૧૬૯	૨૫૪
ગુજરાત	૧૨૮	૩૩૨	૧૯૩		૧૧૭	૧૭૦	૨૫૫
ગુજરાત	૧૨૯	૩૩૩	૧૯૪	ગોપાલકા	૧૧૮	૧૭૧	૨૫૬
ગુજરાત	૧૩૦	૩૩૪	૧૯૫		૧૧૯	૧૭૨	૨૫૭
ગુજરાત	૧૩૧	૩૩૫	૧૯૬	ગોપાલકા	૧૨૦	૧૭૩	૨૫૮
ગુજરાત	૧૩૨	૩૩૬	૧૯૭		૧૨૧	૧૭૪	૨૫૯
ગુજરાત	૧૩૩	૩૩૭	૧૯૮	ગોપાલકા	૧૨૨	૧૭૫	૨૬૦
ગુજરાત	૧૩૪	૩૩૮	૧૯૯		૧૨૩	૧૭૬	૨૬૧
ગુજરાત	૧૩૫	૩૩૯	૨૦૦	ગોપાલકા	૧૨૪	૧૭૭	૨૬૨
ગુજરાત	૧૩૬	૩૪૦	૨૦૧		૧૨૫	૧૭૮	૨૬૩
ગુજરાત	૧૩૭	૩૪૧	૨૦૨	ગોપાલકા	૧૨૬	૧૭૯	૨૬૪
ગુજરાત	૧૩૮	૩૪૨	૨૦૩		૧૨૭	૧૮૦	૨૬૫
ગુજરાત	૧૩૯	૩૪૩	૨૦૪	ગોપાલકા	૧૨૮	૧૮૧	૨૬૬
ગુજરાત	૧૪૦	૩૪૪	૨૦૫		૧૨૯	૧૮૨	૨૬૭
ગુજરાત	૧૪૧	૩૪૫	૨૦૬	ગોપાલકા	૧૩૦	૧૮૩	૨૬૮
ગુજરાત	૧૪૨	૩૪૬	૨૦૭		૧૩૧	૧૮૪	૨૬૯
ગુજરાત	૧૪૩	૩૪૭	૨૦૮	ગોપાલકા	૧૩૨	૧૮૫	૨૭૦
ગુજરાત	૧૪૪	૩૪૮	૨૦૯		૧૩૩	૧૮૬	

અનુક્રમણિકા

૧૯

અંક	લેખ	પાનું
"	૧૦૩	૯ શુભરાત
૨	૧૧૨	૨૦
"	૧૧૫	૩૦
"	૧૧૬	૩૪
"	૧૧૭	૪૦
"	૧૨૩	૨૭
"	૧૨૪	૩૭
"	૧૨૭	૬૫
"	૧૨૮	૭૩
"	૧૨૯	૮૩
"	૧૩૨	૧૧૪
"	૧૩૭	૩
"	"	૪
"	"	૫
"	"	૬
"	"	૭
"	"	૮
"	૧૩૮	૧૨
"	૧૪૧-૪૨	૧૯
"	૧૪૩	૨૫
"	૧૪૪	૨૮
"	૧૪૭	૩૯
"	૧૪૮	૪૮
"	૧૬૩	૧૦૧
"	"	૧૦૨
"	"	૧૦૩
૩	૨૦૧	૨
"	૨૦૭	૧૭
"	૨૦૮	૨૧
"	૨૦૯	૨૬
"	૨૧૧	૩૫
"	૨૧૨	૪૦
"	૨૧૫	૪૫
"	૨૧૭	૫૮
"	૨૧૮	૬૪
"	"	૬૫
"	૨૧૪	૯૧
"	૨૨૫	૯૭
"	"	૯૮
"	૨૨૬	૧૦૨

શુભરાત (શુભરાત)

અંક	લેખ	પાનું
"	૨૩૧	૧૩
"	૨૩૨	૧૮
"	૨૩૬	૩૫
"	૨૩૭	૪૦
"	"	૪૧
"	"	૪૨
"	૨૩૮	૪૯
"	"	૫૦
"	૨૪૯	૫૧
"	૨૪૦	૫૮
"	૨૪૧	૫૯
"	૨૪૪	૬૭
"	૨૪૬	૬૮
"	૨૪૮	૬૯
"	૨૫૨	૮૦
"	૨૫૫	૮૩
"	૨૫૬	૮૪
"	૧૨૫ અ.	૧૧૫
"	૧૨૫ બ.	૧૨૬
"	૧૨૫ ક.	૧૩૪
"	"	૧૩૫
"	"	૧૩૬
"	૧૩૦ અ.	૧૪૩
"	"	૧૪૪
"	"	૧૪૬
"	૧૪૦ અ.	૧૫૬
"	૧૪૪	૧૬૨
"	૧૪૯ અ.	૧૭૧
"	૧૪૯ બ.	૧૭૩
"	૧૫૭ બ.	૧૮૪
"	૧૫૭ ક.	૧૮૭
"	"	૧૮૮
"	૧૫૮ અ.	૧૯૩
"	૨૧૬ અ.	૨૦૫
"	૨૨૦ અ.	૨૧૧
"	૨૨૨ અ.	૨૧૩
"	૨૨૩	૨૧૫
"	૨૨૫ બ.	૨૧૯
૨	૧૫૫	૧૨
"	"	૧૬

अनुसन्धपिका

અનુવર્તિ (મિત્રારી)	અંક	સેખ	પાનું	અનુવર્તિ (મિત્રારી)	અંક	સેખ	પાનું
અનુવર્તિ	...	૧૫૧	૫૫	અનુવર્તિ	...	૧૫૮ અ	૧૮૩
	૧	૬૬	૧૬૬		૨	૧૪૬	૩૪
	"	"	૧૭૦		૩	૨૫૨	૮૧
અનુવર્તિ	...	"	૧૭૪		"	૨૧૮	૬૫
અનુવર્તિ	...	૨	૨૮		"	"	"
	"	૧૪૪	૭		૨	૧૧૬	૩૪
	"	૧૩૭	૮૬		"	૧૬૬	૧૧૮
	"	૧૬૧	૬૩		"	"	૧૧૬
	"	"	૧૨૨		૩	૨૧૬	૫૫
	"	૧૬૭	૧૨૬		"	"	૫૭
	"	"	૧૩૨		"	૨૨૬	૧૦૬
	"	૧૬૮	૧૩૪		"	૨૩૨	૧૮
	"	"	૧૩૫		૨	૧૨૮	૭૩
	"	"	૧૩૭		"	"	૭૮
	"	"	૧૩૮		૩	૧૪૪ અ	૧૬૦
	૩	૨૦૬	૬		૧	૫૫	૧૨૫
	"	"	૧૨		"	"	૧૨૭
	"	૨૨૩ અ	૨૧૫		૨	૧૪૫	૩૦
	"	"	૨૧૬		"	"	૩૩
અનુવર્તિ	...	૨	૧૬૭		૩	૧૨૫ અ	૧૧૬
અનુવર્તિ	...	"	૧૨૨		૨	૧૨૫	૪૨
અનુવર્તિ	...	૧	૬૬		"	"	૪૭
અનુવર્તિ	...	૩	૨૨૨ અ		"	"	૫૨
	"	"	૨૧૩		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
અનુવર્તિ	...	"	૨૧૪		૨	૧૪૫	૩૨
અનુવર્તિ	...	"	૧૮૩		"	૧૨૫	૪૨
અનુવર્તિ	...	"	૧૮૪		"	૧૨૬	૮૪
અનુવર્તિ	...	૧૩૦ અ	૧૪૮		"	૧૩૦	૬૬
અનુવર્તિ	...	૨	૧૬૬		૩	૧૩૦ અ	૧૪૬
	"	"	૧૧૭		"	૧૪૬ અ	૧૭૩
	"	"	૧૧૮		"	"	૧૭૫
	૧	૧૩	૪		"	૨૫૨	૭૭
	"	"	"		૨	૧૨૮	૭૪
	૨	૧૧૨	૨૦		૩	૧૨૫ ક	૧૩૮
	"	૧૪૬	૩૪		૧	૩૪	૫૦
	"	૧૬૭	૧૨૨		"	"	૫૬
અનુવર્તિ	...	૪૧	૭૫		૨	૨૦૬	૧૭૨
	"	"	૭૮		"	"	૧૭૪
અનુવર્તિ	...	૩	૬૫		"	"	
	"	૨૨૪	૭૫				
	"	૨૫૨					

अनुक्रमणिका

२३

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
ગોહિલવાડ	" ૫૨	૧૧૫	૫		
" ૮૨	૨૨૭	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૨	૧૭૯
" ૨૫૬	૮૪		"	"	૧૬
ગોહ	૨ ૧૨૨	૨૫	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૧૪૯
" ૧૨૩	૭૧	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૩	૨૩૮
" "	૭૫		"	"	૨૪૭
" ૧૨૫ અ	૧૧૯		"	"	૨૪૯
" ૧૪૯ બ	૧૭૭	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૨	૧૬૨
" "	૧૭૧		"	"	૬૯
અંબા	૨ ૧૨૩	૨૭	"	"	૧૦૦
" "	૭૦	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૩	૨૩૮
" "	૭૪	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૧	૫૯
" ૧૩૦	૬૫	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૩	૧૨૫
" "	૬૭		"	"	૧૧૭
" ૧૩૫	૧૪૨		"	"	૧૧૬
" ૧૩૬	૧૪૬	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૨	૧૩૮
" "	૧૪૭	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	"	૧૬૨
" ૧૪૧-૪૨	૧૯	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૩	૧૪૦
" ૧૪૭	૪૫	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૨	૧૬૦
" ૧૫૫	૬૩		"	"	૮૮
" "	૬૭	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૩	૫૬
" ૨૦૬	૧૦		"	"	૧૦૧
" ૨૧૮	૬૮		"	"	૧૦૩
" "	૭૧		"	"	૧૦૪
" ૧૨૫ અ	૧૨૨	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૩	૨૧૫
" "	૧૩૦	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	"	૨૩૩
અંજીતા	૨ ૧૬૫	૧૧૩	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૧૦૬
" "	૧૧૪		"	"	૧૬
" "	૧૧૬	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૩	૧૬
" ૧૪૪ ધ	૧૬૯	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૧	૧૬
" ૧૬૫ બ	૧૮૪		"	"	૧૧
" "	૧૮૫		"	"	૧૩
ગામિઅર	૨ ૧૩૫	૧૩૮	"	"	૧૬
" ૧૫૦	૫૨		"	"	૩૦
" ૧૫૧	૫૫	૫૭૬૩૬૩૬૩	...	૨	૧૩૬
" ૧૫૬	૬૬		"	"	૧૫૪
" ૫૮	૧૦૨	અ			
" ૨૩૩ અ	૨૩૧	અગ્રસારી	...	૨	૧૨૭
" "	૨૩૫		"	"	૭૨

” ”

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
જીનાગઢ	"	૧૫	૩	ઝ			
	"	૨૯	૪૨	ઝર	૧	૩૮	૧૨
	"	૪૨	૭૯		"	૪૨	૮૧
	"	૫૩	૧૧૮	ઝરી	"	૩૮	૧૨
૨	૧૫૪	૫૭			"	"	૧૩
"	૧૫૫	૬૦	ઝરીવલિસકા	...	૨	૧૩૦	૬૪
"	૧૬૨	૯૫			"	"	૬૬
"	૨૦૪	૧૬૬	ઝાણુઆ		૩	૨૩૭	૪૨
૩	૨૨૫	૯૭	ઝાર (ઝારી)	...	૧	૬૫	૧૫૧
"	૨૩૪	૨૪	ઝારીચલી	...	"	"	"
"	૨૩૫	૩૮	ઝાલાવાર	...	૨	૧૪૪	૨૮
"	૬ અ	૯૧	ઝીનુવાડા	...	"	૧૩૭	૧૧
"	૫૯ અ	૧૦૫	ઝ				
"	૧૫૫ અ	૧૮૧	ટિખાનક	...	૩	૨૪૪	૬૭
"	૨૨૨ અ	૨૧૩	ટિખાણા	...	"	૨૪૬	૬૧
જેસર	...	૯૨ ૧૧૧-૧૧૨			"	૨૫૬	૮૪
જેસલમીર	...	૧૪૯ અ	૧૭૪	ટિખાણુક	...	૩	૨૪૪
જોગીઆ	...	૧ ૨૯	૪૨		"	"	૬૧
જોધપુર	...	૨ ૧૨૯	૮૮		"	"	૬૨
	"	"	૯૩		"	"	૬૩
...	૨ ૧૩૮	૧૨			"	"	૬૪
	૩ ૧૪૮ અ	૧૬૬			"	"	૬૫
	"	૧૬૭	ટીમણા	...	"	૨૩૯	૬૬
	" ૧૪૮ ક	૧૬૮	ટંક	...	૨	૧૩૩-૩૪	૫૧
	" ૧૪૯ અ	૧૭૦	ઠ				
	" ૧૪૯ બ	૧૭૩	ઠાસરા	...	૩	૨૧૪	૪૩
	"	૧૭૪			"	૨૩૭	"
	" ૧૫૫ અ	૧૭૭	ઠેકવસાણુ	...	૨	૨૦૨	૧૬૩
	" ૧૫૭ ક	૧૮૭			"	"	૧૬૪
	" ૨૩૮ અ	૨૩૭	ઢ				
	" ૨૪૧ અ	૨૫૨	ડગાણુક	...	૧	૮૦	૨૨૦
જોનલકાણુ	...	" ૧૩૬ અ	૧૫૫		"	"	૨૨૧
જોલિપદક	...	૧ ૪૩	૮૧	કુમનિકા	...	૮૪	૨૪૦
જોલવા	...	૨ ૧૧૫	૩૭	કુક	...	૩ ૨૩૦ અ	૨૨૪
	" ૧૩૩-૩૪	૧૨૫	કલક	...	૧	૬૧	૧૩૯
જોત્રાણુ	...	" ૧૨૬	૫૪	કમોઈ	...	૩ ૨૧૫	૪૫
જોધાનક	...	૧ ૨૦	૧૩		"	૨૧૮	૬૫
	"	"	૧૪		"	૨૩૨	૧૬
	"	"	૧૫		"	૧૨૫ અ	૧૧૫

અનુક્રમણિકા

૨૬

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
				અમુકર	"	"	૧૭
કતાહાર	...	૨ ૧૮૬	૧૫૩		"	૧૧૭	૪૦
કતાહાર	...	" "	૧૫૨		"	"	૪૧
કાણ્યા	...	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૧		"	૧૧૮	૪૮
કારાલી	...	૨ ૧૨૦	૩		"	૧૨૦	૩૫
કિંદ્રિયાના	...	૩ ૧૪૦ અ	૧૫૬		"	૧૨૬	૫૪
		" "	૧૫૮	અગા	...	" ૧૧૮	૪૮
કીરક	...	૨ ૧૧૮	૪૮		"	"	૪૮
		" "	૪૯		"	"	૫૧
		" "	૫૧	અમુર	...	૨ ૧૬૨	૮૫
કેકપદક	...	૧ ૨૨	૨૧		૩ ૨૩૪	૨૪	૨૪
		" "	૨૨		" "	૨૫	૨૮
		" "	૨૩		" "	૩૩	૩૪
		" "	૫	અવલકૃષ્ક	...	૨ ૧૩૩-૩૪	૧૨૫
અગર	...	૨ ૧૦૬	૨૫	અસદથુ	...	૧ ૮	૧૪
		" ૧૧૪	૫૪	અસિદથુપરિધ	...	" ૭૩	૧૬૦
અગ્રાધુ	...	" ૧૨૬	૫૬		" "	"	૧૬૪
		" "	૬૪	અગ્રહ	...	૨ ૧૬૭	૧૨૨
અમના	...	" ૧૩૫	૧૩૮	અગ્રહી	...	૨ ૧૪૫	૩૧
		" "	૧૪૨	અગ્રહાદ	...	૩ ૨૪૪	૬૭
		" ૧૪૧-૪૨	૧૬		" ૨૫૦	૭૦	
અમુવા	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭		" ૨૫૧	"	
અમુવાનર	...	૧ ૮૫	૨૪૩		" ૨૫૩	૮૨	
અમુવાપિકા	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૭	અમહ	...	૨ ૧૧૮	૪૮
અમુવાવિકા	...	૨ ૧૨૩	૨૮	અમનમર	...	૧ ૭	૧૨
		" "	૩૨		" ૩૭	૧૧	
		" "	૩૫		૨ ૧૬૪	૧૧૦	
		" ૧૨૬	૫૪	અગ્રાલીપુર	...	૩ ૨૪૧ અ	૨૫૨
અમુકર	...	૧ ૬૮	૧૬૨		" "	"	૨૫૩
		" "	૧૬૬	અગ્રાવા	...	૨ ૧૨૩	૨૮
		" "	૧૬૮		" ૧૨૬	૫૪	
		" ૧૦૨	૩	અગ્રોર	...	૩ ૧૪૬ અ	૧૭૩
		" "	૪		" ૨૪૧ અ	૨૫૨	
		" "	૫	અગ્રામક	...	૧ ૧	૧
		૨ ૧૦૬	૮		" ૬	૧૬	
		" "	૧૧		" ૧૦	૧૭	
		૧૧૦	૧૬				

ત્રિમવિ	અંક	અંક	લેખ	પાત્ર	ત્રિમંગમક	અંક	લેખ	પાત્ર
ત્રિમવિ	...	૨	૧૨૨	૧૯	ત્રિમંગમક	...	"	૪
ત્રિનિપક	...	"	"	૨૩		"	૬૭	૧૫૭
	...	૧	૧૭	૫		"	"	૧૫૬
	...	"	"	૬		"	"	૧૬૧
	...	"	"	૮	ત્રિહટિ	...	૨	૨૦૧
ત્રિભકવાડા	...	૩	૨૩૭	૪૩		"	"	૧૬૦
	...	"	૨૪૮ અ	૨૪૬	ત્રેના	...	"	૧૬૧
ત્રુંગભદ્રા	...	૨	૧૨૧	૧૬	ત્રેના	...	૨	૧૨૮
	...	"	૧૨૨	૨૨	ત્રેનાહાર	...	૨	૧૩૩-૩૪
	...	"	"	૨૬	ત્રેનાહાર	...	"	૧૨૬
	...	"	૧૩૦	૬૬	ત્રેયપથા	...	૩	૨૩૧
ત્રુંગાવ	...	"	૧૨૨	૧૯		"	"	૧૫
તેજાધુર	...	૩	૧૫૮ અ	૧૬૩		"	"	૧૭
તેજ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	થ			
	...	૩	૨૩૧	૧૩	થનવી	...	૨	૧૨૬
તેજ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૩૩	થાણા	...	"	૧૩૦
	...	"	"	૧૩૬		૩	૨૩૬ અ	૨૫૦
તેજપુરક	...	૩	૨૩૬	૫૧	થુણવિ	...	૨	૧૨૬
	...	"	"	૫૭		"	"	૫૬
તેજંગણા	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૪		"	"	૬૪
તેજંગન	...	૨	૧૩૭	૫	ક			
તેજાર	...	"	૧૩૬	૧૪૬	કલિકુપક	...	૧	૩૮
તેજણામ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૧૯		"	"	૬૩
	...	"	"	૨૨	કલિકુપક	...	૩	૧૪૪ ક
	...	"	"	૨૪		"	"	૧૬૨
તેજણે	...	૨	૧૨૪	૩૭	કલિકુપક	...	"	૧૬૩
	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૫	કલિકુપક	...	"	૧૬૪
	...	"	"	૧૩૬		"	"	૧૬૫
	...	"	૧૩૦ અ	૧૪૬	કલિકુપક	...	૨૨૦ અ	૨૧૧
તેજજક	...	૨	૧૩૬-૩૪	૧૨૫		"	"	૨૧૨
	...	"	"	૧૨૬	કલિકુપક	...	૧	૫૮
ત્રિહટ	...	૧	૧૪	૬	કલિકુપક	...	૩	૫૮
ત્રિપુર	...	૨	૧૩૬	૧૪૬	કલિકુપક	...	૨	૧૨૮
ત્રિજ	...	૨	૨૦૬	૧૭૨	કલિકુપક	...	"	૭૮
	...	"	"	૧૭૪	કલિકુપક	...	૩	૨૩૦
ત્રિજનપાલ (વિપય)	...	"	"	"	કલિકુપક	...	"	૧૧
ત્રિજતિમક	...	૧	૫૭	૧૫૬	કલિકુપક	...	૨૦૭	૧૫
ત્રિજંગમક	...	૧	૧૬	૩	કલિકુપક	...	૨૦૮	૨૧
	...				કલિકુપક	...	૨૦૬	૨૬

अनुक्रमणिका

२५

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
उपाध्याय	...	२	१६८	१३५	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	१३६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	१३७	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	१४०	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देश	...	१	६५	२८१	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	२८२	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	२	२०६	१७२	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	१	८३	२३५	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	"	३६	६५	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	६६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देश	...	२	१६८	१३६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देश (संक्षेप)	...	"	१३०	६६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	"	१२६	६१	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	१२६	८१	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
दीर्घविक	...	३	२४८	६६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
द्विधा	...	"	२०१	१६०	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
द्विधा	...	१	८४	२३६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	२४०	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देश	...	३	२३० अ	२२३	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	२२४	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	२२६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	२२७	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	२	१६५	११४	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	१	४२	८१	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	८४	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	"	"	७६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
उद्देशिका	...	२	१५८	७६	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
	"	"	"	८०	तन्त्रशास्त्र	...	२३८
६							
६	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
७							
७	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
८							
८	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
९							
९	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१०							
१०	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
११							
११	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१२							
१२	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१३							
१३	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१४							
१४	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१५							
१५	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१६							
१६	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१७							
१७	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१८							
१८	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
१९							
१९	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
२०							
२०	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
२१							
२१	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
२२							
२२	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
२३							
२३	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
२४							
२४	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			
२५							
२५	...	१	५७	१२६			
	"	"	६३	२६३			
	"	"	६४	२७५			
	३	५६ अ		१०५			

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
દેવપદન	...	૨ ૧૬૩	૧૦૧	કારકા	...	૧ ૧૧	૧૮
		" "	૧૦૨			૩ ૨૨૮	૯
		૩ ૨૨૨	૭૯			" ૨૩૦	૧૧
		" "	૮૬			" "	૧૨
દેવપતન	...	૨ ૧૬૩	૧૦૮			" ૨૧૬ અ	૨૦૪
		૩ ૨૧૭	૬૦			" ૨૨૮	૨૨૧
		" ૨૨૮	૮૨			" ૨૩૮ અ	૨૫૦
		" ૨૪૧ અ	૨૫૬	કીપ	...	૧ ૧૫	૧૦
દેવપાટણ	...	" ૧૬૩	૧૦૧			" ૮૨	૨૨૩
દેવભદ્રિપલિકા	...	૧ ૪૫	૯૦			" "	૨૨૭
		" "	૯૩			" "	૨૨૬
દેવરક્ષિત	...	" ૪૧	૭૪	દેનિકા	...	૩ ૨૩૩	૨૨
		" "	૭૮	પ્રવિઙ્ગ	...	" ૨૫૨	૭૭
દેવશી	...	" ૮૮	૨૪૯	પ્રાચીક	...	૧ ૨૮	૪૨
		૨ ૧૨૫	૪૨	પ્રાચીક	...	૧ ૨૬	૪૩
		૩ ૯૨	૧૧૨				
		" ૨૩૭	૪૦	ધઉલી	...	૨ ૧૬૮	૧૩૫
દેવવિતાનક	...	" ૨૨૮	૨૨૨			" "	૧૩૬
દેવળી	...	૨ ૧૩૮-૩૪	૧૨૫	ધમાસદ	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૫
		" ૧૩૫	૧૩૯			" "	૧૪૮
દેવાહિ	...	" ૧૭૦	૧૪૩			" "	૧૫૨
દેવીસરસ	...	૩ ૫૬ અ	૧૦૫	ધમાર	...	૨ ૧૩૮	૧૨
દેસુરક્ષિતિભજ	...	૧ ૭૨	૧૮૪			" "	૧૪
		" "	૧૮૮	ધમવલ્લિકા	...	" ૧૩૦	૯૬
દેસુરી	...	૩ ૧૪૮ ક	૧૬૮			" "	૧૦૩
દેસેનક	...	૧ ૮૨	૨૨૩	ધન્મોદ	...	૧ ૬૬	૧૭૦
		" "	૨૨૮	ધન્વ	...	૧ ૬	૮
		" "	૨૨૯	ધમડાહા	...	૨ ૧૪૧	૧૪૨
દેહમર્ધ	...	૩ ૧૪૪ ક	૧૬૧	ધમલાઅહા	...	૨ ૧૪૧-૪૨	૧૮
દોડિમાપક (ડોડિમાપાટક)	...	૨ ૧૬૫	૧૧૬			" "	૧૯
દોહદ	...	૩ ૧૪૪ અ	૧૫૯			" "	૨૩
		" ૧૪૪ ક	૧૬૧			" "	૨૪
		" "	૧૬૨	ધમાર	...	૧ ૬૯	૧૭૦
દોસતાપાદ	...	૨ ૧૨૩	૨૭	ધમમુદલિકા	...	૧ "	૧૬૯
દંડાદિપથક	...	૨ ૧૫૮	૭૮			" "	૧૭૦
		" "	૮૦			" "	૧૭૪
દંડાલીપથક	...	" ૨૦૬	૧૭૪	ધરમપુરી	...	૩ ૨૩૭	૪૧
દંત્વારા	...	" ૧૩૮	૧૨	ધર્મવલ્લિકા	...	૨ ૧૬૨	૯૪
દંબક	...	૩ ૨૦૬	૫			" "	૯૫

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
इक्षवली ...	"	२१०	३०	दीनानाथ ...	"	५७	१३०
	"	२११	३२		"	"	१३२
	"	"	३५	दीपनाथ ...	"	६८	१२
	"	२१२	३७		"	"	१३
	"	"	४०	दीव ...	"	२१७	५८
इक्षवति ...	"	२१५	४५	दुहापुर ...	"	१४४	२८
	"	२१८	६५	दुहृदुहृ ...	"	७२	१६०
इक्षपुर ...	"	५०	१०६		"	"	१६४
	"	"	१०८	दुहृदुहृदिका ...	"	"	१६०
	"	"	११०		"	"	१६४
	"	५६	१३४	दुधुआ ...	"	२१६	५६
	"	६८	१६२		"	"	५७
	"	६६	१६६	दुष्टशत्रुता ...	"	१६०	८६
	"	"	१७०		"	"	८८
	"	११२	२०		"	१६८	१३५
	"	"	२२		"	"	१३६
	"	५८	१०२		"	"	१३७
इक्षारु ...	"	२२६	१०६		"	"	१३८
इक्षारु (मन्त्रसार)	"	६६	१७०	दुष्टशत्रुता ...	"	"	१३४
इक्षित ...	"	११४	२८	दुष्टश्री ...	"	१५६	६८
	"	"	२६		"	"	७१
इक्षिप्यापय ...	"	६	७	दुष्टाभ ...	"	११८	४८
	"	"	६	दुष्टाभा ...	"	१४५	३०
	"	"	११	दुष्टाभा ...	"	"	३२
इक्षिप्याभा ...	"	२०६	१७४		"	"	३३
इक्षिनगर ...	"	२१	१६	दुष्टद्वार ...	"	३४	५६
इक्षितो ...	"	१३०	६६		"	"	५७
इक्षित ...	"	२०२	१६३	दुष्टशक्ति ...	"	५०	१०६
इक्षित ...	"	२०६	१७२		"	"	१०८
	"	"	१७४	दुष्टापरिणत ...	"	८५	२४३
इक्षित ...	"	१३०	६६		"	"	२४४
इक्षित ...	"	१४४	१६१	दुष्टवादा ...	"	२०६	३
इक्षित ...	"	६३	२६३	दुष्टकुलपाठक ...	"	१६	१६६
	"	"	२६७		"	"	१७०
	"	"	२७४		"	"	१७४
इक्षित ...	"	२४०	५८		"	७६	२१६
इक्षित ...	"	१६८	१३६	दुष्टगिरि ...	"	१३७	८
इक्षित ...	"	२५६	८४	दुष्टगति ...	"	१६५	११४
इक्षित ...	"	६६	१७०	दुष्टगति ...	"	२१७	११

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું		
નતાકીમી	...	૨	૧૬૬	૧૧૮	નવખીસક	...	૨	૧૩૬	૧૫
	"	"	"	૧૧૯		"	"	"	૧૬
નદીદ	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	નવસખી	...	૧	૫૩	૧૧૬
નદીપ	...	૧	૩૪	૫૬	નવસર	...	૩	૧૪૬ બ	૧૭૪
	"	"	"	૫૭		"	"	"	૧૭૬
નદુલ	...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮	નવસારી	...	૧	૧૦૩	૮
નદુતરાનિકા	...	"	"	"		"	"	"	૯
નદુલપુર	...	૨	૧૪૮	૪૯		"	૧૦૫	૧૩	
નદુઆમ	...	"	૧૩૦	૯૬		"	"	૧૪	
	"	"	"	૧૦૩		૨	૧૦૬	૪	
નદુનગાવ	...	"	૧૩૦	૯૬		"	૧૧૫	૩૦	
નદીઆરક	...	૧	૫૦	૧૧૦		"	૧૧૭	૪૦	
નદુઆમ	...	૩	૨૩૬	૫૧		"	"	૪૧	
નદીદા (નમ્મદા)	૨	૧૨૫	૪૨			"	૧૨૫	૪૧	
	"	"	૪૭			"	૧૨૮	૭૬	
	"	"	૫૨			"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	
	"	૧૨૬	૮૮			"	"	૧૨૫	
	"	૧૩૦	૯૬			"	૧૩૫	૧૩૬	
	"	૧૨૧	૧૦૬			"	૧૪૧-૪૨	૧૮	
	"	"	૧૧૩			"	"	૧૯	
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪			"	"	૨૦	
	"	૧૫૭	૭૩			૩	૨૩૧	૧૩	
	"	"	૭૪			"	૧૨૫ બ	૧૨૧	
	૩	૨૧૫	૪૭			"	"	૧૨૨	
	"	"	૫૨			"	"	૧૨૩	
	"	૨૧૮	૭૧			"	"	૧૨૪	
	"	૧૨૫ ક	૧૩૬			"	"	૧૨૫	
	"	"	૧૩૭			"	૧૨૫ ક	૧૨૬	
	"	૧૩૦ અ	૧૪૮			"	"	૧૨૭	
	"	૧૫૭ બ	૧૮૩			"	"	૧૨૮	
	"	૨૧૬ અ	૨૦૪			"	"	૧૨૯	
	"	૨૩૩ અ	૨૨૬			"	૧૩૦ અ	૧૩૦	
	"	૨૩૮ બ	૨૪૬			"	"	૧૩૧	
	"	"	૨૪૭			"	૧૪૦ અ	૧૪૨	
	"	"	૨૪૮			"	૨૩૦ અ	૨૨૪	
	"	"	૨૪૯			"	"	૨૨૫	
નવદોલ	...	"	૨૩૮ અ	૨૩૮	નવસારી	...	૧	૧૦૩	૮
નવસારી	...	૧	૬૮	૧૬૩		"	"	૯	
	"	"	૧૬૭	૧૬૪	નવાનગર	...	"	૪૦	૭૦
	"	"	૧૬૮	૧૬૫		૩	૧૬૪	૨૦૮	
	"	"	"	"		"	૨૨૦ અ	૨૧૧	

अनुसूची

२९

	अंश	शेष	पान		अंश	शेष	पान		
धन...	...	३	२०७	१५	धिन...	...	३	२३३	२१
		"	"	१७		"	"	"	३५
		"	२०८	२१	विस्वी...	...	३	२३८	५४
		"	२१०	३०		"	"	"	५७
		"	२११	३२	धुप...	...	"	१३०	१४८
		"	"	३३	धुणी...	...	२	१३३-३४	१२३
		"	"	३५	धु...	...	१	८३	२३६
		"	"	३७		"	"	"	२३४
		"	"	४०	धु...	...	२	२०१	१६०
		"	२५१	२५८		"	"	"	१६१
ध...	...	"	१२५	१३४		"	२०२	१६४	
		"	"	१४१	धे...	...	३	२३३	२१
ध...	...	२	१३०	६६		"	"	"	२३
ध...	...	२	१४१-४२	२४	धे...	...	१	६५	२८०
ध...	...	३	१४४	१५८	२	१३७		६	
		"	२३७	४३	"	"		८	
ध...	...	२	१४७	३६	३	२१५		४५	
		"	"	४२	"	२१८		६५	
		"	"	४५	धे...	...	२	१६८	१३६
		३	२१५	४७	धे...	...	"	१३७	८
		"	२३८	४८	न				
ध...	...	१	४५	६०	न...	...	३	२३८	५१
ध...	...	"	"	६३	न...	"	"	"	"
ध...	...	२	१५४	५८	न...	...	१	६६	१५६
		"	"	५८	न...	...	२	१४७	३६
		"	१५५	६१	"	३	२१८	६५	
		"	"	६५	"	"	"	७०	
ध...	...	२	१३६	१४७	न...	...	१	२४	२८
ध...	...	३	१२५	१३७	"	"	"	२८	२८
ध...	...	२	१२५	४२	"	७३		१८०	
ध...	...	२	११७	४३	"	"		१६४	
		"	"	४५	"	८५		२४३	
		"	१२५	४२	"	"		२४४	
		"	"	४७	न...	...	"	२५	३०
		"	"	५२	न...	...	"	६६	२८८
		३	१२५	१३७	न...	...	३	१५५	१७८
ध...	...	२	१४४	२८	"	"	"	१७६	
		३	१४४	१६४	न...	...	"	१४८	१६७
		"	१५७	१६०	"	१४८		१७०	
					"	"		१७२	

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
નિર્મલ	૧	૬૯	૧૬૯	પદ્મનાભ	૨	૧૨૧	૧૩
નિર્મલ	૧	૬૯	૧૭૪		૧	"	૧૭
નિર્મલ	૧	"	૭	પદ્મ	૧	૧૦૬	૧૪
	૧	"	૯		૧	"	૧૫
	૧	"	૧૧	પત્રીકા	૩	૨૩૨	૧૯
નીલનાભિયા	૩	૧૪૪ ક	૧૬૧	પત્રના	૨	૧૩૬	૧૪૭
નીલની	૨	૨૦૧	૧૬૦	પરતાપગઢ	૩	૨૩૭	૪૦
	૧	"	૧૬૧	પરતાપગઢ	૧	"	૪૩
નીલની	૩	૧૩૦ અ	૧૪૭	પરિચય	૧	૧૦૨	૩
નીલની	૧	૬	૯		૧	"	૪
નીલની	૧	૭૩	૧૬૦		૧	"	૭
નીલની	૧	૬૮	૧૬૨	પદ્મિકા	૩	૨૩૨	૧૮
	૧	"	૧૬૩		૧	"	૨૦
	૧	૬૯	૧૬૬	પદ્મસાગર	૨	૧૧૫	૩૦
નીલની	૩	૧૪૬ બ	૧૭૪	પદ્મવ	૧	૧૨૨	૨૫
નીલની	૨	૨૦૬	૧૭૨		૧	૧૩૦	૬૬
	૧	"	૧૭૩	પદ્મસાગર	૧	૬	૭
	૧	"	૧૭૪		૧	"	૮
નીલની	૧	૫૦	૧૦૬		૧	"	૧૦
	૧	"	૧૦૮		૧	૧૫	૬
નીલની	૨	૨૦૨	૧૬૪		૧	"	૯
પદ્મ	૧	૧	૧૭	પદ્મિકા (પુરોહિત	૧	૧૬	૭
પદ્મ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	પદ્મિકા)	૧	"	૮
પદ્મ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭		૩	૧૪૮ અ	૧૬૬
પદ્મ	૧	૭૪	૧૬૫	પદ્મવતી	૨	૧૨૧	૧૩
	૧	"	૧૬૮		૧	"	૧૭
	૧	"	૨૦૨	પદ્મના	૧	૬૮	૧૬૩
પદ્મ	૧	૭૧	૧૮૦	પદ્મસાગર	૨	૧૨૩	૨૭
	૧	"	૧૮૨	પદ્મ	૧	૧૬૮	૧૪૦
પદ્મ	૩	૧૩૦ અ	૧૪૭	પદ્મવતી	૧	૭૯	૨૧૬
પદ્મ	૧	"	૧૪૮	પદ્મ	૨	૧૩૭	૪
	૧	"	૧૫૨		૧	૧૪૩	૨૫
પદ્મ	૧	૫૨	૧૧૫		૧	૧૫૮	૭૮
પદ્મ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭		૧	૧૬૫	૧૧૬
	૧	૧૮૮-૯૨	૧૫૫		૩	૨૧૮	૬૫
	૧	૨૦૩	૧૬૫		૧	૨૨૩	૮૮
પદ્મ	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮		૧	૨૩૭	૪૧
પદ્મ	૧	૨૩૩ અ	૨૩૦		૧	૧૩૦ અ	૧૪૮
	૧	"	૨૩૧				

अनुक्रमिका

३३

अंश	दीप	पान	नांदापुरी	अंश	दीप	पान
ननुं कथ्योप ...	२	१३७	११	२	१०६	५
नासिधर ...	३	२३४	२४	"	"	६
	"	"	२५	"	"	१०
	"	२३५	२८	"	११०	१३
	"	"	२६	"	"	१४
	"	"	३३	"	"	१७
नागवृत्तिसिद्धा ...	"	१४६	५१	"	११२	२१
नागदा ...	२	२५२	७६	"	११४	२४
नागविमानक ...	३	६६	१०६	"	"	२५
	"	"	११०	नादिद ...	"	३
नागदक ...	१	८५	२८०	नायक ...	३	१२५ ६
नागनगर ...	३	२१५	४६	नागशीतक ...	२	१३३-३४
नाममोह ...	"	"	५६	"	"	१३३
नाममोहिका ...	२	१४१-४२	१८	"	"	१३६
	"	"	१६	नायका ...	३	२१६
	"	"	२१	"	"	५७
	"	"	२४	नालोकाग्राम ...	३	२१६
३	१२५ ५	१२१	१२१	नालोका ...	"	५७
"	"	१२४	१२४	नायक ...	"	१२५ ६
"	"	१२६	१२६	नावासिका ...	२	१३२
"	"	१३२	१३२	"	"	१३१
"	"	१३२	१३२	नासिक ...	१	१३
"	१२५ ६	१३६	१३६	२	१२१	६
नामदक ...	"	२५२	७६	"	"	१७
नामाभ्या ...	"	२३६	५१	नासिक ...	१	१०७
"	"	"	५४	नामग्राम ...	२	१५६
नामाभ्या ...	"	"	५७	"	"	७१
नामवैदिक ...	१	४१	७४	निकाव ...	१	८२
"	"	"	७७	निगद ...	२	१२२
नामवैदिक ...	३	१४८ ६	१६८	निगुद ...	"	११४
नामवैदिक ...	२	१३७	३	"	"	२८
३	१४४ ६	१६४	१६४	"	"	२६
"	१४८ ६	१६८	१६८	निगुद ...	१	५१
"	१४६ ७	१७०	१७०	निगुदक ...	३	५१
"	"	१७१	१७१	"	"	१०१
"	२१६ ७	२०५	२०५	निगुद-नी ...	"	२३२
"	२३८ ५	२४७	२४७	निगुद-पदक ...	"	२३२
"	२४१ ५	२५३	२५३	"	"	२०
				निगुदपु ...	१	१०७

પુસ્તક	અંક	લેખ	પાનું	પ્રકાર	અંક	લેખ	પાનું
પુસ્તક	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩	પ્રાચીન	૧	૮૮	૧૪૯
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨		"	"	૨૫૫
	"	૨૧૬ અ	૨૦૪	પ્રાચીન	"	૭૬	૨૦૫
	"	૧૬૪	૨૦૮		"	"	૨૦૬
	"	૨૧૮ અ	૨૦૯	પ્રાચીન	૨	૧૨૭	૬૮
	"	૨૧૯ અ	૨૧૦		"	"	૭૨
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧	પ્રાચીન	૩	૪૪ અ	૯૭
	"	૨૨૨ અ	૨૧૩	પ્રાચીન	૨	૧૩૫	૧૩૭
	"	૨૨૩ અ	૨૧૫	પ્રાચીન	૩	૨૩૪	૨૪
	"	૨૨૫ અ	૨૧૬		"	"	૨૫
પુસ્તક	૨	૧૩૬	૧૪૭	પ્રાચીન	"	૩૮	૬૩
પુસ્તક	૩	૧૨૫ અ	૧૨૪	પ્રાચીન	૨	૧૩૫	૧૩૮
	"	"	૧૨૬	પ્રાચીન	"	૧૨૫	૪૨
	"	૧૩૦ અ	૧૪૮	પ્રાચીન	૩	૧૨૫ અ	૧૨૩
પુસ્તક	૧	૧૪	૬	પ્રાચીન	"	"	૧૨૧
	"	"	૭		"	૨૩૩	૨૧
	૨	૧૨૧	૬		"	૨૧૫ અ	૨૦૨
	"	"	૧૩		"	૨૧૬ અ	૨૦૪
	"	"	૧૭		"	૨૧૮ અ	૨૧૦
પુસ્તક	૧	૬૮	૧૬૩	પ્રાચીન	૨	૧૩૬	૧૫૧
	"	"	૧૬૭	પ્રાચીન	૧	૭૬	૨૦૫
	"	"	૧૬૮		"	"	૨૦૬
પુસ્તક	"	૯૯	૩૦૬	પ્રાચીન	૨	૧૨૩-૩૪	૧૨૫
(પુ)પ્રાચીન	"	૫૭	૧૩૦	પ્રાચીન	૧	૭૩	૧૮૬
	"	"	૧૪૨		"	૯૫	૨૮૦
પુસ્તક	"	૮૧	૨૨૨		૨	૧૧૭	૪૦
પુસ્તક	"	૫૨	૧૧૫		૩	૨૩૦	૧૦
પુસ્તક	"	૫૫	૧૨૭		"	૨૩૭	૪૨
પુસ્તક	૩	૬૨	૧૧૨		"	૧૪૪ ક	૧૬૧
પુસ્તક	"	૨૬ અ	૯૩		"	"	૧૬૨
પુસ્તક	૨	૧૨૮	૭૩	પ્રાચીન	૨	૧૩૨	૧૧૫
	"	"	૭૬		"	"	૧૧૮
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬	પ્રાચીન	"	"	૧૧૫
	૨	૧૫૭	૭૩	પ્રાચીન	૨	૧૩૬	૧૬
	"	"	૭૪	પ્રાચીન	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	૧	૧૩	૪		૩	૨૧૮	૭૫
	૩	૧૨૫ અ	૧૨૪		"	૨૨૨	૭૯
	"	૧૩૦ અ	૨૪૮		"	૧૩૦ અ	૧૪૮

अनुक्रमिका

३३

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
पाठ्य ...	३	१५७ ७	१८३	पाणिनाथ ...	१	४१	७४
	"	"	१८४		"	५१	१११
पाटलीपुत्र ...	१	१	५		३	२२६	६
(पाटलीपुत्र)	२	१३२-३४	१२२		"	२३०	१०
	"	"	१२५		"	२४३	६१
	"	"	१३३		"	२५६	८४
	"	"	१३६		"	२६ २५	६३
पंडित ...	"	१३०	६६		"	२२६	२२०
	३	१३० २५	१४६		"	"	२२१
पाण्ड्य ...	२	१२६	८४	पाशाद्वय ...	२	१२६	८३
पाण्ड्य ...	३	१४० २५	१५६		"	"	६३
	"	२३० २५	२२३	पाशाधिपति ...	३	२३२	१८
पाण्ड्य ...	१	१३	३		"	"	१६
	"	"	४	पाशुपति ...	२	१५८	७६
	"	१४	६	पाशाधिपति ...	३	२३२	२०
पाण्ड्य ...	"	१	१२	पिपि ...	१	८४	२३७
	"	"	१३	पिपि ...	"	५५	१२५
पाण्ड्य ...	२	११६	३४	पिपि ...	"	२७	३७
पाण्ड्य ...	"	१६८	१३५		"	"	३८
पाण्ड्य ...	"	१२२	१८		"	३४	५६
	"	१३७	३		"	"	५७
	३	२२३	८८	पिपि ...	२	१२०	८
	"	२४०	५८	पिपि ...	"	"	३
	"	२४१	५६		"	"	५
	"	२४६	६८	पुण्य ...	"	१७०	१४६
	"	१४० २५	१५६	पुण्य ...	"	१६८	१४०
	"	"	१५७	पुण्य ...	"	१३६	१४७
पाण्ड्य ...	१	५१	११३		"	"	१५०
	"	"	११४		"	"	१५४
पाणि ...	३	१४४ ३	१६४	पुण्य ...	१	५२	११७
	"	१४८ २५	१६६	पुण्य ...	१	८२	२२२
पाणिनाथ ...	१	१७	५	पुण्य ...	२	१३६	१४७
	"	२०	१४	पुण्य ...	१	५७	१२६
	"	"	१५		३	१४८ २५	१६६
	"	२२	२१		"	१४८ ७	१७३
	"	"	२३		"	१५५ ७	१८०
	"	२३	२४		"	१५७ २५	१८२
	"	२४	२६		"	१५७ ३	१८७
	"	२५	३०		"	१५७ ६	१८७
	"	२६	३२		"	१५७ ६	१८१

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
પ્રત્યાસપાટણ ...	૨	૧૫૫	૬૦	બચુમતી (બચુમા)	૨	૧૨૭	૬૫
પ્રવાગ ...	૭	૨૨૨	૮૬	"	૧૨૮	૭૩	
પ્રતોરો ...	"	૨૧૮	૬૫	"	"	૭૮	
પ્રસનપુર ...	૨	૧૫૬	૮૧	"	૧૨૬	૮૧	
	"	"	૮૨	"	૧૩૧	૧૦૫	
	"	"	૮૪	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	
પ્રાચી ...	૨	૧૭૭	૬	"	"	૧૨૫	
	૩	૧૫૫ બ	૧૮૦	"	૨૩૧	૧૩	
પ્રાંતિજ ...	"	૨૩૭	૪૦	"	૨૫૬	૮૪	
	"	"	૪૩	"	૧૩૦ બ	૧૪૪	
પ્રાંતિકો ...	"	૨૧૮	૬૫	"	"	૧૪૫	
	"	"	"	"	"	૧૪૭	
ફરકોબાદ ...	૩	૧૩૦ બ	૧૪૧	"	૨૩૩ બ	૨૩૬	
ફલકવદ ...	૨	૧૧૪	૨૮	અરડરિહનિ ...	૧	૪૭	૬૭
	"	"	૨૬	"	"	૬૬	
ફિલિલિ ...	"	૧૬૮	૧૩૫	અદરી ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
ફોયરી ...	"	૧૬૫	૧૧૪	બનારસ ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
(ફોયરી) ...	"	"	૧૧૬	બનાસ ...	"	૧૩૭	૫
	"	૧૭૦	૧૪૨	બન્ડીઆ ...	૧	૪૮	૮૬
ફલસર ...	૩	૨૪૭	૬૧	૩	૪૪	૬૫	
	"	"	૬૩	બાધી ...	૨	૧૨૫	૪૭
	"	"	૬૫	બાબુદગામ ...	"	૧૨૨	૧૬
ફલમસવણ ...	૩	૨૨૬	૮	બાબોન ...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	"	૨૩૦	૧૦	અરડક ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	"	૧૧	"	"	૧૩૨	
	"	"	૧૨	૩	૫૬ બ	૧૦૫	
	"	૨૨૬	૨૨૦	અરડિકો દડક ...	"	"	"
	"	"	૨૨૨	"	"	૧૦૮	
બુ				અરડા ...	"	૨૩૩	૨૧
બમસરો ...	૩	૨૧૮	૬૫	"	૨૧૫ બ	૨૦૨	
	"	"	૬૮	અરનમર ...	૧	૭૬	૨૦૫
	"	"	૭૧	બારોર ...	"	૭૩	૧૮૬
બચુમતી (બચુમા)	૧	૧૪	૬	બલુ ...	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮
	૨	૧૧૧	૧૮	બલકન (બલક)	૨	૧૪૫	૩૨
	"	૧૧૫	૩૦	બલવમનિક ...	૧	૫૭	૧૨૬
	"	"	૩૧	"	"	૧૩૦	
	"	૧૨૫	૪૩	"	"	૧૩૨	
	"	"	૪૪	બલસાર ...	"	૧૦૩	૯
	"	"	૫૧	"	૧૦૫	૧૩	

અભિસ	અંક	લેખ	પાનું	આલિ (આલી)	અંક	લેખ	પાનું
...	૩	૨૩૧	૧૩	આલિ (આલી)	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦
...	"	"	૧૫	...	"	૨૩૮ અ	૨૩૭
અલેઆમ	...	૧	૧૦૭	૧૭	આલેઆ	૨	૧૩૮
...	"	"	૧૬	આલેઆરજી	૧	૭૯	૨૧૬
...	"	"	૧૭	આલેઆનક	"	૭૮	૨૧૫
...	"	"	૧૮	...	"	"	૨૧૭
અલેસર	...	૨	૧૨૯	૮૧	આવાખ્યાસનો મક	"	૬
અલુનદશ	...	૩	૨૩૯	૫૭	આલિરિફ	"	૧૬
અલુચલા	...	૧	૩૬	૫૯	મિળાપુર	૨	૧૨૫
...	"	"	૬૦	૬૦	મિજેલિયા	૩	૨૩૮ અ
...	"	૬૫	૧૫૦	૧૫૦	મિલ્લખાત	૧	૩૮
...	"	"	૧૫૧	૧૫૧	મીકાનેર	૨	૧૧૪
...	"	"	૧૫૪	૧૫૪	મીજાપુર	૩	૨૩૮ અ
અલુવિયા	...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૨	મુચકલા	"	૨૩૭
અખેજ	...	૨	૧૪૫	૩૩	મુદેલખાંડ	"	૨૩૦
આડમેર	...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૩	મુદ્દગયા	"	૧૪૪
આડમેરા	...	૨	૧૪૮	૪૮	મુદ્દગયા	૧	૭
આપકાડી	...	૧	૩૭	૬૧	મુદ્દગારિકા	૩	૨૩૦ અ
આદામી	...	"	૧૦૩	૬૦	...	"	૨૨૪
...	૨	૧૨૫	૪૧	૪૧	...	"	૨૨૬
...	"	૧૩૦	૬૫	૬૫	...	"	૨૨૭
આદાવી	...	૧૨૫	૪૧	૪૧	...	૨	૧૬૫
...	"	"	૪૭	૪૭	...	૩	૨૩૯ અ
...	"	"	૫૨	૫૨	...	૨	૧૫૬
...	"	"	૬૫	૬૫	...	૩	૨૩૯
આન્ટવા	...	૩	૪૪	૭૦	...	૧	૧૦૭
આખરિયાવાડ	...	"	૨૫૦	૭૦	...	૨	૧૩૦
આમિયુવાડા	...	"	૧૫૭ અ	૧૮૫	...	"	૧૩૬
આમિયુગામ	...	"	૧૨૫ ક	૧૩૭	...	"	૧૩૮
આમ્બેલી	...	"	"	"	...	૩	૧૪૮ ક
આરડોલી	...	૨	૧૨૯	૮૩	...	૨	૧૧૪
...	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	૧૨૫	...	"	૨૪
...	૩	૨૩૧	૧૩	૧૩	...	"	૧૩૬
...	"	૧૩૦ અ	૧૪૮	૧૪૮	...	"	"
આરવનરથલી	...	૫૯ અ	૧૦૫	૧૦૫	...	૩	૧૨૫ અ
...	"	"	૧૦૮	૧૦૮	...	"	૪૪
આલાદિત્ય	...	૧	૭૭	૨૧૦	...	૧	૪૧
(તળાવ)	...	"	"	૨૧૧	...	"	"
આલિ	...	૩	૧૪૪ ક	૧૬૪	...	"	૫૭
(આલી)	...	૧૪૮ અ	૧૬૭	૧૬૭	...	"	૧૩૦
...	"	"	"	"	...	"	૧૩૨
...	"	"	"	"	...	૨	૧૫૫
...	"	"	"	"	...	"	૬૨

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ખડાપુરી ...	૨	૧૫૫	૬૩	ભદ્રપદ્મી ...	૨	૧૨૯	૮૭
	"	૧૬૨	૯૪	ભદ્રાચુક ...	૧	૫૭	૧૩૦
	"	"	૯૮		"	"	૧૩૨
	"	"	૧૦૦		૨	૧૬૪	૧૧૧
	૩	૨૧૯	૭૩		૩	૫૯ અ	૧૦૫
	"	"	૭૪		"	"	૧૦૭
ખડાપુરે ...	"	"	૭૫		"	૧૬૪	૨૦૮
	"	૨૫૫	૮૩	ભદ્રેણિયક ...	"	૫૯ અ	૧૦૫
ખડાંડ ...	૨	૧૩૭	૧૧	ભદ્રેણીકા ...	૧	૨૪	૨૮
ખડમણ ...	૨	૧૬૮	૧૩૫		"	"	૨૯
ખાદમણપદ્મિકા	"	૧૨૫	૪૭		"	૨૫	૩૦
	"	"	૫૨		"	"	૩૧
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૪		"	૨૯	૪૨
	"	"	૧૩૫		"	"	૪૩
	"	"	૧૩૭	ભદ્રેચર ...	"	૫૯	૧૩૫
	"	"	૧૪૧		૩	૨૨૦	૭૭
ખાદમણપાટક ...	૨	૧૫૭	૭૩		"	૫૯	૧૦૩
	"	"	૭૪		"	"	૧૦૪
	"	"	૭૭		"	૧૪૪ બ	૧૬૦
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૩	ભદ્રોપાત ...	૧	૪૫	૬૨
ભ					૨	૧૧૪	૨૫
ભગવત (તીર્થ)	૨	૧૩૧	૧૧૩	ભમોદરા (મ્હોટા)	૧	૧૬	૩
ભગવાદાન્દી ...	૩	૨૩૬	૫૧	ભરાણા ...	૨	૧૬૪	૧૧૦
ભદ્રકપત્ર ...	૧	૪૪	૮૯		"	"	૧૧૧
	૩	"	૯૫		૩	"	૨૦૮
	"	"	૯૬	ભરૂકમ્હ ...	૧	૭૨	૧૮૫
ભદ્રગ્રામ ...	૨	૧૩૦	૧૦૩		"	"	૧૮૯
ભાદારકવદાર ...	૧	૩૬	૫૯		"	૭૩	૧૯૧
	"	"	૬૦		૨	૧૦૯	૮
ભદ્રાકબેદ ...	"	૩૮	૬૨		"	"	૧૧
	"	"	૬૩		"	૧૧૪	૨૭
ભાદિકા (મામ)	"	૮૦	૨૨૧		"	"	૨૯
ભાદિકા ...	૩	૨૨૬	૯		"	૧૧૫	૩૦
	"	"	૨૨૦		"	"	૩૨
	"	"	૨૨૨		"	૧૧૬	૩૪
ભાણા ...	"	૧૪૩ બ	૧૬૮		"	"	૩૫
ભદ્રકપત્ર ...	"	૪૪	૯૫		"	"	૩૮
ભદ્રપદ્મ ...	૧	૪૯	૧૦૪		"	"	૫૧
ભદ્રપત્રનક ...	"	૩૯	૬૭		"	૧૧૯	૫૫

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું
ભાગ્યેશ્વર	...	૨ ૧૨૬	૫૮	ભક્તર	...	૧ ૨૩
		" "	૬૪			" "
		૩ ૨૨૮	૭	ભક્તદેશ	...	૨ ૧૫૫
		" "	૮	ભક્ત	...	૧ ૬૩
		" ૨૪૦ અ	૨૨૩			" "
		" "	૨૨૪	ભાગલપુર	...	૨ ૧૩૩-૨૪
		" "	૨૨૬			" ૧૩૫
ભાગ્ય	...	" "	૨૨૭			" "
		૧ ૬૮	૧૬૨	ભાદુપદ	...	૩ ૧૪૮ અ
		" ૬૬	૨૮૮	ભાદુપડા	...	" ૧૪૯ અ
		" ૧૦૨	૩	ભાડવા	...	૧ ૪૦
		૨ ૧૦૮	૫	ભાડકચ્છ	...	૩ ૨૨૮
		" ૧૧૨	૨૦	ભારોડા	...	૧ ૬૮
		" ૧૧૪	૨૪	ભાનિભાડા	...	૨ ૧૬૮
		" "	૨૫			" "
		" ૧૧૬	૩૪	ભાવનગર	...	૧ ૧૬
		" ૧૧૭	૪૦			" ૧૮
		" "	૪૧			" ૧૯
		" ૧૧૮	૪૭			" ૨૦
		" "	૪૯			" ૨૧
		" ૧૨૫	૪૨			" ૨૨
		" ૧૨૬	૫૪			" ૨૪
		" ૧૨૯	૮૧			" ૨૫
		" "	૮૩			" ૩૭
		" ૧૩૧	૧૦૬			" ૩૯
		" ૧૩૭	૪			" ૪૦
		" ૧૬૨	૬૫			" ૬૧
		૩ ૨૨૮	૬			" ૬૫
		" ૨૩૬	૩૫			" ૭૦
		" ૨૩૦ અ	૨૪૪			" ૬૧
		" ૨૩૩ અ	૨૨૯			" ૬૫
		" "	૨૩૧			" ૭૦
		" "	૨૩૫			" ૭૮
		" "	૨૩૬			" ૮૧
ભાત્યુલુક	...	૨ ૧૨૫	૪૭			" ૮૪
ભાત્યુલુક	...	૩ ૧૨૫ ૩	૧૩૭			" ૮૮
ભાત્યુલુક	...	૨ ૧૨૫	૪૨			" ૯૨
ભાત્યુલુક	...	" "	૫૨			૨ ૧૪૭
ભાત્યુલુક	...	" ૧૨૫	૪૨			" ૧૬૭
ભાત્યુલુક	...	૧ ૪૭	૬૮			૩ ૨૪૩
						" ૬૨
						" ૧૧૧
						" ૧૧૨

સાનુક્રમણિકા

૩૭

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
અક્ષપુરી ...	૨	૧૫૫	૬૩	અક્ષપત્રી	...	૨	૧૨૯
	"	૧૬૨	૬૪	અક્ષપત્રક	...	૧	૫૭
	"	"	૬૮		"	"	"
	"	"	૧૦૦		૨	૧૬૪	૧૧૧
	૩	૨૧૯	૭૩		૩	૫૨ અ	૧૦૫
	"	"	૭૪		"	"	૧૦૭
અક્ષપુરે ...	"	"	૭૫		"	૧૬૪	૨૦૮
	"	૨૫૫	૮૩	અક્ષપત્રિકા	...	"	૫૬ અ
અક્ષાંક ...	૨	૧૩૭	૧૧	અક્ષપત્રીકા	...	૧	૨૪
અક્ષાંશ ...	૨	૧૬૮	૧૩૫		"	"	૨૯
આકાશચંદ્રિકા	"	૧૨૫	૪૭		"	૨૫	૩૦
	"	"	૫૨		"	"	૩૧
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૪		"	૨૯	૪૨
	"	"	૧૩૫		"	"	૪૩
	"	"	૧૩૭	અક્ષપત્ર	...	"	૫૬
	"	"	૧૪૧		૩	૨૨૦	૭૭
આકાશચંદ્રિકા ...	૨	૧૫૭	૭૩		"	૫૬	૧૦૩
	"	"	૭૪		"	"	૧૦૪
	"	"	૭૭		"	૧૪૪ બ	૧૬૦
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૩	અક્ષપાત્ર	...	૧	૪૫
ભ					૨	૧૧૪	૬૨
ભગવત (તીર્થ)	૨	૧૩૧	૧૧૩	અભાદરા (મોહાટા)	૧	૧૬	૨૫
ભગવાદ-દી ...	૩	૨૩૯	૫૧	અભાદરા	...	૨	૧૬૪
ભદ્રકપત્ર ...	૧	૪૪	૮૯		"	"	૧૧૦
	૩	"	૯૫		૩	"	૧૧૧
	"	"	૯૬	અક્ષપત્ર	...	૧	૭૨
	"	"	૧૦૩		"	"	૧૮૫
ભદ્રકપત્ર ...	૨	૧૩૦	૫૬		"	૭૩	૧૮૬
ભદ્રકપત્રિકા ...	૧	૨૬	૬૦		૨	૧૦૯	૮
	"	"	૬૨		"	"	૧૧
ભદ્રકપત્ર ...	"	૩૮	૬૩		"	૧૧૪	૨૭
	"	"	૨૨૧		"	"	૨૯
ભદ્રકપત્ર (આમ)	"	૮૦	૬		"	૧૧૫	૩૦
ભદ્રકપત્ર ...	૨	૨૨૬	૨૨૦		"	"	૩૨
	"	"	૨૨૨		"	૧૧૬	૩૪
	"	"	૨૨૮		"	"	૩૫
ભદ્રકપત્ર ...	"	૧૪૩ બ	૬૫		"	"	૩૮
ભદ્રકપત્ર ...	"	૪૪	૬૫		"	"	૪૧
ભદ્રકપત્ર ...	૧	૪૬	૧૦૪		"	"	૪૫
ભદ્રકપત્ર ...	"	૩૯	૬૭		"	૧૧૯	૪૫

	અંક	લેખ	પાન		અંક	લેખ	પાન
મહાકાવ્ય	...	૧	૧૭	૫ મહિષક	...	૧	૭૪
		"	"	૬	"	"	૧૬૮
		"	"	૮	"	"	૨૦૨
મહામતી	...	"	૮૨	૨૨૩ મહિષવલી	...	"	૨૮૮
		"	"	૨૨૮	"	"	૨૮૫
		"	"	૨૨૯	"	"	૨૯૭
મધ્યદેશ	...	૨	૧૪૧-૪૨	૨૨ મહિષા	...	૩	૪૩
		"	"	૨૪ મહિષાણા	...	૨	૭૨
મધ્યમાન્ત	...	"	૧૩૦	૬૬	"	"	૮૦
મધ્યહિન્દ	...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૮ મહી	...	"	૪૭
મનસુરા	...	૨	૧૩૭	૬	"	"	૪૮
મનાથ	...	"	૧૧૯	૫૩	"	૧૨૩	૨૭
		"	"	૫૫	"	૧૨૫	૪૨
મના (મેના) (મેની)		૩	૨૩૮ બ	૨૪૬	"	"	૪૭
મન્દરાચલ	...	૨	૨૦૪	૧૬૯	"	"	૫૨
મન્દસુર	...	૩	૧૫૮	૧૦૨	"	૧૩૫	૧૩૯
મન્દસોર	...	૨	૧૧૨	૨૦	૩	૨૩૭	૪૧
મન્દરખાણી	...	"	"	૯	"	"	૪૨
		"	"	૧૩	"	"	૪૩
		"	૧૨૨	૧૮	"	"	૪૫
		"	"	૧૯	"	૧૨૫ ક	૧૩૫
		"	"	૨૩	"	"	૧૩૬
		"	"	૭	"	"	૧૩૭
મર	...	૧	૬	૭ મહીકાંઠા	...	"	૧૫૭
		"	"	૮	"	"	૧૬૩
		"	"	૯	"	"	૭૨
		"	"	૧૧	૨ મહીસાણા	...	૮૦
		"	૬૫	૨૮૦	"	"	૬૪
		૨	૧૨૨	૨૫ મહુવા	...	૧	૧૫૦
મર (તળાવ)		૧	૮૨	૨૨૩	"	૬૫	૨૨૩
મર્યાદા	...	૩	૧૪૯ બ	૧૭૩	"	૮૨	૧૪૮
મરુર	...	૨	૧૩૯	૧૫ મરુરદામનક	...	૩	૬૦
		"	"	૧૬	"	"	૬૩
મર્યા (મર્યા)	...	૩	૨૧૭	૬૯ મર્યાણા	...	૩	૧૮૪
મર્યાદા	...	૧	૭૩	૧૮૧ મર્યાદય	...	૨	૬૫
મર્યાદા	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૩	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
		"	"	૧૪૪	"	૧૩૫	૧૩૮
મર્યાસનક	...	૨	૧૨૩	૩૨	"	"	૧૪૧
		"	"	૩૫	૨ મર્યા	...	૧૭૪

અલ્પક્રમગણિકા

	અંક	લેખ	પાત્ર		અંક	લેખ	પાત્ર
બાવનગર	...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૯	ભુચપુર	...	૩૨
		"	૧૫૮ અ	૧૯૪		"	૩૫
		"	૨૧૫ અ	૨૦૩		"	૩૭
		"	૧૬૪	૨૦૮		"	૪૦
		"	૨૦૬	૧૭૨	ભેરજીકા	...	૮
બાંધર	...	૨	૧૮૦	૬૫		"	૧૧
બિનભાષ	...	"	૨૩૩ અ	૨૩૫	ભેસ્તા	...	૭૦
		"	૨૪૦	૫૮	ભેસવન	...	૪૨
બીહરી	...	"	૧	૧૭	ભેસાણુ	...	૧૪૪
જુજ (જુજ)	...	૩	૨૧૬ અ	૨૦૯	ભેલરવામી	...	૬૬
		"	૨૨૨ અ	૨૧૩		"	૭૦
જુમલી	...	"	૪૨	૮૪	ભોજુવા	...	૧૫૬
જુમજુસપદક	...	૧	૨૨૨ અ	૨૧૩		"	૧૬૦
જુજુતપદી	...	૩	૨૧૫ અ	૨૦૨	ભોજાનક	...	૧૧૧
જુમલિકા	...	"	"	૨૦૩		"	૧૧૬
		"	૨૩૩	૨૧	ભોપાલ	...	૧૭૦
જુમલિકા	...	"	"	૨૨	ભામરકલ્ય	...	૬૨
		"	"	૨૩		"	૬૩
		"	"	૨૧	મિંઝારી	...	૫૫
જુમલી	...	"	"	"			
જુમલી	...	"	"	૬૪			
જુમલી	...	૨	૧૬૨	૬૭	મગધ	...	૬૬
		"	"	૬૮	મકમર	...	૨૧૨
		"	"	૬૯		"	૧૧૨
		"	"	૧૦૦		"	૧૧૩
		"	"	૬૬	મકુચાણા	...	૧૧૧
મુંઝારિકા	...	"	૧૫૬	૭૦	મણે	...	૧૮
		"	"	૭૧		"	૧૨૨
		"	"	૮૮	મયનપુર	...	૧૨૨
મુંઝારિકા	...	"	૧૨૬	૬૩	મહસરમ	...	૬૮
		"	"	૨૩૨		"	૬૯
		"	"	૨૨૪		"	૬૯
		"	"	૨૩૬	મહાપી (મહાપી)	૧	૧૦૩
		"	"	૧૫		"	૧૦૮
મુંઝારિકા	...	"	૨૦૭	૧૭		"	૧૧૦
		"	"	૧૮		"	૧૪૫
		"	"	૨૧		"	૧૪૮
		"	"	૨૬		"	૧૫૧
		"	"	૩૦	મહીના	...	૧૧

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું		
માલવ	...	૩	૨૨૪	૯૩	માળવા	...	૨	૧૪૪	૨૮
		"	"	૯૪		"	૧૪૭	૩૯	
માલવક	...	૧	૬૮	૧૬૨		"	૧૬૨	૯૫	
		"	"	૧૬૭		"	૧૬૭	૧૨૧	
		"	"	૧૬૮		"	"	૧૨૨	
		"	૬૯	૧૬૯		"	"	૧૩૧	
		"	"	૧૭૦		૩	૨૧૯	૭૫	
		"	"	૧૭૪		"	૨૩૭	૪૨	
માલવા	...	"	૬૮	૧૬૩		"	૨૩૮	૪૯	
		"	૬૯	૧૭૦		"	"	૫૦	
	૨	૧૧૨	૨૦			"	૧૪૪ અ	૧૫૯	
	"	૧૩૦	૯૬			"	૧૪૪ ક	૧૬૨	
	"	"	૯૯			"	"	૧૬૩	
	"	૧૩૭	૭			"	૧૪૪ ડ	૧૬૪	
	"	"	૮			"	૨૩૩ અ	૨૩૧	
	"	૧૫૦	૫૨			"	૨૩૮ અ	૨૩૮	
	"	૧૫૫	૬૧			"	૨૩૮ બ	૨૪૬	
	"	"	૬૫		માળિયા	...	૧	૪૨	૭૯
	૩	૨૧૬	૫૪		માળિયા (હાટીના)	"	"	"	"
	"	"	૫૭			૩	૨૨૯	૨૨૦	
	"	૨૧૮	૬૬		મિષ્ટોળા	...	૧	૧૩	૪
	"	"	૭૦			૩	૧૩૦ અ	૧૪૫	
	"	૨૨૨	૮૧		મિરપુર	...	૨	૧૩૮	૧૨
	"	૨૩૭	૪૩		મિરિયાણા	...	"	૧૨૨	૧૯
	"	૫૮	૧૦૨			"	"	૨૩	
	"	૧૪૯ અ	૧૭૦		મિત્રાણી	...	૩	૧૫૭ ક	૧૮૭
	"	૧૪૯ બ	૧૭૩		મીઠોળા	...	"	૧૩૦ અ	૧૪૫
	"	"	૧૭૫		મીઠનાપુર	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		મીરજગાંવ	...	"	૧૨૨	૧૯
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧		મુંગીર	...	"	૧૩૫	૧૩૯
	"	"	૨૧૨		મુંજપુર	...	૨	૧૬૫	૧૧૬
	"	૨૨૩ અ	૨૧૫				૨૪૦	૫૮	
માહિમ	..	૨	૧૪૦	૧૭		૨	૧૪૦	૧૭	
માહિસક	...	૩	૨૧૪	૪૩	મુંડક	...	"	૧૬૮	૧૩૫
		"	"	૪૪	મુણ્ડસ્થલ	...	"	"	૧૩૬
માહિષક	...	"	૧૨૫ ક	૧૩૪		"	૧૪૦ અ	૧૫૬	
		"	"	૧૩૭	મુણ્ડક	...	૩	૧૩	૩
માહીષક	...	"	"	"	મુંબાઈ	...	"	૧૫	૩
માળવા	...	૧	૮	૧૪		"	૨૨	૨૧	
	૨	૧૩૭	૬						

अनुक्रमणिका

४१

	पृष्ठ	लेख	पान		पृष्ठ	लेख	पान
भाषासिद्धि	...	२	१३०	भाषासिद्धि	...	२	१३५
		३	१३५			"	१३८
भाषासिद्धि	...	१	१२५			"	१४३
भाषासिद्धि	...	२	१५७			"	१४५
		"	"			"	१५०
		"	"			"	१५४
भाषासिद्धि	...	"	१४५			३	२३८
		"	"			"	१२५
		"	२४७			"	१३६
		"	२२५	भाषासिद्धि	...	२	१४८
भाषासिद्धि	...	२	१३७			३	१४८
		"	१६६			"	१४८
		"	२४०			"	१५५
		"	१४४			"	२३८
भाषासिद्धि	...	२	२०६			"	२४१
		३	२४०			"	२४१
		"	१४४	भाषासिद्धि	...	२	१६०
		"	"			"	८८
भाषासिद्धि	...	"	१२५	भाषासिद्धि	...	"	१२६
भाषासिद्धि	...	२	१२५	(भाषासिद्धि)	...	"	१२७
		३	१२५	(भाषासिद्धि)	...	"	१३१
भाषासिद्धि	...	"	२१४			"	१३३-३४
भाषासिद्धि	...	"	२६			३	२३७
भाषासिद्धि	...	"	८२			"	"
(भाषासिद्धि)	"	"	२२८			"	१३०
	"	"	२२८			"	"
भाषासिद्धि	...	२	१६८			"	"
		"	"	भाषासिद्धि	...	१	८२
भाषासिद्धि (संस्कृत)		३	२०६	भाषासिद्धि	...	२	१२२
भाषासिद्धि (संस्कृत)		२	१५८			"	"
भाषासिद्धि	...	"	१२७			२	१२३
		"	१३०			"	"
		"	"			"	१३३-३४
		"	"			"	१४७
		"	१३१			"	"
		"	१३३-३४			"	"
		"	"			"	१६३
		"	"			"	२०४
		"	"			३	२०६
		"	"			"	"

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
મોરંજી	...	૧	૮૮	૨૪૯	યમલ વાપી	...	૧૩૦
		"	"	૨૫૩	"	"	૧૩૨
		"	"	૨૫૭	યમુના	...	૨૭
મોહવાસક	...	૩	૨૩૭	૪૧	"	"	૩૪
		"	"	૪૩	"	૧૩૦	૯૫
		"	"	૪૪	"	"	૯૭
		"	"	૪૬	"	૧૩૬	૪૬
મોહવાસા	...	"	"	૪૩	"	૧૫૧	૬૩
મોહલી	...	૧	૫૮	૧૩૪	"	"	૬૭
મંકણિકા	...	૨	૧૦૫	૪૨	યક્ષમુર	...	૧૨૮
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	"	૫૮	૧૩૪
મહગન	...	૨	૧૨૬	૬૪	"	૬૬	૧૫૬
મહગનકાલી	...	"	"	૫૯	૩	૫૬	૧૦૦
મંગલ	...	૩	૨૧૮	૬૯	"	"	૧૦૧
		"	"	૭૨	"	૬૬	૧૦૯
મંડલ	...	૨	૧૩૭	૧૧	"	૨૨૨	૮૧
		"	૧૭૦	૧૪૩	યાદવ	...	૧૭૫
		૩	૨૧૬	૫૫	ચોપાવક	...	૧૭૬
		"	"	૫૬	"	"	૧૭૬
મંડલી (મણ્ડલી)	...	૨	૧૩૭	૫	ચોન	...	૫
		"	"	૧૦	"	૧	૧૨
		"	"	૧૧	"	૧	૧૩
		"	૧૫૫	૬૨			
		"	૨૦૨	૧૬૪	૨		
		"	૨૦૬	૧૭૪	રજપુતાની	...	૮૫
		૩	૨૧૬	૫૭	"	૧૩૦	૯૫
		"	૧૫૭ અ	૧૮૪	"	૧૩૭	૬
મંણ્ડલીદ્રંગ	...	૧	૩૪	૫૬	"	૧૩૦ અ	૧૪૪
		"	"	૫૭	"	૧૫૫ અ	૧૭૭
		૩	૫૮	૧૦૨	"	૨૩૩ અ	૨૩૧
મંદાકિની	...	૨	૧૨૮	૭૩	"	"	૨૩૫
(મંદાકિની)		"	"	૭૯			
		૩	૨૦૬	૫	રતનજીવ	...	૧૯
મંદાસોર	...	૧	૫૮	૧૩૪	"	"	૨૩
મલેચ (દેશ)	...	"	૧૫	૫	રતુન	...	૧૯
		"	"	૮	રતુન	...	"
મહેસાણા	...	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	રતનપુર	...	૧૨૪
ય					"	૧૩૩-૩૪	૧૭૭
યમલ ખલ્લર	...	૨	૧૧૭	૪૩	"	૧૫૫ અ	૧૭૮
		"	"	૪૫	"	"	૧૭૯

મુખર્ષ	...	ક્રંથ	લેખ	પાત્ર	મેર	...	ક્રંથ	લેખ	પાત્ર
		૧	૨૪	૨૮			૨	૧૩૬	૧૪૮
		"	૪૨	૭૬			"	"	૧૫૨
		૨	૧૨૨	૧૮			"	૧૩૭	૧૧
		"	૧૨૦	૬૪			"	૧૪૭	૪૦
		"	૧૩૭	૫			"	૧૫૫	૬૨
		"	૧૪૧-૪૨	૧૮			"	"	૬૬
		૩	૨૩૨	૧૮			૩	૨૨૪	૬૫
		"	૧૨૫ ક	૧૩૪			"	૨૩૧	૧૭
		"	૧૩૦ અ	૧૪૩			"	૨૪૩	૬૬
		"	૧૫૭ બ	૧૮૩			"	૧૪૬ બ	૧૭૫
		"	૨૩૩ અ	૨૨૬			"	૨૩૩ અ	૨૩૫
		"	૨૩૬ અ	૨૫૦	મેરમણક	...	"	૧૪૬ બ	૧૭૩
મુખર્ષ	...	૨	૧૬૮	૧૩૬	મેવાડ	...	૨	૧૧૨	૨૦
મુલવાસર	...	૧	૧૧	૧૮			"	૧૨૬	૮૨
મુલવમ્મી	...	૧	૮૨	૨૨૮			"	૧૩૭	૮
(પાટક)	...	"	"	૨૨૬			૩	૨૫૨	૭૬
મુલરથાન	...	૨	૧૨૬	૮૮	મેહરોલી	...	"	"	૭૬
		"	"	૬૩	મેવાસા	...	"	૨૫૬	૮૪
મેલવન	...	૧	૮૩	૨૩૧	મેસાલા	...	૧	૧૧	૧૮
		"	૬૨	૨૬૨	મેસાલા	...	૩	૨૧૪	૪૩
		૩	"	૧૧૨	મેહુલા	...	"	૨૧૬	૫૫
		"	"	૧૧૩			"	"	૫૭
મેટરા	...	૨	૧૭૦	૧૪૩	મોખ્યાસક	...	૨	૧૨૬	૮૮
		"	"	૧૪૬			"	"	૯૩
મેટપાટ	...	"	૧૩૭	૮	મોક્ષિજ	...	"	૧૪૬	૩૪
(મેવાડ)	...	"	૧૬૭	૧૨૨	મોતલિક	...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
		૩	૨૫૨	૭૬			"	"	૧૨૬
		"	૨૩૮ અ	૨૩૭	મોતલિકા	...	૧	૫૫	૧૨૫
		"	"	૨૩૬			"	"	૧૨૭
મેટપાટક	...	૨	૧૧૭	૧૨૩	મોટક	...	"	૧૨૬	૮૩
		૩	૨૧૬	૫૭	મોતસા	...	"	"	૯૩
મેત્રવાલ	...	૨	૧૩૮	૧૨	મોટર	...	૩	૨૬૭	૪૩
		"	"	૧૩			૨	૧૩૭	૬
		"	"	૧૪	મોતીપુરા	...	"	"	૧૧
મેર	...	"	૧૨૫	૪૬	મોતકા	...	૩	૨૩૮ બ	૨૪૭
		"	૧૨૬	૬૦	મોતકા	...	૨	૧૨૬	૮૮
		"	૧૩૦	૬૭	મોરખણક	...	"	૧૨૧	૬
		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	મોરખી	...	૧	૭૫	૨૦૩
		"	"	૧૩૬			૩	૨૨૭	૩
							"	૨૩૫	૨૬
							"	૨૨૦ અ	૧૧૨

અંશ	લેખ	પાનું	અંશ	લેખ	પાનું
રણુસીદ્ધવસણ ...	૩	૨૧૬	૫૫	લ	
રિસિટક ...	"	"	૫૭	લખણપડા ...	૨ ૧૫૬ ૬૯
રીવડી ...	૧	૧	૫૫	"	" ૭૧
	૨	૨૦૨	૧૬૩	લખણૌડા ...	"
	"	"	૧૬૪	લખતૌ ...	૧૨૭ ૬૫
રથાદ ...	"	૧૧૮	૪૮	લઘુડાબી ...	" ૧૪૩ ૨૫
રધ્રપાટિ ...	૩	૨૩૭	૪૨	લવંદરી ...	૩ ૧૪૮ ૬ ૧૬૮
રપાપુર ...	"	૨૧૬	૫૫	"	" ૧૬૯
રરિદ્દાદશ ...	૨	૧૩૨	૧૧૮	લરણ મુઆડું	૨ ૧૩૨ ૧૧૫
રરિવલ્લિકા ...	"	૧૩૦	૧૦૨	- લ(ણ)લિલપુર	૩ ૨૦૮ ૧૯
રરણાદ ...	"	૧૨૬	૫૪	ભાટ ...	૧ ૯૫ ૨૮૦
	"	"	૬૪	"	" ૧૦૩ ૯
રરણાડ ...	"	"	૫૯	"	૨ ૧૨૩ ૨૭
(રથાદ)	"	૧૧૮	૪૮	"	" ૧૨૬ ૪૫
	"	૧૨૬	૫૮	"	" ૧૨૭ ૬૬
	"	"	૫૯	"	" ૧૩૩-૩૪ ૧૨૩
	"	"	૬૪	"	" ૧૨૫ ૧૨૯
રેવતિકુંડ ...	૩	૨૧૬ અ	૨૦૬	"	" ૧૩૩ ૧૩૬
રેવા ...	૨	૧૩૦	૯૯	"	" ૧૩૬ ૧૪૩
	૩	૨૧૮	૬૮	"	" ૧૪૫ ૫
	"	૨૨૨	૮૨	"	" ૧૪૭ ૮
રેવાકાઠા ...	૧	૧૯	૧૧	"	" ૧૪૧-૪૨ ૧૮
	૨	૧૧૨	૨૦	"	" ૧૯ ૧૯
	"	૧૩૭	૩	"	" ૨૧ ૨૪
રેવંતા ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૪	"	" ૧૪૭ ૩૯
રેવત ...	"	૨૧૬ અ	૨૦૪	"	" ૧૪૮ ૫૦
રેવતક ...	૧	૧૫	૬	૩	૨૩૭ ૪૨
	"	"	૯		૨૩૯ ૫૧
	૨	૧૬૮	૧૪૦	"	" ૫૨ ૫૩
	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	"	" ૫૫ ૫૬
રેવતાચલ ...	૩	૨૧૬ અ	૨૦૬	"	" ૧૨૫ ૬ ૧૩૫
રેહનક ...	૧	૬૬	૧૫૬		
રેહાણક ...	૩	"	૧૦૯		
	"	"	૧૧૦		
રેહિણીયજ ...	૧	૮૫	૨૪૩		
રેહા ...	૩	૨૪૦	૫૮		
	"	૨૪૨	૬૦		
રેણી ...	"	૨૧૬	૫૫		
	"	"	૫૭		
રંતણુ	૨	૧૨૨	૧૮		

अनुक्रमणिका

४५

	अंथ	लेख	पान		अंथ	लेख	पान
रतनाम	...	१ ६८	१६२	राजपुरि	...	२ २०६	१७२
	"	"	१६३	राजोर	...	३ २३८ अ	२३८
	"	६६	१६६	राजपरीगल्ली	...	२ २०२	१६४
	"	"	१७०	राजमस्थल	...	३ २३४	२४
रक्षातीमा	...	" २६	४२	"	"	"	२५
रथ	...	३ २१६ अ	२०६	रायानन	...	२ १२२	१६
	"	२१६ अ	२१०	राटनन	...	" "	"
रसीन	...	२ १२२	१६	राटपनि	...	३ २३७	४२
रसोम	...	१ ७	१२	राजपुर	...	१ २६	४२
	"	"	१३	राजदरी	...	२ १२५	५२
रक्षर पुत्र	...	" ५१	११३	राजावाडा	...	२ १८६	१५२
	"	"	११४	"	"	"	१५३
राजप्राभ	...	२ १४१-४२	२३	राजोवाय	...	" १६५	११४
राजप्राभ	...	" ११६	३४	"	"	"	११६
	"	"	३६	राजा	...	" १६८	१३४
	"	"	३८	राजपुर	...	१ २६	४२
राजकोट	...	१ ७	१२	राजपुर	...	२ १२१	६
	"	८	१४	"	"	" १२२	१८
	"	२४	२८	"	"	" १२३	२७
	"	२६	४२	"	"	"	२८
	"	४०	६६	"	"	" १२५	४२
	"	५३	११६	"	"	" १२६	८१
	"	५७	१२६	"	"	" १३७	३
	"	८४	२३६	"	"	"	११
	"	८६	२४५	"	"	" १६५	११६
	३ २२५	६७	"	३ १२५ अ	"	"	१२१
	" २१५ अ	२०३	"	" २१६ अ	"	"	१२२
	" २१६ अ	२०५	"	" २१६ अ	"	" १४० अ	१५६
	" २१६ अ	२१०	"	" २२२ अ	"	"	१५७
	" २२२ अ	२१३	"	"	"	" १४४ ६	१६१
राजमगर	...	२ १४६	३४	राजमगर	...	" १४४ ६	१६१
राजपीपली	...	" १०६	५२	राजपुर	...	२ १३६	१४६
राजपुताना	...	" १४६	३४	"	"	"	१५१
	"	१४७	६६	राजसेतु	...	" १२५	४६
	३ २४३	६१	राजसेतु	...	" १२२	"	१६
	" २५६	८४	राजसेतु	...	"	"	१८
	" १४८ अ	६६७	"	"	"	"	१६
	" १४६ अ	१७०	"	"	"	"	२३
	" १४६ अ	१७३	"	"	"	"	२०३
	" १५७ ६	१८८	"	"	"	"	२०४

	અંક	વેળા	ખાતું		અંક	વેળા	ખાતું		
વટપુર	...	૨	૧૨૩	૩૬	વડસર	...	૨	૧૬૬	૧૧૮
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૬		"	"	"	૧૧૯
વટપ્રભાક	...	૧	૨૮	૩૯	વડોદરા	...	૩	૨૩૯	૫૧
		"	"	૪૦	વડોદરા	...	૧	૧૩	૪
વટરથલીકા		"	૨૩	૨૪		"	૧૮	૬	
		"	૩૬	૫૯		"	૨૧	૧૬	
		"	"	૬૦		"	૫૩	૧૧૯	
વટાર	...	૨	૧૨૦	૩		"	૫૭	૧૨૦	
વડાપી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬		"	૬૫	૨૮૦	
વડનગર	...	૧	૨૪	૨૮		"	૧૦૩	૮	
		"	૪૦	૫૦		૨	૧૧૫	૩૦	
		"	૫૩	૧૧૯		"	૧૨૩	૨૭	
		"	"	૧૨૨		"	"	૨૮	
		"	૫૫	૧૨૫		"	૧૨૪	૩૭	
		"	૭૬	૨૦૫		"	૧૨૫	૪૧	
		"	૮૩	૨૩૦		"	૧૨૬	૫૩	
		૨	૧૪૩	૨૫		"	"	૫૪	
		"	૧૪૭	૩૮		"	"	૬૧	
		"	"	૩૯		"	"	૬૩	
		"	૧૫૪	૫૯		"	૧૨૭	૬૫	
		"	૧૬૩	૧૦૨		"	"	૬૬	
		૩	૨૧૮	૬૫		"	૧૨૮	૭૭	
		"	"	૬૬		"	૧૨૯	૮૧	
		"	૨૧૯	૭૫		"	૧૩૦	૮૫	
		"	"	૭૬		"	૧૩૧	૧૦૫	
		"	૨૨૫	૮૮		૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૨	
		"	૨૩૭	૪૩		"	"	૧૨૫	
		"	૨૨૨ અ	૨૧૩		"	૧૩૭	૩	
વડસોમાલિકા	...	૧	૭૩	૧૮૯		"	૧૪૭	૩૯	
		"	"	૧૯૩		૩	૨૧૮	૬૪	
વડપ્રક	...	૨	૧૨૩	૨૮		"	૨૨૩	૮૮	
		"	"	૩૨		"	૨૩૨	૧૯	
		"	"	૩૫		"	૨૩૭	૪૩	
વડરશિક્ષિ	...	૨	૧૨૭	૭૧		"	૧૨૫ અ	૧૨૨	
		"	"	"		"	"	૧૨૩	
વડવહી	...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮		"	૧૨૫ ક	૧૩૪	
		"	"	૧૫૨		"	"	૧૩૫	
		"	"	"		"	"	૧૩૬	
વડવુર	...	૨	૧૨૧	૧૩		"	"	૧૩૭	
		"	"	૧૭		"	"		

અનુક્રમણિકા

૪૭

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
ધાટ	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૭	લોહાઆમ	...	૨ ૧૩૬	૧૫૪
	"	૨૧૬ અ	૨૦૪	લોહારપાદક	...	૧ ૮૫	૨૪૩
	"	"	૨૦૬	લોહિકા	...	૨ ૧૧૮	૫૩
	"	૨૩૩ અ	૨૩૧	"	"	"	૫૫
	"	૨૩૮ બ	૨૪૭	લોહીક	...	" ૧૩૦	૮૮
ધાટુર	...	" ૧૩૦ અ	૧૪૩	લંકા	...	" ૧૩૦	૮૬
ધાટુર	...	" ૧૨૫ અ	૧૧૬		૩ ૨૨૨		૮૨
	"	૧૨૫ ક	૧૩૬				
ધાટુર	...	૨ ૧૪૫	૩૩	વખાસ	...	૧ ૮૫	૨૮૧
ધાટુર	...	૩ ૧૨૫ ક	૧૩૪	"	"	"	૨૮૬
	"	"	૧૪૧	વગધાચ	...	૨ ૧૨૩	૩૨
ધાટુર	...	૩ ૧૩૦ અ	૧૪૮		૩ ૧૨૫ ક		૧૩૬
	"	"	૧૫૨	"	"	"	૧૩૭
ધાટુર	...	" ૨૩૮	૫૧	વધાસ	...	૨ ૧૩૨	૧૧૫
ધાટુર	...	"	૫૪	વધુકા	...	૩ ૧૨૫ અ	૧૨૧
	"	"	૫૭	"	"	"	૧૨૮
ધાટુર	...	" ૨૩૮	૫૧	"	"	"	૧૩૨
ધાટુર	...	૧ ૮૩	૨૬૩	"	"	"	૧૩૬
	"	"	૨૬૭	વજટ	...	૨ ૧૨૬	૬૧
	"	"	૨૭૪	વજામામ	...	૧ ૪૨	૭૮
	"	૮૪	૨૭૫	"	"	"	૮૧
	"	"	૨૭૮	"	"	"	૮૪
ધાટુર	...	" ૨૩૮	૫૧	વટમામ	...	૧ ૩૮	૬૨
ધાટુર	...	૨ ૧૬૦	૮૬	વટપદ	...	" ૫૮	૧૩૫
	"	"	૮૮		૩	"	૧૦૩
ધાટુર	...	૩ ૨૧૬	૫૫	"	"	"	૧૦૪
ધાટુર	...	૧ ૮૨	૨૨૩	વટપદ	...	૧ ૫૩	૧૧૮
	"	૮૫	૨૪૨		૨ ૧૨૧		૮
	૩ ૮૨		૧૧૧	"	"	"	૧૭
	"	"	૧૧૨	વટપદ	...	૧ ૫૭	૧૨૮
ધાટુર	...	૨ ૧૬૭	૧૨૦	"	"	"	૧૩૦
ધાટુર	...	"	"	"	"	"	૧૩૨
ધાટુર	...	૧ ૮૫	૨૮૧	વટપદ	...	૨ ૧૨૬	૫૪
ધાટુર	...	" ૪૩	૮૭	"	"	"	૫૬
ધાટુર	...	૩ ૨૫૬	૮૪	"	"	"	૬૪
ધાટુર	...	૧ ૭૭	૨૧૦	૩ ૨૩૮			૫૧
	"	"	૨૧૪	વટપદ	...	૧ ૧૨૫ ક	૧૩૬
ધાટુર	...	૨ ૧૩૬	૧૪૭	"	"	"	૧૫૦
	"	"	૧૫૧	"	"	"	૧૫૧
	"	"		"	"	"	૧૫૪

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
વિક્રિપયક	...	૨	૧૬૫	૧૧૩	વલણી	૧	૩૪
		"	"	૧૧૪	"	૩૬	૫૬
		"	"	૧૧૬	"	૩૮	૬૨
		"	૧૭૦	૧૪૨	"	"	૬૩
		"	"	૧૪૬	"	૪૦	૭૦
		"	૨૦૧	૧૫૯	"	"	૭૧
		"	"	૧૬૧	"	૪	૭૫
		"	૨૦૨	૧૬૨	"	૪૨	૭૬
		"	"	૧૬૪	"	"	૮૦
		૩	૨૧૬	૫૪	"	"	૮૩
		"	"	૫૭	"	૪૩	૮૬
વલણ	...	૨	૧૩૧	૧૦૬	"	૪૪	૮૮
		"	"	૧૧૩	"	૪૫	૯૦
વલણી	...	૧	૧૬	૩	"	૪૮	૧૦૧
		"	"	૪	"	"	૧૦૩
		"	૧૭	૫	"	૪૯	૧૦૪
		"	"	૬	"	"	૧૦૫
		"	"	૮	"	૫૦	૧૦૬
		"	૧૮	૯	"	"	૧૦૭
		"	૧૯	૧૧	"	"	૧૧૦
		"	"	૧૨	"	૫૧	૧૧૨
		"	૨૦	૧૩	"	"	૧૧૪
		"	૨૧	૧૬	"	૫૨	૧૧૫
		"	"	૧૭	"	"	૧૧૬
		"	"	૧૮	"	"	૧૧૭
		"	"	૨૦	"	૫૩	૧૨૦
		"	૨૨	૨૧	"	૫૫	૧૨૫
		"	૨૩	૨૪	"	"	૧૨૬
		"	"	૨૫	"	"	૧૨૭
		"	૨૫	૩૦	"	૫૬	૧૨૮
		"	૨૬	૩૨	"	૫૭	૧૨૯
		"	૨૭	૩૭	"	"	૧૩૧
		"	૨૮	૪૧	"	૫૮	૧૩૪
		"	૨૯	૪૩	"	૫૯	૧૩૫
		"	૩૦	૪૫	"	૬૨	૧૪૧
		"	૩	૪૬	"	"	૧૪૩
		"	૩૩	૫૨	"	૬૩	૧૪૪
		"	"	૫૩	"	"	૧૪૫
		"	૩૪	૫૫	"	"	૧૪૭

अनुक्रमणिका

४९

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
वडोदरा ...	३	१३० अ	१४१	वरडी ...	२	१६२	८४
	"	"	१४६		"	"	८७
	"	"	१४७		"	"	८८
	"	"	१४८	वरष्टुक ...	"	१३८	१२
	"	१५७ अ	१८३		"	"	१३
	"	२४० अ	२२३		"	"	१४
	"	"	२२४	वरष्टुवावाडा	३	१४० अ	१५६
वडवाण ...	१	१८	८		"	"	१५८
	२	१६७	८	वरष्टुवा ...	२	११६	३४
	३	२१५	५१		"	"	३६
	"	२३५	२८		"	"	३८
	"	२३६	३५	वरमेरी ...	३	२३३ अ	२३१
	"	२५४	८२		"	"	२३६
वडिआर ...	२	१३७	११	वरढ	२	१२२	१८
वखुयली ...	"	१४५	३३	वरढमाभ ...	"	"	"
वष्टुडिंडोरी	"	१२१	८		"	"	२३
वष्टुडिंडोरी	३	१२५ अ	१२१	वराहोटेक ...	१	६८	१६३
	"	"	१२२		"	"	१६७
वडुशकट ...	१	५४	१२३		"	"	१६८
	"	६०	१३६	वराहभण्डिक ...	"	८५	२४३
	"	"	१३८	वरिअवि ...	२	१३१	१०६
वडुआ ...	"	१०२	३		"	"	१०८
	२	१०८	४		"	"	११२
वडुवडक ...	१	४६	७४		"	"	११३
वडुसिद्धि ...	२	१२७	६८	वडुअल्लर ...	"	११७	४३
वडिआर ...	"	१३१	११		"	"	४५
वडुारि ...	"	११४	२८	वडुगढ ...	३	२१८	७६
	"	"	२६	वडुल ...	२	१२६	५४
वडुाळ ...	"	१२३	३५	वडुमान ...	१	६३	२६३
वडुडिंडोरी	"	१२६	५४	(शुद्धि)	"	"	२६७
वडुवासी ...	१	१०६	६४		"	"	२७४
	"	"	१५		"	"	२७५
वडुस ...	२	१३३-३४	१२५		३	२१५	५१
	३	२३१	१३		"	२३५	२८
वडुाटक ...	१	७५	२०४		"	२३६	३५
वडुतपल्ली	"	६८	१६८		"	"	३७
	"	"	१७६	वडुि ...	"	"	३८
वडुोल ...	१	७३	१८८		२	१३७	१०
					"	"	११

અનુક્રમણિકા

વળા (વળા)	અંક	લેખ	પાત્ર	વળા (વળા)	અંક	લેખ	પાત્ર
	૧	૨૭	૩૬	વામનસ્થત્રિ	૨	૧૪૫	૩૨
	"	૩૪	૫૮	"	૧૬૨	૬૫	
	"	૩૫	૫૫	"	"	૬૭	
	"	૪૦	૭૦	"	"	૬૯	
	"	૪૨	૭૯	"	૧૬૭	૫	
	"	૫૧	૧૧૧	૩	૨૨૫	૬૭	
	"	૫૨	૧૧૫	"	"	૬૮	
	"	૫૪	૧૨૩	"	૫૯ અ	૧૦૫	
	"	૫૫	૧૨૫	"	૨૨૨ અ	૨૧૩	
	"	૫૬	૧૨૮	"	"	૨૧૪	
	"	૫૮	૧૩૪	"	૧૪૯ અ	૧૭૦	
	"	૫૯	૧૩૫	"	"	૧૭૨	
	"	૬૬	૧૫૬	૨	૧૮૬	૧૫૩	
	"	૭૨	૧૮૪	વાલ્મેર	"	૧૧૬	૩૪
	"	૮૬	૨૪૫	"	"	૩૬	
	૩	૨૨૯	૯	વારઅસવલી	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
	"	૨૫૭	૮૮	"	"	૧૫૮	
	"	૪૪	૯૫	વારખેડ	"	"	૯
	"	૫૬	૧૦૦	વારડપદ્મિકા	૨	૧૨૧	૬
	"	૫૮	૧૦૨	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૫	
	"	૫૯	૧૦૩	"	"	૧૩૩	
	"	૬૬	૧૦૯	"	"	૧૩૬	
	"	૨૨૯	૨૨૦	વારણુરા	"	૧૧૬	૩૪
વાગડ	૨	૧૩૭	૫	"	"	૩૬	
વાઝા	"	૧૧૮	૪૮	"	"	૩૮	
વાઘોડિઆ	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	વારાણુસી	૨	૧૫૫	૬૧
વાગ-ગુફી	૨	૧૩૬	૧૦૪	વારિખેડ	"	"	૬૫
વાટર	"	૧૨૦	૮	વાવડી	"	૧૨૧	૧૭
વાણિ	"	૧૨૬	૨૭	વાહિર હડી	૧	૨૯	૪૨
	"	"	૨૮	વાધાસ	૨	૧૬૮	૧૩૬
વાણિધોષ	૧	૫૭	૧૩૦	"	૧૩૨	૧૧૪	
વાણિજકધોષ	"	"	૧૩૨	"	"	૧૧૫	
વાણી	૨	૧૨૨	૧૮	"	"	૧૧૮	
	"	૧૨૫	૪૨	વિઝેના	"	"	૧૨૧
વાતનુમક	૧	૮૦	૨૨૦	વિંકળ (લ)	૧	૧૦૬	૧૪
	"	"	૨૨૧	"	૩	૨૩૬	૩૫
વાતાપિ	"	૧૦૨	૩	"	"	૩૭	
	"	૧૦૭	૧૬	વિંગવલ્લી	"	"	૪૯
વામન	૩	૧૪૩ અ	૧૯૬	વિગતપુરી	૨	૧૩૫	૧૩૮
વામનપુર	"	૨૨૫	૯૯	વિંચવિહરક	૧	૧૦૭	૧૬
				વિચિત્રપુર	૨	૧૩૬	૧૫૧
					૩	૨૨૫	૯૮

अनुक्रमणिका

५१

अंश	श्रेणी	पानं	अंश	श्रेणी	पानं
वक्षणी	...				
६	६५	१५०	१	२२	२१
"	६६	१५६	"	"	२२
"	६७	१५७	"	"	२३
"	"	१५८	२	१३३-३४	१२५
"	६८	१६२	"	"	१३३
"	"	१६४	"	"	१३६
"	७१	१७१	"	१३२	१२१
"	"	१८१	३	१३० अ	१४८
"	७३	१८६	२	१२२	१६
"	७५	२०४	"	"	२३
"	७७	२१०	३	२३५	२८
"	"	२१४	"	"	३३
"	७८	२१८	२	१३३-३४	१२५
"	"	२१८	"	"	१३३
"	८०	२२०	"	"	१३६
"	८१	२२२	"	१३१	१०६
"	८३	२३८	१	२३	२४
"	८४	२३६	"	"	२६
"	"	२४०	"	"	२७
"	८७	२४८	२	१३१	१०६
"	८८	२५६	"	"	११०
"	८९	२६०	"	"	११२
"	९०	३०२	"	"	११३
२	११४	२५	३	१२५ अ	११५
"	११८	४६	"	"	११७
"	"	५१	"	"	११८
"	१२३	४२	२	१६२	६६
"	"	४५	१	३६	६६
"	१५४	५१	"	"	६८
३	२१७	५८	२	१६५	११४
"	२१८	६८	"	"	११६
"	२२६	६	"	१५६	६६
"	२६ अ	६३	"	"	७१
"	४४	६५	"	"	२८६
"	"	६६	१	६५	५१
"	५६	१००	३	२३६	५१
"	"	१०१	१	१७	५१
"	५६	१०३	"	१८	६६
"	"	१०४	"	२०	१३
"	६६	१०६	"	२२	२१
"	२२३ अ	२३१	"	२५	३०

અંશ લેખ				અંશ લેખ					
વંદવાલી	...	અંશ	લેખ	પાનું	શલ્યાશા	...	અંશ	લેખ	પાનું
વંદખરી	...	૧	૭૩	૧૮૯	શાકમ્બરી	...	૧	૮૩	૨૨૪
વંદખરી	...	૨	૧૧૬	૩૪		...	૨	૧૩૭	૫
વંદખરી	...	"	૧૨૭	૫		...	"	"	૭
		"	૧૬૨	૬૫		...	"	૧૪૬	૩૪
		૩	૨૨૫	૬૭		...	"	"	૩૫
		"	"	૬૮		...	"	૧૪૭	૩૬
		"	૫૯ અ	૧૦૫		...	"	૧૫૦	૫૨
વંશકટ	...	"	૨૨૨ અ	૨૧૩		...	"	"	૫૪
	...	૧	૮૮	૨૫૩		...	"	૧૬૦	૮૫
આમિદિઆનક	...	"	"	૨૫૭		...	"	"	૮૮
બારા	...	૧	૬૦	૧૩૬		...	"	૧૬૨	૯૫
શ	...	"	૧૩	૪		...	"	"	૯૯
શક્તિપદક	...	૧	૭૧	૧૮૦		...	"	૧૬૫	૧૧૩
		"	"	૧૮૨		...	"	"	૧૧૬
શાસ્ત્રાધ્યાયક	...	૩	૨૩૬	૩૭		...	"	૧૭૦	૧૪૨
		"	"	૩૯		...	૩	૧૪૮ અ	૧૬૬
શત્રુજય	...	૧	૨૪	૨૮		...	"	૧૪૪ મ	૧૯૯
		૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	શાસિપુર	...	"	૧૫૭ અ	૧૮૫
		"	૧૮૭	૧૫૪		...	૨	૧૪૬	૩૪
		૩	૨૦૭	૧૪		...	"	"	૩૫
		"	"	૧૫	શાહડે	...	"	૧૨૪	૩૭
		"	"	૧૭	શાહપુર	...	૧	૫૩	૧૧૯
		"	૨૦૮	૨૧	શિયાળમેટ	...	૩	૨૪૪	૬૭
		"	"	૨૨		...	"	૨૫૦	૭૦
		"	૨૦૯	૧૬		...	"	૨૫૧	૭૦
		"	૨૧૦	૩૦		...	"	૨૫૩	૮૨
		"	૨૧૧	૩૨	શિરપદક	...	"	૨૫૬	૮૪
		"	"	૩૩	શિરીપપદક	...	૧	૬૧	૧૩૯
		"	"	૩૫		...	૨	૧૦૯	૫
		"	૨૧૨	૩૭		...	"	"	૮
		"	"	૩૮		...	"	"	૧૧
		"	"	૪૦		...	"	૧૧૦	૧૩
શમિદમ્બર	...	૧	૨૯	૪૨		...	"	"	૧૫
		"	"	૪૩	શિર	...	"	"	૧૭
શમીપદક	...	૨	૧૧૭	૪૦	શિવત્રાલોચન	...	૨	૧૨૨	૧૮
		"	"	૪૩		...	૧	૮૨	૨૨૩
		"	"	૪૫		...	"	"	૨૨૮
		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	શિવપદક	...	"	"	૨૨૯
શમ્મકપુર	...	"	૧૩૬ અ	૧૫૫		...	૧	૪૨	૮૧
						...	"	"	૮૪

अनुक्रमणिका

५३

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
विजयपुर ...	१	१०२	३	रीतभट्टा ...	१	५७	१३०
	"	"	४		"	"	१३२
	"	"	७	वीरभगाम ...	२	१३७	८
विजयानिर्द्ध (पुरी) ...	३	२०१	१३		३	२१८	६५
	"	"	१५	वीरपुत्र ...	"	४४ अ	६७
	"	"	१७	वीसधुवेदी ...	२	१४५	३३
विजयपुर ...	"	१४६ अ	१७३	गुरमति ...	२	१२२	१६
विजयविहार ...	२	१४६	१५४	वृद्धनगर ...	३	२२२ अ	२१३
विजयविराटपुर ...	१	८८	२५३	वृद्धनगर ...	२	१४७	३६
	"	"	२५७	वेकरिया ...	"	१५६	८१
विजयवर्मा ...	२	१३२	११८		"	"	८४
	"	"	१२१	वेगि ...	"	१२१	१३
विहारी ...	१	७३	१८६		"	"	१७
विंध्यगिरी ...	३	२२२	८२		"	१३०	६६
विंध्या ...	२	१२३	३६		"	१३३-३४	१२३
	"	१३०	६६	वेशावण ...	२	२०४	१६६
	"	"	६६		"	१५६	८१
विन्ध्यवर्मा ...	"	१२७	६८		"	१६३	१०१
	"	"	७२		३	२१७	५८
विषरक ...	३	२३५	२८		"	२२२	७६
	"	"	३३		"	२३५	२६
विश्वभगाम ...	२	१३७	५		"	१५८ अ	१६३
	"	"	८	वेलपुर ...	"	२३८ अ	२४७
	"	१६५	११६	वेलवा ...	३	२३०	१०
	"	१७०	१४६	वेलपद ...	१	६५	१५०
	३	२४०	५८		"	"	१५१
विश्वेश्वर ...	"	२३८ अ	२४६		"	"	१५४
	"	"	२४७	वेलपदक ...	"	३८	६३
	"	"	२४८		"	"	६६
	"	"	२४९	वेद्विज्य ...	२	१२७	६८
विश्वभास(न) ...	१	३८	६३		"	"	७२
विशालपाटक ...	"	८२	२२८	वाढ ...	"	१३८	१४
	"	"	२२९	वाढी ...	"	"	१२
विश्वपदिक ...	"	७३	१८६	वारीवदक ...	"	१२७	६८
	"	"	१८४		"	"	७२
विसधुवेदि ...	२	१४५	३०	वंज ...	"	१२३	३१
	"	"	३२		"	"	३५
	"	"	३३		"	१३०	६६
विद्यालु ...	२	११४	२६	वंजुशी ...	"	१३६	१५१
	"	"	२८				

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
સમી	...	૧	૨૯	૪૨	સહજવસણુ	...	૨૦૨
સમીપદ્રક	...	૨	૧૨૫	૪૨	"	"	૧૬૩
	"	"	૪૭	૪૭	સહજિગપુર	...	૨૫૦
	"	"	૫૨	૫૨	સહસયાણા	...	૧૫૯
સમીપદ્રવાટક	...	૧	૩૪	૫૬	"	"	૮૨-૮૩
	"	"	૫૭	૫૭	"	"	૮૪
સમ્યન્ધી	...	૨	૧૨૫	૫૨	સહસલિંગ	...	૧૪૭
	૩	૧૨૫ ક	૧૩૭	૧૩૭	સાકલી	...	૧૬૨
સમ્યપુર	...	"	૧૨૫ બ	૧૨૪	"	"	૯૭
	"	"	૧૩૨	૧૩૨	"	"	૯૯
સરહલી	...	૨	૧૬૮	૧૩૫	સાકલીયા	...	૧૧૫
સરક	...	૧	૬૦	૧૩૬	સાંકિય	...	૩૦
સરનાભ	...	૩	૨૩૭	૪૩	(સંકિય)	...	૩૧
સરભોણુ	...	"	૧૩૦ અ	૧૪૬	(સંકિ)	...	૩૩
સરસવણી	...	"	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાખડા	...	૨૪૩
સરસ્વતિવટ	...	૧	૨૯	૪૨	સાંખેડા	...	૨૩૦ અ
	"	"	૪૪	૪૪	સાંગલી	...	૧૩૩-૩૪
સરસ્વતી	...	૨	૧૩૭	૯	"	"	૧૨૪
	"	"	૧૧	૧૧	"	૧૩૫	૧૪૦
	"	૧૫૫	૬૩	૬૩	"	"	૧૪૧
	૩	૨૧૮	૭૦	૭૦	"	૧૩૬	૧૪૬
	"	"	૭૧	૭૧	"	૧૫૧	૫૫
	"	"	૭૨	૭૨	સાંગવટ્ટા	...	૧૩૮
	"	૨૧૯	૭૪	૭૪	સાંચિર	...	૧૩૦ અ
	"	"	૭૫	૭૫	સાંટાકુઝ	...	૧૬૭
સરોત્રા	...	૩	૨૪૦	૫૮	સાદડી	...	૧૮૬
	"	૨૫૫	૮૩	૮૩	સાંપિરા	...	"
સરોહી	...	"	૨૩૩ અ	૨૧૫	સાંપાવાડ	...	૧૬૫
સર્વમદ્ગણા	...	૨	૧૨૭	૬૬	"	૧૭૦	૧૪૩
	"	"	૬૮	૬૮	"	"	૧૪૬
	"	"	૭૧	૭૧	સાખરમતી	...	"
સર્વગિણુ	...	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩	સાંભર	...	૧૪૬
સલખણપુર	...	૨	૧૬૫	૧૧૬	"	૧૪૭	૩૪
	"	૧૮૬	૧૫૨	૧૫૨	"	૧૬૨	૬૫
	"	"	૧૫૩	૧૫૩	સામગ	...	૧૩૫
	"	૨૦૧	૧૫૯	૧૫૯	સામગઢ	...	૧૨૬
સલખણપુરી	...	"	૧૭૦	૧૪૪	"	"	૬૧
	"	"	૧૪૬	૧૪૬	સામગામ	...	૧૩૫
સલગામ	...	"	૧૬૮	૧૩૬	સામડી	...	૧૧૮

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
શિવભાગપુર ...	૧	૭૪	૧૯૫	સન્નેક	૨	૧૨૫	૪૨
	"	"	૧૯૮		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	"	૨૦૨	સન્નેક	૨	૧૨૫	૪૨
	"	૭૬	૨૦૫		"	"	૪૭
	"	"	૨૦૬		"	"	૫૨
શીગામ ...	૨	૧૧૮	૪૮		૩	૧૨૫ ક	૧૩૭
	"	૧૩૫	૧૩૬	સણિઆદરી	"	૨૩૨	૧૬
શુંદ વડક ...	"	૧૧૬	૩૪	સર્વોત્તિલાટ	૨	૧૨૮	૭૩
	"	"	૩૬		"	"	૭૮
	"	"	૩૮	સત્યપુર	"	૧૩૮	૧૨
શુપીરક ...	૧	૧૪	૬		૩	૨૦૭	૧૭
શેડી ...	૨	૧૩૫	૧૩૬		"	૨૦૮	૨૧
શેતુ'છ	૩	૨૪૩	૬૧		"	૨૦૬	૨૩
	"	૨૫૬	૮૪		"	"	૨૬
શેરી ...	૨	૧૨૭	૬૬		"	૨૧૦	૩૦
	"	૧૩૫	૧૩૬		"	૨૧૧	૩૩
શેપટેવતિ ...	"	૧૬૦	૮૬		"	"	૩૫
	"	"	૮૮		"	૨૧૨	૩૮
શંકરતલોરી ...	૩	૧૩૦ અ	૧૪૮		"	"	૪૦
શંકરવાટક ...	૧	૧૭	૫	સત્યપુરમંડલ	૨	૧૩૮	૧૨
	"	"	૬		"	"	૧૩
	"	"	૮	સક્રી	૧	૮૨	૨૨૩
શ્રદ્ધિકાઅદાર ...	૨	૧૧૭	૪૦	સન્નન	૩	૧૨૫ બ	૧૨૨
શ્રવવાળા ...	૩	૨૫૧ બ	૨૫૮		"	"	૧૨૩
શ્રવણ	૨	૧૩૦	૬૬	સન્તાપુત્ર	૧	૭૬	૨૧૮
શ્રવણ બેલગોળા	"	"	"	સન્ધિયર	"	૧૦૨	૪
શ્રીપણીકા ...	૩	૨૩૨	૧૬		"	"	૭
શ્રીભવન ...	૨	૧૩૦	૬૬	સપાદલક	૨	૧૪૬	૩૪
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૬		"	"	૩૫
શ્રીમાલ ...	"	૨૧૬ અ	૨૦૫		"	૧૬૦	૮૫
	"	૨૩૩ અ	૨૩૫		"	"	૮૮
શ્રીશંભ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩		"	૧૬૨	૬૫
શ્રીરમસક	"	૧૩૭	૬		"	"	૬૬
	"	"	૮		"	૧૬૬	૧૧૭
	"	"	૧૧		"	"	૧૧૮
શ્રીરમ સિદ્ધપુર	"	૧૪૭	૪૦	સમડીયા	"	૧૬૨	૬૪
શ્રમ(સ્વભ)	૧	૬	૧૧		"	"	૬૮
સ					"	"	૧૦૦
સંચીન ...	૩	૨૩૬	૫૬	સમપુર	૩	૧૨૫ બ	૧૨૪

अनुक्रमिका

५७

	श्रेष्ठ	लेख	पान		श्रेष्ठ	लेख	पान
सामनगड ...	२	१२६	८१	सिद्धपुर ...	२	१४३	२५
सामनगड ...	"	१२०	३		३	१३० अ	१४८
	"	१२६	८१		"	१५७ अ	१८२
	"	१३०	६५	सिद्धशामी ...	२	१२३	२८
सामानगड ...	"	१२५	४३		"	"	३१
	"	"	४४	सिन्हा ...	३	२२२	७६
साठपावाडा ...	"	११५	१११	सिन्हा ...	२	१२२	२३
साठशेर ...	"	१३७	५	सिमहोष्णी ...	३	२३८ अ	२३६
साठसरोवर ...	१	६४	१४८	सिरसावि ...	२	२०६	१७२
	"	"	१४६		"	"	१७३
साठरेवत ...	३	२१८	६४		"	"	१७४
क्रीडाकितन ...	"	"	६६	सिरिसिग्मिथुका	१	७४	१६५
साठरेवत क्रीडास्थान	"	२१८	६२		"	"	१६६
साठरेवत भंडल	२	१३७	४		"	"	२००
	"	"	६	सिरीशवापि ...	"	८०	२२०
	"	१३८	१२	सिर ...	२	१२५	४२
साठरेवत सरोवर	३	२१८	६४	सिरादी ...	३	१४६ अ	१७३
साक्ष ...	२	१६८	१३५		"	१६४	२०८
	"	"	१३६		"	२२३ अ	२१५
साग्रोटीणी ...	"	१२६	५४	सिषावस्ति ...	२	१२७	६८
सांवतवाडी ...	"	१३६	१४६	सिषासिद्ध ...	"	१६२	६५
सादिदवाय ...	"	१६८	१३५	सिंहपस्विका ...	१	७२	१८४
	"	"	१३६		"	"	१८८
सिआम ...	"	१३५	१३६	सिंहपुर ...	१	१८	७
सिंधपुर ...	१	८०	२२०		"	"	१०
	"	"	२२१		"	"	२४
सिंध ...	२	१४७	३६		"	"	२६
सिंधु ...	३	२५६	८४		"	"	२७
	"	२१५	५२		"	७१	१७६
	१	६	७		"	"	१८२
	"	"	६		"	"	५
	"	"	११		२	१३७	६५
सिन्धु ...	"	१३० अ	१५२	सिद्धर ...	२	१६८	१३५
सिन्धुशालपुर ...	"	१४६ अ	१७४		"	"	१३६
	"	"	१७५		"	"	१४०
सिन्धुसौर ...	"	२५७	८८	सिद्धरणी ...	"	१२४	३७
सिंधी ...	"	२५२	७३		"	"	४०
सिद्धपुर ...	२	१३७	१	सिद्धा ...	२	१२२	१८
	"	"	११				

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
સિદ્ધામ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુદર્શન	...	૧
	"	"	૪૮		"	"	૧૦
	"	"	૫૧	સુનક	...	૨	૧૪૩
સિદ્ધોર	...	૧૩૭	૫	સુનાવકલા	...	૩	૨૨૮
સીકા	...	૪	૨૩૭	૪૩	સુનાવ ગુરુડ	...	"
સીગાળ	...	૨	૧૧૮	૪૮	સુન્ધાટેકરી	...	૧૫૭ ક
સીના	...	"	૧૨૨	૧૮	સુભાવસંધી	...	૬૨
સીયડોણી	...	"	૧૩૫	૧૩૮		"	"
સીરોહી	...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	સુરન	...	૧
સીવલીયા	...	૨	૧૬૨	૧૦૦		"	૧૩
સીવાલીયા	...	"	"	૯૪		"	૪
સીસોદ્રા	...	"	૧૦૯	૫		"	૧૪
સીહકા	...	૩	૨૩૭	૪૧		"	૧૦૩
સીહસુહિજ	...	૧	૭૩	૧૮૯		"	૧૦૪
	"	"	૧૯૪		૨	૧૧૬	૧૨
સીહરખખી	...	૩	૧૨૫ ક	૧૩૬		૨	૧૧૬
સીહવાહલક	...	"	૨૩૪	૨૪		"	૩૪
	"	"	"	૨૫		"	૧૨૦
સીહાણક	...	૧	૭૮	૨૧૫		"	૧૨૯
	"	"	"	૨૧૭		"	૮૧
સીહુકામ	....	૨	૧૩૫	૧૩૯		"	૮૩
	"	"	"	૧૪૪		"	૬૫
	"	"	"	૧૪૫		"	૧૩૦
સીહુગ-જ	...	૧	૭૩	૧૮૯		"	૧૩૧
સીહોર	...	"	૧૮	૯		૩	૨૩૬
	"	"	૨૩	૨૪		"	૫૧
સુગુમ્નર	...	૨	૧૨૨	૧૯		"	૧૨૫ અ
સુખ	...	૧	૭૩	૧૮૯		"	૧૨૦
સુયવાડ	...	૨	૧૧૬	૩૪		"	૧૨૪
સુદત ભદ્રાનક	...	૧	૪૬	૯૪		"	૧૨૫ ક
	"	"	"	૯૬		"	૧૩૬
સુદર્શન	...	૧	૧	૧	સુરાષ્ટ્ર	...	૧
	"	"	૬	૭		"	૧
	"	"	૮	૮		"	૬
	"	"	૧૦	૧૦		"	૧૦
	"	"	૧૧	૧૧		"	૧૧
	"	૧૫	૪	૪		"	૧૪
	"	"	૬	૬		"	૪
	"	"	૭	૭		"	૫
	"	"	૮	૮		"	૨૪
	"	"	૯	૯		"	૨૯
	"	"	૧૦	૧૦		"	૪૪
	"	"	૧૧	૧૧		"	૬૧
	"	"	૧૨	૧૨		"	૬૩
	"	"	૧૩	૧૩		"	૧૪૪
	"	"	૧૪	૧૪		"	૧૪૭
	"	"	૧૫	૧૫		"	૧૫૦
	"	"	૧૬	૧૬		"	૧૫૪

अंथ	श्रेण	पान	अंथ	श्रेण	पान
सुशोभ	१	११	२	११२	२०
"	"	१७	"	"	२१
"	७१	१७८	३	२१६	५५
"	"	१८०	"	"	५७
"	"	१८२	"	१३० अ	१४८
"	७७	२१४	"	२४०	५८
"	७८	२१५	"	२५५	८३
"	"	२१७	"	१४३	२५
"	७८	२१८	"	"	२६
"	८०	२२०	३	१४० अ	१५७
"	"	२२१	"	२४३	६५
"	८१	२२२	२	१७०	१४६
"	"	२२८	"	"	१४३
"	८३	२३०	"	"	१४६
"	"	२३४	"	१३२	१२१
"	८४	२३६	"	८५	२८१
"	"	२४०	"	"	२८६
"	८५	२४३	३	२३५	२८
"	८७	२४८	"	"	३३
"	८८	२५३	२	१२४	३७
"	८३	२६३	"	१६८	१३६
"	"	२६७	"	१४१	३०
"	८४	२७५	"	२२८	६
"	"	२७८	"	"	७
२	१६२	६५	"	"	८
"	"	६७	"	"	४२
३	२३५	२८	२	१२५	५८
"	४४	६५	३	२४०	५८
"	६६	१०६	१	६	७
"	"	११०	"	"	"
"	६२	११२	"	"	"
"	"	११३	"	"	"
"	१४४ अ	१६३	"	"	"
"	२१६ अ	२०६	"	"	"
"	२१८ अ	२१०	"	"	"
"	२२५ अ	२१८	"	"	"
सुशोभ	१	४३	२	१३७	६
सुशोभ	"	६	"	१४५	३१
"	"	८	"	१५५	१०
"	"	१०	"	१६३	१०४

અનુક્રમણિકા

સોમનાથ	અંક	લેખ	પાનું	સૌરાષ્ટ્ર	અંક	લેખ	પાનું
...	૨	૧૬૪	૧૧૧	...	૧	૮૮	૨૪૯
	"	૧૬૭	૧૨૨		"	"	૨૫૭
	"	૨૦૪	૧૬૬		૨	૧૬૨	૯૯
	"	"	૧૬૮		"	૧૪૫	૩૧
	૩	૨૧૭	૬૦		"	"	૩૩
	"	"	૬૧		"	૧૬૪	૧૧૦
	"	૨૨૨	૭૯		૩	૨૩૩	૨૧
	"	"	૮૬		"	"	૨૨
સોમનાથપટ્ટણ	"	૧૪૮ અ	૧૬૬		"	"	૨૩
	૨	૧૬૭	૧૨૨		"	૨૩૫	૨૯
	૩	૨૧૮	૬૪		"	"	૩૩
સોમનાથ ખાલુ	"	૨૨૨	૭૯		"	૨૧૫ અ	૨૦૨
	૨	૧૩૭	૫		"	"	૨૦૩
	"	"	૮		"	૨૧૬ અ	૨૦૪
	"	૧૬૩	૧૦૧		"	"	૨૦૫
	"	"	૧૦૩		"	"	૨૦૬
	"	૧૬૭	૧૨૨		"	૧૬૪	૨૦૮
	૩	૨૧૭	૫૮		"	૨૧૯ અ	૨૧૦
	"	"	૫૯		"	૨૨૦ અ	૨૧૨
	"	૨૧૮	૬૫		"	૨૨૫ અ	૨૧૯
	"	૧૪૦ અ	૧૫૬	સૌવીર	...	૧	૬
	"	૧૫૫ અ	૧૮૦		"	"	૯
	"	૧૫૮ અ	૧૯૩		"	"	૧૧
	"	૨૩૯ અ	૨૫૦	સૌરાષ્ટ્ર	...	૩	૨૩૩ અ
સોમેશ	...	૨૧૮	૭૦		"	"	૨૩૩
સોમેશ્વરસંગમ	...	૧૩૦ અ	૧૫૨		"	"	૨૩૬
સૌરાષ્ટ્ર	...	૧	૮૨	સંકી	...	૨	૧૩૩-૪૪
	"	૮૩	૨૨૩		"	"	૧૨૫
	૩	૨૨૨	૨૩૦	સંજોડા	...	"	૧૨૯
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧		"	૧૦૮	૩
સોલેપુરસગરી	...	૨	૧૧૮		"	૧૧૧	૧૮
સોપડી	...	"	૧૬૨		"	૧૧૨	૨૦
	"	"	૬૪		૩	૨૩૭	૪૩
	"	"	૬૭		"	૧૨૫ ક	૧૬૭
	"	"	૬૯		"	૨૩૮ અ	૨૪૭
સોલેપુર	...	૩	૨૩૩ અ	સંજોડા	...	"	૨૩૨
સૌરાષ્ટ્ર	...	૧	૧		"	૫૩	૧૧૯
	"	૧૧	૧૮	સંગપુરી	...	૧	૧૧૨
	"	૬૩	૧૪૪	સંગમખેટક	...	૨	૨૦
	"	૮૨	૨૩૩		"	"	૨૧
	"	"	૨૨૯		૩	૨૩૮ અ	૨૪૮

अंथ	लेख	पान	अंथ	लेख	पान
सुशोभ	१	११	सुवर्णरूपहि	२	११०
"	"	१६	"	"	२१
"	"	७१	सुदासडा	३	२११
"	"	१८०	"	"	५७
"	"	१८२	सुदिता	"	१३० अ
"	"	२१४	सुधु	"	२४०
"	"	२१७	सुन	"	२५५
"	"	२१८	"	२	१४३
"	"	२२०	सुनवरी	"	"
"	"	२२१	"	३	१४० अ
"	"	२२२	सुन	"	२४३
"	"	२२८	सुन	२	१७०
"	"	२३०	"	"	१४३
"	"	२३४	सुदिता	"	"
"	"	२३६	सुधापुत्र	"	१३२
"	"	२४०	"	१	६५
"	"	२४३	सुधु	"	"
"	"	२४८	"	३	२३५
"	"	२५३	सुधु	"	"
"	"	२५३	सुधु	२	१२४
"	"	२६७	सुधु	"	१६८
"	"	२७५	सुधु (सुधु)	"	१४१
"	"	२७६	सुधु	३	२२८
२	१२२	६५	"	"	"
"	"	६७	"	"	"
३	२३५	२८	सुधु	२	१२५
"	४४	६५	सुधु	३	२४०
"	६६	१०६	सुधु	१	"
"	"	११०	(सुधु)	"	"
"	६२	११२	सुधु	२	१३६
"	"	११३	सुधु	२	१३६
"	१४४	१६३	सुधु	३	१२५
"	२१६ अ	२०६	सुधु	१	१४
"	२१६ अ	२१०	सुधु	"	४०
"	२२५ अ	२१६	सुधु	"	४७
सुधु	१	४३	सुधु	२	१३७
सुधु	"	६	"	"	३१
"	"	८	"	"	१५५
"	"	१०	"	"	१६३

અનુવ્રત્તિયા

૬૧

	અંથ	લેખ	પાનું		અંથ	લેખ	પાનું
સંતમાનક ...	૧	૩૪	૫૬	સ્તંભનકપુર ...	૩	"	૩૮
	"	"	૫૭		"	"	૪૦
સંતમનેર ...	૨	૧૨૨	૧૬	સ્તંભપુર ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
સંતનન ...	"	૧૩૦	૬૪	સ્તંભપુર ...	૩	૨૦૬	૨૭
	"	"	૬૬	સ્તંભપુરી ...	૨	૧૩૩-૩૪	૧૩૫
	"	"	૧૦૨	સ્થાનકીયપાટણ	૩	૨૩૬ અ	૨૫૦
	"	"	૧૦૩	સ્થાવરપરિલકા	૨	૧૨૦	૩
	૩	૧૩૦ અ	૧૪૬		"	"	૫
	"	"	૧૪૭		"	"	૮
સંતેશ ...	૨	૧૪૩	૨૫	ધ			
	"	"	૨૭	પટ્ટપદા ...	૩	૨૧૮	૧૫
સંતોષિ (જુલમયા)	૧	૧	૭	પાંડિદા ...	"	૨૧૬	૫૫
સંભર ...	૨	૧૬૨	૬૫		"	"	૫૭
સોહાસોમ ...	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	દ			
સ્તંભાતીય ...	૨	૧૩૭	૫	દાણા (દાણા)	૩	૨૩૫	૨૬
	૩	૨૦૭	૧૪		"	૨૩૬	૩૫
	"	"	૧૫	દણાઉદા ...	૨	૧૬૮	૧૩૫
	"	"	૧૬		"	"	૧૩૬
	"	"	૧૭	દરસોલ ...	૩	૨૩૭	૪૦
	"	૨૦૮	૧૬		"	"	૪૩
	"	"	૨૧	દરસોલા ...	"	૨૩૮	૪૬
	"	૨૬૬	૨૬		"	"	૫૦
	"	૨૧૦	૩૦	દરિયાનક ...	૧	૨૧	૧૬
	"	૨૧૧	૩૨		"	"	૧૮
	"	"	૩૩		"	"	૨૦
	"	"	૩૪		"	૪૧	૭૫
	"	"	૩૫		"	૪૮	૧૦૧
	"	૨૧૨	૩૭		"	"	૧૦૩
	"	"	૩૮	દર્ધપુર ...	૨	૧૩૨	૧૧૮
	"	"	૪૦		"	"	૧૨૧
	"	૨૨૪	૬૨	દસ્તવશ ...	૩	૨૩૭	૪૩
	"	"	૬૪		૧	૧૬	૩
	"	"	૬૬		"	"	૪
સ્તંભાતીય ...	"	૨૦૭	૧૫		"	૧૭	૫
	"	"	૧૭		"	"	૬
	"	૨૦૮	૧૬		"	"	૮
	"	"	૨૧		"	૧૬	૧૧
	"	૨૦૬	૨૬		"	"	૧૨
	"	૨૧૦	૩૦		"	૨૦	૧૩
	"	૨૧૧	૩૨		"	"	૧૪
	"	"	૩૫		"	"	૧૫
	"	૨૧૨	૩૭		"	૨૧	૧૬
	"	"	૩૭		"	"	૧૮

અંગ્રેજી	સેખ	પાન	અંગ્રેજી	સેખ	પાન
હસ્તવંશ	...	૧	દાનીયાણી	...	૨
	૨૨	૨૧		૩	૧૪૩
	૨૨	૨૨	દાવાર	...	૧૪૪
	૨૩	૨૩		૪	૧૪૫
	૨૪	૨૪	દાસોવ	...	૧૪૬
	૨૫	૨૫	દાસવંશ	...	૧૪૭
	૨૬	૨૬		૫	૧૪૮
	૨૭	૨૭		૬	૧૪૯
	૨૮	૨૮	દાસોવ	...	૧૫૦
	૨૯	૨૯		૭	૧૫૧
	૩૦	૩૦		૮	૧૫૨
	૩૧	૩૧		૯	૧૫૩
	૩૨	૩૨		૧૦	૧૫૪
	૩૩	૩૩		૧૧	૧૫૫
	૩૪	૩૪		૧૨	૧૫૬
	૩૫	૩૫		૧૩	૧૫૭
	૩૬	૩૬		૧૪	૧૫૮
	૩૭	૩૭		૧૫	૧૫૯
	૩૮	૩૮		૧૬	૧૬૦
	૩૯	૩૯		૧૭	૧૬૧
	૪૦	૪૦		૧૮	૧૬૨
	૪૧	૪૧		૧૯	૧૬૩
	૪૨	૪૨		૨૦	૧૬૪
	૪૩	૪૩		૨૧	૧૬૫
	૪૪	૪૪		૨૨	૧૬૬
	૪૫	૪૫		૨૩	૧૬૭
	૪૬	૪૬		૨૪	૧૬૮
	૪૭	૪૭		૨૫	૧૬૯
	૪૮	૪૮		૨૬	૧૭૦
	૪૯	૪૯		૨૭	૧૭૧
	૫૦	૫૦		૨૮	૧૭૨
	૫૧	૫૧		૨૯	૧૭૩
	૫૨	૫૨		૩૦	૧૭૪
	૫૩	૫૩		૩૧	૧૭૫
	૫૪	૫૪		૩૨	૧૭૬
	૫૫	૫૫		૩૩	૧૭૭
	૫૬	૫૬		૩૪	૧૭૮
	૫૭	૫૭		૩૫	૧૭૯
	૫૮	૫૮		૩૬	૧૮૦
	૫૯	૫૯		૩૭	૧૮૧
	૬૦	૬૦		૩૮	૧૮૨
	૬૧	૬૧		૩૯	૧૮૩
	૬૨	૬૨		૪૦	૧૮૪
	૬૩	૬૩		૪૧	૧૮૫
	૬૪	૬૪		૪૨	૧૮૬
	૬૫	૬૫		૪૩	૧૮૭
	૬૬	૬૬		૪૪	૧૮૮
	૬૭	૬૭		૪૫	૧૮૯
	૬૮	૬૮		૪૬	૧૯૦
	૬૯	૬૯		૪૭	૧૯૧
	૭૦	૭૦		૪૮	૧૯૨
	૭૧	૭૧		૪૯	૧૯૩
	૭૨	૭૨		૫૦	૧૯૪
	૭૩	૭૩		૫૧	૧૯૫
	૭૪	૭૪		૫૨	૧૯૬
	૭૫	૭૫		૫૩	૧૯૭
	૭૬	૭૬		૫૪	૧૯૮
	૭૭	૭૭		૫૫	૧૯૯
	૭૮	૭૮		૫૬	૨૦૦
	૭૯	૭૯		૫૭	૨૦૧
	૮૦	૮૦		૫૮	૨૦૨
	૮૧	૮૧		૫૯	૨૦૩
	૮૨	૮૨		૬૦	૨૦૪
	૮૩	૮૩		૬૧	૨૦૫
	૮૪	૮૪		૬૨	૨૦૬
	૮૫	૮૫		૬૩	૨૦૭
	૮૬	૮૬		૬૪	૨૦૮
	૮૭	૮૭		૬૫	૨૦૯
	૮૮	૮૮		૬૬	૨૧૦
	૮૯	૮૯		૬૭	૨૧૧
	૯૦	૯૦		૬૮	૨૧૨
	૯૧	૯૧		૬૯	૨૧૩
	૯૨	૯૨		૭૦	૨૧૪
	૯૩	૯૩		૭૧	૨૧૫
	૯૪	૯૪		૭૨	૨૧૬
	૯૫	૯૫		૭૩	૨૧૭
	૯૬	૯૬		૭૪	૨૧૮
	૯૭	૯૭		૭૫	૨૧૯
	૯૮	૯૮		૭૬	૨૨૦
	૯૯	૯૯		૭૭	૨૨૧
	૧૦૦	૧૦૦		૭૮	૨૨૨

ગ્રંથ	શ્લોક	પાનું	ગ્રંથ	શ્લોક	પાનું
અરિહસરિન	૨	૧૩૫	૧૩૬	અતોર એ. એસ. ..	૧૨૫ બ ૧૨૦
અરિસિંહ	"	૧૪૭	૩૬	"	૧૨૫ ક ૧૩૭
"	"	૧૬૪	૧૧૧	"	૧૩૦ બ ૧૪૩
૩	૨૨૫	૬૮, ૬૯, ૧૦૧	અરિહટ ...	"	૨૫૨ ૭૮
"	૨૫૨	૭૩, ૭૮	અરિહપર્ણ	"	૨૩૮ અ ૨૩૮
"	૧૬૪	૨૦૮	અરિહયક	૨	૧૩૧ ૧૧૧, ૧૧૨
"	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	"	"	૧૧૩
અરિસીદ	૨	૧૬૮	૧૩૮	અરિહનુ	" ૧૪૮ ૪૯, ૫૦
અરિહુતેમિ	"	૧૬૩-૨૦૦	૧૫૭	અરિહુતે	" ૧૧૭ ૧૨૭, ૧૩૨
૩	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	અવનિવર્મન	૩	૨૩૪ ૨૪, ૨૫
અરિહાદિત્ય	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૭	૧ લે	" ૨૩૫ ૨૮, ૨૯
અનુન	૧	૭૧	૧૭૬, ૧૮૨	૨ લે	" ૨૮, ૩૦
૨	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧	અવતોરના	૨	૧૨૬ ૧૦, ૧૪
૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫	૩	૧૩૦ અ ૧૫	
"	૨૨૩	૯૦	અવતોરના	"	૨૦૭ ૧૭
"	૨૨૪	૯૧, ૯૪	"	૨૦૮ ૨૧	
અનુનદેવ	૨	૧૩૭	૭, ૮	"	૨૧૦ ૩૦
"	"	૧૫૬	૮૧	"	૨૧૧ ૩૩, ૩૫
૩	૨૧૭	૫૮, ૫૯	"	૨૧૨ ૩૮, ૪૦	
"	"	૬૦, ૬૨	અરિહ ...	૧	૧ ૧
"	૨૨૦	૭૭	"	૬	૭, ૮, ૧૦
"	૨૨૨	૮૦	"	૧૫	૩
"	૨૨૪	૯૧	"	૨૮	૩૬
"	૨૪૩	૬૨	અરિહ	૩	૨૨૪ ૬૫
"	૨૧૬ અ	૨૦૮	અરિહાદ	"	૨૦૬ ૪, ૭, ૮, ૬,
"	૧૬૪	૨૦૮	"	"	૧૨, ૧૩
"	૨૧૮ અ	૨૦૬	"	૨૦૭	૧૪, ૧૫, ૧૭
"	" બ	૨૧૦	"	૨૦૮	૧૬, ૨૧
અનુનવર્મન	૨	૧૧૩	૧૦૨	"	૨૧૦ ૩૦
અર્જુનરાજ	"	૧૪૫	૩૪	"	૨૧૧ ૩૨, ૩૩, ૩૫
"	"	૧૪૭	૩૬, ૪૨, ૪૬	"	૨૧૨ ૩૭, ૩૮, ૪૦
"	"	૧૬૫	૧૨૧, ૨૫, ૩૦	"	" ૪૧
૩	૨૦૬	૫, ૧૦	"	૧૪૬ અ	૧૭૦
"	૨૧૮	૬૪	અરિહ ...	૧	૩૬ ૫૬, ૬૦
"	૨૨૬	૧૦૧, ૧૦૧	અરિહપર્ણ	૩	૨૧૨ ૪૦
"	૧૪૮ અ	૧૬૬	અરિહપર્ણ	"	૨૧૪ ૪૩
૧	૨૧૭	૫૮	૧ લે	"	૨૪૦ ૫૮
અનુનની	"	૨૧૭	૫૮	અરિહર્મન	" ૨૪૧ ૮૮

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
અનંદિકા	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૯	અમોઘવર્ણ	૨	૧૨૭	૬૫, ૬૭, ૬૮
	"	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭		"	૧૨૮	૭૬
	"	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯		"	૧૨૯	૮૨, ૮૫, ૮૧
	"	૮૦	૨૨૧		"		૮૨
	"	૮૨	૨૨૩, ૨૮, ૨૯		"	૧૩૦	૯૪, ૯૫,
	"	૮૩	૨૩૦, ૨૩૫		"	"	૯૬, ૯૯,
	"	૮૪	૨૩૬, ૨૪૧		"	"	૧૦૦, ૧૦૨,
	"	૮૫	૨૪૪		"	"	૧૦૪
અનિરોધ	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૪		"	૧૩૧	૧૦૮, ૧૦૯
અનુપમઢેવી	"	૧૧૭	૧૨૭, ૧૩૨		"	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૬
	"	૧૧૮	૧૩૪, ૩૫, ૩૭		"	"	૧૨૦
	"	૧૧૯	૧૪૧		"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫		"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
અનુપમા ...	૩	૨૦૬	૬, ૭, ૧૧, ૧૨		"	"	૧૪૧
	"	"	૧૨		"	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨
	"	૨૨૪	૯૫		૩	૨૩૫	૨૯
અનન્તદત્ત	"	૨૨૭	૮		"	૨૩૭	૪૦, ૪૪
અનન્તવિષ્ણુ	૨	૧૨૨	૧૯, ૨૩		"	"	૪૬, ૪૮
અપરાજિત	૩	૧૨૫	૧૨૧, ૧૨૬		"	૧૨૫	૧૨૨, ૧૨૩
અપરાધિત	૨	૨૦૪	૧૬૭, ૧૬૯		"	"	૧૨૮
	"	૧૫૫	૬૭		"	૧૨૫	૧૩૪, ૧૩૬
	૩	૨૩૯	૨૫૦, ૨૫૧		"	"	૧૪૦, ૧૪૨
અણુવાહિમ	"	૨૧૭	૬૦, ૬૨		"	૧૩૦	૧૪૫, ૧૪૬
(ઇષ્ટાદિમ)					"	"	૧૪૭, ૧૫૦
અભયતિમક	૨	૧૩૭	૩, ૪	અમ્બાપ્રસાદ	"	૧૪૪	૧૬૪, ૧૬૫
અભયદ ...	૩	૧૫૭	૧૯૧	અમ્બા(અમ્બાપ્રસાદ)	"	૨૦૭	૧૭, ૧૮
અભયસિંહ	"	૨૧૭	૫૯, ૬૦, ૬૨		"	૨૦૮	૨૧
	"	૨૧૯	૭૪, ૭૬		"	૨૧૦	૩૦
અમરસિંહ	"	૨૨૫	૯૮		"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
અમરસરિ	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩		"	૨૧૨	૩૮, ૪૦
	"	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭	અમ્બાજીવ	૨	૧૩૫	૧૪૧
	૩	૨૦૬	૮, ૧૩		"	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯
	"	૨૦૭	૧૫, ૧૭		"	"	૧૫૩
	"	૨૦૮	૨૧	અમ્બાજીવ	૧	૧૦૨	૫
	"	૨૦૯	૨૬	અમ્બાજીવ	૨	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૯
	"	૨૧૦	૩૦		"	"	૧૨૧
	"	૨૧૧	૩૩, ૩૫, ૪૦	અમ્બાજીવ	૩	૨૪૦	૫૮
અમોઘવર્ણ	૨	૧૨૩	૨૮				
	"	૧૨૫	૪૧, ૪૨, ૪૬				

પરિશિષ્ટ (૨)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં
આવતાં વિશેષનામોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો
નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	અન્યપાત્ર	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
આકાશ ...	૧	૨૮	૩૬	અન્યપાત્ર	૨	૧૭૦	૧૪૨
અમલવાર	૨	૧૨૬	૮૬	"	૧૮૧	૧૫૧	
(સુશાસ્ત્ર)	"	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૬	"	૨૦૧	૧૫૬	
			૧૦૯, ૧૧૧	"	૨૦૨	૧૧૨, ૧૧૪	
			૧૧૨, ૧૧૩	"	૨૦૪	૧૧૮	
	૩	૨૩૭	૪૦, ૪૩, ૪૪,	"	૨૦૬	૧૭૧	
			૪૬, ૪૮	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨	
		૧૩૦ અ	૧૫૦	"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૮૪, ૮૬	
અમલ ...	૨	૧૩૨	૧૧૬, ૧૨૧	અન્યાસાવર	૨	૧૩૧	૧૦૬, ૧૨, ૧૩
અમિલમા	૧	૫૩	૧૨૨	અન્યાસ	૩	૧૫૮ અ	૧૬૩
	૨	૧૦૬	૮, ૧૧	અન્યાસ	"	૨૦૭	૨૭
	"	૧૨૪	૩૯, ૪૦	"	૨૦૮	૨૧	
અમલ (અમિલ)	૧	૧૧	૧૧૬, ૧૧૮	"	૨૧૨	૪૦	
	૩	૨૩૮	૧૬	અન્યાસ	"	૧૪૮ ક	૧૧૮, ૧૧૯
અમલ (અમિલ)	"	૨૫૨	૭૧	અન્યાસ ...	"	૨૩૪	૨૭
	"	૨૨૩ અ	૨૧૫	અન્યાસ	"	૬૨	૧૧૨, ૧૧૩
અન્યાસ	૨	૧૩૬	૧૫, ૧૬	અન્યાસ	૨	૧૨૪	૩૬, ૪૦
અન્યાસ	૩	૨૨૪	૬૩	અન્યાસ	૩	૧૪૬ અ	૧૭૦, ૧૭૨
અન્યાસ	૨	૧૨૩	૭	અન્યાસ	૧	૧૦૨	૫
	"	૧૪૬	૬૬, ૭૨, ૭૩	(અન્યાસ)			
	"	૧૫૩	૪૩, ૪૪	અન્યાસ ...	૨	૧૧૮	૧૩૭
	"	૧૫૮	૭૮	અન્યાસ	૧	૭૨	૧૮૬, ૧૮૭
	"	૧૬૦	૮૪, ૮૮	અન્યાસ ...	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	"	૧૧૨	૬૬, ૬૭	અન્યાસ ...	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
	"	૧૧૫	૧૧૦, ૧૧, ૧૬	અન્યાસ ...	"	૬૮	૧૧૩
				"	૧૪૧	૧૮૫, ૧૮૬, ૨૦૨	

अंथ	लेख	पानं	अंथ	लेख	पानं
आ			आदित्यवर्मा	२	१२०
आभ्युदयमित्र	१	६६	आदित्यवर्म	१	५३
आगाभी स्तामिन	"	१०३	आदित्यशक्ति	३	२३१
आचार्यश्री.पी.	"	२५	आदित्यशक्ति	२	१११
"	"	४६	आनन्दस्वरि	"	१६७
"	"	६४	"	"	१३३
"	"	७६	"	१६८	१३५, १३७
"	"	८०	३	२०७	१५, १७
"	"	८६	"	२०८	२१
"	"	८०	"	२०९	२६
२	१४१-४२	१८	"	२१०	३०
"	१४४	२८	"	२११	३३, ३५, ४०
३	६६	११०	आन. (राष्ट्र)	२	११५
आचार्यवत्सलभ	१	७	आनाडि	"	१७०
हरिदत्त	"	२६	३	२४३	६३, ६५
३	४४	६५	आनाड ...	"	२१६ अ
आछा ...	"	२४३	आनाड	२	१५२
आटक	"	२०८	"	१५३	"
"	"	२०९	आणोधिनी	"	१६८
आलु	१	१०२	आशा ...	३	२२३
आदित्य	"	४६	"	२२४	६५
"	"	५३	"	२५६	८४
"	"	६०	आसिगडि	२	१६८
२	१२४	३६, ४०	आमड ...	३	२१६
३	२३४	२७	आमड	"	२३६
"	५६ अ	१०५	आम्मा	२	१६८
आदित्यदत्त	१	८०	आम्बदेव	"	"
आदित्यदास	"	८५	आम्बसी	"	१३७
आदित्यनाग	२	११६	आम्बुयडि	"	१३६
आदित्य लट	१	६४	आलड	३	२४३
आदित्य लोकि	२	१०८	आलड	२	१६८
आदित्यशस्त्र	१	५१	आलडदेव	३	१४९ अ
"	"	५२	आलडदेवि	२	१७१-८५, १४८
"	"	५४	३	२०६	७, १२,
"	"	५५	आला ...	२	१६२
"	"	१२७	आलादित्य	"	१५४
३	५६	१००, १०१	आला	"	१६८
आदित्यरवि	१	५३	आलादन	३	२१५
"	"	१०२	आवस्वदेवी	"	२३५
२	१०६	८, ११			२६

મંથ	લેખ	પાનું	મંથ	લેખ	પાનું
અરિસરિન	૨	૧૩૫	૧૩૬	અસોર એ. એસ. "	૧૨૫ બ ૧૨૦
અરિસિંહ	"	૧૪૭	૩૬	"	૧૨૫ ક ૧૩૭
"	"	૧૬૪	૧૧૧	"	૧૩૦ અ ૧૪૩
૩	૨૧૫	૯૮, ૯૯, ૧૦૧	અસલટ ...	"	૨૫૨ ૭૮
"	૨૫૨	૭૩, ૭૮	અસપાસ	"	૨૩૮ અ ૨૩૮
"	૧૬૪	૨૦૮	અસિયક	૨	૧૩૧ ૧૧૧, ૧૧૨
"	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	"	"	૧૧૩
અરિસીદ	૨	૧૬૮	૧૩૮	અસદા	" ૧૪૮ ૪૬, ૫૦
અરિષ્ટનેમિ	"	૧૯૩-૧૦૦	૧૫૭	અસદા	" ૧૬૭ ૧૨૭, ૧૩૨
૩	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	અવનિવર્મન	૩	૨૩૪ ૨૪, ૨૫
અરણ્યક	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૭	૧ લે	" ૨૩૫ ૨૮, ૨૯
અશુન	૧	૭૧	૧૭૬, ૧૮૨	૨ લે	" ૨૮, ૩૦
૨	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧	અવેશકન	૨	૧૨૬ ૧૦, ૧૪
૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫	૩	૧૩૦ અ ૧૫	
"	૨૨૩	૬૦	અવેશકના	"	૨૦૭ ૧૭
"	૨૨૪	૬૧, ૬૪	"	૨૦૮ ૨૧	
અશુનદેવ	૨	૧૩૭	૭, ૮	"	૨૧૦ ૩૦
"	૧૫૬	૮૧	"	૨૧૧ ૩૩, ૩૫	
૩	૨૧૭	૫૮, ૫૯	"	૨૧૨ ૩૮, ૪૦	
"	"	૧૦, ૬૨	અશોક ...	૧	૧ ૧
"	૨૨૦	૭૭	"	૧ ૭, ૮, ૧૦	
"	૨૨૨	૮૦	"	૧૫ ૩	
"	૨૨૪	૬૧	"	૨૮ ૩૬	
"	૨૪૩	૬૨	અરવલ	૩	૨૨૪ ૬૫
"	૨૧૬ અ	૨૦૮	અરણ્ય	"	૨૦૬ ૪, ૭, ૮, ૯, ૧૨, ૧૩
"	૧૬૪	૨૦૮	"	" ૧૪, ૧૫, ૧૭	
"	૨૧૬ અ	૨૦૮	"	૨૦૮ ૧૬, ૨૧	
"	"	૨૧૦	"	૨૧૦ ૩૦	
અશુનવર્મન	૨	૧૬૩	૧૦૨	"	૨૧૧ ૩૨, ૩૩, ૩૫
અવેશક	"	૧૪૫	૩૪	"	૨૧૨ ૩૭, ૩૮, ૪૦
"	"	૧૪૭	૩૬, ૪૨, ૪૬	"	૪૧
"	૧૬૧	૧૨૧, ૨૫, ૩૦	"	૧૪૬ અ ૧૭૦	
૩	૨૨૬	૫, ૧૦	અબ ...	૧	૩૬ ૫૬, ૬૦
"	૨૧૮	૧૮	અટાપ	૩	૨૧૨ ૪૦
"	૨૨૬	૧૦૩, ૧૦૪	અદમરક	"	૨૧૪ ૪૨
"	૧૪૮ અ	૧૬૬	૧ લે	"	૨૪૦ ૫૮
અસપાસ	"	૨૧૭	૫૮	અવિર્મન	" ૨૫૦ ૮૮

ધર્મર (ધસર)

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
૧	૭૯	૨૧૯
"	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
"	૧૦૨	૪
૨	૧૦૯	૮, ૧૧
"	૧૨૪	૩૯, ૪૦
૩	૨૩૩	૨૧, ૨૨, ૨૩
"	૪૪ અ	૯૮, ૯૯
"	૨૪૩	૬૩, ૬૫
"	૨૩૪	૨૭

ધર્મરદેવ

ધસર ...

ધસુવ ...

ઉ

ઉક

ઉચ્ચદેવ

ઉચ્ચદેવ

ઉત્પલ

ઉદાલ

ઉદય

ઉદયન

ઉદયપાલ

ઉદયપ્રભસરિ

ઉદયરાજ

ઉદયસિંહ

ઉપેન્દ્ર

ઉશવદાત

ઉસરા

ઉ

બિયા ભટ

મક

મકપભદેવ

૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

૧૩

૧૪

૧૫

૧૬

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

૨૧

૨૨

૨૩

૨૪

૨૫

૨૬

૨૭

૨૮

૨૯

૩૦

૩૧

૩૨

૩૩

૩૪

૩૫

૩૬

૩૭

૩૮

૩૯

૪૦

૪૧

૪૨

૪૩

૪૪

૪૫

૪૬

૪૭

૪૮

૪૯

૫૦

૫૧

૫૨

૫૩

૫૪

૫૫

૫૬

૫૭

૫૮

૫૯

૬૦

૬૧

૬૨

૬૩

૬૪

૬૫

૬૬

૬૭

૬૮

૬૯

૭૦

૭૧

૭૨

૭૩

૭૪

૭૫

૭૬

૭૭

૭૮

૭૯

૮૦

૮૧

૮૨

૮૩

૮૪

૮૫

૮૬

૮૭

૮૮

૮૯

૯૦

૯૧

૯૨

૯૩

૯૪

૯૫

૯૬

૯૭

૯૮

૯૯

૧૦૦

૧૦૧

૧૦૨

૧૦૩

૧૦૪

૧૦૫

૧૦૬

૧૦૭

૧૦૮

૧૦૯

૧૧૦

૧૧૧

૧૧૨

૧૧૩

૧૧૪

૧૧૫

૧૧૬

૧૧૭

૧૧૮

૧૧૯

૧૨૦

૧૨૧

૧૨૨

૧૨૩

૧૨૪

૧૨૫

૧૨૬

૧૨૭

૧૨૮

૧૨૯

૧૩૦

૧૩૧

૧૩૨

૧૩૩

૧૩૪

૧૩૫

૧૩૬

૧૩૭

૧૩૮

૧૩૯

૧૪૦

૧૪૧

૧૪૨

૧૪૩

૧૪૪

૧૪૫

૧૪૬

૧૪૭

૧૪૮

૧૪૯

૧૫૦

૧૫૧

૧૫૨

૧૫૩

૧૫૪

૧૫૫

૧૫૬

૧૫૭

૧૫૮

૧૫૯

૧૬૦

૧૬૧

૧૬૨

૧૬૩

૧૬૪

૧૬૫

૧૬૬

૧૬૭

૧૬૮

૧૬૯

૧૭૦

૧૭૧

૧૭૨

૧૭૩

૧૭૪

૧૭૫

૧૭૬

૧૭૭

૧૭૮

૧૭૯

૧૮૦

૧૮૧

૧૮૨

૧૮૩

૧૮૪

૧૮૫

૧૮૬

૧૮૭

૧૮૮

૧૮૯

૧૯૦

૧૯૧

૧૯૨

૧૯૩

૧૯૪

૧૯૫

૧૯૬

૧૯૭

૧૯૮

૧૯૯

૨૦૦

૨૦૧

૨૦૨

૨૦૩

૨૦૪

૨૦૫

૨૦૬

૨૦૭

૨૦૮

૨૦૯

૨૧૦

૨૧૧

૨૧૨

૨૧૩

૨૧૪

૨૧૫

૨૧૬

૨૧૭

૨૧૮

૨૧૯

૨૨૦

૨૨૧

૨૨૨

૨૨૩

૨૨૪

૨૨૫

૨૨૬

૨૨૭

૨૨૮

૨૨૯

૨૩૦

૨૩૧

૨૩૨

૨૩૩

૨૩૪

૨૩૫

૨૩૬

૨૩૭

૨૩૮

૨૩૯

૨૪૦

૨૪૧

૨૪૨

૨૪૩

૨૪૪

૨૪૫

૨૪૬

૨૪૭

૨૪૮

૨૪૯

૨૫૦

૨૫૧

૨૫૨

૨૫૩

૨૫૪

૨૫૫

૨૫૬

૨૫૭

૨૫૮

૨૫૯

૨૬૦

૨૬૧

૨૬૨

૨૬૩

૨૬૪

૨૬૫

૨૬૬

૨૬૭

૨૬૮

૨૬૯

૨૭૦

૨૭૧

૨૭૨

૨૭૩

૨૭૪

૨૭૫

૨૭૬

૨૭૭

૨૭૮

૨૭૯

૨૮૦

૨૮૧

૨૮૨

૨૮૩

૨૮૪

૨૮૫

૨૮૬

૨૮૭

૨૮૮

૨૮૯

૨૯૦

૨૯૧

૨૯૨

૨૯૩

૨૯૪

૨૯૫

૨૯૬

૨૯૭

૨૯૮

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान		
आनु(शु)३	२	१०६	८, ११	६-२ ३ ले	२	१२८	७६
आशुदित्य	"	१६५	११५	(गुञ्जनाद्याभानो	"	१२८	८२, ८६, ८९
आशुभदेव	"	११८,	५६, ५९	भूषणपुर)	"	१३१	१०५, १०८
आशुवर्ध	"	१६८	१३८		३	१२५ अ	११६, ११८
आशुदेव	३	२५१	७०		"	"	११८
आसधर	२	१५८	७६, ८०		"	१२५ अ	१२१, १२३
	"	१६८	१३८, १३९		"	"	१२८, १३१
	३	२१७	६९, ६२		"	"	१३३
	"	२२३	८८		"	१२५ ६	१३५-१४०
आसपाव	"	२५१ अ	२५७		"	"	१४२
आसध	२	१६८	१३८		"	१३० अ	१५०
	३	१५७ ६	१८७	६-२ ४ वे	२	१३३-३४	१२२
आसधउ	२	१६८	१३८	(गुञ्जनाद्याभानो	"	"	१२३, १२४
आसा ...	"	२०३	१६५	दीक्षी स.स.	"	"	१२५, १२८
आसा ...	"	१६८	१३८	(८३६)	"	"	१२८, १३२
आरवेसर	"	"	"		"	"	१३३, १३५
					"	"	१३५
					"	१३६	१३८, १४५
					"	१३६	१४६, १४७
६					"	१३६	१४६, १४७
६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
(६३६ १ आनो	"	१२३	२३	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
दीक्षी भूषण	"	१२६	५३, ५४, ५५	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
आसा स.स.	"	"	६९	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
(१५२)	"	१२८	७६	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१२८	७६	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१३०	८५, ८७	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१३३-३४	१२६, १३०	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	"	१३४	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	३	१२५ अ	१२५	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१२५ ३	१३८	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
६-२ ३ ले	२	१२०	८	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
(गुञ्जनाद्याभानो	"	१२३	२७, २८, ३०,	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
भूषणपुर)	"	"	३३, ३४, ३६	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१२४	३८, ४०	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१२५	४१, ४२, ४६,	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	"	५२	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१२६	५३, ५४, ५५,	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	"	६३	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	१२७	६५, ६६, ६७,	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११
	"	"	७१	६-२ ३ ले	२	१०६	८, ११

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કર્ક ૨ ભો	૨	૧૨૮ ૭૬
(ગુ. શાખા	,,	૧૨૯ ૮૧, ૮૨, ૮૩
શ. સં. ૭૩૪)	,,	૮૧
,,	૧૩૦	૯૫
,,	૧૩૧	૧૦૫, ૧૦૮
,,	૧૩૨	૧૧૪, ૧૧૫
૩	૨૩૫	૨૯
,,	૧૨૫ અ	૧૧૬
,,	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૧૨૧
,,	,,	૧૨૨, ૧૨૩
,,	,,	૧૨૪, ૧૨૮
,,	,,	૧૨૯, ૧૩૧
,,	,,	૧૩૨, ૧૩૩
,,	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫,
,,	,,	૧૩૬, ૪૦, ૪૨
,,	૧૩૦ અ	૧૪૩, ૧૪૫
,,	,,	૧૪૬, ૪૮, ૫૦
,,	૨૨૫ બ	૨૧૯
કર્કઅધ્યાપક	૨	૧૦૯ ૮, ૧૧
કર્કરાજ	૩	૨૩૩ અ ૨૩૦
કર્કસાધિવિગ્રહિક	૧	૧૪ ૭
કર્કક ...	,,	૫૫ ૧૨૫, ૧૨૭
૩	૯૨	૧૧૨, ૧૧૪
કર્ક સ્વામિન	,,	૨૩૨ ૧૯
કર્ણ ૧ ભો	૨	૧૩૭ ૬
(ત્રેલોક્યમલ્લ	,,	૧૪૧-૪૨ ૧૮, ૧૯
ચાલુક્ય)	,,	,, ૨૧, ૨૨, ૨૪
,,	૧૪૩	૨૫, ૨૬, ૨૭
,,	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૨
,,	,,	૪૬
,,	૧૫૪	૫૮, ૫૯
,,	૧૫૮	૭૮
,,	૧૬૦	૮૫, ૮૮
,,	૧૬૨	૯૬, ૯૯
,,	૧૬૩	૧૦૫
,,	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
,,	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
,,	૧૭૦	૧૪૨
,,	૧૮૬	૧૫૧

ગ્રંથ	લેખ	પાનું
કર્ણ ૧ ભો	૨	૨૦૧ ૧૫૯
(ત્રેલોક્યમલ્લ	,,	૨૦૨ ૧૬૨
ચાલુક્ય)	,,	૨૦૬ ૧૭૧
૩	૧૪૦ અ	૧૫૭
,,	૧૪૪ ક	૧૬૨
,,	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
,,	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
,,	૧૪૩ અ	૧૯૬, ૧૯૭
,,	૧૪૩ બ	૧૯૮
,,	૧૪૪ મ	૧૯૯
,,	૨૧૬ અ	૨૦૫
કર્ણ (કલચુરી	,,	,,
૧૧ મી સદી)	,,	૨૩૫ ૨૯
કર્ણદિત્ય	૨	૧૩૭ ૪
કર્ણરેખી	૩	૧૫૭ બ ૧૮૪, ૧૮૬
કર્મસિંહ	,,	૨૫૨ ૭૫, ૮૧
કલ્પપ્રસાદ	૨	૧૪૪ ૨૮
૩	૧૪૪ ક	૧૬૫
કલાદ ...	,,	૨૧૯ ૭૬
કલુક ...	૨	૧૩૧ ૧૧૧, ૧૨, ૧૩
કલ્યાણ ...	૨	૧૨૯ ૮૯, ૯૩
કલ્પ ...	૩	૨૪૫ ૨૮, ૩૦
કલ્પમ્બર	૨	૧૧૭ ૪૬
કશાલકર	૩	૧૨૫ ક ૧૩૭
વી. વાય.		
કાકલ ...	,,	૨૨૪ ૯૨, ૯૫
કાંચન ...	૨	૧૩૭ ૧૦, ૧૧
,,	,,	૧૩૮ ૧૨, ૧૩, ૧૪
,,	૧૩૯	૧૫, ૧૬
,,	૧૪૦	૧૭
,,	૧૪૩	૨૫, ૨૬
,,	૧૫૯	૮૩, ૮૪
કાંટાવાળા	૩	૨૧૮ ૬૪
(રા. સા. હર		
ગોવિન્દદાસ		
દ્વારકાદાસ)		
કાત્યાયન	૩	૨૨૯ ૨૨૦

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું	
ડીસ્ટ્રીક્ટ. ડોક્ટર	૧	૨૩૦ અ	૨૨૩	કુમારપાલ	૨	૧૫૬	૭૦	
"	"	૨૩૩ અ	૨૨૯, ૩૦, ૩૧	આલુક્ય	"	૧૫૭	૭૪, ૭૭	
"	"	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮	"	૧૫૮	૭૮		
"	"	૨૫૦ અ	૨૫૪	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮		
ડીસ્ટ્રી. ડો. જી.	"	૨૪૦	૫૮	"	૧૬૨	૯૬, ૯૯		
"	"	૨૪૧	૫૯	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫		
"	"	૨૪૨	૬૦	"	૧૬૫	૧૧૩, ૧૧૬		
"	"	૨૪૫	૬૭	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯		
"	"	૨૪૭	૬૮	"	૧૬૭	૧૨૧, ૨૨, ૨૬		
"	"	૨૪૮	૬૯	"	૧૭૦	૧૪૨		
"	"	૨૪૯	૬૯	"	૧૮૬	૧૫૧		
"	"	૨૫૫	૮૩	"	૨૦૧	૧૫૯		
કુકેશ્વર	૨	૧૨૦	૩, ૫, ૮	"	૨૦૨	૧૬૨		
કુડામકર.જી.એસ.	૩	૨૩૮ બ	૨૪૬	"	૨૦૪	૧૬૭, ૬૮, ૭૦		
કુણ્ડનાગૌભટ્ટ	૨	૧૨૨	૨૩	"	૨૦૬	૧૭૧		
કુંદકુંદ	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩	૩	૨૦૬	૬, ૧૧		
કુદા	૨	૧૬૨	૯૮	"	૨૧૮	૬૪		
કુંદા	૩	૨૨૩	૯૦	"	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩		
કુન્દરાજ	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭	"	૧૪૪ ક	૧૬૪, ૧૬૫		
કુન્દકેવી	"	૨૩૫	૨૯	"	૧૪૮ અ	૧૬૬		
કુન્દા ડો. જી. જી.	૨	૧૪૦	૧૭	"	૧૪૮ બ	૧૬૭		
"	૩	૫૯ અ	૧૦૫	"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯		
કુમરભાઈ	"	૨૪૮	૬૯	"	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૭૧, ૭૨		
કુમાર ...	૧	૧૦૨	૫, ૬	"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૭૪, ૭૬		
કુમારહાકુર	૨	૧૬૦	૮૮	"	૧૫૫ અ	૧૭૭, ૭૮, ૭૯		
કુમારદેવી	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૨૪, ૨૬	"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૮૧, ૮૩		
"	"	૧૬૮	૧૩૭	"	૧૫૭ અ	૧૮૫		
"	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	"	૧૫૭ ક	૧૮૭		
"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭ ૫૮	"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧, ૧૯૨		
"	૩	૨૦૬	૪, ૯	"	૧૪૪ ઈ	૧૯૯, ૨૦૦		
"	"	૨૦૭	૧૪, ૧૭	"	૨૧૬ અ	૨૦૫		
"	"	૨૦૮	૨૧	"	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩		
"	"	૨૦૯	૨૬	"	૨૪૧ બ	૨૫૩		
"	"	૨૧૦	૩૦	કુમારભાઈ	૧	૫૩	૧૨૨	
"	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫	કુમારભોગ	"	૬૫	૧૫૦, ૫૧, ૫૪	
"	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦	કુમારશર્મા	"	૧૭	૫, ૬, ૮	
				"	૫૩	૧૨૧		

	અંક	લેખ	પાનું
કાયવટ્રે	૨	૧૩૫	૧૩૭
(પ્રેક્ષક.એ.વી.)	"	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩
	"	૧૬૮	૧૩૪
	૩	૨૧૮	૬૫
કાન્તાવજયજી	"	૧૫૭ બ	૧૮૩
કાન્દ ...	"	૨૨૦	૭૬
કાન્દડ (ગજધર)	"	૨૦૬	૮, ૧૩
	"	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	"	૨૦૮	૧૯, ૨૧
	"	૨૦૯	૨૬
	"	૨૧૦	૩૦
	"	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦
	"	૨૪૩	૬૪, ૬૫
કાન્દેઓ	"	૨૧૭	૬૧, ૬૨
કાપલ્ય	"	૧૩૦ અ	૧૫૨
કામચંડ	"	૨૪૦	૫૮
કામનાથ	"	૨૪૭	૬૮
કાક્ષ	૧	૧૦૨	૫, ૬
કાર્તિકરાક્ષ	૩	૨૨૨	૮૫
કાર્તિકીરી કાપલ્ય	૨	૧૬૧	૮૯
કાલસ્વામિ	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
કાલિદાસ	૧	૧૪	૬
કાલકુલ	૨	૧૬૮	૧૩૯
કાલકુલ	"	"	૧૩૫, ૩૬, ૩૯
કાળમોજ	૩	૨૫૨	૭૭
કિલ્લક	૧	૧૭	૫, ૭, ૮
	"	૧૮	૯, ૧૦
	"	૧૯	૧૨
	"	૨૦	૧૪, ૧૫
	"	૨૧	૧૬, ૧૯, ૨૦
	"	૨૨	૨૨, ૨૩
	"	૨૩	૨૪, ૨૬, ૨૭
	"	૨૪	૨૮, ૨૯
	"	૨૫	૩૧
	"	૨૬	૩૨, ૩૪, ૩૫
	"	૨૭	૩૭, ૩૮

	અંક	લેખ	પાનું
કિલ્લક	૧	૨૮	૪૧
	"	૨૯	૪૪
	૩	૨૬ અ	૯૩, ૯૪
કિલ્લક (બાલજી)	૧	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪
	૩	૯૨	૧૧૨
કિલ્લવામિન	૧	૧૦૩	૯, ૧૧
કિર્તિનિઆ કેસવ-			
ભાલ રણુછોડ	૩	૨૩૦ અ	૨૨૩
કીકાક ...	૨	૧૫૪	૫૯
કીર્તિનૃપ	૩	૨૩૯	૫૫
કીર્તિપાલ	"	૧૫૭ ક	૧૮૭
કીર્તિરાજ	"	૨૩૯	૫૨, ૫૫
કીર્તિવર્મા	૧	૧૦૫	૧૩
	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
	"	૧૦૭	૧૬, ૧૭, ૧૮
	૩	૨૫૨	૭૩
કીર્તિચરિ	"	૧૫૮ અ	૧૬૩
કીલ્લજી	"	૨૧૭	૬૧, ૬૩
કીલ્લોર્ન. ડોકટર	૧	૧૩	૩, ૪
	"	૩૪	૫૫
	"	૫૨	૧૧૫
	"	૮૯	૨૫૯
	"	૯૧	૨૬૧
	૨	૧૨૨	૧૮
	"	૧૨૫	૪૩
	"	૧૩૦	૯૪
	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૨
	"	૧૩૫	૧૩૯
	"	૧૪૫	૩૪
	"	૧૫૦	૫૨
	"	૧૫૧	૫૫
	"	૧૫૬	૧૯
	"	૧૫૭	૭૩
	"	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૨, ૧૩
	"	૧૬૯	૧૪૧
	૩	૨૨૧	૭૮
	"	૨૩૪	૨૪
	"	૨૩૫	૨૮

અનુક્રમણિકા

કેશવ (ખેડુત)	અંથ	લેખ	પાનું
	૨	૧૫૯	૮૪
કેશવ (દાન લેનાર)	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮
	૧	૫૩	૧૨૧
કેશવ (બાલક)	૩	૨૨૩	૯૦
	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૬
	૨	૧૩૦	૯૪, ૧૦૨
કેશવ (લેખક)	૨	૧૧૭	૪૪
કેશવ (સેનાપતિ)	૩	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૩
કેશવદાન	"	૨૩૮ અ	૨૩૮
કેશવ દીક્ષિત	૨	૧૩૬	૧૪૭, ૫૧, ૫૪
કેશવમિત્ર	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮
કેશવ સ્વરિ	૩	૨૩૮ અ	૨૪૫
કેશવ સ્વામિન	"	૨૩૨	૧૯
કેશવો. ડોન,	"	૨૨૨	૭૯
જેઆઓ. ડી,			
કોઝકેશ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪, ૧૨૮
"	"	"	૧૩૨, ૧૩૫
"	"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧
"	"	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯
"	"	"	૧૫૨, ૧૫૩
કોટીસક ...	૧	૭૩	૧૯૪
કોટમહિકા	"	૬૭	૧૫૭, ૫૯, ૬૧
કોટરા ...	"	"	૧૫૭
કોધક ...	"	૪૧	૭૫, ૭૮
કોનો. ડો. સ્ટેન	"	૧૬	૩
"	"	૧૭	૫
"	"	૨૦	૧૩, ૧૫
"	"	૨૨	૨૧, ૨૩
"	"	૨૩	૨૪
"	"	૨૫	૩૦
"	"	૨૬	૩૨
"	"	૫૧	૧૧૧
"	૨	૧૩૮	૧૨
કોરડે. જી. ડી.	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬
" આર. ડી.	"	"	"
કોટુવાય	૧	૧૦૨	૫
કોલાઈ	૨	૧૬૮	૧૩૮

કોલેશ્વર	અંથ	લેખ	પાનું
કંભદેવ	૩	૧૫૭ અ	૧૮૨
કુંરપાલ	૨	૧૩૦	૯૫
	૩	૨૨૩	૯૦
અ			
ખખખર, રાવ-			
સાહેબ ડી. પી.	૩	૨૨૦	૭૭
"	"	૧૬૪	૨૦૮
"	"	૨૧૯ અ	૨૦૯
ખડક ...	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
ખન્દ ...	"	૫૩	૧૨૧
ખરચક ૧ લો	"	૫૭	૧૩૦, ૧૩૩
"	"	૬૦	૧૩૬, ૧૩૮
"	"	૬૧	૧૩૯
"	"	૬૨	૧૪૦, ૧૪૧
"	"	૬૩	૧૪૫
"	"	૬૫	૧૫૩
"	"	૬૭	૧૫૬, ૧૬૦
"	"	૬૮	૧૬૩, ૧૬૫
"	"	૬૯	૧૭૨
"	"	૭૧	૧૭૮, ૧૮૧
"	"	૭૨	૧૮૬
"	"	૭૩	૧૯૨
"	"	૭૪	૧૯૭
"	"	"	૨૦૦
"	"	૭૬	૨૦૭
"	"	૮૨	૨૨૫
"	"	૮૩	૨૩૨
"	"	૮૪	૨૩૮
"	"	૮૮	૨૫૦, ૨૫૭
"	"	૯૩	૨૬૩, ૬૪, ૭૦
"	"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬
"	"	૯૫	૨૮૨
"	"	૯૬	૨૮૯, ૨૯૮
"	"	૯૮	૩૦૫
"	૧૦૦	૩૦૮	
૩	૯૨	૧૧૧	

अंथ	लेख	पान	अंथ	लेख	पान		
कुमारसिंह	३	२०७	१६, १८	कृष्णराज १ ले	२	१३०	८५
"	"	२११	३४, ३६	य. स. ६८७	"	१३१	१०५, १०७
"	"	२१२	३६, ४१	राष्ट्रकूट	"	१३२	११४, १६, २०
"	"	१५७ अ	१८२	"	"	१३३-३४	१२३, १२७
कुमारवामिन	१	६८	१६६, १६८	"	"	"	१३१, १३४
"	"	६८	१६६, १७३	"	"	१३५	१३८, १४०
कुमारिलपतिक	"	१६	४	"	"	१३६	१४८, १५२
कुमारिलवामिन	३	२३२	१८	"	"	१२५	११५
कुमुद ...	२	१२६	६०, ६४	"	"	१२५ अ	११६, ११८
कुम्भडि ...	"	१३२	११७, १२०	"	"	१२५ अ	१२२, १२६
कुंवर ...	"	१५८	७६, ८०	"	"	१२५ क	१३४, १३८
कुंरपाण ...	३	१४४ अ	१६०	"	"	१३० अ	१४८
कुंनैप ...	१	६	७, १०, ११	कृष्णराज २ ले	२	१३२	११४, ११५
कुंवरवद्वार	३	२४१ अ	२५२	राष्ट्रकूट	"	"	११७, १८, २०
कुंठुपुड	१	६५	१५०, ५१, ५४	"	"	१३३-३४	१२२, १२४
कृष्ण ...	३	२३७	४२	"	"	"	१२५, ३१, ३५
वाक्पति	"	"	"	"	"	१३५	१३८, १४१
कुंजना पिता	"	"	"	"	"	२३७	४०, ४२
सीयक २ गना	"	"	"	"	"	१३० अ	१४४, १४७
पिता वैरिसिंह-	"	"	"	"	"	"	१४८, १५३
ना पिता	"	"	"	"	"	१४८ अ	१७३, १७४
कृष्ण भाषि	२	१६८	१३६	कृष्णराजदेव	२	१६७	१२१, २६, ३१
कृष्ण भट्ट	"	१३७	३	(परमार)	"	१६८	१३४, १३६
रत्नभागनो	"	"	"	"	"	३	२०६
कर्ता	"	"	"	"	"	३	३, ६, ११
कृष्ण भट्ट (द्वैतक)	"	१२७	७३	कृष्ण(मिथक)	२	१२४	३६, ४०
कृष्णरत्न	३	२१८	६६	"	"	३	२१८
कृष्णराज	"	२३० अ	२२३, २२४	कृष्णवीर	२	१६८	१४०
कक्षसुरी	"	"	२२५, २२७	कृष्णराज	"	१२८	८३
"	"	२३२	१८, २०	कृष्णराज	३	२३०	१२
"	"	"	"	केक	२	१४३	२५, २७
"	"	"	"	"	"	३	१४० अ
कृष्णराज १ ले	२	१२२	१८, २०, २५	केडा	२	१४१-४२	२३, २४
य. स. ६८७	"	१२३	२७, ३४	केतकपुतो	१	१	३
राष्ट्रकूट	"	१२५	४२, ४३	केदार	३	२२२ अ	२१३
"	"	१२६	५३, ५४	केदारराशि	२	१६१	८६, ८०, ८१
"	"	"	५५, ६६	"	"	"	८२, ८३
"	"	१२७	६५, ६६, ७०	केदराज	"	१४८	४६, ५०
"	"	१२८	७५, ८०	"	"	१६७	१२३, २८, ३३
"	"	१२८	८१, ८२	"	"	१४८ अ	१७४
"	"	"	८४, ८०	"	"	२४१ अ	२५३

ગિ'બક ...	અંક	લેખ	પાનું
ગિરનાશંકર	૧	૫૩	૧૨૨
સામળજી	૨	૧૬૩	૧૦૧
ગિરિનાદેવી	૩	૧૫૫ બ	૧૭૮, ૧૭૯
ગિલક ...	૨	૧૧૪	૨૮, ૨૯
ગિલક ...	૧	૬૩	૨૬૮, ૨૭૪
	"	૬૪	૨૭૯
ગુણગુ ...	૩	૧૪૯ અ	૧૫૨
ગુણગ	૧	૮૦	૨૨૨
ગુણચંદ્રક	૨	૧૬૮	૧૩૬
ગુણચંદ્રપાલદા	"	"	"
ગુણધર	૪	૨૨૩	૬૦
	"	૨૩૭	૪૧, ૪૪
	"	"	૪૭, ૪૮
ગુણરાજ	"	૨૨૩	૬૦
ગુનસિરિ	"	૨૫૧ ક	૨૫૮
ગુનિમ ...	"	૨૨૪	૬૫
ગુણેન ...	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૫
ગુવક ૧ લો	૩	૨૩૩ અ	૨૩૦
ગુહત્રાત	૧	૨૯	૪૨, ૪૪
ગુહભદ્રિ	"	૨૫	૩૦, ૩૧
ગુહસેન (વલભિ)	"	૨૩	૨૪
	"	૨૮	૩૬
	"	૩૦	૪૫
	"	૩૩	૫૨, ૫૩, ૫૪
	"	૩૪	૫૫, ૫૬, ૫૭
	"	૩૫	૫૮
	"	૩૬	૫૯, ૬૦
	"	૩૭	૬૧
	"	૩૮	૬૨
	"	૩૯	૬૫, ૬૭
	"	૪૦	૬૬, ૭૦, ૭૨
	"	૪૧	૭૫, ૭૭
	"	૪૨	૮૨, ૮૩
	"	૪૩	૮૫, ૮૬
	"	૪૫	૯૦, ૯૨
	"	૪૭	૯૭, ૯૯

ગુહસેન (વલભિ)	અંક	લેખ	પાનું
	૨	૪૮	૧૦૨
	"	૪૯	૧૦૪, ૧૦૫
	"	૫૦	૧૦૬, ૭, ૧૦
	"	૫૧	૧૧૨, ૧૧૪
	"	૫૨	૧૧૫, ૧૧૬
	"	૫૩	૧૧૯, ૧૨૦
	"	૫૪	૧૨૬
	"	૫૬	૧૨૮
	"	૫૭	૧૨૯, ૧૩૧
	"	૫૮	૧૩૪
	"	૫૯	૧૩૫
	"	૬૦	૧૩૬, ૧૩૭
	"	૬૨	૧૪૧
	"	૬૩	૧૪૫
	"	૬૫	૧૫૨
	"	૬૬	૧૫૬
	"	૬૭	૧૫૮
	"	૬૮	૧૬૪
	"	૬૯	૧૭૧
	"	૭૧	૧૭૭, ૧૮૧
	"	૭૨	૧૮૫
	"	૭૩	૧૯૧
	"	૭૪	૧૯૬, ૨૦૦
	"	૭૬	૨૦૬
	"	૭૭	૨૧૧
	"	૮૨	૨૨૪
	"	૮૩	૨૩૧
	"	૮૪	૨૩૭
	"	૮૮	૨૫૭
	"	૯૩	૨૬૩, ૬૪, ૬૬
	"	૯૪	૨૭૬
	"	૯૫	૨૮૨
	"	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭
	"	૯૭	૩૦૩
	"	૯૮	૩૦૪
	૩	૪૪	૯૬
	"	૫૬	૧૦૦
	"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬
	"	૬૨	૧૧૧

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
અમદ ર ભો	૧	૬૮ ૧૬૩, ૬૭, ૬૮	ખેતલ ...	૩	૨૫૫ ૮૩
"	"	૬૯ ૧૭૪	ખેતલદરિ	"	૨૨૪ ૯૬
"	"	૭૬ ૨૦૫, ૨૦૬	ખેતા ...	૨	૧૬૨ ૯૮
"	"	૭૭ ૨૧૩, ૨૧૪		૩	૨૨૩ ૯૦
"	"	૭૮ ૨૧૬	ખેમરાજ	૨	૧૨૯ ૮૩
"	"	૮૨ ૨૨૩, ૨૨૭	(લેમરાજ)		
"	"	૮૩ ૨૩૦, ૨૩૪	ખેલા ...	૩	૨૨૪ ૯૪
"	"	૮૪ ૨૩૬, ૪૦, ૪૧	ખેલાદિત્ય	૨	૧૪૮ ૪૯, ૫૦
"	"	૮૭ ૨૪૭	ખોહખહ	૧	૫૩ ૧૨૧
"	"	૮૮ ૨૫૨, ૨૫૫	ખોદિત્રિ ...	૩	૨૩૭ ૪૨
"	"	૯૩ ૨૬૩, ૬૬, ૭૨		"	૨૩૮ ૫૦
"	"	૯૪ ૨૭૮	ખોખાણુ	"	૨૩૮ અ ૨૩૮
"	"	૯૫ ૨૮૫			
"	"	૯૬ ૨૯૩, ૨૯૬	ગ		
૩	"	૯૨ ૧૧૧	મહિરદેવી	૨	૧૮૮-૯૨ ૨૫૫
અમદ રાજ્યુત	૧	૮૮ ૨૫૪, ૨૫૮	મજમંદ	૩	૨૩૮ અ ૨૩૮
"	"	૮૯ ૨૫૯	મજમંદ ...	૨	૧૪૮ ૪૯, ૫૦
"	"	૯૨ ૨૬૨	મડ	૧	૯૬ ૨૬૬
અમદ	"	૬૫ ૧૫૩	મધુ ...	"	૧૦૨ ૫
"	૩	૫૮ ૧૦૨	મધુપતિ વ્યાસ	૩	૨૧૮ ૬૬
"	"	૫૯ ૧૦૩, ૧૦૪		"	૨૧૯ ૭૬
"	"	૫૯ અ ૧૦૫, ૧૦૮	મહુરત	૧	૫૩ ૧૨૧
"	"	૯૨ ૧૧૨, ૧૧૪	મલેશર	૩	૫૮ ૧૦૨
અરપત	૧	૮ ૧૪, ૧૫	મદે. એ. એસ.	"	૫૬ ૧૦૦
અરપોત	"	" ૧૪		"	૫૮ ૧૦૨
અસ ...	૩	૨૨૪ ૯૧		"	૫૯ ૧૦૩
આંખણુ	૨	૧૬૮ ૧૩૬		"	૬૬ ૧૦૬
આરેષાટ,	૩	૨૨૫ અ ૨૧૯	અમેશર	૧	૫૮ ૧૩૪
એમ. પી.			આના ...	૨	૧૬૭ ૧૨૭, ૧૩૨
અમદ ...	"	૨૨૪ ૯૫		"	૧૬૮ ૧૩૭
ખીમડ ...	"	" ૬૨		"	૨૦૬ ૭, ૧૨
ખીમ્વસી	૨	૧૬૮ ૧૨૭, ૧૩૮	અગિય ...	૨	૧૪૧-૪૨ ૧૮, ૨૧, ૨૪
ખીરસેન	૩	૨૫૨ ૭૩	આજણુ	"	૧૬૮ ૧૩૯
પુરુષામિત્ર	૧	૧૦૨ ૬, ૭	આજપતિ	૩	૨૨૪ ૯૫
પુરુષ ...	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨	આજજ્યાતિ	૧	૯૫ ૨૮૭
ખેમાર ...	૩	૨૫૬ ૮૫	-મારિત્ય	૨	૧૪૧-૪૨ ૨૩, ૨૪
ખેતલ ...	"	૨૨૪ ૯૫	મોદવ ...	"	૧૬૨ ૮૯
	"	૨૪૦ ૫૮	આન્ટ, અમદ્ય. પી.,	"	૧૨૩ ૨૭

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું		
ગોવિંદ ૪ જો	૨	૧૨૫ ક	૧૭૪, ૩૫, ૪૦	ગોરદેવી	૨	૧૪૫	૨૬
(રાખફાટ)	"	૧૨૦ અ	૧૫૦	મંગ	૨	૨૪૬	૬૯
ગોવિંદ ૪ ઘો	૨	૧૨૩	૨૮	મંગાધર	૨	૧૨૨	૨૨, ૨૬
(રાખફાટ)	"	૧૨૪	૩૭, ૩૮, ૪૦	મંગાધરાઈ	૩	૨૧૮	૭૨
"	"	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૮	મંગલદરપતિ	૨	૧૩૫	૧૪૪, ૧૪૫
"	"	"	૬૦, ૬૩, ૬૪	મંગલદરપતિ	૩	૨૨૨	૮૨, ૮૭
"	"	૧૨૭	૬૫, ૬૬, ૬૮	મંગલદર	૨	૧૫૫	૬૫, ૬૮
"	"	૧૨૯	૮૧, ૮૨	"	"	૨૦૪	૧૬૮, ૧૬, ૭૦
"	"	૧૩૧	૧૦૫	મંગલવિવેચન	૩	૨૧૭	૫૬
"	"	૧૨૫ અ	૧૧૫, ૧૧૬	"	૨	૨૦૪	૧૭૦
"	"	૧૨૫ બ	૧૨૦, ૨૧, ૨૨	મ			
"	"	"	૧૨૩, ૨૪, ૨૮	મલુચંદ્ર	૨	૧૬૮	૧૩૮
"	"	"	૧૨૬, ૧૩૧	મલુચંદ્ર	૩	૨૨૮ અ	૨૪૬
"	"	"	૧૩૨, ૧૩૩	મોપ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
"	"	૧૨૫ ક	૧૩૪, ૧૩૫	મ			
"	"	"	૧૩૬, ૧૪૨	મડડરા	૩	૨૪૩	૧૩, ૧૫
"	"	૧૩૦ અ	૧૪૬	મકપાલિત	૧	૧	૧
ગોવિંદ ૫ મો	૨	૧૩૫	૧૩૯, ૪૧, ૪૩	મકપાલિત	"	૧૫	૪, ૬, ૮, ૯
(રાખફાટ)	"	"	૧૪૪, ૧૪૫	મકપાલિત	"	"	૧૦
"	"	૧૩૬	૧૪૬, ૪૭, ૪૯	મકપાલિત	"	"	૪
"	"	"	૧૫૦, ૧૫૨	મકપાલિત	૨	૧૩૦	૯૪, ૯૬
ગોવિંદ	૨	૧૧૫	૩૦, ૩૨	મકપાલિત	"	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૪
"	"	૧૧૬	૩૬, ૩૮	મકપાલિત	"	૧૩૫	૧૩૯
"	"	૧૨૨	૨૩	મકપાલિત	૩	૨૪૫	૨૯
"	"	૧૨૬	૮૩, ૮૯	મકપાલિત	"	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧
"	"	૧૩૦	૯૪	મકપાલિત	"	૯૨	૧૧૨, ૧૧૩
"	"	૧૫૯	૮૩, ૮૪	મકપાલિત	૨	૧૧૯	૫૫
"	"	૨૧૬	૫૬, ૫૭	મકપાલિત	"	૧૧૭	૧૨૦, ૨૨, ૨૪
"	"	૨૧૮	૬૮, ૭૧	મકપાલિત	"	"	૧૨૭, ૧૨૯
"	"	૨૧૯	૭૩, ૭૪	મકપાલિત	"	"	૧૨૨, ૧૨૩
"	"	"	૭૫, ૭૬	મકપાલિત	"	૧૧૮	૧૨૬, ૧૨૭
"	"	૨૨૫	૯૭, ૧૦૧	મકપાલિત	"	૧૧૯	૧૪૧
"	"	૧૬૮	૧૩૯	મકપાલિત	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮
ગોવિંદ ૬	૧	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭	મકપાલિત	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫
ગોવિંદ ૭	૩	૨૩૩ અ	૨૧૬	મકપાલિત	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૫૭, ૫૮
ગોવિંદ ૮	૧	૪૧	૭૪, ૭૮	મકપાલિત	"	૨૦૩	૧૬૫
				મકપાલિત	"	૨૦૬	૪, ૭, ૮
				મકપાલિત	"	"	૯, ૧૨

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान		
मुद्राक्षर ...	१	७३	१७७, ८०, ८२	गोविंद १ ले	३	१२५ अ	१२२, १२५
मुद्रित ...	३	२५२	७७	(राष्ट्रकूट)	"	१२५ क	१३८
मुद्रित ...	१	५३	१२१	"	१३० अ	१४५, १४८	
मुद्रेश्वर ...	२	१३१	१०६, १२, १३	गोविंद २ ले	२	१२३	२७
गुहेश्वर ...	३	१५५ अ	१८०, १८१	(राष्ट्रकूट)	"	१२५	४२, ४५
गोक्षर ...	"	२३० अ	२२६, २२८	"	१२६	५३, ५६, ६२	
गोम ...	"	२१६ अ	२१०	"	१२७	६५, ६७, ७०	
गोमक ...	१	५३	१२२	"	१२८	७५	
गोमनारायण	३	१४४ क	१६६, ६२, ६३	"	१२८	८१, ८५	
गोमराज	"	२३८ अ	२३८	"	१३०	८५	
गोमा ...	"	२४३	६४, ६५	"	१३१	१०८	
गोमरायक	२	१३०	१०४	"	१३३-३४	१२३	
गोमराज	३	२३६	५२, ५५	"	१३५	१३८, १४०	
गोमराज	"	१४१-४२	१८	"	१३६	१४८, १५२	
पी. पी.				३	१२५ अ	१२२, २३, २६	
गोप ...	१	५३	१२१	"	१२५ क	१३६	
गोपाटयक	"	"	"	"	१३० अ	१४८	
गोपादित्य	"	१०२	६	गोविंद ३ ले	२	१२१	६, ११
	२	१०६	८, ११	(राष्ट्रकूट)	"	"	१२, १७
गोपादित्य	१	७६	२१६	"	१२२	१८, २१	
गोपाध्यक	३	२२७	८	"	"	२३, २५	
गोपास	२	१३०	६५	"	१२३	२७, २८, ३४	
गोपास	२	१२५	४१, ४७	"	१२४	३७, ३८, ४०	
गोभिंद भट्ट	१	५०	१०६, ८, १०	"	१२५	४१, ४२, ४५	
गोस ...	२	१३०	६४, १०२	"	१२६	५३, ५४, ५५	
गोस	१	७३	१६०, १६४	"	"	५७, ६२	
गोस ...	२	१२४	३६, ४०	"	१२७	६५, ६६	
गोस	३	२३७	४१, ४५, ४८	"	"	६७, ७०	
	"	२५० अ	२५५, २५६	"	१२८	७६	
गोस	१	५३	१२२	"	१२८	८१, ८२, ८५	
	२	१२४	३६, ४०	"	१३०	८४, ८५	
गोस	"	१३०	६४, १०२	"	"	८६, ८७	
गोस	३	२३४	२७	"	१३१	१०८	
गोस	२	१२३	२७, २८, ३४	"	१३२	११५, १६, २०	
(राष्ट्रकूट)	"	१२६	५३, ५५, ६१	"	१३३-३४	१२३, २४, २७	
	"	१२८	७४	"	१३५	१३८	
	"	१२८	८१, ८४, ८०	"	१३६	१४६, १४८, १५२	
	"	१३०	८५, ८७	३	१२५ अ	११५, ११६	
	"	१३१	१०५, १०७	"	१२५ अ	१२१, १२२	
				"	"	१२३, १२७	

	અંક	લેખ	પાનું
ચિખિર	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
(ચિખિરફતક)	"	"	૬૬, ૬૮
"	"	૪૦	૭૦, ૭૩
"	"	૪૧	૭૫, ૭૮
"	"	૪૨	૮૨, ૮૪
"	"	૪૩	૮૮
"	"	૪૪	૮૯
"	૩	૪૪	૯૫, ૯૬
"	"	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯
ચીટનીસ વામન	૨	૧૩૬	૧૪૬
પીતાંબર			
ચેણવક	૧	૩૬	૫૯, ૬૦
ચેતરજી. જી. સી	"	૧૮	૯
ચૌખણ	૩	૧૪૪ અ	૧૬૦
ચોડ ...	૧	૧	૩
"	૩	૨૫૨	૭૩, ૭૬
ચોડા ...	૧	૧	૩
ચંડશર્મા	૨	૧૩૯	૧૫, ૧૬
"	"	૧૪૦	૧૭
"	"	૧૫૬	૮૩, ૮૪
ચંડસિંહ	૩	૨૧૫	૪૯, ૫૩
ચંડિયમગદિય-	૨	૧૨૨	૧૮, ૨૩
સાહસ			
ચંડેશ્વર	"	૧૬૭	૧૨૩, ૨૮, ૩૩
ચંદ્રરાજ	૩	૧૩૬ અ	૧૫૫
ચંદ્રાશિય	૨	૧૩૭	૪
ચંદ્રાનન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
છ			
છચ્છર	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
છત્રે. પ્રો. કે. એલ.	૨	૧૬૨	૯૫
છાનુ ...	૩	૨૨૪	૯૬
છાઝ ...	"	૨૪૩	૬૪, ૬૫
છાડા ...	"	૨૧૭	૬૦, ૬૨
જ			
જગજી	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૨૪, ૨૫
"	"	"	૧૨૮, ૧૩૧
"	"	"	૧૩૨, ૧૩૫
"	"	૧૩૫	૧૪૧
"	"	૧૩૬	૧૪૬, ૪૯, ૫૨

	અંક	લેખ	પાનું
જગદેવ	"	૧૬૮	૧૨૯
"	"	૨૦૪	૨૬૮
"	૩	૧૫૭ ઇ	૧૯૨
જગમલ	૩	૨૪૩	૬૧, ૬૩, ૬૪
"	"	"	૬૫
જગતસિંહ	"	૨૨૫	૯૮, ૯૯
જગસિંહ	૨	૧૬૮	૧૩૭
"	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
જગસીંહ	૨	૧૬૮	૧૩૮
જગા ...	"	"	"
જગજી	"	૧૩૧	૧૧૧, ૧૨, ૧૩
"	૩	૨૩૪	૨૭
"	"	૧૪૯ ય	૧૭૪, ૧૭૬
જજનક	"	૨૨૭	૫
જજજ	"	૨૩૫	૨૮, ૨૯
જજજજજ	૧	૮૩	૨૩૫
જજજુ ...	"	૯૫	૨૮૭
જજજુક	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦
જજજુલ	૩	૧૨૫ અ	૧૧૮, ૧૧૯
જગિ-જકા	૧	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
જનસ્વામિન	૩	૨૩૨	૧૯
જગ ...	"	૨૩૩ અ	૨૩૩, ૨૩૬
જયકીર્તિ	૨	૧૪૫	૩૪, ૩૭
જયત ...	૩	૨૨૪	૯૫
જયતલદેવી	૨	૧૭૧-૮૫	૧૫૦
જયંતસિંહ	"	૧૩૮	૧૨
(વસ્તુપાલપુત્ર)	"	૧૬૭	૧૨૩, ૨૬, ૩૧
"	"	૧૭૧-૮૫	૧૫૦
"	૩	૨૦૬	૬, ૧૧
"	"	૨૦૭	૬૪, ૬૬, ૧૭
"	"	"	૧૮
"	"	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૭
"	"	૨૦૮	૨૦
"	"	૨૦૯	૨૫, ૨૬
"	"	૨૧૦	૩૦
"	"	૨૧૧	૩૨, ૩૫, ૩૬
"	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦
"	"	૨૨૫	૯૭
"	"	૨૪૩	૬૧

	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
अप्र	३	२०७	१४, १७	अष्टन (याष्टन)	१	७	१२, १३
	"	२०८	२६		"	८	१४, १५
	"	२१०	३०		"	९	१६, १७
	"	२११	३२, ३५		"	११	१८
	"	२१२	३७, ४०		३	६	६१
अप्रसाद	२	१६७	१२०, २३, २४	आध्या	"	२४३	६३, ६५
	"	"	१२७, २६, ३२	आग्नि	"	२२३	६०
	"	१६८	१३७	आग्नि	"	२४३	६१, ६३, ६५
	"	१६९	१४१	आग्नि ...	"	"	६३, ६४, ६५
	"	१७१-८५	१४७, १४८	आग्नि	२	१३६	१५०
	"	१८८-९२	१५५	आग्नि ...	२	१३७	७
	"	१९३-२००	१५६, ५७, ५८	आग्नि ...	३	२३६	३५, ३६, ३८
	"	२०३	१६५	आग्नि (आग्नि)	२	१३७	५, ६
	३	२०६	४, ७, ६, १२		"	१४१-४२	१८, २२, २४
	"	२०७	१४, १७		"	१४७	३८, ३९, ४०
	"	२०८	२१		"	"	४१, ४५
	"	२०९	२६		"	१५८	७८
	"	२१०	३०		"	१६०	८५, ८८
	"	२११	३२, ३५		"	१६२	८६, ८९
	"	२१२	३७, ४०		"	१६३	१०२, १०५
अप्रम	२	१४३	२६		"	१६५	११२, ११६
अप्रम	३	१५७	१८३		"	१६६	११७, ११८
अप्रम (६५)	१	२२	२२, २३		"	१७०	१४२
अप्रम	२	१२२	२३		"	१८६	१५१
अप्रम ...	१	७१	१८०, १८२		"	२०१	१५६
अप्रम (पाप्रम)	२	१३०	६६		"	२०२	१६२
	"	१३२	११४, १६, २१		"	२०६	१७१
अप्रम (मोम)	१	१	१		३	१३६	१५४, १५५
	"	६	७, ८, १०		"	१४४	१६२
अप्रम (६)	"	१७	१३०, ३२, ३३		"	१४८	१६६
	"	६२	१८८		"	२२५	६८
	३	६६	११०	आग्नि	"	१५८	१६३, १६४
अप्रम	२	१४१-४२	१८, २१, २४	आग्नि ...	२	१५०	५५
अप्रम	३	१५७	१६१, १६२		३	२४३	६४, ६५
अप्रम	"	६२	११२, ११४		"	१४४	१५४, १५५
अप्रम	"	२३३	२३६		"	२१६	२०४, २०५, २०६
अष्टन (याष्टन)	१	२-५	१७, १८, १९	आग्नि	२	१२४	३६, ४०
	"	४	२०	आग्नि	"	१४३	२७
	"	६	७, ८, १०	आग्नि ...	३	२४३	६४, ६५

	અંથ	લેખ	પાનું
ભાઈક	,,	૨૩૩	૨૧, ૨૨, ૨૩
	,,	૨૩૬	૩૫
ભાભાક	,,	૨૨૭	૪
ભાષાણ	,,	૧૪૮ ક	૧૬૮
ભાનક ...	,,	૧૪૦ અ	૧૫૬, ૧૫૮
ભાની. એ. ખી.	,,	૨૨૫ બ	૨૧૯
ભાલુણ ...	,,	૨૨૩	૯૦
	,,	૨૨૪	૯૨
ભાલુણદેવિ	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
	,,	૨૦૩	૧૬૫
ભાલુ ...	,,	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૪,
	,,	"	૧૨૯
	૩	૨૦૬	૪, ૯
	,,	૨૦૩	૧૬૫
ભાસા ...	૨	૧૬૮	૧૭૯
ભાણુદેવકિ	,,	"	"
ભાંદાકિ	,,	"	૧૩૮
ભાનપ્રમોદસુરિ	૩	૨૫૧ અ	૨૫૭
ભાનપ્રભસુરિ	,,	૧૪૯ બ	૧૭૩
ભાનમંડન	૨	૧૩૭	૩
ભાનાવજય મુનિ	૩	૨૩૮	૪૯
	,,	૧૩૬ અ	૧૫૪
ભામૃતકેતુ	૨	૧૩૦	૧૦૧
ભામૃતવાહન	,,	૧૬૩	૧૦૯
ભાવદામન	૧	૮	૧૦
(ક્ષત્રપ) ૧ લો	,,	૧૦	૧૭
	૩	૬ અ	૯૧
ભાવદામન ૨ ભો	,,	"	૯૧, ૯૨
(સ્વામિ)			
ભાવાભાષ	,,	૧૫૭ બ	૧૮૩
કાનભાષા			
ભાસધર	,,	૨૫૧ ક	૨૫૮
ભાઉલ	,,	૨૩૪	૨૭
ભાકુળ જનરલ	૧	૧૫	૩
સર ભયોજી લી	૨	૧૩૬	૧૪૬
ગ્રેન્ડ			

	અંથ	લેખ	પાનું
જેકસન. એ.	૧	૧૩	૪
એમ. ડી.	,,	૧૬	૩
	,,	૪૧	૭૪
	,,	૫૧	૧૧૧
	,,	૬૭	૧૫૭
	,,	૬૮	૧૬૩
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૫
	૩	૨૨૮	૬
	,,	૨૩૦	૬૦
	,,	૨૩૩ અ	૨૩૫
જેકાળી પ્રેક્ષિસર	૨	૧૨૯	૮૩
	,,	૧૩૧	૧૦૬
	,,	૧૬૩	૧૦૩
જેગણ ...	,,	૧૬૮	૧૩૮
જેજળ ...	,,	૧૩૭	૧૦, ૧૧
જેમકિ	,,	૧૬૮	૧૩૯
જેષ્ટવીરા	૧	૨-૫	૧૮
(જ્યેષ્ઠવીરા)	,,	"	૧૯
જેહડ ...	૩	૧૪૯ અ	૧૭૨
જૈત્રસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૬,
	,,	"	૧૨૮
	,,	"	૧૩૧, ૧૩૩
	૩	૨૦૬	૬, ૭, ૧૨
	,,	૨૦૭	૧૬, ૧૮
	,,	૨૧૧	૩૪, ૩૬
	,,	૨૧૨	૩૯, ૪૧
	,,	૨૨૫	૯૮, ૧૦૦
	,,	૨૫૨	૭૪, ૭૯
જૈમિનિ	,,	૨૩૨	૧૮
જોગા ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
જોજળ ...	૩	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
જોજળા	૨	૧૨૯	૮૩, ૮૮, ૯૩
જાંબાલ	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬
જ્યેષ્ઠ ...	,,	૨૨૯	૨૨૨
જ્યેષ્ઠજરાશિ	૨	૧૬૧	૮૯, ૯૦, ૯૨
ઝ			
ઝઝઝકે ...	૧	૩૮	૬૨, ૬૩
ઝવેરી મોરનલાલ	૨	૧૧૫	૩૦
આર. રાવ	,,	૧૨૯	૮૧
સાહેબ	,,	૧૩૧	૧૦૬

ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
જયંતિસિંહ	"	૨૦૮	જયરામ(જેરાન)	"	૨૪૦
(લેખક)	"	૨૦૯	(જરાન)	"	૫૮
જયતા ...	"	૨૨૩	જયશેખર	૨	૧૩૭
	"	૨૫૦ અ	જયસિંહ	૧	૧૦૨
જયદામન	૧	૨-૫	(ધરાશ્રય)	"	૩, ૪, ૭
	"	૪		"	૧૦૩
	"	૬		"	૮, ૯, ૧૦
	"	૭		"	૧૦૪
	"	૮		"	૧૨
	"	૯		"	૧૦૫
જયદ્રથ	૩	૨૫૭		"	૧૩
જયપાલ	૨	૨૦૪		"	૧૦૬
જયમટ ૧ લો	"	૧૦૯		"	૧૪, ૧૫
(ગુર્જર)	"	"		"	૧૬, ૧૮
	"	૧૧, ૧૨	જયસિંહ	૨	૧૬૪
	"	૧૧૦		૩	૧૬૪
	"	૧૧૧		"	૨૩૮ બ
	"	૧૧૨-૧૩	જયસકંધ	"	૨૫૭
	"	૧૧૪	જયાચાર્ધ	"	૮૮
	"	૨૪, ૨૭, ૨૮	જયાદિત્ય	૨	૧૫૭ અ
	"	૨૯	જયાનન્દ	૨	૧૨૬
	"	૧૧૫	જલ્લજિન	૩	૫૬
	"	૧૧૬	જલ્લજિન	૧	૧૭
	"	૩૯	જલ્લજિન	૨	૫, ૬, ૮
	"	૪૧, ૪૨, ૪૫	જલ્લજિન	૩	૧૩૩-૩૪
	"	૫૩	જલ્લજિન	૪	૧૨૪
જયમટ ૨ નો	"	૧૧૭	જલ્લજિન	૫	૮૫
(ગુર્જર)	"	"	જલ્લજિન	૬	૧૬૮
	"	૧૧૮	જલ્લજિન	૭	૧૬૮
જયસિંહ ૩ નો	૨	૧૦૮	જલ્લજિન	૮	૧૬૮
(ગુર્જર)	"	૧૦૯	જલ્લજિન	૯	૧૬૮
	"	૧૧૪	જલ્લજિન	૧૦	૧૬૮
	"	૧૧૭	જલ્લજિન	૧૧	૧૬૮
	"	૧૧૮	જલ્લજિન	૧૨	૧૬૮
	"	૪૭, ૪૮, ૪૯	જલ્લજિન	૧૩	૧૬૮
	"	૫૦, ૫૧, ૫૨	જલ્લજિન	૧૪	૧૬૮
	"	૫૩, ૫૫	જલ્લજિન	૧૫	૧૬૮
૩	૨૩૦ અ	૨૨૪	જલ્લજિન	૧૬	૧૬૮
	"	૨૩૩ અ	જલ્લજિન	૧૭	૧૬૮
જયમટ ૪ લો	"	૨૩૧	જલ્લજિન	૧૮	૧૬૮
(ગુર્જર)	"	૧૩	જલ્લજિન	૧૯	૧૬૮
અ-૧૧			જલ્લજિન	૨૦	૧૬૮

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
તેજ ...	૩	૨૨૩	૮૯, ૯૦	દત્તસ્વામી	૧	૬૯	૧૬૯, ૧૭૩
	,,	૨૨૪	૯૬		૨	૧૦૯	૮, ૧૧
તૈલ ...	,,	૨૩૭	૪૧	દત્તિલ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
તૈલપ ...	૨	૧૩૭	૫	દત્તુલિક	,,	૮૦	૨૨૧, ૨૨૧
તોડલેન	,,	૧૨૦	૬, ૮	દ્વ ૧ લો (ગુર્જર સામન્ત)	૨	૧૦૮	૩
તોરમાણુ	૩	૨૫૬	૮૪		,,	૧૦૯	૫, ૬, ૧૪
ત્રિદ્રોણુ	૧	૫૩	૧૨૨		,,	૧૧૪	૨૪, ૨૭, ૨૯
ત્રિનેત્ર ...	૨	૧૩૬	૧૫૩		,,	૧૧૫	૩૦, ૩૨
ત્રિપાઠી	૩	૨૧૬ અ	૨૦૪		,,	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૮
તનસુખરામ					,,	૧૧૭	૪૧, ૪૨, ૪૫
મનસુખરામ					,,	૧૧૮	૫૩
ત્રિપુરાન્તક	,,	૨૧૭	૬૧, ૬૨	દ્વ ૨ જો	૧	૧૦૨	૩
	,,	૨૨૨	૭૯, ૮૫	(પ્રશાન્તરાગ ગુર્જર)	૨	૧૦૯	૪, ૫, ૮, ૯
ત્રિભુવનદેવિ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨		,,	,,	૧૧, ૧૨
	૩	૨૦૬	૭, ૧૨		,,	૧૧૦	૧૩, ૧૫, ૧૬
ત્રિભુવનપાલ	૨	૧૩૭	૭, ૮		,,	,,	૧૭
	,,	૧૩૮	૧૨		,,	૧૧૧	૧૮, ૧૯
	,,	૨૦૬	૧૭૧, ૧૭૩		,,	૧૧૨-૧૩	૨૦, ૨૧, ૨૩
	૩	૧૫૭ અ	૧૮૩		,,	૧૧૪	૨૪, ૨૫, ૨૭
ત્રિલોચનપાલ	,,	૨૩૯	૫૧, ૫૩, ૫૪		,,	,,	૨૮, ૨૯
	,,	,,	૫૬, ૫૭		,,	૧૧૫	૩૦, ૩૨, ૩૩
ત્રિવિક્રમ	૨	૧૩૦	૯૪		,,	૧૧૬	૩૪, ૩૫, ૩૭
	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૫, ૧૩૦		,,	,,	૩૮, ૩૯
	,,	,,	૧૩૩, ૧૩૬		,,	૧૧૭	૪૦, ૪૧, ૪૨
ત્રિવેદી આત્મા-રામ કે.	,,	૧૩૭	૩		,,	,,	૪૫
ત્રીકમ ...	૩	૨૨૩	૯૦		,,	૧૧૮	૫૩
ત્રેષ્ટદત ...	૧	૨-૫	૧૮, ૨૦		૩	૨૩૦ અ	૨૨૪
થુ				દ્વ ૩ જો	૨	૧૦૮	૩
થરીયા ...	૩	૨૧૯ અ	૨૦૯	(ગુર્જર)	,,	૧૧૭	૪૧
થિરદેવ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯		૩	૨૩૩ અ	૨૩૫
થોર્નિટ	,,	૧૩૭	૪	દ્વ ૪ થો	૨	૧૧૧	૧૮, ૧૯
દ				(પ્રશાન્તરાગ ૨ જો)	,,	૧૧૨-૧૩	૨૦
દબ્ધક ...	૩	૨૨૯	૨૨૨	દન્તિદુર્ગ	૨	૧૨૦	૩
દત્ક ...	,,	૯૨	૧૧૨	રાપ્ટ્રકટ	,,	૧૨૩	૩૩, ૩૬
દત્ત ...	૧	૧૦૨	૫		,,	૧૨૫	૪૩
	૨	૧૧૭	૪૬		,,	૧૨૬	૫૩, ૫૪, ૫૫
	,,	૧૨૪	૩૯, ૪૦		,,	,,	૬૧

	अंश	लेख	पान
आशा ...	३	२२३	६०
अंश	"	"	"
८			
टेलर जोसेफ	२	११४	२४
टोड कर्नल	१	१	१
जेम्स	"	७६	२०५
	२	१६३	१०१
	३	२१७	५८
	"	१४४ &	१६१
टोलेमी ...	१	२१	१६
८			
टोडर. पी. डे.	१	६१	१३६
ट्रिशेसर			
३			
ट्रि मेथल	२	२३७	४१
ट्रिशन प्रो. ने.	१	१०२	३
(ऑसिन)	२	१०६	४, ६,
	"	११८	४७
	"	१२४	३७
आतम ...	१	६५	२८१, २८६
डोकरा ...	३	२२३ अ	२१६
८			
दायु ...	३	१२५ अ	१२१
टिपड	१	१७	६, ८
टोडि ...	२	१२६	८७, ६३
छु			
छुल्लु ...	१	२२	२२, २३
	"	६५	१५१, १५४
त			
तल्लुअवासावका	२	१३१	१०६, ११२,
	"	"	११३
तल ...	"	१२०	६, ८
तल्लुअदित्य	३	२३४	२४, २६
	"	"	२७, २८
तल्लु ...	"	२२३ अ	२१६
तल्लुमादी	"	२५४	८२
तापस	२	१६१	८६, ८०
तापिधम	२	१०६	८, ११
तापिधर	"	"	"

	अंश	लेख	पान
तारादेवी	३	२२५	८८, १०१
तापि ...	"	२३३ अ	२३३, २३६
तापिसम्भन्	१	१०२	५, ६
तापिस(स)२	"	"	४, ६
तिसंग. डे. टी.	"	"	३
तिडुल्लुदी	२	१६८	१३७
तिडुल्लुपोत	१	६७	१५७
तुल्लु	"	६	७, ८, १०
तुल्लुपाण	२	१३७	७
	"	१६७	१२०, १२१,
	"	"	१२३
	"	"	१२४, १२५,
	"	"	१२६
	"	"	१२८, १२९,
	"	"	१३२
	"	"	१३३
	"	१६८	१३४, १३५
	"	"	१३७, १४०
	"	१६६	१४१
	"	१७१-८५	१४२, १४८,
	"	"	१४९
	"	१८८-६२	१५५
	"	२००	१५६, १५७,
	"	"	१५८
	"	२०३	१६५
	३	२०६	३, ४, ६, ७
	"	"	८, ११, १२
	"	२०७	१४, १५, १६
	"	"	१७, १८
	"	२०८	१९, २०, २१
	"	२०९	२३, २४, २६
	"	२१०	२८, २९, ३०
	"	२११	३२, ३४, ३५
	"	"	३६
	"	२१२	३७, ३८, ४०
	"	"	४१
	"	२१५ अ	२०२
तुल्लुपाण	"	१५७ &	१८७
तुल्लुसिंह गुदिस	२	१६७	१२२
तुल्लुसिंह	३	२२५	८८, १०१
	"	२५२	८०

અંથ	લેખ	પાનું
દસ્તબંધર ડી. ખી.	૧	૯૮ ૩૦૪
"	૯૯	૩૦૬
"	૧૦૦	૩૦૮
"	૧૦૧	૩૧૦
૩	૨૨૫	૯૭
"	૨૩૭	૪૦
"	૨૩૮	૪૯
"	૪૪	૯૫
"	૧૪૪ ક	૧૬૪
"	૧૪૮ બ	૧૬૭
"	૧૪૯ અ	૧૭૦
"	૧૪૯ બ	૧૭૩
"	૧૫૫ બ	૧૮૦
"	૧૫૭ અ	૧૮૨
"	૧૫૭ ક	૧૮૭
"	૧૫૭ ઈ	૧૯૧
"	૧૫૮ અ	૧૯૩
"	૨૧૫ અ	૨૦૨
"	૨૧૬ અ	૨૦૪
"	૧૬૪	૨૦૮
"	૨૧૯ અ	૨૦૯
"	૨૧૯ બ	૨૧૦
"	૨૨૦ અ	૨૧૧
"	૨૨૨ અ	૨૧૩
"	૨૨૩ અ	૨૧૫
"	૨૨૫ અ	૨૧૮
"	૨૨૫ બ	૨૧૯
"	૨૩૯ અ	૨૫૦
દિસિકેસિ	૨	૧૬૨ ૯૮
દીન્દેત	૩	૧૩૦ અ ૧૫૩
દીર્ઘાચાર્	૨	૧૩૮ ૧૨, ૧૩, ૧૪
દીક્ષિત એ. ખી.	"	૧૫૭ ૭૩
દીક્ષિત. કે. એન.	૧	૯૨ ૨૬૨
રા. બહાદુર	૨	૧૪૧-૪૨ ૧૯
"	૩	૨૩૭ ૪૦
"	૧૬૦ અ	૧૫૬
દીક્ષિત (બ્રાહ્મણ)	"	૯૨ ૧૧૨
દુડા ...	૧	૨૭ ૩૭, ૩૮

અંથ	લેખ	પાનું
દુડા ...	૧	૨૮ ૩૯, ૪૧
"	૩૩	૫૨, ૫૩
"	૩૪	૫૫, ૫૬, ૫૭
"	૩૬	૫૯
"	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭
"	૬૩	૧૪૪, ૧૪૭
"	૭૫	૨૦૪
"	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭
"	૮૪	૨૪૦
"	૮૭	૨૪૬, ૨૪૮
દુર્ગ ...	"	૧૦૨ ૫
દુર્ગભટ્ટ	૨	૧૨૩ ૩૩, ૩૬
"	૧૨૭	૭૨
"	૧૨૨	૧૧૪
૩	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૩૧, ૩૩
"	૧૨૫ ક	૧૪૨
દુર્લભરાજ	૨	૧૩૭ ૫, ૬
"	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૧૯, ૨૦
"	"	૨૧, ૨૨, ૨૪
"	૧૪૭	૩૮, ૩૯, ૪૧
"	"	૪૫
"	૧૫૮	૭૮
"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
"	૧૬૨	૯૬, ૯૯
"	૧૬૩	૧૦૫
"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
"	૧૭૦	૧૪૨
"	૧૮૬	૧૫૧
"	૨૦૧	૧૫૯
"	૨૦૨	૧૬૨
"	૨૦૬	૧૭૧
૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫
"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
"	૧૪૩ બ	૧૯૮
"	૧૪૪ ઈ	૧૯૯
"	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૦

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
દંતિદુર્ગ	૨	૧૨૮	૭૪	દામોદર (ભટ્ટ)	૨ ૧૫૬ ૮૩, ૮૪
રાજકુટુંબ	૨	૧૨૯	૮૧, ૮૪, ૯૦	૩	૧૨૫ ૬ ૧૪૧
	૨	૧૩૦	૯૫, ૯૭	દામોદર ચતુર્વેદી	૨ ૧૨૧ ૧૩, ૧૭
	૨	૧૩૧	૧૦૧, ૧૦૭	દામોદર દ્વિવેદી	૨ " "
	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૬	દામોદર ભૂતિ	૧ ૯૩ ૨૬૩, ૧૭, ૭૪
	૨	૧	૧૩૭, ૧૩૪	૨	૯૪ ૨૭૫, ૨૭૬
	૨	૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૦	દામધર	૨ ૧૦૯ ૮, ૧૧
	૨	૧૩૬	૧૪૮, ૧૫૨	દામર ...	૩ ૨૨૩ ૬૦
	૩	૨૩૬	૩૫	દારક	૧ ૪૧ ૭૪, ૭૭
	૨	૧૦૫ બ	૧૨૫	૩	૧૪૪ બ ૧૬૦
	૨	૧૨૫ ૬	૧૩૮	દાવકા ...	૨ ૧૫૭ બ ૧૮૨
દંતિવર્માન	૨	૧૨૭	૧૭૩	દાવર ઉદ્ધમુદ્ધ	૨ ૨૨૦ બ ૨૧૧
	૨	૧૨૮	૭૮, ૮૦	દાસકે ...	૧ ૭૯ ૨૧૯, ૨૨૧
	૨	૧૨૯	૮૧	દાસનક	૩ ૯૨ ૧૧૨
	૨	૧૩૧	૧૦૬, ૧૦૯	દાસસ્વામિન	૨ ૨૩૨ ૧૯
	૩	"	૧૧૧, ૧૧૩	દાદક ...	૨ ૪૩ ૬૪, ૬૫
	૩	૧૩૦ બ	૧૪૫, ૧૭, ૪૮	દિનકર	૩ ૨૩૮ બ ૨૪૬, ૨૪૮
દેવે કનૈયાલાલ,	૨	૧૫૭ બ	૧૮૩	દિનભટ્ટ	૧ ૫૩ ૧૨૧
ભાષ્યકર	૨	૨૨૫ બ	૨૧૮	દિરકથકર ડી. બી.	૨ ૧૦ ૧૭
દેવે મહાકાવ્યભાષ્ય	૨	૨૨૫ બ	૨૧૮		૧૧ ૧૮
ઉદયરામ દિવાન	૨	૧૪૩ બ	૧૬૬		૨૪ ૨૮
બહાદુર	૨	૨૩૬ ૬	૨૫૧		૩૦ ૪૫
દશાવિજયચંદ્ર	૨	૪૪ બ	૯૮, ૯૯		૩૧ ૪૯
દશરથ ...	૨	૪૪ બ	૯૮, ૯૯		૩૨ ૫૦
દક્ષિણ ...	૧	૧૩	૩, ૪, ૫		૪૦ ૬૯
દક્ષિણ ...	૨	૧૪	૬		૪૪ ૮૯
દાદાક ...	૩	૧૪૪ બ	૧૫૬		૪૮ ૧૦૧
	૨	૧૪૬ બ	૧૭૧		૪૯ ૧૦૪
દામિશ્ચીમ	૨	૧૩૭	૬		૫૪ ૧૨૩
દામ ...	૧	૫૩	૧૨૧		૫૫ ૧૨૫
	૨	૧૦૨	૫		૬૦ ૧૩૬
દામોદર શ્રી ૧ લો	૧	૮	૧૪		૬૧ ૧૩૯
	૨	૯	૧૬		૬૫ ૧૪૦
	૩	૬	૬૧		૭૮ ૨૧૫
દામોદર (ભટ્ટ)	૨	૧૧૫	૩૦, ૩૩		૮૪ ૨૩૬
	૨	૧૩૬	૧૫૧		૮૬ ૨૪૫
	૨	૧૫૪	૧૫૪		૯૭ ૨૪૬

ग्रंथ	लेख	पान
द्वितामिशर्मा	२	१०८
द्विद्रोण ...	१	५३
द्विअरपट्ट	"	"
द्विलहि ...	"	"
द्विलक्ष ...	"	"
द्रोण ...	१	२८
	"	५३
	"	७३
	"	७७
	"	१०२
	२	१०८
	"	१२४
द्रोणधर	१	१०२
द्रोणभूम	२	१२५
द्रोणसिंह	१	१६
(वसन्ती)	"	१७
	"	१८
	"	२१
	"	२३
	"	२६
	"	२७
	"	२८
	"	२९
	"	३०
	"	३१
	"	३२
	"	३३
	"	३८
	"	३९
	"	४०
	"	४१
	"	४२
	"	४३
	"	४४
	"	४७
	"	४८
	"	५७
३	४४	८६

ग्रंथ	लेख	पान
द्रोणस्वामी	२	१०८
"	"	११०
द्रोणिय ...	३	२३४
ध		
धर्म्मिग	२	१६८
धर्म्मदेव	"	"
धर्म्मपति	३	२२३
धर्म्मपात्र	२	१६८
धर्म्मिया	"	"
धर्म्मनय	१	१०३
धर्म्मदेवी	२	१६७
"	"	"
"	"	२०६
धर्म्मपति	१	८२
धर्म्मपात्र	३	२३८
धर्म्मसिंह (धर्म्मो)	"	२२४
धर्म्मसिंह ...	२	१६७
"	"	१४८
"	"	"
धर्म्ममहाय	१	२१
धर्म्मभोक्तारयाय	३	१२५
धर ...	१	१०२
"	२	१०८
"	"	११०
धरल्लिग	२	१६२
"	"	१६७
"	"	१६८
"	३	२०६
"	"	२१७
धरल्लिधर	"	२२२
धरल्लिया	"	२४३
धरल्लिवराट	"	२३५
(धरल्लिधर)	"	२३६
"	"	"
"	"	१४८
"	"	२३८

	અંથ	લેખ	પાનું
દુર્લભાચાર્ય	૨	૧૮૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
દુર્વાસ રાણિ	,,	૧૬૧	૮૯, ૯૦, ૯૨
દુર્વાસુ ...	,,	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
દુષ્ટ ...	૧	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭
દુઃસરણુ	૨	૧૬૮	૧૩૯
દુઃશા ...	૧	૪૩	૮૫, ૮૮
દુષ્ટ ...	૨	૧૧૯	૫૩, ૫૫
દુષ્ટ ...	૩	૨૩૪	૨૭
દુષ્ટ ...	,,	૧૪૪	૧૬૫
દુઃગિ ...	૨	૧૩૨	૧૧૭, ૧૨૦
દુઃક ...	૩	૨૨૭	૫
દુઃહા ...	,,	૨૫૦	૭૦
દેશદ (ડેશદ)	૧	૬૨	૧૪૦
	,,	૭૪	૧૯૮, ૨૦૨
	,,	૭૫	૨૦૪, ૨૦૫
	,,	૭૭	૨૧૩
	,,	૮૨	૨૨૬
	,,	૮૩	૨૩૩
	,,	૮૪	૨૩૯
	,,	૮૭	૨૪૬
	,,	૮૮	૨૫૨, ૨૫૬
	,,	૯૩	૨૬૩, ૬૬, ૭૨
	,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૮
	,,	૯૫	૨૮૫
	,,	૯૬	૨૯૨
	૩	૯૨	૧૧૧, ૧૧૩
દેશસરી	,,	૨૩૭	૪૦
ડાહાભાઈ પી.	,,	૧૪૪	૬ ૧૬૧
દેવદાસ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
દેવદાસુકિ	,,	,,	૧૩૯
દેવદાસિ	,,	,,	,,
દેવદાસુકિ	,,	,,	,,
દેવદાસ ...	,,	,,	૧૩૮
દેવ ...	૧	૨૯	૪૩
દેવકરણુ	૩	૧૪૯	૧૭૨
દેવકુલ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
દેવકુલારક	૨	૧૬૮	૧૩૮

	અંથ	લેખ	પાનું
દેવદત્ત ...	૨	૪૪	૮૯
	૩	૪૪	૯૫, ૯૬
દેવદિત્ત ...	,,	૨૩૧	૧૬, ૧૭
દેવધર ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
દેવપાલ	,,	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
	૩	૨૩૫	૨૯
દેવગોધિ (સરસ્વતી)	,,	૨૧૮	૬૫
દેવરાજ	૨	૧૨૭	૭૨
	૩	૧૪૯	૫ ૧૭૩
	,,	૨૩૩	૨૩૧
દેવરામ	૨	૧૩૮	૧૨
દેવલ ...	૩	૨૨૩	૮૮, ૮૯
દેવચક્રિ	,,	૨૩૩	૨૩૧
દેવચર્મન	૧	૨૪	૨૮, ૨૯
	,,	૮૩	૨૩૪
દેવસીહ	૩	૨૨૩	૯૦
	,,	૨૨૪	૯૨, ૯૫
દેવસંધ	,,	૧૨૫	૧૨૧
દેવસ્વામિન	૨	૧૧૭	૪૬
	૩	૨૧૮	૧૯
દેવલિ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
દેવાચાર્ય	૩	૨૪૯	૨૫૨, ૨૫૩
દેવાદિત્ય	,,	૨૧૫	૫૩
દેવી ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
દેવીલ ...	,,	૮૮	૨૪૯, ૫૩, ૫૭
દેવેન્દ્રચરિ	૩	૧૫૭	૧૯૧, ૧૯૨
દેશાધિ રાવખલાદુર	૧	૬૨	૧૪૦
ગોપાળજી	,,	૬૩	૧૪૪
મુરભાધ	૨	૧૧૪	૨૫
	,,	૧૧૮	૪૭
	૩	૨૩૩	૨૧
દેસલલિ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
દોહિ ...	,,	૧૨૯	૮૩
દ્વિધર ...	,,	૧૦૯	૮, ૧૧
	,,	૧૧૦	૧૩, ૧૬, ૧૭
દ્વિગાદિત્ય	૧	૫૩	૧૨૧
દ્વિગોપ ...	,,	,,	૧૨૨
દ્વિગમ્મા	૨	૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯,
	,,	,,	૧૫૩

ધરસેન ૨ નો વલભી	અંથ	લેખ	પાનું
"	૧	૭૬	૨૦૬
"	"	૭૭	૨૧૧
"	"	૮૨	૨૨૪
"	"	૮૩	૨૩૧
"	"	૮૪	૨૩૭
"	"	૮૮	૨૫૦, ૨૫૭
"	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪
"	"	"	૨૬૬, ૨૭૦
"	"	૯૪	૨૭૬, ૨૭૭
"	"	૯૫	૨૮૨
"	"	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭
"	"	૯૭	૩૦૩
"	"	૯૮	૩૦૫
"	"	૯૯	૩૦૭
"	"	૧૦૦	૩૦૮
૨	"	૧૧૪	૨૬
"	"	૧૧૭	૪૦
૩	"	૨૩૦	૧૦
"	"	૪૪	૯૫, ૯૬
"	"	૪૪ અ	૯૭, ૯૮, ૯૯
"	"	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬
"	"	૯૨	૧૧૧
"	"	૨૨૯	૨૨૦
૧	"	૫૭	૧૩૦
"	"	૬૧	૧૩૯
"	"	૬૩	૧૪૬
"	"	૬૫	૧૫૩
"	"	૬૬	૧૫૬
"	"	૬૮	૧૬૬
"	"	૬૯	૧૭૩
"	"	૭૧	૧૭૮, ૧૮૨
"	"	૭૨	૧૮૭
"	"	૭૩	૧૯૩
"	"	૭૪	૧૯૭, ૨૦૧
"	"	૭૫	૨૦૪
"	"	૭૬	૨૦૭, ૨૦૮
"	"	૮૨	૨૨૫
"	"	૮૩	૨૩૧
"	"	૮૪	૨૩૮

ધરસેન ૩ નો વલભી	અંથ	લેખ	પાનું
"	૧	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬
"	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫
"	"	"	૨૭૧
"	"	૯૪	૨૭૭
"	"	૯૫	૨૮૨
"	"	૯૬	૨૯૭, ૨૯૮
"	"	૧૦૦	૩૦૮
૩	"	૯૨	૧૧૧
૧	"	૨૩	૨૪
"	"	૪૩	૮૫
"	"	૬૨	૧૪૦
"	"	૬૮	૧૬૩
"	"	૬૯	૧૭૦
"	"	૭૦	૧૭૫, ૧૭૬
"	"	૭૧	૧૭૭, ૧૭૮
"	"	"	૧૮૨
"	"	૭૨	૧૮૪, ૧૮૭
"	"	૭૩	૧૮૯, ૧૯૩
"	"	૭૪	૧૯૮, ૨૦૧
"	"	૭૮	૨૧૫
"	"	૮૨	૨૨૬
"	"	૮૩	૨૩૩, ૨૩૯
"	"	૮૬	૨૪૫
"	"	૮૭	૨૪૬
"	"	૮૮	૨૫૧, ૨૫૬
"	"	૯૩	૨૬૩, ૨૬૫
"	"	"	૨૭૧
"	"	૯૪	૨૭૫, ૨૭૭
"	"	૯૫	૨૮૪
"	"	૯૬	૨૯૧, ૨૯૮
"	"	૯૯	૩૦૬
૨	"	૧૧૮	૪૭
૩	"	૯૨	૧૧૧
૧	"	૯૦	૨૬૦
"	"	૯૧	૨૬૧
૨	"	૧૩૦	૯૬
૩	"	૨૩૫	૨૮
૨	"	૨૦૪	૧૬૯
૩	"	૨૧૧	૧૬૯

ધરસેન દ્વિતી

ધર્મ

ધર્મોદિત્ય

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
ધરદા ...	૧	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯	ધરસેન ૨ નો	૧	૩૫	૫૮
ધરપટ ...	"	૩૦	૪૫	વલભી	"	૩૬	૫૯
(ધરપડ,	"	૩૩	૫૨	"	૩૮	૬૨, ૬૩	
ધરપટ)	"	૩૫	૫૯	"	૩૯	૬૪, ૬૬, ૬૭	
	"	૩૮	૬૨	"	"	૬૮	
	"	૩૯	૬૫, ૬૭	"	૪૦	૬૯, ૭૨, ૭૩	
	"	૪૦	૬૯, ૭૧	"	૪૧	૭૪, ૭૭, ૭૮	
	"	૪૧	૭૪, ૭૬	"	૪૨	૭૯, ૮૧	
	"	૪૨	૮૦, ૮૩	"	"	૮૨, ૮૪	
	"	૪૩	૮૬	"	૪૩	૮૫, ૮૬	
	"	૪૫	૯૨	"	૪૪	૮૯	
	"	૪૬	૯૪	"	૪૫	૯૦, ૯૩	
	"	૪૭	૯૮	"	૪૬	૯૪, ૯૬	
	"	૪૮	૧૦૨	"	૪૭	૯૭, ૯૯	
	"	૪૯	૧૦૪	"	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩	
	૩	૪૪	૯૬	"	૪૯	૧૦૪	
	"	૯૨	૧૧૧	"	૫૦	૧૦૬, ૧૦૮	
ધરસેન ૧ લો	૧	૧૭	૬, ૮	"	"	૧૦૯, ૧૧૦	
વલભી	"	૧૯	૧૨	"	૫૧	૧૧૨, ૧૧૪	
	"	૨૧	૧૮, ૨૦	"	૫૨	૧૧૫, ૧૧૬	
	"	૨૩	૨૫	"	૫૩	૧૧૯, ૧૨૦	
	"	૨૬	૩૩	"	૫૫	૧૨૬	
	"	૨૭	૩૭, ૩૮	"	૫૬	૧૨૮	
	"	૨૮	૪૦	"	૫૭	૧૨૯, ૧૩૧	
	"	૨૯	૪૩	"	૫૮	૧૩૪	
	"	૩૦	૪૬	"	૫૯	૧૩૫	
	"	૩૧	૪૯	"	૬૦	૧૩૭	
	"	૩૨	૫૧	"	૬૨	૧૪૧	
	"	૩૩	૫૩	"	૬૩	૧૪૫	
	"	૩૮	૬૨	"	૬૪	૧૪૮	
	"	૩૯	૬૫, ૬૭	"	૬૫	૧૫૨	
	"	૪૦	૭૧	"	૬૬	૧૫૬	
	"	૪૧	૭૬	"	૬૭	૧૫૮	
	"	૪૨	૮૦, ૮૩	"	૬૮	૧૬૪	
	"	૪૩	૮૫, ૮૬	"	૬૯	૧૭૧	
	"	૪૫	૯૨	"	૭૧	૧૭૮, ૧૮૧	
	"	૪૭	૯૮	"	૭૨	૧૮૫	
	"	૪૮	૧૦૨	"	૭૩	૧૯૧	
	"	૪૯	૧૦૪, ૧૦૫	"	૭૪	૧૯૬, ૨૦૦	

અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવ ઐચ. ઐચ.	૨	૧૪૭
"	"	૧૫૮
"	૩	૨૧૭
"	"	૨૧૮
"	"	૨૨૨
"	"	૨૩૯
"	"	૨૪૩
"	૧૪૪ ક	૧૬૨, ૧૬૨
"	૧૫૭ અ	૧૮૨
"	૧૫૭ ક	૧૮૮
ધ્રુવ. ક. ઐચ.	૩	૨૩૭
દીવાન બહાદુર	"	૧૩૬ અ
ધ્રુવભટ્ટ (ધ્રુભટ્ટ)	૧	૯૬
"	૨	૧૬૭
"	"	૧૩૬
"	૩	૨૦૬
"	"	૨૩૬
"	"	૨૩૩ અ
"	"	૨૩૨, ૨૩૫
ધ્રુવરાજ ૨ ભે	૩	૨૩૫
"	"	૨૩૩ અ
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૧૭
(વલખી)	"	૧૮
"	"	૧૯
"	"	૨૦
"	"	૨૧
"	"	૨૨
"	"	૨૩
"	"	૨૪
"	"	૨૫
"	"	૨૬
"	"	૨૭
"	"	૨૮
"	"	૨૯
"	"	૩૦

અંથ	લેખ	પાનું
ધ્રુવસેન ૧ લો	૧	૩૧
(વલખી)	"	૩૨
"	"	૩૩
"	"	૩૪
"	"	૩૬
"	"	૩૮
"	"	૩૯
"	"	૪૦
"	"	૪૧
"	"	૪૨
"	"	૪૩
"	"	૪૪
"	"	૪૫
"	"	૪૬
"	"	૪૮
"	"	૪૯
"	"	૫૦
"	"	૫૧
"	"	૫૨
"	"	૫૩
"	"	૫૪
"	"	૫૫
"	"	૫૬
"	"	૫૭
"	"	૫૮
"	"	૫૯
"	"	૬૦
"	"	૬૧
"	"	૬૨
"	"	૬૩
"	"	૬૪
"	"	૬૫
"	"	૬૬
"	"	૬૭
"	"	૬૮
"	"	૬૯
"	"	૭૦
"	"	૭૧
"	"	૭૨
"	"	૭૩
"	"	૭૪
"	"	૭૫
"	"	૭૬
"	"	૭૭
"	"	૭૮
"	"	૭૯
"	"	૮૦
"	"	૮૧
"	"	૮૨
"	"	૮૩
"	"	૮૪

અંક	ક્રમ	પાનું	અંક	ક્રમ	પાનું		
નરસિંહ	૨	૧૩૦	૬૪, ૧૦૨	નાગસર્પી	૧	૧૪	૬, ૭, ૮
	૩	૧૪૯ બ	૧૭૪, ૧૭૬	નાગાલુન	૨	૧૬૨	૬૪, ૬૬
	"	૨૧૯ બ	૨૧૦		૩	૨૫૬	૮૭
નરહરિ ...	"	૨૩૩	૨૨, ૨૩		"	૧૮૬ અ	૧૫૫
નરાયણ ...	"	૨૨૫	૨૦૧	નાગાવસોદ	"	૧૩૦ અ	૧૪૭
નરેન્દ્રસરિ	"	૨૧૦	૩૦		"	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧
નરોત્તમ ...	"	૨૩૮ બ	૨૪૭		"	"	૨૩૪, ૨૩૬
નમ્મન	૧	૧૦૨	૫	નાગેન્દ્રમંથ	૨	૧૬૭	૧૨૮
નવલક્ષ્મી	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨	નાગેયલદ	"	૧૨૨	૧૮, ૨૩
નામકા દેવી	"	૧૫૭ બ	૧૮૩	નાગેશ્વર	૩	૨૩૪	૨૭
નામુ ...	"	૨૧૭	૬૦	નાકકણી એમ. કે	"	૧૨૫ બ	૧૨૪
નાગ ...	૧	૮૦	૨૨૦	નાણસર	૨	૧૨૪	૨૬, ૪૦
	૨	૧૨૪	૩૬, ૪૦	નાણાવટી ડો.	"	૧૫૮	૭૮
	૩	૨૩૪	૨૭	બાલાલાલ એમ.			
નાગકુમાર	"	૧૨૫ ક	૧૪૧	નાણદ	૧	૮૫	૨૪૩, ૨૪૪
નાગડ ...	૨	૧૩૭	૮	નાન ...	૨	૧૬૨	૬૮
	૩	૨૧૬	૫૪, ૫૭		૩	૨૨૪	૬૬
	"	૨૧૮	૬૪	નાનાક ...	"	૨૧૮	૬૪, ૬૬, ૬૮
	"	૨૨૩	૬૦		"	"	૬૯, ૭૧, ૭૨
	"	૨૧૫ અ	૨૦૨, ૨૦૩		"	૨૧૯	૭૩, ૭૪
નાગદેવ	૨	૧૬૮	૧૩૯		"	"	૭૫, ૭૬
	૩	૧૫૭ બ	૧૮૬		"	૨૧૫ અ	૨૦૨
નાગપાલ	"	૨૨૩	૬૦	નારાયણ (પાલ)	૧	૭૬	૨૦૫, ૨૦૬
નાગભટ્ટ ...	૨	૧૩૦	૬૪, ૬૬		૨	૧૧૬	૨૬, ૩૮
	૩	૨૩૫	૨૬		"	૧૨૭	૭૨
	"	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧.		"	૧૩૫	૧૩૮
	"	"	૨૩૫	નારાયણ (ભટ્ટ)	૩	૨૩૩	૨૨, ૨૩
નાગભાઈ	૨	૧૩૫	૧૩૭, ૧૪૩		"	૧૨૫ બ	૧૨૩, ૧૩૧,
	"	"	૧૪૪, ૧૪૫		"	"	૧૩૩
નાગરાજ	૨	૧૩૭	૫	નારાયણ (મિત્ર)	૧	૭૨	૧૮૪, ૧૮૮
નાગદેવદેવી	૩	૨૨૨	૮૦, ૮૫		"	૧૨૫ ક	૧૪૨
	"	૨૨૫	૬૮, ૧૦૦	નાગુક ...	૧	૫૩	૧૨૨
	"	"	૧૦૧	નાસેણ ...	૨	૧૨૪	૨૬, ૪૦
નાગવર્ધન	૧	૧૦૩	૮, ૯, ૧૦	નાહડ ...	૩	૨૨૨	૮૪
	"	૧૦૭	૧૬, ૧૭, ૧૮	નાહર ...	૨	૧૨૪	૩૮, ૪૦
નાગવર્મ્મ	૨	૧૩૫	૧૪૪, ૧૪૫	નાહર પુરણચંદ	૩	૧૪૦ અ	૧૫૬
નાગવર્મ્મા	"	૧૨૦	૩, ૫, ૭				

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान		
पुस्तक २ ले (पक्षभी)	१	८८	२५१, २५६	२	१६७	१२१, २५, ३०	
	"	८३	२६३, २६५,	"	१६८	१३४, १३७	
	"	"	२७१	३	२०६	५, १०	
	"	८६	२८८	धर ...	"	२३४	२७
	"	८८	३०४	धुलस्वामि	"	२३२	१८
	"	८९	३०७	धुल ...	"	१५७	१८४, १८६
	"	१००	३०८, ३०९	धुल ...	"	२२४	६६
	"	१०१	३१०	धुल ...	"	२२२	८७
	२	११२-१३	२०	"	२२५	१०१	
	३	६६	१०९, ११०	"	१६७	१२६, १३१	
पुस्तक ३ ले पक्षभी	"	६२	१११	"	२०६	५, १०	
	१	६८	१६३				
	"	७०	१७६				
	"	७१	१७८, १८३				
	"	७२	१८४				
	"	७४	१८५, १८८				
	"	"	२०२				
	"	७१	२०३, २०४				
	"	७६	२०८				
	"	७७	२१३				
पुस्तक ४ ले	"	७८	२१६				
	"	८२	२२३, २२७				
	"	८३	२३३				
	"	८४	२३६				
	"	८७	२४७				
	"	८८	२५२, २५५				
	"	८३	२६३, २६६				
	"	"	२७२, २७८				
	"	८५	२८५				
	"	८६	२८२, २८६				
पुस्तक ५ ले	"	८८	३०४				
	३	२३६	३५				
	"	२५६	८४				
	"	८२	१११				
	१	७८	२१८, २१९				
	"	८०	२२१				
	"	८१	२२२				
	"	८२	२२३, २८, २८				
	"	८३	२३०, २३१				
	"	८५	२४४				
पुस्तक ६ ले							

	અંક	લેખ	પાનું		અંક	લેખ	પાનું
પાર્થિવલ	૩	૨૭૬	૩૭, ૩૯	પુણ્યવર્ધન	૨	૧૩૬	૧૪૭
પાર્શ્વનાથ	,,	૨૦૭	૧૫, ૧૭	પુણ્યસિંહ	૩	૨૧૨	૪૧
	,,	૨૦૮	૧૯, ૨૧	પુનાહિ	૨	૧૬૮	૧૩૮
	,,	૨૦૯	૨૬	પુનિગહિ ...	,,	,,	૧૩૯
	,,	૨૧૦	૩૦	પુરાણી રામદત્ત	,,	૧૬૨	૧૦૧
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫	કૃષ્ણદત્ત			
	,,	૨૧૨	૩૮, ૪૦	પુરોહિતમ	૩	૨૦૮	૨૦, ૨૨
	,,	૨૧૩	૪૨		,,	૨૧૮	૭૧
	,,	૨૨૪	૯૧, ૯૬	પુણ્યસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨
	,,	૨૪૮	૬૯	પુલકેશી ૧ લો	૧	૧૦૨	૩
	,,	૨૫૧	૭૦	પુલકેશી ૨ જો	,,	૧૦૩	૮, ૧૦
પાલ્લહ	,,	૨૩૪	૨૭		,,	૧૦૪	૧૨
	,,	૨૫૩	૮૨		,,	૧૦૫	૧૩
પાલ્લ ...	,,	૧૬૪	૨૦૮		,,	૧૦૬	૧૪, ૧૫
	,,	૨૧૯	૨૧૦		,,	૧૦૭	૧૭, ૧૮
પાલ્લણ	૨	૧૬૧	૯૧, ૯૩	પુલકેશી ૩ જો	,,	૧૦૬	૧૪, ૧૫
	,,	૧૬૮	૧૩૮	(જનાશ્રય)			
	૩	૨૧૮	૬૯, ૭૨	પુલકેશિ	૩	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮
	,,	૨૧૯	૭૪, ૭૬	પુલોમ	,,	૨૦૭	૧૮
પાલ્લહા ...	,,	૨૨૪	૯૩, ૯૬	પુલોમાવી	,,	૨૩૮	૨૪૭
પાશુપતાચાર્ય	૨	૧૪૫	૩૩	પુધ્ધગુપ્ત	૧	૧	૧
પાસચંદ્ર	,,	૧૬૮	૧૩૮		,,	૬	૭
પાસદેવ ...	,,	,,	,,	પુધ્ધેણુ ...	૩	૨૫૭	૮૮
પાસવીર	,,	,,	,,	પ્રતિગ ...	૨	૧૪૮	૪૯, ૫૦
પાસિલહિ	,,	,,	,,		૩	૧૫૫	૧૭૮, ૧૭૯
પાસુ ...	૩	૨૪૧	૨૫૨, ૨૫૩	પ્રનહિ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
પાસુહિ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮	પ્રનચંદ્ર	,,	,,	,,
પાહુયહિ	,,	,,	૧૩૯	પ્રનદેવ ...	,,	,,	૧૩૯
પિંગલિકા	,,	૧૩૭	૬	પ્રનદેવી	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પિટલેશ્વર	૧	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧	પ્રનપાક	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
પિતૃશર્મ	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	પ્રનપાલ	૨	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
પિલ્લાઈ. એલ. ડી.	૩	૪૪	૬૬	પ્રનપાલ	,,	૧૫૫	૧૭૭, ૭૮, ૭૯
સ્વામિકન્ટુ.				પ્રનસિંહ	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૮, ૧૪૯
પીટરસન પ્રોફેસર	,,	૨૫૦	૨૫૫	પ્રનહરિ ...	૩	૨૨૪	૯૬
પીરોજ	,,	૨૧૭	૬૦, ૬૧	પ્રના ...	૨	૧૬૮	૧૩૮
	,,	,,	૬૨, ૬૩	પ્રતુષ ...	,,	,,	,,
પીલ લેફ્ટેનન્ટ	૧	૩૪	૫૫				
એફ. બી.							

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान
नकुलस्यशक्ति	२३१	१३, १४, १७	५		
निजपशेठ	१५७ अ	१८४	पट्ट ...	३	२५२ ८१
निरिदुल्लक्ष	२३२	१८, २०	पट्टे करसन दाश	२३० अ	२२३
	२३० अ	२२४	पट्टे प्रह्लाद	१४३ अ	१८६
निर्भण	१४४ क	१६२	आत्माराम		
नीना (दीक्षित)	२३७	४१, ४७, ४८	पशुदत्त ...	१	१ १
नीलकंठ	२२३ अ	२१७		१५	४, ५, ६, १०
नीलकंठ स्वामि	१५६	६६, ७२	पथिभि देवि	२	११३ ४२
नेह ...	२३६ क	२५१	पद्मस्य देवि	२	१६७ १२१, १२४, १२६
नेत्रप्य (नेत्रप्य)	१२६	८३		३	२०६ ४, ६
नेत्रादित्य	१२३	३३, ३६		३	२१६ अ २१०
	१२५	४२, ५२	पद्मसीध	२२३	६०
	१३२	११४, ११५		२५२	७४, ७६
	"	११६, १२१	पद्मनाभ	१२५ अ	११८, ११९
	१३३-३४	१२५, १३०	पद्मसा	२	१६३-२०० १५६
	"	१३३, १३६	पद्मसीध	१६८	१३६
	१२५ अ	१२३		३	२१३ ४२, ५०, ५३
नेत्रियं दे सरि	२५३	८२		२१६ अ	२०४, २०६
	२४१ क	२५४	पद्म ...	१	८८ २५३
नेत्रिनाथ	२०७	१७	पद्मस्य ...	३	१३० अ १४७
	२०८	२१		२३३ अ	२८०
	२१०	२८, ३०	पद्मेश्वर भट्ट	२	१२२ १८, २३
	२११	३३, ३५	पद्मस्य ...	१	१३५ १३६
	२१२	४०	पद्मवीरभद्र	३	२१७ ५६, ६०, ६२
	२४६	६६	पद्मिष	२३७	४२
	२५१ अ	२५७	पद्मदेवि ...	२१७	६०, ६२
नेत्र ...	१२४	३६, ४०	पाटीय भाषाभाष	२	१२० ३
नेत्रस्य ...	"	"	जयदीप		
नेत्रादित्य	१२४	३६, ४०	पाठक. के. भी.	३	२३६ अ २५०
नेहा ...	१६३	२७	पाठा ...	१	१ ३
नेहाठि ...	१६८	१३८	पाण्डव	"	"
नेत्र ...	१२४	३६, ४०	पाण्डुराम	१६	३, ४
नेत्र ...	२३४	२७	पातालमध्य	२	१३० ६६
नेत्रदीन (नृदीन)	२१७	६०, ६२		३	१२५ अ १२३
नेत्र ...	१२४	३६, ४०	पातु ...	२	१७१-८५ १४८
न्यायचन्द्र सरि	१६८	१३६	पाराशर	१६२	६७
नृसिंहप्रसाद	१५४	५७			
हरिप्रसाद					

અંક	લેખ	પાનું
કૃતીદ. ડા. જી. એફ ૧	૨૧	૧૬
"	૩૮	૬૨
"	૪૨	૭૬
"	૬૯	૧૭૦
"	૯૧	૨૬૧
"	૯૬	૨૮૮
"	૧૦૨	૩
"	૧૦૩	૮
"	"	૯
"	૧૦૭	૧૬
"	૧૦૯	૪
"	૧૧૦	૧૩
"	૧૧૬	૩૪
૨	૧૨૧	૯
"	૧૨૩	૨૮
"	૧૨૪	૩૭
"	૧૨૫	૪૩
"	૧૩૦	૯૫
"	૧૩૧	૧૦૫
"	૧૩૫	૧૩૮
"	૧૩૬	૧૪૬
"	૧૪૩	૨૫, ૨૬
"	૧૫૦	૫૨
"	૧૫૭	૭૩
"	૧૫૮	૮૧
"	૧૬૨	૯૪
"	૨૩૦	૧૦
"	૨૩૧	૧૩
"	૨૩૨	૧૮
"	૨૫૬	૮૪
૩	૪૪ અ	૯૭
"	૧૨૫ ક	૧૩૭
"	૧૩૦ અ	૧૪૩
"	૨૨૯	૨૨૦
"	૨૫૦ અ	૨૫૪, ૨૫૫,
"	"	૨૫૬
બ		
બહુલસ્વામિ	૨	૧૪૩ ૨૬, ૨૭
બધીરભોડિક	૩	૨૦૮ ૨૦, ૨૨
"	૨૩૦	૧૧, ૧૨

અપક ...	૧	૮૨	૨૨૯
"	૩	૨૫૨	૭૧, ૭૨
અપકટક	૧	૫૩	૧૨૧
અપપાદ	"	૪૫	૯૦
અપભોગિક	"	૭૭	૨૧૪
અપસ્વામિ	"	૭૪	૧૯૫, ૧૯૮
"	"	"	૨૦૨
"	"	૧૦૨	૫
"	"	૧૦૬	૧૪, ૧૫
૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	
૩	૨૩૦	૧૧, ૧૨	
"	૨૩૧	૧૩, ૧૬, ૧૭	
"	૨૩૦ અ	૨૨૬, ૨૨૮	
અપા ...	૧	૩૯	૬૪, ૬૬, ૬૮
અપુક ...	૨	૧૨૪	૩૮, ૪૦
અપિપરાજ	૩	૨૩૭	૪૧, ૪૨, ૪૪
"	"	"	૪૬, ૪૮
અરજેસ જીમ્સ	૧	૧	૧
"	"	૨૮	૩૯
"	"	૫૦	૧૦૬
"	"	૭૩	૧૮૯
"	"	૮૩	૨૩૦
"	"	૮૯	૨૫૯
૨	૧૨૩	૨૭	
"	૧૨૯	૮૩	
"	૧૪૩	૨૫	
"	૧૬૧	૮૯	
"	૧૮૭	૧૫૪	
૩	૨૦૭	૧૪	
"	૨૦૮	૧૯	
"	૨૦૯	૨૩	
"	૨૧૦	૨૮	
"	૨૧૧	૩૨	
"	૨૧૨	૩૭	
"	૨૧૩	૪૨	
"	૨૨૧	૭૮	
"	૨૨૨	૭૯	
"	૨૩૬	૩૫	
"	૨૪૩	૬૧	
"	૨૪૫	૬૭	
"	૨૫૧	૭૦	
"	૨૫૪	૮૨	

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान		
प्रवृत्तिवाचक	४	२४६ अ	२५२, २५३	प्रमन्दत ...	३	५६ अ	१०५, १०८
प्रवृत्तिभट्ट	१	६६	१५६	प्रभाकर	२	१३३-३४	१२३, १२८
	३	"	१०६, ११०		३	१५७ अ	१८४, १८६
प्रवृत्तिमत्त्व	२	१३७	८		"	१४४ अ	१८६, २००
	"	२०६	७, १२	प्रभातनाथ	१	७४	१८५, १८६,
प्रवृत्तिमिह	४	२२२	८७		"	"	२०२
प्रवृत्तिस्वामी	२	१०६	८, १२		"	७६	२०५, २०६
	"	११०	१३, १६, १७	प्रवृत्तिमदन	२	१६१	६१, ६३
प्रवृत्तिमदेवी	३	२१६ अ	२०४, २०५	(प्रवृत्तिमद)	"	१६७	१२१, १२२,
	"	"	२०६		"	"	१२३, १२६,
प्रवृत्तिमिह	"	२४३	६३, ६५		"	"	१३१
प्रवृत्तिमदन ...	"	४४ अ	६८, ६९		३	२०६	११
पेयक ...	२	१६७	१२७, १३२		"	२१५	५०, ५३
	"	१७१-८५	१४८		"	२१६	७४
	३	२०६	७, १२		"	२२४	६२, ६५
	"	२१४	४३, ४४	प्रवृत्तिमति	"	१५८ अ	१६३, १६५
	"	२२३	८८, ८९	प्रवृत्तिमद	२	१४५	३२, ३३
	"	२५३	८२	प्रवृत्तिमद	३	२३० अ	२२६, २२८
पेयक ...	"	२२३ अ	२१५, २१७	प्रवृत्तिमद	२	२०४	१७०
पेरिप्लस	१	१७	५	प्रवृत्तिमद	३	२५६	८५, ८७
	"	२१	१६	प्रवृत्तिमद	१	१	२
पोस्ट-स	२	१६३	१०१	प्रवृत्तिमद	"	"	३
प्रायश्चित्त	३	२४१ क	२५४	प्रवृत्तिमद	"	१५	"
पठित रामकथ	"	२३८ अ	२३७, २४०	प्रवृत्तिमद	२	१०६	४
प्रवृत्ति ...	२	१३२	११४	प्रवृत्तिमद	"	१२३	२७
प्रवृत्तिमद	३	२२७	७, ८	प्रवृत्तिमद	३	२२५	६८
प्रवृत्तिमद	"	२२२	८०, ८५		"	२२२ अ	२१३
	"	२२४	६१, ६४	प्रवृत्तिमद	२	१५५	६४, ६८
प्रवृत्तिमद	२	२०४	१६६, १७०	क			
प्रवृत्तिमद	१	८	१४, १५	शीलीस कादन	१	६३	२६३
प्रवृत्तिमद	३	१४८ क	१६८, १६९		"	६४	२७४
	"	२२३ अ	२१५	करीस मेनर	"	२१	१६
प्रवृत्तिमद	"	२०७	१७	उपस्थ-पी.			
	"	२०८	२१	करीस मेनर	"	६५	२८१
	"	२१०	३०	करीस मेनर	"	१३७	३, ४, ६, ७
	"	२११	३३, ३५	करीस मेनर	"	१६८	१३५
	"	२१२	३८, ४०	करीस मेनर	१	६	७
	"	२१६	७५	करीस मेनर	"	१३	३
प्रवृत्तिमद	२	२१३	४२	करीस मेनर	"	१५	४
प्रवृत्तिमद ...	१	८	१४		"		

અંથ	લેખ	પાનું
પ્રથમ ભાગ	૧	૭
"	"	૮
"	"	૧૯
"	"	૨૧
"	"	૨૭
"	"	૨૮
"	"	૩૩
"	"	૩૪
"	"	૩૬
"	"	૪૩
"	"	૪૫
"	"	૪૭
"	"	૫૦
"	"	૫૩
"	"	૫૭
"	"	૬૨
"	"	૬૩
"	"	૭૨
"	"	૭૩
"	"	૭૬
"	"	૭૭
"	"	૮૨
"	"	૮૩
"	"	૮૫
"	"	૮૬
"	"	૧૦૩
"	"	૧૦૮
"	"	૧૦૯
"	"	૧૧૨-૧૩
"	"	૧૧૪
"	"	૧૧૫
"	"	૧૧૮
"	"	૧૨૨
"	"	૧૨૩
"	"	૧૨૫
"	"	૧૨૬
"	"	૧૨૭
"	"	૧૨૯
"	"	૧૩૧
"	"	૧૩૨

અંથ	લેખ	પાનું
પ્રથમ ભાગ	૨	૧૩૫
"	"	૧૩૭
"	"	૧૩૯
"	"	૧૪૩
"	"	૧૪૭
"	"	૧૫૮
"	"	૧૬૦
"	"	૧૬૧
"	"	૧૬૨
"	"	૧૬૫
"	"	૧૬૬
"	"	૧૬૮
"	"	૧૬૯
"	"	૨૦૨
"	"	૨૦૬
"	"	૨૧૫
"	"	૨૧૬
"	"	૨૧૭
"	"	૨૧૮
"	"	૨૨૦
"	"	૨૨૨
"	"	૨૩૧
"	"	૨૩૨
"	"	૨૩૩
"	"	૨૩૬
"	"	૨૪૩
"	"	૨૫૭
"	"	૧૨૫ ક
"	"	૧૩૦ અ
"	"	૧૪૪ ક
"	"	૨૩૦ અ
"	"	૨૩૩ અ
"	"	૧૪૪ ધ
"	"	૭૩
"	"	૧૩૭
"	"	૮
"	"	૨૩૭
"	"	૬ અ
"	"	૫૯ અ
"	"	૯૨

બૃહ મહા

બૃહાત્ ...

બૃહાત્, સર,

ધ. સી.

બૃહાત્. આર. ડી.

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું		
બરની ...	૧	૭૩	૧૯૦	બાલપ્રસાદ	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
બટી કોન	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	બાલાદિત્ય	૧	૯૦	૨૬૦
બર્સ ડો. એ.	૧	૮૫	૨૪૨	બાલિયા	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦
	૨	૧૧૪	૨૪	બાલેયા	"	"	"
બલભટ	૧	૫૭	૧૩૦, ૧૩૨	બાવ (બાવક)	૧	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
બલભદ્ર	૨	૧૪૦	૧૭		"	૮૩	૨૩૪
	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૪		૨	૧૦૯	૮, ૧૧
બલવમન	"	૨૩૪	૨૪, ૨૫, ૨૭	બાવુલ્લ	"	૧૧૭	૪૪
	"	૨૩૫	૨૯, ૩૦	બામ્ર ...	૧	૧૦૨	૫
બલામ કંકુર	૧	૧૦૭	૧૮	બાહુ ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
બલાલ	૨	૧૩૭	૮		"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૭
	"	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૨,	બુટક ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
	"	"	૧૩૧	બુદ્ધ ...	"	૨૮	૪૧
	૩	૨૦૬	૧૧		"	૪૫	૯૧, ૯૩
	"	૧૪૪ ક	૧૬૧		"	૪૬	૯૪, ૯૬
	"	૧૫૭ અ	૧૮૨		"	૪૮	૧૦૧
બલાલ નારાયણ	"	૨૧૬	૫૫, ૫૭		"	૫૧	૧૧૩, ૧૧૪
બબ સ્થવિર	૧	૭૧	૧૮૦		"	૫૪	૧૨૪
બહુદેવ ...	૨	૧૭૦	૧૪૪		"	૫૬	૧૨૮
બહુશ્રુત	૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨		"	૬૩	૧૪૭
બાટલ ...	૧	૧૦૨	૬		"	૬૬	૧૫૬
બાદા	૩	૨૨૪	૯૪		"	૭૦	૧૭૬
બાદાહિ	૨	૧૨૫	૪૧, ૪૭		"	૭૫	૨૦૪
બાપક ...	૧	૭	૧૨, ૧૩		"	૭૮	૨૧૭
બાપલ	૩	૨૨૪	૯૩, ૯૬		"	૮૪	૨૪૦
બાપા ...	"	૨૫૨	૭૬		"	૮૭	૨૪૮
બારપ	૨	૧૩૭	૫		૩	૫૮	૧૦૪
	"	૨૮૭	૪૨	બુદ્ધગુપ્ત ...	૧	૧૩	૩, ૫
	"	૨૩૬	૫૧, ૫૨, ૫૫	બુદ્ધદાસ	"	૨૮	૩૯, ૪૧
બારેન, કનૈયા,	૧	૫૭	૧૨૯	બુદ્ધદેવ	૩	૧૨૫ અ	૧૧૯
એન.				બુદ્ધભટ્ટ	૧	૯૩	૨૬૮, ૨૭૪
બારનેટ, એલ. ડી.	"	૧૬	૩		"	૯૪	૨૭૬
	"	૩૪	૫૫	બુદ્ધરાજ	૩	૨૩૨	૧૮
	૩	૨૩૮ અ	૨૪૬, ૨૪૭		"	૨૩૦ અ	૨૨૩, ૨૨૪
બારેટ કુંગરણ	"	૧૫૭ અ	૧૮૩		"	"	૨૨૫, ૨૨૭
બમણ				બુદ્ધવરસ (વર્ષ)	૨	૧૨૪	૨૭, ૩૮
બારેટ, પ્રતાપ-	"	૧૩૦ અ	૧૪૩		૩	૧૨૫ ક	૧૩૬
રામ, એમ.				બુદ્ધવર્મરાજ	૧	૧૦૨	૪, ૭
બાલ ગંગાધર	૧	૧૦૭	૧૬	બુદ્ધવર્મા ...	"	"	૩
સાઓ				બુદ્ધસ્વામિ	"	૬૯	૧૬૯, ૧૭૩

અંક	લેખ	પાનું
ભટ્ટાક (ભટ્ટારક, ભટ્ટાક, ભટ્ટાક.)	૧	૫૬
	૫૭	૧૨૮, ૧૩૧
	૫૮	૧૩૪
	૫૯	૧૩૫
	૬૧	૧૩૯
	૬૨	૧૪૧
	૬૩	૧૪૫
	૬૫	૧૫૨
	૬૬	૧૫૬
	૬૭	૧૫૮
	૬૮	૧૬૪
	૬૯	૧૭૧
	૭૧	૧૭૭, ૧૮૧
	૭૨	૧૮૫
	૭૩	૧૯૧
	૭૪	૧૯૫, ૨૦૦
	૭૫	૨૦૪
	૭૬	૨૦૬
	૭૭	૨૧૧
	૮૨	૨૨૪
	૮૩	૨૩૧
	૮૪	૨૩૭
	૮૮	૨૪૯, ૨૫૭
	૯૩	૨૬૩, ૨૬૪,
	"	૨૬૬
	૯૪	૨૭૬
	૯૫	૨૮૨
	૯૬	૨૮૯, ૨૯૭
	૯૭	૩૦૨
	૯૮	૩૦૪
૩	૨૫૬	૮૪
	૪૪	૮૫, ૮૬
	૪૪ અ	૮૭
	૫૬	૧૦૦
	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬
	૯૨	૧૧૧
ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૨૮
	૨૯	૪૨, ૪૪
	૫૩	૧૨૨
	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭

અંક	લેખ	પાનું
ભટ્ટિ (ભટ્ટ)	૧	૭૪
	"	"
	"	૮૨
	"	૧૦૨
૨	૧૦૯	૮, ૧
"	૧૩૦	૧૦૨
૩	૨૬ અ	૯૩
ભટ્ટિ અધ્યાપક	૨	૧૦૯
ભટ્ટિગણ	"	"
ભટ્ટિદામ	૧	૧૧
	૨	૧૦૯
ભટ્ટિસ્થ	૧	૫૩
ભટ્ટિ ...	૩	૨૩૦ અ
ભટ્ટિ એચ.	૧	૫૩
એમ. એડિટર		
ભટ્ટિસીલ	૩	૨૨૩
ભટ્ટિ ...	૧	૫૩
	૨	૧૦૯
	"	૧૧૦
ભટ્ટિ ...	૨	૧૪૯
ભટ્ટિ શેરીઆરજી	"	૧૧૭
દાદાભાઈ		
ભટ્ટિભટ્ટ	૩	૨૫૨
ભટ્ટિવટ્ટ	"	૨૩૩ અ
	"	"
	"	"
	"	"
ભટ્ટિવટ્ટ ૨ નો	"	"
ભટ્ટિસ્વામિન	"	૨૩૨
ભવચિ	"	૨૨૭
ભવસ્વામિન	"	૨૩૨
ભાઉ દાદા	૧	૮
	"	૧૫
	"	૫૦
	"	૭૭
	"	૧૦૫
૨	૧૧૪	૨૬
૩	૨૨૦	૭૭
ભાઉ ...	૨	૧૨૪
ભાગિસ્વામી	"	૧૦૯
ભાટક ...	૩	૨૩૩ અ
	"	"

અંક	લેખ	પાનું
બેનીરામ (વેણીરામ વડોદરાના)	૨	૧૨૩ ૨૭
બેન્ડો. સી.	૧.	૧૩ ૧૬૦
બેલવેલકર, એસ. કે	૩	૨૬ અ ૬૩
બોટક (બોટક)	૧	૪૨ ૮૧, ૮૪
બોધર્થિગ	૩	૨૨૬ ૨૨૦
બોધસ્વામી	૧	૫૩ ૧૧૯, ૧૨૧
બોધમાતા	૩	૧૪૯ અ ૧૭૦
બોદાધન	,,	૨૩૨ ૧૮
બ્રહ્મ ...	૨	૧૬૨ ૯૮, ૧૦૦
બ્રહ્મદ	,,	૧૩૨ ૧૧૮, ૧૨૧
બ્રહ્મદેવ	૨	૧૬૮ ૧૩૮
બ્રહ્મચર્યુ	,,	,, ૧૩૬
બુદ્ધોક્ષ, એસ.	૩	૬ અ ૯૧
બુદ્ધાય. ડો. ટી.	૧	૨૮ ૩૯

ભ

ભાષા નાથા	૩	૨૩૮ બ ૨૪૬
ભગવાનલાલ, ઈન્ડ. ડો.	૧	૬ ૭
,,	,,	૧૩ ૩
,,	,,	૧૫ ,
,,	,,	૩૫ ૫૮
,,	,,	૩૬ ૫૯
,,	,,	૪૫ ૬૧, ૬૨
,,	,,	૭૫ ૨૦૩
,,	,,	૧૦૨ ૩
,,	,,	૧૦૩ ૮
,,	,,	૧૦૫ ૧૩
,,	૨	૧૦૬ ૪, ૫
,,	,,	૧૧૬ ૩૪
,,	,,	૧૧૭ ૪૦
,,	,,	૧૨૭ ૬૬
,,	,,	૧૩૩-૩૪ ૧૨૪
,,	,,	૧૩૫ ૧૩૬
,,	,,	૧૩૬ ૧૪૬
,,	,,	૧૬૨ ૬૫
,,	૩	૨૧૭ ૫૮
,,	,,	૨૨૨ ૭૬, ૮૩
,,	,,	૨૨૭ ૩

અંક	લેખ	પાનું
ભાષા નાથા	૩	૨૩૭ ૪૧
ભગવાનલાલ, ઈન્ડ. ડો.	,,	૧૨૫ બ ૧૨૦, ૧૨૩
,,	,,	૧૩૦ અ ૧૪૭
,,	,,	૨૫૦ બ ૨૫૪
ભજન-તરવામિન	,,	૨૩૨ ૧૮, ૧૯, ૨૦
ભટક: ...	૧	૧૭ ૬, ૮
,,	,,	૧૯ ૧૨
ભટિલ ...	૩	૨૨૬ ૨૨૧, ૨૨૨
ભટ્ટ ...	૧	૫૫ ૧૨૫, ૧૨૭
ભટ્ટાચાર્ય ડો. બી. ૩	૧૨૫ ક	૧૩૪
ભટ્ટારિકા	,,	૧૪૪ ૩ ૧૬૪
ભટ્ટારક (ભટ્ટારક, ૧	૧૭	૬, ૮
ભટ્ટારક, ભટ્ટારક.)	,,	૧૯ ૧૨
,,	,,	૨૧ ૧૭, ૧૮, ૨૦
,,	,,	૨૩ ૨૫
,,	,,	૨૫ ૩૦
,,	,,	૨૬ ૩૩
,,	,,	૨૭ ૩૬, ૩૮
,,	,,	૨૮ ૩૯, ૪૦
,,	,,	૨૯ ૪૩
,,	,,	૩૦ ૪૬
,,	,,	૩૧ ૪૯
,,	,,	૩૨ ૫૧
,,	,,	૩૩ ૫૩
,,	,,	૩૬ ૫૯
,,	,,	૩૮ ૬૨
,,	,,	૩૯ ૬૫, ૬૭
,,	,,	૪૦ ૭૧
,,	,,	૪૧ ૭૬
,,	,,	૪૨ ૮૦, ૮૩
,,	,,	૪૩ ૮૬
,,	,,	૪૪ ૮૯
,,	,,	૪૭ ૯૮
,,	,,	૪૮ ૧૦૨
,,	,,	૪૯ ૧૦૪, ૧૦૫
,,	,,	૫૦ ૧૦૬, ૧૦૭
,,	,,	૫૧ ૧૧૨, ૧૧૪
,,	,,	૫૨ ૧૧૫, ૧૧૬
,,	,,	૫૩ ૧૧૯
,,	,,	૫૫ ૧૨૬

	અંથ	લેખ	પાનું
મુન્શી દેવીપ્રસાદ	૨	૧૩૮	૧૨
મુલુક ...	"	૧૪૫	૩૦, ૩૧,
	"	"	૩૨, ૩૩
મુળજી ...	"	૧૩૮-૨૪	૧૨૨
મુરા ...	૩	૨૨૮	૯૦
મુલજોગ	"	૨૫૦ અ	૨૫૫, ૨૫૬
મુલનાથ	૨	૧૩૭	૧૦
મુલરાજ	૩	૨૧૪	૪૪
	"	૨૧૫	૪૮, ૫૨
મુલરાજ ૧ લો	૨	૧૩૭	૩, ૪, ૫,
સોલંકી	"	"	૯, ૧૦, ૧૧
	"	૧૩૮	૧૨, ૧૩, ૧૪
	"	૧૪૧-૪૨	૧૮, ૨૧,
	"	"	૨૨, ૨૪
	"	૧૪૪	૨૮
	"	૧૪૬	૩૪, ૩૫
	"	૧૪૭	૩૮, ૩૯,
	"	"	૪૧, ૪૫
	"	૧૫૮	૭૮
	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	"	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૫
	"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	"	૧૭૦	૧૪૨
	"	૧૮૬	૧૫૭
	"	૨૦૧	૧૫૯
	"	૨૦૨	૧૬૨
	"	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૨૩૭	૪૨
	"	૨૩૯	૫૧
	"	૧૩૬ અ	૧૫૪, ૧૫૫
	"	૧૪૯ બ	૧૭૩
	"	૧૫૫ બ	૧૮૦, ૧૮૧
	"	૧૫૭ બ	૧૮૩, ૧૮૫
	"	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
	"	૧૪૩ બ	૧૯૮, ૧૯૯
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧
	"	૨૩૮ અ	૨૩૮, ૨૪૧
	"	૨૩૯ ક	૨૫૧

	અંથ	લેખ	પાનું
મુલરાજ ૨ લો	૨	૧૩૭	૭
	"	૧૫૮	૭૮
	"	૧૬૦	૮૫, ૮૮
	"	૧૬૨	૯૬, ૯૯
	"	૧૬૩	૧૦૫
	"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬
	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯
	"	૧૭૦	૧૪૨
	"	૧૮૬	૧૫૧, ૧૫૩
	"	૨૦૧	૧૫૯, ૧૬૧
	"	૨૦૨	૧૬૨
	"	૨૦૪	૧૬૬, ૧૬૮,
	"	"	૧૭૦
	"	૨૦૬	૧૭૧
	૩	૧૬૭ બ	૧૮૩, ૧૮૪,
	"	"	૧૮૫
મુલવસંતિકા	"	૧૫૮ અ	૧૯૩
મુલેશ્વર	૨	૨૦૬	૧૭૩
	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
મુળુક ...	"	૨૪૭	૬૮
મેલનાદ	૨	૨૦૪	૧૬૬
	૩	૨૩૩ અ	૨૩૧
મેલ્યાં ...	"	૨૪૬	૬૮
મેરુગ	૨	૧૩૭	૩, ૪, ૫,
	"	"	૭, ૯
	"	૧૪૭	૪૦
	"	૧૬૭	૧૨૨
	૩	૨૫૦ અ	૨૫૫
મેલિંગ ...	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭
મેલપ ...	"	૨૩૪	૨૭
મેલર ...	"	૨૫૬	૮૪
મેત્રક ...	૧	૨૦	૧૩
	"	૨૧	૧૭, ૨૦
	"	૨૨	૨૧
	"	૨૫	૩૦
	"	૨૬	૩૩
	"	૪૧	૭૪
	"	૭૯	૨૧૮
	"	૮૦	૨૨૦

અંક	લેખ	પાનું
ભાગદેવ	૩	૨૩૩ અ ૨૧૫
ભાગદેવ	૧	૭૧ ૧૭૭
આર. ઇ.	"	૭૬ ૨૦૫
"	"	૧૦૩ ૯
"	૨	૧૦૯ ૪, ૫
"	"	૧૧૪ ૨૪, ૨૫
"	"	૧૧૬ ૩૪, ૩૬
"	"	૧૧૮ ૪૭
"	"	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨
"	"	૧૫૬ ૭૦
"	૩	૨૩૨ ૭૮
"	"	૨૩૮ અ ૨૪૭
ભાગદેવ. ડી.	૧	૨ ૧૭, ૧૮
આર.	"	૨૭ ૩૬
"	"	૩૬ ૫૯
"	"	૫૧ ૧૧૧, ૧૧૩
"	"	૫૩ ૧૧૯
"	"	૬૨ ૧૪૦
"	"	૭૦ ૧૭૫
"	"	૮૧ ૨૨૨
"	"	૯૨ ૨૬૨
"	"	૧૦૭ ૧૬
"	૨	૧૨૫ ૪૧
"	"	૧૨૭ ૭૩
"	"	૧૩૦ ૯૪
"	"	૧૩૩-૩૪ ૧૨૨
"	"	૧૩૫ ૧૩૭
"	"	૧૩૮ ૧૨
"	૩	૨૨૦ ૭૭
"	"	૯૨ ૧૧૧
"	"	૧૨૫ અ ૧૨૦
"	"	૧૨૫ ક ૧૩૭
"	"	૧૩૦ અ ૧૪૩, ૧૪૫
"	"	૧૪૪ અ ૧૫૯
"	"	૧૪૮ ક ૧૬૮
"	"	૧૪૯ અ ૧૭૧
"	"	૧૫૭ ક ૧૮૮
"	"	૨૩૩ અ ૨૨૯, ૨૩૧
"	"	૨૩૮ અ ૨૩૭
"	"	૨૪૧ બ ૨૫૩

અંક	લેખ	પાનું
ભાગદેવ	૨	૧૩૦ ૯૪
શ્રીધર આર.		
ભાગુ ...	૩	૨૩૮ અ ૨૩૮
ભાગુ જેઠેવા	"	૨૨૨ અ ૨૧૩
ભાગ ...	૧	૬૫ ૧૫૦, ૧૫૪
ભાગુ ...	"	૫૩ ૧૨૨
"	૩	૨૨૨ અ ૨૧૩, ૨૧૪
ભાગુદેવ ...	"	૨૨૭ ૭, ૮
ભાગુ ભાટ	૨	૧૨૩ ૨૮, ૩૨, ૩૫
ભાગુ (બ) શક્તિ	૩	૨૩૧ ૧૪, ૧૭
ભાગ ...	૨	૧૬૩ ૧૦૨
ભાગિલટ ...	૧	૧૦૨ ૫
ભાગિસ્વામિન	"	" ૫ ૬
ભાગ્ય ...	"	૧૦૨ ૫
ભાગતી નારાયણ	૨	૧૪૩ ૨૫
ભાગેવ	૩	૨૩૯ ૫૪
ભાગ ...	૧	૬૫ ૧૫૧, ૧૫૪
"	૩	૨૨૪ ૯૬
ભાગબુદ્ધપતિ	૨	૧૫૫ ૬૦, ૬૨, ૬૫
"	"	૨૦૪ ૧૬૭, ૧૬૯
"	૩	૨૩૫ ૨૯
ભાગચંદ્ર	"	૨૫૨ ૮૧
ભાગામિ	"	" "
ભાગદેવ આચાર્ય	૨	૧૫૫ ૬૭
"	૩	૨૩૪ ૨૭
"	"	૧૪૪ ક ૧૬૪, ૧૬૫
ભાગદેવ નાયક	"	૨૩૯ અ ૨૫૦, ૨૫૧
ભાગવત	૧	૧૬ ૩
ભાગવત	૩	૨૪૧ બ ૨૫૩
ભાગ ૧ ભો	૨	૧૩૭ ૩, ૫, ૬
ભાગ ૨ ભો	"	૧૩૯ ૧૫, ૧૬
"	"	૧૪૦ ૧૭
"	"	૧૪૧-૪૨ ૧૮, ૨૧, ૨૨,
"	"	" ૨૪, ૨૫
"	"	૧૪૭ ૩૮, ૩૯
"	"	" ૪૧, ૪૫
"	"	૧૪૪ ૫૮, ૫૯
"	"	૧૫૫ ૬૧, ૬૨
"	"	૧૫૮ ૭૮
"	"	૧૬૦ ૮૫, ૮૮

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
રણુઅહ	૧૦૮	૩	રાજલલેખલ	૨	૧૮૭
૧૧૧	૧૮, ૧૯, ૨૦		(શુદ્ધ)		૧૫૪
રણુછોડભાઈ	૧	૧૭	રાજશેખર	૧૩૩-૩૪	૧૨૪
હિંદયરામ	૧૧	૧૮	૧૩૭	૩, ૮	
દિવાન બહાદુર			૧૪૭	૪૦	
રણુવિઅહ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૫૦	૫૨	
૧૩૨, ૧૩૫			૧૨૪	૪૦	
૧૩૫	૧૩૮, ૧૪૧		૨૨૪	૯૬	
૧૩૬	૧૪૬, ૧૪૯,		૧૪૪	૨૦૦	
૧૫૨			૧૩૭	૪, ૫, ૯,	
૨૪૫	૩૭		૧૩૮	૧૨	
૧૩૫	૧૩૯		૧૬૮	૧૩૮	
૧૩૦	૯૫		૧૬૫	૧૧૪	
૧૩૩-૩૪	૧૨૫		૨૧૪	૪૪	
૨૨૩	૯૦		૨૪૦	૫૮	
૨૨૪	૯૪, ૯૬		૨૪૭	૬૮	
૧૬૨	૯૭		૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૨૯	
૨૫૦	૭૦		૧૨૭	૭૩	
૨૧૮	૭૨		૧૨૮	૮૦	
૧૪૭	૪૦		૧૫૨	૫૬	
૧૬૨	૯૯		૧૫૩	૧૩૭	
૧૬૮	૧૩૭		૨૦૭	૧૫, ૧૭	
૨૧૮	૬૯		૨૦૮	૧૯, ૨૧	
૨૨૪	૯૬		૨૦૯	૨૩, ૨૬	
૧૫૫	૬૭		૨૧૧	૩૩, ૩૫	
૧૮૮-૮૨	૧૫૫		૨૧૨	૩૭, ૪૦	
૮૫	૨૪૩		૧૦૨	૫	
૨૧૯	૨૦૯		૬	૯૧, ૯૨	
૧૪૩	૨૭		૧૪૫	૩૪, ૩૭	
૧૩૦	૯૪		૨૪૯	૨૫૨, ૨૫૩	
૧૨૨	૧૮		૧૩૭	૭	
૧૨૩	૨૮		૧૬૭	૧૨૧, ૧૩૧	
૨૨૨	૨૧૩, ૨૧૪		૨૦૬	૫, ૧૦	
૨૫૦	૨૫૫, ૨૫૬		૨૧૭	૬૦, ૬૨	
૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬		૨૨૪	૯૧	
૧૩૩-૩૪	૧૩૧		૧૦૨	૫	
			૧૦૯	૮, ૧૧	

अंथ	लेख	पान	अंथ	लेख	पान
भैरव	३	२५६	४	यशोभद्र	२५०
॥	२३३	२३१	॥	२५१	७०
भैरव ...	१	१०२	५	यशोवर्मा	१३७
भोदी ...	३	२५०	२५५, २५६	॥	१४४
भोप ...	॥	२२४	६६	॥	१४७
भोपादित्य	॥	२२३	८६	॥	१६७
भोक्षादित्य	॥	२१६	२०४	३	१४४
भोक्षाक	॥	॥	॥	॥	१५६
भानिशशि	२	१६१	८६, ८०	यशोवीर	२४१
भंकरवाभिन	३	२३२	१६	॥	२३५
भंजलराज	॥	२५६	८५, ८७	यक्षदास	२८, २६, ३२
भंजलराज	१	१०३	६	यक्षदाभ	१
भयाश्रय	॥	१०५	१३	यक्षदा	७६
॥	१०६	१४, १५	यक्षदाभिन	३	२३२
भंजलशिव	२	१३६	१५, १६	योगेश्वरराशि	२
भंजलीश	३	२३२	१८	(योगेश्वरराशि)	१७१-८५
भंजल ...	॥	२५६	८५, ८७	युगंधर राशि	१४७
भंजलिक आन.	१	५२	११५	॥	१६३-२००
भंजल. वि.	॥	७७	२१०	युव(कनक)	१
भंजल.	॥	६३	२६३	युवराज १	३
॥	६४	२७५	२८०	योग (अवनिवर्मा	॥
॥	६५	२८०	२	योग ...	२
भंजलीक	३	२५६	८५	॥	१२४
॥	१४६	१७५	१७५	॥	७२
५				योगेश्वर	३
यति ...	२	१३७	८	॥	४४, ४७, ४८
यशोभद्र	३	१५८	१६३, १६४	॥	१४८
यशोदत्ता	१	२-५	१८	३	१२६
(यशोदत्ता)	॥	४	२०	३	१४४
यशोदेव	३	१४६	१७५, १७६	॥	२३८
यशोधन	॥	२२४	८५	३	२४५
यशोधन	२	१५०	५२, ५३, ५४	योगेश्वर राशि	२
॥	१५४	५७, ५८	५७, ५८	॥	१६१
॥	१६७	१२१, १२६,	१२१, १२६,	॥	८६, ८०, ८२
॥	१३१	१३१	१३१	॥	८६, ८०, ८२
३	२०६	३, ५, ११	३, ५, ११	यशोभक्ति	१
॥	२५६	८५	८५	॥	२-५
॥	१४६	१७५	१७५	॥	४
				२	
२६ ...	२	१३०	१००	२६ ...	२
॥	१३३-३४	१३५	१३५	२६ ...	१
२६ ...	१	७६	२१६	२६ ...	२
२६ ...	२	१२५	४२	२६ ...	२

अंश	लेख	पान	अंश	लेख	पान
अ.प्र.म. ...	३	१४४ ध १६६	अ.प्र.म. ...	३	२३६ क २५१
अ.कु. टी. के,	१	४१ ७५	अ.प्र.म. ...	१	६८ १६८
अ.स.स. ...	२	१२४ ३६, ४०	अ.प्र.म. ...	३	२३८ अ २३८
अ.मितादेवी	"	१६७ १२३, १३१	अ.प्र.म. ...	"	२३८ अ २५०, २५१
	"	१७१-८५ १४६	अ.प्र.म. ...	२	१३३-३४ १२४, १३५
	"	१८६ १५४	अ.प्र.म. ...	"	१३५ १३८, १४१
	३	२०६ ६, ११	अ.प्र.म. ...	"	१३६ १४६, १५२
	"	२०७ १४, १५,	अ.प्र.म. ...	"	१६३ १०२
	"	" १७, १८	अ.प्र.म. ...	३	२१८ ७१, ७२
	"	२०८ १६, २१	अ.प्र.म. ...	"	२५० ७०
	"	२०९ २६	अ.प्र.म. ...	२	१५५ ६४, ६८
	"	२१० ३०	अ.प्र.म. ...	"	१६१ ६१
	"	२११ ३२, ३३,	अ.प्र.म. ...	"	१५५ अ १७८, १७९
	"	" ३५, ३६	अ.प्र.म. ...	"	१६७ १२२
	"	२१२ ३७, ४०	अ.प्र.म. ...	"	१६८ १३६
अ.वि.म.य.	"	२३८ अ २४७	अ.प्र.म. ...	३	२५४ ८२
अ.सु.व. ...	"	२३३ अ २३४, २३६	अ.प्र.म. ...	"	२३२ १६
अ.सो.पा.भ्याय	"	२३७ ४१, ४५,	अ.प्र.म. ...	"	२१८ ७४, ७६
	"	" ४७, ४८	अ.प्र.म. ...	१	८५ २४३
अ.व.प्र.सा.द.	२	१३७ ७, ८	अ.प्र.म. ...	२	१४३ २६, २७
	"	१६७ १२१, १२५,	अ.प्र.म. ...	३	२३६ क २५१
	"	" १३०	अ.प्र.म. ...	"	२२५ ६७, १०१,
	"	१६८ १३४, १३७	अ.प्र.म. ...	२	१६७ १२३, १२७,
	३	२०६ ५, १०	अ.प्र.म. ...	"	" १२८, १३२,
	"	२०७ १४, १६,	अ.प्र.म. ...	३	२०६ ७, १२
	"	" १७, १८	अ.प्र.म. ...	"	२१२ ३६, ४१
	"	२०८ १६, २१	अ.प्र.म. ...	२	१६२ ६८
	"	२१० ३०	अ.प्र.म. ...	३	१४४ ध २००
	"	२११ ३२, ३५	अ.प्र.म. ...	२	१२४ ३६, ४०
	"	२१२ ३७, ४०, ४१	अ.प्र.म. ...	"	१६८ १३७
	"	२१५ ४६, ५१	अ.प्र.म. ...	"	१३७ ४
	"	२१८ ६४, ६५	अ.प्र.म. ...	"	१६० ८६, ८८
	"	२२५ ६७, ६८,	अ.प्र.म. ...	"	१६७ १२७, १३२
	"	" १००	अ.प्र.म. ...	३	२०६ ७
	"	२२६ १०३, १०४,	अ.प्र.म. ...		
	"	" १०५, १०६	अ.प्र.म. ...		
अ.प्र.म.देवी	३	२२२ अ २१३	अ.प्र.म. ...		
	२	१८८-६२ १५५	अ.प्र.म. ...		

	ग्रंथ	लेख	पान		ग्रंथ	लेख	पान
रायपाल	३	१५५ अ	१७८, १७९	इन्द्रसिंह २ जो	३	६ अ	८१
राहडा ...	२	१६८	१३८	इन्द्रसुरि	२	१५५	६४, ६८
रावधु ...	"	१३०	६६	इन्द्रसेन १ जो	१	८	१४, १५
रासखडि	"	१६८	१३८	"	"	११	१८
राहडा (राहड)	३	२२४	६३, ६५	इन्द्रस्वामिन्	३	२३२	१६
राहड	"	१२५ ग	१२२	इपनारायधु	"	२१६	५५, ५७
इकनहीन	"	२१७	६०, ६२	"	"	१४४ क	१६१
इमि ...	"	२३८ अ	२३७	इषा ...	"	२५६	८५, ८७
इद्र ...	२	१४३	२७	इषादेवी	२	१७१-८५	१५०
	३	५५ अ	१०५, १०८	इषिष्टि	३	२१६ य	२१०
इन्द्रोप	१	४०	६६, ७२	इडीमनी सर काव-	२	११७	४०
इन्द्रोप	"	"	"	सञ्ज नृहर्गिर			
इन्द्राभन	"	१	१	इशैय ...	"	१२२	२३
	"	२-५	१७, १८,	इव ...	१	५०	१०६, ११०
	"	"	१६, २०		२	१०६	१२
	"	६	७, ८, ६,		"	११२-१३	२०, २३
	"	"	१०, ११		"	११४	२६
	"	७	१२, १३		"	११६	३७, ३८
	"	८	१४, १५		"	१२४	३६, ४०
	"	१५	३	इवनशो लेक,	३	२३० अ	२२३
	३	६ अ	६१	कर्नल, उपस्थ,			
इन्द्रादित्य	२	१०६	८, ११	इवन्त ...	"	२२२ अ	२१३
	"	११०	१३, १६, १७	इवसम	२	१२४	३६, ४०
	"	१४१-४२	१६, २२,	इवाहित्य	"	११५	३०, ३३
	"	"	२३, २४	इवाभ्यक्त	३	२२७	८
इन्द्रपर ...	१	२४	२८, २९	इवास्वामिन्	"	२३२	१६
	"	२६	३२, ३४, ३५	इविसर (रवीश्वर)	२	१२०	३, ५, ८
	३	२६ अ	६३	इष	१	४१	७५
इन्द्रभूति	१	७	१२, १३	इषमित्र	"	१८	६, १०
	"	४२	८२, ८४	इष ...	३	२२६	२२०
इन्द्रशर्मन्	"	५८	१३४	इषिष्टि	२	१६३	१०२, १०३,
	३	५८	१०२	"	"	"	१०८
इन्द्रसिंह १ जो	१	२	१७	इषाशर्मा	१	८५	२४३
(महासत्रप)	"	"	१२, १३	ल			
	"	८	१४, १५	लकुटि ...	२	१२४	३८, ४०
	"	६	१६	लकुटि	३	२२२	८१
	"	१०	१७	लकुटि	२	१६८	१३८
	३	६ अ	६१	लकुटि			

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું		
વત્સરાજ	૨	૧૨૧	૧૪, ૧૫,	વર્ધમાન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
"	"	"	૧૭, ૨૧, ૨૫	"	"	૧૮૩-૨૦૦	૧૫૮
"	૧૩૦	૮૫, ૮૬,	વલ્લભદેવી	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૮	
"	"	૧૦૪	વલ્લભ ...	"	૧૬૩	૧૦૨, ૧૦૩	
૩	૨૩૮	૫૩, ૫૬	વલ્લભ	"	૨૩૧	૧૦૬	
"	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	વલ્લભ ...	"	૧૭૭	૩	
"	૨૩૩ અ	૨૩૧, ૨૩૫	(સોલંકી)				
વત્સુવ ...	"	"	૨૩૧, ૨૩૪,	વલ્લભ અપ	૩	૨૩૧	૧૬, ૧૭
"	"	"	૨૩૬	વલ્લભરાજ	૨	૧૩૭	૫
વનપાલ	"	૧૨૫ બ	૧૨૧	"	૧૪૫	૩૮, ૩૯,	
વનરાજ	૧	૭૬	૨૦૫	"	"	૪૧, ૪૫	
૨	૧૨૬	૫૪	"	૧૬૫	૧૧૨, ૧૧૬		
૩	૨૪૦	૫૮	"	૧૬૬	૧૧૭, ૧૧૯		
"	૧૫૭ બ	૧૮૪	"	૧૭૦	૧૪૨		
વપ	૧	૮૮	૨૫૪, ૨૫૮	"	૧૮૬	૧૫૧	
વયજલ	"	૨૨૪	૮૫	"	૨૦૧	૧૫૯	
વયજલદેવ	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧	"	૨૦૨	૧૬૨	
"	"	૨૦૨	૧૬૩	"	૨૦૬	૧૭૧	
"	"	૨૦૬	૧૭૩	૩	૧૫૫ બ	૧૮૧	
"	૨૨૩	૯૦	"	૧૫૭ બ	૧૮૩		
"	૨૨૪	૯૨	વલ્લભરાજ પંડિત	૨	૧૨૫	૪૧, ૪૭	
"	૨૨૬	૧૦૪, ૧૦૬	વલ્લભ ...	૩	૨૪૩	૬૫	
૩	૧૪૯ અ	૧૭૦, ૧૭૨	વલ્લભદિત્ય	"	૨૫૬	૮૫, ૮૭	
વયભુકા	૨	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,	વવ	૨	૧૩૨	૧૧૮, ૧૨૧,
"	"	"	૧૨૯	વસન્તપાલ	"	૧૫૦	૫૨, ૫૪
"	૧૮૩-૨૦૦	૧૫૮	"	૩	૧૫૭ ઈ	૧૮૧, ૧૮૨	
"	૨૦૬	૪, ૬	વસિષ્ઠ	"	૨૨૩ અ	૨૧૫	
વરદેવ ...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬	વસુદત્ત	"	૨૬ અ	૯૩, ૯૪
વરાહ ...	૧	૭૧	૧૮૦	વસુઅંધુ	૧	૪૫	૯૦
વરાહદાસ ૧ લો	૩	૨૨૯	૯	વસુરાક	"	૧૧	૧૮
"	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	વસ્ત્રા ...	૩	૨૨૩ અ	૨૧૬
"	"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧	વસ્ત્રુપાળ	૨	૧૩૭	૭, ૮
વરાહદાસ ૨ જો	"	૨૨૯	૯	"	"	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩,
"	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	"	"	"	૧૨૪, ૧૨૫,
"	"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧	"	"	"	૧૨૬, ૧૨૭,
વરુણ ...	"	૯૨	૧૧૨	"	"	"	૧૨૮, ૧૨૯,
વર્ધમા ...	"	૨૧૪	૪૪	"	"	"	૧૩૨, ૧૩૩
વર્ધકિ ...	૧	૪૨	૮૧, ૮૪				

ક્રમિક	અંક	લેખ	પાનું	ક્રમિક	અંક	લેખ	પાનું
હુલિયમ ...	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩,	૫			
"	"	"	૧૨૪, ૧૨૭,	૫૬૩૬૩૧	૨	૧૮૮-૨૨	૧૫૫
"	"	"	૧૨૯, ૧૩૨	૫૬૩૬૩૨	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨
૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯,		૫૬૩૬૩૩	૨	૧૩૦	૯૬
"	"	૧૨		૫૬૩૬૩૪	"	૧૩૮	૧૨
"	૨૦૭	૧૪, ૧૭		"	૧૩૯	૧૫, ૧૬	
"	૨૦૮	૧૯, ૨૧		"	૧૪૦	૨૭	
"	૨૦૯	૨૬		"	૧૪૧-૪૨	૨૩	
"	૨૧૦	૩૦		"	૧૪૩	૨૫, ૨૭	
"	૨૧૧	૩૨, ૩૫		"	૧૫૯	૮૩, ૮૪	
"	૨૧૨	૩૭, ૪૦, ૪૧		૩	૧૪૦ અ	૧૫૭, ૧૫૮	
"	૨૨૪	૯૧, ૯૪					
હુલિયમ ...	૩	૪૪ અ	૯૮, ૯૯	૫૬૩૬૩૫	"	૨૪૬	૬૮
હુલિયમ ...	૧	૫૩	૧૨૧	૫૬૩૬૩૬	૧	૭૧	૧૭૯
હુલિયમ ...	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૦, ૭૧	૫૬૩૬૩૭	"	૧૦૨	૫
(સવલિયમ ...)	"	૧૬૫	૧૧૪, ૧૧૬	૨	૧૦૯	૮, ૧૧	
લોહિયમ ...	"	૧૭૦	૧૪૩, ૧૪૬	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૮	
લોહિયમ ...	"	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧	"	૫૩	૧૨૨	
"	"	૨૦૨	૧૬૩	"	૫૪	૧૨૩	
"	૨૦૬	૧૭૨, ૧૭૪		"	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭	
૩	૨૧૬	૫૫, ૫૬		"	૬૦	૧૩૬	
"	૨૧૮	૬૫		"	૬૧	૧૩૯	
હુલિયમ ...	૨	૧૬૭	૧૨૭, ૧૩૨	"	૬૩	૧૪૭, ૧૪૮,	
"	"	૧૬૮	૧૩૪, ૧૩૫,	"	"	૧૪૯	
"	"	"	૧૬૭, ૧૪૦	"	૬૫	૧૫૧, ૧૫૫	
"	૧૬૯	૧૪૧		"	૬૭	૧૬૦, ૧૬૧	
"	૧૬૩-૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭		"	૬૮	૧૬૩, ૧૬૭,	
૩	૨૦૬	૭		"	"	૧૬૮	
"	૨૧૭	૬૧, ૬૨		"	૬૯	૧૭૪	
હુલિયમ ...	૨	૧૬૩	૧૦૨	"	૭૦	૧૭૬, ૧૮૦,	
લોહિયમ ...	૩	૨૩૨	૧૯	"	"	૧૮૩	
હુલિયમ ...	૨	૧૬૭	૧૨૦	"	૭૩	૧૮૪	
અથવા.	"	૧૬૮	૧૩૪	૩	૫૬	૧૦૦, ૧૦૧	
"	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	"	૫૮	૧૦૨	
"	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫	"	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪	
"	"	૧૮૩-૨૦૦	૧૫૬	૧	૫૩	૧૨૧	
"	૨૦૩	૧૬૫		"	૫૫	૧૨૫, ૧૨૭	
				૧	૨૬ અ	૯૩	

ગ્રંથ	લેખ	પાત્રું	ગ્રંથ	લેખ	પાત્રું		
વાસ્તુનાંદિક	૩	૬ અ	૯૧, ૯૨	વિજયાદિત્ય	૩	૧૨૫ અ	૧૨૨
વાહક ...	૨	૨૧૩	૪૨	વિજયાનાંદ	,,	૨૨૫	૯૭, ૯૯
	૩	૧૪૮ ક	૧૬૮, ૧૬૯	વિજયમ્બા	૨	૧૩૫	૧૩૯
	,,	૧૪૯ અ	૧૭૧	વિજયદેવી	૩	૨૨૫	૯૯
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૫	વિજયેશ્વર	,,	,,	૯૭
વાહકડિ	૨	૧૬૮	૧૩૮	વિદ્યુદેવણુચ	૨	૧૨૨	૩૨
વાહક ...	,,	,,	૧૩૯	વિદ્યુદેવે	,,	૧૨૨	૧૯, ૨૩
વાહક ધવલ	૩	૨૪૫	૨૮, ૨૯	વિષ્ણુ	૧	૭૧	૧૭૯, ૧૮૨
વિક્રમ ...	,,	૨૨૨	૮૭	વિદ્ય ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮,
વિક્રમસિંહ	,,	૨૫૨	૭૯		,,	,,	૨૩૯, ૨૪૦,
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૫		,,	,,	૨૪૩, ૨૪૪,
વિક્રમાદિત્ય	૧	૧૦૩	૮, ૯, ૧૦		,,	,,	૨૪૫
(સત્યાશ્રય	,,	૧૦૪	૧૨	વિદ્યાનાંદ	૩	૨૨૫	૯૯, ૧૦૧
પૃથ્વીવલ્લભ)	,,	૧૦૫	૧૩	વિદ્યાભૂપણ ડો.	,,	૧૨૫ અ	૧૫૧
	,,	૧૦૬	૧૪, ૧૫	સતીશ ચંદ્ર			
	૨	૧૧૮	૪૭	વિદ્યારામ	,,	૧૪૪ ક	૧૯૯, ૨૦૦
વિક્રમાદિત્ય ૧ લો	૩	૨૩૨	૧૯	વિનાયક	૧	૧૦૩	૯
વિક્રમાર્ક	,,	૨૩૬	૩૫, ૩૬, ૩૮		,,	૧૦૪	૧૨
વિકલ ...	,,	૨૨૪	૯૪		,,	૧૦૫	૧૩
વિગ્રહરાજ	,,	૨૩૩ અ	૨૩૦		૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૩
	,,	૨૩૮ અ	૨૩૭, ૨૩૮		,,	૧૩૫	૧૩૮
વિજયપાલ	,,	૨૫૦	૭૦	વિનાયક	૩	૨૧૭	૬૧, ૬૨
વિજયરાજ	૧	૧૦૨	૩, ૪, ૭	વિમલ	,,	૧૪૦ અ	૧૧૬
	૨	૧૦૯	૪		,,	૨૩૯ ક	૨૫૧
	,,	૧૩૭	૪	વિમલચુપ્ત	૧	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭
	૩	૨૩૦ અ	૨૨૪		,,	૮૪	૨૩૬, ૨૪૦
વિજયવર્મા	૨	૧૦૯	૪	વિમ્બલજ	૨	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
વિજયસિંહ	૩	૨૨૪	૯૫, ૧૦૧	વિલ્કિન્સ, સર,	૩	૨૨૨	૭૬
વિજયસિંહ	૨	૧૬૭	૧૨૨	ચાલ્સ			
(ગુહિલ)				વિલ્કિન્સ મોનીયર	૨	૧૩૬	૧૫૧
વિજયસેન	૩	૨૪૦	૫૮		૩	૨૪૩	૬૫
વિજયસેન સ્થિર	૨	૧૬૭	૧૨૩, ૧૨૮,		,,	૨૨૯	૨૨૦
	,,	,,	૧૩૩	વિલ્કિન્સ પ્રોફેસર	૨	૧૬૧	૮૯
	,,	૧૬૮	૧૩૫, ૧૩૭	એચ. એચ	,,	૧૬૭	૨૦
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬		,,	૧૬૮	૩૪
વિજયાદિત્ય ઉર્ફે	,,	૧૨૧	૯	વિશ્વક ...	૩	૨૩૫	૨૮, ૨૯
નરેન્દ્રમુગ							

वस्तुपाण	अंश	लेख	पान		अंश	लेख	पान
	२	१६८	१३५, १३७	वाटसर्ग	२	१०८	८, ११
	"	१६८	१४१		"	११०	१३, १६, १७
	"	१८७	१५४	वास ...	"	"	" " "
	"	१८८-८२	१५५	वाड ...	३	२०८	२२
	"	१८३-२००	१५६, १५७,	वाडिवावा	"	२४३	६४, ६५
	"	"	१५८	वाडिवावा	१	५७	१३२
	"	२०३	१६५	वाडिवावा	"	१०२	५
	३	२०६	३, ४, ५,	वाडिवावा	२	१६३	१०१
	"	"	६, ७, ८,	वाडिवावा	"	१६८	१३६
	"	"	९, १२	वाडिवावा	३	२२३ अ	२१५, २१६
	"	२०७	१४, १५,	वाडिवावा	१	११	१८
	"	"	१६, १७,	वाडिवावा	३	१४४ ३	१६३
	"	२०८	१८, २०,	वाडिवावा	२	१६८	१३६
	"	"	२१, २२	वाडिवावा	"	१५७	७६
	"	२०९	२३, २४,	वाडिवावा	३	२१५	५०, ५३
	"	"	२५, २६	वाडिवावा	२	१०८	८, ११
	"	२१०	२८, ३०	वाडिवावा	"	११०	१३, १६, १७
	"	२११	३२, ३३, ४०	वाडिवावा	"	१७१-८५	१४७
	"	२१२	३७, ४०, ४१	वाडिवावा	"	१८३-२००	१५६
	"	२१३	४२	वाडिवावा	३	२४३	६४, ५
	"	२१४	४५	वाडिवावा	२	१४७	४०, ४४, ४७
	"	१२५ अ	१२१	वाडिवावा	"	१६८	१३८
	"	२१६ अ	२०५	वाडिवावा	३	२४३	६४, ६५
वस्तुपाण	"	६ अ	६१, ६२	वाडिवावा	"	१४० अ	१५६, १५८
वस्तुपाण	"	६ अ	६१, ६२	वाडिवावा	२	१६२	६६
वस्तुपाण ...	२	१६८	१३६	वाडिवावा	"	१६८	१३६
वस्तुपाण ...	"	"	"	वाडिवावा	३	२४६	६६
वस्तुपाण ...	"	१६६	११६	वाडिवावा	"	१३६ अ	१५४, १५५
	"	१८६	१५२, १५३	वाडिवावा	"	२०८	२०, २२
वाडिवावा	"	१८३-२००	१५७	वाडिवावा	"	२०८	२५
वाडिवावा १ ले	३	२३७	४२	वाडिवावा	"	२२२	८५
	"	२३८	४६	वाडिवावा	२	१६१	६३
वाडिवावा	२	१६१	८६ ६०, ६२	वाडिवावा	"	१४०	१७
वाडिवावा ...	३	२५६	८६, ८७	वाडिवावा	"	२३८ अ	२३७, २३८
वाडिवावा ...	१	११	१८	वाडिवावा	१	६३	२६३, २६७,
वाडिवावा	३	२८७	१६, १८	वाडिवावा	"	"	२७४
	"	२०८	२०	वाडिवावा	"	६४	२७५, २७६
	"	२०९	२७	वाडिवावा	३	२३४	२७
	"	२११	३४				
	"	२१२	३६				

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
વીરાક ...	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪	વૈભક ...	,,	૧૪૮ અ	૧૬૭
વીર્ય ...	૨	૧૬૮	૧૩૯	વૈદ્ય. સી. ખી.	,,	૨૩૭	૪૨
વીરેશ્વર	૩	૨૧૫	૪૭	,,	૧૩૦ અ	૧૪૪	
વીરહણ દેવ	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧	,,	૧૪૯ અ	૧૭૩	
વીવીક ...	,,	૨૫૧	૭૦	વૈદનાથ	,,	૨૧૫	૪૫, ૫૩
વીસલ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯	,,	૨૨૨	૮૪, ૮૫	
વીસલકિ	,,	,,	૧૩૮	,,	૧૪૪ ધ	૧૯૯	
વીહલણ	૩	૨૫૧ અ	૨૫૮	વૈરભટ્ટ ...	૧	૭૩	૧૯૦
વુડહાઉસ મેન્ડર	૧	૫૭	૧૨૯	વૈરિસિંહ	૩	૨૩૭	૪૧, ૪૨,
સી. એસ				,,	,,		૪૪, ૪૮
વજલાલ કાળી-	૩	૨૧૮	૬૪	,,	૨૫૨	૭૩, ૭૮	
દાસ શાસ્ત્રી				,,	૬	૧૦	
વેંકુળ રાવ	૧	૧૭	૫	વૈશ્યગુપ્ત	૧	૬	૧૦
બહાદુર વિ.	,,	૨૩	૨૪	વોગેલ. રો.	,,	૪૧	૭૪
	,,	૨૬	૩૨	વોટ્સન મેન્ડર	,,	૭	૧૨
	,,	૪૧	૭૪	જે. ડબ્લ્યુ	,,	૧૯	૧૧
	,,	૫૧	૧૧૧	,,	૩૮	૬૨	
	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૬	,,	૮૪	૨૩૬	
	૩	૨૩૦	૧૦, ૧૧	,,	૮૬	૨૪૫	
વેંગીનાથ	૨	૧૨૨	૨૬	૨	૧૩૭	૩	
વેબલ રાજલ	,,	૧૯૭	૧૫૪	૩	૨૨૭	૩	
વેણીલાલ(દાસ)	,,	૧૪૭	૪૦, ૪૪	,,	૨૩૩	૨૧	
વેદગર્ભરાશિ	,,	૧૬૬	૧૧૮, ૧૧૯	,,	૨૩૬	૩૫	
	,,	૧૭૦	૧૪૩	વોધન ...	૨	૧૨૧	૯
	,,	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૩	વોસરિકિ	,,	૧૬૮	૧૩૯
	,,	૨૦૧	૧૬૦	વોસરિન	,,	૧૬૦	૮૭, ૮૮
	,,	૨૦૨	૧૬૩, ૧૬૪	વોલડી ...	,,	૧૬૮	૧૩૯
	,,	૨૦૬	૧૭૩, ૧૭૪	વોલિથકિ ...	,,	,,	,,
વેદશર્મા	૩	૨૫૨	૭૫, ૮૧	વ્યાઘ્રસેન	૧	૧૩	૪
વેદાપ્રજ્ઞા	૨	૧૬૨	૯૮	,,	૧૪	૬, ૭, ૮	
વેલપ ...	,,	૧૩૩-૩૪	૧૨૩, ૧૩૩,	શ			
	,,	,,	૧૩૬	શક્તિકુમાર	૩	૨૫૨	૭૮
વેસ્ટર ગાર્ડ	૧	૧૫	૩	શચ્ચિ ...	,,	૨૦૭	૧૮
એન. એલ.				શતયોગેશ્વર	,,	૨૩૮ અ	૨૩૯
વૈકુન્થ ...	૧	૨૭	૩૭	શમરસ્વામિન	,,	૨૩૨	૧૯
વૈજલ ...	૨	૧૫૮	૭૯, ૮૦	શમ્મ ...	૧	૫૩	૧૨૧
વૈજલદેવ	,,	૧૫૭	૭૩, ૭૪,	૨	૧૨૪	૩૮	
	,,	,,	૭૫, ૭૭	શમ્મન ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૪
	૩	૧૫૭ અ	૧૮૩	,,	૧૬૨	૬	

विशणदेव	अंश	लेख	पान	विष्णुशेष	अंश	लेख	पान
	२	१३७	८		३	२२७	८
	"	१६७	१२२	विष्णुसिंह	१	३३	५४
	"	१७०	१४३	वीडिदित	"	४२	८१, ८४
	३	२१४	४३, ४४	वीजदेव	३	२५० अ	२५५, २५६
	"	२१५	४५, ४७, ५०, ५२	वीरतरमण्डल	१	६८	१६८, १७४
	"	२१६	५४, ५६, ५७	वीरदेव	२	१६८	१३८
	"	२१७	५८	वीरभव	१	८५	२८०
	"	२१८	६४, ६५,		२	१३७	७, ८
	"	"	६६, ६७,		"	१६७	१२०, १२१,
	"	"	७०, ७१		"	"	१२२, १२५,
	"	२१९	७३, ७४		"	"	१२८, १३०
	"	"	७५, ७६		"	१६८	१३४, १३५
	"	२२०	७७		३	२०६	३, ५, ७, १०
	"	२२५	१००		"	२०७	१४, १७
	"	२२६	१०२, १०६		"	२०८	१६, २१, २२
	"	१४४ क	१६२		"	२०९	२३, २६
	"	२१५ अ	२०२, २०३		"	२१०	३०
	"	२१६ अ	२०४, २०६		"	२११	३२, ३५
	"	२२३ अ	२१५, २१६,		"	२१५	४५, ४७, ५२
	"	"	२१७		"	२१८	६४, ६५
विशाम	१	२३	२४, २६		"	२१९	७३
	"	३८	६४, ६६, ६८		"	२२४	८१, ८४
	"	१०२	५		"	२२५	८८, ८९
	२	१०८	८, ११		"	२२६	१०४, १०६
विश्वरूप	३	२६ अ	८३, ८४		"	२२२ अ	२१६
विश्वरूप	"	२२२	८०	वीरनादायक	२	१३०	१०१
विश्वमित्र	"	२१६	५५, ५७	वीरपात्र	३	२२३ अ	२१६
विश्वेश्वर राशि	२	२०४	१७०	वीरपुत्र ...	"	४४ अ	८८ ८९
विष्णु ...	"	१४७	४०, ४४	वीरभद्र	३	२१७	५८
	३	२३७	४८	वीरभ ...	"	२१८	६५, ६८, ७२
विष्णुपुत्र	१	८६	२८५, ३०१		२	२०६	१६०, १६१
विष्णु अट	२	१२१	१३, १७ २३		"	२०२	१६३ १६४
	"	१३०	८४, १०२	वीरभदेव	"	२१८	६४, ६५
विष्णुमित्र	१	४७	८७, ८८	वीरभद्रतम	२	१३७	८
विष्णुपुत्र	"	६१	१३८	वीरभेश्वर	३	२३८ क	२५१
विष्णुवर्धन	३	२३० अ	२२३		२	२०१	१६०, १६१,
विष्णुवर्धन	१	२३	२४, २६, २७	वीरसेन	"	"	१६३, १६४
					१	४२	८१, ८४

અંક	લેખ	પાનું
શીલાદિત્ય ૧ લો	૧	૬૪ ૨૭૫, ૨૭૬
(વલખી	,,	૬૫ ૨૮૨
ધર્માદિત્ય)	,,	૬૬ ૨૮૬, ૨૯૨,
,,	,,	૨૯૭
,,	૬૭	૩૦૨
,,	૬૮	૩૦૫
૩	૫૪	૧૦૦, ૧૦૧
,,	૫૮	૧૦૨
,,	૫૯	૧૦૩, ૧૦૪
,,	૫૯ અ	૧૦૫, ૧૦૬
,,	૬૬	૧૦૯, ૧૧૦
,,	૬૨	૧૧૧
શીલાદિત્ય ૨ નો	૧	૬૧ ૧૩૯
(વલખી)	,,	૬૮ ૧૬૩
,,	૭૬	૨૦૫
,,	૭૭	૨૧૪
,,	૭૮	૨૧૭
,,	૮૨	૨૨૭
,,	૮૩	૨૩૪
,,	૮૪	૨૪૦
,,	૮૭	૨૪૬, ૨૪૭
,,	૮૮	૨૫૩, ૨૫૫
,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
,,	,,	૨૭૩
,,	૯૪	૨૭૮
,,	૯૫	૨૮૬
,,	૯૬	૨૯૩, ૨૯૯
૩	૬૨	૧૧૧
શીલાદિત્ય ૩ નો	૧	૭૬ ૨૦૫
(વલખી)	,,	૭૭ ૨૧૦, ૨૧૩,
,,	,,	૨૧૪
,,	૭૮	૨૧૫, ૨૧૭
,,	૭૯	૨૧૮, ૨૧૯
,,	૮૦	૨૨૦, ૨૨૧
,,	૮૧	૨૨૨
,,	૮૨	૨૨૩, ૨૨૭,
,,	,,	૨૨૯
,,	૮૩	૨૩૦, ૨૩૪
,,	૮૪	૨૩૬, ૨૪૦

અંક	લેખ	પાનું
શીલાદિત્ય ૩ નો	૧	૮૫ ૨૪૨, ૨૪૩,
(વલખી)	,,	૨૪૪
,,	૮૬	૨૪૫
,,	૮૭	૨૪૬, ૨૪૭
,,	૮૮	૨૫૩, ૨૫૫
,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
,,	,,	૨૭૩
,,	૯૪	૨૭૬
,,	૯૫	૨૮૬
શીલાદિત્ય ૪ થો	૧	૮૮ ૨૪૯, ૨૫૩,
વલખી	,,	૨૫૫
,,	૮૯	૨૫૬
,,	૯૦	૨૬૦
,,	૯૧	૨૬૧
,,	૯૨	૨૬૨
,,	૯૩	૨૬૩, ૨૬૭,
,,	,,	૨૭૪
,,	૯૪	૨૭૬
,,	૯૫	૨૮૦
,,	,,	૨૮૬
,,	૯૬	૨૯૪, ૩૦૦
૩	૯૨	૧૧૧, ૧૧૨
શીલાદિત્ય ૫ મો	૧	૪૪ ૮૫
વલખી	,,	૯૩ ૨૬૩, ૨૬૭,
,,	,,	૨૭૪
,,	૯૪	૨૭૫, ૨૭૬,
,,	,,	૨૮૦, ૨૮૧,
,,	,,	૨૮૬
,,	૯૬	૨૯૪, ૩૦૦
શીલાદિત્ય ૬ ઠો	,,	૯૩ ૨૬૮, ૨૭૪
વલખી	,,	૯૪ ૨૭૬
,,	૯૫	૨૮૦, ૨૮૬,
,,	,,	૨૯૪
,,	૯૬	૩૦૦
૨	૧૪૭	૩૯
શીલાદિત્ય ૭ મો	૧	૯૬ ૨૮૮, ૨૯૫,
વલખી	,,	૩૦૦
૩	૨૩૩ અ	૨૩૦

	ग्रंथ	लेख	पान		ग्रंथ	लेख	पान
शंकर (शांकर)	१	६६	२६६, ३०१	शिवादित्य	२	१२४	३६, ४०
शदाशुदीन घोरी	३	१५७ अ	१८३	श्रीशार्दित्य १	१	४६	१०४
साकंभरी	१	१४८ अ	१६६	(वल्लभी	१	५१	१११, ११३,
साक्ष	१	३४	५७	धर्मादित्य)	१	५१	११४
शातकेष्टि	१	६	७, ६, ११		१	५२	११५, ११७
	१	२४	२८, २६		१	५३	११६, १२०
शान्तिप्रल अरि	३	२४५	६७		१	५४	१२३
शान्तिप्रल अरि	१	२३८ अ	२३८, २४२		१	५५	१२५, १२६
शान्तिप्रल	१	२३२	१८, २०		१	५६	१२८
	१	२३० अ	२२४		१	५७	१२९, १३०,
शान्ति शर्मन्	१	२४	२८, २६		१	५८	१३२
शान्ति अरि	२	१६७	१२३, १२८,		१	५९	१३४
	१	१३३			१	६०	१३५
	१	१६८	१३७		१	६१	१३६
	३	२०६	८		१	६२	१४२
	१	२०७	१५, १७		१	६३	१४५
	१	२०८	२१		१	६४	१४७
	१	२०९	२६		१	६५	१४८
	१	२१०	३०		१	६६	१४९
	१	२११	३३, ३५, ४०		१	६७	१५०
शाश्व	३	२०७	१७		१	६८	१५१, १५५
	१	२०८	२१		१	६९	१५२
	१	२१०	३०		१	७०	१५५
	१	२११	३३, ३५		१	७१	१५६, १८१
	१	२१२	३८, ४०		१	७२	१८५
शाश्व	२	१४८	४६, ५०		१	७३	१८६
	१	१६८	१३७		१	७४	१८७, १८८,
साधतर	१	१७१-८५	१४७		१	७५	२०२
शास्त्री दुर्गाशंकर	३	१३६ अ	१५४		१	७६	२०४, २०५
शास्त्री वृन्दादास	१	२१८	६४		१	७७	२०६, २०८
काशीदास	१	२३८ अ	२४६		१	७८	२११, २१३
शास्त्रीदास	१	२४६	२४७, २४८		१	७९	२२५
	१	२४७	७, ८		१	८०	२३१, २३३
शिवदेव ...	१	२३६	३५, ३६, ३८		१	८१	२३७, २३८
शिवदेवाचार्य	१	१२५ अ	१२२		१	८२	२४६
शिवभार	२	१३८	१२, १३, १४		१	८३	२४७, २४८
शिवराज	३	२३० अ	२२६, २२८		१	८४	२४९

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સમરસીહ	૨	૧૬૦	૮૬, ૮૮
સમરા	૩	૨૨૪	૮૯
સમુદ્ર ...	૧	૧૦૨	૫
સરકાર સર	૩	૧૫૮ અ	૧૯૩
જહુનાથ			
સરચન્દ્રસરિ	,,	૨૧૧	૩૬
સરવણુ	૨	૧૬૮	૧૩૯
સરસ્વતી	૧	૭૪	૨૧૬
	૩	૨૦૭	૧૫, ૧૭
	,,	૨૦૮	૨૧
	,,	૨૦૯	૨૬
	,,	૨૧૦	૩૦
	,,	૨૧૧	૩૩, ૩૫
	,,	૨૧૨	૩૮, ૪૦
સન્નિદેવ	૨	૧૨૪	૩૮, ૩૯, ૪૦
સલખણુક	,,	૧૬૮	૧૩૮
સલખણુદેવી	,,	૧૬૫	૧૧૪, ૧૧૬
	,,	૨૦૬	૧૭૨, ૧૭૪
	,,	૨૨૬	૧૦૩
સલખણુસીહ	,,	૨૧૩	૪૨
સનક્ષ	૩	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૫
	,,	,,	૨૦૬
સલક્ષણા	,,	૨૨૫	૧૦૫
સલક્ષનારાયણુ	,,	૨૧૬	૨૦૪, ૨૦૬
સન્નૈભટ્ટ	૨	૧૨૨	૨૩
સસ્યગુપ્ત(શસ્યગુપ્ત)	૧	૯૫	૨૮૭
સહજલ	૨	૧૭૧	૮૫, ૧૫૦
સહજગ	,,	૧૪૫	૩૦, ૩૧, ૩૩
	૩	૨૦૮	૨૦, ૨૨
	,,	૨૦૯	૨૫, ૨૭
સહદેવ	,,	૨૪૩	૬૪, ૬૫
સહસાંજીન	૨	૧૨૬	૧૫૨
સહાર	,,	૧૪૫	૩૦, ૩૩
સાધદે	,,	૧૬૮	૧૩૯
સાજી (કુ)	,,	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૪
	,,	,,	૧૨૯
	,,	૨૦૬	૪, ૯
સાંકરસીહ	૩	૧૪૪ ક	૧૬૩
સાખડા	,,	૨૪૩	૬૧, ૬૫

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સાંગણુ	,,	૨૨૪	૯૨, ૯૫
	,,	૨૨૫	૯૮
	,,	૨૨૨ અ	૨૧૩
	,,	૨૨૩ અ	૨૧૬
સાગર ...	૨	૧૬૮	૧૩૭, ૧૩૮
સાજણુ ...	,,	,,	૧૩૯
સાજણુક	,,	,,	૧૩૮
સાજનક	,,	,,	,,
સાટાક	...	,,	,,
સાહાક	...	૩	૧૪૪ મ
સાહાક	...	,,	૨૫૬
સાહલ	...	,,	૨૨૩
	,,	૨૫૪	૮૨
સાંતલ ...	,,	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪
સાતિકુમાર	૨	૧૬૬	૧૧૯
	,,	૧૭૦	૧૪૪
	,,	૧૮૬	૧૫૨, ૧૫૩
	,,	૨૦૧	૧૬૦
	,,	૨૦૨	૧૬૩
	,,	૨૦૬	૧૭૩
સાંતુપ	૩	૧૪૩ અ	૧૯૬, ૧૯૭
સાંતુપક	૨	૧૬૮	૧૩૮
સાંદા	...	,,	૧૩૯
સાંદ	...	૧	૮૫
સાંજદત	,,	૮૧	૨૨૨
	,,	૯૨	૨૬૨
	૩	૯૨	૧૧૨
સામ ...	,,	૨૫૪	૮૨
સામંત	,,	૨૨૩	૯૦
સામંત	,,	૨૩૮ અ	૨૩૮
સામન્તસિંહ	૨	૧૩૭	૪
	,,	૧૬૪	૧૧૦, ૧૧૧
	,,	૧૬૭	૧૨૨, ૧૨૬,
	,,	,,	૧૩૧
	૩	૨૦૬	૬, ૧૧
	,,	૨૧૩	૪૨
	,,	૨૧૬	૫૪, ૫૭
	,,	૨૨૫	૯૮, ૧૦૧
	,,	૨૫૨	૭૩, ૮૯
	,,	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૫,
	,,	,,	૨૦૬

ग्रंथ	लेख	पान	ग्रंथ	लेख	पान
शीवादित्य सामन्त	१	४५	आश्वपरीवाहित्य	१	१०३
"	"	४६	"	"	१०४
"	"	४७	"	"	१०५
"	"	४८	३	२३० अ	२२३
"	"	५३	श्रीतात	"	१५७ अ
"	"	१०१, १०३	श्रीधर	२	१६३
"	"	१४७, १४८,	"	"	१०१, १०२,
"	"	१४९	"	"	१०५
"	"	१५१, १५५	३	२१६	५६, ५७
शुक्ल इक्षपतराम	३	२३३ अ	"	२२५	६८, १०१
शुचिवर्मा	"	२५२	"	१२५ अ	१२६
शुभयद्र	"	"	श्रीपाद	२	१४७
शुभकर	"	१५५ अ	"	"	३८, ३९,
शुरसेन ...	"	२२५	"	"	४०, ४४, ४७
शुसम्भरी	२	१६१	"	१६८	१३८
शेठ साराभाष	३	१५३ अ	३	२१८	६५, ६६
डावाभाष			श्रीभारती	"	२२४
शेख ...	१	१०२	श्रीराज	२	१६८
शेन ...	३	२५० अ	श्रीविष्णु	३	२३७
शेणवत (भट्टाश्री)	२	१६५	श्रीसपाव	"	२५१
शेख ...	"	१०६	श्रुतिभट्ट	"	२१६
शेख ...	"	१६३	स		
शेख ...	"	१५७	सर्विसरियवि	३	२४३
शेख ...	"	१६२	सज्ज	१	८१
शेख ...	"	१६२	सज्ज	३	६२
शेख ...	"	१६२	सज्ज	"	"
शेख ...	"	१६२	सज्ज	१	१६
शेख ...	"	१६२	सज्ज	३	२१५
शेख ...	"	१६२	सज्ज	"	२१८
शेख ...	"	१६२	सज्ज	"	१४४
शेख ...	"	१६२	सज्ज	१	१
शेख ...	"	१६२	सज्ज	२	१७१-८५
शेख ...	"	१६२	सज्ज	३	२३५
शेख ...	"	१६२	सज्ज	२	१३७
शेख ...	"	१६२	सज्ज	१	७३
शेख ...	"	१६२	सज्ज	३	२५२
शेख ...	"	१६२	सज्ज	"	२४१ अ

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું		
સિદ્ધેશ્વર	૩	૧૪૪ ધ	૧૯૯	સુકથંકર ડો.	૧	૯	૧૬
સિન્ધુરાજ	૨	૧૪૭	૪૧, ૪૫	વી. એસ.	"	૧૮	૯
	૩	૨૩૫	૨૯	"	"	૨૦	૧૩
	"	૨૩૭	૪૨	"	"	૨૨	૨૧
	"	૧૪૪ ક	૧૬૨	"	"	૨૪	૨૮
	"	૧૪૯ બ	૧૭૩, ૧૭૫	૨	૧૩૦	૯૫	
	"	૨૩૮ બ	૨૪૬	"	૧૪૧-૪૨	૧૮	
સિમ્સ. એલ.	૧	૧૬	૩	સુનવથ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
પ્રોક્ટર				સુપાશ્વ	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
સિરધર ...	૩	૨૨૩	૮૯	સુપાહુ ...	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬	"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬
સિરપાલ	"	૨૨૩ અ	૨૧૬	સુભટવર્મા (સોહક)	"	૧૩૭	૮
સિહમિત	૧	૨-૫	૧૮, ૨૦	સુમતિ ...	૩	૧૨૫ બ	૧૨૧
સિંહરાજ	૨	૧૬૮	૧૩૯	સુમતિસ્વામી	"	૨૨૦ અ	૨૧૧, ૨૧૨
સિંહવર્મા	૩	૨૩૫	૯	સુમદનપાલ	૩	૨૨૪	૯૨
સિંહાદિત્ય	"	૨૨૯	૯	સુમિગહ	૨	૧૬૮	૧૩૯
	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	સુરતનસુર્યા	૩	૨૨૪	૯૨
	"	૨૨૯	૨૨૦, ૨૨૧	સુરભિ ...	"	૧૪૯ બ	૧૭૩
સીતા ...	"	૨૧૮	૭૦	સુરરાજ ...	"	"	૧૭૫
સીમંધરસ્વામિન	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭	સુરાદિત્ય	"	૨૩૮ બ	૨૪૬, ૨૪૭,
સીયક ૧ લો	૩	૨૩૭	૪૨		"	"	૨૪૮, ૨૪૯
સીયક ૨ લો	"	"	૪૦, ૪૧,	સુવિશાખ	૧	૬	૭, ૧૦, ૧૧
	"	"	૪૩, ૪૪,	સુનત ...	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	"	"	૪૫, ૪૬,	"	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫
	"	"	૪૭, ૪૮	સુદાદેવિ	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭
	"	૨૩૮	૪૯, ૫૦	"	"	૨૦૩	૧૧૫
	"	૨૨૦ અ	૨૧૧	સુનુરાજ	૩	૨૨૪	૯૨
સીપુ ...	"	૨૫૪	૮૨	સુપા ...	૨	૧૬૨	૯૮
સીલણુહ	૨	૧૬૮	૧૩૯	સુમન ...	૩	૨૧૪	૧૪
સીલાનિ ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫	સુમલદેવી	૨	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
સીહ ...	૧	૫૩	૧૨૨	"	"	૨૦૨	૧૬૨, ૧૬૪
	૨	૧૨૪	૩૯, ૪૦	"	"	૨૦૧	૧૬૦, ૧૬૧
	૩	૨૩૪	૨૭	સુમલેશ્વર	"	"	૧૬૩, ૧૬૪
સીહદત્ત	૧	૫૫	૧૨૫	સુમેશ્વર	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫
સીહમિત	"	૨-૫	૨૦	સુર ૧ લો	૧	૧૦૨	૫, ૬
સીહાદિત્ય	૩	૨૨૭	૪, ૫	"	૩	૨૨૯	૯
સીહિલ ...	૧	૨-૫	૧૭, ૧૮,	"	"	૨૩૦	૧૦
	"	"	૧૯, ૨૦	"	"	૨૨૬	૨૨૧, ૨૨૨

ग्रंथ	लेख	पान
सामन्तसिंह	३	११४ २०८
"	"	२१६ अ २१०
सामन्तराभि	१	१०३ ६, ११
सारंगदेव (वाघेला)	३	२१७ ५६
"	"	२२० ७७
"	"	२२१ ७८
"	"	२२२ ७९, ८१,
"	"	८५, ८७
"	"	२२३ ८८, ८९
"	"	२२४ ९३, ९५
"	"	२२५ ९७
"	"	२१६ अ २१०
"	"	२२० अ २११, २१२
"	"	२२२ अ २१३
"	"	२२३ अ २१५, २१६
"	"	२२५ अ २१८, २१९
सारंगधर	२	१४७ ४०
साक्षवाहन	"	१४८ ५१
साक्षिग ...	३	१५५ अ १७८, १७९
साक्षिवादधु	२	१४८ ५१
साक्ष ...	३	२२४ ६६
साक्षी ...	२	१६८ १३८
सावर्ग	"	"
सानदेव	२	१४८ ५१
"	"	१६८ १३७, १३८
सावित्रुभार	२	१३० ६४, १०२
सावित्री	"	१६३ १०२
साक्षणीय	२	१६८ १३८
सिंधु ...	"	१३७ ८
"	"	२१६ ५४, ५७
सिंधिवा	३	६६ १७०
सिद्ध ...	२	१३३-३४ १२३, १३३
सिद्धपाव	३	२१८ ६५
सिद्धराज	२	१३७ ६, ७
(नयसिंह)	"	१४१-४२ १६
"	"	१४४ २८, २९
"	"	१४५ ३१, ३३
"	"	१४६ ३४, ३५

सिद्धराज	२	१४७ ३८, ३९,
(नयसिंह)	"	" ४०, ४२,
"	"	४४, ४५, ४७
"	"	१५० ५२
"	"	१५४ ५६
"	"	१५५ ६१, ६५
"	"	१५६ ६०
"	"	१५७ ७४, ७७
"	"	१५८ ७८
"	"	१६० ८५, ८८
"	"	१६२ ८९, ९६
"	"	१६३ १०२, १०५
"	"	१६५ ११३, ११६
"	"	१६६ ११७, ११८
"	"	१६७ १२२
"	"	१७० १४२, १४६
"	"	१८६ १५१, १५३
"	"	२०१ १५६
"	"	२०२ १६२
"	"	२०४ १६७, १६८
"	"	२०६ १७१
"	"	२१८ ६५, ६६
"	"	२१९ ७५
"	"	१४४ अ १५६
"	"	१४४ अ १६०
"	"	१४४ अ १६१, १६३
"	"	१४४ अ १६४
"	"	१४६ अ १७०
"	"	१४६ अ १७३, १७४,
"	"	१७५
"	"	१५५ अ १८०, १८१
"	"	१५७ अ १८३, १८५
"	"	१४३ अ १८६, १८७
"	"	१४३ अ १८८
"	"	१४४ अ १८९
"	"	२१५ अ २०३
"	"	२१६ अ २०५
"	"	२३६ अ २५०
"	"	२३८ अ २७७
सिद्धराज	१	६६ २६६, ३०१

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું		ગ્રંથ	લેખ	પાનું
સોમેશ્વર	૩	૨૦૭	૧૬, ૧૮	સોહિયઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૯
(શુભેશ્વરના	,,	૨૦૯	૨૫, ૨૭	સૌભાગ્યદેવી	,,	૧૬૨	૧૦૨
પુરોહિત ઠા.				સંગમ ...	૧	૫૩	૧૨૨
વાબડનો પુત્ર)					૩	૨૩૪	૨૭
સોમેશ્વર	૨	૧૫૬	૬૯, ૭૧	સંગમદિન	૧	૮૦	૨૨૧
(અબયપાલનો	,,	૧૫૭	૭૪, ૭૭	સંગમસિંહ	૩	૨૨૭	૬, ૭, ૮
મુખ્ય મંત્રી)				સંગરવય ...	૧	૬૮	૧૬૭, ૧૬૮
સોમેશ્વર (દેવ)	૩	૨૧૭	૬૦, ૬૨	(સંગરવિ)			
(રાણુક)				સંગ્રામસિંહ	૩	૨૧૬	૫૫, ૫૭
સોમેશ્વર (ઉદય-	૩	૧૪૯	૫ ૧૭૫	સંગ્રામ સોની	,,	૧૫૭	૧૯૧
રાજનો પુત્ર)				સંઘ ...	૧	૬૫	૧૫૦, ૧૫૧,
સોમેશ્વર (ધ્રમ	૨	૧૬૮	૧૪૪		,,	,,	૧૫૪
રાજના કુટું-				સંતોષા ...	૨	૨૦૩	૧૬૫
બર્મા જન્મેલ)				સંધીરણુક	,,	૧૬૮	૧૩૯
સોમેશ્વર (અપરા-	,,	૧૫૫	૬૪, ૬૭	સંભુલ્લ ...	૧	૯૫	૨૮૧, ૨૮૬
દિત્ય અને રતના-				સંસહસા	૨	૧૬૮	૧૩૯
દિત્યનો ભાઈ)				સ્કન્દ ...	૧	૨૬	૩૨, ૩૩, ૩૫
સોમેશ્વર (ચન્દ્રા-	,,	૧૬૮	૧૩૫		,,	૨૯	૪૩
વતીનો સ્વામિ					,,	૮૨	૨૨૮, ૨૨૯
શ્રીરાજકુલ)				સ્કન્દગુપ્ત ...	૧	૧	૧
સોમેશ્વર (વેદગર્ભ-	૨	૧૮૬	૧૫૩		,,	૬	૭
રાશિનો પુત્ર)					,,	૧૫	૩, ૪, ૫
સોમેશ્વર મહાદેવ	,,	૨૦૪	૧૬૯		૨	૧૩૦	૯૬
	૩	૨૩૮	૫ ૪૩, ૪૬	સ્કન્દનાત	૧	૨૯	૪૨, ૪૪
	,,	૧૫૭	૬ ૧૮૭	સ્કન્દભટ ...	૧	૩૪	૫૬, ૫૭
સોમેશ્વર	,,	૨૩૮	૫ ૨૪૭		,,	૩૬	૬૦
સોયના ...	,,	૨૨૦	અ ૨૧૧, ૨૧૨		,,	૩૮	૬૨, ૬૩, ૬૮
સોલણુદેવરાજ	૨	૧૫૬	૬૯		,,	૪૦	૭૦, ૭૩
સોલા ...	૩	૨૪૩	૬૪, ૬૫		,,	૪૧	૭૫, ૭૮
સોલુયા ...	૨	૧૬૨	૯૯		,,	૪૨	૮૨, ૮૪
સોહગા ...	,,	૧૬૭	૧૨૧, ૧૨૪,		,,	૪૩	૮૮
	,,	,,	૧૨૯		,,	૪૪	૮૯
	,,	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૮		,,	૪૫	૯૧, ૯૩
	૩	૨૦૬	૪, ૯		,,	૪૬	૯૪, ૯૬
સોહણુ	,,	૨૧૭	૬૩		,,	૪૭	૯૭, ૧૦૦
સોહડ ...	,,	૨૪૮	૬૯		,,	૪૮	૧૦૧, ૧૦૩
સોહિઉ ...	૨	૧૬૮	૧૩૮		,,	૬૭	૧૬૧
સોહિક ...	૩	૨૩૮	૫ ૨૪૬, ૨૪૮,				
	,,	,,	૨૪૯				

અંક	લેખ	પાનું	અંક	લેખ	પાનું
૨૨૨	ગે	૩	૨૨૬	૯	૨૨૦, ૨૨૧
"	"	"	૨૩૦	૧૦, ૧૧, ૧૨	૫
"	"	"	૨૨૬	૨૨૧, ૨૨૨	૩૮, ૩૯, ૪૦
૨૨૨નંદ	૨	૧૩૮-૩૪	૧૨૪	૨૨૪	૯૩, ૯૬
અર્ધ ...	"	૧૧૨-૧૩	૨૦, ૨૨	૨૦૪	૧૭૦
અર્ધક ...	૧	૫૨	૧૧૫, ૧૧૭	૧૫૪	૫૮
અર્ધવીકલ	૩	૨૫૬	૮૫	૩	૨૦૮
અર્ધવ દેવી	૨	૧૭૧-૮૫	૧૫૦	૨	૧૬૨
અર્ધવા ...	૩	૨૧૮	૭૧	"	૧૪૫
અર્ધઅર્ધ ...	"	૧૨૫	૧૨૧	"	૧૫૫
અર્ધ ...	૧	૧૦૨	૫	"	૧૬૨
અર્ધવિદ્યાધર	૨	૧૩૨	૧૨૧	"	૧૬૭
અર્ધવિદ્યા	૩	૨૨૪	૨૧૬	"	૧૨૧, ૧૨૩
અર્ધવિદ્યા	૨	૧૭૧-૮૫	૧૪૬	"	૧૨૬, ૧૨૭
"	"	૧૮૬	૧૫૪	"	૧૩૧
"	૩	૨૦૮	૧૯, ૨૦,	"	૧૬૮
"	"	"	૨૧, ૨૨	"	૧૩૪, ૧૩૬
"	"	૨૦૬	૨૩, ૨૫ ૨૬	"	૧૩૭, ૧૩૯
"	"	૨૧૦	૨૮	"	૧૪૦
સોભરાજ	"	૧૪૬	૧૭૩	"	૧૬૬
સોદસ (ન્યોતિ)	૨	૧૫૮	૭૬, ૮૦	"	૧૬૭
સોદસ દેવી	૩	૨૧૪	૪૩, ૪૪	"	૧૭૦
સોભાઈ ...	"	૨૪૩	૬૪, ૬૫	"	૧૮૬
સોભ (આગાટ)	૨	૧૬૭	૧૨૦, ૧૨૩,	"	૧૯૩-૨૦૦
"	"	"	૧૨૪, ૧૨૭,	"	૨૦૨
"	"	"	૧૨૯, ૧૩૦,	"	૨૦૬
"	"	"	૧૩૨	૩	૧૧
"	"	૧૬૮	૧૩૮	સોભાદિત્ય	૨
"	"	૧૬૯	૧૪૧	સોભેશ્વર	૨
"	"	૧૭૧-૮૫	૧૪૭, ૧૪૮	(કીર્તિકૌમુદીના	"
"	"	૧૮૮-૯૨	૧૫૫	કર્તા)	"
"	"	૧૯૩-૨૦૦	૧૫૬, ૧૫૭,	"	૧૪૭
"	"	"	૧૫૮	"	૧૬૭
"	"	૨૦૩	૧૬૫	"	૧૨૦, ૧૨૧
"	૩	૨૦૬	૪, ૭, ૯, ૧૨	૩	૪૫, ૫૦, ૫૩
"	"	૨૦૭	૧૪, ૧૫, ૧૭	"	૨૧૬
"	"	૨૦૮	૧૯, ૨૧	"	૨૧૬
"	"	૨૧૦	૩૦	સોભેશ્વર (દિવ)	૨
"	"	૨૧૧	૩૨, ૩૩, ૩૫	"	૧૬૭
"	"	૨૧૨	૩૭, ૪૦	૩	૧૨૩, ૧૩૩
					૮, ૧૩
					૧૫, ૧૭,
					૧૯, ૭૦
					૭૨.
					૭૩, ૭૫

	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
હરિવલ્લભ	૧	૯૬	૨૮૮
હરિશ્ચંદ્ર	૩	૨૨૩	૮૯
હરિહર	"	૨૧૬ અ	૨૦૪, ૨૦૬
હર્ષ	"	૨૩૩ અ	૨૩૦, ૨૩૧
હર્ષગણિ	"	૨૧૫ અ	૨૦૨
હર્ષવર્ધન	૧	૧૦૪	૧૨
	"	૧૦૬	૧૫
	"	૧૦૭	૧૭
	૨	૧૧૭	૪૨, ૪૫
	"	૧૨૫	૪૩
	"	૧૩૨	૧૧૮
	"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
હર્ષ ...	૩	૨૩૫	૩૦
હસ્તગણિ (હર્ષગણિ)	૨	૧૩૭	૩, ૮
હારીતિ	૧	૧૦૨	૪, ૭
	"	૧૦૩	૧૦
	"	૧૦૭	૧૭
હાલ્લ ...	૩	૨૨૪	૯૩, ૯૫
હાલાહલ	૧	૧૪	૭, ૮
હાંસુ ...	૩	૨૩૮ અ	૨૩૮
હીરવિજય	"	૨૪૦	૫૮
હીરાદેવી	"	૨૨૫	૧૦૧
હુમડ ...	"	૨૪૧ ક	૨૫૪
હુલ્લા. ધ.	૧	૧૩	૩
	"	૨૧	૧૬
	"	૨૩	૨૫
	"	૩૫	૫૮
	"	૪૧	૭૪
	"	૬૨	૧૪૦
	"	૬૮	૧૬૨
	"	૬૯	૧૬૯
	"	૭૪	૧૯૫
	"	૧૦૩	૮
	૨	૧૧૨-૧૩	૨૧
	"	૧૧૫	૩૦
	"	૧૨૭	૬૫
	"	૧૩૧	૧૦૫
	"	૧૩૨	૧૧૪

હુલ્લા. ધ.

હેમ

હેમચંદ્ર ...

હેમચરિ

હેમચંદ્ર

હેમા ...

હોલ. ડોક્ટર
એફ. ધ.

હુમ્મનસંગ

ક્ષ

ક્ષેત્ર ...

ક્ષિતિપાલ

ક્ષીરસ્વામિ

ક્ષેમકાંતિ

ક્ષેમસિંહ

ક્ષેમાનંદ

ગ્રંથ લેખ પાનું

૨	૧૪૩	૨૫
૩	૨૧૭	૫૮
"	૨૩૦	૧૦
"	૨૪૩	૬૧
"	૨૫૭	૮૮
"	૧૩૦ અ	૧૪૬
"	૨૨૯	૨૨૦
"	૨૩૦	૨૨૩, ૨૨૫
"	૨૩૯ ક	૨૫૧
૨	૧૩૫	૧૩૮
"	૧૩૭	૩, ૪, ૭
"	૧૪૭	૩૮, ૩૯
૩	૨૧૮	૬૬
"	૨૧૬ અ	૨૦૫
"	૨૨૩ અ	૨૧૫, ૨૧૬
"	૨૩૩ અ	૨૨૯
"	૧૫૮ અ	૧૯૩
"	૨૪૧ અ	૨૫૨, ૨૫૩
૧	૯૬	૨૯૬, ૩૦૧
૨	૧૬૮	૧૩૯
૩	૨૨૩	૮૯
૨	૧૫૬	૬૯
૧	૨૮	૨૯
"	૬૩	૧૪૪
"	૬૭	૧૫૭
૨	૧૩૬	૧૪૭
"	૧૪૭	૨૯
૩	૧૩૦ અ	૧૪૫
૨	૧૬૨	૯૮, ૧૦૦
"	૧૩૫	૧૩૮, ૧૩૯
૩	૧૫૮ અ	૧૯૩
"	૧૫૮ અ	૧૯૩, ૧૯૪
"	૨૫૨	૭૯
"	૨૨૫	૯૮, ૯૯
"	"	૧૦૧
"	૨૨૨ અ	૨૧૩, ૨૧૪

अर्थ	लेख	पान	अर्थ	लेख	पान		
२३-६७६	१	६८	१६३, १६७,	पट्टिदा ...	१	१६	३, ४
	"	"	१६८	पट्टिदेव ...	"	१०२	५
	"	६८	१७४	पट्टिलन ...	"	७१	१७६, १८२
	"	७०	१७५, १७६	पट्टि सर (शूर)	"	६५	१५०, १५१,
	"	७१	१८०	"	"	१५४	
	"	७२	१८४, १८८				
	"	७३	१८४	हु			
	"	७४	१८५, १८६,	हभीर	२	१६३	१०२, १०८
	"	"	२०२	"	२०४	१६८, १७०	
	"	७६	२०५, २०६	हरभणु	१	७७	२१४
	"	७८	२१८, २१९	"	८०	२६०	
	"	८०	२२१	हरदाश	३	२४०	५८
	"	८१	२२२	हरदाम	"	२३३ अ	२२६, २३२,
	"	८२	२२८, २२९	"	"	२३५	
	"	८३	२३०, २३५	हरदेव	"	२२४	६६
	"	८४	२३६, २४१	हरधणु (धन)	१	८८	२५४, २५८
	"	८५	२४४	"	१०६	१४, १५	
	३	४४	६५, ६६	हरसतदेवी	३	२५० अ	२५४
	"	४४ अ	६७, ६८, ६९	हरि	"	२३४	२७
	"	५६ अ	१०५	हरिदास विहारीदास	३	२५० अ	२५४
	"	६६	१०६, ११०	हरिनाथ	१	५७	१२६, १३२
	"	६६	१०६, ११०	हरिपाल	३	२१६ अ	२१०
२६-६१३	१	६४	१४८, १४९	"	२२२ अ	२१३, २१४	
२६-६१३	"	४२	८१, ८४	"	२५१ अ	२५७	
२६-६१३	"	७३	१६०	हरिभक्तसुरि	"	२४५	६७
२६-६१३	३	२२०	७७	"	२५०	७०	
२६-६१३	१	६५	१५०, १५१,	हरिभक्त	२	१३०	६४, १०२
	"	"	१५४	हरिभक्ति	१	८०	२२०, २२१
रिधरभक्ति	"	४५	६०	हरिभक्तसुरि	२	१६७	१२३, १२८,
	"	७८	२१५, २१७	"	"	१३३	
	३	१३० अ	१४५	"	१६८	१३५, १३७	
रिभय वीनसेन्ट	१	१६	३	"	२०७	१५, १७	
	३	२३८ अ	२४६, २४७	"	२०६	२६	
र्योन ...	१	४१	७५	"	२१०	३०	
सायण ...	२	१६८	१३६	"	२११	३३, ३५, ४०	
स्वामि ...	१	८५	२४३	हरिभाकि	२	१६८	१३६
स्वामिदा	"	२८	४२	हरिभा	३	२५१ अ	२५७
५				हरिवर्मा	"	२३८ अ	२३७, २३८
पट्टि ...	१	४३	८५, ८८	"	"	२४०, २४४	
	"	५३	१२१				

	અંથ	લેખ	પાનું
કેદાર ...	૧	૮૫	૨૪૩
કેતલિ ...	૧	૯	૧૬, ૧૭
ખ			
ખણ્ડ			
ખન્યાકર નિધિનિક્ષેપસહિત			
ખસકં ...	૨	૧૬૨	૯૮
ખોડ સ્થલકોપરિ- પટક સહિત	૧	૭૭	૨૧૪
ગ			
ગડક ...	૨	૧૪૫	૩૧
ગન્ધ			
ગમગમિક	૩	૨૪૧	૧૫, ૧૭
ગજનક	૨	૧૩૭	૭
	"	૧૬૦	૮૮
	"	૧૬૫	૧૧૬
	"	૧૬૬	૧૧૯
	"	૧૮૬	૧૫૧
ગામકુટ			
ગાસ			
ગ્ધાન			
ગીત			
ગુદાદાન	૧	૬૭	૧૫૬
ગોપથ ગોપ્રચાર સમેતા	૨	૧૬૨	૯૮
ગોષ્ટિકા	૩	૨૪૩	૬૫, ૬૬
ઘ			
ઘડા ...	૩	૨૨૩	૯૦
ઘોષ ...	૨	૧૦૯	૮, ૧૧
ચ			
ચક્રવર્તિ			
ચતુરશીતિ	૨	૧૨૬	૩૨
	૩	૨૩૫	૩૩
	"	૧૨૫ અ	૧૧૭
ચતુરશીતિકા	"	૨૩૪	૨૫
ચતુરાશિકા	"	૧૫૫ અ	૧૭૮
ચતુર્યાશિકા	૨	૧૬૮	૧૩૮
ચતુષ્ઠિ	"	૧૫૬	૬૯, ૭૧

	અંથ	લેખ	પાનું
ચર			
ચરપુરોડાશ સ્થાલીપાક			
અપભ્રાંશિકર્મ	૨	૧૩૫	૧૪૩
ચાટ			
ચાતુર્માસ્ય	૨	૧૩૫	૧૩૭
ચીવરિક			
ચોરાશી	૩	૨૩૫	૨૮
	"	૧૨૫ અ	૧૧૫
ચોરાશ્વરણિક			
ચોક્ક વૈલુવૈગિક			
કાપ્યદિસદિતઃ	"	૨૩૪	૨૬
ચોવીસી ...	૨	૧૩૦	૯૬
	૩	૧૫૫ અ	૧૭૭
છ			
છત્રીસી ...	૨	૧૪૨	૨૪
છાટ ...	"	૧૪૫	૩૧
જ			
જ્યાશ્રય			
ટ			
તલભેદા વાણિક-	૨	૧૫૭	૭૫
મલક વૃંધકદંડ-			
દોષપ્રાપ્તાદાય			
તુલાપુરુષ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૯
તેલ			
ત્રિભુવનાશ્રય			
ઢ			
ઢણનાયક	૨	૧૩૨	૧૧૮
	૩	૧૫૭ ઇ	૧૯૧
ઢણપાશિક			
દશપૂર્ણમાસ	૨	૧૩૫	૧૩૭
દશાપરાધિક	૧	૪૦	૬૯
દાણપાશિક			
દાપકઃ ...	૩	૨૩૮	૫૦
	"	૧૩૦ અ	૧૫૩
દાયી ...	૨	૧૧૧	૧૯
	"	૧૧૨-૧૩	૨૨
	"	૧૧૭	૫૦

પરિશિષ્ટ (૩)

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહના ત્રણ ભાગમાં
આવતા પારિભાષિક શબ્દોની અનુક્રમણિકા

[સૂચના-પહેલો અંક ગ્રંથનો નંબર બતાવે છે, બીજો અંક લેખનો નંબર બતાવે છે અને ત્રીજો અંક પાનું બતાવે છે. જે જે શબ્દો લગભગ દરેક લેખમાં વંશવર્ણનપ્રસંગે તેમજ જ્ઞાનવિભાગમાં ચાલુ આવે છે તેની સામે ગ્રંથ, લેખ અને પાનાના અંકો મૂક્યા નથી.]

અ	ગ્રંથ	લેખ	પાનું	ક	ગ્રંથ	લેખ	પાનું
અગિર્ષધાનિ	૧	૧	૪	ઈન્દ્રપ્રભદામાતા	૧	૧	૧૦
અમિટોત				ઉ			
અમદાર				ઉત્તવસંમેધન	૧	૧	૨
અતિથિ				ઉદક સર્ગ			
અનુપજાદાન	૧	૩૬	૫૯	ઉદકાનિ સર્ગેષુ			
સમુદ્રપ્રાદક				ઉન્દની ...	૧	૭૩	૧૬૦
અન્તરજા	"	૯૮	૨૫૩	ઉપદ્રષ્ટા	૩	૨૧૪	૪૪
અભિનવ માગેશુ	૨	૧૫૭	૭૫	ઉત્પન ...	૧	૬૧	૧૩૬
અવન્તરિકા	૧	૮૭	૨૪૮	અંજનોમાથ	૨	૧૦૨	૧૧૩
અમારદાન	૩	૧૫૫ અ	૧૭૮	ક			
અવસોદિક	૧	૪૦	૬૬	કમ્બક ...	૨	૧૧૨	૯૮
અદ્વકાપ્રાદ	૨	૧૩૫	૧૪૩	કર્પ ...	૩	૨૨૨	૮૩, ૮૬
આ				"	૨૩૮ અ	૨૩૬	
આમયણુ શાદ				કાયેર્ષિક	૧	૪૭	૬૭
આન્ગાદન				કાર્પટિકા	૨	૨૦૬	૧૭૨
આદક	૩	૨૩૮ અ	૨૩૭	કાર્પણ	૨	૧૪૫	૩૩
આબીર	૧	૭	૧૨, ૧૩	ક	૩	૧૫૭ ક	૧૮૮
"	"	૧૧	૧૮	કુદિમ ...	૨	૧૬૩	૧૦૨
આમદકસન્તાન	૩	૨૩૬	૩૫	કુમારમાત			
આયુક્તક				કુલપુત્ર (ક)	૧	૯૬	૩૦૧
આરશિક	૩	૨૨૮	૮		૨	૧૨૩	૩૩
આદરણી				"	૧૨૬	૧૪	
આકાર				ક	૨૨૮	૭	
આપપટલિક				"	૨૩૪	૨૭	

	अंथ	लेख	पान
हाथो ...	२	१२४	३६
	"	१२६	५६
	३	२२८	७
दिविपति			
दीप			
दूतक			
द्र. (द्रुम)	३	२१६	५५
द्रुम ...	२	१४८	५०
	३	२२२	८३, ८४
	"	२२३	८८
	"	२४३	६३, ६४
	"	"	६५, ६६
	"	१५७	१८८
	"	२१५ अ	२०२
	"	२१६ अ	२०६
	"	२२३ अ	२१६
द्राक्षिग			
द्रोण ...	३	२३८ अ	२३६
द्रोणी ...	"	२१७	६२
द्राक्षक ...	२	१३६	१५
ध			
धराभय			
धर्मदाय			
धर्मदाय			
धर्मवर्द्धिका	२	१६२	६८
धर्माधिकार	"	१३०	१०४
धुवस्थानाधिकार			
धुवाधिकार			
धूप			
धर्मधाय	१	१	४
धर्मभंगल	"	"	८
धर्मसिपी	"	"	२
न			
नक्षत्रीय	३	२३६	३५
नवनिधानसहित	२	१६५	११४
	"	२०२	१६३
	३	२१६	५४

	अंथ	लेख	पान
निर्वापा:	३	२१६	५५
निवर्तन	२	११७	४३, ४६
नीतिवेचन	१	१	२
नीतिसिद्धि	"	"	३
नूय			
ध			
पठन-भंडित	२	१३३-३४	१२६
	"	१३५	१३७
पट्ट ...	१	७४	१६८
पट्टिका (पत्तिका)	"	६८	१६७, १६८
	"	१०२	३, ४, ५, ६
पट्टाक्षर	३	२१३	४२
पत्तक ...	१	७१	१८२
पथक			
परम अक्षर	३	२२६	२२२
अक्षर			
परमभागत			
परमभागेधर			
परमादित्य लंक			
परमेश्वर			
परमोपासक			
परराष्ट्रमंत्रि	३	१२५ अ	१३३
परिसरा	१	२६	३३
	"	७६	२१६
	"	८५	२४३
	३	६२	११३
परिसा ...	१	१	३
पक्षीका	२	१६२	६८
पक्षिका ...	३	२२२	८६
पणी ...	"	२३८ अ	२३६
पक्षिआर्			
पाश्चा ...	२	१४३	२६
पादपूजप्रवर्तननिमित्त			
पादावर्ष			
पासंडा ...	१	१	७
पिंडपात्र			
(पिंडपात्र)			
पुष्प			
पुष्प-अतरेवयवअतरेवयव			

અંથ	લેખ	પાનું
વિ'શોપક	૩	૧૫૭ ક ૧૮૮
(દત્તવીર)	"	"
(ભીમપ્રિય)	"	"
(વરાહપ્રિય)	"	"
૩	૨૩૮ અ	૨૩૯

વિષય

વિષયપતિ

ત્રીદીપિટકવાપસેત્ર ૩ ૨૩૨ ૨૦

વૈશ્વદેવ

વ્યયકરણ ૨ ૧૪૪ ૨૯

૨૧

શયનાસન

શય્યાગ્રાહક ૩ ૧૫૭ અ ૧૮૪

" " ૧૮૬

શય્યાપાદ ૨ ૧૫૭ ૭૪

શય્યાપાલક ૩ ૧૫૭ બ ૧૮૬

શાકપાર્થ- ૧ ૩૪ ૫૬

સિદ્ધસંધ

શિદ્ધી ... ૩ ૨૧૪ ૪૪

શૈબર ... ૨ ૧૦ ૧૫

" ૪૭ ૯૯

શૌલિકક ૩ ૩૬ ૫૯

૩ ૫૯ અ ૧૦૭

અમણ ... ૧ ૩૩ ૫૨

આમણેર ૧ ૨ ૧૮, ૨૦

આશ્રય

શ્રીકરણ ૨ ૧૫૬ ૭૧

" ૧૫૭ ૭૪

" ૧૬૧ ૯૧

" ૧૬૨ ૯૭

૩ ૨૧૬ ૫૪

" " ૫૬

" ૨૧૭ ૬૭

" ૨૨૦ ૭૭

" ૨૪૩ ૬૩, ૬૫

" ૧૪૪ અ ૧૬૦

" ૧૪૮ અ ૧૬૬

" ૧૪૮ ક ૧૬૮, ૧૬૯

" ૧૪૯ અ ૧૭૨

અંથ	લેખ	પાનું
શ્રીકરણ	૩	૧૪૩ અ ૧૯૭
"	"	૨૧૯ અ ૨૦૯
"	"	૨૨૩ અ ૨૧૬
"	"	૨૨૫ અ ૨૧૮
શ્રી કીર્તિનારાયણ	૨	૧૩૩-૩૪ ૧૨૪

અ

સકર્મભાંતઃ ૨ ૧૩૫ ૧૪૩

સદ્ ... ૧ ૬૪ ૧૪૯

સત્ ... ૩ ૨૯ ૪૩

" ૫૫ ૧૨૭

" ૫૭ ૧૩૨

" ૭૧ ૧૭૬, ૧૮૨

" ૭૯ ૨૧૯

" ૮૩ ૨૩૪

૨ ૧૧૭ ૪૩

" ૧૪૩ ૨૫

" ૨૦૧ ૧૬૧

૩ ૯૨ ૧૧૩

" ૧૪૦ અ ૧૫૮

" ૧૪૪ ૩ ૧૬૫

" ૧૪૯ અ ૧૭૨

" ૧૫૭ અ ૧૮૨

સત્યાશ્રય

સત્ર ... ૧ ૧૬ ૪

સત્રાગાર ... ૨ ૧૫૭ ૭૩, ૭૫

" ૧૬૦ ૮૬, ૮૮

" ૧૭૦ ૧૪૩

" ૨૦૬ ૧૭૨

" ૧૬૩ ૧૦૨

સદશાપરાધ

સધાન્યભોગ દિરણ્યોદય

સભૂતવાતપ્રત્યાય

સમ્રાટિક ૧ ૬૪ ૧૪૯

સમધિગતપગ્ન્ય

મહાશબ્દ

સમસ્ત રાજકીયાનામકુરત

પ્રસેપણીય

સમ્યક્સંબુદ્ધ ૧ ૨૮ ૪૧

સમાળે ... ૧ ૧ ૨

અંથ	લેખ	પાનું	અંથ	લેખ	પાનું
મહાકાવિંકી	૩	૨૨૮	૧૭	રાજસ્થાનીય	
મહાદેવનાયક			૧	૧	૩
મહાદ્વાયક	૨	૧૫૬	૬૬, ૭૧	રાજપતિ	
મહાપદ્મપતિ	૩	૨૩૨	૧૮	૬૬	
મહાપ્રતીહાર			૬૬	...	૧, ૨, ૧૭, ૧૯, ૨૦
મદામાત્ર	૧	૧	૫	લેખક	
મહારાજાધિરાજ			૫		
મહાવૈશાખી	૩	૧૨૫ અ	૧૧૯	વચ્ચમ્મિકા	૧ ૧ ૧૦
મહાસાધનિક	૨	૧૫૦	૫૨	વલ્લિન્યારક	૩ ૨૨૩ ૯૦
	૩	૨૨૨ અ	૨૧૩	વર્તમાન	૧ ૪૩ ૯૫
મહાસાધિવિગ્રહિક				વર્તકલ્પ	૨ ૧૩૭ ૬
મહાસામન્ત					૧૫૭ ૭૪
મહાસામન્તાધિપતિ					૧૬૦ ૮૫, ૮૮
માલ્ય					૧૬૨ ૯૬
મિત્રાવશ્ય	૨	૧૩૫	૧૪૫		૧૬૫ ૧૧૨, ૧૧૬
અધ્યુક્તા					૧૬૬ ૧૧૯
મુદ્રાભાષાર	૨	૧૫૦	૫૪		૧૭૦ ૧૪૨
	"	૧૫૬	૭૧		૧૮૬ ૧૫૧
	"	૧૫૭	૭૪		૨૦૧ ૧૫૯
	"	૧૬૨	૯૭		૨૦૨ ૧૬૨
	૩	૨૧૧	૩૨		૨૦૬ ૧૭૧
	"	૨૪૩	૬૩, ૬૫		૧૫૭ અ ૧૮૫
	"	૧૪૮ ક	૧૬૯		૧૪૩ અ ૧૯૭
	"	૧૪૯ અ	૧૭૨		૧૪૩ બ ૧૯૮
	"	૧૪૩ અ	૧૬૭		૧૪૪ ક ૧૯૯
	"	૨૧૫ અ	૨૦૩		
	"	૨૧૯ અ	૨૦૯	વલ્લભ	
	"	૨૨૩ અ	૨૧૬	વલ્લ: ...	૧ ૬૪ ૧૪૯
	"	૨૨૫ અ	૨૧૮		૮૨ ૨૨૮
મંગલ ...	૧	૧	૮	વાઘ	
ય				વાસક ...	૧ ૬૯ ૧૭૧
યુક્ત ...	૧	૧	૩		૯૯ ૩૦૬
યુતા ...	"	"	"		૧૧૬ ૩૫
૨					૧૧૭ ૪૧
રતકંદર્પ દેવ	૨	૧૩૩-૩૪	૧૨૪	વાસાવકાદિ	૩ ૨૩૩ અ ૨૩૬
રાજસ્યવાજપેય				(વાસાપકા)	
અગ્નિષ્ટોમાદિ				વિનિયુક્તક	
સમસોમ	૨	૧૩૫	૧૪૩	વિમાનદક્ષણ	૧ ૧ ૪
				વિધીયુક્ત	

ग्रंथ	से.भ.	पानुं	ग्रंथ	से.भ.	पानुं	
सुभादित्य विष्टि	२	११०	१६	रथदी ...	३	२३६
प्रातिगोदिका				"	६२	११३
परिधीयुं				रत्ना		
"	११३	२१		रघुपति		
सर्वादान संश्रुतः	"	१०८	८	रत्नोत्तरसक्ति	२	१३७
"	११०	१६		रत्नल ...	१	४१
"	११२	२१		"	५२	११७
सर्वाधनसिद्धिः	३	१५७	७५	"	५७	१२६, १३२
सद्योत्तरं	२	११३	२१	"	६०	१३६, १३८
सागरशोभ (ग्रंथ २	२३५	२८, ३२		"	६३	१४४, १४७
गतनी पुरी)				"	६७	१५७, १५८,
साधिविग्रहिक				"	"	१६१
संप्रकाशपिता	१	२६	४४	"	७५	२०३, २०४
सेनापति				"	५६	१०४
सोपपन्नमानविष्टिक				"	१२५ अ	१२८
सोप						
सोपरिकर						
संधिविग्रहाधिक						
रथदी ...	१	३८	६२			
"	"	४०	६६			
"	"	४१	७८			
"	"	४५	६०, ६३			
"	"	५२	११५, ११७			
"	"	५३	१२२			
"	"	६१	१३६			
"	"	६४	१५१			
"	"	६५	१५४			
"	"	७७	२१४			
"	"	७८	२१५			
"	"	८३	२३४			
"	"	८४	२३६, २४०			
</						